THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA,
COMPLECTENS
OMNIA MORUM PRÆCEPTA,
& Principia Deciſionis omnium Conscientiæ Casuum, ſuis quæque momentis ſtabilita,
AD USUM
PAROCHORUM ET CONFESSARIORUM.
AUCTORE REV. PATRE
PAULO-GABRIELE ANTOINE,
Societatis Jesu Presbytero, Sacræ Theologiæ Doctore, & Exprofeſſore.
PARS PRIMA
In nova hac Editione præter ea, quæ operi adjecta fuere annò MDCCLIV. *Tractatus de Actibus humanis, Diſputatio de antiqua & nova Eccleſiæ diſciplina circa proſcriptionem librorum, & notæ nonnulla accedunt, quas addidit*
P. FR. PHILIPPUS DE CARBONEANO
ORDINIS MINORUM REGUL. OBSERVANTIÆ.

ROMÆ, MDCCLVII.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.
Et Prostant Venetiis
APUD HÆREDES BALLEONIOS.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

EPISTOLA DEDICATORIA

in altera Editione præmiſſa

SS. D. N. BENEDICTO XIV. PONTIFICI OPTIMO MAXIMO.

Fr. Philippus de Carboneano Ord. Min. Obs.

NOVAM *hujuſce Theologiæ Moralis editionem, nomini inſcriptam Tuo. BEATISSIME PATER, in publicam emittere lucem conſtitui; quod tantum ei ex Te, hac in editione, decoris & ornamenti acceſſerit, ut quidquid in ea perfectum ſit atque optimum, id tuum jure meritoque dicatur. Ut enim præteream, me ad novam hanc procurandam impreſſionem ex magna illa motum fuiſſe exiſtimatione, quam huic Theologiæ judicium illud Tuum conciliaverat, quo præ cæteris digna habita eſt, quæ in Collegio de Propaganda Fide Adoleſcentibus ad Sacras Miſſiones deſtinandis explicaretur, Tua doctrina eſt, PATER BEATISSIME, qua ambigua quæ ſunt, explicantur, & confirmantur; quæ obſcura videbantur, clarius & luculentius exponuntur; & quæ, ea ſupplentur, quæ quamquam Confeſſariis, aliiſque ſcitu ſint neceſſaria, in hac tamen Theologia deſiderabantur. Nec iis tantum in ea ita ordinanda, & perficienda ſum uſus, quæ à Te, ſive pro Ethica Chriſtiana puritate ſarta tecta ſervanda, ſive pro tollendis abuſibus & inſtauranda Eccleſiæ diſciplina, ac divino cultu ampliando, decreta ſunt & conſtituta; verum etiam perutili illo Tractatu Tuo de Synodo Diœceſana; ex quo plura deprompſi, quæ propriis addita locis, opus mirificè illuſtrant, ornant, & augent. Quam ob rem vel ex hoc unice opere, poterit quiſque conjicere, quot ad Petri Cathedram evectus, pro Dei augenda gloria ſubieris labores; quam bene, maximam, qua polles, eruditionem atque ſapientiam, ad Sacrorum Miniſtros inſtituendos, conſervandam, tuendam ampliendamque Religionem aptaveris; qua denique induſtria, fidelium omnium animas, per rectam æternæ ſa-*

lutis viam ad cœleſtem gloriam perducere ſtudueris: Hinc Paſtores habent curæ & ſollicitudinis Apoſtolicæ exemplum; Hinc viris omnibus Eccleſiaſticis patet, qua ratione, miſſis vanis & inutilibus, ad ſolidiora, tuta & neceſſaria Sacrarum litterarum ſtudia incumbere oporteat: Hinc denique Chriſtiani omnes, & regulas diſcent, ad quarum normam, cum Religionis functiones, tum mores componere debeant ſuos, ac perpetuo movebuntur, ad Deum exorandum, ut Te Summum Paſtorem, totius Eccleſiæ bono, diu ſoſpitem, incolumemque conſervet.

F. PHILIPPUS A CARBONEANO
ORDINIS MINORUM
L. S. P. D.

THEOLOGIA hæc prodit iterum in lucem à me aucta, & illuſtrata. In altera Editione anni 1748. præter Tractatum de Sollicitatione, & *Commentarium ad Conſtitutiones*, quibus Confeſſarii à Pœnitentibus nomen complicis exquirere prohibentur, nihil addidi, quod vel ex Conſtitutionibus, vel ex Tractatu de Synodo Diœceſana BENEDICTI XIV. depromptum non eſſet: Eo enim unice conſilio manus ad opus impoſueram, ut perutilis Supremi Pontificis doctrina, per Theologiam, quæ omnium fere manibus teritur, facilius vulgaretur; &, ut loca, quæ in ea obſcura, vel ambigua eſſent, Apoſtolicæ Sedis decretis comprobata, & Sapientiſſimi Pontificis doctrina explicata forent. Omiſi verò, quæ ad Orientalem Eccleſiam pertinerent, etſi plura occurrebant tum in Conſtitutionibus, tum in antedicto Tractatu: ea tamen ſelegi, & in adverſariis meis unà cum aliis ad Eccleſiam Orientis ſpectantibus adnotavi, ut materia præſto eſſet ad Theologiam in uſum Miſſionariorum, quam Summus Pontifex elaborare me juſſerat, perficiendam. Plura enim alia ad rem hanc pertinentia collegeram ex Thoma à Jeſu, Verricello, à Breno, Goario, Allatio, Arcudio, Papadopoli, Schelſtratio, Simonio, Renaudotio, Morino, Martene, Bruno, Aſſemanno, aliiſque viris doctis, qui de Orientalis Eccleſiæ jure, deque ipſius diſciplina, & Ritibus ſcripſerunt. Decreta tantum deſiderabantur à Sacris Urbis Congregationibus pro ſolvendis Miſſionariorum dubiis edita. Supplicavi, &, ut hæc quoque concederentur, Summus Pontifex benigniſſime annuit. Hæc omnia cum Inſtitutionibus de Sacris Chriſtianorum Ritibus, quas pro inſtruendis adoleſcentibus in Collegio de Propaganda Fide elucubraveram, neceſſariam operi perficiendo materiam ſuppeditare videbantur.

Sed dum mecum ipſe de Theologia hac ad uſum Miſſionariorum conficienda cogitarem, Thomas Sergius Vir Clariſſimus monuit me de nova, quam Generoſus Salomonius meditabatur hujus Theologiæ Moralis Editione, hortatuſque eſt, ut huic potius, quæ Eruditorum calculo, & communi plauſu probata eſſet, ea, quæ ad Miſſionarios pertinerent, adderem, quàm novam incerto eventu perficerem. Placuit conſilium, ſtatimque, ut ei morem gererem: adii Eruditum Virum Petrum Pompilium Rodotà, qui pro nova Verricelli editione Decreta omnia, & alia plura circa Apoſtolicas Miſſiones collegerat, ut ea mihi pro hac exornanda Theologia concederet. Is vero, non ſolum decreta concedere, ſed velle etiam ſe mecum rei operam dare ſpopondit. Atque ita revera ſe ſe paratum exhibuit: nam præter decreta, alia etiam ad me miſit, quibus opus augeri, & illuſtrari potuiſſe arbitrabatur; ſed aliis, quæ communicare volebat, uti non potui; monuique hominem, ut deinceps ab iis parandis abſtineret, quod ea, quæ ipſe exhiberet, vel jam antea eſſent à me diligentius conquiſita & diſpoſita, vel ad opus, quod ſuſceperam, juxta initum conſilium conferre non viderentur. Uſus vero ſum decretis multis; nam nonnulla è Verricello, & aliqua ex Patre à Breno deprompſi, plura etiam acceperam à Viro Illuſtriſſimo ac Præſule Ampliſſimo Guglielmi Supremæ Inquiſitionis Aſſeſſore. Atque hinc habes, quo conſilio opus ſuſceperim, quibus è fontibus materiam hauſerim, quibuſque ſim uſus præſidiis. In opere autem illuſtrando, notas, appendices, tractatuſque adhibui. In notis, quæ ſtellula deſignantur, præter Conſtitutiones, & aliquot Tractatus de Synodo Diœceſana BENEDICTI XIV. capita nonnulla etiam ex purioris Theologiæ principiis attuli, quibus aliquæ minus Viris doctis probatæ, vel minus tutæ Auctoris opiniones corriguntur: in appendicibus fuſim diſſerui de auctoritate, & uſu legum Romanorum Pontificum, & Decretorum ſacrarum Urbis Congregationum in Eccleſia Orientali; de Fidei profeſſione; de vitanda Hæreticorum, Schiſmaticorumque in Sacris communione; de antiqua & nova Eccleſiæ diſciplina circa prohibitonem librorum; de Orientalium jejuniis, deque varia Orientalium Eccleſiarum circa ſingula Sacramenta diſciplina: In Tra-

Ctatu

ctatu denique, qui eſt de ſacris Chriſtianorum Ritibus, quem in hac editione plurimum auxi, 1. Sacrorum Rituum naturam, Novatorum circa eoſdem errores, exteriorem Chriſti Eccleſiæ cultum, & Orthodoxum ſyſtema expoſui, ac vindicavi: 2. Statum explicavi Orientalis Eccleſiæ, varias Hæreticorum ſectas, quæ in ea ſunt, ac præcipuos eorumdem errores, & rituum, qui in diverſis Eccleſiis vigent, varietatem: 3. Obligationem oſtendi, qua quiſque tenetur in ſemel ſuſcepto ritu manere: 4. Denique ritus illos recenſui, qui vel ab Apoſtolica Sede proſcripti ſint, vel rejiciendi videantur. Iis addidi quamplurima *dubia, quorum ſolutio eruditis* viris jucunda, *Orientalibus* utilis, ac Miſſionariis omnino neceſſaria videbantur; ac præterea Propoſitiones omnes a Summis Pontificibus damnatas, brevi explicatione donavi. Accedit denique inſtructio de praxi Sacramenti Pœnitentiæ, italice conſcripta. Hæc ſunt, quibus Theologia hæc in nova, quam exhibemus, editione, aucta fuit. Non dubito, Erudite Lector, quin tibi, ſi non ut optima, ſaltem ut maxime utilia probanda ſint. Vale.

APPROBATIO THEOLOGORUM,

Qui juſſu SS. D. N. BENEDICTI XIV. Theologiam hanc examinaverunt.

IN Opere, quod inſcribitur, *Theologia Moralis univerſa ad uſum Parochorum, & Confeſſariorum, Auctore P. Paulo Gabriele Antoine Soc. Jeſu*, nihil quidem id nobis perluſtrantibus occurrit, quominus Clericorum Seminariis, aliiſque Eccleſiaſticorum Cœtibus perlegendum provide, atque utiliſſime proponatur. Quia tamen nonnulla identidem habet nimia profecto brevitate, ac præciſione ſcripta, ea intellectu, vel Magiſtro, uti in ſimilibus compendiariis operibus accidit, indigere exiſtimamus, ne ſanæ cæteroquin Auctoris doctrinæ ad improbatos, improbandoſve ſenſus detorqueantur. Atque ita &c. Romæ 1748. Kalend. Aug. 1748.

Thomas ſergius Prior. Oper. S. Rom. Inquiſ. Conſult.

Ita & ego cenſeo Fr. Philippus de Carboneano Ordin. Min. Lect. Jubil. Sacræ Cong. Ind. Conſultor, Supremæ, & Univ. Inquiſit. Qualificator, & in Collegio Urbano de Propaganda Fide Philoſophiæ Profeſſor.

Ita & ego cenſeo F. Carolus Dominicus de Moya Ord. Min. Conv. Magiſter, in Rom. Archigymn. Publ. Theol. Prof. Theologicæ Academiæ Cenſor, & Collegii D. Bonav. Regens, *ac Rector.*

APPROBATIONES PRO NOVA EDITIONE.

UT Reverendiſſimi Patris Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtri juſſa facerem, operam dedi, animumque adjunxi, attente ut expenderem *Notas*, *Appendices*, & *Tractatum de Sacris Chriſtianorum Ritibus*, quibus R. P. Philippus de Carboneano Ord. Min. *Theologiam Moralem Univerſam* R. P. Pauli Gabrielis Antoine Soc. Jeſu Presbyteri, mirum in modum inluſtravit, ornavit, & auxit. Qua in re ingenue fatear oportet, me obſervare nil potuiſſe vel hilum recedens a rectis Chriſtianorum moribus, aut a ſincera eorumdem Religione. Atque adeo, nec ſine animi mei jucundiſſima voluptate, cuncta in iiſdem legendis deprehendi a Viro Clariſſimo exquiſita ac recondita eruditione referta, optimo, nitidoque rerum ordine atque delectu diſpoſita, eleganterque pertractata. Ea propter nullus dubito, quin laudabilem moralis diſciplinæ ſtudioſis quibuſcumque, & ſacris præſertim Miſſionariis, operam ille poſuerit, quæ & omnibus probari, omniumque commodo & utilitate Typothetarum arte vulgari & mereatur & debeat. Datum Romæ in Ædibus S. Andreæ de Valle v. Kal. Jun. An. R. S. cIↄ. Iↄcc. LII.

Antonius Franciſcus Vezzoſi Cler. Reg. in Archigymnaſio Romano Hiſtor. Eccleſiaſt. Profeſſ.

Juſſu

JUſſu Reverendiſſimi Patris Fratris Auguſtini Urſii Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtri legi Tractatus, & notas Eruditiſſimi Patris Fratris Philippi de Carboneano Ordinis Minorum, eaſque dignas cenſeo, quæ typis edantur, cum nihil contineant Fidei, boniſque moribus contrarium, & ad ſaniorem doctrinam percipiendam ſint comparatæ.

Datum Romæ in Conventu S. Mariæ Super Minervam die 26. Junii 1752.

F. Vincentius Linelli Ord. Præd. Cathed. Caſanat.

Licentia Reverendi Patris Provincialis.

EGo Præpoſitus Provincialis Provinciæ Campaniæ Soc. Jeſu, poteſtate ad id mihi ab admodum Reverendo Patre Præpoſito Generali ejuſdem Societatis tradita, facultatem concedo, ut Patris *Pauli Gabrielis Antoine* ex eadem Societate liber, qui inſcribitur *Theologia Moralis &c.* trium ejuſdem Societatis Theologorum judicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has ei dedi Litteras. Argentinæ, die 7. Novembr. 1725.

Ludovicus Languille.

INDEX.

INDEX.

TRACTATUS
De Actibus Humanis.

Cap. I. De voluntario & involuntario. 1.
Art. I. Quid ſit voluntarium, & quotuplex? ibid.
Art. II. Quid & quotuplex ſit involuntarium? 3
Art. III. Utrum ea quæ fiunt ex metu, ſint voluntaria? ibid.
Art. IV. Utrum ea quæ fiunt ex concupiſcentia, ſint voluntaria? ibid.
Cap. II. De libero, ſeu de libertate. 4
Art. I. In quo conſiſtat eſſentia liberi arbitrii, ſeu libertas ſtrictè ſumpta? ibid.
Art. II. Utrum ad merendum & demerendum in præſenti ſtatu requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici? 10
Art. III. Utrum homo in ſtatu naturæ lapſæ habeat libertatem ab omni ſimplici neceſſitate intrinſeca? 13
Art. IV. Exponitur mens & doctrina S. Auguſtini circa liberum arbitrium in ſtatu naturæ lapſæ. 16
Art. V. De ſubjecto, objecto, & exercitio libertatis. 24
Cap. III. De bonitate & malitiâ actuum humanorum. ibid.
Art. I. Quid requiratur, ut actus ſit bonus? ibid.
Art. II. Utrum actus internus ſumat bonitatem à fine extrinſeco, & circumſtantiis? ibid.
Art. III. Unde actus internus ſumat malitiam, & quid ad hoc requiratur? 28
Art. IV. Utrum idem actus voluntatis poſſit eſſe ſimul bonus & malus? 30
Art. V. Utrum dentur actus indifferentes in individuo, hoc eſt, qui neque boni, neque mali ſint, ſpectatis omnibus circumſtantiis, & præſertim fine? 30
Art. VI. Utrum actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam? 35
Art. VII. Utrum actus externus augeat bonitatem vel malitiam formalem actus interni? ibid.

TRACTATUS
De Conſcientia.

Cap. I. De conſcientia vera ſeu recta, erronea, & perplexa. 36
Cap. II. De Conſcientia certa & dubia. 38
Cap. III. De conſcientia ſcrupuloſa. 40
Cap. IV. De Conſcientia, & Opinione probabili. 41

TRACTATUS
De Legibus.

Sect. I. De lege in communi. 50
Sect. II. De Lege Divina. 52
Sect. III. De Lege humana. 55
Cap. I. De cauſa efficiente, & materia Legis humanæ. ibid.
Cap. II. De obligatione Legis humanæ. 59
Cap. III. De modo, quo obſervandæ ſunt Leges. 67
Cap. IV. De ſubjecto Legum. 70
Cap. V. De Interpretatione, & Epikeja. 75
Cap. VI. De Diſpenſatione. 74
Cap. VII. De Abrogatione & Ceſſatione Legis. 82
Cap. VIII. De Lege pœnali, & irritante. ib.
Cap. IX. De Privilegio & Conſuetudine. 86
Append. Ad uſum Miſſionariorum. 89

TRACTATUS
De Peccatis.

Cap. I. De Peccati natura, diviſione, diſtinctione & gravitate. 94
Cap. II. De Peccato mortali & veniali. 101
Cap. III. De Peccatis commiſſionis & omiſſionis. 108
Cap. IV. De ignorantia, & ejus peccatis. 110.
Cap. V. De Concupiſcentiæ, & peccatis infirmitatis, malitiæ, & habitus. 115
Cap. VI. De Peccatis mere internis, quæ ſcilicet conſiſtunt in ſolis actibus internis, abſque ullo opere & ſigno externo. 118
Cap. VII. De Peccatis Capitalibus. 120
Art. I. De Superbia. ibid.
Art. II. De Avaritia. 123
Art. III. De Gula. 124
Art. IV. De Luxuria. 126

Art. V. *De Ira*. 138
Art. VI. *De Invidia*. *ibid.*
Art. VII. *De Acidia*. 140

TRACTATUS

De Virtutibus Theologicis.

Pars I. *De Fide*. *ibid.*
Cap. I. *De natura & neceſſitate Fidei*. *ibid.*
Cap. II. *De actu externo, ſeu Confeſſione Fidei*. 146
Cap. III. *De Peccatis Fidei oppoſitis*. 152
Append. *De Librorum prohibitione*, 159
Cap. I. *De Eccleſia circa libros improbatæ lectionis poteſtate, deque diſciplina, quam circa eoſdem ſervavit, cùm nondum ars typographica inventa eſſet*. *ibid.*
Cap. II. *De ſtabilita per Apoſtolicam Sedem diſciplina circa examen, proſcriptionemque librorum poſt inventam artem typographicam, ac poſt ortas Lutheri, Calviniqne hæreſes*. 160
Cap. III. *De auctoritate decretorum libros vetantium, de pœnis in eos latis, qui hujuſmodi libros legant, retineant &c.* 169
Append. *De communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis*. 144
Pars. II. *De Spe*. 144
Pars. III. *De Charitate*. 149
Cap. I. *De natura Charitatis*. *ibid.*
Cap. II. *De Præcepto Charitatis*. 180
Art. I. *De Præcepto Charitatis erga Deum*. *ibid.*
Art. II. *De Præcepto Charitatis erga proximum*. 184
Cap. III. *De Ordine Charitatis*. 188
Cap. IV. *De Eleemoſyna*. 191
Cap. V. *De Correctione fraterna*. 196
Cap. VI. *De Peccatis Charitati ſpecialiter oppoſitis*. 199
§. I. *De Odio Dei & proximi*. *ibid.*
§. II. *De diſcordia, contentione, ſchiſmate, rixa, & ſeditione*. 201
§. III. *De Bello*. 202
§. IV. *De Scandalo*. 204

TRACTATUS

De Virtute Religionis.

Cap. I. *De Adoratione, Oratione, & ſpeciatim de libris canonicis*. 209
Cap. II. *De obſervantia Feſtorum*. 216
Cap. III. *De Voto*. 224
Cap. IV. *De Juramento*. 234
Cap. V. *De Vitiis & Peccatis Religioni oppoſitis*. 245
Art. I. *De Superſtitione, & ejus ſpeciebus*. *ibid.*
Art. II. *De Irreligioſitate*. 250
Art. III. *De Simonia*....

TRACTATUS

De Beneficiis Eccleſiaſticis.

Hæc materia pertinet ad Virtutem religionis: nam beneficii dotatio, & officium ſunt actus religionis, & pacta circa illud vetita ſunt ſimoniaca. [illegible]4
§. I. *De libera Collatione*. [illegible]5
§. II. *De Præſentatione, & jure Patronatus*. *ib.*
§. III. *De Electione, Poſtulatione, & Confirmatione*. [illegible]6
§. IV. *De Reſignatione*. 244
§. V. *De Permutatione*. 248
Tabul. *De Matutino privato*. 284

TRACTATUS

De Virtutibus moralibus, & Vitiis eis oppoſitis.

Cap. I. *De Prudentia, & Vitiis ei oppoſitis*. *ibid.*
Cap. II. *De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppoſitis*. 285
Cap. III. *De Temperantia, & Virtutibus ei annexis*. 284
Append. *De Jejunio Eccleſiaſtico*. 291
Append. *Ad uſum Miſſionariorum*. 294
De Orientalis Eccleſiæ circa Jejunium diſciplina. *ibid.*
Cap. IV. *De Virtutibus Juſtitiæ annexis*. 300

TRACTATUS

De Obligationibus ſpecialibus certorum Statuum, & Officiorum.

Cap. I. *De Obligationibus Clericorum*. 304
Cap. II. *De ſtatu & obligationibus Religioſorum*. 319
Cap. III. *De Obligationibus Conjugum*. 334
Cap. IV. *De Obligationibus parentum & liberorum, & aliorum ſuperiorum ac inferiorum erga ſe invicem*. 341
Cap. V. *De Obligationibus perſonarum Judicialium vel Forenſium*. 348
§. I. *De Judice*. *ibid.*

§. II.

§. II. *De Accuſatore.* 353
§. III. *De Teſtibus.* 354
§. IV. *De Reo.* 354
§. V. *De Obligationibus Advocati.* 360
§. VI. *De obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris.* 361
Cap. VI. *De obligationibus Ducum & Militum.* 362
Cap. VII. *De Obligationibus Medicorum, Pharmacopæorum, & Chirurgorum.* 363
Obligationes ruſticorum & opificum. 364

TRACTATUS

De Juſtitia & Jure, Injuriis, & Reſtitutione.

Pars I. De *Juſtitia, & Jure.* ibid.
Cap. I. *De Juſtitia.* ibid.
Cap. II. *De Jure.* 365
§. I. *De Dominio.* 366
§. II. *De Præſcriptione.* 371
§. III. *De uſu, uſufructu, & ſervitute.* 374
§. IV. *De Poſſeſſione.* 375
Pars II. *De injuriis, & neceſſaria reſtitutione in genere.* 376
Cap. I. *De injuria ſeu injuſtitia in genere.* ib.
Cap. II. *De natura & neceſſitate reſtitutionis.* 377
Cap. III. *De radice obligationis reſtituendi.* 378.
Cap. IV. *De Cooperantibus ad damnum.* 393
§. I. *De Mandante.* 394
§. II. *De Conſulente.* 398
§. III. *De Conſentiente.* 399
§. IV. *De palpone, ſeu adulatore, & laudatore.* ibid.
§. V. *De Receptatore.* ibid.
§. VI. *De Participante.* 400
§. VII. *De Cauſis negativis.* ibid.
Cap. V. *De circumſtantiis reſtitutionis, & ordine in eo ſervando.* 401
Cap. VI. *De cauſis excuſantibus à reſtitutione vel ejus dilatione.* 406
Pars III. *De Injuriis in particulari, & neceſſaria reſtitutione.* 411
Cap. I. *De Injuriis & damnis in bonis ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.* ibid.
Cap. II. *De Injuriis in corpus proximi per homicidium, & mutilationem, & neceſſaria reſtitutione.* 412
Cap. III. *De injuriis in corpus proximi per ſtuprum & adulterium, & de neceſſaria reſtitutione.* 425
Cap. IV. (*pro* IV.) *De injuriis contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de neceſſaria reſtitutione.* 430
Cap. V. *De injuriis in bonis quæ dicuntur fortunæ, & neceſſaria reſtitutione.* 448

TRACTATUS

De Contractibus.

Pars I. De *Contractibus in genere.* 464
Cap. I. *De natura, Diviſione, & effectu Contractus.* ibid.
Cap. II. *De conſenſu ad valorem contractus requiſito.* 469
Cap. III. *De iis qui contrahere poſſunt.* 474
Pars II. *De Contractibus in ſpecie.* 475
Cap. I. *De Promiſſione.* ibid.
Cap II. *De Donatione.* 479
Cap. III. *De Mutuo, & Uſura.* 481
Cap. IV. *De Depoſito, Commodato, Precario, & Mandato.* 498
Cap. V. *De Emptione, & Venditione.* 501
Cap. VI. *De Locatione & Conductione.* 513
Cap. VII. *De Cenſu, Emphyteuſi, & Feudo.* 516.
Cap. VIII. *De Contractu ſocietatis.* 518
Cap. IX. *De Cambio.* 520
Cap. X. *De Tranſactione, Aſſecuratione, Fidejuſſione, Pignore, & Hypotheca.* 522
Cap. XI. *De Ludo & Sponſionibus.* 524
Cap. XII. *De ultimis Voluntatibus.* 527

TRA-

TRACTATUS
DE
ACTIBUS HUMANIS.

ACTUS, qui ab homine fiunt, alii dicuntur actus hominis, alii actus naturales, & alii actus humani. Actus hominis dicuntur ii, qui procedunt ab homine, ſine deliberatione, advertentia & libertate, ut motus indeliberati concupiſcentiæ, ſeu motus primò primi. Actus naturales ſunt actus merè corporei, qui neceſſariò fiunt, nec ad mores pertinent, ut reſpiratio, circulatio ſanguinis, &c.

Actus verò humani, de quibus, hìc agitur, dicuntur ii, qui fiunt ab homine humano modo agente, nempe liberè & cum aliqua ad morem advertentia vel formali, vel virtuali: nam hic modus agendi eſt hominis proprius, nec brutis convenit. Propriè enim loquendo, ea omnis & ſola actio dicitur humana, quæ procedit ab homine, in quantùm homo eſt, id eſt, in quantum differt ab aliis creaturis irrationalibus; ab his autem differt in quantùm eſt dominus ſuorum actuum, ita ut poſſit illos pro arbitrio ponere vel non ponere ex electione. Ita docet S. Thomas, 1. 2. q. 1. art. 1. *actionum*, inquit, *quæ ab homine aguntur, illæ ſolæ propriè dicuntur humanæ, quæ ſunt propriæ hominis in quantum eſt homo: differt autem homo ab aliis irrationalibus creaturis in hoc: quod eſt ſuorum actuum dominus. Unde illæ ſolæ actiones vocantur propriè humanæ, quarum homo eſt dominus. Eſt autem homo Dominus ſuorum actuum per rationem & voluntatem: unde & liberum arbitrium eſſe dicitur facultas voluntatis & rationis: illæ ergo actiones propriè humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt.*

Igitur actus humani ſunt actus ab homine liberè facti cum advertentia ad regulam morum vel formali, vel virtuali, aut interpretativa ſeu debita & poſſibili. Quare actus humanus idem eſt realiter, ac actus moralis, ſeu actus pertinens ad mores, ideoque laude vel vituperio dignus. Nam actus moralis eſt actus liber bonus vel malus moraliter: omnis autem actus, qui fit ab homine liberè & cum advertentia ſuprà dicta, eſt bonus vel malus moraliter, cùm nullus actus liber in individuo ſpectatus, ſit indifferens.

CAPUT I.

De voluntario, & involuntario.

ARTICULUS I.

Quid ſit voluntarium, & quotuplex?

DICO 1. Voluntarium propriè eſt id, quod fit, vel quaſi fit, ſeu omittitur à voluntate ex prævia cognitione intellectuali, ſimple vel actuali, vel virtuali, aut interpretativa, quæ ſcilicet potuit & debuit haberi. Unde duo ad voluntarium requiruntur. 1. Ut fiat vel omittatur à voluntate ejus, reſpectu

cujus dicitur voluntarium. 2. Ut fiat vel omittatur ex prævia cognitione intellectuali eorum, quæ dicuntur voluntaria. Non tamen ad quodlibet voluntarium requiritur cognitio actualis. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum, quod eſt verum voluntarium in ordine ad mores, utpote imputabile ad culpam & pœnam, ſi ſit liberum, ſufficit cognitio virtualis, & interpretativa, hoc eſt, cognitio, quæ quidem non exiſtit, ſed quæ potuit & debuit haberi.

Porrò voluntas definitur appetitus rationalis, ſive potentia volendi & nolendi ex prævia cognitione ſpirituali.

Aliquid autem fieri poteſt tripliciter à voluntate, 1. Ut actus elicitus: ſic fiunt à voluntate omnes actus ejus immediati, qui dicuntur eliciti, ut volitio, nolitio, amor, odium, &c. 2. Ut actus imperatus: hoc modo fiunt à voluntate actus aliarum potentiarum ei ſubjectarum, quoties ſcilicet ex ejus imperio ſeu impulſu & applicatione agunt. Cùm autem voluntas ſibi ipſi per unum actum poſſit imperare alium, idem actus voluntatis poteſt ſimul eſſe elicitus, quatenus nempe immediatè fit à voluntate, & imperatus, quatenus fit ex impulſu per alium priorem actum facto. 3. Aliquid fit à voluntate ut effectus ſecutus ex aliquo actu voluntatis elicito vel imperato. Sic fit à voluntate homicidium, quod ſequitur ex percuſſione imperata à voluntate.

Dico 2. Voluntarium multiplex eſt, nam dividitur, 1. In elicitum ſeu immediatum, & imperatum ſeu mediatum.

2. In neceſſarium, quod ſcilicet fit à voluntate ad unum antecedenter determinata; & in liberum, quod fit à voluntate ſine antecedenti & intrinſeca ad unum determinatione.

3. In perfectum, & imperfectum. Voluntarium perfectum eſt illud, quod eſt à voluntate cum perfecta cognitione, hoc eſt, cum cognitione qua rationes boni & mali cognoſcuntur ſufficienter ad perfectum uſum libertatis, cognitione inquam, vel quæ actu habeatur, vel haberi poſſit & debeat. Unde voluntarium perfectum eſt illud, quod eſt à voluntate cum ſufficienti uſu rationis & libertatis ad hoc, ut ad laudem vel vituperium, ad meritum vel demeritum imputetur, integrè ſcilicet. Voluntarium verò imperfectum eſt illud, quod eſt à voluntate cum imperfecta tantùm cognitione, hoc eſt, cum cognitione qua non cognoſcuntur nec cognoſci poſſunt rationes boni & mali ſufficienter ad uſum perfectum rationis & libertatis.

4. In voluntarium in ſe, & voluntarium in alio. Voluntarium in ſe eſt tum actus elicitus voluntatis, tum id quod immediatè & ſecundùm ſe intendit voluntas. Voluntarium in alio eſt illud, quod virtualiter ſeu moraliter continetur in alio immediatè & ſecundùm ſe intento à voluntate, velut effectus in cauſa. Sic, v. gr. cùm quis ob ſolam voluptatem nimiùm bibit, & nimiùm bibendo ſe inebriat; actus elicitus quo vult bibere & ipſa actio bibendi ſunt voluntaria in ſe: ebrietas verò, quæ ex nimia potatione ſequitur, eſt tantùm voluntaria in alio, nempe in ipſa nimia potatione; quia voluntas bibendi non fertur directè & immediatè in ebrietatem, ſed in nimiam potationem, in qua virtualiter continetur ebrietas velut effectus in cauſa.

5. Denique in formale, & virtuale ac interpretativum.

Voluntarium formale eſt illud quod eſt à voluntate poſitivè volente & agente. Quod ſi voluntas poſitivè vult illud immediatè ac in ſe, eſt formale voluntarium in ſe; ſi verò voluntas poſitivè illud intendit mediatè tantùm & in alio, eſt formale voluntarium in alio.

Voluntarium virtuale & interpretativum eſt illud, quod eſt à voluntate libere non volente & omittente agere, ac proinde virtualiter & interpretativè nolente agere. Sic ſi quis liberè non velit facere eleemoſynam, nec faciat, unde alii meritò ſcandalizentur; libera omiſſio poſitivæ volitionis faciendi eleemoſynam, & libera omiſſio dationis eleemoſynæ ſunt ei virtualiter & interpretativè voluntariæ in ſe, ſcandalum verò ex illa omiſſione ſecutum, quod prævisum eſt vel prævideri potuit, eſt ei virtualiter & interpretativè voluntarium in alio, nempe in libera omiſſione eleemoſynæ.

Nota. Ut aliquid ſit voluntarium in alio, duo requiruntur; nempe, 1. Ut ſit aliquo modo ſaltem confusè cognitum ut ſecuturum ex alio, quocum connexionem habet, vel quod eſt immediatè ac in ſe volitum; vel ut ſic cognoſci potuerit ac debuerit, hoc enim ſufficit: nam tunc perinde ſe habet in ordine ad imputabilitatem, licèt fortaſſe non tantam, ac ſi re ipſa actu cognoſceretur. 2. Ut ſit vel per ſe connexum cum illo alio directè & immediatè volito; eſt autem per ſe connexum cum illo alio, ſi ponitur re ipſa hoc ipſo, quòd illud aliud ponitur, ſic ebrietas cum nimia potatione connexa eſt. Vel ſi ſit tantùm per accidens cum illo alio connexum, itaut vi illius non ſequatur, ſed propter alia adjuncta, requiritur in voluntate obli-

obligatio illud impediendi, & ad illud impediendum abſtinendi ab actione: nam alioqui non cenſetur voluntarium.

ARTICULUS II.

Quid & quotuplex involuntarium?

Dico. Involuntarium propriè eſt illud, quod eſt contra actualem inclinationem voluntatis; itaut ſit aliquo actu voluntatis nolitum.

Duplex eſt autem: nempe involuntarium ſimpliciter, & involuntarium ſecundùm quid. Involuntarium ſimpliciter eſt illud, quod eſt contra inclinationem voluntatis: *quantum eſt ex ſe efficax ad illud impediendum*, ut mors quæ homini planè invito & pro viribus reluctanti infertur; item motus concupiſcentiæ, qui voluntate toto affectu renitente inſurgit.

Involuntarium ſecundùm quid eſt illud, quod diſplicet quidem ſecundùm aliquam conſiderationem, ſed magis & efficaciter placet ſecundùm aliam; unde eſt aliquo actu inefficaci nolitum, & ſimul alio actu efficaciter volitum. Sic cum viator metu mortis dat latroni crumenam, quam retinere vellet; datio illa eſt ſecundùm quid involuntaria; nam ſecundùm ſe diſplicet; ſed ſpectata ut neceſſaria ad vitam ſervandam, magis & efficaciter placet: unde ſub hac conſideratione re ipſa acceptatur, & adhibetur ut medium ad hunc finem neceſſarium.

Hinc involuntarium ſecundùm quid non eſt involuntarium niſi cum addito diminuente, imò deſtruente rationem involuntarii: nam eſt ſimpliciter & abſolutè voluntarium, cùm voluntas illud efficaciter velit & agat. Quare meliùs vocatur voluntarium mixtum cum involuntario; quia voluntas illud vult, ſed cum aliqua repugnantia.

ARTICULUS III.

Utrum ea quæ fiunt ex metu, ſint voluntaria?

Nota. Fieri aliquid ex metu non idem eſt ac fieri cum metu. Nam aliquid fit ex metu, quando metus eſt cauſa illud faciendi. Sic datio crumenæ facta latroni ad mortem vitandam fit ex metu: nam mortis metus viatorem movet ad dandam crumenam, & ſic eſt cauſa dationis crumenæ. Aliquid fit cum metu tantùm, quando metus non eſt cauſa actionis, nec ad illam movet, ſed ſolùm eam comitatur. Clarè autem patet, ea quæ fiunt dumtaxat cum metu, voluntaria eſſe. Sic latro cùm furatur timens ne deprehendatur, agit cum metu, non ex metu; quia non metus, ſed divitiarum cupiditas eum ad furandum movet; quod furtum eſt ei maximè voluntarium.

Dico 1. Ea quæ fiunt ex metu, ſunt abſolutè ſimpliciter voluntaria.

Prob. Illud eſt ſimpliciter voluntarium, quod eſt à voluntate agente ex perfecta cognitione, ſed quod fit ex metu, eſt à voluntate agente ex perfecta cognitione; ergo eſt ſimpliciter voluntarium.

Dico 2. Ea quæ fiunt ex metu, aliquando ſunt involuntaria ſecundùm quid; aliquando non.

Prob. Quæ fiunt ex metu; aliquando fiunt cum aliqua repugnantia, aliquando non: nam aliquando fiunt contra aliquem affectum voluntatis, aliquando non. Atqui quando fiunt cum repugnantia, ſunt involuntaria ſecundùm quid; quando verò fiunt abſque omni repugnantia; nullo modo ſunt involuntaria. Ergo.

ARTICULUS IV.

Utrum ea quæ fiunt ex concupiſcentia ſint voluntaria?

Nota. Concupiſcentia hìc ſumitur pro quolibet motu appetitus ſenſitivi in bonum ſenſibile. Alia eſt antecedens, alia conſequens. Concupiſcentia antecedens eſt ea, quæ à voluntate non imperatur, ſed ab objecto ſenſibili excitatur, voluntate nil planè conferente. Conſequens eſt ea, quæ à voluntate imperatur ſeu excitatur. Unde patet ea eſſe voluntaria, quæ fiunt ex concupiſcentia conſequente.

Dico 1. Quæ fiunt ex concupiſcentia antecedente, & à *fortiori* conſequente, ſunt voluntaria.

Prob. Illud eſt voluntarium, quod fit à voluntate ex prævia cognitione intellectuali. Sed quod fit ex concupiſcentia etiam antecedente, fit à voluntate, ex prævia cognitione intellectuali; nam intellectus apprehendit bonum ſenſibile, à quo eſt commotio ſenſus interni, illudque ut bonum ſenſibile voluntati proponit. Ergo.

Dico 2. Concupiſcentia etiam antecedens non minuit voluntarium.

Prob. Nihil poteſt imminuere voluntarium, niſi vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis. Sed concupiſcentia non minuit vo-

A 2 lunta-

luntarium, 1. Ex parte intellectus: nam concupiſcentia non impedit claram perceptionem intellectus circa objectum ſenſibile. 2. Non etiam minuit ex parte voluntatis, ſiquidem inclinat voluntatem ad volendum; unde voluntas agens ex concupiſcentia, ardentiùs fertur in objectum ſenſibile.

Imò concupiſcentia etiam antecedens auget voluntarium. Nam quod fit ex illa, fit cum majore inclinatione voluntatis, & ex clariore apprehenſione ac propoſitione objecti ſaltem ut boni ſenſibilis.

Obj. Concupiſcentia antecedens tollit aut minuit liberum: ergo & voluntarium.

Reſp. 1. Concupiſcentia antecedens ſolùm tollit liberum, quando ita vehemens eſt, ut totaliter auferat uſum rationis, itaut intellectus nequeat conſiderare rationes boni & mali. Quando autem concupiſcentia antecedens non eſt adeò vehemes, minuit duntaxat liberum; quia minuit cognitionem requiſitam ad libertatem, nempe conſiderationem finis & eorum quæ ſunt ad finem.

Reſp. 2. Nego conſeq. Quia voluntarium ſtrictè ſumptum differt à libero, & poteſt eſſe neceſſarium, & re vera eſt in amore beatifico, qui eſt maxime voluntarius & ſimul neceſſarius.

De ignorantia actum eſt in Theologia morali, in qua etiam continentur omnes aliæ quæſtiones ad praxim pertinentes, quæ ideo omiſſæ ſunt in hac Theologia dogmatica & ſpeculativa.

CAPUT II.

De libero ſeu de libertate.

ARTICULUS PRIMUS.

In quo conſiſtat eſſentia liberi arbitrii, ſeu libertas ſtrictè ſumpta?

§. I.

Prænotanda.

I. Liberum, voluntarium, & ſpontaneum, licet aliquando confundantur, tamen ſi ſtrictè ſumantur, inter ſe differunt. Nam ſpontaneum ſtrictè eſt id, quod eſt à principio intrinſeco juxta inclinationem agentis cum cognitione materiali ſeu purè ſenſitiva: ac proinde ſolis brutis convenit. Si minùs ſtrictè ſumatur, præſcindit à cognitione ſpirituali & materiali, & tunc convenit hominibus ac brutis, nam eſt id quod eſt à principio intrinſeco cum aliqua cognitione ſive ſpirituali, ſive materiali.

Liberum eſt id, quod eſt à principio intrinſeco, ſeipſum per electionem determinante, & valente non agere. Unde liberum minùs late patet quam voluntarium. Nam omne liberum eſt voluntarium, quia omne liberum eſt à voluntate agente ex prævia cognitione ſpiritali: at non omne voluntarium eſt liberum quia non omne voluntarium eſt à voluntate, ſe ipſam per electionem determinante, & valente non agere. Sic amor beatificus eſt maximè voluntarius, quatenus à Beatis maxima cum inclinatione voluntatis elicitur ex prævia cognitione ſpiritali; ſed ſimul eſt neceſſarius, quatenus eorum voluntas ex viſione beatifica ſummi boni clare cogniti omni ex parte ſummè amabilis determinatur neceſſario ad amorem Dei eliciendum, ita ut ab illo amore nequeat abſtinere. Igitur liberum ſuperaddit voluntario immunitatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſecà, ſeu potentiam ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppoſitis, ideoque potentiam omittendi id quod fit, & potentiam agendi id quod omittitur.

Porro morale dicitur illud, quod eſt conforme vel difforme regulæ morum: vel quod conſideratur relatè ad regulam eorum: ſive quod eſt laude vel vituperio dignum. Naturale verò dicitur id, quod eſt à principio intrinſeco ſine cogitione.

II. Neceſſarium, violentum, & coactum licet ſæpe confundantur, tamen ſtricte & proprie ſumpta differunt inter ſe. Nam neceſſarium eſt id, quod eſt à principio ſive intrinſeco, ſive extrinſeco ad unum determinante. Violentum propriè eſt illud, quod eſt à principio extrinſeco contra inclinationem patientis, carentis omni cognitione, ut aſcenſus lapidis: unde ſoli naturali directe opponitur, ſæpe tamen pro coacto ſumitur. Coactum dicitur illud, quod eſt à principio extrinſeco contra inclinationem patientis cognoſcitivi. Quare coactio eſt motus ab extrinſeco procedens contra inclinationem patientis; ſive eſt vis illata ab agente extrinſeco determinante ad unum contra inclinationem patientis cognoſcitivi. Violentia verò late ſumpta eſt vis illata ab agente extrinſeco ad unum determinante contra inclinationem patientis ſive cognoſcitivi, ſive non cognoſcitivi.

III. Libertás generatim idem eſt ac immunitas. Quare totuplex eſt libertas, quotuplex immunitas. Sextuplex autem aſſignatur.

gnatur immunitas, ſcilicet immunitas à ſervitute, ab impedimento, à miſeria, à peccato, à coactione, & à neceſſitate. Agitur hìc ſolùm de duabus ultimis, quæ dicuntur libertas naturæ, importans potentiam agendi.

IV. Neceſſitas eſt determinatio ad unum. Duplex eſt, nempe violenta, & non violenta. Neceſſitas violenta eſt determinatio ad unum cum violentia, breviùs, eſt coactio. Neceſſitas non violenta eſt determinatio ad unum abſque violentia, & dicitur neceſſitas ſimplex. Neceſſitas autem ſimplex ſeu voluntaria, non violenta, duplex eſt intrinſeca ſcilicet, & extrinſeca. Neceſſitas extrinſeca eſt determinatio ad unum orta à principio extrinſeco. Intrinſeca eſt determinatio ad unum orta à principio intrinſeco.

Neceſſitas intrinſeca ſubdividitur in antecedentem, & conſequentem. Neceſſitas antecedens intrinſeca eſt intrinſeca ad unum determinatio antecedens omnem liberam voluntatis determinationem, & ab illa independens. Neceſſitas intrinſeca conſequens, eſt intrinſeca ad unum determinatio orta ex libera voluntatis electione.

Porro libertas à neceſſitate, de qua hìc agitur, eſt libertas à neceſſitate ſimplicì intrinſeca antecedente, quæ vocatur liberum arbitrium, libertas indifferentiæ, & indifferantia activa. Dicitur indifferentia, quia ſecundùm ſe eſt expers determinationis ad unum: & activa quia eſt potentia ſe ipſam determinandi.

V. Libertas à neceſſitate ſimplici, ſeu libertas indifferentiæ activæ, quæ eſt libertas ſimpliciter & propriè dicta, definitur à S. Thoma vis electiva, hoc eſt, potentia eligendi. Eligere autem eſt unum è pluribus oppoſitis, quæ ſint in poteſtate eligentis, aſſumere ſeu ponere, altero recuſato. Unde libertas, ſeu vis electiva eſt potentia è pluribus oppoſitis, quæ ſint in poteſtate, unum aſſumendi, alio recuſato.

Libertas propriè dicta rectè etiam definitur, facultas ſuorum actuum domina, potentia ſuorum actuum per electionem determinativa, potentia completa & expedita ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex oppoſitis ſeu incompoſſibilibus, pótentia agendi & non agendi poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis.

VI. Cùm libertas ſit completa & expedita potentia agendi & non agendi, ad libertatem requiritur duplex potentia, nempe potentia agendi, & potentia non agendi, vel ponendi aliud incompoſſibile, quamvis non requiratur potentia ponendi ſimul duo oppoſita, quod repugnat. Hinc ad libertatem dicitur requiri ſimultas poteſtatis, non autem poteſtas ſimultatis, id eſt, poteſtas ponendi ſimul duo oppoſita. Per oppoſita intelliguntur incompoſſibilia, quæ ſcilicet non poſſunt ſimul poni.

VII. Libertas propriè dicta, ſeu libertas à neceſſitate ſimplici antecedente dividitur in libertatem contradictionis, contrarietatis, & ſpecificationis. Libertas contradictionis ſeu exercitii eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contradictoriis, qualia ſunt amor, & non amor. Libertas contrarietatis eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus contrariis, qualia ſunt amor & odium, Libertas ſpecificationis eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex ſpecie diverſis incompoſſibilibus, qualia ſunt oratio & ſtudium. Libertas verò genericè ſumpta, quæ in has tres ſpecies dividitur, eſt potentia ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppoſitis ſeu incompoſſibilibus, quorum alia ſunt contradictoria, alia contraria, alia ſpecie tantùm diverſa, unde oritur diviſio in tres ſupradictas ſpecies libertatis.

VIII. Duplex potentia, & impotentia diſtinguitur, nempe phyſica, & moralis. Potentia phyſica eſt facultas ſeu virtus agendi proportionata operi faciendo. Potentia moralis eſt facultas agendi, nullis gravibus difficultatibus implicata, quæ ab agendo avocent. Impotentia phyſica eſt carentia facultatis agendi. Impotentia moralis conſiſtit in maxima difficultate agendi vel omittendi.

IX. Bucerus, Bajus, Janſenius docuerunt ad eſſentiam liberi arbitrii ſufficere libertatem à coactione, quæ etiam libertas ſpontaneitatis & voluntarietas dicitur, conſiſtitque in carentia abſolutæ & inevitabilis ad unum determinationis ab extrinſeco ortæ contra inclinationem voluntatis, è contra omnes Catholici contendunt ad liberum arbitrium eſſentialiter requiri libertatem ab omni neceſſitate ſimplici intrinſeca antecedente, etiam voluntaria ſeu non violenta. Cum quibus.

§. II.

Dico. Eſſentia liberi arbitrii conſiſtit in potentia agendi vel non agendi, immuni ab omni neceſſitate ſimplici antecedente & intrinſeca. Unde ad liberum arbitrium non ſuffi-

ſufficit libertas a coactione, ſed eſſentialiter requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici antecedente & intrinſeca.

Prob. 1. Conſtitutionibus S. Pii V. & Gregorii XIII. ab Eccleſia Catholica receptis, quibus damnatæ ſunt hæ Baji propoſitiones 39. *quod voluntariè fit, etiamſi neceſſario fiat, libere tamen fit*, 66. *ſola violentia repugnat libertati hominis naturali*.

Prob. 2. Ex Patribus. Pro omnibus ſint Gregorius Naz. in apolog. ubi ait: *arbitrii libertas parem in utramque partem motum habet*. S. Ambroſius l. 2. de Fide, c. 3. *pro voluntatis arbitrio, non pro neceſſitatis obſequio*. Ubi liberum arbitrium opponitur neceſſitati. S. Auguſtinus infra citand. & S. Damaſcenus, l. 2. orthod. Fidei c. 26. *arbitraria ac nobis libera ſunt quæ in utramque partem æque contingere poſſunt, velut moveri & non moveri, appetere & non appetere &c.* His adde S. Thomam, lib. 1. contra Gentes, cap. 68. *dominium quod habet voluntas ſupra ſuos actus, per quod in ejus eſt poteſtate velle vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, & violentiam cauſæ exterius agentis*.

Prob. 3. Ratione duplici. 1. Si quod datur liberum arbitrium, eſt illud, quod requiritur ad meritum & demeritum. Atqui liberum arbitrium requiſitum ad meritum, & demeritum, eſt libertas ab omni neceſſitate ſimplici intrinſeca antecedente, ut fide conſtat & mox oſtendetur. Ergo. 2. Liberum arbitrium ex S. Thoma eſt vis electiva. Sed vis electiva, ſeu potentia ſe determinandi per electionem excludit omnem neceſſitatem intrinſecam antecedentem, ut ex communi hominum intelligentia conſtat, ſecundùm quam non dicitur propriè eligi, niſi quod poteſt fieri & poteſt omitti. Ergo liberum arbitrium excludit omnem neceſſitatem, &c.

Confirm. Ex eo, quod ante Buceri, Baji & Janſenii tempora, omnes omninò non ſolùm Catholici, ſed etiam Hæretici, & Ethnici per liberum arbitrium intellexerunt libertatem ab omni neceſſitate ſimplici. Et verò omnes Hæretici, qui negarunt in homine liberum arbitrium, ideo negarunt, quia cum Catholicis per illud intelligebant facultatem agendi & non agendi abſque omni neceſſitate antecedente, etiam non violenta. Nam nemo, niſi prorſus inſaniat, negare ſeriò poteſt contra evidentem rationem & experientiam, voluntatem eſſe liberam à coactione.

Prætereà liberum arbitrium & voluntarium ſtrictè differunt. Sed non differunt, niſi quod liberum ſuperaddat voluntario immunitatem ab omni neceſſitate ſimplici. Ergo.

§. III.

Solvuntur objectiones petitæ ab auctoritate.

Obj. 1. S. Damaſcenus, lib. 2. orthodoxæ Fidei multa docet, ex quibus colligitur ad eſſentiam liberi arbitrii ſufficere immunitatem à coactione. Nam

1. Corinth. 12. dicit: *Neque virtutis nomen obtinere poteſt, quod quis per vim atque invitus facit*.

Reſp. Ibi vim & invitum latè ſumit, per vim intelligendo quamcumque neceſſitatem, & per vocem *invitus* intelligendo neceſſitatem quacumque neceſſitate. Unde non opponit libero ſolum coactum ſtrictè dictum, ſed coactum late ſumptum, nempe pro neceſſitate quacumque neceſſitate antecedente. Nam ibi loquitur de libertate arbitrii, quacum Adam conditus fuit, & quam proinde in ſtatu innocentiæ habuit: quæ ſanè libertas erat immunis ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca, etiam non violenta.

2. Ibidem docet hominem liberum eſſe eò quod rationalis eſt.

Reſp. Hoc dicit, quia libertas neceſſariò ſupponit rationem, & radix libertatis reſidet in intellectu; & quia natura rationalis exigit libertatem naturalem.

3. Idem, cap. 26. dicit id eſſe in noſtra poteſtate quod ultro & ſponte fit.

Reſp. Per tò *ſponte* intelligit libere. Nam (ut ex c. 24. conſtat) ſpontaneum duplex admittit; unum imperfectum, quod nullam ſupponit deliberationem, nec proinde eſt ex electione, vocatur tamen ſpontaneum, quia voluptatem affert: & alterum perfectum, quod ſupponit deliberationem, & eſt ex electione ac proinde à principio ſe determinante per electionem, & conſequenter quod eſt liberum libertate ab omni neceſſitate antecedente.

4. C. 27. dicit libertatem nil aliud eſſe quàm voluntatem.

Reſp. Voluntatem ibi ſumit pro facultate agendi & non agendi, ſeu pro potentia ſui ipſius per electionem determinativà. Voluntas quippe apud Patres & Theologos ſumitur dupliciter, nempe prout natura eſt; ideoque potentia ad unum determinata, & prout eſt facultas ſui ipſius per electionem determinativa, Et ipſe S. Thomas voluntatis nomen in hoc duplici ſenſu accepit, nam,

qu. 2. de potentia, art. 3. ſic ait: *voluntas in quantùm voluntas, cùm ſit libera, ad utrumlibet ſe habet: poteſt enim voluntas agere vel non agere, ſic vel ſic non facere, velle & non velle. Et ſi reſpectu alicujus hoc voluntati non conveniat, hoc accidit voluntati, non in quantùm voluntas eſt, ſed ex inclinatione naturali*; ideoque in quantùm natura eſt.

Confirmantur hæ noſtræ reſponſiones ex eo, quòd S. Damaſcenus doctrinam noſtram clarè tradat in eodem libro objecto, nam poſtquàm, c. 25. probavit hominem habere in ſuo arbitrio & in ſua poteſtate actiones ſuas, explicat, c. 26. quid ſit hominem habere aliquid in poteſtate & arbitrio ſuo. *In noſtra poteſtate*, inquit, *ſunt ea, quæ liberum eſt nobis vel facere vel non facere*. Et infrà, *Propriè autem in noſtra poteſtate conſiſtunt omnia ea, de quibus deliberamus. Conſilium porrò ac deliberatio de iis rebus ſuſcipitur, quæ peræquè in utramque partem contingere poſſunt. Peræquè autem contingens id eſt, quod & ipſum poſſumus, & quod ipſi adverſatur. Hujus verò electio penes mentem noſtram eſt*.

Obj. S. Anſelmus, lib. 2. *cur Deus homo*, c. 10. ſic ait; *impropriè dicitur neceſſitas, ubi nec coactio ulla eſt, nec prohibitio*. Ergo ex S. Doctore neceſſitas ſimplex ſeu non violenta non eſt propriè neceſſitas, nec proinde tollit libertatem arbitrii.

Reſp. Nego conſeq. Quia per coactionem & prohibitionem intelligit omnem neceſſitatem antecedentem, ut patet ex lib. de concordia, q. 1. ubi dicit actus imperatos voluntatis eſſe neceſſarios, quia voluntas cogit potentias, a quibus eliciuntur. Sanè per tò *cogere* intelligit neceſſitare neceſſitate non violenta. Præterea S. Anſelmus eadem quæſt. hæc ait; *poteſt* (voluntas) *non velle antequam velit, quia libera eſt; & cùm vult, non poteſt non velle, ſed eam velle neceſſe eſt, quoniam impoſſibile illi eſt id ipſum ſimul & velle & non velle. Opus verò voluntatis, cui datum eſt, ut, quod vult, ſit, & quod non vult, non ſit, voluntarium ſive ſpontaneum eſt, quoniam ſpontanea voluntate fit; & bifariam eſt neceſſarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod ſit, non poteſt ſimul non fieri. Sed has neceſſitates facit voluntatis libertas, quæ priùs quam ſint, eas cavere poteſt.*

Inſt. S. Anſelmus ibidem dicit Chriſtum viatorem, Angelos beatos, & Deum ipſum liberè juſtos eſſe, quamvis peccare non poſſint.

Reſp. Dicit eos liberè eſſe juſtos, quatenus, quamvis impeccabiles ſint, poſſunt hoc opus bonum in particulari facere vel non facere, & ex pluribus actibus bonis ſeorſim ſumptis poſſint hoc vel illud eligere.

Obj. S. Bernardum, lib. de gratia & libero arbitrio.

Reſp. S. Doctor eodem libro apertè nobiſcum ſentit. Nam poſtquàm triplicem diſtinxit libertatem, nimirum a peccato, a miſeria, & a neceſſitate, quam aſſerit eſſe libertatem arbitrii, hæc ſubjicit: *ſola remanſit ad pœnam libertas arbitrii, per quam utique cæteras amiſit. ipſam tamen amittere non potuit..... de tribus ergo libertatibus, quas acceperat, abutendo illa, quæ dicitur arbitrii, reliquis ſe privavit*. Ergo ex S. Bernardo libertas, qua Adamus in ſtatu innocentiæ abuſus eſt, & qua abutendo ſe ipſum & poſteros ſuos privavit duabus libertatibus, nempe a peccato & a miſeria, eſt libertas arbitrii. Secundum autem omnes etiam hæreticos ejuſmodi libertas eſt libertas ab omni neceſſitate ſimplici.

Jam reſpondeo ad ea, quæ ex S. Bernardo objiciuntur.

Cùm de libertate loquens ait: *eſt enim habitus animi liber ſui; ſiquidem non cogitur, non extorquetur: eſt quippe voluntatis, non neceſſitatis*. Per has voces (*non cogitur, non extorquetur*) intelligit, non neceſſitatur ulla neceſſitate etiam non violenta. Nam etiam ſecundùm communem loquendi modum, cùm aliquid dicitur non cogi, non extorqueri, ſignificatur nulla neceſſitate fieri. Et quòd hic ſit ejus ſenſus: patet etiam ex his verbis immediatè præcedentibus verba objecta; *aliud eſt*, inquit, *voluntarius conſenſus, aliud naturalis appetitus..... hunc communem habentes cum beſtiis, conſenſus voluntarius nos diſcernit: eſt enim habitus animi liber ſui, &c.* Ergo ex S. Bernardo ſolus voluntarius conſenſus nos diſcernit a beſtiis per libertatem ſibi propriam, & quam non habet appetitus naturalis, ſeu ſenſitivus. Atqui libertas illa non eſt libertas a coactione, quam beſtiæ etiam habent: ergo eſt libertas a ſimplici neceſſitate.

Cùm autem dicit voluntatem hoc ipſo, quòd voluntas eſt, liberam eſſe libertate arbitrii; per voluntatem intelligit facultatem ſui ipſius determinativam per electionem, facultatem activè indifferentem ad oppoſita.

Nota. Multi Patres, atque etiam Theologi, qui ante exortos Baji & Janſenii errores ſcripſere; has voces (*neceſſitatem & coactionem, voluntarium ac ſpontaneum & liberum, cogi & neceſſitari, liberum, & non coactum*) ſæpe confundunt, & pro eodem ſumunt;

munt; quia eas in ſenſu latiore & etiam vulgari ſumunt. Sed tunc per coactionem intelligunt quamcumque neceſſitatem etiam non violentam; per tò *cogi* intelligunt neceſſitari ſive violentè ſive non violentè: per voluntarium & ſpontaneum inteligunt liberum, ſeu id quod eſt voluntate ſui ipſius determinativa per electionem. Item per voluntatem intelligunt potentiam ſui ipſius determinativam per electionem, proindeque libertatem indifferentiæ. Unde has voces non acceperunt in ſignificetione ſtricta, quam nunc in ſcholis habent, ſed in ſignificatione latiori & quàm etiam habent in uſu communi. Imò interdùm ſumunt liberum latè, nempe pro voluntario neceſſario. Quare voces illæ pro ſubjecta materia ad illorum mentem exponendæ ſunt. Nunc autem Theologi eaſdem voces accuratiùs diſtrinxerunt, & ſtrictiùs ſumunt, ut recentiorum novatorum cavillationes confutent.

Obj. 4. S. Thomam variis locis. Nam

1. quæſt. 10. de potentia, art. 2. & 5. ſic ait. *Naturalis neceſſitas, ſecundum quam voluntas aliquid ex neceſſitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat. Libertas enim voluntatis violentiæ vel coactioni opponitur.*

Reſp. S. Doctor hic loquitur de libertate ſpontaneitatis & latè dicta, quæ eſt facultas agendi juxta inclinationem: non autem de libertate arbitrii & propriè dicta, quam clare multis locis docet eſſe immunem ab omni neceſſitate etiam non violenta. Nam, 1. p. quæſt. 19. art. 10. ait: *Liberum arbitrium habemus reſpectu eorum, quæ non neceſſario volumus, vel naturali inſtinctu, Non enim ad liberum arbitrium pertinet quod volumus eſſe felices, ſed ad naturalem inſtinctum. Unde & alia animalia, quæ naturali inſtinctu moventur ad aliquid, non dicuntur libero arbitrio moveri. Cùm igitur Deus ex neceſſitate ſuam bonitatem velit, alia vero non ex neceſſitate, reſpectu illorum, quæ non ex neceſſitate vult, liberum arbitrium habet.*

2. S. Thomas, in 2. diſt. 25. quæſt. unic. art. 4. ait; *Liberum arbitrium dicitur ex eo, quod cogi non poteſt.*

Reſp. Pro tò *cogi* intelligit neceſſitari quacumque neceſſitate antecedente intrinſeca tum voluntaria, tum involuntaria. Sic, art. 2. dicit, quod *intellectus demonſtrationis vi cogitur*. Et vero S. Doctor, 1. p. quæſt. 83. artic. 4. ait: *Liberum arbitrium nihil aliud eſt quam vis electiva.* Et art. 3. *Proprium liberi arbitrii eſt electio. Ex hoc enim liberi arbitrii eſſe dicimur, quod unum poſſumus recipere, alio recuſato, quod eſt eligere.* Per verbum *recipere* intelligit aſſumere.

3. S. Thomas, eadem diſt. art. 1. ad 4. dicit: *Quædam ordinata ſunt ad finem ultimum beatitudinis, quæ ipſi fini conjunguntur, ut videre, amare, & hujuſmodi; & reſpectu horum erit* (in beatis) *ſempiterna & libera electio.*

Reſp. Solum vult, beatos ſemper habituros eſſe liberum arbitrium circà aliquos actus, quales ſunt actus viſionis & amoris circa multa objecta alia à Deo, quæ videndi & amandi nullam neceſſitatem habent. Et vero, lib. 2. quæſt. 13. art. 2. ſic ait: *Cum electio ſit præacceptio unius reſpectu alterius, neceſſe eſt quod electio ſit reſpectu plurium quæ eligi poſſunt; & ideo in his quæ ſunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet.*

§. IV.

Solvuntur objectiones ex ratione petitæ.

Obj. 1. Voluntarium omne quamvis neceſſarium eſt liberum. Ergo ad eſſentiam liberi arbitrii non requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici. *Nego antecedens. Probabis.* Illud eſt liberum, quod eſt in noſtra poteſtate. Sed omne voluntarium etſi neceſſarium, eſt in noſtra poteſtate: ergo eſt liberum.

Reſp. 1. Nego min. Nam (ut lumine naturali conſtat:) illud ſolum eſt in noſtra poteſtate, de quo poſſumus pro arbitrio diſponere: ac proinde illi ſoli actus ſunt in noſtra poteſtate, quos poſſumus pro arbitrio elicere, vel non elicere.

Reſp. 2. Diſting. maj. Illud eſt liberum quod eſt in noſtra poteſtate electiva, ſeu activè indifferente, *conc. maj.* In noſtra poteſtate non electiva, *nego maj.* Poteſtas electiva eſt potentia ſe determinandi per electionem: quæ potentia includit ſimul potentiam ponendi actum, & potentiam illum non ponendi. Poteſtas non electiva eſt potentia producendi actum antecedenter ad illum determinata, ideoque excludens potentiam illum omittendi.

Inſt. 1. Illud eſt liberum, quod fit cùm volumus, quod non fit cùm nolumus, nec fit niſi quia volumus; at quod eſt in noſtra poteſtate non electiva fit cùm volumus, non fit cum nolumus, nec fit niſi quia volumus: ergo illud eſt liberum.

Reſp. Diſting. maj. Quod fit cùm volumus ſine neceſſitate antecedente intrinſeca volendi, & non fit cùm nolumus ſine antecedent-

cedente neceſſitate non volendi, *conc. maj.* Secùs, *nego majorem, & diſtincta ſimiliter minore nego conſeq.* Ut aliquid ſit liberum, non ſufficit, ut illud fiat cum volumus, nec fiat niſi quia volumus, nec fieret ſi nollemus; alioqui Dei amor beatificus eſſet propriè liber; ſed inſuper requiritur, ut habemus potentiam illud non volendi cùm volumus, & potentiam volendi cùm nolumus.

Inſt. 2. Amor Dei beatificus eſt liber beatis, quia fit ex eo quòd voluntas velit amare: ergo: *Nego antec. probabis.* Si beatus non vellet amare Deum, revera non amaret: ergo Deum liberè amat.

Reſp. Nego antec. Nam ex communi uſu ad veritatem hujus & *cujuſvis ſimilis* propoſitionis, *non ſufficit* connexio conſequentis cum antecedente, ſed inſuper requiritur poſſibilitas antecedentis, alioqui propoſitio eſt falſa & nugatoria. Nam ejuſmodi propoſitiones juxta communem uſum enunciant non ſolum antecedentis cum conſequente connexionem ſed etiam antecedentis poſſibilitatem: beatus autem non poteſt non velle Deum amare. Et verò eodem argumento probaretur beatum poſſe odiſſe Deum, & liberè non odiſſe, ſi enim vellet Deum odiſſe, Deum odiſſet. Item probaretur Deum poſſe peccare, quia, ſi vellet peccare, re vera peccaret: ergo libere non peccat, ergo poteſt peccare.

Inſt. 3. Voluntas beati, Deum amando, ſeipſam movet: ergo amat ex propria determinatione.

Reſp. Nego antec. Nam (ut docet S. Thomas) voluntas, propriè ac ſtrictè loquendo, non movet ſeipſam, niſi cum eſt actus ſui domina, non eſt autem actus ſui domina, niſi cum poteſt pro arbitrio illum elicere vel omittere.

Obj. 2. Si libertas arbitrii conſiſteret in indifferentia agendi, habitus boni vel mali tollerent libertatem, nam tollunt indifferentiam; Falſum conſeq. Ergo.

Reſp. Diſting. maj. Si libertas arbitrii conſiſteret in indifferentia propenſionis, *conced. maj.* Si libertas conſiſtit in indifferentia activa quæ eſt facultas ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppoſitis, ut re ipſa conſiſtit, habitus tollerent libertatem, *nego ſequel. maj.* Nam habitus ita voluntatem in alterutram partem impellunt; ut eam non neceſſitent, ſeu determinent ad unum.

Nota. Triplex diſtinguitur indifferentia; nimirùm activa, paſſiva, & propenſionis. Indifferentia activa eſt facultas ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus oppoſitis ſeu incompoſſibilibus. Indifferentia paſſiva eſt capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, quod nondum habetur. Hæc duplex eſt; alia merè paſſiva, quæ eſt capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid neceſſariò, non ex propria determinatione; & alia non merè paſſiva, quæ eſt capacitas recipiendi vel non recipiendi aliquid, ſed ex propria determinatione: ſic homo neque amans, neque odio habens Deum, eſt indifferens ad amandum vel odio habendum Deum, quia poteſt ex propria determinatione in ſe recipere amorem vel odium Dei. Quare indifferentia non merè paſſiva eſt indifferentia ſimul activa & paſſiva. Indifferentia propenſionis eſt æqualitas propenſionis ad plura: ut ſi quis æqualiter propendat ad amorem & odium; ſive conſiſtit in æquilibrio voluntatis non magis in unam partem quam in aliam propendentis; quæ indifferentia non requiritur ad eſſentiam liberi arbitrii, ſed illi accidentalis eſt.

Obj. 3. Si eſſentia libertatis conſiſtit in immunitate ab omni neceſſitate ſimplici, tota eſſentia libertatis eſt in libertate contradictionis. Falſum conſeq. Ergo.

Reſp. Nego min. Re vera tota eſſentia liberi arbitrii eſt in libertate contradictionis; Nam tota eſſentia liberi arbitrii conſiſtit in eo præciſè, quòd ſit facultas eligendi hoc vel illud, aut neutrum volendi, quod ſit facultas agendi vel non agendi; quod ſit facultas, quæ poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis poteſt agere, & poteſt non agere.

Porrò libertas contrarietatis includit libertatem contradictionis, & ei ſuperaddit potentiam faciendi actum poſitivum contrarium. Nam actus malus eſt tum negatio actus boni, tum actus poſitivus ei contrarius.

Quæres, utrum potentia peccandi ſit de ratione liberi arbitrii?

Reſp. Nego. *Prob.* 1. Ex S. Auguſtino, l. de correptione & gratia, cap. 11. ubi ait: *Quid erit liberiùs libero arbitrio, quando non poterit ſervire peccato, quæ futura erat & homini, ſicut facta eſt & Angelis ſanctis merces meriti .... Prima libertas voluntatis erat, poſſe non peccare: noviſſima erit multò major, non poſſe peccare.*

2. Ex aliis partibus docentibus liberum arbitrium eſſe eximiam illam perfectionem, ſecundùm quàm homo ad imaginem Dei conditus eſt. Sed homo non eſt ſecundùm potentiam peccandi conditus ad imaginem Dei. Ergo.

3. Quia

3. Quia Deus habet totam eſſentiam liberi arbitrii, cum liberum arbitrium perfectiſſimum habeat, & tamen peccandi poteſtate caret.

4. Quia tota eſſentia liberi arbitrii conſiſtit in completa & expedita facultate agendi & non agendi.

Obj. 1. Patres aliquando deſcribunt liberum arbitrium per indifferentiam activam ad bonum vel malum.

Reſp. Tunc liberum arbitrium deſcribunt, non per id quod ei eſſentiale eſt, ſed per merum ſtatum ei accidentarium, quem habet in hominibus viatoribus.

Obj. 2. Potentia peccandi eſt aliqua perfectio, nam eſt aliqua virtus.

Reſp. Nego. Itaque potentia peccandi neque eſt perfectio, neque virtus aliqua; ſed eſt ſolùm defectibilitas alicujus virtutis, nempe liberi arbitrii, ejus perfectioni eſſentiali accidentalis. Quæ quidem defectibilitas eſt aliquid purè negativum: unde ea poſita vel ſublata, liberum arbitrium ſemper manet idem quoad totum poſitivum quo conſtituitur; nec augetur, aut minuitur ſecundùm ſuum conſtitutivum eſſentiale. Igitur potentia peccandi non competit libero arbitrio niſi accidentaliter ratione ſtatus contingentis, quem habet in puris viatoribus.

Poteſt etiam dici potentia peccandi eſſe virtus aliqua, non præcisè ſumpta, ſed quatenus defectibilis, nempe liberum arbitrium quatenus defectibile: unde ſupra liberum arbitrium dicit aliquid merè negativum.

ARTICULUS II.

Utrùm ad merendum & demerendum in præſenti ſtatu requiratur libertas ab omni neceſſitate ſimplici?

NOta. Libertas à coactione eſt immunitas à violentia extrinſecùs illata: ſive eſt potentia agendi ſecundùm propriam inclinationem. Coactio autem eſt determinatio ad unum orta à principio intrinſeco contra inclinationem coacti.

§. I.

Dico. Ad merendum & demerendum in præſenti ſtatu naturæ lapſæ non ſufficit libertas à coactione, ſed requiritur libertas ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente, etiam voluntaria & variabili. Eſt de fide contra Janſenium & ejus Sectatores.

Prob. 1. Ex Script. Eccleſ. capit. 31. *Beatus .... qui potuit tranſgredi; & non eſt tranſgreſſus, facere mala, & non fecit: ideò ſtabilita ſunt bona illius in Domino, &c.* Ergo laudabilitas, & ratio meriti repetitur ex eo quòd quis non violet mandata cum poſſit violare, ideoque quod mandata ſervet ſine ulla neceſſitate antecedenti.

Prob. 2. Ex tertia Janſenii propoſitione damnata ab Eccleſia ut hæretica, quæ ſic habet: *Ad merendum & demerendum in ſtatu naturæ lapſæ non requiritur in homine libertas à neceſſitate, ſed ſufficit libertas à coactione.* Ergo noſtra aſſertio huic propoſitioni in ſenſu doctrinæ Janſenii in quo damnata eſt, contradictoria, eſt de fide. Adde quòd Pius V. & Gregorius XIII. & Urbanus VIII. hanc Baji propoſitionem damnarunt: *Homò peccat etiam damnabiliter in eo, quod neceſſariò facit.*

Prob. 3. Ex Patribus. Pro omnibus ſint 1. S. Irenæus, l. 4. contra hæreſes, cap. 71. *Dedit Deus bonum ...... & qui operantur quidem illud, gloriam & honorem percipient, quoniam operati ſunt bonum, cum poſſint non operari illud. Hi autem qui illud non operantur, judicium juſtum recipient Dei, quoniam non ſunt operati bonum, cùm poſſunt operari illud.*

2. Sanctus Juſtinus in apologia ad Senatum. *Nihil eſſet in illis laude dignum, niſi facultatem haberent, quâ ſe in utramque partem converterent.*

3. Clemens Alexandrinus, lib. 1. ſtromatum. *Quoniam libera electio peccata primum inchoat, jure infliguntur ſupplicia.*

4. Sanctus Chryſoſtomus, Homil. 22. in Geneſim. *Nonne manifeſtum eſt, ſua quemvis voluntate vel malitiam vel virtutem eligere? Nam niſi ita eſſet, & natura noſtra poteſtas inſita eſſet, neque illos puniri, neque iſtos virtutum retributiones accipere oportebat. Verùm quia in noſtra voluntate totum poſt gratiam Dei relictum eſt, ideò & peccantibus ſupplicia propoſita ſunt, & benè operantibus retributiones.*

5. Sanctus Hieronymus, l. 2. contra Jovinianum. *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia neceſſitate trahimur: alioquin ubi neceſſitas eſt, nec damnatio, nec corona eſt.*

6. S. Damaſcenus, l. 2. de Fide, c. 26. *In nobis ſunt ea, quorum liberam adepti poteſtatem ſumus & facere & non facere ...., quæ ſequitur laus aut vituperatio.*

Patribus addo Sanctum Thomam, qui qu. 6.

qu. 6. de malo, art. un. ſic ait: *Quidam poſuerunt, quod voluntas hominis ex neceſſitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur, non enim omne neceſſarium eſt violentum, ſed ſolum id, cujus principium eſt extra .... Hæc autem opinio eſt hæretica: tollit enim rationem meriti & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur eſſe meritorium vel demeritorium, quod aliquis ex neceſſitate agit, quod vitare, non poſſit, &c.*

Prob. Denique ratione. 1. Pro merito. Ut actio ſit meritoria, debet eſſe noſtra, ſic ut illam dare poſſimus velut pretium pro præmio. Atqui ut actio ſit noſtra, & illam dare poſſimus velut pretium pro præmio, requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici antecedente: nam ad hoc requiritur, ut actio ſit in dominio noſtro, itaut poſſimus de illa pro arbitrio diſponere, & illam dare vel non dare pro arbitrio. Ergo ut actio ſit meritoria, requiritur libertas ab omni neceſſitate ſimplici.

2. Pro demerito. Omne demeritum eſt eſſentialiter peccatum imputabile, ad culpam ſcilicet & pœnam. Sed ad peccatum imputabile requiritur libertas à neceſſitate, ergo, & ad demeritum. *Prob. min.* Omne peccatum debet poſſe vitari: ergo ad peccatum imputabile requiritur libertas à neceſſitate. *Prob. ant.* Obligamur ad vitandum peccatum. Ergo peccatum poteſt vitari; alioquin obligaremur ad impoſſibile, nam obligaremur ad vitandum id quod non poſſet à nobis vitari. Nemo autem obligari poteſt ad impoſſibile, ut lumine naturali patet, & Deus impoſſibilia non jubet, ut docet Conc. Trid. ſeſſ. 6. c. 11.

Confirmatur ex communi omnium hominum, partium ſtudiis non excæcatorum aſſenſu, & ſolo lumine naturali patet, neminem laudem ac præmium, vel vituperium & pœnam mereri, quòd egerit id quod non potuit omittere, vel omiſerit id quod non potuit facere.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Thomas, in 3. diſt. 18. qu. un. art. 2. ad 5. ait: *Vel dicendum, quod etiamſi* (liberum arbitrium Chriſti) *eſſet determinatum ad unum numero, ſicut ad diligendum Deum, quod non facere poteſt; tamen ex hoc non amittit libertatem, neque rationem laudis ſive meriti, quia in illud non coactè, ſed ſponte tendit: & ita eſt actus ſui dominus.* Ergo ex Sancto Thoma ad meritum ſufficit libertas à coactione.

Reſp. Neg. conſeq. Quia ibi S. Doctor per voces (*non coactè, ſed ſponte*) intelligit non neceſſariò quacumque neceſſitate, ſed liberè libertate à quavis neceſſitate ſimplici, ut patet ex his verbis: *& ita eſt actus ſui dominus.* Nam ad dominium actuum requirit multis in locis libertatem à neceſſitate ſimplici, ut eodem artic. in O. ubi poſtquam dixit tria ad merendum requiri, ſic proſequitur: *ſecundùm: ut ſit dominus ſuæ actionis .... & ideò ea, quæ agunt per neceſſitatem naturæ, non merentur.* Item, 1. p. qu. 82. art. 1. ad 3. ait: *ſumus domini noſtrorum actuum, ſecundum quod poſſumus hoc vel illud eligere. Electio autem non eſt de fine, ſed de his quæ ſunt ad finem. Unde appetitus ultimi finis non eſt de his quorum domini ſumus.* Item, 3. p. q. 18. art. 4. ad 3. *voluntas Chriſti licèt ſit determinata ad bonum, non tamen eſt determinata ad hoc vel illud bonum. Et ideò pertinet ad Chriſtum eligere per liberum arbitrium.*

Dices. S. Thomas, 1. 2. q. 6. art. 2. ad 3. ſic ait: *laus & vituperium conſequuntur actum voluntarium ſecundùm perfectam voluntarii rationem.* Ergo ad vituperium & laudem ſufficit libertas à coactione.

Reſp. Neg. conſeq. Quia ex S. Thoma voluntarium quod fit ſecundùm perfectam rationem voluntarii, eſt illud, quod fit à voluntate ſine antecedenti neceſſitate. Nam juxta illud voluntarium ſecundùm perfectam rationem voluntarii eſt illud, quod fit ex prævia deliberatione; ſic enim eodem articulo ait: *perfectam cognitionem finis ſequitur voluntarium ſecundùm rationem perfectam, prout ſcilicet apprehenſo fine, aliquis poteſt deliberans de fine, de his quæ ſunt ad finem, moveri in finem vel non moveri.* Sed ex Sancto Thoma, quod fit ex prævia deliberatione, fit ſine antecedenti neceſſitate etiam voluntaria, nam, ad 2. ita loquitur: *ex hoc contingit, quòd homo eſt Dominus ſui actus, quòd habet deliberationem de ſuis actibus: ex hoc enim quòd ratio deliberans ſe habet ad oppoſita, voluntas in utrumque poteſt.* Enim verò cùm ratio deliberans ſe habet ad oppoſita, voluntas agens ex prævia deliberatione, agit cum activa indifferentia ad oppoſita, & ſic agit ſine ulla neceſſitate antecedenti.

Obj. 2. Qui agit voluntariè licèt neceſſa-

riò, habet potentiam faciendi oppoſitum: nam voluntas eſt facultas volendi & nolendi, quæ ſemper remanet. Ergo.

Reſp. Diſting. anteced. Habet potentiam faciendi oppoſitum ligatam & impeditam, *eſto*. Completam & expeditam, *nego antec.* Ad meritum autem & demeritum requiritur potentia completa & expedita agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. Sic militi ſano ac robuſto, ſed manus pedeſque vinculis conſtricto imputari non poteſt ad culpam quòd non pugnet, quia habet quidem potentiam pugnandi, ſed ligatam & impeditam.

Jam verò ſi (ut docet Janſenius) voluntas noſtra bonum & malum neceſſariò agit prout determinatur à gratia vel à concupiſcentia intenſiore, certè cùm vult bonum, non habet potentiam illud non volendi niſi ligatam per gratiam, ſiquidem ſtante majore gratiæ delectatione non poteſt non velle bonum. Similiter quando vult malum, etiamſi tunc habeat aliquam gratiam ad oppoſitum ſed minùs intenſam, non habet potentiam omittendi malum niſi ligatam & impeditam per majorem concupiſcentiæ delectationem neceſſitantem voluntatem ad malum. Ergo in ſyſtemate Janſenii voluntati neque actus bonus ad meritum, neque malus ad demeritum imputari poteſt.

Inſt. Voluntas etiam cùm neceſſariò agit, poneret oppoſitum, ſi vellet. Ergo ei imputari poteſt actus ejus bonus vel malus.

Reſp. Nego antecedens, quod falſum ſupponit: nam cum dicitur voluntas ponere oppoſitum ſi vellet, ſupponitur ex communi hominum intelligentia quòd poſſit velle oppoſitum. Sic dici non poteſt: Deus peccaret ſi vellet, quia Deus non habet peccandi potentiam, quamvis voluntas peccandi ſit peccatum. Voluntas autem non poteſt ſupponi poſſe velle oppoſitum illius, quod neceſſariò vult.

Obj. 3. Belluæ pœna & præmio afficiuntur, & tamen non habent libertatem à neceſſitate ſimplici. Ergo hæc libertas non requiritur ad merendum & demerendum.

Reſp. Nego 1. partem antecedentis. Nam belluæ propriè loquendo, nec pœna, nec præmio afficiuntur; ſed bonis vel malis quibuſdam afficiuntur, ut ad aliquas actiones alliciantur, vel ab iis deterreantur.

Dolores autem belluarum non ſunt pœnæ propriè dictæ, ſed dumtaxat mala ipſis connaturalia: pœna enim propriè dicta eſt malum ſeu incommodum aliquod naturæ vel voluntati contrarium ad culpam aliquam vindicandam inflictum. Neque canes propriè loquendo fuſte percutiuntur ob carnem comeſtam, niſi ut abſterreantur à comedenda in poſterum, alioqui irrationabiliter percuterentur.

Obj. 4. Ad meritum & demeritum requiritur quidem libertas à neceſſitate etiam voluntaria, ſed abſoluta & invariabili, non autem à neceſſitate relativa & variabili, quæ nempe modò ad bonum, modò ad malum fit, prout motus indeliberatus gratiæ vel concupiſcentiæ intenſior eſt.

Reſp. Nego. Et dico eſſe de fidé requiri libertatem ab omni neceſſitate etiam voluntaria tum abſoluta & invariabili, tum etiam relativa & variabili. Nam 1. Scriptura & Patres ad meritum & demeritum exigunt immunitatem à qualibet neceſſitate etiam voluntaria ſine ulla reſtrictione, & completam ac expeditam potentiam agendi id quod omittitur, & omittendi id quod fit. 2. Tertia propoſitio Janſenii damnata eſt ab Eccleſia ut hæretica in ſenſu doctrinæ Libri Janſenii, ut conſtat ex bullis Alexandri VIII. & Clementis XI. ab Eccleſia receptis. Senſus autem hujus propoſitionis Janſenii (*ad merendum & demerendum in ſtatu naturæ lapſa non requiritur in homine libertas à neceſſitate*) eſt quòd non requiratur libertas à neceſſitate relativa & variabili voluntaria, ut patet cuilibet librum Janſenii legenti; & ipſe Janſenius admittit in præſenti ſtatu naturæ lapſæ immunitatem à neceſſitate abſoluta & invariabili: nam disertè docet eumdem hominem modò ad bonum à gratia intenſiore, modò ad malum à concupiſcentia intenſiore phyſicè determinari. 3. Omnia argumenta allata militant pro libertate à qualibet neceſſitate etiam voluntaria tam relativa & variabili, quàm abſoluta & invariabili. Nam utraque neceſſitas tam inſuperabilis eſt, & æquè tollit potentiam ad oppoſitum eo inſtanti quo fit bonum vel malum.

Obj. 5. Licèt homo neceſſitetur à concupiſcentia, tamen verè imputabiliter peccat, quia id quod fit à concupiſcentia neceſſitante eſt ſufficienter liberum in peccato Adami.

Reſp. Nego. 1. Quia, 1. Alexander VIII. damnavit hanc propoſitionem: *in ſtatu naturæ lapſa ad peccatum mortale & demeritum ſufficit illa libertas, qua voluntarium fuit in cauſa ſua, peccato originali & voluntate Adami peccantis.* 2. Quia peccata perſonalia debent procedere à libertate propria voluntatis,

ratis, quæ ſit phyſicè noſtra. Nam cùm omne peccatum ſit eſſentialiter liberum, peccatum perſonale eſt eſſentialiter liberum libertate perſonali. 3. Quia ſi ea quæ contra legem fiunt, non ſunt libera niſi libertate peccati originalis, ſublato peccato originali; jam non ſunt libera, nec proinde peccata imputabilia. Unde baptizati jam non poſſunt peccare imputabiliter.

ARTICULUS III.

Utrùm homo in ſtatu naturæ lapſæ habeat libertatem ab omni neceſſitate ſimplici intrinſeca?

§. I.

OLim Manichæi negarunt, & nunc Lutherani & Calviniſtæ negant ineſſe homini in præſenti ſtatu liberum arbitrium ſeu libertatem ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente, quamvis in eo admittant libertatem à coactione. Idem docet Janſenius in ſuo opere, quod inſcribitur *Auguſtinus*, ab Eccleſia damnato, ex quo quinque famoſæ hæreſes quoad ſenſum excerptæ ſunt, ut videre eſt, tom. 2. lib. 6. de gratia, cap. 6. & tom. 3. lib. 6. cap. 38. & alibi. Idem etiam nunc docent Janſeniſtæ, qui idem quoad hoc cum Luthero & Calvino ſentientes, ut errorem ſuum à Concilio Tridentino jam damnatum occultent, dicunt dari etiam in hoc ſtatu naturæ lapſæ liberum arbitrium, per illud intelligentes ſolam libertatem à coactione, vel neceſſitate invariabili. Sed pertinaciter negant nunc homini ineſſe libertatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca voluntaria etiam relativa & variabili, quam aſſerunt amiſſam eſſe per Adami peccatum quoad actus virtutis & vitii. Hinc quod à nobis fit ſive bonum ſive malum, cenſent fieri ex neceſſitate intrinſeca, antecedente, inſuperabili; quia gratiæ delectatio major ſeu intenſior voluntatem ad bonum, concupiſcentiæ verò delectatio major ad malum inſuperabiliter determinat.

Equidem eorum plerique jam non ita durè loquuntur, licèt non minùs hæreticè ſentiant; ſed ſuam hæreſim, mutatis antiquis liberi arbitrii notionibus & uſitatis vocum ſignificationibus, ſub verbis in ſpeciem Catholicis velant. Quare ut ſimpliciores decipiant, ac fucum faciant, admittunt nomen indifferentiæ ad bonum & malum, ſed per illud intelligunt indifferentiam paſſivam, quæ juxta illos eſt capacitas, quam habet voluntas, ut à gratia intenſiore ad bonum, vel à motu concupiſcentiæ intenſiore ad malum inſuperabiliter determinetur. Quin etiam quidam eorum hanc indifferentiam vocant activam, quia voluntas licèt antecedenter & inſuperabiliter determinata à gratia vel à concupiſcentia, verè agit, quamvis non ex propria determinatione & electione; & in hoc ſenſu dicunt ſe admittere libertatem indifferentiæ activæ.

Sed omnes illi novatores conſtanter negant voluntatem noſtram immunem eſſe ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente etiam voluntaria, & variabili, hoc eſt, quæ modò eſt ad bonum, modò ad malum prout gratiæ vel concupiſcentiæ motus eſt intenſior; ſed volunt voluntatem noſtram ſemper neceſſariò agere id quod agit.

§. II.

Dico. Ineſt homini etiam in præſenti ſtatu naturæ lapſæ libertas à qualibet neceſſitate intrinſeca, antecedente, etiam voluntaria & variabili ad bonum & peccatum. Eſt de fide.

Prob. 1. Ex Script. Deut. c. 30. ſic Moyſes Iſraelitas homines exiſtentes in ſtatu naturæ lapſæ alloquitur: *teſtes invoco hodie cælum & terram, quòd propoſuerim vobis vitam & mortem, & benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & ſemen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas.* Et lib. Joſue c. 24. ſic eoſdem Iſraelitas exhortatur Joſue Spiritu ſancto afflatus: *nunc ergo timete Dominum, & ſervite ei perfecto corde atque veriſſimo .... ſin autem malum vobis videtur ut Domino ſerviatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui ſervire potiſſimùm debeatis, utrùm Diis, quibus ſervierunt Patres veſtri in Meſopotamia, an Diis Amorrhæorum. Ego autem & domus mea ſervimus Domino.* Ergo Iſraelitæ habebant optionem & poteſtatem eligendi bonum vel malum, cultum veri Dei vel idololatriam. Ergo habebant libertatem ab omni neceſſitate etiam voluntaria. Enim verò ſi hac libertate caruiſſent, exhortatio illis facta inſtinctu Spiritus ſancti, fuiſſet inanis & planè nugatoria. Nam inutilis eſt exhortatio ad aliquid, ad quod faciendum quis neceſſitetur; & nugatoria ac jocoſa eſt, ſi ſit ad faciendum id, ad quod omittendum quis inſuperabiliter neceſſitatur.

Item, Eccl. c. 15. *Deus ab initio conſtituit homi-*

hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui. Adjecit mandata & præcepta ſua: ſi volueris mandata ſervare, conſervabunt te ... appoſuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem, vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Quæ verba evidenter diriguntur ad homines præſentes, ideoque lapſos.

Prob. 2. Ex Patribus apud Bellarminum & alios. Hìc ſufficiat Patres, art. 2. citati, & hi pauci. S. Irenæus, lib. 4. cap. 9. *homo rationalis, & ſecundùm hoc ſimilis Deo, liber in arbitrio factus, & ſuæ poteſtatis ipſe ſibi cauſa eſt, ut aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat.* Si homo ſuæ poteſtatis eſt, & ſibi ipſe cauſa eſt, ut frumentum vel palea fiat, certè bonum vel malum agit ſine ulla antecedenti neceſſitate. S. Athanaſius, in orat. contra idola. *Anima libera eſt & ſui arbitrii, poteſt enim ut ad bona ſe inclinari, ita bona quoque averſari.*

Prob. 3. Ex Concil. Tridentino, quod, ſeſſ. 6. cap. 1. declarat in hominibus lapſis *liberum arbitrium minimè extinctum fuiſſe, viribus licet attenuatum & inclinatum.* Et can. 5. ſic habet: *ſi quis liberum hominis arbitrium poſt Adæ peccatum amiſſum & extinctum eſſe dixerit .... anathema ſit.* Ex quo ſic argumentor. Liberum illud hominis arbitrium, quod Concilium definit non eſſe amiſſum, eſt libertas ab omni neceſſitate ſimplici antecedente, intrinſeca, etiam voluntaria, non autem ſola libertas à coactione. Ergo Concilium definit libertatem ab omni neceſſitate ſimplici remanere in homine poſt Adæ peccatum. *Prob. ant.* Illud liberum arbitrium, quod Concilium definit non eſſe amiſſum, eſt illa libertas, quàm amiſſam eſſe aſſerebant Hæretici hoc canone damnati, nempè Lutherus & Calvinus, non autem illa libertas quam fatebantur non eſſe amiſſam, ut nemo ſanæ mentis dubitat: alioqui Concilium nil ageret, & inutilis prorſus eſſet illius definitio. Atqui liberum arbitrium, quod amiſſum eſſe aſſerebant Lutherus & Calvinus, eſt libertas ab omni neceſſitate ſimplici, ſeu voluntaria & variabili, non autem libertas à coactione. Ergo liberum arbitrium, quod Concilium definit non eſſe amiſſum poſt Adæ peccatum, eſt libertas ab omni neceſſitate ſimplici etiam voluntaria & variabili. Minor conſtat: nam illi Hæretici aſſerebant amiſſam eſſe libertatem a neceſſitate ſimplici, nec unquam negarunt ineſſe homini lapſo libertatem à coactione; ut patet ex illorum ſcriptis. Lutherus, in libro de ſervo arbitrio, fol. 434. Vittemb. an. 1562. de voluntate noſtra: ait: *mera lubentia pronitate, ac ſponte ſua vult & facit.* Calvinus verò, lib. 2. inſtit. c. 3. imò Calvinus expreſsè admittit liberum arbitrium intellectum in ſenſu Janſenii, nempe de ſola libertate à coactione, ſic enim, lib. 2. contra Phigium ait: *ſi coactioni opponitur libertas, liberum eſſe arbitrium & fateor, & conſtanter aſſevero; ac pro Hæretico habeo, quiſquis ſecus ſentiat. Si hoc, inquam, ſenſu liberum vocetur, quia non cogatur, & violenter trahatur externo motu, ſed ſponte agatur ſua, nihil moror.* Et vero dari libertatem à coactione, nemo unquam negavit, nec negare quis poteſt niſi inſaniat. Nam per ſe patet voluntatem cogi non poſſe quoad actus ſuos; cum omnis actus voluntatis ſit ipſa inclinatio voluntatis, & evidenter repugnet voluntatem poſſe velle nolendo, & nolle volendo: quod tamen fieret, ſi cogeretur quoad ſuos actus.

Accedit Concil. Arauſicanum II. can. 15. ubi ait: *Hoc ſecundùm fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptiſmum gratia omnes qui ad ſalutem pertinent, poſſint & debeant, ſi fideliter laborare voluerint, implere.* Et Concilium Conſtantienſe, quod, ſeſſ. 18. damnavit articulum VVicleffi, quo aſſerebat omnia de neceſſitate evenire. Per neceſſitatem intelligebat ſimplicem ſeu voluntariam, quam à præſcientia Dei repetebat, in quo ſolo à Janſenio & Calvino diſcrepat.

Prob. 4. Ratione Theologica. Homo in ſtatu naturæ lapſæ meretur, & demeretur, ut fide conſtat: ac proinde habet id omne quod requiritur ad merendum & demerendum. Atqui ad merendum & demerendum requiritur libertas ab omni neceſſitate intrinſeca antecedente, nec ſufficit libertas à coactione, ut etiam fide conſtat; & oſtenſum eſt, art. 2. Ergo homo in ſtatu naturæ lapſæ habet libertatem à neceſſitate ſimplici, & non tantum à coactione.

Prob. 5. Alia duplici ratione. Prima: ſi homo lapſus careret libertate ab omni neceſſitate etiam voluntaria, teneretur ad impoſſibile: nam teneretur obſervare præcepta divina, quæ tamen neceſſariò violaret, quoties ea non ſervaret.

Secunda ratio. Si non daretur libertas ab omni neceſſitate ſimplici, homines ſcelerati juſtam haberent excuſationem ſuorum criminum,

num, nempè neceſſitatem antecedentem inſuperabilem peccandi. Falſum conſequens: alioqui injuſtè ſive à Deo ſive ab hominibus punientur: ergo & antecedens. Item viri probi fruſtra curam ac conatum adhiberent, ad virtutem colendam, ſiquidem ad illam exercendam neceſſitarentur, & quidem ex majore delectatione; nec magis laude ac præmio digni forent quam improbi, ſiquidem utique facerent quod non poſſent non facere, quare hæreſis illa negans libertatem ab omni neceſſitate ſimplici eſt principium omnis morum corruptelæ: ſceleribus ac vitiis omnibus fræna laxat, & omnem virtutis curam ac ſtudium penitus tollit.

§. III.

Solvuntur Objectiones.

Obj. 1. Multos textus Scripturæ.

1. Chriſtus, Matth. c. 7. dicit: *non poteſt arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.*

Reſp. Per arborem hic intelligitur voluntas efficax, ut docet S. Auguſtinus, & ſenſus eſt: homo habens bonam voluntatem efficacem, quamdiu illam habet, non poteſt malum agere; ſed bonam illam voluntatem libere habuit ex auxilio Gratiæ, & poteſt illam amittere diſſentiendo Gratiæ. Similiter habens malam voluntatem, quamdiu illam habet, non poteſt bonum agere; ſed illam liberè habet, & poteſt cum auxilio Gratiæ habere aliam bonam, & haberet ſi conſentiret Gratiæ. Præterea ſi per arborem intelligitur homo ipſe, ſenſus eſt: homo bonus quatenus bonus non poteſt malum agere, neque homo malus quatenus malus poteſt bonum agere. Sed homo bonus poteſt fieri malus diſſentiendo Gratiæ, & homo malus poteſt fieri bonus conſentiendo Gratiæ.

2. Illud, Joann. c. 8. *omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.*

Reſp. Senſus eſt, quod peccator neceſſariò ſubjectus ſit pœnis peccati, nec poſſit ſe ſine Gratia à peccato & pœnis peccati liberare, & juſtificationem conſequi.

3. Illud Rom. c. 7. *non quod volo bonum hoc ago; ſed quod odi malum, illud facio.*

Reſp. Apoſtolus loquitur de indeliberatis concupiſcentiæ motibus ad peccatum inclinantibus, quos quidem neceſſariò experimur, ſed quibus poſſumus ex auxilio Gratiæ non conſentire, & qui diſſentientibus non imputantur ad culpam. Quare ſubjicit: *ſi autem quod nolo, illud facio, conſentio legi, quoniam bona eſt. Nunc autem jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*; ideſt, concupiſcentia. Senſus igitur textus objecti eſt: non ſentio inclinationem ad bonum, quam vellem habere: ſed è contra experior inclinationem ſeu propenſionem indeliberatam ad malum, quam nollem ſentire.

4. Eodem cap. dicitur: *video autem alium legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis.*

Reſp. Homo captivatur in lege peccati impropriè dicti, non autem propriè dicti. Peccatum propriè dictum eſt actus liberè factus vel omiſſus contra legem Dei. Peccatum impropriè dictum eſt concupiſcentia, quæ ideò dicitur peccatum, quia oritur à peccato (Adami ſcilicet) & ad peccatum inclinat. Per peccatum autem, in cujus lege captivamur, intelligit Apoſtolus concupiſcentiam, quæ eſt habitualis propenſio ad malum: cujus quidem motus neceſſariò experimur, & ſic ea captivamur, ſed iis non neceſſariò obſequimur, & ſic non neceſſariò peccamus. Unde quamvis non ſimus liberi circa motus concupiſcentiæ quoad ſenſum, ſumus tamen quoad conſenſum.

5. Illud, Tim. c. 2. de impiis & incredulis: *Ut reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipſius voluntatem.*

Reſp. Impii & increduli dicuntur captivi teneri ad voluntatem diaboli, non quia ab illo neceſſitantur ad peccatum, ſed quia propter voluntariam ſuam cœcitatem & pravos habitus poſſunt difficilius reſipiſcere & ejus tentationibus reſiſtere, & dæmon à Deo permittitur in illos magis ſævire quam in pios & fideles.

6. Illud Prov. c. 21. *Cor Regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.*

Reſp. Deus inclinat & movet voluntates hominum quocumque vult efficaciter, non eas neceſſitando, ſed (ut ait S. Auguſtinus) eas vocando & movendo quomodo ſcit congruere ut vocantem non reſpuant, ſed Deo planè conſentiant.

7. Illud, Iſaiæ c. 26. *Domine ..... omnia opera noſtra operatus es nobis.*

Reſp. Deus operatur quidem opera noſtra nobis, ſed non ſine nobis ex propria determinatione & electione operantibus.

8. Illud, Jerem. cap. 10. *Scio, Domine, quia non eſt hominis via ejus, nec viri ut ambulet, & dirigat greſſus ſuos.*

Reſp.

Reſp. Hìc agitur de ſucceſſu conſiliorum & actionum hominis, non de productione ſuarum volitionum. Et ſenſus eſt, quod ſucceſſus ſeu executio eorum, qua homo liberè vult, non ſit ſemper in poteſtate hominis, ſed ſemper pendeat à divina Providentia. Quod ſi ageretur de actibus voluntatis humanæ, ſenſus eſſet: quod homo ex ſuis ſolis naturæ viribus & ſine auxilio divino non poteſt rectè vitam ſuam inſtituere, & actus ſalutares elicere.

Obj. 2. Ex Cæleſtino Papa I. naturalis poſſibilitas Adami amiſſa eſt per peccatum.

Reſp. Per poſſibilitatem intelligit, non potentiam agendi ex propria determinatione & electione ſed potentiam agendi ſalutariter: quæ quidem per peccatum Adami amiſſa eſt, ſed per Chriſtum reparata fuit. Hanc autem potentiam vocat naturalem, quia Adamus eam ſimul cum natura accepit, eamque ſi non peccaſſet, cum natura ad poſteros tranſmiſiſſet.

Obj. 3. Concil. Arauſicanum II. can. 15. ait: *Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, niſi per gratiam Baptiſmi non poteſt reparari. Quod amiſſum, niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi.*

Reſp. Loquitur de libero arbitrio tantum, ut eſt potentia inſtructa habitibus ſupernaturalibus, qui neceſſarii ſunt ad merendam & conſequendam vitam æternam. Quæ quidem potentia per peccatum originale amiſſa eſt nec reparari poteſt niſi per Baptiſmum in re vel in voto ſuſceptum. At Concilium non loquitur de libero arbitrio præciſè ut eſt facultas naturalis, quæ poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis poteſt agere & ſimul poteſt non agere: quod quidem liberum arbitrium per peccatum originale infirmatum & extenuatum eſt, & non tamen amiſſum.

Objic. 4. Si voluntas eſt indifferens, debet determinari ab alia cauſa. Ergo non eſt libera.

Reſp. Nego ſequel. anteced. Quia voluntas noſtra eſt indifferens indifferentia activa; & ſic poteſt ſe ipſam determinare, & re vera ſe ipſam determinat efficienter ſeu activè per ſe ipſam ſeu per ſuam virtutem agendi, formaliter verò per ſuam actionem quæ eſt formalis ejus determinatio. Cum autem voluntas agit, non poteſt non agere, ſed impotentia conſequente ejus liberam determinationem.

Obj. 5. Voluntas non poteſt habere potentiam ad oppoſita: nam non poteſt oppoſita ponere. Ergo non eſt libera.

Reſp. Voluntas noſtra habet potentiam ad oppoſita, non ſimul, ſed diviſim ponenda. Nam non habet potentiam ponendi ſimul duo oppoſita, cùm illorum poſitio repugnet; ſed habet ſimul potentiam agendi & potentiam non agendi reducibilem ad actum diviſim tantum. Unde voluntas cum amat, poteſt producere odium, vel non amare, non conjunctim cum amore, ſed diviſim ab amore, ideſt loco amoris poteſt producere odium.

Obj. 6. Voluntas non poteſt eligere minus bonum: ergo à fortiori non poteſt eligere malum.

Reſp. Nego anteced. Itaque voluntas poteſt eligere minus bonum, non quidem ut minus bonum, ſed ut bonum ſufficiens, vel comparatu facilius, & reſpuere majus bonum ut non neceſſarium, vel ut difficilius comparabile, vel ut ſenſibus minus gratum.

Nota. Per Adami peccatum liberum hominis arbitrium non fuit quidem extinctum; ſed tamen læſum, & viribus attenuatum fuit, non ſolùm quia per hoc peccatum voluntas hominis ſpoliata eſt juſtitiæ originalis dono, & ſpeciali illa Providentia, quæ ſic regebat hominem, ut in poteſtate ſua haberet omnes corporis & animi motus, ſed maximè quia propter ignorantiam, vitiatum corporis temperamentum, & effrænatam concupiſcentiam continuò ad malum impellentem, voluntas noſtra bonum honeſtum adeò faſtidit, & ita propendet in malum, ut nihil ſalutare velle & agere poſſint ſine auxilio gratiæ potentioris, qua indiguerit Adamus in ſtatu innocentiæ; imò ſine gratia non poſſit actus honeſtos merè naturales arduos exercere, quos tamen cum ordinario Dei concurſu naturali potuiſſet in ſtatu innocentiæ, vel etiam in ſtatu naturæ puræ elicere.

ARTICULUS IV.

Exponitur mens & doctrina S. Auguſtini circa liberum arbitrium in ſtatu naturæ lapſæ.

§. I.

SAnctus Auguſtinus per liberum arbitrium hominis etiam lapſi intellexit libertatem ab omni neceſſitate intrinſeca etiam voluntaria. Eſt contra Janſenium.

Prob. Nam 1. l. 2. contra Fauſtum cap. 5. ſic ait: *Et nos quidem ſub fato ſtellarum nullius hominis geneſim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo benè vel malè vivitur, propter juſtum judicium Dei ab omni neceſ-*

ceſſitatis vinculo vindicemus. 2. Lib. de Gratia & libero arbitrio, c. 2. poſtquam retulit verba Eccleſiaſtici, c. 15. quibus deſcribitur liberum arbitrium hominis lapſi ut immune ab omni neceſſitate, nempe hæc. *Ipſe ab initio fecit hominem, & reliquit eum in manu conſilii ſui. Si volueris, conſervabit mandata, & fidem bonam placiti. Apponit tibi ignem & aquam, ad quodcumque volueris, extende manum tuam. In conſpectu hominis vita & mors, & quodcumque placuerit, dabitur ei.* Sic proſequitur S. Doctor: *Ecce apertiſſimè videmus expreſſum liberum humanæ voluntatis arbitrium.* Ergo S. Auguſtinus per liberum arbitrium intellexit eam facultatem, quam Eccleſiaſticus attribuit homini viatori lapſo, atqui Eccleſiaſticus attribuit homini lapſo facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio, & abſque ulla neceſſitate antecedenti intrinſeca ut patet ex ejus verbis, quæ diriguntur ad hominem qui ea legit, ideoque ad hominem lapſum. Ergo S. Auguſtinus per liberum arbitrium intellexit facultatem agendi bonum vel malum pro arbitrio & ſine ulla neceſſitate antecedenti intrinſeca, 3. Lib. 2. de nuptiis & concupiſcentia, cap. 3. infra citando teſtatur ſe admittere ſecundùm fidem Catholicam liberum arbitrium in hominibus lapſis ſicut ipſi Pelagiani, idque eſſe commune Catholicis & Pelagianis dogma. Atqui Pelagiani per liberum arbitrium intelligebant facultatem agendi completam, & expeditam, ac immunem ab omni neceſſitate ſimplici, ut conſtat apud omnes. Ergo. 4. Lib. de ſpiritu & littera, n. 54. ait, *Cum poteſtas datur, non neceſſitas utique imponitur.*

Obj. 1. S. Auguſtinus, lib. 5. de civitate Dei c. 10. ait: *Si autem illa definitur eſſe neceſſitas, ſecundùm quam dicimus neceſſe eſſe ut ita ſit aliquid, vel ita fiat, neſcio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis.* Ergo ex S. Doctore libertas non excludit omnem neceſſitatem.

Reſp. Nego conſeq. Quia S. Auguſtinus ibi loquitur de neceſſitate non intrinſeca, ſed extrinſeca & reſultante ex aliqua hypotheſi, quæ ſit aliquo modo in noſtra poteſtate. Nam ibi agit contra Stoicos, qui ut libertatem humanam tuerentur, omnem indiſcriminatim neceſſitatem ab ea removebant: & idcirco in Deo negabant præſcientiam omnium liberè futurorum, ex eo quod inde ſequeretur, neceſſe eſſe ut illa futura eveniant. Contra hos Sanctus Doctor docet libertati non officere neceſſitatem extrinſecam, reſultantem ex hydotheſi, quæ ſit aliquo modo in noſtra poteſtate, ut fuerit vel non fuerit: qualis eſt neceſſitas ſecundùm quam dicimus neceſſe eſſe, ut actus à Deo abſolute præſciti & futuri, re vera futuri ſint. Nam hypotheſis præſcientiæ divinæ eſt aliquo modo in noſtra poteſtate ut fuerit vel non fuerit, quia Deus non præſcit actus noſtros eſſe futuros, niſi quia futuri ſunt, ut docet Sanctus Auguſtinus, cap. citato: ac proinde non eſſet præſcientia Dei circa actus noſtros futuros ſi illi futuri non eſſent: ut autem ſint futuri, pendent à voluntate noſtra. Jam verò neceſſitas reſultans ex aliqua hypotheſi, quæ in poteſtate noſtra eſt, ut fuerit vel non fuerit, eſt etiam in noſtra poteſtate ut fuerit vel non fuerit, ac proinde non tollit libertatem, imò ſupponit aliquod ejus exercitium ut quid ratione prius.

Igitur neceſſitas, ſecundùm quam dicimus neceſſe eſſe, ut actus quibus benè vel malè vivimus, aliquando ſint, quia Deus eos præſcivit, non officit libertati noſtræ, cùm hæc neceſſitas, ut fuerit vel non fuerit, ſit in noſtra poteſtate perinde ac hypotheſis ex qua reſultat. Quare S. Doctor non ibi loquitur de neceſſitate antecedente, quæ nullatenùs ſit in noſtra poteſtate, imò talem neceſſitatem expreſsè removet à voluntate, eodem c. *Si neceſſitas*, inquit, *illa dicenda eſt, quæ non eſt in noſtra poteſtate, ſed etiamſi nolumus efficit quod poteſt, ſicut eſt neceſſitas mortis, manifeſtum eſt voluntates noſtras, quibus rectè vel perperàm vivitur, ſub tali neceſſitate non eſſe.* Ergo ex S. Auguſtino actus voluntatis noſtræ boni & mali non ſubjacent neceſſitati, quæ non eſt in noſtra poteſtate, nec proinde neceſſitati intrinſecæ antecedenti.

Inſt. S. Auguſtinus in exemplum neceſſitatis, quam dicit non nocere libertati, adducit neceſſitatem, qua neceſſe eſt Deum ſemper vivere, ſic enim, cap. citato ait: *Neque enim & vitam Dei & præſcientiam Dei ſub neceſſitate ponimus, ſi dicamus neceſſe eſſe, Deum ſemper vivere & cuncta præſcire.* Sed talis neceſſitas eſt abſoluta. Ergo.

Reſp. Diſting. maj. Adducit neceſſitatem, qua neceſſe eſt Deum ſemper vivere vita contingenti, hoc eſt, ſemper habere actus liberos & contingentes voluntatis & intellectus, *conc. maj.* Vivere vita neceſſaria, hoc eſt, habere actus neceſſarios voluntatis & intellectus, *nego maj. & diſtincta pariter minore, nego conſeq.* S. Doctor in exemplum neceſſitatis non tollentis libertatem adducit neceſſitatem, qua neceſſe eſt Deum ſemper vivere

vita contingenti, id eſt ſemper habere actus liberos ac contingentes voluntatis & intellectus, quibus vivit Deus in actu ſecundo; nam velle & intelligere eſt vivere, cum ſit agere immanenter. Hæc autem neceſſitas eſt hypothetica, quatenùs ex hypotheſi quòd Deus liberè aliquid extra ſe velit, aliquid contingens cognoſcat, neceſſe eſt ut illud ſemper & incommutabiliter velit & præſciat, licèt illud non neceſſariò velit & præſciat neceſſitate antecedente & independenter a libertate Dei vel creaturæ.

Quare ſenſus loci objecti eſt: quamvis dicamus neceſſe eſſe, ut Deus ſemper & immutabiliter velit quidquid vult extra ſe, non idcircò tamen dicimus Deum neceſſariò velle id quod vult extra ſe. Sic ex hypotheſi quòd Deus velit mundum, neceſſe eſt ut ſemper nempe ab æterno & pro æterno illum velit, licèt non neceſſariò velit mundum. Similiter licèt dicamus neceſſe eſſe, ut Deus præſciet omnia futura quæ futura ſunt, non idcircò dicimus præſcientiam illam divinam eſſe abſolutè neceſſariam; quia nempe quamvis ex hypotheſi quod ſint aliqua futura, Deus non poſſit non illa præſcire, Deus tamen ſic illa neceſſariò præſcit ex hypotheſi, ut potuerit non præſcire, quia illa ſic futura ſunt, ut potuerint non eſſe futura, & ſic potuerint præſciri ut futura, cum repugnet Deum præſcire ut futura, quæ non ſunt futura.

Confirmatur Reſponſio noſtra. Quia S. Auguſtinus in exemplum neceſſitatis quam dicit non nocere libertati voluntatis noſtræ, ibidem immediatè poſt verba inſtantiæ adducit aliam neceſſitatem hypotheticam, & quæ eſt in noſtra poteſtate, ſic enim poſt verba objecta proſequitur: *Sicut etiam cum dicimus neceſſe eſſe ut, cum volumus, libero velimus arbitrio: & verum procul dubio dicimus, & non ideò ipſum arbitrium neceſſitati ſubjicimus, quæ adimit libertatem*. Deinde ſic caput illud conficit: *Neque enim ideò peccat homo, quia Deus illum peccaturum præſcit ... Qui ſi nolit, omninò non peccat: ſed ſi peccare noluerit, etiam hoc ille præſcivit.*

Obj. 2. Ex S. Auguſtino, l. 3. de libero arbitrio, c. 3. Illud eſt in noſtra poteſtate, quod fit cum volumus. Sed actus voluntatis neceſſarius fit cum volumus: ergo eſt in noſtra poteſtate, ideoque eſt liber.

Reſp. Ibi per poteſtatem intelligit poteſtatem electivam; & ſenſus eſt illud eſſe in noſtra poteſtate electiva, quod fit cum volumus pro arbitrio noſtro & ex electione, itaut poſſimus illud non velle. Præterea minor eſt falſa: nam ex communi ſenſu & uſitato loquendi modo, illud ſolùm dicitur fieri cum volumus, quod poſſumus velle & non velle, agere & non agere pro arbitrio, & abſque ulla neceſſitate antecedenti. Sic Deus non dicitur ſe ipſum amare quia vult: è contra dicitur Deus nos amare, nos conſervare, quia vult.

Obj. 3. S. Aug. ibid. nempe lib. 3. de lib. arb. c. 3. ait: *Voluntas noſtra nec voluntas eſſet, niſi eſſet in noſtra poteſtate. Porrò quia eſt in poteſtate, libera eſt nobis*. Ergo ex S. Auguſt. volitio hoc ipſo eſt libera, quod volitio eſt, & ſic volitio neceſſaria eſt libera.

Reſp. Nego conſeq. Quia ibi ſumit volitionem in ſenſu ſtrictiore, & per eam intelligit, non quamlibet volitionem, ſed eam tantùm volitionem, quæ eſt à voluntate ut eſt facultas ſui ipſius determinativa per electionem, & immunis ab omni neceſſitate antecedenti. Nam, eodem cap. volitionem opponit neceſſitati antecedenti etiam voluntariæ, ſic enim ait: *Miraris quomodo non ſint, contraria & repugnantia, ut Deus præſcius ſit omnium futurorum, & nos non neceſſitate ſed voluntate peccemus. Si enim præſcius eſt Deus, inquis, peccaturum eſſe hominem, neceſſe eſt ut peccet: ſi autem neceſſe eſt, non ergo eſt in peccando voluntatis arbitrium, ſed potiùs inevitabilis & fixa neceſſitas. Qua ratiocinatione hoc videlicet ne conficiatur, timet ne aut Deus futurorum omnium præſcius impiè negetur, aut ſi hoc negare non poſſumus, fateamur non voluntate ſed neceſſitate peccare.*

Obj. 4. S. Auguſt. l. 1. operis imperf. n. 100. ait: *Si liberum non eſt, niſi quod Deus poteſt velle, id eſt, bonum & malum, liber Deus non eſt, qui malum non poteſt velle, de quo etiam ipſe dixiſti, Deus niſi juſtus non poteſt. Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?*

Reſp. Hìc ſolùm reprehendit Julianum, quòd libertatem arbitrii generaliter ſumptam diceret eſſe facultatem agendi bonum & malum pro arbitrio. Quod falſum eſt, nam hæc eſt tantùm ſpecies libertatis propria hominis viatoris, quo poteſt mereri & demereri. At libertas generatim & ſecundùm eſſentiam ſuam ſumpta, eſt præcisè facultas agendi & non agendi pro arbitrio, & abſque ulla neceſſitate intrinſeca antecedenti; eſt facultas eligendi hoc vel illud; eſt completa & expedita facultas ſe determinandi per electionem ad utrumlibet ex duobus incompoſſibilibus, ſeu oppoſitis ſive illa ſint oppoſita contradictoriè, ſive contrariè.

S. Auguſtinus ſenſit ad merendum & demeren-

merendum in hoc ſtatu naturæ lapſæ requiri libertatem ab omni neceſſitate antecedente intrinſeca, nec ſufficere libertatem à coactione. Eſt contra Janſenium.

Prob. Nam 1. Lib. de duabus animabus, cap. 11. ſic ait: *Etiamne hi libri obſcuri mihi ſcrutandi erant unde diſcerem, neminem vituperatione ſuppliciove dignum, qui aut id velit quod juſtitia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non poteſt? Nonne iſta cantant & in montibus paſtores, & in theatris poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magiſtri in ſcholis, & Antiſtites in ſacratis locis, & in orbe terrarum genus humanum? Quod ſi nemo vituperatione vel damnatione dignus eſt, aut non contra vetitum juſtitiæ faciens, aut quod non poteſt non faciens; quis dubitet tunc eſſe peccatum, cum & velle injuſtum eſt, & liberum nolle; & ideò definitionem illam veram eſſe. Peccatum eſt voluntas retinendi vel conſequendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere?* Et c.12. *Peccati enim tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, ſumma iniquitatis eſt & inſania. Quamobrem illæ animæ quidquid faciunt, ſi natura, non voluntate faciunt, id eſt, ſi libero & ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent; ſi denique his abſtinendi ab opere ſuo poteſtas nulla conceditur, peccatum earum tenere non poſſumus.* 2. Lib. 3. de liber. arb. c. 18. *Hoc breviſſimum tene, quæcumque iſta cauſa eſt voluntatis* (malæ) *ſi ei non poteſt reſiſti, ſine peccato ei ceditur. Si autem poteſt, non ei cedatur, & non peccabitur. An fortè fallit incautum? Ergo caveat, ne fallatur. An tanta fallacia eſt, ut cavere omninò non poſſit? Si ita eſt, nulla peccata ſunt: quis enim peccat in eo, quod nullo modo cavere poteſt?* 3. L. de nat. & grat. c. 65. poſtquam hæc S. Hieronymi verba retulit, (*liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia neceſſitate trahimur: alioquin ubi neceſſitas eſt, nec corona eſt.*) ſic reſpondet: *Quis non agnoſcat? Quis non toto corde ſuſcipiat?* Ubi agitur de omni neceſſitate antecedenti etiam voluntaria, nempè de neceſſitate qua trahamur. 4. L. de Gratia & libero arbitr. c. 2. *Ubi ad aliquid faciendum vel non faciendum opus voluntatis exigitur, ſatis liberum demonſtratur arbitrium. Nemo ergo Deum cauſetur in corde ſuo; ſed ſibi imputet quiſque, cum peccat.*

Nota. S. Auguſtinus, l. 1. retractationum refert textus pro libertate expreſſos, quos contra Manichæos tradiderat; & illos confirmat, nedùm retractat: volens tantum intelligi illam libertatem quoad opus ſalutare ſupponere gratiam Chriſti, & illos textus non adverſari peccato originali.

Solvuntur Objectiones.

Obj. 1. S. Auguſtinus, l. 1. contra duas epiſtolas Pelagianorum, c. 3. ait: *Voluntas* (peccatorum) *libera eſt in malis, quia delectatur malis.* Ergo ad demerendum ſufficit libertas à coactione.

Reſp. Nego conſeq. Quia per tò *delectatur* intelligit deliberatam ac liberam delectationem, quæ in amore libero conſiſtit. Unde ſenſus eſt, quòd peccatores liberè malum agunt, quia liberè illud amant, & amando liberè illo delectantur, nam omnis amor eſt delectatio, ut docet S. Thomas, & experientia patet.

Obj. 2. S. Auguſtinus, eod. libro, c. 2. ait: *Liberum arbitrium uſque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maximè omnes qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet.*

Reſp. Ita loquitur, ut ſignificet peccatores ultro & liberè ſeu ex propria determinatione peccare: loquitur, enim juxta communem & ordinarium loquendi modum, ſecundùm quem ex eo quòd quis non cogitur ad aliquid faciendum, illud abſque omni antecedenti neceſſitate atque ex propria electione ab eo fieri infertur.

Obj. 3. S. Auguſtinus, l. 1. operis imperfecti, n. 105. ait: *Cogitare te exiſtimo, quid appetendum, quid vitandum ſit in agenda vita, quanto labore dicatur. Qui autem hoc neſciunt, ipſa boni appetendi malique vitandi ignorantia patiuntur peccandi neceſſitatem. Neceſſe eſt enim ut peccet, qui neſciendo quid facere debeat, quod non debet, facit. De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur: delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris. Quod genus delictorum ſi non imputaret Deus juſtus, non ea ſibi dimitti poſceret homo fidelis*, Ergo homo neceſſariò peccando demeretur.

Reſp. Nego conſ. Quia hìc agitur de neceſſitate conſequenti, non antecedenti. Libertas autem non excludit neceſſitatem conſequentem, quæ ſupponit libertatis exercitium, & ex eo oritur. Nam ibi S. Doctor loquitur de peccatis ignorantiæ, hoc eſt, de peccatis, quæ fiunt ex ignorantia culpabili, quæ ſcilicet potuit ac debuit repelli, nec tamen depulſa eſt quia homo neglexit diſcere quantum poterat

& debebat. Hæc autem ignorantia eſt libera in cauſa, nempe in libera negligentia addiſcendi; ac proinde ipſa peccatum eſt, & ea, quæ ex illa male fiunt, ſunt peccata imputabilia, quæ citari potuerunt.

Inſt. 1. S. Auguſtinus ibi agit de ignorantia invincibili. Ergo.

Reſp. Nego antec. Nam agit de ignorantia, qua ex magna difficultate addiſcendi laborat homo, qui ad illam depellendam non adhibet tantam diligentiam, quantam poſſet & deberet. Non obſtat, quod loquatur de ignorantia, quæ eſt pœna peccati originalis: nam juxta illum ignorantia vincibilis eſt etiam pœna peccati, quamvis ſit ſimul peccatum & cauſa peccati.

Inſt. 2. S. Auguſtin. ibid. n. 106. ſic concludit: *non eſt igitur impunitatis ſecuritas in neceſſitate peccandi. Sed ut non obſit iſta neceſſitas, donat ille, cui dicitur: de neceſſitatibus meis erue me. Donat autem duobus modis, & præteritam dimittendo iniquitatem, & opitulando ne intremus in tentationem. Unuſquiſque verò tentatur à concupiſcentia ſua.*

Reſp. Ibi loquitur de morali neceſſitate peccandi orta tum ex ignorantia culpabili eorum, quæ ad rectè vivendum pertinent, tum ex concupiſcentia. Sed cum morali illa neceſſitate peccandi, quæ nil aliud eſt quam magna difficultas vitandi peccatum, remanet in peccatore indifferentia activa, & potentia non peccandi. Vel loquitur de neceſſitate conſequente, non antecedente.

Obj. 4. S. Auguſtinus docet hominem lapſum habere neceſſitatem ignorandi aliqua præcepta juris naturalis, quæ ſcire tenetur, & quorum tamen ignorantia ei imputatur. Ergo ſenſit neceſſitatem non impedire imputabilitatem peccati. Ergo, &c.

Reſp. Loquitur de neceſſitate morali, non phyſica. Nam hæc neceſſitas ignorandi aliqua præcepta, quorum tamen ignorantia ad culpam imputatur, non oritur ex abſoluta impoſſibilitate, ſed ſolum ex magna difficultate addiſcendi omnia, quæ fieri vel vitari debent ad benè vivendum. Quæ magna difficultas poteſt & debet ſuperari ab homine.

§. III.

S. Auguſtinus ſenſit ineſſe homini etiam in præſenti ſtatu naturæ lapſæ libertatem ab omni neceſſitate ſimplici antecedente. Eſt contra Lutherum, Calvinum & Janſenium.

Prob. 1. Ex ejus textibus in duobus prioribus paragraphis allatis.

Prob. 2. Ex l. 2. de nuptiis & concupiſcentia, c. 3. ubi ſic Julianum Pelagianum alloquens ait: *Non itaque ſicut te atque alios fallens loqueris, ſi quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum eſſe naſcentium conditorem, dixerit, Cæleſtianus, & Pelagianus vocatur, iſta quippe Catholica Fides dicit .... liberum itaque in hominibus eſſe arbitrium, & Deum eſſe naſcentium conditorem utrique dicimus, non hinc eſtis Cæleſtiani & Pelagiani. Liberum autem quemquam eſſe ad agendum bonum ſine adjutorio Dei, & non erui à poteſtate tenebrarum, & ſic transferri in regnum Dei, hoc vos dicitis, hinc eſtis Cæleſtiani & Pelagiani. Quid obtendis, ad fallendum, communis dogmatis nomen, ut operias proprium crimen?* Ubi S. Doctor teſtatur ſe ſecundùm Fidem Catholicam admittere liberum arbitrium in hominibus lapſis ſicut ipſi Pelagiani admittebant, hocque eſſe commune Catholicis & Pelagianis dogma, & Pelagianos ſolum arguit, quod dicerent illud liberum arbitrium ſine gratia valere ad bonum ſalutare agendum: non autem eos arguit: quod per liberum arbitrium intellexerit libertatem à neceſſitate. Atqui S. Doctor liberum arbitrium in homine lapſo admittere non potuit cum Pelagianis, & aſſerere dogma liberi arbitrii, quale nunc ineſt homini lapſo, eſſe Catholicis & Pelagianis commune, nec aliud in Pelagianis circa libertatem reprehendere, quam quòd gratiæ neceſſitatem negarent; niſi idem nomine liberi arbitrii cum Pelagianis intellexiſſet, nempe libertatem ab omni neceſſitate ſimplici, illudque ſic intellectum admiſiſſet. Ergo S. Auguſtinus admiſit in homine lapſo libertatem ab omni neceſſitate ſimplici.

Porrò probe ſciebat Pelagianos conſtituere libertatem hominis lapſi in indifferentia activa, & immunitate ab omni neceſſitate ſimplici. Nam lib. 2. de peccatorum meritis & remiſſione, cap. 18. dicit liberum arbitrium quale nunc habemus, tale eſſe ſecundum Pelagium, *quod huc atque illuc liberum flectitur*. Et l. de gratia Chriſti, cap. 31. refert Hæc Pelagii verba ex ejus ad Innocentium epiſtola: *Ecce ad beatitudinem tuam epiſtola iſta me purget, in qua purè atque ſimpliciter ad peccandum & ad non peccandum integrum liberum arbitrium habere nos dicimus, quod in omnibus bonis operibus divino ſemper adjuvatur auxilio.* In quo Pelagii textu nihil reprehendit, ſed tantum quærit ſenſum hujus vocis auxilii divini. Nam hæc ſubjicit S. Doctor: *cernitis itaque pro intelligen-*

quam

quem vobis Dominus dedit, hæc ejus verba ſolvendæ non ſufficere quæſtioni. Quærimus enim adhuc quo auxilio liberum adjuvari dicat arbitrium, ne fortè, ſicut ſolet, velit intelligi legem atque doctrinam.

Prob. 3. Ex lib. 1. operis imperfecti. n. 98. ubi ait: *ex quo homo incipit uti voluntatis arbitrio, & peccare & non peccare poteſt, ſed alterum horum non facit, niſi adjutus ab eo, qui dixit, ſine me nihil poteſtis facere: alterum verò propria voluntate.* Ergo ex S. Auguſtino homo lapſus poteſt peccare & non peccare, benè & malè agere, cum hoc tamen diſcrimine, quod cum bonum ſalutare agit, illud non agat nec agere poſſit ſine gratia: peccet verò propria voluntate, hoc eſt, ſolis viribus naturalibus liberi arbitrii, & ex ſola propria determinatione, Deo nullatenus impellente.

Prob. 4. Ex libr. 2. contra Felicem Manichæum, c. 4. *habet unuſquiſque in voluntate aut eligere quæ ſunt, & eſſe arbor bona: aut eligere quæ mala ſunt, & eſſe arbor mala.*

Denique S. Auguſtinus docet nos habere eamdem ſpecie libertatem, quam Adamus habuit in ſtatu innocentiæ, cum hoc ſolo diſcrimine accidentali, quod libertas ſtatus innocentiæ eſſet immunis ab ignorantia & concupiſcentia, & facilitatem ad bonum complecteretur: noſtra autem difficultatem adjunctam habeat propter reluctationem concupiſcentiæ, & nobis per gratiam Chriſti reſtituatur quoad bonum ſalutare. Nam, l. 6. operis imperfecti, n. 11. aſſerit libertatem per gratiam in priſtinum ſtatum reſtitui. Poſtquam enim citavit textum Innocentii I. ſic ait: *Audis reſtitui libertatem & non periiſſe contendis: atque humana voluntate contentus, divinam non petis gratiam, quam libertas noſtra etiam in ſtatum priſtinum reſtituta, ſibi eſſe intelligit neceſſariam.* Idem docet lib. 3. num. 114.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Auguſt. in Enchir. cap. 30. ait. *Libero arbitrio malè utens homo, & ſe perdidit & ipſum .... cum libero peccaretur arbitrio victore peccato, amiſſum eſt liberum arbitrium.* Ergo amiſſum eſt liberum arbitrium.

Reſp. Diſt. conſ. Amiſſum eſt liberum arbitrium quale erat in ſtatu innocentiæ *conc. conſeq.* Amiſſum liberum arbitrium ſumptum præcisè pro facultate, quæ poſitis omnibus ad agendum requiſitis poteſt agere & non agere, *nego conſeq.* Per peccatum originale amiſimus liberum arbitrium ſumptum quoad potentiam agendi utiliter ad ſalutem, ſed illud per Chriſtum recuperavimus. Item amiſimus irrecuperabiliter liberum arbitrium quoad potentiam bonum agendi promptè, facile, & ſine reluctatione concupiſcentiæ. At ex S. Auguſtino per peccatum originale minimè amiſſum eſt liberum arbitrium quoad eſſentiam, ſumptum nempè per facultatem agendi & non agendi, poſitis omnibus ad agendum requiſitis, nam lib. 1. contra duas epiſt. Pelagian. cap. 2. ſic ait. *Quis noſtrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere. Libertas quidem periit per peccatum, ſed illa, quæ in Paradiſo fuit, habendi plenam cum immortalitate juſtitiam.* Illa autem plena juſtitia conſiſtebat in habitibus ſupernaturalibus in dono integritatis, in immunitate à concupiſcentia inordinata, & ignorantia, & in magna facilitate agendi bonum ſalutare. Porrò per merita Chriſti nobis applicata recuperamus habitus ſupernaturales cum auxiliis eis annexis, non tamen donum integritatis, & immunitatem à concupiſcentia, quæ nobis relicta eſt ad humilitatis cæterarumque virtutum exercitium: ita ut ad bonum ſalutare agendum & peccatum vitandum indigeamus gratiæ auxilio potentiore, quam fuerit auxilium neceſſarium in ſtatu innocentiæ.

Obj. 2. Sanctus Auguſtinus, libr. contra Fortunatum, diſput. 2. ait: *Liberum voluntatis arbitrium in illo homine fuiſſe dico, qui primus formatus eſt. Ille ſic factus eſt, ut nihil omninò voluntati ejus reſiſteret, ſi vellet Dei præcepta ſervare. Poſtquam autem libera ipſe voluntate peccavit, nos in neceſſitatem præcipitati ſumus, qui ab ejus ſtirpe deſcendimus.*

Reſp. Hìc per liberum arbitrium intelligit libertatem ſanam ac robuſtam: ſive facultatem ſe ad bonum determinandi promptè, facilè & hilariter, qua cum primus homo conditus fuit, & quam dicit nos amiſiſſe per ejus peccatum. Per neceſſitatem verò, in quam præcipitati ſumus, intelligit neceſſitatem moralem peccandi, propter concupiſcentiæ motus vehementes, ferè continuò nos in malum impellentes. Nam neceſſitatem illam opponit facilitati, & comparat cum neceſſitate quam affert inveterata conſuetudo peccandi: ac proinde non eſt niſi neceſſitas moralis, quæ conſiſtit in magna quadam difficultate agendi vel omittendi aliquid. Poteſt etiam per neceſſitatem illam intelligi neceſſitatem patiendi motus inordinatos concupiſcentiæ ad pec-

peccatum inclinantes, item neceſſitatem naſcendi in peccato, & manendi ſub captivitate dæmonis donec per Baptiſmum in re vel in voto ſuſceptum juſtificemus.

Obj. 3. S. Doctor, lib. 8. Confeſſionum, cap. 8. ait: *dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo: dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas.*

Reſp. Loquitur de neceſſitate morali peccandi, quæ eſt magna difficultas vitandi peccatum: prava quippe conſuetudo non affert neceſſitatem phyſicam & inſuperabilem: nam gratiæ auxilio emendari ipſa poteſt: & non ſemper fit id ad quod inclinat.

Obj. 4. S. Auguſtinus, libr. 83. quæſtionum, quæſt. 66. ait: *Ante Legem actio eſt, cum peccatum ignoramus, & ſequimur carnales concupiſcentias. Sub Lege eſt actio, cum jam prohibemur à peccato, & tamen conſuetudine ejus victi peccamus, quoniam nos nondum adjuvat Fides.*

Reſp. Loquitur de fide viva & per charitatem formata; & diſtinguit plures ſtatus, in quorum primo homo ſine pugna vincitur à concupiſcentia, ideſt obſequitur ejus motibus; quia non habet boni & mali cognitionem niſi valdè imperfectam & confuſam: in ſecundo verò ſtatu non vincitur ſine pugna, id eſt, non obſequitur concupiſcentiæ ſine repugnantia aliqua propter diſtinctam ac perfectam boni & mali notitiam quam habet. Homo autem in hoc duplici ſtatu ſic liberè peccat, qui tamen non peccaret ſi adjuvaretur per fidem vivam & charitate formatam, & acciperet majora illa & frequentiora auxilia, quæ ſolis juſtis & amicis Dei reſervantur, & quibus coercetur concupiſcentia.

Obj. 5. S. Aug. l. 1. operis imperf. n. 47. ad ſolum Adami peccatum reſtringit definitionem hanc peccati, quam, lib. de duabus animabus tradiderat, videlicet peccatum eſſe voluntatem retinendi vel conſequendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere. Ergo poſtea agnovit libertatem ſtatus naturæ lapſæ non eſſe immunem à neceſſitate ſimplici.

Reſp. Nego conſeq. Nam ibidem ſic ait: *multa ſunt, quæ agunt homines, mala à quibus eis liberum eſt abſtinere; ſed nulli tam liberum eſt, quàm illi fuit, qui Deo ſuo, à quo erat conditus rectus, nullo prorſus vitio depravatus adſtabat.* Ubi manifeſtè docet homines etiam nunc mala agere, à quibus poſſent abſtinere, ideoque peccare ſine ulla neceſſitate, quamvis non habeant libertatem tam expeditam quàm habuit Adamus, quia agitantur inordinatis concupiſcentiæ motibus ad malum impellentibus, quibus caruit Adamus in ſtatu innocentiæ.

Itaque S. Auguſtinus (ut ex eodem loco objecto patet) definitionem ſuam reſtringit ad peccatum Adami, quod tantummodo peccatum fuit, non etiam pœna peccati, quia in ſtatu naturæ lapſæ liberum nobis non eſt aliquibus carere, quæ ſunt peccata & ſimul pœna peccati ab Adamo commiſſi, à quo ei liberrimum fuit abſtinere. Peccatorum autem, quæ ſimul peccata & pœna peccati ſunt, exemplum affert S. Doctor, 1. In motibus inordinatis concupiſcentiæ, quibus carere nobis liberum non eſt, quippe peccata dicuntur quamvis impropriè, quia ſunt effectus peccati & ad peccatum inclinant, imò verè & propriè peccata ſunt, ſi accedat voluntatis conſenſus, quamvis iis carere non potuerimus. In iis, quæ contra Legem fiunt ex ignorantia vincibili etiam non affectata: nam ea peccata ſunt etiam propriè, quamvis licita & bona putentur, quia ignorantia vincibilis non excuſat à peccato propriè dicto; & ſunt pœna peccati, quia ſunt effectus ignorantiæ, quæ eſt pœna peccati originalis; & ab iis non eſt liberum abſtinere ob neceſſitatem etiam phyſicam ſed conſequentem peccandi, quia impoſſibile eſt agentem non peccare ex hypoteſi quòd aliquis malum liberè agat, quamvis licitum & bonum eſſe putet ex ignorantia vincibili. 3. In peccato originali, quo infantes naſcuntur infecti, & quo nobis liberum non eſt carere, & tamen verè ac propriè peccatum eſt; & ſimul juxta S. Auguſtinum eſt pœna peccati; nam S. Doctor conſtituit peccatum originale in concupiſcentia velut materiali, & in ipſomet actu Adami moraliter perſeverante velut formali: unde ſequitur peccatum originale eſſe etiam pœna peccati ſecundùm ſuum materiale conſtitutivum, cum concupiſcentia ſit pœna peccati originalis.

Hæc autem omnia dicit contra Pelagianos abutentes definitionè illa, & docentes involuntarios concupiſcentiæ motus nullo ſenſu peccata dici poſſe, nulla dari peccata ignorantiæ, ſed ſolùm ignorantiam affectatam eſſe culpabilem, & infantes ſine ullo peccato naſci.

Hìc referre juvat ipſa Auguſtini verba in loco objecto: *Si tria iſta diſcernas, & ſcias aliud eſſe peccatum, aliud pœnam peccati, aliud utrumque, ideſt, ita peccatum ipſum ſit etiam pœna peccati; intelligis quid horum trium pertineat ad illam definitionem, ubi*

volun-

voluntas eſt agendi quod juſtitia vetat, & unde liberum eſt abſtinere. Peccatum neque iſto modo definitum eſt, non peccati pœna; non utrumque. Habent autem tria iſta genera etiam ſpecies ſuas ... Tertium genus, ubi peccatum ipſum eſt & pœna peccati, poteſt intelligi in eo qui dicit, quod nolo malum, hoc ago. Ad hoc pertinent etiam omnia, quæ per ignorantiam cum aguntur mala, non putantur mala, vel etiam putantur bona .... Pertinet originale peccatum ad hoc genus tertium, ubi ſic peccatum eſt, ut ipſum ſit & pœna peccati.

Inſt. Eodem lib. n. 104. Sic de eadem definitione loquitur: *Ita definitio peccati ejus eſt, quod peccatum tantummodo eſt, non quod etiam pœna peccati, qua periit libertas non peccandi: à quo malo liberat niſi ille, cui non tantum dicimus, dimitte nobis debita noſtra; verum etiam, & ne nos inferas in tentationem, ſed libera nos à malo. Multum erras, qui vel neceſſitatem nullam putas eſſe peccandi, vel eam non intelligis illius peccati eſſe pœnam, quod nulla neceſſitate commiſſum eſt.*

Reſp. S. Doctor per libertatem non peccandi quæ periit, intelligit, non libertatem ſimpliciter, ſed libertatem non peccandi qualis fuit in ſtatu innocentiæ, quæ fuit facultas abſtinendi ab omni peccato cum ſumma facilitate. Et per neceſſitatem peccandi ex peccato Adami ortam non intelligit phyſicam & antecedentem neceſſitatem peccandi propriè, ſed intelligit tum neceſſitatem peccandi impropriè per indeliberatos concupiſcentiæ motus, tum neceſſitatem phyſicam ſed conſequentem peccandi propriè per ignorantiam culpabilem, tum etiam neceſſitatem moralem peccandi ortam ex concupiſcentia effrænata, donec ab ejus motuum vehementia liberemur per juſtificationem & auxilia ei annexa, quæ majora & frequentiora ſunt iis quæ injuſtis dantur. Hæc autem triplex neceſſitas eſt effectus & pœna peccati originalis, & ea carebat Adamus in ſtatu innocentiæ ob integritatis donum, quo caro ſpiritui perfecte ſubjecta erat.

Obj. 6. Ex Sancto Auguſtino, epiſt. 107. Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.

Reſp. Per peccatum originale amiſimus quidem liberum arbitrium ad amandum Deum perfectè & ſuper omnia, ſed illud per Chriſtum recuperavimus.

Obj. 7. S. Auguſtinus l. de perfectione juſtitiæ dicit ex libero Adami peccato ſubſecutam eſſe pœnalem vitioſitatem, quæ ex libertate fecit neceſſitatem.

Reſp. Hic per neceſſitatem intelligit, non neceſſitatem peccandi phyſicam & antecedentem, ſed neceſſitatem etiam phyſicam patiendi motus inordinatos concupiſcentiæ, ignorantiam, mortem, aliaſve miſerias, & neceſſitatem moralem peccandi ortam ex concupiſcentia.

Obj. 8. Ex S. Auguſtino homo in præſenti ſtatu non eſt liber niſi per gratiam Chriſti.

Reſp. Senſus eſt, hominem ſine gratia Chriſti non eſſe liberum à peccato, ſeu juſtificatum, nec etiam liberum ad agendum ſalutariter ſeu faciendum actus utiles ad ſalutem, neque ad agendum ullum bonum arduum etiam ordinis naturalis, neque poſſe ſuperare gravem tentationem.

Obj. 9. Ex S. Auguſtino homo non fit liber ad vitandum peccatum niſi per gratiam liberantem. Ergo peccatores carent libertate ad non peccandum.

Reſp. Per gratiam liberantem vel intelligit gratiam actualem Chriſti Redemptoris corroborantem voluntatem adverſus concupiſcentiam; vel per eam intelligit gratiam habitualem juſtificantem, & ſolum vult hominem non eſſe niſi per gratiam juſtificantem liberum ad vitandum peccatum libertate quadam majore & potentiore, quacum facilè concupiſcentiam vincit. At non loquitur de libertate merè ſufficiente ad vincendam concupiſcentiam, & ſic vitandum peccatum. Nam ſine gratia juſtificante homo habet libertatem per alia minora auxilia, quibuſcum concupiſcentiam vincere poteſt, & vinceret ſi vellet, quamvis cum tali libertate id non poſſit niſi difficile.

Obj. 10. Ex S. Auguſtino homines peccatores ſunt ſub ſervitute dæmonis, & ſub dominatu concupiſcentiæ.

Reſp. Ex S. Doctore peccator eſt ſub ſervitute & tyrannide dæmonis, quatenus peccator privatus ſpeciali Dei protectione, qua dæmon cohibetur, graviores & crebriores patitur tentationes, eique ſaltem ut plurimum cedit, & à dæmone regi ſe ſinit, utpotè deſtitutus majoribus illis gratiæ auxiliis, quæ juſtis & amicis Dei reſervantur.

Item ex S. Auguſt. peccator ſubjicitur dominatui concupiſcentiæ, quatenus homo quamdiu eſt in ſtatu peccati, vehementiores & frequentiores concupiſcentiæ motus experitur, eiſque ut plurimum obſequitur utpotè deſtitutus auxiliis illis gratiæ potentioribus & frequentioribus, quæ ſolis juſtis & amicis Dei conferuntur. Homo tamen ſub illa dæmonis & concupiſcentiæ ſervitute non

habet neceſſitatem peccandi niſi moralem, quæ liberum arbitrium non adimit, nec caret gratia ſaltem remotè ſufficiente ad vitandum peccatum.

Obj. 11. S. Auguſt. pluries aſſerit liberum arbitrium per peccatum Adami factum eſſe ſervum & captivum peccati.

Reſp. Per ſervitutem illam & captivitatem intelligit magnam propenſionem ad malum propter concupiſcentiam effrænatam ex peccato Adami ortam, vi cujus homo in peccata ſæpiſſimè labitur, donec liberetur per gratiam ſanctificantem & adjuvetur per auxilia gratiæ ſanctificanti annexa. Sed hæc magna propenſio ad malum facit tantum moralem peccandi neceſſitatem, ſeu magnam difficultatem abſtinendi à peccato, quæ nunquam ſuperatur ſine ſpeciali gratiæ auxilio, ſed tamen ſuperari poteſt cum gratiis ordinariis.

Cœtera objectiones diluuntur in Tractatu de Gratia.

Nota 1. Cum libertas generatim ſit immunitas, per libertatem S. Auguſtinus in variis locis intelligit immunitatem vel à peccato, vel à ſervitute dæmonis, vel à concupiſcentia, vel à miſeriis ſive corporalibus ſive ſpiritualibus, vel à difficultate in bono agendo & malo vitando, vel etiam à coactione ſive perfecta ſive imperfecta, nam utramque pati poſſunt homines à concupiſcentia. Duplex quippe eſt coactio, nempè perfecta, & imperfecta: Coactio perfecta eſt ea, qua aliquid patimur omninò inviti & reluctantes, ut cum quis plane invitus & reluctans detruditur in carcerem. Coactio imperfecta & ſecundum quid eſt ea, qua aliquid facimus vel patimur conſentientes quidem ſed cum aliqua repugnantia: ſic naufragii metus mercatorem cogit ad projiciendas merces. Itaque homines poſſunt utramque coactionem pati à concupiſcentia. Sic quando homo voluntate nil omnino conferente, ſed quantum poteſt reluctante, patitur inordinatos concupiſcentiæ motus, coactione perfecta cogitur ad ſentiendam motionem ad malum; & dicitur captivari à concupiſcentia. E contra cum concupiſcentia ad conſenſum pertrahit hominem, qui conſentit cum aliqua repugnantia; tunc is à concupiſcentia cogi dicitur coactione imperfecta & ſecundùm quid. At præter has libertates, aliam nempe libertatem ab omni neceſſitate phyſica antecedente & intrinſeca pluribus locis admittit S. Auguſtinus.

Nota 2. A S. Auguſtino *coactio* & *cogo* ſæpe ſumuntur pro verbo *neceſſito* quacumque neceſſitate ſive violenta ſive non violenta, imò pro minis, vel vehementi ſuaſione, ut conſtat ex variis locis, ut lib. 1. retr. c. 15. ubi de primis parentibus loquens ait: *Qui primi in paradiſo fuerunt humano generi origo mali, nullo cogente peccando, hoc eſt, libera voluntate peccando: quia & ſcientes contra præceptum fecerunt, & ille tentator ſuaſit, ut hoc fieret, non coegit.* Ubi verbum *cogo* ſumitur late pro inferre quamcumque neceſſitatem etiam voluntariam. Nam adverſarii in Adamo innocente admittunt libertatem non ſolum a coactione proprie dicta, ſed etiam ab omni neceſſitate ſimplici. Et vero verbum *cogo*, latine ſignificat idem ac gallicè vox *preſſer*; ſic Horatius, epiſt. 9. ait: *Cum rogat, & preces cogit.* Sic etiam extra ſcholas quotidiano uſu dicimus, tu me coegiſti ad hoc faciendum, id eſt, vehementer impuliſti.

Nota 3. Ex S. Auguſtino duplex eſt libertatis ſpecies; alia immutabilis, remanens in cœlo, cujus objectum eſt bonum & beatitudo ipſa, quæ libertas eſt ipſamet voluntas ſeu volendi facultas, & ipſa libertas ſpontaneitatis voluntati eſſentialis & identificata. Altera conſiſtit in potentia eligendi, ſeu volendi & non volendi, requiſita ad meritum & demeritum, viatorum propria, cujus objectum ſunt media.

Item juxta S. Doctorem duplex eſt virtutis ſpecies: prima eſt virtus propria libertatis ſpontaneitatis & beatorum, nempè impeccabilitas, & immobilitas in bono; alia eſt propria hujus ſtatus, & ſola meritoria.

Nota 4. Cum S. Auguſtinus tribuit laudem actibus neceſſariis, v. g. amori beatifico Angelorum, ſumit laudem in ſenſu latiori, nempe pro honore, non autem propriè & ſtricte; nempe pro teſtificatione ad excellentiam alicujus propter actum virtutis quem omittere poterat, & qui per ſe dignus eſt præmio, ſi ſubjectum ſit illius capax.

ARTICULUS V.

De ſubjecto, objecto, & exercitio libertatis.

QUæres 1. *Quodnam ſit ſubjectum libertatis?*

Nota. Subjectum libertatis aliud eſt immediatum, & eſt facultas illa quæ dicitur libera, aliud mediatum ſeu denominationis: & eſt natura ſeu ſuppoſitum, cui libertas convenit.

Reſp. 1. Subjectum libertatis immediatum eſt ſola voluntas; quia in ſola voluntate reſidet formaliter libertas. Nam libertas eſt

vis

vis electiva. Sed vis electiva eſt in ſola voluntate: nam ſola voluntas poteſt eligere; eligere enim eſt unum velle præ alio, vel unum & idem potius velle, quam non velle. Ergo.

Libertas tamen arbitrii eſt formaliter in ſola voluntate, cum ſola ſit facultas electiva, facultas ſui ipſius determinativa, & actuum ſuorum domina, ut tamen ſit etiam aliquo modo in intellectu nempe radicaliter, quatenus voluntas non eſt libera niſi dependenter ab intellectu: nam voluntas non poteſt unum præ alio eligere, niſi dependenter ab intellectu proponente objectum partim ſub ratione boni, partim ſub ratione mali, vel boni limitati aut ardui.

Porro ad rationem libertatis ſufficit apprehenſio compoſita, repræſentans objectum partim ut bonum, partim ut malum, vel ut bonum limitatum aut arduum.

Reſp. 2. Subjectum denominationis libertatis eſt omnis & ſola natura intellectualis, nam omnis & ſola natura intellectualis cognoſcit finem ut finem, & media ut media, & ſic omnis & ſola poteſt unum præ alio eligere.

Quæres 2. Quodnam ſit objectum libertatis, ſive quodnam ſit illud circa quod voluntas verſari poteſt per ſuam electionem, illud volendo vel reſpuendo.

Reſp. 1. Finis ultimus conſideratus ſecundum communem beatitudinis rationem, ſeu beatitudo generatim & indeterminate ſumpta, hoc eſt, non determinata ad aliquod objectum particulare, item bonum in communi non poteſt eſſe objectum libertatis.

Prob. Quia ad utrumque voluntas neceſſariam habet inclinationem à natura inſitam. Nam non ex propria electione, ſed ex inſtinctu naturali volumus eſſe felices; nec quiſquam vere velle poteſt eſſe infelix. Unde nemo umquam vere deliberavit utrum beatus eſſe vellet, ſed dumtaxat de mediis quibus beatus eſſe vellet.

Hinc ſummum bonum clare & in ſe viſum non eſt objectum libertatis. Hinc etiam voluntas non poteſt appetere beatitudinem actu cogitatam, licet poſſit de illa non cogitare.

Liberum tamen arbitrium, quale eſt in homine viatore, verſari poteſt circa finem ultimum ſumptum materialiter, ut ajunt, hoc eſt, circa objectum, quod eſt re ipſa finis ultimus, & beatitudo objectiva, nempe Deum. Nam ſæpe homines deliberant, utrum beatitudinem ſuam in Deo, an in creaturis conſtituere ac quærere debeant ſeu velint; & re ipſa cum ſumma Dei injuria & ſummo ſuo malo in creaturis conſtituunt & quærunt. Sed hoc eſt per accidens reſpectu libertatis noſtræ, quatenus in hac vita Deus obſcure cognoſcitur.

Reſp. 2. Objectum libertatis noſtræ ſunt omnia bona particularia ſive vera, ſive apparentia tantum. Nam cum iſta nobis exhibeantur cum admixtione alicujus mali veri vel apparentis tantum, aut ſaltem ut finita, inſufficentia & defectibilia, poſſunt à nobis eligi vel reſpui pro arbitrio.

Quæres 3. Utrum poſſit dari omiſſio pura libera?

Reſp. Hæc quæſtio eſt mere philoſophica. Id unum ad Theologum pertinet, ſcilicet quod ex hypotheſi quod detur reſpectu actus præcepti, ſit verum peccatum imputabile. Quia omiſſio illa eſt virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam ſi poſitis omnibus ad agendum requiſitis voluntas abſtinet ab omni actu, tunc libere non vult, libere non agit, & perinde ſe habet in æſtimatione prudenti & in ordine ad imputabilitatem, ac ſi poſitive nollet, poſitive vellet non agere: ac proinde tunc virtualiter & interpretative libertatem ſuam exercet, virtualiter & interpretative volendo non agere, ideoque peccat.

CAPUT III.

De bonitate & malitia Actuum humanorum.

ARTICULUS I.

Quid requiratur, ut actus ſit bonus.

Nota 1. Actio humana tum interna tum externa conſiderari poteſt dupliciter, nempe in genere naturæ, & in genere moris. Spectatur in genere naturæ, cum ſpectatur ſecundum ſuum eſſe phyſicum ſeu entitatem ſuam. Spectatur in genere moris, cum ſpectatur ſecundum libertatem, & honeſtatem vel malitiam moralem, & capacitatem laudis vel vituperii, meriti vel demeriti. Hic autem ſpectatur tantum hoc ultimo modo.

Nota 2. Actus humani duplex diſtinguitur bonitas, nempe tranſcendentalis, & moralis. Bonitas moralis, de qua ſola agitur, eſt bonitas in ordine ad mores, & ſubdividitur in materialem & formalem. Bonitas materialis conſiſtit in ſpeciali conformitate ſeu convenientia actus cum natura rationali ſeu intellectuali ut intellectuali: malitia vero

materialis conſiſtit in difformitate & diſconvenientia cum natura intellectuali ut intellectuali. Ideo enim actus aliquis eſt bonus moraliter, quia convenit naturæ intellectuali, itaut hanc dedeceat illum facere. Quare bonitas moralis idem eſt ac honeſtas, & malitia moralis eſt inhoneſtas ſeu turpitudo.

Bonitas formalis eſt materialis bonitatis imputabilitas ad laudem & meritum, quæ adeſt, cum actus honeſtus ſed conformis naturæ intellectuali ut intellectuali fit libere. Tunc enim bonitas ejus in laudem & meritum imputabilis eſt: & ipſe actus eſt complete ac ſimpliciter moralis, ſeu formaliter moralis. Hæc autem imputabilitas nihil aliud eſt, quam denominatio extrinſeca, petita à voluntate ſcienter ac libere actum ſuum exercente modo decenti naturam rationalem.

Porro bonitas actus dicitur moralis quia pertinet ad virtutes, à quibus homines denominantur boni moraliter; & quia imputabilis eſt ad laudem & meritum, ſi actus libere fiat.

Nota 3. Præter moralem bonitatem actus interni tum materialem tum formalem, datur bonitas objectiva moralis, quæ eſt id, vi cujus res aliqua appeti poteſt modo decenti naturam intellectualem, & conſiſtit in ſpeciali conformitate ac convenientia, quam objectum habet cum natura intellectuali ut intellectuali: nihilque aliud eſt realiter, quam objectum ipſum conforme ſeu conveniens naturæ intellectuali ut intellectuali. Bonitas autem moralis ratione prior eſt, quam moralis bonitas actus, nam objectum aliquod non habet ſpecialem conformitatem ac convenientiam cum natura intellectuali, quia appetitur modo decenti naturam rationalem; ſed è contra appetitur modo decenti naturam rationalem, quia ſpecialem habet conformitatem cum natura rationali quatenus rationalis eſt. Hæc bonitas dicitur objectiva, quia apta eſt eſſe objectum tum terminativum tum motivum actus interni. Dicitur etiam moralis, quia pertinet ad mores, & per modum objecti facit actum internum bonum moraliter.

Nota 4. Objectum voluntatis duplex eſt, nempe materiale, & formale. Objectum materiale eſt id, quod voluntas appetit vel refugit. Objectum formale eſt id, propter quod voluntas appetit vel refugit aliquid, unde dicitur etiam motivum & finis actus. Actus autem internus bonus ſpeciem ſumit non ab objecto materiali, ſed à formali, à quo ſolo accipit ultimam ſuam differentiam eſſentialem. Hinc actus habentes idem objectum formale, licet habeant diverſa objecta materialia, ſunt ejuſdem ſpeciei: ſic actus, quo amatur Deus propter ſuam bonitatem abſolutam, & actus quo amatur proximus propter eamdem bonitatem divinam, ſunt ejuſdem ſpeciei, nempe ſunt actus charitatis. E contra actus habentes diverſa objecta formalia, licet habeant finem objectum materiale, ſunt diverſæ ſpeciei, ut actus quo amatur Deus quia in ſe bonus eſt, & actus quo amatur Deus quia eſt ſummum noſtrum bonum: nam prior eſt actus charitatis, alter vero actus amoris concupiſcentiæ ſeu ſpei.

Nota 5. Agitur hìc ſolum de bonitate materiali, nam ſupponimus actus libere fieri, ideoque habere bonitatem formalem, ſi habent materialem.

Dico 1. Ut actus ſit bonus bonitate ſcilicet materiali, neceſſe eſt, ut habeat tum objectum bonum, vel de ſe indifferens ſed conducibile ad finem bonum ſeu honeſtum, tum finem honeſtum, tum circumſtantias objecto debitas.

Prob. Quia ſi unum ex his deſit, actus hoc ipſo non habet ſpecialem conformitatem ſeu convenientiam cum natura intellectuali ut intellectualis; nam non tendit decenter & conformiter naturæ intellectuali in objectum finem, & circumſtantias: unde non approbatur à recta ratione, ſed improbatur. Enimvero recta ratio dictat eum ſolum actum eſſe dignum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honeſtum, & circumſtantias objecto debitas. Hinc illud axioma ab omnibus receptum: *bonum ex integra cauſa, malum ex quolibet defectu.*

Dico 2. Ut actus internus proſecutivus ſumat bonitatem ab objecto habente bonitatem objectivam, non ſufficit quod hæc bonitas ſit cognita, ſed debet eſſe formaliter directè & ſecundum ſe volita, & eſſe aliqua ratione motivum proſequendi objectum.

Prob. 1. Ex S. Auguſt. in Pſalm. 41. *Bonum opus intentio facit: Non valdè attendas quid homo facit, ſed quid cum facit, aſpiciat.*

2. Ex S. Thoma 1. 2. quæſt. 19. artic. 7. ad 3. *malum contingit ex ſingularibus defectibus, bonum autem ex tota & integra cauſa. Unde ſive voluntas ſit ejus quod eſt ſecundum ſe malum, & ſub ratione boni, ſive ſit boni ſub ratione mali, ſemper voluntas erit mala. Sed ad hoc quod ſit voluntas bona, requiritur quod ſit non ſub ratione boni, id eſt, quod velit bonum & propter bonum.*

3. Ex.

3. Ex Ariſtotele 2. Ethic. cap. 4. *ut aliquis ſit temperans & juſtus, temperateque ac juſtè agere dicatur, non ſatis eſt ut juſta agat & temperata, ſed oportet ut ſit eligens propter ipſa*, hoc eſt, ut eligat juſta quia juſta, & temperata quia temperata.

4. Ratione. Quia ut actus proſecutivus ſit bonus, debet appetere objectum modo decenti naturam rationalem; alioqui actus non convenit naturæ rationali nec illam decet. Atqui actus non appetit objectum modo decenti naturam rationalem, niſi illud appetat propter motivum conveniens naturæ rationali ut rationali, ideoque propter honeſtatem: nam ſi appetat proper motivum inferius, jam non appetit modo decentì naturam rationalem. Ergo ut *actus proſecutivus* ſit bonus, debet appetere objectum propter honeſtatem ſeu bonitatem moralem.

Obj. Ut actus ſit malus ſufficit quàndo malitia objecti ſit indirectè volita, id eſt, ut cognoſcatur conjuncta cum eo quod appetitur, licet ipſa ſecundùm ſe diſpliceat. Ergo ut actus ſit bonus, ſufficit ut cognoſcatur bonitas moralis.

Reſp. Nego conſeq. Diſparitas eſt, quod bonitas moralis ſeu honeſtas ſit appetibilis propter ſe directe & ſecundum ſe, exigatque ſic appeti: quam ut quis ſecundum rectam rationem agat, debet velle bonitatem directè ac ſecundum ſe; at malitia actus exigit quovis modo fugi. Quare contra rectam rationem agit, qui eam quovis modo etiam indirecto & interpretativo appetit. Hinc qui ſe inebriat, quamvis non velit directe privationem uſus rationis & malitiam ebrietatis, ſed ſolum delectationem quæ in potando percipitur, turpiter agit & peccat.

Dico 3. Ut actus internus averſativus objecti mali ſit bonus debet illud averſari propter finem honeſtum.

Prob. Ut actus averſativus objecti mali ſit bonus, debet illud averſari modo decenti naturam rationalem ut rationalem. Atqui non averſatur illud tali modo, niſi averſetur illud propter motivum aliquod honeſtum. Ergo ut ejuſmodi actus ſit bonus, debet averſari objectum malum propter motivum aliquod honeſtum. Minor patet, nam averſari objectum malum modo decenti naturam rationalem eſt illud averſari propter motivum decens naturam rationalem, ideoque illi conveniens & conforme, proindeque honeſtum.

Obj. Actus quo voluntas averſatur objectum malum propter ſolam ejus malitiam, & nullatenus propter bonitatem aliquam eſt, eſt bonus moraliter. Ergo.

Reſp. Antecedens ſupponit falſum. Nam voluntas averſari non poteſt objectum malum propter ſolam ejus malitiam tanquam unicum motivum: quia odium malitiæ vitii neceſſario fundatur in amore objectivæ bonitatis virtutis oppoſitæ, illumque neceſſario ſupponit. Unde nemo odit malitiam alicujus vitii propter ſe, niſi amet, & quia amat bonitatem ac pulchritudinem virtutis oppoſitæ.

Porro objectiva bonitas ſeu pulchritudo virtutis eſt ejus conformitas ac convenientia ſpecialis cum natura rationali ut rationali: ſicut malitia ſeu turpitudo objectiva vitii eſt ejus difformitas & diſconvenientia ſpecialis cum natura rationali ut rationali.

ARTICULUS II.

Utrum actus internus ſumat bonitatem à fine extrinſeco & circumſtantiis.

NOta 1. Agitur hìc de fine extrinſeco ex ſe bono, nam actus internus nullam poteſt ſumere bonitatem ab objecto indifferenti. Objectum enim eatenus bonitatem actui interno dare poteſt, quatenus ex ſe habet id, vi cujus voluntas in illud tendere poteſt decenter ac conformiter naturæ rationali, ſiquidem materialis bonitas actus nil aliud eſt, quam actus conformitas cum natura rationali. Objectum autem de ſe indifferens non habet id vi cujus voluntas in illud tendere poteſt decenter naturæ rationali; alioqui jam eſſet bonum non indifferens.

Nota 2. Circumſtantia moralis eſt affectio accidentalis actui ſpectato in genere moris, aliquid tamen ad bonitatem vel malitiam illius conferens. Circumſtantiæ aliæ augent vel minuunt tantum bonitatem aut malitiam moralem infra eamdem ſpeciem, aliæ verò mutant ſpeciem, hoc eſt, novam ſpeciem bonitatis vel malitiæ dant vel adduno ſpeciei actus humani.

Porro circumſtantia ſpeciem mutans eſt quidem eſſentialis actui humano adæquatè ſumpto ſecundum omnes bonitates vel malitias ſpecie diverſas, quas habet: at eſt accidentalis eidem actui inadæquate ſumpto, nempe ſecundum ſpeciem bonitatis vel malitiæ, cui altera bonitatis vel malitiæ ſpecies ſupervenit.

Nota 3. Circumſtantiæ ſeptem vulgò aſſignantur, hoc verſu contentæ, *quis, quid, ubi, quibus auxilii, cur, quomodo, quando.*

Ta-

Tamen motivum actus ſignificatum voce *cur*, non eſt propriè circumſtantia, quia finis ſeu motivum dat ſpeciem actui humano.

Nota 4. Agitur hic ſolum de circumſtantiis ſe tenentibus ex parte objecti, & aliquam bonitatem moralem habentibus, non verò de circumſtantiis ſe tenentibus ex parte actus, ut ſunt intenſio, duratio, &c. Nam certum eſt, actum ab his aliquam bonitatem moralem ſumere.

Nota 5. Actus alio melior eſſe poteſt tripliciter, nempe eſſentialiter, intenſivè, & extenſivè. Melior eſt eſſentialiter, dum fit ex perfectiore motivo. Melior eſt intenſive, dum fit cum majore conatu potentiæ, ſeu ardore & vehementia. Denique eſt melior extenſive, cum ſe extendit ad plura objecta bona ſeu honeſta quatenus honeſta.

Dico 1. Actus voluntatis ſumit bonitatem in aliquâ ſpecie virtutis à fine extrinſeco, quando voluntas propter ejus bonitatem tanquam motivum proſequitur objectum aliquod de ſe indifferens, vel etiam bonum.

Prob. Quia tunc actus eſt moraliter bonus in aliqua ſpecie virtutis propter bonitatem finis extrinſeci. Nam in objectum ſuum tendit modo naturàm rationalem ſpecialiter decenti: objectum enim illud ſeu finis extrinſecus ſpecialem habet conformitatem & convenientiam cum naturali, ideoque ſpecialem bonitatem objectivam.

Quod ſi objectum materiale, ſeu objectum quod voluntas propter finem extrinſecum appetit, ſit bonum, & voluntas illud non ſolum propter bonitatem objectivam finis extrinſeci, ſed etiam propter ſpecialem illius objectivam bonitatem appetat, tunc actus voluntatis moraliter bonus eſt in duplici ſpecie virtutis, nempe in ſpecie virtutis ad quam pertinet bonitas finis, & in ſpecie alterius virtutis ad quam pertinet bonitas objecti materialis, ſicque actus voluntatis eſt duplicis virtutis. Si vero voluntas non appetat objectum bonum niſi propter bonitatem finis extrinſeci, tunc actus voluntatis eſt tantum in unica ſpecie virtutis, illius nempe cujus eſt bonitas finis extrinſeci, ſicque eſt actus unius tantum virtutis. Ratio eſt, quia in primo caſu actus duplicem habet modum tendendi in objectum ſpecialiter naturam rationalem decens, in ſecundo verò unicum habet.

Hinc qui vult eſſe temperans ut ſit caſtus, ſi tum temperantiæ tum caſtitatis bonitate objectiva afficitur, actus ille eſt ſimul actus internus temperantiæ & caſtitatis. Si autem ſola bonitate objectiva caſtitatis afficitur, actus ille eſt ſolius caſtitatis actus.

Dico 2. Actus voluntatis ſumit etiam bonitatem à fine extrinſeco bono, quando voluntas propter bonitatem illius averſatur objectum aliquod ex ſe malum, vel indifferens.

Prob. Quia voluntatis actus tendit in objectum ſuum modo naturam rationalem ſpecialiter decente propter ſpecialem conformitatem & convenientiam, quam finis extrinſecus habet cum natura rationali ut rationali; ac proinde ſpecialem habet bonitatem propter illam ſpecialem conformitatem, & conſequenter eſt in aliqua ſpecie virtutis, cum omnis ſpecialis bonitas ſeu honeſtas ſit aliqua ſpecies virtutis.

Dico 3. Actus voluntatis à circumſtantiis bonis ſeu convenientibus bonitatem ſumit, etiam ſpeciei diverſam à bonitate objecti, ſi illarum bonitas ſit ſpecie diverſa à bonitate objecti, & propter ſe appetatur.

Prob. Quia tunc actus voluntatis tendit in objectum modo naturam rationalem ſpecialiter decente, non ſolum propter bonitatem objecti propriam, ſed etiam ob bonitatem circumſtantiarum propriam. Ergo actus voluntatis præter bonitatem objecti propriam, habet etiam bonitatem circumſtantiarum propriam; cum voluntas utramque propter ſe velit. Hinc volitio ſublevandi miſeriam patris pauperis, & quia pauper, & quia pater eſt, duplicem habet bonitatem ſeu honeſtatem in duplici ſpecie virtutis, nempe miſericordiæ & pietatis.

Quod ſi circumſtantia habet bonitatem eadem ſpecie cum bonitate objecti, tunc auget ſolum bonitatem actus interni intra eamdem ſpeciem, & actus melior eſt extenſive.

ARTICULUS III.

Unde actus internus ſumat malitiam, & quid ad hoc requiratur?

NOta 1. Moralis malitia actus duplex eſt, nempe materialis, & formalis. Malitia materialis conſiſtit in difformitate & diſconvenientia actus cum natura rationali ut rationali. Nam hoc ipſo actus intelligitur malus, quod diſconvenit naturæ rationali ut rationali, ſeu illam dedecet. Malum enim relativum eſt aliquid diſconveniens, ſicut bonum relativum eſt aliquid conveniens. Hæc autem difformitas ſeu diſconvenientia cum natura rationali, proindeque cum Lege divina, dicitur

malitia moralis, quia facit malos mores, & repugnat regulæ morum.

Malitia formalis eſt materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium & pœnam. Nam ſi actus diſconveniens naturæ rationali fiat libere, & cum cognitione, vel cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hoc ipſo malitia actus interni imputabilis eſt, & imputatur ad vituperium culpam, & pœnam, atque ita actus internus eſt complete & ſimpliciter moralis. Si autem non ſic fiat, malitia materialis imputari non poteſt ad culpam & pœnam, & ſic actus non eſt niſi inchoate & ſecundum quid moralis.

Itaque actus malus adæquate moralis eſt actus diſconveniens naturæ *rationali* imputabilis ad *vituperium*, *culpam*, & pœnam: Hæc autem malitiæ imputabilitas eſt denominatio extrinſeca petita à voluntate decenter ac diſconvenienter naturæ rationali agente libere; & ſcienter, vel ſaltem cum ignorantia aut inadvertentia vincibili diſconvenientiæ actus cum natura rationali & Lege divina.

Nota 2. Præter actus interni malitiam materialem & formalem, eſt etiam malitia objectiva moralis, quæ eſt ſpecialis difformitas ac diſconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali ut rationali. Hæc autem ratione prior eſt malitia actus interni. Nam res non habet malitiam objectivam, quia appetitur dedecenter ac diſconvenienter naturæ rationali; ſed è contra appetitur dedecenter & diſconvenienter naturæ rationali, quia habet malitiam objectivam.

Dico 1. Actus internus ſumit malitiam ab objecto, fine, & circumſtantiis moralibus: ita ut ſit malus hoc ipſo, quod habet objectum malum, ſeu diſconveniens naturæ rationali, vel finem malum, vel circumſtantiam malam ſeu diſconvenientem naturæ rationali.

Prob. Quia actus, quo quis vult objectum malum, vel vult objectum bonum propter finem malum, vel vult objectum bonum propter finem bonum, ſed in circumſtantia mala ſeu diſconvenienti, hoc ipſo malus eſt moraliter. Nam hoc ipſo actus dedecet naturam rationalem, ei diſconvenit, & improbatur à recta ratione; & ſi libere fiat, imputatur ad vituperium & pœnam. Unde illud axioma theologicum: *Bonum ex integra cauſa, malum ex quolibet defectu.*

Sic 1. Volitio furandi ad ſolvenda debita eſt mala, quia habet objectum malum. 2. Volitio dandi eleemoſynam propter vanam gloriam eſt mala, quia habet finem malum. 3. Volitio celebrandi ſacrum propter fines bonos, ſed in loco indecenti vel interdicto, aut tempore vetito, eſt mala ob circumſtantiam malam.

Dico 2. Actus voluntatis ſumit malitiam materialem ab objecto, fine, & circumſtantiis quamvis malitia ignoretur etiam invincibiliter.

Prob. Quia actus voluntatis hoc ipſo habet malitiam materialem, quod dedecet naturam rationalem ut rationalem; ſed actus naturam rationalem dedecet hoc ipſo, quod vult objectum de ſe malum, vel objectum bonum ob finem malum, vel vult objectum bonum ob finem bonum, ſed in circumſtantia mala. Ergo.

Dico 3. Ut malitia objectiva tribuat actui voluntatis malitiam formalem, ſufficit quod ſit cognita; nec requiritur ut ſit ſecundum ſe volita.

Prob. Nam hoc ipſo actus voluntatis habet malitiam formalem quod habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam. Sed hoc ipſo habet malitiam materialem imputabilem ad vituperium & pœnam, quod voluntas objectum malum, vel objectum bonum propter malum finem, vel objectum bonum propter finem bonum, ſed in circumſtantia mala vult cum libertate & cognitione malitiæ objecti, vel finis, vel circumſtantiæ: nam hoc ipſo malitia objectiva imputatur ad vituperium & pœnam. Ergo.

Imo ad malitiam formalem non requiritur actualis cognitio malitiæ objectivæ, ſed ſufficit quod hæc potuerit & debuerit cognoſci. Quia ignorantia vel inadvertentia vincibilis non excuſat ab imputabilitate malitiæ actus; & in æſtimatione prudenti æquivalet actuali cognitioni in ordine ad imputabilitatem actus ad vituperium & pœnam, licet non tantam, ſi ignorantia non ſit affectata.

Ex dictis inferes unum & eumdem actum poſſe habere triplicem malitiam ſpecie diverſam non ſolum objectivam, ſed etiam formalem. Quia objectum, finis, & circumſtantia actus habere poſſunt malitiam objectivam ſpecie inter ſe diverſam cognitam, vel non niſi culpabiliter ignoratam. Talis eſt actus, quo quis furari vult in loco ſacro ad fornicandum, nam hic actus tres malitias ſpecie diverſas habet, ſcilicet injuſtitiæ, ſacrilegii, & luxuriæ.

ARTICULUS IV.

Utrum idem actus voluntatis poſſit eſſe ſimul bonus & malus?

DIco. Idem actus voluntatis non poteſt eſſe ſimul bonus & malus.

Prob. Quia actus eſt ſimpliciter malus, non bonus, hoc ipſo quod habet vel objectum malum, vel finem malum, vel circumſtantiam malam: nam hoc ipſo tendit in objectum modo dedecente naturam rationalem, ideoque ſimpliciter dedecet naturam rationalem, eique diſconvenit. Et vero actus, qui ſub aliqua ratione naturam rationalem dedecet, hoc ipſo malus eſt, minimè bonus; & ſolus actus, qui ſic naturam rationalem decet, ut ſub nulla ratione illam dedeceat, bonus eſt.

Obj. 1. Actus, quo quis vult idem objectum ob duo motiva non ſubordinata, unum bonum, & alterum malum; ut actus, quo quis vult dare eleemoſynam propter motivum miſericordiæ, & ſimul propter vanam gloriam, eſt bonus ex parte boni motivi, & malus ex parte mali: Ergo.

Reſp. Nego anteced. Nam hic actus eſt ſimpliciter malus, & nullatenus bonus, quamvis malitiam ſuam ex unico motivo ſumat. Quia per talem actum voluntas tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & actus ille ſimpliciter dedecet naturam rationalem: nam ſimpliciter dedecet naturam rationalem appetere bonum propter malum, & ſic velle malum.

Inſt. Per hujuſmodi actum voluntas vult objectum bonum in circumſtantiis debitis propter finem bonum. Ergo actus ille bonus eſt.

Reſp. Nego conſeq. Quia voluntas per hunc actum vult ſimul & indiviſibiliter bonum objectum propter aliud motivum malum, & ſic malus eſt ſimpliciter; nam bonum ex integra cauſa, malum vero ex quolibet defectu.

Obj. 2. Actus, quo quis celebrare vult ſacrum in loco indecenti vel tempore vetito, bonus eſt ex objecto, & malus ex circumſtantia.

Reſp. Nullatenus bonus eſt, ſed eſt ſimpliciter malus. Nam ut actus ſit bonus ex objecto, neceſſe eſt ut re ipſa hic & nunc objectum poſſit honeſte appeti propter bonitatem ſuam objectivam; unde voluntas celebrandi ſacrum non poteſt ſumere bonitatem ab objecto ſuo, niſi hic & nunc honeſtum ſit velle celebrare ſacrum. At hic & nunc non eſt honeſtum velle celebrare, quia non eſt honeſtum hic & nunc celebrare. Ergo.

Obj. 3. Actus, quo quis eligit medium malum ad finem bonum, v. g. furatur ad dandam eleemoſynam, eſt partim bonus, & partim malus.

Reſp. Nego. Nam eſt ſimpliciter malus, & nullatenus bonus, quia volitio finis honeſti ut per medium illicitum obtinendi eſt mala: nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente; naturam enim rationalem dedecet verſari circa malum, illud appetendo.

Quæres, in quo conſiſtat malitia materialis, an ſcilicet in poſitivo, an in negativo ſeu privatione rectitudinis debitæ?

Reſp. Hæc quæſtio eſt mere philoſophica, & in qualibet ſententia recte explicantur omnia quæ ad Theologiam pertinent.

ARTICULUS V.

Utrum dentur Actus indifferentes in individuo, hoc eſt, qui neque boni, neque mali ſint, ſpectatis omnibus circumſtantiis, & præſertim fine?

§. I.

DIco. Nullus eſt actus indifferens in individuo; ſive nullus datur actus deliberatus, qui neque bonus, neque malus ſit ex objecto circumſtantiis, & fine. Ita Suares, Bellarminus, & alii Theologi communius contra Scotum & alios.

Prob. 1. Ex Script. Matth. c. 12. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die Judicii.* Ex quo ſic argumentor: Omne verbum otioſum eſt peccatum; ſiquidem de eo reddetur ratio in die Judicii, utique tanquam de peccato. Ergo actio otioſa eſt etiam peccatum, cum par ſit utriuſque ratio. Atqui actio, quæ honeſto fine caret, ſeu quæ non eſt bona moraliter, eſt otioſa moraliter, nam nil confert ad bonos mores: ergo eſt peccatum. Ergo, &c.

Prob. 2. Ex S. Auguſtino, lib. 4. contra Julian. cap. 3. ubi ait: *Cum facit homo aliquid ubi peccare non videtur, ſi non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare convincitur.* Et infra. *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod*

fieri debere vera ſapientia præcipit, etſi officio (id eſt, ex objecto materiali) videatur bonum, ipſo non recto fine peccatum eſt.

Prob. 3. Authoritate & ratione S. Thomæ, 1. 2. quæſt. 18. art. 9. *Oportet quòd quilibet individualis actus habeat aliquam circumſtantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis ſit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, ſi non ſit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipſo repugnat rationi, & habet rationem mali. Si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Neceſſe eſt autem quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde neceſſe eſt omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem in individuo conſideratum, bonum eſſe vel malum.*

Hæc eſt igitur ratio S. Thomæ. Quilibet actus deliberatus vel ordinatur in finem debitum rationis, vel non ordinatur. Si ordinatur, congruit cum ordine rationis, & à recta ratione approbatur; ergo bonus eſt. Si non ordinatur, repugnat ordini debito rationis, & a recta ratione improbatur: ergo malus eſt. Et conſequenter omnis actus deliberatus bonus vel malus eſt.

Prob. 4. Ratione. Omnis actus deliberatus vel fit propter finem honeſtum, vel non fit. Si fit propter finem honeſtum, bonus eſt, modò aliunde non vitietur: tunc enim naturam rationalem decet: Si non fit propter finem honeſtum, eo ipſo malus eſt. Ergo omnis actus deliberatus eſt bonus vel malus, proindeque nullus eſt indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Homo deliberatè agens tenetur ſemper agere propter finem honeſtum. Ergo actus deliberatus, qui non fit propter finem honeſtum, eo ipſo malus eſt. *Prob. ant.* Homo deliberate agens tenetur ſemper agere propter finem proportionatum ſeu conſentaneum naturæ ſuæ rationali quatenus rationalis eſt. Atqui finis conſentaneus naturæ rationali ut rationali eſt finis honeſtus; nam honeſtum eſt id, quod eſt conſentaneum naturæ rationali & rectæ rationi. Ergo homo deliberate agens tenetur ſemper agere propter finem honeſtum. Major ſatis per ſe patet. Enim verò homo deliberatè agens agit modo humano & hominis proprio. Atqui homo agens humano modo & hominis proprio, debet agere ut homo, ideoque ut rationalis; & non agit ut homo & ut rationalis niſi agendo propter finem naturæ rationali ut rationali conſentaneum. Ergo.

Dices. Homo licitè agit propter finem conformem legi permittenti.

Reſp. Contra eſt. Nam 1. ſine fundamento aſſeritur lex permittens finem non honeſtum. Imo videmus in omni agente ſive naturali ſive artificiali exigi bonitatem ſibi propriam. Ergo etiam natura rationalis exigit, ut agens rationale agat propter bonitatem ſibi propriam, nempe honeſtatem. 2. Lex permittens non poteſt eſſe motivum actionis, ſed eſt duntaxat conditio removens impedimentum agendi: nam motivum ſeu finis actionis debet eſſe aliquod bonum, ſed id quod eſt præciſe conforme legi permittenti, non eſt bonum: ergo non poteſt eſſe finis actionis.

Reſp. Adhuc alia ratione. Actus ſpectatus in individuo eſt actus conſideratus præſertim ſecundum finem. At nullus auctus ſpectatus ſecundum finem eſt indifferens. Ergo nullus actus in individuo ſpectatus eſt indifferens *Prob. min.* Finis cujuslibet actus deliberati vel eſt bonum honeſtum, vel jucundum: nam bonum utile numquam apetitur propter ſe, ſed ſolùm propter aliud ad quod conducit proindeque non poteſt eſſe finis. At ſi finis actus ſit bonum honeſtum, actus eſt bonus, modo aliunde non vitietur, ſi finis ſit bonum jucundum, actus eſt malus. Ergo quilibet actus conſideratus ſecundum finem eſt bonus vel malus; ac proinde nullus eſt indifferens. *Prob.* 2. *pars min.* Qui agit duntaxat propter bonum jucundum ſeu propter delectationes agit inordinatè: Ergo actus factus propter bonum jucundum eſt inordinatus, ideoque malus. *Prob. ant.* Ille inordinate agit, qui rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum pervertit, ſed homo propter ſolam delectationem agens, pervertit rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum. Ergo homo agens propter ſolam delectationem agit inordinatè. *Prob. min.* Nam juxta rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum delectatio eſt propter operationem, non autem operatio propter delectationem; Sed homo propter ſolam delectationem agens pervertit hunc ordinem, faciendo operationem propter delectationem; ergo pervertit ordinem ab auctore naturæ inſtitutum: Major conſtat, & expreſſe traditur à S. Thoma, 1. 2. quæſt. 4. art. 2. ad 2. ubi ait: *Divinus intellectus, qui eſt inſtitutor naturæ, delectationes appoſuit propter operationes.* Et (ut docet Ariſtoteles) bonum delectabile, cum ſit inferius honeſto, ordinatur per ſe ad illud.

Confirm. Ex hac propoſitione ab Innocentio-

tio XI. damnata: *Comedere & bibere uſque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem non eſt peccatum, modo non obſit valetudini, quia licite poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui*, id eſt, conquieſcere in actibus ſuis, non illos referendo ad finem honeſtum.

Hinc collige delectationem à natura rebus inſperſam eſſe veluti ſal & condimentum quoddam, quod non propter ſe quæreretur ab agente rationali, ſed quo duntaxat alliceretur ad actiones quaſdam, quæ conſervationi ac perfectioni neceſſarias, & utiles, quas faceret ex fine naturæ rationali ut rationali conſentaneo, ideoque honeſto. Igitur delectatio per ſe eſt duntaxat medium ad actiones facilius, melius, & conſtantius efficiendas non autem finis actionis. Hinc lex bene agendi non vetat moderatum uſum delectabilium in certis circumſtantiis, ſed eum regulat jubendo, ut ad finem honeſtum referatur.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1. S. Hieronymus, epiſt. 89. ait: *Bonum eſt continentia, malum eſt luxuria inter utrumque indifferens ambulare, &c.*

Reſp. Solum vult dari actus indifferentes in ſpecie, hoc eſt, actus qui neque ſunt boni neque mali ratione objecti materialis. Eodem ſenſu intelligi debent alii Patres, qui objicii poſſunt, nemque ſolum intendunt dari actus indifferentes ex objecto.

Inſt. S. Hieronymus addit: *Sive enim feceris, ſive non feceris, nec juſtitiam habebis nec injuſtitiam.*

Reſp. Loquitur tantum de actu ſecundum objectum ſpectato. Nam agit de natura objecti, & dicit aliud eſt bonum, ut continentia, aliud malum ut luxuria, aliud indifferens ut deambulatio. Quare ſenſus eſt: ſive feceris, ſive non feceris, nec juſtitiam nec injuſtitiam habebis ratione objecti. Quod non impedit, quominus actus ſit bonus vel malus ratione finis.

Obj. 2. Dantur actus indifferentes in ſpecie, ergo & in individuo.

Reſp. Nego conſeq. Ratio diſparitatis eſt, quia actus indifferentes in ſpecie ſunt actus, qui neque boni, neque mali ſunt ex objecto: actus vero indifferentes in individuo ſunt actus, qui neque boni neque mali ſunt ex omni parte, nempe ratione objecti circumſtantiarum, & finis. At ex eo quod aliqui actus neque boni neque mali ſint ex objecto, non ſequitur eos non eſſe bonos vel malos ex alia parte, nempe ratione finis. Imo omnis actus neceſſariò bonus vel malus eſt ratione finis: nam vel fit ob finem honeſtum, & tunc bonus eſt, modo aliunde non vitietur, vel non fit ob finem honeſtum & tunc malus eſt, quia homo ſemper tenetur agere propter finem honeſtum, utpote ſolum conſentaneum naturæ ſuæ rationali ut rationali.

Inſt. 1. Nulla eſt ſpecies ſine individuo. Ergo ſi dantur actus indifferentes in ſpecie dantur etiam in individuo.

Reſp. Nego conſeq. Quia non datur ſpecies actuum indifferentium. Dantur quidem actus indifferentes in ſpecie, ſed inde non ſequitur dari ſpeciem actuum indifferentium; quia dari ſpeciem actuum indifferentium eſt dari naturam communem actuum liberorum, qui neque boni neque mali ſunt moraliter ſub ullo reſpectu, qualis nulla eſſe poteſt: at dari actus indifferentes in ſpecie eſt dari actus, qui neque boni neque mali ſunt præciſe ratione objecti, licet ſint boni vel mali ratione finis.

Inſt. 2. Deambulatio facta propter ſanitatem in circumſtantiis non vetitis, ex nullo capite eſt bona vel mala, nam ſanitas recuperanda eſt finis indifferens: ergo eſt indifferens.

Reſp. Nego anteced. Nam ſi intendatur honeſtas elucens in procuranda ſanitate per media ordinata, deambulatio eſt bona moraliter. Si vero nulla intendatur honeſtas, deambulatio eſt mala, quia caret fine debito.

Porro honeſtum eſt procurare ſanitatem per media ordinata, nam eſt materia charitatis propriæ; ſicut honeſtum eſt procurare ſanitatem proximi per media ordinata, eſt materia charitatis alienæ. Charitas autem propria ordinata tam eſt virtus, quam charitas aliena.

Inſt. 3. Ambulare propter relaxationem moderatam eſt actus indifferens: nam illa relaxatio non eſt prohita, nec honeſta. Ergo.

Reſp. Nego anteced. Nam ſi per relaxationem intelligitur delectatio, finis ille malus eſt, utpote diſconveniens naturæ rationali, cujus finis proprius eſt bonum honeſtum. Si vero per relaxationem intelligatur levamen, & intendatur honeſtas, quæ in levando corpore vel animo elucet, tunc bonus eſt ille finis; & actus pertinet ad charitatem propriam, vel virtutem; cujus eſt propriam moderari curam corporis & animi. Quod ſi nulla intendatur honeſtas in relaxatio-

tione illa, tunc actus eſt malus, quia debito fine caret.

Inſt. 4. Saltem qui ambulat præciſe quia deambulatio non eſt prohibita, facit actionem indifferentem etiam ex fine. Ergo datur talis actio.

Reſp. Nego anteced. Quia falſum ſupponit. Nam aſſignatur pro fine id quod revera non eſt finis: quod enim res non prohibeatur ſed ſit licita, non poteſt eſſe finis actionis ſed duntaxat conditio removens impedimentum agendi. Sic quando quis dicit: ego ambulo, quia vacant ſcholæ, vel quia habeo licentiam: vacatio & licentia non eſt finis, ſed tantum conditio removens impedimentum ambulandi. Ratio eſt, quia *omnis finis* eſt bonum honeſtum *vel jucundum*. Poteſt quidem quis agere quia lubet, quia placet; ſed illud motivum eſt delectatio, proindeque finis illicitus.

Inſt. 5. Actus, qui fiunt præciſe ob moderatam naturæ commoditatem: ut volitio accedendi ad ignem frigoris depellendi cauſa, volitio deambulandi ad juvandam digeſtionem. &c. Sunt actus nulla ex parte boni vel mali. Ergo.

Reſp. Nego anteced. Nam illi actus ſunt mali, ſi non intendatur honeſtas aliqua, ſaltem illa quæ relucet in moderata corporis cura; quia alioqui carent fine debito. Nam homo ſemper tenetur agere modo naturam ſuam rationalem ut rationalem decenti; & hoc modo non agit, niſi agat ob finem decentem naturam rationalem ut rationalem, ideoque ob finem honeſtum: honeſtum enim nil aliud eſt quam conſentaneum naturæ rationali ut rationali.

Inſt. 6. Delectatio moderata corporis vel animi non eſt mala moraliter. Ergo poteſt eſſe finis licitus.

Reſp. Diſting. anteced. Delectatio moderata & licita non eſt mala ut objectum, quod appetatur, *conc. ant.* Ut finis qui propter ſe appetatur, *nego ant.* Delectatio licita ac moderata non eſt quidem mala ut objectum, quatenus licite appeti & percipi poteſt: at eſt mala ut finis, quatenus licite ab agente rationali appeti non poteſt propter ſe, ſed tantum propter finem honeſtum. Enim vero qui agit ſolum propter delectationem, inordinate agit: nam rerum ordinem ab auctore naturæ inſtitutum pervertit, ordinando operationem ad delectationem, cum tamen delectatio ex natura ſua ſit propter operationem.

Inſt. 7. Naturæ auctor inſperſit rebus multis ſuavitatem & delectabilitatem, v. gr. floribus ſuavem odorem, alimentis ſaporem, &c. Ergo homo non pervertit rerum ordinem, agendo propter ſolam delectationem de ſe licitam.

Reſp. Diſting. anteced. Auctor naturæ rebus multis inſperſit delectabilitatem, quam homo percipiat ut medium, & referat ad finem honeſtum, puta ad honeſtam recreationem, qua melius diſponatur ad munera ſua recte obeunda, *conc. ant.* Quam ſibi proponat ut finem, & in qua ſiſtat, *nego ant. & conſeq.* Suavitas & delectabilitas rebus inſperſa eſt quidem propter delectationem hominis, ſed qua utatur velut medio, non autem quam ſibi ut finem proponat.

Obj. 2. Si homo tenetur agere ſemper propter finem honeſtum, non datur lex permittens. Falſum conſeq. Ergo.

Reſp. Diſting. ſequel. maj. Non datur lex permittens circa finem non honeſtum, *conc. ſequel.* Circa objectum actus, *nego ſequel. maj.* Igitur extat lex permittens, ſed ſolum circa objecta quædam, quæ ex ſe neque bona, neque mala ſunt moraliter, & quæ ad finem honeſtum referri poſſunt. At non datur lex permittens finem non honeſtum, cum detur lex præcipiens naturæ rationali finem honeſtum in omnibus ſuis actibus deliberatis.

Inſt. 1. Si datur præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum, illud eſt naturale, vel poſitivum. Neutrum dici poteſt. Ergo.

Reſp. Nego min. Et dico illud præceptum eſſe naturale. Nam lumen naturale dictat hominem teneri ſemper agere propter finem conſentaneum naturæ ſuæ rationali ut rationali, proindeque propter finem honeſtum, qui ſolus proprius eſt hominis ut homo eſt. Hoc præceptum eſt etiam poſitivum: nam Chriſtus vetat omnem actionem otioſam moraliter, ideoque non honeſtam, ſiquidem declarat reddendam eſſe rationem de verbo otioſo, & à fortiori de opere otioſo moraliter.

Inſt. 2. Præceptum naturale eſt notum omnibus ſaltem piis & eruditis. Sed hoc præceptum non eſt notum omnibus viris piis & eruditis; nam S. Bonaventura, Scotus, & alii multi illud negant. Ergo tale præceptum non eſt naturale.

Reſp. Diſting. maj. Præceptum naturale debet eſſe omnibus notum, ſi ſit unum ex primis principiis, vel evidenter aut facile deducibile ex illis, *conc. maj.* Si neque ſit unum è primis principiis, neque ita facile deducatur ex illis, *nego maj.* Præceptum agendi ſemper ob finem honeſtum, neque eſt unum è primis principiis, neque ex illis evi-

evidenter ſaltém reſpectu omnium deducitur, quamvis ſit ſufficienter certum.

Inſt. 3. Illud præceptum ſi datur, vel eſt affirmativum, vel negativum. Neutrum dici poteſt. Ergo non datur.

Reſp. Nego min. Et dicó illud præceptum eſſe affirmativum, quia obligat ad actum poſitivum: & eſt etiam æquivalenter negativum, nam æquivalet præcepto vetanti finem non honeſtum.

Inſt. 4. Illud præceptum obligat ſemper & pro ſemper, ergo eſt negativum.

Reſp. Non obligat ſemper pro ſemper abſolutè, ſed ſolum hypothetice, nempe obligat ſemper quoties in ejus materia agimus. Præceptum autem negativum obligat ſemper & pro ſemper abſolute. Præceptum vero affirmativum poteſt obligare ſemper & pro omni tempore quo in ejus materia agimus. Sic quoties cum parentibus agimus, cum illis debito cum amore & reverentia ſemper agere tenemur. Quare præceptum affirmativum agendi propter finem honeſtum obligat in ſingulis actibus deliberatis, cum illi actus ſint ejus materia própria. Non obligat tamen omni inſtanti actionis ad illam referendam in finem honeſtum, ſed ſolum initio actionis, modo in decurſu actionis non retractetur.

Inſt. 5. Præceptum agendi ſemper propter finem honeſtum eſt univerſaliſſimum, ergo eſt unum è primis principiis, ac proinde debet eſſe omnibus notum.

Reſp. Eſt univerſaliſſimum ratione objecti, quatenus habet pro objecto omnes actus deliberatos: non autem ratione principii, nam ab illo alia morum præcepta non derivantur.

Obj. 3. qui ignorant invincibiliter præceptum agendi ſemper ob finem honeſtum, non peccant præciſe non agendo aliquid licitum propter finem honeſtum. Ergo dantur actus indifferentes.

Reſp. Diſting. Dantur actus indifferentes in individuo per accidens, *conc. conſeq.* Per ſe & ex natura ſua, *nego conſeq.* Qui invincibiliter ignorant præceptum agendi propter finem poſitive honeſtum, non peccant præciſe omiſſione finis honeſti, quia excuſantur propter ignorantiam invincibilem. Unde illorum actus eſt indifferens ſeu potius inculpabilis, ſeu tantum per accidens, & ratione ignorantiæ invincibilis, modo aliunde non vitietur. Imo ejuſmodi actus vere malus eſt, quia caret fine debito, ejus tamen malitia, non imputetur agenti propter ejus ignorantiam invincibilem.

Hìc autem agitur de actibus deliberatis ſecundum ſe ſpectatis.

Obj. 4. Datur omiſſio deliberata indifferens in individuo, ergo & actio. *Nego antecedens: probabis.* Omiſſio concilii ſeu rei, quæ tantum conſulitur, neque bona eſt, neque mala moraliter: ergo eſt indifferens.

Reſp. Diſting. anteced. Omiſſio conſilli neque bona, neque mala eſt ex objecto *conc. ant.* Ex fine, *nego ant. & conſeq.* Omiſſio conſilii eſt indifferens ex objecto, quia objectum non præcipitur. At eſt bona vel mala ex fine. Nam ſi ſit ex fine honeſto, eſt bona: ſi ex fine malo, mala eſt, non quatenus eſt omiſſio rei quæ præciſe conſulitur, ſed quatenus eſt omiſſio ex fine vetito, nempe non honeſto. Sic, v. gr. qui ſacrum die non feſto omittit, non peccat præciſe quia omittit ſacrum, ſed quia illud omittit ex fine non honeſto, puta ex acedia, negligentia, & ut genio indulgeat: nam ſi ex fine honeſto omittat; puta ut ægro opituletur, tunc omiſſio ſacri bona eſt.

Obj. 5. Dantur actus aliqui, qui neque meritorii, neque demeritorii ſunt. Ergo dantur actus indifferentes.

Reſp. Nego conſeq. Quia ut actio ſit meritoria vitæ æternæ, non ſufficit quod ſit bona moraliter ſeu honeſta, ſed inſuper fieri debet ex motivo ſupernaturali & in ſtatu gratiæ.

Obj. 6. Concilium Conſtantienſe damnavit hanc propoſitionem Joannis Hus, nempe quod omnia humana opera ſint vel virtuoſa, vel vitioſa. Ergo dantur aliqua indifferentia.

Reſp. Damnavit, quod omnia opera ſint virtuoſa vel vitioſa ex parte ſubjecti ſeu agentis, non vero ex parte finis. Concilium Conſtantienſe hanc propoſitionem damnavit tantum in ſenſu illius Hæretici & propter rationem ab illo allatam, petitam ſcilicet ex parte ſubjecti & agentis: quia (inquiebat) quidquid agit peccator, peccatum eſt: & quidquid agit homo virtuoſus, virtutis opus eſt: ut patet ex ipſa integra propoſitione his verbis expreſſa: *Diviſio immediate humanorum operum eſt, quod ſint vel virtuoſa, vel vitioſa; quia ſi homo eſt vitioſus, & agat quidquam, tunc agit vitioſe; & ſi eſt virtuoſus, & agat quidquam, tunc agit virtuoſe. Quia ſicut vitium, quod crimen dicitur, ſive peccatum mortale inficit univerſaliter actus hominis vitioſi; ſic virtus vivificat omnes actus hominis virtuoſi.*

AR-

ARTICULUS VI.

Utrum actus externi habeant bonitatem vel malitiam objectivam?

DIco. Ex actibus externis alii habent bonitatem intrinſecam, alii malitiam intrinſecam, alii demum neutram habent.

Prob. Nam alii ex ſe habent conformitatem & convenientiam cum natura rationali vi cujus poſſunt ab ea decenter appeti & imperari, ut ſolutio debiti: alii ex ſe habent difformitatem & diſconvenientiam cum rationali, vi cujus nec appeti, nec imperari poſſunt niſi dedecenter, ut furtum, blaſphemia: alii demum neutram ex ſe habent ut deambulatio, unde dicuntur indifferentes ex objecto.

ARTICULUS VII.

Utrum actus externus augeat bonitatem vel malitiam formalem actus interni?

DIco. Actus externus per ſe non auget bonitatem vel malitiam formalem actus interni, à quo efficaciter imperatur.

Prob. 1. Ex Script. Geneſ. cap. 22. *Quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et, Matth. cap. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt in corde ſuo.* Ubi voluntas efficax pro facto reputatur: ac proinde tantum per ſe habet imputabilitatem ad laudem & præmium ſi ſit bona, vel ad vituperium & pœnam ſi ſit mala.

2. Ex S. Auguſtino, in Pſalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbitr. c. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, plenum tamen aliquo modo ſit id eam cupere, & ſi poteſtas detur, facturum eſſe; non minus eſt reus, quam in ipſo facto deprehenderetur.*

3. Ratione duplici. Prima, quia actus externus nullam habet imputabilitatem ad meritum & demeritum ſibi propriam & diſtinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii diſtinctam à libertate actus interni à quo imperatur, cum à potentia neceſſaria immediate procedat, & non ſit liber niſi quia imperatur ab actu interno.

Secunda ratio. Quia cum actus internus efficax eſt, ſi actus externus non ponitur, ideo non ponitur, quia deeſt poteſtas illum ponendi: ac proinde quod tunc non ponatur actus externus, eſt omnino involuntarium. Quod autem eſt prorſus involuntarium, non auget imputabilitatem ſive ad laudem & præmium, ſive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thomas. 1. 2. quæſt. 20. art. 4. & per ſe patet.

Obj. 1. Qui martyrium ſubit, plus apud Deum meretur, quam is, qui ſolum ſubire vult martyrium, quantum in ſe eſt.

Reſp. Neg. Si tam intenſe & perſeveranter velit quam ſi re ipſa ſubiret.

Inſt. Qui martyrium re ipſa ſubit, plus gratiæ ſanctificantis, ideoque plus gloriæ conſequitur, quam qui ſolum vult efficaciter illud ſubire, nec tamen ſubit. Ergo plus meretur.

Reſp. Nego conſeq. Quia exceſſum gratiæ & gloriæ Martyr conſequitur tantum ex opere operato martyrii, vel ſaltem ex ſpeciali privilegio actui externo martyrii conceſſo. Unde revera actus externus martyrii plus prodeſt quam ſola illius voluntas efficax, ſed hoc fit per accidens, ſeu ex privilegio, non ex natura rei.

Obj. 2. Actus internus & actus externus mali diverſis præceptis prohibentur, nempe externus prohibetur ſexto; *non mœchaberis*, & internus nono, *non concupiſces.*

Reſp. Illa præcepta non ſunt ſtricte ac proprie diverſa. Nam ideo ex eodem motivo vetant, cum hoc ſolo diſcrimine, quod ſextum vetet explicite actum externum, & implicite internum: nonum vero vetet explicite actum internum, & implicite externum.

Obj. 3. Si actus internus per ſe non augeret malitiam actus interni, non eſſet obligatio confitendi actum externum. Falſum conſeq. ergo.

Reſp. Neg. ſeq. maj. Tum quia actus externus facit cum actu interno unum actum moralem completum, & unum peccatum totale. Tum quia ſine confeſſione actus externi non ſatis declaratur actus interni efficacia, intentio, extenſio & duratio, ac proinde tota ejus gravitas non ſatis innoteſcit. Præterea actus externus eſt obnoxius ſcandalo, cenſuris, irregularitati, reſtitutioni, & variis obligationibus, quibus immunis eſt actus mere internus. Unde ſine actus externi declaratione Confeſſarius non ſatis cognoſceret ſtatum pœnitentis, ejus obligationes, & qualitatem ſatisfactionum præſcribendarum: proindeque non poſſet, ut par eſt, officio ſuo fungi.

Obj. 4. Aſſertio noſtrâ tollit ſtudium ac curam bonorum operum externorum, & metum ac fugam malorum operum externorum.

Reſp. Neg. Quia ſi non exerceantur bona opera externa, cum facultas adeſt, tunc actus internus non eſt efficax, ſed eſt mera velleitas, quæ ſane non habet meritum, quod habet voluntas efficax. Præterea bonum opus externum plerumque auget per accidens meritum, & ſæpe præcipitur à Deo, ut eleemoſynæ largitio. Opus vero externum malum prohibetur à Deo, & plerumque auget per accidens malitiam actus interni.

His adde quod actus externus plura affert commoda, ſi bonus eſt: nam ædificationem partim, quandoque Gratiam confert, ut ſacramentum & martyrium. Si vero malus eſt, plura affert incommoda: nam parit ſcandalum, infamiam, reſtituendi obligationem, &c. Subjicitque pœnis ac cenſuris.

Dico 2. Actus externus ſæpiſſime auget per accidens ſeu occaſionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, à quo imperatur.

Prob. Quia ſæpiſſime eſt occaſio, cur augeatur bonitas vel malitia actus interni, vel diutius duret, aut multiplicetur actus internus. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo, vel diutius continuatur propter longiorem temporis moram neceſſariam ad opus externum perficiendum, vel ob utramque cauſam ſæpius iteratur.

TRACTATUS

DE CONSCIENTIA.

NOta. Conſcientia eſt judicium, dictans quid in particulari ſit licitum vel illicitum; agendum ut honeſtum, vel omittendum ut inhoneſtum. Sive eſt actus, quo intellectus judicat aliquid hic & nunc licitum eſſe vel illicitum, faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur judicium practice practicum, ſeu ultimo practicum, ut diſtinguatur à judicio generali & non ultimo practico, quo intellectus judicat aliquid in genere, ſeu abſtrahendo à circumſtantiis particularibus, eſſe licitum vel illicitum, v. gr. contractum uſurarium eſſe illicitum: nam conſcientia verſatur circa actionem in individuo, hoc eſt, cum omnibus ſuis circumſtantiis conſideratam.

Hinc conſcientia differt à ſyndereſi, ut actus ab habitu. Nam ſyndereſis eſt habitus, ſeu cognitio habitualis primorum principiorum moralium, qualia ſunt: *Bonum faciendum: Peccatum fugiendum. Deus colendus, & amandus: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: ſuum cuique reddendum, &c.* Conſcientia autem eſt judicium applicans principium morale alicui actioni particulari, v. gr. *Non debeo huic homini inferre hoc damnum, &c.*

Conſcientia dividitur in veram ſeu rectam, & erroneam; certam & incertam; probabilem & improbabilem; ſcrupuloſam & laxam; perplexam & dubiam; quamvis hæc non ſit proprie conſcientia.

CAPUT PRIMUM.

De conſcientia vera ſeu recta, erronea, & perplexa.

NOta. Conſcientia vera ſeu recta, eſt ea, quæ dictat aliquid in particulari eſſe licitum vel illicitum, bonum aut malum, quod revera tale eſt in ſe. Erronea ſeu falſa eſt, quæ dictat eſſe hic & nunc licitum vel illicitum, bonum, vel malum, quod ipſa tale non eſt. Hæc duplex eſt, alia erronea vincibiliter, ſeu ex errore, qui depelli potuit, aut debuit; alia erronea invincibiliter, ſeu ex errore, qui depelli non potuit, aut non debuit.

Quæſt. I. *An tenemur ſequi conſcientiam veram ac rectam, dictantem aliquid præceptum vel vetitum eſſe?*

Reſp. Affirm. Quia dictat eſſe faciendum, vel omittendum id, quod Lex æterna præſcribit faciendum vel omittendum eſſe hic & nunc, ſeu in talibus circumſtantiis. Quare qui contra conſcientiam rectam agit, peccat: quia agit contra Legem divinam intimatam per dictamen rectæ rationis.

Porrò an conſcientia recta, ac vera dici debeat proxima regula actuum humanorum, an dumtaxat intimatio talis regulæ, quæ ſit tantum lex, ſeu præceptum, non refert ad praxim.

Quæſt. II. *An & quale peccatum eſt agere contra conſcientiam erroneam?*

Reſp. 1. Actio vel omiſſio contra conſcientiam ſive vincibiliter, ſive invincibiliter erroneam, dictantem eam eſſe illicitam, eſt ſemper peccatum, quamvis ex ſe ſit

ſit licita. *Ita omnes.* Conſtat 1. Ex Rom. 14. *Qui autem diſcernit* (ſcilicet inter cibos, falsò putans aliquos præ aliis adhuc eſſe à Deo vetitos) *ſi manducaverit, damnatus eſt, quia non eſt ex fide. Omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt*, id eſt, (interpretantur Patres & Concilium generale Lateranen. IV. patetque ex contextu) omnis actio vel omiſſio, quæ non eſt ex dictamine conſcientiæ, ſeu ex perſuaſione quod ſit licita, peccatum eſt. At omnis actio, vel omiſſio, quæ eſt contra conſcientiam, ſive rectam, ſive erroneam, non eſt ex perſuaſione quod ſit licita. Ergo peccatum eſt.

2. Ex cap. 13. de Reſtitut. ſpoliat. *Quidquid fit contra conſcientiam, ædificat ad gehennam.*

3. Quia agens contra conſcientiam erroneam, vult peccatum, cum velit actionem vel omiſſionem, quam judicat eſſe peccatum. Nam eſto, tale objectum non ſit reipſa illicitum, ſed licitum: at voluntas illud amplectendo conſentit in objectum ſibi propoſitum ut malum, ideoque in objectum malum: objectum enim voluntatis eſt bonum vel malum, non quomodocumque, ſed prout ab intellectu proponitur. Item is reipſa, quantum in ſe eſt, ſectatur malum, faciendo id quod putat eſſe malum. Præterea qui facit aliquid de ſe bonum, putans eſſe malum, in æſtimatione prudenti cenſetur perinde velle malitiam, ac ſi actio illa eſſet reipſa de ſe mala; cum nolit abſtinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conſcientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem conſenſum & affectum ad id, quod putatur malum etiam ex errore.

Reſp. 2. Peccatum, quod contra conſcientiam erroneam agendo admittitur, habet eam ſpeciem & gravitatem, quam quis ex errore judicat ineſſe actioni vel omiſſioni ſuæ. *Eſt communis ſententia.* Quia is vult objectum, in quo talem ſpeciem & gravitatem malitiæ apprehendit; & ſic vult, ſaltem interpretative, talem ſpeciem & gravitatem malitiæ ſibi ab intellectu propoſitam; habetque affectum ad peccatum talis ſpeciei & gravitatis; cum voluntas feratur in malum prout concipitur. Brevius: is vult peccatum committere, quale eſſe conſcientia dictat.

Hinc peccat mortaliter contrà temperantiam, qui falsò putans tali die eſſe jejunium, non jejunat; contra juſtitiam, qui non reſtituit id quod falsò putat non eſſe ſuum; contra charitatem, qui falsò judicans ſe debere mentiri ad ſervandam vitam proximi, non mentitur. Supple ſemper, niſi deponat prudenter hanc conſcientiam erroneam.

Nota. Licet is qui contra conſcientiam erroneam agit, perinde peccet, ac alter qui contra rectam; non incurrit tamen eaſdem pœnas humanas, ac cenſuras; quia hæ non imponuntur niſi tranſgreſſoribus legis veræ, non autem putatitiæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falsò putat eſſe prohibitum ſub tali cenſura; nec qui percutit laicum, putans eſſe clericum.

Reſp. 3. Qui facit quod falsò putat eſſe illicitum, non diſtinguens an veniale, an mortale ſit, peccat mortaliter; Tum quia vult objectum illud, etiamſi eſſet mortaliter malum, & ſic vult ſaltem interpretative peccatum mortale committere: tum quia ſe exponit morali periculo peccandi graviter, ſpectata ſua mente. *Ita Azor, Vaſquez, Sanchez, &c.* Quod ſi apprehendat peccatum in genere tantum & non in ulla ſpecie, peccat contra charitatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offenſam Dei, & malum peccantis.

Quæſt. III. *An liceat agere ſecundum conſcientiam erroneam?*

Reſp. 1. Si ſit invincibiliter erronea, non ſolum licet huic obſequi, quia ignorantia invincibilis excuſat à peccato, cum tollat omne voluntarium circa malum; ſed etiam tenemur eam ſequi in iis, quæ dictat eſſe præcepta, vel prohibita. Quia alioquin, cum ipſa deponi nequeat, ageremus contra illam; quod non licet, ut dixi.

Non tamen eſt propriè regula morum, nec proprie obligat, cum non ſit legis veræ intimatio. Sed tenemur ſequi talem conſcientiam, quia non poſſumus aliter peccatum vitare; cum deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. Hinc ſequitur quod aliquis poſſit neceſſario peccare, v. gr. in hoc caſu: Mulier gerens curam infirmi die feſto, putat ex errore invincibili ſe peccare, ſi omittat ſacrum, & ſi deſerat infirmum, nec poteſt tunc errorem ſuum deponere: unde utrumvis agat, aget contra conſcientiam, & ſic neceſſario peccabit. *Reſp.* In hoc caſu non erit libera moraliter, ideoque non peccabit, modo eligat id; quod minus malum eſſe judicat. Quamvis enim poſſit ex duobus illis alterutrum eligere, non eſt tamen libe-

libera ad non agendum contra conſcientiam, cum utravis parte electa, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit.

Reſp. 2. Nunquam licet agere ſecundum conſcientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid eſſe licitum; quia fieret culpabiliter aliquid illicitum: cum ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excuſet à peccato, & id quod ex ea fit, ſit ſaltem indirecte voluntarium: Neque etiam licet agere contra eam, ut modo dixi, ſed ipſa deponi debet.

Hinc ſi quis ex errore vincibili judicet ſe debere furari, ut ſubveniat egeno non laboranti extrema neceſſitate, peccat contra juſtitiam, ſi furetur: quia furtum eſt vetitum, & ei voluntarium eſt ut malum in cauſa, nempe in negligentia inquirendi veritatem. Si vero non furetur, peccat contra charitatem: quia non agit id, quod lege charitatis præceptum eſſe exiſtimat. Quare talis conſcientia deponi debet prudenter, rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, pios & peritos conſulendo, praxim timoratorum attendendo &c. Quod ſi error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. gr. ſi non poſſis veritatem per te invenire, nec adſit peritior quem conſulas, tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantiæ, & eligere eam partem in qua putas eſſe minus mali: & ſic excuſaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error è vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cum ejus cauſa fuerit retractata, & facias jam quod in te eſt ut non pecces. Teneris tamen reſarcire damnum illatum; nam retractatio culpæ non facit ut non fuerit libere poſita cauſa damni, neque ut damnum ex ea non fit ſecutum: & ſic non tollit obligationem illud reſtituendi neceſſariò annexam injuriæ damnoſæ.

Quæſt. IV. *Quid eſt conſcientia perplexa?*

Reſp. Eſt judicium practicum, dictans eſſe peccatum; ſive actus hic & nunc fiat, ſive omittatur; v. gr. ſive mentiaris ad impediendum homicidium, ſive non mentiaris. Cum hoc judicium ſit erroneum, deponi debet; nam quiſque tenetur adhibere medium neceſſarium ad vitandum illud, quo putat Deum offendi. Quod ſi deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minus malum, puta mendacium in allata hypoteſi, ex can. *Duo mala*, diſt. 13. Non enim peccat, qui facit quod in ſe eſt ad vitandum peccatum. Quod ſi eligas id quod apparet majus malum, peccas ſecundum quantitatem exceſſus apprehenſi; nam hunc exceſſum libere eligis. Si utraque pars appareat æque mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate ſufficiente ad peccandum imputabiliter. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat ſe peccare omiſſione ſacri, quod audire vellet, ſed non poteſt; quia hæc omiſſio non eſt ei voluntaria, nec libera.

CAPUT II.

De Conſcientia certa, & dubia.

NOta. Conſcientia certa eſt actus, quo intellectus prudenter & firmiter, ſeu abſque dubio & formidine falſitatis ſaltem rationabili, judicat aliquid hic & nunc eſſe licitum vel illicitum. Incerta vero eſt actus, quo intellectus ſic judicat aliquid eſſe licitum vel illicitum, ut ſimul judicet rem fortè aliter ſe habere. Dixi, *prudenter*: nam certitudo duo dicit, nempe prudentiam, & firmitatem adhæſionis; & firmitas ſine prudentia non eſt certitudo, ſed pertinacia. Quare conſcientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem, & formidinem oppoſiti; alioqui non haberet firmitatem prudentem.

Quæſt. I. *An ad non peccandum requiratur judicium certum de honeſtate ſeu liceitate actus vel omiſſionis?*

Reſp. Requiritur tale judicium certum ſaltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido ſaltem rationabilis. *Ita communiter, imo fortè nullus quoad rem diſſentit.* Prob. 1. Ex Eccl. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum conſilium ſtabile*, hoc eſt firmum & prudens judicium de honeſtate actus, qui eligitur. Et ex Roman. 14. *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Ubi per fidem intelligitur certa perſuaſio.

2. Quia conſcientia recta eſt actus prudentiæ, qui debet eſſe ſaltem moraliter certus de veritate: cum prudentia ſit virtus intellectualis, & ex Ariſtotele ſit habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ ſunt homini bona atque mala, ut hæc ſcilicet reſpuantur, & illa eligantur. 3. Quia operans ſine tali judicio moraliter certo, actionem ſuam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde

inde ſpectato ſuo concepto, ſe exponit morali periculo peccandi formaliter ſeu imputabiliter. 4. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excuſetur à peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non eſt ex fide, peccatum eſt*. Roman. 14. At nulla fides poteſt eſſe bona, ſeu ſufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddat operantem ſaltem moraliter certum ſe non peccarem; nam ſi fides, ſeu perſuaſio quod non peccet, ſit ſolum probabilis, illa & res ipſa falſificari, & homo non ſolum reipſa, ſed etiam quantum ipſemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non ſolum reipſa, ſed etiam quantum ad exiſtimationem operantis, falſificari poteſt. Impoſſibile autem eſt hominem bona fide, ſeu fide ad honeſtatem actionis ſufficiente operantem, aut reipſa, aut ſecundum propriam exiſtimationem peccare poſſe. Ergo fieri nequit ut bona fides, ſeu perſuaſio ſufficiens ad honeſtatem actionis, ſit judicium tantum probabile. Ergo neceſſe eſt, ut ſaltem moraliter certò judicet actionem, quam regulat, non eſſe peccaminoſam.

Quæſt. II. *Quid eſt dubium, & quotuplex?*

Reſp. Dubium eſt ſuſpenſio aſſenſus, & diſſenſus inter utramque partem ob motiva pro utraque parte æque probabilia. Dico *ob motiva &c.* Nam dubium quod vocant negativum, conſiſtens in ſuſpenſione mentis inter utramque partem contradictionis, ob carentiam motivorum pro utraque parte, non eſt proprie dubium, ſed neſcientia & ignorantia. Quod ſi mens in unam partem magis inclinet quam in alteram, abſque tamen aſſenſu, tum eſt ſuſpicio. Hinc patet, 1. Dubium differre ab opinione; nam per hanc aſſentimur uni parti, in dubio vero mens ſuſpenſa manet inter aſſenſum & diſſenſum. 2. Conſcientiam dubiam non eſſe proprie conſcientiam, cum dubium non ſit dictamen ſeu judicium practicum, ſed ſuſpenſio judicii circa bonitatem, & malitiam actus.

Reſp. 2. Dubium aliud eſt juris, aliud facti. Dubium juris eſt dubium de lege, ſeu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex eſt, nempe ſpeculativum ſeu generale, quo dubitatur in genere, num aliquid ſit licitum, an illicitum, & practicum ſeu particulare, quo dubitatur an actus aliquis hic & nunc cum omnibus ſuis circumſtantiis ſit licitus necne: ut cum quis dubitat an contractus hic, quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, ſit licitus.

Dubium facti eſt dubium circa aliquod factum, ut cum dubito an tale debitum perſolverim; item an hæc perſona ſit v. gr. conſanguinea, an non; an cibi appoſiti ſint caro necne &c. Ex dubio facti ſæpe oritur dubium juris, ut cum quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat an id præſtare teneatur in tali dubio.

Quæſt. III. *An ſit peccatum agere vel omittere aliquid in dubio de malitia talis actus hic & nunc faciendi, vel ejus omiſſionis?*

Reſp. Eſt peccatum ejuſdem ſpeciei & gravitatis, cujus eſt peccatum, de quo dubitatur, quamvis id ſecundum ſe ſit licitum. *Ita omnes*. Conſtat. 1. ex Roman. 14. *Omne quod non eſt ex fide*, hoc eſt ex perſuaſione quod ſit licitum, *peccatum eſt*. At actio, (idem dic de omiſſione) quæ fit in dubio de ejus malitia, non eſt ex fide, ſeu ex perſuaſione quod ſit licita, ut patet. Ergo peccatum eſt. 2. Agens in dubio, vult ſaltem interpretative malitiam peccati, de qua dubitat, eo ipſo enim æque vult actum, ſive ſit peccatum ſive non. 3. Qui ſe exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem ſpecie & gravitate peccati, cujus periculo ſe exponit, juxta illud *Eccl. 3. Qui amat periculum, in illo peribit*. At agens in tali dubio, exponit ſe periculo faciendi peccatum, de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit; nam id agit, quod, ſpectato ſuo conceptu, tam poteſt eſſe illicitum quam licitum; nec habet determinatum judicium, quod operatio ſua ſit licita potius quam illicita. Idque Ethnici ſolo lumine naturali norunt. Sic enim Cicero lib. 1. de Offic. ait: *Bene præcipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum ſit, an iniquum*.

Quæſt. IV. *Quomodo formanda eſt conſcientia in dubiis?*

Reſp. Tum quiſque tenetur 1. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & poſſibilem pro rei gravitate, & loci ac perſonæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem ne impediatur lumen veritatis, affectum omnem pravum deponendo; cupiditates quæ mentem obcœcant cohibendo; probos ac peritos conſulendo; praxim timoratorum ac proborum attendendo; rationes utrimque, & rem pro materiæ gravitate ex ſolo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quiſque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter inveſtigare, ne

imprudenter agat, ſeque periculo peccandi exponat.

2. In dubio poſt diligentiam debitam adhibitam quiſque tenetur ſe prudenter reſolvere: ideoque non per ſolum affectum, ſed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc ſe exponet periculo peccandi; nam voluntas eſt potentia cœca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectus.

3. Quod ſi pro utraque parte æqualis ſtet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur ſequi partem tutiorem, hoc eſt, quam ſequendo nullum eſt periculum agendi contra ullam legem juxta regulam Juris: *In dubio tutior pars eligenda eſt*: alioqui ſe exponit periculo peccandi. Licet tamen ſequi partem minus tutam, modo ſit longe probabilior altera, ut infra dicam.

CAPUT III.

De Conſcientia ſcrupuloſa.

Quæſt. I. Quid *ſcrupulus?*

Reſp. Eſt opinio formidoloſa peccati, ubi non eſt peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque angens: ſive eſt actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti judicat cum anxietate aliquid hic & nunc eſſe præceptum, vel prohibitum. Laxa è contra eſt actus, quo intellectus ob motivum leve ſeu inſufficiens, judicat aliquid hic & nunc licitum eſſe, vel etiam bonum.

Quæſt. II. *Quænam ſunt cauſæ ſcrupulorum?*

Reſp. Hæ, nimirum melancolia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel ex immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta: ignorantia, ſuperbia, mentis inconſtantia vel pertinacia, puſillanimitas & dejectio animi, ob quam quis neſcit timores vanos contemnere; converſatio cum ſcrupuloſis; ſuggeſtio dæmonis, ut bonum ſpirituale hominis impediat, & à perfectione vel ſalute tamquam nimis ardua imo & impoſſibilis deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo glorioſa, & proximo utilia, &c.

Quæſt. III. *Quænam ſunt remedia contra ſcrupulos?*

Reſp. Hæc à Doctoribus paſſim præſcribuntur.

1. Frequens oratio, & alia pietatis opera, præſertim actus humilitatis, fiduciæ, & amoris in Deum &c.

2. Solicitudo cavendi peccata manifeſta, tum mortalia, tum venialia.

3. Proborum ac ſapientium vitam ac conſuetudinem intueri, ut monet S. Antoninus.

4. Sequi in omnibus directionem ſui ſuperioris, vel confeſſarii, ſeu directoris probi ac prudentis, depoſita opinione propria inani: quod non ſolum tutò poteſt, ſed etiam debet ſcrupuloſus, ob gravia damna, & pericula peccandi formaliter, quæ ei impendent, ſi remedia & conſilia reſpuat. Etſi enim directorem errare contingeret, quia tamen ei obtemperando, agit quod in ſe eſt, non peccabit. ex cap. 44. *de ſentent. excomm.* ibi: *Ad ſui Paſtoris conſilium, conſcientia levis, & temeraria credulitatis exploſa, licitè poteſt &c.*

5. Non debet ad ſingula directorem adire, ſed ex regulis generalibus ab ipſo vel aliunde acceptis, aſſueſcat formare conſcientiam in caſibus occurrentibus.

6. Cavere otium, & vagas cogitationes, quæ mentem ſcrupulis vexant; & animum in ipſis ſcrupulorum initiis aliò avertere.

7. Scrupulos contemnere, non fovere cogitationes, ſed contra illos agere, formando prudens ac rectum judicium in oppoſitum. Quod facile fieri poteſt, cum ſcrupulus ſit opinio levi ac contemptibili motivo nixa.

8. Deſtruere cauſas ſcrupulorum. Superbus prudentiæ ſuæ non innitatur. Pertinax frangat ſuum judicium. Rudis inſtruatur. Timidus meditetur bonitatem Dei, qui non imponit præcepta redigentia ad inſaniam. Melancholicus expellat medicamentis atram bilem, &c.

Quæſt. IV. *Quomodo ſe gerere debet Confeſſor cum ſcrupuloſo?*

Reſp. Confeſſor, 1. nullum ſcrupuloſum admittat, niſi declaret ſe velle ejus conſilia ſequi depoſito proprio judicio. Quare ei perſuadeat ſcrupuloſum non poſſe ſe ipſum regere, ideoque debere regi per alium cui obſequatur; nam Dei providentia nemini negat modum, quo regi in via ſalutis poſſit, cum Deus ſincere velit omnes ſalvare. Idque eſſe medium ab omnibus Sanctis, & Doctoribus præſcriptum, & neceſſarium ad curandum hunc animi morbum, ex quo, ni curetur, graviſſima damna ſpiritualia, & pericula oriuntur.

2. Scrupulorum cauſas exploret, & remedia ex allatis aptiſſima præſcribat.

3. Do-

3. Doceat principia generalia, quibus utatur ad depellendos ſcrupulos, nec admittat frequentes ad ſe recurſus: & dum ſcit ſcrupulum afferendum eſſe, dimittat illum non auditum: nam hæ interrogationes & frequentes recurſus fovent ſcrupulos.

4. Solicitè moneat, ut nulli ſcrupulo cedat, ſed contra omnes cognitos ut tales agat.

5. Si valde gravem anxietatem & moleſtiam patiatur in obſervando præcepto, à quo notabile nocumentum excuſat, petatur pro eo diſpenſatio, ſi aliter curari nequeat.

6. Moneat, ut abſtineat à nimis anxio conſcientiæ examine, doceatque eum non teneri niſi ad mediocre examen peccatorum quamvis aliqua fortaſſe hinc omitti *contingeret*: ſi videat tantam hac in re eſſe anxietatem, ut timeatur periculum lædendi cerebrum, vel ad inſaniam aut deſperationem redigendi. Nam ad materialem Confeſſionis integritatem, non tenetur cum tanto incommodo ac periculo; nec Deus id totum hac in re ab ægris animis exigit, quod à ſanis.

7. Confeſſionem generalem peccatorum antea rite confeſſorum, impediat ſcrupuloſo timorato, & ſufficienter à peccatis purgato, ſi inde oriatur nimia anxietas ac moleſtia, vel timeatur capitis debilitas, aut corporis morbus. Sed permittat ei, qui non videtur ſatis purgatus à peccatis; modo ex illa repetitione non immineat periculum in ea denuo conſentiendi: nam confeſſio generalis per ſe utilis eſt ad conſcientiam purgandam.

8. Non permittat abſtinere à frequentandis ut oportet Sacramentis, ne privetur gratia ſacramentali, quæ plurimum valet ad pacandam conſcientiam.

9. Plerumque mitem ac benignum ſe præbeat erga illum, ne afflicto afflictionem addat. Quandoque tamen juvabit auſteritas, ut expugnetur ejus animi pertinacia.

10. Caveat ne pœnitens ab uno extremo tranſeat ad aliud, conſcientiamque timoratam in ulla re deponat.

CAPUT IV.

De Conſcientia, & Opinione probabili.

NOta. 1. Opinio probabilis ſpeculative ac ſecundum ſe, eſt opinio veriſimilis, ſed non evidenter vera: ſive eſt opinio quæ nititur motivo gravi, ſed abſolute fallibili. Opinio vero probabilis practicè & reſpective ad operantem, eſt ea, quæ apparet ita veriſimilis, ſeu niti motivo tam gravi, quamvis abſolute fallibili, ut poſt diligentem veritatis inquiſitionem, poſſit merito ac prudenter approbari ut vera. Non poteſt autem meritò ac prudenter ob apparentiam veritatis approbari ut verum, quod habet majorem, aut etiam æqualem apparentiam falſitatis.

Nota 2. Opinio probabilis ſtrictè loquendo differt à conſcientia probabili: nam hæc eſt actus, quo intellectus, ob motivum grave ſed fallibile, judicat actionem hic & nunc exercendam eſſe licitam vel illicitam; illa vero eſt actus, quo intellectus, ob motivum grave ſed fallibile, judicat aliquid eſſe licitum vel illicitum, præſcindendo à praxi actuali, ſeu exercitio.

Nota 3. Ut opinio cenſeatur probabilis etiam ſpeculative, neceſſe eſt, 1. Ut nec rationi evidenti, aut principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Summorum Pontificum decretis, nec unanimi Doctorum ſententiæ adverſetur. Ut nitatur motivo gravi, licet abſolute fallibili: Motivum autem grave eſt motivum magni momenti; quod ſi ſeorſim ſpectetur, nec oppugnetur motivo æque aut magis gravi in oppoſitum, per ſe ſufficit ad eliciendum pro una parte judicium prudens, quamvis inevidens & abſolutè fallibile. Porrò opinio improbabilis eſt ea, quæ nititur motivo levi, & abſolute inſufficiente ad prudentem aſſenſum.

Nota 4. Probabilitas eſt veriſimilitudo ſeu apparentia veri infra evidentiam, fundamento nixa; ſive eſt motivum grave, ſed abſolute fallibile reddens opinionem veriſimilem. Dividitur in intrinſecam, & extrinſecam. Probabilitas intrinſeca eſt ea, quam facit momentum ipſius rationis. Extrinſeca eſt ea, quam facit momentum authoritatis Doctorum, vel teſtium. Doctorum tamen authoritas non movet niſi in quantum præſumitur cum ea conjunctam eſſe gravem rationem, itaut reſolvatur in gravem rationem præſumptam. Quare probabilitas, quæ eſt ab authoritate Doctorum, non tam ex illorum numero, quam ex eorum merito, videlicet probitate, doctrina, ſtudio, diligentia ac ſapientia metienda eſt. Hinc opinio probabilis intrinſecè eſt ea, quæ habet pro motivo rationes ab authoritate diſtinctas: probabilis verò extrinſece eſt ea, quæ habet pro motivo authoritatem aliquam magnam, ſed falli-

bilem,

bilem, quamvis hæc reſolvatur in gravem rationem præſumptam.

Nota 5. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem : *Si liber ſit alicujus junioris & moderni, debet opinio cenſeri probabilis, dum non conſtet rejectam eſſe à Sede Apoſtolica tamquam improbabilem.*

Nota 6. Opinio tuta eſt, quæ removet à periculo peccandi ; tutior, quæ magis removet : minus tuta, quæ minus removet à tali periculo. Item tutior ſtat pro præcepto, hoc eſt, aſſerit extare præceptum jubens vel vetans aliquid. Minus tuta dicitur favere libertati, quia negat extare præceptum & obligationem circa aliquid, ſed aſſerit hominem poſſe licitè pro arbitrio utrumvis eligere.

Nota 7. Agitur hic de Opinione probabili relate ad operantem poſt diligentem ac debitam veritatis inquiſitionem, & motiva utriuſque partis diligenter, & ex ſtudio veritatis aſſequendæ expenſa.

Quæſt. I. *An liceat ſequi conſcientiam probabilem & minus tutam.*

Reſp. Non licet, niſi probabilitas ſit tanta, ut excludat omnem formidinem rationabilem falſitatis, & pariat certitudinem moralem ſaltem relativam : quia, ut dixi cap. 2. quæſt. 1. ad non peccandum requiritur judicium certum ſaltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido ſaltem rationabilis. Hinc non licet ſequi conſcientiam minus tutam, & minus aut non magis probabilem, quam ſit tutior oppoſita, ut conſtabit etiam ex mox dicendis. E contra licet ſequi conſcientiam unicè probabilem, vel ſaltem longè probabiliorem oppoſita, ſtante pro præcepto, non quidem quatenus eſt præcisè probabilis, ſed quatenus eſt tunc moraliter certa.

Quæſt. II. *An liceat ſequi opinionem minus probabilem ſtante pro libertate, in concurſu probabilioris ſtantis pro præcepto.*

Reſp. Numquam licet, ſed ſemper tenemur ſequi probabiliorem & tutiorem. Prob. 1. Ex *Eccl.* 37. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum conſilium ſtabile.* Ibi traditur præceptum generale ſectandi veritatem, & faciendi quod in nobis eſt ad ſectandam veritatem de licitate ſeu honeſtate actus ; quod etiam ipſe Ariſtoteles 1. Ethic. c. 4. docet : *Veritatem*, inquit, *debemus inquirere, qui, ſe quantum poſſumus.* Sed qui ſequitur opinionem minus probabilem de honeſtate actus, relicta probabiliore de ejus malitia, non facit quod in ſe eſt ad ſectandam veritatem de honeſtate actus : nam ſequitur partem minus veriſimilem, quæ proinde à verò magis recedere ipſi videtur, relicta veroſimiliore, & veritati propiore. Ergo.

2. Ille peccat, qui facit id, quod non poteſt judicare prudenter eſſe licitum : nam ad agendum vel omittendum licitè, requiritur judicium prudens de honeſtate actus, vel omiſſionis. At ſequens opinionem minus probabilem & minus tutam, non poteſt judicare prudenter actionem vel omiſſionem ſuam eſſe licitam. *Prob. min.* Talis non poteſt judicare ſuam actionem vel omiſſionem eſſe licitam, niſi in judicando præferat minorem veriſimilitudinem majori, & motiva minus gravia motivis gravioribus, ut patet. Sed qui in judicando præfert minorem veriſimilitudinem majori, & motiva minus gravia motivis gravioribus imprudenter judicat. Ergo ſequens opinionem minus probabilem &c. non poteſt, niſi imprudenter judicare actionem vel omiſſionem ſuam eſſe licitam. *Minor patet*. Et vero ut intellectus prudenter procedat in judicando, debet in judicando, quantum in ſe eſt, vitare malum ſuum, nempe errorem. At hoc non facit, ſi in judicando præferat minorem veriſimilitudinem majori ; nam intellectus non cenſetur in æſtimatione prudenti vitare quantum in ſe eſt errorem, niſi cum in evidentibus amplectitur id, quod verum eſt, & in obſcuris id, quod, omnibus diligenter perpenſis, apparet veriſimilius. Quare extat præceptum generale prudentiæ, ut in evidentibus ſequamur veritatem notam de honeſtate actus, & in obſcuris veriſimilitudinem majorem, & magis removentem à periculo agendi contra veram legem.

3. Tenemur obſervare præceptum, quod ſufficienter proponitur ad obligandum, ut patet ; & illud præceptum ſufficienter proponitur ad obligandum, quod prudenter affirmari poteſt, nec niſi imprudenter negari, ut etiam patet. At tale eſt præceptum, quod apparet probabilius, cum pro eo ſtent motiva graviora ; prudenter enim judicando præferuntur motiva graviora motivis minus gravibus, & major veriſimilitudo minori, nec niſi imprudenter poſtponerentur.

4. Ut quis non peccet, debet habere judicium ſaltem moraliter certum, quod actio ſua ſit licita. Nam homo ſemper tenetur prudenter agere, nec licet ſe exponere periculo peccandi : prudentia autem, cum ſit virtus mentis practica, requirit certitudinem

ſalt-

ſaltem moralem. At hoc judicium habere non poteſt, ſequendo opinionem minus probabilem, & minus tutam. Nam non poteſt illi apparere certum quod actus ſit licitus, cum illi appareat certum quod veroſimilius ſit eum eſſe illicitum; hæc enim judicia virtualiter opponuntur; Mihi apparet certum quod ſit licitus, & ſimul mihi apparet certum quod veroſimilius ſit eum eſſe illicitum.

5. Quia in concurſu duarum opinionum æque probabilium, tenemur ſequi tutiorem, ut modo probabo. Ergo à fortiori, &c.

Hinc collige nemini licere conſilium dare ſecundum opinionem, quæ ei minus probabilis, & minus tuta videtur; cum nemini liceat ſecundum illam operari, & nemini liceat conſulere actum *illicitum*.

Porrò *Adverſarii fatentur*, Profeſſores in docendo teneri ſequi ſententiam probabiliorem, præſertim in rebus gravibus, quales ſunt quæ ad fidem vel mores pertinent: quia ideo eis tale munus commiſſum eſt, ut diſcipulos doceant probabiliora in rebus quarum abſoluta certitudo non eſt.

Obj. 1. Opinio minus probabilis in allata hypotheſi, eſt probabilis, habet motivum grave ac rationabile. Ergo. *Reſp.* Opinio minus probabilis, in concurſu tutioris probabilioris, aut æque probabilis, eſt ad ſummum probabilis ſpeculativè, ſecundùm ſe, & abſolute; at non eſt probabilis practice, & in ordine ad hìc & nunc operandum ex prudenti judicio de honeſtate ſeu licitate actus. Habet motivum grave, aptum ad obtinendum aſſenſum viri prudentis, ſi illud ſpectetur ſeorſim & abſolute: ſecus, ſi ſpectetur comparate ad motivum gravius aut æque grave in oppoſitum: nam motivum grave non poteſt prudenter in judicando præferri motivo graviori aut æque grávi in oppoſitum; nec proinde in hoc concurſu poteſt fundare aſſenſum prudentem de licitate actus.

Obj. 2. Opinio probabilis, hoc ipſo quod eſt probabilis, prudenter judicatur ut vera, etiam in tali concurſu, & ſic prudenter ſecundum eam agimus. *Reſp.* Hoc eſt falſum, ut conſtat ex dictis, & ex his propoſitionibus ab Innoc. XI. damnatis. 3. *Generatim dum probabilitate ſive intrinſeca, ſive extrinſeca, quantumvis tenui, modo à probabilitatis finibus non exeatur, confiſi aliquid agimus, ſemper prudenter agimus.* 4. *Excuſabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.* Ergo nec quivis alius excuſabitur, ſi talem opinionem ſequatur in iis, quæ pertinent ad mores. Præterea opinio probabilis non poteſt, ſaltem prudenter, judicari vera in concurſu probabilioris oppoſitæ; cum ſit fundamentum gravius judicandi eam eſſe falſam. Idem dic in concurſu opinionis æque probabilis, quia non eſt potior ratio eam judicandi veram, quam falſam; nec eſt ſufficiens fundamentum attribuendi veritatem uni parti potius quam alteri, cum neutra appareat magis vera quam falſa: unde intellectus tunc debet hærere ſuſpenſus, vel judicare rem eſſe dubiam.

Obj. 3. Motivum grave, hoc ipſo quod grave eſt, dignum eſt aſſenſu, & facit magnam ſpem aſſequendæ veritatis. *Reſp. diſt.* Quamdiu non apparet motivum gravius vel æquale in oppoſitum, *Concedo*. Cum apparet motivum gravius vel æquale pro oppoſita parte, *Nego*. Gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppoſiti, & non poteſt vincere gravitatem æqualem. Porrò motivum grave non ſic dicitur, quia meretur aſſenſum in omni caſu, ſed tantum quia illum meretur, quamdiu ejus vis non ſuperetur per majus motivum oppoſitum, vel non elidatur per æquale, quod viciſſim elidit: nulla enim gravitas prævalere poteſt alteri majori vel æquali oppoſitæ.

Obj. 4. Motivum per ſe ſufficiens ad prudentem aſſenſum, ſemper ad eum ſufficit; *Reſp.* Motivum per ſe & intrinſecè ſufficiens ad prudentem aſſenſum pro quocumque caſu, ſemper ſufficit ad prudentem aſſenſum. At non ſemper ad prudentem aſſenſum ſufficit motivum, quod ad illum ſufficiens eſt pro aliquibus tantum caſibus. Motivum autem præcisè grave non eſt motivum per ſe & intrinſece ſufficiens ad prudentem aſſenſum pro quocumque caſu: alioqui ſufficeret etiam dum poſtea occurrit motivum evidens, & certum pro oppoſita parte.

Obj. 5. Sequens opinionem minus probabilem, agit cum ratione. Ergo non peccat. *Reſp.* Agit cum ratione, quæ ſuperatur per aliam majorem in oppoſitum, & quæ proinde non ſufficit ad prudentem aſſenſum, & ſic agit imprudenter & irrationabiliter. Si autem ſequatur opinionem æquè probabilem, tunc agit cum ratione quæ eliditur per aliam æqualem, & quæ proinde non ſufficit ad prudentem aſſenſum.

Obj. 6. Lex non obligat, niſi cum certum & evidens eſt illam exiſtere. *Reſp.* Neg. quia 1. hoc continet laxitatem intolerabilem. 2. Inde ſequeretur legem naturalem, quoad maximam ſui partem, inutiliter latam eſſe à Deo. Nam ut patet ex diſſidiis Doctorum

circa

circa innumeros pene caſus, lex naturalis quoad maximam ſui partem, & innumeros pene caſus, non cognoſcitur evidenter. 3. Sequeretur licere ſequi opinionem minus tutam, quamdiu habet aliquid probabilitatis, quod damnatum eſt ab Innocent. XI. & repugnat cap. 44. *de ſentent. excommun.* nam tamdiu oppoſita tutior non eſt evidenter vera. 4. Lex obligat hoc ipſo quod eſt ſufficienter propoſita, hoc ipſo quod eſt probabilius illam exiſtere, nam hoc ipſo ejus exiſtentia prudenter affirmari poteſt, & non niſi imprudenter negari, cum habeat motiva graviora.

Obj. 7. Poteſt quis per principia certa formare judicium prudens & certum, quod liceat ſequi opinionem minus probabilem & minus tutam in concurſu tutioris magis aut æque probabilis.

Reſp. Neg. Nam principia Probabiliſtarum non ſunt certa, ſed controverſa; imò ſunt falſa, aut ſaltem dubia, ut patet ex noſtris ſolutionibus. Unde non poſſunt fundare judicium moraliter certum de honeſtate actionis vel omiſſionis.

Obj. 8. Summi Pontifices ſæpe diſpenſarunt in caſibus, in quibus minus probabile erat, eos poſſe diſpenſare. Ergo ſæpe ſecuti ſunt opinionem minus probabilem, &c. *Reſp.* Neg. ant. Nam ſi qui in concedendis diſpenſationibus aliquando à communiori ſui temporis ſententia receſſerunt, ideò ab eâ diſceſſere, quia poſt ſufficientem veritatis inquiſitionem, oppoſitam ſententiam judicarunt eſſe longe probabiliorem ex motivis intrinſecis.

Obj. 9. Cap. *Si vir.* 2. de cognat. ſpirit. dicitur. *Si vir vel mulier ſcienter vel ignoranter filium ſuum de ſacro fonte ſuſceperint, an propter hoc ſeparari debeant? Conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quod quamvis generaliter ſit inſtitutum, ut debeant ſeparari, quidam tamen humanius ſentientes, aliter ſtatuerunt. Ideoque nobis videtur, quod ſive ex ignorantia, ſive ex malitia id fecerint, non ſunt ab invicem ſeparandi; nec alter alteri debet debitum ſubtrahere, niſi ad continentiam ſervandum poſſint induci.* Unde ſic argumentaberis. Ibi Alexander III. caſum propoſitum decidit ſecundum opinionem minus probabilem, & minus tutam, utpote faventem libertati, ut patet ex his verbis: *Quidam humanius ſentientes, aliter ſtatuerunt.* Ergo.

Reſp. Neg. ant. Et dico eum decidiſſe caſum ſecundum opinionem faventem libertati, quia ei probabilior videbatur, ut patet ex ratione quam ſubjicit: *Quia*, inquit, *ſi ex ignorantia id factum eſt, eos ignorantia excuſare videtur: ſi ex malitia, eis ſua fraus non debet patrocinari, vel dolus.* Quare multi Canoniſtæ per tò *humanius*, intelligunt æquius, rationabilius. Porrò ibi non permittit parenti, qui ſcienter filium de ſacro fonte levaret, exigere debitum; ſed præcisè ſtatuit non ideò debitum denegari debere petenti. Præterea ibi agitur de eo, quod Pontifex, utpote legiſlator ſupremus, mutare poterat ſi magis expedire judicaret ad amovendum peccandi periculum.

Obj. 10. Cap. *Laudabilem*, de frigidis; ubi Cœleſtinus III. triennium experientiæ concedit eis, qui matrimonium contraxerunt, ſi dubitent, an impotentia ſit abſoluta, vel temporalis. *Reſp.* Ex hoc capitulo nil concludi poteſt contra nos: nam etiamſi minus probabile eſſet illos ſub finem triennii non fore impotentes; tamen certum eſt, 1. Eccleſiam in dubio, an impotentia ſit abſoluta, an temporalis, poſſe certum tempus experientiæ concedere iis, qui jam contraxerunt: alioqui ſi hoc non concederetur, vel matrimonium diſſolveretur in dubio de ejus valore, quod non licet; vel contrahentibus prohibendum eſſet, ne in tali dubio uterentur conjugio, & ne aliud inirent; quod etiam fieri non poteſt ſine injuria illorum qui bona fide contraxerunt; & ſine neceſſitate, & culpa ſua exponerentur periculo incontinentiæ. 2. Tempus illud triennii prudenter conſtitutum eſſe, ut adhibitis mediis poſſibilibus & licitis, conentur impotentiam tollere; nam hoc tempus nec nimis breve, nec nimis longum eſt, & circa finem triennii impotentia tandem ceſſare poteſt.

Obj. 11. Cap. *Litteras*, de reſtit. ſpoliat. *Reſp.* In hoc capitulo Innocentius III. præcisè relinquit duabus ſententiis oppoſitis ſuam probabilitatem ſpeculativam & abſolutam, quam habebant. Unde non vult damnare eum, qui alterutram eligit prudenter, ideoque putans eam eſſe probabiliorem. Ipſe vero tertiam eligit, quia ei videbatur probabilior, nolens tamen definire veritatem aut falſitatem aliarum. Prætereà, duæ illæ aliæ ſententiæ priores, quas exponit, ſingulæ ſtant pro lege licet diverſa, non autem pro libertate: nam prima ſtat pro lege juſtitiæ, & jure mariti contra libertatem mulieris, altera vero pro lege matrimonium inter conſanguineos vetante.

Obj. 12. Cap. *Inquiſitioni*, de ſent. excom.

com. *Reſp.* Ibi Pontifex reſpondet ſecundum partem tutiorem, & legi faventem; nam ſic ait de conjuge probabiliter, ſed non certo credente matrimonium eſſe invalidum: *Cum conſcientia pulſat animum ex credulitate probabili, & diſcreta, quamvis non evidenti, & manifeſta, debitum quidem reddere poteſt, ſed poſtulare non debet: ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conſcientiæ committat offenſam.*

Obj. 13. Can. *Ego ſolis*, diſt. 9. *Reſp.* Ibi S. Auguſtinus non agit de minus probabili & tuto, ſed ſolum de Authoribus non canonicis. *Alios*, inquit, *ita lego, ut quantalibet ſanctitate, doctrinaque polleant, non ideò verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia mihi per alios authores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt.* Ubi non dicit ſe admittere eorum libros ut veros propter probabiles rationes, quæ oppugnentur rationibus æquè aut magis probabilibus, ſeu gravibus in contrarium, de quo tamen hic agitur. Sane licet ſequi opinionem nixam rationibus probabilibus, ſeu gravibus, quando non oppugnatur aliis rationibus magis, aut æque gravibus.

Obj. 14. Can. *Sicut quædam*, diſt. 14. ubi S. Leo dicit: *In iis quæ vel dubia fuerint, aut obſcura, id noverimus ſequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis ſanctorum Patrum inveniatur adverſum.* *Reſp.* Sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, eſt contra præcepta evangelica, quibus præcipiuntur prudentia chriſtiana in actibus noſtris, vitatio periculi peccandi, maxima cura in ſervandis præceptis, & via arcta quæ ducit ad vitam, quamque pauci ingrediuntur.

Præterea hic textus in doctrina adverſariorum nimis probat; probat enim nos debere ſequi ſimul duas opiniones contradictorias: nam juxta illos, opinio minus probabilis & minus tuta, & opinio probabilior & tutior ipſa contradictoria non adverſantur præceptis evangelicis, nec decretis ſanctorum Patrum; & tamen S. Leo dicit: *Id noverimus ſequendum*, hoc eſt id ſequi debemus.

Porrò cum dicitur opinio probabilis eſſe ea, quæ neque Scripturæ, neque Patribus & Conciliis, neque Summorum Pontificum decretis adverſatur, hoc debet intelligi de opinione probabili abſolutè & ſecundum ſe conſiderata; nam ſi conſideretur relate ad tutiorem æquè aut magis probabilem, ea jam quoad praxim adverſatur Scripturæ præcipienti magnam prudentiam, & exigenti certitudinem moralem de bonitate actionis, quæ certitudo non poteſt ſtare pro opinione minus tuta, & minus aut æquè probabili in concurſu tutioris, & probabilioris.

Obj. 15. Omnes fere Doctores XVII. ſæculi docuerunt licere ſequi opinionem minus probabilem, & minus tutam. *Reſp.* 1. Illis oppono tum veteres Doctores, qui ante annum 1571. floruerunt; nam Anton. Cordubenſis in ſuo Quæſtionario libr. 2. quæſt. 3. poſtquam dixit tenendam eſſe partem tutiorem, quando probabilior eſt, addit; *Et in hoc omnes Doctores conſentiunt.* Tum Clerum Gallicanum, & innumeros recentiores ex omni natione & ordine, qui nunc re melius perpenſa, oppoſitum docent. 2. Plurimi ex illis, qui nobis objiciuntur, docuerunt ſolum licere ſequi opinionem minus tutam; quæ communius ab aliis haberetur minus probabilis, quando operanti poſt diligentem veritatis inquiſitionem, apparet certo probabilior ex ratione. 3. In tantum opinio aliqua cenſeri poteſt probabilior propter majorem numerum Doctorum eam tuentium, in quantum idcircò rectè præſumitur habere pro ſe graviora motiva ex Scriptura, traditione, vel ratione petita. At jam hæc motiva habere pro ſe rectè præſumi non poteſt Probabiliſmum, cum oppoſitum jam pridem a multis oſtenſum ſit. 4. Probabilitas extrinſeca, petita ſcilicet ab authoritate Probabiliſtarum, non plus valere debet apud eos qui per ſe veritatem explorare debent, quam valeat pondus rationum, quibus nititur Probabiliſmus; quæ profectò rationes certitudinem moralem nunquam fundare poſſunt. 5. Sicut ille imprudenter agit, qui in agendo ſequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei aliunde evidens eſt errare; ita ille imprudenter agit, qui in agendo ſequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei, omnibus mature conſideratis, veroſimilius eſt errare. 6. Multæ olim viguerunt opiniones, quæ poſtea diligentius expenſæ, omninò evanuerunt. *Obſerva.* Nemo e Societate noſtra ex profeſſo Probabiliſmum, cujus author fuiſſe fertur Bartholomæus Medina ex alio Ordine, amplexus eſt, & pro eo ſcripſit; niſi poſtquam ita invaluerat, ut jam eſſet communis Scholarum omnium doctrina. Nam Vaſquez, qui primus e Societate noſtra hunc ex profeſſo amplexus eſt, teſtatur tunc fuiſſe inter Doctores commu-

nem.

nem. Primi verò Probabiliſmi impugnatores è Societate noſtra prodiere, videlicet Rebellus tom. 1. de Juſtitia, edito an. 1608. Comitolus lib. 2. reſponſ. moral. quæſt. 18. n. 6. edit. ann. 1609. Et Andreas Blancus, ſub nomine Candidi Philaleti, tract. de opinionum praxi, edito anno 1642. quos ſecuti ſunt multi alii ex eadem Societate, ut de Elixade, Eſtrix, R. P. Thyrſus Gonzalez Præpoſitus Generalis, de Camargo, Malattra, Gisbert &c. His adde Reginald. lib. 11. cap. 3. Cardinal. Bellarminum, & plurimos Profeſſores Theologiæ quotidie impugnantes Probabiliſmum, quem Congregatio Generalis XIII. ann. 1687. declaravit non eſſe doctrinam Societatis. Et vero S. Ignatius Societatis noſtræ Inſtitutor, hanc prudentiæ regulam omnibus Societatis Profeſſoribus præſcribit, ut *ſequantur in quavis facultate ſecuriorem & magis approbatam doctrinam*. Conſtit. pag. 4. cap. 5.

Quæſt. III. *An licet ſequi opinionem minus tutam, ſeu ſtantem pro libertate, in concurſu opinionis æque probabilis tutioris, ſeu ſtantis pro præcepto?*

Reſp. Neg. Quia 1. extat illud præceptum generale lumine naturali notum, & in Jure canonico ſæpè à Summis Pontificibus traditum ut principium deciſionum: *In dubiis tutior pars eſt eligenda*, ut cap. 4. de Clerico excomm. *In dubiis tutior pars eſt eligenda*. Et cap. 12. de homicid. *Cum in dubiis ſemitam debeamus eligere tutiorem*. Et cap. 3. de Sponſal. *Quia igitur in his, quæ dubia ſunt, quod certius exiſtimamus, tenere debemus &c.* Alioqui enim operans exponit ſe periculo faciendi contra legem, & peccandi. At in concurſu duarum opinionum æquè probabilium, eſt verum dubium, ut docet S. Thomas quæſt. 14. de verit. art. 1. & S. Antoninus 1. part. tit. 20. de regulis juris. Nam eſt vera ſuſpenſio judicii de veritate & falſitate ob motiva pro utraque parte æqualia: neque enim eſt potior ratio judicandi unam opinionem eſſe veram, quam alteram, cum neutra plus minuſve appareat vera aut veriſimilis quam altera; & ſic intellectus neceſſariò ſuſpendit judicium. Ergo in tali concurſu eligi debet pars tutior, agendo ſecundum opinionem ſtantem pro præcepto.

2. Ex S. Auguſt. lib. 1. de Bapt. cap. 3. *Graviter peccaret in rebus ad ſalutem animæ pertinentibus, vel eo ſolo, quod certis incerta præponeret*. Et cap. 5. *Accipere* (Baptiſmum) *in parte Donati, ſi incertum eſt eſſe peccatum, qui dubitet certum eſſe peccatum; non ibi potius accipere, ubi certum eſt non eſſe peccatum?* Ergo ex S. Auguſtino, cum incertum eſt aliquid eſſe peccatum, & certum eſt aliquid non eſſe peccatum, certo peccat qui non eligit id quod conſtat non eſſe peccatum. At in concurſu opinionum æquè probabilium, eligens minus tutam, non eligit id, quod certum eſt non eſſe peccatum, ſed id quod incertum eſt non eſſe peccatum, ut patet; cum ſit æquè probabile eſſe peccatum. Ergo talis certo peccat.

3. Peccat qui agit ſine judicio prudenti, quod actio ſua ſit licita. At ſequens opinionem minus tutam in allata hypotheſi agit ſine tali judicio; nam non poteſt ſaltem prudenter judicare, non extare præceptum prohibens actionem, cum non poſſit ſaltem prudenter judicare veram eſſe opinionem negantem extare præceptum; non enim habet fundamentum ſufficiens judicandi illam eſſe potius veram quam oppoſitam, cum fundamenta utriuſque opinionis appareant æqualia; & apparentia veri ac falſi ſit æqualis pro utraque parte contradictionis. Quare ut intellectus prudenter ſe gerat, debet ſuſpendere aſſenſum & diſſenſum, cum non habeat motivum potius aſſentiendi quam diſſentiendi.

4. Opinio æquè tantum probabilis ſtans pro libertate, non poteſt afferre certitudinem moralem, quæ ſaltem requiritur ad non peccandum: nam motiva, quibus nititur, eliduntur per motiva oppoſita æque gravia: quantam enim illa habent vim movendi ad aſſenſum, tantam alia habent movendi ad diſſenſum, & ſic intellectus nihil habet quo poſſit, ſaltem prudenter, & firmiter determinari ad aſſenſum.

5. Qui ſe exponit probabili periculo peccandi, peccat, juxta illud Eccli. *Qui amat periculum, in illo peribit*. Sed qui facit id quod ei apparet tam probabiliter eſſe illicitum quam licitum, exponit ſe probabili periculo peccandi, attento animi ſui conceptu, cum evidenter & neceſſariò judicet eſſe æquè probabile actum prohiberi.

6. Qui facit vel omittit id quod cognoſcit æquè probabiliter eſſe contra legem quam non eſſe, violat hoc præceptum generale, obligans ad maximam ſolicitudinem, & curam ſervandi legem. Pſal. 118. *Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis*. Item peccat contra legem charitatis, & ſubjectionis ad Deum: nam hæc lex exigit, ut abſtineamus non ſolum ab iis, quibus certo ſcimus

Do-

Dominum ac Legiſlatorem offendendum, ſed etiam ab illis, quibus non conſtat non eſſe offendendum. Non enim eſt bonus amicus, bonus ac fidelis ſervus, qui facit id, quod judicat æquè probabile eſſe quod diſpliceat amico vel domino.

Confirmo 1. Auctoritate Cleri Gallicani, qui in Comitiis generalibus ann. 1700. ſic ait: *Abſit verò; ut probemus eorum errorem, qui negant licere ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam. Sed ad rectum uſum probabilium opinionum has regulas à jure præſcriptas agnoſcimus: Primùm, ut in dubiis de ſalutis negotio, ubi æqualia utrimque animo ſeſe offerant rationum momenta, ſequamur id quod tutius, ſive quod eſt in hoc caſu unice tutum. Neque id conſilii, ſed præcepti loco habeamus, dicente Scriptura*: Qui amat periculum, in illo peribit. *Hæc prima regula. Altera .... ut nemini liceat eligere eam ſententiam, quam non veritati magis conſentaneum duxerit.*

2. Auctoritate Cardin. Bellarmini epiſtol. ad nepotem ſuum Epiſc. Thean. ubi hæc ait: *Si quis velit in tuto ſalutem ſuam collocare, is omninò debet certam veritatem inquirere, & non reſpicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant. Et ſi rei certitudo non poſſit ad liquidum apparere, debet omninò tutiorem partem ſequi; & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali propoſita, ad minus tutam partem declinare. Agitur enim de ſumma re, cum de ſalute æterna tractatur; & facillimum eſt conſcientiam erroneam aliorum exemplo induere, & eo modo conſcientia non remordente ad eum locum, ubi vermis non moritur & ignis non extinguitur, deſcendere.*

Obj. 1. Qui ſequitur opinionem minus tutam in concurſu oppoſitæ tutioris æquè probabilis, non agit in dubio practice practico; ſed per judicia reflexa certo judicat ſe licitè agere.

Reſp. 1. Ex dubio ſpeculativo ſeu generali, neceſſariò reſultat dubium practicum circa actionem particularem hìc & nunc ponendam. Nam cum propoſitio univerſalis contineat omnes particulares propoſitiones, & per illas verificetur; dubitare an aliquis contractus in genere ſit illicitus, idem eſt ac dubitare an hic & ille contractus particularis, participans illam rationem ſpecificam, ſit illicitus: ſic dubitare an liceat pingere die feſto ſine neceſſitate, idem eſt ac dubitare an Petro, Paulo &c. liceat pingere hoc die feſto ſine neceſſitate. Ergo non poſſum dubitare ſpeculativè & in univerſali, an illicitus ſit aliquis contractus, quin ſimul dubitem an ſit illicitus contractus à me hìc & nunc celebrandus, ſi hic contineatur ſub illa ratione communi, & niſi adſit aliqua circumſtantia hunc contractum extrahens ab illa ratione ſpecifica ſeu communi.

Reſp. 2. Judicia illa reflexa adverſariorum non ſunt certa. Nam nituntur principiis dubiis, controverſis, imò falſis: unde non reſolvunt prudenter dubium, nec certitudinem moralem de honeſtate actionis pariunt. Nempe hæc ſunt præcipua illorum principia.

Primum. Prudenter agimus ſequendo opinionem probabilem, etiam in concurſu oppoſitæ tutioris, magis aut ſaltem æque probabilis, ſed hujus falſitatem jam oſtendi.

Secundum. In dubio melior eſt conditio poſſidentis; & homo eſt in poſſeſſione ſuæ libertatis circa actiones ſuas, quamdiu non conſtat extare legem eas vetantem. Sed contra eſt. Nam 1, hoc effatum (*In dubio melior eſt conditio poſſidentis*) valet ſolum in materia juſtitiæ, ſeu in rebus temporalibus, quæ ſubſunt poteſtati humanæ, & in quibus ſolis applicatur à jure, idque docent Vaſquez, Azor, Turrian. & alii. At non habet locum in actibus moralibus, ubi agitur de licito & illicito, quod non ſubjicitur poteſtati humanæ; ſed in his valet iſtud axioma, *In dubio tutior pars eſt eligenda*. Præterea prius effatum ſupponit parem cauſam: At in dubiis de licito & illicito, non eſt par cauſa Dei & creaturæ; Deus enim, ut ſupremus Dominus, habet jus prælationis in omnibus. 2. Falſum eſt hominem eſſe in poſſeſſione ſuæ libertatis quandiu lex non eſt certa. Nam agitur hic non de libertate facti, quæ conſiſtit in potentia phyſica agendi & non agendi pro arbitrio, ſed de libertate juris, quæ conſiſtit in potentia agendi & omittendi licitè. Unde cum dubitatur an extet lex vetans aliquid, hoc ipſo dubium eſt an homo id poſſit facere licite, ac proinde an ſit in poſſeſſione ſuæ libertatis. Ergo jam eſt petitio principii, & affertur pro principio id, de quo eſt quæſtio. Jam verò cum æque veriſimile eſt extare legem prohibentem actum, homo non poteſt licitè eum ponere; nam tunc non poteſt judicare prudenter illum non eſſe prohibitum, & ſic privatur libertate juris: homo enim nil poteſt licitè agere, niſi prius prudenter judicet illud eſſe voluntate divina permiſſum vel præceptum,

ceptum, voluntas quippe divina eſt regula ac menſura actionum noſtræ voluntatis, quæ illi neceſſariò ſubjici debet: regula autem eſt prior regulato; ac proinde prius eſt aliquid eſſe voluntate Dei permiſſum, quam eſſe licitum voluntati noſtræ: & ſic voluntas noſtra, ut licite agat, debet cognoſcere prius an illud ſit divinæ voluntati conforme, non enim regulari poteſt à voluntate Dei niſi præcognita. Præterea in dubio ſeu æquali probabilitate, lex generalis ſubjectionis ad Deum ut ſupremum Dominum ac Legiſlatorem, habet poſſeſſionem anteriorem & potiorem, quam noſtra libertas; obligatque ad abſtinendum ab iis, de quibus dubitamus utrum Dei voluntati adverſentur.

Tertium. Chriſti jugum ſuave. *Reſp*. Eſt equidem ſuave, non per laxitatem doctrinæ; ait enim ipſe Matth. 7. *Quam arcta via eſt, quæ ducit ad vitam*! Sed tum per gratias uberiores & majores, quæ lege evangelica dantur: tum quia lex Euangelica eſt lex charitatis efficientis ſuave & leve, quod grave, & amarum erat, ut explicat S. Auguſtin. ſerm. 47. de diverſ. tum quia lex Chriſti liberat ab onere innumerorum pene præceptorum Judæis impoſitorum; & præter præcepta moralia quæ ſunt juris naturalis, pauca mere poſitiva omnes obligantia continet.

Quartum. In æquali probabilitate pro exiſtentia legis, lex non eſt ſufficienter propoſita, nec poteſt prudenter affirmari. Ergo tunc non obligat. *Reſp*. Neg. conſequen. Quia tenemur ſervare illud præceptum dubium vi alterius præcepti generalis certi, nempe, *In dubio tutior pars eligi debet*. *Cavendum eſt periculum peccandi*; *nam qui amat periculum, in illo peribit*. Item vi legis charitatis & ſubjectionis ad Deum, præcipientis ut ſervetur præceptum dubium, cujus exiſtentia prudenter negari non poteſt, ne nos exponamus periculo faciendi contra legem vere exiſtentem, & agendi id, quod reipſa diſplicet Deo.

Obj. 2. Hoc axioma: *In dubiis tutior pars eligenda eſt*, continet dumtaxat conſilium, non præceptum, ſaltem pro omni caſu. *Reſp*. Neg. Nam Summi Pontifices locis citatis illud adhibent ut principium morale ſuæ deciſionis, ex ſe obligans pro omni caſu: unde utuntur verbo *Debeo*; illudque ſupponunt ut certum & lumine naturali notum. Et vero alioqui homo in æſtimatione prudenti exponeret ſe periculo morali agendi contra legem, & peccandi.

Nec dicas illos loqui de dubio facti. Si enim in dubio facti pars tutior eligi debet, a fortiori etiam debet in dubio juris; nam tutior pars eligi non debet in dubio facti, niſi quia dubium facti conjunctum eſt cum dubio juris, in quo non poteſt haberi perſuaſio ſaltem prudens, nec certitudo moralis, quod electio partis minus tutæ ſit licita.

Dices 1. Hæc regula, *In dubio tutior pars eligenda eſt*, intelligi debet ſolum de dubio negativo. *Reſp*. Neg. Nam regula generalis eſt, & æquè ſpectat poſitivum dubium, quod eſt magis propriè dubium. Nam cum æquales occurrunt pro utraque parte rationes, intellectus non poteſt ſaltem prudenter non ſuſpendere aſſenſum, cum non ſit potior ratio aſſentiendi uni parti, quam alteri. Ergo tunc eſt proprie verum dubium morale ac prudens.

Præterea in quovis dubio eligens partem minus tutam, exponit ſe morali periculo violandi legem & peccandi; nec intellectus poteſt judicare prudenter partem minus tutam eſſe veram, & licere illam ſequi.

Dices 2. In dubio poſitivo poteſt intellectus ex imperio voluntatis aſſentiri parti minus tutæ, ut veræ.

Reſp. Id non poteſt ſaltem prudenter; cum pars minus tuta non apparet ei magis vera quam falſa; nec id poteſt ſaltem ſine gravi formidine oppoſiti, quæ non poteſt niſi imprudenter contemni. Unde talis adhæſio non poteſt excuſare à peccato, & cum ea morale periculum eſt agendi contra aliquam legem, ideoque peccandi.

Obj. 3. Motivum grave non amittit gravitatem ſuam ex eo, quod concurrat cum motivo æque gravi in oppoſitum. Ergo motivum grave etiam in concurſu æquè gravi, ſufficit ad prudentem aſſenſum.

Reſp. Neg. conſeq. Imo quia utrumque motivum retinet gravitatem ſuam in concurſu & ſic ſe mutuo elidunt, neutra pars magis apparet vera quam falſa, ac proinde intellectus neutri poteſt ſaltem prudenter aſſentire vel diſſentire; ſed debet ſuſpendere aſſenſum ac diſſenſum, & ſic manere dubius: Extat autem præceptum generale certum, obligans ad ſequendam partem tutiorem in omni dubio, ne nos exponamus periculo peccandi.

Obj. 4. Nobis obſtant hæ regulæ juris: *In obſcuris minimum eſt ſequendum*. *Odia reſtringi, & favores convenit ampliari*. *Reſp*. Hæ & ſimiles regulæ intelligi debent ſolum

de du-

de dubiis facti, & ubi agitur de pœnis infligendis; non autem de dubiis, ubi agitur de licito, & illicito. Quia in dubio de admiſſione criminis, vel de merito culpæ, benignior pars eſt tutior. Nam illam ſequens, exponit ſe ſolum periculo non condemnandi reum vel puniendi infra meritum, quod non eſt intrinſece, ac per ſe malum; oppoſitam verò ſequens, exponit ſe periculo damnandi innocentem, vel puniendi reum ultra meritum, quod eſt intrinſecè malum; Hinc illa Regula 152. ff. de regul. juris: *In re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minus juſtius eſt, quam tutius*: Et iſta Reg. 11. in 6. *Cùm ſunt partium jura obſcura, reo favendum eſt potius quam actori*. At in dubiis de licito, & illicito, ſequens opinionem benigniorem ſeu faventem libertati, exponit ſe periculo faciendi contra legem, ac proinde peccat.

Quæſt. IV. *An licet ſequi opinionem minus tutam, ſed probabiliorem?*

Reſp. Tenemur ſequi partem tutiorem in iis omnibus, in quibus ignorantia invicibilis, & major probabilitas non juvant ad obtinendum finem, quem procurare tenemur. Quia adhiberi debent media efficacia, ſi adſint.

Hinc tenemur, 1. Sequi partem tutiorem, ubi agitur de iis, quæ ſunt de neceſſitate medii ad ſalutem, vel quæ requiruntur ad validam adminiſtrationem & ſuſceptionem Sacramentorum: quia non obtinebitur ſalus, nec effectus Sacramenti, niſi re ipſa ponantur ea, quæ Deus ad hunc finem exigit. (*) Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Non eſt illicitum in Sacramentis conficiendis ſequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, niſi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi; hinc ſententia probabili tantum utendum non eſt in collatione Baptiſmi, Ordinis Sacerdotalis, aut Epiſcopalis*. 2. Ubi agitur de procuranda ſanitate corporis, de victoria ſive in bello ſive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex juſtitia vel charitate &c. Quia in his non obtinebitur finis debitus, niſi adhibeantur media reipſa & non ſolum opinione efficacia. Neque enim major probabilitas opinionis mutat naturam rerum, aut iis efficaciam tribuit, aut impedit damnum. Unde nullatenus eſt probabile, etiam ſpeculativè, quod tunc liceat oppoſitum. 3. Ad tutiorem partem tenetur, qui ad tutiora adhibenda ex conventione, voto, vel ſuperioris præcepto obligatur.

Reſp. 2. Licet ſequi opinionem minus tutam de licito, quando poſt debitam veritatis inquiſitionem apparet certo, ac valde probabilis, & multo probabilior oppoſita, ita ut excludat dubitationem & formidinem rationabilem errandi. *Prob.* Quia 1. Alexander VIII. damnavit hanc propoſit. *Non licet ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam*. 2. Ex Clero Gallicano ſupra laudato. 3. Licet ſequi judicium prudens, ac moraliter certum de honeſtate ſeu licitate actus. At opinio multo probabilior de licito eſt, ſeu fundat ejuſmodi judicium: nam ſequens opinionem multo probabiliorem de licito, licet minus tutam, judicat, aut ſaltem judicare poteſt prudenter, & firmiter, actionem ſuam eſſe licitam: ille enim firmiter & prudenter judicat, qui in judicando præfert motiva multo graviora motivis minus gravibus, quæ præ illis citra culpam & affectum inordinatum levia, & meritò contemnenda apparent, & ſic habet prudentem & firmam perſuaſionem, quod actio ſua ſit licita, nec ullam habet formidinem erroris; vel ſi quam habet, illam prudenter repellit ac contemnit ut ſcrupulum: cum habeat motiva multò graviora judicandi actionem ſuam eſſe licitam, quam ſint motiva judicandi oppoſitum, quæ comparate ad longe graviora, apparent levia; & meritò præ illis contemnenda: proinde ſe habent perinde ac ſi non eſſent; motivum enim quod prudenter contemnitur, perinde ſe habet ac ſi non extaret. Ita docet S. Antoninus 2. p. tit. 3. c. 10. §. 10. & ſub fin. hæc ait: *Non enim conſurgit certitudo moralis ex evidentia demonſtrationis, ſed ex probabilibus conjecturis greſſis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam ſe habentibus*. Et ex Regul. 31. Jur. in 6. *Eum, qui certus eſt, certiorari ulterius non oportet*. Et verò impoſſibile eſt habere dictamina metaphyſicè, aut phyſicè certa de omnibus agibilibus. Deus autem, qui diſponit omnia ſuaviter, non exigit ab homine, ut ſemper cum evidentia & certitudine metaphyſica de materiali honeſtate ſuæ actionis operetur, quia eſt ſupra conditionem hominis in hoc ſtatu ſemper ſic operari; ait Cajet. Itaque Deus ſolum à nobis exigit, ut nunquam operemur ſine firma & prudenti perſuaſione quod operatio hic & nunc exercenda ſit licita.

Hinc quamvis opinio Guillelmi Pariſienſis docens hominem ſtatim atque peccavit, teneri ad confeſſionem, ſit tutior; nemo

mo tamen peccati arguit eum, qui confeſſionem aliquantiſper differt; quia opinio oppoſita S. Thomæ eſt multo probabilior, & tuta.

Dixi *multo probabilior*. Nam non licet ſequi opinionem minus tutam, quæ apparet ſolum paulo probabilior tutiore. Quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; & quia exiguus probabilitatis exceſſus non fundat certitudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi.

Obj. 1. Opinio tutior licet minus probabilis eſt adhuc probabilis, habet motivum grave &c.

Reſp. Ita eſt, ſi abſolute & ſeorſim ſpectetur, non autem ſi ſpectetur comparate ad oppoſitam longe probabiliorem, & relate ad operantem. Nam tunc ejus motivum operanti apparet leve, ſic ut prudenter contemnatur præ oppoſito longè graviori, ac proinde perinde ſe habet ac ſi non eſſet.

Obj. 2. Formido eſt eſſentialis cuilibet opinioni, etſi probabiliſſimæ. Ergo nulla opinio poteſt eſſe moraliter certa. *Reſp.* diſt. ant. Formido logica. C. moralis. N. Duplex eſt formido, una logica, quæ eſt eſſentialis omni aſſenſui opinativo, & conſiſtit in actu, quo intellectus cognoſcit non repugnare præciſe ex vi motivi aſſenſus, rem aliter ſe habere atque judicat; & alia moralis, quo eſt accidentalis aſſenſui opinativo, & ab eo ſeparabilis, conſiſtitque in actu, quo intellectus dicit rem fortè aliter ſe habere atque judicat. Hæc ſola formido repugnat certitudini morali, & abeſt ab opinione probabiliore.

Quæſt. V. *Ad quid tenemur, quando opinio eſt probabilis extra commiſſum?*

Reſp. 1. Tenemur ſervare præceptum, quando opinio affirmans illud exiſtere, eſt unicè probabilis. Quia 1. tenemur ſervare præceptum cujus exiſtentia apparet æquè probabilis ac non exiſtentia, ut probavi. Ergo à fortiori, ſi ejus exiſtentia appareat unicè probabilis. 2. Homo in hoc caſu poteſt prudenter judicare legem exiſtere, nec id poteſt niſi imprudenter negare: nam habet grave motivum id aſſerendi; & nullum habet negandi. Atque quiſque tenetur ſervare legem, quam poteſt prudenter judicare exiſtere, vel quam non poteſt niſi imprudenter negare.

Reſp. 2. Licet ſequi opinionem minus tutam, ſeu negantem præceptum, quando eſt unice probabilis, ita ut excludat omnem formidinem ſaltem rationabilem peccandi. Quia illam ſequens poteſt judicare prudenter & firmiter actionem ſuam eſſe licitam: nam habet motivum grave id judicandi, & nullum habet aliter judicandi. Unde nec habet anxietatem, nec formidinem erroris; aut ſi quam habet, poteſt eam contemnere ut ſcrupulum, quippe quæ careat fundamento ſaltem rationabili. Sic ruſticus licitè omittit ſacrum eo die, quo ejus Paſtor, vir probus & doctus exiſtimatus, aſſerit ad illud non teneri, ſi nullum habet motivum judicandi oppoſitum, nec ſuum Paſtorem falli aut fallere, ex cap. 44. *de ſentent. excomm.* Unde tunc talis opinio eſt certa practicè, & relatè ad operantem, quamvis ſpeculativè & abſolutè ſpectata, ſit dumtaxat probabilis. Quod ſi contingat talem opinionem eſſe reipſa falſam, error eſt invincibilis.

TRACTATUS
DE LEGIBUS
SECTIO PRIMA.

De Lege in communi.

Quæſt. I. Quid eſt Lex?

Reſp. Eſt præceptum commune, honeſtum, juſtum, ſtabile ſeu perpetuum, ad bonum commune, à gerente curam communitatis impoſitum, & ſufficienter promulgatum.

Itaque ex communi Doctorum ſententia, Lex eſt, 1. Præceptum; nam Lex eſt ordinatio Superioris efficax, & obligans ſubditos ad agendum vel omittendum aliquid. Non poteſt autem obligare niſi præcipiendo, hoc eſt jubendo vel vetando. Hinc Lex permittens eſt etiam præceptiva, ſaltem virtualiter: nam hoc ipſo quod permittit aliquid fieri, prohibet ne illud fieri impediatur. Porrò præceptum eſt recta agendi vel omittendi ratio, ſeu regula obligans ex authoritate Superioris. Per *id* obligans, differt à conſilio, quod eſt etiam recta agendi regula, ſed non obligans. Hinc illud S. Hieronymi lib. 1. contra Jovin. *Ubi conſilium datur, offerentis arbitrium eſt: ubi præceptum, neceſſitas eſt ſervientis.*

2. Commune; nam debet fieri communita-

nitati perfectæ ex *L. Jura*, ff. de legib. *Jura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur*. Communitas autem perfecta eſt, quæ ex natura ſua perpetua eſt, ac politicæ gubernationis capax; ſive eſt ea, quæ ſibi ſufficit ad aſſequendum finem ad quem inſtituta eſt, nempe ad conciliandam & conſervandam felicitatem, pacem, ac tranquillitatem publicam, ut Regnum, Provincia ſui juris, Eccleſia &c. Imperfecta vero, quæ ex natura ſua non eſt perpetua, nec capax politicæ gubernationis; ſive quæ ſibi non ſufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia, &c.

Porrò cenſetur communitas ſibi ad ſuum finem ſufficere, dum in ea eſt poteſtas Magiſtratus aut Paſtores *inſtituendi*, membra ac ſubditos in ordine continendi, lites & controverſias dirimendi, improbos ac ſceleſtos morte mulctandi, vel contumaces à corpore reſecandi.

3. Lex neceſſario debet eſſe honeſta, ſtatuendo videlicet aliquid honeſtum, vel in ſe, vel ſaltem ratione finis intenti, ad quem conducat: nam finis legis eſt homines bonos facere, ut docent Ariſt. & S. Thom. Deinde homo non poteſt obligari ad actus malos, vel inutiles, ſeu indifferentes; nec Deus utpote ſumme bonus, ſapiens, ac rectus, dedit hominibus poteſtatem ſtatuendi niſi honeſta.

4. Juſta, ſcilicet ex parte legiſlatoris, & juſtitia quidem tum legali, in eo poſita ut proſit bono communi: tum commutativa, qua Legiſlator non plus ſtatuat quam poſſit ſtatuere, nec aliis quam ſubditis: alias injuriam inferret, & nulla eſſet lex, cum actio non poſſit excedere agentis poteſtatem: tum denique diſtributiva, qua ſecundum æqualitatem proportionis, habita ratione virium & facultatum, imponantur ſubditis onera in ordine ad bonum commune. Nam eſſet contra rectam rationem, & juſtitiam etiam commutativam, aliquos ultra modum gravare. Ad nullitatem tamen legis ex hoc capite requiritur tanta improportio & inæqualitas, ut redundet in detrimentum commune, & injuſtum ac grave onus plurium ut notat Suarez: alioqui enim ſi Lex de ſe, utilis ſit, & pauci plus æquo vexentur, Lex erit valida, & obligabit alios. Illi vero qui injuſtè gravantur, non obligabuntur quoad exceſſum injuſtum, niſi per accidens, ratione ſcandali vel perturbationis, ad quæ vitanda debet quiſque juri ſuo cedere.

Porrò in dubio de honeſtate vel juſtitia legis præſumendum eſt pro Legiſlatore, & ſervanda lex eſt: tum quia Superior habet jus altius, & poſſidet jus præcipiendi, à quo ſubditus per iſtiuſmodi dubium non probat ſe eſſe exemptum; tum quia Princeps regitur altiori conſilio; & poteſt habere rationes ſubditis occultas: tum quia tunc legis obſervationem poſtulat bonum commune, & recta gubernatio; nam alioqui ſubditis daretur nimia licentia non ſervandi leges.

5. Eſt de ſe perpetua, hoc eſt, ſtatuta in perpetuum, & ſine termino definito: ita ut ſemel lata, ſemper duret quamdiu durabit communitas cui imponitur; niſi abrogetur, aut mutatis circumſtantiis noxia vel inutilis fiat ex cap. ult. *de offic. Legat.* Nam perpetuitas legum neceſſaria eſt ad earum finem, nempe bonum commune, quod poſtulat ſtabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter adminiſtretur communitas de ſe perpetua, quatenus per continuam ſucceſſionem perſeverat eadem moraliter in poſteris: legum quippè mutatio detrimentum reipublicæ affert.

6. Lex debet eſſentialiter eſſe utilis bono communi, quod eſt finis eſſentialis & primarius Legis. Conſtat tum ex cap. *Erit* diſt. 4. ibi: *Erit autem lex honeſta, juſta, poſſibilis ſecundum naturam, ſecundum patriæ conſuetudinem, loco temporique conveniens, neceſſaria, utilis, nullo privato commodo, ſed pro communi utilitate conſcripta*. Tum quia Lex eſt actus publicæ poteſtatis, quæ inſtituta eſt ſolum in bonum commune; poteſtas ferendi leges non eſt data hominibus, niſi propter bonum commune procurandum, ut conſtat ex Scriptura docente Legiſlatores Eccleſiaſticos eſſe Paſtores, & habere poteſtatem tantum in ædificationem aliorum, 2. ad Cor. 10. Seculares verò eſſe Miniſtros Dei in bonum ſubditorum. Rom. 13. Præterea cum Lex toti communitati imponatur, eamque obliget, debet, quoque ad illius bonum referri, alioqui inordinata eſſet; nam contra rectam rationem eſt totum ordinare ad partem, & totum operari pro ſolo bono privato partis. In quo differt poteſtas juriſdictionis à poteſtate dominativa in ſervum, & à jure proprietatis in utilitatem privatam conceſſo. Itaque lex omnis cedere debet in bonum commune, vel immediate, vel ſaltem mediate, & ultimate, alioquin nulla eſt.

7. Lex debet ferri ab eo, qui præeſt commu-

munitati. Nam cum Lex feratur communitati perfectæ ob bonum commune, eamque obliget, ferri non poteſt niſi ab eo ad quem pertinet curare communitatem; quique illius regendæ, obligandæ, cogendæ poteſtatem habet juridicam.

8. Demum debet eſſe promulgata, ex *L. 9. C. de Legib.* quia Lex eſt regula actionum generalis & publica, dirigens & obligans communitatem: at regula non poteſt communitatem dirigere, & obligare, niſi ſit ei applicata & nota.

Quæſt. II. *Quomodo lex differt à Præcepto?*

Reſp. Differt 1. Quod Lex neceſſario feratur à perſona publica pro communitate, & ad bonum communitatis; at præceptum ferri poteſt à perſona privata ad privatam, puta à domino ad ſervum, & in bonum privatum ſuperioris, vel ſubditi, vel alterius. 2. Quod Lex de ſe ſit perpetua, non merum præceptum, quod expirat morte præcipientis; Lex verò non. Quare ſi in noſtra Societate, præcepta Præpoſitorum Generalium ſemper obligent donec à ſucceſſore revocentur; id non habent à ſe, ſed à lege ſpeciali Congregationis ſeptimæ can. 10. iis perpetuitatem ſtatuente. Igitur lex differt à præcepto, ſicut ſpecies à genere: nam omnis lex eſt præceptum, ſed non omne præceptum eſt lex. Præceptum enim aliud eſt commune, aliud particulare. Commune ſubdividitur in perpetuum, quod ſolum eſt proprie lex, & in non perpetuum, ſed ad breve tempus impoſitum. Convenit autem lex cum præcepto, quod utrumque ſit ratio ſeu regula agendi vel omittendi, obligans ex auctoritate ſuperioris.

Quæſt. III. *An lex omnis neceſſario obliget?*

Reſp. Affirm. *Ex commun.* Prob. 1. ex Sancto Hieron. ſupr. cit. & ex S. Auguſt. libr. de ſancta Virginit. cap. 13. *Præcepto quiſquis non obtemperat, reus eſt & debitor pœnæ.* 2. Quia lex ac præceptum eſt uſus & applicatio juris, quod habet ſuperior ad obligandum ſubditos. Item eſt ordinatio ſuperioris habentis poteſtatem & voluntatem efficacem obligandi, eamque ſubditis declarantis: ac voluntas efficax ſuppoſita poteſtate inducit effectum. 3. Lex divina naturalis & poſitiva præcipit, ut juſtis ſuperiorum præceptis obtemperemus. Quare violatio cujuſvis præcepti etiam humani, eſt tranſgreſſio Legis divinæ, ideoque offenſa Dei, & peccatum.

Obj. Datur lex permiſſiva, ex l. 7. ff. de legibus ibi: *Legis virtus hæc eſt, imperare, vetare, permittere, punire.* *Reſp.* Lex permiſſiva obligat alios ad non impediendum id, quod permittitur.

Quæſt. IV. *Quomodo dividitur Lex?*

Reſp. Dividitur in divinam, quæ à Deo; & humanam, quæ ab homine ſancita eſt. Lex divina ſubdividitur in æternam, naturalem, & poſitivam: Poſitiva in veterem, & novam. Vetus eſt ea, quam Deus dedit Moyſi per Angelum, & per Moyſen Iſraelitis. Nova eſt ea, quæ à Chriſto lata fuit omnibus hominibus, & per Apoſtolos promulgata. Lex humana ſubdividitur in Eccleſiaſticam, quæ ſcilicet fertur poteſtate Eccleſiaſtica & ſpirituali, ut Papæ, Concilii, Epiſcopi; & in Civilem, quæ fertur poteſtate ſæculari, ut Regis, Principis, &c.

SECTIO II.

De Lege Divina.

Quæſt. I. Quid eſt Lex æterna?

Reſp. Lex æterna late ſumpta eſt ſumma ratio, qua Deus omnia regit & gubernat: ſtrictè ſumpta, eſt ordinatio & voluntas Dei, qua Deus ab æterno ſtatuit, ut à creatura intellectuali fierent ea quæ ex natura rei neceſſaria ſunt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ ſuæ intellectuali; & omitterentur ea, quæ naturam intellectualem dedecent ex Sanct. Auguſtin. libr. 22. contra Fauſtum capit. 27. dicente: *Lex æterna eſt ratio divina vel voluntas Dei ordinem naturalem conſervari jubens, perturbari vetans.* Hinc non differt à lege naturali, niſi quod hæc ſuperaddat promulgationem factam in tempore per lumen naturale. Lex enim naturalis nil aliud eſt, quam Lex æterna ſtrictè ſumpta naturæ rationali per lumen naturale intimata, habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter verò per dictamina rectæ rationis.

Quæſt. II. *Quid eſt Lex Naturalis?*

Reſp. Eſt Lex divina, creaturæ rationali impreſſa, præcipiens quidquid ex natura rei neceſſarium eſt ad vivendum decenter ac conformiter naturæ rationali ut rationali, & prohibens quidquid ex natura rei dedecet naturam rationalem ut rationalem; atque etiam ſtatuens ea quæ ex ſe neceſſaria ſunt ad valorem actuum.

Hanc obligare ſub mortali in re gravi, fide conſtat ex Roman. 1. *Qui talia agunt* (contra legem naturalem) *digni ſunt morte.*

ce. Et c. 2. *Quicumque ſine lege* (ſcripta) *peccaverunt, ſine lege peribunt* propter peccata ſcilicet contra legem naturalem commiſſa. Enimvero legem naturalem violans in re gravi, offendit graviter Deum quem non poteſt invincibiliter ignorare eſſe illius authorem.

Porrò Chriſtus explicuit & ſancivit præcepta moralia legis naturalis, eorumque omnium obſervationem præcepit. Quare Lex omnis naturalis eſt etiam evangelica quoad materiam, ſeu rem præceptam & vetitam. *Quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque juſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, quæcumque bona fama: ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitate*, ut agatis. Phil. 4. ubi Apoſt. commendat obſervationem eorum omnium, quæ lex naturalis ac divina præcipit & conſulit.

Quæſt. III. *An Lex naturalis præcipit, ut ſemper fiant actus honeſti, ac boni?*

Reſp. Affirm. Quia Lex naturalis præcipit, ut homo ſemper vivat decenter, ſeu agat modo conſentaneo naturæ ſuæ rationali, qua rationalis eſt; & ſic præcipit homini id omne quod neceſſarium eſt ad vivendum ſeu agendum ſemper honeſte, ac decenter naturæ rationali: *Omnia honeſte & ſecundum ordinem fiant*, 1. ad Cor. 14. At ad ſemper agendum honeſtè ac decenter naturæ rationali qua rationali, neceſſe eſt ut omnis ejus actus deliberatus, ſit conſentaneus naturæ rationali qua rationali, ideoque honeſtus.

Ut autem actus ſit honeſtus ac bonus, neceſſe eſt ut ſit de objecto bono, vel indifferenti, ſed conducibili ad bonum finem, ut fiat modo convenienti, & in circumſtantiis objecto debitis, & propter finem honeſtum. Nam ſi unum ex iis deſit, actus non eſt bonus, ſed malus: tunc enim non tendit decenter ac convenienter naturæ rationali in objectum, finem & circumſtantias actui debitas; & ſic non convenit; ſed diſconvenit naturæ rationali ſeu intellectuali, nec à recta ratione approbatur, ſed improbatur; quippe recta ratio dictat eum ſolum actum eſſe bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honeſtum, & circumſtantias objecto debitas; Hinc illud axioma Theologicum: *Bonum ex integra cauſa, malum ex quolibet defectu.*

Quæſt. IV. *An Lex naturalis poteſt mutari?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, non poteſt mutari propriè. Quia Lex mutatur propriè, cum deſinit, aut ſit inhoneſta, noxia vel inutilis, aut abrogatur à ſuperiore, vel contraria conſuetudine præſcribitur. At Lex naturalis neque poteſt deſinere, cum ſit neceſſaria, & lata in perpetuum, neque fieri inhoneſta, noxia, vel inutilis; cum nil præcipiat niſi bonum ac honeſtum & ex natura rei neceſſarium; & nil vetet niſi id quod eſt per ſe malum ac inhoneſtum; neque poteſt abrogari à Superiore, nempe Deo: Deus enim non poteſt non præcipere ſemper creaturæ rationali id omne, quod ex natura rei neceſſarium eſt ad vivendum honeſte, & decenter naturæ ſuæ; nec prohibere id omne, quod ex natura rei illam dedecet: nam non poteſt creaturam rationalem non regere ſapienter & ordinate, & modo ſuæ ſanctitati conſentaneo, ideoque decenter ac conformiter naturæ rationali. Quare Lex naturalis, ſuppoſita creatura intellectuali, eſt abſolutè neceſſaria. Denique non poteſt contraria conſuetudine præſcribi: nam ſi non poteſt abrogari à Deo, multo minus poteſt ab hominibus.

Reſp. 2. Lex naturalis poteſt mutari impropriè, quatenus nempè poteſt fieri mutatio in circumſtantiis materiæ illius: Nam Deus poteſt materiæ Legis naturalis apponere vel tollere conditiones ac circumſtantias quaſdam, quibus poſitis aut ſublatis, actiones jam non ſunt Lege naturali prohibitæ, vel præceptæ, & per quas mutatur materia.

Nota. Aliquid eſt de jure naturali permiſſive, vel præceptive. Illud eſt de jure naturali permiſſivè, quod Lex naturalis nec præcipit, nec vetat, nec irritat; ſed permittit fieri; vel aliter de eo ſtatuit. Illud eſt de jure naturali præceptivè, quod præcipitur vel prohibetur jure naturali, ac proinde cujus oppoſitum a nemine ſtatui poteſt.

Quæſt. V. *An ſaltem Deus poteſt diſpenſare in aliquo præcepto Legis naturalis?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, non poteſt diſpenſare directè & propriè. Quia diſpenſare proprie in lege, eſt liberare aliquem ab obligatione Legis, manentibus omnibus circumſtantiis, ſub quibus Lex viget & obligat. At Deus non poteſt abſolutè hoc facere in Lege naturali. Ergo: *Prob. min.* Nam Deum liberare aliquem ab obligatione Legis naturalis, manentibus omnibus circumſtantiis ſub quibus illa per ſe obligat, eſt Deum concedere alicui ut agat aliquid jure naturali vetitum, vel omittat aliquid hoc jure præceptum, manentibus omnibus circumſtantiis, in quibus id jure naturali pro-

prohibetur, vel præcipitur: ac proinde ut agat id quod eſt intrinſecè malum ac inhoneſtum, vel omittat id quod tunc ex natura rei neceſſarium eſt ad honeſtatem morum, & cujus omiſſio dedecet naturam rationalem. At Deus non poteſt abſolute hoc concedere: nam hæc conceſſio repugnat ſanctitati, ac ſapientiæ divinæ, & decenti ac ordinatæ gubernationi creaturæ intellectualis.

Obj. 1. Deus reipſa diſpenſavit in variis legis naturalis præceptis. Nam 1. diſpenſavit cum Abrahamo in homicidio, præcipiendo ut filium innocentem occideret. 2. Cum Patriachis in Polygamia. 3. Cum Judæis in furto, nempe ut retinerent vaſa Ægyptiorum ipſis commodata. 4. Cum Judæis in diſſolutione matrimonii per libellum repudii. 5. Cum iiſdem in uſura. 6. Cum Oſea, ut fornicaretur. 7. Cum Machabæis, ut pugnarent die Sabbati: Ergo.

Reſp. Neg. ant. & ejus probationem. Nam Deus non præcepit, nec permiſit has actiones, manentibus omnibus circumſtantiis, ſub quibus lege naturali prohibitæ ſunt, ſed ſolum mutavit conditiones ac circumſtantias materiæ legis naturalis, ſub qua mutatione actiones illæ non ſunt lege naturali prohibitæ. Itaque.

Ad 1. *Reſp.* Deus, ut ſupremus vitæ ac necis omnium Dominus, dedit Abrahamo jus in vitam filii innocentis, ut illum ſibi immolaret. Occiſio autem innocentis facta authoritate & juſſu Dei, non eſt injuſta, nec vetita lege naturali, nec proinde homicidium, ſed eſt juſta & conſentanea juri divino naturali.

Ad 2. *Reſp.* Uxorum pluralitas non eſt contra jus naturale, poſita conceſſione divina. Nam non repugnat abſolute fini primario conjugii, qui eſt prolis ſuſceptio & educatio; ſed tantum adverſatur ſocietati & paci familiæ, & difficiliorem reddit bonam liberorum educationem, quibus incommodis Deus facile auxiliis gratiæ proſpicere poteſt. Polygamia quidem ponit inæqualitatem juris ac dominii corporum; ſed hanc injuſtitiam tollit ſeu impedit Deus, mariti corporis dominium in plures uxores dividendo, quibus proinde jam non fit injuria, cum Deus ſit ſupremus omnium creaturarum, & jurium illarum Dominus.

Porrò Deus uxorum pluralitatem Patriarchis conceſſit, ad majorem fidelis populi, ex quo Chriſtus naſciturus, & verus Dei cultus in cæteras gentes propagandus erat, multiplicationem.

Ad 3. *Reſp.* Deus tanquam ſupremus rerum omnium Dominus, Ægyptiorum vaſa Iſraelitis donavit, ita ut Ægyptii jam deſinerent eſſe illorum Domini; & ſic Iſraelitæ non abſtulerunt nec retinuerunt rem alienam, ſed ſuam factam per donationem Dei, nec proinde furti rei fuere; Deus autem dominium rerum Ægyptiorum in Iſraelitas transtulit, tum ut ſummam Ægyptiorum in Iſraelitas crudelitatem puniret, tum etiam ut Iſraelitis debitam redderet laborum ſuorum mercedem, qua fraudati fuerant ab Ægyptiis.

Ad 4. *Reſp.* Matrimonium diſſolvi poteſt authoritate Dei ut authoris naturæ, & ſupremi omnium jurium creaturarum Domini. Repudium autem permittendo, hoc ipſo irritavit ſeu diſſolvit prioris matrimonii vinculum, quo diſſoluto vir & prior uxor poterant aliud matrimonium contrahere. Lex enim naturalis prohibet dumtaxat ſecundum matrimonium, quamdiu prioris vinculum manet.

Ad 5. Tradetur reſponſio, ubi de uſura agetur.

Ad 6. *Reſp.* Cum SS. Auguſtino & Hieronymo. Deus non juſſit Oſeæ, ut fornicaretur, ſed ut mulierem, quæ prius fornicaria erat, duceret uxorem, & ad eam affectu maritali accederet. Illa autem mulier vocatur adhuc poſt matrimonium fornicaria, quia talis ante illud fuerat; & filii ejus filii fornicationum appellantur, quia nati erant ex matre, quæ fuit fornicaria.

Ad 7. *Reſp.* Præceptum de Sabbato non eſt de jure naturali quoad determinationem temporis: Præterea in facto Machabæorum non intervenit propriè diſpenſatio, ſed ſolum interpretatio legis. Nam illa lex non prohibebat opus ad humanam ſalutem neceſſarium, ut probat Chriſtus Matth. 12. nec proinde actum pugnandi contra hoſtes, præſertim infideles.

Obj. 2. Papa per authoritatem à Deo acceptam diſpenſat. 1. In actuali reſidentia Epiſcoporum in ſuis Diœceſibus. 2. In votis & juramentis. 3. In matrimonio rato non conſummato, quæ tamen omnia ſunt de jure naturali.

Ad 1. *Reſp.* Papa non eximit Epiſcopos ad obligatione reſidentiæ actualis in iis circumſtantiis, in quibus ad eam lege naturali tenentur; ſed ſolum cum authoritate declarat Epiſcopos in his aut illis circumſtantiis poſſe legitimè à ſuis ſedibus abeſſe.

Ad 2. *Reſp.* Papa non tollit obligationem voti

voti & juramenti, manente ipſo voto & juramento, ſed tanquam Vicarius Dei, & ejus nomine, remittit promiſſionem Deo factam, & juramentum: qua remiſſione facta, hoc ipſo ceſſat obligatio præſtandi promiſſum. Nam lex naturalis non præcipit reddi promiſſum, relaxata promiſſione. Promiſſio autem Deo facta relaxari poteſt à Deo, non ſolum immediatè, ſed etiam mediatè, nempè per ſuum Vicarium & Oeconomum.

Ad 3. *Reſp.* Papa diſpenſat in matrimonio rato non conſummato, nomine Dei, vinculum conjugale tollendo, & reſcindendo matrimonii contractum. Lex autem naturalis non obligat niſi ad ſervandum matrimonium non diſſolutum, nec vetat illud diſſolvi ex graviſſima cauſa *per ſupremam* poteſtatem acceptam à *Deo*, qui ut naturæ author, & rerum ac jurium omnium Dominus, poteſt pro libito vinculum matrimonii diſſolvere, & quemlibet contractum reſcindere ſive per ſe, ſive per alium. Deus tamen nemini conceſſit poteſtatem diſſolvendi matrimonii conſummati baptizatorum.

Igitur in his omnibus Summus Pontifex non diſpenſat propriè in lege naturali, legis naturalis obligationem directè tollendo, materia ejus ſecundum omnes ſuas conditiones remanente; ſed impropriè tantum diſpenſat, tollendo aliquam conditionem ſeu circumſtantiam ſe tenentem ex parte materiæ, aut actum fundantem obligationem annullando: quod facere poteſt ut Dei Vicarius, Oeconomus, & ſupremus Eccleſiæ Paſtor à Deo conſtitutus.

Reſp. 2. Deus poteſt diſpenſare impropriè in iis Legis naturalis præceptis, quorum materia pendet à dominio Dei, quatenus poteſt materiæ legis apponere vel tollere conditiones ac circumſtantias quaſdam, quibus poſitis aut ſublatis, actiones jam non ſunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ: Sic Deus, ut ſupremus rerum ac jurium omnium creaturarum Dominus, poteſt alicui tribuere jus uſurpandi bona aliena, occidendi innocentem &c. Quo jure dato, acceptio boni alieni non eſt injuſta, imo non eſt acceptio alieni, ſed boni, quod fuit alienum, jam per donationem Dei factum eſt proprium accipientis: occiſio innocentis eſt juſta, cum fiat authoritate accepta à Deo, qui poteſt pro libito diſponere de vita hominum &c. In iis verò præceptis, quorum materia non pendet à dominio Dei, ne impropriè quidem diſpenſare poteſt: nam ſunt quidam actus ita intrinſecè mali, ut in nulla circumſtantia fieri poſſint liciti, cujuſmodi ſunt odium Dei, blaſphemia, idololatria, hæreſis, perjurium &c.

Quæſt. VI. *Quid eſt Lex Poſitiva?*

Reſp. Lex poſitiva in genere eſt ea, quæ liberè à legiſlatore lata eſt, & aliter promulgata, quam per lumen naturale, videlicet aliquo ſigno externo, puta voce, vel ſcripto. Alia eſt merè poſitiva, quæ ſcilicet ſtatuit aliquid, quod non eſt ſic ſtatutum jure naturali, ſed quod jus naturale permittit ſic ſtatui, ut lex vetans comeſtionem certarum rerum. Alia eſt etiam naturalis ex parte materiæ, quæ ſcilicet ſtatuit aliquid, quod jam ſic lege naturali ſtatutum eſt, qualia ſunt omnia præcepta Decalogi, excepta determinatione Sabbati.

Lex verò divina poſitiva eſt ea, quæ à Deo liberè lata eſt, & aliter promulgata, quam per lumen naturale. Tales ſunt Lex vetus, & Lex evangelica, quæ ſunt etiam Lex naturalis ex parte materiæ, quoad præcepta ſcilicet moralia, & merè poſitiva quoad cætera præcepta.

SECTIO III.

De Lege humana.

NOta. Jus gentium eſt jus ab omnibus aut ferè omnibus gentibus, uſu & conſuetudine vim Legis habente, introductum. Sive eſt jus non ſcriptum, quod libero omnium aut ferè omnium nationum conſenſu & uſu receptum, vim obligandi habet. Sic ad jus gentium ſpectat diviſio & proprietas bonorum &c. Quare, jus gentium eſt quædam Lex humana virtualiter & æquivalenter.

CAPUT PRIMUM.

De cauſa efficiente, & materia Legis humanæ.

Quæſt. I. QUinam poſſunt ferre leges, & quibus?

Reſp. 1. Leges Eccleſiaſticas ferre poſſunt 1. Papa pro tota Eccleſia, ex Joan. 21. *Paſce agnos meos, paſce oves meas:* 2. Concilium generale etiam pro tota Eccleſia, Nationale pro tota natione, & Provinciale pro ſua Provincia. 3. Legatus Apoſtolicus pro ſua provincia. 4. Epiſcopus pro ſua diœceſi, licet non conſecratus, modò ſit confirmatus, Archiepiſcopi autem, Primates, & Patriarchæ extra Concilium poſſunt pro ſua

tantum diœceſi. 5. Qui habent juriſdictionem quaſi Epiſcopalem, ut aliqui Abbates pro locis ſibi ſubjectis. 6. Ordines Religioſi in Capitulo generali; non tamen illorum Præpoſiti generales, niſi ex ſpeciali & expreſſa conceſſione Papæ, quæ ordinariè non datur; neque Ordo fœminarum, qui æquè eſt incapax juriſdictionis eccleſiaſticæ, ac earum ſingulæ: ideoque non poteſt ferre leges proprie dictas, ſed ſolum ſtatuta conventionalia, & obligantia vi voti obedientiæ.

Reſp. 2. Leges civiles ſancire poſſunt, Imperator pro toto Imperio, Rex & quivis Princeps, ac Reſpublica ſuperiorem non agnoſcens, pro ſuis ditionibus. Ratio generalis, eſt, quia Epiſcopi, & Principes ſæculares præpoſiti ſunt Rectores communitatis perfectæ; ac proindè habent legislativam poteſtatem, utpote neceſſariam ad rectè ac convenienter regendam communitatem perfectam; nec enim rectè ac convenienter communitatem perfectam regere poſſunt, niſi habeant poteſtatem efficaciter ac ſtabiliter ſtatuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt, & curandi ut obſerventur, coercendo, & puniendo improbos ac rebelles, omneſque in officio continendo.

Nota. Qui poſſant condere leges, à fortiori poſſunt ferre præcepta, quæ etiam imponere poteſt quivis Superior privatus reſpectu ſuorum ſubditorum circa materiam directioni ſuæ ſubjectam; nam nemo poteſt eſſe Superior ſine poteſtate præcipendi.

Reſp. 3. Nemo poteſt ferre leges, niſi ſuis ſubditis, & de rebus ſuo regimini ſubjectis; cum nemo habeat poteſtatem in non ſubditos, & circa res ſuo regimini minime ſubjectas. *Poteſtas ſpiritualis & ſæcularis, utraque deducitur à poteſtate divina; & ideò in tantùm ſæcularis poteſtas eſt ſub ſpirituali, in quantum eſt ei à Deo ſuppoſita, ſcilicet in his quæ ad ſalutem animæ pertinent. Et ideò in his magis eſt obediendum poteſtati ſpirituali, quam ſæculari. In his autem, quæ ad bonum civile pertinent, eſt magis obediendum poteſtati ſæculari quam ſpirituali, ſecundum illud* Matth. 22. *Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari*, ait S. Thom. in 2. diſt. 44. quæſt. 2. art. 4. ad 4. Hinc 1. Principes merè Eccleſiaſtici non poſſunt ferre leges niſi de rebus ſpiritualibus, & ad regimen eccleſiaſticum; Sæculares verò niſi de rebus temporabus, & ad gubernationem politicam pertinentibus. Principes tamen ſæculares, *quos Deus ſanctæ fidei, Eccleſiæque protectores eſſe voluit*. Trid. ſeſſ. 25. cap. 20. ut tales ſunt, & debent fidem, Eccleſiamque tueri, & curare ut ejus leges obſerventur, ut monet S. Leo Leonem Imper. epiſt. 75. *Debes incunctanter advertere regiam poteſtatem tibi non ſolum ad mundi regimen, ſed maximè ad Eccleſiæ præſidium eſſe collatam, ut auſus nefarios comprimendo, & quæ benè ſunt ſtatuta defendas, & veram pacem his, qui ſunt turbati, reſtituas.*

2. Imperator non poteſt ferre leges pro regionibus, quarum non eſt dominus jure feudi vel alio titulo; & ſic regiones illæ non tenentur legibus Juſtiniani, aut aliis Imperatoriis, niſi eas adoptaverit ſupremus Princeps, vel conſuetudo.

3. Nemo poteſt ferre leges contrarias legibus ſui Superioris: Quia poteſtas inferioris non prævalet, imo ſubeſt poteſtati ſuperioris. Sic Epiſcopus non poteſt ferre leges contra jus commune, vel legem Papæ.

Quæſt. II. *Quid poteſt ſtatuere Lex humana?*

Reſp. 1. Non poteſt quidquam ſtatuere contra legem divinam ſive naturalem, ſive mere poſitivam. Nam poteſtas humana eſt ſubordinata poteſtati ac voluntati Dei, & inferior non poteſt derogare juri ſuperioris: quo ſpectat illud Act. 5. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.*

Reſp. 2. Homines poſſunt multa præcipere, vetare, aut irritare, quæ nec lege naturali, nec poſitiva divina, præcepta, vel vetita, aut irrita ſunt. Conſtat 1. Ex praxi; nam multa legibus humanis ſtatuuntur, quæ lege divina naturali aut poſitiva ſic ſtatuta non ſunt; quæque ſuppoſita lege humana obligant, ex lege divina, naturali, & poſitiva generaliter præcipiente, ut ſubditi juſtis ſuperiorum præceptis obtemperent. 2. Quia legislator humanus habet poteſtatem legibus ſtatuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt: poteſtas enim legislativa hominibus conceſſa, tanta eſt, quantum poſtulat bonum commune, propter quod datur: nam (ut ait S. Thom. 1. 2. q. 95. art. 3.) *Uniuſcujuſque rei, quæ eſt propter finem, neceſſe eſt quod forma determinetur ſecundum proportionem ad finem*. At multa ad bonum commune expediunt, quæ nulla lege divina ſtatuta ac determinata ſunt. Alioqui non extaret poteſtas verè legislativa humana, ſed tantum poteſtas declarativa vel determinativa juris divini.

Reſp. 3. Legislator humanus non poteſt omnibus quoslibet virtutum actus etiam heroicos præcipere, niſi bonum commune aliquem

quem ejuſmodi actum exigeret. Quia Lex humana debet eſſe accommodata hominum conditioni, & verè moraliter poſſibilis toti communitati, aut ſaltem majori parti illius. At exercere quoslibet actus virtutum non eſt hujuſmodi, hoc enim paucorum eſt ac perfectorum. Ergo. *Major conſtat*. Nam Lex humana debet eſſe utilis bono communi ad quod ordinatur: at non erit talis, ſi non ſit accommodata hominum conditioni, & moraliter poſſibilis majori ſaltem parti communitatis: nam lex moraliter impoſſibilis à paucis obſervaretur, ac proinde eſſet in ruinam majori parti eam tranſgredienti; ſicque poſita hac lege, major pars ſubditorum pejor evaderet.

Hoc tamen non debet intelligi de legibus, quæ poſſunt ferri ex aliqua hypotheſi voluntaria: ſic enim Eccleſia præcipit caſtitatem perpetuam iis, qui ſacros Ordines ſuſcipere volunt. Sic etiam ex hypoteſi delicti gravis imponi poſſunt graves pœnæ. Item nec de Regulis Religioſorum ex amore perfectionis ſponte ſuſceptis.

Reſp. 4. Legislator humanus poteſt omnibus præcipere actus illos virtutum, qui ad bonum commune expediunt, & ordinariæ facultati communitatis accommodati ſunt; & poteſt prohibere illos actus vitiorum, qui bono communi noxii ſunt, & cum morali utilitate Reip. coerceri ac puniri poſſunt. Nam poteſtas ferendi leges hominibus data, tantam habet latitudinem, quantam poſtulat bonum commune, propter quod datur: finis enim eſt menſura eorum, quæ ſunt & requiruntur ad finem. Cum autem non ſit idem finis poteſtatis eccleſiaſticæ & civilis, unaquæque poteſt ſolum præcipere actus virtutum illarum, quæ ſuo fini accommodatæ ſunt. Proximus quippe eccleſiaſticæ poteſtatis finis eſt cultus divinus & felicitas æterna, Civilis verò poteſtatis proximus finis eſt publica tranquillitas & temporalis felicitas populorum: quamvis ejus finis ultimus ſit gloria Dei, & æterna hominum felicitas; nam omne regimen ad Dei gloriam, & æternam hominum ſalutem referri debet.

Reſp. 5. Superior habet poteſtatem obligandi ſubditos in omni caſu, in quo judicat ſe poſſe obligare; quamdiu non eſt evidens eum falli, ſic judicando. Nam bonum commune & recta gubernatio poſtulat, ut hanc poteſtatem habeat. Alioqui magna daretur ſubditis licentia Superiorum juſſa abnuendi; quod multum obeſſet rectæ eorum gubernationi, & bono communi.

Quæſt. III. *An Lex humana poteſt præcipere actus internos?*

Reſp. 1. Lex humana poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint in tali ſpecie morali, puta contractus, juramenti, Sacramenti, orationis &c. Ita communiter. Quia 1. Eccleſia habet poteſtatem præcipiendi actus externos, qui neceſſarii ſunt, aut valde expediunt ad rectam gubernationem, bonum commune Eccleſiæ, & cultum Dei convenientem. At actus externi, in tali ſpecie morali conſtituti, tales ſunt. Ergo Eccleſia poteſt ejuſmodi actus externos præcipere. Ergo poteſt etiam præcipere actus internos neceſſarios, ut illi actus externi ſint in tali ſpecie: nam qui poteſt præcipere aliquid, poteſt etiam præcipere id omne, ſine quo illud eſſe nequit: alioqui non haberet veram & efficacem poteſtatem illud præcipiendi. 2. Eccleſia poteſt præcipere Sacerdoti, ut vere ſacrificet, baptizet &c. Fidelibus, ut vere orent, contrahant, jurent, voveant &c. Nam hi actus ſunt neceſſarii, vel valde expediunt ad bonum commune Eccleſiæ, cultumque in ea debitum. Ergo Eccleſia poteſt præcipere intentionem ſacrificandi, laudandi Deum, orandi, ſe obligandi, jurandi &c. cum ſine hac intentione tales actus fieri nequeant.

3. Reipſa Eccleſia præcipit Confeſſionem ſacramentalem validam, ac proinde etiam dolorem internum ad illam requiſitum: nam Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Qui facit Confeſſionem voluntarie nullam, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ*. Item Eccleſia præcipit promovendis ad beneficia & gradus theologicos, ut jurent ſe ſincero animo damnare quinque famoſas Propoſitiones in ſenſu doctrinæ Janſenii: cui præcepto non ſatisfit, niſi interius credant has propoſitiones hæreticas contineri quoad ſenſum in libro Janſenii, ut declaravit Clemens XI. in Bulla *Vineam Domini Sabaoth* recepta ab Eccleſia.

Reſp. 2. Eccleſia poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint boni ac honeſti. Quia 1. Eccleſia habet poteſtatem præcipiendi actus externos honeſtos. Nam hæc poteſtas multum expedit, imò neceſſaria eſt ad rectam Eccleſiæ gubernationem, ad cultum Religionis in Eccleſia debitum, & ad bonum animarum. Ergo poteſt etiam præcipere actus internos ad honeſtatem neceſſarios, præſertim cum Eccleſiæ poteſtas ſit ſpiritualis, & immediate ordinata ad ſalutem animarum: nam ſine

hac

hac poteſtate inanis ac nulla eſſet prior poteſtas. 2. Reipſa Eccleſia præcipit actus externos ut honeſtos: ſic præcipit Communionem Paſchalem honeſtam ac religioſam: nam Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Præcepto Communionis annuæ ſatisfit per ſacrilegam Domini manducationem.* Item præcipit Beneficiatis, ut Officium *ſtudioſe & devote* celebrent, cap. *Dolentes, de celebrat.* & fidelibus auditionem ſacri religioſam, & cum attentione interna; unde oppoſitum damnavit Clerus Gallican. anno 1700. Eccleſia autem dici non poteſt ſibi attribuere poteſtatem aliquam, quam reipſa à Chriſto non acceperit; cum ſemper regatur à Spiritu Sancto, & ſit *columna & firmamentum veritatis.* 1. ad Tim. 3.

Reſp. 3. Eccleſia poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſunt talis honeſtatis ſeu virtutis. Quia 1. Eccleſia poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint honeſti ac boni: Ergo etiam ut ſint honeſti tali honeſtate ſpeciali. Quidni enim hoc æque poſſit ac illud, cum utrumque ad cultum Religionis conducat, & communi Eccleſiæ bono expedire poſſit? 2. Eccleſia poteſt præcipere non ſolum ut actus externus recte fiat, ſed etiam ut fiat propter talem finem bonum: ſic in gravi neceſſitate vel periculo communi, Epiſcopi jejunia & preces fidelibus interdum præcipiunt ad avertendam calamitatem publicam, obtinendam pacem &c. Nec ſatisfacit tali præcepto, qui jejunat vel orat ob alium finem licet bonum, cum non faciat id totum, quod præcipitur. 3. Reipſa Eccleſia prohibet, ne actus externi fiant aut omittantur propter talem finem malum, ut patet ex *Clementina* 1. *de ſtatu Monac.* ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui ſine licentia Prælati ſe confert ad Curiam animo accuſandi Prælatum; Et ex *Clement.* 1. *de Heret.* ubi excommunicantur Inquiſitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate omittunt contra juſtitiam & conſcientiam procedere contra aliquem in cauſa Fidei. Ergo Eccleſia vetare poteſt, ne actus aliqui fiant ex tali fine, ideoque ſint inhoneſti ſpeciali inhoneſtate. Ergo etiam poteſt præcipere ut actus externi fiant ex tali fine honeſto, ideoque ſint honeſti tali ſpecie honeſtatis: nam actus boni ſumunt ſpeciem à fine. Ergo Eccleſia poteſt præcipere actus internos neceſſarios, ut actus externi ſint honeſti in tali ſpecie honeſtatis ſeu virtutis.

Porro actus internus ad talem honeſtatem actus externi neceſſarius, quantum ad poſitionem vel omiſſionem ſui, poteſt ſufficienter innoteſcere per poſitionem vel omiſſionem actus externi, ad cujus honeſtatem requiritur: quia cum actu externo unum eumdemque actum totalem conſtituit, ac proinde poſito actu externo in talibus circumſtantiis internus rationabiliter præſumitur poni, niſi ſufficientia ad contrarium judicandum adſint indicia: omiſſo autem actu externo, internum omitti certo cognoſcitur; ideoque talis actus internus eſt ſufficienter proportionatus legi humanæ etiam coactivæ.

Quæſt. IV. *An Eccleſia poteſt præcipere vel prohibere actus mere internos?*

Reſp. Communis ſententia negat; ſed aſſerunt Gloſſa in cap. *Cogitationis*, diſt. 1. *de penit.* Adrian. Major, Julius Clarus, Roſella, Albertin. Medina, Cardena, la Croix &c. Et probant 1. ex Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo &c.* quæ verba generalia ſunt, & ſignificant ampliſſimam poteſtatem à Chriſto Eccleſiæ conceſſam, quæ proinde limitari non debet ad actus externos. 2. Quia poteſtas Eccleſiæ eſt ſpiritualis, & ordinatur immediatè ad ſalutem animarum, quæ pendet maxime ab actibus internis, cum ſint materia proportionata fini poteſtatis eccleſiaſticæ: nam finis cujuslibet poteſtatis, eſt menſura illius. 3. Eccleſia præcipit directe & immediate actus internos. Sic cap. ultim. *de hæretic. in 6.* Papa præcipit Inquiſitoribus, ut puram & providam intentionem habeant. 4. Reipſa Concil. Trident. ſeſſ. 6. in prooemio prohibet ne aliter credatur, quam ſuo decreto ſtatuitur. Ergo diſſenſus mere internus, non ſolum præcepto divino, ſed etiam eccleſiaſtico prohibetur. 5. Urbanus VIII. mandavit in omnibus & per omnia ſervari ab omnibus Rubricas Miſſalis Romani, inter quas una præſcribit, ut Sacerdos *aliquantulum quieſcat in meditatione Sanctiſſimi Sacramenti*: quæ certè meditatio eſt actus mere internus. 6. Innocentius VI. damnavit hanc propoſitionem Michalis de Molinos: *Riſu digna eſt doctrina quædam nova in Eccleſia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Epiſcopos.... Quia Eccleſia non judicat de occultis.*

Nec obſtat, inquiunt, illud cap. *Sicut* 2. *de Simon. Eccleſia non judicat de occultis.* Et cap. *Tua nos*, eod. tit. *Nobis datum eſt de manifeſtis tantummodo judicare.* Quia ad præcipiendum & obligandum in conſcientia, non neceſſe eſt ut Superior poſſit cognoſce-

re

re tranſgreſſionem factam; ſed ſufficit ut revera velit obligare, ſeu præcipere: nam hoc ipſo culpæ & pœnæ reatus contrahitur apud Deum, qui vindex eſt violationis legum humanarum. Neque, inquiunt, inutilis eſt hæc poteſtas circa actus mere internos. Nam ut poteſtas præcipiendi ſit utilis & efficax, ſufficit quod poſſit obligare in conſcientia, & ſub culpa à Deo punienda; hæc enim obligatio ſatis per ſe urget impletionem præcepti, ut patet in lege naturali.

Imò ſunt qui putant Eccleſiam punire poſſe pœna ipſo facto lata actus mere internos, v. gr. hæreſim mere internam, ſicut punit occultam: quia ad hoc non requiritur cognitio tranſgreſſionis.

Ad authoritatem & rationem S. Thomæ reſpondent: Homo *quidem non* poteſt de actibus mere internis ferre legem coactivam coactione externa, hoc eſt, obligantem ſub pœna per hominis ſententiam ferenda; quia talis lex requirit, ut homo per ſe poſſit cognoſcere, judicare, & punire; quod præſtare non poteſt, ſi materia legis eſſet actus mere internus, utpote prorſus occultus. Sed, inquiunt, poteſt homo ferre legem obligantem tantum ſub culpa à Deo punienda, vel etiam ſub pœna ipſo facto contrahenda circa ea quæ non poteſt cognoſcere, nec per ſe punire; quia lex illa per ſeipſam ſufficienter cogit, & punit tranſgreſſorem, & per ſe operatur omnem effectum quem habere poteſt, & qui intenditur à legislatore.

Quæſt. V. *An Lex ponit rem præceptam in ea virtute, ex cujus motivo etiam extrinſeco præcipitur?*

Reſp. Affirm. Ita Delugo, Cardenas, & alii communiſſime. Quia 1. omnis actus ſpecificatur à fine etiam extrinſeco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur, ut ſe inebriet, eſt in ſpecie furti & ebrietatis; & furans ex hoc fine, magis eſt intemperans, quam fur, ut docent Ariſtoteles, & S. Thomas. Ergo lex pariter ſpecificatur à fine etiam extrinſeco, ſicut omnis electio medii ſpecificatur à fine intento: nam lex æque finem extrinſecum intendit, & actionem aliquam præcipit vel vetat tamquam medium ad illum finem. Permutatio beneficiorum ex propria authoritate, non eſt de ſe mala contra Religionis virtutem, ſed ſolum quia prohibetur ab Eccleſia ex motivo religionis & reverentiæ erga res ſacras. Item ſumptio cibi vel potus leviſſimi ante Communionem eſt ſacrilega, ob prohibitionem Eccleſiæ factam ex motivo reverentiæ erga Euchariſtiam.

Ut autem præceptum obliget ſubditum ex illa virtute, ex cujus motivo materiæ extrinſeco imponitur, requiritur. 1. Ut Superior declaret, ſe ex illo motivo præcipere, ſi non ſit aliunde notum: alioqui actus non præſumitur præcipi niſi ex motivo ſuo intrinſeco, v. gr. jejunium ex motivo temperantiæ. 2. Ut velit obligare ad illam virtutem, & rem præceptam facere materiam ejus neceſſariam: quamvis enim Eccleſia præcipiat jejunium in vigilia Nativitatis Chriſti v. gr. non ſolum ex motivo intrinſeco temperantiæ, ſed etiam ex motivo extrinſeco Religionis, nempe ad honorem Chriſti; quia tamen obligationem Religionis nobis non imponit, qui iſto die non jejunat, peccat ſolum contra temperantiam.

Quæſt. VI. *An qui violat legem humanam de actu virtutis alicujus v. gr. Religionis, peccat ſolum contra obedientiam?*

Reſp. Peccat etiam contra virtutem illam, cujus actus præcipitur. Quia obligatur ad actum virtutis qui præcipitur, cum præceptum humanum obliget in conſcientia. Hinc qui ſacrum omittit die feſto, non abſtinet à carnibus feria ſexta, peccat contra Religionem, & temperantiam, & tenetur hæc peccata ſpecie diverſa exprimere in Confeſſione; nec ſatisfacit dicendo, ſe bis peccaſſe contra præceptum Eccleſiæ.

CAPUT II.

De obligatione Legis humanæ.

Quæſt. I. **A**N *Principes Eccleſiaſtici, & ſæculares, poſſint etiam fidelibus ferre leges obligatorias in conſcientia, ita ut earum tranſgreſſio ſit offenſa Dei, etiam mortalis in re gravi?*

Reſp. Affirm. Fide conſtat. *Prob.* 1. Ex 1. Petr. 2. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſive Regi, ſive Ducibus .... quia ſic eſt voluntas Dei.* Et Roman. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt enim poteſtas niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt .... Ideo neceſſitate ſubditi eſtote non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.* Ergo qui reſiſtit poteſtati civili tranſgrediendo ejus legem, reſiſtit Deo, & acquirit ſibi damnationem etiam æternam à Deo,

Deo, ut explicant Patres, & patet ex his verbis: *Ideo ſubditi eſtote propter conſcientiam.*. Ergo Principes ſæculares poſſunt ferre leges, quarum tranſgreſſio ſit mortalis culpa.

Idem è fortiori poſſunt Principes Eccleſiaſtici; cum poteſtas Eccleſiaſtica ſit ſpiritualis, & altioris ordinis; & conſtat adhuc 1. Pro Summo Pontifice: nam Chriſtus dixit Petro, & ſucceſſoribus ejus, Joann. 21. *Paſce agnos meos. Paſce oves meas.* Et Matthæi 16. *Quodcumque ligaveris ſuper terram erit ligatum & in cælis.* 2. Pro Epiſcopis: nam Chriſtus dixit reliquis Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus Epiſcopis, Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et Hebr. 13. *Obedite præpoſitis veſtris.* Item ex Trident. ſeſs. 7. can. 8. & ſeſſ. 25. de delectu ciborum; & ex cap. *Violatores*, 25. quæſt. 1. & ſequentibus. Hoc etiam conſtat ex traditione, & perpetuo ſenſu, ac uſu Eccleſiæ & fidelium. Sic, Actor. 15. Apoſtoli, ſtatuendo Legem etiam mere poſitivam, qualis eſt Lex abſtinendi à ſanguine & ſuffocato dicunt: *viſum eſt Spiritui Sancto & nobis*. Et de Paulo dicitur: *perambulabat..... confirmans Eccleſias, præcipiens cuſtodire præcepta Apoſtolorum & ſeniorum.*

Prob. 2. Quia Lex naturalis præſcribit, & recta ratio dictat ſubditos teneri Superiorum præceptis parere: nam eſſe ſuperiorem, eſt poteſtatem ac authoritatem habere in alios, qui tamquam ſubditi debeant illi parere.

Prob. 3. Qui violat jus alterius in re gravi, hoc ipſo Deum graviter offendit: nam Deus vult ac jubet ut ſuum cuique tribuatur; & graviter vetat ne graviter violetur jus alterius, cum violare jus alterius ſit intrinſece malum, ideoque prohibitum lege divina naturali. At violans præceptum legiſlatoris in re gravi, violat graviter jus illius, nempe jus quod habet exigendi per legem ſuam aliquid grave, & quo reipſa illud graviter exigit. Ergo. Adde quod poteſtas obligandi in conſcientia ſub mortali, ſit neceſſaria ad rectam gubernationem & efficaciam legis; alioquin innumeræ eſſent tranſgreſſiones occultæ, nec finis Legis ſatis obtineri poſſet.

Nota. Obligare in conſcientia eſt imponere neceſſitatem agendi vel omittendi aliquid ad vitandam culpam, & offenſam Dei. Obligatio vero in conſcientia eſt talis neceſſitas.

Obj. 1. Multos Scripturæ textus:

1. Illud Matth. 15. *Sine cauſa colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum.* *Reſp.* Ibi Chriſtus damnat, non præcepta hominum juſta, & legitima, ſed injuſta, & contraria legi divinæ, vel etiam inutilia, quæ Phariſæi anteponebant legibus divinis.

Porro cum dicitur Deuteron. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor:* Supplo aliquid tamquam præceptum divinum, immediate à Deo latum. Cum autem Deus Deuteron. 12. dicit: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino*; loquitur de præceptis cœremonialibus, & prohibet Judæis, ne ad illa addant aliquid, præſertim ex ritibus Gentilium.

2. Illud 2. Corinth. 3. *Ubi autem ſpiritus Domini, ibi libertas.* *Reſp.* Per libertatem intelligitur immunitas à ſervitute peccati, à timore ſerviliter ſervili &c. Cum autem dicitur Rom. 6. *Non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.* Et Gal. 5. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*: hæc verba, *Non eſtis ſub lege*, ſignificant: Non ſervitis, nec obeditis concupiſcentiæ, ſed illi imperatis. In aliquibus aliis locis, per legem intelligitur lex Moſaica, quæ per Evangelicam abrogata eſt, & à qua omnes ſunt liberi.

3. Illud 1. Tim. 1. *Lex juſto non eſt poſita, ſed injuſtis &c.* *Reſp.* Senſus eſt: Lex eſt poſita juſto ad illum pœnis coercendum & terrendum, quia juſtus libenter & ex amore juſtitiæ legem obſervat. Quare lex juſto impoſita eſt ad illum dirigendum: lex quippe plura officia & effectus habet.

4. Illud Jac. 4. *Unus eſt Legiſlator, & Judex*, nempe Deus. *Reſp.* Senſus eſt, unum eſſe Legiſlatorem ſupremum & principalem, à quo cæteri ſuam poteſtatem accipiunt: ſicut Matth. 13. dicitur: *Unus eſt Pater veſter, qui in cœlis eſt. Nec vocemini Magiſtri: quia Magiſter veſter unus eſt Chriſtus.* Et vero cum multa ad bonum commune neceſſaria, & utilia ſint, quæ jure naturali, & poſitivo divino ſtatuta non ſunt, neceſſe fuit dari à Deo hominibus poteſtatem illa ſtatuendi, & alia non ſatis jure divino determinata magis determinandi.

Obj. 2. Præcepta evangelica ſufficiunt. Ergo inutilia ſunt præcepta humana. *Reſp.* Neg. conſeq. Nam inter præcepta evangelica eſt præceptum parendi legibus Principum Eccleſiaſticorum, & ſæcularium, atque præceptis legitimis ſuperiorum, quorum authoritatem commendat, & quibus obedientiam præcipit Chriſtus per ſe & per Apoſtolos.

ſtolos. Unde ád ſervandam legem Evangelicam obtemperandum eſt legibus ac præceptis humanis.

Obj. 3. Inferior non poteſt obligare in foro ſuperioris. Ergo homo non poteſt ligare in foro conſcientiæ, quod eſt forum Dei. *Reſp.* Inferior obligare poteſt in foro ſuperioris, quando poteſtas inferioris eſt ab ipſo ſuperiore. Omnis autem poteſtas eſt à Deo.

Obj. 4. Principes, præſertim ſæculares, non intendunt obligare ſub peccato. *Reſp.* Hoc ſaltem virtualiter & implicite intendunt. Nam hoc ipſo quod intendunt uti poteſtate legiſlativa, quæ à Deo derivatur, ſufficienter intendunt obligare ſub peccato, propter eſſentialem connexionem uſus poteſtatis à Deo derivatæ, & obligationis ſub culpa.

Inſtabis. Legiſlator humanus non exprimit obligationem in conſcientia, & ſæpe de ea non cogitat, ferendo legem. Ergo non obligat in conſcientia. *Reſp.* Neg. conſeq. Quia ad obligandum in conſcientia non requiritur expreſſa intentio, & mentio obligationis in conſcientia, ſed ſufficit implicita, & virtualis, contenta ſcilicet in præcepto. Nam hoc ipſo quod ſuperior præcepit aliquid, ad illud ſub culpa mortali vel venlali pro gravitate, vel levitate rei præceptæ obligat vi legis divinæ generaliter præcipientis obſervationem omnis legitimi præcepti ſuperiorum: obligatio enim ſub culpa eſſentialiter annexa eſt præcepto cuilibet legitimo, quia Deus vult, & jubet, ut legitimis ſuperiorum præceptis obtemperemus. Quare violando præceptum hominis, violatur etiam illud præceptum divinum generale, quod ſane obligat pro capacitate materiæ.

Quæſt. II. *Quandonam Lex humana obligat ſub mortali culpa?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, ad hoc requiritur materia gravis. Quia 1. poteſtas humana eſt limitata, & commenſurata exigentiæ ac capacitati materiæ. 2. Obligare graviter in re ex omni parte levi, eſt contra rectam rationem, bonum commune, & convenientem gubernationem, & in perniciem animarum, imo eſt injuſtum; nulla autem eſt poteſtas à Deo data hominibus, niſi ad ædificationem, non in deſtructionem. 3. Lex divina naturalis & poſitiva numquam obligat ſub mortali in materia levi ſub omni reſpectu.

Item ſecundum multos, requiritur intentio ſuperioris graviter obligandi, ſeu [illegible] graviter; hoc eſt, ex tota ſua poteſtate, id quod ſtatuitur: quia ſuperior poteſt in materia gravi obligare tantum ſub veniali. Non tamen requiritur ut ſuperior expreſſe intendat obligare ſub mortali: ſed ſatis eſt quod intendat uti ſua tota poteſtate, & graviter exigat aliquid grave, licet ignoret quid ſit obligatio ſub peccato: cum enim poteſtas ſuperioris ſit à Deo, & Deus jubeat ut ſubditi ei pareant, poſita gravitate præcepti humani, hoc ipſo oritur obligatio gravis, adeoque ſub mortali.

Reſp. 2. Lex obligat ſub mortali, quoties materia eſt gravis, & Legiſlator abſolute præcipit vel vetat, nec expreſſe ſignificat ſe velle ſolum obligare ſub veniali. Ita omnes, ex Clement. 2. *de verb. ſignif.* quia tunc ſuperior poteſtate præcipiendi utitur ſine limitatione, & ſecundum materiæ capacitatem, cui cenſetur ſe accommodare, niſi oppoſitum declaret; & ſic imponit præceptum grave; ideoque graviter obligans.

Cæterum ad gravitatem materiæ legis duo requiruntur & ſufficiunt. 1. Ut finis proximus legis, ſeu id quod proxime intenditur per legem, ſit magni momenti. 2. Ut id, quod ſtatuitur, non parum ad illum finem conferat, quamvis ſit aliquid in ſe leve. Sic comeſtio pomi in Paradiſo, licet de ſe levis, tamen erat gravis ratione finis à Deo intenti, nempe ut homo ſuam ſubjectionem & dependentiam à Deo profiteretur. Sic etiam ingreſſus viri in clauſtrum Monialium eſt materia gravis, quia ejus omiſſio multum confert ad gravia mala avertenda. Quare legis materia gravis eſt, quando res præcepta vel prohibita, multum conducit ad finem proximum legis, qui ſit gravis momenti.

Reſp. 3. Gravitas materiæ, & intentio ſuperioris ſufficiens ad obligandum ſub mortali, cognoſci poſſunt. 1. Ex gravitate verborum quibus utitur ſuperior, ut v. gr. cum præcipit, & vetat aliquid ſub interminatione divini judicii, vel in virtute obedientiæ, vel ex tota ſua poteſtate &c. Nam graviſſima verba non adhibentur à prudenti ſuperiore, niſi circa materiam gravem, & ad ſignificandam gravem obligationem. Item dum ſignificat ſe velle obligare ſub gravi culpa. 2. Ex gravitate pœnæ tranſgreſſoribus impoſitæ, qualis eſt excommunicatio, pœna mortis, exilii, carceris perpetui &c. Nam gravis pœna non imponitur juſte, niſi pro gravi culpa, quæ ſupponit gravem obligatio-

gationem præcepti violati. 3. Ex communi prudentum judicio, vel ex conſuetudine, quæ eſt *optima legum interpres*, cap. *de conſuetud.*

Quæſt. III. *An legiſlator poteſt in materia gravi obligare ſolum ſub veniali?*

Reſp. Multi aſſerunt, & videtur communis ſententia. Quia 1. Poteſtas obligandi, quam habet Legiſlator, eſt quoad uſum in ejus libera voluntate, & ſic poteſt eam applicare prout voluerit. Ergo poteſt illam applicare ad obligandum ſolum ſub veniali; præſertim cum materia majoris obligationis ſit etiám capax minoris, & hoc ad convenientem gubernationem interdum expediat, ne ſcilicet nimium oneretur conſcientia ſubditorum, qui ſufficienter ad talis legis obſervationem inducuntur per obligationem ſub veniali. 2. Multæ leges, ac conſtitutiones Religioſorum, ut Carmelitarum diſcalceatorum, à SS. Pontificibus approbatæ, obligant ſolum ſub veniali in rebus gravibus, ut jejuniis, abſtinentiis &c. 3. Lex divina ſolum præcipit, ut pareatur ſuperiori quantum & quatenus præcipit, & ab illa oritur obligatio commenſurata voluntati ſuperioris. Ergo ſi ſuperior leviter exigat, & præcipiat aliquid, etſi de ſe grave, inde oritur ſolum obligatio levis, & tunc præceptum cenſetur formaliter leve. 4. Actus libere agentium non operantur ultra intentionem eorum.

Obj. 1. Legiſlator humanus non poteſt in re levi obligare ſub mortali culpa. Ergo non poteſt in re gravi obligare ſub veniali.

Reſp. Neg. conſeq. Quia Deus non dedit hominibus poteſtatem obligandi alius niſi ſecundum materiæ capacitatem; alioqui regimen humanum eſſet nimis durum. At legiſlator cum habeat poteſtatem præcipiendi & vetandi libere exercendam, poteſt illa poteſtatem applicare ad præcipiendum vel prohibendum rem gravem ſub levi culpa, ſicut poteſt illam poteſtatem nullo modo exercere nec applicare. Et interdum habere poteſt juſtam cauſam ſic applicandi ſuam poteſtatem, puta, ne nimiùm gravetur conſcientia ſubditorum, & ne detur occaſio graviter peccandi, quando aliunde levis obligatio ſufficienter inducit ſubditos ad ſervandam legem, ut conſtat ex legibus quorumdam Religioſorum à Sede Apoſtolica approbatis.

Obj. 2. Licet pendeat à legiſlatore, ut legem ferat vel non ferat, tamen poſito præcepto, vis obligandi derivatur à lege naturali. Ergo vim illam obligandi minuere nequit legiſlator. *Reſp.* Poſito præcepto, derivatur quidem à lege naturalis vis obligandi, ſed proportionata præcepto, quod in hoc caſu leve eſt, cum legiſlator tunc leviter præcipiat.

Quæſt. IV. *An leges fundata in præſumptione, obligant in conſcientia?*

Nota. Duplex eſt præſumptio, altera periculi, ſeu potentiæ, quæ frequenter ad actum reducitur; & altera facti, qua factum aliquod in particulari præſumitur.

Reſp. 1. Lex fundata ſolùm in præſumptione periculi, ſemper obligat in conſcientia. Quia 1. Leges illæ ſemper nituntur veritati, ac judicio certo periculi, vel ſæpe vel aliquando contingentis; quod ſemper verum eſt. 2. Legiſlator intendit per illas obligare, etiamſi eventus periculi non interveniat aliquo caſu particulari. Nam bonum commune poſtulat, ut omnes & ſemper obligentur: alioqui non impediretur efficaciter malum, quod ſæpè evenire poſſet, etiam cum ejus periculum non perſpicitur; & multi, imo plerique ſibi falsò perſuaderent non extare periculum reſpectu ſui, & ſic lex paucos obligare cenſeretur. Hinc lex vetans & irritans matrimonia clandeſtina, fundata in periculo fraudis, ſcelerum, & incommodorum, quæ ex illis facilè oriri poſſunt, obligat etiam in caſu, in quo iſta certò non evenirent.

Reſp. 2. Præceptum fundatum in præſumptione facti, quod in re ipſa ſupponitur, non obligat in conſcientia, non ſubſiſtente veritate facti. Quia tunc non ſubſiſtit fundamentum præcepti, nec proinde obligatio ejus; nec tunc ſuperior intendit obligare, cum nulla ſit ratio obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Epiſcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipſe præſumit eam eſſe valide conjunctam, cum tamen non ſit propter occultum impedimentum; imo peccaret, ſi obediret.

Quæſt. V. *An Lex humana poteſt obligare cum gravi nocumento ſeu damno?*

Nota. Certum eſt, legem naturalem obligare ad ſui obſervationem, etiam cum damno vitæ in iis circumſtantiis, in quibus viget, ſeu jubet, vel vetat aliquid. Quia non præcipit nec vetat niſi id, cujus commiſſio vel omiſſio dedecet naturam rationalem, eſtque intrinſece mala. Non licet autem, ad vitandam mortem, & quodvis ſupplicium, facere aliquid intrinſece malum, etſi leve: nam quod eſt ex natura rei malum, ac illicitum, tale eſt in quovis periculo, & damno.

no. Item id quod à Deo præcipitur ut medium abſolute neceſſarium ad ſalutem animæ, obligat cum quovis damno temporali, etiam vitæ; cum ſalus æterna ſit rebus omnibus temporalibus anteponenda.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, leges humanæ non obligant plerumque, ſeu ordinarie, cum gravi nocumento ſeu damno, quod per accidens conjunctum eſt actui præcepto. *Prob.* 1. Ex cap. 2. *de obſerv. jejun.* ubi ſtatuitur, infirmos eſſe immunes à jejunio, *cum non ſubjaceant legi neceſſitas*. Et ex cap. 4. *de regul. juris. Quod non eſt licitum in lege, neceſſitas facit licitum. Nam & ſabbatum cuſtodiri præceptum eſt: Machabæi tamen ſine culpa ſua in ſabbato pugnabant. Sic & hodie ſi quis jejunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur.* 2. Ex praxi Eccleſiæ, & conſenſu omnium, præcepta audiendi Sacrum, jejunandi, recitandi horas &c. non obligant cum gravi incommodo ſeu damno. 3. Leges divinæ merè poſitivæ, quæ ſtrictius obligant quam humanæ, non ſolent obligare cum gravi nocumento. Nam Chriſtus Matth. 12. approbat factum Davidis, qui in neceſſitate gravi comederat panes Propoſitionis, quorum eſus lege divina erat laicis prohibitus. Item lex de integritate confeſſionis ex communi non obligat cum graviſſimo damno confeſſioni extrinſeco. 4. Ex cap. *Erit*, diſt. 4. lex debet eſſe poſſibilis ſecundum hominum naturam, & conſuetudinem. Sed ex S. Antonino 2. part. tit. 3. c. 10. §. 10. *Impoſſibile eſt, quod vix poſſibile eſt, ut puta nimiam habens difficultatem.* 5. Ordinarie ad bonum commune, & ad finem legum illarum aſſequendum ſufficit, ſi illæ obligent ac ſerventur communiter, & extra caſus extraordinarios gravis periculi ac damni. Unde Legiſlator prudens cenſetur obligare cum hac moderatione, & benignitate, alioqui ſine cauſa ſufficiente exponeret ſubditos morali periculo peccandi.

Dixi, *ordinarie*, ob ſequentes reſponſiones.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, lex humana, cui periculum gravis damni eſt accidentarium, obſervari debet aliquando per accidens cum quovis damno temporali, etiam vitæ, quando ſcilicet omitti non poteſt ſine contemptu legitimæ poteſtatis, vel religionis, aut ſcandalo gravi. Quia lex humana, vel ſaltem divina naturalis, tunc obligat ad tuendum & non contemnendum, etiam exterius tantum, religionem & poteſtatem publicam, quæ præponderant bono vitæ privati. Quippe ad bonum commune plus refert religionem & poteſtatem legitimam non contemni, ac ſcandalum omitti, quam privati vitam ſervari. Dixi, *ſaltem naturalis*: nam contemptus etiam externus legis, & poteſtatis legitimæ, vel religionis, & ſcandalum, ſunt intrinſecè mala, ideoque lege naturali prohibita. Quare Machabæi elegerunt potius mori, quam manducare carnem ſuillam in contemptum legis veteris. 2. Machab. 7.

Hinc quamvis juxta multos, liceat Catholico tranſeunti per loca Hæreticorum comedere carnes die aliàs vetito, ne ſi abſtineat, prodat ſe Catholicum, & ideo de vita periclitetur, eo quod præceptum Eccleſiæ non obliget cum tanto damno; tamen ſi quis ab Hæretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut oſtenderet hoc facto ſe deſpicere eccleſiaſticam legem ſeu poteſtatem, teneretur ſubire mortem potius, quam comedere. Nec excuſaretur, etſi declararet ſe non comedere carnes in contemptum Eccleſiæ, ſed propter neceſſitatem ad vitandam mortem: nam tunc adhuc eſſet contemptus externus legis, qui ſemper eſt intrinſece malus. *Delugo*.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, lex humana poteſt per ſe obligare cum periculo & damno etiam vitæ. Quia in quavis communitate perfecta, eſt tota poteſtas ad ſuam conſervationem & ad bonum commune neceſſaria. Nam Deus ut author naturæ, cujuſlibet communitatis civilis gubernationi ac communi bono, & Chriſtus Eccleſiæ bono, ac recto regimini ſufficientiſſime providit. Ergo in quavis communitate perfecta eſt poteſtas præcipiendi actus ad ſuam conſervationem, & bonum commune neceſſarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cum aliunde æquum ſit pro totius ſalute partem periculo objicere. Sic Epiſcopus poteſt obligare Vicarium, mortuo Parocho, ad non deſerendum parochianos tempore peſtis; dux milites ad ſervandam ſtationem, vel irruendum in hoſtes cum certo mortis periculo &c.

Lex autem humana tunc maximè per ſe obligat cum periculo vitæ, quando tale periculum per ſe actui præcepto conjunctum eſt. Sed tunc ad juſtitiam legis requiritur, ut res præcepta ſit gravis, & neceſſaria ad conſervationem vel bonum ſtatum reip. Nam reſpublica non habet dominium, ſed ſolùm convenientem uſum vitæ civium.

Quæſt. VI. *An & qualis promulgatio requiritur, ut Lex obliget?*

Nota,

Nota. Promulgatio Legis eſt Legis publicatio, ſeu publica denuntiatio facta nomine Principis, per quam Lex ſubditis innoteſcere poteſt. Fit autem vel voce præconis, vel affixione Legis ſcriptæ in loco publico, vel alio ſimili modo. Unde differt à divulgatione, quæ eſt promulgationis extenſio, qua ſcilicet Legis jam promulgatæ notitia extenditur ad omnes, aut ſaltem ad majorem partem ſubditorum.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, ut Lex obliget, requiritur ſufficiens promulgatio: Quia 1. Lex non poteſt obligare communitatem, niſi ipſi ſic proponatur, ut ab ea cognoſci poſſit. Nam nemo poteſt obligari ad aliquid incognitum; cum rei incognitæ obſervationem velle nemo poſſit. At Lex non poteſt ſic proponi communitati, niſi ſufficienter promulgetur, & notitia illius fiat aliquo modo publica, ut patet. 2. Lex eſt regula publica actuum: nam eſt regula actuum communitati propter bonum commune præſcripta à ſuperiore ejus curam gerente. At regula publica debet publicè proponi, & applicari, ad hoc ut ſubditi teneantur ei ſe conformare, ſicut regula privata debet ſaltem privatim applicari, ad hoc ut privatus ei ſe conformare teneatur. Enimverò quævis regula, niſi ſufficienter regulabili applicetur, & quidem modo ſibi proportionato, nullum habet effectum. Quare promulgatio vel eſt complementum eſſentiale Legis, vel ſaltem conditio eſſentialiter requiſita, ut Lex actu obliget.

Hinc ſi Titius certò ſciat legem aliquam eſſe latam, & juſſu principis triduo promulgandam, non obligatur ad illam, donec reipſa promulgata ſit. Nam Lex cum ſit præceptum commune latum pro tota communitate, non poteſt ullum membrum particulare obligare, quin obliget communitatem: hanc autem non obligat, niſi publice propoſita ſit, ideoque pomulgata.

Reſp. 2. Ad promulgationem ſufficientem nulla certa ſolemnitas, ſeu nullus modus determinatus promulgationis ex natura rei requiritur. Quia ex natura rei ſufficit, quod Lex ſic proponatur, ut poſſit facile pervenire ad notitiam ſubditorum. Hinc ex natura rei ſufficit quod Lex publicè denuncietur in curia, ſeu in civitate in qua reſidet princeps: nam Lex ibi denunciata poteſt facile in ſubditorum notitiam pervenire, ob frequentem ad ſedem principis recurſum ex civitatibus omnibus ei ſubjectis.

Ad promulgationem vero jure poſitivo requiſitam, talis debet eſſe publicatio, qualis vel ex Lege poſitiva, vel ex conſuetudine, vel ex Legiſlatoris voluntate præſcribitur. Cum ergo circa hoc diverſæ in diverſis locis ſolemnitates & conditiones, vel conſuetudine vel Lege determinatæ ſint, ſi earum aliqua omittatur, non cenſetur Lex legitimè promulgata.

Reſp. 3. Ut Leges imperiales obligent provincias, debent in illis ſingulis promulgari. Imo non obligant in provincia, niſi poſt duos menſes à promulgatione ibi facta, ex Authent. *Conſtitutiones*, ſecundum Doctorum interpretationem, & conſuetudinem. Idem eſt de Legibus latis à Regibus & Principibus Imperatori ſubjectis, ac de imperialibus: quia illi principes non acceperunt ab Imperatore poteſtatem ferendi Leges, niſi ſecundum jus commune Imperii, & juxta modum, quem ſervant ipſi Imperatores in Legibus ſuis ferendis.

Reſp. 4. Leges Regum & Principum Imperatori non ſubjectorum, ut obligent, non requirunt promulgationem in ſingulis provinciis, nec duos menſes poſt illam; ſed ſufficit ut fiat promulgatio in uno loco, ex quo ad alia loca divulgetur; niſi aliud exigat Lex, vel conſuetudo. Quia talis promulgatio ex natura rei ſufficit ad obligandum ſubditos; & aliunde illi Principes non tenentur Legibus Imperatoriis. Fere tamen ubique viget conſuetudo aut Lex regni, ut Reges qui habent plures provincias, curent ſuas Leges in ſingulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Sic in Gallia Regiæ Leges dicuntur non obligare, niſi referantur in acta Curiarum ſupremarum.

Reſp. 5. Lex humana quæ in uno loco promulgatur, non ſtatim incipit ubique obligare, ſed ſolum in utroque loco obligat actu, elapſo eo tempore, quo Legis promulgatæ notitia ad illum ordinario modo pervenire potuit. *Prob.* 1. Ex Bulla *Sicut* ad calcem Concil. Trident., ubi Pius IV. ait: *Jure etiam communi ſancitum eſt, ut conſtitutiones novæ vim non niſi poſt certum tempus obtineant.* 2. Quia Lex in uno loco promulgata, non eſt ſufficienter denuntiata in omnibus aliis locis, niſi poſt elapſum tempus ſufficiens ut notitia Legis promulgatæ pervenire poſſit ad omnia illa loca, ut patet.

Nota. Licet ignorantes invincibiliter Legem promulgatam & divulgatam, ab ejus tranſgreſſione excuſentur, tamen ſi lex illa ſtatuat aliquid de eſſe morali rerum vel perſonarum, irritando, inhabilitatem inducendo,

do, habet omnem effectum ſuum circa illos præter imputabilitatem ad culpam; ut patet in Legibus de impedimentis Matrimonii, de irregularitatibus ſuperiorum &c. Quia tales effectus non ſupponunt culpam, & finis illarum Legum poſtulat ut habeant talem effectum circa omnes.

Quæſt. VII. *An, ut Leges Papæ obligent in Provinciis, debent eſſe in illis promulgatæ?*

Reſp. Non pauci cenſent Leges Papæ debere in ſingulis provinciis promulgari, ut in illis obligent, niſi in illis uſu receptæ ſint, vel Papa expreſsè declaret velle ſe obligare omnes ubique fideles poſt promulgationem Romæ factam. Quia Eccleſia jus civile ſervat, ubi ipſa nihil aliter inſtituit, ex cap. 1. *de novi oper. nunt.* ubi Lucius III. ait: *Sicut Leges non dedignantur ſacros Canones imitari, ita & ſacrorum ſtatuta Canonum Principum Conſtitutionibus adjuvantur.* At juxta Jus civile, Lex non obligat provincias ſingulas, niſi in illis ſit promulgata; nec Eccleſia aliter de ſuis Legibus ſtatuit. Enimverò, inquiunt, ſuavitas & benignitas regiminis Eccleſiaſtici hunc modum obligandi, quem ſervant Leges civiles, poſtulant; niſi aliqua urgens cauſa compellat Papam ad obligandum omnes poſt Romanam promulgationem.

Plures verò docent Leges Pontificias Romæ tantùm promulgatas, obligare in provinciis omnes ad quorum notitiam venerint, ſecluſo privilegio, vel legitima conſuetudine in contrarium. Probant. 1. Quia ex natura rei ſufficit unica promulgatio Romæ facta, cum per eam Lex poſſit innoteſcere in omnibus provinciis; & aliunde Eccleſia nil plus ſtatuit. 2. Ex praxi & conſuetudine Curiæ Romanæ, in qua provinciarum cauſæ & lites definiuntur juxta Leges Pontificias Romæ tantù promulgatas. 3. Pleræque Decretales corpori Juris inſertæ, non ſunt promulgatæ in provinciis, & tamen in iis obligant. 4. Pius IV. in Bulla *Sicut*, cit. declarat decreta Concil. Tridentini ad reformationem & diſciplinam ſpectantia, ubique incœpiſſe obligare Kalendis Maji, ann. 1656. poſt promulgationem Romæ factam. Et Sixtus V. in Conſtit. de habitu & tonſura Clericorum, non requirit aliam promulgationem, quàm quæ Romæ facta eſt; & tamen vult omnes ultra montes conſtitutos obligari infra octo menſes à die publicationis Romæ faciendæ.

Nec obſtat Lex civilis. Nam Papa non ſubjicitur Legibus Imperatoriis in uſu ſuæ juriſdictionis, quam à Chriſto immediatè accepit; & diſpoſitio illa Juris Cæſarei repugnat conſuetudini Eccleſiæ. Equidem leges civiles adhibentur ab Eccleſia in cauſis decidendis, quando ſunt conformes æquitati, ac rectæ rationi, & deſunt Leges canonicæ; quia requiritur aliqua regula decidendi cauſas, & tunc nulla aptior videtur Lege civili.

Alii docent ſpectandum eſſe uſum ſingularum regionum; quia modum promulgationis ſufficientis ad obligationem Legis, uſu & conſuetudine determinari debet, cùm nil de eo lege ſtatutum eſt.

Quæſt. VIII. *An, ut Leges humanæ obligent, requiritur acceptatio, ſeu conſenſus majoris partis communitatis?*

Reſp. Neg. Quia 1. poteſtas Legiſlativa abſoluta, quæ reſidet in Principe, eſt etiam poteſtas præcipiendi, obligandi, & exigendi Legis obſervationem: alioquin ſolùm eſſet poteſtas conſulendi, vel proponendi ſubditis, num velint aliquid facere aut omittere. 2. Obligatio obediendi neceſſariò oritur ab authoritate ſuperioris, non à conſenſu ſubditi: alioqui ſubditus nolens obedire ſuperiori, non peccaret. 3. Præceptum particulare ſuperioris abſolutè impoſitum, obligat ſubditum independenter ab illius acceptatione: alioqui poteſtas præcipiendi eſſet inefficax, & inutilis: Ergo pariter Lex, quæ eſt præceptum commune, obligat communitatem independenter ab illius conſenſu; ſicut enim quantùm ad vim obligandi ſe habet præceptum ſuperioris ad inferiorem, ita & Lex Principis ad communitatem, cum ſit ejus ſuperior. 4. Legiſlatores ſupremi poſſunt cogere, imò ſæpè pœnis cogunt ſubditos ad Legem recipiendam & ſervandam, & hi nequeunt ſine culpa reſiſtere; nam ex Rom. 13. *Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit, qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt.* 5. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Populus non peccat, etiamſi abſque ulla cauſa non recipiat Legem à Principe promulgatam.*

Obj. 1. In Lege *de quibus* 32. §. de Legibus dicitur: *Cùm ipſæ Leges nulla alia ex cauſa nos teneant, quàm quòd judicio populi receptæ ſunt.* *Reſp.* Ibi agitur de Legibus latis, non à Principe, & Legiſlatore ſupremo & abſoluto, ſed à Legiſlatore dependente à conſenſu populi, Legum approbationem ſibi reſervantis. Quales fuere Leges Romanis latæ, durante ſua Republica, atque etiam ſub poteſtate ſuorum Imperatorum uſque ad tertium ſæculum: quo tempore nulla Lex obligabat niſi poſt ſuam acceptationem.

Obj. 2. Illud Gratiani, ad can. 3. diſt. 4. *Leges inſtituuntur, cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur.* Ergo. *Reſp.* Neg. conſeq. Nam 1. hæc verba non ſunt ullius Summi Pontificis, aut Concilii; aut Patris, ſed ipſius Gratiani. 2. Senſus verborum illorum eſt, Leges firmari per uſum, quatenus per eum removentur a periculo abrogationis. Nam ſi Lex non ſervaretur, tandem aboleretur, vel contraria conſuetudine præſcribente, vel Principe cedente nimiæ reſiſtentiæ populi. Unde Gratianus ſubjicit: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ Leges hodie abrogatæ ſunt, ita moribus utentium ipſæ leges confirmantur.*

Obj. 3. Conſuetudo poteſt abrogare legem jam obligantem. Ergo poteſt illam prævenire ne obliget. *Reſp.* diſt. ant. Si princeps tali conſuetudini non reſiſtat, Concedo ant. Si reſiſtat, Nego ant. & conſeq. Conſuetudo Legem abrogare non poteſt, niſi ſit legitime præſcripta. Talis autem non eſt, quamdiu conſuetudini reſiſtit, ſeu contradicit Legislator, & vult Legem obſervari. Conſuetudo vero non ſervandi Leges, niſi prius a majore parte communitatis approbatæ fuerint, ſi quæ ſit, non eſt legitime præſcripta: nam tali conſuetudini reſiſtunt Legislatores, ſubditos ſuos ad legum ſuarum acceptationem & obſervationem compellendo poſt ſufficientem illarum promulgationem.

Obj. 4. Nemo accepit ſive à Deo, ſive a communitate poteſtatem ferendi Leges niſi dependenter à conſenſu majoris partis communitatis: nam poteſtas bene inſtituta non eſt ad gravandum ſubditos circa res non neceſſarias, neque ad dominandum, ſed ad juvandum. Ergo. *Reſp.* Neg. ant. Ad probationem dico, poteſtatem bene inſtitutam debere habere vim compellendi ſubditos prudenter & moderatè ad ea, quæ buno regimini communitatis neceſſaria vel utilia ſunt. Quæ vis eo magis neceſſaria eſt, quod major pars ſolet eſſe deterior; quæ ſi invita cogi non poſſet ad acceptandas & ſervandas Leges, pauciſſimæ Leges acceptarentur, & ſic pauciſſimæ valerent, in detrimentum reipublicæ.

Obj. 5. Leges humanæ feruntur tantum ſub hac tacita conditione, ut non obligent niſi acceptentur à populo: nam regimen humanum debet eſſe ſuave. Ergo. *Reſp.* Neg. ant. Cujus oppoſitum experientiâ conſtat: ſæpiſſime enim Legislatores puniunt Legum violatores, non expectata populi acceptatione. Ad probationem dico, regimen humanum debere eſſe non ſolum ſuave, ſed etiam efficax. Porro ſuavitas Legum in eo conſiſtit, ut non ferantur de iis, quæ ſint difficiliora, quæque juſtis receptiſque conſuetudinibus adverſentur.

Notanda ſunt ſequentia. 1. Hoc intelligi debet de Legibus abſolute latis, & cum intentione ſtatim obligandi: nam ſi Legislator ſupremus nolit obligare ante conſenſum majoris partis communitatis, Lex non obligat niſi poſt illum. Quia cum Lex pendeat a voluntate Legislatoris, ipſius eſt præfinire tempus & conditiones, quibus vult ad illam ſubditos obligari. Intentio autem Legiſlatoris cognoſcitur vel ex ipſius verbis, vel ex ejus modo agendi vel ex uſu. Quare ſi poſt Legis promulgationem puniat ejus tranſgreſſores, non expectato conſenſu majoris partis, ſignum eſt non requirere talem conſenſum, ut Lex obliget. 2. Si Lex promulgata non obſervetur à majori parte communitatis, tunc ſi Legislator id ſciat, & taceat, cenſetur conſentire ut non ſervetur, nec obliget. Nam *qui tacet, conſentire videtur*, reg. 43. Jur. in 6. Si vero urgeat obſervationem Legis, v. gr. puniendo violatores, ſinguli tenentur eam ſervare: nam per aliorum reſiſtentiam Legislator non amittit jus obligandi; & conſuetudo nil poteſt contra Legem niſi ſit legitimè præſcripta, nec eſt legitimè præſcripta quamdiu Legislator ei reſiſtit. 3. Si Legislator ignoret Legem non recipi, nec ſervari a majori parte communitatis, Lex obligat donec legitime præſcrita ſit, niſi lata ſit ſub conditione ſaltem tacita acceptationis: cum Lex abſolute Lata obliget omnes independenter a conſenſu ſubditorum. 4. Ut Lex cenſeatur recepta, & vigere, ſufficit conſenſus tacitus majoris partis ſubditorum. Nam major pars prævalet minori, & quod fit à majori parte, cenſetur fieri a tota communitate. Imo ſufficit quòd recipiatur a dignioribus reip. quales ſunt Præſides & Senatores. In dubio autem an Lex recepta ſit, præſumi debet pro ipſa, quia in dubio factum præſumitur ſi jure faciendum erat.

CAPUT III.

De modo, quo obſervandæ ſunt Leges.

Quæſt. I. *AN ad ſatisfaciendum præcepto, requiritur intentio illi ſatisfaciendi?*

Nota. Certum eſt requiri intentionem faciendi opus, quod præcipitur. Quia actus Lege præſcriptus, eſt actus humanus, qui eſt eſſentialiter voluntarius ac liber: nam Lex hominibus imponitur non brutorum more, ſed humano modo implendæ. Actus autem non poteſt eſſe voluntarius ſine voluntate illum ponendi. Hinc per actus merè coactos non ſatisfit *præcepto*: ſic ſi quis omnino invitus cogeretur manere in templo tempore Sacri, non impleret præceptum de audiendo Sacro, niſi vellet attendere, & reipſa attenderet ad Sacrum: Eidem quoque non ſatisfaceret, qui ingreſſus templum ſolo animo meditandi divina, ibi maneret in meditatione defixus toto Sacri tempore, ſine ulla intentione audiendi Sacrum, & attendendi ad illud, quia non poneret voluntarie actum præceptum, cum non habeat voluntatem audiendi Sacrum, ſed ſolum dandi operam meditationi.

Reſp. 1. Ut ſatisfiat præcepto negativo, nulla requiritur intentio. Quia per tale præceptum non exigitur actus aut omiſſio libera, ſed ſolum prohibetur actus humanus liber, v. gr. ne quis furetur. Hinc licet aliquis numquam cogitaſſet de furto, & ſic ab eo abſtinuiſſet, non cenſebitur violaſſe Legem furtum vetantem.

Reſp. 2. Ut ſatisfiat præcepto affirmativo non requiritur intentio expreſſa ei ſatisfaciendi, ſed ſufficit implicita, vel interpretativa, contenta in voluntate faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi Legem. Quia Lex non præcipit poſitionem actus ut præcepti, vel ex intentione ei ſatisfaciendi, ſed ut actus voluntarie fiat: nec ullibi major obligatio reperitur. Unde ſi ignorans præceptum, rem præceptam libere facit, vere illud implet: ſic qui ignorans vel non advertens ad diem feſtum, intereſt devote Sacro, non tenetur aliud audire, poſtquam reſciverit eſſe feſtum.

Imo ſecundùm multos, ſatisfacit præcepto, qui voluntarie facit rem præceptam animo expreſſo non ei ſatisfaciendi per illum actum: v. gr. qui Sacrum audit die feſto præcise ut privatæ ſuæ devotioni indulgeat, proponens aliud audire ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ, jam huic ſatisfecit, nec tenetur aliud Sacrum audire, niſi ex errore putet ſe ad id obligari. Quia revera implet præceptum, qui facit voluntarie actum præceptum; nam nil aliud præcipitur; voluntas autem non ſatisfaciendi præcepto per executionem voluntariam actus præcepti, inefficax eſt; nam non deſtruit voluntatem efficacem faciendi id, quod præceptum eſt, ideoque vere ſatisfaciendi præcepto.

Illud vero axioma, *Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*, verum eſt duntaxat reſpectu eorum, quæ ab intentione agentium pendent, ut ſunt v. gr. contractus. At non pendent ab eo, qui voluntarie actum præceptum poſuit, ut per hoc non ſatisfecerit præcepto.

Aliud dicunt de Voto: quia vovens ſibi impoſuit obligationem voti, & in hoc caſu vult eam retinere ac prorogare, ſicque ſe obligare ad aliud Sacrum audiendum: nam cum impoſitio obligationis in voto ſit a voluntate, pendet à voluntate ut eam prorogett. At cum impoſitio præcepti, & ejus obligatio non pendeat a voluntate ſubditi, non pendet etiam ab eo, ut illam proroget, vel non impleat, cum voluntarie actum præceptum poſuit.

Azor tamen, & alii negant tunc impleri præceptum, quia voluntas eſt contraria impletioni præcepti. Præceptum autem non impletur ſolo facto & opere, cum poſitiva & expreſſa voluntate non implendi. Sed reſponderi poteſt, talem voluntatem eſſe inefficacem, ac proinde non repugnare efficaciter impletioni præcepti, nec illam impedire. Id videtur certum, talem teneri ſaltem congruo tempore mutare intentionem, vel ſaltem judicare ſe ſatisfeciſſe præcepto per actum poſitum.

Quæſt. II. *An ad ſatisfaciendum Legi, debet intendi finis Legis?*

Nota. Duplex eſt finis & modus Legis, nempe intrinſecus, & extrinſecus. Finis Legis intrinſecus eſt id, ad quod Legiſlator ſua Lege intendit obligare: unde eſt id, quod reipſa per Legem præcipitur vel prohibetur. Extrinſecus eſt id, ad quod res præcepta dirigitur & ordinatur à Legiſlatore. Modus autem intrinſecus eſt ille, ſine quo ſubſtantia rei præceptæ impleri nequit, ut attentio interna in oratione: extrinſecus eſt is, ſine quo ſubſtantia rei præceptæ poni poteſt.

Reſp. 1. Sine fine & modo intrinſeco Legis non impletur præceptum, ut patet ex eorum notione. Unde uterque cadit ſub præcepto.

Reſp. 2. Si finis extrinſecus, ad quem ordinatur actus præceptus, præcipiatur à ſuperiore, non ſatisfacit præcepto, qui illum ſibi non proponit; quia tunc non facit id totum quod præcipitur; & finis ille eſt etiam materia Legis. Finis autem præcipi cenſetur, quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in Lege expreſſum. Hinc ſi jejunium, vel oratio præcipiatur, v. gr. ad avertendam calamitatem publicam, jejunans aut orans, ſed non ex hoc fine, non ſatisfacit præcepto.

Reſp. 3. Si finis extrinſecus à Legislatore intentus non præcipiatur, ſatisfacit præcepto, qui opus præceptum exequitur, etſi finem illum non intendat. Quia talis implet id totum quod præcipitur; tunc enim ſolum præcipitur voluntaria executio operis. Equidem Lex omnis dirigit ad finem, ſed non omnis eſt de fine ipſo. Unde finis præcepti non capit ſub præcepto, quando finis diſtinguitur ab opere præcepto, nec præcipitur intentio ipſius finis. Hinc ſatisfacit præcepto jejunii, qui unicam refectionem ex cibis licitis ſumit, licet non intendat macerare corpus: quia hæc intentio non præcipitur ab Eccleſia.

Quæſt. III. *An ſatisfacit præcepto, qui opus illius exequitur actu ex fine vel circumſtantia mala?*

Nota. Agitur hic de Lege humana. Nam Lex naturalis prohibet quemlibet finem, & modum agendi pravum, utpote diſſentaneum naturæ rationali, præcipitque finem honeſtum, & modum convenientem in omnibus actibus liberis. Nam præcipit ut homo ſemper vivat ſeu agat honeſte, id eſt decenter ac conformiter naturæ ſuæ rationali qua rationalis eſt: ac proinde præcipit id omne, quod neceſſarium eſt ad ſic agendum. Sed ad agendum honeſte & decenter naturæ rationali ut rationali, neceſſe eſt, ut non ſolum actus præceptus fiat, ſed etiam ut modo convenienti, in circumſtantiis debitis, & propter finem honeſtum fiat. Quare homo Lege naturali tenetur obſervare omnia præcepta humana recte, convenienter, & ob finem honeſtum, ideoque actu bono, & honeſto.

Reſp. 1. Non ſatisfacit præcepto, qui facit opus cum peccato repugnante ſubſtantiæ præcepti; aut illud facit ſine ea honeſtate ac rectitudine, quæ à ſuperiore expreſſe præcipitur, vel eſſentialis eſt actui præcepto; nam tunc non fit id totum quod præcipitur.

Reſp. 2. Quando honeſtas ac rectitudo non eſt eſſentialis actui externo, neque expreſſe præcipitur à ſuperiore, ſine ea ſatisfit præcepto humano; quia tunc ſine ea ponitur id totum, quod præcipitur ab homine: & actus vitiatur tantum per peccatum præcepto accidentarium: unde retinet bonitatem ac ſpeciem moralem objectiva Lege intentam. Sic miles fortiter pugnans ex vana gloria, adimplet præceptum Ducis, licet peccet contra Legem naturalem ob finem malum. Item quando actus vitiatur ſolum ratione motivi cujuſdam extrinſeci venialiter mali impulſivi, vel ſe habentis ſolum concomitanter, tunc ſatisfit præcepto. Sic qui devote & attente Sacrum audit ex motivo intrinſeco religionis, licet concomitanter moveatur, aut prius impellatur vana gloria, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ: nam ponit libere actum religionis præceptum ex proprio motivo finali.

Quæſt. IV. *An per unum eumdemque actum poſſunt impleri plura præcepta?*

Reſp. 1. Non poſſunt, niſi conſtet talem eſſe intentionem præcipientis. Quia ſuperior aliquid præcipiens, cenſetur exigere aliud quam quod jam alias debitum eſt. Alioquin ſæpe non aſſequeretur finem à ſe intentum, & fruſtra imponeret novam obligationem. Sic pœnitens præcepto jejunandi à confeſſario impoſito non ſatisfacit per jejunium jam ex voto vel præcepto Eccleſiæ debitum. Quia confeſſarius cenſetur obligare ad opus alias non debitum, utpote de novo punitivum, niſi aliud exprimat.

Item ſi obligatio per ſe poſtulat aliud opus quam quod jam debitum eſt, tunc requiruntur plures actus, ut ſemper contingit in materia juſtitiæ, ubi ſemper attenditur æqualitas rei ad rem: ſic qui centum ex duplici titulo juſtitiæ, puta, ex damno illato & exemptione, bis debet, non ſatisfacit duplici illi obligationi dando ſolum centum; nam non eſſet æqualitas ſolutionis ad debitum.

Reſp. 2. Si prudenter exiſtimetur ſuperior concedere, ut per unum actum ſatisfiat duplici præcepto, tunc ſatisfit. Quia obligatio ad unum vel plures actus pendet ab ejus voluntate, ſic in jubilæis ſatisfit jejuniis à Papa præſcriptis per jejunia quatuor temporum tunc occurrentia. Intentio autem ſupe-

ſuperioris cognoſci poteſt, vel ex circumſtantiis, fine, ac natura operis præſcripti, vel ex communi uſu ac interpretatione. Sic ſi confeſſarius injungat auditionem ſacri ſingulis diebus per menſem, pœnitens ſatisfacit, unum ſacrum diebus feſtis audiendo: quia in his circumſtantiis non cenſetur confeſſor intendere, ut pœnitens bis ſacrum audiat eodem die, niſi hoc exprimat. E contra ſi injungat operario, ut ſacrum omnibus diebus feſtis audiat per annum v. gr. hic tenetur bis ſacro intereſſe, quia talis eſt mens confeſſarii, quæ ex natura ſatisfactionis colligitur.

Ut plurimum autem duo præcepta uno actu implentur, quando idem eadem die ex eodem motivo præſcribunt; ſic die feſto in Dominicam incidente, unius Miſſæ auditione impletur duplex præceptum. Alias regulariter ſuperior plures actus exigit, niſi contrarium explicet; & in dubio, plures velle cenſendus eſt, quia tunc interpretatio fieri debet ex communiter contingentibus, juxta reg. 45. Jur. in 6. *Inſpicimus in obſcuris quod eſt veriſimilius, vel quod plerumque fieri conſuevit*. Hinc ſi voviſſes dare eleemoſynam, & confeſſor eleemoſynam etiam injunxiſſet, non ſatisfaceres dando unicam.

Quæſt. V. *An eodem tempore pluribus præceptis ſatisfieri poteſt per plures actus?*

Reſp. Communis ſententia aſſerit, modo unus actus non impediat alium, nec attentio uni debita, tollat alteram. Quia tunc eodem tempore poteſt fieri id totum, quod præſcribitur per plura præcepta; cum in præceptis non præſcribatur diverſitas temporum. Sic ex communi ſententia, qui die feſto tempore ſacri recitat horas cum intentione & attentione debita, ſatisfacit præcepto Miſſæ, & præcepto recitandi horas: Nam ad utramque obligationem implendam ſufficit attentio ad Deum, myſteriave divina.

Quæſt. VI. *An peccat, qui ponit voluntarie impedimentum impletioni Legis?*

Reſp. 1. Peccat, qui illud apponit directe, & ex intentione non implendi Legem. Patet; nam is habet voluntatem non ſervandi Legem, & gerit pravum affectum erga illam, agitque in illius fraudem. Lex autem prohibet pravum affectum erga illam, & ne quid in ejus fraudem fiat.

Reſp. 2. Peccat contra præceptum, qui ejus obſervationi impedimentum infert per actionem non neceſſariam eo tempore, quo urget præceptum, vel paulo ante, aut tunc non removet impedimentum, cum poteſt ſine gravi damno. *Ita communiter*. Quia Lex præſcribens aliquid, ſimul virtualiter vetat id omne, quod cum actione vel omiſſione præſcripta impoſſibile eſt, ideoque poſitionem impedimenti; alioquin non eſſet per ſe efficax. Præterea præcipiens finem, ſimul præcipit media neceſſaria ad talem finem, ſaltem ſi non nimis difficilia ſint: at removere & non inferre impedimentum, eſt medium neceſſarium impletioni Legis. Ergo.

Hinc 1. qui die jejunii pila ludit cum ex defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 2. Qui die feſto ſe inebriat, ita ut ſacrum audire nequeat, peccat contra ſobrietatem & contra præceptum audiendi ſacrum. 3. Excommunicatus tenetur, quantum poteſt, abſolutionem ſibi comparare ad communicandum in Paſchate, imo & ad ſacrum audiendum diebus feſtis &c. cum hujus impedimenti remotio neceſſaria ſit ad implendum præceptum, & aliunde non ſit nimis difficilis, imo ad eam jam teneatur.

Reſp. 3. Materiæ præceptæ gravitas vel neceſſitas poteſt eſſe tanta, ut præceptum obliget ad numquam apponendum impedimentum ejus obſervationi, etiam multo tempore antequam urgeat ad tollenda impedimenta etiam remota, & ad adhibenda media difficilia; ut patet in iis, quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, & honeſtatem morum, & ad bonum commune.

Quæſt. VII. *An qui non poteſt totum opus præceptum implere, tenetur ad partem, quam poteſt?*

Reſp. Affirm. ſi præceptum ſit de re diviſibili, hoc eſt, de re quæ commode dividi poteſt, & in cujus parte invenitur ratio præcepti, ut in ſeptem horis canonicis, in jejunio totius quadrageſimæ, in qua jejunium ſingulorum dierum dividuum eſt ab alio. *Prob.* Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem. *Qui non poteſt recitare Matutinum & Laudes, poteſt autem reliquas horas, ad nil tenetur; quia major pars trahit ad ſe minorem*. 2. Tunc præceptum utpote dividuum, obligat ad omnes & ſingulas partes, etiam ſeorſim ſumptas cum ſingulæ ſeorſim faciant ad finem præcepti; nec eſt cauſa ſufficiens excuſans a parte poſſibili, quæ eſt utilis fini. 3. Qui non poteſt totum debitum ſolvere, tenetur ad partem quam poteſt, ſi hæc ſit diviſibilis a toto.

toto. 4. ſicut *utile non debet per inutile vitiari*, ex reg. Jur. 37. in 6. ita nec poſſibile per impoſſibile.

Porro hæc regula, *Acceſſorium ſequitur naturam principalis*, non valet in omnibus; nec habet locum, dum principale & acceſſorium ſunt diviſibilia, & in acceſſorio reperitur aliqua ratio ipſius principalis; vel ubi eſt diverſa utriuſque ratio. Sic qui promiſit equam cum ſuo pullo, ſi equam dare non poteſt, quia mortua eſt, tenetur dare pullum. Deinde pars non eſt proprie acceſſorium reſpectu totius.

Quæſt. VIII. *Quid agendum quando ſimul occurrunt duo præcepta, quæ ſimul ſervari nequeunt?*

Reſp. Per ſe loquendo, ſervandum eſt majus præceptum; quia prævalet minori, & gravius obligat, unde tunc minus obligare deſinit. Præceptum autem naturale cum ſit de rebus ex natura ſua ad morum honeſtatem neceſſariis, præponderat præcepto mere poſitivo etiam divino: divinum humano, cum Deus ſit ſuperior homine, præceptum ſupremi Principis præcepto ſuperioris ſubordinati; præceptum altioris virtutis præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum affirmativo, quia illud obligat ſemper & pro omni tempore, *nec ſunt facienda mala ut veniant bona*. Roman. 3.

Hinc ſi die feſto infirmus tua opera egeat tempore Sacri, teneris ei opitulari. Quia præceptum divinum naturale charitatis, quæ eſt virtus omnium præſtantiſſima, prævalet omnibus aliis præceptis. Quod ſi minus præceptum notabiliter nobiliori præferas, peccas moraliter, quia exceſſus eſt notabilis: ideoque gravis eſt inordinatio, à qua tamen ſæpe excuſat ignorantia in rudibus.

Dixi *per ſe loquendo*. Nam interdum ſervari debet præceptum inferius, ut cum hujus materia gravis concurrit cum materia levi præcepti majoris. Si non debes omittere Sacrum die feſto ad levandam levem moleſtiam infirmi tua ope tunc non graviter indigentis.

CAPUT IV.

De ſubjecto Legum.

Quæſt. I. **Q***Uinam Legibus humanis ſubjiciuntur?*

Reſp. Ex communi ſententia, omnes & ſoli adulti ſubditi, *Prob.* 1. quoad omnes & ſolos adultos, ſaltem qui non fuerint perpetuo amentes. Quia illi omnes & ſoli ſunt capaces cognitionis & directionis humanæ, & libertatem habent ſaltem habitualem.

2. Quoad ſubditos, quia juriſdictio non poteſt exerceri niſi in ſubditos, & nemo habet jus præcipiendi niſi ſubditis, cap. 21. *de ſentent. excomm.* cum poteſtas præcipiendi, ſubjectionem in aliis eſſentialiter connotet & inferat.

Hinc. 1. Infantes Legibus humanis præceptivis non obligantur: unde ſecluſo ſcandalo licet eis dare carnes comedendas die Veneris. Idem multi docent de perpetuo amentibus; quia ſentiunt eamdem eſſe rationem pro illis, & videri ſicut infantes. Sed negat Sanchez, aſſerens hoc inter illos diſcrimen, quod infantes ea ætate ſuapte natura uſus rationis incapaces ſint: at perpetuo amentes, ubi jam infantiæ ætatem excedunt, ſuapte natura uſus rationis capaces ſunt, & ex quodam ſolo accidenti eo privantur, quamvis ob defectum deliberationis à Legis transgreſſione excuſentur perinde ac ignorantes invicibiliter. Porro conſtat non licere eos, uti nec infantes, excitare ad iram, libidinem, blaſphemiam, & alia intrinſece mala: nam excitans cenſetur cauſa moralis ac principalis horum actuum intrinſece deformium, & ex objecto malorum, atque amentis opera uti velut inſtrumento ad illos.

2. Pueri ſaltem anno ſeptimo completo obligantur præceptis, quorum materia eorum ætati congruit; ideoque tenentur ad auditionem Miſſæ, confeſſionem, abſtinentiam à carnibus &c.

3. Ebrii, & ad breve tempus delirantes, tenentur Legibus. Quia ſunt in ſtatu habituali uſus rationis, licet per accidens pro aliquo tempore impediti: & fuere aliquando obligati Lege, quæ ſemper eamdem vim obligandi retinet: unde non licet eis dare carnes comedendas die vetito, cum hæ ſint illis prohibitæ.

4. Infideles tenentur omnibus præceptis evangelicis; quia ſubditi ſunt Chriſto homini Deo, qui eſt *Rex Regum*, *Dominus dominantium*, & omnium omnino hominum. Non tenentur tamen Legibus Eccleſiaſticis, ex cap. 8. *de divort.* quia nemo eſt ſubditus Eccleſiæ niſi per Baptiſmum. Ad utraſque Leges hæretici obligantur; quia ſunt ſubditi Deo & Eccleſiæ, quamvis rebelles.

Quæſt. II. *An exempti à juriſditione Legiſla-*

giſlatoris obligantur illius Legibus ex vi illarum, ſi in ejus territorio habitent?

Reſp. Neg. Quia exempti non ſunt ſubditi Legislatoris: nam deſinunt eſſe ſubditi hoc ipſo quod ab ejus juriſdictione eximuntur, ſecundum id ſcilicet in quo eximuntur. At Legislator non poteſt obligare ſuis Legibus niſi ſubditos, cum careat juriſdictione in non ſubditos.

Quare Religioſi exempti non obligantur Legibus Epiſcopalibus aut Synodalibus, imo nec decretis Synodi Provincialis, ut declaravit S. Congregatio, apud Fagnan. in cap. *Sicut olim*; niſi in caſibus in quibus à jure communi, Concilio Tridentino, & Summis Pontificibus poteſtas in ipſos ſpecialiter Epiſcopis aut Concilio Provinciali conceſſa eſt. Idque declaravit Gregor. XIII. in ſuis reſponſionibus ad Concil. Rothomagenſe, in eodem Concilio publicatis, anno 1581. Quia ſcilicet Religioſi illi ſunt exempti à juriſdictione Epiſcopali. Ex decreto autem Concil. Trident ſeſſ. 25. cap. 12. tenentur ſervare cenſuras & interdicta ab Epiſcopis lata, & feſtos dies ab illis præſcriptos. Imo juxta Vaſquez, Sanchez, & alios, tenentur jure naturali, & ex æquitate ſervare præcepta Epiſcoporum ſpectantia ad communem obſervantiam, & totius populi devotionem in iis, quæ ſtatui & privilegiis Regularium non adverſantur, ut jejunia, preces ad cauſam publicam; nam licet ſint exempti, ſunt tamen pars illius communitatis, & ejus communitatis participant.

Item omnes exempti, ſed præſertim Regulares, qui ex ſuo inſtituto incumbunt in ſalutem proximi debent Epiſcopos, ut Principes Eccleſiæ, & *Succeſſores Apoſtolorum poſitos à Spiritu Sancto regere Eccleſiam Dei*, (Concil. Trident. ſeſſ. 23. cap. 4) ſingulari honore, reverentia, & amore proſequi, & eorum ſtatuta ad rectam adminiſtrationem Sacramentorum Pœnitentiæ, & Euchariſtiæ, ad bonum animarum Diœceſis ſpectantia diligenter ſervare, & in hoc cæteris exemplo prælucere: nam hæc eſt voluntas Dei, nec alias poſſunt in ſalutem proximi utiliter incumbere. Et ideo hoc magnopere verbo & exemplo commendarunt S. Ignatius de Loyola, & S. Franciſcus Xaverius.

(*) Vide hac de re lib. 7. cap. XII. de Synodo Diœceſana SS. D. N. BENEDICTI PAPÆ XIV. Ibi enim perſpicue oſtenditur, Epiſcopos nequidem in Synodis poſſe privilegiis derogare ab Apoſtolica Sede Regularibus conceſſis; poſſe vero plura decernere, tamquam Apoſtolicæ Sedis delegatos, quibus Regulares obligentur. Primo quidem, *non licere Regularibus* (ſunt verba decreti, editi die 10. Auguſti 1630.) *etiam in eorum propriis Eccleſiis Sanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum publicè adorandum exponere, niſi ex publica cauſa, quæ probata ſit ab Ordinario; ex cauſa autem privata poſſe, dummodo Sanctiſſimum Sacramentum è tabernaculo non extrahatur, & ſit velatum ita, ut ipſa Sacra Hoſtia videri non poſſit.* Secundo Regulares non ſolum a Superioribus, ſed etiam ab Epiſcopo puniri poſſe, ſi delinquant contra decretalem Innocentii III. in cap. 1. *de cuſtod. Eccleſiaſt.* & ad multum obſervationem compelli poſſe, circa Sacrificium Miſſæ, novas imagines, & reliquias; ut ſi admittant in Miſſa indecentia, & prohibita, ſi novas imagines, & reliquias ab Epiſcopo non approbatas, exponere contendant &c. Tertio poſſe etiam ſub pœna etiam ſuſpenſionis à divinis, ipſo facto incurrenda, Regularibus injungere, ne quempiam Exterum Sacerdotem in ſuis Eccleſiis celebrare permittant, ſine prævia Ordinarii licentia. Quarto corrigi, & puniri poſſe delinquentes in iis, quæ reſpiciunt Clauſuras Monialium, etiam ipſiſmet Regularibus ſubjectarum. Quinto, ſi recipiant Confeſſiones, non obtenta ab Epiſcopo facultate, etiam Monialium, quæ ipſis ſubſint; ſi prædicent in Eccleſiis ſuorum Ordinum, Epiſcopo contradicente, vel non petita benedictione, aut in alienis Eccleſiis ſine ejuſdem Epiſcopi licentia; ſi renuant accedere ad publicas proceſſiones; ſi Epiſcopi interditum, vel interdictos ab eo dies feſtos non ſervent, aut ejuſdem cenſuras promulgare recuſent; ſi in alicujus Sacramenti adminiſtratione graviter delinquant; & ſi habitum ſui Ordinis dare præſumant Tertiariis collegialiter non viventibus, inconſulto Epiſcopo. Sexto refert, quod Sacr. Congreg. Concilii, approbante Clemente IX. declaravit. *Regulares quoſcumque, abſque legitima facultate accedentes ad colloquendum, etiam per quodcumque modicum temporis ſpatium cum Monialibus, aut aliis intra clauſuram degentibus, peccare mortaliter, eoſque ſub excommunicationis, privationis vocis activæ & paſſivæ, aliiſque contra Regulares accedentes ſine licentia ad Monaſterium Monialium, ſtatutis pœnis, poſſe ab Ordinario, tamquam*

Sedis Apoſtolicæ Delegato coerceri. Et die 26. Novembris 1627. reſpondit nullam, quantumvis honeſtam, & rationabilem cauſam, eximere a gravi culpa Regulares accedentes ad Moniales ſine Epiſcopi licentia: Ac die 21. Maji 1678. iiſdem pœnis affici dixit Regulares, qui poſt habitam ad Moniales concionem, de quibuſcumque rebus, cum iiſdem loquuntur, niſi ſpecialem, quoad hoc facultatem, ab Epiſcopo antea impetraverint. Vide etiam cap. 42. & 43. & lib. 8. cap. 4. ubi num. 8. aſſerit non adigi ad jejunia, indicta ab Epiſcopo, aliove Prælato, cujus juriſdictioni, & imperio non ſubjacent; teneri tamen ex conſuetudine vim legis habente, ſi in communitate ex antiqua conſuetudine hujuſmodi jejunia ſerventur; & jure naturæ, ſi non jejunando aliis ſcandalum præbeant.

Quæſt. III. *An Legiſlator obligatur Legibus ſuis, vel prædeceſſorum?*

Reſp. 1. Legiſlator non obligatur Legibus Prædeceſſorum ſuorum vi ipſarum Legum, quia non eſt ſubditus illorum, parem enim cum illis habet poteſtatem, imo eamdem: neque obligatur ſuis legibus, quia non eſt ſibi ſubditus; nemo enim ſui ipſius ſubditus & ſuperior eſſe poteſt: *Neque imperare ſibi, neque ſe prohibere quiſquam poteſt*. L. 51. ff. de recept. arbit. Legiſlator autem non poteſt obligare niſi ſubditos. Hinc illud, L. 31. ff. de Legibus. *Princeps Legibus ſolutus eſt*.

Reſp. 2. Legiſlator tenetur ſervare Leges a ſe vel a prædeceſſoribus ſuis latas, quando materia convenit Principi & ſubditis. Ita S. Thomas 1. 2. quæſt. 66. ad 3. & Theologi communiter. Tenetur autem jure naturali. Quia 1. Lex naturalis præcipit, ut Princeps communitati, cujus caput eſt, ſe conformet in iis, quæ æque ipſi ac aliis conveniunt. Nam hoc ad utilem ac convenientem communitatis gubernationem neceſſarium eſt, & pertinet ad officium Principis, qui ſubditis ſuis exemplo præeſſe debet per Legum obſervationem, quam procurare tenetur. Enim vero ex S. Auguſt. lib. 3. Confeſſ. cap. 8. *Turpis omnis pars eſt ſuo univerſo non congruens*: quanto magis caput non congruens? 2. Princeps, æque, imo magis quam ſubditi, tenetur curare, & proſequi bonum commune, ac proinde ſervare Leges, quæ omnes in bonum publicum feruntur. 3. Ex jure tum Canonico, cap. 6. de Conſtit. *Quod quiſque juris in alterum ſtatuit, ipſe debet uti eo . . . . . . Patere. Legem, quam tu ipſe tuleris*. Et cap. *Juſtum eſt*, diſt. 9. Tum Civili, L. 4. cod. de Legibus: *Digna vox eſt majeſtate regnantis, Legibus allegatum ſe principem profiteri . . . Et revera majus imperio eſt ſubjicere Legibus principatum*. Adde S. Ambroſ. epiſt. 3. ad Valentin. *Quod præſcripſiſti aliis, præſcripſiſti & tibi: Leges enim Imperator fert, quas primus ipſe cuſtodiat*.

Nota. 1. Legiſlator jure naturali tenetur Leges ſuas ſervare, etiam ſecluſo ſcandalo; & quidem tam graviter, quam ſubditi ejus, ut docent Suarez, & multi Doctores, quos citat. Quia hoc exigit æquitas, officium Principis, bonum commune, & recta ac utilis gubernatio, quæ poſtulat, ut omnia communitatis membra vivant uniformiter in iis quorum materia omnibus æque convenit.

2. Legiſlator violans Legem ſuam vel prædeceſſoris ſui admittit peccatum ejuſdem ſpeciei ac ſubditi eam violantes, v. gr. peccatum intemperantiæ, ſi non ſervet jejunium à ſe præceptum. Nam Lex naturalis imponit illi eamdem obligationem, quam ille ſubditis per ſuam Legem. Non tamen incurrit pœnas Lege humana impoſitas, quia Legibus illis humanis non eſt ſubjectus, ſed ſolum juri naturali, præcipienti actus virtutis Lege præſcriptos, nec illas pœnas ſtatuenti.

3. Si Legiſlator habeat juſtam cauſam non ſervandi Legem, ob quam licite diſpenſare poſſet cum ſubdito, tunc non tenetur ſervare Legem. Quia tunc ceſſat ratio obligationis; tunc enim officium Principis, & recta gubernatio Legis obſervationem non exigunt, & difformitas rationabile fundamentum habet. Quare tunc proprie non diſpenſat ſecum; ſed ſolum interpretatur Legem naturalem ipſum non obligare ad ſervandam Legem ſuam, quando habet cauſam rationabilem, ob quam ipſe ſubditum merito liberaret ab ejus obligatione; cum non ſit ipſe deterioris conditionis quam ſubditi. At peccat, quoties ſine juſta cauſa Legem ſuam non ſervat, quia violat Legem naturalem, cujus obligationem tollere nequit.

4. Hic agitur ſolum de Legiſlatore habente poteſtatem ferendi Leges abſolutam, & independenter à communitate. Nam duces rerum publicarum tenentur Legibus, quas cum illis tulerunt; & generales Ordinum obligantur Legibus in capitulo generali latis: quia ſubditi ſunt communitati, a qua feruntur.

Quæſt. IV. *An Clerici obligantur Legibus civilibus?*

Reſpon-

Reſpondet Bellarminus, lib. 1. de Cleric. cap. 28. Clericos in conſcientia obligari Legibus civilibus, quæ non repugnant ſacris Canonibus vel officio clericali, qualis eſt Lex taxans pretium rerum, vel vetans nocturnam armorum geſtationem, aut aſportationem frumenti extra Provinciam &c. Probat, quia 1. Clerici ſunt etiam cives, & partes quædam, ſeu membra communitatis politicæ, & commodis ejus fruuntur. Unde æquitas & recta ratio poſtulat, ut ſe cæteris omnibus membris conforment in iis, quæ æque illis ac laicis conveniunt. Alioqui magna confuſio & perturbatio in Repub. oriretur, ſi Clerici illas Leges non ſervarent. 2. Nicolaus I. epiſt. 8. dicit Chriſtum diviſiſſe Pontificiam authoritatem ab Imperiali *ut & Chriſtiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium tantummodo rerum, imperialibus Legibus uterentur*. 3. S. Chryſoſtomus, in illud Rom. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*, ait, Chriſti Legem non tollere politicas Leges, & ideo debere etiam Sacerdotes & Monachos eis parere. Hancque eſſe communem ſententiam quoad vim directivam, ſeu obligationem in conſcientia, de qua agitur, teſtatur Suarez.

Quæſt. V. *An peregrini tenentur Legibus ſui territorii propriis?*

Nota 1. Peregrinus, advena, vagus inter ſe differunt. Peregrinus dicitur is, qui extra territorium ubi domicilium habet, tranſit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo redeundi. Advena, qui extra patriam ſuam domicilium fixit. Vagus, qui nullibi domicilium fixum habet.

Nota 2. Certum eſt præcepta perſonalia, quæ ſcilicet afficiunt immediate perſonas, non territorium, ſemper illas obligare ubicumque fuerint: nam illa ſemper perſonis cohærent. Hinc ſi Epiſcopus Sacerdoti uſum ſui Ordinis abſolute vetuiſſet, is in aliena Diœceſi celebrare non poſſet.

Nota 3. Si Lex prohibeat actionem ubivis factam, quæ cedat ſpecialiter in damnum communitatis, ut eſt venditio armorum vel aliarum rerum hoſtibus: hæc ex communi ſententia obligat ſubditum extra territorium verſantem, qui puniri poteſt ſi illam violet. Quia tunc delictum cenſetur intra territorium committi: damnum enim ei illatum cenſetur moraliter factum intra illud. Ex Leg. cod. *de commerc.*

Reſp. 1. Peregrini non tenentur ſervare Leges ſui territorii, quando extra illud verſantur, ubi illæ non obligant, modò non abſint in fraudem. *Ita communis ſententia*. Prob. 1. ex c. 2. *de conſtit. in 6.* ubi dicitur ſtatuto Epiſcopi, quo furantes excommunicantur, non ligari ejus ſubditos, qui extra diœceſim furantur, *cum extra territorium jus dicenti non pareatur impune*. 2. Quia Leges & conſuetudines locales ſunt ſolum pro tali loco ſeu territorio, eique ſunt affixæ: & juriſdictio, ut reſpicit territorium, intra illud limitatur. Et vero poteſtas Legislativa agere non poteſt extra ſphæram activitatis ſuæ, quæ ſphæra non extenditur extra proprium territorium.

Suppono quòd tum ipſe peregrinus, tum res, circa quam operatur, & ejus actio, ſint extra territorium. Nam ſi res circa quam agit, vel ejus actio, aut omiſſio, ſit intra territorium, licet ejus perſona ſit extra; tunc ex communi ſententia ipſe tenetur Legibus territorii, & pœnis per illas ſtatutis. Quia tunc delictum merito cenſetur committi intra territorium, non extra. Nam omiſſio rei præceptæ, vel commiſſio rei prohibitæ, ibi cenſetur commutari, ubi res præcepta vel vetita fieri vel omitti debuiſſet, & delinquens cenſetur ratione delicti ibi eſſe moraliter præſens, ex L. 2. cod. *Quæ res exportari &c.* Hinc Beneficiarius abſens a territorio in quo beneficium habet, contrahit cenſuras in non reſidentes latas ab Epiſcopo beneficii, quia ibi delictum conſumatur, ex cap. 11. *de cleric. non reſid.*

Reſp. 2. Ex communi ſententia peregrinus non tenetur ſervare præcepta etiam juris communis, v. g. jejunium vigiliæ, vel feſtum S. Thomæ, ſi illa ex privilegio aut conſuetudine legitima non ſervetur in loco ubi bona fide diverſatur. Quia privilegium locale, vel conſuetudo localis ſpectat omnes qui ſunt in loco. Hinc S. Auguſt. Ep. 117. docet in iis, quæ non ſunt contra fidem, & legem divinam, poſſe quemque ſe conformare Eccleſiæ particulari, in qua moratur. *Alia vero*, inquit, *quæ per loca terrarum regioneſque variantur ... nec diſciplina ulla eſt in his melior gravi prudentique chriſtiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Eccleſiam, ad quam forte devenerit.*

Reſp. 3. Qui cauſa ſubterfugiendi Legem etiam localem, abit in locum, ubi illa non viget, non ideo ab illius obligatione liberatur. Quia 1. (ut ait Layman) Leges, quæ ad ſubditorum utilitatem præſertim ſpiritua-

nualem ordinantur, ut ſunt Eccleſiaſticæ, eam conditionem annexam habent, quam communis fidelium perſuaſio & Epiſcoporum praxis oſtendit, ut ſubditis ſine juſta cauſa earum obligationem ſubterfugere non liceat; cùm id neceſſarium ſit ad bonum regimen, & efficaciam Legum, & ad præcludendum januam multis abuſibus, præſertim in confinibus diverſarum diœceſum. Imò ipſa Lex divina naturalis generatim præcipiens diligentem obſervationem Legum & ordinis, id vetat.

2. *Fraus & dolus alicui patrocinari non debet*, cap. 15. & 16. *de reſcript*. At fraudem committit in Legem, qui ſolo animo eam ſubterfugiendi abſque alia juſta cauſa abit e proprio territorio: nam *fraus legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit* (expreſsè) *id fit*, L. 30. ff. de Legib. Neque dici poteſt quòd abeundo utatur jure ſuo; nemo enim habet jus exeundi è proprio territorio ſolùm ad eludendas illius Leges: ſicut nullus habet jus iter inſtituendi vel laborandi, cauſa ſubterfugiendi Legem jejunii; & qui hoc faceret, cenſeretur in fraudem Legis agere; & ſecundum communem ſententiam, teſte Layman, peccaret contra legem.

3. Ex reſponſo Cardinalium ab Urbano VIII. in Brevi ad Archiepiſcopum Colonienſem authoritate Apoſtolica confirmato, quod declarat de incolis loci, ubi viget Concilium Tridentinum, diſcedentibus in locum ubi non fuit publicatum, ſolo animo matrimonium clandeſtinum contrahendi, ſine mutatione domicilii, *non eſſe legitimum matrimonium inter ſic contrahentes cum fraude*. Ergo tales adhuc tenentur Lege Tridentini, irritante matrimonium clandeſtinum, ſi diſceſſerunt cum fraude. Ergo, &c.

Hinc peccant contra Legem, qui aliò diſcedunt, præcisè ut carnibus veſcantur, vel operibus ſervilibus vacent, cum hæc in ſua diœceſi vetita ſunt.

Quæſt. VI. *An qui è ſuo domicilio ubi Lex obligat, abit in locum ubi non obligat, teneatur illam implere antequam exeat?*

Reſp. Tenetur, ſi prævideat illam impleri non poſſe in alio loco. *Eſt communis ſententia*. Quia 1. Hæc eſt praxis & perſuaſio fidelium timoratorum. 2. Lex illa talem obligat, & tempus, quo adhuc verſatur in ſuo domicilio, unicum eſt ei aptum ad illam obſervandam: quare perinde eſt ac ſi eo ſolo tempore obligaretur. At quiſque tenetur ſervare præceptum eo tempore, quo obligatur. 3. Ubi ait Suarez, præceptum affirmativum debet impleri, quando poteſt, & prævidetur poſtea non implendum. Neque enim requirit aut concedit certum temporis ſpatium, pro quo poſſit ſemper ejus obſervatio differri: ſed obligat, ut quàm primùm poteſt, impleatur, ſi poſtea non poſſit impleri: alioqui non eſſet ſatis efficax, & ſæpè eludi poſſet. Et verò reſpectu talis, non eſt aliud tempus ad implendum præceptum; Ergo tunc tenetur illud implere, alioqui nullo tempore tenetur.

Hinc qui abit die feſto ad locum ubi non eſt feſtus, tenetur audire Sacrum priuſquam exeat, ſi poſſit abſque gravi incommodo, & nequeat alibi audire: ſicut ſi non exiret, teneretur audire primam Miſſam, ſi prævideret poſtea impeditum iri. Quia præceptum obligat ſimpliciter illo die, & non poteſt impleri niſi audiendo Miſſam primam; nam hic & nunc & reſpectu talis hominis, illa eſt unica, & præſens hora eſt ultima ipſi apta ad implendum præceptum. Alioqui omiſſio meritò imputatur ad culpam.

Nota. Si in loco domicilii tui ſit Lex jejunii, non potes ibi jentaculum ſumere manè, eo quòd ſcias te veſpere fore in loco ubi illa non obligat. Quia obligaris jejunio quandiu exiſtis in loco ubi obligat. Neoſpes diſpenſationis, nec diſpenſatio quæ nondum eſt, nec privilegium loci in quo non es, obligationem præcepti, quo hic & nunc ligaris, tollit.

Quæſt. VII. *An peregrini tenentur Legibus ſpecialibus loci in quo verſantur?*

Nota. Certum eſt, 1. eos qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuò manendi, teneri ſtatim Legibus illius loci, cùm jam verò ſint illius incolæ. Nam domicilium hoc ipſo acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuò manendi, ex L. *Cives*, cod. *de incolis*. 2. Statim teneri Legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi per majorem anni partem, ut faciunt ſcholaſtici, famuli, operarii &c. Conſtat ex uſu, & communi Doctorum ſententia. Nam tales conſequuntur ibi quaſi domicilium ſufficiens, ut ſtatim quis fiat Parochianus idoneus ad ibi Sacramenta omnia præter Ordinem recipienda. 3. Peregrinos teneri ſervare leges loci per quem tranſeunt, quando aliàs eſſet periculum ſcandali, cùm hoc vetet Lex naturalis: vel quando illæ Leges ſunt juris communis, quamvis ex conſuetudine, vel privilegio non ſerventur in loco

loco domicilii ſui; ut docent communiter Theologi; quia Legiſlatori juris communis ſubditi ſunt, nec habent cauſam excuſantem, cùm conſuetudo vel privilegium extra territorium vim non habet. 4. Peregrinos teneri ſervare in contractibus Leges ac conſuetudines loci in quo contrahunt: nam quiſque ſortitur forum in loco contractus, cap. ult. *de foro compet.*

Reſp. Peregrini, & à fortiori Vagi, tenentur ſervare Leges & conſuetudines etiam ſpeciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus, & ſecluſo ſcandalo. *Ita Covarr. Suarez, Leſſius, & alii communius* Prob. 1. Ex S. Auguſt. lib. 3. Confeſſ. c. 8. ibi. *Quæ contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diverſitate vitanda ſunt, ut pactum inter ſe Civitatis aut gentis conſuetudine vel Lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars eſt ſuo univerſo non congruens.* Item, ex epiſt. ad Januar. 2. Quia pax in ordo, recta gubernatio, bonum commune territorii poſtulant, ut leges locales ſerventur ab omnibus qui ſunt in loco, quamdiu in eo morantur: ac proinde Legiſlator habet poteſtatem obligandi etiam peregrinos ad illas Leges ſervandas: nam ſuperior habet omnem poteſtatem neceſſariam ad bonum commune, & rectum ordinem tuendum in ſuo territorio. 3. Lex generatim fertur pro tali territorio. Ergo obligat omnes ibi morantes, etiam peregrinos, qui ratione ſuæ præſentiæ in illo loco, licet brevis, ſubjiciuntur regimini & juriſdictioni territorii, cum juxta omnes, teneantur quibuſdam Legibus, v. g. ne quis noctu arma ferat, ne triticum efferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur &c. Ergo peregrini tenentur, titulo ſubjectionis, ſervare Leges alieni territorii, ſuntque vere ſubditi Principis illius loci ratione ſuæ præſentiæ in illo, non quidem permanenter & habitu, ſed ſolum tranſeunter & actu: quippe ad tranſeuntem, & brevem ſubjectionem ſufficit brevis præſentia, ſicut ad tranſeuntem exemptionem a juriſdictione, & Legibus ſui territorii ſufficit brevis abſentia. 4. Peregrini, eo ipſo, quòd exeunt e proprio territorio, ſolvuntur Legibus illius: Ergo eo ipſo, quòd ingrediuntur territorium alienum, ſubjacent Legibus illius, præſertim cùm gaudeant ejus privilegiis. Nam qui ſentit commodum, & onus ſentire debet, ex *reg. Juris 55. in 6.*

Obj. Nemo fit alteri ſubditus, niſi ratione originis, vel domicilii, vel delicti. *Reſp.* diſt. Permanenter & habitu, Conc. Tranſeunter & actu, N. Peregrini autem fiunt ſubditi & Principis alicujus loci ratione ſuæ præſentiæ in illo loco, ſed tranſeunter tantum, non permanenter & habitu.

Nota. Peregrinus tenetur ſolùm iis Legibus loci, quarum obſervatio non requirit tempus longius, quam illud, quo ipſe ibi moratur. Nam quoad alias non cenſetur eſſe in loco moraliter, nec ad eas implendas tenetur diutius morari quam ſtatuerat; quia non obligatur ab ibi permanendum, ſed ſolum ſuppoſita præſentia ad implendam Legem, quæ tunc impleri poteſt. Hinc tenentur ſervare omnia præcepta localia negativa, v. g. abſtinere ab eſu carnium, nam hæc non requirunt moram. Sed qui tranſit per locum ubi non eſt, non tenetur ceſſare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec, ſecluſo ſcandalo, illud audire, ſi ibi moretur ſolum ad ſumendum cibum: quia mora non eſt proportionata impletioni præcepti. Econtra tenetur audire Sacrum, ſi ſufficienti tempore moretur, vel ſi feſtum ſervetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio, per quod uſque ad meridiem acturus eſt iter.

CAPUT V.

De Interpretatione, & Epikiia.

Quæſt. I. **Q***uid & quotuplex eſt Interpretatio Legis?*

Reſp. Interpretatio Legis eſt explicatio ſenſus Legis. Triplex eſt: authentica, uſualis, & doctrinalis. Interpretatio authentica ſeu cum authoritate prolata eſt ea quæ fit per ipſum Legiſlatorem, vel ejus ſuperiorem, vel ſucceſſorem, vel per miniſtros ab ipſo conſtitutos: habetque vim Legis, cum procedat a ſuperiore habente poteſtatem Legem condendi, & explicandi in ſenſu, in quo vult illam ſervari. Uſualis eſt, quæ petitur ex communi uſu: nam *conſuetudo eſt optima Legum interpres*, cap. 8. *de conſuetud.* Doctrinalis eſt ea, quæ fit per homines doctos ac peritos. Quamvis hæc non habeat vim Legis, cum non procedat a poteſtate juriſdictionis, ſed a judicio peritorum: tamen imprudenter & contra rectam rationem rejiceretur, ſi in eam Doctores omnes conſentiant. Si vero Doctores inter ſe diſſentiant de ſenſu, & obligatione Legis, tunc tenemur ſequi opinionem tutiorem & probabiliorem: licebit tamen ſequi minus tutam, ſi ſit

certo & notabiliter probabilior tutiore, juxta dicta de opinione probabili.

Interpretatio iterum duplex eſt; una ſimplex, qua explicatur ambiguitas verborum Legis: & altera per æquitatem, qua interpretamur, caſum aliquem particularem non comprehendi in Lege, quamvis verba Legis clara ſint & generalia. Hæc dicitur Epikiia.

Quæſt. II. *Quænam ſunt regulæ aptæ ad rectè faciendam interpretationem doctrinalem?*

Reſp. Hæ a Doctoribus traduntur. 1. Accipienda ſunt verba Legis ſecundum eorum proprietatem, & uſitatam acceptationem, niſi ſic accepta injuſtitiam, vel abſurditatem côntinerent, aut Legem inutilem redderent. Quia Legiſlator debet Legem clarè, ideoque verbis ſecundum eorum proprietatem & communem ſignificationem intellectis exprimere: Alioquin nihil firmum ſtabiliret, & errandi occaſionem daret. In dubio autem, uſus & acceptio communis verborum præferri debet eorum proprietati.

2. Correctio Legum vitanda quoad fieri poteſt, ex cap. 29. *de elect.* in 6. Nam ordinarie Legum mutatio noxia aut incommoda eſt communitati.

3. Si Legis verba ſint æquivoca vel ambigua, eorum ſignificatio ſpectanda eſt ex antecedentibus & conſequentibus, ex materia & circumſtantiis Legis, atque etiam ex aliis Legibus, in quibus eadem verba vel ſimilia in tali & tali ſenſu accipiuntur, ſed præſertim ex fine Legis, ex cap. 6. *de verb. ſignif.* ibi *Intelligentia dictorum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi; quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubjectus*. Et ex S. Thoma in 3. diſt. 37. art. 3. *Sicut Lex lata eſt menſura ſubditorum in ſuis actibus, ita hoc ad quod reſpicit Legiſlator, quod eſt Legis intentio & finis, eſt menſura Legis poſitiva.*

4. Lex pœnalis, & omnis alia oneroſa, ſtricte interpretanda eſt, ex reg. Jur. 49. in 6. *In pœnis benignior eſt interpretatio facienda*. In favoribus vero latè eſt facienda, ex reg. 15. Jur. in 6. *Odia reſtringi, & favores convenit ampliari*. Hinc pœnæ non extenduntur ad caſum in Lege non expreſſum. Nec in Legibus pœnalibus valet argumentum à pari, imo nec a minori ad majus, nam Legiſlator poteſt velle punire minus crimen non majus, eo quod illud ſæpius patretur, vel ſit periculoſius bono communi.

5. Lex generaliter vel indefinite loquens omnia ſignificata propria comprehendit. Nam verba generalia generaliter accipienda ſunt, & *ubi jus non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus*. Argum. lib. 8. §. *de Publician.*

6. Lex intelligenda eſt, & ſervanda ſecundum receptam conſuetudinem: *Optima enim eſt Legum interpres conſuetudo*, *L.* 37. §. *de Legibus*, & cap. 8. *de conſuet.*

7. Aliquando Legiſlator loquitur de ſingulari caſu vel perſona, non quod velit Legem ad hunc caſum vel perſonam reſtringere, ſed iis utitur exempli gratia: nam exemplum non limitat diſpoſitionem, ſed declarat. Quare valet hæc regula: Cum Lex frequentioris uſus cauſa aliquid decernit, caſum minus frequentem non excludit, ſed comprehendit.

8. Lex poſitiva non ſemper ob paritatem rationis extendi debet ad caſus ſub lata verborum forma non comprehenſos. Quia non ratio Legis, ſed voluntas Legiſlatoris ſignificata ſubditis, eſt Lex, & obligat. Hic autem potuit velle ad unum obligare, & non ad aliud; unum crimen punire, non aliud, quamvis eſſet eadem ratio pro utroque. Legis enim poſitivæ diſpoſitio omnino pendet a libera voluntate Legiſlatoris, qui non obligat niſi ad id, ad quod ſufficienter declarat ſe velle obligare.

Dixi, *non ſemper*. Nam Lex extenditur ob identitatem rationis in his caſibus. 1. Si aliqua iniquitas, vel abſurditas ſequeretur ex eo quod Lex non extendatur ad alios caſus non expreſſos. 2. In correlativis: nam diſpoſitum in uno correlativo, cenſetur eſſe diſpoſitum in alio, *ex l. ult. C. de indicta viduit.* Sic Lex ſtatuens de uxore, cenſetur idem ſtatuere de marito: quando eſt par ratio pro utroque, ut cum agitur de debito conjugali. 3. In æquiparatis & connexis. 4. Cum Lex exprimit rationem, ob quam fertur, ſecundum multos, extenditur ad caſus, in quibus clare occurrit eadem ratio Legis: quia ubi ratio exprimitur, cenſetur eadem eſſe diſpoſitio pro caſibus, ubi clare reperitur: neque tunc eſt interpretatio extenſiva, ſed declaratio comprehenſiva. 5. In judiciis, ex l. 12. §. *de Legib.* Nam prudentia & recta ratio dictat, ut cum pro aliquo caſu decidendo non eſt certa Lex, deciſio illius petatur a ſimilis caſus deciſione.

Nota. Particulæ, *aut*, *vel*, aliquando accipiuntur copulative, ex l. *Sæpe* c. *de verbor. ſignif.* ut cum inter illas ponuntur ea, quæ non ſeparantur. Particulæ *ſeu*, *ſive*, plerumque ſumuntur copulative, aliquando tamen disjunctive.

Quæſt. III. *Quandonam licet uti Epikiia?*

Nota.

Nota. Epikiia eſt benigna & rationabilis interpretatio, caſum aliquem particularem ob ſuas circumſtantias non comprehendi Lege, quamvis per verba generalia lata: ideoque Legem non obligare in tali caſu. Hinc ſola Lex poſitiva admittit Epikiiam, non naturalis: quia ſola Lex poſitiva ſtatuit per verba generalia, quæ reſtringenda ſunt ex æquitate in certis caſibus. At Lex naturalis excipit omnes caſus excipiendos: eſt enim ordinatio divina per dictamen rationis intimata de omnibus & ſingulis, quæ ex natura rei agenda vel omittenda ſunt ad honeſtè & rectè vivendum.

Reſp. 1. Aliquando neceſſe eſt uti Epikiia, quoties nempè ſecundùm verba generalia Legis agendo, fieret aliquid contra rectam rationem vel bonum commune. Nam Lex nunquam obligat ad aliquid irrationabile, vel noxium bono communi; ut ſi, v. g. Lex generatim ferretur, ne aperirentur noctu Portæ civitatis, eſſet contra rectam rationem & intentionem Legislatoris eas non aperire in eventu, quo copiæ auxiliares admittendæ eſſent in urbem, alioquin interficiendæ ab hoſtibus illam obſidentibus.

Reſp. 2. Uti licet Epikiia quando evidens eſt non poſſe ſervari legem ſine gravi damno, cum quo conſtet Legem non obligare, ſaltem ſi adiri nequit ſuperior. Nam tunc certo & prudenter judicamus Legem non obligare in tali caſu.

Reſp. 3. In dubio, nam aliquis caſus comprehendatur in Lege, debet conſuli ſuperior, ex cap. 31. *de ſent. excomm. & L. 1. & ult. C. de Legibus*. Si non poſſit conſuli, non licet uti Epikiia, ſed ſervanda eſt Lex. *Azor. & alii*, poſt S. Thomam 2. 2. q. 120. art. 1. ad 3. ubi ait: *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet abſque determinatione principis à verbis Legis recedere. Sed in manifeſtis non eſt opus interpretatione ſed executione*. Ratio eſt, quia in dubiis tutior pars ſemper eligi debet. Nec tunc abſque determinatione ſuperioris formari poteſt judicium prudens & moraliter certum, Legem non obligare.

CAPUT VI.

De Diſpenſatione.

Nota. Diſpenſatio eſt relaxatio Legis ad tempus, ſeu exemptio à Legis obligatione in aliquo caſu particulari, ubi Lex cæteroquin obligaret. Hinc differt 1. Ab interpretatione, qua non relaxatur obligatio, ſed ſolùm declaratur Legem non obligare in certis caſibus. 2. A privilegio, quod eſt facultas permanens conceſſa in perpetuum, & per modum Legis, & ſæpè non eſt contra, ſed præpter legem. 3. A licentia ſeu permiſſione, qua non relaxatur obligatio Legis, ſed ſolùm apponitur conditio ſub qua Lex non obligat.

Quæſt. I. *Quinam habent poteſtatem diſpenſandi?*

Nota. Poteſtas diſpenſandi eſt poteſtas juriſdictionis, & duplex eſt, nempe ordinaria, & delegata. Ordinaria eſt ea, quæ alicui competit ratione officii, ſeu ex vi ſui muneris. Delegata eſt ea, quæ habetur ex conceſſione illius, qui habet ordinariam. Hæc conceditur vel ab homine, vel à jure. Si à jure datur, tranſit in ordinariam, vel ei æquiparatur. Si datur ab homine per privilegium, non expirat morte concedentis. Si verò datur per ſimplicem commiſſionem, ceſſat mortuo vel amoto delegante, ſi res eſt integra.

Reſp. 1. Ex communi ſententia Theologorum, nullus homo habet poteſtatem diſpenſandi in Legibus divinis, etiam merè poſitivis. Quia nemo habet poteſtatem relaxandi obligationem à Deo impoſitam, niſi ſpecialem ad hoc poteſtatem à Deo acceperit. Nam inferior non poteſt propria authoritate relaxare obligationem impoſitam à ſuperiore: authoritas enim inferior non poteſt ſuperiori prævalere, nec derogare. At nemo accepit à Deo poteſtatem relaxandi obligationem Legum divinarum: nam talis poteſtas neque ex Scriptura, neque ex Traditione probari poteſt: & aliunde non expedit bono Eccleſiæ, quæ non poſſet ſuam unitatem, uniformitatem, & conſtantiam in fide & in cultu divino ſervare, niſi Leges divinæ eſſent prorſus hominibus indiſpenſabiles. Prætereà Leges merè poſitivæ à Chriſto latæ, ad fidem, & Sacramenta, ac Sacrificium Euchariſtiæ, quæ ſunt religionis noſtræ fundamenta, pertinent: Ideoque ſunt fundamentales, ac proindè debent eſſe immutabiles reſpectu omnium; alioqui ſi mutarentur, mutaretur religio ſubſtantialiter. Unde Conc. Trid. ſeſſ. 21. capit. 2. clarè indicat Eccleſiam non poſſe mutare ſubſtantiam Sacramentorum: Itaque circa Lege divinas etiam merè poſitivas, Deus ſolùm conceſſit Eccleſiæ poteſtatem illas interpretandi, & declarandi caſus, ad quos Lex divina non extenditur.

Reſp. 2.

Reſp. 2. Poteſtatem Ordinariam diſpenſandi in Lege humana habet 1. Is qui eam tulit; nam ejuſdem poteſtatis eſt ferre Legem & in ea diſpenſare. 2. Succeſſor Legiſlatoris cum pari poteſtate. Nam ſi Legiſlator habet, ergo & is qui habet æqualem, imo eamdem poteſtatem, ex capit. 20. de electione, ubi Innocentius III. de prædeceſſore ſuo Legiſlatore ait: *Qui ſucceſſoribus ſuis nullum potuit in hac parte præjudicium generare, pari poſt eum, imo eadem poteſtate functuris, cum non habeat imperium par in parem.* 3. Qui habet poteſtatem Legiſlatoris ſuperiorem circa eoſdem ſubditos. Nam ſi inferior habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi, à fortiori habet ejus ſuperior, qui etiam poteſt Legem inferioris abrogare.

Hinc Papa habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in omnibus Legibus Eccleſiaſticis, etiam ab Apoſtolis latis: quia parem habet juriſdictionem cum Petro Apoſtolorum Principe, cujus eſt ſucceſſor.

Reſp. 3. Inferior non habet poteſtatem diſpenſandi in Lege ſuperioris, niſi ex ejus conceſſione. Quia 1. Ex Clement. 2. *de elect. Lex ſuperioris per inferiorem tolli non poteſt.* 2. Inferior non poteſt tollere obligationem impoſitam a ſuperiore ſine conſenſu. Nam inferior non poteſt derogare, nec prævalere authoritati ſuperioris: alioqui inferior eſſet ipſi ſuperiori ſuperior.

Poteſt tamen inferior habere poteſtatem diſpenſandi delegatam. Quia ſuperior poteſtatem diſpenſandi exercere poteſt per alium, & ſic eam alteri concedere: nam *poteſt quis per alium, quod poteſt facere per ſe ipſum. Reg. Jur. 68. in 6.*

Hinc 1. Epiſcopi, & omnes alii Prælati Papa inferiores, non habent poteſtatem ordinariam diſpenſandi in jure communi & Legibus Papæ, ex cap. 5. *de tempor. ordin.* ubi damnatur Epiſcopus, quod uno die plures ordines, licet de mandato Metropolitani, contuliſſet: eo quod diſpenſatio in hoc non fuerit a canone conceſſa. Habent tamen delegatam in certis caſibus: nam diſpenſare poſſunt in Lege communi ex conceſſione Concilii vel Papæ expreſſa vel tacita, aut legitime præſumpta. Unde poſſunt non ſolum quando in Lege expreſſe dicitur, Epiſcopos poſſe diſpenſare in ea ut patet; ſed etiam quando eſt conſuetudo diſpenſandi, ex cap. 13. *de foro compet.* vel quando neceſſitas diſpenſandi in aliqua Lege ſæpe occurrit, ut in feſtis & jejuniis; vel quando dubium eſt an res egeat diſpenſatione, vel quando occurrit gravis ac urgens neceſſitas diſpenſandi, nec poteſt recurri ad Papam, aut periculum eſt in mora ob ſcandalum, aut graviſſimum detrimentum imminens. Nam in his caſibus ex communi ſententia cenſetur poteſtas diſpenſandi Epiſcopo conceſſa; cum hoc poſtulet bonum commune, ſitque neceſſarium ad ordinarium & rectum regimen animarum.

2. Epiſcopus vel Archiepiſcopus non habet poteſtatem diſpenſandi in Legibus Concilii provincialis, aut nationalis, niſi ex conceſſione ejuſdem Concilii vel Papæ. Quia ſunt Leges conditæ authoritate ſuperiori: Concilium provinciale eſt unum corpus myſticum habens propriam & diſtinctam juriſdictionem majorem juriſdictione ſingulorum Epiſcoporum, qui proinde ſubjiciuntur ejus Legibus. Aliud eſt de Legibus latis ab Epiſcopo in Synodo diœceſana, vel de conſenſu Capituli. Nam Epiſcopus habet poteſtatem ordinariam in iis diſpenſandi quia ſive in Synodo, ſive in Capitulo, tota poteſtas condendi Leges penes Epiſcopum eſt; neque ex Epiſcopo & Parochis aut Canonicis fit corpus myſticum, quod juriſdictionem habeat majorem juriſdictione Epiſcopali.

3. Archiepiſcopus non habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in Legibus Epiſcoporum ſuæ Provinciæ. Quia non eſt ſuperior Epiſcopi, neque ejus diœceſanorum, niſi cum actu viſitat diœceſim, aut in caſu appellationis.

Nota. Prælati, qui habent poteſtatem diſpenſandi quoad Leges, vota, & juramenta, poſſunt etiam ſecum diſpenſare ſaltem indirecte, committendo ſcilicet alteri poteſtatem diſpenſandi ſecum. Quia Prælati non ſunt deterioris conditionis quam ſubditi, qui in promptu habent a quo poſſint diſpenſationem accipere. Imo id poſſunt etiam directe & immediate per ſe: quia hoc nullo jure prohibetur. Nec repugnat, quod quis in ſe exerceat juriſdictionem omnino voluntariam, quæ non ſit condemnativa nec abſolutiva; nam ad hoc per ſe non requiritur diſtinctio perſonarum.

Quæſt. II. *An peccat qui diſpenſat etiam in propria lege ſine juſta cauſa?*

Reſp. Affirm. Ita communiter. Quia 1. irrationabiliter ab onere liberat eum, qui non eſt eximendus: quod eſt peccatum acceptionis perſonarum, & contra juſtitiam diſtributivam. 2. Superior ex officio tenetur procurare bonum commune per legum obſervationem,

nem, & fideliter ac prudenter uti ſua poteſtate, in ædificationem, non in deſtructionem; quod non facit diſpenſans ſine juſta cauſa, ſed potius diſſipat crudeliter, ut ait S. Bernardus lib. 3. de conſid. 3. Unicuique aperit aditum ad tranſgrediendas Leges, ut ait Conc. Trident. ſeſſ. 20. cap. 18. Enimvero ſubditi facile putant idem ſibi licere quod aliis, qui nullam ſpecialem cauſam habent, & quorum exemplo ad violationem Legum incitantur.

Hinc ſine cauſa diſpenſans peccat mortaliter, ſi materia gravis eſt. Ita *Covarr. Suarez, Sanchez, Valent. & alii*. Nam peccat in re gravi contra officium proprium, contra bonum commune, item contra charitatem, præbendo multis occaſionem peccandi. Peccat vero venialiter, per ſe loquendo, ſi materia levis eſt, nempe ſi obligatio Legis ſit tantùm ſub veniali.

Hinc peccat etiam ſubditus, qui diſpenſationem petit ſine juſta cauſa: nam inducit ſuperiorem ad peccandum; imo qui ultro oblatam acceptat, quia cooperatur peccato ſuperioris.

Nota. 1. Non requiritur talis cauſa diſpenſandi, propter quam ſuperior teneatur diſpenſare; ſed ea ſufficit, quæ apta ſit ad movendum rationabiliter ſuperiorem ut benignius agat cum inferiore, illum liberando ab obligatione Legis, quæ alioqui non deſineret: & tunc diſpenſatio data vocatur gratia.

2. Si cauſa talis ſit, ut ſuperior ſaltem ex charitate teneatur diſpenſare, non idcirco ſubditus liber eſt ab obligatione, ſi negetur diſpenſatio. Quia per hanc cauſam ſine authoritate ſuperioris non tollitur obligatio Legis.

3. Ex jure Canonico, triplex eſt generatim cauſa juſta diſpenſandi; ſcilicet, pietas, neceſſitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis, quæ redundet in bonum commune; nam diſpenſatio debet ſemper ſaltem mediate, & ultimate cedere in bonum commune; alioquin eſt illicita, & infidelis, ut docet Suarez poſt S. Thom. Sufficit tamen, quod detur propter bonum rationabile perſonæ privatæ, quod in aliorum damnum non cedat: hoc ipſo enim redundat in bonum commune poſtulans, ut ſuperior ſingulorum etiam bonum procuret, quantum fieri poteſt abſque jactura boni communis. Quare S. Thomas docet diſpenſationem recte dari, quando Lex, quæ communitati expedit, huic perſonæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni.

Quæſt. III. *An diſpenſatio ſine juſta cauſa ſcienter data, valida eſt?*

Reſp. 1. Ex communi Theologorum ſententia, eſt valida, quamvis illicita, ſi detur a Legislatore, vel ab ejus ſucceſſore aut ſuperiore. Quia obligatio Legis poſitivæ, ſicut ipſa Lex, ut ſit & perſeveret, pendet a libera voluntate Legislatoris, & a libera applicatione juris, quod habet ad obligandum: Ergo etiam pendet a libera voluntate ſuccedentis cum æquali poteſtate, & a fortiori ſuperioris. Ergo ſi Legislator, vel ejus ſucceſſor, aut ſuperior, non vult ſubditum Lege obligari, revera is non obligatur. Et vero Legislator poteſt ſine juſta cauſa tollere obligationem Legis reſpectu omnium, ipſam Legem abrogando: Ergo a fortiori poteſt illam tollere reſpectu aliquorum in certis caſibus, diſpenſando cum illis, licet remaneat reſpectu aliorum.

Equidem Legislator non poteſt ferre Legem ſine juſta cauſa, quia non poteſt ſine juſta cauſa, obligare ſubditos. At poteſt, etiam ſine juſta cauſa, non obligare: nam ad hoc ſufficit quod obligare nolit. Ergo cum Legislator poſſit ſine juſta cauſa nolle obligare, poteſt etiam ſine juſta cauſa non obligare.

Reſp. 2. Invalida eſt diſpenſatio ſine juſta cauſa data ab inferiore & delegato. *Ita omnes, teſte Suarez.* Quia inferior & delegatus non habet poteſtatem diſpenſandi ſine juſta cauſa: nam ſuperior non cenſetur talem poteſtatem ei concedere, cum id non poſſit licite; non enim cenſetur velle peccare. Non minus autem peccaret ſuperior, ſi inferiori concederet poteſtatem diſpenſandi ſine juſta cauſa, quam ſi ipſe ſine ea diſpenſaret. Porro hoc eſt diſcrimen inter ſuperiorem, & delegatum, quod ſuperior habeat ex vi muneris ſui poteſtatem diſpenſandi, & Lex pendet ab ejus voluntate: at delegatus non habet poteſtatem niſi eam, quam ſuperior ei concedit.

Hinc Epiſcopus, juſta cauſa deficiente, invalide diſpenſat in Lege jejunii, abſtinentiæ &c. *Covarruvias, Navarrus, Sylveſter, & alii.*

Quæſt. IV. *An licet uti diſpenſatione valida ſine juſta cauſa obtenta?*

Reſp. Non licet, ſed ſubditus ea utens peccat eadem ſpecie peccati, cujus eſt violatio illius Legis. Quia quamvis non amplius obligetur ex vi Legis humanæ ad

actio-

actionem vel omiſſionem per illam præſcriptam, cum talis obligatio ſublata ſit per diſpenſationem; obligatur tamen ad illam ex vi Legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in ſervanda Lege propter bonum commune, & vetantis ne quis ab onere communi ſe ſubtrahat ſine juſta cauſa, & ne pars abſque ratione diſcrepet à ſuo toto: nam (ut ait S. Auguſt. lib. 2. Confeſſ. cap. 8.) *Turpis omnis pars eſt ſuo universo non congruens*, ſcilicet ſine rationabili cauſa, qualis non eſt diſpenſatio injuſta, & repugnans bono communi. Enimverò Legiſlator ipſe peccat, ſi ſine rationabili cauſa Legem ſuam non ſervet: Ergo etiam & ipſe ſubditus. Ob eamdem rationem, ceſſante cauſa diſpenſationis, ceſſat uſus ejus eſſe licitus.

Qui tamen tali diſpenſatione utitur, non incurrit cenſuras & pœnas Lege humana impoſitas; quia per diſpenſationem validam tollitur obligatio orta à Lege humana; quare ſolum peccat contra Legem naturalem præcipientem idem, ad quod alii tenentur. Cujus quidem peccati gravitas & ſpecies petenda videtur à gravitate materiæ, & ſpecie actus per Legem humanam præſcripti, in quo Lex naturalis præcipit conformitatem. Nam Legis naturalis obligatio accomodatur materiæ gravitati, & eam præſcribit ex eodem motivo, quo Lex humana. Unde videtur peccare mortaliter contra temperantiam, qui non ſervat Legem jejunii ex diſpenſatione ſine juſta cauſa obtenta. Alii tamen cenſent talem tantum obligari ex juſtitia legali aut diſtributiva, & Legem naturalem tunc non tam ſevere obligare.

Obj. 1. Subditus utens diſpenſatione ſibi conceſſa quamvis ſine juſta cauſa utitur jure ſuo. Ergo non peccat. *Reſp.* Nego ant. Quia tenetur adhuc ſervare Legem. Nam quamvis non obligetur amplius ex vi Legis humanæ, tamen adhuc ad actum, in quo diſpenſatus eſt, obligatur ex vi Legis naturalis, præcipientis uniformitatem, & vetantis ne quis ab onere communi ſe ſubtrahat ſine juſta cauſa, qualis non eſt diſpenſatio injuſta & irrationabilis.

Obj. 2. Ergo nullum eſt diſcrimen inter diſpenſatum ſine juſta cauſa, & non diſpenſatum. *Reſp.* Neg. Hoc enim inter utrumque intercedit diſcrimen, quod ſic diſpenſatus obligetur tantum vi Legis naturalis, nec contrahat pœnas ac cenſuras per Legem inflictas. At non diſpenſatus obligatur non ſolum vi Legis naturalis uniformitatem inter membra ejuſdem communitatis præcipientis; ſed etiam vi Legis humanæ. Unde non ſervando Legem, incurrit pœnas per Legem inflictas, & gravius peccat, quia peccat contra duplicem obligationem, alter verò contra unicam.

Nota. Quamvis inferior dubitet utrum ratio petendi diſpenſationem ſit ſufficiens, non tamen peccat illam ſincerè proponendo ſuperiori, aut utendo diſpenſatione, ſi detur: modo dubium deponat conformando judicium ſuum judicio ſuperioris, qui prudenter judicaſſe, cauſam diſpenſandi ſufficientem fuiſſe, præſumendus eſt, niſi oppoſitum conſtet, aut ſit multo probabilius.

Quæſt. V. *Quandonam diſpenſatio invalida eſt ex parte petitionis?*

Reſp. Nulla eſt diſpenſatio, ſi ſit ſubreptitia vel obreptitia, Quia tum ſuperior non intendit diſpenſare, nec diſpenſat niſi ſub hac tacita conditione; *Si res ita ſit, & nihil occultetur*, propter quod diſpenſaturus non eſſet, aut ſaltem niſi cum certo onere vel limitatione; nec voluntarium eſt, ſi ignoretur quod agitur, ex cap. 7. de fide inſtrument. ubi Innocentius III. ait, *Si tales per ſuppreſſionem veritatis, aut falſitatis expreſſionem, litteras noſtras etiam certas conſtiterit impetraſſe, carere volumus impetratis: & eis non obſtantibus, ad voti executionem compelli*.

Diſpenſatio autem ſubreptitia eſt ea, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exprimendæ, ſeu eorum, quæ exponi debent in petitione juxta jus & ſtylum. Obreptitia eſt, quæ obtinetur per expreſſionem falſitatis, qua cognita, non fuiſſet data diſpenſatio. Hæc vocatur etiam aliquando ſubreptitia, & utraque ſæpè in jure confunditur, eo quod utraque nullas vires habeat.

Itaque invalida eſt diſpenſatio 1. Si reticeatur licet inculpate aliquid ad rem petitam ſpectans, vel aliquid eorum, quæ ſecundum jura & ſtylum exprimi debent, ex cap. 2. de *filiis presbyter. in 6.* quia ſuperior non intendit dare diſpenſationem, niſi adſint conditiones, quæ ad ipſam intrinſecè ſpectant, & quæ jus, ſtylus, conſuetudo, & Leges ſeu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoſcatur qualis ſit gratia, quæ poſtulatur; & ſine horum omnium cognitione ſuperior non vult dare gratiam qualis petitur, cum eam ut talem ignoret. 2. Nulla eſt, ſi obtineatur ex cauſa finali falſa, cap. 20. *de reſcript.* quia ſuperior non vult diſpenſare ſine juſta, & vera cauſa, nec poteſt cenſeri velle peccare.

re. Idem dic ſi duæ cauſæ allatæ ſint, una vera, & altera falſa, & vera per ſe non ſufficit ad diſpenſationem æquam & rationabilem, ſecus ſi ſola cauſa impulſiva ſit falſa, *ex eod. cap.* Cauſa autem finalis eſt ea, quæ immediatè pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut ea non exiſtente, aut nullo modo; aut non niſi cum quibuſdam conditionibus & limitationibus conceſſa fuiſſet. Cauſa verò impulſiva dicitur ea, propter quam diſpenſans facilius diſpenſat, ita tamen ut ſine illa ſecundum rectam rationem & cauſæ meritum diſpenſaturus eſſet eodem modo.

Quæſt. VI. *An valet diſpenſatio, ſi poſt petitionem cauſa ceſſet?*

Reſp. 1. Nulla eſt diſpenſatio, ſi ejus cauſa Finalis non ſubſiſtat tempore, quo conceditur à Papa vel Pœnitentiario, cap. 9. *de reſcript. in* 6. quia non volunt concedere diſpenſationem, niſi ob cauſam, quæ tunc ſubſiſtat: alioqui eſſent iniqui diſſipatores, & ſine cauſa diſpenſarent. Idem eſt, ſi cauſa non perſtet eo tempore, quo Commiſſarius, nempè Epiſcopus vel Confeſſarius diſpenſat: quia ceſſante cauſa finali mandati ceſſat mandatum, ſi res integra ſit, ex cap. 30. *de præb. in* 6. At hic antequam Commiſſarius diſpenſet, res eſt adhuc integra. Præterea Commiſſarius non poteſt diſpenſare niſi ſub hac conditione apponi ſolita, aut ſaltem ſubintellecta, *ſi preces veritate nitantur*; quæ exigit ut cauſa finalis verè præſtet tempore, quo datur diſpenſatio, & quo examinata precum veritate, executioni mandatur à Commiſſario: alioquin delegaretur poteſtas diſpenſandi ſine cauſa exiſtente, quod illicitum eſt. Hinc ſi ob cauſam legitimandæ prolis ex conſanguinea ſuſceptæ petatur diſpenſatio in impedimento, ſed ante obtentam vel à Commiſſario datam diſpenſationem proles moriatur, non valet, nec poteſt executioni mandari.

Reſp. 2. Si poſt diſpenſationem obtentam, examinatam, & datam à Commiſſario ceſſet cauſa finalis ante illius uſum, v. g. proles moriatur ante contractum matrimonium, controverſia eſt. Alii putant tunc etiam valere diſpenſationem ſuper impedimento: quia in litteris diſpenſatoriis conceditur diſpenſatio ſub hac ſola conditione jam poſita; *ſi preces veritate nitantur*, cum nempè à Commiſſario examinatur petitio diſpenſationis. Sanchez verò cum multis docet generatim tunc ceſſare diſpenſationem. Quia ſuperior non vult eam valere in caſu, quo ceſſat ejus cauſa legitima: alioqui peccaret, eſſetque iniquus diſpenſator, concedendo facultatem agendi contra Legem non ſubſiſtente juſta cauſa. Unde in omni diſpenſatione ſubintelligitur hæc conditio, *Modo cauſa permaneat tempore executionis*. Idque videtur certum dum diſpenſatio non eſt ſuper impedimento, ſed ſuper obſervantia alicujus præcepti, v. g. officii, jejunii &c. Tunc enim ſi ante illius uſum cauſa ceſſet, manet obligatio ſervandi præceptum; quia non eſt mens ſuperioris ab ea liberare ſine cauſa ſubſiſtente tempore quo urget ipſa obligatio; cum hoc non poſſit licitè velle: & quia Lege naturâli, à qua nemo poteſt diſpenſari, pars tenetur ſe toti conformare, ceſſante cauſa exemptionis.

Item ſi initio uſus ſubſiſtebat cauſa, ſed poſtea ceſſet, & diſpenſatio habeat effectum ſucceſſivum, ſitque virtualiter multiplex; tum hæc quoque ceſſat, ceſſante ejus cauſa. Sic ſi quis propter infirmitatem, quæ perpetua fore videbatur, à Lege jejunii diſpenſationem ſine limitatione obtinuiſſet, ſi poſtea convaleſcat, rurſus tenetur jejunare. Quia cum obligatio jejunii ſit ſucceſſiva & multiplex, ſive cum tot ſint obligationes jejunandi, quot ſunt dies Quadrageſimæ, non poſſunt tolli, niſi per totidem diſpenſationes: nam pro ſingulis diebus opus eſt diſpenſatione virtualiter nova, ac proinde requiritur juſta cauſa, quæ ſingulis illis diebus ſubſiſtat. Nec debet præſumi eſſe mens fidelis diſpenſatoris velle liberare ab aliqua obligatione ſine juſta cauſa ſubſiſtente tempore obligationis, cum licitè non poſſit.

Si verò diſpenſatio ſit ſuper impedimento matrimonii, vel irregularitate ſeu inhabilitate, & jam executioni mandata fuerit, non ceſſat diſpenſatio ceſſante cauſa: ut ſi quis ob parentum inopiam diſpenſationem ad Ordines obtinuit, ſed poſt ſuſceptos Ordines ceſſat paupertas, non ideò ceſſat diſpenſatio ſuper irregularitate, ſed talis licite exercet Ordines: quia non redit impedimentum ſemel abſolutè ſublatum per diſpenſationem; & quia *factum legitimè retractari non debet, licet caſus poſtea eveniat, à quo non potuit inchoari*. Regul. 37. jur. in 6.

CAPUT VII.

De Abrogatione & Ceſſatione Legis.

Nota. Legis abrogatio, derogatio, & ceſſatio inter ſe differunt. Nam abrogatio eſt totius Legis abolitio: Derogatio eſt Legis adhuc vigentis imminutio ſecundùm aliquam ſui partem, ſeu abolitio partis Legis. *Derogatur Legi, cum pars detrahitur: abrogatur Legi, cum prorſus tollitur*, l. 120 §. *de verbor. ſignif.* Ceſſatio verò eſt ſimplex & pura deſitio Legis per ſe ipſam.

Quæſt. I. *An Lex poſſit validè & licitè abrogari?*

Reſp. 1. Princeps poteſt validè, etiam ſine juſta cauſa, abrogare Legem à ſe, vel à ſuo prædeceſſore, aut inferiore latam. Probatur 1. pars. Quia Lex poſitiva, ut ſit, & ut conſervetur, pendet à libera voluntate Legislatoris: nam Lex eſt actus, & applicatio poteſtatis præcipiendi, & obligandi ſubditos. Hæc autem applicatio eſt actus liber voluntatis Legislatoris. 2. Quia qui ſuccedit Legislatori cum pari poteſtate, poteſt id totum quod Legislator poterat. 3. Quia jus & voluntas ſuperioris prævalet juri & voluntati inferioris.

Reſp. 2. Inferiores non poſſunt abrogare Leges ſuperiorum ſine eorum conceſſione, ex *Clement. de elect.* Quia poteſtas & voluntas inferioris non poteſt prævalere poteſtati & voluntati ſuperioris: alioqui inferior eſſet ipſo ſuperiore ſuperior.

Reſp. 3. Legem ſine juſta cauſa abrogans peccat. Nam bono communi nocet, & parit contemptum Legum, ac inconſtantiam regiminis. Non peccant tamen ſubditi non ſervando Legem ſic abrogatam, quia ejus obligatio ſublata eſt reſpectu omnium, cum validè ſit abrogata.

Nota. Lex abrogatur tripliciter. 1. Per ſimplicem revocationem. 2. Per deſuetudinem, vel contrariam conſuetudinem expreſsè aut tacite à ſuperiore approbatam, vel legitimè præſcriptam. 3. Per aliam Legem, qua vel declaretur revocatio prioris, vel contrarium priori Legi ſtatuatur: nam ſi Lex poſterior ſtare nequeat cum priori, illam revocat, cum ei opponatur. Leges tamen ſpeciales per poſteriores generales non abrogantur, ſine expreſſa mentione, vel clauſula ſaltem generali expreſsè derogatoria. Quia, ut docent communiter Canoniſtæ, Princeps cenſetur ignorare Legem ſpecialem, cujus expreſſam mentionem non facit, vel cui non derogat expreſsè. Unde cum voluntas non feratur in incognitum, non cenſetur velle illi derogare per Legem generalem carentem clauſula derogatoria Legis ſpecialis, ex c. 1. *de conſtit. in 6.*

Quæſt. II. *Quandonam Lex ceſſat per ſeipſam?*

Reſp. Ex communi ſententia ceſſat. 1. Quando elapſum eſt tempus, ad quod lata eſt. 2. Quando propter mutationem materiæ, vel circumſtantiarum, facta eſt injuſta, aut inutilis bono communi: nam Lex omnis eſt eſſentialiter honeſta & utilis communitati. 3. Quando ceſſat reſpectu communitatis tota & adæquata ratio ſeu cauſa finalis propter quam lata eſt. Nam Lex non obligat, niſi quamdiu Legislator vult ut obliget; imò Lex ipſa ſaltem ex parte eſt ipſa Legislatoris jus ſuum ad obligandum ſubditos applicantis voluntas moraliter perſeverans; unde Lex non perſeverat, niſi eadem voluntate moraliter perſeverante. At voluntas obligandi non perſeverat moraliter ceſſante tota & adæquata cauſa, propter quam Lex lata eſt: nam ceſſat volitio ceſſante motivo volendi, ſeu cauſa finali propter quam volumus; actus enim volendi nec eſſe nec perſeverare poteſt ſublato ejus objecto formali, nempe motivo.

Si tamen ratio ſeu cauſa Legis ceſſet ſolum reſpectu aliquorum privatorum, Lex non ceſſat, ſed ſemper obligat etiam illos privatos. *Ita Suarez, Azor, Layman, & alii commun.* quia Legislator vult, ut omnes Lege teneantur, quamdiu illa Lex utilis eſt bono communi, & honeſte ſervari poteſt. Nam Legis obſervatio in tali caſu confert ad illius vigorem ac robur, & ad bonum commune exigens membrorum conformitatem, alioquin daretur ſubditis occaſio ſæpè eludendi Leges; nam ſibi quiſquis facilè fingeret finem Legis reſpectu ſui ceſſare. Quare bonum commune exigit, ut tunc Lex obliget.

CAPUT VIII.

De Lege pœnali, & irritante.

Nota. Lex pœnalis eſt ea, quæ pœnam expreſsè apponit tranſgreſſoribus. Alia eſt pure pœnalis, & alia mixta.

Quæſt. I. *An extant Leges pœnales.*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, extant Leges pœnales mixtæ, quæ obligant in conſcientia abſolutè ſub culpa & pœna. Nam

Lex

Lex pœnalis mixta eſt ea, quæ præcipit aliquid faciendum vel omittendum, & ſimul pœnam transgreſſoribus imponit; ideoque duo præcepta continet, unum faciendi, vel omittendi aliquid: aliud ſubeundi pœnam impoſitam, ſi ſecus fiat. At omne præceptum legitimum obligat in conſcientia. Ergo. Et vero impoſitio obligationis ad utrumque bono communi expedit, & ſæpè neceſſaria eſt: nam ſæpè una obligatio ſine altera non eſſet ſatis efficax ad conſequendum finem Lege intentum; utraque autem ſimul valdè urget obſervationem Legis.

Porrò Leges, in quibus apponitur pœna cum verbis præcipiendi vel prohibendi, ſunt pœnales mixtæ, niſi Legiſlator, vel conſuetudo declaret eſſe purè pœnales. Nam Lex aliquid præcipiens vel vetans, non apponendo pœnam; obligat abſolutè ſub culpa. Ergo etiam ſic obligat apponendo pœnam; nam pœna præcepto appoſita, non tollit ejus obligationem, ſed potius confirmat.

Reſp. 2. Extant etiam Leges purè pœnales. Nam Lex purè pœnalis eſt ea, quæ præcipit tantùm disjunctivè, ut vel fiat id quod ſtatuitur, vel certa pœna ſubeatur: unde unicum continet præceptum, illudque disjunctivum, ſcilicet faciendi, omittendive aliquid, vel ſubeundi pœnam aliquam, ſi illud fiat aut omittatur. At extant ejuſmodi Leges aliquæ: nam tales ſunt conſtitutiones ſeu Leges quarumdam Religionum, ut de ſua teſtatur S. Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 9. ad 1. Et verò quidni darentur tales Leges, cùm ſæpè magis expediant ſaluti ac bono ſpirituali ſubditorum? Sæpè enim per illas ſubditi ſufficienter impelluntur timore pœnæ ad actum præſcriptum, & tollitur periculum peccandi, quod aliàs eſſet.

Obſerv. 1. Duplex eſt pœna, una propriè dicta, quæ eſt malum ſeu incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium, ad vindicandam culpam aliquam inflictum. Et altera impropriè dicta, quæ eſt onus quoddam vel incommodum impoſitum non propter culpam, ſed propter aliam cauſam, puta ut illius metu impellamur ad aliquid faciendum, vel omittendum. De hac intelligi debet regula 23. Jur. in 6. *Sine culpa, niſi ſubſiſtit cauſa, non eſt aliquis puniendus.*

2. Lex purè pœnalis obligat quidem in conſcientia & ſub culpa, ſed ſolùm disjunctivè vel ad actum præſcriptum, vel ad pœnam impropriè dictam ſubeundam: quia alterutrum tantum præcipitur. Hinc ſubditus omittendo actum peccat, niſi paratus ſit ad pœnam illam ſubeundam: nam ſemper eſt contra rectam rationem & legem divinam, non obedire ſuperiori præcipienti, eo modo ſcilicet & quatenus præcipit.

3. Lex certam pœnam apponens, cognoſcitur eſſe purè pœnalis, vel ex verbis Legiſlatoris, quibus declaret ſe velle obligare disjunctivè tantùm ad actum aut ad pœnam, vel ex ipſa forma Legis, ut ſi disjunctivè præcipiatur vel prohibeatur aliquid, v. g. *Nullus tales merces evehat, vel ſolvat* 50. *nummos*: tunc enim datur optio ad alterutrum: vel ſi Lex non feratur per modum præcepti aut prohibitionis, *Qui venaturus eſt, centum libras ſolvet*: niſi pœna ſit graviſſima, vel cenſura: aut ex circumſtantiis, aut materia veroſimilius appareat contrarium. Item Lex purè pœnalis cognoſcitur ex communi ſapientum interpretatione, vel ex conſuetudine, quæ eſt optima Legum interpres.

Quæſt. II. *An & quando Lex pœnalis obligat ad ſubeundam pœnam ante omnem ſententiam Judicis?*

Nota. Pœna alia eſt lata, quæ ipſo facto, ſeu ſola culpæ admiſſione infligitur per Legem; & altera ferenda, quæ ſtatuitur infligenda per Judicem. Item duplex eſt ſententia Judicis, una condemnatoria, per quam reus à Judice condemnatur ad certam pœnam; altera criminis declaratoria, per quam Judex declarat aliquem incidiſſe in crimen, propter quod pœna ipſo facto contrahitur, & eam ſubeundam eſſe. Hic non agitur de pœna ſententiæ ferendæ: nam patet reum non obligari ad eam perſolvendam, donec Judex eum condemnaverit. Lex enim ſtatuit ſolum eam à Judice eſſe infligendam.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, reus tenetur ante ſententiam Judicis, etiam declaratoriam, ſubire pœnas ipſo facto latas, ſive illæ pœnæ ſint paſſivæ, quæ nullam rei actionem requirant, ut ſunt cenſuræ, irregularitas, privatio vocis paſſivæ & activæ, irritationes contractuum, inhabilitas; ſive ſint privativæ, quæ irritent actum vetitum, & reum inhabilem reddant, licet executioni mandari nequeant ſine rei actione; ſive ſint activæ ſed moderatæ, ut ſunt recitatio aliquarum precum, jejunium, moderata corporis caſtigatio, mulcta pecuniaria, & ſimiles. Conſtat 1. Ex communi Eccleſiæ ſenſu & uſu. 2. Quia Legiſlator

poteſt per ſuam Legem infligere & exequi pœnas ejuſmodi, quoties hic modus infligendi, & obligandi ad illas neceſſarius eſt, aut valde expedit bono communi, ſicut reipſa ſæpè expedit. Nam Legiſlator habet poteſtatem ad ea omnia, quæ expediunt bono communi. 3. Non minor eſt poteſtas obligativa in Lege, quam in ſententia Judicis: cum Lex ſit actus immediate procedens à Principis poteſtate, ſententia verò ſit à poteſtate delegata Principis; & Legiſlator poteſt per ſuam Legem infligere & exequi pœnam, quam poteſt per Judicem, qui ab eo totam ſuam poteſtatem accipit, quando per talem modum exequendi pœnam, pœna non redditur nimis acerba, & moraliter impoſſibilis, Ergo ſi reus tenetur ſubire & exequi pœnam per ſententiam Judicis inflictam, tenetur etiam ſubire & exequi pœnam per Legem inflictam, ſi illa pœna ut ſtatim & ante omnem ſententiam à reo perſolvenda, non ſit nimis acerba, & moraliter impoſſibilis. Quod addo, quia lex humana debet eſſe tolerabilis, & accomodata imbecillitati ac conditioni humanæ; alioquin eſſet occaſio multarum tranſgreſſionum, & ideò magis obeſſet quam prodeſſet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia reus non tenetur ante ſententiam declaratoriam ſubire pœnam ipſo facto latam, quæ executioni mandari nequit ſine actione rei, ſi illius executio ſit admodum acerba & difficilis, ut confiſcatio omnium bonorum, privatio beneficii juſte poſſeſſi &c. niſi addantur aliæ voces plus ſignificantes, v. gr. ut nulla alia præmiſſa monitione, & ante omnem declarationem, & promulgationem ſententiæ ſit privatus beneficio &c. Quia 1. communis uſus tales Leges ſic interpretatur: & aliunde voces, *ipſo facto*, *ipſo jure*, in illis Legibus poſitæ ſufficientem effectum habent: nam ſignificant ad pœnam ſtatutam contrahendam non requiri ſententiam condemnatoriam, ſed ſufficere declaratoriam, faciuntque ut pœna illa extendatur ac retrotrahatur uſque ad diem commiſſi criminis: ita ut alienatio verbi gratia, bonorum à die commiſſi criminis facta, reſcindi queat. 2. Cap. 19. *de hæretic. in* 7. cum ſtatutum eſſet, bona hæreticorum eſſe ipſo jure confiſcata, mox additur, ne executio confiſcationis fiat ab ullo Principe ſeculari, donec à Judice competente ſententia ſuper eodem crimine fuerit promulgata.

Quæſt. III. *An ignorantia excuſat à reatu pœnæ?*

Reſp. 1. Omnis ignorantia, quæ excuſat à culpa, excuſat etiam à reatu, ſeu debito pœnæ propriè dictæ, ex cap. 9. *de cler. excomm.* Quia pœna proprie dicta ſtatuta eſt ob culpam, & hanc neceſſariò ſupponit. Ergo quod tollit culpam, tollit meritum, ac reatum pœnæ.

Hinc 1. Qui Legem aliquam non ſervavit ex ignorantia inculpabili, non tenetur in conſcientia ad pœnam ſubeundam, quamvis Lex eam imponat ipſo facto. Quod ſi condemnetur à Judice, quia non poteſt probare ſuam inculpabilem ignorantiam, de qua certus eſt, poteſt pœnam vitare, modo id ſine publica reſiſtentia & ſcandalo fiat. 2. Ignorantia excuſans à culpa, excuſat etiam ab irregularitate ex delicto: quia hæc eſt proprie pœna, aut ſaltem eam ut cauſam ſupponit: ſecus de irregularitate ex defectu, quia non eſt propriè pœna, nec ſupponit culpam, ſed ſolum factum aliquod, quod non impedit ignorantia.

Reſp. 2. Ignorantia excuſans à culpa mortali, licet non excuſet à veniali, excuſat à pœna gravi Legis. Quia gravis pœna non imponitur per Legem humanam, niſi propter gravem culpam: nam Lex humana debet eſſe tolerabilis, & accommodata conditioni humanæ, nec moderationem rationabilem & æquitatem excedere debet. Quod ſi pœna ſit levis, & talis, quæ cadere poſſit in culpam venialem, tunc ignorantia non excuſans à veniali, non excuſabit ab illâ.

Reſp. 3. Ignorantia, quæ non excuſat à culpa gravi, non excuſat à pœna, niſi in Lege addatur verbum, quod dolum aut ſcientiam requirat. Quia cum tali ignorantia ponitur culpa propter quam pœna ſtatuitur.

Dixi, *niſi in Lege* &c. propter quaſdam Leges, in quibus additur: *Qui ſcienter, vel temere hoc fecerit; ſi quis præſumpſerit*, aut aliud æquivalens, quod ſcientiam requirit. Tunc enim pœna non contrahitur, niſi culpa fiat ex ſcientia, vel ex ignorantia affectata, quæ æquiparatur ſcientiæ: quia Legiſlator (ut verba Legis indicant) non vult punire tranſgreſſionem Legis, licet mortalem, niſi habeat talem modum gravitatis, ut nempe fiat ex certa ſcientia, & temeritate, quæ circumſtantia multum auget culpam. Hinc ignorantia affectata numquam excuſat à pœna gravi, quia meritò æquiparatur ſcientiæ, cum includat ſcientiam periculi directè voliti, contemptum Legis, temeritatem ac præſumptionem; &

auget culpam propter majorem affectum peccandi.

Reſp. 4. Ignorantia licet invincibilis ſolius pœnæ non excuſat à pœna, quæ ſaltem non ſit cenſura. Quia 1. ignorantia ſolius pœnæ non excuſat à culpa, propter quam eſt obligatio ad pœnam Lege ſtatutam. Et ideò Deus infideles pœna æterna ob peccata mortalia punit, quamvis invincibiliter ignorent talem pœnam illis debitam eſſe. Item homines mortis pœna mulctant fures, quamvis eam ignorantes. 2. Pœna non debet eſſe voluntaria ſicut culpa: imò magis eſt pœna, dum eſt involuntaria.

Sed an qui ponit actum aliquem Lege divina, & humana prohibitum, excuſatur à pœna Legis humanæ, ſi ignoret inculpabiliter ſolam Legem humanam?

Reſp. Non videtur excuſari, regulariter loquendo. Quia talis ignorantia non tollit omnem cauſam pœnæ, nempe culpam. Nam in hoc caſu violatur culpabiliter Lex divina, & Lex humana non ſolum intendit punire tranſgreſſionem ſuam voluntariam, ſed etiam culpam contra Legem Dei commiſſam: & aliunde notitia pœnæ non eſt neceſſaria ad contrahendam ipſam pœnam. Hinc rebaptizans fit irregularis ex delicto, licet ignoret invincibiliter Legem Eccleſiaſticam de hoc latam, ſi norit divinam.

Dixi *regulariter*. Nam 1. excipiuntur cenſuræ, à quibus excuſat ſemper ignorantia invincibilis Legis Eccleſiaſticæ, eo quod requirant contumaciam contra Legem Eccleſiaſticam, qua caret is, qui ignorat invincibiliter talem Legem. 2. Si pœna extraordinaria ſit, minui debet; quia minor eſt contemptus, ideoque culpa minorem pœnam meretur.

Quæſt. IV. *Quid eſt Lex irritans, & quinam ejus effectus?*

Reſp. 1. Lex irritans eſt ea, quæ ſtatuit actum aliquem eſſe invalidum. Conſtat autem actum, qui fit contra talem Legem, eſſe nullum etiam in foro conſcientiæ. Quia in Eccleſia & in Republica eſt poteſtas legitima irritandi actus; ſive præſcribendo certam formam actui, cujus defectus impediat actuum valorem & obligationem; ſive ſubditos reddendo inhabiles ad certos actus. Nam talis poteſtas ad bonum commune, & rectam ac efficacem gubernationem requiritur, cùm ſine tali poteſtate fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda impediri ſæpè nequeant.

Reſpond. 2. Invincibilis ignorantia Legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediatè propter bonum commune, *Indubitatum eſt apud omnes*, ait Suarez. Quia irritatio non ſupponit culpam: cùm impoſita ſit non propter illam, ſed propter bonum commune, quod poſtulat ut Lex irritans habeat effectum ſuum pro iſto & omni alio caſu. Ergo à fortiori nec metus gravis impedit irritationem actus, alioquin homines ſumerent occaſionem incutiendi metum ad eludendam Legem; quod bono communi multùm obeſſet & in grave reipublicæ detrimentum redundaret. Nec poteſt quis derogare bono communi, cedendo proprio.

Reſp. 3. Lex irritans ſimul & prohibens actum, obligat in conſcientia ad vitandum illum actum. Quia Lex illa continet præceptum prohibens. Lex verò purè irrtans actum, non obligat ad illum vitandum: quia Lex illa non continet præceptum omittendi actum, quem irritat, & ad finem talis Legis ſufficit irritatio actus abſque obligatione abſtinendi ab illo. Hinc Lex irritans renuntiationem hæreditatis paternæ factam à filia dote contenta, dum nuptui collocatur, non obligat illam ad non renunciandum.

Lex autem cenſetur purè irritans, quando ejus verba nullam continent prohibitionem, ſed præcisè actum irritant, niſi contrarium ex materia, fine, vel circumſtantiis, aut uſu colligatur, ut contingit in Legibus Eccleſiaſticis irritantibus, & quoties inhoneſtum eſt velle facere actum, qui non poteſt fieri validè, v. gr. matrimonii contractum.

Reſp. 4. Lex ipſo facto irritans obligat in conſcientia ad ea omnia, quæ per ſe ex irritatione ſequuntur. Nam talis Lex actum, quem irritat, privat omni uſu ac utilitate morali: ad hoc enim ipſo facto irritatur, ut omni utilitate morali careat; Ergo omnis moralis uſus illius illicitus ac vetitus eſt vi Legis irritantis, & non tantùm vi Legis naturalis: alioqui talis actus non privaretur per Legem irritantem omni morali utilitate, ſi adhuc licitus eſſet illius uſus in ordine ad effectus morales. Ergo etiam vi Legis irritantis obligamur ad omnia, ad quæ tenemur ex natura rei, ac proinde Lege naturali ex hypotheſi nullitatis actus.

Hinc v. g. Lex ipſo facto irritans acquiſitionem fructuum beneficii, hoc ipſo privat illam omni utilitate morali, & ſic reddit omnem illius ſuum moralem illicitum; ac

proindè non ſolùm vi Legis naturalis, ſuppoſita nullitate actus, ſed etiam vi Legis humanæ actum illum irritantis, tenetur ſubditus in conſcientia fructus illos reſtituere.

Reſp. 5. Lex non irritans ipſo facto actum, ſed ſolùm præcipiens ejus irritationem, non obligat privatas perſonas ante ſententiam Judicis, ad irritandum actum: nam irritatio eſt actus proprius poteſtatis publicæ, & ita ſi non fit per Legem, fieri debet per Judicem, cui ſoli illam Lex præcipit. Neque etiam obligat ad ea, quæ ex actus irritatione per ſe conſequuntur, quia nondum eſt irritatio actus ante ſententiam Judicis.

CAPUT IX.

De Privilegio & Conſuetudine.

Quæſt. I. QUid, *& quotuplex eſt Privilegium?*

Reſp. Privilegium eſt facultas conſtans ac permanens, à ſuperiore conceſſa, agendi vel non præſtandi aliquid contra, vel præter Legem. Hinc differt à diſpenſatione, quæ ſolùm eſt ad actum vel caſum particularem, nec eſt permanens, ſed tranſiens, & ſemper eſt relaxatio Legis. Dividitur præcipuè, 1. in reale, quod conceditur ratione rei, muneris, conditionis vel ſtatus; & in perſonale, quod directè conceditur ratione ſeu intuitu perſonæ. Hoc affixum eſt perſonæ, & cum ea extinguitur, *reg. 7. Jur. in 6.* Reale verò affixum eſt rei, & cum ea perſeverat, & perit. 2. In privilegium contra Legem, quo datur exemptio ab oneribus communibus; & in privilegium præter Legem, quo conceditur aliqua facultas iis, quibus de jure non competit. Sed ſine ullius damno, nec contra Legem aliquam. Prius eſt odioſum, & ſtrictæ interpretationis, cùm gravet alios, niſi datum ſit in favorem cauſæ piæ vel publicæ, aut communitatis Religioſæ. Poſterius eſt amplæ interpretationis, quia nullos gravat.

Quæſt. II. *Quis Privilegium concedere poteſt?*

Reſp. Is omnis & ſolus, qui poteſt Legem ferre, & iiſdem, quibus poteſt Legem ferre, nempe ſubditis; poteſt tamen & aliis non ſibi ſubditis aliquid circa ſe ſuaque concedere, quod jure communi non haberent.

Nota. Juxta Canoniſtas in generali conceſſione, ſpecialiſſima non comprehenduntur, niſi ſufficienter exprimantur, ex reg. 81. Juris in 6. *In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter in ſpecie conceſſurus.*

Quæſt. III. *Quot modis Privilegium amittitur?*

Reſp. His. 1. Per illius abuſum, accedente ſententia Judicis: *quia Privilegium meretur amittere, qui permiſſa ſibi abutitur poteſtate, cap. 24. de privileg.* 2. Per non uſum ſpatio ſufficienti ad præſcribendum, ſi gravet alios, ex cap. 15. *de privil.* Quòd ſi non gravet, non amittitur per præſcriptionem: nam alii contra privilegiatum præſcribere nequeunt, cùm ipſorum nihil interſit. 3. Per revocationem concedentis aut ſucceſſoris expreſſam, & privilegiato ſignificatam, vel per Legem revocatoriam promulgatam. Quæ tamen conceſſa ſunt in remunerationem ſervitiorum, vel ex pacto, & cum onere adjuncto ac præſtito, non poſſunt revocari, niſi ex gravi cauſa pertinente ad bonum commune, & quidem cum juris ablati compenſatione.

Porrò Privilegium non ceſſat morte concedentis: nam *decet conceſſum à principe beneficium eſſe manſurum*, reg. 16. Jur. in 6. At ceſſat per ſe, ceſſante cauſa, ob quam datum eſt, quando verſatur circa obligationem dividuam ac ſucceſſivam, quam tollit, ut dixi de diſpenſatione. Quia ſuperior non intendit concedere exemptionem, quæ duret contra Legem, ceſſante cauſa, cùm id licitè non poſſit: ſic privilegium alicui datum non recitandi horas ob gravem cauſam, hac ceſſante ceſſat.

Nota. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Regulares poſſunt in foro conſcientiæ uti Privilegiis ſuis, quæ ſunt expreſsè revocata per Concilium Tridentinum.*

Quæſt. IV. *Quid eſt conſuetudo?*

Reſp. Hìc ſumitur pro frequentia actuum externorum ſimilium liberè factorum à majore ſaltem parte communitatis. Nomine actuum intellige etiam omiſſiones. Duplex eſt, nempe facti, & juris. Conſuetudo facti eſt ejuſmodi frequentia, ſed non habens vim Legis, defectu conditionum ad hoc requiſitarum. Conſuetudo juris eſt talis frequentia habens vim Legis, ſive eſt jus ex illa frequentia ortum. Unde can. 5. diſt. 1. definitur, *Jus quoddam moribus inſtitutum, quod pro Lege ſuſcipitur, cum deficit Lex.*

Quæſt. V. *An, & quæ conſuetudo habet vim Legis?*

Reſp. 1. Conſuetudo honeſta, & bono communi utilis; inducta liberè & publicè à communitate, cum animo inducendæ obligatio-

tionis; accedente conſenſu Principis perſonali vel legali, habet vim Legis, & obligat in conſcientia. Quia 1. ita docent omnes Theologi & Canoniſtæ, eſtque communis Eccleſiæ ſenſus. 2. Ex S. Auguſt. ep. 89. *In his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel inſtituta majorum pro Lege tenenda ſunt*. 3. Ex L. 32. & 33. §. *de Lege*. 4. Quia tali conſuetudini nihil deeſt ut vim Legis habeat. Nam eſt materia proportionata, poteſtas, & voluntas obligandi communitatem ſufficienter exteriùs declarata.

Eſt autem duplex conſuetudo vim Legis habens, nempe præſcripta, & non præſcripta. Prior eſt ea, quæ longi temporis diuturnitate vim Legis obtinet per conſenſum legalem Principis. Tempus autem longum in Jure dicitur tempus ſaltem 10. annorum, quod debet eſſe continuum, nec interruptum per actus contrarios ſuperioris reſiſtentis, vel populi eam interrumpentis. Conſuetudo non præſcripta, & tamen vim Legis habens, eſt ea, quæ ſine diuturnitate longi temporis vim obtinet per conſenſum Principis perſonalem, ſaltem tacitum, Principe videlicet ſciente & non impediente; id quod fit, cùm poſſet facilè impedire, deberetque, niſi tacitè conſentiret.

Reſp. 2. Ut conſuetudo vim Legis habeat & obliget, hæ conditiones ex communi ſententia requiruntur. 1. Ut ſit honeſta, & utilis bono communi. Nam talis debet eſſe Lex eſſentialiter. Hinc conſeutudo non poteſt habere rationem Legis, ſi ſit noxia, vel inutilis, vel contra bonos mores; ſed eſt mera corruptela.

2. Ut inducatur à communitate perfecta per actus voluntarios & publicos. Nam actus iterati non inducunt conſuetudinem vim Legis habentem, niſi ratione conſenſus communitatis, qui per tales actus declaretur, & cui Princeps ſe accomodat. Porrò cenſetur fieri à tota communitate, quod fit à majore illius parte, *ex L. 19. §. ad municip.*

3. Ut actus, ex quibus oritur conſuetudo, fiant cum animo inducendæ obligationis: quia conſuetudo non habet vim obligandi, niſi voluntate populi, cui Princeps conſentit. Hinc conſuetudines inductæ tantùm devotionis cauſa, & ſine animo ſe obligandi, non obligant, ut conſuetudo ter quotidie recitandi Salutationem Angelicam ad pulſum campanæ.

Conſuetudo autem cenſetur eſſe inducta animo obligandi ſe, & revera obligare. 1. Si ita Doctores communiter ſentiant. Nam communis ſenſus prudentum & peritorum evidentiam moralem parit, in rebus ab hominum opinione & uſu pendentibus, in quibus ſe habent ut multitudo teſtium omni exceptione majorum. 2. Si conſuetudo ſit rei gravis ac difficilis, & tamen diu, conſtanter, & communiter ſervetur à majore parte communitatis: plurimi enim non ſolent citra motivum obligationis ita convenire in ejuſmodi actibus. 3. Si viri prudentes & timorati malè ſentiant de non ſervantibus conſuetudinem, aut populus inde ſcandalizetur. 4. Si Prælati, vel Magiſtratus puniant, vel graviter reprehendant eos, qui non ſervant conſuetudinem; id enim non fit, niſi violetur aliqua obligatio.

4. Ut adſit Principis conſenſus, vel perſonalis, vel ſaltem legalis. Quia Lex & vis Legis non poteſt eſſe niſi ab habente poteſtatem Legislativam, ideoque nec ſine illius conſenſu. Princeps autem conſentit perſonaliter, cum per ſe immediatè conſentit, vel dando licentiam ut inducatur conſuetudo obligans; vel approbando conſuetudinem expreſsè aut tacitè. Conſentit legaliter quando ipſe, vel prædeceſſores ejus tulerunt aut receperunt Legem, qua approbantur conſuetudines rationabiles & legitime præſcriptæ.

Quæſt. VI. *An conſuetudo poteſt abrogare Legem?*

Reſp. 1. Nulla conſuetudo poteſt abrogare Legem naturalem. *Ita omnes*. Quia hæc ſtatuit ſolùm ea, quæ neceſſariò & ex natura rei agenda vel omittenda ſunt ad vivendum honeſtè. Hinc, cap. ult. *de conſuet*. Greg. XI. ait: *Cùm tantò ſint graviora peccata, quantò diutiùs infelicem animam detinent alligatam; nemo ſanæ mentis intelligit naturali juri, (cujus tranſgreſſio periculum ſalutis inducit) quacumque cõnſuetudine, quæ dicenda eſt veriùs in hac parte corruptela, poſſe aliquatenùs derogari*. Neque etiam poteſt abrogare Legem Evangelicam, quia Deus vult illam integram ſervari uſque ad conſummationem ſæculi. Prætereà cum utraque Lex lata ſit à Deo, nullus homo poteſt eam abrogare: nam poteſtas & voluntas inferioris non poteſt prævalere poteſtati & voluntati ſuperioris.

Reſp. 2. Cõnſuetudo, ſi ſit rationabilis & legitimè præſcripta, habet vim abrogandi Legem humanam. *Ita omnes*. Conſtat. 1. ex Jure, tum civili l. 32. §. de Legib. *Re-*

ciſſimè illud receptum eſt , ut Leges non ſolùm ſuffragio Legislatoris ; ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogentur. Tum canonico, cap. ult. cit. de conſuet. *Licèt longæva conſuetudinis non ſit vilis authoritas, non tamen eſt uſque adeò valitura, ut vel juri poſitivo debeat præjudicium generare, niſi fuerit rationabilis , & legitimè ſit præſcripta* . 2. Quia poſita tali conſuetudine , Princeps conſentit ſaltem legaliter , ut Lex non amplius obliget. Obligationis autem perſeverantia, ſicut ejus impoſitio, pendet à libera voluntate Principis.

Dixi , *ſi ſit rationabilis &c.* Nam ex cap. cit. & ex conſenſu Doctorum , hæc duo requiruntur. Jam verò ut conſuetudo ſit rationabilis, non debet Legi naturali , aut evangelicæ , aut debito ordini , aut immunitati Eccleſiaſticæ adverſari ; nec à jure canonico reprobari , nec peccandi licentiam aut occaſionem præbere, vel alia ratione communitati nocere , nec aliquam indecentiam continere ; & præterea debet reipſa expedire , Legem tunc jam non obligare , ne ſcilicet peccata multiplicentur , neve ſubditi ad obſervantiam rei difficilis tamdiu adſtringantur.

Ut autem ſit legitimè præſcripta , debet eſſe continuata toto tempore requiſito ad præſcribendum, non contradicente ſuperiore. Sed cum hoc tempus non ſit in jure definitum quoad Leges, ſecundùm multos requiritur idem tempus , quod ad præſcriptionem bonorum ac jurium ſtatutum eſt. Quare Leges civiles 10. annis præſcribuntur ; Eccleſiaſticæ verò , cùm ſint jura Eccleſiaſtica , 40. annis præſcribuntur, ſi non reſiſtat ſuperior . Ita *S. Antoninus , Navarr. Azor , Fagnanus , Suarez* , aſſerens hanc eſſe communem ſententiam. Nec obſtat, quòd requirantur 100. anni ad præſcribendum bona propria Eccleſiæ Romanæ, quia Leges Pontificiæ ſunt Leges communes toti Eccleſiæ. Sed alii volunt Leges etiam Eccleſiaſticas præſcribi decennio ; quia, inquiunt , ad hanc præſcriptionem requiritur & ſufficit longum tempus, quod in jure civili cenſetur ſpatium 10. annorum : & jus civile valet in rebus Eccleſiaſticis , quando jure canonico præter illud nil conſtitutum eſt . Non eſt autem conſtitutum jure canonico, ut ad abrogandam Legem Eccleſiaſticam tempus longius quàm 10. annorum requiratur.

Obj. 1. Illud, c. 3. de conſuetudine: *Conſuetudo, quæ canonicis obviat inſtitutis , nullius debet eſſe momenti*. Et illud, cap. 8. de ſententia & re judicata : *Licet uſus vel conſuetudinis non minima ſit authoritas , numquam tamen veritati , aut Legi præjudicat* .

Reſp. In illis capitulis agitur de conſuetudine , quæ ſit contra rectam rationem , & debitum ordinem ; vel de conſuetudine reprobata , aut cui ſuperior contradicit ; non verò de conſuetudine rationabili , & legitimè præſcripta.

Obj. 2. Conſuetudo contra Legem non eſt rationabilis : nam fit per actus pravos & prohibitos, ideoque contra rationem. Ergo non poteſt abrogare Legem . *Reſp.* Conſuetudo contra Legem humanam non eſt quidem rationabilis , quando incipit , donec completa ſit per longum tempus ad præſcriptionem requiſitum : unde tunc non excuſat à tranſgreſſione Legis . At conſuetudo , quæ non adverſatur Legi divinæ , nec bono communi , nec debito ordini , & cui per longum tempus Legislator non reſiſtit , cenſetur ſufficienter rationabilis ad abrogandum Legem humanam.

Obj. 3. Ad præſcriptionem validam bonorum requiritur bona fides continua præſcribentis . Ergo cùm major pars populi agentis contra Legem ſine conſenſu Principis non ſit bonæ fidei , ſaltem prioribus annis , non poteſt præſcribere contra Legem . *Reſp.* Bona fides continua requiritur ad præſcriptionem bonorum , non verò ad præſcriptionem Legum . Ratio diſparitatis eſt , quia per præſcriptionem bonorum transfertur dominium invito domino , ad lites aliaque incommoda vitanda : quare ſi valeret in bonis præſcriptio malæ fidei , aperiretur via fraudibus & rapinis , majoribuſque incómmodis , quàm ſint ea, quæ Lex præſcriptionis vitare intendit. At præſcriptio contra Legem non fit invito Legislatore , ſed eo conſentiente legaliter , & habente poteſtatem abrogandi conſuetudinem Legi contrariam.

Obſerva 1. Juxta communem ſententiam , conſuetudo contra Legem præſcribit , licèt ignoretur à Principe : quia ad hoc ſufficit conſenſus legalis , qui habetur in jure canonico & civili ſupra cit. Hoc eſt , ſufficit quòd conſuetudo ſit rationabilis , & certo tempore duraverit , ſuperiore non contradicente : quippe Princeps generatim conſenſit , ut omnis ejuſmodi conſuetudo Legem abrogaret , hoc ipſo quo ipſe , vel ejus prædeceſſor Legem de hoc tulit vel recepit , vel id uſu receptum non improbavit . Neque Leges requirunt ut Princeps norit conſuetudi-

tudinem; ſed ſolum ut conſuetudo ſit rationabilis & legitimè præſcripta. Imò ſi hanc norit, & perſonaliter conſentiat ut Lex non amplius obliget, hoc ipſo Lex non obligat. Nam (ut paſſim docent Theologi & Canoniſtæ, teſte Leſſio) ut conſuetudo tollat Legem, ſolum requiritur, ut paſſim non ſervetur, quando occurrit ſervanda, ſciente Principe, & non ſe exponente; dum enim ſcit Legem ſuam non ſervari, & ſilet, cenſetur conſentire ut non ſervetur, ne Reſpublica perturbetur, peccata multiplicentur &c.

2. Ut Lex toti Eccleſiæ communis abrogetur in aliqua tantum provincia per deſuetudinem, vel conſuetudinem contrariam, ſatis eſt ut non ſervetur à majore parte provinciæ, non contradicentibus ſuperioribus toto tempore ad præſcriptionem requiſito. Sic in quibuſdam diœceſibus conſuetudo abrogavit Legem communem jejunandi in vigiliis Sancti Thomæ, & Sancti Bartholomæi, & ſervandi eorum feſtum. Item conſuetudo veſcendi carnibus diebus Sabbati à feſto Nativitatis Chriſti uſque ad feſtum Purificationis incluſivè, abrogavit in variis diœceſibus Legem communem abſtinendi à carnibus ſingulis Sabbatis totius anni. Nam conſuetudo ſpecialis legitime præſcripta abrogat Legem ſpecialiter, ubi viget ipſa conſuetudo; abrogat autem generaliter, ſi ſit generalis.

3. In dubio an Lex abrogata ſit, ipſa obligat. Nam Lex lata obligat quandiu non conſtat eam non vigere. Quia Lex eſt ſemper in poſſeſſione obligandi, & in dubio non amittitur poſſeſſio. Deinde in dubio tutior pars ſemper eligi debet.

4. Cum Lex tota poſſit conſuetudine abrogari, à fortiori Lex pœnalis poteſt conſuetudine fieri non pœnalis, & Lex mixta fieri pure pœnalis. Item conſuetudo poteſt derogare Legi, ſeu tollere partem Legis, remanente alia.

5. Præter conſuetudinem hic intelligitur etiam deſuetudo, ſeu non uſus. Porro conſuetudo Legem abrogans inchoatur, ſaltem plerumque, per actus peccaminoſos priorum, qui Legem non ſervant; deinde continuatur plerisque bona fide agentibus, & putantibus Legem jam non vigere: demum exacto decennio, vel quadrageſimo anno, deſinit obligatio Legis.

Quæſt. VII. *An conſuetudo etiam immemorialis poteſt abrogari per Legem contrariam ſubſequentem?*

Reſp. Affirm. ex cap. 1. *de conſtit. in 6.* Quia conſuetudo non habet vim niſi authoritate Principis illam approbantis, qui eadem authoritate poteſt eam reprobare. Præterea conſuetudo præcedens non habet majorem vim, quam Lex præcedens, quæ tamen poteſt abrogari per conſuetudinem contrariam ſubſequentem.

Non abrogatur tamen conſuetudo particularis per legem contrariam, niſi recte præſumatur Princeps illam noſſe ſaltem confuſe, & voluiſſe eam abrogare, ex cap. 1. *de conſtitut. in 6.* Hinc conſuetudo particularis unius provinciæ non abrogatur per Legem generalem totius Eccleſiæ, vel Regni; niſi in Lege fiat ejus mentio ſpeciatim, vel per clauſulam generalem dicatur: *Non obſtante quacumque conſuetudine etiam immemoriali:* quia alioquin Princeps præſumitur ignorare conſuetudinem particularem, ideoque non voluiſſe illam abrogare; & jus ſtatuit, ut aliter talis conſuetudo non abrogetur. E contra quia conſuetudines univerſales præſumuntur eſſe notæ Principi, abrogantur eo ipſo quod Princeps fert Legem contrariam, etiam ſine clauſula univerſali derogatoria, quia videlicet ſtatuit contrarium conſuetudinis ſibi ſatis notæ.

APPENDIX.

Ad uſum Miſſionariorum.

Quæſt. I. UTrum *Miſſionarii teneantur proponere, atque inculcare Fidelibus ab ipſis baptizatis jus poſitivum Eccleſiæ?*

Reſp. Affirm. Etenim per baptiſma Eccleſiæ poteſtati, & Legibus ſubjiciuntur, ut ii, qui in aliquam ſocietatem cooptantur, illius Legibus ſubduntur. Miſſionarii autem, obligationes explicare & inculcare debent novis Fidelibus, quas ſubeunt dum Eccleſiæ poteſtati ſubjiciuntur, adeoque jus poſitivum Eccleſiaſticum, ſive præcepta, quibus Eccleſia, quotquot ipſius poteſtati ſubſint, obligare contendit. Quamobrem ſupremæ Inq. decreto, approbante etiam Innocentio X. ann. 1646. definitum, ac ſub pœna etiam excommunicationis latæ ſententiæ Miſſionariis mandatum fuit, ut jus poſitivum Eccleſiaſticum enunciarent, obſervandumque præciperent.

En dubium Sacr. Cong. propoſitum.

„ Utrum Chriſtiani Chinenſes ſint obli-
„ gati ad obſervantiam juris poſitivi, quan-
„ tum ad jejunia, confiteri ſemel in anno,
„ com-

„ communicari & feſta ſervare, eo modo, „ quo obligantur Indi in nova Hyſpania, & „ in Inſulis Philippinis, juxta diſpoſitionem „ Papæ Pauli III. pro Indis Occidentalibus, „ & Meridionalibus?

„ Cenſuerunt, jus poſitivum Eccleſiaſti- „ cum de jejunii abſolute obligare Chinen- „ ſes; & à Miſſionariis hoc eſſe illis enun- „ ciandum: attenta vero Regionum, & Per- „ ſonarum qualitate, locum eſſe, ſi Sanctiſ- „ ſimo placuerit, diſpenſationi, quæ fuit „ alias à fel. record. Paulo III. Indis con- „ ceſſa, qua obtenta, ſatagant Miſſionarii „ Sanctæ Matris Eccleſiæ pietatem illis pa- „ tefacere, quibus ea, quæ in univerſum in- „ dixit, magna ex parte benigne remittit, „ & indulget.

„ Cenſuerunt etiam, præfatos Chinenſes „ obligari ad Sacramentalem Confeſſionem „ ſemel in anno, & Miſſionarios hujuſmodi „ obligationem debere eis notificare.

„ Idem prorſus cenſuerunt quoad ſacram „ communionem ſemel in anno ſumendam. „ Quo verò ad executionem tempore ſtatu- „ to, hoc eſt in Paſchate, id eſſe intelli- „ gendum niſi adſit legitimum impedimen- „ tum, aut grave periculum immineat. Cu- „ randum tamen, ut intra duos, vel tres „ menſes, ante vel poſt, Paſchati proxi- „ mos, quatenus ſine diſcrimine fieri poſſit, „ ſin minus alio quovis tempore, infra de- „ curſum unius anni à Paſchate inchoandi, „ omnino communicent.

„ Demum cenſuerunt, Chinenſes ad fi- „ dem converſos teneri omnino feſta ſerva- „ re; Miſſionarios etiam teneri hoc eis noti- „ ficare: locum tamen eſſe, ſi Sanctiſſimus „ annuat, limitandi eis numerum dierum fe- „ ſtorum, juxta formam privilegii à Paulo „ III. Indis conceſſi.

Nota. Paulus III. conceſſit, ut Indi tene- rentur tantum ad abſtinendum ab operibus ſervilibus, in diebus Dominicis, Nativitatis, Circumciſionis, Epiphaniæ, Reſurrectionis, Aſcenſionis, Pentecoſtes, Corporis Chriſti; nec non Nativitatis B. Mariæ, Annunciatio- nis, Purificationis, Aſſumptionis; & Beato- rum Apoſtolorum Petri & Pauli. Ita Verri- cellus de Apoſt. Miſſ. tit. 3. de Privil. Reg. quæſt. 98. §. 20. Subdit autem non conſtare Innocentium X. hujuſmodi privilegium exten- diſſe ad Chinenſes.

Quæſt. II. *Utrum Miſſionarii teneantur pro- ponere jejunia; feſta, & alia Eccleſiæ præce- pta ſervanda ad normam Kalendarii, quod Romana ſervat Eccleſia?*

Reſp. In iis Regionibus & locis in quibus novæ ſtabiliantur Eccleſiæ, vel jam ſtabilitæ ſint juxta Romanæ Eccleſiæ ritum, Latini Miſſionarii Romanæ Eccleſiæ Kalendarium, quoad jejunia, & feſta proponere, ſerva- re tenentur. Curare enim debent, ut quoad fieri poſſit, novæ Eccleſiæ, Romanæ omnium Eccleſiarum Matri, & Magiſtræ conformen- tur. Sed ubi Kalendarium Romanum, hoc eſt, juxta Gregorianam emendationem, non vigeat, ſed vetus à Nicena Synodo ad an- num uſque 1582. univerſim receptum, dein- ceps verò, permittente etiam Apoſtolica Se- de, in aliquibus locis uſque ad hodiernum diem uſurpatum, cogere non debent Fideles ad jejunia, & feſta ſervanda juxta Kalenda- rium Gregorianum. Nam Apoſtolica Sedes Orientales, Anglos, Ibernos, alioſque Po- pulos vetus Kalendarium retinentes; ad novi ſuſceptionem non adigit. Hinc propoſito du- bio à Patriarcha Ethyopiæ, *An tolerari de- beat; ut Abiſſini Paſcha celebrent alia Domi- nica præter illam, in qua ab Eccleſia Roma- na celebratur?* Supremæ Inquiſ. decreto, die 27. Julii ann. 1631. reſolutum fuit: *nihil eſſe innovandum circa celebrationem Paſchatis, niſi aliquid interveniat, quod ſit in contem- ptum Religionis, & fidei*. Imò ſi in Regione aliqua præter pauvos Miſſionarios Latinos, alii non ſint, qui novum Kalendarium uſur- pent; poterunt & ipſi antiquo juxta loci conſuetudinem uti: ut in quadam Cong. Ro- mæ habita pro Miſſione Theatinorum in Geor- giam, die 31. Aprilis 1631. decretum fuit, verbis, quæ ſequuntur, *Circa petitionem, ut Miſſionariis liceat uti veteri Kalendario, & circa illud ſe accomodare Georgianis, omnes concorditer affirmarunt: quia alii Latini, præter ipſos in Iberia non ſunt*. Id etiam con- ceſſum fuit Miſſionariis Capuccinis in non- nullis Armeniæ urbibus, die 3. Februarii 1623. ac deinceps aliis.

Nota. Quamquam Orientales nulla lege tenentur novum Kalendarium recipere, ta- men Græci, & Albanenſes, qui in Italia, & in Inſulis Italiæ adjacentibus degunt, licet Orientalis Eccleſiæ diſciplinam ſervent, ſe- cundum hujuſmodi Kalendarium debent, *Uni- verſalis Eccleſia jejunia & feſta celebrare, ut puta, jejunium quadrageſimale, Paſcha, Aſcenſionem Domini, Pentecoſten, Natalem Domini, Circumciſionem, Epiphaniam, & ce- tera hujuſmodi, quæ in Latina & Græca Ec- cleſia æque celebrantur*, ut habetur Conſtitut. *Etſi Paſtoralis* Santiſſimi D. N. BENEDI- CTI XIV. §. 9.

Qua-

Quæres. Utrum ii, qui celebrato Paſchate juxta proprium Kalendarium, in locum veniant; ubi juxta diverſum Kalendarium aliquot jejunii dies ſuperſint, ac Paſcha ſit celebrandum, jejunare, ac Paſchatis feſtum cum loci Incolis ſervare teneantur?

Reſp. Verricellus negative, ſecluſo ſcandalo, quia mens Eccleſiæ eſt, quadraginta dierum jejunium ante Paſcha præcipere, & ſemel tantum in anno Fideles ad Paſchatis celebrationem obligare. Hos verò, hujuſmodi præceptis ſatisfeciſſe, ſtatuitur. Sed licet id nemo in controverſiam revocet, dum de iis agitur, qui in locis veluti Peregrini verſentur, ac proprium adhuc Kalendarium ſervent; tamen jure atque merito dubitatur, dum de iis verba fiant, qui è Regione diſcedant, ubi ex conſuetudine vetus Kalendarium teneantur adhibere, atque in locum veniant, ubi illicò novæ obſervationi ſubjiciantur, vel viciſſim. Orientales v. gr. &, qui vetus Kalendarium ſervent reliqui, dum in Urbis collegia, ſive Monachorum proprii Ordinis conventus veniant, ſtatim novi Kalendarii uſum recipiunt, ac ſi ad Patriam redeant, ſtatim vetus juxta loci morem uſurpant. Ii ergo ea lege, ſive conſuetudine, qua loci in quem veniant Kalendarium ſervare debent, obligantur etiam ad jejunandum, ac feſtum ſervandum, ut ibi fiat, quamvis hæc ante fecerint; quemadmodum à perſequendo jejunio, & feſto celebrando, excuſantur, ſi in locum veniant, dum hæc ibi peracta ſint, licet ipſi juxta alterius loci Kalendarium, nondum abſolverint.

Quæres iterum. Num univerſim excuſentur Fideles à jejunio, feſtiſque ſervandis, ſi in locum veniant, ubi hæc celebrata ſint, dum ipſi ſecundum Kalendarium propriæ Eccleſiæ nondum quadrageſimale jejunium abſolverint, nec Paſcha celebraverint?

Reſp. Verricellus, Hos excuſari à jejunio perſequendo, ſervandiſque feſtis, ſi in locum venerint, ubi Paſcha ſit celebratum; teneri autem ad Confeſſionem, & Euchariſtiæ communionem; quia Confeſſionis, communioniſque præcepta à loco non pendent: pendet vero jejunii, Paſchatiſque celebrandi præceptum: ſed id non ita facile eſt univerſim probandum. Primum, quia nemo negat, non excuſari, qui in fraudem legis, hoc eſt vitandi jejunii, feſtique cauſa, in locum illum ſe conferant; nec eos, qui in locis verſentur, in quibus ii reperiantur, qui juxta ipſorum Kalendarium jejunia, feſtaque celebrent; ut v. gr. ſi Armenus Liburnum veniat, ubi Catholicis armeni ritus, ex conniventia Sac. Congregat. de Propaganda fide die 27. Septembris ann. 1699. permiſſus eſt uſus antiqui Kalendarii, donec ad Gregoriani obſervantiam diſponantur, cum onere tamen abſtinendi ab operibus ſervilibus in feſtis juxta Kalendarium Gregorianum occurrentibus, & audiendi ſacrum. Tum enim cum iis jejunium proſequi, & Paſcha deinceps celebrare tenentur. Deinde, ſi Sacerdotes eſſent, quos Verricellus loquitur homines, officium, ſacrumque facere deberent ad normam Kalendarii, quo ad diem uſque illum uſi eſſent. Eccur ergò eodem modo jejunia perſequi & Paſcha etiam celebrare, ſi commode poſſint, non tenebuntur? Ait Verricellus, jejunii feſtique præceptum à loco pendere. Sed ipſo fatente, non ita à loco pendent iſthæc præcepta, ut is, qui celebravit jam Paſcha ſecundum proprium Kalendarium, jejunare, & Paſchatis feſtum ſervare debeat in loco, ubi juxta diverſum Kalendarium jejunandum ſit adhuc, & Paſcha celebrandum. Numquid ergo, ita ſunt cum loco in quo verſamur hæc duo præcepta conjuncta, ut ſi in loco jejunandum ſit, ac feſtum ſervandum, ab ipſo nullo modo pendeant, ac fideles, qui jam præcepta illa ſervaverint, non obligent; pendeant vero, dum ibi jejunia, feſtaque celebranda ſint, quæ Peregrinis adhuc ſervanda forent? Demum Græci, qui in Italia ſunt, non tenentur Sabbato jejunare, & alia Latinæ Eccleſiæ propria jejunia ſervare, ut non debent Latini in Oriente, Orientalis Eccleſiæ jejunia obſervare, ſed quiſque propriæ Eccleſiæ præcepta adimplere debet. Ergo qui in locum veniat, ubi juxta uſurpatum ibi Kalendarium Paſcha celebratum ſit; non vero juxta proprium, aut generali lege, qua propriæ Eccleſiæ jejunia ſervare tenetur; aut ea, qua Eccleſia quadraginta dierum jejunium, fidelibus omnibus ante Paſchatis celebrationem indicit, vel etiam fortaſſe illa, qua ad proprii Kalendarii obſervationem adigitur, ſi ſine gravi incommodo poſſit, obligatur, ad abſolvendum quadrageſimale jejunium, & Paſcha, quo modo poſſit, celebrandum.

Quæſt. III. *Utrum nova Eccleſiæ, vel Romani Pontificis leges, & Conſtitutiones, quæ pro tota Eccleſia feruntur, Græcos, Orientaleſque obligent, quin expreſſe nominentur?*

Reſp. Negat id Verricellus; contra vero Fr. Carolus Franciſcus à Breno tuetur, novas Romani Pontificis Leges, & Conſtitutiones, quæ ad univerſam Eccleſiam diriguntur,

tur, Orientalem quoque comprendere, eas ſcilicet, in quibus *neque Orientalis, neque Occidentalis mentio fiat Eccleſiæ, ſed quibus ſupremus Pontifex in genere, pro cura, quam gerit paſtorali, incommodis, abuſibuſque emergentibus occurrere ſtudens, univerſo ſibi concredito gregi, quidpiam præcipiat, vel pœnis interpoſitis prohibeat, & interdicat*. At, quamquam hæ duæ opiniones invicem pugnare videntur; tamen facile conciliantur, ſi quo ſenſu ab Auctoribus explicatur, utraque accipiatur. Verricellus enim de Conſtitutionibus Eccleſiæ loquitur, quæ ad illa diſciplinæ capita pertineant, in quibus Latina ab Orientali omnino diſſidet. At palam eſt has Conſtitutiones ad Orientales non extendi. Nam Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. Innocentius IV. aliique Romani Pontifices, qui de Orientalibus quidpiam ſtatuere, ſemper declararunt *ſubſtinendos eſſe ritus, mores, conſuetudineſque Græcorum, quæ in parte, nec fidei Catholicæ adverſantur, nec periculum generant animarum, aut Eccleſiaſticæ derogant honeſtati*. Ut in ſupra laudata Conſt. *Etſi Paſtoralis &c.* Igitur Conſtitutiones, in quibus agitur de diſciplina, quæ propria ſit Eccleſiæ Latinæ, à materia ipſa, de qua agunt, ad ſolos Latinos coarctantur, juxta generales declarationes, quæ ritus moreſque Orientalium probant, ſive permittunt. Quamobrem hujus generis Conſtitutiones, niſi expreſſe de Orientalibus diſponant, ad ipſos non ſunt extendendæ. Duriſſimum enim eſſet, inquit Verricellus, cogere Orientales redeuntes ad obedientiam Sedis Apoſtolicæ ad obſervandas omnes Conſtitutiones novas Romanorum Pontificum; atque ad ritus, conſuetudineſque mutandas, quæ periculum non generant animarum, nec ſunt Eccleſiaſticæ honeſtati contrariæ.

At P. à Breno Conſtitutiones indicare videtur, quæ latæ ſint pro tollendis abuſibus, qui ſunt vel eſſe poſſunt utrique Eccleſiæ communes, hoc eſt quibus pœnæ ſtatuuntur, ut ea è medio tollantur, vel impediantur, quæ Eccleſiaſticæ derogant honeſtati, vel periculum generant animarum; aut ut executioni mandentur præcepta, quæ ad utramque Eccleſiam pertinent. Id autem verum eſt, ac Sac. Congregationis Decretis omnino conſonum. Dum enim Romani Pontifices, pro paſtorali, quam gerunt, dominici Græcis cura, ex univerſa Eccleſia ſe ſe abuſus tollere velle declarant, ac ea amovere, quæ in ruinam cadunt animarum; & Eccleſiaſticis pœnis, oves omnes ibi concreditas ſtudent ad æternæ ſalutis viam revócare; præſumendum omnino eſt, velle omnes omninò obligare, dum ad univerſam Eccleſiam Conſtitutiones dirigunt, ac excludunt neminem. Hinc ſupremæ Inquiſitionis decreto anno 1631. die 4. Julii definitum eſt, Orientales tribus in caſibus Romanorum Pontificum Conſtitutionibus comprehendi. Primum, dum agunt de fidei dogmate. Deinde dum expreſſe Pontifex eos deſignat, ut in caſu Schiſmaticorum in Bulla Cœnæ. Demum, dum de iis implicite diſponit, ut in caſibus appellationis ad futurum Concilium, deferentium arma ad Infideles, & ſimilia. Et anno 1639. die 7. Auguſti, ad dubium propoſitum à P. Michaele Angelo Albertino Soc. Jeſu, *Num Catholici ritus Græci habitantes in Inſulis Maris Egæi comprehendantur cenſuris reſervatis Sedi Apoſtolicæ, & præſertim in Bulla Cœnæ?* Reſponſum fuit, *Affirmative, quod attinet ad executionem Bullæ Cœnæ. Idem dicendum de aliis æque generalibus. Sed tamen poſſunt excuſari ex aliquo capite* v. gr. *ignorantiæ*.

Atque hinc habes ad Orientales quoque ſpectare, decreta omnia Conciliorum, quæ in Occidente celebrata ſunt, qua parte fidei dogmata definiuntur; vel ea vitari præcipitur, quæ ſint bonis moribus contraria, vel Eccleſiaſticæ derogant honeſtati. Item Conſtitutiones, cum pœnis in iis contentis, quibus Pius V. Innocentius X. Alexander VII. Innocentius XI. Alexander VIII. Clemens XI. aliique Romani Pontifices damnaverunt propoſitiones hæreticas, erroneas, falſas, ſcandaloſas, temerarias &c. Ac demum Conſtitutiones Sanctiſſ. Domini noſtri Benedicti XIV. quibus, Confeſſarii prohibentur à Pœnitente nomen complicis exquirere; facultate privantur abſolvendi complices in peccatis contra ſextum præceptum; & pœnis ſubjiciuntur Confeſſarii ſollicitantes ad turpia pœnitentes. Vide Conſtitutionem *etſi Paſtoralis*, pluries laudatam, in qua §. 9. declarat, Græcos ſubjici *omnibus & ſingulis Conſtitutionibus, contra ſollicitantes præſertim in Confeſſione editis, quæ in ſingulas Nationes univerſim vires ſuas extendunt, & Latinos æque ac Græcos amplitudine ſua comprehendunt*.

Nota 1. Si nova Eccleſiæ, vel Romani Pontificis lex, ſub ea conditione ſit lata, ut in locis non obliget, niſi poſtquam in iis ſit publicatâ, ut eſt v. gr. Tridentinum Decretum, quo irrita matrimonia clandeſtina declarantur *in unaquaque Parochia poſt triginta dies ſuum robur habere incipiat, a die publicationis in eadem Parochia factæ numerandus*,

vim

vim obligandi non habet, niſi facta prius publicatione. Non lex non obligat, niſi qua ratione Legislator ſubditos vult obligare.

Nota 2. Decreta Congr. Generalis de Propaganda Fide, *quotieſcumque ſint à Præfecto ejuſdem firmata, & à Secretario ſubſcripta vim, & valorem habere Conſtitutionis Apoſtolicæ* decrevit Urbanus VIII. ejuſque Decretum confirmavit Innocentius X. die 30. Julii 1652. occaſione litterarum Fratris Antonii à Sancta Maria Ordin. Min. Strict. Ob. S. Franciſci, in quibus aſſerebatur, in Inſulis Philippinis Miſſionarios fuiſſe, qui ſpargerent, *Decreta prædicta Congreg. facere tantum opinionem probabilem, ac eſſe puram & ſimplicem declarationem, unde poſſe etiam contrarium defendi*. Hanc autem vim habent decreta hujuſmodi ex auctoritate, quam huic Congregationi conceſſit Gregorius XV. Conſtit. quæ incipit *Imperſcrutabili*, 1. Kal. Julii 1621. in qua ait, ut hujus Congreg. Cardinales, *omnia, & ſingula negotia ad fidem in univerſo mundo propagandam pertinentia cognoſcant, & tractent, & graviora, quæ tractaverint, ad nos referant; alia verò per ſeipſos decidant, & expediant pro eorum prudentia. Miſſionibus omnibus ad prædicandum & docendum Evangelium, & Catholicam doctrinam, ſuperintendant: Miniſtros neceſſarios conſtituant, & mutent. Nos enim eis tam præmiſſa, quam omnia, & ſingula deſuper neceſſaria, & opportuna (etiam ſi talia fuerint, quæ ſpecialem, ſpecificam, & expreſſam requirant mentionem) faciendi, gerendi, tractandi, agendi, & exequendi, plenam, liberam, & amplam facultatem, auctoritatem, & poteſtatem, Apoſtolica auctoritate, earumdem tenore præſentium concedimus, & impartimur*. Igitur, quæ fiunt ab hac Sac. Cong. Decreta, habent à Summi Pontificis auctoritate vim Conſtitutionis Apoſtolicæ, atque ut vim obligandi obtineant, ſat eſt, inquit Verricellus quæſt. 224. *Ut authentica copia petentibus detur, atque à Præfectis Miſſionum ſuis Miſſionariis intimetur*.

Nota 3. Si Miſſionarii, ſive Epiſcopi cenſeant non expedire novam legem Eccleſiaſticam, vel iſthæc Decreta publicare, quod prudenter credant, in illa Provincia impedimento eſſe poſſe Infidelium converſioni, ac Fidelibus apoſtatandi occaſionem afferre; novæ legis, vel Decreti publicationem ſuſpendere poſſunt, ut reſolutum fuiſſe in quadam Congreg. à Doctiſſimis Theologis, refert Verricellus, tit. 3. de legibus, quæſt. 78. n. 3. Tum enim prudenter opinantur, Pontificem vel Sac. Congreg. Cardinales, qui hujuſmodi Decretis communi Fidelium bono, & utilitati proſpicere volunt, nolle, ut in ea Provincia in qua nil boni, & plurimum mali ſint allaturi, publicentur. Tenentur verò Apoſtolicam Sedem, vel Sacr. Congreg. conſulere, eique circumſtantias omnes explicare, ut ex inſtructione, quam inde accipient, quid ipſis agendum ſit, & qua ratione ſe gerere debeant, intelligant.

Nota 4. In caſibus alicujus difficultatis, controverſiæ, & declarationis Decretorum Romani Pontificis, ſive Sacr. Congregationis, ne privatis diſſidiis, & controverſiis, ac diſſona, circa ea quæ fideles docere debent, doctrina, fidelibus ſcandalo ſint, & infidelibus ludibrio exponant Religionem, & Apoſtolicam Sedem; tenentur recurrere ad eandem Sedem Apoſtolicam, vel Sacr. Congregationem de Propaganda Fide; ac reſolutioni, ſive explicationi, quam inde habebunt, omnino acquieſcere: quemadmodum ab eadem Congregatione, approbante etiam Innocentio X. decretum fuit, die 27. Martii ann. 1631.

Quæſt. IV. *Utrum Patriarchæ & Epiſcopi Orientales diſpenſare poſſint Fideles ipſis ſubjectos, à Romani Pontificis legibus, & ab iis quæ ex univerſali Orientalis Eccleſiæ conſuetudine pendent?*

Reſp. Ordinaria poteſtate non poſſe; poſſe autem ex Romani Pontificis conceſſione. Utraque reſponſionis pars iis argumentis oſtenditur, quæ Antoine affert cap. 6. q. 1. de legibus. Nam Epiſcopi, ac etiam majores Orientalis Eccleſiæ Patriarchæ, ut, Alexandrinus, Antiochenus, Hieroſolymitanus, & Conſtantinopolitanus, Romano Pontifici, ejuſque legibus, ac etiam conſuetudinibus, quibus univerſalis Orientalis Eccleſiæ diſciplina continetur, ſubjecti ſunt. Inferior, nequit ſe, ſibique ſubjectos, à lege ſolvere, quæ à ſuperiore ſit lata, & cui ſit ipſe ſubjectus. Hinc cum Stephanus Patriarcha Armenus anno 1289. nobiles nonnullos diſpenſaſſet, ut in tertio conſanguinitatis gradu Matrimonium contraherent; Gregorius ejus Succeſſor, conjuges monuit nullum fuiſſe ita contractum Matrimonium. Et cum petiiſſent à Bonifacio VIII. diſpenſationem, Epiſtola, quæ eſt 268. lib. 4. ita reſcripſit, *Solus Papa Romanus poteſt in univerſalibus legibus diſpenſare, quò legibus ſolutus eſt*. Et infra, *dictus Stephanus in hoc diſpenſare non potuit, propter quod non diſpenſator extitit, ſed deceptor*.

Et

Et Sanctiſſimus D. N. BENEDICTUS XIV. Conſtit. incipiens, *Demandatam cælitus*: *quæ inducta fuerat* ab Euthymio Archiepiſcopo Tyri, & Sidonis, *auctoritate propria*, *inconſultoque Romano Pontifice*, *nonnullarum Eccleſiæ Græcæ conſuetudinem immutationem revocat* ac omnino irritam declarat; ſicut etiam *innovationem*, *& abſtinentiarum relaxationem*, *& coarctationem in detrimentum veteris Eccleſiarum Græcorum diſciplinæ*, à Cyrillo Antiocheno Patriarcha factam, *deficiente auctoritate Apoſtolicæ Sedis*: atque decernit quoad ritus, & mores Eccleſiæ Græcæ; *nemini licuiſſe*, *aut licere*, *quovis titulo*, *& colore*, *aut dignitate etiamſi Patriarchali*, *aut Epiſcopali præfulgeat*, *quidquam innovare*, *aut aliquid introducere*, *quod integram*, *exactamque eorumdem obſervationem imminuat*. Vide infra appendicem ad tractatum de jejunio, & notam ad quæſt. 4. cap. III. de impedimentis Matrimonii.

TRACTATUS

DE PECCATIS.

CAPUT PRIMUM.

De Peccati natura, *diviſione*, *diſtinctione*, *& gravitate*.

Quæſt. I. Quid eſt *Peccatum proprie dictum*?

Reſp. Eſt Legis divinæ violatio libera, ſive actus libere factus vel omiſſus contra Legem Dei. Nam 1. eſt Legis divinæ violatio, ex S. Ambr. lib. de Paradiſo, cap. 8. *Quid eſt peccatum*, *niſi prævaricatio Legis divinæ*, *& cæleſtium inobedientia præceptorum*? Et ex Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum cap. 27. *Peccatum eſt factum*, *vel dictum*, *vel concupitum aliquid contra Legem Dei æternam*. Ubi ſub facto, dicto, concupito, comprehenditur omiſſio: nam nomine actus in moralibus intelligitur etiam omiſſio, quia hæc habetur ut actio in ordine ad mores & culpam; & omittens id quod facere tenetur, cenſetur moraliter facere contra id quod tenetur facere. Imo omiſſio pura libera, ſi detur, eſt moraliter & interpretative operatio, quatenus eſt virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam ſi poſitis omnibus ad volendum & agendum prærequiſitis, voluntas abſtinet ab omni actu, tunc libere non vult, libere non agit; & perinde ſe habet in æſtimatione prudenti, atque in ordine ad imputabilitatem, ac ſi poſitive nollet, poſitive vellet non agere: proindeque tunc virtualiter & interpretative exercet libertatem ſuam, virtualiter & interpretative volendo non agere. Ratio eſt, quia omnis & ſola violatio Legis divinæ eſt offenſa Dei, ideoque peccatum. Porro cum Lex divina naturalis & poſitiva præcipiat obſervationem omnis præcepti humani legitimi, & omnis poteſtas ſit à Deo; qui illud non ſervat, violat Legem divinam, & ſic peccat.

2. Eſt violatio libera, vel in ſe, vel ſaltem in cauſa, aut periculo, ita ut non ſit ex ulla neceſſitate intrinſeca ac antecedente, & vere potuerit vitari. Nam Eccleſia damnavit ut hæreticam hanc Janſenii propoſitionem: *Ad merendum & demerendum in ſtatu naturæ lapſæ*, *non requiritur in homine libertas à neceſſitate*, *ſed ſufficit libertas à coactione*. Ratio eſt, quia nemo poteſt eſſe dignus vituperio & pœna, propter actionem vel omiſſionem ei non liberam, ſed plane neceſſariam, ut docet S. Auguſt. lib. de duabus animabus, cap. 11. & per ſe patet. Præterea tenemur ad vitandum pecatum: ut *nemo poteſt ad impoſſibile obligari*, reg. 6. Jur. in 6. Hinc illud S. Auguſt. lib. cit. cap. 12. *Peccati reum tenere quemquam*, *quia non fecit quod facere non potuit*, *ſumma iniquitatis eſt & inſania*.

Dices. Poteſt dari peccatum mere philoſophicum, quod ſcilicet ſoli rationi, non Legi divinæ adverſetur, nec ſit offenſa Dei.

Reſp. Hoc repugnat. Quia qui peccat contra rectam rationem, ſimul & indiviſibiliter peccat contra Legem Dei; & ſic Deum offendit: nam dictamen rectæ rationis eſt intimatio Legis divinæ æternæ, neceſſario prohibentis quidquid dedecet naturam rationalem, & præcipientis quidquid eſt neceſſarium ad vivendum conformiter ac decenter naturæ rationali; & aliunde nemo poteſt ignorare, ſaltem invincibiliter, quidquid diſconvenit naturæ rationali ut rationali, eſſe prohibitum à Deo ſupremo authore ac rectore naturæ rationalis. Quoties enim recta ratio dictat, aliquid diſconvenire naturæ rationali, ſimul ſaltem confuſe dictat illud idem diſplicere ſupremo enti, naturæ rationalis authori & rectori, cujus eſt eam convenienter ſapientiæ ac ſanctitati ſuæ regere. Hinc Alexander VII. ut erroneam damnavit hanc propoſitionem; *Peccatum philoſophicum ſeu morale eſt actus humanus diſconveniens naturæ*

ratio-

rationali, & rectæ rationi: *theologicum vero & mortale eſt tranſgreſſio libera Legis divinæ*. *Philoſophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat eſt grave peccatum; ſed non eſt offenſa Dei, neque peccatum mortale diſſolvens amicitiam Dei; neque æterna pœna dignum*.

Quæſt. II. *Quænam excuſant à peccato?*

Reſp. Cum peccatum ſit eſſentialiter liberum & voluntarium vel in ſe, vel in alio; excuſat generatim ab eo, quidquid tollit voluntarium & liberum; ut ignorantia invincibilis, quia tollit volontarium; vel impotentia phyſica, quia tollit liberum; aut metus vel paſſio antecedens tollens uſum rationis, quia utrumque tollit. Quod autem auget, vel minuit liberum, aut Voluntarium, cæteris paribus auget, vel minuit peccatum.

Quæſt. III. *An metus excuſat à peccato?*

Reſp. 1. Metus levis nunquam excuſat à peccato. Quia non tollit voluntarium, nec liberum, nec excuſat ab obſervatione ullius Legis, cum ſit vanus, & Lex quælibet obliget ſaltem cum aliquo incommodo. Hinc regula 144. §. de regul. Jur. *Vani timoris juſta excuſatio non eſt*.

Reſp. 2. Metus gravis numquam excuſat hominem ſui compotem in iis, quæ ſunt intrinſece mala, ſeu prohibita Lege naturali. *Inter omnes conſtat*. Quia ea non deſinunt eſſe mala in quovis periculo, ac vetita; & aliunde metus ille non impedit voluntarium ſimpliciter, ac liberum. Nullum autem peccatum etſi veniale facere licet ad vitandum quodvis aliud malum: nam quodvis peccatum, etiam veniale, utpote offenſa Dei, entis ſupremi, & in omni perfectione infiniti, eſt malum gravius quovis alio, quod non eſt peccatum. Deinde omne peccatum ut peccatum, eſt intrinſece & eſſentialiter illicitum: Ergo numquàm ob ullum bonum aut malum pœnale poteſt eſſe licitum: nam natura & eſſentia rerum mutari nequit. Unde ad tuendam vitam propriam non licet mentiri.

Metus tamen gravis minuit culpam, ex cap. *Sacri*, de iis quæ vi &c. ibi: *Licet metus attenuet culpam, tamen non eam prorſus excludit*: quia minuit, ſed non tollit voluntarium: Numquam tamen ſic culpam attenuat, ut eam de mortali faciat venialem in materia gravi, ut patet in iis, qui metu diræ mortis idolis ſacrificarunt: quia nempe relinquit conſenſum ſufficienter liberum: nam eo non obſtante actus procedit à voluntate cum cognitione etiam perfecta, & fit ex electione & abſque neceſſitate phyſica, ita ut poſſit non fieri.

Reſp. 3. Metus prudens damni gravis excuſat à peccato in iis, quæ ſunt contra Legem non obligantem cum gravi damno. Nam excuſat ab obſervatione talis Legis. Lex autem humana ordinarie non obligat cum gravi detrimento, niſi charitas, vel bonum commune, vel vitatio ſcandali, aut contemptus religionis, poteſtatiſve legitimæ id exigat.

Quæſt. IV. *Quomodo dividitur peccatum?*

Reſp. Dividitur præcipue. 1. in originale, quod in ipſa origine ab Adamo contrahimus: & perſonale, quod peccantis voluntate phyſico propria committitur. 2. In mortale, & veniale. 3. In peccatum commiſſionis & omiſſionis. 4. In actuale & habituale. 5. In peccata contra Deum, contra proximum, & contra ipſum peccantem, ratione ſcilicet virtutum, contra quas peccatur: ſunt enim quædam virtutes, quæ habent Deum pro objecto immediato, ut fides, ſpes, charitas: unde peccata quæ illis adverſantur, ſunt ſpeciali modo contra Deum. Aliæ habent pro objecto proximum, ut juſtitia, miſericordia, dilectio proximi: unde peccata quæ illis opponuntur, ſunt contra proximum. Aliæ demum recte diſponunt hominem erga ſeipſum, ut fortitudo, temperantia &c. Unde peccata iis oppoſita ſunt ſpeciali modo contra ipſum peccantem: quamvis omnia peccata generali quadam ratione ſint contra Deum, qui illis omnibus offenditur, & contra ipſum peccantem, cui omnia nocent. 6. In peccata ignorantiæ, infirmitatis, & malitiæ. 7. In ſeptem capitalia.

Quæſt. V. *Unde petitur ſpecifica peccatorum diſtinctio?*

Nota. 1. Species moralis peccati eſt ſpecialis malitia, per quam unum peccatum eſſentialiter differt ab alio. Malitia autem actus eſt ejus difformitas ac oppoſitio cum natura rationali, & Lege divina. Unde illa peccata differunt ſpecie, quæ habent diſconvenientiam & oppoſitionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter ſe diverſam.

Nota 2. Voce objecti hic intelligitur id totum, in quod voluntas tendit per actum malum; ex hoc enim omnis refundi poteſt malita in actum ipſum. Unde objectum voluntatis complectitur objectum materiale, ſeu id quod vult; objectum formale, ſeu id propter quod vult; & circumſtantias in quibus vult,

vult, & fit actus. Ex his autem omnibus & ſingulis aliqua notabilis diverſitas malitiæ poteſt actui accidere.

Reſp. 1. Ea peccata ſpecie differunt, per quæ violantur præcepta ſpecie moraliter diverſa. Quia cum peccatum ſit tranſgreſſio Legis ſeu præcepti, tranſgreſſiones præceptorum ſpecie diverſorum, quæ ſunt tranſgreſſiones ſpecie & notabiliter diverſæ, ſunt peccata ſpecie diverſa. Præcepta autem ſpecie diverſa ſunt ea, quæ præcipiuntur aut prohibent actus diverſæ ſpeciei moralis, vel actus ejuſdem ſpeciei, ſed ex diverſo motivo proximo. Actus vero diverſæ ſpeciei moralis ſunt ii, qui habent convenientiam vel diſconvenientiam notabiliter diverſam cum natura rationali & Lege divina.

Hinc ſi per unam eamdemque actionem vel omiſſionem violatur multiplex præceptum ſpecie morali diverſum, tunc committitur multiplex ſpecie peccatum.. Sic 1. eadem percuſſio Clerici eſt duplex ſpecie peccatum unum injuſtitiæ, & alterum ſacrilegii. 2. Beneficiatus ſacro ordine initiatus, una omiſſione Horarum duo ſpecie peccata committit, quia violat ſimul duas virtutes ſpecie diverſas, nempe religionem, & juſtitiam, ex quarum præcepto obligatur ad horas. 3. Qui ex voto, & præcepto Confeſſarii tenetur jejunare feria ſexta, non jejunans, occurrente vigilia, v. gr. S. Matthæi, tria ſpecie peccata admittit, unum intemperantiæ, ſecundum contra præceptum Confeſſarii ex motivo pœnitentiæ, tertium contra religionem propter votum. Imo peccata, quæ eidem virtuti, ſed modo notabiliter diverſo opponuntur, ſunt ſpecie diverſa; nam habent difformitatem notabiliter diverſam: ſic avaritia & prodigalitas, quæ liberalitati opponuntur, ſunt vitia ſpecie diverſa; quia ei opponuntur modo notabiliter diverſo, nempe per defectum & per exceſſum.

Reſp. 2. Diſtinctio ſpecifica peccatorum recte etiam petitur ab objecto, fine, & circumſtantiis, quæ ſpecialem habent diſconvenientiam cum natura rationali & Lege divina. Quia actus voluntatis ſumit malitiam moralem in aliqua ſpecie ab objecto, fine, & circumſtantiis moralibus: nam actus voluntatis fertur ſaltem interpretative in iſta omnia; & malus eſt hoc ipſo quod fertur etiam interpretative in aliquid malum, ſeu diſconveniens rectæ rationi & Legi, cum hoc ipſo diſconveniat naturæ rationali & Legi. Ergo ſi iſta habeant ſpecialem malitiam ſpecie diverſam, actus voluntatis habebunt quoque malitiam ſpecie diverſam, ideoque ſpecie differunt. Item actus voluntatis habet diſconvenientiam cum natura rationali & Lege divina, ideoque malitiam moralem, hoc ipſo quod vult aliquid malum, vel vult aliquid etiam de ſe licitum, ſed vel ob finem malum, vel in circumſtantia mala ſeu diſconvenienti: nam talis volitio diſconvenit naturæ rationali, & prohibetur à Deo. Ergo habet ſpecialem malitiam hoc ipſo, quod vult objectum ſpecialiter malum, vel aliquid ob finem ſpecialiter malum, vel in circumſtantia ſpecialiter mala.

Id patet etiam inductione. Nam 1. actus, quo quis vult furari, ſumit à furto malitiam in ſpecie injuſtitiæ. 2. Actus, quo quis vult labore etſi licito lucrari ad ſe inebriandum, ſumit malitiam intemperantiæ ab hoc fine. 3. Celebratio Miſſæ in loco vetito ſeu indecenti, habet malitiam irreligionis ex circumſtantia loci, propter quam ipſa dedecet & prohibetur. 4. Actus, quo quis vult objectum malum, ob finem malum, in circumſtantia mala, ſumit ab his tribus malitiam in triplici ſpecie peccati, ſi hæc ſint diverſæ malitiæ: quia tunc habet triplicem diſconvenientiam & oppoſitionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter inter ſe diverſam: ſic actus, quo quis vult furari in templo, ut fornicetur, habet triplicem malitiam ſpecie diverſam, ſcilicet injuſtitiæ, ſacrilegii, & luxuriæ.

Quæſt. VI. *Unde petitur diſtinctio numerica peccatorum?*

Nota. 1. Agitur hic de multiplicatione peccatorum non phyſica, ſed morali & in ordine ad confeſſionem, ſeu ad ferendum ſalutare ac rectum judicium de illis, & de ſtatu peccatoris. 2. Unus & idem actus, ſi plures malitias habuerit, eſt peccatum multiplex moraliter, & in ordine ad Confeſſionem, in quo actus conſideratur non ſecundum entitatem phyſicam, ſed ſecundum malitiam. 3. Actus internus voluntatis, & externus alterius potentiæ, circa quem prior ille verſatur, unum numero peccatum conſtituunt, v. gr. volitio furandi, & ablatio rei alienæ; quia actus internus & externus ab eo imperatus unum eundemque totalem actum moralem conſtituunt.

Reſp. Generatim peccata multiplicantur ſecundum numerum intra eamdem ſpeciem, pro numero ſeu multitudine objectorum totalium, vel actionum ex ſe completarum, aut quæ interius vel exterius conſummantur, vel quæ inter ſe non uniuntur; item per interru-

terruptionem moralem actuum. Nam tunc plures actus non cenſentur una moraliter actio, & habent plures numero malitias. Sed hæc ſpeciatim explicanda ſunt.

1. Itaque peccata multiplicantur pro numero objectorum totalium, ita ut actus malus phyſice unus, verſans circa plura objecta totalia, ſit moraliter plura numero peccata. *Ita Communior ſententia*. Quia tunc eſt multiplex & numero diſtincta moraliter malitia in ejuſmodi objectis: nam ſingula objecta habent ſuam malitiam numero diſtinctam à malitia aliorum. Ergo eſt multiplex ſaltem æquivalenter, & diſtincta numero moraliter malitia in actu voluntatis phyſice uno, tendentis in illa objecta; nam tota malitia objecti, & actus externi communicatur actui voluntatis, cum ſit volita ſaltem indirecte & interpretative. Præterea ſicut unus actus eſt multiplex ſpecie peccatum, dum habet multiplicem ſpecie malitiam, ita eſt multiplex numero peccatum, cum habet multiplicem numero malitiam. Et quamvis eſſet unum peccatum in rigore metaphyſico, tamen ſunt plura moraliter in prudenti hominum æſtimatione. Ea autem peccata ſunt plura numero in ordine ad confeſſionem, quæ humano modo, ſeu in prudentum æſtimatione, plura reputantur. Hinc qui unico actu vult ſex homines occidere, vel reipſa unica tormenti bellici exploſione occidit, ſex moraliter peccata committit uno illo actu; & hic unus actus ſex homicidiis ſeorſim patratis æquivalet, etiam in ordine ad obligationem confitendi. Item qui uno actu tribus convitiatur, aut detrahit, triplicis peccati reus eſt; & hic actus judicio prudentum, etiam in ratione numeri æquivalet tribus actibus, per quos detraheretur ſingulis. In confeſſione tamen dicere debet: *Uno actu tribus detraxi*; non autem *Ter detraxi*; alioqui ſignificaret tres malitias per tres actus diſtinctos contraxiſſe, quod falſum eſt.

2. Peccata, quæ interius conſumantur, ut hæreſis, odium, deſiderium, delectatio moroſa &c. multiplicantur per quamcumque ceſſationem, ſive voluntariam, ſive naturalem ex ſomno vel diſtractione animi ortam, & illorum repetitionem. Quia ſinguli actus repetiti, ſunt per ſe peccata, & nil eſt, in quo uniantur & continuentur ad conſtituendum unum peccatum. Nam non uniuntur nec continuantur in actu, objecto, vel effectu externo, ut ſupponitur; neque in actu interno, cum inter actus internos intercedat aliqua ceſſatio; unde ad ſingulos actus requiritur nova determinatio voluntatis. Ergo ſunt plura reipſa peccata. Ergo ut plura confitenda ſunt: nam multitudo numerica perinde ac ſpecifica declaranda eſt.

Hinc qui actum odii in proximum elicuit, & poſt ſomnum; vel aliquam diſtractionem, eum renovat, duo peccata odii admittit. Quando autem horum peccatorum numerus iniri nequit, tunc ſatis eſt in confeſſione moram temporis explicare, v. gr. perſeveravi per horam in delectatione venerea, per hebdomadam in odio &c. Et hos actus interea renovavi toties vel ſæpe, vel raro; tunc enim declaratur numerus eo modo, quo moraliter fieri poteſt, & per modum unius confuſæ multitudinis in tali mora incluſæ, quæ ex communi agendi modo à Confeſſario æſtimatur.

Item peccata, quæ conſummantur in actione externa, multiplicantur per ceſſationem totius actus tum interni tum externi, & alterius ſimilis repetitionem. Quia tunc nil remanet in quo uniantur & continuentur, & adeſt nova determinatio voluntatis ad ſingula peccata, ut dixi de mere internis, nec unum perſeverat virtualiter in alio.

At non multiplicantur per ceſſationem & repetitionem propoſiti circa idem objectum, quamdiu efficacitas primi propoſiti in libero aliquo effectu vel opere externo perdurat. Quia tunc prior actus voluntatis in illo effectu vel opere virtualiter perſeverat; & ſic ſemper virtualis voluntas continuatur & durat: unde unum moraliter peccatum ex illis omnibus actibus conſtituitur. Sic qui ex voluntate occidendi inimicum, mane ſurgit, gladio ſe accingit, proficiſcitur, quærit illum, & poſt plures horas repertum invadit, pluries vulnerat, & tandem occidit; quamvis in itinere cogitet de aliis rebus, confabuletur, legat, ſæpiuſque volitionem occidendi renovet, committit unum moraliter peccatum, eo tamen gravius, quo pluries renovavit voluntatem occidendi. Quia internæ illæ volitiones repetitæ, cenſentur una moraliter continua actio humana; nam prior virtualiter in illa ſerie actuum externorum ſubordinatorum perſeverat ac continuatur. Neque ſeries illa cenſetur moraliter interrumpi per colloquium, aut diſtractionem voluntariam ad alia, quia iſtæ actiones ordinarie intermiſceri ſolent ſeriei diuturnæ actionum. Neque enim qualibet interruptio phyſica tollit unitatem moralem, ut patet in comeſtione, quæ cenſetur unica, licet inter-

rumpatur per lectionem Epiſtolæ, colloquium &c.

Aliud eſſet, ſi interrumptio illius ſeriei eſſet extraordinaria: nam hæc tollit unitatem moralem actionis, licet prior voluntas non retractetur. Quod contingit cum ex alio fine interrumpitur aliquod opus moram & attentionem talem exigens, ut ad reſumendam poſtea intermiſſam mediorum ſeriem neceſſe ſit primam intentionem renovare, & requiratur nova deliberatio ac determinatio; ut ſi homicida ille longius divertat à via, qua inimicum inſequitur, ad conficiendum aliquod negotium ſuperveniens, quo confecto ad priorem viam revertatur.

3. Si actus externi mali plures phyſice ſint in ſe completi, & de ſe non ſpectent ad conſummationem unius peccati vel operis, ſunt plura numero peccata, quamvis ad unum finem ab operante referantur: nam non cenſetur una moraliter actio. Sic qui die Natali Chriſti tres legens continenter Miſſas, ter communicans in peccato mortali, ter peccat, quamvis tres Miſſas ad unum finem ordinaret. Sic pollutio, quamvis fiat ex intentione copulæ, ſemper eſt peccatum ab ea diſtinctum: quia ex ſe ordinatur ad copulam, imo eſt contra finem copulæ, nempe generationem. Item copula ter patrata cum eadem, & eadem hora, tria ſunt peccata; quia una copula non facit unum moraliter actum cum alia, ſed ſunt ſingulæ actiones completæ ac totales. Item Sacerdos pluribus Euchariſtiam adminiſtrans in ſtatu peccati, plura perpetrat ſacrilegia, quia quælibet communio eſt actio completa, nec ulla ad aliam ordinatur.

4. Actus externi phyſice plures ex ſe non completi, ſed ſubordinati, ſi ad eumdem actum principalem ordinentur tamquam illius diſpoſitiones, media, inchoationes, ſintque cum illo ſimilis malitiæ, ac circa idem objectum, conſtituunt unum moraliter peccatum cum ipſo actu principali. Nam tunc ita uniuntur, ut judicio prudentum cenſeantur una actio in genere moris, & in illis actibus cenſetur una deliberatio ac determinatio voluntatis virtualiter ac moraliter perſeverans. Sic ictus & vulnera ordinata ad homicidium ejuſdem conſummandum, ſunt unum totale peccatum cum homicidio. Item tactus, verba, & oſcula impudica ordinata ad fornicationem ſubſequentem, faciunt cum ea unum peccatum moraliter & in ordine ad Confeſſionem. Unde non eſt neceſſe illorum numerum exprimere niſi generatim, eo quod multum aggravent peccatum; *quod tanto gravius eſt, quanto plura concurrunt*, ait S. Antonin. 2. part. tit. 1. cap. 1. §. 10.

Si quæ tamen circumſtantiæ extraordinariæ per ſe malæ, illis adjungerentur, ſpeciatim explicandæ ſunt, ut monet Suarez.

Dixi, *Similis malitia*: nam ſi media aſſumpta, vel actus habeant malitiam ſpecie diverſam à malitia finis, ſeu actus principalis, ſunt plura ſpecie peccata exprimenda.

Delectationes vero moroſæ, tactus, & verba impudica, quæ ſubſequentur copulam, ſunt peccata inter ſe, & à copula diſtincta. *Ita Suarez, Vaſquez, & alii.* Quia ſunt ex ſe inchoationes ac diſpoſitiones ad novam copulam. Et quia actus ſubſequentes actum principalem ac conſummatum, neque ſunt partes aut diſpoſitiones, nec proprietates prioris actus, neque etiam ejus complementum, cum ipſe actus ſit conſummatus, & ex ſe completus; neque in illo expreſſe intelliguntur, cum ei tantum per accidens ex malitia operantis adjungantur.

Quod ſi tales actus ſubordinati non referantur per intentionem peccantis ad eundem actum principalem, ſunt multiplex peccatum. Quia tunc non uniuntur, nec in æſtimatione prudenti cenſentur una moraliter actio; & ad actum ſubordinatum, & actum principalem requiritur duplex, etiam moraliter, deliberatio & determinatio. Sic ſi Petrus primo voluiſſet tantum vulnerare Paulum, & poſtea ex ira ferveſcente eum occideret, ſunt duo peccata ſpeciatim explicanda. Item ſi Titius oſcula & tactus exercens non intendat copulam, ſive hæc poſtea ob libidinem auctam ſequatur, ſive non, debet numerum tactuum & oſculorum confiteri. Imo actus ſibi ſubordinati, & ad eundem finem ordinati, ſunt plura moraliter peccata, ſi inter illos intercedat magna mora temporis? quia tunc cenſentur moraliter interrumpi, nec continuari.

Hoc totum debet cum proportione applicari ad unitatem vel pluralitatem aliorum peccatorum.

5. Peccata multiplicantur per interruptionem moralem, quæ, vel fit per retractationem etiam virtualem prioris voluntatis, & poſtea ejuſdem repetionem. Nam poſita retractatione, ſeu voluntate contraria, jam prior voluntas non manet formaliter vel virtualiter, nec influit in actum poſtea ſecutum, ideoque ad novum actum requiritur alia deliberatio & determinatio: unde

de voluntás reſumpta non poteſt cenſeri unus moraliter actus cum priore. Vel fit per deliberatam converſionem ad aliquid incompoſſibile cum priore actu interno; nam hæc eſt retractatio interpretativa, quæ multiplicat peccata repetita: hoc ipſo enim quod advertenter vis aliquid cum priore actu incompoſſibile, cenſeris tum non velle, quod prius volebas.

Item actus voluntatis interrumpitur moraliter, cum neque actu, neque virtute perſeverat: quod fit non ſolum per retractationem, ſed etiam per ſomnum, vel diuturnam applicationem ad aliam rem. Unde tunc ad quemlibet actum requiritur nova deliberatio & determinatio.

Nota. Cum hæc tota unitas & pluralitas ſit moralis, æſtimari debet ex prudenti judicio, & uſu circa unitatem vel pluralitatem actionis humanæ, ſpectatis circumſtantiis & qualitatibus actionum.

Quæſt. VII. *An multiplex peccatum in eadem actione vel omiſſione plurium præceptorum, quibus ſtatuitur ex motivo ejuſdem virtutis?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, eſt unicum, ſi hæc præcepta inter ſe ſubordinata aut connexa ſint, & idem numero objectum per ſe ſpectent ex eodem motivo proximo. Quia tunc hæc præcepta unicam eamdemque numero obligationem imponunt, ſicut eamdem numero honeſtatem intendunt, quando eumdem numero actum per ſe præſcribunt. Ergo illorum violatio unam eamdemque numero malitiam ac turpitudinem inducit. Sic uſura, etſi quaduplici jure vetita, unicum eſt peccatum, ſicut & violatio ejuſdem voti multoties renovati, aut jejunii quatuor temporum Quadrageſimæ.

Tamen cum violatur obligatio pluribus titulis ejuſdem rationis impoſita, tunc peccatum eſt gravius quam ſi eſſet unicus titulus, quia cum ſinguli tituli imponant obligationem, plures illam augent, ac proinde aggravant illius violationem. Sic Religioſus Sacro ordine inſignitus, gravius peccat omiſſione Breviarii, quam alter eo non inſignitus.

Reſp. 2. Probabile eſt multiplex eſſe numero peccatum in Confeſſione declarandum, ſi præcepta ſint inter ſe diſparata, hoc eſt, nec ſubordinata, nec connexa inter ſe, neque eamdem numero actionem vel omiſſionem per ſe præſcribant. Quia ibi eſt multiplex numero peccatum, ubi violantur plures obligationes abinvicem numero contradiſtinctæ & ſimiles: nam violatio cujuslibet obligationis ſic diſtinctæ eſt peccatum; & proinde violatio duplicis eſt duplex peccatum. At ubi violantur plura præcepta diſparata, neque eamdem numero actionem vel omiſſionem per ſe præſcribentia, ibi violantur plures obligationes abinvicem contradiſtinctæ: nam quodlibet ex hujuſmodi præceptis imponit obligationem perfectam & completam, atque ſeparabilem ab obligatione alterius præcepti, a qua plerumque & per ſe ſeparatur, & reſpectu cujus ſe habet per accidens: ideoque plura imponunt plures obligationes contradiſtinctas. Ergo.

Nec obſtat quod interdum per unum eumdemque actum impleri poſſit, quia hoc fit per accidens; & ſicut tunc unus ille actus habet rationem duplicis obſervationis, ita omiſſio illius habet rationem duplicis tranſgreſſionis, moraliter loquendo. Sic feſto S. Matthæi incidente in diem Dominicam, unica auditione Miſſæ duplex præceptum impletur; ea omiſſa, duplex erit tranſgreſſio. Item vigilia ejuſdem incidente in Sabbato Quatuor Temporum, ſufficiet ſemel jejunare; ſi autem violetur jejunium duplex eſt peccatum. Quia tunc violatur duplex præceptum diſparatum, nec per ſe reſpiciens idem numero objectum; ſi enim feſtum & vigilia incideret in alium diem, ut fere fit, eſſet obligatio ad duas Miſſas, & duo jejunia. Et hic videtur eſſe communis ſenſus fidelium, hæc tanquam duo peccata confitentium, dum ad id advertunt. Doctores autem hoc negantes opinative tantum loquuntur, & eorum argumenta probant ſolum primam reſponſionem. Saltem tale peccatum eſt gravius, quam ſi non eſſet talis præceptorum concurſus: nam pluribus ex cauſis obligatus ad aliquid, ſi id omittat, plus peccat, cum plures obligationes, vel unam graviorem violet.

Quæſt. VIII. *Unde petitur gravitas peccatorum?*

Nota. Gravitas peccati eſt quantitas, ſeu menſura malitiæ, per quam peccatum eſt magis aut minus diſconveniens naturæ rationali ac legi, & offenſivum Dei, ideoque majore vel minore pœna dignum. Peccatum autem poteſt eſſe magis aut minus grave gravitate ejuſdem ſpeciei, aut diverſæ: ſic furtum ſex nummorum eſt levius homicidio, & gravius furto trium nummorum.

Reſp. 1. Gravitas peccati petitur ab objecto,

ſto, fine, & circumſtantiis, prout diſconveniunt naturæ rationali & legi. Nam hæc gravitas æſtimanda eſt ex iis omnibus & ſingulis, ex quibus abſolute petitur malitia peccatorum: inde enim malitiæ quantitas petitur, unde ipſa malitia; & inde actus eſt magis malus, unde eſt ſimpliciter malus. At malitia actus ſumitur ex objecto, fine, & circumſtantiis, prout diſconveniunt naturæ rationali, & Legi divinæ. Ergo.

Hinc 1. Peccatum eo magis vel minus grave eſt, quo vel objectum, vel finis, circumſtantia ejus magis vel minus diſconvenit naturæ rationali ac Legi, & quo Lex magis vel minus obligat. Sic ebrietas gravior eſt mendacio officioſo; & furtum eo gravius eſt, quo quantitas ablata major eſt; quia magis diſconvenit, & magis prohibetur.

2. Cæteris paribus, actus, habens objectum malum, & finem malum, pejor eſt, quam ſi eſſet ſolum malus ex alterutro: cum ſumat malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, ſi ſimul malitiam contrahat ex objecto, fine, & circumſtantia. Item malitia, cæteris paribus, tanto gravior eſt, quanto actus ſecundum plures vel pejores circumſtantias opponitur rationi & Legi: nam ſicut malitia, ita & ejus incrementum petitur à circumſtantiis moralibus, cum vel debitæ deſunt, vel diſconvenientes adſunt. Hinc S. Thom. 2. 2. quæſt. 10. art. 3. ad 3. ait: *Cæteris paribus, gravius peccat fidelis, quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta, quibus eſt imbutus, quibus peccando contumaciam facit.*

3. Peccatum intra eamdem ſpeciem magis vel minus grave eſt, quo major vel minor eſt ejus intentio, duratio, & quo fit cum majore vel minore advertentia, libertate, conatu &c. quia tunc magis vel minus diſconvenit naturæ rationali ac Legi.

Reſp. 2. Illa peccata, cæteris paribus, graviora ſunt, quæ præſtantioribus virtutibus, & actibus harum excellentioribus directe ac per ſe opponuntur. Quia, ut docet S. Thomas, peſſimum eſt contrarium optimo; optimum autem in moralibus eſt maxima virtus, & peſſimum eſt graviſſimum peccatum. Præterea dignitas virtutis, & gravitas peccati oppoſiti, petuntur ex eodem objecto, ratione cujus directe opponuntur. Quare odium Dei eſt graviſſimum peccatum, utpote directe oppoſitum præſtantiſſimo charitatis actui.

Porro virtutes præſtantiores ſunt primo Theologicæ hoc ordine, charitas, ſpes, fides: deinde religio, pœnitentia, quia Deum immediatius reſpiciunt: poſtea reliquæ morales, hoc ordine; prudentia, juſtitia, fortitudo, temperantia: & ſimili ordine procedunt aliæ virtutes his annexæ.

Malitiæ gravitas petitur etiam à modo, quo actus eidem virtuti opponuntur; nam oppoſitio contraria pejor eſt privativa: ſic odium Dei pejus eſt, quam omiſſio amoris præcepti.

Dixi 1. *directe*. Nam etiam minora vitia indirecte opponuntur majori virtuti, à qua prohibentur. 2. *Per ſe*, ſeu ex natura ſua. Nam quæ præſtantiori virtuti tantum ex præcepto poſitivo opponuntur, non ſunt, cæteris paribus, per ſe graviora iis, quæ minus nobili ex natura ſua & jure naturali opponuntur; cum non ſit par obligatio præcepti. Sic homicidium gravius eſt quam laborare die feſto, quamvis hoc religioni, illud juſtitiæ adverſetur. 3. *Cæteris paribus*. Nam malitia vel bonitas non ſolum deſumitur ex ratione generica objecti, ſed etiam ex multis aliis, ratione quorum poteſt eſſe exceſſus. Quare major vel minor gravitas unius peccati præ alio definienda eſt ex complexione eorum omnium, ex quibus augeri vel minui poteſt malitia.

Quæſt. IX. *An effectus malus, vel noxius proximo ex peccato ſecutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam?*

Reſp. Affirmat. Si ille effectus fuerit prævisus, vel potuerit ac debuerit prævideri. Quia tunc eſt ſaltem indirecte & interpretative volitus, nempe in cauſa illicite ac libere poſita. Quod verum eſt, etſi voluntas, antequam effectus eveniat, retractet cauſam: quia hæc retractatio non facit ut reipſa non ſit libere poſita cauſa, neque ut effectus ex illa non ſequatur. Et vero effectus ille ſequitur ex peccato ut præterito, & tractatio non facit, ut peccatum non fuerit pro præterito voluntarium. Hinc qui alterum lethaliter vulneravit, mors læſi etiam poſt occiſoris contritionem ſecuta, ei imputatur quoad obligationem damni compenſandi; & is fit irregularis ex delicto.

Quæſt. X. *Quot modis poteſt quis eſſe reus peccati alieni; & illud contrahere?*

Reſp. His, nimirum juſſione, ſuaſione, cooperatione, auxilio, conſenſu, favore, laudatione ſeu adulatione, prava doctrina, exemplo, & ſilentio. Nam qui uno ex his modis cooperatur peccato alieno, cenſetur cauſa moralis illius, eique vere conſentit, vel

ex-

expreſſe, vel virtualiter, vel interpretative, & ſic illius malitiam ac reatum contrahit: *Nam digni ſunt morte non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus*, ad Roman. 1.

CAPUT II.

De Peccato mortali, & veniali.

Quæſt. I. *Quid ſunt, & quomodo differunt?*

Reſp. 1. Peccatum mortale eſt Legis divinæ transgreſſio gravis, eſt proinde gravis offenſa Dei, privans amicitia divina, & gratia ſanctificante, quæ eſt ſupernaturalis vita animæ, atque reddens peccatorem dignum odio Dei, ac pœna æterna. Veniale vero eſt transgreſſio levis, & levis offenſa Dei, quæ nec privat gratia ſanctificante, nec amicitia divina, nec ex ſe meretur pœnam æternam, ſed ſolum temporalem: nec proinde excludit à cœleſti beatitudine, ſed ſolum retardat ejus aſſecutionem, nec extinguit charitatem, ſed ſolum ejus fervorem impedit.

Differunt inter ſe, quod mortale ſit Dei contemptus, ſaltem virtualis & interpretativus: nam peccatum mortale eſt prædilectio, ſeu prælatio creaturæ præ Deo, & averſio à Deo tamquam à fine ultimo, atque adhæſio creaturæ tamquam fini ultimo. Nam qui mortaliter peccat, Legem Dei aliquid pro jure ſuo graviter præcipientis vel vetantis violat graviter, ac proinde graviter violat jus divinum, & ſic gravem injuriam facit Deo: unde graviter illum offendit, & merito cenſetur contemnere authoritatem, majeſtatem, & amicitiam ejus. Hinc Deus de graviter peccantibus ait, Iſaiæ 1. *Ipſi ſpreverunt me*. Et, lib. 1. Reg. cap. 2. *Qui contemnunt me, erunt ignobiles*. Item, talis hoc ipſo præfert creaturam amicitiæ & poſſeſſioni Dei, ob aliquod bonum creatum, faciendo id, quod privat amicitia & poſſeſſione Dei, & ſic eligendo potius frui creatura quam Deo, quod eſt contemnere Deum: quæ omnia non conveniunt peccato veniali, quod eſt ſolum levis transgreſſio, & offenſa, quæ non eſt digna privatione amicitiæ Dei.

Reſp. 2. Mortale & veniale, ut talia, ſemper differunt inter ſe ſpecie morali, ideoque eſſentialiter. Quia illorum malitiæ notabiliter inter ſe differunt in ratione offenſæ: nam mortale habet ſpecialem ac gravem malitiam, poſitam in contemptu Dei & averſione à Deo tamquam à fine ultimo, atque converſione ad creaturam, quæ non reperitur in veniali. Quilibet autem contemptus Dei etiam virtualis, continet gravem deordinationem ac malitiam, propter infinitam Dei excellentiam, graviterque diſconvenit infinitæ Dei majeſtati. Quatenus tamen circa idem objectum verſantur, poſſunt eſſe ejuſdem ſpeciei; nam malitia petita ex objecto ejuſdem eſt ſpeciei in furto gravi, & levi, cum ambo eidem præcepto & virtuti ex eodem motivo opponantur, & differant ſolum ſecundum plus & minus, ſintque in eadem ſpecie injuſtitiæ.

Quæſt. II. *Quænam requiruntur ad peccatum mortale?*

Reſp. Secundum omnes, duo. 1. Ex parte objecti aliquid grave, ſaltem ex fine. 2. Advertentia & conſenſus ſufficiens ad actum ſimpliciter liberum & humanum, qui conſenſus dicitur plenus ac perfectus. Nam ſi alterutrum deſit, violatio Legis non cenſetur imputabilis ad gravem culpam, nec gravis offenſa, nec contemptus Dei. Conſenſus autem plenus ac perfectus eſt ille, quo voluntas cum plena deliberatione objectum ab intellectu propoſitum firmiter amplectitur: ſive eſt ille, qui datur ab homine vigilante, plene ſui compote, & expeditum habente rationis uſum, qui advertit ad malitiam actus, ſeu omiſſionis, vel potuit ac debuit advertere. Quod ſi ad eam advertere non poſſit ex defectu cognitionis habitualis malitiæ, non excuſatur, ſi ignorantia fuit vincibilis.

Quæſt. III. *Quodnam voluntarium ſufficit ad mortale?*

Nota. Peccatum eſt eſſentialiter voluntarium. *Uſque adeo peccatum voluntarium eſt malum, ut nullo modo ſit peccatum, ſi non ſit voluntarium*, ait S. Auguſtin. lib. de vera religione, cap. 14. Quia peccatum eſt actio vel omiſſio imputabilis homini ad culpam, vituperium, & pœnam. At nil poteſt eſſe ſic imputabile homini, niſi ſit ei liberum, proindeque voluntarium. Nam omne liberum eſt eſſentialiter voluntarium, licèt non omne voluntarium ſit liberum, ut patet in amore beatifico; quia liberum ſuperaddit voluntario immunitatem ab omni neceſſitate intrinſeca & phyſica. Voluntarium autem eſt id, quod procedit à principio intrinſeco, nempe voluntate, cum intellectuali cognitione, vel actuali, vel virtuali & interpretativa, hoc eſt, quæ potuit & debuit haberi, licet defuerit.

Voluntarium dividitur 1. in perfectum, quod ſit cum plena advertentia, plenoque conſenſu: & in imperfectum, quod ſit cum ſemiplena advertentia, & ſemipleno conſenſu, ut in ſemidormiente contingit. 2. In directum, indirectum, & interpretativum. Illud eſt directe voluntarium, quod in ſe ac ſecundum ſe volitum eſt. Illud eſt indirectè voluntarium, quod non eſt in ſe ac ſecundùm ſe volitum, ſed cenſetur volitum in alio directe volito, vel tamquam cum illo connexum, vel tamquam effectus inde ſequens, vel propter alias cauſas. Ut autem aliquid ſit voluntarium indirecte & in alio, non ſufficit quod ſequatur ex illo, alioqui infidelitas negativa eſſet imputabilis; ſed inſuper requiritur, ut cognoſcatur vel cognoſci poſſit ſequi ex illo: quia alioqui non eſt voluntarium, ut connexum cum illo, ſeu ut ſequens ex illo, nam quod nullatenus cognoſcitur, nec cognoſci poteſt, nullatenus eſt voluntarium. Illud eſt interpretative voluntarium, quod non eſt poſitivè volitum, ſed tamen ſecundum prudentem æſtimationem cenſetur volitum, & meritò imputatur voluntati, eo quod non fecerit, vel non omiſerit quod debebat & poterat facere vel omittere. Sæpe hoc voluntarium cum indirecto confunditur.

Reſp. 1. Conſenſus ſufficiens ad mortale eſt ille, qui ab homine perfecte vigilante, & plene ſui compote datur actioni vel omiſſioni graviter malæ, cujus malitiam actu cognoſcit, vel cognoſcere potuit ac debuit. Quia talis conſenſus eſt plenus, & ſufficienter liber ac humanus, ut actio vel omiſſio ſit imputabilis ad culpam gravem, cum ejus malitia, aut malitiæ periculum potuerit ac debuerit cognoſci, & vitari. Neque enim inadvertentia vincibilis ac culpabilis voluntarium plenum impedit in æſtimatione morali.

Reſp. 2. Ad peccatum mortale non requiritur, ut malitia moralis ſit directe & propter ſe volita, quod potius diabolicum eſt quam humanum; ſed ſufficit ut ſit indirecte vel interpretative volita, hoc eſt, ut voluntas velit ex quocumque motivo aliquid graviter malum, etiamſi ejus malitiam ſecundùm ſe averſetur, modo cognoſcat, vel poſſit ac debeat cognoſcere ejus malitiam. Quia 1. diſconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ, velle aut acceptare ullo modo id quod malum ac illicitum eſt; & Lex naturalis prohibet, ne malum ullo modo velimus, & eligamus, non ſolum directe, ſed etiam indirecte, & interpretative: malum enim nullatenus eſt volibile, ſed malitia actus exigit quocumque modo fugi. 2. Merito imputatur voluntati ad culpam & vituperium, quod malum velit non ſolum directe, ſed etiam indirecte, vel interpretative; cum nempe non refugit nec impedit malum, quod poteſt & debet repudiare & impedire. Nam tunc non fugit nec averſatur malum ut debet; nam debet illud fugere & averſari ſumme & omni modo, cum ſit ſumme odibile & omni modo fugiendum. Igitur ad mortalem culpam ex parte voluntatis ſufficit voluntarium indirectum & interpretativum, ut conſentiunt omnes.

Obj. Ut actus ſit bonus, cujus bonitas debet eſſe directè volita. Ergo à pari &c.

Reſp. Neg. conſeq. Diſparitas eſt, quod bonitas moralis ſeu honeſtas, ſit appetibilis directe & ſecundum ſe, exigatque ſic appeti: & ut actus ſit bonus moraliter, debet tendere in objectum modo decenti naturam rationalem, ac proinde debet in illud tendere ſub ratione honeſti & propter bonitatem. E contra malitia actus exigit quocumque modo fugi; & ut actus ſit malus, ſufficit ut appetat id quod eſt malum, aut quomodocumque velit id quod eſt malum: nam hoc ipſo diſconvenit naturæ rationali & Legi divinæ.

Quæſt. IV. *Quænam advertentia ſufficit ad peccatum mortale?*

Reſp. 1. Poteſt eſſe peccatum mortale imputabile, ſine advertentia actuali malitiæ. Quia 1. Dantur peccata imputabilia ad culpam mortalem, quæ tamen fiunt ex ignorantia vincibili malitiæ, & dum operans putat ſe recte agere, & obſequium Deo preſtare, ut conſtat ex Joann. 16. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo*. Et tamen perſecutores Apoſtolorum vere in hoc peccabant mortaliter. Hinc illud Pſalm. 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me*. Et illud S. Auguſt. lib. de ſpir. & litt. cap. 36. *Attendat quam in multis offendamus omnes, dum putamus, Deo quem diligimus, placere, vel diſplicere quod facimus*. 2. Multi multa agunt contra Legem, ex habituali inconſideratione & negligentia, imo ex diſpoſitione habituali voluntatis non conſiderandi, an actio ſit licita nec ne; ſed ſtatim ſe determinandi ad id quod delectat, vel utile eſt, ſive ſit licitum ſive non. Certe hi ſæpe agunt ſine ulla cognitione actuali malitiæ, & tamen quis neget eos graviter peccare? 3. Ob reſponſione ſequentem.

Reſp. 2. Ad mortale, etiam ſecundùm ſe im-

imputabile, ſufficit advertentia virtualis & interpretativa malitiæ, aut periculi illius, conſiſtens in eo quod quis poſſit ac debeat advertere malitiam vel ejus periculum, nec tamen advertat. Quia 1. malitia actus ſecundùm ſe ei meritò imputatur, qui debuit & potuit illam advertere, & vitare actum, cui annexa eſt. Nam ei malitia ſatis voluntaria eſt, & libera, cum potuerit & debuerit ab eo vitari. Ut malitia ſecundùm ſe impute tur, ex communi ſententia ſufficit conſenſus voluntatis interpretativus, cum ſcilicet voluntas poteſt & debet repudiare objectum malum, & non repudiat. Ergo etiam ſufficit advertentia interpretativa: nam ad peccatum imputabile non minus requiritur conſenſus voluntatis, quam advertentia rationis. 3. Peccatum mortale eſt libera tranſgreſſio præcepti graviter obligantis. Sed ad talem tranſgreſſionem ſufficit advertentia virtualis interpretativa; nam talis tranſgreſſio eſt libera, hoc ipſo quod poſita eſt ex defectu advertentiæ actualis, quæ potuit & debuit haberi: hoc ipſo enim talis tranſgreſſio ita poſita eſt, ut potuerit non poni à voluntate. Advertentia virtualis & interpretativa eſt ea, quæ quidem non habetur, ſed haberi poteſt ac debet. Sed qui legem violat, quam potuit ac debuit cognoſcere, perinde ſe habet moraliter & in æſtimatione prudenti, in ordine ad imputabilitatem etiam moralem (licet non tantam, quando advertentia non eſt affectata) ac ſi eam actu cognoſceret; ac proinde non excuſatur à peccato etiam mortali. *Paulo aliter.* Advertentia interpretativa eſt ea, cujus privatio eſt culpabilis, cum ipſa potuerit ac debuerit haberi; ac proindè non excuſat à peccato actiones & omiſſiones ſecutas contra legem; cum ipſa ſit culpabilis, nec tollat voluntarium indirectum ac interpretativum ſufficiens ad culpam; nec culpa poſſit quemquam excuſare. Igitur malitia actus meritò imputatur voluntati, hoc ipſo quod actus malus procedit à voluntate libere & ſcienter, vel cùm vincibili ac culpabili ignorantia aut inadvertentia agente. 4. Vincibilis ignorantia ſeu carentia cognitionis habitualis, non excuſat à peccato. Ergo multò minus excuſat inconſideratio & inadvertentia vincibilis: nam (ut ait Suarez) ignorantia non refertur ad voluntarium vel involuntarium ratione habitualis ſcientiæ quæ privat, ſed proximè & immediatè ratione actualis conſiderationis quam tollit; quia voluntas non movetur proximè & immediate ab habituali cognitione, ſed ab actuali. Inadvertentia autem erit vincibilis & voluntaria, hoc ipſo quod potuit, & debuit depelli per advertentiam: ſicut ignorantia habitualis eſt vincibilis & voluntaria hoc ipſo quod potuit & debuit depelli per inquiſitionem veritatis.

Nota. 1. Equidem nihil eſt volitum quin præcognitum; & voluntarim eſt id, quod eſt à principio intrinſeco cum cognitione; ſed cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum ſufficit cognitio virtualis & interpretativa. Item cum actus moralis definitur, actus qui liberè fit cum advertentia ad regulam morum, intelligi debet advertentia vel actualis, vel virtualis, & interpretativa: alioqui definitio mala eſt, cum non coveniat omni actui morali, nempe peccato commiſſo ex ignorantia, vel inadvertentia vincibili.

Nota. 2. Advertentia virtualis & interpretativa adeſt, cum quis poteſt & debet advertere ad præceptum ſeu obligationem, vel malitiam actus, & tamen non advertit. Poteſt autem advertere, quando ex aliqua cognitione præſenti ejuſdem vel alterius objecti, aut circumſtantiæ, prudenter ac circumſpectivè agendo, deveniret in cognitionem malitiæ, quam novit quidem habitu, ſed actu non advertit. Tunc enim habet ſufficiens principium diſcurrendi & conſiderandi, an actus ſit licitus vel illicitus. Et ſi hoc non cognoſcit aut conſiderat, malè conſultat & impudenter agit: unde meritò illi imputatur peccatum, quod inde ſequitur. Nam in omni deliberatione humana primo conſiderandum eſt, utrùm res liceat nec ne: eodem enim præcepto, quo tenemur vitare peccatum & ſervare legem, tenemur adhibere advertentiam & conſiderationem, cum ſine ea lex obſervari nequeat.

Hinc in iis, quæ intrinſecè mala ſunt & contra Legem naturalem, ad virtualem advertentiam malitiæ moralis habitualiter notæ ſufficit, ut conſideretur ipſa actio ſecundum ſe, ſeu ut quis rectè advertat quid agat. Nan hoc ipſo facillime excitari poteſt actualis cognitio malitiæ, utpotè habentis cum illa intrinſecam connexionem, ſi conſideratè & ſine præcipitatione agatur, ut notat Suarez. In iis verò quæ non ſunt per ſe mala, ſed vetita ſolo jure poſitivo, quamvis ſemper ſufficiat conſideratio ipſarum actionum ſecundum ſe, cum non habeant intrinſecam connexionem; tamen ſi quis non laboret ulla ignorantia facti, ſola ob-

jecti propoſitio ſimul cum cognitione habituali præcepti regulariter ſufficit ad excitandam cognitionem malitiæ, ſi qua par eſt conſideratione & mora, in agendo procedatur. Poſſunt & alia principia deliberandi in talibus rebus occurrere, ut ſi quis non cogitans de die abſtinentiæ, videat alios veſci cibis quadrageſimalibus; vel die feſto nihil cogitans de Sacro, audiat feſtivum campanarum pulſum, aut videat populum ad templum accurrentem. Ex his aut ſimilibus excitari poteſt cogitatio præcepti; quæ tamen ſi adhibita ſufficienti attentione & conſideratione non habeatur, tunc inadvertentia erit naturalis, & invincibilis, qualis eſſe ſolet in timoratis & ex circumſpectione agentibus: in aliis autem plerumque eſt vincibilis & culpabilis. Quod ſi malitia non ſit habitualiter nota, tunc actus eſt culpabilis, ſi ignorantia ſit vincibilis, quia hæc non excuſat à peccato.

Nota 3. Cum aliqui Theologi dicunt, ad peccatum mortale requiri advertentiam malitiæ, vel ſuſpicionem aut dubitationem de illa; ut id cum veritate, & certiſſimis ipſorum ac omnium principiis conſentiat, debet intelligi in ſenſu accommodo, nempe vel de peccato directe volito, & de peccato malitiæ ex certa ſcientia commiſſo; vel de advertentia malitiæ ſive formali præſenti aut præcedente, ſive virtuali & interpretativa, in ſpecie, vel in genere, in ſe vel in cauſa.

Quæſt. V. *Quibus indiciis in dubio de conſenſu ſufficienti ad mortale, cognoſci poteſt eum fuiſſe datum, vel non?*

Reſp. Traduntur à Doctoribus hæ regulæ. 1. Si dubitans de conſenſu præſtito ſit vir probus & timoratæ conſcientiæ, ſeque ita habitualiter ac conſtanter diſpoſitum ſentiat, ut potius vellet mori quam mortaliter peccare; cenſendus eſt non dediſſe ſufficientem conſenſum, licet aliquam forte in repellenda tentatione negligentiam admiſerit. At ſi ſit homo pravus & peccatis aſſuetus, in dubio, cenſendus eſt conſenſiſſe. Quia in dubio prudens præſumptio à conſuetis ac communiter contingentibus, & habituali diſpoſitione ſumitur: & quia prior ſumme deteſtans peccatum habitualiter, ſi illud admiſiſſet cum pleno conſenſu, hanc mutationem ita advertiſſet, ut de ea nil dubitaret; poſterior verò parvipendens peccatum, ſi non plene conſenſiſſet, non dubitaret. Porro non eſt ſignum imperfecti conſenſus, ſed tantum mutatæ voluntatis, contritio, quæ actum peccati ſtatim conſequitur.

2. Quando ſuborta cogitatione ſeu tentatione de facienda re mala, non facis, cum facile poſſes; ſignum eſt conſenſum in opus non fuiſſe perfectum, quia potentia executrix voluntati omnino obtemperat.

3. Sola perſeverantia motus interni poſt advertentiam, non indicat ſufficienter plenum conſenſum, ſicut perſeverantia motus exterioris membrorum [illegible] arguit: quia his voluntas, non illis diſpotice imperat.

4 Quando quis dubitat, vigilans an dormiens, ſui compos an impos, quidpiam voluerit aut fecerit, probabile indicium eſt non plenæ deliberationis; quia hæc regulariter hominem de ſuis actibus certiorem reddit, & perfecte vigilans ſatis non novit ſe vigilare, & ſui compos de hoc non dubitat, niſi forte mora temporis aliquam induxerit oblivionem.

Cæterum cum hæ omnes conjecturæ veritatem non oſtendant, eſt obligatio confitendi conſenſum illum dubium.

Quæſt. VI. *An eſt mortale agere vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?*

Reſp. Affirm. *Ita omnes. Quia* 1. *Ad Roman.* 3. Graviter damnatur illud. *Faciamus mala, ut veniant bona.* Voluntas mala eſt, hoc ipſo quod vult id quod malum eſt, ex quocumque motivo illud velit. Nam actus voluntatis ſumit malitiam ab eo omni in quod fertur, ex Oſeæ 9. *Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dilixerunt.* Neque enim finis bonus malitiam objecti ſeu medii tollit, cum ejus naturam non immutet. 2. Volitio finis honeſti ut per medium illicitum comparandi, eſt mala. Nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & contra legem; diſconvenit enim naturæ rationali & legi proſequi bonum per medium illicitum. Imo volitio finis honeſti per medium licitum, ſed in circumſtantia mala, eſt vetita & mala: nam diſconvenit naturæ rationali & Legi divinæ, & finis honeſtus non poteſt niſi dedecenter & diſconvenienter naturæ rationali appeti per medium licitum in circumſtantia mala, verbi gratia velle celebrare Sacrum propter bonum finem in loco decenti. *Quod eſt ſecundum ſe malum ex genere, nullo modo poteſt eſſe bonum & licitum; quia ad hoc quod aliquid ſit bonum, requiritur quod omnia recte concurrant; bonum enim ex integra cauſa, malum vero ex ſingularibus defectibus,* ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 110. art. 3.

Quæſt. VII. *Quænam ſunt peccata mortalia vel venialia ex genere ſuo?*

Reſp. 1.

Reſp. 1. Ex S. Auguſtino, Enchirid. c. 78. *Quæ ſint levia, quæ gravia peccata, non humano, ſed divino ſunt penſanda judicio.* Et cap. 79. *Sunt autem quædam quæ leviſſima putarentur, niſi in Scripturis demonſtrarentur opinione graviora; quis enim dicentem fratri ſuo, Fatue, reum gehennæ putaret, niſi veritas diceret?*

Reſp. 2. Id ſicut tota doctrina morum, repeti debet. 1. Scriptura. Quæ enim ab illa dicuntur abominabilia, deteſtanda, execranda, Deo exoſa; digna morte, gehenna, excludere à regno Dei, vel ob quæ dicitur Væ; judicanda ſunt ex genere ſuo mortalia. 2. Ex traditione, quæ extat in ſcriptis Patrum. 3. Ex definitione & ſenſu Eccleſiæ, quæ ſemper eſt infallibilis in doctrina fidei & morum. 4. Ex ratione fide illuſtrata, & his principiis nixa. 5. Ex unanimi Doctorum conſenſu.

Reſp. 3. Peccatum mortale ex genere ſuo eſt illud, intra cujus objectum ſeu materiam datur aliquid grave, ſeu graviter repugnans rectæ rationi, vel fini Legis, qualia ſunt peccata contra virtutes Theologicas, fidem, ſpem, & charitatem, contra religionem, juſtitiam, & alias virtutes graviter obligantes; item quæ nos graviter corrumpunt. Peccata verò, quæ leviter tantum adverſantur naturæ rationali, vel præcepto leviter obliganti, & quæ non lædunt graviter charitatem Dei, & ejus honorem, vel proximum quoad perſonam, res vel jura, nec nos ipſos corrumpunt; ſed continent præciſe aliquem levem inordinationem, ut mendacium officioſum, verbum otioſum, ſunt venialia per ſe, & ex genere ſuo. *S. Thom.* 1. 2. *q.* 88. *art.* 2. *Duo ſunt omninò genera mendaciorum, in quibus non magna culpa eſt, cum aut jocamur, aut ut proſimus mentimur*, ait S. Auguſt. in Pſalm. 5.

Reſp. 4. Mortale ex genere ſuo duplex eſt: aliud ex toto genere ſuo, & aliud ex genere ſuo non toto. Peccatum mortale ex toto genere ſuo eſt illud, cujus omne objectum ſeu omnis materia eſt per ſe gravis, quia nempe quælibet ejus materia gravem inordinationem continet, vel per quamlibet ejus quantitatem læditur graviter virtus, quæ eſt finis præcepti gravis. Unde non poteſt eſſe veniale niſi ex imperfectione actus, ſeu ex defectu advertentiæ & conſenſus ſufficientis ad mortale. Talia ſunt ea, quæ ſunt directè contra aliquod attributum divinum, ut odium & contemptus Dei, hæreſis, deſperatio, blaſphemia, perjurium &c. Nam hæc directè repugnant Dei bonitati, veracitati, miſericordiæ, majeſtati, excellentiæ infinitæ Dei, & per iſta graviter læduntur charitas, fides, ſpes, & religio &c. Talia item ſunt, quæ graviter diſconveniunt naturæ rationali, ſeu ex ſe gravem habent inordinationem, ut delectatio venerea extra conjugium, pollutio, &c.

Mortale verò ex genere ſuo, ſed non toto, eſt illud intra cujus objectum ſeu materiam datur aliquid ex ſe grave & leve, ſeu graviter & leviter inordinatum ac prohibitum, quatenus per aliquam materiam graviter, & per aliam leviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti. Nam illa materia cenſetur gravis, per quam graviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti, & ea eſt levis, per quam leviter læditur talis virtus, ut patet in furto.

Quæſt. VIII. *An peccatum mortale ex genere ſuo fieri poteſt veniale, & viciſſim?*

Reſp. 1. Cum ad mortale requiratur gravitas materiæ, & ſufficiens advertentia & conſenſus, ſequitur peccatum ex genere ſuo mortale, fieri veniale: 1. Ob levitatem materiæ, ut patet in peccatis contra juſtitiam, v. g. furto levi. Nam tunc leviter læditur juſtitia, quæ eſt finis præcepti vetantis furtum, & ſic tunc eſt levis inordinatio, & tranſgreſſio ac offenſa Dei. Peccata autem ex toto genere ſuo mortalia, non poſſunt fieri venialia ex parte materiæ, quia in quavis eorum materia reperitur gravis difformitas, & per quamlibet eorum quantitatem graviter læditur virtus, quæ eſt finis præcepti. Porrò materiæ levitas in iis, quæ levitatem materiæ admittunt, ex circumſtantiis, & præſertim ex quantitate materiæ, & ejus conducentia ad finem dijudicanda eſt. 2. Ob imperfectionem actus ex parte intellectus & voluntatis, Ita S. Thom. 1. 2. quæſt. 88. art. 6. *Poteſt id, quod eſt ex genere mortale, eſſe veniale propter imperfectionem actus, quia non perfectè pertingit, ad rationem actus moralis*: hoc eſt quia deeſt ſufficiens advertentia & conſenſus ad hoc, ut actus dicatur ſimpliciter liber & humanus. Actus autem ſeu conſenſus voluntatis imperfectus & ſemiplenus, ideoque inſufficiens ad mortale, eſt ille qui datur cum impotentia plenè advertendi ob impeditum rationis uſum, qualis eſt in ſemidormiente, modo hæc ſit omninò involuntaria: ſicut conſenſus dicitur plenus ac perfectus, cum datur ab homine plenè ſui compote, & habente uſum rationis expeditum, & valente plenè advertere. Similiter advertentia

tia imperfecta ſeu ſemiplena eſt ea, quæ procedit ab homine non perfectè ſui compote, nec habente uſum rationis expeditum, qualis eſt ſemidormiens. Sicut enim hic non habet perfectum judicium rationis, nec plenè advertere poteſt ad id quod agit; ita interdum fit, ut quis ob ſubitam & vehementem paſſionem, aut diſtractionem ad res alias, non advertat nec advertere poſſit ad actum ſuum, quantum requiritur ad mortale. Unde delectatio de objecto malo, quæ cæteroquin eſſet mortalis, poteſt defectu ſufficientis advertentiæ eſſe ſolum venialis. Advertentia verò perfecta & plena eſt ea, quæ procedit ab homine ſui compote, & habente uſum rationis expeditum.

Hinc triplex diſtinguitur motus, nempe primo-primus, qui ſubito ante omnem mentis advertentiam inſurgit, nec ullatenus pendet à voluntate; & hic non eſt culpa ſecundum ſe: ſecundo-primus, qui eſt cum aliqua, ſed imperfecta advertentia, ſufficiente quidem ad culpam venialem, non autem ad mortalem, qualis eſt in ſemidormiente: & motus plenè ac perfectè deliberatus, qualis eſt in vigilante, & plene ſui compote, & hic eſt mortalis, ſi ſit graviter inordinatus, & voluntarius.

Imperfectio tamen actus numquam impedit quominus ea, quæ ſunt ex objecto venialia, reverà ſint venialia, ut docet Suarez. Quia ad culpam venialem ſufficit quodcumque voluntarium & liberum, ſicut & quantulacumque inordinatio: ſecus verò ad mortale; nam homo non poteſt ex qualicumque actione & quantumvis imperfecta conſtitui reus perpetui odii Dei, & damnationis æternæ, hoc enim repugnat bonitati, ſapientiæ, ac convenienti gubernationi divinæ.

Reſp. 2. Actus ex genere ſuo, ſeu objecto venialis vel indifferens, fit mortalis per accidens, ſeu per aliquid ei adjunctum.

1. Ex errore conſcientiæ, quo quis putat id, quod agit, eſſe mortale, licet re ipſa non ſit. Nam tunc conſentit in mortale apprehenſum.

2. Ratione affectus graviter inordinati in rem aliquam leviter malam vel indifferentem; conſtituendo in ea finem ultimum: ut ſi ex affectu ad illam paratus ſis illam velle etiamſi mortalis eſſet, vel peccare mortaliter potius quam ab ea abſtinere, vel illam comparare per medium graviter illicitum. Nam tunc eam præ fers divinæ amicitiæ, & violas graviter maximum præceptum diligendi Deum ſuper omnia.

3. Ratione finis mortaliter mali, ad quem ordinatur, ut adulatio ſeu laudatio ex ſe venialis, ordinata ad ſubornandam virginem. Nam talis actus continet affectum ad rem moraliter malam, & medium malitiam finis contrahit.

4. Ratione gravis damni vel ſcandali, quod ex re levi ſecuturum prævidetur, vel prævideri poteſt ac debet, ut ſi ex furto rei levis prævideas alterum blaſphematurum. Nam ob talem effectum actus graviter adverſatur charitati: & cauſa participat malitiam ſui effectus.

5. Ratione periculi incidendi in mortale, in quod quis experientia didicit ſe ex actione de ſe leviter mala vel indifferenti incurrere, puta ſi aſpectus mulieris, vel colloquium inducat ad actum turpem, vel conſenſum in delectationem veneream; ſi ludus de ſe licitus ſit occaſio proxima pejerandi, blaſphemandi &c. Nam mortale eſt, exponere ſe mortali periculo peccandi mortaliter; is quippe Dei amicitiam, & animæ ſalutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat, cum poteſt; & eodem præcepto, quo tenemur vitare peccatum, tenemur etiam ejus probabile periculum vitare.

6. Propter contemptum formalem præcepti, vel regulæ, vel ſuperioris qua ſuperior eſt; ut ſi quis violat præceptum in re levi, quia præceptum eſt, ſive quia renuit ſubjici præcepto, vel ſuperiori. Talis enim inobedientia inducit contemptum poteſtatis à Deo derivatæ, & ſuperioris ut miniſter Dei eſt, ejuſque vices gerit: qui contemptus redundat in Deum, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos ſpernit, me ſpernit*.

Item omiſſio conſilii evangelici ex contemptu, quaſi Deus inutilia & vana conſuleret; mortalis eſt. Nam eſt graviter injurioſa Deo, & Deus ipſe conſilii author contemnitur.

Quæſt. IX. *An multa venialia poſſint facere unum mortale?*

Reſp. 1. Peccata venialia quantumvis multiplicata, non poſſunt per ſe efficere unum mortale, niſi eorum materiæ vel effectus uniantur. *Eſt communis ſententia*. Quia 1. ex Conc. Trident. ſeſſ. 14. cap. 5. per venialia à Dei gratia non excludimur. 2. Peccatum mortale, cum ſit contemptus Dei, & averſio à fine ultimo, habet malitiam ordinis ſuperioris, imò infinitam, quam proindè æquare nequeunt quævis venialia. 3. Sola multiplicatio non conſtituit peccatum in alia ſpe-

ſpecie ſuperiore à veniali. Item quantucumque multiplicentur venialia, ſingula ſunt, & manent in ſpecie inferiore, habentque differentiam eſſentialem aliam, quam ſpecies ſuperior. Ergo multiplicatio venalium non poteſt attingere ſpeciem peccati mortalis, quæ eſt ſuperior. Ex Patrum verò textibus ſequitur tantum multa venialia diſponere ad mortale, non verò illud conſtituere.

Qui tamen proponeret omnia venialia occurrentia committere, vel ad hoc paratus eſſet, velletque ſola mortalia vitare, ſecundum Sanchez & Bonacinam mortaliter peccaret, etiamſi contemptus formalis deeſſet. Quia illius propoſiti objectum continet apertiſſimum peccandi mortaliter periculum, quod talis vult ſubire, cum ex SS. Patribus & Doctoribus multa venialia deliberatè & ex propoſito commiſſa, certò diſponant ad mortale, & in praxi patet: quæ culpa mortalis adverſatur præcepto charitatis.

Reſp. 2. Si plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave conſtituant contra unum præceptum, tunc mortale eſt peccatum, cujus materia, licet ſecundum ſe prava, tameſi ob moralem conjunctionem cum objectis priorum, notabilis cenſetur, & effectum gravem malum producit. *Eſt communis ſententia.* Quia tunc per hoc ultimum peccatum, ponitur complementum gravis materiæ, vel effectus graviter prohibiti; & illud ponens cenſetur velle aliquid graviter inordinatum ac prohibitum. Sic qui uno die feſto pluries laborat per quadrantem diverſis horis, peccat mortaliter ultimo quadrantis labore, quo completur tempus notabile; quia iſti omnes labores breves moraliter uniuntur; & tunc verum eſt dicere talem laboraſſe illo die feſto tempore notabili, verbi gratia, duas aut tres horas. Sic ebrietas per ultimum ſcyphum completur. Item qui intemperanter cibum ſumit, & ultima comeſtione agnoſcit valetudinem graviter lædendam, peccat tunc mortaliter; nam jam vult objectum graviter diſſentaneum naturæ rationali ac legi, & ſibi notabile damnum.

Si verò plurium venialium materiæ parvæ & effectus non uniantur, nec in grave objectum coaleſcant; tunc omnia & ſingula peccata ſunt venialia, nec efficiunt mortale: quia tunc materiæ illæ non conſtituunt unum objectum grave, nec materiam ſufficientem ad mortale. Sic qui pluribus feſtis per unum quadrantem laborat, non peccat mortaliter, ſecluſo ſcandalo & contemptu: quia tunc ſicut feſta ſunt diverſa, neque efficiunt unum moraliter; ita & labores ſunt diverſi, nec unum inter ſe conſtituunt. Item qui in Quadrageſima quotidie bolum panis extra tempora comedit, non peccat mortaliter, quia comeſtio una die facta non continuatur; nec conjungitur moraliter cum comeſtione alterius diei, cum obligatio abſtinendi affixa ſit ſingulis diebus, & tranſeat cum illis. Unde propoſitum comedendi ſingulis diebus Quadrageſimæ bolum panis extra tempora, eſt per ſe loquendo ſolum veniale, quia non fertur in illas omnes comeſtiones leves conjunctim ſumptas, ſed in omnes ſeparatas, & ſingulis diebus vitandas, quæ cum ſolum ſint vetitæ ſub veniali, propoſitum non eſt de mortali. Idem dic de eo, qui plures inducit ad parum comedendum uno die jejunii, quia actio unius non unitur, nec facit unum moraliter objectum vetitum cum actione alterius. Unde inductio non eſt ad aliquid grave.

Quæſt. X. *An & quomodo multa venialia diſponunt ad mortale?*

Reſp. 1. Multa venialia, ſi negligantur & continuentur, ſenſim diſponunt hominem ad mortale. Conſt. 1. Eccl. 19. *Qui ſpernit modica paulatim decidet.* Et Luc. 10. *Qui in modico iniquus eſt, & in majori iniquus eſt.* 2. Ex conſenſu Theologorum, & ex Patribus docentibus venialia diligenter cavenda eſſe, ne labamur in mortalia. 3. Ex praxi & experientia.

Reſp. 2. Multa venialia diſponunt ad mortale 1. Indirectè ſeu negativè removendo id, quod mortalia impediret. Nam & in peccante minuunt fervorem charitatis, & timorem Dei, ac horrorem peccati; & ex parte Dei impediunt providentiam illam ſpecialem, quà tentationes ac pericula removebat, & liberalitatem, qua uberes & potentiores gratias largiebatur.

2. Poſitivè: tum quia cum mortale & veniale in hoc conveniant, quod ſint infractio Legis & ordinis; multitudo leviorum infractionum, maximè ſi deliberatè & ex gravi negligentia fiant, hominem diſponit ad violandum Legem & ordinem in gravioribus: tum quia libido peccandi, & effectus erga rem venialiter malam, poteſt ſæpius peccando ita creſcere, ut in ea re conſtituatur finis ultimus, & ex affectu erga illam homo ſit paratus violare præceptum gravius, vel illius violandi periculo ſe exponat. Venialia autem ejuſdem ſpeciei, magis adhuc per ſe ac directè diſponunt ad mortale: cum circa

ea idem objectum ſpecificè ſumptum verſentur, & pariant ſimilem habitum. Sic levioribus furtis, contumeliis, detractionibus via ſternitur ad graviores injurias, & comparatur conſuetudo furandi, aut detrahendi, quæ magis adhuc in gravia objecta, utpotè magis ad ſe allicentia, inducit quam in levia.

CAPUT III.

De Peccatis commiſſionis & omiſſionis.

Quæſt. I. Quid ſunt, & an differunt inter ſe talia peccata?

Reſp. 1. Peccatum commiſſionis eſt actus poſitivus factus contra Legem eum prohibentem, ſive eſt violatio præcepti negativi. Peccatum omiſſionis eſt omiſſio actus præcepti, ſive violatio præcepti affirmativi.

Reſp. 2. Hæc peccata, etiam cum eidem virtuti aut præcepto ex eodem motivo adverſantur, ſic moraliter inter ſe differunt, ſaltem ſecundum gravitatem, ut in Confeſſione ſigillatim explicanda ſint. Nam peccatum commiſſionis, cæteris paribus, eſt notabiliter gravius peccato omiſſionis: habet quippe notabiliter majorem diſconvenientiam ac oppoſitionem cum natura rationali, & Lege divina: magis enim, cæteris paribus, inordinatum eſt ac diſconveniens naturæ rationali ac Legi æternæ, facere quod non debes, quam non facere quod debes; & illud opponitur præcepto. *Declina à malo*: hoc autem, præcepto, *Fac bonum*. Sic odium Dei eſt longe gravior culpa, quam omiſſio actus amoris Dei præcepti, licet utrumque eidem præcepto chatitatis opponatur; & qui utriuſque reus eſſet, non ſatisfaceret præcepto confitendi dicendo ſe bis peccaſſe mortaliter contra debitam charitatem Dei. Item longe pejus eſt patrem contumelia afficere, quam præciſe ei honorem debitum non deferre.

Imò ſunt qui docent, aliqua peccata commiſſionis & omiſſionis inter ſe differre ſecundum gravitatem ſpecificam, ut iſta allata: quia cenſent ea habere inter ſe diſconvenientiam & oppoſitionem cum natura rationali & Lege divina notabiliter diverſam: nam quamvis eidem virtuti ac præcepto ex eodem motivo adverſentur, tamen ei modo notabiliter diverſo opponuntur.

Quæſt. II. *Unde æſtimanda eſt ſpecies & gravitas omiſſionis culpabilis?*

Reſp. Ex ſpecie & bonitate actus præcepti. Nam privatio eo pejor eſt, quo forma ei oppoſita melior eſt. Ergo omiſſio actus præcepti eo pejor eſt, quo actus præceptus melior eſt. Sic omiſſio orationis longioris præceptæ, eſt culpa gravior omiſſione orationis brevioris etiam præceptæ.

Quæſt. III. *An actus cum omiſſione culpabili conjunctus, eſt peccatum?*

Reſp. 1. Omnis actus, qui eſt cauſa, finis vel occaſio proxima omiſſionis malæ, contrahit malitiam omiſſionis, ut ſi omittas Sacrum ut ſtudeas, vel dormias: quia prohibetur eodem præcepto, quo præcipitur actus omiſſus. Nam præceptum, utpote de ſe efficax, hoc ipſo quod præcipit actum aliquem, ſimul prohibet omnem actum, vi cujus ſequitur omiſſio actus præcepti. Sicut enim præceptum obligat ad ſervanda omnia, quæ neceſſaria ſunt ad ejus obſervationem; ſic & ad vitanda omnia, quæ eamdem obſervationem impediunt. Item in illo actu continetur virtualis ſaltem voluntas omittendi. Ergo habet idem objectum cum omiſſione, & proinde eamdem malitiam, & repugnantiam eidem præceptò. Idem eſt ſi actus aſſumatur ut medium omiſſionis: nam media contrahunt malitiam finis. Hinc ſi actus ſit aliunde malus, habet duplicem malitiam; ut ſi quis omittat Sacrum, quia tempore Sacri furatur. Si vero non ſit aliunde malus, habet unam & eamdem malitiam cum omiſſione culpabili, cum ſolum habeat malitiam ab illa omiſſione, & eidem præcepto adverſetur. Docet tamen Suarez, quod ſi quis advertit ſe hoc tempore omittere, & ex nimio affectu ad illud opus de ſe licitum, velit nihilominus illud exercere, & ſic omittere; tunc actus ille habet malitiam ſpecie diſtinctam: quia vere eſt contra rectitudinem propriæ virtutis, & quia conſtituitur ultimus finis in illo opere.

Reſp. 2. Quando actus, qui fit tempore omiſſionis, non eſt cauſa, nec finis, nec medium, nec occaſio omiſſionis, ſed tantum aſſumitur conſequenter ad voluntatem efficacem omittendi ob alium finem, juxta multos non contrahit malitiam omiſſionis, nec proinde eſt peccatum, ſi aliunde non ſit malus: ut ſi quis poſtquam decrevit omittere Sacrum ad aliquod leve incommodum vitandum, oret domi, vel ſtudeat tempore Sacri, ut otium vitet. Quia Lex præcipiens aliquid, non vetat actum alium, niſi ſit cauſa, vel medium, vel occaſio omiſſionis actus præcepti; & ſuppoſitâ voluntate omittendi actum præceptum, alius actus materialiter & per accidens ſe habet ad omiſſionem, & nullo modo in eam influxit.

Quæſt. IV.

Quæſt. IV. *Quandonam admittitur peccatum omiſſionis?*

Reſp. 1. Peccatum omiſſionis externum admittitur eo ſolo tempore, quo urget præceptum faciendi actum. Quia hoc peccatum conſiſtit in omiſſione actus debiti ex præcepto: actus autem non eſt debitus, niſi eo tempore, quo ſervandum eſt præceptum. Interdum verò committitur, dum quis expreſsè aut virtualiter, indirectè vel interpretative, vult omittere actum præceptum: nam tunc ponitur voluntas violandi præceptum:

Reſp. 2. Qui ponit cauſam, ex qua prævidet probabiliter ſecuturam omiſſionem, tunc peccat, & contrahit malitiam omiſſionis: quia qui ponit cauſam omiſſionis, vult indirectè, vel ſaltem interpretativè ipſam omiſſionem: qui enim vult cauſam, cenſetur velle effectum qui ex illa ſequitur. Præterea eodem præcepto, quo vetatur omiſſio, prohibetur etiam poſitio libera cauſæ illius, Hinc qui die feſto manè ſe ſomno tradit, prævidens ſe ſomno ſepultum iri tempore ultimi Sacri, tunc peccat contra religionem, etiamſi per accidens excitetur & poſtea Sacrum audiat. Nam tunc habuit voluntatem, ſaltem interpretativam ac virtualem, omittendi Sacrum, quamvis poſtea eam mutaverit.

Idem dic de eo, qui ſcienter, aut non niſi cum ignorantia vel inadvertentia culpabili, exponit ſe morali periculo omittendi. Nam tunc contrahit totam malitiam omiſſionis, licet poſtea omiſſio non ſequatur; quia ſic exponendo ſe morali periculo omittendi, ſaltem interpretativè voluit omiſſionem. Quod ſi is, qui poſuit cauſam omiſſionis, vel expoſuit ſe morali periculo omittendi, poſtea poſſit præceptum, dum urget, implere, deſiſtendo ab opere incompoſſibili, non implens præceptum, denuò peccat peccato omiſſionis; & tunc omiſſio ejus eſt in ſe libera eo modò, quo actus externus liber eſſe poteſt: quia tunc denuò vult ſaltem indirectè ipſam omiſſionem actualem. Porrò non contrahitur cenſura, niſi eo tempore, quo actus ex præcepto faciendus eſt: nam tunc ſolum ponitur omiſſio externa, cui annexa eſt.

Reſp. 3. Probabile eſt, eum qui poſuit omiſſionis cauſam, qua factus eſt impotens ad implendum præceptum, peccare non ſolum quando poſuit illam cauſam, ſed etiam dum reipſa actum præceptum omittit, ſi non retractet ejus cauſam culpabilem, cum poteſt. Sic Sacerdos, qui Breviarium in mare libere projecit, unde factus eſt impotens ad illud recitandum, non ſolum peccavit projiciendo, ſed etiam ſingulis diebus denuo peccat non recitando, quamdiu priorem culpam non retractat. Item qui ante Sacrum longæ viæ ſine neceſſitate ſe dedit, unde factus eſt impotens ad audiendum Sacrum; peccat contra religionem, non ſolum cum ſe dedit longæ viæ prævidens impotentiam audiendi Sacrum inde ſecuturam, ſed etiam poſtea dum celebratur Sacrum, niſi tunc eliciat contritionem. Ratio eſt, quia omiſſio actualis eſt imputabilis voluntati, quandiu eſt voluntaria in cauſa non retractata, quæ poſſit retractari: tamdiu enim liberè continuatur, & ponitur voluntariè omiſſio, quamdiu poteſt retractari ejus cauſa & non retractatur; nam eſt tunc in poteſtate hominis efficere, ne ſit amplius voluntaria ac moralis.

Sed quid ſi homo non poſſit retractare cauſam culpabilem omiſſionis, ut ſit in ſomno vel ebrietate? An peccat non ſolum quando poſuit cauſam, ſed etiam cum præceptum urget?

Reſp. Alii affirmant, eo quod talis omiſſio ſit illi ſufficienter voluntaria in cauſa non retractata. Alii probabilius negant, docentes talem omiſſionem nil per ſe malitiæ imputabilis addere culpabili poſitioni cauſæ ejus, eo quod tunc omiſſio non ſit voluntaria & libera niſi in cauſa; & voluntas tempore omiſſionis non continuetur libere, nec ullum exercitium liberum habeat, cum nec poſſit quidem ejus cauſam retractare.

Cæterum neceſſe eſt omnes omninò omiſſiones actuales confiteri, & non tantum cauſam earum culpabilem. Nam ex praxi perpetua fidelium, ex qua neceſſitas materiæ confeſſionis potius, quam ex principiis metaphyſicis metienda eſt, conſtat actiones & omiſſiones in cauſa moraliter culpabiles, eſſe neceſſariò confitendas, ſive illæ ſecundum ſe peccata ſint, ſive ſolum effectus & objecta peccati in cauſa liberè poſita commiſſi. Præterea id etiam neceſſarium eſt, vel ad explicandam ſicut oportet peccati gravitatem, vel ad detegendum damnum tertii, obligationem reſtituendi &c. vel ob periculum reſervationis, aut cenſuræ.

CA-

CAPUT IV.

De Ignorantia, & ejus peccatis.

Quæſt. I. Quid eſt Ignorantia, & quotuplex?

Reſp. 1. Ignorantia latè eſt carentia cognitionis veræ in ſubjecto capaci. Strictè, ut hìc ſumitur, eſt carentia cognitionis debitæ, ſeu cognitionis eorum, quæ quis ſcire debet. Nam qui ignorat ea quæ ſcire non tenetur, non eſt in eo ignorantia, ſtrictè loquendo; ſed mera neſcientia.

Dividitur 1. In invincibilem, & vincibilem. Ignorantia invincibilis, quæ etiam inculpabilis vocatur, eſt ea, quæ morali diligentia adhibita depelli non poteſt. Vincibilis eſt ea, quæ morali diligentia adhibita depelli poteſt.

2. In antecedentem, concomitantem, & conſequentem. Antecedens eſt ea, quæ nullo modo fuit volita & eſt cauſa actionis, quatenus ea ſublata non fieret actio: ut cum venator adhibita ſufficienti diligentia ne hominem occideret, occidit amicum, putans eſſe feram. Concomitans eſt ea, quæ non eſt volita, nec eſt cauſa actionis, in quantum ea ſublata adhuc fieret actio, quæ proinde non fit ex ignorantia, ſed præcisè cum ignorantia; talis eſt in eo, qui, adhibita ſufficienti diligentia ne hominem occideret, inimicum latentem occidit, quem æque occidiſſet, ſi ſciviſſet ibi latere. Conſequens eſt ea quæ volita eſt directè vel indirectè: ut cum quis neſcit talem diem eſſe feſtivum, quia aut expreſsè noluit aut neglexit inquirere. Unde eſt ſemper vincibilis; & quandoque eſt cauſa actionis, quandoque non, quia ea ſublata quandoque adhuc fieret actio, quandoque non fieret.

3. In ignorantiam juris, & facti. Prior eſt, qua ignoratur jus aut præceptum aliquod. Poſterior eſt, qua ignoratur id, quod fit, eſſe juxta val contra præceptum, & poteſt eſſe de opere, vel aliqua ejus circumſtantia: ut cum quis neſcit eſſe diem Veneris, quo comedit carnes.

4. In negativam, & poſitivam. Negativa eſt mera privatio debitæ cognitionis alicujus rei abſque judicio erroneo de illa re. Poſitiva eſt error, ſeu judicium falſum de aliqua re.

5. In habitualem, & actualem. Habitualis, eſt privatio cognitionis habitualis, & dicitur ſimpliciter ignorantia. Actualis eſt privatio debitæ cognitionis actualis, & melius dicitur inadvertentia, inconſideratio, vel oblivio.

Quæſt. II. *An ignorantia vincibilis eſt ſecundùm ſe peccatum?*

Nota. Ignorantia vincibilis, alia eſt affectata, ſeu directè volita, & eſt ea, quam quis directè & expreſsè vult ut liberius peccet, juxta illud Job 21. *Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus.* Alia non affectata, & eſt ea: quæ non eſt directè & expreſsè volita, ſed eſt ſolum volita indirectè, nempe in negligentia addiſcendi. Hæc ſubdividitur in craſſam ſeu ſupinam, & non craſſam. Craſſa eſt, cum aut nulla adhibetur diligentia ad ſciendum, aut non niſi pro rei gravitate valde exigua adhibetur: unde ſemper oritur ex gravi negligentia diſcendi. Non craſſa eſt, cum ad ſciendum adhibetur quidem aliqua diligentia, ſed non adhibetur ſufficiens.

Reſp. Ignorantia vincibilis eorum, quæ quis ſcire tenetur, etſi non affectata, eſt ſecundum ſe peccatum imputabile. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex Pſalm. 24. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Et Eccli. 23. *Ne adincreſcant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea.* 2. Quia talis ignorantia eſt libera tranſgreſſio præcepti, ſeu omiſſio rei præceptæ. Nam omnia & ſingula præcepta obligant ad id, ſine quo obſervari nequeunt, ideoque ad ſui cognitionem comparandam, ſine qua ſervari non poſſunt: præcipiens quippe finem, præcipit media per ſe neceſſaria ad illum. Igitur cum cognitio obligationum, tum omnibus communium, tum ſpecialium, quæ ad cujuſque ſtatum, officium, & munus ſpectant, præcepta ſit; talis cognitionis privatio vincibilis eſt tranſgreſſio præcepti; & quidem libera ac voluntaria ſaltem indirectè, nempè in negligentia diſcendi, ideoque eſt peccatum. Unde ignorantia eſt peccatum, & mala imputabiliter ob negligentiam voluntatis, à qua manat. 3. Qui ignorat ea quæ ſcire poteſt & debet, ſe exponit voluntarie morali periculo violandi præcepta quoties urgent, ideoque multoties peccandi. Ergo peccat graviſſime.

Obſerva 1. Gravitas peccati ignorantiæ æſtimanda eſt ex gravitate præcepti ignorati, & ex negligentia diſcendi. 2. Ut aliquid ſit voluntarium interpretativè, ſufficit ut tenearis illud vitare; nec facias, cum poſſis, id quod eſt neceſſarium ad illud vitandum; hoc enim ipſo tibi merito imputatur quod non vitaveris. 3. Ignorantia eorum, quorum cognitio

gnitio ratione ſui præcipitur, ut ſunt myſteria fidei, eſt peccatum ſpeciale oppoſitum virtuti fidei, quamvis fidei habitum non deſtruat. Ignorantia verò eorum, quorum cognitio requiritur ſolum in ordine ad opus, eſt peccatum ejuſdem ſpeciei, cujus eſt tranſgreſſio præcepti ignorati: nam eidem præcepto ac virtuti opponuntur, cum omne præceptum, utpote efficaciter obligans ad ſui obſervationem, obliget etiam ad ſui cognitionem & conſiderationem. 4. Peccatum ignorantiæ continuatur & multiplicatur, ſicut peccatum omiſſionis reſtitutionis debitæ.

Quæſt. III. *An quæ fiunt contra Legem ex ignorantia vincibili, ſunt peccata imputabilia?*

Reſp. 1. Actio vel omiſſio omnis contra Legem poſita ex ignorantia vincibili, etiam non affectata, vel cum ea, eſt peccatum imputabile, etiam ſecundum malitiam ignoratam, etiamſi putetur bona, ac proinde quælibet ignorantia vincibilis non excuſat à peccato. *Ita omnes*. Prob. 1. ex Num. 15. *Si anima neſciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato ſuo, & deprecabitur pro ea Sacerdos, quod inſcia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi*. Certe quæ non ſunt peccata imputabilia, non indigent expiatione & venia, nec ſunt ſimpliciter peccata coram Deo. Et ex Luc. 12. ſervus ignorans voluntatem Domini ſui, & faciens digna plagis, *vapulabit*. Et ex Act. 3. *Fratres, ſcio quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri*. Et 1. ad Cor. 2. *Si enim cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*. Ubi mors Chriſto à Judæis ex ignorantia illata eſſe dicitur; & tamen illis ad graviſſimum peccatum imputata eſt, ut patet ex excidio urbis, & everſione ac reprobatione totius gentis. Item, ex Luc. 23. *Pater dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt*, Certè ubi eſt locus ignoſcendi, ibi eſt peccatum imputabile, 2. Ex SS. Patribus, & ſpeciatim Hieronymo & Auguſtino, qui hanc veritatem ut fidei dogma contra Pelagianos propugnarunt; & S. Auguſtinus, Epiſt. 154. ſic ait: *Si quis bonum putaverit eſſe, quod malum eſt, & fecerit hoc putando, utique peccat: & ea ſunt omnia peccata ignorantiæ, quando quiſque benefieri putat quod malè fit*. 3. Ex can. 16. diſt. 37. & cap. 2. de fortil. 4. Quia ea, quæ cum vel ex ignorantia vincibili fiunt contra præceptum, ſunt ſufficienter libera ac voluntaria ſaltem indirectè & in cauſa, nempe in voluntaria negligentia addiſcendi, & ſic meritò ad culpam imputantur voluntati, quæ potuit & debuit præceptum cognoſcere & ſervare; tunc enim nullam habet juſtam excuſationem. Nam culpabilis negligentia diſcendi quæ cognoſci debent, non poteſt eſſe juſta excuſatio, cum ſit culpa; & qui vult cauſam, vult conſequenter effectum, qui ex ea neceſſariò ſequitur, & quem ſcit vel ſcire poteſt ex ea ſecuturum. Imò quæ contra Legem fiunt, ex vel cum ignorantia vincibili etiam non affectata, ſunt moraliter & æquivalenter voluntaria in ſe, etiam quoad malitiam moralem in ordine ad veram & gravem, quamvis non tantam imputabilitatem; quatenus qui culpabiliter ignorat, perinde ſe habet in æſtimatione prudenti in ordine ad veram & gravem, etſi non tantam imputabilitatem, ac ſi actu ſciret. 5. Si ignorantia vincibilis excuſaret à peccato, melior eſſet conditio negligentis addiſcere ea quæ poteſt & tenetur ſcire, quam adhibentis debitam ad ea diſcenda diligentiam, quod eſt abſurdum.

Obſerva. 1. Ignorantia præcepti eſt vincibilis, cum venit in mentem dubitatio de illo, vel aliquid, quo poſſit homo excitari ad inquirendam talis præcepti cognitionem, & omiſit inquirere: nam tunc debuit & potuit illud cognoſcere inquirendo.

2. Ut quis ſit reus mortalis culpæ, non requiritur maxima negligentia, ſed ſufficit ſi omittatur diligentia moralis pro rei qualitate & gravitate neceſſaria. *Ita omnes, teſte Sanchez*. Quia tunc culpa mortalis ei meritò imputatur, cum potuerit & debuerit vitare id, quod eſt graviter malum.

3. Quoties ex vel cum ignorantia vincibili actio vel omiſſio mala deliberate ponitur, toties fit novum peccatum diſtinctum numero à priori ignorantia & negligentia diſcendi. Quia tunc liberè fit denuo aliquid malum, cujus malitia imputatur voluntati ad culpam, cum illam potuerit ac debuerit cognoſcere & vitare, & voluntas perſeveret velle ſaltem interpretative ignorantiam. Hinc homo ignorans ea, quæ neceſſaria ſunt ad Judicis munus rectè obeundum, peccat graviter contra juſtitiam, tunc ſuſcipiendo tale munus; & poſteà toties peccat actu mortaliter, quoties fert ſententiam injuſtam. Nam liberè fert ſententiam injuſtam, quamvis putans eſſe juſtam; & ejus injuſtitiam potuit & debuit cognoſcere, & ſic ea ipſi meritò imputatur: Imò cognoſcit ſaltem confuſe ex ſua imperitia ſecuturas multas ſententias injuſtas, & ob eam adire periculum eas ferendi,

di, aut ſaltem poteſt ac debet id cognoſcere & conſiderare, & non judicare, ne ſe exponat periculo faciendi injuriam. Idem dic de Advocato, Medico, Superiore, Confeſſario, Opifice &c.

Obj. Malitia actus ignorati non fuit volita, cum non fuerit cognita. *Reſp.* Fuit volita ſaltem indirectè in negligentia diſcendi, & interpretativè, quatenus liberè factus eſt actus malus, cujus malitia potuit & debuit cognoſci ut vitaretur, quod ſufficit, ut imputetur voluntati ad culpam. Præterea malitia actus cognoſcitur ſaltem confusè ab ignorante. Nam hoc ipſo quod ſcit ſe ignorare, cognoſcit multa peccata ex ſua ignorantia ſecutura, & ſe exponere periculo peccandi, cum ſit ineptus ad cognoſcendum quid ſit illicitum vel licitum; idque identidem conſiderat, vel ſaltem conſiderare poteſt ac debet. Quare non depellendo ignorantiam, vult ſaltem indirectè & interpretativè omnia iſta peccata confusè cognita, ut ex illa ſecutura.

Dices. Negligentia addiſcendi non fuit poſitivè volita. *Reſp.* Fuit volita ſaltem interpretativè, nam potuit & debuit vitari; unde meritò imputatur voluntati, quod illam non vitaverit, adhibendo diligentiam debitam & poſſibilem ad diſcendum ea, quæ homo ſcire tenetur. Ignorantia autem vincibilis eſt voluntaria & culpabilis in negligentia diſcendi: nam propter illam negligentiam meritò imputatur voluntati.

Reſp. 2. Peccata ex ignorantia qualibet vincibili, vel cum ea admiſſa, ejuſdem ſunt ſpeciei, cum peccatis ſcienter admiſſis circa idem objectum. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. Ignorantia & negligentia, & peccatum quod ex illa fit, adverſantur eidem præcepto & virtuti. Nam quodlibet præceptum cognitionem & diligentiam in ſua materia ex ſuo motivo injungit, cum utraque per ſe ſit neceſſaria ad illud obſervandum. 2. Actus ſumit malitiam ſpecificam ex objecto. Ergo actus ignoranter, & actus ſcienter factus, ſi ſint circa idem objectum malum, ſumunt ab eo eamdem malitiam ſpecificam.

Hinc qui ex ignorantia vel inconſideratione vincibili juris aut facti facit contractum injuſtum, peccat peccato injuſtitiæ; ſi omittat Sacrum præceptum, peccat contra religionem &c.

Quæſt. IV. *Quanam ignorantia minuit, vel auget peccatum?*

Reſp. 1. Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex Luc. 12. *Ille ſervus qui cognovit voluntatem domini ſui, & non fecit ſecundùm voluntatem ejus. vapulabit multis, qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis*, hoc eſt minus punietur. Et Luc. 23. *Pater dimitte illis; non enim ſciunt quid faciunt.*

2. Quia talis ignorantia minuit voluntarium: nam impedit ne mens peccatum in ſe apprehendat, & illud in ſe voluntas velit: & ſic facit ut peccans minus afficiatur ad malum.

Quando tamen negligentia diſcendi gravis eſt, ignorantia numquam eo uſque minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale, quia non tollit ſufficiens voluntarium ad mortale. Enim verò Judæi qui ex ignorantia Chriſtum crucifixerunt, & Apoſtolos perſecuti ſunt, profectò peccarunt mortaliter. Hinc S. Auguſtinus lib. de grat. & lib. arb. cap. 3. ait: *Sed & illa ignorantia, quæ non eſt eorum qui ſcire nolunt, ſed eorum qui tamquam ſimpliciter neſciunt, neminem ſic excuſat, ut ſempiterno igne non ardeat ..... ſed fortaſſis ut minus ardeat.*

Reſp. 2. Ignorantia affectata auget malitiam peccati. *Ita communiter, cum S. Thom.* 1. 2. quæſt. 76. art. 4. Nam illud auget malitiam peccati, quod reddit illud magis voluntarium. At ignorantia affectata hoc præſtat: quia per illam directè & expreſsè volitum eſt periculum peccandi, nempè ipſa ignorantia, ex affectu liberius peccandi. Imò expreſsè volitum eſt quodvis peccatum ex ignorantia ſequi natum: nam per illam homo vult ignorare, ut liberius peccet. Et aliunde peccatum ſufficienter cognitum eſt ſaltem confusè, nempè in ejus periculo directè volito. Hinc homo ob talem ignorantiam ut peccatum aggravantem arguitur Pſalm. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Præterea talis ignorantia in ordine ad imputabilitatem in æſtimatione prudenti æquivalet certæ ſcientiæ.

Quæſt. V. *An ignorantia invincibilis cujuſvis Legis etiam naturalis, excuſat à peccato formali ſeu imputabili?*

Reſp. Affirm. Conſtat 1. ex S. Auguſtin. lib. 3. de lib. arbitr. cap. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras; ſed quod negligis quærere quod ignoras.* Hinc paulo poſt docet ea, quæ male fiunt ex tali ignorantia juris naturalis, non eſſe niſi impropriè & metaphoricè peccata; ſicut lingua græca vel latina non dicitur niſi impropriè lingua. 2. Ex S. Thom. 1. 2. qu. 76. art. 3.

Si ſit ignorantia, quæ omninò ſit involuntaria, ſive quia eſt invincibilis, ſive quia eſt ejus quod quis ſcire non tenetur, talis ignorantia omninò excuſat à peccato. 3. Alexander VIII. damnavit hanc propoſitionem: *Tametſi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in ſtatu naturæ lapſæ operantem ex ipſa non excuſat à peccato formali*. 4. Quia omne peccatum imputabile ut peccatum, eſt eſſentialiter voluntarium ut peccatum ſeu in ratione peccati, ita ut nullo modo ſit peccatum, ſi non ſit voluntarium, ut docet S. Auguſt. Nam quod non eſt voluntarium, non poteſt imputari voluntati, cum nullatenus ſit à voluntate. At actus ex ignorantia invincibili factus contra Legem, nullatenus eſt voluntarius prout oppoſitus Legi, & ut peccatum; cum ejus malitia non cognoſcatur, nec cognoſci potuerit, vel in ſe vel in ejus periculo: voluntarium enim eſt id quod eſt à voluntate cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. 5. Quia alioquin homo teneretur ad impoſſibile, & damnari poſſet, quod non ſervaverit præceptum, quod omninò non potuit ſervare, cum illud non potuerit cognoſcere, nec proindè velle ſervare.

Obj. 1. Ignorantia juris naturalis fuit voluntaria in cauſa ſua, nempè in peccato originali, & voluntate Adami. *Reſp.* 1. Alexander VIII. damnavit hanc propoſitionem: *In ſtatu naturæ lapſæ ad peccatum mortale & demeritum ſufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in cauſa ſua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis*. 2. Cum ad omne peccatum requiratur voluntarietas & libertas; ad omne peccatum perſonale requiritur voluntarietas & libertas perſonalis. 3. Alioqui ea, quæ malè fiunt in phreneſi, & amentia, imputarentur ad culpam, cum utraque ſit effectus peccati originalis, ſicut ignorantia.

Obj. 2. Ex reg. jur. *Ignorantia facti, non juris excuſat*. *Reſp.* Hoc intelligi debet quoad præſumptionem fori externi, in quo non præſumitur quis ignoraſſe inculpabiliter, quod debuit ſcire: non autem quoad forum internum.

Obj. 3. Conc. Palæſtinum damnavit hanc propoſitionem Pelagii: *Oblivionem & ignorantiam non ſubjacere peccato: quoniam non ſecundùm voluntatem, ſed ſecundum neceſſitatem eveniunt*. *Reſp.* Ibi agitur de oblivione & ignorantia vincibili, ſed quæ non eſſet affectata, & directè procurata. Nam Pelagius docebat omnem ignorantiam, quæ non eſſet affectata, ſeu directè volita, vacare culpa, quia ex neceſſitate ſeu ex conditione naturæ, & innata infirmitate evenit; quod falſum eſt: nam ignorantia non affectata, nec directè volita, ſed quæ adhibita morali diligentia vinci poteſt & debet, culpabilis eſt, cum ſit indirectè, ideoque ſufficienter voluntaria in negligentia addiſcendi. Et quamvis non oriatur à voluntate eam procurante, ſed ex neceſſitate, tamen ejus perſeverantia volita eſt indirectè in omiſſione voluntaria diſcendi; nec hæc ignorantia tunc neceſſariò manet niſi neceſſitate conſequente.

Obj. 4. S. Auguſtinum variis locis. *Reſp.* In iis locis qui objici ſolent, loquitur de ignorantia vincibili, ſaltem cum ordinariis gratiæ auxiliis, & quæ oratione ac diligentia morali expelli poteſt. Similiter explicabis textus, qui ex S. Hieronymo & aliis Patribus objici poſſunt.

Ex dictis collige, non excuſari in actu niſi malitiam invincibiliter ignoratam, non autem quæ fuit cognita, vel vincibiliter ſolum ignorata. Hinc occidens hominem quem invincibiliter ignorat eſſe Clericum, reus eſt homicidii, non ſacrilegii.

Nota. Moralis malitia actus voluntatis duplex eſt, nempè materialis, & formalis. Malitia materialis conſiſtit in difformitate ac diſconvenientia actus cum natura rationali, & Lege divina. Formalis eſt materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium, & pœnam. Quod ſi actus diſconveniens naturæ rationali, & Legi, fiat liberè & cum cognitione, vel ſaltem cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ: hoc ipſo malitia actus interni imputabilis eſt ad vituperium & pœnam; & ſic actus eſt completè ac ſimpliciter moralis. Si autem non ſic fiat; malitia materialis non poteſt imputari ad vituperium & pœnam, & ſic actus non eſt niſi inchoatè & ſecundum quid moralis. Nam actus malus adæquatè moralis, eſt actus diſconveniens naturæ rationali & Legi, imputabilis ad vituperium & pœnam. Porrò præter utramque actus interni malitiam eſt etiam malitia objectiva, quæ eſt ſpecialis difformitas ac diſconvenientia, quam habet objectum cum natura rationali, & Lege divina.

Quæſt. VI. *An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?*

Reſp. 1. Non datur neque circa prima principia morum; quippè quæ ſunt per ſe nota, & cuilibet rationis compoti, nec per ſe obvia:

obvia: qualia ſunt iſta: *Bonum eſt faciendum: malum fugiendum. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Deus eſt colendus & amandus, &c.* Neque etiam circa præcepta, quæ vel per ſe nota ſunt, vel facile ex per ſe notis colliguntur, cujuſmodi ſunt præcepta Decalogi, ac ſimilia: tum quia & facili diligentia cognoſci poſſunt, & natura ipſa ac conſcientia, inquit Suarez, ita pulſat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari: Tum quia Apoſtolus, ad Rom. 1. & 2. ait, gentiles contra iſta peccantes eſſe dignos morte, & inexcuſabiles, & perituros, habereque opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis.

Reſp. 2. Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta particularia juris naturalis valde abſtruſa, & remota à principiis. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Experientia. Nam Theologi etiam ſanctiſſimi, & doctiſſimi, veritatiſque ſtudioſiſſimi, paſſim in re ad jus naturale pertinente inter ſe diſſident, alii affirmando, alii negando aliquid eſſe contra jus naturale, quorum proinde aliqui errant: cum ex duabus opinionibus contradictoriis unam eſſe falſam neceſſe ſit. At hi non errant niſi invincibiliter, cum orationem, diligentiam debitam, & alia media ad aſſequendam veritatem neceſſaria adhibuerint. 2. S. Thom. & S. Bonaventura de multis ad Legem naturalem pertinentibus inter ſe diſſident. Ergo alteruter erravit in materia Legis naturalis; & tamen neuter ullam opinionem ante mortem retractavit. Ergo ſi non datur ignorantia invincibilis Legis naturalis in aliquibus, alteruter in gravi peccato mortuus eſt, cum ſit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina; ſicque damnatus eſt. 3. Quia cum aliqua præcepta ſint valdè abſtruſa, & remota à primis principiis, à quibus ſine longo ac difficili diſcurſu deduci nequeunt, facilè ignorari poſſunt invincibiliter præſertim à rudioribus, & hominibus tardioris ingenii, qui non ſunt moraliter capaces longioris diſcurſus, & quibus etiam ſine illorum culpa poſſunt deeſſe occaſiones & opportunitates ad comparandam notitiam veritatis. 4. Quia inter varios articulos hic ordine tertius, teſte P. de la Croix, confixus eſt Romæ, ann. 1685. die 8. Auguſti: *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic & nunc contrarium naturæ agit.*

(*) *Nota*. Fallitur Lacroxius ſcribens Romæ anno 1685. ſupra relatam propoſitionem fuiſſe proſcriptam. Prohibitus fuit libellus anonymus plures continens theſes, in quo etiam propoſitio illa reperitur; ſed quis inde inferat fuiſſe propoſitionem damnatam, quam deinceps tot graviſſimi Theologi propugnaverunt? Nullam enim eſſe admittendam juris naturæ ignorantiam invincibilem docuere Marius Diana, Noriſius, Palancus, Ginnet, ac alii bene multi Auctores Catholici etiam hac noſtra ætate tuentur.)

Quæſt. VII. *Quid dicendum de inadvertentia, inconſideratione, & oblivione?*

Nota. Inadvertentia eſt privatio actualis attentionis. Inconſideratio eſt privatio debitæ inſpectionis. Oblivio eſt privatio recordationis rei alias notæ. Unde differunt ab ignorantia habituali, quæ eſt privatio ſcientiæ habitualis. Poſſunt tamen comprehendi ſub nomine communi ignorantiæ actualis, quatenus ſunt privatio debitæ cognitionis actualis.

Reſp. Illæ eodem modo ſe habent ad peccatum, quo ipſa ignorantia habitualis; ita ut harum quælibet vincibilis, ſit peccatum ſecundum ſe; & actio vel omiſſio mala, quæ ex illa ſequitur, deputetur ad culpam: ſecus, ſi invincibilis ſit. Quia ad voluntarium & involuntarium ſe habent inadvertentia, inconſideratio, & oblivio perinde ac ignorantia habitualis. Nam ſicut cognitio habitualis non dirigit immediatè actum voluntatis, ſed ſolum mediante cognitione actuali proponente objecta: ita nec quidquam facit ignorantia habitualis, niſi ratione ignorantiæ actualis, ſeu privationis cognitionis actualis.

Quare inadvertentia & inconſideratio vincibilis, quæ ſcilicet potuit & debuit vitari, eſt peccatum. Nam homo tenetur conſideratè & prudenter procedere in actibus ſuis; & quodlibet præceptum obligat ad adhibendam advertentiam ac conſiderationem, utpote neceſſariam ad ſui obſervationem. Et verò quæ ex illa fiunt contra Legem, ſunt peccata imputabilia: quia non tollit voluntarium indirectum & interpretativum, quippè ſunt voluntaria etiam ut peccata in ipſa inadvertentia ſeu inconſideratione, quæ potuit & debuit vitari. Econtrà ſi ſit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, eſt prorſus inculpabilis, & excuſat à peccato ea quæ ex illa fiunt contra Legem: quia malitia actus tunc nullatenus, ne inter-

terpretativè quidem, eſt voluntaria; nam ſine poteſtate cognoſcendi non poteſt eſſe volitio.

Porrò inadvertentia ſeu inconſideratio culpabilis poteſt eſſe voluntaria. 1. In ſe ipſa, quando adeſt illa reflexio intellectus advertentis eſſe amplius conſiderandum, aut inquirendum, & voluntas vult agere ſine majore conſideratione. 2. In alio, nempè vel in actu poſitivo, quo quis vult aliud quod advertentiam impediat, v. gr. ſequi paſſionem: vel in omiſſione diligentiæ, quæ poſſet & deberet adhiberi: vel in aliquo defectu habituali non ignoto, v. gr. in nimia præcipitatione in agendo, in negligentia ordinaria in attendendo, in prava conſuetudine, quam quis emendare non curat.

CAPUT V.

De Concupiſcentia, & peccatis infirmitatis, malitia, & habitus.

Quæſt. I. AN *motus Concupiſcentiæ ſunt peccata?*

Reſp. 1. Inordinati concupiſcentiæ motus, ſi libera voluntate excitentur, ſunt peccata mortalia in materia gravi, & venialia in levi. Quia ſunt inordinati & plene voluntarii, ac liberi: Ergo nil illis deeſt ad culpam materiæ commenſuratam.

Reſp. 2. Inordinati concupiſcentiæ motus, quamvis à dæmone excitati, vel ſua ſpontè conneceſſariò exurgente, accedente aliqua advertentia imperfecta, & conſenſu voluntatis imperfecto, ſunt peccata venialia: quia homo non poteſt abſque culpa ullatenus, etiam imperfectè, admittere vel approbare quod ex ſe malum ac inordinatum eſt, & diſconvenit naturæ rationali. Non ſunt tamen mortalia, etiamſi ſint de re graviter illicita, propter imperfectionem actus. Accedente verò perfecta advertentia, ſi voluntas eos velit vel approbet, ſunt peccata mortalia, ex *Roman.* 1. Quia mortale eſt velle perfectè, & approbare quod graviter ex objecto inordinatum eſt, & dedecet naturam rationalem: hoc enim à Deo graviter prohibitum eſt.

Reſp. 3. Motus indeliberati concupiſcentiæ, rationem ac voluntatem prævenientes, licet graviter inordinati, non ſunt peccata imputabilia, ullo accedente voluntatis conſenſu, etiam interpretativo. Conſtat, 1. Ex Conc. Trident. ſeſſ. 5. cap. 5. docente concupiſcentiam non poſſe nocere non conſentientibus; quinimò coronatum iri qui legitimè certaverit. 2. Ex his Baji propoſitionibus damnatis à Pio V. & Gregorio XIII. 50. *Prava deſideria, quibus ratio non conſentit, & quæ homo invitus patitur, ſunt prohibita præcepto,* non concupiſces. 51. *Concupiſcentia ſive Lex membrorum, & prava ejus deſideria, quæ inviti ſentiunt homines, ſunt vera Legis inobedientia.* 3. Quia tales motus nullo modo ſunt voluntarii ac liberi, voluntate ac libertate perſonali requiſita ad demeritum perſonale: non enim poſſumus pro arbitrio voluntatis noſtræ illos non habere.

Nota. Idem dici debet de omnibus pravis cogitationibus, & aliis motibus internis graviter ex objecto malis. Nam ſi actus illi ſint penitus indeliberati ac involuntarii etiam in cauſa, & à voluntate improbentur, nullatenus ſunt peccata, quia nullatenus ſunt voluntarii. Quod ſi ſint imperfectè deliberati ac voluntarii, ſunt peccata venialia ob imperfectionem actus: ſi verò plenè deliberati ſint & approbentur à voluntate, ſunt peccata mortalia in materia gravi, quia ſunt plenè voluntarii, & graviter mali.

Quæſt. II. *An paſſio ſeu motus vehemens concupiſcentiæ tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?*

Reſp. Eſt peccatum obſequi paſſioni, etiam antecedenti, hoc eſt, quam voluntas non excitat ſeu imperat, quando non tollit uſum rationis, nec omnem deliberationem. Conſtat, 1. Ex Dan. 13. *Concupiſcentia ſubvertit cor.* Et ad Rom. 7. *Paſſiones peccatorum operabuntur in membris noſtris, ut fructificarent morti.* Et Eccli. 5. *Ne ſequaris Concupiſcentiam cordis tui: Deus enim vindicans vindicabit.* Hinc illud Gal. 5. *qui autem ſunt Chriſti carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis.* 2. Quia eſt quid inordinatum: & tunc eſt liberum, nam voluntas poteſt ei non obſequi.

Tamen paſſio illa antecedens minuit malitiam peccati. Ita *S. Thom.* 1. 2. *q.* 77. *art.* 6. Quia minuit cognitionem ac deliberationem requiſitam ad libertatem; ideoque libertatem. Nam facit ut objectum delectabile appareat magis conveniens, & ut intellectus magis conſideret rationem boni delectabilis, quam rationem illiciti, quæ voluntatem à conſenſu avertere poſſet.

Sed non ita malitiam minuit, ut ex mortali veniale faciat in motibus deliberatis, ut quando ex paſſione aliquis procedit ad actum

peccati, vel ad conſenſum deliberatum; quia tunc voluntas poteſt ſimpliciter non conſentire, & non obſequi paſſioni, cum habeat ſufficientem ad id deliberationem. Ita *S. Th. art.* 8.

Si verò talis paſſio tollat totaliter uſum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum; quia tunc id, quod ex illa fit, non eſt liberum, nec voluntarium in ſe, neque in ſua cauſa. Si tamen motus illi fuerint voluntarii in cauſa, in qua prævideri potuerint, ut in ebrietate, tunc actus mali ex iis ſequentes imputantur ad culpam, cum ſint indirectè & interpretativè voliti.

Reſp. 2. Paſſio conſequens, ſeu liberè excitata, vel voluntaria in prava conſuetudine non retractata, non minuit, ſed potius auget peccatum, quod ex illa fit: quia non minuit, ſed auget voluntarium & intenſionem affectus. Ita *S. Thom. art. 6.* Inde inferens: *Et ſic verum eſt, quod quantò aliquis majori libidine vel Concupiſcentia peccat, tanto magis peccat.*

Quæſt. III. *Quid & quale eſt peccatum infirmitatis, & malitiæ?*

Reſp. 1. Peccatum ex infirmitate eſt illud, quod procedit ex paſſione antecedente, ſeu quæ non eſt voluntaria in ſe, nec in cauſa, puta in prava conſuetudine efficaciter non retractata, nec tamen tollit libertatem. Peccatum ex malitia eſt illud, quod fit ex pura libertate; ſive quod neque ex ignorantia indirectè tantum volita, neque ex paſſione antecedente committitur, ſed ex mera electione voluntatis: & ſic nihil habet quo minuatur ejus malitia. Unde peccatum procedens ex ignorantia affectata, vel ex paſſione libere excitata, eſt etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivalet: cum ejus prima radix ſit ſola prava voluntas, quæ paſſionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Reſp. 2. Peccatum ex infirmitate ſeu paſſione ex ſuo genere gravius eſt, quam peccatum ex ignorantia non affectata. Quia talis ignorantia minuit liberum & voluntarium; at paſſio antecedens minuit quidem liberum, ſed auget voluntarium, nam auget voluntatis intenſionem ac conatum. Omnium verò, cæteris paribus, ex ſuo genere graviſſimum eſt peccatum ex malitia, quia omnium maximè voluntarium & liberum eſt.

Quæſt. IV. *An peccata commiſſa ex prava conſuetudine, quamquis emendare non curat, æquivalent peccatis malitiæ?*

Reſp. Affirm. Ita S. Thom. 1. 2. qu. 78. art. 2. ibi. *Manifeſtum eſt, quod quicumque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.* Quia peccans ex habitu, peccat ex majore inclinatione & intenſione voluntatis. Nam, ut ait S. Thomas, habitus vertitur in naturam. Nec conſuetudo tollit deliberationem ſaltem citam, quæ ſicuti ad rectè agendum, ita ad actu peccandum ſufficit, licèt ſit imperceptibilis ob facilitatem & promptitudinem agendi; ut patet in homine aſſueto ad amandum Deum; qui audito ejus nomine ſtatim prorumpit in amorem ex cita deliberatione, ut notat Suarez. Et quamvis peccaret ex minùs perfecta deliberatione, hoc tamen non minuit ejus malitiam: quia defectus ille eſt ei voluntarius in cauſa, nempè in conſuetudine non retractata efficaciter, & in negligentia illam tollendi. Quam ſtultè igitur aliqui conantur excuſare ſua peccata, eo quod ex pravo habitu oriantur, cum inde augeantur! Unde Conc. Later. III. cap. 7. ait: *tantò graviora ſunt crimina, quantò diutiùs animam infelicem tenuerint.*

Quæſt. V. *Ad quid tenetur implicatus conſuetudine peccandi mortaliter?*

Reſp. Tenetur ſub mortali illam efficaciter retractare & emendare. *Eſt communis ſententia.* Quia mala conſuetudo eſt occaſio proxima & periculum mortale peccandi, imò & neceſſitas quædam moralis, in quam homo voluntariè ſe conjecit: *Dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas*, ait S. Auguſtinus lib. 8. Conf. cap. 5. Mala quippè conſuetudo vehementer pertrahit ad ſimiles actus malos. At quiſque ſub mortali tenetur vitare, & à ſe removere occaſionem proximam, ac morale periculum peccandi mortaliter, cum teneatur velle efficaciter vitare peccatum: alioqui cenſetur velle, ſaltem interpretativè, peccatum. Imò talis toties actu peccat, quoties ad pravam illam conſuetudinem advertens, non proponit efficaciter illam corrigere. Nam tunc voluntariè retinet in ſe occaſionem proximam peccati, & vult ſaltem interpretativè in morali periculo peccandi immorari, adeoque vult ipſum peccatum. Adde quod pravus habitus, quem non ſtatim curat evellere, neceſſitatem moralem peccandi augeat, & pariat cordis duritiam, obſtinationem, deſperationem, ac demum impœnitentiam finalem.

Hæc procedunt etiam de conſuetudine circa actus quoſdam malos externos, verbi gratia, blaſphemiam, juramentum falſum,

ſum, licet abſque advertentia & animo blaſphemandi aut jurandi prolata. Nam ex communi ſententia, gravis eſt obligatio etiam ejuſmodi conſuetudinem tollendi: quia (ut ait Delugo) talia verba, etiam ſic prolata, habent gravem turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter diſconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle neque in ſe, neque in cauſa: quippe exterius ſonant blaſphemiam aut juramentum, & eum ſenſum generant apud audientes. Igitur ſicut illicitum eſt Deum blaſphemare, vel adducere in teſtem falſitatis, aut cum periculo falſitatis, & uſurpare verba, quæ exterius ſonant & ſignificant audientibus blaſphemiam vel perjurium; ita illicitum eſt velle in cauſa ponere illos actus; & præcipitur deſtructio cauſæ illorum, nempè conſuetudinis, quæ conſuetudo voluntarie permiſſa, eſt grave peccatum. Non velle autem efficaciter illam emendare, eſt velle indirectè & ſaltem interpretativè actus illos illicitos ex ea ortos. Addè quod iſta grave ſcandalum parere apta ſint.

Item motus alii ſubiti graviter inordinati; qui ex prava conſuetudine quaſi inadvertenter accidunt, non excuſantur à mortali, quamdiu non adhibetur diligentia & conatus ut præcaveantur, & conſuetudo corrigatur. Quia ſi non in ſe, certè in cauſa, nempè in mala conſuetudine non retractata, vel negligentia, ſufficienter noti & voluntarii ſunt.

CAPUT VI.

De Peccatis merè internis, quæ ſcilicet conſiſtunt in ſolis actibus internis, abſque ullo opere & ſigno externo.

NOta. Actus voluntatis generatim dividitur in proſecutivum, & adverſativum. Proſecutivus circa objectum illicitum triplex eſt: Primus eſt volitio efficax objecti, qua voluntas vult adhibere media, quæ ſunt in ejus poteſtate, ad illud objectum aſſequendum, ſeu opus volitum exequendum. Secundus eſt deſiderium, ſed inefficax. Tertius eſt ſimplex delectatio, ſeu mera complacentia de objecto ſeu opere apprehenſo, abſque propoſito exequendi à deſiderio aſſequendi; quæ eſt ſimplex quidam voluntatis affectus, quo res apprehenſa tamquam jucunda placet; & grata atque accepta habetur.

Quæſt. I. *An & quale peccatum eſt deſiderium operis ſeu objecti mali?*

Reſp. Quodlibet deſiderium rei vel actionis malæ, etiam inefficax, illicitum eſt, utpote prohibitum præcepto: *Non concupiſces*, juxta ſenſum Eccleſiæ; & habet malitiam mortalem vel venialem, ac eamdem ſpeciem, quam habet res vel actio: in quam fertur, *Ita omnes*. Conſtat 1. Ex Prov. 15. *Abominatio Domini cogitationes malæ*. Et Pſal. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam*. Et Oſee 9. *Facti ſunt abominabiles ſicut ea, quæ dilexerunt*. Quod indefinite ac generatim dictum intelligi debet de omni affectu etiam inefficaci, cum hic etiam tendat in objectum ſuum. Quia turpe ac inhoneſtum eſt velle & deſiderare quovis modo aliquid turpe ac illicitum. Item omnis affectus proſecutivus circa aliquid graviter malum, graviter diſconvenit naturæ rationali, & Legi divinæ prohibenti tale objectum; ſumitque malitiam ac ſpeciem ab objecto malo, ratione cujus opponitur rectæ rationi & Legi: objectum autem voluntatis eſt id omne, in quod ipſa fertur. Et verò ad mortale non requiritur conſenſus efficax in opus: alioquin approbans crimen alterius, ſine voluntate illud patrandi, non peccaret mortaliter, contra illud, ad Rom. 1. *digni ſunt morte, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.*

Hinc deſiderium licet inefficax occidendi, fornicandi &c. eſt peccatum mortale injuſtitiæ, luxuriæ &c. Deſiderium verò leviter nocendi proximo, eſt veniale. Nam omnis actus internus ſumit malitiam & ſpeciem ab actu externo tamquam objecto.

Quæſt. II. *An actus externus auget malitiam actus interni?*

Reſp. 1. Actus externus per ſe non auget bonitatem vel malitiam formalem ſeu imputabilem volitionis efficacis; qua ſcilicet fit id omne quod eſt in poteſtate voluntatis. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Ex Geneſ. cap. 22. *Quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi &c.* Et Matth. 5. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo*. Ubi voluntas ſola pro facto reputatur. 2. Ex S. Auguſt. in Pſalm. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat*. Et, lib. 1. de lib. arbitr. cap. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo ſit id concupere:*

& ſi poteſtas detur, facturum eſſe; non minus reus eſt; quam ſi in ipſo facto reprehenderetur. 3. Quia actus externus non habet ullam imputabilitatem ad meritum & demeritum ſibi propriam, & diſtinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii diſtinctam à libertate actus interni, à quo imperatur, cum immediatè procedat è potentia neceſſaria, & non ſit liber, niſi quia imperatur ab actu interno. 4. Quia cum actus internus efficax eſt, ſi actus externus non ponitur, ideò non ponitur, quia deeſt poteſtas illum ponendi: ac proinde quod tunc non ponatur actus externus eſt omninò involuntarium. At quod eſt prorſus involuntarium non minuit imputabilitatem ſive ad laudem & præmium, ſive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thom. 1. 2. quæſt. 20. art. 4. & per ſe patet.

Nihilominus actus externus plura affert commoda, ſi bonus eſt: nam parit ædificationem, & quandoque etiam gratiam confert, ut Sacramentum & martyrium. Si verò malus eſt, plura affert incommoda: nam parit ſcandalum, infamiam, obligationem reſtituendi, & ſubjicit pœnis humanis ac cenſuris.

Reſp. 2. Actus externus ſæpiſſimè auget per accidens, ſeu occaſionaliter bonitatem vel malitiam actus interni, à quo imperatur: quia ſæpiſſimè eſt occaſio, cur augeatur bonitas aut malitia actus interni, vel multiplicetur actus internus, aut diutius duret. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo; vel continuatur diutius propter longiorem temporis moram neceſſariam ad perficiendum opus externum, vel ob utramque cauſam ſæpius iteratur. Hinc Sanct. Auguſt. lib. 13. de Trin. c. 5. ait: *Mala voluntate vel ſola quiſque miſer efficitur: ſed miſerior poteſtate, qua deſiderium malæ voluntatis impletur?*

Quæſt. III. *An deſiderium conditionatum, ſeu conſenſus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, eſt peccatum, & quale?*

Reſp. 1. Deſiderium conditionatum rei vetitæ, per ſe loquendo non eſt mortale, ſi conditio appoſita aufert totam, vel ſaltem gravem operis malitiam. *Eſt communis ſententia.* Quia talis affectus non eſt graviter inordinatus, neque ſecundum ſe, neque ex objecto, à quo per conditionem gravis malitia vere excluditur. Non eſt autem per ſe peccatum deſiderare præciſe objectum, à quo vera ſublata eſt malitia.

Si tamen, ut ſæpè fit, inducat periculum probabile conſenſus abſoluti, erit mortale ratione talis periculi. Quia mortale eſt ſe exponere periculo probabili peccandi mortaliter: nam eſt velle interpretativè mortale peccatum. Imò ſecluſo tali periculo, ejuſmodi deſideria raro vacant culpa ſaltem veniali, ratione inutilitatis, otioſitatis, aut alicujus inordinati affectus.

Quod ſi conditio non aufert malitiam, tale deſiderium vel delectatio in re gravi eſt culpa mortalis, in levi venialis. Quia talis affectus tendit in objectum malum, & quidem abſolutè, cum appoſita conditio non vere tollat malitiam ab objecto, etiam ut repræſentato; & ſic malitia objecti in actum voluntatis tota transfunditur. Sive tunc eſt affectus admittendi malum, vel delectatio de illo, remanente tota objecti malitia.

Conditio autem aufert malitiam mortalem objecti, quando vel reipſa ſubeſt, vel poſſibilis eſt, & ea poſita res ſeu actio non eſt amplius mala ſaltem graviter, ut contingit. 1. In iis quæ ſolo jure poſitivo vetita ſunt. Hinc non peccat mortaliter, qui dicit: Vellem comedere, ſeu comederem carnes die Veneris, ſi Eccleſia non vetuiſſet: vel optarem ne eſſet hodie prohibitus eſus carnium, ut illis veſci poſſem. 2. In prohibitis quidem jure naturali, ſed licitis tamen in aliqua circumſtantia, ſi hæc pro conditione apponatur, v. gr. Si eſſem judex, hunc homicidam morte mulctarem &c. Recte tamen monent ejuſmodi deſideria eſſe periculoſa & vitanda, atque (ut ait Cajet.) fatuas ac diabolicas tentationes. Et revera ſunt plerumque occaſio peccati, præſertim in materia periculoſa, ut ex multorum lapſu conſtat, ut ſi dicas: Vellem uxorem ducere, ſi non eſſem Sacerdos.

At malitiam non tollit conditio, quando ea appoſita adhuc manet objectum graviter inordinatum, ut ſi dicas: Vellem fornicari, ſi non eſſet infernus, Inimicum occiderem, ſi non eſſem Sacerdos. Unde peccas mortaliter perinde ac ſi non poneretur conditio. Item quando conditio per ſe impoſſibilis eſt, ut ſi ea quæ intrinſecè mala ſunt ponantur non eſſe vetita, ut ſi dicas: Vellem furari, ni eſſet peccatum, vel ni Deus prohiberet, nam eſt vere conſenſus in objectum malum, & ut tale cognitum. Imò hoc optare eſt gravis culpa: nam eſt velle ut id,

quod

quod eſt per ſe malum ſit licitum, nec à Deo prohibeatur; ac proinde ut ordo naturæ pervertatur, ac lex æterna immutetur, atque ut natura rationalis non ſapienter regatur à Deo: quod deſiderium eſt graviter inordinatum, & pejus eſt quam ſemel furari; nam pejus eſt furtum licere, quam ſemel committi.

Reſp. 2. Delectatio appetitus ſenſitivi de objecto graviter malo, etiam ſub conditione, ſub qua eſt licitum, v. g. delectatio carnalis de culpa cum femina, ſi eſſet uxor, eſt mortalis quia appetitus ſenſitivus ſemper fertur in objectum ut eſt in ſe, & omni conditione deſtitutum: nam imaginatio, cujus apprehenſione movetur, quam ſola ſequitur, nullam conditionem apponere poteſt, nec præſcindere malitiam ab objecto. Imò juxta varios, quævis delectatio de objecto intrinſecè malo perindè mala eſt, poſita quacumque conditione, ac foret illa ſublata: quia delectatio eſt affectus complacentiæ de objecto ut præſenti, qui unicè pendet ex delectabili quod in objecto apprehenditur. Ergo ſi objectum ſit malum, delectatio erit mala. Conditio autem quævis appoſita nil operatur ad delectationem, nec tollit ejus malitiam, niſi tollat rationem quæ delectat, ſeu ipſam delectabilitatem.

Quæſt. IV. *Quænam prohibentur præcepto iſto.* Non concupiſces?

Reſp. Prohibentur tum quodvis deſiderium, & complacentia objecti ſeu actus mali, & conſenſus pravis concupiſcentiæ motibus; tum etiam deſiderium habendi quodvis bonum proximi, ſive uxorem, ſive ſervum, ſive fundum &c. juxta Deut. 5. *Non concupiſces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, non ſervum, non ancillam, non bovem, non aſinum, & univerſa quæ illius ſunt*; ita ut ſit mortale, proximi bonum notabile expetere cum ejus damno, vel appetere proprium commodum aut lucrum cum damno grave proximi: nam hoc graviter repugnat charitati vetanti, ne alteri fieri velis quod tibi non vis fieri. Hinc (ut ait Catechiſmus Rom.) *Graviter peccant mercatores, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt; atque id ægrè ferunt, ut alii præter ipſos ſint, qui vendant aut emant, quo carius vendere aut vilius emere poſſint. Item qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo aut emendo ipſi lucrentur. Medici item, qui morbos deſiderant; judices, advocati, procuratores, ſcribæ, qui cauſarum litiumque vim & copiam concupiſcunt &c.*

Quæſt. V. *Quale peccatum eſt ſimplex delectatio moroſa ſeu deliberata rei illicitæ?*

Reſp. 1. Delectatio moroſa ſeu deliberata admiſſa, de quolibet objecto vel opere mortaliter malo, eſt peccatum mortale, etiam ſecluſo omni deſiderio, propoſito, conatu & periculo illud efficiendi; ſumitque ſpeciem & malitiam à tali objecto. *Eſt communis ſententia.* Et conſtat, 1. Ex Prov. 2. *Qui lætantur, cum malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis, quorum via perverſa ſunt, & infames greſſus eorum.* Ex Sapient. 1. *Perverſæ cogitationes ſeparant à Deo.* 2. Ex S. Auguſt. lib. 12. de Trin. cap. 12. *Totus homo damnabitur, niſi hæc quæ ſine voluntate operandi, ſed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, ſolius cogitationis ſentiuntur eſſe peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* 3. Naturæ rationali & legi divinæ diſconvenit ac repugnat, quod voluntas gratum, & acceptum habeat id, quod naturæ rationali diſſentaneum eſt, Deo diſplicet, & ab eo prohibetur. Ergo eſt peccatum grave vel leve, pro gravitate vel levitate malitiæ objecti. 4. Delectatio deliberata de objecto malo eſt effectus complacentiæ, & inclinatio appetitus in illud: nemo enim delectatur de eo, quod non amat. At omnis affectus in rem vel actionem mortaliter malam eſt mortalis; nam graviter naturæ rationali ac Legi divinæ adverſatur, & ſumit totam objecti malitiam; ex Oſeæ 9. *Facti ſunt abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerunt.* Ergo. 5. Ita S. Thom. 1. 2. quæſt. 74. art. 8. *Nullus delectatur, inquit, niſi in eo, quod eſt conforme appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quod affectus ſuus conformetur his, quæ ſecundùm ſe ſunt peccata mortalia, eſt peccatum mortale. Unde talis conſenſus in delectationem peccati mortalis, eſt peccatum mortale.* Idque verum eſt, quamvis delectatio ſit propter bonum finem; quia finis quantumvis bonus non tollit malitiam objecti.

Hinc mera complacentia de actu ſeu objecto mortali contra juſtitiam, v. g. de furto, vel homicidio à ſe aut ab alio patrato, eſt peccatum mortale contra juſtitiam; eſt tamen minus grave, quam ipſe conſenſus efficax in tale opus, ut docet S. Auguſt. loco cit. Nam conſenſus efficax habet longe plus determinationis. Item mortale eſt contra caſtitatem, gaudet ſe amari amore libidinoſo ab alio, quamvis non ſic redamato. Delectatio verò de actu vel objecto veniali eſt venialis.

Non eſt tamen mortale, gaudere præciſe de objecto ex ſe non malo, ſed ſola Lege poſitiva vetito, quatenus non eſt de ſe malum, v. gr. de cogitato uſu carnium die Veneris, non ut tali die poſito aut ponendo. Nam neque objectum illud de ſe illicitum eſt, neque ipſe actus delectationis mere internæ eſt prohibitus ab Eccleſia. Hæc tamen delectatio eſt venialis, quia includit affectum quemdam intemperantiæ, etiam deformiorem quam ſi alio tempore contingeret.

Nota. Deliberata triſtitia ſeu diſplicentia de opere bono eſt peccatum. Nam opponitur virtuti, cujus eſt actus; & naturæ rationali ac Legi divinæ diſconvenit odiſſe bonum, & amare malum ei oppoſitum, gaudere de malo, & dolere de bono ejus contrario.

Reſp. 2. Eſt mortale, gaudere de actu ex ſe mortali, ſed qui à culpa excuſatur ratione ignorantiæ invincibilis, vel defectu libertatis, ut de homicidio in ſomno patrato, de violatione jejunii, ex ignorantia &c. *ita Suarez; Azor, Sanchez; & alii*. Quia eſt delectatio voluntaria de objecto graviter illicito, cum talis actus ſit ex objecto mortalis. Nec delectatio excuſari poteſt: nam ideò actus non fuit culpabilis, quia non fuit voluntarius. Sed nunc voluntas liberè eum approbat, & de eo gaudet ſine ignorantia; quod graviter diſconvenit naturæ rationali ac Legi. Quare hæc regula. *Talis eſt delectatio, quale ejus objectum*, intelligi debet, quando eadem cauſa opus excuſans reperitur in delectatione.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, delectatio deliberata de ſolo modo artificioſo patrandi malum, qui ex ſe malum non eſt, vel de aliqua ejus circumſtantia inſolita, ſed non mala, per ſe loquendo non eſt mortalis. Quia, 1. in parabola, Luc. 16. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter feciſſet*. 2. Ex ſenſu communi hominum, qui crimini non vertunt, quod quis delectetur de modo, quo ebrius tremule incedit; quo quis ex equo decidit; vel de induſtria, qua fur ſubtiliter crumenam emungit &c. & aliis non malis circumſtantiis actuum malorum, qui ſimul quoad ſubſtantiam diſplicent. 3. Objectum talis delectationis non eſt malum.

Poteſt tamen conſenſus in ejuſmodi delectationem eſſe culpa venialis, ratione otioſitatis, curioſitatis, aut ſimilis inordinationis; imo & mortalis ratione ſcandali, vel periculi conſentiendi in delectationem de ipſo actu malo. Quod ſi circumſtantia vel modus eſſet malus, non liceret de eo delectari.

Quæſt. VI. *An licet gaudere de effectu bono ſecuto ex peccato?*

Prob. Per ſe loquendo licet, non tamen prout eſt à peccato: quia objectum talis gaudii non eſt malum, nec proinde ipſum gaudium. Sic Eccleſia gaudet de Redemptione per Chriſtum ſecuta ex peccato Adami: *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem!*

Quæſt. VII. *An delectatio de ſola cogitatione ſeu cognitione rei graviter illicitæ eſt mortalis?*

Reſp. Nego, modò abſit periculum conſenſus in objectum. Quia rei malæ cognitio, quæ eſt objectum talis delectationis, non eſt ſecundum ſe mala; & Deus ipſe cognoſcit omnia mala & obſcœna. Imo hæc cognitio ſæpe eſt neceſſaria vel utilis Confeſſario aut Doctori. Delectatio autem ſpecificatur à ſuo objecto directo, & immediato. Quare ſi cognitio ſeu cogitatio ſit vana vel inutilis, delectatio de ea erit venialis. Si verò cognitio ſit utilis aut neceſſaria, delectatio de ea per ſe non erit culpa. S. Thom. 1. 2. quæſt. 74. art. 8.

Hinc licet gaudere de ſcientia rei obſcœnæ ob bonum finem, puta ad fungendum officio Confeſſarii, Medici. At cognitio rei obſcœnæ ex affectu veniali, puta ex curioſitate, etiam abſente delectatione & periculo omni eſt venialis; mortalis verò, ſit ſit ex affectu graviter inordinato, vel cum periculo gravi, aut referatur ad finem graviter malum.

CAPUT VII.

De Peccatis Capitalibus.

NOta. Peccata capitalia ſunt ea, quæ non ſolum ſunt per ſe peccata, ſed etiam radix & cauſa impulſiva multorum aliorum peccatorum. Septem numerantur à Theologis poſt S. Gregorium, nimirum ſuperbia, avaritia, gula, luxuria, ira, invidia, acedia.

ARTICULUS I.

De Superbia.

Quæſt. I. QUid eſt Superbia; & quale peccatum?

Reſp. 1.

Reſp. 1. Superbia eſt inordinata cupiditas propriæ excellentiæ & celſitudinis. Cupiditatis nomine intelligitur etiam amor, deſiderium, complacentia. Ejus actus ſunt. 1. Inordinata ſui æſtimatio, qua quis ſeipſum æſtimat ſupra id quod eſt, & afficitur erga ſeipſum tamquam aliquid excellentius quam revera ſit. 2. Finem ſuum ultimum in propria excellentia conſtituere ; & virtutem, ſcientiam, & alia ad excellentiam ſpectantia non appetere propter Deum ſaltem ultimate, nec ad ejus gloriam referre, ſed unice & ultimate propter ſuam ſatisfactionem ac excellentiam. 3. Ab aliis velle magnificeri, honorari, laudari : ſi non faciant, dolere, iraſci. 4. Judicio proprio pertinaciter adhærere. 5. Alios & aliena parvi facere, ſe & ſua pluris æſtimare, vel velle videri ſingulariter habere quæ poſſidentur. 6. Si putes te habere bona quæ non habes, vel majora quam habeas, aut in eo ponas excellentiam ubi non eſt, & inde te extollas. 7. Si bona tua æſtimes quaſi ex te ipſo habeas, & non à Deo. 8. Si bona tua accepta quidem à Deo credas, ſed ea æſtimes tamquam meritis propriis debita, vel ea ad Dei Gloriam non referas. Tamen ad ſuperbiam (ut notat Sanctus Thom.) non eſt neceſſe, ut quis revera judicet ſe bona à ſe ipſo habere, aut propriis meritis abſque Dei gratia obtinuiſſe (hoc enim eſſet hæreticum) ſed ſatis eſt quod conſideratis ſuis ſine relatione ad Deum, perinde ſe gerat, & omnino ſe extollat, ac ſi non à Deo haberet. 9. Nolle ſe ſubjicere ſuis ſuperioribus, quaſi id ſit indignum. 10. Nolle etiam ſe Deo ejuſque præceptis ſubmittere, id æſtimans tamquam contrarium dignitati ſuæ, & volens ſuo arbitratu vivere, quaſi Deo non indigeat, aut ab eo non dependeat.

Reſp. 2. Superbia ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Nam, ad Rom. 1. *Superbi & elati* numerantur inter eos, qui *digni ſunt morte*. Et, Prov. 8. *Deus arrogantiam & ſuperbiam deteſtatur*. Ratio eſt, quia ſuperbia adverſatur charitati Dei, ejus honori, majeſtati & excellentiæ. Superbia eſt etiam radix omnis peccati, ex Eccli. 10. *Initium omnis peccati eſt ſuperbia, qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & ſubvertet eum in finem*. Et ex S. Auguſt. lib. 2. de peccat. merit. cap. 17. *Vitiorum namque omnium humanorum cauſa ſuperbia eſt*.

Hinc ſuperbia perfecta eſt ſemper culpa mortalis, ut 1. Quando præ ſuperbia quis ſubjici renuit Deo, vel ſuperioribus, eorumve præceptis etiam in re minima. 2. Cum quis bona ſua æſtimat à ſe ipſo habere, vel eſſe propriis meritis debita, vel ſolis viribus acquiſita. 3. Quando finis ultimus ponitur in propria excellentia, vel in rebus graviter malis propria excellentia conſtituitur, aut ex illis quæritur.

Imperfecta tamen ſuperbia, qua quis ſine Dei & aliorum contemptu, nec ſubjici ſuperioribus renuens, ſolum plus juſto ſe effert, agneſcendo ſe omnia Deo debere, eſt venialis ; quia non eſt gravis inordinatio, nec graviter repugnat charitati.

Quæſt. II. *Quænam ſunt ſuperbiæ remedia?*

Reſp. Generatim eadem ſunt, quæ humilitatis adjumenta, ſpeciatim vero hæc : 1. Sæpe humilitatem à Deo petere.

2. Sæpe conſiderare ſuum nihilum, ſuam effrænatam ad malum propenſionem, ſuas pravas cupiditates ſeu peccata, vitia, defectus, miſerias tum corporis, tum animæ, infirmitatem, impotentiam ſine Dei gratia actuali ad quemlibet actum ſalutarem ; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia ſunt inſtar nihil ; omnia quæ habemus eſſe à Deo : noſtra merita eſſe illius dona : *Quis te diſcernit? Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* 1. ad Cor. 4. Ex horum conſideratione complacentiam ſui coercere, ſe ipſum contemnere : & ex ſui contemptu humiliationes & quavis afflictiones, tamquam ſibi propter peccata debitas, libenter pro Chriſto ſuſcipere & ſuſtinere.

3. Meditari ſuperbiæ pœnas 1. Petri 5. *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam*. Et Matth. 23. *Qui ſe exaltaverit, humiliabitur : & qui ſe humiliaverit, exaltabitur*. Item & maxime exempla Chriſti, qui humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem Crucis, & opprobriis ſatiatus eſt, quemque imitari debemus : *Fruſtra enim appellamur Chriſtiani, ſi imitatores non ſimus Chriſti, qui ideo ſe viam dixit eſſe, ut converſatio Magiſtri forma eſſet diſcipuli ; & illum humilitatem eligeret ſervus, quam ſectatus eſt Dominus*. ait S. Leo Magn. Serm. 5. de Nativ.

4. Omnia ſua bona ac opera ad Dei gloriam ſæpiſſime actu referre, & crebro exercere actus internos ac externos humilitatis, atque opera ac miniſteria vilia & abjecta obire, infimum locum eligere, hoſpitalia viſitare, pauperibus & ægrotis miniſtrare, &c.

Quæſt. III. *Quænam ſunt filiæ ſuperbiæ, hoc eſt, vitia quæ à ſuperbia tamquam radice oriuntur?*

Reſp.

Reſp. Tres ſunt, ſcilicet præſumptio, ambitio, & vanagoria.

I. *Præſumptio*, & hæc eſt inordinata cupiditas faciendi aliquid facultatem ſuam excedens. Mortalis eſt. 1. Ratione gravis injuriæ Dei, ut cum Lucifer dicere præſumpſit: *Aſcendam, & ſimilis ero Altiſſimo*. 2. Ratione gravis damni proprii vel alieni, aut periculi talis damni: ut ſi præſumas exercere ſine ſufficienti peritia officium medici, advocati, judicis, confeſſarii &c. 3. Cum uſurpatur dignitas, vel poteſtas, vel officium ſæculare aut Eccleſiaſticum: ut ſi audias Confeſſiones, aut judices, aut exerceas actum ordinis ſine poteſtate legitima. *De præſumptione oppoſita ſpei dicetur infra.*

II. *Ambitio*, & eſt inordinata cupiditas honoris, vel dignitatis, aut potentiæ. Eſt autem inordinata. 1. Si appetas honorem quem non mereris, vel majorem quam mereris, vel ob rem qua cares; ut ſi honorari cupias ob doctrinam, nobilitatem, virtutem &c. qua cares: item ſi aſpires ad officium, munus, quo es indignus. 2. Si appetas honorem propter ſe, non illum referendo ad Dei gloriam, vel utilitatem proximi. 3. Si appetas honorem ex re illicita, v. g. duello. 4. Si nimio affectu honorem appetas.

Ambitio ſæpe mortalis eſt, nempe vel ratione materiæ graviter malæ, vel damni gravis, quod proximo infertur, vel periculi peccati gravis, vel medii graviter illiciti quod adhibetur, vel finis mortalis ad quem refertur, vel affectus graviter inordinati, ut ſi quis paratus ſit peccare mortaliter ad honorem vel dignitatem obtinendum aut tuendum.

III. *Vanagloria*, & eſt inordinata cupiditas humanæ exiſtimationis ac laudis. Proprius ejus actus eſt ordinata manifeſtatio propriæ excellentiæ ſive veræ, ſive fictæ. Eſt autem inordinata illa cupiditas, dum gloria quæritur ex doctrinæ, peritiæ, aut virtutis excellentia, vel ex rebus malis aut indifferentibus, aut major quam par ſit: aut præciſe propter ſe, non referendo illam ad honorem Dei.

Vanagloria mortalis eſt, eodem modo quo dixi de ambitione, ut ſi quis velit gloriam, vel laudes admittat de re mortali, v. gr. fornicatione, vindicta gravi &c. ſi in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illam referendo &c. Sæpe tamen eſt ſolum venialis, quia ſæpe non graviter repugnat charitati, nec gravem continet inordinationem.

Cæterum debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter ſe, ſed propter honorem Dei vel bonum proximi, acceptare, aut moderate expetere, non eſt peccatum, ſed actus charitatis, ex Sancto Thom. 2. 2. quæſt. 133. art. 1.

Quamvis vanagoria ſit filia ſuperbiæ, tamen à S. Thoma, poſt S. Gregorium, numeratur inter peccata capitalia, eo quod ex ea ſeptem alia immediate oriantur, nimirum inobedientia, jactantia, hypocriſis, contentio, pertinacia, diſcordia, & inventio novitatum.

IV. *Inobedientia*, formalis ſcilicet & ſpecialis, eſt peccatum, quo violatur præceptum ſuperioris ex contemptu, ſive quia præceptum eſt. Ex ſententia communi ſemper eſt mortalis, etiam in re minima: quia tunc contemnitur ſuperior ut ſuperior & miniſter Dei, ideoque Deus ipſe contemnitur, juxta illud, Luc. 10. *Qui vos ſpernit, me ſpernit*: & quia tunc quis, ita affectus eſt, ut nullo modo velit obſequi ſuperiori, quidquid præcipiat.

Violatio autem præcepti non ex contemptu, ſed ex alio motivo, puta ob delectationem vel utilitatem, aut difficultatem, eſt ex S. Thom. inobedientia generalis pertinens ad aliam ſpeciem peccati. Eſtque mortalis vel venialis, prout præceptum quod violatur, ſub mortali vel veniali obligat: atque etiam prout motivum graviter vel leviter malum eſt, cum actus participet malitiam finis, utpote per eum voliti.

V. *Jactantia*, qua quis verbis inordinate prædicat de ſe id, quod gloriam ac laudem apud alios parit, falſo parere putat, vel gloriatur de peccato. *Quandoque eſt peccatum veniale, quando ſcilicet aliquis de ſe talia jactat, quæ neque ſunt contra Deum, neque contra proximum*, ait S. Thom. quæſt. 112. art. 2. Eſt vero mortalis culpa. 1. Si quis proferat aliquid contra gloriam Dei, ut illud Ezech. 28. *Elevatum eſt cor tuum, & dixiſti: Deus ego ſum*. 2. Ratione gravis ſcandali, damni, contumeliæ, vel contemptus proximi. 3. Si ſit de actione mortaliter mala: quia includit approbationem actus mali, quæ eamdem cum illo ſpeciem habet: quia ſicut laudare opus mortale, v. gr. duellum, ita & de illo gloriari eſt mortale, opponiturque eidem virtuti opus illud vetanti, nam quævis virtus non ſolum obligat ad actum quem directe præcipit, ſed etiam indirecte obligat, & vetat ne ipſa contemnatur, aut irreverenter tractetur; contemnitur autem virtus, cum quis gloriatur de ejus

vio-

violatione, vel cum ejus violatio laudatur in alio. Hinc glorians de peccato aliquo, vel illud laudans, contrahit ſpeciem talis peccati, *Sanchez, & alii.*

VI. *Hypocriſis*, & eſt ſimulatio virtutis, hoc eſt, factum quo quis mentitur, ſe virtutem ſeu ſanctitatem habere, quam non habet, vel majorem quam habeat. Unde ſemper eſt peccatum ſaltem veniale, cum ſit mendatium facti. Sed mortale eſt, ſi habeat conjunctum vel contemptum virtutis, vel damnum proximi grave; item ſi ſimuletur ſanctitas ob finem graviter repugnantem charitati Dei aut proximi, puta ut quis falſam doctrinam diſſeminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiſcatur beneficium Eccleſiaſticum, aut quodvis officium, etiam ſæculare, quo indignus eſt. Si autem abſit contemptus virtutis ac damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter charitati, erit ſolum veniale. *Ita S. Thoma quæſt. 111. art. 4.*

VII. *Pertinacia*, & eſt perſeverantia in propria ſententia contra veritatem cognitam, vel ſufficienter propoſitam. Moralis eſt, quando illa veritas ad fidem, vel bonos mores, pietatem, pacem, bonum grave proximi pertinet; nam materia gravis eſt.

VIII. *Inventio ſeu præſumptio novitatum*, & eſt, cum quis ex inani gloria præſumit nova excogitare. Novitatum inventio vel uſus, mortalis eſt, ſi fidei, bonis moribus, pudicitiæ adverſetur, vel pariat ſcandalum, aut grave damnum proximo. *His adde contentionem & diſcordiam, de quibus in Tract. de Charitate.*

Vanæ gloriæ remedia eadem ſunt, quæ ſuperbiæ, quibus adde actus oppoſitos vitiis, quæ ab illa oriuntur.

ARTICULUS II.

De Avaritia.

Quæſt. I. QUid eſt avarita, & quale peccatum?

Reſp. 1. Avaritia eſt inordinata cupiditas divitiarum, hoc eſt, pecuniæ, & rerum pecunia æſtimabilium, ut ſunt agri, domus, pecora &c. Mortalis eſt. 1. cum in divitiis finis ultimus ponitur, ex Epheſ. 5. *Avarus, quod eſt idolorum ſervitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei.* 2. Cum quis ad divitas acquirendas, augendas vel conſervandas adhibet media graviter illicita, & injurias; vel paratus eſt peccare mortaliter, aut ita peccat, v. gr. injuſte alienum accipiendo, retinendo, eleemoſynas debitas omittendo &c. Hinc illud, Eccl. 10. *Avaro nil eſt ſceleſtius ... Nihil eſt iniquius, quam amare pecuniam.* Eſt peccatum capitale, quia eſt fons & origo multorum aliorum. *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas*, 1. ad Timoth. 6.

Si autem inordinatio amoris intra hoc ſiſtat, ut ſcilicet homo, quamvis ſuperflue divitias amet, non tamen præfert earum amorem amori divino, ut ſi propter divitias non velit aliquit facere contra Deum, & proximum, ſic avaritia eſt peccatum veniale, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 118. art. 4.

Præcipua avaritiæ remedia ſunt oratio, meditatio bonorum cœleſtium, periculi ac vanitatis bonorum terreſtrium, paupertatis Chriſti, mortis &c. crebra & larga eleemoſynarum largitio, reſignatio in jactura bonorum &c.

Quæſt. II. *Quænam ſunt filiæ Avaritiæ?*

Reſp. Ex S. Greg. ſunt hæ. 1. Obduratio cordis contra miſericordiam, miſeris & egenis non compatiendo, non opitulando, eos objurgando, debita dure exigendo à debitore, qui non eſt ſolvendo par &c. Mortalis eſt quoties ex ea præceptum eleemoſynæ vel charitatis graviter violatur.

2. Inquietudo cordis, quæ eſt inordinata, & anxia applicatio mentis ad acquirendas vel conſervandas divitias, cum inani timore ne non acquirantur, aut ne amittantur. Mortalis eſt, quando retrahit à ſpiritualibus vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur; vel cum quis divinæ providentiæ diffidit.

3. Violentia, qua res aliena per vim injuſtam uſurpatur. Mortalis eſt ex genere ſuo contra juſtitiam.

4. Fallacia ſive dolus, qui eſt alterius deceptio ſive verbis ſive factis; & Fraus, quæ eſt aſtuta deceptio proximi per ſola facta. Utraque eſt ex genere ſuo mortalis contra juſtitiam, & ſæpe confunditur.

5. Perfidia, qua fides in promiſſis, pactis, & rebus creditis violatur. Mortalis eſt in re gravi contra juſtitiam.

6. Proditio, quæ eſt manifeſtatio rei alicujus, vel perſonæ, in proximi damnum contra fidem ei debitam. Mortalis eſt ex genere ſuo contra charitatem & juſtitiam; & contingit tripliciter. 1. Circa perſonam, quo modo Judas Chriſtum prodidit. Circa

res,

ves, ut ſi miles declaret hoſti modum capiendi arcem; vel ſi alterius veſtem, pecuniam &c. abſconditam prædoni oſtendas. 3. Prodendo alterius ſecretum tuæ fidei commiſſum.

ARTICULUS III.

De Gula.

Quæſt. I. *Quid eſt Gula, & quale peccatum?*

Reſp. 1. Gula eſt inordinatus appetitus vel uſus cibi aut potus. Unde opponitur abſtinentiæ, & ſobrietati. Sumitur aliquando ſtrictius prout continet inordinationem ſolum in cibo & potu non ebriante. Ex S. Gregorio, committitur quinque modis. Si edas ante tempus. 2. Si nimis exquiſita, id eſt, pretioſiora, quam conveniat tuo ſtatui vel neceſſitati. 3. Si plus juſto. 4. Si voraciter. 5. Si nimis exquiſitè præparata, juxta hunc verſum.

Præpropere, laute, nimis, ardenter, ſtudioſe.

Quod ſpectat ad qualitatem cibi & potus, hæc debet eſſe accommodata ſtatui, conditioni, facultati, infirmitati, neceſſitati perſonarum, & loco ac tempori.

De quantitate autem cibi & potus non poteſt dari una certa regula omnibus ſecundum eamdem menſuram. Sed plus & minus exigitur ſecundum varietatem complexionum & fatigationum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quam alio, ſecundum diſpoſitionem ſui corporis. . . . Tantum ergo poteſt, & debet quis comedere & bibere, quantum credit ſe indigere ad ſuſtentationem & executionem eorum, quæ ſibi incumbit agenda, ita ut non uſque ad nauſeam ſumat, ſed cum aliquali adhunc appetitu finem faciat. Cum autem ex delectatione cibi vel potus plus ſumit quam ſibi dictat conſcientia opportunum, tunc peccat, ait S. Antonin. part. 2. tit. 6. cap. 1. §. 5. Peccat, inquam, etiamſi viliſſimi ſint cibi & potus, ut paulo ante notat poſt S. Auguſtinum, qui lib. 10. Confeſſ. cap. 31. ait: *Hoc me docuiſti, quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam.*

Reſp. 2. Peccatum gulæ mortale eſt in multis caſibus: unde, ad Gal. 5. comeſſationes inter opera excludentia à regno Dei numerantur. Et 1. quidem ratione affectus graviter inordinati, quo quis ita inhæret oblectationibus cibi vel potus, ut in iis finem ſuum ultimum conſtituat, juxta illud, ad Philip. 3. *Quorum Deus venter eſt*. Idque quamvis ſolum interpretative, ut cum quis ex affectu gulæ paratus eſt peccare mortaliter: nam hoc ipſo quod mortaliter peccat, Deum propter voluptatem deſerit, hancque illi ſuo facto præfert. Item cum quis nil quærit aliud, quam edendi & bibendi voluptatem, ad id cogitationes ac curas fere omnes referendo: nam is vitæ finem in delectatione cibi vel potus ponit. (*) Huc ſpectat propoſitio 8. ex damnatis ab Innocent. XI. *Comedere & bibere uſque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem non eſt peccatum, modo non obſit valetudini, quia licite poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui.* 2. Si quis bibat ad ebrietatem. 3. Si quis ob ſolam voluptatem cibo & potu uſque ad vomitum ſcienter ſe ingurgitet: nam hoc, etiam ſecluſis ſcandalo & ebrietate, continet gravem inordinationem, ac periculum lædendi ſanitatem, & graviter reprehenditur ab Iſaia, cap. 28. *Omnes menſæ repletæ ſunt vomitu, ſordibuſque*. Idem dic, ſi quis poſtquam multum comedit, ad vomitum ſe excitet, ut iterum ob ſolam voluptatem edat; nam hoc graviter dedecet naturam rationalem, præſertim elevatam, eſtque plus quam beſtialem. 4. Ratione gravis nocumenti, quod quis ob gulam ſibi, aut familiæ ſuæ, aut creditoribus infert; ſanitatem corporis graviter lædendo, ſe reddendo impotentem ad ſolvenda debita, filios vel filias in ſtatu convenienti non collocando, item non opitulando gravem neceſſitatem patienti; aut ſi inde notabiliter ineptus fiat ad functiones aliquas ſub mortali tenetur &c. 5. Si quis ſaltem extra neceſſitatem extremam, carne humana aut ſanguine veſcatur. *Ita communiter*. Nam hóc eſt contra honorem defunctis debitum, & contra ordinem ac inſtinctum rectum naturæ: unde ab hoc tamquam à re valde inordinata & extremæ feritatis abhorruere Gentes omnes non penitus barbaræ. Licet tamen uti carne humana in medicamentis, quia tunc ſic alterata eſt, ut dici nequeat carnis humanæ ſumptio. 6. Ratione gravis ſcandali, vel periculi peccandi graviter.

Extra hos caſus peccatum gulæ eſt ſolum veniale. *S. Thomas* 2. 2. *q.* 148. 2.

Quæſt. II. *Quænam ſunt Gulæ remedia?*

Reſp. Hæc: 1. Conſiderare gulæ incommoda ac damna, nempe intellectum obnubilat, mentem deprimit, bona deſideria extinguit, aggravat animam, reddit hominem ineptum

ptum

ptum ad ſua officia, & exercitia ſpiritualia; impedimenta apponit gratiæ divinæ, & gaudiis ſpiritualibus; vitam minuit, & morbos & multa peccata parit; aditum vitiis aperit, & intercludit virtutibus. Item cogitare, quam citò tranſeat cibi & potus delectatio, gravia autem mala ex gula orta maneant.

2. Vitare occaſiones.

3. Sectari in omnibus temperantiam, nil ultra neceſſitatem convenientem edendo & bibendo.

4. Semper ſibi in menſa ſubtrahere aliquid modicum, quod adhuc licite ſumi poſſet, & præſertim quod magis arridet palato.

Quæſt. III. *Quid eſt ebrietas, & quale peccatum?*

Reſp. Ebrietas eſt exceſſus in potu uſque ad violentam privationem rationis, ejuſque poteſtatis proximæ. Eſt peccatum mortale, ut inter omnes conſtat. 1. Ex Iſai. 5. *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam*. Et 1. ad Corinth. 6. *Neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt*. Vox græca ſignificat ebrios. Et ad Galat. 5. ebrietas recenſetur inter opera carnis, quæ excludunt à regno Dei. 2. Ex conſenſu Patrum & Doctorum. Pro omnibus ſint, S. Baſil. homil. 14. *Ebrietas dæmon eſt voluntarius. . . . Ebrietas malitiæ mater eſt, virtutis inimica*. S. Ambroſ. lib. de Helia, cap. 14. *Noxia eſt ebrietas ad corporis ſanitatem, mentis etiam crimen adjungit*. S. Hieronym. Epiſt. 33. *Qui inebriatur, & mortuus & ſepultus eſt*. 3. Quia eſt gravis inordinatio & difformitas, violenter adimere ſibi poteſtatem proximam utendi ratione, exercendi opera virtutum, obeundi ſua munera, vitandi malum, faciendi bonum, & ſubveniendi neceſſitatibus ſubditis animæ ac corporis; atque ita ſe ad brutorum ſtoliditatem abjicere, & imaginem Dei deturpare. Ebrietate autem hæc poteſtas ſic amittitur.

Quare non licet ſe inebriare, ſive ad vitandam mortem ab altero intentam: nam (ut ait S. Auguſtin. ſerm. 232. vel S. Cæſarius) *Etiamſi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: Aut bibas, aut morieris; melius erat ut caro tua ſobria occideretur, quam per ebrietatem occideretur*. Ebrietas quippe, ſicuti fornicatio, non eſt medium ex ſe ordinatum ad vitandam mortem. Sive in medicamentum, quod tamen raro & fere numquam eſſe poteſt, cum, teſte Hypocrate, ebrietas ſit valde periculoſa corporis ſanitati. Ita S. Antonin. part. 2. tit. 6. cap. 3. ibi: *Non excuſaretur per hoc quis ab ebrietate ſecundum Thomam, quamvis faceret cauſa medicinæ: & per conſequens peccat mortaliter & ſumens, niſi crederet ex illo potu non poſſe inebriari, & medicus, vel alius qui hoc ſibi ſcienter conſuleret, & propinaret hoc exiſtimans*. Nam ebrietas quovis modo intentata ac procurata, ſemper graviter diſconvenit naturæ rationali qua rationali, cum violenter rationem perturbet, adimat poteſtatem ea utendi, & ſubveniendi neceſſitati animæ ac corporis, Dei imaginem fœdet, atque hominem ad ſtatum bruti redigat.

Nec dic ebrietatem conſiſtere tantum in exceſſu vini, voluptatis cauſa. Nam quamvis voluptas in nimio potu non intendatur, tamen effectus recenſiti ſemper ſequuntur, & temperantia violatur; cùm immoderata potus vel cibi ſumptio, præciſo hoc vel illo fine, ei opponantur: neque enim ad violandam aliquam virtutem neceſſe eſt agere ex voluptate. Enimvero ſi duo, propoſito præmio, inter ſe contenderent, uter illorum plus vini biberet, & uſque ad privationem rationis biberent abſque voluptate, imo cum moleſtia, ſaltem quantum ad exceſſum; nonne contra temperantiam peccarent, & ebrietatis malitiam contraherent? Et ideo SS. Patres exceſſum vini ſine ulla exceptione ſemper damnant.

Ut autem ebrietas ſit mortalis, ſufficit quod ſit voluntaria indirecte vel interpretative. Quare peccat mortaliter. 1. Qui expreſſe non vult ſe inebriare, ſed tamen tantum bibit, quantum poteſt, non ſatis attendens, an ſequatur privatio rationis, necne. 2. Qui probabiliter putans, vel ſuſpicans ſecuturam privationem rationis ſi pergat bibere, vel de hoc dubitans, adhuc bibit: quia ſaltem ſe exponit periculo ebrietatis, & vult ebrietatem ſaltem interpretative. Item ſi hoc periculum advertere poſſit, & negligat, etiamſi privatio rationis ſolum eventura ſit poſt unam alteramve horam, cum nempe ad aerem prodibit. 3. Qui ex amicitia vel urbanitate alium invitat ad hauſtus, quibus probabiliter prævidet inebriandum; quia invitat ad id quod alter ſine mortali facere nequit; & cum vere inducit in ebrietatem, vel ejus periculum. Idem dic de iis qui alios ad æquales hauſtus incitant vel cogunt, aut ſe invicem obligant, ex cap. 14. *de vita & honeſtat. Clericor.* ex Concilio generali Lateran. Nam ſaltem alios vel ſe conjiciunt in periculum probabile ebrietatis. Similiter de iis, qui ebrioſis, vel ebrietati proximis vinum ſubminiſtrant; & de iis,

qui

qui non impediunt, ne alius inebrietur, cum commode impedire poſſunt.

Nota. 1. Ebrietas ſic eſt peccatum grave reſpectu omnium, ut ſit gravius in quibuſdam perſonis, ſcilicet. 1. Mulieribus, ob turpitudinis & luxuriæ periculum tum in ſe, tum in aliis. 2. In iis, qui debent ex officio alios regere, ut ſunt paterfamilias, magiſtratus &c. 3. In Clericis præſertim ſacro ordine inſignitis, & maxime curatis, tum propter ſcandalum majus, tum quia ebrietas eſt libidinis fomes, ac nutrix, tum propter damna quæ aliis oriri poſſunt, cum Sacerdos ebrius fungi nequeat officio in neceſſitate occurente: unde à multis Conciliis ſub gravibus pœnis ebrietas illi ſpeciatim prohibita eſt.

Nota. 2. Ebrietas perfecta cognoſcitur. 1. Quando quis non novit diſcernere inter licitum & illicitum, vel non poteſt ſolita officia exequi. 2. Quando quis poſtridie non meminit quod dixerit, egerit; quomodo domum redierit; &c. 3. Si ea fecit quæ nunquam integra mente ſolet: ut ſi turpia vel abſurda protulerit, cum alias ſit pudicus & prudens; ſi juravit, blaſphemarit, vel familiam perturbarit, cum alias ſit modeſtus, & benignus &c.

Quæſt. IV. *An mala & peccata in ebrietate culpabili commiſſa imputantur ad culpam, ut cædes, vulnera, blaſphimiæ &c.*

Reſp. Affirmat. ſi præviſa ſint ut veriſimiliter ſecutura, vel prævideri potuerint. *Eſt communis ſententia.* Quia ſunt ſufficienter voluntaria: qui enim vult cauſam, vult conſequenter effectum ſaltem interpretative, ſi hunc cognoſcat vel cognoſcere poſſit probabiliter ex ea ſecuturum: ad culpam autem mortalem ſufficit voluntarium indirectum & interpretativum. Ita S. Thom. 1. 2. quæſt. 77. art. 7. ibi: *Aliquid poteſt eſſe voluntarium vel ſecundum ſe, ſicut quando voluntas directe in ipſum fertur; vel ſecundum ſuam cauſam, quando voluntas fertur in cauſam & non in effectum, at patet in eo qui voluntarie inebriatur: ex hoc enim quaſi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit.*

Imo peccata, quæ probabiliter ſecutura novit ebrius, vel prævidere potuit, ei imputantur coram Deo, etiam ſi reipſa poſt non ſequantur: quia iſtud eſt per accidens defectu objecti, & quia ſe exponere periculo probabili peccati mortalis, etiamſi illud non perficiatur, eſt peccatum mortale ejuſdem ſpeciei cum illo, cujus probabile periculum adire voluit: nam hoc ipſo tale peccatum indirecte, vel ſaltem interpretative, volitum eſt. Secus de peccatis, quæ nullo modo prævideri potuerunt, quia nullo modo ſunt voluntaria.

Quæſt. V. *Quænam ſunt filiæ Gulæ?*

Reſp. Ex S. Gregorio hæ ſunt ex parte animæ. 1. Hebetudo mentis, ſeu ſtupiditas orta ex crapula. Eſt mortalis, quando, quis ex intemperantia fit ineptus ad intelligenda vel præſtanda ea, quæ ad ſalutem ei ſunt neceſſaria, aut ad quæ graviter obligatur. *Attendite vobis, ne forte graventur corda veſtra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ, & ſuperveniat in vos repentina dies illa &c.* Luc. 21.

2. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obſcœnas, actus turpes, choreas inhoneſtas &c. Mortalis eſt, quando eſt inductiva ad conſenſum, vel actum, vel delectationem mortalem, aut ad aliquid ſcandalum pariens.

3. Multiloquium, in quo invenietur ſtultitia, nec deerit peccatum. *In multiloquio non deerit peccatum.* Prov. 10.

4. Scurrilitas, quæ excitat ad indecora, vel turpia agenda aut dicenda, riſus movendi cauſa.

ARTICULUS IV.

De Luxuria.

Quæſt. I. *Quid eſt Luxuria?*

Reſp. 1. Eſt inordinatus appetitus vel uſus venereorum, aut voluptatis venereæ. Eſſe peccatum mortale ex genere ſuo, inter omnes conſtat. 1. Ex Galat. 5. *Opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria . . . . quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.* 2. Quia cum uſus rei venereæ ex natura ſua ſit inſtitutus ac neceſſarius ad conſervationem ac propagationem generis humani, cenſetur res gravis: Ergo inordinatio in hac materia eſt in re gravi: Ergo mortalis.

Luxuria dividitur in perfectam ſeu conſummatam, quæ conſiſtit in voluntaria effuſione ſeminis; & in non conſummatam, in qua non intervenit effuſio ſeminis. Conſummata duplex eſt: alia naturalis, quæ eſt voluntaria ſeminis effuſio, in qua ſervantur conditiones, quas poſtulat natura actus ad hominis generationem requiſiti: alia innaturalis ſeu contra naturam, in qua conditiones illæ non ſervantur.

Quæſt.

Quæſt. II. *Quot ſunt ſpecies luxuriæ conſummatæ naturalis?*

Reſp. Sex, nempe, ſimplex fornicatio, ſtuprum, raptus, adulterium, inceſtus, & ſacrilegium, quorum quinque ultimæ habent ſpecialem, & notabiliter diverſam inter ſe difformitatem ſuperadditam luxuriæ.

1. Simplex fornicatio eſt copula ſoluti cum ſoluta non virgine ex mutuo conſenſu extra matrimonium. Solutos voco, qui nullo vinculo ſeu impedimento ab ineundo inter ſe conjugio prohibentur. Dixi, *non virgine*. Nam ex S. Thom. quæſt. 154. artic. 6. *fornicatio eſt concubitus, qui fit cum mulieribus jam corruptis*. Fornicationem eſſe ſemper per ſe peccatum mortale, fide conſtat ex ad Epheſ. 5. *Omnis fornicator non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei*: Et ex 1. ad Corinth. 6. *Neque fornicarii regnum Dei poſſidebunt*, Et, ad Galat. 5. ſupra citat. Eſſe vero intrinſece malam graviter, patet ex eo quod per ſe graviter repugnet bonæ ac debitæ educationi prolis; hæc enim requirit operam viri & fœminæ, cui ſint inter ſe conjuncti Lege matrimonii: alioqui ex natura rei incerta eſſet, & periculo expoſita prolis inſtitutio. Unde ejuſmodi inordinatio eſt gravis, utpote in re magni momenti, qualis eſt bona prolis inſtitutio. Et quamvis hoc incommodum poſſet impediri in aliquo caſu, id eſſet per accidens, & nihilominus debuit à Deo, authore naturæ, generaliter prohiberi pro omni caſu: nam alioqui homines cupiditate excœcati facile ſibi fingerent & promitterent illud incommodum ceſſaturum in multis caſibus, in quibus non ceſſaret, cum magno prolis damno. Imo numquam poteſt ceſſare hoc damnum & incommodum, quod eſt naſci extra matrimonium, & à parentibus Lege matrimonii non obligatis ad curandam & recte educandam prolem. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Tam clarum videtur, fornicationem ſecundum ſe nullam involvere malitiam, & ſolum eſſe malam quia interdictam, ut contrarium omnino rationi diſſonum videatur.*

Cæterum fornicatio cum concubina eſt cæteris gravior: quia concubinatu homo non ſolum peccat, ſed etiam manet in ſtatu peccati, & in continua voluntate ſaltem virtuali peccandi. Quare concubinarius, quamvis mors immineat, abſolvi non debet quin prius concubinam ejecerit, niſi ejiciendi tempus omnino deſit, tunc enim ſufficit verum ejiciendi propoſitum. Imo etiamſi eam domi non retineat, extra mortis articulum non eſt abſolvendus antequam habeatur experientia de ejus continentia.

Item fornicatio fidelis cum infideli, eſt ſecundum omnes, longe gravior, quam cum catholica. Imo juxta Delugo, & alios, hæc circumſtantia mutet ſpeciem, quia prohibitum eſt ab Eccleſia matrimonium cum infideli in honorem religionis catholicæ, atque ob periculum malæ educationis prolis, & nimii amoris erga infidelem, & defectionis à vera fide: ita ob idem motivum cenſetur prohibita ab Eccleſia quævis copula cum infideli, quæ ſemper vergit in dedecus religionis, ac proinde talis fornicatio eſt non ſolum contra caſtitatem, ſed etiam econtra virtutem religionis, ac cultus veri Dei.

Item fornicatio in Chriſtianis habet peculiarem deformitatem. Nam corpora noſtra per Baptiſmum & Euchariſtiam facta ſunt membra Chriſti, & templa Spiritus Sancti 1. *ad Corinth.* 6.

Copula vero cum alterius ſponſa præter luxuriam, continet malitiam mortalem injuſtitiæ, poſitam in eo quod fides data violetur; & res alteri promiſſa & ex juſtitia debita, notabiliter corrumpatur. Quod idem de ſponſo affirmant multi, quia pariter violat in re gravi fidem datam.

2. Stuprum eſt concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, ſeu corrumpitur. Qui ſi fiat virgine coacta, vel per dolum ſeu fraudem ſeducta, præter malitiam fornicationis continet duplicem injuriam mortalem, unam factam virgini, cui honor virginitatis per vim vel fraudem adimitur; alteram ejus patri, in cujus cuſtodia manet.

Quod ſi nec invita, nec ſeducta fuerit, tamen ejus defloratio, præter fornicationis malitiam, continet tum injuriam illatam parentibus, qui jus habent tuendi integritatem corporalem ſuæ virginis, donec nuptui collocetur; juxta illud Eccli. 7. *Filiæ tibi ſunt, ſerva corpus illarum*: Tum malitiam contra pietatem illis debitám, præbendo iis graviſſimam mæſtitiæ ac ignominiæ cauſam, & ob periculum augendi dotem, vel innuptam retinendi filiam. Item conſtituit fœminam in gravi periculo deinceps peccandi, & aufert ſignaculum virginitatis: cui multiplici malitiæ cooperatur ſtuprator. Quare circumſtantia defloratæ virginitatis fœminæ, etiam abſque vi, dolo, falſis perſuaſionibus, debet in confeſſione exprimi, præſertim cum ſit verum ſtuprum, ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 154. art. 6.

Porro

Porro eſt etiam ſtupri ſpecies cum adoleſcens virgo à muliere vi vel dolo ad copulam pertrahitur. Nam tunc eſt illicita ac violenta virginis defloratio.

3. Raptus eſt cum perſona aliqua per vim abducitur ab uno loco in alium, concubitus illiciti, vel alterius libidinis, aut etiam matrimonii cauſa, ſive ſit mas, ſive fœmina, nupta aut innupta, virgo aut corrupta: ſive vis inferatur ſoli perſonæ abductæ, ſive parentibus ſolis, ſive utriſque. Unde dublicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, alteram contra juſtitiam, ob injuriam illatam perſonæ abductæ invitæ, vel ſaltem ejus parentibus aut tutoribus, dum conſtituta ſub ipſorum cuſtodia extrahitur ipſis rationabiliter invitis. Graviſſimæ pœnæ in utroque jure contra raptores ſtatuuntur.

4. Adulterium eſt concubitus perſonarum, quarum alterutra, vel utraque eſt conjuncta matrimonio cum alia tertia. Præter malitiam luxuriæ mortalem, continet gravem injuriam, tum contra conjugem, nam vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed uxor; nec uxor ſui, ſed vir, ex 1. *ad Corinth.* 7. tum contra matrimonii ſtatum & ſanctitatem. Unde ſpecialiter prohibetur à Deo, *non mœchaberis*. Et 1. Cor. 6. *neque idolis ſervientes, neque adulteri Regnum Dei poſſidebunt.*

Quod ſi conjux adulterantis conſentiat, adhuc concubitus erit contra juſtitiam. Quia eſt ſemper contra jus conjugii, & conjugis ut conjux eſt, cui cedere valide non poteſt, eo quod ei competat non ad bonum privatum, ſed ratione ſtatus, qui communis eſt. Unde cum ceſſio juris ſit nulla, jus manet, & ſic tunc violatur: ideoque ſemper eſt verum adulterium. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem. *Copula cum conjugata, conſentiente marito, non eſt adulterium, adeoque ſufficit in confeſſione dicere, ſe eſſe fornicatum.*

Triplex eſt adulterium. Nam vel eſt copula conjugati cum ſoluta, vel ſoluti cum conjugata, vel conjugati cum conjugata. Si fœmina ſit conjugata, gravius eſt peccatum, quam ſi vir tantum, propter incommoda graviora, nempe incertitudinem prolis, ſuppoſitionem prolis alienæ cum damno mariti & veri hæredis, & ſæpe impedimentum generationis. Unde hæc circumſtantia declarari debet, etiam ab adultero, quia ipſe cooperatur fœminæ ad illam gravitatem majorem, & ad pericula ac damna inde ſequi nata. Si vero uterque ſit conjugatus, adhuc gravius eſt, quia eſt duplex adulterium, & duæ injuriæ mortales in utriuſque conjugem, exprimendæ in confeſſione.

5. Inceſtus eſt copula perſonarum conſanguinearum, vel affinium intra gradum prohibitum. Opponitur caſtitati, & pietati; nam præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem contrariam reverentiæ conſanguineis vel affinibus debitæ. Eo gravius ſcelus eſt, quo gradus eſt propinquior, qui proinde in confeſſione exprimi debet: nam conſanguineis & affinibus pro diverſitate graduum diverſus honor ac pietas debetur, & tunc violatur.

Item multo gravior eſt inceſtus cum conſanguinea, quam cum affine v. gr. cum ſorore propria, quam cum ſorore uxoris. Quia vinculum illud eſt multo arctius; nam plus eſt eſſe conjunctum ex proprio ſanguine, quam ratione ſanguinis uxoris; conſanguinitatis propinquitas, utpote immediata ac naturalis, major eſt propinquitate affinitatis, quæ eſt dumtaxat mediata & voluntaria. Imo inceſtus in conſanguinitate differt ſpecie ab inceſtu in affinitate: nam reverentia debita conſanguineis, quæ violatur, eſt notabiliter diverſa à reverentia debita affinibus, cum habeat motivum notabiliter diverſum, nempe communionem ſanguinis, & originem ab eodem ſtipite: ac proinde ii duo inceſtus habent turpitudinem notabiliter diverſam.

Inceſtus vero ſpiritualis, qui eſt copula illicita inter perſonas impeditas ob cognationem ſpiritualem ortam ex Baptiſmo vel Confirmatione, continet tum malitiam propriam inceſtus, quatenus eſt copula inter perſonas vinculo ſpiritali conjunctas, cujus conjunctionis intuitu Eccleſia prohibuit inter illas matrimonia: tum malitiam ſacrilegii, eo quod prohibitio iſta facta ſit propter reverentiam debitam Sacramento, quæ reverentia violatur per talem copulam. Unde debet explicari cognatio ſpiritualis in ſpecie, ut innoteſcat utraque malitia. *Ita Delugo, Sanchez, &c.*

6. Sacrilegium venereum eſt violatio rei ſacræ per actum luxuriæ. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra caſtitatem, & alteram contra religionem, qua gravis irreverentia Deo irrogatur. Res autem ſacræ, quæ ſic violari ſolent, ſunt perſona voto caſtitatis etiam ſimplici obſtricta, & locus ſacer.

Quare ſacrilegium eſt, 1. Omnis actus tum externus, tum etiam mere internus luxu-

luxuriæ ſive conſummatæ, ſive non conſummatæ, à perſona voto caſtitatis obſtricta, vel ab alia cum illa aut circa illam commiſſus: ut ſunt pollutio, copula, oſcula, tactus, deſideria, delectatio moroſa &c. Nam per tales actus violatur ſanctitas perſonæ, quæ per votum caſtitatis corpus ſuum, & affectus ſuos omnes quoad voluptatem veneream Deo conſecravit. Quod ſi utraque perſona ſit ſacra, erit duplex ſacrilegium.

2. Omnis actus venereus illicitus exterior, etſi occultus, ut fornicatio, pollutio, & tactus impudici in loco ſacro, nempe in Eccleſia vel cœmeterio. Nam ſunt contra reverentiam loci ſacri, & ejus intuitu ab Eccleſia prohibentur. Item copula conjugalis etiam occulta, quam non permittit ſanctitas loci, & quæ in ejus reverentiam ab Eccleſia prohibetur.

Porro tanto gravius eſt ſacrilegium, quanto fœdior eſt luxuria; quia tanto magis repugnat reverentiæ debitæ rebus ſacris.

Nota. Peccatum luxuriæ Confeſſarii cum Pœnitente, continet malitiam duplicis ſacrilegiis, tum contra votum caſtitatis, tum contra reverentiam Sacramenti, quod per hoc redditur odioſum ac ſuſpectum, maxime ſi ſumitur ut medium ad peccandum. Imo licet tale peccatum non ſit proprie inceſtus, quia non contrahitur cognatio ſpiritualis, niſi ex Baptiſmo, & Confirmatione, cap. 3. *de cognat. ſpirit. in 6.* tamen habet etiam malitiam tamquam inceſtus ſpiritualis: nam eſt inceſtus quidam ſimilitudinarius, ex cap. *Non debet* 30. quæſt. 1. ubi Cæleſtinus Papa ait: *Non debet Epiſcopus, aut Presbyter commiſceri cum mulieribus, quæ ei ſua fuerint confeſſa peccata. Si forte (quod abſit) hoc contigerit, ſic pœniteat, quomodo de filia ſpirituali, Epiſcopus quindecim annos, Presbyter duodecim, & deponatur, ſi tamen in conſcientiam populi devenerit.* Et, ex cap. *Omnes* eod. *Quia per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter ſacerdotem & mulierem confitentem, ſimili cognatione ſpirituali, ut tantùm peccet eam carnaliter cognoſcens, ac ſi eſſet ſua ſpiritualis filia*, ait S. Thom. in 4. diſt. 42. quæſt. 1. art. 2. ad 8. Hinc circumſtantia hæc in cònfeſſione exprimi debet. *Sanchez, Delugo &c.*

Quæſt. III. *Quænam ſunt ſpecies luxuriæ conſummatæ contra naturam?*

Reſp. Cùm hæc peccata ſint ea, in quibus non ſervantur conditiones, quas poſtulat natura actus venerei, ut ex eo poſſit fieri conceptio hominis, & hæ conditiones quinque ſint, ſcilicet conjunctio duorum, eadem in utroque ſpecies, ſexus diverſus, organa ſeu vaſa apta, & debitus modus, ideo ſunt quinque ejuſmodi peccata.

Mollities, ſeu pollutio proprie ſumpta, quæ eſt voluntaria ſeminis effuſio ſine ullo concubitu: ſive illud foras effundatur, ut in maribus, ſive intus diffluat in matricem, ut in fœminis.

2. Inordinatus concubendi modus, quo ſemen extra vas effunditur, aut effundendi periculum infertur, eſt peccatum mortale, cum repugnet generationi, ad quam ſemen ex natura ſua ordinatum eſt: & quidem gravius pollutione, cum ei ſuperaddat inordinatum congreſſum. Quòd ſi modus debitus non ſervetur, ſed vir ſuccumbat, vel averſe accedat more pecorum, vel à latere ſtet aut ſedeat, tunc, modo diligenter avertatur periculum effuſionis extra vas juxta communem ſententiam, non eſt peccatum per ſe mortale, ſed veniale grave, nec contra naturam, ſed præter naturam. Dico *per ſe*, quia poteſt eſſe, & eſt plerumque ſignum concupiſcentiæ mortalis, cùm ſit ex ſola libidine ſine cauſa, ut dicit S. Thom. Sed nullum erit peccatum, ſi hoc fiat ex neceſſitate, cùm ſcilicet ob diſpoſitionem alterutrius corporis conjuges non poſſunt ſervare modum ordinarium, nam tunc alter modus non eſt incongruus reſpectu illorum: ſed conveniens, modo diligenter avertatur periculum effuſionis extra vas.

3. Sodomia imperfecta, quæ eſt commixtio maris cum fœmina non ſervatis debitis organis, ſeu inſtrumentis naturalibus.

4. Sodomia perfecta, quæ eſt commixtio duorum ejuſdem ſexus, ut maris cum mare, vel fœminæ cum fœmina. Nec refert in quo vaſe coeant maſculi inter ſe, & fœminæ, ſive in vaſe anteriori aut poſteriori, ſive in ore, aut quavis alia parte; cum Sodomiæ perfectæ malitia conſiſtat in affectu ad ſexum indebitum, & ſit completa eo modo quo poteſt, dum eſt applicatio membri ad membrum ejuſdem ſexus. Præter malitiam mortalem graviorem pollutione, poteſt habere alias adjunctas, ut adulterii, ſi fiat à perſona conjugata vel cum illa; ſacrilegii, ſi cum ſacra; inceſtus, ſi cum conſanguinea aut affini &c. Debet autem pœnitens explicare in confeſſione, an fuerit agens vel patiens, quia ex parte agentis intervenit pollutio propria, quæ forte non intervenit ex parte patientis (quamvis plerumque interveniat utrimque; & cum ſic interveniſſe noſcitur, expri-

exprimi debet.) Nam diverſa ſunt peccata voluntarie pollui, & ſolum cooperari pollutioni alterius: aliud enim eſt non cohibere delectationem propriam illicitam, aliud procurare alienam. *Delugo.*

Hæc ſodomia eſt diverſæ ſpeciei ab imperfecta. Nam non ſervare in copula carnali debitum ſexum, eſt deformitas contra rectam rationem, notabiliter diverſa à deformitate, quæ ineſt congreſſui, quo non ſervatur debitum inſtrumentum ſeu vas, ſervato debito ſexu.

5. Beſtialitas, quæ eſt coitus cum beſtia, ſive ejuſdem, ſive diverſi ſexus, eſt ſcelus cæteris gravius: nam magis dedecet naturam rationalem ad Dei imaginem factam; & diverſitas ſpeciei magis repugnat inſtituto naturæ. Ad hoc revocatur congreſſus cum dæmone in forma hominis vel bruti, qui præter malitiam luxuriæ contra naturam eſt etiam contra virtutem religionis, propter commercium & ſocietatem cum capitali hoſte Dei.

Porro hæc omnia peccata inter ſe ſpecie differunt: nam ſingula habent ſpecialem & notabiliter diverſam deformitatem caſtitati repugnantem. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Mollities, Sodomia, & Beſtialitas ſunt peccata ejuſdem ſpeciei infimæ, ideoque ſufficit dicere in confeſſione ſe procuraſſe pollutionem.* Sunt etiam graviora aliis ſpeciebus luxuriæ naturalis in ratione luxuriæ: nam per ſe magis ſunt contra naturam & finem generationis. Aliquæ tamen ex his ſpeciebus poſſunt eſſe graviores culpæ ex alia parte, ut ſcilicet involvant malitiam alterius ſpeciei contra juſtitiam, pietatem, religionem: nam ſimplex pollutio non eſt abſolutè majus crimen, quam concubitus cum matre, vel cum moniali.

Quæſt. IV. *An pollutio voluntaria eſt per ſe ſemper peccatum mortale?*

Reſp. Affirmat. *Ita omnes.* Conſtat 1. Ex 1. ad Corinth. 6. *Neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt.* Et, ad Epheſ. 5. *Omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Chriſti, & Dei.* Pollutio autem eſt vera immunditia ac impuritas, & quidem ſpecialis. 2. Quia eſt intrinſecè mala, & crimen ſimplici fornicatione gravius. Nam graviter repugnat generationi & propagationi generis humani, ad quam ex natura ſua ordinatum eſt ſemen humanum: ideoque gravem continet inordinationem, quam Scriptura indicat, Geneſ. 38. ubi de Onam fundente ſemen in terra ait. *Et idcirco percuſſit eum Dominus; quod rem deteſtabilem faceret.* Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Mollities jure naturæ prohibita non eſt: unde ſi Deus eam non interdixiſſet, ſæpe eſſet bona, & aliquando obligatoria ſub mortali.*

Quare, ſecundùm communem Doctorum ſententiam, nullo caſu, etſi non voluptatis, ſed ſolius mortis vitandæ cauſa, licet in ſe vel in alio quovis modo, pollutionem voluntariè procurare, admittere vel intendere, aut aliquid ſumere ea intentione, ut etiam in ſomno accidat. Nam ipſe actus pollutionis independenter à delectatione, ſecundùm ſe graviter repugnat generationi, quæ ſola eſt finis ſeminis humani. Et ideo neque licet probare, aut ſumere medicamentum ad corrumpendum ſemen, illudque emittendum via ordinaria ſine delectatione.

Porrò de diſtillatione, quæ eſt fluxus humoris quaſi medii inter urinam & ſemen, idem ſentiendum eſt, quod de pollutione, ſi fiat cum ſenſu delectationis venereæ. Cum autem ſit ſine ulla commotione ſpirituum genitalium, & abſque omni carnali delectatione, de ea non eſt magis curandum, quam de ſudore, inquit Cajetanus.

Obj. Licet corporis ſui partes abſcindere ad vitæ ſuæ conſervationem. Ergo &c.

Reſp. Diſparitas eſt, quòd partes corporis per ſe & primariò ordinentur ad totum conſtituendum; unde de illis diſponere licet ad totius conſervationem. At ſemen ſolùm inſtitutum eſt & ordinatum ad ſpeciei propagationem: ideoque eo uti non licet, niſi modo ad ſpeciei propagationem convenientem idoneo, & intra matrimonium. Addit Sanchez, quod ſi ullo caſu liceret ſeminis effuſionem procurare extra actum conjugii, periculum eſſet ne ob vehementem voluptatem, quæ in ea ſentitur, homines paſſione excæcati & illecti, eam licentiam facilè extenderent ad plures alios caſus, in detrimentum ſpeciei humanæ, & ſæpiſſime illum caſum adeſſe ſibi falsò perſuaderent. Nam ſi ſimul voluptate frui, & onera educandæ prolis vitare liceret, impediretur propagatio generis humani. Unde ad commune bonum, & ad occurrendum periculis alias futuris, debuit pollutio jure naturali prohiberi in omni caſu. At cùm abſciſſio membri ſit de ſe moleſta, periculum non eſt, ne extendatur ultra caſus à natura conceſſos.

Dixi, *voluntaria*. Quia ſi pollutio non ſit voluntaria nec in ſe, nec in cauſa, ut ſæpe fit in ſomno, vel quando ex cauſis naturalibus

bus licitis oritur, non eſt peccatum, ſecluſo conſenſu in delectationem. Nam omne peccatum imputabile eſt eſſentialiter voluntarium, vel directè, vel indirectè, aut interpretativè, in ſe vel in alio.

Pollutio tamen in ſomno facta mortalis eſt, ſi ante directè procurata eſt, vel ſi poſt ſomnum in ipſa evigilatione, cum plena advertentia placuit ob delectationem veneream. Alias non eſt peccatum, niſi indirectè procurata fuerit in exceſſu cibi vel potus, quia nemo poteſt peccare in ſomno, defectu libertatis. Ita *S. Thom. in 4. diſt. 9. art. 4.* Quod ſi (ut multi docent) liceat evigilanti non impedire, ſed permittere abſolvi pollutionem jam in ſomno cœptam ad vitandum morbum, (modo non ſit periculum conſentiendi in delectationem veneream, ad quod opus eſt oratione,) quia inquiunt, eſt præcisè pati ex neceſſitate effuſionem ſeminis, non autem illam procurare; tunc ſaltem eſt obligatio reprimendi delectationem per poſitivam diſplicentiam internam; nam non licet ſe habere indifferenter ad illam. Certo autem peccat, qui expergefactus promovet pollutionem in ſomno cœptam, addendo conatum; quia non præcisè patitur, ſed poſitivè continuat illam. Imo dum pollutio naturaliter fluere ſentitur, quovis tempore tenemur eam cohibere, alioqui diſplicentia interna, quam tenemur de venerea delectatione elicere, non eſt efficax.

Nota. Sæpe pollutio, præter propriam malitiam, habet aliam in confeſſione exprimendam, petitam, vel ex qualitate perſonæ ſe polluentis, ſi eſt ſacra vel conjugata: vel ex affectu ad aliam, cum qua deſideratur concubitus, quæ ſi ſit ſoluta, malitiam habet fornicationis; ſi ſacra, ſacrilegii; ſi ejuſdem ſexus, ſodomiæ, ſi conjugata, adulterii &c. vel ex modo quo ſe polluit, ſi nempe fiat per tactus mutuos cum illa perſona; nam hæc circumſtantia pertinet ad ſpeciem ſodomiæ, ſi ambo ſint ejuſdem ſexus, ad inceſtum ſi ſint conſanguinei aut affines &c. idem dic de aliis luxuriæ peccatis.

Sed an licet deſiderare pollutionem in ſomno contingentem, ut natura levetur ſeu ſanetur, non intendendo pollutionem ipſam, nec delectationem veneream; nec aliquid adhibendo, ut pollutio in ſomno ſequatur?

Reſp. Azor cum aliis negat, quia pollutio eſt mala ex objecto ſuo & natura: at non licet etiam ob bonum finem deſiderare id quod ex objecto ſuo malum eſt. Affirmant alii cum S. Antonino. 2. part. tit. 6. cap. 5. ubi ait: *Appetere habere pollutionem propter alleviationem naturæ tantum ſine peccato, id eſt, ſine hoc quod det operam, ſed via naturali, non eſt peccatum*. Ratio quam affert Sanchez, eſt quia talis pollutio non procurata, ſed via naturali proveniens, nullatenus eſt actus hominis, nec ejus voluntati ſubjectus, ſed actus quidam & evacuatio naturalis, ſicut ſudor. Secus de homicidio & fornicatione, quæ non ſunt actus naturales, ſed ſuapte natura liberi, & hominis voluntati ſubjecti.

Item controverſia eſt, utrum liceat de pollutione in ſomno inculpabiliter eveniente gaudere, præcisè ob levamen naturæ & ſalutem corporis; quamvis conſentiant omnes licitum eſſe gaudere de bono effectu illo ex eà orto. S. Thom. *in 4. diſt. 9. art. 4. quæſt. 1. ad 5.* de pollutione nocturna & inculpabili, ait, *Si autem placeat ut naturæ exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur*. Porro conſtat eſſe mortale de illa gaudere propter delectationem veneream.

Quæſt. V. *An eſt peccatum ponere actionem ex qua prævidetur ſecutura pollutio, vel delectatio venerea?*

Reſp. 1. Eſt mortale ponere ſine urgenti neceſſitate actionem, ex qua tamquam cauſa proxima, prævidetur ſecutura pollutio, vel delectatio venerea, quamvis neutra aliunde intendatur, imo adſit propoſitum illos motus comprimendi cùm inſurgent. Quia. 1. Lex naturalis obligans ad non procurandam pollutionem & delectationem veneream, ſimul obligat graviter ad vitandas & auferendas cauſas horum motuum proximè excitativas, & per ſe in illos notabiliter influentes, ubi abeſt neceſſitas tales cauſas honeſtans. 2. Meritò effectus cenſetur voluntarius, & imputatur ponenti cauſam proximam ſine neceſſitate eum cohoneſtante. Hinc graviter teneris ejuſmodi actionem inchoatam deſerere ſtatim ob inſurgentem pollutionem, vel delectationem veneream: nam ſi pergas in illa actione, effectus ſecutus cenſetur in illa volitus; volitio enim continuandi cauſam, eſt virtualiter & moraliter volitio effectus. *Leſſius, Valentia, &c.*

Cauſæ autem ſeu diſpoſitiones proximæ horum motuum excitativæ, ſunt actiones quæ per ſe ſunt turpes, & natæ excitare motus venereos; aut turpitudinis ſpeciem habent, niſi propriæ vel alienæ neceſſitatis titulis honeſtentur, ut aſpectus & tactus partium pudendarum proprii vel alieni corporis, præſertim diverſi ſexus; lectio, auditio, locutio rerum valdè obſcœnarum, & ad libidi-

bidinem allicientium, quamvis ex ſola curioſitate fiat.

Dixi: *ſine neceſſitate*; nam aſpectus & tactus partium pudendarum alterius corporis ob neceſſitatem medendi, non eſt peccatum, ſecluſo affectu pravo, & periculo conſenſus in delectationem veneream. Nam in tali caſu pollutio ſecuta non cenſetur voluntaria in cauſa, ſed ſolum permiſſa; quia adeſt juſta ratio ponendi cauſam illam; & proſequenti jus ſuum non imputatur effectus præter intentionem ſecutus. Neque enim tenemur motus illos naturales & per ſe involuntarios impedire, cum adeſt juxta cauſa non impediendi, & abeſt conſenſus periculum. Sic chirurgus exercens ſuam artem circa mulierem, non peccat, etſi prævideat pollutionem inde ſecuturam, modo abſit periculum conſenſus in delectationem.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, non eſt mortale contra caſtitatem ponere actionem, ex qua tamquam cauſa ſeu diſpoſitione remota & per accidens, prævidetur ſecutura pollutio vel delectatio venerea, modo neutra intendatur, & abſit periculum conſenſus in delectationem veneream. Quia 1. cum illi motus facillimè & frequenter inſurgant naturaliter, in æſtimatione prudenti non cenſentur ſufficienter voluntarii in cauſa remota, ut imputentur illam ponenti ex alio fine, ſed è ſola natura corrupta oriri cenſentur: alioqui enim homo teneretur abſtinere à multis actionibus licitis ac neceſſariis, ne illos motus experiatur. Nec cauſæ illæ remotæ cenſentur moraliter illorum cauſæ, nec in illas conſentiens cenſetur velle talem effectum propter ſummam facilitatem, qua illi motus excitantur ex naturæ corruptione; ſed potius illa effuſio procedit è virtute naturali expellente. 2. Quia jus ſuum proſequenti, non imputatur effectus per accidens, & præter intentionem ſecutus.

Sanchez tamen ex communi docet, tales cauſas ſine juſta cauſa ponere, eſſe veniale etiam contra caſtitatem: quia aliquantulum adverſatur caſtitati, quod ſine utilitate honeſta cogente ponatur cauſa remota, & per accidens motuum caſtitati inimicorum, & ad malum incitantium.

Cauſæ autem remotæ & per accidens horum motuum ſunt eæ, quæ nec ſunt per ſe turpes, nec ad luxuriam, ſed ad alios fines licitos per ſe ordinantur, nec turpitudinis ſpeciem habent; ſed vel per ſe honeſtæ ſunt, ut auditio confeſſionum; vel indifferente, ut equitatio, eſus calidorum, ſtudium medicinæ, medicamenta &c. Quare hæc, accedente honeſta & utili cauſa, & ſecluſo periculo conſenſus, ſunt licita, quamvis præter intentionem ex iis ſequatur pollutio, vel delectatio venerea. Nam tunc illi motus cenſentur ſolum permiſſi, non voliti; eo quod nulla ſit obligatio relinquendi opus honeſtum & utile, propter motum inordinatum & indeliberatum, occaſione illius ex naturæ corruptione, præter intentionem & ſecluſo periculo conſenſus, exurgentem.

Quòd ſi eſſet periculum probabile conſentiendi in delectationem veneream, (ut ſi plures quis in tali occaſione conſenſerit) tunc is, ex communi ſententia, tenetur ab illa actione, quantumvis honeſta, & utili, v. gr. auditione confeſſionum, abſtinere: nam non licet ſe probabili peccandi periculo exponere.

Quæſt. VI. *An eſt ſemper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, ſed in illis immorari?*

Reſp. Qui immoratur cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, ſi adſit delectatio venerea, quæ non reprimatur, vel periculum conſenſus in illam, aut in rem cogitatam, peccat mortaliter ratione talis delectationis vel periculi: venialiter verò ſi advertentia ſit ſolùm imperfecta ac ſemiplena, qualis eſt in ſemidormiente. Qui autem de talibus rebus cogitat ex juſta & honeſta cauſa, v. gr. ut tales res melius diſcernat ad confeſſarii vel medici munus rectè obeundum, non peccat, ſecluſo periculo conſenſus in rem cogitatam & delectationem: quia talis cogitatio non eſt mala neque in ſe, neque in effectu aut ratione periculi: Erit autem venialis culpa, ſi hoc ex mera curioſitate fiat ſecluſus delectatione venerea, & periculo conſenſus in rem cogitatam, & affectu in ipſam: quæ tamen omnia rarò abſunt in cogitatione de his rebus abſque fine honeſto; nam hæc materia eſt valde lubrica & periculoſa.

Quæſt. VII. *Quænam ſunt peccata luxuriæ non conſummatæ?*

Reſp. Sunt deſideria, delectatio moroſa venerea, aſpectus, amplexus & tactus impudici, oſcula, verba obſcœna, geſtus turpes &c. ſine effuſione ſeminis. Jam conſtat ex dictis, cap. 6. deſiderium ſimplex etſi inefficax actus luxurioſi, habere malitiam mortalem ejuſdem ſpeciei; ſic deſiderium ſimplex copulæ cum conjugata vel conſanguinea habet malitiam adulterii vel inceſtus. Nunc de cæteris agam.

Quæſt. VIII. *An delectatio moroſa venerea extra conjugium eſt mortalis?*

Nota 1. Delectatio moroſa eſt delectatio deliberata, ſive delectatio poſt ſufficientem advertentiam admiſſa, ſeu approbata, etſi unico inſtanti. Dicitur enim moroſa, non à mora temporis quo durat, cum peccatum mortale unico inſtanti committi poſſit; ſed voluntatis, quæ poſt advertentiam ſufficientem ei immoratur, eam acceptando aut non rejiciendo. Hinc poteſt eſſe delectatio moroſa quamvis inſtantanea, ſi nempe voluntas in eam advertenter per unicum inſtans conſenſerit.

Nota 2. Triplex eſt delectatio, nempe ſpiritualis, merè ſenſibilis, & venerea. Spiritualis eſt ea, quæ in ſola voluntate reſidet ſine ullo motu ſenſibili in corpore, ſive quæ eſt independens ab omni motu ſenſibili in corpore. Hæc delectatio, ſi ſit de actu mortali, eſt mortalis, & ſumit ſpeciem ab illo ut objecto. Delectatio merè ſenſibilis eſt, quæ oritur ex proportione ac conformitate rei ſenſibilis cum organo ſenſus, ſine ulla commotione ſpirituum genitalium circa partes venereas: qualis eſt delectatio, quæ percipitur ex actu rei blandæ, ex guſtu, ex muſica, &c. Delectatio venerea eſt ea, quæ ſentitur circa partes venereas ex commotione ſpirituum genitalium, ſeu generationi inſervientium.

Reſp. Omnis deliberata delectatio venerea vel minima, extra conjugium quæſita aut admiſſa, eſt mortale peccatum, nec poteſt eſſe veniale ex levitate materiæ. *eſt communis Doctorum ſententia*. Prob. Quia 1. Omnis delectatio venerea ex natura ſua ordinatur ac tendit ad ſeminis effuſionem, eſtque inchoatio quædam illius: nam in omni delectatione venerea fit quædam reſolutio ſeminis, ejuſque deductio ad partes venereas, us teſtantur Ariſtotel. Galen. Hypocrat. & medici. Ergo cum ſeminis effuſio voluntaria extra actum conjugalem ſit mortalis, ut patet ex dictis de pollutione & fornicatione, omnis actus ad illam ex ſe tendens & ordinatus, eſt per ſe mortalis: nam diſpoſitio ſumit ſuam ſpeciem ac malitiam moralem à forma, ad quam diſponit, motus à termino ad quem tendit, medium à fine, cauſa à ſuo effectu. 2. Inter omnes conſtat, moraliter & practicè loquendo, minimam delectationem veneream quæſitam, vel deliberatè admiſſam extra conjugium, habere annexum periculum proximum peccati mortalis: eo quòd difficillimum ſit & moraliter impoſſibile in re tam lubrica dijudicare ac determinare materiam levem, & ob ſummam naturæ corruptæ in talia propenſionem ſiſtere in certa delectationis parvitate, ita ut animus leviore delectatione illectus graviores non appetat, nec admittat. Ergo certum eſt etiam ſpeculativè, delectationem veneream vel minimam, quæſitam aut admiſſam, eſſe mortalem; cùm certum ſit etiam ſpeculativè omnem actionem, cui per ſe annexum eſt periculum morale peccati mortalis, eſſe mortaliter malam; nam *qui amat periculum, in illo peribit*. Eccli. 3. & qui vult morale periculum peccati, vult ſaltem interpretativè ipſum peccatum.

Obj. In furto, in exceſſu cibi vel potus datur levitas materiæ. Ergo &c. *Reſp.* Diſparitas eſt, quia rei vilis ablatio, levis exceſſus in cibo vel potu per ſe non ordinatur ad actum mortalem, nec inducit periculum graviter peccandi. At delectatio venerea vel minima ex ſe ordinatur ad effuſionem ſeminis mortaliter malam extra conjugium, & per ſe inducit periculum conſentiendi majori delectationi.

Nota. In ſocietate noſtra omnibus in virtute ſanctæ obedientiæ prohibitum eſt, ne quis publice, vel privatim ſententiam huic oppoſitam, non modo ut veram & probabilem, ſed ne ut tolerabilem quidem ulla ratione doceat, aut ſibi placere ſignificet, aut ſecundum illam cuiquam conſilium dare &c. Ex Congreg. 9. Decreto 24.

Quæſt. IX. *An peccat mortaliter, qui poſt ſufficientem advertentiam negative ſe habet ad delectationem veneream, eam neque approbando, neque reprimendo?*

Reſp. Affirmat. Quia voluntas tenetur reprimere poſitivè motus illicitos delectationis & ſenſualitatis, ſaltem per actum diſplicentiæ. Ita S. Antoninus, Suarez, Vaſquez, Azor, Leſſius, & alii communius cum S. Thom. 1. 2. quæſt. 74. art. 6. ubi ait: *Contingere peccatum eſſe in ratione dupliciter. Uno modo quando imperat illicitas paſſiones... alio modò quando non reprimit illicitum paſſionis motum: ſicut cum aliquis poſtquam deliberavit, quod motus paſſionis inſurgens eſt inordinatus, nihilominus circa ipſum immoratur, & ipſum non expellit*. Prob. Quia 1. Concil. Trident. ſeſſ. 5. canon. 5. definit concupiſcentiam non poſſe nocere *non conſentientibus, ſed virtualiter per gratiam repugnantibus*. Ergo ut non noceat, non ſufficit mera negatio conſenſus, ſed requiritur repugnantia ſeu diſplicentia poſitiva. 2. Tales motus ſunt ex objecto graviter inordinati,

cum juxta omnes, ſit mortale illis poſitive conſentire: item ſunt ex natura ſua diſpoſitiones proximæ ad opus mortale, ad quod valde pertrahunt & alliciunt appetitum. Ergo graviter diſconvenit naturæ rationali & Legi divinæ ſe habere indifferenter ad illos; & voluntas, cujus eſt regere paſſiones ſecundum rectam rationem ac Legem divinam, tenetur illos expreſſe ac poſitive reprobare per formalem diſplicentiam. 3. Sicut non licet ſe habere indifferenter ad actus turpes ab alio circa ſe exercitos; ita nec ad motus turpes à dæmone vel ex naturæ corruptione in ſe excitatos. 4. illis motibus per ſe annexum eſt periculum intrinſecum rei mortaliter malæ, & conſenſus in delectationem, nam ex ſe ſunt diſpoſitiones proximæ ad actum mortalem, nempe effuſionem ſeminis, & per ſe vehementer alliciunt voluntatem ad conſenſum per ſympathiam appetitus ſenſitivi cum rationali. Ergo requiritur poſitiva diſplicentia ad impediendum voluntatis conſenſum, ſine qua non tollitur periculum conſentiendi, cum moraliter impoſſibile ſit, voluntatem diu ſe negative habere circa objectum vehementer alliciens. Hinc illud, Proverb. 4. *Omni cuſtodia ſerva cor tuum*.

Imo ſola illa diſplicentia non ſufficit, ſed illi motus prorſus expellendi ſunt, præſertim deſerendo actionem, quæ eos excitat, ni obſtet cauſa juſta. Tum quia tunc ſola diſplicentia non videtur ſatis ſincera, cum vix diſcerni poſſit, utrum ſit vera diſplicentia, an fallacia voluntatis ſibi imponentis, & illis motibus frui volentis. Tum quia homo tenetur impedire & expellere motus per ſe graviter inordinatos, ſaltem cum abeſt juſta cauſa eos permittendi. Hinc teneris ſub mortali actiones etſi leviter turpes, ut ſunt viſus, locutio, lectio rerum leviter obſcœnarum ex ſola curioſitate dimittere ſtatim atque excitant in te pollutionem, vel delectationem veneream vehementem, ut docet Valentia. Ubi autem adeſt juſta cauſa non ſic expellendi, ut ſi probabilis timor ſit, ne ex majore reſiſtentia magis augeantur, aut illis depulſis graviores inſurgant, vel ſi ad illos motus expellendos dimittenda eſſet actio honeſta, neceſſaria vel utilis, v. gr. auditio confeſſionum, ſtudium caſuum conſcientiæ, tunc ſufficiet diſplicentia vera: alioqui homines deberent ſemper eſſe anxii, & multa bona omittere.

Porro medium aptiſſimum compeſcendi motus illos eſt, mentem ſtatim aliò avertere, & ſi perſeverent, orare, ſigno Crucis ſe munire, oculos ad imaginem Chriſti crucifixi convertere, cogitare de ejus paſſione, de igne æterno, morte, &c. interdum de re indifferenti, aut negotio quod animum applicet, & à tali objecto avocet.

Quæſt. X. *An delectatio moroſa de actu luxuria, v. gr. copula cogitata, contrahit non ſolum malitiam ſubſtantiæ operis, ſed etiam circumſtantiarum cognitarum ei annexarum, & ſpeciem mutantium?*

Reſp. Affirmat. *Ita S. Antonin. Cajetan. Suarez, & alii.* Quia talis delectatio verſatur circa opus ut cogitatum; ergo illius objectum eſt id omne quod cognoſcitur; ac proinde non ſolum opus, ſed etiam circumſtantiæ illi annexæ & cognitæ, ſunt ejus objectum. Actus autem ſumunt ſpeciem ac malitiam à toto objecto ſuo, & ad illam contrahendam ſufficit voluntarium indirectum ac interpretativum. Hinc ſimplex delectatio deliberata de copula cogitata cum conjugata vel conſanguinea, pertinet ad ſpeciem adulterii vel inceſtus.

Quæſt. XI. *An oſcula, aſpectus, tactus impudici ſunt culpa mortalis in non conjugatis?*

Reſp. 1. Iſte omnia, imo & amplexus, oſcula, & tactus partium etiam honeſtarum, ut faciei, manus, ſunt culpa mortalis, ſi extra conjugium fiant ob delectationem veneream, quæ poteſt ex illis ſequi, etiam ibi ſiſtendo: idem dic de tactu partium proprii corporis. Eſt communis ſententia, & conſtat ex dictis: nam mortale eſt, extra conjugium quærere aut advertenter admittere quamlibet delectationem veneream vel minimam, cum hæc parvitatem materiæ non admittat, & ex ſe tendat ad ſeminis effuſionem, ideoque ad pollutionem vel fornicationem in non conjugato.

Hinc (ut docet S. Antoninus) eſt etiam mortale permittere ſe tangi, etiam in facie vel manu, ab eo qui noſcitur ad id moveri amore libidinoſo, quia eſt cooperari & conſentire alterius culpæ mortali. Digni autem ſunt morte, non ſolum qui mala faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus, *ad Roman. 1.*

Reſp. 2. Tactus partium pudendarum aut pudendis proximarum corporis, ejuſdem vel diverſi ſexus, ſunt mortales, ſi fiant vel admittantur ſine neceſſitate medendi, etſi non ob delectationem veneream, ſed ex ſola curioſitate vel joco. *Ita Sanchez, Layman, & alii communiter.* Quia. 1. Hi tactus ad delectationem veneream ex ſe tendunt, illamque valde excitant, & ſic ſunt cauſa illius

pro-

proxima, imo ex ſuapte natura ad effuſionem ſeminis referuntur. Ergo ſimul cum illa graviter prohibentur: nam prohibitâ graviter re aliqua, prohibentur etiam graviter omnia, quæ per ſe ad illam excitant & ordinantur. Deinde cauſa participat malitiam ſui effectus. 2. Hi tactus ſunt impudici, & comprehenduntur nomine impudicitiæ, quæ ad Galat. 5. dicitur excludere à regno Dei.

Hinc ſecluſa neceſſitate medendi, tactum partium inhoneſtarum in ſe permittere ab alio fieri, eſt mortale; & quiſque tenetur quantum poteſt, omnino talia impedire in ſe, & illis reſiſtere, cum ſint intrinſece mala.

Item mortale eſt propria pudenda ſine neceſſitate tangere, ſi delectatio venerea ex eo tactu oriatur & prævideatur, quia per ſe tendit ad pollutionem. Ita Sanchez, ſecus dicens, ſi tactus ille ex curioſitate, levitate, abſque libidine, & delectationis ac pollutionis periculo fiat; quia deficit animus libidinoſus, nec intervenit ea turpitudo, quæ in tactu alieno; nec idem periculum. Hoc tamen non omnino vacat periculo, nec peccato.

Reſp. 3. Aſpectus partium pudendarum alterius ſexus, item concubitus viri cum fœmina, quamvis non animo libidinoſo, ſed ex ſola curioſitate vel levitate, mortalis eſt. Quia ad veneream libidinem & pollutionem in hac naturæ corruptione per ſe multum excitat, & periculum morale conſentiendi in delectationem veneream affert; & valde honeſtati naturali adverſatur. *Ita Sanchez, Reginald. Layman, &c.*

Aſpectus vero pudendorum ejuſdem ſexus vel proprii corporis, aut coïtus animalium ex ſola curioſitate vel levitate, ſecluſis affectu venereo, ſcandalo, & periculo pollutionis, ac delectationis venereæ, juxta multos eſt ſolum venialis, quia nec graviter honeſtati adverſatur, nec adeo ad luxuriam per ſe incitat. Poteſt tamen eſſe mortalis ratione periculi, ſpectata aſpicientis ſpeciali fragilitate: quod non raro adeſt in juvenibus, quare ab his graviter deterrendi ſunt. Et certo mortalis eſt, ſi fiat ex voluptate deliberate quæſita.

Reſp. 4. Amplexus, tactus & oſcula etiam in partibus honeſtis, ob ſolam delectationem mere ſenſibilem & nondum actu veneream, ſunt culpa mortalis inter perſonas diverſi ſexus libidinis capaces, ſaltem ſi fiant cum mora vel repetitione, quamvis non intendatur expreſſe delectatio venerea. Quia illi actus ſic exerciti, per ſe non parum excitant commotionem ſpirituum genitalium, & delectationem veneream, quæ neceſſitate quadam phyſica oritur ex tali delectatione ſenſibili; ſaltem repetita vel diuturna: & quia ſuppoſita propenſione naturæ inordinata in voluptates carnis, non poſſunt ſic uſurpari abſque delectatione moroſa concubitus: aut ſaltem in hac naturæ corruptione ingerunt periculum morale delectationis venereæ, & conſenſus in illam; & ſic ſunt cauſaliter libidinoſi, utpote libidinis cauſæ. Malitia autem talium actuum non ex fine ſolum, ſed etiam ex effectu, quem pariunt, ſumi debet. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Eſt probabilis opinio, quæ dicit eſſe tantum veniale, oſculum habitum ob delectationem carnalem & ſenſibilem, quæ ex oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioris, & pollutionis.*

Reſp. 5. Amplexus, contactus manuum, oſcula in facie, ſi juxta morem patriæ fiant urbanitatis ac benevolentiæ honeſtæ cauſa, non ſunt peccata per ſe, quia non ſunt impudica, nec per ſe tendunt in actum venereum, & fiunt ob rationabilem cauſam. Ita communiter cum S. Thoma 2. 2. quæſt. 154. art. 4. Si vero iſta fiant ex aliqua vanitate, joco, levitate, petulantia veniali, juxta multos, ſunt ſolum venialia, modo abſit omnis affectus libidinoſus, & periculum peccati gravis tam in ſe quam in alio, nec habita ratione conſtitutionis perſonarum, delectationem veneream multum excitent.

Si autem iſta ſine cauſa exercita, longiora ſint, aut crebro fiant inter perſonas libidinis capaces, ſunt mortalia. Quia arguunt affectum ad libidinem, & excitant delectationem veneream, afferuntque morale periculum conſenſus in illam. Nam (ut recte monent) in materia tam lubrica, quæ de ſe eſſent ſolum venialia, ſi repetantur aut diutius protrahantur, fiunt mortalia, curioſitate aut levitate degenerante in libidinem.

Quare admittens oſcula moroſa, aut crebra, aut indecentia, item tactus mamillarum, peccat mortaliter. Quia cooperatur affectui libidinoſo alterius, qui ſatis per iſta indicatur.

Nota. Oſcula, amplexus ob delectationem veneream, tactus & aſpectus impudici mortales ſupradicti ex communi ſententia ſunt ejuſdem ſpeciei moralis ac actus conſummatus, ſeu concubitus, ad quem ſuapte natura referuntur, quamvis hic non intendatur. Quia ſunt diſpoſitio proxima ad concubitum, & media per ſe ad illum tendentia;

diſpoſitio autem & media ſumunt malitiam à ſuo termino & fine: ac proinde iſta omnia contrahunt diverſam ſpecie malitiam, pro diverſitate perſonarum, à quibus, & circa quas exercentur: ut malitiam ſodomiæ, ſi cum ſimili ſexu exerceantur; adulterii, ſi cum conjugata aliena; inceſtus, ſi cum cognata, &c. Nam cùm opera circa eas perſonas differant ſpecie, ita etiam actus, qui ſunt diſpoſitio & media per ſe ad illa tendentia; quare circumſtantia agentis & patientis exprimi debet in confeſſione. *Ita Sanchez, Leſſius, & alii*. Impudicus vero ſui ipſius tactus ad mollitiem pertinet, niſi alio referatur ex intenſione agentis.

Quæſt. XII. *Quale peccatum eſt loqui, canere, legere, vel audire turpia & obſcœna?*

Reſp. Eſt mortale, ſi fiat extra conjugium ob delectationem veneream, cum probabili periculo illius in ſe vel in aliis, aut cum animo ſe oblectandi rebus illis. *Ita S. Antonin. Navarr. Sanchez, & alii communiter*. Quia delectatio venerea extra conjugium eſt ex objecto mortalis, cum ſit mortale ei conſentire. Ergo eſt mortale intendere vel procurare illam, aut ejus periculum probabile in ſe vel in aliis. Delectatio vero de actu turpi apprehenſo eſt per ſe mortalis: ergo & illam verbis fovere.

Secluſo autem omni affectu venereo, & periculo delectationis venereæ ac ſcandali, turpia loqui vel canere ſolum ex levitate, vel legere aut audire ex mera curioſitate, eſt ſaltem veniale. Nam hæc adverſantur caſtitati, & prohibentur Epheſ. 4. *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat*. Et cap. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos; aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas*. Tamen juxta S. Antoninum, & alios, non eſt mortale, quia non eſt per ſe gravis inordinatio. *De hoc nulli dubium eſt, quod qui dicit verba turpia & laſciva hac intentione, ut ſe vel alium provocet ad luxuriam, vel ſe delectandi in locutione & cogitatione turpium, extra matrimonium, mortaliter peccat ...... Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad ſolatium, quamvis de ſe non videantur mortalia, quia peccata oris, ſecundum Thomam, per ſe maximè judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; tamen per accidens poteſt eſſe mortale ibi, ratione ſcandali ſeu ruinæ inde ſequentis in mente alicujus; ut cum audientes ſunt debiles ſpiritu, & verba eſſent multum laſciva. Idem videtur dicendum de facientibus vel cantantibus cantilenas plenas laſciviis*, ait S. Antonin. part. 2. tit. 5. cap. 1. §. 8.

Sed quia in praxi raro abeſt periculum turpis deſiderii aut complacentiæ, ſive in proferente ac legente, ſive in audientibus ſermones, cantiones, vel lectiones rerum turpium ac laſcivarum, vel coram juvenibus, aut aliis infirmis ſpiritu, raro vacant culpa mortali, nam *corrumpunt mores bonos colloquia mala*, 1. ad Cor. 15. & *præbent verba ad res ipſas ingreſſum*, ait S. Athanaſ. Hinc obſcœna proferens tenetur in Confeſſione exprimere numerum eorum, quibus fuit occaſio turpis deſiderii vel delectationis. Qui vero alteri præbet occaſionem ſermonis turpis continuandi cum aliorum periculo, vel præſtat authoritatem verbis turpibus, peccat mortaliter, etiam ſi rem narratam interius non approbet, nam complacentia vel approbatio exterior rei mortalis, eſt mortalis.

Idem eſt de geſtibus turpibus ac de turpiloquiis, cum ſint etiam ſigna ad luxuriam incitantia, & de turpibus ſpectaculis ac comœdiis. Qui autem libros turpes & amatorios habent, non ſunt abſolvendi, niſi illos comburant.

Quæſt. XIII. *An licent oſcula, amplexus, tactus &c. in ſponſis, & viduis.*

Reſp. 1. Omnis delectatio venerea, aſpectus & tactus turpis ſeu partium pudendarum, & quivis actus luxuriæ, ſunt mortales in viduis & ſponſis. *Ita Sanchez, & alii communiter*. Quia cum omnis delectatio venerea & actus libidinoſus ſuapte natura ordinetur ac tendat ad effuſionem ſeminis & copulam, eſt mortalis in non conjugatis; cum effuſio ſeminis & copula ſit in ipſis mortalis: nam medium à fine, & actio à termino ad quem tendit, malitiam ac ſpeciem ſumit. Cum ergo copula tam ſit ſponſis ac viduis illicita, quam aliis ſolutis: tam etiam iis illicitus eſt omnis actus turpis ac impudicus. Et vero cum ſponſalia ſint ſolum promiſſio futuri matrimonii, non traditio corporum; nullum tribuunt jus præſens in corpus alterius in ordine ad copulam hic & nunc exercendam, nec proinde ad actus qui ad illam per ſe ordinantur: ſicuti munus judicis exercere hodie non licet ei, cui præciſe promiſſum eſt.

Itaque ſolum licent ſponſis amplexus & oſcula honeſta, juxta morem patriæ, amoris honeſti ſignificandi & fovendi cauſa. Hinc ſponſi non debent relinqui ſoli, ob periculum actuum impudicorum, vel etiam copulæ, ut S. Carolus & Doctores paſſim monent.

Reſp. 2. In ſponſis ac viduis mortalis eſt voluntaria delectatio carnalis ſeu delectatio appetitus ſenſitivi de copula futura aut præterita, vel de copula apprehenſa ſub conditione, ſi adeſſet matrimonium. *Ita Sanchez, Azor, & alii communiter*. Quia delectatio carnalis, quæ ex cogitatione copulæ futuræ vel præteritæ, vel conditionalis oritur, eſt delectatio abſoluta, præſens & conjuncta cum actuali commotione ſpirituum genitalium per ſe ordinata ad copulam præſentem: ſive carnalis illa delectatio eſt delectatio venerea præſens & voluntaria, quæ ex ſe ordinatur ad copulam præſentem, ideòque ſemper mortalis eſt in non conjugatis. Nam copula præſens ſeu actualis ſemper eſt mortalis in non conjugatis: Ergo & omnis actus ad illam ex ſe ordinatus ac tendens. Et verò appetitus ſenſitivus ſequitur imaginationem, quæ non poteſt præſcindere, nec apponere conditiones.

Porrò ſunt qui docent, poſſe excuſari à mortali eos, qui abſque commotione venerea apprehendunt actum conjugalem ut præteritum vel futurum, approbantes quod illum exercuerint aut exercituri ſint; eo quod non approbent illud opus, niſi quatenus fuit vel erit iis licitum; ſed monent talem mentis apprehenſionem, cum vix poſſit eſſe ſine delectatione venerea, eſſe ſtatim rejiciendam, & numquam arceſſendam. Neque enim eſt in noſtra poteſtate ſiſtere in delectatione merè ſpirituali, dum certa objecta apprehendimus.

Quæſt. XIV. *Quænam ſunt filiæ Luxuriæ?*

Reſp. Ex S. Gregorio & Thoma ſunt octo. Quatuor ex parte intellectus, nempè cœcitas mentis, præcipitatio, inconſideratio, & inconſtantia: quæ ſunt mortales, cùm ideò præceptum aliquod in re gravi violatur. Et quatuor ex parte voluntatis. 1. Amor ſui inordinatus, quo luxurioſus carnem ſuam & carnis voluptates ita diligit, ut in iis finem ultimum ponat, ſuas cogitationes ac curas ad illarum aſſecutionem referendo. 2. Odium Dei, qui voluptates illas graviter vetat & punit. 3. Affectus præſentis ſæculi, hoc eſt, vitæ præſentis & rerum hanc oblectantium, quo ita iſtis inhæret, ut contentus eſſet in hoc mundo ſemper manere, de beatitudinis cœleſtis conſecutione haud ſolicitus. 4. Horror, & deſperatio futuri ſæculi: horror quidem, quia ſcit ſe poſt mortem impuris voluptatibus privatum iri, & earum loco ſupplicia acerbiſſima ſubiturum. Deſperatio verò, quia obſcœnas voluptates deſerere quaſi impoſſibile reputat. Hæc quatuor ſunt mortalia.

Quæſt. IV. *Quænam ſunt remedia contra Luxuriam.*

Reſp. Iſta. 1. Oratio humilis & frequens, nemo enim poteſt eſſe caſtus, niſi Deus det. *Sap.* 8.

2. Mortificatio & cuſtodia ſenſuum, maximè viſus. *Virginem ne conſpicias, ne fortè ſcandalizeris in decore illius ...... Averte faciem tuam à muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit*. Eccli. 9. Et S. Auguſtin. epiſt. 109. ait: *Oculi veſtri etſi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem ..... Nec ſolo tactu, ſed affectu quoque & aſpectu appetitur, & appetit fœmina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, ſi habeatis oculos impudicos*. Unde illud S. Gregor. Mor. l. 21. moral. cap. 2. *Intueri non licet, quod non licet concupiſcere*.

3. Sobrietas, ſeu uſus moderatus vini, quod non ſolum modicum, ſed etiam aqua permixtum ſit præſertim in juvenibus: nam ex Proverb. 20. *Luxurioſa res vinum*. Item abſtinentia ſeu moderatus eſus ciborum, nam copia nimia humorum & ſanguinis ſuppeditat materiam tentationum carnis: temperantia autem ſuperfluitatem humorum impedit ac tollit. Unde Ezech. 16. dicitur: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiarum ejus .... & fecerunt abominationes coram me*.

4. Vitatio occaſionum, quales ſunt familiaritates & colloquia inter perſonas diverſi ſexus, frequentatio improborum, lectio librorum obſcœnorum, & amatoriorum, choreæ, comœdiæ, ſpectacula, &c. Hoc vitium vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, ſi vis obtinere victoriam*, ait S. Auguſt. Et, *Qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 3. Quocirca monendi ſunt parentes, ne umquam lectum communem permittant pueris diverſi ſexus, etiam fratribus & ſororibus, nec patiantur ſecum liberos decumbere in eodem lecto, nec ſi grandiores ſint, in eodem cubiculo: hoc enim pernicioſum eſt eorum caſtitati, ut experientia conſtat.

5. Fuga otii: *Multam enim malitiam docuit otioſitas*. Eccli. 23.

6. Frequens Confeſſio, & Communio cum diſpoſitionibus.

7. Carnis macerationes, & jejunia, cilicium,

cium, catenâ ferrea &c. Nam *hoc genus non ejicitur niſi per orationem & jejunium*. Matthæi 17. & contraria contrariis curantur.

8. Eleemoſynæ, & alia charitatis opera, quæ valent ad obtinendas à Deo uberiores ac potentiores gratias.

9. Aſſidua piorum librorum lectio & meditatio Paſſionis Chriſti, ac æternorum. *In omnibus operibus tuis memorare noviſſima tua, & in æternum non peccabis*, Eccli. 7.

10. Occurrente tentatione cogitare Deum adeſſe præſentem, juſtum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem; & ſæpè animo volvere illud S. Gregorii: *Momentaneum eſt quod delectat, æternum quod cruciat*.

11. Initio tentationis fortiter reſiſtere, & ſtatim avertere cogitationem ad quidvis aliud licitum primò occurrens, ſed præſertim ad Paſſionem Chriſti &c. *Diabolus ſerpens eſt lubricus, cujus ſi capiti, hoc eſt, primæ ſuggeſtioni non reſiſtitur, totus interna cordis, dum non ſentitur, illabitur*, ait S. Hieronym. in Eccleſ. cap. 9. *Reſiſtite diabolo & fugiet à vobis*. Jac. 4. Si nihilominus tentatio duret, orare, cogitare de morte, de pœnis inferni &c. Intueri imaginem Chriſti patientis, vel eum animo contemplari: ſigno Crucis cor munire; conſiderare neminem, quantacumque fame prematur, ſumpturum eſſe cibum, ſi ſciret venenum ei eſſe admixtum, ideoque ſibi mortem illaturum: *Numquid poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortem?* Job 6. Quanto magis metus certæ mortis animam deterrere debet!

12. Naſcentem voluptatis ſenſum præſenti aliquo dolore accito extinguere.

Denique multum juvabit habere ſtabilem Confeſſarium pium, ac prudentem, ejuſque pia conſilia ſequi; nam ſuggeret remedia, quæ pœnitenti erunt utiliora, & huic tentationi ſuperandæ aptiora.

Nota. Iſta remedia valent etiam contra alia vitia & tentationes.

ARTICULUS V.

De Ira.

Quæſt. I. QUid eſt ira?

Reſp. Eſt inordinatus appetitus vindictæ. Ira autem eſt inordinata dupliciter. Ex parte objecti, cum quis vindictam optat ei, qui non meruit, vel majorem quam meruit, vel inferendam ſine legitima authoritate; vel licet ſit juſta, non tamen eam appetit ut juſtam, ſed ut ſatiat livam animi ſui malevoli. Ira ſic inordinata, eſt peccatum mortale ex genere ſuo, cum ſit contra charitatem & juſtitiam. Hinc, ad Galat. 5. ira numeratur inter opera carnis excludentia à Regno Dei. Poteſt tamen eſſe venialis ob defectum ſufficientis advertentiæ, vel ob levitatem materiæ.

2. In modo iraſcendi, *utpote ſi quis nimis ardenter iraſcatur interiùs, vel ſi nimis exteriùs manifeſtet ſigna iræ. Et ſic ira ſecundùm ſe non habet ex ſuo genere rationem peccati mortalis*, ait Sanctus Thomas quæſt. 158. art. 3. Poteſt tamen eſſe mortalis ratione ſcandali, blaſphemiæ, injuriæ, convitii, maledicti &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur.

Quæſt. II. *Quænam ſunt filiæ iræ?*

Reſp. Sunt. 1. Indignatio quæ eſt animi commotio contra alium, ob malum ab alio acceptum, quia hoc indignum reputat. Sæpè venialis eſt: mortalis verò ratione maledicti, contumeliæ, gravis odii, contemptus, vindictæ, vel ſcandali.

2. Tumor mentis, qui eſt æſtus quidam excandeſcentis animi, & excogitantis diverſas vindictæ vias. Mortalis vel venialis eſt pro qualitate vindictæ excogitatæ & expetitæ.

3. Clamor, qui eſt inordinata & confuſa locutio. Poteſt eſſe mortalis ratione convitii, maledicti, ſcandali &c.

Denique blaſphemia, contumelia, maledictio, rixa, pugnæ, ſeditiones, vulnera, homicidium. Quæ omnia ſunt ex genere ſuo mortalia, utpotè contra charitatem & juſtitiam.

Quæſt. III. *Quænam ſunt iræ remedia?*

Reſp. Præcipua ſunt, conſiderare quam ſit injuſta & pernicioſa; orare, meditari manſuetudinem Chriſti; nil umquam agere & loqui ex motu vel in motu iræ, ſed ſolum poſtquam ſedatus eſt; omni cura impedire iræ motum, & excitatum ſtatim reprimere; exercere frequentes actus charitatis, manſuetudinis, patientiæ, humilitatis &c.

ARTICULUS VI.

De Invidia.

Quæſt. I. QUid eſt Invidia?

Reſp. Eſt triſtitia de bono proximi, quatenus videtur imminuere gloriam, vel excellentiam noſtram, quia nempè

pè in eo bono ab eo æquamur vel ſuperamur. Ad eam revocatur gaudium de malo alieno, quatenus id bonum invidentis æſtimatur. Mortalis eſt ex genere ſuo: nam directè opponitur charitati, cujus eſt de bono proximi gaudere, & de illius malo dolere: Et, ad Galat. 5. invidia dicitur excludere à regno Dei. Eſtque diabolicum vitium, ex Sapient. 2. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.* Invidia autem ſumpta pro habitu, eſt vitium inclinans ad talem triſtitiam, & ad gaudium prædictum.

Nota. Ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 36. art. 2. triſtitia de bono alieno poteſt contingere quatuor modis. 1. Cùm quis dolet de bono alicujus, v. g. poteſtate, in quantum ex eo ſibi vel aliis damnum timet. Talis triſtitia eſt licita, ſi inde timeas malum certò injuſtè inferendum, ob quod liceret eum privare tali bono, ſi haberes poteſtatem ad id legitimam: ſecus, eſt illicita. 2. Poteſt quis dolere de bono alterius, non ex eo quod ipſe habet bonum, ſed ex eo quod ſibi deeſt bonum illud, quod alter habet, ita ut minimè cupiat alterum illo carere. Et hoc non eſt invidia, ſed æmulatio, quæ ſi ſit circa bona ſpiritualia, & honeſta, laudabilis eſt: ſi autem ſit de bonis temporalibus, poteſt eſſe cum culpa & ſine culpa, prout bonum eſt dolenti proportionatum & neceſſarium, vel improportionatum & ſupervacaneum, & prout refertur ad bonum vel malum finem. 3. Cùm quis dolet de bono alterius, quia is eo indignus eſt. Quæ triſtitia mortalis eſt; ſi ſit de bonis ſupernaturalibus, vel ſi quis Dei providentiam arguat, quod peccatoribus bona temporalia largiatur, & bonos affligat; nam eſt Blaſphemia. 4. Cum quis dolet de bonis alicujus, in quantum alter æquat aut ſuperat ipſum bonis illis. Hoc eſt propriè invidia: *& iſtud ſemper eſt pravum, ut etiam Philoſophus dicit 2. Reth. Quia dolet de eo, de quo gaudendum eſt, ſcilicet de bono proximi*, ait S. Thom.

Quæſt. II. *Quænam ſunt filiæ Invidiæ?*

Reſp. Sunt. 1. Odium. 2. Delectatio. 3. Gaudium in malis proximi. 4. Suſurratio, quæ eſt ſermo, quo ſine juſta cauſa refertur alicui de alio aliquid aptum ad diſſolvendam ejus amicitiam cum illo. Mortalis eſt contra juſtitiam, quia per illam grave damnum proximo injuſtè infertur. Nam quiſque habet jus, ne per injuriam, ſeu ſine juſta cauſa privetur amicitia alterius, quæ eſt magnum bonum, juxta illud, Eccli. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit theſaurum. Amico fideli nulla comparatio &c.* Hinc illud Eccli. 21. *Suſurro coinquinabit animam ſuam, & in omnibus odietur*. Et illud, 28. *Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes*. Quare ſuſurratio eſt graviſſimum peccatum; ut patet etiam ex Prov. 6. ubi dicitur: *ſex ſunt quæ odit ſpecialiter Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus*, nempè, *eum qui ſeminat inter fratres diſcordias*.

Ad ſuſurrationem mortalem ſufficit quod ſine juſta cauſa referatur alicui de alio aliquid aptum ad diſſolvendam ejus amicitiam cum illo, licet referatur ſine intentione eam diſſolvendi; quia tunc ponitur injuſtè & voluntariè cauſa diſſolutionis amicitiæ. Quare ſuſurro tenetur reſtituere in quantum poteſt, amicitiam injuſtè ab ipſo ablatam, & alia damna inde ſecuta, perinde ac detractor famam, cum ſit cauſa injuſta talium damnorum.

Alia ſunt etiam mortalia ex genere ſuo. Unde, ad Rom. 1. inter eos, qui digni ſunt morte, recenſentur *pleni invidia, malignitate, ſuſurrantes, detractores, ſine affectione &c.*

Quæſt. III. *Quænam ſunt invidiæ remedia?*

Reſp. Præter orationem ſunt hæc. 1. Conſiderare te non ideò minus habere; invidiam invidenti nil prodeſſe; nam non ideò alter carebit bono, quod tu invides, nec tu illud obtinebis, etiam ſi eo careat: quinimò graviſſimum inferre malum, privando invidum gratia ac amicitia Dei, & beatitudine æterna; econtra gaudendo de bono proximi propter Deum, te mereri augmentum gloriæ æternæ, quod eſt bonum infinitè majus omnibus bonis temporalibus. 2. Sæpè gaudere de bono proximi, quia eſt proximus, quem ſicut te ipſum diligere debes propter Deum. 3. Gratificari ei cui invides, illum laudare, orare Deum pro ejus bono, & gratias agere Deo propter beneficia ab eo in ipſum collata &c. 4. Humilitas & contemptus gloriæ ac honoris humani: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*. ad Galat. 5.

ARTICULUS VII.

De Acedia.

Quæſt. I. **Q***Uid eſt Acedia, & quale peccatum?*

Reſp. Acedia latè ſumpta eſt quodvis tædium, ſeu animi remiſſio in exercitio virtutum, ob laborem ſeu moleſtiam ac difficultatem adjunctam. Sic ſumpta non eſt vitium ſpeciale, ſed generale, quia (ut ait S. Thomas) omne vitium refugit bonum virtutis oppoſitæ; eſtque contra illam virtutem, cujus actus refugit. Eſt autem peccatum mortale vel veniale, prout ex illa violatur præceptum in re gravi vel levi.

Acedia ſtrictè ſumpta eſt triſtitia & tædium de divina amicitia apprehenſa ut mala propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ & conſervandæ per laborioſa virtutum exercitia, & voluptatum illicitarum fugam: unde fit, ut quis amicitiam illam non curet. Sic ſumpta, eſt vitium ſpeciale, & per ſe mortale, nam ſpecialiter & graviter charitati Dei repugnat.

Quæſt. II. *Quænam ſunt filiæ Accediæ?*

Reſp. Sunt 1. Malitia, qua quis odit bona ſpiritualia, & vellet ea non eſſe, aut qua ipſum pœnitet bonum feciſſe; aut qua contemnit Dei beneficium, v. gr. cupiendo non agnoviſſe Chriſtum, non fuiſſe Religionem profeſſum &c. ob difficultates, quæ in Dei obſequio ſuperandæ ſunt. Eſt mortalis ex genere ſuo. 2. Puſillanimitas. 3. Deſperatio. 4. Rancor, qui eſt indignatio & faſtidium adverſus eos, qui ad virtutum opera & fervorem inducunt, ideoque eos refugit.

5. Torpor, qui eſt languor animi, quo bonum vel omittitur, vel negligenter fit. Eſt mortalis, ſi bonum ſit graviter præceptum; & ſemper valdè periculoſus eſt, diſponitque ad mortale.

6. Evagatio mentis in oratione aliiſve exercitiis ſpiritualibus. Mortalis eſt in oratione vel exercitio ſpirituali graviter præcepto, ſi in parte notabili voluntariè duret; venialis verò in oratione non præcepta, niſi ſit circa objecta graviter illicita, quæ placeant.

Quæſt. III. *Quænam ſunt Acediæ remedia?*

Reſp. Præcipua ſunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana meditatio rerum cœleſtium, laborum ac Paſſionis Chriſti & Sanctorum, perfectionum ac beneficiorum Dei, præmiorum fervidæ charitatis, brevitatis laborum, æternæ beatitudinis, damnorum temporis &c. lectio librorum ſpiritualium, quotidiana auditio Miſſæ, frequens confeſſio & communio cum debitis diſpoſitionibus, temperantia, fuga otii, macerationes carnis &c.

TRACTATUS
DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Nota 1. **V**Irtus generatim rectè definitur habitus habilitans vel inclinans ad rectam operationem; & conſequenter præficiens ac rectè diſponens ſubjectum, cui ineſt. Unde ex S. Auguſt. lib. 83. quæſt. 31. *Virtus eſt animi habitus naturæ modo atque rationi conſentaneus.*

Virtutes dividuntur: 1. In intellectuales, quæ intellectum habilem reddunt ſeu inclinant ad actum verum; & in virtutes voluntatis, quæ voluntatem habilem reddunt, vel inclinant ad actum honeſtum. 2. In theologicas, & morales. Virtutes theologicæ, de quibus hìc agitur, ſunt eæ, quæ habent Deum pro objecto materiali immediato ſaltem primario, & aliquam ejus perfectionem pro formali, ſeu motivo ſaltem principali. Tres ſunt, nempè Fides, Spes & Charitas. *De Virtutibus Moralibus ſuo loco.*

Nota 2. Virtutum actus alii ſunt eliciti, alii imperati. Actus elicitus alicujus virtutis eſt, qui ab illa immediatè procedit. Imperatus eſt actus pertinens ad unam virtutem, ſed qui ex motu ac imperio alterius virtutis fit, & ab ea aſſumitur tamquam medium ad proprium finem aſſequendum.

PARS PRIMA.
DE FIDE.
CAPUT PRIMUM.

De natura & neceſſitate Fidei.

Quæſt. I. **Q***Uid eſt Fides?*

Reſp. Fides actualis eſt aſſenſus ſupernaturalis & firmiſſimus, datus

rebus à Deo revelatis propter Dei revelantis authoritatem, ſeu veracitatem. Hinc objectum ejus materiale ſunt res omnes à Deo revelatæ; formale verò eſt authoritas Dei revelantis, per quam ſummè repugnat Deum falli & fallere: nam ſumma Dei authoritas in revelando, quæ idem eſt ac veracitas, eſt complexum tum ex ſapientia infinita, qua Deus perfectiſſimè novit omnia ut ſunt, nec poteſt errare; tum ex bonitate infinita, qua vult revelare res ut illas cognoſcit, nec poteſt fallere. Quare Fides divina excludit omnem dubitationem, & formidinem ſaltem voluntariam. Fides habitualis eſt habitus per ſe infuſus, elicitivus actuum Fidei cum auxilio gratiæ; ſive eſt habitus per ſe infuſus, permanenter habilitans ad actus Fidei eliciendos.

Nota. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Aſſenſus Fidei ſupernaturalis & utilis ad ſalutem, ſtat cum notitia ſolum probabili revelationis: imò cum formidine, qua quis formidat ne non ſit locutus Deus.*

(*) Hæc propoſitio eſt 21. ex proſcriptis ab Innoc. XI. at ad id comprobandum, quod Auth. aſſerit, opus eſt etiam duas antecedentes, ac ſequentem recenſere: *19. Voluntas non poteſt efficere, ut aſſenſus fidei in ſeipſo ſit magis firmus, quam meretur pondus rationum ad aſsenſum impellentium. 20. Hinc poteſt quis prudenter repudiare aſsenſum, quem habebat ſupernaturalem. Et 22. Fides latè dicta ex teſtimonio creaturarum, ſimilive motivo, ad juſtificationem ſufficit?*

Quæſt. II. *An & qualis actus Fidei eſt neceſsarius neceſſitate medii?*

Nota. Illud eſt neceſſarium neceſſitate medii ad ſalutem, ſine quo ſalus obtineri nequit, etiamſi illius omiſſio ſit inculpabilis. Illud eſt neceſſarium neceſſitate præcepti, quod eſt præceptum, & ſine quo proinde ſalus obtineri nequit, ſi culpabiliter omittatur, niſi hæc omiſſio per pœnitentiam remittatur. Si tamen ſit neceſſarium hac ſola neceſſitate, ejus omiſſio inculpabilis non impedit ſalutem. Porrò quidquid neceſſarium eſt neceſſitate medii, eſt etiam neceſſarium neceſſitate præcepti, ſi ſit in noſtra poteſtate: nam eodem præcepto quo tenemur procurare noſtram ſalutem, tenemur etiam nobis comparare media ad ſalutem neceſſaria. Certum eſt autem, habitus Fidei, ſpei, & charitatis eſſe omnibus, etiam infantibus neceſſarios neceſſitate medii, *ex Conc. Trident. ſeſs. 6. cap. 7.* nam nemo unquam juſtificatur ſine infuſione habituum Fidei, ſpei, & charitatis. Sed nullus actus virtutis infantibus eſt neceſſarius ad ſalutem, cùm nullius ſint capaces, & tamen ſalvari poſſint.

Nota. 2. Aliquid credi poteſt, vel expreſsè, hoc eſt, diſtinctè, & ſecundùm ſe ac proprium conceptum; vel implicitè, id eſt, non diſtinctè, non ſecundùm ſe, ſed confuſè, & in alio in quo continetur: ut cum creditur, quidquid Eccleſia credit, tunc creduntur implicitè omnia dogmata Fidei.

Reſp. 1. Omnibus adultis eſt neceſſarium neceſſitate medii credere explicitè actu ſupernaturali Deum exiſtere, providere ſaluti hominum, & juſtos remunerari vita æterna. Conſtat ex Hebr. 11. *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit*. Et ex Conc. Trid. ſeſſ. 6. c. 7. *ſine qua* (Fide) *nulli contigit umquam juſtificatio*. Nam Deus non vult ſalvare adultos, ſine propria eorum cooperatione, quæ non poteſt ſine tali Fide ſalutem procurare. Hinc Innocent. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Non niſi Fides unius Dei neceſsaria videtur neceſſitate medii, non autem explicita remuneratoris*. Requiritur autem explicita Fides Dei ut remuneratoris ſupernaturalis, nempe per vitam æternam in cœlo, quam ſolus Deus revelavit & promiſit, quæque eſt ſupernaturalis merces.

Reſp. 2. Nunc ab Evangelii promulgatione omnibus adultis neceſſaria eſt neceſſitate medii Fides explicita Incarnationis quoad divinitatem, humanitatem, paſſionem, mortem, & reſurrectionem Chriſti Salvatoris noſtri.

Prob. 1. Ex Joan. 17. *Hæc eſt vita æterna* (id eſt, *via* aſſequendæ vitæ æternæ) *ut cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti, Jeſum Chriſtum*. Et, ad Gal. 2. *Non juſtificatur homo ex operibus Legis, niſi per Fidem Jeſu Chriſti. Et nos in Chriſto Jeſu credimus, ut juſtificemur ex Fide Chriſti*. Ubi Apoſtolus agit de Fide in Jeſum Chriſtum, qualem habebat ac prædicabat, & docentur Fideles. At talis Fides eſt Fides explicita Chriſti ut veri Dei & hominis, pro ſalute hominum mortui &c. Deinde Fides Chriſti in ſenſu proprio id ſignificat; per Fidem Chriſti plus intelligitur, quam per Fidem Dei ut remuneratoris, & ſaluti humanæ providentis, quæ eſt Fides implicita Chriſti. Idem docent Patres.

2. Ex Conc. Trident. ſeſſ. 6. c. 6. ubi exponens ea, quæ ad juſtificationem credi debent, ait: *Liberè moventur in Deum, credentes vera eſse, quæ divinitus revelata &*

pro-

promiſſa ſunt ; *atque illud imprimis* , *à Deo juſtificari impium per gratiam ejus* , *per redemptionem* , *quæ eſt in Chriſto Jeſu*.

3. Ex S. Auguſt. lib. de corrept. & grat. cap. 7. *A damnatione ſe non liberabunt* , *qui dicere poterunt* , *ſe non audiviſſe Evangelium Chriſti*. Et infrà : *Quicumque ab illa damnatione*, *iſta divina gratia largitate diſcreti ſunt*, *non eſt dubium quod & procuratur eis audiendum Evangelium*, *& cum audiunt* , *credunt &c.*

4. Quia homines debent noſſe viam ſalutis pro ratione ſtatus , in quo verſantur: at Chriſtus eſt via ſalutis noſtræ , ut ipſe teſtatur Joan. 14. *Ego ſum via*, *veritas*, *& vita*. Et verò non eſt veriſimile Deum voluiſſe , Fidem explicitam Chriſti pro ejus gloria & ſalute noſtra mortui , & authoris ſalutis noſtræ, & jam ubique publicè prædicati, non eſſe magis neceſſariam, quàm ſit cognitio aliarum rerum , à quibus non ita pendet ſalus noſtra ; præſertim cum hoc ad honorem Chriſti conducat.

Reſp. 3. Nunc etiam ſic neceſſaria eſt Fides explicita SS. Trinitatis . Quia 1. Fides SS. Trinitatis eſt objectum Fideì noſtræ primarium, & fundamentum ſalutis noſtræ , & ideò Baptiſmus, qui eſt ſacramentum Fidei , neceſſariò conferri debet in nomine Patris , & Filii, & Spiritus Sancti , ex Matth. 28. *Docete omnes gentes* , *baptizantes eos in nomine Patris* , *& Filii* , *& Spiritus Sancti* . At quod eſt ſalutis fundamentum , id certè ſecundùm ſe & explicitè requiritur . 2. Fides explicita Incarnationis non poteſt eſſe ſine Fide explicita Trinitatis : nam (ut ait Sanctus Thomas 2. 2. quæſt. 2. art. 8.) *In myſterio Incarnationis hoc continetur* , *quod Filius Dei carnem aſſumpſerit* , *quod per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit* , *quod de Spiritu Sancto conceptus fuerit* . 3. Ex Symbolo Athanaſiano ab Eccleſia uſu recepto , & approbato , ibi : *Fides Catholica hæc eſt*, *ut unum Deum in Trinitate*, *& Trinitatem in unitate veneremur &c. Sed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem*, *ut Incarnationem quoque Domini noſtri Jeſu Chriſti fideliter credat* ..... *Hæc eſt Fides Catholica* , *quam niſi quiſque fideliter firmiterque crediderit* , *ſalvus eſſe non poterit*.

(*) Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem , quæ eſt n. 64. *Abſolutionis capax eſt homo* , *quantumvis laboret ignorantia myſteriorum Fidei*, *& etiamſi per negligentiam etiam culpabilem neſciat myſterium Sanctiſſimæ Trinitatis* , *& Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti*.

Reſp. 4. Neceſſe eſt neceſſitate medii , ut adulti credant generatim vera eſſe omnia , quæ à Deo revelata & promiſſa ſunt , quæque per Eccleſiam credenda propoſuit; ideoque credant implicitè omnia Fidei dogmata, ex Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 5. ſupra cit. Et verò authoritas Dei revelantis exigit, ut ſaltem ſic generatim credantur omnia, quæ ipſe revelavit.

Quæſt. III. *An & quarum rerum Fides explicita præcepta ſit?*

Reſp. 1. Extat præceptum ſpeciale Fidei . Conſtat . 1. ex Marc. 1. *Credite Evangelio* : Et , cap. ultim. *Prædicate Evangelium* : *Qui non crediderit* , *condemnabitur* . 2. Quia Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Fides non cenſetur cadere ſub præceptum ſpeciale & ſecundùm ſe*. Hoc præceptum obligat tum ad credendum & confitendum , tum ad diſcendum quæ credenda ſunt ; prohibetque omnem infidelitatem internam ac externam , & ignorantiam credendorum.

Reſp. 2. Ex communi ſententia omnes adulti tenentur ſub mortali ob materiæ gravitatem , credere explicitè , ideoque ſcire & addiſcere, 1. Myſteria Trinitatis & Incarnationis : nam omnia quæ ſunt neceſſaria neceſſitate medii, ſunt etiam adultis neceſſaria neceſſitate præcepti , ſi ſint in eorum poteſtate ; quia quiſque tenetur omnia media ad ſalutem neceſſaria aſſumere , cum ex Lege divina & charitate ſui teneatur ſalutem ſuam procurare. Præterea illa myſteria ſunt primarium Fidei objectum , ergo ſi quæ objecta tenemur explicitè credere, maximè iſta.

2. Omnes articulos Symboli , ſaltem quoad ſubſtantiam & ſenſum, ita ut de ſingulis interrogati ſciant reſpondere . Conſtat tum ex Marc. cap. ult. cit. tum ex canonibus 58. 59. 105. diſt. 4. de conſecr. & Catechiſmo Romano; tum ex praxi perpetua Eccleſiæ , quæ ſemper Symboli notitiam à fidelibus exigit , nec ullum adultum ſine illa ad Baptiſmum admiſit : tum quia præceptum Fidei obligat per ſe ad præcipua ſaltem Fidei Chriſtianæ capita , ſeu articulos cognoſcendum & credendum ; idque exigit ſtatus ac profeſſio hominis chriſtiani , qui debet ſcire myſteria & doctrinam Chriſti, ſaltem quoad ſubſtantialia capita, quæ ut omnibus cognoſcenda & credenda Apoſtoli divino inſtinctu diſpoſuerunt.

3. Sacramenta , ſaltem ea quæ debent aut volunt ſuſcipere: eorum efficaciam & diſpoſitiones neceſſarias ad ea debitè & utiliter recipienda: nam ſine tali cognitione non poſ-

ſunt illa religioſè ac dignè ſuſcipere: item ſacrificium Miſſæ: nam tenentur ei reverenter ac devotè intereſſe.

4. Tenentur ſcire omnia Dei & Eccleſiæ præcepta & omnes obligationes, ad ſuum ſtatum, munus ac officium pertinentes. Nam ſingula præcepta obligant ad ſui cognitionem, cum ſine ea obſervari nequeant: præcipiens enim finem, præcipit ſimul media ad illum neceſſaria. Imò, ut notat Delugo, cognitio & Fides mandatorum Dei neceſſaria eſt non ſolùm ex præcepto aliarum virtutum, ſed etiam ex ipſa virtute Fidei, quatenus ſunt veritates à Deo revelatæ, ut ab omnibus credantur, & in praxim reducantur: nam quando Deus aliquid univerſaliter præcipit, atque proponit & revelat, ut à ſubditis omnibus obſervetur, ipſa virtus Fidei obligat ad credendum poſitivè præceptum, & ad audiendum & cognoſcendum illud. Neque hæc poſſunt ſine gravi irreverentia contra authoritatem divinam omitti.

5. Orationem Dominicam: nam datur præceptum orandi: & hæc oratio præſcripta eſt à Chriſto, Matth. 6. *Sic orabitis*. Et Eccleſia dicit in Miſſa: *Præceptis ſalutaribus moniti .... audemus dicere: Pater noſter &c.* continetque omnia à Deo petenda.

Ex præcepto autem Eccleſiæ, & conſuetudine vim Legis habente, tenentur omnes ſcire memoriter Symbolum Apoſtolorum, Decalogum, Orationem Dominicam, & quidem lingua qua intelligatur, atque etiam modum formandæ Crucis. Debent autem horum omnium ſenſum percipere, cum debeant iſta ſcire, ut res Fidei credant, & ſervent præcepta. Idem videtur de Salutatione Angelica, ob conſuetudinem Eccleſiæ curantis & exigentis ut diſcatur, & uſum omnium fidelium, contra quem qui illam addiſcere negligeret, ab omnibus meritò reprehenderetur.

Porrò hæc omnia tenentur pueri addiſcere pro ſuo captu, cùm primùm uſum rationis aſſecuti fuerint. Quia tunc debent vitam ſuam ad finem ultimum dirigere, elicere actus Fidei, Spei & Charitatis, ſervare mandata &c. Unde tenentur parentes ea tunc ipſos docere vel per ſe, vel per alios.

Hinc peccant mortaliter 1. Omnes qui iſta culpabiliter ignorant, vel diſcere negligunt. 2. Parentes, Domini, & ſuperiores, qui non curant ut liberi & ſubditi hæc omnia calleant. 3. Parochi, qui oves ſuas in iis diligenter non erudiunt &c.

Nota. Parochi, confeſſarii & concionatores tenentur eam ſcientiam rerum Fidei & præceptorum habere, ut & aliis explicare, & difficultates ſaltem communes intelligere ac diluere poſſint; alioqui non poſſunt alios rectè inſtituere, ex Malach. 2. *Labia enim Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum eſt*. Epiſcopi verò longè ampliorem & perfectiorem cognitionem habere debent, cùm ex officio teneantur Fidem explicare, tueri, & fallacias hæreticorum diſſolvere, ex cap. 1. ad Tit. & 1. ad Timoth. 3. *Oportet Epiſcopum eſſe Doctorem*.

* * *

(*) *Nota* 2. Quamquam ea, quæ ſunt ab Auctore explicata, ſatis indicare videntur, quæ ſit Miſſionarii obligatio in iis circa fidem inſtruendis, qui ſunt ejus curæ concrediti; tamen tum ob laxas, quæ hac de re circumferuntur opiniones, tum ut ea exponamus, quæ Apoſtolica Sedes Miſſionariis inculcat, pauca addere neceſſarium putamus. Primò itaque monemus, graviter peccare Miſſionarios, ſi non curent, ut ii, quos erudiendos ſuſcipiunt, ea ſciant, quæ ex Eccleſiæ præcepto, & conſuetudine vim Legis habente Fidelium quiſque ſcire tenetur; idque, contra Verricellum, qui tit. de Fide, quæſt. 6. ſect. 10. aſſerit Miſſionarios muneri ſuo ſatisfacere, ſi Mengrellenſes Fideles *inſtruant in Myſterio Trinitatis, & Incarnationis*. Nam ſi Parochi, qui curam animarum penes orthodoxos exercent, graviter peccant, ſi ſolliciti non ſint, ut eorum curæ concrediti fideles, ea ſciant, quæ Eccleſia non ſciri tantum, ſed etiam quoad fieri poſſit, memoriæ mandari præcipit, multo magis peccabunt Miſſionarii, ſi in iis Orientales non inſtruant; quippe ii majorem inſtructionem exigunt; tum ob maximam, in qua gens illa verſatur, ignorantiam, tum ob periculum, quod iis imminet perverſionis ex Infidelibus, Schiſmaticiſque, inter quos vivunt; tum denique quod experientia edocti ſimus, parum inſtructos facilè à Chriſtiana, vel orthodoxa fide deficere. Imò Miſſionarii monere tenentur Fideles de obligatione, quam habent hæc omnia ſciendi. Concilium Moguntinum tempore Caroli Magni celebratum, cap. 40. hæc præcipit; *Symbolum, quod eſt ſignaculum fidei, & Orationem Dominicam diſcere ſemper admoneant Sacerdotes Populum Chriſtianum, volumuſque ut condignam diſciplinam habeant, qui hæc diſce-*

diſcere negligunt. Et Forumjulienſe Concilium eodem fermè tempore coactum, poſtquam dixit, hæc Chriſtianos omnes memoriter ſcire oportere, ſubdit: *quia ſine hac benedictione nullus poterit in Cœlorum Regno percipere portionem*. Atque, ut alia prætercam, Sanctiſſimus D. N. BENEDICTUS XIV. Conſtit. incipiente. *Etſi minime*, tom. 1. Bull. pag. 110. *Curabit*, inquit, *Epiſcopus ut Sacerdos excipiens Confeſſiones fixum illud immotumque ſemper animo habeat, invalidam eſſe abſolutionem Sacramentalem, quam quis ignoranti res neceſſarias neceſſitate medii impertitur, nec poſſe homines Deo per hujuſmodi Sacramentum reconciliari, niſi prius excuſsa hujus ignorantiæ caligine ad agnitionem fidei educantur. Sedulò etiam animadvertet Confeſsarius, in aliud tempus rejiciendam eſse abſolutionem illius, qui neceſſaria neceſſitate præcepti ſuo vitio neſcit; & eo quandoque caſu Pœnitentem abſolvi poſse, quo ſe vincibilis hujus ignorantiæ reum agnoſcat, & accuſet; ac intimo dolens, tum à Deo veniam precetur, tum Confeſsario ſeriò promittat, operam ſe impenſe daturum, quà, divina gratiæ præſidio, diſcat etiam neceſsaria neceſſitate præcepti*.

Secundo à gravi culpa excuſari nequeunt, ſi eos, qui ex hæreſi, & Schiſmate ad orthodoxam fidem venire velint, vel illos, ex. gr. qui ex Neſtorianis, Eutichianis, Semiutichianis, ſive Jacobitis, aut Græcis Schiſmaticis trahentes originem orthodoxam fidem jam ſuſceperunt, eamque inter gentes hujuſmodi erroribus infectas profitentur, non doceant errores, quos habent contra fidem & mores. Non ſolum enim curare debent, ut ii ſciant, quæ neceſſariè ſcire debeant neceſſitate medii, & neceſſitate præcepti, ut ſupra eſt demonſtratum, ſed præterea ut exuant omninò errores, & ita ſint inſtructi, ut eos præcavere valeant, ne immaculatam Chriſti Eccleſiam & orthodoxam fidem, pravis opinionibus, & erroribus deturpent. Ideò enim Apoſtolica Sedes ad Infidelium, Hæreticorumque regiones Miſſionarios mittit, ut ex errorum tenebris, in quibus verſantur, ad veritatis lucem, & à via perditionis ad æternæ ſalutis viam gentes illæ revocentur. At, qua ratione errorum tenebras depellent, ſi errores ignorent? Quo modo fide, quæ lux illa eſt, quæ illuminat omnem hominem, illuſtrabuntur, ſi errores in iis maneant, quibus obſcuratur? Qui denique fieri poterit, ut per rectam viam ad æternam ſalutem dirigantur, ſi non norint, quæ Deus per Eccleſiam ſuam credenda, & agenda proponit, & etiam, quæ Eccleſia præcipit, ut facilius æternam vitam conſequamur? Itaque graviter peccant Miſſionarii ſi hos non inſtruant, circa errores, quos hujuſmodi gens habeat, contra dogmata fidei, contra naturæ, & divinæ legis præcepta, contra Eccleſiæ præcepta, quibus fideles omnes adſtringuntur, ac circa ſacros Eccleſiæ ritus; &, ſi non moneant, abſtinendum omninò eſſe à communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis, atque ab aliis actibus, qui perverſioni occaſioni eſſe poſſint? Atque hinc patet, quàm à ſana doctrina ſit diſſona Verricelli opinio, quam ſect. 4. citatæ quæſt. exponit; ubi Miſſionarios monet non opus eſſe, ut Mengrellenſes, qui rudes ſunt, inſtruantur, *circa proceſſionem Spiritus Sancti, quia Articulus captu difficilis eſt*; nec etiam circa errorem, quo Mengrellenſium nonnulli putant, infideles nec privatum, nec univerſale in fine mundi ſubituros eſſe divinum judicium, quia jam judicati ſunt; *quia hujuſmodi error penes omnes vulgatus non eſt*. Nam ſi Miſſionarii tenentur procurare, ut fideles memoria teneant, ſaltem ſubſtantiam eorum, quæ ſymbolo continentur; tenentur etiam monere fideles, ut ab erroribus caveant, qui in locis, ubi ipſi degunt, vigent contra Symboli articulos; at error circa infidelium judicium opponitur articulo, quo profitemur Chriſtum Dominum venturum eſſe ad judicandum vivos, & mortuos, qua ratione ab Eccleſia declaratur; error autem, quo Mengrellenſes, cum Græcis Schiſmaticis cenſent Spiritum Sanctum, ex Patre Filioque neutiquam procedere, fidei orthodoxæ contrarius eſt, ac Catholicæ Eccleſiæ declarationi, quæ particulam *filioque* Nicæno Symbolo adjecit. Sed ait, hunc articulum eſſe captu difficilem. Non eſt autem difficilior Myſterio Trinitatis, & Incarnationis, in quibus Mengrellenſes inſtruendos eſſe non negat. Præterea, quamquam articulus difficilis eſt, tamen non adeò difficile eſt intelligere errorem eſſe ab Eccleſia damnatum, negare Spiritum Sanctum etiam ex filio procedere.

Tertiò quoad infideles, qui Chriſtianam Religionem amplecti velint, tenentur Miſſionarii curare, ut ii antequam ſacro baptiſmate initientur, ita ſint inſtructi, ut gentilitios mores omninò exuerint, & ea, quæ Chriſtianis ſcitu ſint neceſſaria apprimè norint. Id etiam præceptum eſt ab Alexandro VII. Conſt. incipien. *Sacroſancta*, & à

BENEDICTO XIV. inculcatum ſub graviſſimis pœnis, in ea, quæ incipit: *Omnium ſollicitudinem* tom. 1. Bull. pag. 397. ſequentibus verbis. *Ne ob inſtructionis defectum, qui ſacro baptiſmate initiantur immaculatam Chriſti legem, profanis, ac gentilitiis inſtitutis ex ignorantia fœdent, ac idololatriam cum orthodoxa fide confundant, ut ſæpè inibi evenire nunciatum eſt; caveant ii, qui iiſdem inſtruendis incumbunt, ne in poſterum ullus ad baptiſma admittatur, qui gentilitios mores prorſus non exuerit, & in fide non ſit ſufficienter inſtructus.*

Atque hinc patet, non licere Miſſionariis differre poſt baptiſmum doctrinam paſſionis Chriſti quocumque ex prætextu. Sed ut pœnas ſciant, quibus obnoxii ſunt ſi id negligant, decretum Supremæ Inquiſitionis anno 1645. typis demandatum, afferemus. Propoſitum fuit à Sinenſibus Miſſionarii dubium, quod ſequitur.

Num teneantur Prædicatores Evangelii prædicare in Regno Sinarum Chriſtum Crucifixum, & oſtendere ejus Sanctiſſimam Imaginem maximè in Eccleſiis noſtris? Cauſa hujus dubitationis eſt, quia ſcandalizantur gentiles ex tali prædicatione, & judicant maximam eſſe ſtultitiam.

Reſolutum fuit. *Nulla cauſa, aut prætextu differendam eſſe doctrinam paſſionis Chriſti poſt baptiſmum, ſed omninò præmittendam: ad actualem verò prædicationem Chriſti Crucifixi, licet non teneantur Miniſtri Evangelii in ſingulis concionibus, ſed ad proponendum verbum Dei, ac divina myſteria prudenter, & opportunè; & illa pro Catechumenorum captu explicanda, non tamen à ſermonibus paſſionis Domini abſtinere tenentur ea ratione, quod gentiles inde ſcandalum ſumant, & ſtultitiam putent.* Item. *Conveniens eſſe, ut in Eccleſiis imagines habeantur Chriſti Crucifixi, & ideò curandum eſſe, ut quoad opportunè fieri poteſt, exponantur.* Hanc reſolutionem Decreto ſuo approbavit Sacra Congreg. de Propaganda Fide, atque eadem Sacr. Congr. ſupplicante, Innocentius X. ſervari præcepit ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, ſibi & Apoſtolicæ Sedi ſpecialiter reſervatæ.

* * *

Quæſt. IV. *Quandonam præceptum Fidei interna obligat?*

Nota. Præceptum aliud eſt affirmativum, aliud negativum. Affirmativum eſt, quod aliquem actum poſitivum præcipit primariò & ratione ſui; obligatque ſemper, ſed non pro omni tempore: *Præcepta affirmativa* (inquit S. Thom. 2. 2. quæſt. 3. art. 2.) *non obligant ad ſemper, & ſi ſemper obligent. Obligant autem pro loco & tempore ſecundum alias circumſtantias debitas*. Præceptum negativum eſt illud, quod vetat aliquem actum, obligatque ſemper & pro omni tempore. In quolibet autem præcepto affirmativo divino, quo præcipitur actus virtutis, includitur præceptum negativum, quo prohibetur peccatum oppoſitum: nam ex affirmatione alicujus rectè infertur negatio contrarii illius.

Reſp. 1. Duplex eſt Fidei divinæ præceptum: aliud affirmativum, quod nos obligat ad credendum certo tempore explicitè certas veritates revelatas, implicitè verò cæteras omnes, & ad ediſcendas res Fidei. Aliud negativum, quod obligat ad numquam diſſentiendum ulli rei à Deo revelatæ, nec de ulla dubitandum. Nam diſſentire uni veritati vel minimæ ſufficienter propoſitæ ut à Deo revelatæ, aut de illa deliberatè dubitare, eſt graviſſima injuria in Deum, quaſi in aliqua re falli aut fallere poſſit, & ejus teſtimonium non ſit in omnibus etiam minimis infallibile.

Reſp. 2. Præceptum Fidei obligat per ſe ad eliciendum actum Fidei 1. Initio uſus rationis, ubi res credendæ ſufficienter propoſitæ ſunt ut à Deo revelatæ: tunc enim aſſenſus omitti aut ſuſpendi nequit ſine injuria gravi auctoritatis divinæ: hoc ipſo enim, quod Deus revelavit aliqua ut à nobis credantur, & talis revelatio nobis ſufficienter propoſita eſt, ita ut eam prudenter negare, aut de ea dubitare nequeamus; reverentia debita divinæ veracitati, quam cultu intellectuali ſupremo colere debemus, exigit, ut rebus revelatis firmiſſimum aſſenſum ſtatim præbeamus, quem tunc ſine gravi irreverentia negare, vel omittere non poſſumus. Præterea tenentur adulti, ubi primum poſſunt, debitum mentis obſequium Deo præſtare, atque ſe & omnia ſua in Deum ut finem ultimum dirigere: ad quod neceſſaria eſt fides actualis. Idem dic de infidelibus adultis, ubi primùm Fides Catholica ſufficienter eis propoſita eſt.

2. In quolibet probabili mortis periculo. Quia tunc maximè urget obligatio tendendi in Deum, eumque colendi per actus præcipuos virtutum; Deus autem, (ut docet Sanctus Auguſt. Enchir. cap. 3.) Fide, Spe, & Charitate maximè colitur. Prætereà juſtus ſicut vivere, ſic mori debet ex Fide.

3. Sæpè in vita. Nam præceptum tam gravis momenti non pro aliquibus vicibus ſolum, ſed pro plurimis à Deo ſancitum eſt; cum actibus Fidei Deus maximè colatur, & vita juſti per illos alatur ac conſervetur, juxta illud ad Gal. 3. *Juſtus ex Fide vivit*. Hinc Innocentius XI. damnavit has propoſitionès: 17. *Satis eſt actum Fidei ſemel in vita elicere*. 65. *Sufficit iſta myſteria* (Trinitatis & Incarnationis) *ſemel credidiſſe*.

4. Cùm gravis tentatio contra Fidem ingruit, quæ ſuperari non poſſe videatur, niſi per contrarium actum Fidei. Nam cùm hoc præceptum Fidei prohibeat omnem diſſenſum ac dubitationem circa veritates revelatas, præcipit etiam media neceſſaria ad hæc vitanda.

5. Quando facienda eſt Profeſſio Fidei exterior: nam ſine actu interno non eſſet vera profeſſio Fidei, ſed illius ſimulatio.

6. Quoties quis in hæreſim vel dubitationem voluntariam lapſus eſt, Quia actus Fidei explicitus ac formalis, neceſſarius eſt ad juſtificationem in adulto, qui Fidei habitu caret; & quia injuria primæ veritati illata reſarcienda eſt.

Obligat autem per accidens, ſeu ratione alterius præcepti, ad quod ſervandum neceſſarius eſt actus Fidei. 1. Quando urget gravis tentatio contra aliquam virtutem, quæ ſine actu Fidei vinci poſſe non videtur; nam quiſque tenetur aſſumere medium neceſſarium ad vitandum peccatum. Quoties ex præcepto eliciendus eſt actus aliarum virtutum, putà ſpei, charitatis, religionis, poenitentiæ &c. Nam actus virtutum ſupernaturales neceſſariò præſupponunt actum Fidei ſaltem implicitum, ſeu perceptibilem. 3. Actus Fidei requiritur ad juſtificationem peccatoris adulti.

Actus Fidei.

Domine Deus omnipotens & incomprehenſibilis! Firmiſſimè credo te eſſe verum Deum, unum in eſſentia natura, & Trinum in Perſonis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, rerum omnium Factorem, ſupremum Dominum ac Rectorem, & finem ultimum, ſuper omnia colendum, & amandum; qui beatitudine æterna ac perfecta Fideles juſtos muneras, malos verò æternis multas ſuppliciis. Credo ſecundam Perſonam, nempè Filium, factum eſſe hominem ex Maria ſemper Virgine, hunc Deum hominem pro ſalute noſtra paſſum & mortuum eſſe, deinde tertia die reſurrexiſſe, & poſtea cœlum conſcendiſſe, unde deſcendet omnes homines judicaturus ſecundùm cujuſque opera: Neminem niſi per ejus merita ſalvari, nec ullum donum ſalutare accipere poſſe, & peccatores non niſi per ejus gratiam, ac merita gratis juſtificari. Denique, mi Deus, credo generatim quæcumque revelaſti ac promiſiſti, & quæcumque credit Eccleſia Catholica, Apoſtolica, & Romana, quæ ſola vera eſt Eccleſia tua, & in qua ſola ſalus obtineri poteſt: Hæc omnia firmiſſimè credo, quia tu ea revelaſti, qui, cum ſis infinita ſapientia, & ſumma bonitas ac ſanctitas, nec falli nec fallere potes.

CAPUT III.

De actu externo, ſeu Confeſſione Fidei.

Quæſt. I. AN *extat præceptum confitendi exterius fidem ſuo tempore?*

Reſp. Affirm. Conſtat 1. Ex Rom. 10. *Corde creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Et, ex Luc. 9. infra citand. 2. Ex SS. Patribus: Pro omnibus ſit Sanctus Auguſtinus lib. de fide & Symb. cap. 1. *Fides officium à nobis exigit & cordis & linguæ*. 3. Ex perpetuo uſu ac ſenſu Eccleſiæ. Et verò honor authoritati Dei revelantis de rebus exigit, ut non ſolùm aſſenſu interno, ſed etiam profeſſione externa ei adhæreamus, & nos ſubjiciamus.

Hoc præceptum, quatenus eſt negativum, prohibet pro quolibet tempore negationem fidei etiam merè externam; & quatenus affirmativum, præcipit confeſſionem externam pro certo tempore.

Quæſt. II. *Quandonam obligat præceptum fidem exteriùs confitendi?*

Reſp. Ex communi ſententia obligat etiam cum vitæ damno, quoties per ejus omiſſionem ſubtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda; ut cùm prudenter ſperatur ex confeſſione Fidei converſio infidelium, vel confirmatio fidelium infirmorum, qui alias vacillaturi, aut Fidem negaturi, aut quando ex taciturnitate ſequeretur contemptus religionis, vel ſcandalum, vel confirmatio in errore, perverſio aliquorum; aut minueretur apud infideles exiſtimatio de Deo vel religione Chriſtiana; aut omiſſio confeſſionis cenſeretur implicita Fidei negatio. Ita Sanct. Thom. 2. 2. quæſt. 3. art. 2. *Confiteri*, inquit, *Fidem non ſemper, neque in quolibet loco eſt de neceſſitate*

tate ſalutis, ſed in aliquo loco & tempore, quando ſcilicet per omiſſionem hujus confeſſionis ſubtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda: putà, ſi aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur, vel quod non haberet Fidem, vel quòd Fides non eſſet vera, vel alii per ejus taciturnitatem removerentur à Fide: in hujuſmodi enim caſibus confeſſio Fidei eſt de neceſſitate ſalutis. Et ad 2. *In caſu neceſſitatis, ubi Fides periclitatur, quilibet tenetur Fidem ſuam aliis propalare, vel ad inſtructionem aliorum fidelium, ſive confirmationem; vel ad reprimendum infidelium inſultationem*.

Probat. 1. ex Luc. 9. *Qui me erubuerit & meos ſermones, hunc Filius hominis erubeſcet, cum venerit in majeſtate ſua*. At tunc non confiteri clarè & apertè Fidem, cum adeſt tam gravis cauſa eam exterius confitendi, eſt Chriſtum & ejus doctrinam erubeſcere. 2. Quia actus cujuslibet virtutis, ſive internus, ſive externus, præceptus eſt, cum neceſſarius eſt ad finem præcepti, qui eſt charitas, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta*. At in prædictis caſibus profeſſio Fidei neceſſaria eſt ad charitatem Dei & proximi. Ergo.

Dixi, *clarè, & apertè*: nam qui utitur verbis ambiguis, quæ ab interrogante accipiantur pro negatione, erubeſcit ſanè profeſſionem doctrinæ chriſtianæ, ut notant Suarez & Delugo.

Quiſque etiam tenetur impedire, ſi poteſt, peccata contra fidem & religionem. Nam quælibet virtus obligat ad impedienda quæ illi adverſantur; alioquin Deus afficeretur injuria. Quare ſi videas Dei nomen blaſphemari, vel dogmata fidei impugnari, honorem Dei lædi, vel religionem contemni, ſacras virgines vel templa profanari &c. hæc impedire, ſi poſſis, teneris etiam cum periculo vitæ, nam tunc Dei honor debitus, & ſacrorum reverentia, & charitas in Deum id exigunt. Secùs, ſi prudenter judices oppoſitionem tuam magis obfuturam, quam profuturam.

Item tenetur veritates practicas non minus quàm ſpeculativas à Chriſto traditas, facto & dicto profiteri, & tueri non ſolùm coram infidelibus, ſed etiam coram mundanis hominibus, quando honor Chriſti, vel ædificatio proximi id exigit, nam generaliter Chriſtus dixit: *Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc Filius hominis erubeſcet*.

Quæſt. III. *An licet aliquando fidem exterius tantùm negare ad vitandam mortem, & dira ſupplicia?*

Reſp. Numquam licet. Prob. 1. Ex Matth. 10. *Qui negaverit me coràm hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo*. 2. Ex perpetua traditione, & praxi Eccleſiæ, quæ id ut graviſſimum crimen ſemper habuit; & Helceſeitas ut hæreticos damnavit, quod dicerent id licere, modò fides in corde retineretur; & graviſſimis pœnis mulctabat eos, qui in perſecutionibus fidem Chriſti negabant tantùm exteriùs, ad mortem acerbiſſimam vitandam. 3. Illa negatio exterior eſt mendacium perniciosum in re graviſſima, & gravem injuriam Deo infert, exteriùs proteſtando eum non eſſe ſummè veracem. Item dedecus eſt Domini, quod ſervus dedignetur eum agnoſcere ut Dominum, & eo ipſo neget ei cultum debitum.

Hinc Catholicus à quovis interrogatus de ſua religione, peccaret graviter contra fidem, negando ſe eſſe Chriſtianum, vel Catholicum: quia negaret ſe veram Chriſti fidem tenere. 2. Reſpondendo ſe eſſe Turcam vel Judæum, aut Gentilem: quia hoc ipſo negaret ſe eſſe Chriſtianum. 3. Dicendo non eſſe Papiſtam, vel ſe eſſe Calviniſtam, Lutheranum &c. Quia hoc ipſo negaret ſe eſſe Catholicum, quod eſt veram Chriſti fidem negare. At Sacerdos vel Religioſus, rogatus num ſit Sacerdos vel Religioſus, peccaret quidem negando ſe eſſe, quia mentiretur; non tamen negaret fidem, quia non negaret ſe eſſe Catholicum, cùm multi Laici Sæculares ſint Catholici.

Quæſt. IV. *An licet aliquando falſam Religionem ſimulare verbis aut factis?*

Reſp. Numquam licet, nec proinde exercere actiones, quæ ex ſe, vel ex lege, vel ex communi uſu ſunt profeſſio exterior falſæ religionis; ut genuflexio, vel thurificatio coram idolo, oratio ad Mahometem &c. quamvis fiant ſimulatè, & ad vitandam diram mortem. *Probat*. 1. Ex perpetuo ſenſu & uſu Eccleſiæ, quæ ſemper abhorruit à ritibus externis infidelium, & quæ tam graviter punivit eos, qui ſimulatè ſolum idola adorabant, vel libellum à Magiſtratu infideli accipiebant, quo ſignificaretur quamvis falsò, ipſos ſatisfeciſſe edicto ſacrificandi idolis. 2. Quia ſicut eodem præcepto affirmativo fidei præcipitur veræ Fidei internus aſſenſus, & externa confeſſio; ſic eodem præcepto negativo prohibetur falſæ fidei internus aſſenſus, & externa profeſſio, quæ

intrinſecè mala eſt, utpotè mendacium facti perniciofum in re maximi momenti. 3. Qui ſimulatè exercet actionem, quæ eſt profeſſio falſæ religionis, hanc exteriùs facto profitetur, & facto oſtendit ſe eſſe falſæ religionis ſectatorem, v.gr. Idololatram, Mahometanum, Judæum, vel Hæreticum; ac proindè facto & opere externo negat ſe eſſe Chriſtianum vel Catholicum, quod ſemper eſt intrinſecè malum, & Deo graviter injurioſum.

Cæterum neque Jehu, lib. 4. Regum, c. 10. laudatur, quòd ſimulaverit ſe velle ſacrificare Baal, ſed ſolùm quòd domum Achab delevisset, & cultum Baal deſtruxiſſet. Neque Eliſæus permiſit Naaman adorare Idolum per ſimulationem, ſed ſolum incurvare ſe, ut Rex illi inniteretur, dum coram Idolo genuflecteret: quia Naaman hoc obſequium civile tenebatur præſtare Regi, qui ſolebat ſive in foro, ſive in templo, inniti humero alterius, & quem de more ſuſtinere non poterat Naaman, ſi Rege genuflectente ipſe rectus ſtaret, ideoque debebat ſe inclinare, ut Regem ſuſtineret: quod erat obſequium merè civile erga Regem; & aliis adſtantibus ſatis notum erat, Naaman genuflectere obſequii civilis cauſa. Unde Eliſæus ſolùm permiſit Naaman exercitium officii civilis ſuo Regi exhibendi etiam cum hic ſua idola adoraret.

Hinc numquam licet 1. Cœnam hæreticam ſumere, aut cum hæreticis in propriis ipſorum cæremoniis vel precibus communicare, ver. grat. ſimul cum iis pſalmos canere &c. quia id faciens cenſeretur cum illis communicare in falſa religione, & illam facto profiteri; & ſic veram fidem virtualiter exteriùs negaret.

2. Intereſſe concionibus vel conventibus hæreticorum, non ſolum cùm adeſt periculum ſubverſionis, vel ſcandali: ſed etiam quoties id cenſetur è vera fide defectio, aut ſimulatio defectionis. Item nec licet obedire principis edicto, quo præciperet ſubditis ſuis adire conciones hæreticorum, etiam ſi verbis proteſtaretur ſe nolle cogere quemquam ad religionem mutandum. Quia talis edicti obſervatio per ſe apta eſt ad Catholicos paulatim pervertendos, & ad conciliandam auctoritatem hæreſi, ac vilipenſionem fidei Catholicæ, imò eſt honoratio exterior falſæ doctrinæ, quæ ſic magno concurſu auditur. Ideò Paulus V. Anglis bis reſcripſit hoc non licere. Non peccat tamen, qui extra has circumſtantias & ſcandali, ac perverſionis periculum, ob aliquam cauſam juſtam templa hæreticorum ingreditur, ibique eorum conciones audit, non ut cum illis communicet, ſed ut obſervet quid ibi agatur, vel prædicetur. Sed ut notat Sanchez, mera curioſitas non ſufficit, ut licitè quis ejuſmodi conciones audiat, ſed requiritur aliqua cauſa gravis.

3. Seriò uti veſtibus vel aliis ſignis, quæ ſolum adhibentur ad profeſſionem vel exercitium falſæ religionis: nam qui uteretur, falſam religionem hoc ipſo profiteretur, & ita facto veram fidem negaret. Secùs de veſtibus & ſignis, quæ diſtinguunt nationem ab alia.

De ſignis autem & veſtibus, quæ diſtinguunt infideles à fidelibus, qualis eſt tobalia propria Turcarum, vel Romæ pileus flavus Judæorum, controvertitur. Toletus & alii multi negant unquam licere iis uti, quia illorum geſtatio eſt profeſſio externa infidelitatis. Certè nemo negare poteſt iis veſtibus uti non licere, ſi nulla adeſt cauſa fidem occultandi: nam tunc meritò cenſeris negaſſe fidem, aut velle illius deſertorem videri, quod eſt intrinſecè malum; tunc enim cenſeris eis uti ad te diſtinguendum à fidelibus.

Quæſt. V. *An licet aliquando fidem veram occultare?*

Reſp. 1. Non licet, quoties præceptum confitendi exteriùs fidem obligat, & urget. Patet: nam violaretur.

Reſp. 2. Si quis à poteſtate publica, puta à principe, judice, magiſtratu, vel tyranno interrogetur etiam privatim, tenetur clarè & apertè confiteri fidem, etiam cum certo vitæ periculo. *Prob.* Quia 1. Innocent. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Si à poteſtate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo & fidei glorioſum conſulo; tacere, ut peccaminoſum per ſe non damno.* 2. Alioqui Chriſtum & ejus doctrinam erubeſceret. 3. Qui à poteſtate publica etſi injuſtè interrogatus de Religione profitetur ſe eſſe Catholicum, ſignificat ſe magni facere Fidem catholicam, & pro ea quodlibet periculum ſubire paratum eſſe; quod ſane Fidei & Deo ejus auctori valdè honorificum eſt. Econtrà ſi diſſimulet Fidem, indicat ſe parvi facere Fidem catholicam, & ſic Fidei catholicæ dedecus inferret. 4. Silentium in hac circumſtantia per ſe & regulariter cenſetur ſignum, vel negatæ Fidei, vel erubeſcentiæ, vel timoris pœnæ, ob quam ſilens non vult fidem confiteri, aut ſaltem dat grave ſcandalum.

Quod ſi à perſona privata quis interrogetur publicè, tenetur etiam confiteri Fidem, quia alioqui ſubtraheretur magnus honor Deo ac religioni debitus, vel daretur ſcandalum proximo. Ita *Suarez*.

Multi docent eum, qui privatim à privato interrogatur, poſſe tacere, aut interrogationem eludere, dicendo, v. g. Quid ad te? Quid me interrogas? Modò inde nullum ſequatur detrimentum honoris Deo debiti, aut ſcandalum proximi, ſpectatis circumſtantiis. Sed hoc alii negant, quia cenſent repugnare præcepto abſoluto confitendi Fidem. Porrò aliquando ſilentium ex circumſtantiis in ordine ad ſcandalum vel ad dedecus religionis æquivalet negationi vel erubeſcentiæ: ut ſi te tacente, alius reſpondeat te Fidem negare, cui tamen ob verecundiam vel metum non contradicas. *Delugo*.

Reſp. 3. Licet Chriſtiano fugere, vel ſe occultare tempore perſecutionis, ſi ex ejus fuga nullum Fidei detrimentum in aliis, vel ſcandalum oriatur. *Prob.* 1. ex Matth. 10. *Cùm perſequentur vos in civitate iſta, fugite in aliam*. 2. Ex Apoſtolorum & S. Athanaſii ac aliorum Sanctorum exemplo. 3. Quia præceptum confitendi Fidem, utpote affirmativum, non obligat pro omni tempore, ſed tantum ubi honor Dei, vel utilitas proximi id exigit: 4. Fugiens extra neceſſitatem divini honoris vel utilitatis proximi, Fidem non negat, imò quodam modo profitetur, non enim fugeret, ſi Fidem non retineret.

Hæc tamen fuga illicita eſt ei, cujus præſentia neceſſaria eſt ad confirmandos alios in Fide: nam talis ex charitate, vel etiam ex officio, ſi ſit Paſtor, tenetur ad manendum etiam cum periculo vitæ. Item Paſtori non licet fugere, cùm oves ejus opera egent, quia tenetur ex officio eis providere, ex Joan. 10. *Bonus Paſtor animam ſuam dat pro ovibus ſuis*. Secus, ſi ſuis ſubditis vel communi bono utilius ſit, ut ad tempus ſe ſubducat, & in eorum bonum ſe reſervet, providendo eis neceſſaria vel per ſe occultè, vel per alium: nam tunc charitas fugam poſtulat.

Nota. Secluſa neceſſitate vel utilitate Fidei & proximi, confeſſio Fidei publica eſt illicita in his caſibus. 1. Si quis temere ſe exponat periculo ſuppliciorum, quæ fortè tolerare non poterit: quia tunc imprudenter ſe exponit periculo negandæ Fidei. 2. Si per eam detur infidelibus occaſio peccandi, fidemque perſequendi: nam per illam impeditur majus bonum, imò inferretur magnum periculum, ac damnum proximo & religioni. Unde illud, Matth. 7. *Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus ſuis, & converſi, dirumpant vos*. Ita S. Thom. ad 3. addens, *Sed ſi utilitas fidei aliqua ſperetur, aut neceſſitas adſit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publicè Fidem confiteri*.

APPENDIX.

Ad uſum Miſſionariorum.

HActenus ab Auctore expoſita, ſatis perſpicuè, ac ſolidè demonſtrant, Chriſtianum hominem ita paratum eſſe debere ad fidem tuendam, & eam, dum debitus Deo honor, ac proximi utilitas exigat, palam quoque profitendam, ut perſecutiones, carceres, cruciatus, mortemque potius debeat ſubire, quàm eam *verbis* vel *factis*, *explicitè* vel *implicitè* negando, Deum debito per fidei confeſſionem honore privare, atque contemnere. Quo autem facilius dubia ſolvi, & explicari queant, quæ orthodoxæ Religionis miniſtris in Infidelium partibus ſolent paſſim occurrere circa particularia facta ac caſus nonnullos, quibus vel *facto*, vel *implicitè* catholica fides violari videtur, brevem hanc inſtructionem addendam eſſe exiſtimavimus, quam partim ex decretis depromſimus, quæ hac ſuper re ex ſuprema Inquiſitione, pro ſolvendis propoſitis à Miſſionariis dubiis, prodiere; partim ex Pontificiis Conſtitutionibus, quibus abuſus damnantur, qui in nonnullis Infidelium, Hæreticorumque Regionibus, contra divinæ fidei puritatem, in Chriſtianam religionem irrepſerant.

Primo itaque fidem facto ſuo negare dicitur, qui ea faciat, quæ ad falſi numinis, hæreticique hominis obſequium, & cultum referantur. Is enim facto ſuo falſam Religionem profitetur. Atque hanc ob rem ſuprem. Inquiſ. decretis ann. 1626. & ann. 1669. definitum eſt, *nullo modo licere Chriſtianis, nec ulla cauſa, aut motivo, poſſe permitti, aut tolerari*; ut operam ſuam navent, ædificandis, inſtaurandis, verrendiſque Templis falſis Numinibus, vel Auctoribus falſarum ſectarum dicatis; aut eorumdem purgandis parietibus & pavimentis, mundandis altaribus, aperiendis, claudendiſque

que foribus. Atque hinc ſequitur, rei de ſe malæ operam dare, ac facto negare fidem, qui idola, quæ Infideles colant, conſtruant, vel falſi Numinis imagines pingant; quippè falſis Numinibus famulatum præbent, iiſque ſi non per ſe, per alios ſaltem obſequium, cultumque exhibent.

Secundò facto fidem negat, qui ea faciat, quæ ritum falſum, ſacrilegumque cultum comprobent, ratumque habeant. Id enim eſt fidem orthodoxam, quæ hæc damnat, contemnere, falſamque Religionem opere profiteri. Ratum verò habent ritum falſumque cultum, qui in Schiſmaticorum, Hæreticorum, Infideliumque Templis, organa, vel alia inſtrumenta pulſent, metros canant, aut concinendos componant, vel artem muſicam alio modo exerceant. Hinc, Conſtitut. quæ incipit: *Omnium ſollicitudinum*, qua Prædeceſſorum Decreta confirmantur circa ritus Madurenſes &c. SS. D. N. BENEDICTUS XIV. approbat, & mandat obſervari Decretum Cardinalis Thournon, quo prohibetur, *ne impoſterum Chriſtifideles audeant nec in Pagodis, nec extra, tum occaſione ſacrificiorum, tum quarumcumque ſolemnitatum ſuperſtitioſo cultu imbutarum, ſonare, aut canere, ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, cùm nullo modo liceat Chriſti famulis Belial inſervire. Ideoque*, ſubdit, *Miſſionarii non ſolum eos monere tenebuntur de prædicta prohibitione, verum etiam illam omninò executioni demandare, & contrafacientes ab Eccleſia expellere, donec ex corde reſipiſcant, & publicis pœnitentiæ ſignis patratum ſcandalum emendaverint*. Hoc modo fidem negant etiam ii, qui in Infidelium, Hæreticorum ſcholis falſos eorumdem ritus, & profana à Catholica fide aliena dogmata doceant, ex Decreto Supremæ Inquiſitionis 2. Maji 1711. Nam dum docent, facto ſuo approbant, falſamque profitentur Religionem.

Tertiò, qui facto aliquo Orthodoxam Religionem in odium Fidei contemnat; ut, qui imperante Infidele Principe in Catholicæ Fidei contemptum, Sacros Ritus ſpernat, carnes, quo prohibentur tempore, comedat, immolatitiis utatur, Chriſtianorum Templa evertat, ex equo deſcendat dum ante fores tranſit Templi Idolorum ex Decreto Supremæ Inquiſitionis 1674. Is, & Fidei profeſſionem omittit, quam vigente illo Principis præcepto, quod vim interrogationis habet, palam facere debet, & Fidem ipſam exteriori contemptu negat.

Quarto, qui veſtem induat, quæ ex inſtituto hominum uſu recepto, & approbato, falſæ Sectæ Profeſſorem, ſive falſæ Religionis Miniſtrum deſignet, ut lineam veſtem talarem, quæ Mahumetanis Sacerdotibus eſt propria, vel faſciam quandam, quâ apud Indos Idolorum Sacerdotes utuntur. Is enim hoc modo falſæ ſectæ profeſſorem ſeſe oſtendit, ac virtualiter ſaltem fidem negat. Decret. Suprem. Inq. 8. Julii 1630.

Quintò, *qui nomina Turcica, quorum nec memores eſſe deberent per labia ſua, aſſumunt: abominanda Infidelium templa, quæ Moſchæas vocant, frequentant: Eccleſiaſticorum jejuniorum dies carnium eſu profanant, & hæc eo fine, ut Mahometani credantur, opera faciunt, quæ mendacium in re graviſſima continent, & virtualem fidei negationem, maxima cum Dei injuria, proximique ſcandalo, includunt*: quemadmodum legitur Conſtitut. quæ incipit: *Inter omnigenas* tom. 1. Bull. pag. 32. in qua Sanctiſſimus D. N. BENEDICTUS XIV. abuſus damnat nonnullos Fidei puritati contrarios, qui in Regno Serviæ, finitimiſque regionibus, in Chriſtianam Religionem irrepſerunt; atque decernit, eos, *qui obſtinatè in hujuſmodi viâ impiorum pergere velint, incapaces eſſe Sacramentorum in vita, & ſi impœnitentes deceſſerint, ſuffragiorum poſt mortem; ad quæ nullus Eccleſiæ Miniſter illos admittere præſumat; alioquin à proprio Epiſcopo Canonicis pœnis plectendus erit*.

Sextò, qui ritus uſurpent falſæ Religionis proteſtativos, hujuſmodi uſu errores contra Chriſtianam Fidem, quos indicant, ſeſe approbare demonſtrant, ac falſæ Sectæ profeſſores exterius manifeſtantur. Hinc, in citata Conſtitut. *Inter omnigenas*, circumciſionis uſus Mahumetanorum more, damnatur: Conſtitut. *Omnium ſollicitudinum*, de quâ ſuprà, *Mulieribus*, in Regno Madurenſi, & ei finitimis Regionibus, *prohibetur deferre collo appenſum in ſignum contracti Matrimonii Taly, quod præfert imaginem licet informem Pullejari, ſeu Pyllejaris Idoli nuptialibus Cæremoniis præpoſiti*; & Chriſtianis omnibus prohibetur, *cineres ex vaccæ ſtercore confectos, & impiam Gentilium Pœnitentiam à Rutren inſtitutam redolentes, benedicere, eoſque fronti Sacro Chriſmate delinità impingere, ſive quæcumque alia ſigna albi, vel rubei coloris, quibus Indi ſuperſtitioſiſſimi, vel in fronte, vel in pectore,*

aut

aut in alia quavis corporis parte utuntur, deferre: Et Conſtitut. *Ex quo ſingulari*, quæ eſt de *Ritibus Sinenſibus*, tom. 1. pagin. 188. damnantur, *ceremonia, ritus, & oblationes, quæ fiunt tum ſingulis menſibus in novilunio, & plenilunio, tum à litteratis & Magiſtratibus dum in gradus ſive dignitatis poſſeſſionem adeunt, vel poſt adeptam: Item oblationes, quæ fiunt in Templis, ſeu ædibus, Progenitoribus dicatis, & ritus oblationeſque coram Progenitorum Tabellis in privatis omnibus, ſive eorum ſepulchris, una cum Gentilibus, & etiam ſeorſim ab illis: ac prohibetur, domi retinere Progenitorum Tabellas cum inſcriptione, qua Thronus, ſive ſedes ſpiritus deſignetur*. Quod ſpectat ad ritus ſuperſtitioſos, vide appendicem ad caput de ſuperſtitione.

Nota. Si ritus indifferentes occurrant, tutius eſt, ut Catholici quoad fieri poſſit ab illis abſtineant, ne cultu peregrino, & Eccleſiæ Catholicæ ignoto verum Deum venerentur. Numquam verò licet: *Gentilium ritus adoptare, eoſque in Chriſtianos uſus convertere inconſulta Apoſtolica Sede*, ut Conſtitut. decernitur antea laud. *Omnium ſollicitudinum*.

Implicitè contra Orthodoxæ Fidei Confeſſionem peccat, qui dum debitus Deo honor id poſtulet, liberè Orthodoxam Fidem non profitetur, ſed tacet, atque ſilentio ſuo alios in ſuſpicionem ducit, ſe, vel fidem negare, vel eam profiteri erubeſcere. In Deum enim injurioſus eſt, qui veritatem ab ipſo revelatam liberè confiteri erubeſcit. Primò ita peccat, qui interrogatus à publica poteſtate de ſua Religione taceat. 1. Si interrogatio ſit in odium Religionis, ſi enim ob politicas ſtatus rationes fieret, ut pecunia v. g. à Catholicis extorqueretur, debitus Deo honor ex confeſſionis ſilentio non ſubtraheretur. 2. Si ſilentium attentis circumſtantiis, non appareat omnibus implicita Orthodoxæ Fidei confeſſio.

Secundò peccat etiam, qui interrogatus à privata perſona, fidem palam non fateatur in iis circumſtantiis, in quibus Confeſſionis omiſſione Deus injuria afficeretur, & proximus pateretur ſcandalum (hæc enim duo ſemper vitare tenemur). Ut ſi interrogatus proſpiceret ex ſuo ſilentio fluctuaturos in Fide Catholicos audientes; vel Infideles Chriſtianos deriſuros, quod Fidem Chriſtianam palam confiteri erubeſcerent.

Tertiò: Quamquam perſecutio in odium Fidei adverſus orthodoxos excitata in Deum injurioſa eſt, & interrogationem, quæ ad Fidem confitendam cogit, involvit; tamen, ut optimè Auctor demonſtravit, qui eam fuga declinare ſtudeat, non modò non negat, ſed ipſo facto fidem quodammodo fatetur. Fuga autem non modo licita, ſed quandoque etiam neceſſaria eſt. 1. Quoties fideles timent, prævidentque periculum ſuccumbendi tormentorum atrocitati, fidemque negandi. Nam qui hujus periculi conſcius Tyranni ſævitiam non devitaret, Deum tentaret, qui ſicut non deficit in neceſſariis, ita non abundat in ſuperfluis. 2. Quando perſona neceſſaria, ac maximè utilis ſit communi Eccleſiæ bono; ut Auguſtinus tract. t. 46. in *Joannem* exemplo demonſtrat Apoſtoli Pauli, qui ob Eccleſiæ utilitatem ſe furori Præpoſiti Damaſci ſubduxit. 3. Declinandum martyrium eſt, dum prævideatur nemini profuturum, ſed Tyrannum magis irritandum fore, & crudeliùs in Chriſtianos ſæviturum. 4. Licitè etiam Epiſcopi, Parochi, & Miſſionarii fugiunt, ac quandoque ſævientem Tyrannum declinare debent, ſi in ipſos ſolos ſæviat, ac alii Miniſtri adſint, qui relictis ibi Chriſtianis ſpiritualia ſubſidia ſuppeditare poſſint. *Manifeſtum eſt*, inquit S. Thom. lect. 3. in capit. 10. Joann. *Quod ſi quæratur ſola perſona Prælati, poſſunt alii loco ipſius ad Gregis cuſtodiam deputari, qui vice ſui conſolentur, & gubernent gregem: unde ſi ſic fugiat, non dicitur dimittere oves; & hoc modo, & caſu fugere licet*. Imò expedit aliquando hæc fuga, ſi ea impediri poſſit ne tyrannus in alios quoque Chriſtianos ſæviat; vel ſi redire poſſe ſperent majori cum fructu. Sed Paſtoribus, Sacriſque Miniſtris fugere non licet, ſi oves eorum indigent ſpirituali ſubſidio, ſi periculum ſit ne diſpergantur, & fidem amittant, ac ſi ex eorum fuga ſcandalum paterentur fideles, atque infideles contemnendi Religionem occaſionem ſumerent. Tum enim non ſolum charitatis, verùm etiam juſtitiæ debito, tenentur rudes inſtruere, dejectos roborare & erigere, nutantes confirmare, omneſque ad dimicandum totis viribus, pro Dei gloria, & honore, adhortari. Hinc propoſito dubio, *An ad evitandum periculum liceat Miſſionariis à Miſſione diſcedere abſque licentia Sacræ Congregationis?* An. 1646. Sac. Congr. de propaganda Fide reſpondit; *Tempore perſecutionis eſſe magis neceſſariam Paſtorum præſentiam, ne Fideles pervertantur*.

Quartò, dum Infideles vel Hæretici Sacras

cras Imagines conterant, & Crucifixum contumeliis afficiant, tenentur fideles palam orthodoxam fidem profiteri; debent enim, quoad fieri poſſit, injuriam Deo, & Sacris Imaginibus irrogatam propulſare, ac per publicam Confeſſionem palam facere, orthodoxam fidem, Sacraſque Imagines honore dignas eſſe. Secluſo verò periculo contemptus, licet Miſſionariis Sacras Imagines donare infidelibus, qui iis delectentur, tum amicitiæ paciſque fovendæ gratia, tum ad eos alliciendum ad amplectendam fidem: Ex Decret. Supremæ Inquiſit. 1674. Nefas verò eſt, ex eodem Decreto iis ſacros libros, ac vaſa ſacra tradere, qui in Religionis contemptum uti poſſint.

Quintò, dum Infideli, vel Hæretico Magiſtratu imperante, Chriſtianorum Eccleſiis, ædibus, aliiſque locis libelli affigantur, orthodoxæ Religioni detrahentes, eamdemque contumeliis, & calumniis deturpantes, orthodoxi præcepto illo quo illatam Deo injuriam vindicare, ac ſublatum ei honorem reſtituere tenentur in ea neceſſitate conſtituuntur, ut ſchedas auferre, libellis reſpondere, ac ad Judices delati palam orthodoxam fidem profiteri debeant. At ſcripturis, quæ non publica auctoritate, ſed privata fiunt, quæque Evangelicos Miniſtros injuriis, calumniiſque afficiunt, & orthodoxæ fidei adverſantur, Miniſtri Sacri, contraria opponere non prohibentur, dum tamen inde, imminere non videant gravioris perſecutionis periculum. Satius tamen erit injurias, calumnias, & blaſphemias patienti animo ferre, ac negativè ſe habere: Supremæ Inquiſ. Decret. 1674.

CAPUT III.

De peccatis Fidei oppoſitis.

Tria vulgò numerantur, nempè Infidelitas ſpecificè ſumpta, Hæreſis, & Apoſtaſia.

Quæſt. I. *Quid & quotuplex eſt Infidelitas?*

Reſp. Infidelitas eſt carentia Fidei. Triplex eſt, negativa, privativa, & poſitiva.

Infidelitas purè negativa eſt carentia Fidei in eo, qui de Fide nil umquam audivit. Hæc non eſt peccatum, ſed tantùm pœna peccati, ut conſtat ex Joan. 15. *Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo*, infidelitatis. Et ex hac Baji propoſitione damnata: *Infidelitas purè negativa in his, in quibus Chriſtus non eſt prædicatus, peccatum eſt*. Ratio eſt, quia omne peccatum eſt voluntarium vel in ſe, vel in alio. At hæc infidelitas non eſt voluntaria neque in ſe, utpote in ſe non cognita; neque in alio, quia nil faciunt infideles illi, unde cognoſcant, aut cognoſcere poſſint, ſequi infidelitatem illam. Nam ut aliquid ſit voluntarium in alio, requiritur ut ſit aliquo modo ſaltem confusè cognitum, ut ſecuturum ex alio, quocum connexionem habet, & in quod voluntas directè ac immediatè fertur; vel ſaltem cognoſci potuerit ac debuerit ut ſecuturum ex alio; alioquin non eſt voluntarium in illo, cum nil ſit voluntarium ſine cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Quare ejuſmodi infideles damnabuntur quidem propter peccatum originale, & peccata perſonalia contra Legem naturalem commiſſa, non tamen propter infidelitatem.

Infidelitas privativa eſt carentia Fidei in eo, qui vel fidem non vult audire, vel ſufficienter propoſitæ non aſſentitur, vel non inquirit, quando eſt ſufficienter propoſita, ut tenetur inquirere, quamvis nec poſitivè diſſentiat, nec errorem Fidei contrarium aſſerat. Eſt mortale peccatum, ex Joann. 3. *Qui non credit jam judicatus eſt*. Nam eſt omiſſio voluntaria medii ad ſalutem neceſſarii, & à Deo præcepti; atque reverentiæ auctoritati Dei revelantis debitæ.

Infidelitas poſitiva ſeu contraria, eſt carentia Fidei in eo, qui Fidei ſufficienter propoſitæ diſſentit, vel negando veritatem Fidei, vel errorem Fidei contrarium aſſerendo. Eſt mortale peccatum contra Fidem: nam continet gravem injuriam ac contemptum primæ veritatis, ſeu auctoritatis Dei revelantis.

Infidelitas poſitiva triplex eſt, Paganiſmus, Judaiſmus, & Hæreſis. Paganiſmus eſt infidelitas, qua doctrina Fidei totaliter rejicitur. Ad hunc reducitur Atheiſmus, & Maumethiſmus. Judaiſmus eſt infidelitas, qua doctrina Fidei in novo Teſtamento contenta rejicitur: ſic tamen ut admittatur vetus Teſtamentum, continens illius figuras & promiſſiones. Hæreſis eſt infidelitas, qua doctrina novi Teſtamenti non ex toto, ſed ſolùm ex parte rejicitur. Porrò in hac etiam infidelitate non datur parvitas materiæ, cùm nulla poſſit eſſe infidelitas poſitiva ſine contemptu auctoritatis Dei revelantis; quæ exigit ut credantur res à Deo revelatæ, ubi pri-

primum ſufficienter propoſitæ ſunt ut à Deo revelatæ.

Quæſt. II. *An Infideles poſſunt cogi ad Fidem ſuſcipiendam?*

Reſp. 1. Certum eſt infideles baptizatos, ſive hæreticos, ſive apoſtatas, poſſe cogi ad Fidem Catholicam ſuſcipiendam, & ſervandas Leges Eccleſiaſticas, quamvis baptizati ſint in infantia, vel in adulta ætate ex metu compulſi. Quia omnis baptizatus eſt ſubditus Eccleſiæ quoad ea, quæ ad ſalutem & religionem ſpectant.

Reſp. 2. Infideles non baptizati, ſive ſint ſubditi principibus Chriſtianis, ſive non, compelli directè non poſſunt ad amplectendam religionem Catholicam. *Probat.* 1. Ex cap. 3. *de Bapt.* Et 9. *de Judæis*. 2. Ex praxi Eccleſiæ, quæ numquam tali coactione ſive per ſe, ſive per principes Chriſtianos uſa eſt, quamvis id facilè potuiſſet obtinere à principibus religioſiſſimis, puta Conſtantino Magno, Theodoſio, & aliis, quibus innumeri infideles ſubjecti erant. 3. Quia Eccleſia nullam habet poteſtatem in non baptizatos, ex 1. Corint. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris ſunt, judicare?* Et ex Concil. Tridentin. ſeſſ. 14. cap. 2. Poteſtas verè ſæcularis, utpote merè politica ac temporalis, non extenditur ad ſupernaturalia, ut eſt Fidei ſuſceptio. Adde quòd Fidei ac Baptiſmi ſuſceptio debeat eſſe voluntaria, alioqui non eſſet vera, ſed ficta & ſacrilega. Illud autem Chriſti, Luc. 14. *Compelle intrare*, ſignificat adhortationibus adducendos eſſe homines ad Fidem.

Dixi, *directè*. Nam principes poſſunt. 1. Vetare infidelibus ſubditis cultum Idololatriæ: quia poſſunt prohibere id quod Legi naturali repugnat, & cogere ad illius obſervationem, & præſertim ad ea, quæ ad publicam morum honeſtatem ſpectant. Sic Conſtantinus Magnus tulit Leges contra Idololatras, quas approbat S. Auguſtinus. Nam princeps tenetur ſubditos dirigere ad finem gubernationis naturalis, qui eſt vivere ſecundùm rectam rationem. 2. Cogere illos ad audiendam Fidei doctrinam, negando illis jus habitandi in ſuis provinciis, vel exigendo majus tributum, juſtum tamen, quàm ab aliis, ni audiant; vel negando privilegia & gratias aliis conceſſas. Sic Gregorius XIII. Conſtit. 92. ſtatuit, ut Judæi ad audiendam ſingulis hebdomadis concionem de rebus noſtræ Fidei cogerentur ab Ordinariis locorum, ſub pœna interdicti cum fidelibus commercii, vel aliis mulctis.

Reſp. 3. Juxta S. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. Eccleſia poteſt per principes Chriſtianos compellere Infideles, ut non impediant prædicationem & propagationem Fidei: quia habet jus & poteſtatem prædicandi Fidem per totum orbem, Marc. 16. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*. Sed qui habet jus ad aliquid faciendum, habet poteſtatem non ſolùm illud exequendi, ſed etiam compellendi per ſe vel alios, ut non impediatur ejus executio.

Quæſt. III. *An liceat cum Infidelibus communicare?*

Reſp. Non licet in eorum ritibus, ſacrificiis, orationibus, cultu ſuperſtitioſo; quia talis communicatio eſt exterior quædam profeſſio & approbatio falſæ religionis, ac proinde virtualis negatio veræ. At in civilibus ſecluſo periculo perverſionis & ſcandali, licet, ex 1. Corinth. 10. *Si quis vocat vos Infidelium, & vultis ire; omne quod vobis apponitur manducate.*

Jure tamen canonico vetitum eſt omnibus Chriſtianis, ne cum Judæis habitent, comedant, in balneo laventur, ipſis famulentur, & ab eis medicinam accipiant. Item ne officia publica iis committantur, *titul. de Judæis*. Ex Concil. gener. Lateran. Quod ſancitum eſt tum ad tuendam dignitatem Chriſtianæ religionis, tum ad vitandum perverſionis periculum per familiaritatem cum Judæis, qui præ cæteris Infidelibus religioni Chriſtianæ adverſantur, & Chriſtum blaſphemare ſolent.

Quæſt. IV. *An licita eſt diſputatio de rebus Fidei cum hæreticis?*

Reſp. 1. Prohibita eſt omnibus laicis, c. 2. de hæret. in 6. *Inhibemus ne cuiquam laicæ perſonæ liceat publicè vel privatim de Fide Catholica diſputare. Qui verò contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur.* Circa quod.

Nota 1. Ibi comprehenduntur etiam laici docti, nam nullus excipitur. 2. Hæc prohibitio locum non habet in caſu neceſſitatis, ſi laicus ſit doctus, ut ſi quis hæreticus Fideles perverteret, nec adeſſent clerici docti, qui Fidem tuerentur. Imo tunc Lege divina teneretur, ut ſaluti proximi conſuleret, & Fidem deſpectam defenderet. Hoc multi extendunt ad cauſam magnæ utilitatis evidentis, quam Lex impedire non intendit. 3. Dicitur hæc prohibitio in locis, ubi hæretici graſſantur, per contrariam conſuetudinem eſſe abrogata, ſcientibus & non contradicentibus Prælatis.

Reſp. 2. Jure naturali prohibita eſt cuilibet indocto, etſi clerico. Quia cùm non poſ-

poſſint Fidem rectè tueri, nec objectiones ſolidè diluere, hæc diſputatio hæreticos in errore confirmaret, & Catholicis dubitationem injiceret; & res Fidei periculo contemptus & minoris exiſtimationis exponeret.

Reſp. 3. Omnibus illicita eſt diſputatio de rebus Fidei coram Catholicis indoctis & ſimplicioribus. Quia imminet periculum, ne illi, auditis hæreticorum argumentis, in Fide vacillent; nam facilè vim objectionum percipere ſolent, & rarò ac difficilè ſolutionum, cùm res Fidei ſint obſcuræ, & ſupra rationem humanam: Unde illud, 2. ad Timoth. 2. *Noli contendere verbis, ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium.* Excipe, niſi ſimpliciores ab hæreticis ſollicitarentur.

(*) *Nota*. Diſputare de Fide eſt ad examen revocare Religionis Dogmata, atque argumentis demonſtrare a Deo eſſe revelata. Id autem duplici fieri poteſt modo, privatim ſcilicet, & publicè. Privata diſputatio eſt, quæ in privato loco inter privatos fit, ita ut nulli, aut pauci auditores adſint; quo modo paſſim in Hæreticorum præſertim Regionibus Hæreticos inter atque Orthodoxos de fide certari ſolet. Publica vero diſputatio dicitur, quæ fit publico in loco, ſpectante populo, ac quandoque etiam arbitris conſtitutis. Privata diſputatio cuique viro docto ab Hæretico provocato licita eſt; ac etiam expediens; primò, ſi prudenter judicet hæreticum deſiderio cognoſcendæ veritatis, vitandique erroris ad diſputationem provocare; ſecundò, ſi prudenter ſperet diſputatione illa privata ad orthodoxam Fidem provocantem hæreticum converſum iri: tertiò, ſi ſilere non poſſit, quin audientes in Fide vacillent, Hæretici magis in errore confirmentur, ac orthodoxa Fides contemptui exponatur. Nam quiſque tenetur, proximi ſaluti, dum poteſt, conſulere: contemnentes Fidem orthodoxam ita compeſcere, ut inde hæretici majoris contemptus, & deriſionis occaſionem non arripiant, & ne Deo injuria fiat impedire, illatamque vindicare. Sed remotis hujuſmodi circumſtantiis, *diſputatio de rebus Fidei Laicis eſt prohibita. Sacerdotes niſi ſint valdè periti, ex conſilio debent ſe abſtinere, excuſando ſe bonis verbis, & prætextibus*; ex decreto Sacræ Congreg. de Prop. Fide 26. Februar. 1630. Sed licet periti ſint Sacerdotes, ſive Miſſionarii, cavere omnino debent; ne hæreticos ad diſputandum provocent; in cauſa enim eſſent, ut hæretici orthodoxa dogmata refellendo, hæreſeos actus exercerent, ac Catholicam Fidem contemnerent; quæ duæ res grave præ ſe peccatum ferunt; &, ne colloquiis privatis diſputationes de fide miſcendo, eoſdem hæreticos ſine fructu ullo moveant ad orthodoxæ fidei contemptum, & ad Catholicorum, non ſine religionis detrimento, perſecutionem. Hæretici enim, inquit Auguſtinus lib. 15. contra Fauſtum cap. 12. *Non diſputationem amant, ſed quomodo ſuperare impudentiſſima pertinacia, ut congregent, quæ non pepererunt.* Et S. Bernard. Serm. 66. in Cant. *Nec rationibus convincuntur, quia non intelligunt; nec auctoritate corriguntur, quia non recipiunt, nec flectuntur ſuaſionibus, quia ſubverſi ſunt.*

A publicis autem diſputationibus cum hæreticis Miſſionarii abſtinere omnino debent. Sacr. enim Congreg. de Prop. Fide 8. Marci 1625. *Juſſit publicas diſputationes non fieri cum hæreticis, quia plerumque vel ob loquacitatem, vel audaciam, aut circumſtantias Populi acclamantis veritas falſitate prævalente opprimitur, & ſi aliquando hujuſmodi diſputationes recuſari non poſſent, primum de illis certior fiat Sacr. Congreg. quæ juxta temporis, & perſonarum qualitatem, quid agendum ſit præſcribet.* Quamobrem, quum Miſſionarii nonnulli ann. 1635. publicas de Religione diſputationes cum Batavis Conſtantinopoli coram Vicario Patriarchali inſtituiſſent, *Sanctiſſimus mandavit ſignificari Generalibus Regularium Peræ commorantium, ut illis interdicerent, ne hujuſmodi congreſſus, aut diſputationes publicas impoſterum facere præſumerent ſub pœnis arbitrio Sacr. Congreg. Sup. Inquiſ.* Et Sacr. Congreg. de Prop. Fide die 19. Januarii 1644. cuidam Miſſionario in Armenia, mandavit, *ut à diſputationibus cum Patriarcha Armenorum in Eruam circa articulum duarum naturarum in Chriſto ſe abſtineret.*

Multo minus licitum eſt Miſſionariis ſine expreſſa Romani Pontificis licentia conventum indicere Eccleſiaſticum, in quo cum Hæreticis de Religione diſputent. Hinc eadem Congreg. die 27. Maji 1644. reprehendendum cenſuit P. D. Joannem Judiſchi Miſſionarium, *Quod ſuſceperit onus convocandi dictum conventum, ſine Sedis Apoſtolicæ ſpeciali mandato.*

Porro ſi Romanus Pontifex hujuſmodi conventum permittat, quinque ſunt neceſſariæ conditiones, ut ritè fiat. 1. Ut Hæretici, non ut Judices, & cum jure ſuffragii conveniant; ſed ut inſtruantur, convincantur erroris,

ris, & corrigantur. 2. Ut non definiantur fidei dogmata, ſed definita à Conciliis, vel Apoſtolica Sede, à Deo revelata eſſe demonſtrentur. 3. Ne fiant coram plebe, ſed coram doctis. 4. Ne ſedeant tamquam Judices Laici etiamſi ſint Principes. 5. Non debent Catholici Prælati à Laico Principe cogi ad conventum, ſed tantum invitari, & peti debet à Summo Pontifice licentia, ut poſſint ea de cauſa à Propriis Eccleſiis abeſſe: Hæreticos autem, & Schiſmaticos poterit Princeps cogere, ut vocati à Prælatis Catholicis veniant ad reddendam rationem ſui erroris, ut ita corrigi, & convinci poſſint.

Quæſt. V. *Quid eſt hæreſis?*

Reſp. Eſt voluntarius error contra aliquam Fidei veritatem, cum pertinacia in eo, qui Chriſtianiſmum profitetur. Unde ad hæreſim tria requiruntur. 1. Ex parte intellectus, judicium erroneum contra Fidem, ſeu directè oppoſitum alicui veritati revelatæ, & ut tali ſufficienter propoſitæ: Hinc qui exteriùs ſolùm negat Fidem abſque judicio interno Fidei contrario, non eſt verè hæreticus, nec incurrit pœnas contra hæreticos latas. Nam quamvis graviter peccet contra Fidem, & in foro externo præſumatur hæreticus; tamen actus non habet malitiam hæreſis, ob quam ſub cenſura vetitus eſt.

2. Ex parte voluntatis requiritur pertinacia. Ita omnes, poſt S. Auguſt. Epiſt. 162. Nam Fides amittitur per hæreſim, non per errorem ſimplicem, ut patet in aliquibus Sanctis, qui errarunt circa aliquas Fidei veritates. Pertinacia autem illa conſiſtit in deliberata voluntate diſſentiendi alicui doctrinæ, quam quis ſcit ab Eccleſia Catholica teneri ut Fide certam, vel quæ ei ſufficienter proponitur ut doctrina Eccleſiæ, ſeu ut à Deo revelata; quamvis errorem contrarium ſenſui Eccleſiæ teneat, non ut contradicat Eccleſiæ, ſed ex quovis alio motivo: nam hoc ipſo reſiſtit auctoritati Eccleſiæ infallibili, & teſtimonio Dei ſufficienter propoſito ex S. Auguſtino, lib. 4. contra Donat. cap. 16. ubi ait: *Conſtituamus . . . . . unum eorum id ſentire de Chriſto, quod Photinus opinatus eſt . . . . exiſtimantem ipſam eſſe Catholicam fidem. Iſtum nondum hæreticum dico, niſi manifeſtata ſibi doctrina Catholica Fidei reſiſtere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit.*

Hinc errans contra Fidem ex ignorantia, etiam culpabili, non affectata, ſed animo parato ad credendum id omne quod Eccleſia credit, ubi primùm ejus doctrina ei proponatur, non eſt hæreticus, quamvis peccet contra præceptum ſciendi res fidei, quia deeſt pertinacia. Eſt tamen hæreticus qui errat in Fide ex ignorantia affectata, quam habet vel quia parvi momenti eſſe judicat, quæ Eccleſia proponit credenda; nam tunc deſpicit auctoritatem Eccleſiæ, nec illam credit, qualem Fides docet eſſe; vel ut liberiùs erret in Fide; nam tunc error eſt illi voluntarius cum pertinacia, cum velit errare in Fide, nec velit ſubjici auctoritati Eccleſiæ.

3. Ex parte ſubjecti requiritur profeſſio Chriſtianiſmi, ſeu Fidei in Chriſtum, ex S. Auguſt. qui lib. 18. de Civit. cap. 51. hæreticos vocat eos, *qui ſub vocabulo Chriſtiano, doctrinæ reſiſtunt Chriſtianæ*. Non tamen requiritur baptiſmus, ut quis ſit hæreticus in foro Dei; nam habiti ſunt ab Eccleſia ut hæretici, qui non erant baptizati ſaltem validè, ut Paulianiſtæ, qui verum baptiſmi ritum non ſervabant: ut conſtat ex Innocentio I. Epiſt. 22. & S. Hieronym. dialog. contra Lucifer. & ex Concil. Nicen. I. can. 19. jubente eos rebaptizari. Requiritur tamen Baptiſmus in foro Eccleſiæ, & ad ſubeundas pœnas hæreſis; cùm nemo ſit ejus ſubditus, niſi per Baptiſmum, ex Conc. Trid. ſeſſ. 14. cap. 2.

Nota ex Delugo. Ut aliquis ſit hæreticus, ſufficit, quòd taliter ei proponatur Eccleſiæ doctrina ſeu judicium, ut hoc prudenter negare nequeat, nec de eo dubitare, quamvis nolit credere tale eſſe judicium Eccleſiæ; nam hoc ipſo pertinaciter reſpuit Eccleſiæ doctrinam ſibi ſufficienter propoſitam. Enim verò ad hæreſim non requiritur, ut quis credat aliquid proponi ab Eccleſia habente auctoritatem infallibilem in proponendo, & ei diſſentiat; nam cum hoc judicio eſt impoſſibilis diſſenſus: alioqui crederet eſſe falſum id, quod ſimul credit proponi ab Eccleſia non potente proponere falſum, quod eſſet apertè ſibi contradicere. Hinc hæreticus eſt, qui dicit: Ego credo omnia, quæ credit Eccleſia; ſed non credo hoc dogma, quod puto non proponi, nec credi ab Eccleſia, ſi taliter ei proponatur judicium Eccleſiæ circa tale dogma, ut non poſſit niſi imprudenter id negare, nec de eo dubitare, aut formidare. Item hæreticus eſt, qui adhæret propoſitioni ab Eccleſia damnatæ ſub quacumque qualificatione, ſive tamquam temerariæ, ſive tamquam ſcandaloſæ, vel falſæ, vel erroneæ &c. quia propoſitioni ſic dam-

damnatæ adhærere non poteſt, quin ſimul judicet Eccleſiam fallibilem eſſe in decidendo: quod utique hæreſis eſt.

Porrò hæreſis eſt unum ex graviſſimis peccatis, ut conſentiunt omnes, teſte Suarez. Quia. 1. virtus Fidei eſt virtus theologica, ideoque major omnibus virtutibus moralibus. Ergo peccatum illi oppoſitum eſt unum ex graviſſimis: nam ut docent Ariſtoteles & S. Thomas, illud eſt peſſimum, quod optimo contrariatur. 2. Fides eſt fundamentum juſtitiæ, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo. Ergo infidelitas expellendo Fidem, omnino privat hominem juſtitia à fundamentis. 3. Sicut Fides eſt radix cæterarum virtutum, ita infidelitas ſecum infinita affert vitia. 4. Hæreſis eſt contemptus auctoritatis divinæ ſeu veracitatis divinæ revelantis; & ſic eſt immediatè ac directè contra Deum. Quare hæreſis, cùm ſit infidelitas commiſſionis, eſt maximum peccatum in ſpecie infidelitatis, ideoque gravius omnibus ſpeciebus vitiorum moralium. Ita Suarez, & alii communiter. Hinc illud, ad Tit. cap. 3. *Hæreticum devita, quia ſubverſus eſt, & delinquit.*

Quæſt. VI. *An dubius in Fide eſt Hæreticus?*

Reſp. Qui de veritate aliqua, ab Eccleſia propoſita & revelata dubitat deliberatè, judicando eam eſſe incertam, & poſſe eſſe falſam, eſt formaliter hæreticus. Ita communiter cum S. Thoma, quæſt. 10. art. 1. Et cap. 1. de Hæretic. ibi: *Dubius in Fide infidelis eſt*. Item ex Concil. Later. V. ſeſs. 8. ubi damnantur tamquam hæretici, qui aſſerunt, vel dubitant animam hominis eſſe mortalem. Quia ſic dubitans judicat veritatem Fidei ab Eccleſia propoſitam ut revelatam, non eſſe certam: item auctoritatem Eccleſiæ in proponendis rebus Fidei non eſſe infallibilem: quod utrumque eſt aperta hæreſis. Idem dic de dubitante per meram ſuſpenſionem aſſenſus á voluntate imperatam propter motiva contraria. Quia talis æquivalenter judicat motiva contraria Fidei tantùm valere, ut incertam reddant veritatem illam, quamvis ab Eccleſia proponatur ut Fide credenda: ſiquidem aſſenſum ſibi imperare non audet ex metu errandi incuſſo per motiva contraria illi veritati. Ergo æquivalenter judicat Eccleſiam non eſſe infallibilem in rebus Fidei, & æquivalenter contradicit ſenſui Eccleſiæ judicantis veritatem à ſe propoſitam ut revelatam, firmiſſimè credendam eſſe propter auctoritatem divinam. Ergo talis eſt formaliter hæreticus, cùm in æſtimatione morali, & in ordine ad hæreſim formalem contrahendam perinde ſit, ſive formaliter, ſive æquivalenter judices Eccleſiam non eſſe infallibilem, & contradicas ſcienter ejus judicio; nam ad hæreſim formalem ſufficit quodvis judicium erroneum contra Fidem cum pertinacia.

Dixi, *per ſuſpenſionem imperatam à voluntate*. Nam qui cogitans de rebus Fidei, intellectum ad alia averteret, & ita aſsenſum ſuſpenderet non ex metu errandi, ſed præcisè ut intellectum aliis rebus applicaret; non eſset ideo dubius in Fide, ut patet.

Quæſt. VII. *Quænam ſunt pœnæ contra Hæreticos latæ?*

Reſp. Sunt. 1. Excommunicatio major ipſo facto lata, can. *Achatius* 24. quæſt. 1. & cap. 9. & cap. 13. de Hæretic. Ex conſenſu Doctorum ſufficit hæreſis occulta, modò ſit externa, hoc eſt, verbo, ſigno, vel facto, quamvis nemine præſente, declarata: nam tunc eſt verè externa, & per ſe exteriùs cognoſcibilis. 2. Irregularitas. 3. Infamia juris, ſi hæreſis ſit notoria. 4. Privatio beneficiorum & dignitatum, cap. 12. de Hæret. in 6. Item juriſdictionis ſpiritualis, cap. *Audivimus* 24. quæſt. 1. Et, cap. *Aperte* ibi. 5. Bonorum confiſcatio, cap. 10. de Hæret. ſed hoc non ubique viget. 6. Privatio ſepulturæ Eccleſiaſticæ, cap. 2. de Hæret. in 6. ubi excommunicantur ii, qui hæreticos ſcienter tradunt ſepulturæ Eccleſiaſticæ. In Gallia tamen hæretici ſola ipſo facto excommunicatione majori cæteriſque privationibus & inhabilitatibus ei annexis mulctari dicuntur; à qua excommunicatione Epiſcopi per ſe, vel per delegatos abſolvunt ex antiqua conſuetudine.

Nota. Credentes, receptatores, defenſores, & fautores hæreticorum ipſo facto in excommunicationem incurrunt, & privantur ſepultura Eccleſiaſtica, cap. 13. *de Hæret.* ex Concil. Gener. Later. IV.

(*) *Nota*. Ab excommunicatione, in quam quis incidit ob hæreſim occultam poteſt Epiſcopus abſolvere juxta Concilii Tridentini Decretum ſeſs. 24. cap. 6. At ejuſmodi facultatem fuiſse ſublatam à Bulla in Cœna Domini, innumeri Doctores tradunt, quibus accedunt declarationes, tum Supremæ Inquiſitionis, tum Summorum Pontificum, Gregorii XIII. Clementis VIII. & Pauli V. teſte Cardinali Albitio *de inconſtan. in fide cap. 25. num. 9.* Ab hæreſi externa non occulta, ſi ad forum contentioſum deducta non eſt, ſolus Pontifex abſolvit; ſi ad forum contentio-

tioſum ſit deducta, abſolvendi facultas competit Epiſcopo per Textum in cap. ut officium de Hæretic. in 6. in illis verbis: *Abſolutionis beneficium impendatis:* Si enim is poteſt Hæreticorum cauſas in ſua Diœceſi cognoſcere, ita etiam eos abſolvere, Albit. *ibidem num.* 34. & ſeqq. *Miſſionarii in foro conſcientiæ tantum poſſunt juxta ſuas facultates, & in locis ſuarum Miſſionum abſolvere Hæreticos. In foro verò exteriori, poſt inſtructionem debent remittere Converſos pro abſolutione ad Epiſcopos locorum, vel Inquiſitores, & eorumdem Vicarios.* Congregatio Suprem. Inq. die 18. Septembris 1672.

Contra illorum opinionem Theologorum, qui cenſent fas eſſe Parochis, hæreticum, ut vocant, materialem abſolvere, pugnat Decretum, quod ſequitur Suprem. Inquiſit. die 19. Aprilis 1645. *Contra P. N. qui Joannem hæreticum Calviniſtam nulla præcedente auctoritate ab hæreſi abſolvit, eidemque ſuæ reconciliationis litteras teſtimoniales dedit, aſſerendo hoc potuiſſe agere, cum dictus Joannes ignarus hæreſum, & errorum Calvini non poſſet dici hæreticus formalis, ſed tantum materialis; & ideo non egere abſolutione ab excommunicatione, quæ ſupponit peccatum, quod propter ignorantiam dictus Joannes non incurrit. Lectis litteris Inquiſitoris N. datis die 11. hujus, Eminentiſs. decreverunt, ut dictus Pater N. acriter moneatur, ita ut in poſterum à ſimilibus abſtineat, nam aliàs ſevere punietur, quia ipſius opinio potius metaphyſica, quàm vera, in S. Officio non eſt recepta. Quare inquiſitor animadvertat ne idem Pater N. aut alii hujuſmodi opinionem ſequantur, ſed curet ut hujuſmodi Hæretici ad S. Officium mittantur:*

Quæres, an ſublata Epiſcopo vigore Bullæ Cœnæ facultate abſolvendi ab hæreſi occulta, ſublata etiam cenſeatur facultas diſpenſandi ab irregularitate?

Reſp. Albitius negative loco citato n. 43. plures ad ſuam ſententiam confirmandam laudat DD. Sunt enim duæ diverſæ facultates ad duos actus diſtinctos, quorum unus non pendet ab alio. Ita etiam in Pœnitentiaria ſervari ait, quæ diſpenſare poteſt hæreticum occultum ab irregularitate, etiamſi eumdem abſolvere nequeat ab excommunicatione ob hæreſim, (*ſi habeat complices.*)

Quæſt. VIII. *An licita eſt lectio libri Hæretici?*

Reſp. Jure naturali prohibita eſt iis, quibus ex tali lectione imminet periculum perverſionis; quales ſunt, infirmi in Fide, & præſumuntur eſſe rudiores, & in rebus Fidei parum eruditi, & ſemidocti, imo & eruditi viri plurimi, quorum Fides interdum infirmior eſt, quàm ſimplicium & rudiorum. Nam quiſque ex charitate Dei ac ſui tenetur periculum mortale peccati & ſalutis amittendæ vitare. Imo ſecluſo periculo perverſionis eſt graviter illicita etiam doctis & firmis in Fide, quando eſt prohibita ab Eccleſia ſimpliciter & abſolute; quia Eccleſia eam prohibet non ſolum ob periculum perverſionis, ſed etiam in odium & pœnam hæreſis ac auctoris hæretici. Præterea Lex fundata in præſumptione periculi obligat omnes, qui non excipiuntur.

Lectio autem & retentio librorum quorumcumque hæreticorum prohibita eſt ſub excommunicatione in Indice à Pio IV. & aliis Pontificibus edito, & in Bulla Cœnæ. Et quamvis hæc pœna (inquit Grandiu Doctor Sorbonicus) non vigeat in tota Gallia, ubi non eſt promulgata Lex Indicis, nec Bulla Cœnæ, non deſinit tamen peccare, qui ſine licentia libros ejuſmodi legit: ſive quia eatenus receptus eſt Index quoad Libros prohibitos: ſive quia vi Legum antiquioris Juris, prohibitio librorum hæreticorum in Gallia in ſuo vigore perſeverat, tranſitque ad libros hæreticæ doctrinæ, qui nunc eduntur. Lectionem cujuslibet libri hæretici ſub peccato mortali prohibitam eſſe in Gallia non tamen ſub excommunicatione, Paſtores Eccleſiæ Gallicanæ ſemper & ubique docuerunt, inquit eruditus recentior Gallus; addens, docere auctores Gallos, Epiſcopos in Gallia eſſe in poſſeſſione concedendi facultatem legendi libros hæreticos & prohibitos.

Notanda ſunt ſequentia.

1. Nomine libri hæretici prohibiti, ex uſu Patrum & ſtylo Curiæ Romanæ, comprehenduntur brevis ſcriptura, oratio, concio, diſputatio, epiſtola de religione tractans. Nam ſæpe æquale aut etiam majus periculum continent quam liber grandior.

2. Ex communi ſententia datur in tali lectione parvitas materiæ, ſed hæc difficile deſignari poteſt. Videntur ad mortale ſufficere quindecim lineæ, aut forte pauciores; quia hæ communiter poſſunt continere materiam ſufficientem ad perverſionem. Imo juxta varios, non excuſatur à mortali culpa & cenſura, qui legit paucas lineas libri hæretici, in quibus ſcit hæreſim contineri; quia ſunt partes ſubſtantiales libri hæretici ut hæretici, ideoque notabiles relative ad finem prohibitionis: & æquivalent multis aliis, cùm

con-

contineat ſubſtantiam veneni. Quod videtur à nemine negari poſſe, ſi illæ paucæ contineant etiam approbationem propoſitionis hæreticæ. Item ex communi datur parvitas materiæ excuſans à mortali in tempore quo retinetur liber prohibitus, niſi retineatur animo retinendi diutius.

3. Prohibito libro cenſetur quælibet illius pars prohiberi, quamvis nullum forte errorem contineat; præſertim cum prohibitio fiat etiam in pœnam & deteſtationem erroris & hæreticorum.

4. Peccat & contrahit cenſuram, qui licet ipſe non legat, tamen curat alium legere, ut ipſe audiat: nam moraliter cenſetur ipſe legere per alterius miniſterium. *Quod enim quis facit per alium, eſt perinde ac ſi faciat per ſeipſum*, reg. 72. Juris in 6. Neque ad ſtrictam verborum interpretationem confugiendum eſt, cum de mente legiſlatoris rationabiliter dubitari nequit. *Ita Azor, Layman, &c.*

5. Non licet Bibliopolæ libros prohibitos emere & vendere: quia per hoc moraliter diſſeminaret errores, & eſſet multis occaſio peccandi. Et quamvis deceptus ſit emendo, non ideo licet revendere; ſicut qui accepit falſam monetam, non ei licet eam tradere alteri pro mercibus; ſed iſtud damnum caſui attribuat: nam eſt merx ſubſtantialiter vitioſa & prohibita.

APPENDIX.

De Librorum prohibitione.

Plura in hac editione de vetita librorum lectione addimus. Non ſolum enim Eccleſiæ Miniſtros, Rectoreſque Animarum circa vim decretorum, eorumque obligationem, pœnaſque in eos latas, qui proſcriptos libros imprimant, retineant, vendant, & legant, inſtrui oportere, arbitror, ſed etiam circa conceſſam Eccleſiæ hac de re poteſtatem, circa antiquam, novamque ejuſdem Eccleſiæ diſciplinam, circa regulas, modumque, quem Apoſtolica Sedes in iis prohibendis, ſervet. Nam hac noſtra ætate, non ſolum Theologi occurrunt, qui ſubtilibus ſpeculationibus vim prohibitionis in pluribus caſibus eludere, ac plurimum coarctare ſtudent, ſed Novatores quoque adſunt, qui hanc Eccleſiæ poteſtatem negant; nec ii deſunt, inter Catholicos, qui eamdem poteſtatem, aut certis limitibus, pro arbitrio, circumſcribant, aut etiam contemnant, ſaltem ob modum, quem in librorum examine proſcriptioneque, tenet. Hujuſmodi malis hac appendice occurrere decrevi. Id quod tribus me præſtiturum capitibus, ſpondeo. In primo de conceſſa Eccleſiæ, circa libros improbatæ lectionis poteſtate, deque diſciplina, quam uſque ad inventionem artis typographicæ ſervavit: In altero de nova Eccleſiæ diſciplina, deque Apoſtolicæ Sedis ſollicitudine, in examinandis, proſcribendiſque libris, poſt illius artis inventionem, & poſtquam ob hæreſes, quæ in Europa ſunt, tam immaniter crevit eorum numerus, ac de regulis in iis examinandis, deque modo: In tertio denique de pœnis in tranſgreſſores latis, deque decretorum vi, & auctoritate tractabo.

CAPUT PRIMUM.

De Eccleſia circa libros improbatæ lectionis poteſtate, deque diſciplina, quam circa eoſdem ſervavit, cum nondum ars typographica inventa eſſet.

Improbatæ lectionis libri ſunt, qui Religioni, bonis moribus, pietatique obſint. Hos vero ex hominum manibus eripiendos, proſcribendoſque eſſe, ipſa recta ratio ſuadet, atque exemplis, cujuſque bene ordinatæ Reipublicæ comprobatur. Conſtat enim ex Laertio, Græcos Protagoræ libros in foro juſſiſſe comburi, atque in Romana Republica pluries ex Senatus Conſulto, libros, qui homines vel à divino cultu avocarent, vel ad ſuperſtitionem, quam pravam ipſi crederent, provocaſſent, fuiſſe combuſtos, ut legere eſt apud Valerium Maximum lib. 1. cap. 1. Livium lib. 9. deciſ. 4. alioſque. Eademque lex ita apud Romanos viguit etiam poſtquam ſumma rerum penes Imperatores eſſet, ut Ulpianus *L. Cætera ff. Famil. Erciſcund.* ſcripſerit, improbatæ lectionis libros, dum hæreditaria res ſit dividenda, non dividi, ſed à Judice aboleri oportere, non ſecus ac mala medicamenta, & venena. Hæc autem animadvertenda duxi, non ſolum ut Lector intelligat, conſentaneum eſſe rectæ rationi, ut noxii libri interdicantur, ſed etiam ut inde ſciat, quinam fuerit in Republica uſus circa hujuſmodi libros, dum Chriſtiana Religio cepit, & quam majus fuerit ſervandæ Religionis ſtudium apud Idololatras ipſos, quam apud Novatores ætatis noſtræ, e quorum officinis prodiere Hobeſii, Tollandi, Spinoſæ, Bailii, aliorumque male feriatorum hominum opera, quæ Chriſtianam ,

ac Religionem omnem, omnemque pietatem evertunt.

Eccleſiæ autem feciſſe Chriſtum Dominum poteſtatem proſcribendi libros, tum ex munere Paſtoribus concredito, tum etiam ex uſu, quem ejuſdem poteſtatis ſemper fecit, eſt omnino exploratum. Voluit enim, ut in ea eſſent Paſtores, qui eamdem regerent uſque ad conſummationem ſæculi; atque hos Epiſcopos vocat Lucas in Actis Apoſtolorum, *quos poſuit Spiritus Sanctus regere Eccleſiam ſuam*. Iiſdem Chriſtus paſcendi oves ſuas onus, poteſtatemque clavium indidit, quæ paſſim in ſcripturis ad ſupremam deſignandam poteſtatem adhibetur. At munus Chriſti Paſtoris eſt, ſanam doctrinam, quæ viam ſalutis demonſtret, edocere, ea proponere, quæ æternæ ſalutis conſequutionem faciliorem faciant, quæque obſtacula tollant, quæ impedimento eſſe poſſint. Huic autem muneri conveniens, ac neceſſaria eſt poteſtas eripiendi ab hominum manibus noxios libros, qui non ſolum maximo obſtaculo ſunt æternæ ſaluti, ſed ad certam perniciem homines trahunt: Quis ergo dubitet, quin Chriſtus Dominus hanc ei fecerit poteſtatem, quin auctoritatem dederit proſcribendi pernicioſos libros, ac opportunis etiam pœnis ab horum lectione homines avocandi? Ex ſolo Paſtoris munere intelligi id facile poſſet; ſed ut inexcuſabiles omnino Novatores eſſent, hanc poteſtatem notiſſimis ætate illa phraſibus, ac luculentiſſimis verbis in ſcripturis novi Teſtamenti, explicavit. Quid enim aliud innuit Scriptura, dum hos ait, à Spiritu Sancto poſitos ad regendam Eccleſiam Chriſti; dum iis ligandi, & ſolvendi, & clavium poteſtatem conceſſam tradit; dum ita eos miſſos fuiſſe declarat Luc. 10. v. 16. ut qui hos loquentes, præcipienteſque audiat, Chriſtum audiat, qui vero eos contemnat, & ſpernat, Chriſtum ſpernat; dum denique per Paulum ad Hebræos 13. verſ. 17. eoſdem Præpoſitos appellat, quibus parere, ac ſubeſſe, oporteat? Hæ phraſes, ii loquendi modi ſatis ſuperque declarant, Chriſtum Eccleſiam ſuam inſtar Reipublicæ ſtabiliiſſe, in qua Paſtores præeſſent, auctoritate freti, ea prohibendi, præcipiendi, ac etiam certis pœnis interdicendi, quæ commune Eccleſiæ bonum poſtularet.

Fac vero hæc ambigua fore, atque in alium quoque ſenſum detorqueri poſſe. Si conſtet, hanc Apoſtolos, ac Epiſcopos deinde eorumdem Succeſſores exercuiſſe poteſtatem, eamque in iiſdem agnoviſſe, ac fuiſſe veneratos primos Chriſtianorum Principes, quis dubitet, quin eam revera à Deo habuerint? Neque enim eſt veriſimile Eccleſiam viventibus adhuc Apoſtolis formam à Chriſto ſtabilitam mutaſſe; eamque veluti à Deo ſibi collatam Paſtores ſibi uſurpaſſe poteſtatem, quam non habuiſſent. At Eccleſia hanc ſemper exercuit poteſtatem. Nam, ut ea omittam, quæ Actorum 19. verſ. 19. leguntur, de libris eorum, qui fuerant curioſa ſectati, quorum ingens numerus Epheſi, Paulo prædicante, combuſtus fuit, Auctor Conſt. Apoſtolicarum lib. 1. cap. 7. ait: *Apoſtolos prohibuiſſe initio Fidelibus libros gentilium, & falſorum Prophetarum*: Canon 59. ex iis, qui Apoſtolorum nomen præſeferunt, *ſi quis*, inquit, *falſo inſcriptos impiorum libros tanquam ſanctos in Eccleſia publicat ad Populi, & Cleri perniciem, deponatur*. Hæc ſatis ſunt ad oſtendendum, Eccleſiam etiam dum ſub Principibus infidelibus eſset, auctoritate, quam ex Chriſto habuerat, uſam, libros noxios prohibuiſse, ac pœnas prout temporum circumſtantiæ ferebant, adverſus inobedientes ſtatuiſse.

Reddita vero Eccleſiæ pace hanc poteſtatem liberius exercuit, probantibus, ac faventibus etiam ipſis Chriſtianis Principibus. Nam in Concilio Nicæno I. Patres damnarunt Arii libros, eoſque comburendos eſse decreverunt; Conſtantinus vero Magnus indicta pœna capitis in eos, qui illos occultaſsent, omnes comburi curavit; ut ſcribit Socrates lib. 1. cap. 6. & Nicephorus lib. 8. cap. 25.

Patres Concilii Epheſini damnatis Neſtorii ſcriptis in Synodica Epiſtola, ita ad Theodoſium ſcribunt: *Veſtram autem majeſtatem iterum atque iterum rogatam cupimus, ut univerſam illam doctrinam è ſanctis Eccleſiis ſubmoveri, ejuſdemque libros ubique locorum repertos jubeat flammis abſumi*. Similem ſententiam tulere Chalcedonenſes Patres in ſcripta Eutycheti, quæ ex edicto Imperatorum fuere deinceps combuſta. Hac via Antiqui illi Patres, auxilium eiſdem præbentibus Imperatoribus, e Fidelium manibus hæreticorum libros præripere ſtuduerunt. Imo piiſſimi Principes, ut promptiores eſsent miniſtri ad libros, quos Eccleſia Religioni inimicos declaraſset, abolendos, leges quoque ſtatuere, quibus hæreticorum libros comburi præcipiebatur. Id vero, non ut poteſtatem, quam non haberet Eccleſia, ſupplerent, ut falsò ſcripſit Petrus Giannoni, ſed ut neceſſarium ei præberent auxilium per pœnas tempora-

porarias ad facilius hujuſmodi peſtem extirpandam. Nam cùm primum potuit liberè Eccleſia horum librorum combuſtionem decernere, atque executioni mandare, id propria auctoritate feciſſe conſtat. Sanctus enim Leo Magnus anno 443. propria auctoritate & ſententia Manichæorum libros Romæ combuſſit. Et Epiſtola 93. quæ eſt ad Turibium Aſturicenſem Epiſcopum: *Apocrypha*, inquit, *ſcripturæ, quæ ſub nominibus Apoſtolorum multarum habent ſeminarium falſitatum, non ſolum interdicenda, ſed etiam penitus auferenda, atque ignibus concremanda*. Et infra, *ſi quis Epiſcoporum, vel Apocrypha per domos non prohibuerit, vel ſub Canonicorum nomine eos Codices in Eccleſiis permiſerit legi, qui Priſcilliani adulterina ſunt emendatione corrupti hæreticum ſe noverit judicandum*. Symmachus quoque, & Hormiſda Manichæorum libros combuſſerunt. Concilium Nicænum ſecundum act. 5. libros hæreticorum damnavit comburique juſſit. Nicolaus I. in reſponſ. ad conſul. Bulgarorum noxios, blaſphemoſque Saracenorum libros igni tradendos, conſtituit. Nicolaus II. ann. 1059. idem in Concilio Romano de Berengarii libris decrevit. Et, ut alia mittam, Concilium Romanum, & Conſtanſienſe igni tradidere Joannis Huſs, atque VViclephi libros. Atque hinc patet Patres, ac Supremos Pontifices Apoſtolos imitatos, uſque ad quintidecimi ſæculi initium hæreticorum librorum combuſtione, malis occurrere conſueviſse, quæ ex hujuſmodi librorum lectione in Eccleſia oriri potuiſsent. Hæc præcipua Paſtorum, ac præſertim Romanorum Pontificum cura fuit, atque hac unica via tot Hæreticorum libros perdere potuerunt. Mirum itaque non eſt, ſi Antiquæ Eccleſiæ nullus proſcriptorum librorum Catalogus occurrat; nam index ille librorum Apocryphorum à Gelaſio Papa in Romana Synodo propoſitus, inquit Cl. P. Catalani, *nequaquam dici poteſt index librorum prohibitorum, juxta uſitatam modernam phraſim, Index exhibens libros tam privatim, quàm publicè legi prohibitos*. cùm ſcopus illius decreti eſset libros proponere, qui *in Eccleſiaſticis per anni curriculum*, à nonnullis legantur *pro Fidelium ædificatione*. At inde injuria colligas, nunquam in Eccleſia privatam librorum lectionem fuiſse prohibitam. Nam id vetitum fuiſse conſtat, ex ſupra cit. Conſtit. Apoſtolicar. libr. ex Sancti Leonis verbis, ex Conciliis omnibus generalibus, in quibus damnati fuere Hæreticorum libri, ex canone 16. Concil. IV. Carthag. quo ſtatuitur, ne *Epiſcopus Gentilium libros legat; Hæreticorum autem pro neceſſitate, ac tempore*; atque ex eo, quod Sanctus Epiphanius ann. 401. in Synodo Cypri librorum Origenis lectionem prohibuerit. Hæc ſanè oſtendunt privatam quoque librorum lectionem interdici conſueviſse. Nec deſunt graviſſimi Theologi, qui Gelaſianum quoque decretum ad privatæ quoque lectionis prohibitionem extendant librorum, qui Apocryphi declarantur; cùm ſcripta eorum in illo catalogo ſe conſignare voluiſse declaraverit, *quæ à Catholicis vitanda ſint*. Hactenus de diſciplina, qua univerſim uſa eſt Eccleſia in eripiendis è Fidelium manibus Hæreticorum libris, noxiiſque ſcriptis.

CAPUT II.

De ſtabilita per Apoſtolicam Sedem diſciplina circa examen, proſcriptionemque librorum poſt inventam artem typographycam, ac poſt ortas Lutheri, Calvinique hæreſes.

SUperiori in capite oſtendimus, qua via Eccleſiæ Paſtores è Fidelium manibus impiorum libros eripuerint, cùm nondum ars typographica inventa eſset. Quanta vero eorum, ac præſertim Romanorum Pontificum cura fuerit, quantum Principum in Eccleſiæ, & Apoſtolicæ Sedis decreta obſequium, vel ex eo intelliges, quod ne vel unus quidem antiquorum hæreticorum liber ſuperſit. At inventa arte typographica, ortis Lutheri, & Calvini hæreſibus, atque diviſa malis hæreticorum artibus in varia ſchiſmata Europa, alia ratione occurrendum fuit malis, quæ ex pravorum librorum lectione orirentur. Viguit etiam deinceps, & ipſe Leo decimus omnes Lutheri libros ſub graviſſimis pœnis comburi juſſit, ac etiam nunc viget uſus comburendi per manus Carnificis certum librorum genus. At etſi id ſatis eſt ad conciliandum iniquis Auctoribus infamiam, & ad oſtendendam Eccleſiæ voluntatem, quæ illos abolitos vellet: ac publicam præſefert execrationem, qua homines ad horrendam illius libri lectionem incitantur: tamen ſufficiens non eſt ad omnia prorſus perdenda typis evulgata, & diſſitis in locis in multorum manus delata exemplaria. Quamobrem nova, atque aptiori diſciplina Fideles ab horum librorum lectione deterrere oportuit.

Cœpit ars typographica circa ann. 1460. Initio autem, cùm omnes imprimendis ſelectioribus antiquorum ſcriptis intenti eſsent, com-

commoda hujus novæ artis homines experiebantur, ac laudabant; quæ vero inde mala oritura eſſent, nec præſentiebant, nec ſuſpicabantur. Sed poſtquam initio ſextidecimi ſæculi, ob nimiam in antiquis Theologis, Patribuſque carpendis, atque Sacris Scripturis interpretandis libertatem, & ob novas Lutheri, Calvinique hæreſes, plures noxii libri ederentur, inter quos nonnulli, mentito quoque nomine, hæretico fermento conſperſi eſſent, nova Apoſtolicæ Sedis œconomia, majorque cura, & ſollicitudo enitit. Nam Leo X. combuſtis nonnullis Lutheri ſcriptis, interdictiſque ſub anathematis pœna illius operibus, in Concilio Lateranenſi anno 1515. ſeſſione 10. vetuit, ne deinceps imprimerentur libri, niſi prius in Urbe, ab ipſius Vicario, & Magiſtro Sacri Palatii, aut à Perſonis ab ipſo deputatis, examinati eſſent, in aliis locis vero ab Epiſcopo, vel ab ejus deputato, aut ab Inquiſitore hæreticæ pravitatis ejus Civitatis, & Diœceſis, in qua impreſſio fieret. In tranſgreſſores vero, præter excommunicationem, ſuſpenſionem ab exercitio artis, amiſſionem librorum, aliaſque pœnas arbitrio Ordinarii infligendas conſtituit. Deinde etiam Julius III. cavit, ne cui liceret, libros Lutheranorum, aliorumque hæreticorum legere, aut habere apud ſe, idque ſub pœnis ſpiritualibus, & temporariis, quæ in hæreticos latæ eſſent.

Sed cum plures quotidie prodirent hæretica labe conſperſi libri, qui, mentito plerumque Auctoris nomine, ac variis artibus ita errores occultabant, ut facile non eſſet eos à Catholicorum libris ſecernere, ac ſimplices illorum lectione decipere, ac ſeducere poſſent, communi Orthodoxorum voto Catalogus, ſive Index librorum, quorum lectio perniicioſa foret, optabatur. Hinc etiam Carolus V. Facultati Lovanienſi juſſit, ut librorum, qui hæretici, vel hæreſeos ſuſpecti eſſent, catalogum texeret, qui auctoritate ipſius Caroli V. ann. 1546. vulgatus fuit. Cum verò aſſiduè novi hæreticorum libri prodierint, fuſiorem quoque edidit eadem ſacra Facultas, quem addito ſpeciali Edicto Imperator publicari mandavit anno 1556.

Sed cum iſtiuſmodi Indices ſummæ auctoritatis non eſſent, quæ omnes ubique Fideles obligaret, ac libri etiam, qui ab hæreticis italica lingua editi eſſent, deſiderarentur, Paulus IV. P. M. anno 1557. iis, qui Sacræ Inquiſitioni contra hæreticam pravitatem præſunt, mandavit, ut Indicem conficerent, confectumque eodem anno vulgavit. In quo etſi nullum extat decretum, *ita tamen à tergo faciei libri legitur*, inquit Catalanus de Secret. Sacr. Congreg. Ind. cap. IV. *Index Alphabetico ordine diſtinctus eſt &c.* Edidit præterea idem Pontifex alium Indicem ann. 1558. die 30. Decembris, quem initio anni 1559. vulgavit, latis cenſuris contra legentes, & tenentes libros prohibitos in Bulla Cœnæ expreſſis, additis etiam aliis graviſſimis pœnis. Pius autem IV. Pauli Succeſſor rigorem temperans totum illud Indicis librorum negotium ad Concilium Tridentinum detulit.

Quid vero deinceps actum fuerit paucis innuit Clemens VIII. in Conſt. cujus initium eſt: *Sacroſanctum*, in qua, ait, *ſed cum noſtris hiſce calamitoſis temporibus antiquus humani generis hoſtis à ſua malitia numquam recedens, ad eandem catholicam doctrinam labefactandam, peſtiferas hæreſes, & deteſtabiles errores, aut novos conflaſſet, aut veteres ex inferis excitaſſet, Sacra Tridentina Synodus peſtilentem noxiorum librorum copiam, quæ plus nimio excreverat, coercere, aut auferre cupiens, primum quidem doctiſſimos aliquos viros delegit, qui de tota ea re cognoſcerent, & deliberarent; deinde vero cum ii in negotio illo parum progreſſi eſſent, juſtis de cauſis eadem Synodus permota, ad ipſam Sedem Apoſtolicam, integram rem deferendam ſtatuit*. Quid vero Romanus Pontifex egerit, iis verbis declarat: *Itaque fel. recor. Pius Papa IV. Prædeceſſor noſter, qui tunc ad Eccleſiæ Gubernacula ſedebat, Prælatis quibuſdam Doctrina, & prudentia præſtantibus adhibitis, Indicem Librorum prohibitorum, & Regulas quaſquam per ſuas Litteras in forma Brevis promulgavit, & ejuſmodi noxiorum Librorum detrimentis depellendis opportunè providit*. Litteræ autem Pii IV. initium habent, *Dominici Gregis &c.* Clemens vero VIII. hac eadem Conſtitutione eundem Indicem, *poſtea à* Sixto V. auctum, Apoſtolica Auctoritate recognitum publicavit: *inſtructione adjecta de exequendo prohibitionis Decreto, deque ſincere emendandi, & imprimendi Libros ratione*. Hujus Indicis confectionem commiſerat Gregorius XIII. Sacræ Indicis Congregationi à S. Pio V. inſtitutæ; Index verò auctus fuit ſub Sixto V. ac abſolutus ſub Clemente VIII.

Itaque Apoſtolicæ Sedis cura Librorum improbatæ Lectionis Indices plures prodiere, ac novis occurrentibus Libris, iterum aucti in lucem mittuntur. Præter Congregatio-

gationem Supremæ Inquiſitionis, aliam quoque Cardinalium Congregationem, quæ Indicis appellatur, inſtituit S. Pius V. eamque novis facultatibus auxit Sixtus V. noviſque privilegiis roboravit Clemens VIII. in ſupra citata Conſtitutione.

Hæc autem indicavi, ut inde omnes agnoſcant, quæ fuerit, quæque nunc ſit Romanæ Sedis pro impedienda noxiorum librorum lectione, ſollicitudo, quantumque ejuſdem hac de re Decretis debeatur obſequium. Eccleſiæ enim unicè munus eſt demonſtrare Fidelibus, quinam ſint noxii libri, quorum lectio homines ſeducere, ac depravare poſſit. Ubi verò niſi in Romana, ac Petri Sede id fieri poteſt? Quis non videat Divina ei providentia conceſſum eſſe, ut in ſtatum illum devenerit, in quo hac noſtra ætate, & undique conquirere libros, & doctos cujuſque facultatis Cenſores, & tantæ dignitatis, & auctoritatis Judices, quantæ ſunt Cardinales, habere poſſit. Si non aliam auctoritatem haberet, quam ab Eccleſia in Tridentina Synodo congregata eidem collatam, an non omnes ejuſdem Decretis obtemperare deberent? At eam habet, quam Chriſtus Petro, ſupra quem Eccleſiam ſuam fundavit, contulit; quam Petrus ipſe, eorumque ſucceſſores in univerſam Eccleſiam ſemper exercuere, quam denique agnovere ſemper Eccleſiæ omnes, veluti Fontem totius Sacerdotalis juriſdictionis, veluti Centrum unitatis, ac veluti Matrem, & Magiſtram omnium Eccleſiarum.

Sed videamus, quas regulas pro dijudicandis, vetandiſque libris ſtabilierit, & qua ratione ad eoſdem proſcribendos procedat. Libri, qui in hujuſmodi catalogum referri debent, inquit Pius IV. Conſt. incipien. *Dominici Gregis*, ii ſunt, *qui vel Hæretici ſunt, vel de hæretica pravitate ſuſpecti, vel certe moribus, & pietati nocent*. Hæc ſane præcipua, ac generalis regula eſt, atque ad hanc facile revocantur prohibitiones etiam Librorum in odium Auctorum, eorumque, qui, ob non ſervatas in Editione præſcriptas ab Eccleſiæ regulas, vetantur; ut rem ſeriò expendenti liquet. Quis verò non videat, Paſtoris munus eſſe, hos ex illorum manibus, quorum animarum rationem ſint Deo reddituri, præripere libros. Quæ autem methodus ſit, quam Apoſtolica Sedes, in iis examinandis, proſcribendiſque libris, ſervet, habes ex Conſt. SS. D. N. BENEDICTI Papæ XIV. quam integram recenſemus.

CONSTITUTIO BENEDICTI PAPÆ XIV.

Qua Methodus præſcribitur in examine & proſcriptione Librorum ſervanda.

Sollicita ac provida Romanorum Pontificum Prædeceſſorum Noſtrorum vigilantia in eam ſemper curam incubuit, ut Chriſtifideles ab eorum Librorum lectione averteret, ex quibus incauti ac ſimplices detrimenti quidpiam capere poſſent, imbuique opinionibus ac doctrinis, quæ vel morum integritati, vel Catholicæ Religionis Dogmatibus adverſantur. Nam, ut vetuſtiſſimum mittamus Sancti Gelaſii I. Decretum, quæque jam pridem à Gregorio IX. aliiſque Pontificibus hac de re ſtatuta fuerunt; ignorare neminem arbitramur, quæ fuerint à Prædeceſſoribus Noſtris Pio IV. Sancto Pio V. & Clemente VIII. diligentiſſimè præſtita, ut ſaluberrimum opus à Sacroſancta Tridentina Synodi Patribus ſuſceptum, maturè diſcuſſum, ac penè ad exitum perductum, de vetita lectionis Librorum Indice conficiendo, atque vulgando, non abſolverent ſolum, atque perficerent, ſed ſapientiſſimis etiam decretis ac regulis communirent. Quod quidem negotium Apoſtolica Sedes continenter urget, ac promovet, ad id deputatis duabus Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalium Congregationibus, quibus onus inquirendi in pravos noxioſque libros impoſitum eſt, cognoſcendique, quibus emendatio, & quibus proſcriptio debeatur. Id muneris Congregationi quidem Romanæ Univerſalis Inquiſitionis à Paulo IV. commiſſum perhibent, idque adhuc ab ea exerceri pergit, ubi de Libris ad certa rerum genera pertinentibus judicandum occurrit. Certum eſt autem, Sanctum Pium V. primum fuiſſe Congregationis Indicis Inſtitutorem, quam ſubſequentes deinde Pontifices Gregorius XIII. Sixtus V. & Clemens VIII. confirmarunt, variiſque Privilegiis & Facultatibus auxerunt. Ejuſque proprium, ac ferè unicum Officium eſt, in examen Libros vocare, de quorum proſcriptione, emendatione, vel permiſſione capienda eſt deliberatio.

Qua maturitate, conſilio, ac prudentia in Congregatione Univerſalis Inquiſitionis de proſcribendis vel dimittendis Libris deliberetur; cum neminem latere putamus, tum Nos ipſi plane perſpectum ac diuturna experientia compertum habemus; Nam in mino-

ribus

ribus conſtituti, de Libris nonnullis in ea cenſuram ſuſtulimus, & Conſultoris ejuſdem Congregationis munere diu perfuncti ſumus, poſtremò inter Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales cooptati, Inquiſitoris Generalis locum in ea obtinuimus; ac demum ad Apoſtolicam Sedem, meritis licet imparibus, evecti, non modo Cenſorum animadverſiones in Libros nonnullos aliquando legere, ac ponderare, ſed etiam in Congregationibus, quæ ſingulis Feriis quintis coram Nobis habentur, Cardinalium ſententias atque ſuffragia, antequam de iiſdem Libris quid decernatur, audire & excipere conſuevimus. Haud minoris diligentiæ teſtimonium ferre poſſumus adeoque debemus, pro altera Congregatione Indicis, cui generaliter incumbit, ut ſupra diximus, de quorumvis Librorum proſcriptione decernere. Dum enim in minoribus verſaremur, cum primi, tum ſecundi Cenſoris, ſeu Relatoris Officium in ea Congregatione non ſemel obivimus; ex quo autem Supremum Pontificatum gerimus, nullius Libri proſcriptionem ratam habuimus, niſi audito Congregationis Secretario, qui Libri materiam, Reviſorum cenſuras, Cardinalium judicia & ſuffragia, accuratè Nobis exponeret.

Sed quoniam compertum eſt Nobis, atque exploratum, multas Librorum proſcriptiones, præſertim quorum Auctores Catholici ſunt, publicis aliquando injuſtiſque querelis in reprehenſionem adduci, tanquam ſi temerè ac perfunctoriè in Tribunalibus Noſtris ea res ageretur; operæ pretium duximus, hac Noſtra perpetuò valitura Conſtitutione, certas firmaſque regulas proponere, juxta quas deinceps Librorum examen judiciumque peragatur; tametſi planè affirmari poſſit, idipſum jampridem, vel eadem prorſus ratione, vel alia æquipollenti, conſtanter actum fuiſſe.

Porro Romanæ Univerſalis Inquiſitionis Congregatio ex pluribus conſtat Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus à Summo Pontifice delectis, quorum alii Sacræ Theologiæ, alii Canonici Juris doctrina, alii Eccleſiaſticarum rerum peritia, munerumque Romanæ Curiæ exercitatione, prudentia demum, ac probitatis laude, conſpicui habentur. His adjungitur unus ex Romanæ Curiæ Præſulibus, quem Aſſeſſorem vocant; unus etiam ex Ordine Prædicatorum Sacræ Theologiæ Magiſter, quem Commiſſarium appellant, certus prætere Conſultorum numerus, qui ex utroque Clero Sæculari ac Regulari aſſumuntur; alii demum præſtantes doctrina Viri, qui à Congregatione juſſi, de Libris cenſuram inſtaurant, iiſque Qualificatorum nomen tributum eſt. De variis in præfata Congregatione, iiſque graviſſimis rebus agitur, in primis autem de Cauſis Fidei, ac de Perſonis violatæ Religionis reis. At cum librum aliquem ad eam, tamquam proſcriptione dignum, deferri contigerit; niſi ad Indicis Congregationem, ut fieri plerumque ſolet, judicandum remittat, ſed pro rerum temporumque ratione ſibi de illo cognoſcendum eſſe arbitretur; Nos, inhærentes Decreto lato ab eadem Congregatione Feria quarta Kalendis Julii Anni milleſimi ſeptingenteſimi quinquageſimi, atque à Nobis confirmato Feria quinta inſequente, hac ratione & methodo judicium inſtitui mandamus.

Primò nimirum uni ex Qualificatoribus aut Conſultoribus à Congregatione deſignando, liber tradatur, quem is attento animo legat ac diligenter expendat; tum Cenſuram ſuam ſcripto conſignet, locis indicatis & paginis, in quibus notati errores continentur. Mox liber cum animadverſionibus Reviſoris ad ſingulos Conſultores mittatur, qui in Congregatione pro more habenda ſingulis Feriis ſecundis in Ædibus Sancti officii, de Libro & Cenſura ſententiam dicat: Ipſa deinde Cenſura, cum Libro, & Conſultorum ſuffragiis, ad Cardinales tranſmittantur, ut ibi in Congregatione, quæ Feria quarta haberi ſolet in Fratrum Prædicatorum Cœnobio Sanctæ Mariæ ſupra Minervam nuncupato, de tota re definitivè pronuncient. Poſt ab Aſſeſſore Sancti Officii Acta omnia ad Pontificem referantur, cujus arbitrio judicium omne abſolvetur.

Cum autem ſit veteri inſtitutione receptum, ut Auctoris Catholici Liber non unius tantum Relatoris perſpecta cenſura, illicò proſcribatur; ad normam præfati Decreti menſis Julii Anni milleſimi ſeptingenteſimi quinquageſimi, volumus eam conſuetudinem omnino ſervari; ita ut ſi primus Cenſor Librum proſcribendum eſſe judicet, quamvis Conſultores in eamdem ſententiam conveniant, nihilominus alteri Reviſori ab eadem Congregatione delecto Liber & Cenſura tradatur, ſuppreſſo primi Cenſoris nomine, quo alter judicium ſuum liberiùs exponat. Si autem ſecundus Reviſor primo aſſentiatur, tunc utriuſque animadverſiones ad Cardinales mittantur, ut iis expenſis de Libro decernant: at ſi ſecundus à primo diſſentiat, ac Librum dimittendum exiſtimet, tertius eligatur Cenſor, cui, ſuppreſſo priorum nomine, utraque cenſura communicetur. Hujus autem relatio,

ſi à priore Conſultorum ſententia non alludat, Cardinalibus immediatè communicetur, ut ipſi quod opportunum fuerit decernant. Sin minus, iterum Conſultores, perſpecta tertia Cenſura ſuffragium ferant; idque una cum omnibus præfatis relationibus, Cardinalibus exhibeatur, qui, re ita mature perpenſa, de controverſia denique pronunciare debebunt. Quotieſcumque autem Pontifex, vel ob rei, de qua in Libro agitur, gravitatem, vel quia id Auctoris merito, aliiſque circumſtantiis tribuendum cenſeat, Libri judicium coram ſe ipſo in Congregatione Feriæ quintæ habendum decernit; quod ſæpe à Nobis factum fuit, & quoties ita expedire judicabimus, in poſterum quoque fiet; tunc ſatis fuerit exhibere Pontifici & Cardinalibus Libri cenſuras, & Conſultorum ſuffragia, omiſſo examine Congregationis Feriæ quartæ, ejuſque relatione, quam per Aſſeſſorem Pontifici faciendam diximus: nam Cardinalium ſuffragiis coram ipſo Pontifice ferendis, atque hujus definitiva ſententia, vel alio opportuno conſilio in eadem Congregatione capiendo, res abſolvetur.

Altera quoque Indicis Congregatio plures complectitur Cardinales ipſi à Pontifice adſcriptos, iiſdemque dotibus præditos, quibus Sancti Officii Cardinales pollere ſolent; quum etiam eorum aliquos in utraque Congregatione locum habere contingat. Ex iis unus ejuſdem Congregationis Præfectus exiſtit; Aſſiſtens verò perpetuus eſt Magiſter Sacri Palatii; Secretarius autem, à prima Congregationis inſtitutione uſque in præſentem diem, ex Ordine Fratrum Prædicatorum à Summo Pontifice pro tempore eligi conſuevit. Sunt præterea ex utroque Clero Sæculari & Regulari ejuſdem Congregationis Conſultores, & Relatores ſelecti; & quidem, ubi aliquis Librorum relationes coram Congregatione ſemel, bis, tertiò, laudabiliter peregerit, tum ipſa Congregatio Pontificem rogare ſolet, ut ejus auctoritate in Conſultorum numerum referatur.

Sub ipſa Pontificatus noſtri primordia, cum Nos ſubiit cogitatio, ut certam aliquam & immutabilem methodum pro examine judicioque Librorum in hac Indicis Congregatione ſervandam ſtatueremus. Qua de re non modo conſilium exquiſivimus dilecti Filii Noſtri Angeli Mariæ Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis Quirini nuncupati ejuſdem Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Bibliothecarii, & dictæ Congregationis Præfecti, qui pari prudentia & doctrina ſuum Nobis ſenſum ſcripto declaravit, verum etiam antiquiores aliquot ejuſdem Congregationis Conſultores coram dilecto Filio Joſepho Auguſtino Orſi Ordinis Prædicatorum, tunc ipſius Congregationis Secretario, nunc autem Palatii Apoſtolici Magiſtro, convenire juſſimus, ſuamque ſententiam aperire, quæ pariter ſcripto concepta, Nobis jam tunc exhibita fuit. Cumque hæc omnia diligenter apud Nos aſſervata fuerint, nunc demum veterem deliberationem noſtram reſumentes, quemadmodum ea, quæ ad Librorum examen atque judicium in primodicta Congregatione Sancti Officii peragendum, pertinent, auctoritate noſtra conſtabilivimus; ita etiam ea, quæ ad Congregationem Indicis, & ejuſdem generis negotia apud eam tractanda facere poſſunt, opportunis Decretis conſtituere volentes, prælaudati Cardinalis Præfecti conſiliis, dictorumque Conſultorum votis inhærendo, hæc deinceps ſervanda decernimus.

Cum Congregatio Indicis ad Librorum cenſuram unicè, ut dictum eſt, inſtituta, non ita crebrò convocari ſoleat, ut altera Sancti Officii Congregatio, quæ ob cauſarum & negotiorum multitudinem, ſingulis hebdomadis ter haberi conſuevit; illius propterea Secretario peculiare munus & officium recipiendi Librorum denunciationes, ut fieri jam ante conſuevit, committimus & demandamus. Is autem à Libri delatore percunctabitur diligenter, quas ob cauſas illum prohiberi poſtulet; tum Librum ipſum haud perfunctoriè pervolvet, ut de propoſitæ accuſationis ſubſiſtentia cognoſcat; duobus etiam in eam rem adhibitis Conſultoribus, ab ipſo, prævia Summi Pontificis, aut Cardinalis Præfecti, vel ejus, qui Præfecti vices ſupplet, approbatione eligendis: Quorum collato conſilio, ſi Liber cenſura & nota dignus videatur, unus aliquis Relator ad ferendum de eo judicium idoneus, illius nempe facultatis, de qua in Libro agitur, peritus, eadem, quam nuper innuimus, ratione eligendus erit, qui ſcripto referat animadverſiones ſuas, adnotatis paginis, quibus ſingula ab ipſo reprehenſa continentur. Sed antequam ejus Cenſura ad Cardinalium Congregationem feratur, haberi volumus privatam Conſultorum Congregationem, quam olim Parvam dixerunt, Nos autem Præparatoriam vocabimus, ut Relatoris animadverſionibus ad Librum collatis, de earum pondere judicium fiat. Hujuſmodi Congregatio ſemel omnino ſingulis menſibus, aut etiam ſæpius, ſi oportuerit, ab ipſo Congregationis Secretario convocanda erit, vel in ſuis cubiculis,

culis, vel opportuniore, ut ipſi videbitur, loco, intra prædicti Cœnobii Ædes, ubi is commoratur. Eique ſemper intererit Magiſter Sacri Palatii pro tempore exiſtens, una cum ſex aliis è numero Conſultorum, ſingulis vicibus, pro qualitate argumenti & materiæ, de qua diſputandum erit, ut ſupra de primis duobus Conſultoribus, & de Relatore conſtitutum eſt, à Secretario eligendis; præter Secretarium ipſum, cujus partes erunt in tabulas referre Conſultorum ſententias, quas deinde ad Congregationem Cardinalium mittet, cum Relatoris Cenſura. In generali demum Congregatione omnia illa ſervari debebunt, quæ ſuperius ſtatuta ſunt pro Congregatione Sancti Officii circa Librorum examen. Ac quemadmodum ad Aſſeſſorem Sancti Officii pertinet, de actis in Congregatione Summum Pontificem certum reddere; ita ad Secretarium Congregationis Indicis ſpectabit, quoties hæc Librum aliquem proſcribendum, aut emendandum cenſuerit, ejuſdem Pontificis aſſenſum, prævia diligenti actorum omnium relatione, exquirere.

Quoniam verò in Congregatione Indicis de ſola Librorum prohibitione agitur, nonnulla hoc loco adjungenda judicavimus, eidem Congregationi potiſſimum uſui futura, quæ tamen ab altera etiam Congregatione Sancti Officii, dum in hujus quoque generis cauſis ſe immiſcet, ubi ſimiles rerum circumſtantiæ ſe offerant, æque obſervanda erunt. Quotieſcumque agatur de Libro Auctoris Catholici, qui ſit integra famæ, & clari nominis, vel ob alios editos Libros, vel forte ob eum ipſum, qui in examen adducitur, & hunc quidem proſcribi oporteat; præ oculis habeatur uſu jamdiu recepta conſuetudo prohibendi Librum, adjecta clauſula: Donec corrigatur, *ſeu* donec expungetur, *ſi locum habere poſſit, nec grave quidpiam obſtet, quo minus in caſu, de quo agitur, adhiberi valeat. Hac autem conditione proſcriptioni adjecta, non ſtatim edatur Decretum, ſed ſuſpenſa illius publicatione, res antea cum Auctore, vel quovis altero pro eo agente, & rogante, communicetur, atque ei quid delendum, mutandum, corrigendumve fuerit, indicetur. Quod ſi nemo Auctoris nomine compareat, vel ipſe, aut alter pro eo agens, injunctam correctionem Libri detrectet, congruo definito tempore Decretum edatur. Si vero idem Auctor, ejuſque Procurator, Congregationis juſſa fecerit, hoc eſt novam inſtituerit Libri editionem cum opportunis caſtigationibus, aut mutationibus; tunc ſupprimatur proſcriptionis Decretum; niſi forte prioris Editionis exemplaria magno numero diſtracta fuerint; tunc enim ita Decretum publicandum erit, ut omnes intelligant, primæ Editionis exemplaria dumtaxat interdicta fore, ſecunda verò jam emendata permiſſa.*

Conqueſtos ſcimus aliquando nonnullos, quod Librorum judicia & proſcriptiones, inauditis Auctoribus, fiant, nullo ipſis loco ad defenſionem conceſſo. Huic autem querelæ reſponſum fuiſſe novimus, nihil opus eſſe Auctores in judicium vocare, ubi non quidem de eorum perſonis notandis, aut condemnandis agitur, ſed de conſulendo Fidelium indemnitati, atque avertendo ab ipſis periculo, quod ex nocua Librorum Lectione facilè incurritur; Si quæ vero ignominiæ labe Auctoris nomen ex eo aſpergi contingat, id non directè, ſed obliquè ex libri damnatione conſequi. Quæ ſunt ratione minimè improbandas cenſemus hujuſmodi Librorum prohibitiones, inauditis Auctoribus, factas; quum præſertim credendum ſit, quidquid pro ſe ipſo, aut pro doctrina ſua defenſione potuiſſet Auctor afferre, id minimè à Cenſoribus atque Judicibus ignoratum, neglectumve fuiſſe. Nihilo tamen minus, quod ſæpè aliàs, ſummæ æquitatis & prudentiæ ratione, ab eadem Congregatione factum fuiſſe conſtat, hoc etiam in poſterum ab ea ſervari magnoperè optamus, ut quando res ſit de Auctore Catholico, aliqua nominis & meritorum fama illuſtri, ejuſque opus, demptis demendis, in publicum prodeſſe poſſe dignoſcatur, vel Auctorem ipſum ſuam cauſam tueri volentem audiat, vel unum ex Conſultoribus deſignet, qui ex Officio *Operis patrocinium, defenſionemque ſuſcipiat.*

Quemadmodum verò, ubi de Congregatione Sancti Officii agebamus, eidem Nos ſemper interfuturos recepimus, quotieſcumque de Libro, cujus materia gravioris momenti ſit, judicium agatur; quod erit Nobis facillimum, quum eadem Congregatio qualibet Feria quinta coram Nobis habeatur; ſic & Indicis Congregationi præſentiam Noſtram impendere parati ſumus, quoties rei gravitas id promereri videbitur. Neque enim id opus eſſe dicendum eſt, quum vel hæretici hominis Liber denunciatur, in quo Auctor errores Catholico dogmati adverſantes conſultò tradit aut tuetur; vel Opus aliquod in examen adducitur, quo recta morum regulæ labefactantur, ac vitiis, & corruptelis fomenta præbentur. In his enim caſibus ne illas quidem, quas ſupra ſcripſimus, accuratiores cau-

cautelas adhibere neceſſe erit; ſed hæretico dogmate, vel pravo moris incitamento ſemel comperto, proſcriptionis Decretum illicò faciendum erit, juxta primam, ſecundam & ſeptimam indicis Regulas, Sacroſancti Tridentini Concilii juſſu editas, atque vulgatas.

Cum in prælaudata Congregatione Sancti Officii ſeveriſſimis legibus cautum ſit, ne de rebus ejuſdem Congregationis quiſquam cum alio extra illam loquatur; Nos hanc eamdem ſilentii legem à Relatoribus, Conſultoribus, & Cardinalibus Congregationis Indicis religiosè cuſtodiendam præcipimus. Illius tamen Secretario poteſtatem facimus, ut animadverſiones in Libros cenſuræ ſubjectos, eorum Auctoribus, vel aliis illorum nomine agentibus & poſtulantibus, ſub eadem Secreti lege communicare queat; ſuppreſſis ſemper Denuntiatoris, cenſoriſque nominibus.

Examinandis, corrigendiſque Libris peropportuna ſunt, quæ decem Regulis Indicis à Patribus Tridentinæ Synodi confectis, atque editis continentur. In Inſtructione autem felicis recordationis Clementis Papæ VIII. eiſdem Regulis adjecta, Tit. de Correctione Librorum §. V. Epiſcopis, & inquiſitoribus cura committitur, ut ad Librorum edendorum examen ſpectatæ pietatis & doctrinæ Viros adhibeant, de quorum fide & integritate ſibi polliceri queant, nihil eos gratiæ daturos, nihil odio, ſed omni humano affectu poſthabito, Dei dumtaxat gloriam ſpectaturos, & fidelis populi utilitatem. His porro virtutibus animique dotibus, ſi non majori, at pari certè de cauſa, præſtare oportet hujus Noſtræ Congregationis Reviſores, & Conſultores. Cumque eos omnes, qui nunc hujuſmodi munera obtinent, tales eſſe non ignoremus; optandum ſperandumque eſt, non abſimiles deinceps futuros qui ad id eligentur; homines nimirum vitâ integros, probatæ doctrinæ, maturo judicio, incorrupto affectu, ab omni partium ſtudio, perſonarumque acceptione alienos; qui æquitatem, libertatemque judicandi, cum prudentia & veritatis zelo conjungant. Cum autem eorum numerus nunc certus & conſtitutus non ſit; ab ejuſdem Congregationis Cardinalibus conſilium expectabimus atque capiemus, num eum pro futuris temporibus definire oporteat, vel expediat: Hoc tamen jam nunc decernentes, quatenus eorum numerus definiatur, ut tam Relatores, quam Conſultores, ex utroque Clero, Sæculari nempe, & Regulari, aſſumantur, alii quidem Theologi, alii utriuſque juris periti, alii ſacra & prophana eruditione præſtantes, ut ex eorum cœtu, pro varietate Librorum, qui ad Congregationem deferuntur, idonei viri non deſint ad ferendum de unoquoque judicium.

Ipſos autem Relatores, Conſultoreſque, tam nunc exiſtentes, quam in poſterum quandocumque futuros, monemus, ac vehementer hortamur, ut in examine, judicioque Librorum, ſequentes Regulas diligenter inſpiciant, accurateque cuſtodiant.

I. Meminerint, non id ſibi muneris oneriſque impoſitum, ut Libri ad examinandum ſibi traditi proſcriptionem modis omnibus curent, atque urgeant: ſed ut diligenti ſtudio, ac ſedato animo ipſum expendentes, fideles obſervationes ſuas, veraſque rationes Congregationi ſuppeditent, ex quibus rectum judicium de illo ferre, ejuſque proſcriptionem, emendationem, aut dimiſſionem pro merito decernere valeat.

II. Tametſi hactenus cautum ſit, cavendumque deinceps non dubitemus, ut ad referendum, & conſulendum in prædicta Congregatione, ii ſolum admittantur, qui ſcientiam rerum, quas Libri delati reſpectivè continent, diuturno ſtudio acquiſitam poſſideant; decet enim de artibus ſolos artifices judicare; nihilominus ſi fortè eveniat, ut alicui per errorem materia aliqua diſcutienda committatur, ab illius peculiaribus ſtudiis aliena, idque à Cenſore, aut Conſultore electo, ex ipſa Libri lectione deprehendatur; noverit is, ſe neque apud Deum, neque apud homines culpa vacaturum, niſi quamprimum id Congregationi, aut Secretario aperiat, ſeque ad ferendam ad hujuſmodi Libro cenſuram minus aptum profeſſus, alium magis idoneum ad id muneris ſubrogari curet: quo tantum abeſt, ut exiſtimationis ſuæ diſpendium apud Pontificem & Cardinales paſſurus ſit, ut magnam potius probitatis, & candoris opinionem & laudem ſibi ſit conciliaturus.

III. De variis opinionibus atque ſententiis in unoquoque Libro contentis, animo à præjudiciis omnibus vacuo, Judicandum ſibi eſſe ſciant. Itaque Nationis, Familiæ Scholæ, Inſtituti affectum excutiant; ſtudia partium ſeponant; Eccleſiæ Sanctæ dogmata, & communem Catholicorum doctrinam, quæ Conciliorum Generalium Decretis, Romanorum Pontificum Conſtitutionibus, & Orthodoxorum Patrum atque Doctorum conſenſu continetur, unicè præ oculis habeant; hoc de cætero cogitantes, non paucas eſſe opiniones, quæ uni Scholæ, Inſtituto, aut Nationi certo certiores

viden-

videntur, & nihilominus, ſine ullo Fidei aut Religionis detrimento, ab aliis Catholicis viris rejiciuntur, atque impugnantur, oppoſitaque defenduntur; ſciente ac permittente Apoſtolica Sede, quæ unamquamque opinionem hujuſmodi in ſuo probabilitatis gradu relinquit.

IV. Hoc quoque diligenter animadvertendum monemus, haud rectum judicium de vero Auctoris ſenſu fieri poſſe, niſi omni ex parte illius Liber legatur, quæque diverſis in locis poſita & collocata ſunt, inter ſe comparentur; univerſum præterea Auctoris conſilium & inſtitutum attentè diſpiciatur; neque vero ex una vel altera propoſitione à ſuo contextu divulſa, vel ſeorſim ab aliis, quæ in eodem Libro continentur, conſiderata & expenſa, de eo pronunciandum eſſe: ſæpe enim accidit, ut quod ab Auctore in aliquo Operis loco perfunctoriè aut ſubobſcure traditum eſt, ita in alio loco diſtinctè, copiosè, ac dilucidè explicetur, ut offuſæ priori ſententiæ tenebræ, quibus involuta, pravi ſenſus ſpeciem exhibebat, penitus diſpellantur, omniſque labis expers propoſitio dignoſcatur.

V. Quod ſi ambigua quædam exciderint Auctori, qui alioquin Catholicus ſit, & integræ Religionis doctrinæque famæ, æquitas ipſa poſtulare videtur, ut ejus dicta benignè, quantum licuerit, explicata, in bonam partem accipiantur.

Has porro, ſimileſque regulas, quæ apud optimos Scriptores de his agentes facilè occurrent, ſemper animo propoſitas habeant Cenſores & Conſultores; quo valeant, in hoc graviſſimo Judicii genere, conſcientiæ ſuæ, Auctorum famæ, Eccleſiæ bono, & Fidelium utilitati conſulere. Duo autem reliqua ſunt in eum finem planè opportuna, quæ hoc loco adjungenda omnino eſſe judicamus.

Prodeunt aliquando Libri, in quibus falſa & reprobata dogmata, aut ſiſthemata, Religioni vel moribus exitioſa, tanquam aliorum inventa & cogitata, exponuntur & referuntur, abſque eo quod Auctor, qui Opus ſuum pravis hujuſmodi mercibus onerare ſategit, ea refutandi curam in ſe recipiat. Putant vero, qui talia agunt, nulli ſeſe reprehenſioni aut cenſuræ obnoxios eſſe, propterea quod de alienis, ut ajunt, opinionibus nihil ipſi affirment, ſed hiſtoricè agant. At quidquid ſit de eorum animo & conſilio, deque perſonali in eos animadverſione, de qua viderint, qui in Tribunalibus ad coercenda crimina inſtitutis jus dicunt; dubitari certè non poteſt, magnam ejuſmodi Libris in Chriſtianam Rempublicam labem, ac perniciem inferri; quum incautis Lectoribus venena propinent, nullo exhibito vel parato, quo præſerventur, antidoto. Subtiliſſimum hoc humanæ malitiæ inventum, ac novum ſeductionis genus, quo ſimplicium mentes facilè implicantur, quam diligentiſſimè Reviſores advertant, ac cenſuræ ſubjiciant; ut, vel hujuſmodi Libri, ſi aliqua ex ipſis capi poſſit utilitas, emendentur, vel in vetitorum Indicem omnino referantur.

In ea, quam ſuperius laudavimus, prædeceſſoris Noſtri Clementis Papæ VIII. Inſtructione, Tit. de correct. lib. §. 2. *ſapientiſſimè cautum legitur, ut* quæ famæ proximorum, & præſertim Eccleſiaſticorum & Principum, detrahunt, boniſque moribus & Chriſtianæ Diſciplinæ ſunt contraria, expungantur. *Et paulo poſt:* Facetiæ etiam, aut dicteria, in perniciem aut præjudicium famæ, & exiſtimationis aliorum jactata, repudiantur. *Utinam vero in aſpectum lucemque hominum Libri ejuſmodi in hac temporum licentia & pravitate non efferrentur, in quibus diſſidentes Auctores mutuis ſe jurgiis, conviciiſque proſcindunt; aliorum opiniones nondum ab Eccleſia damnatas cenſura perſtringunt; adverſarios, eorumque Scholas, ac Cœtus ſugillant, & pro ridiculis ducunt, magno equidem bonorum ſcandalo, hæreticorum vero contemptu, qui digladiantibus inter ſe Catholicis, ſeque mutuo lacerantibus, planè triumphant. Etſi vero fieri non poſſe intelligamus, ut diſputationes omnes è mundo tollantur, præſertim cum Librorum numerus continenter augeatur:* Faciendi enim plures Libros nullus eſt finis, *ut eſt apud Eccleſiaſtem* Cap. 12. *compertum præterea Nobis ſit, magnam aliquando utilitatem ex iis capi poſſe: modum tamen in defendendis opinionibus, & Chriſtianam in ſcribendo moderationem ſervari meritò volumus:* Non inutiliter (*inquit Auguſtinus in Enchirid. cap. 59. prope finem*) exercentur ingenia, ſi adhibeatur diſceptatio moderata, & abſit error opinantium, ſe credere quod neſciunt. *Qui veritatis ſtudium, & purioris Doctrinæ zelum, quo ſuarum ſcriptionum mordacitatem excuſent, obtendere ſolent, ii primum intelligant, non minorem habendam veritatis, quam Evangelicæ manſuetudinis, & Chriſtianæ Charitatis rationem. Charitas autem de corde puro, patiens eſt, benigna eſt, non irritatur, non æmulatur, non agit perperam, (utque addit idem Auguſtinus, Libr. contra Litteras Petiliani cap. 29. num. 31.):* Sine ſuperbia de veri-

tate præſumit, ſine ſævitia pro veritate certat: *Hæc magnus ille non veritatis minus, quam charitatis Doctor, & ſcripto & opere præmonſtravit. Nam in ſuis adverſus Manichæos, Pelagianos, Donatiſtas, alioſque tam ſibi, quam Eccleſiæ adverſantes, aſſiduis conflictationibus, id ſemper diligentiſſimè cavit, ne quempiam eorum injuriis aut convicii læderet, atque exaſperaret. Qui ſecus ſcribendo, vel diſputando fecerit, is profectò nec veritatem ſibi præcipuè cordi eſſe, nec charitatem ſectari ſe oſtendit.*

Ii quoque non ſatis idoneam, juſtamque excuſationem afferre videntur, qui ob ſingulare, quod profitentur, erga veteres Doctores ſtudium, eam ſibi ſcribendi rationem licere arbitrantur; nam ſi carpere novos audeant, fortè ab lædendis veteribus ſibi minimè temperaſſent, ſi in eorum tempora incidiſſent; quod præclarè animadverſum eſt ab Auctore Operis imperfecti in Matthæum Homil. 42. Cum audieris, *inquit*, aliquem beatificantem antiquos Doctores, proba qualis ſit circa ſuos Doctores; Si enim illos, cum quibus vivit, ſuſtinet & honorat, ſine dubio illos, ſi cum illis vixiſſet, honoraſſet: Si autem ſuos contemnit, ſi cum illis vixiſſet, & illos contempſiſſet. *Quamobrem firmum ratumque ſit omnibus, qui adverſus aliorum ſententias ſcribunt, ac diſputant, id quod graviter ac ſapienter à Ven. Servo Dei Prædeceſſore Noſtro Innocentio Papa XI. præſcriptum eſt in Decreto edito die ſecunda Martii Milleſimi ſexcenteſimi ſeptuageſimi noni ....* Tandem, *inquit*, ut ab injurioſis contentionibus Doctores, ſeu Scholaſtici, aut alii quicumque in poſterum abſtineant, ut paci & charitati conſulatur, idem Sanctiſſimus in virtute Sanctæ Obedientiæ eis præcipit, ut tam in Libris imprimendis ac manuſcriptis, quam in theſibus, ac prædicationibus, caveant ab omni cenſura & nota, nec non à quibuſcumque conviciis contra eas propoſitiones, quæ adhuc inter Catholicos controvertuntur, donec à Sancta ſede recognitæ ſint, & ſuper eis judicium proferatur .... *Cohibeatur itaque ea Scriptorum licentia, qui, ut ajebat Auguſtinus Lib.* 12. *confeſ. cap.* 25. *numer.* 34. Sententiam ſuam amantes, non quia vera eſt, ſed quia ſua eſt, *aliorum opiniones non modo improbant, ſed illiberaliter etiam notant, atque traducunt. Non feratur omnino, privatas ſententias, veluti certa ac definita Eccleſiæ Dogmata, à quopiam in Libris obtrudi, oppoſita verò erroris inſimulari; quo turbæ in Eccleſia excitantur, diſſidia inter Doctores aut ſeruntur, aut foventur, & Chriſtiana Charitatis vincula perſæpe abrumpuntur.*

Angelicus Scholarum Princeps, Eccleſiæque Doctor, Sanctus Thomas Aquinas, dum tot conſcripſit nunquam ſatis laudata volumina, varias neceſſario offendit Philoſophorum, Theologorumque opiniones, quas veritate impellente refellere debuit. Cæteras verò tanti Doctoris laudes id mirabiliter cumulat, quod adverſariorum neminem parvipendere, vellicare, aut traducere viſus ſit, ſed omnes officiosè, ac perhumaniter demereri; nam ſi quid durius, ambiguum, obſcurumve eorum dictis ſubeſſet, id leniter benigneque interpretando, emolliebat atque explicabat. Si autem Religionis ac Fidei cauſa poſtulabat, ut eorum ſententiam exploderet, ac refutaret, tanta id præſtabat modeſtia, ut non minorem ab iis diſſentiendo, quam Catholicam veritatem aſſerendo, laudem mereretur. Qui tam eximio uti ſolent, ac gloriari Magiſtro (quos magno numero eſſe, pro ſingulari noſtro erga ipſum cultu, ſtudioque, gaudemus.) ii ſibi ad æmulandum proponant tanti Doctoris in ſcribendo moderationem, honeſtiſſimamque cum adverſariis agendi diſputandique rationem. Ad hanc cæteri quoque ſe ſe componere ſtudeant, qui ab ejus Schola doctrinaque recedunt, Sanctorum enim virtutes omnibus in exemplum ab Eccleſia propoſita ſunt: Cumque Angelicus Doctor Sanctorum Albo adſcriptus ſit, quamquam diverſa ab eo ſentire liceat, ei tamen contrariam in agendo, ac diſputando rationem inire omnino non licet. Nimium intereſt publicæ tranquillitatis, proximorum ædificationis, & Charitatis, ut è Catholicorum ſcriptis abſit livor, acerbitas, atque ſcurrilitas, à Chriſtiana inſtitutione ac diſciplina, & ab omni honeſtate prorſus aliena. Quamobrem in hujuſmodi Scriptorum licentiam graviter pro munere ſuo cenſuram intendant Reviſores Librorum, eamque Congregationis Cardinalibus cognoſcendam ſubjiciant, ut eam pro zelo ſuo & poteſtate coerceant.

Quæ hactenus à Nobis propoſita ac conſtituta ſunt, Prædeceſſorum noſtrorum Decretis planè conſona, Congregationum quoque noſtrarum legibus & conſuetudinibus comprobata, in Librorum examine ac judicio inſtituendo, Apoſtolica auctoritate deinceps ſervari decernimus: Mandantes univerſis & ſingulis, qui in præfatis Congregationibus locum obtinent, ſeu illis quomodolibet operam ſuam præſtant, ut adverſus præmiſſa ſic à Nobis ſtatuta nihil edicere,

inte-

innovare, decernere, aut intentare præſumant, abſque Noſtra vel Succeſſorum noſtrorum pro tempore exiſtentium Romanorum Pontificum expreſſa facultate.

Non obſtantibus contrariis quibuſvis etiam Apoſtolicis Conſtitutionibus, & ordinationibus, necnon earumdem Congregationum, etiam Apoſtolica auctoritate, ſeu quavis firmitate alia roboratis Decretis, uſibus, ſtilis, & conſuetudinibus etiam immemorabilibus, cæteriſque in contrarium facientibus quibuſcumque.

Nulli ergo omninò Hominum liceat paginam hanc Noſtrorum Decretorum, Mandatorum, Statutorum, voluntatum, ac derogationum infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ Milleſimo ſeptingenteſimo quinquageſimo tertio, ſeptimo Idus Julii, Pontificatus Noſtri Anno Tertiodecimo.

CAPUT III.

De auctoritate decretorum libros vetantium, de pœnis in eos latas, qui hujuſmodi libros legant, retineant &c.

IN primo Capite oſtendimus, antequam inventa eſſet ars typographica, Eccleſiæ curam univerſim fuiſſe, ut igne perderet hæreticorum, alioſque Religioni, ac pietati inimicos libros, vocato multoties in ſubſidium brachio ſæculari, & Eccleſiaſticis quandoque cenſuris adhibitis, ut hujuſmodi libros detegeret, ut excitaret Epiſcopos ad eorumdem inquiſitionem, Fideleſque ad eos Epiſcopis deferendos, ut comburerentur. Id autem non ita intelligant, velim, quaſi illorum lectio vetita non eſſet, ſed ſola librorum combuſtio decerneretur. Nam regula generalis erat, ut ex S. Gregorio Magno lib. 7. epiſt. 48. colligitur, *damnato Auctore, damnari ejus ſcripturas, & libros, & opera*, in quibus errores eſſent, quorum cauſa damnaretur. Quæ verò damnatio fuiſſet operum, ſi retineri, ac legi potuiſſent? Imo dum ſub anathematis pœna Auctores damnati eſſent, eiſdem pœnis ſubjectos fuiſſe, arbitror, tenentes, legenteſque eorum libros. Præſertim cum errorum fautores haberentur, quorum apud ſe haberent, ac legerent libros. In altero autem capite, oſtendimus, poſt illius artis inventionem, & poſtquam tot hæreſes in ſchiſmata diviſere Chriſtianos, conſueviſſe uſque nonnullos libros juxta antiquam conſuetudinem comburi, ac fieri non potuiſſe, ut hac via è Fidelium manibus omninò præriperentur; quamobrem nova opus fuiſſe diſciplina; quam quidem ſingulari Apoſtolicæ Sedis cura ſtabilitam, ac abſolutam fuiſſe, demonſtravimus. In hoc itaque primum de pœnis, ac diſciplina conſtitutis, deque obligatione agimus, quæ ex decretis libros vetantibus, oritur.

Primum itaque Lex in Concilio Lateranenſi ſub Leone X. lata, inculcata in Concilio Tridentino, atque in Indice renovata, contra Typographos, qui libros evulgent, qui prius ab illis non ſint approbati, quibus hoc munus commiſſum eſt, pœnam conſtituit contra illius violatores, *amiſſionis omnium librorum, eorumque publicæ combuſtionis, ac centum ducatorum*. Item *excommunicationis*, & integri anni *ſuſpenſionis*, ab officio, & exercitio Typographico, præter pœnas arbitrio Epiſcoporum contumacibus infligendas.

Deindè in legentes, tenentes, ac imprimentes libros prohibitos variæ conſtitutæ ſunt pœnæ, pro varietate librorum; nonnulla enim ſub *excommunicatione* vetantur, quæ *Bulla Cœnæ* continetur, quæque eſt Romano Pontifici reſervata. Alii verò ſub pœna excommunicationis, quæ in Regulis Indicis exprimitur, prohibiti ſunt, quæ tamen excommunicatio nulli reſervatur: alii denique ſub pœna tantum peccati mortalis, aliiſque pœnis arbitrio Epiſcopi contumacibus infligendis. Ne verò Lectores cum P. Concina Tom. 1. Theol. Chriſt. lib. 1. diſſ. 2. pag. 221. putent, etiam libros omnes Catholicos, quacumque ex cauſa prohibitos, vetari ſub peccato mortali, & excommunicatione non reſervata, placet hic in medium proferre verba Conſtit. Pii Papæ IV. incipien. *Dominici Gregis*. *Si quis*, inquit, *adverſus eas Regulas prohibitionemque fecerit, is quidem, qui hæreticorum libros, vel cujuſvis auctoris ſcripta propter hæreſim, aut falſi dogmatis ſuſpicionem damnata, atque prohibita legerit, habueritve, ipſo jure in excommunicationis pœnam incidat, eamque ob cauſam in eum tamquam de hæreſi ſuſpectum inquiri & procedi liceat: præter alias pœnas ſuper hoc ab Apoſtolica Sede ſacriſque canonibus conſtitutas. Qui*

autem

autem libros alia de cauſa prohibitos legerit, habueritque, præter peccati mortalis reatum, Epiſcoporum arbitrio ſeverè ſe noverit puniendum.

In excommunicationem Bullæ Cœnæ incurrunt, legentes, retinentes quoſcumque libros Lutheri, Calvini, aliorumque Hæreſiarcharum, de quocumque argumento tractantes, ſive ex profeſſo de religione agant, ſive non, ſive hæreſes inſperſas habeant, ſive non. Hoc autem nomine deſignantur, qui novas hæreſes, & ſectas condiderunt, aut veteres jam ſepultas, & extinctas iterum inſtaurarunt, aut ſuſcitarunt. Quod quidem nomina ipſa deſignant Hæreſiarchæ, Capitis, & Ducis in prima regula Indicis expreſſa. Eamdem excommunicationem trahunt legentes, habenteſque libros quorumcumque hæreticorum ex profeſſo de Religione tractantes. Tractant autem ex profeſſo de Religione, agentes de Sacra Scriptura, de Theologia Dogmatica, Scholaſtica, & Morali, de Jure Canonico, de Hiſtoria Eccleſiaſtica, de Clericis, de Monachis, de Sanctorum Cultu, de Sacramentis, de Sacris Ritibus, deque aliis ad Religionem pertinentibus. Itaque, qui *ſcienter*, hoc eſt, ſcientes Auctores eſſe hæreticos, vel libros eſſe ab Eccleſia vetitos, hujuſmodi libros legunt ſine debita licentia, ſive id ex mera curioſitate, ſive etiam animo refellendi errores id agant, excommunicationem antea dictam ſubeunt; dummodò parvitas materiæ non excuſet. Eamdem incurrunt eoſdem ementes, etiam ad merum ornatum Bibliothecæ, imò & qui apud alios quoque retineant, qui facultatem habeant, retento dominio, niſi id per breve ſit temporis ſpatium, quod aliquantulum extendi poteſt, dum juſta cauſa adſit ſpei obtinendæ facultatis. Extenditur quoque excommunicatio illa ad eos, qui operam ad horum librorum editionem conferunt, ut ſunt Typographus, qui ſumptus ſuppeditat, qui æneas litteras jungunt, & componunt, qui prælo excudunt, quique typos perlegunt, & corrigunt. Ac demum ad eos, qui hujuſmodi libros defendunt, defendere autem dicunt libros, qui eorum prohibitionem impediant, quia eoſdem utiles bonoſque eſſe, non verò damnandos prædicent; aliaque agant, quæ ad illorum detentionem pertineant. Ii omnes, in duplicem excommunicationem incidunt, alteram Bullæ, cujus abſolutio Summo Pontifici reſervata eſt, alteram Indicii s, quæ non eſt reſervata.

Dum verò libri ſint ab hæretico homine conſcripti, de Religione verò non tractent, ſed Philoſophiam, Rhetoricam, Hiſtoriam Prophanam, Medicinam, aliamque inferiorem facultatem exponant, ſi à Theologis, aliiſque juſſu Epiſcoporum, vel Inquiſitorum, examinati, approbatique ſint, omninò permittuntur. Tunc enim præſumitur aut nullos habuiſſe errores, aut fuiſſe jam expurgatos. Quia vero quotquot exeunt ex hæreticorum officinis, juxta præſcriptum Regularum Indicis editi non ſunt, omnes cujuſque argumenti per regulam X. proſcripti eſſe videntur. Sed ad Catholicorum loca delati univerſim veluti permiſſi haberi ſolent, donec Eccleſiæ judicio in damnatorum catalogum referantur. Id autem non alia de cauſa, ut ego arbitror, niſi quod per Reviſores deputatos ad examen librorum, qui in Catholicorum Civitates introducuntur, veluti examinati, probatique habentur. Quamobrem graviter peccant Reviſores, ſi ſuſpectos hujuſmodi libros examinare negligant, ac Mercatores etiam librorum, aliique, qui ſcientes illos è ſuſpectis Typographiis prodiiſſe, eoſdem de induſtria deputatis Reviſoribus occultare ſtudent. Nam præter quam quod contra Eccleſiæ legem agunt libros illos examini ſubjicientem, in cauſa ſunt, ut noxii libri è ſimpliciorum manibus, aliiſque, quos ſeducere, ac depravare poſſint juxta Eccleſiæ voluntatem non eripiantur. Peccant itidem, & quidem graviter, qui hujuſmodi libros legentes, in iiſque vel hæreſes, aut errores alios Religioni, pietatique contrarios offendentes, eos denunciare negligunt Sacræ Congregationi, vel Epiſcopis, aut Inquiſitoribus, ut in catalogum prohibitorum referantur. Imò ſi libri alieni etiam à Religione argumenti, de Philoſophia ex. gr. vel jure Civili, tales ſint ut hæreſes plures ſæpiùs inculcent, vel unam eaſdemque crebro inferant, ac perſuadere conentur, ſicuti paſſim uſuvenire ſolet Novatoribus, ii habentur pro libris de Religione tractantibus, inquit doctiſſimus P. Gretſerus, ac jam damnati ſunt per generalem legem, tum Bullæ in Cœna Domini, tum Indicis, illoſque tenentes, ac legentes ſine neceſſaria licentia, poſtquam noverint hujuſmodi eſſe hæreſibus infectos, atque ab Eccleſia damnari hæreticorum libros, in pœnas incidunt illis legibus contentas. Nam omnium judicio, per hæreticorum libros, ii intelliguntur, qui de Religione tractant, & hæreſes continent, *non unam, vel alteram, ſed plures; & ſi eamdem ſæpiùs, & cum ſtudio repetitam & incul-*

inculcatam. Hujuſmodi itaque libri, etſi in catalogo prohibitorum non leguntur, tamen ut hæreticorum libri ipſo jure damnati ſunt. Addit etiam citatus Gretſerus lectionem libri, qui de Religione non agat, ſed aliquam hæreſim tantum obiter contineat, excommunicationem ſecum ferre Indicis tantum, *ob materiæ pravitatem*.

Si liber, qui de Religione non tractat, aut Catholici Auctoris, ſub excommunicatione prohibeatur, reſervationis verò ac Bullæ Cœnæ mentio non fiat, excommunicatio illa reſervata non eſt.

Nota 1. In Bulla Cœnæ non prohibentur libri, Ethnicorum, Judæorum, & Mahumetanorum. Nam ii hæreticorum nomine non veniunt. Libri de Aſtrologia judiciaria, ac divinatione de rebus contingenter futuris, prohibentur à Sixto V. ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ Summo Pontifici reſervatæ. Celebriores Theologi cenſent, nomine librorum hæreticorum venire etiam libros Photianorum, Armenorum, Jacobitarum, & recentiorum Neſtorianorum, quia ii non ſunt ſub obedientia Romani Pontificis, ſicut hæretici, atque eorum libri ita Religioni ſunt inimici, & ad ſeducendum apti, ut præſumi omninò debeat, Eccleſiam, & Apoſtolicam Sedem, illorum quoque lectionem vitare voluiſſe. Hæc quantum ad pœnas, nunc de Decretorum vi, & auctoritate agendum eſt. Id verò nonnullorum dubiorum ſolutione præſtabimus.

Nota 2. Conſtit. pluries cit. *Omnium ſollicitudinem*, Chriſtifidelibus in Regno Madurienſi, aliiſque finitimis Regionibus, interdicitur: *Gentilium libros legere, & retinere ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ, niſi priùs habita licentia Parochi, ſive Miſſionarii curam animarum exercentis, quorum prudentiæ committitur facultas ſuper hoc diſpenſandi, & libros (qui forte ſunt) noxia ſuperſtitione vacuos, nihil contra bonos mores tractantes, pro Chriſtianorum uſu ſeligendi, eorumque lecturam permittendi*.

Quæſt. I. *Utrùm in prohibitione libri etiam manuſcripta prohibita cenſeantur?*

Reſp. Affirm. Nam vel libri ſunt hæreticorum, qui de Religione tractent; vel ſunt libri Catholicorum in catalogum prohibitorum Eccleſiæ ſententia relati. Utrique autem prohibiti ſunt ſive manuſcripti, ſive typis editi circumferantur. Ad hæreticorum libros, quod ſpectat, quis ignoret ab Eccleſia in Bulla Cœnæ, & in generalibus regulis Indicis omnes damnari hæreticorum libros, *qui de Religione ex profeſſo tractant*? Itaque ſi manuſcripta hæreticorum de Religione ex profeſſo agant, dubitari non poteſt, quin generali illa lege prohibita fuerint. Deinde, nemo negat, librorum nomine etiam manuſcripta venire, quæ hoc nomine deſignabantur, dum nondum haberetur ars typographica, ac etiam nunc exprimi ſolent. Denique, nemo ignorat Eccleſiam hos proſcribere libros, ut à periculis, quæ ex eorumdem lectione imminent, Fideles liberet.

Itaque Eccleſiæ finis fuit hac prohibitione Fideles à lectione Scriptorum hæreticorum avocare, ne ſimpliciores corrumperentur, neve ipſi etiam docti in varios errores abirent, ut loquitur Pius IV. in ſæpè citata Conſtitutione. At ſi manuſcripta non prohibuiſſet, incommoda hæc non evitaret. Nam poſſent hæretici ſola manuſcripta divulgare, aut alii curare poſſent ut hæreticorum libri ita deſcriberentur, ſicque omnem prohibitionem eludere. Accedit etiam, quod Eccleſia per hanc prohibitionem non minorem adhibeat ſollicitudinem, quam adhibuiſſet ante inventionem artis typographicæ, ut à Fidelium manibus noxios libros præripiat. Ergo omnem prorſus lectionem vetat, etiam manuſcripti. Ita ſanè omnes doctiores, & qui ſunt in hiſce rebus magis verſati, ſentiunt, & ut nimis laxam contrariam opinionem rejiciuntur, atque ut omninò commentitiam habent declarationem Sacræ Congregationis ab Adverſariis adſertam.

Sit liber verò prohibitus, aut de Religione non tractet, vel ſi Authoris Catholici, cum non damnatus ſit, quia typis editus: ſed ob noxiam quam habet doctrinam: quis non videat etiam manuſcriptum prohibitum eſſe?

Quæſt. II. *Utrùm libri Catholicorum prohibiti in uno, ſint etiam in alio Idiomate vetiti?*

Reſp. Affirmat. Nam regula præſcripta à Clemente VIII. §. 6. ita habet: *In univerſum autem de malis, & pernicioſis libris id declaratur, atque ſtatuitur, ut qui certa lingua initio editi, & deinceps prohibiti, ac damnati à Sede Apoſtolica ſunt, eoſdem quoque in quamcumque poſtea vertantur linguam, cenſeri ab Apoſtolica Sede ſub eiſdem pœnis interdictos, & damnatos*.

Quæſt. III. *Quinam concedere debeat legendi libros prohibitos facultatem?*

Reſp. Jus conceſſum Epiſcopis, & Inquiſitoribus ſublatum eſſe per Conſtitutionem

Gre-

Gregorii PP. XV. incipientem *Apoſtolatus officium*, in qua ſtatuitur, *ne de cætero ſimiles licentiæ, niſi à Congreg. Sancti Officii concedantur*. Deindè iſtud idem jus conceſſum fuit Sac. Congregationi Indicis, habetque Magiſter Sac. Palatii pro Roma, & ejus Diſtrictu. Hoc autem notatum volui, ut Lectores intelligant non poſſe locorum Ordinarios hanc licentiam concedere, niſi illius concedendæ facultatem habuerint ab Apoſtolica Sede; *quia inferior non poteſt legem Superioris tollere, neque abſolvere à reſervatis Papæ*; ut optimè advertit Navarr. l. 1. conſil. tit. 2. conſil. 1. qu. 36. & quia per Superiorem Conſtitutionem hujuſmodi jus Apoſt. Sedi reſervatur.

Quæſt. IV. *Utrùm decreta, quibus Romæ prohibentur libri, obligent omnes omninò Fideles?*

Reſp. Affirmat. Primum id liquet ex verbis ſuprà citatis regulæ Clem. PP. VIII. ubi dicitur libros prohibitos à Sede Apoſtolica, in quamcumque vertantur linguam, *cenſeri ab eadem Sede ubique gentium ſub eiſdem pœnis interdictos & damnatos*. Deinde, hujuſmodi Decreta approbari ſolent à Summis Pontificibus, ac de re ſunt, quæ ad omnes Fideles pertinet, cujuſmodi eſt Fidei, & morum doctrina. Quis verò dicat, Decreta edita à ſummis viris, quales ſunt Cardinales, & approbata à Summo Pontifice, qui, fatentibus omnibus Catholicis, auctoritatem, & juriſdictionem habet in univerſam Eccleſiam, vim non habere obligandi omnes Fideles? Ab eo enim approbata vulgantur, qui poteſtatem, & animum obligandi habet. Nec dicas recepta non eſſe, vel non eſſe ſatis vulgata. Quis enim dicat ex ovium acceptatione vim pendere legum, quas pro communi bono Supremus Eccleſiæ Paſtor conſtituat, quibus velit omnes omninò obligare? Vel ſatis vulgata non eſſe Decreta, quæ ita publicantur, ut facilè ad omnium notitiam pervenire poſſint? Nam præterquam quod Decreta hujuſmodi typis conſignantur, ut facile per manus Epiſcoporum ad omnium notitiam pervenire poſſint, libri proſcripti Indici librorum prohibitorum inſeruntur, ex quo Fideles omnes facilè intelligere poſſunt quinam ſint libri, Apoſt. Sedis Decreto, damnati.

Denique, id eadem Sacr. Congreg. definivit die 4. Decembris anni 1674. in ſolutione dubiorum, quæ fuerant ex parte Epiſcopi Malacenſis propoſita, quorum primum erat: An Decreta Sacr. Congregationis obligent etiam in Regnis Hiſpaniarum? Alterum verò: An Epiſcopi procedere poſſint contra tranſgreſſores horum Decretorum? *Sac. Congreg. reſpondit ad 1. id non poſſe verti in dubium cum Decreta hujus Congregationis obligent univerſos Chriſtianos. Ad 2. quod Epiſcopi poſſunt procedere contra tranſgreſſores, utendo propria auctoritate.*

Nota. Si alicubi ex Sedis Apoſtolicæ indulgentia, vel tolerantia uſu receptæ non ſint regulæ Indicis, ac Bulla Cœnæ, id unicè inferri poterit, legentes libros prohibitos non incurrere in cenſuras in illis expreſſas. At certum eſt graviter peccare, contra Eccleſiæ præceptum, quæ ſemper vetuit horum librorum lectionem, quæque eamdem per Romanum Pontificem inculcat, & renovat. Hinc boni probique Catholici ex omnibus partibus recurrere ſolent ad Apoſtolicam Sedem, vel ad habentes ex ea facultatem, ut legendi vetitos libros licentiam obtineant. Reliqua vide apud Auctorem.

Quæſt. IX. *Quid eſt Apoſtaſia à Fide?*

Reſp. Eſt totalis defectio ſeu receſſus à Fide Chriſtiana per baptiſmum ſuſcepta. Iiſdem omninò pœnis, quibus hæreſis, ſubjicitur; nam eſt verè hæreſis, cum diſcedatur à Fide ſuſcepta: quod autem diſcedatur totaliter, eſt augmentum quoddam in eadem ſpecie.

Præter illam, triplex eſt alia Apoſtaſia, nempè ab obedientia, ab ordine clericali, & à ſtatu Religionis. Apoſtaſia ab obedientia, ſi latè ſumatur, reperitur in omni peccato mortali: ſi ſtrictè, conſiſtit in eo, quòd quis juſtis præceptis ſuperiorum ſuorum ſe opponit, & obedire recuſat. Apoſtaſia ab Ordine conſiſtit in eo, quod quis ſacro Ordine initiatus, deſerit habitum clericalem, ut more laici vivat. Apoſtaſia à Religione eſt receſſus à ſtatu religioſo ad ſtatum vitæ ſæcularis, dimiſſo habitu Religionis, vel cum animo non redeundi.

(*) *Nota*. Qui a Turcis capti ſunt in puerili ætate, nec de rebus fidei ad ſalutem neceſſariò credendis umquam edocti, putaverunt ſectam Mahumetanam eſſe bonam, & ſecundùm eam viventes ſalvari: ſi redeunt ad fidem Catholicam, non abjurant, ſed expediuntur cum profeſſione fidei, abſolutione à cenſuris ad cautelam, & cum inſtructione. Congr. S. Officii 12. Maji 1604. Non enim cenſentur Apoſtatæ formales, quia nihil de fide audierunt, deſiitque vox exterius docens. Si autem in Apoſtaſiam inciderunt adulti, aut ſcienter ratum habuerunt Apoſtaſiæ delictum, recipiendi ſunt tamquam Apo-

ſtatæ

ſtatæ formales, cum comminatione pœnarum in caſu relapſus. Eadem Congr. die 18. Septembr. 1577. Numquam tamen Apoſtatæ à Fide Catholica, capti à Chriſtianis ſuper naves Turcarum permittuntur redimi à Turcis. Eadem Congr. die 29. Martii 1591. adeo ut cum Turcæ declaraſſent cuidam Reipublicæ ſe non permiſſuros redimi illius ſubditos in captivitate manentes, niſi fas ſibi eſſet redimere quemdam Apoſtatam Chriſtianum ab ejus triremibus captum, Congr. S. Officii facultatem ab eadem Republica petitam reſtituendi Turcis eumdem Apoſtatam denegavit die 15. Novemb. 1607.

Quæres, *An Apoſtatæ à fide, ſi deinde capiantur à Chriſtianis ſuper navigiis Turcarum libertate donandi ſint, vel remaneant ſervi?*

Reſp. Si capti ſunt in puerili ætate, & apoſtatarunt, remanent liberi. Eadem Cong. die 8. Febr. 1624. Si Adulti, diſtinguo; ſi quidem piraticam exercentes contra Chriſtianos, ſunt captivi; Si autem capiantur ſuper navigio mercatore non apto ad pugnandum contra Chriſtianos, retinendi non ſunt ut captivi ſub prætextu Apoſtaſiæ. Eadem Sacr. Congreg. die 17. Martii 1649. & 15. Junii 1653. Rurſus cum capiuntur pugnantes contra Chriſtianos, inſpiciendum, an coactè pugnaverint: Si quis enim probaret navem aſcendiſſe, ut facilius ad Chriſtianorum Regiones tranſiens, Catholicæ fidei ſe reſtituat, atque piraticam artem adverſus Chriſtianos coactè exercuiſſe, reconciliandus eſſet, atque libertate donandus. Eadem Cong. S. Officii die 1. Febr. 1629.

Adulti, qui à Chriſtiana fide abſceſſerunt, ſi deinde ad eamdem revertantur, non tenentur Apoſtaſiam ſuam coram Infidelibus publicè cum periculo vitæ retractare: Sed ſatis eſt, ut coram Fidelibus expreſsè id faciant: implicitè verò apud Infideles deponendo habitum qui ſit proteſtativus falſæ ſectæ, & abſtinendo ab actibus infidelitatis. Ita reſpondit Sacr. Congr. S. Officii ad 1. ex dubiis propoſitis à P. Franciſco Longobardo Ordinis Minorum Miſſionario Tuneti in Africa. Dubium autem propoſitum, hoc erat, utrum Apoſtatæ à Fide ad pœnitentiam redeuntes cogendi ſint ad retractandum explicitè, & publicè coram Infidelibus cum periculo vitæ, ſicut negarunt fidem; an verò ſufficiat coram Fidelibus publicè, & explicitè abjurare apoſtaſiam in propriis balneis (quæ ſunt captivorum carceres) & implicitè apud Infideles abſtinendo ab actibus infidelitatis, & deponendo habitum? *Sac. Cong. cenſuit Apoſtatas à Fide ad pœnitentiam redeuntes non teneri ad abjurandam Apoſtaſiam publicè coram Infidelibus, ſed ſufficere, ut eam abjurent in balneo coram Fidelibus, abſtinendo ab actibus infidelitatis, & deponendo habitum Infidelium, quatenus ſit proteſtativus falſæ Religionis: Si verò ſit æquivocus, poſſe deferre; quod ſi illa delatione ratione perſonæ aliqua oriatur ſuſpicio, teneri aufugere, cum primum poterint.*

Quia verò aliquando contingere ſolet, ut Apoſtatæ pœnitentes in diſcrimine vitæ conſtituti accerſant Miſſionarium, à quo ſecretam petunt abſolutionem, ne ſi moriturus ſuam pœnitentiam aperiens, ad actus falſæ Religionis inducatur ab Infidelibus, propterea laudatus P. Longobardus petiit tertio loco à Cong. S. Officii: Quomodo ſe gerere debeat Confeſſarius erga Apoſtatas pœnitentes in articulo mortis conſtitutos, cum ab illis ſecretò accerſitur, ut ſecretò abſolvat? Ratio difficultatis eſt, quia in illo articulo ſolent ab Infideli familia, vel Sacerdotibus induci ad actus falſæ Religionis, nec poſſunt abnuere abſque mortis periculo. Sac. Congr. cenſuit, Confeſſarium debere abſolvere Pœnitentem Apoſtatam in articulo mortis conſtitutum, abjurata prius verbo Apoſtaſia in foro conſcientiæ. Et ſi per aliquod temporis ſpatium ſupervixerit, & poterit, relinquat chirographum ſuæ deteſtationis declarativum, ſaltem ſigno crucis conſcriptum. Quod ſi neque hoc poſſet, committat Confeſſario, ut ſuam abjurationem Fidelibus manifeſtet. Non autem teneri tunc Apoſtatam Pœnitentem in articulo mortis conſtitutum, & ſuadentibus Turcis, cum periculo vitæ Fidem Catholicam, quam tunc, abjurata Infidelitate, amplexus eſt, confiteri, ſed eorum ſuaſiones eludere, vel non reſpondendo, vel æquivocis verbis utendo.

Ad hanc quæſtionem iterum motam anno 1725. de Neophytis Tunkinenſibus apoſtatis ad Chriſtianam Religionem redeuntibus, Congreg. S. Officii die 29. Novemb. ejuſdem anni confirmato decreto mox allato in eamdem ſententiam reſpondit: Neophyti Tunkinenſes pro publica Apoſtaſia tenentur tantum ſemel abjurare coram Chriſtifidelibus: & abjuratione peracta, admittantur ad Confeſſiones Sacramentales injunctis pœnitentiis ſalutaribus arbitrio Confeſſarii, & ſervetur Decretum ab hac Sac. Cong. editum die 18. Julii 1630. tenoris ſequentis, videlicet, Sac. Congreg. cenſuit, Apoſtatas à Fide ad pœnitentiam redeuntes, ut ſupra: Subinde petenti-

tenti Commiſſario, & Viſitatori Apoſtolico Miſſionum Tunkini, utrum per verba illa, *admittantur ad Confeſſiones Sacramentales*, intelligatur Confeſſio, prout eſt pars Sacramenti tantùm, vel intelligatur integrum Confeſſionis Sacramentum complectens etiam abſolutionem? Eadem Sac. Congreg. die 5. Septembris 1636. reſpondit: Per illa verba, *admittantur ad Confeſſiones Sacramentales* intelligendum eſſe de Confeſſionibus Sacramentalibus complectentibus abſolutionem à peccato.

APPENDIX.

De communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis.

Etſi Schiſmatici, & Hæretici nonnulla chriſtianæ religionis dogmata profitentur, Sacramenta validè plerumque adminiſtrant, ac ritus nonnullos habent cum Orthodoxis communes; tamen cum ipſis in religionis functionibus communicare non licet: ne unitate cultus, venerationis, ac precum cum iis uniti, qui tamquam putrida membra ab Eccleſiæ corpore abſciſſi ſunt, atque avulſi, orthodoxæ fidei renunciare, atque ſchiſma, vel hæreſim probare, & ſequi videamur. Id ſatis indicatum eſt, tum ab Auctore duobus præcedentibus capitibus, tum etiam ea, quam ad cap. 2. adjecimus, appendice. Sed ut Catholicæ religionis Miniſtri, qui orthodoxos inſtruunt, & regunt in Hæreticorum, Schiſmaticorumque regionibus commorantes facilius intelligant, nullo prætextu, nullaque humana authoritate communionem hanc poſſe permitti, ne quidem cum Schiſmaticis, & Hæreticis Orientis, qui nominatim non ſunt denunciati; primùm motiva illa indicabimus, quibus communicatio hujuſmodi jure naturali, & divino prohiberi demonſtratur; deinde verò hæc generalia principia ad particulares caſus applicabimus, in quibus Supremæ Inquiſitionis decretis definitum eſt, communionem hanc eſſe omninò devitandam.

Primo itaque certum eſt, ut capitul. 2. abundè demonſtravimus, nullo modo licere exterius orthodoxam fidem negare, vel falſam ſectam ſimulare, etiamſi interius recta fides animo retineatur. At, qui cum Hæreticis, & Schiſmaticis in religionis actibus communicant, exterius orthodoxam fidem negant, vel falſam ſectam ſimulant: quippe cum Hæreticis, vel Schiſmaticis in Sacris peragendis communicando, hujuſmodi communione, facto oſtendunt ſuo, ſeſe orthodoxæ religioni, à qua illi rejecti ſunt, & avulſi, renunciare, atque eorumdem Sectam approbare; aut ſaltem hæreticæ, vel ſchiſmaticæ Communionis exterius ſeſe manifeſtant & ſimulant.

Secundò; quidquid proximo peccandi occaſionem præbet, malum de ſe eſt, ſive naturali lege prohibitum. Communicans autem in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis proximo occaſionem peccandi præbet, nam Hæreticis, vel Schiſmaticis occaſio eſt, ut credant, ipſum probare tamquam veram eorum Sectam, & fidem; quo fit, ut magis in errore confirmentur à Catholicis: occaſio eſt, ut putent, fidem orthodoxam negaſſe: ac præterea exemplo ſuo etiam ſimpliciores ac communicandum allicit, in quibus maximum eſt ſubverſionis periculum.

Tertiò, periculum perverſionis quiſque vitare tenetur; communicatio verò in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis rarò à perverſionis periculo ſejuncta eſt. Vix enim fieri poteſt, ut ob frequentem hujuſmodi communionem ex animo averſionem illam non abjiciamus, quia hæreſim, aut ſchiſma deteſtari tenemur. Atque ex hiſtoria Miſſionum conſtat, ob hanc communionem plures, præſertim in Oriente, perverſos eſſe. Accedit etiam, quod hujuſmodi communio rarò in Oriente haberi poteſt, quin communicetur vel in ritu ſchiſmatico, & hæretico, aut in actibus proteſtativis falſæ ſectæ. Nam Schiſmaticorum, atque Hæreticorum hujuſmodi Eccleſiæ vel dicatæ ſunt Schiſmaticis, ſive Hæreticis, quos impiè colunt, ut Sanctos; vel horum imagines, atque reliquias habent; vel feſta in iſtorum honorem celebrantur; vel denique in Sacris liturgiis inter Sanctos recenſentur. Præterea in iiſdem liturgiis commemoratio fit viventium Epiſcoporum, Patriarcharum, qui Schiſmatici, vel Hæretici ſunt, iique tanquam eximii orthodoxæ fidei prædicatores laudantur. Atque hinc patet quam difficile ſit cum hujuſmodi Schiſmaticis, & Hæreticis in divinis communicare, quin vel in ritu communicemus ſchiſmatico & hæretico, vel in actibus, qui ſchiſmatis, & hæreſeos proteſtativi ſint. Si quapar eſt attentione expendatur, quodlibet ex indicatis motivis per ſe ſufficiens eſſe, ut omninò illicita ſit communicatio in divinis cum Hæreticis, & Schiſmaticis, facilè quiſque intelliget, numquam in caſu practico, ut ajunt, poſſe eſſe licitam. Qui fieri po-

teſt ut cum Hæreticis in ſacris functionibus conveniamus, quin, vel occaſio adſit periculi ſubverſionis, vel occaſio ſcandali, vel communicatio in ritu ſchiſmatico, & hæretico, vel approbatio quædam exterior, & ſimulatio falſæ ſectæ, aut ſaltem, quin aliquis honor deferatur falſæ, & omninò deteſtandæ ſectæ? Atque hinc patet jure atque merito Sacr. Congregat. ſemper hujuſmodi communicationem improbaſſe, ac ſemper ad dubia hac ſuper re propoſita reſpondere, *non licere*.

Hæc ſatis ſunt ad oſtendendum illicitam eſſe hujuſmodi communionem, nec ulla poſſe humana auctoritate permitti; ſed pro majori Miſſionariorum inſtructione decreta nonnulla indicabimus Sac. Congregat. quibus in caſibus ab iiſdem propoſitis omninò illicita decernitur.

Primò itaque Sacra Congreg. Supremæ Inquiſition. die 5. Decembris 1668. juſſit, ut ſcriberetur Epiſcopo Tribigni: *Epiſcopus moneat Catholicis ſibi ſubjectis, ne accedant ad Miſſas & alia officia Divina in Eccleſiis Schiſmaticorum, eoſdemque moneat in caſu carentiæ Miſſæ Catholicorum non teneri præcepto Miſſam audiendi*. Et petentibus PP. Cappuccinis Conſtantinopoli commorantibus: *An eodem Decreto, quo prohibetur Catholicis, Schiſmaticorum Miſſis, & eorum orationibus intereſſe, intelligatur etiam pro ipſiſmet locis, in quibus non reperiuntur Sacerdotes Catholici, & de orationibus nihil contra fidem & ritum Catholicæ continentibus?* Eadem Sacra Congregatio reſpondit: *Affirmativè* die 7. Auguſti 1704. Eodem modo ad ſimilia dubia reſpondit Anno 1710. 6. Auguſti, quæ pro Armenis Catholicis fuerant propoſita.

Secundò. In Hæreticorum, & Schiſmaticorum Eccleſias, Oratoria, & conventicula convenire non licet Divini cultus cauſa, ſive ad audiendas Hæreticorum conciones; vel vitandæ perſecutionis, aut cujuſvis damni gratia; vel ex curioſitate, aut etiam animo detegendi eorum errores, quo facilius confutari queant. Vetuit hæc Paulus V. Kalend. Octobris, Anno 1606. Epiſtola data ad Catholicos Anglos. Et Sacra Congreg. Supremæ Inquiſitionis, die 27. Maji 1671. decrevit, nullo modo licere Catholicis Hæreticorum Concionibus intereſſe, neque militibus, *teſtimonium frequentationis concionum Hæreticorum exhibere, ut ſtipendia recipiant; & niſi ab iis abſtineant, non eſſe diſpoſitos ad Sacramentum Pœnitentiæ*.

Tertiò. Non licet Sacerdotibus Catholicis in Eccleſiis Hæreticorum, vel Schiſmaticorum Sacrificium Euchariſticum, vel divina officia celebrare; Sacr. Congregat. de Propaganda Fide 21. Maji 1627. *Cenſuit non debere Miſſionarios divina celebrare in Eccleſiis, in quibus Hæretici ſua profana, & ſacrilega exercitia habent, ut tamen Catholicis fiat ſatis, ſuper altaribus portatilibus in privatis domibus poſſeis ſacrum peragendum eſſe*. Et 13. Auguſti 1627. *Mandavit ſcribi Archiepiſcopo Sadienſi ut provideat ne in Eccleſia Sancti Joannis de Carthola Diœceſis Cattanenſis Catholici cum Græcis Schiſmaticis divina celebrent; nam quamvis altaribus diverſis utantur, tamen propter Eccleſiæ identitatem eſt communicare cum Schiſmaticis in divinis*. Neque licet permittere Hæreticis, & Schiſmaticis, ut in noſtris Eccleſiis celebrent, licet *amoto prius iſto petra ſacrata*. Ex eadem Congreg. die 26. Sept. 1695.

Quartò. Non licet extra caſum neceſſitatis Sacramenta ex Hæreticis recipere; eſt enim iis juriſdictionem tribuere, qua carent, atque iiſdem ut veris Eccleſiæ Miniſtris honorem deferre. Hinc Sacr. Congregat. Supremæ Inquiſitionis die 26. Septemb. 1668. definivit, non licere Catholicis Hollandiæ proles ſuas hæretico Miniſtro baptizandas offerre, ne cogantur mulctam 25. Florenorum Fiſco ſolvere; neque ex iis Calviniſticam cœnam ſumere, quamquam animo eam quidpiam prophanum cenſerent. Die 20. Junii 1708. decrevit, Catholicis Armenis Alippi, non licere, ne quidem ſemel in anno ſumere Communionem Euchariſticam à Sacerdotibus Armenis Schiſmaticis. Et 1709. die 28. Auguſti, ſtatuit: *Nullo modo licere ex Epiſcopo Schiſmatico Sacros Ordines ſuſcipere, atque ordinatos ab hujuſmodi Epiſcopis eſſe irregulares, & ſuſpenſos ab exercitio ordinum*.

Quintò. Non licet, Schiſmaticorum funus comitari, ex Decreto 30. Martii 1628. neque operam ſuam cum iiſdem conferre ad ſepeliendum cadaver Schiſmatici vel Hæretici in Eccleſia Catholicorum, vel etiam Catholici juxta ritum Schiſmaticorum ex Supremæ Inquiſitionis Decret. 23. Julii 1609. & 6. Novembris 1647. Nec denique, orare cum Schiſmaticis pro eorum defunctis: id enim eſt probare ſchiſma oſtendendo in eo, ſive extra veram Eccleſiam eſſe ſpem æternæ ſalutis, atque honorem Schiſmaticæ ſectæ deferre.

Ad

Ad majorem verò inſtructionem addere placuit integram nonnullorum dubiorum ſolutionem, quæ prodiit ex Suprema Inquiſitione die 10. *Maji anno* 1753. *quæque ita ſe habet.*

AD primum nempe: *An liceat Catholicis latinis concedere, vel permittere, ut in eorum Eccleſiis Miſſam celebrent Presbyteri Græci ritus Schiſmatici, & hæretici, atque hos admittere in funeribus Catholicorum defunctorum.* Quoad primam partem dicti dubii reſpondendum -- *non licere* -- maximè cum Patriarchæ Conſtantinopolitani commemorationem faciant, & feſtum celebrent infamis Palamas; id enim perindè eſt ac conſentire eorum hæreticis ritibus, & communicare cum eis in eorum Sacris ſchiſmatico, & hæretico furfure pollutis, aut ſaltem occaſionem præbere Catholicis ad latinas intervenientibus Eccleſias communicandi cum hæreticis in divinis rebus, aut ad minus ſcandalum concipiendi. Quo verò ad ſecundam partem ejuſdem dubii quatenus Schiſmatici comitantes funera Catholicorum meram præſentiam materialem exhibeant cauſa honoris civilis erga defunctos, non ſe immiſcentes precibus, aut ritibus Catholicis, quibus mos eſt funera efferre, & defunctos ad ſepulchrum deducere, tolerari poſſe; quatenus verò in illa functione proprios ritus adhibeant, vel noſtris ſe immiſceant, non licere, nec eſſe permittendum.

Ad ſecundum nempe -- *An liceat Catholicis Græci ritus non habentibus Catholicam Eccleſiam ejuſdem ritus communicare in Divinis cum Græcis Schiſmaticis, & hæreticis* -- *non licere* -- quia in caſu propoſito confugere poſſunt ad Eccleſiam Catholicam Latinorum & in defectu Sacerdotis Catholici ritus Græci à Sacerdotibus Latinis Sacramenta ſuſcipere.

Ad tertium nempe -- *An liceat Confeſſariis, vel Sacerdotibus Latinis adminiſtrare Sacramentum pœnitentiæ Græcis Catholicis communicantibus in Divinis cum Græcis ſchiſmaticis — non licere extra caſum extremæ neceſſitatis —.*

Pro majori verò Inſtructione illius, qui ex Peloponneſo dubia propoſuerat, aliorumque Miſſionariorum, Eadem Sacra Congregatio Supremæ Inquiſitionis tranſcribi mandavit id quod Sanctiſſimus ad materiam docuit in ejus Tractatu de Synodo Diœceſana lib. 6. cap. 5. ibi -- *Et nihilominus ea eſt miſera noſtrorum temporum conditio; ut multis in Provinciis, in quibus hæreſes aut dominantur, aut graſſantur impunè, duram Catholici ſubeant neceſſitatem cum hæreticis converſandi, & familiariter agendi; verum quamvis juxta præſentem diſciplinam indultam à Martino V. in celebri Extravagant.* Ad evitanda, *de qua nonnulla inferius, liceat Catholicis cum hæreticis, modò non ſint expreſsè, & nominatim denuntiati, liberè converſari, & cum iiſdem communicare in rebus merè prophanis, & civilibus, non idcircò tamen arbitrari debent Catholici, fas quoque ſibi eſſe cum iiſdem hæreticis conſortium habere etiam in rebus Sacris, & Divinis: ſiquidem Paulus V. poſt maturam rei diſcuſſionem, neutiquam licere, definivit, Catholicis Regni Angliæ hæreticorum Templa adire, ritibuſque intereſſe, quos inibi exercent, uti legere eſt in duobus Decretis ab eodem Pontifice editis, uno ſcilicet anni* 1606. *altero anni* 1607. *quæ referuntur à Cardinali de Lauræa* in 3. ſentent. part. 2. tom. 3. diſputat. 11. articul. 9. § 4. num. 29c. *Haud equidem ignoramus non deeſſe Theologos ab omni culpa abſolventes Catholicos, qui cum Hæreticis, & Schiſmaticis nominatim non denuntiatis, communicant in divinis, atque etiam Sacramenta ab iiſdem recipiunt, dummodo hæ ſimul concurrant rerum circumſtantiæ: Primò ſcilicet, ut ad prædictam communicationem Catholicos adigat graviſſima, & urgentiſſima cauſa: Secundò ut Hæretici, aut Schiſmatici, à quibus Sacramenta expoſcunt, ſint validè ordinati, ut Sacra adminiſtrent ritu Catholico abſque ulla admixtione ritus damnati: Tertiò ut communicatio cum iiſdem in Divinis non ſit externa proteſtatio falſi dogmatis, qualis erat ingreſſus in Proteſtantium Eccleſias, cum Catholicis Angliæ illum inhibuit Paulus V. ideo quippe Regis edicta omnes adire juſſerant Hæreticorum Templa, ut tali pacto ſe cum Proteſtantibus ſentire faterentur: Quartò demum, ut Catholicorum cum Hæreticis communicatio in Divinis, nulli ſcandalum ingerat. Verum in primis prædicta Theologorum ſententia ſuos habet adverſarios, neque ab omnibus admittitur tamquam in praxi ſecura: deinde ea etiam admiſſa, cum omnes enumeratæ circumſtantiæ ſimul, & conjunctim adeſſe debeant, ut Catholicorum cum Heterodoxis, in rebus ſacris ſocietas omni vacet culpa*, quemadmodum docent *Sylvius* in 3. p. S. Thomæ tom. 4. quæſt. 64. art. 6. quæſit. 3. concl. 3. *Card. de Lugo* de Fide diſputat. 22. ſect. 1. numer. 11. *Thomas à Jeſu*, Tractatu

de omnium Gentium ſalute procuranda lib. 8. p. 2. §. 4. verſ. Sed major eſt difficultas pag. 556. *Card. Albitius* de inconſtantia in Fide c. 18. n. 30. & ſeq. *Card. Gottus* in 2. 2. S. Thom. q. 4. dub. 6. §. 3. n. 2. & q. 3. de Infidelibus comparatè ad Fideles dub. 3. §. 2. *Idcirco fere impoſſibile eſt uſuvenire, ut à flagitio excuſari valeant Catholici, ſeſe in rebus ſacris cum Hæreticis, vel Schiſmaticis admiſcentes. Quamobrem Sacra Urbis Congregationes 8: Officii videlicet, & de propaganda Fide, illicitam ſemper reputarunt communicationem, de qua eſt ſermo, doctamque concinnarunt Inſtructionem nobis in minoribus, eum degentibus, qualemcumque noſtram operam navantibus, ad Miſſionarios, cum opus fuerit, tranſmittendam, ubi rationes expenduntur, propter quas, vix unquam accidere poteſt, ut in praxi ſit innoxia Catholicorum cum Hæreticis communicatio in Divinis.*

PARS II.

DE SPE.

Quæſt. I. **Q***Uid eſt Spes?*

Reſp. ſpes actualis eſt fiducia certa obtinendi beatitudinem æternam per media à Deo ſtatuta: ſive eſt actus, quo optamus, & certò expectamus à Deo per merita Chriſti beatitudinem æternam, ſeu poſſeſſionem Dei perfectam, & media illius aſſequendæ: eo quod Deus ſit ſumum noſtrum bonum, auxiliator omnipotens, miſericors & fidelis in promiſſis. Spes habitualis eſt habitus per ſe infuſus actuum ſpei ex auxilio gratiæ elicitivus.

Hinc 1. Spes eſt actus virtualiter duplex, ſive eſt actus æquivalens duobus actibus, quorum unus eſt tantùm deſiderium efficax beatitudinis, ſeu amor Dei ut ſummi noſtri boni; & alter eſt confidentia ſeu erectio voluntatis adverſus difficultates in proſecutione beatitudinis occurrentes, fundata in auxiliis & promiſſionibus divinis. Ac proinde Spei duplex eſt objectum formale, ſeu motivum, unum totale conſtituens: nam motivum deſiderii eſt Dei bonitas relativa, cujus poſſeſſio poteſt nos perfectè beare: motivum verò confidentiæ ſeu erectionis, eſt Dei virtus auxiliatrix, ſeu multiplex Dei perfectio, nempe benignitas, miſericordia, omnipotentia, & fidelitas in promiſſis factis propter merita Chriſti. *In ſpem vitæ æternæ, quam promiſit, qui non mentitur, Deus.* Tit. 1. *Deus meus adjutor meus & ſperabo in eum.* Pſalm. 17.

Hinc 2. ſpei objectum materiale primarium eſt Deus poſſidendus, ſecundarium ſunt media ſalutis à Deo inſtituta, nempè gratia, & bona opera ex viribus gratiæ facta, ſine quibus Spes eſſet mera præſumptio: Item bona temporalia, quatenus per bonum uſum ex gratia Dei ad ſalutem conducere poſſunt: uno verbo, omnia, quæ in oratione Dominica continentur. Deum autem poſſidendum eſſe objectum primarium Spei, patet ex Gen. 15. ubi Deus dicit Abrahamo: *Ero... merces tua magna nimis.* Et Joan. 3. *Nunc Filii Dei ſumus; & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt,* (& videndo fruitivè amabimus.) *Et omnis qui habet hanc Spem in eo ſanctificat ſe &c.* Unde S. Aug. lib. 22. de Civ. c. 30. ait: *præmium virtutis erit ipſe, qui virtutem dedit, & qui ſe ipſum, quo melius & majus nihil poſſit eſſe, promiſit.*

Hinc 3. Ad ſpem pertinet timor privationis gratiæ Dei, & ejus poſſeſſionis.

Dixi, *Certa*, ſcilicet ratione ſui, & quantum eſt ex parte Dei: quia nititur omnipotentia, miſericordia, fidelitate Dei in promiſſis. Unde, ad Hebr. 6. dicitur *Anchora animæ tuta ac firma.* Eſt tamen incerta reſpectu noſtri. Nam non ſumus certi de noſtra cooperatione, & perſeverantia ad ſalutem neceſſaria. *Neſcit homo utrum amore, an odio dignus ſit; ſed omnia in futurum ſervantur incerta,* Eccli. 9. Hinc illud, ad Phil. 2. *Cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini.* Poſſumus tamen & debemus ſperare perſeverantiam finalem: nam ad hoc ſufficit, quod ſit certò futura conditionatè, nempè ſub hac conditione, ſi non defuerimus gratiæ Dei. Eſt autem certò futura ſub hac conditione; id enim docet Conc. Trid. ſeſſ. 6. c. 13. ubi de perſeverantia finali loquens, ſic ait. *Nemo ſibi certi aliquid abſoluta certitudine polliceatur; tametſi in Dei auxilio firmiſſimam ſpem collocare & reponere omnes debent. Deus enim, niſi ipſi illius gratiæ defuerint, ſicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle & perficere.*

Quæſt. II. *An datur ſpeciale præceptum Spei?*

Reſp. Affirm. Conſtat 1. ex Pſalm. 4. *Sperate in Domino.* Et, 1. Petri 1. *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam.* Et, 1. ad Tim. 6. *Præcipe ..... neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo.* 2. Ex S. Au-

S. Auguſt. tract. 83. in Joan. *De Fide nobis quàm multa mandata ſunt, quàm multa de Spe*. 3. Quia Spes eſt medium ad ſalutem neceſſarium: *Spe enim ſalvi facti ſumus*. Rom. 8. Eſtque diſpoſitio neceſſaria in adulto ad juſtificationem obtinendam, ex Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 6. Deus autem præcepit omnia media ad ſalutem neceſſaria. Præterea Deus non vult ſalvare adultos ſine propria cooperatione, quæ non fit ſine Spe, per quam voluntas tendit in Deum ut ſuum ſummum bonum; & erigitur adverſus difficultates quæ reperiuntur in virtutum exercitio. 4. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Homo nullo umquam vitæ ſuæ tempore tenetur elicere actus Fidei, Spei & Charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*.

Præceptum Spei obligat ad eliciendos ſuo tempore actus ſpei, alioſque connexos, & ad adhibenda omnia media neceſſaria ad beatitudinem conſequendam: prohibetque præſumptionem, deſperationem, & incuriam ſalutis.

Quæſt. III. *Quandonam præceptum Spei obligat ad eliciendum actum Spei?*

Reſp. Obligat per ſe & ratione propria honeſtatis. 1. Initio uſus rationis, quando quis novit æternam beatitudinem, ad quam deſtinati ſumus; nam tunc debet tendere ad ſuam beatitudinem ac ſuum ſummum bonum, & rectè vitam ſuam inſtituere. 2. Quoties verſatur in periculo deſperandi, niſi actu Spei animum confirmet; nam eodem præcepto tenemur ſperare, & non deſperare. 3. Sæpe in decurſu vitæ, ut ſemper homo ſit bene diſpoſitus & corroboratus ad bonum faciendum & peccatum vitandum. 4. In periculo mortis: nam tunc præcepta, præſertim Deum immediatè ſpectantia, maximè urgent. Et tunc actus Spei neceſſarius eſt ad ſe confirmandum contra tentationes & dolores.

Obligat autem per accidens. Quando ex præcepto eliciendus eſt actus aliarum virtutum, ut orationis, pœnitentiæ &c. quæ ſine actu Spei exerceri nequeunt. 2. Quoties urget tentatio, quæ ſuperari non poteſt, niſi animus corroboretur per actum Spei. 3. Actus Spei requiritur ad juſtificationem peccatoris adulti.

Quæſt. IV. *Quænam ſunt peccata Spei oppoſita?*

Reſp. Sunt deſperatio, præſumptio, & incuria ſalutis.

Deſperatio eſt diffidentia obtinendi beatitudinem, & media ad illam neceſſaria.

Præſumptio eſt inordinata fiducia obtinendi à Deo beatitudinem aliter quàm ipſe ſtatuit eſſe obtinendam. Eſt autem inordinata. 1. Cùm quis innititur propriæ virtuti & viribus, ut ſi præſumat obtinere gloriam ex ſolis viribus naturæ per opera naturalia, ut faciebant Pelagiani. 2. Cùm quis inordinatè innititur omnipotentiæ & Miſericordiæ Dei, ut ſi ſperet, quæ Deus negare ſtatuit, v. gr. beatitudinem ſine bonis meritis, ut faciunt Calviniſtæ; vel ſi ſtatuat perſeverare in peccatis quamdiu bene valet, ſperans ſe acturum pœnitentiam in articulo mortis, ut faciunt peccatores multi. Præſumptio extenditur etiam ad tentationem Dei, de qua alibi.

Ad incuriam ſalutis pertinet ea animi abjectio, qua quis vellet bonis terrenis perpetuo frui.

Hæc peccata ſunt per ſe mortalia, cùm ſint oppoſita virtuti theologicæ; & graviter injurioſa Deo. *Ita duo occidunt animas, aut deſperatio, aut perverſa Spes*, ait S. Auguſt. ſerm. 87. de verb. evang. nov. edit.

Hinc mortale eſt. 1. Non velle efficaciter, nec optare poſſeſſionem Dei. 2. Deliberatè cupere perpetuò manere in hac vita, & magis amare bona creata, quàm poſſeſſionem Dei. 3. Ex nimio damnationis metu, & diffidentia de Dei gratia ac miſericordia, abſolutè cupere, annihilari, vel numquam fuiſſe. 4. Deſperare de obtinenda vita æterna, & venia peccatorum, emendatione vitæ, vel auxiliis gratiæ neceſſariis. 5. Sperare ſalutem ſine bonis operibus ex gratia factis, vel ut debitam ob dotes, aut opera naturalia, aut veniam peccatorum ſine pœnitentia. 6. Velle perſeverare diu in peccatis ex ſpe miſericordiæ divinæ, aut poſt lapſum in unum mortale multa alia committere, eo quod æquè facile ſit obtinere veniam multorum, quàm unius, quaſi Deus ſua miſericordia eſſet fautor criminum contra illud ad Rom. 2. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam & impœnitentiam, theſaurizas tibi iram in die iræ &c.* Nam hæc & ſimilia ſunt divinæ bonitati, miſericordiæ, vel potentiæ, vel gloriæ, vel providentiæ ac ordinationi, vel juſtitiæ graviter injurioſa.

Actus Spei.

Summopère, mi Deus, tui viſionem ac fruitionem in cælo deſidero, quia tu es animæ meæ ſummum bonum & unica beatitudo: & con-

confido me hac perfecta beatitudine fruiturum eſſe propter merita Salvatoris mei Jeſu Chriſti, per bona opera ex ejus auxiliis facta: quia tu Deus es benigniſſimus, miſericordioſiſſimus, potentiſſimus, & in promiſſis ſervandis fideliſſimus, atque virtus mea auxiliatrix.

PARS III.

DE CHARITATE.

CAPUT PRIMUM.

De Natura Charitatis.

Quæſt. I. QUid eſt Charitas?

Nota. Amor propriè dictus eſt affectus, quo voluntas adhæret bono præciſè quia bonum eſt. Dividitur in amorem Charitatis, & concupiſcentiæ. Amor Charitatis ſeu benevolentiæ eſt ille, quo quis amat alterum propter ipſum, & bona illius tamquam bona illius, qui ſibi complaceat in illius perſona propter propriam ejus perfectionem. Hic amor vocatur amicitiæ, quando perſona amata ſimiliter afficitur erga perſonam amantem. Amor concupiſcentiæ eſt ille, quo quis amat ſeipſum, & bona ſua tamquam ſua, vel alium tamquam ſibi bonum.

Reſp. Charitas actualis, quæ præcipitur, eſt actus amoris benevolentiæ, quo Deum ſuprà omnia propter ſe, & nos ipſos, & proximum ſicut nos ipſos propter Deum efficaciter amamus, ex S. Aug. lib. 8. de Trin. c. 8. *Ex una eademque Charitate Deum proximumque diligimus: ſed Deum propter Deum: nos autem & proximum propter Deum.* Charitas verò habitualis eſt habitus per ſe infuſus actuum Charitatis cum auxilio gratiæ elicitivus, ſeu permanenter habilitans ad actus Charitatis eliciendos.

Quare ex communi ſententia, Charitatis objectum materiale primarium eſt Deus, ſecundarium nos ipſi & proximus. Nam eodem habitu Charitatis, quo Deum amamus, etiam nos ipſos & proximum propter Deum diligimus; quia creaturæ intellectuales beatitudinis capaces, ſunt aliquid ſpecialiter ad Deum pertinens, & Charitas eſt perfecta amicitia cum Deo, Eſt autem perfectæ amicitiæ non ſolùm amare primariò eum, quocum primariò & per ſe contrahitur amicitia, ſed etiam ſecundàriò & propter illum diligere ea, quæ ad ipſum pertinent. *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & Charitas ejus in nobis perfecta eſt.* 1. Jo. c. 4.

Objectum verò formale, ſeu motivum, eſt Deus ipſe, quatenus in ſe bonus ac perfectus, ſive infinita Dei bonitas abſoluta, quæ adæquatè ſumpta, eſt complexio omnium perfectionum poſſibilium, & infinitarum, ſive ipſum eſſe divinum abſolutè & in omni genere infinitè perfectum. Nam Charitas eſt amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum; & per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipſum, & volumus ei bonum, ut ejus bonum eſt, propter propriam ejus perfectionem. Hinc Charitas differt ab amore ſpei ſeu concupiſcentiæ, quo amamus Deum præciſè ut noſtrum ſummum bonum, ſeu quatenus nobis bonus eſt, & nos perfectè beare poteſt. Charitas verò eſt amor benevolentiæ & amicitiæ, quo amamus Deum, quia in ſe bonus eſt, ſeu propter ſuam infinitam amabilitatem: cum enim Charitas ſit virtutum omnium præſtantiſſima, debet habere motivum omnium præſtantiſſimum, ideoque Deum ipſum prout eſt in ſe.

Quæſt. II. *Quænam bona Deo velle debemus?*

Reſp. Deo velle debemus bona tum intrinſeca, tum extrinſeca. Bona Dei intrinſeca ſunt omnes perfectiones poſſibiles infinitæ, quas Deus habet in ſe. Bonum Dei extrinſecum eſt gloria ejus extrinſeca, quæ conſiſtit in manifeſtatione ejus perfectionum, & in eo quod perfectè cognoſcatur, colatur, laudetur, & ametur à creaturis. Itaque cùm amare ſit velle bonum, amare Deum eſt illi hæc omnia bona velle, ſcilicet velle illi per modum complacentiæ ac gaudii, omnes perfectiones infinitas, quas habet; velle per modum deſiderii, ſeu optare efficaciter, & quantum in nobis eſt, efficere, ut à nobis & omnibus creaturis cognoſcatur, laudetur, colatur, & perfectè ametur.

Quæſt. III. *An Charitas eſt virtus omnium excellentiſſima?*

Reſp. Affirm. Conſtat ex 1. ad Cor. 13. *Major autem horum eſt Charitas.* Et, ad Coloſſ. 3. *Super omnia Charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* Ratio eſt, quia habet objectum & motivum omnium perfectiſſimum, attingitque Deum modo perfectiſſimo, nempe propter ſeipſum.

Quæſt. IV. *Quinam ſunt Charitatis actus proprii & eliciti?*

Reſp. Sunt amor, benevolentia, affectus unionis, complacentia de perfectionibus divinis,

vinis, deſiderium ejus gloriæ &c. odium & dolor circa malum bono divino contrarium ut tale, ſcilicet peccatum.

CAPUT II.

De Præcepto Charitatis.

ARTICULUS PRIMUS.

De Præcepto Charitatis erga Deum.

Quæſt. I. AN *extat præceptum Charitatis erga Deum, & ad quid obligat?*

Reſp. 1. Extat præceptum amoris Dei ſpeciale, & ab aliis omnibus diſtinctum. Conſtat 1. Ex Matth. 12. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum.* At mandatum quod eſt primum & maximum, eſt ſane præceptum ſpeciale & ab aliis diſtinctum, & quidem primò & per ſe maximè datum, ita ut cætera omnia præcepta eo fine dentur, ut hoc ex omni parte perfectè obſervetur, juxta illud, 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti Charitas.*

2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus ſit S. Auguſt. qui, lib. 1. Conf. c. 5. ait: *Quid tibi ſum ipſe, ut amari te jubeas à me, & niſi faciam iraſcaris mihi, & mineris ingentes miſerias? Parvane ipſa eſt, ſi non amem te?*

3. Ex propoſitione damnata ab Alexandro VII. ſupra cit. & ex hac ab Alexandro VIII. damnata ut hæretica: *Sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretativè; hinc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decurſu vitæ ſuæ mortalis.* Quæ propoſitio fuerat jam ante à S. Facultate Muſſipontana ſpeciali decreto damnata.

4. Quia cùm Deus ut objectum ſummè amabile propter ſe, & finis ultimus rerum omnium, non potuit ſapienter non præcipere creaturæ amoris capaci & liberæ, ut ſeipſum ſupra omnia propter ſe amet. Præterea (ut ait S. Thomas) id quod eſt finis, per ſe debitum eſt, cùm habeat rationem boni per ſe. At Charitas Dei eſt finis omnium præceptorum, cùm Deum tamquam finem attingat immediatè & modo perfectiſſimo, nempe ſupra omnia propter ſeipſum, & ut in ſe eſt. Ergo eſt per ſe maximè debita.

Reſp. 2. Hoc præceptum, prout eſt affirmativum, obligat ad eliciendum certis temporibus actum internum ſupernaturalem amoris Dei ſupra omnia propter ſe; ut conſtat ex illis verbis, *Diliges ex toto corde;* in ſenſu proprio ſignificantibus internum dilectionis affectum, qui (ut exponunt Patres & Doctores) ſit amor benevolentiæ efficax & appretiativè ſummus, vi cujus homo Deo, utpote ſummè amabili ac bono, adhæreat ſupra omnia propter ſe, ipſi omnia bona velit, & faciat ea, quæ Deus ab illo ſaltem graviter exigit, ſe ſuamque beatitudinem & cætera omnia ad Dei gloriam referat, malitque privari omni bono creato, & pati omne malum, quam Deum offendere ſaltem graviter.

Itaque amor, qui primo & maximo mandato præcipitur, debet eſſe. 1. Internus, verus, ac propriè dictus, ut patet ex his verbis præcepti, *Diliges ex toto corde.*

2. Debet eſſe appretiativè ſummus in adhæſione, ita ut Deum plus amemus quam nos ipſos & creaturas omnes, malimuſque privari omni bono creato, & pati quodvis malum, quàm Deum offendere ſaltem graviter. Conſtat 1. Ex Patrum ac Theologorum & totius Eccleſiæ conſenſu. 2. Ex his verbis præcepti, *Ex toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua:* in quo ſenſu explicantur à S. Aug. l. 1. de moribus Eccleſiæ c. 12. ubi ait: *Summum bonum, quod etiam optimum dicitur, non modò diligendum eſſe nemo ambigit, ſed ita diligendum, ut nihil amplius diligere debeamus; idque ſignificatur & exprimitur ex eo, quod dictum eſt,* Ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mente. Tum ex Matth. 10. *Qui amat Patrem aut Matrem plus quam me, non eſt me dignus.* Et, *Qui amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus.* Et ad Rom. 8. *Quis nos ſeparabit à Charitate Chriſti? Tribulatio? An anguſtia? An fames? An nuditas? An periculum? An perſecutio? An gladius?... Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare a Charitate Dei.* 3. Quia hunc amorem exigit ſumma ac infinita excellentia bonitatis divinæ. Enim verò cum Deus ſit per ſuam eſſentiam infinitè bonus & perfectus in omni genere excellentiæ; atque finis ultimus rerum omnium, ideoque infinitis titulis magis diligendus quàm quodlibet aliud bonum; nulla creatura poteſt ei affectu & adhæſione præferri, aut æquari ſine gravi ejus injuria ac contemptu. Præterea amor qui à Deo præ-

præcipitur debet eſſe proportionatus Deo ſummè bono & amabili : ac talis non eſſet, ſi Deus non plus amaretur quàm quælibet creatura, quæ præ Deo nihil eſt. Igitur cum amabilitas ſit menſura amoris, utpote ejus motivum, ſumma amabilitas exigit amorem ſummum appretiativè.

3. Amor Dei præceptus debet eſſe efficax & univerſalis in ſuis effectibus, hoc eſt, debet ita voluntatem afficere ac diſponere, ut ſemper ſit parata ad ſervanda omnia præcepta, & vitandum omne peccatum, ſaltem mortale. Unde amor ille Dei continet propoſitum ſaltem virtuale efficax ſervandi omnia alia præcepta : Nam amor ille non eſt ſolùm complacentia de divinis perfectionibus, ſed eſt etiam amor ſeu affectus voluntatis efficax, efficaciter movens ad facienda ea, quæ Deo placent, & ipſe exigit ſaltem graviter, & ad vitanda ea, quæ ei diſplicent: amor enim qui præcipitur, eſt amor *ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine*, ut habetur Deuteron. 6. qui ſane amor eſt efficaciſſimus. Amare autem efficaciter eſt, bonum velle & facere amato, nec eum offendere ſaltem graviter. Præterea amor non poteſt eſſe appretiativè ſummus, niſi Deus & ejus amicitia præferatur omni bono creato, ita ut malimus omne bonum creatum amittere, & quodvis malum pati, quàm Deum offendere graviter, & ejus amicitiam amittere ; ideoque efficaciter parati ſimus ad nullum præceptum ſaltem in re gravi umquam violandum. Quare præceptum Charitatis obligat ad Dei amorem tum affectivum, tum effectivum, & ad ſervanda omnia alia præcepta, ut conſtat ex Joan. 4. *Si diligitis me, mandata mea ſervate .... Qui habet mandata mea, & ſervat ea, ille eſt qui diligit me*. Et, 1. Joann. 5. *Hæc eſt Charitas Dei, ut mandata ejus cuſtodiamus*. Hinc tranſgreſſiones aliorum præceptorum ſunt etiam communi ratione contra Charitatem, ejuſque habitum deſtruunt, ſi ſint in re gravi.

4. Amor Charitatis erga Deum debet eſſe purus in ſuo motivo. Nam ejus motivum eſt Deus ipſe abſolutè ac in ſe ſpectatus, ſeu Deus ut eſt in ſe infinitè bonus ac perfectus; ſive eſt ipſa Dei amabilitas infinita & bonitas abſoluta, ita ut Deus ſuper omnia ametur propter ſeipſum, ſeu quia in ſe bonus ac perfectus eſt. Ita Theologi communiter. *Prob.* 1. ex S. Auguſt. qui lib. 1. de Doctr. Chriſt. cap. 27. ait, Deum diligendum eſſe propter ſeipſum. Et lib. 8. de Trinit. c. 8. *Ex una eademque Chraritate Deum proximumque diligimus, ſed Deum propter Deum*. Et in Pſalm. 53. *Deus noſter laudetur voluntate, ametur Charitate; gratuitum ſit, quòd amatur, & quod laudatur. Quid eſt gratuitum? Ipſe propter ſe, non propter aliud*. Ex S. Bern. lib. de deligendo Deo, ubi ait: *Cauſa diligendi Deum Deus eſt, modus ſine modo diligere ...... Non ſine præmio diligitur Deus, etſi abſque præmii intuitu diligendus ſit. Vacua nempè vera Charitas eſſe non poteſt, nec tamen mercenaria eſt ..... verus amor præmium non requirit, ſed meretur*. Et Epiſt. 11. *Eſt qui confitetur Domino quoniam potens eſt, & timet ſibi : & eſt qui confitetur quoniam ſimpliciter bonus eſt. Primus ſervus eſt, & timet ſibi : ſecundus mercenarius eſt, & cupit ſibi : tertius filius, & defert Patri. Itaque & qui timet, & qui cupit, uterque pro ſe agunt. Sola, quæ in filio eſt, Charitas non quærit quæ ſua ſunt*. Et ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 17. artic. 8. quæſt. 23. art. 5. ad 2. ubi ait: *Charitate diligitur Deus propter ſeipſum. Unde una ſola ratio diligendi attenditur principaliter à Charitate, ſcilicet divina bonitas, quæ eſt ejus ſubſtantia*. Et art. 6. *Fides, & ſpes attingunt quidem Deum, ſecundùm quod ex ipſo provenit nobis vel cognitio veri, vel adeptio boni: ſed Charitas attingit ipſum Deum, ut in ipſo ſiſtat, non ut ex eo aliquid nobis proveniat*. 2. Ex ipſa Eccleſiæ doctrina tradita in catechiſmis, in quibus Charitas definitur: Virtus per quam amamus Deum ſuper omnia, & proximum ſicut nos ipſos propter Deum. Ergo Charitatis motivum eſt Deus ſimpliciter, ideoque abſolutè & in ſe conſideratus. 3. Quia Charitas eſt amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum. At per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipſum, & volumus ei bonum ut ejus bonum eſt, propter propriam ejus perfectionem. Et verò quis putet ſe ab alio amari ut amicum, ſi ſciret ſe ſolùm ab eo amari, quia ei bonus ac benignus eſt? Præterea Charitas, cum ſit virtutum omnium præſtantiſſima, debet habere motivum omnium præſtantiſſimum, ideoque Deum ipſum prout eſt in ſe.

Equidem debemus etiam amare Deum ut noſtrum ſummum bonum, quod nos perfectè beare poteſt. At hic amor non eſt amor Charitatis, ſed ſpei, nec ſufficit; nam tenemur inſuper Deum ſupra omnia amare propter ſe, ſeu quia eſt in ſe infinitè bonus ac perfectus, atque nos ipſos & beatitudinem noſtram referre ad ejus gloriam; & hic eſt proprius actus Charitatis : *Eſt enim Chari-*

tus amicitiæ honeſtæ, quæ amicus amatur propter ſe, ait Toletus. Et ita docet S. Thom. 2. 2. quæſt. 17. art. 8. ubi ait: *Perfectus quidem amor eſt, quo aliquis ſecundùm ſe amatur, utpote cui aliquis vult bonum, ſicut homo amat amicum. Imperfectus amor eſt, quo quis amat aliquid non ſecundùm ipſum; ſed ut illud bonum ſibi ipſi proveniat: ſicut homo amat rem, quam concupiſcit. Primus autem amor pertinet ad Charitatem, quæ inhæret Deo ſecundùm ſeipſum. Sed ſpes pertinet ad ſecundum amorem*. Quare Filiucius ex illis docet, eſſe mortale diligere Deum principaliter propter beatitudinem, ita ut ſi hæc deeſſet, Deus non diligeretur ſupra omnia. Licitum eſt tamen ac bonum, diligere Deum propter mercedam æternam, tanquam finem minùs principalem.

Reſp. 3. Hoc præceptum, prout eſt negativum, prohibet pro quolibet tempore omnem generaliter Dei offenſam, ita ut omnia peccata mortalia ſint contra Charitatem, ejuſque habitum deſtruant; nam per quodlibet peccatum mortale creatura præfertur Deo ſuper omnia diligendo: ſpecialiùs tamen & magis directè vetat odium Dei.

Quæſt. II. *An teneamur etiam amare Deum ſupra omnia intenſivè, ſeu cum majore intenſione, vehementia & conatu, quàm omnes creaturas?*

Reſp. Communiter negant Theologi. Quia intenſio eſt Charitatis perfectio ſolùm accidentalis, & ſine majori illa intenſione ſervatur præceptum de Ordine Charitatis eo modo, qui ſatis ſit, ut Charitas erga Deum ſit re & opere efficacior, quàm amor cujuslibet objecti. Quod autem præcipuum eſt in Charitate, eſt ut efficax ſit erga Deum, qui affectu & opere propter ſe præferatur omnibus creaturis. Præterea cum Deus amatur appretiatione ſumma, amatur modo actum amoris conſtituente in gradu excellentiæ, ad quem nullus pertingere poteſt amor erga creaturam ordinatus, etiamſi infinita intenſione amaretur: & ſic tunc Deus amatur modo proportionato ſuæ excellentiæ, ideoque modo ſufficiente ad impletionem præcepti.

Præceptum autem diligendi Deum ex toto corde intelligunt de totalitate appretiationis, non intenſionis. Appretiatio verò conſiſtit non in vehementia & conatu affectus, ſed in libera prælectione & prælatione.

Certè quando affectus erga creaturam actu obſiſtit amori Dei appetiativè ſummo: tunc opus eſt maximo conatu voluntatis, ut Deus ſupra omnia ametur.

Quæſt. III. *Quandonam præceptum Charitatis obligat ad amandum Deum?*

Reſp. Sub mortali obligat per ſe ad eliciendum actum internum amoris Dei ſupra omnia propter ſe 1. Ubi primùm, moraliter loquendo, quis rationis uſum adeptus eſt, & habet ſufficienter Dei notitiam, quam quidem tunc quiſque ſibi comparare tenetur. *Ita Sanctus Thomas 1. 2. quæſt. 89. art. 6. Toletus, Layman, & alii multi.* Nam recta ratio dictat, creaturam rationalem, ubi primùm, moraliter loquendo, capax eſt cognitionis & amoris Dei, eum debere amare ut rerum omnium finem ultimum, propter quem facta ſunt omnia, & ad quem proinde omnes ſe ſuaque omnia ac totum vitæ curſum referre debent, & conſequenter Deum ſuper omnia propter ſe amare, atque implere debere primum & maximum mandatum. Præterea quando præcepta non determinant tempus, cenſentur obligare pro præſenti, ſeu primo quoque tempore, quo commodè impleri poſſunt: alioqui poſſet quis ſemper in futurum uſque ad mortem ſuam differre eorum obſervationem, & ſic eludere præcepta. Unde Cajetanus & Navarrus dicunt, teneri omnes hoc omiſſionis peccatum confiteri in dubio, an tunc actum Charitatis elicuerint, necne.

2. In quovis probabili periculo mortis, quamvis Sacramenta ſuſcepta ſint. *Ita communiter.* Tum quia hic actus ſæpiùs ratione ſui præceptus eſt, & tempus maximè neceſſarium eſt articulus mortis. Tum quia homo, inſtante termino viæ, tenetur perfectè tendere in finem ſuum ultimum. *Sive enim vivimus, Domino vivimus; ſive morimur, Domino morimur*, ad Rom. 14.

3. Quando eſt periculum labendi in mortale, niſi actus amoris eliciatur; & ingruit gravis tentatio, quæ non putetur poſſe aliter ſuperari: nam ex Charitate Dei tenemur ejus offenſam vitare, & media ad hoc neceſſaria adhibere.

4. Sæpiſſimè in decurſu vitæ, ut ſatis patet tum ex natura Charitatis, quæ eſt finis omnium præceptorum & actionum; & quæ (ut ait S. Auguſt. in Pſalm. 121.) vacare non poteſt in anima amantis: nam Charitas eſt amicitia quædam cum Deo; amicitiæ autem divinæ ratio, Deique bonitas infinita exigit, ne diutiùs amorem erga Deum differamus, & rarò eliciamus, ſed ut quamprimum poſſumus, & ſæpiſſimè in vitæ curriculo Deum amemus. Tum ex verbis præcepto additis, quibus Deus jubet illud fe-

rē ſemper habere in mente, videlicet ut actus amoris ſæpiſſimè eliciatur, Deuteron. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis, ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque conſurgens. Et ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, ſcribeſque ea in limine, & oſtiis domus tuæ:* Et verò nullus eſt habens jus exigendi ab alio amorem, qui petat ut ſemel tantùm aut raro ametur; ſed is exigit potius, ut ſæpè affectu effectuque ametur. Ergo à fortiori jure Deus amoris erga ſe actum ſæpiùs tota noſtra vita iteratum à nobis exigit. Prætereà omiſſio amoris Dei per tempus notabile includit quemdam contemptum divinæ amicitiæ. Hinc ab Innoc. XI. damnatæ ſunt hæ propoſitiones. 6. *Probabile eſt, ne ſingulis quidem rigorosè quinquenniis per ſe obligare præceptum Charitatis erga Deum.* 7. *Tunc ſolùm obligat quando tenemur juſtificari, & non habemus aliam viam, qua juſtificari poſſimus.*

Quoties autem intra annum obliget per ſe, non poteſt facilè determinari. Scotus putat adultos obligari ad illum actum ſingulis diebus Dominicis & feſtis. Quam opinionem, ait Cardenas noſter, non eſſe contemnendam, quia cùm conſtet hunc actum frequenter in vita eliciendum eſſe, & tempus definiendum ſit ex judicio prudenti; videtur prudens deſignatio temporis eſſe dies cultui divino dicatus; cultus enim optimus eſt actus Charitatis, ut docet Sanct. Auguſtin. Idem Cardenas aſſerit eſſe mortale, ſi intra menſes integrum omittatur. Suarez verò lib. 1. de orat. cap. 30. docet divina præcepta affirmativa, ut Charitatis, & ſimilia, obligare, ut actus eorum non multo tempore differantur; in particulari autem judicare quando ſit nimia dilatio, vel quæ ſit debita frequentia, prudenti arbitrio relictum videri ex natura rei.

Obligat verò ex virtute Religionis, quando quis culpæ mortalis conſcius, deficiente confeſſario, tenetur celebrare, vel Sacramentum quodvis conficere, aut ſuſcipere. Nam tunc obligatur ad actum contritionis perfectæ, quæ includit actum Charitatis. Requiritur etiam hic actus ad juſtificationem extra Sacramentum.

Ex dictis collige, parentes & parochos graviter teneri, ſuos docere obligationem, & modum eliciendi actus Fidei, Spei, & Charitatis: Confeſſarios verò teneri curare, ut pœnitentes in mortis periculo hos actus eliciant.

Nota. Ex Delugo, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis ſunt in aliquo ſenſu ſupernaturalia, & in aliquo etiam ſenſu naturalia. Sunt ſupernaturalia tum ex parte objecti, tum ex parte ſuorum actuum: nam impleri nequeunt niſi per actus ſupernaturales, quatenus Deus elevavit hominem ad finem ſupernaturalem, per tales actus ſupernaturales conſequendum. Sunt verò naturalia ex parte obligationis, quia ex ſuppoſitione quòd Deus elevaverit hominem ad finem ſupernaturalem conſequendum per actus ſupernaturales; eo ipſo abſque alio novo præcepto & ex natura rei obligatur homo ad eliciendos actus ſupernaturales neceſſarios ad finem illum obtinendum: nam ex obligatione diligendi Deum & ſeipſum, obligatur ad comparandum finem illum adeo ſublimem ac perfectum, & conſequenter ad adhibenda media neceſſaria ad talem finem. Quare Lex naturalis ad tales ſupernaturales actus obligat in hypotheſi elevationis: in ſtatu autem naturæ puræ eſſet obligatio amandi Deum ſuper omnia propter ſe actu naturali.

Quæſt. IV. *An ex præcepto Charitatis tenemur omnes actiones noſtras referre ad Deum?*

Reſp. Affirm. Prob. 1. ex S. Aug. lib. 1. de Doctrin. Chriſt. c. 22. ubi ait: *Hac regula dilectionis divinitùs conſtituta eſt*: Diliges proximum ſicut te ipſum; Deum verò ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, *ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo habes ea ipſa, quæ confers. Cùm autem ait*, toto corde, tota anima, tota mente, *nullam vitæ noſtræ partem relinquit, quæ vacare debeat*. 2. ex S. Thom. 1. 2. q. 100. art. 10. ad 2. ibi: *Sub præcepto Charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde: ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum; & ideò præceptum Charitatis implere homo non poteſt, niſi etiam omnia referantur in Deum*. 3. Quia ex præcepto Charitatis tenemur amare Deum, ut finem ultimum rerum omnium, & Deus non amatur ut finis ultimus rerum omnium, niſi omnia in ipſum referantur.

Porrò omnes actiones noſtras generatim ad Deum ex affectu Charitatis referre tenemur tunc tantùm, cùm urget præceptum amandi Deum propter ſe ut finem ultimum rerum omnium. Nam præceptum Charita-

tis non obligat ad referendum omnes actiones & omnia in Deum, niſi obligando ad amandum Deum propter ſe, ut finem ultimum rerum omnium. Quare non tenemur omnes omninò actiones ſingillatim elicere ex motivo ſeu affectu Charitatis, alioqui omnia opera infidelium, imò & fidelium in ſtatu peccati manentium eſſent peccata, quod eſt error ab Eccleſia damnatus: item actus, quo quis deteſtatur peccatum præcisè ob metum pœnalem, eſſet malus, quod repugnat tum Conc. Trident. ſeſſ. 7. can. 8. & ſeſſ. 14. cap. 4. tum S. Aug. qui in Pſal. 27. ait: *Ille timor nondum caſtus præſentiam Domini & pœnas timet, & timere facit, non timore amittendi bonum illud, ſed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi ſponſi, ſed timet ne mittatur in gehennam. Bonus eſt & iſte timor, utilis eſt*. Præterea Alexander VIII. damnavit has propoſitiones: 10. *Intentio, qua quis deteſtatur malum, & proſequitur bonum, merè ut cœleſtem obtineant gloriam, non eſt recta, ne placens Deo.* 11. *Omne, quod non eſt ex Fide Chriſtiana ſupernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum eſt*. Denique actus eliciti ex motivo aliarum virtutum ſunt boni ac liciti, alioqui non eſſent actus virtutis. Et evidens eſt, omne bonum honeſtum eſſe honeſtè diligibile propter ſe præcisè. Quid enim magis rationi conſentaneum eſt, quam amare quæ ſunt rationi & naturæ rationali conſentanea qua talia?

Tamen dum non referimus ex affectu Charitatis actiones noſtras ad Deum, tunc tenemur eas ad ejus gloriam referre virtualiter, ſeu implicitè, & ex intentione ſeu natura operis (ut ajunt) agendo ſcilicet ex motivo alicujus virtutis & honeſtatis. *Prob.* 1. Ex 1. ad Cor. 10. *Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Id eſſe præcepti ſatis indicat verbum imperativum, *Facite*, quod in ſenſu proprio ſonat imperium ſeu mandatum, dum materia id patitur, & docet S. Thom. in epiſt. ad Coloſſenſ. cap. 3. ubi ait: *Quidam dicunt quod hoc eſt conſilium, ſed hoc non eſt verum*. 2. Ex S. Auguſt. in Pſal. 65. *Quo fine facias, vide. Si eo id facis ut tu glorificeris, hoc prohibuit: ſi autem ideò ut Deus glorificetur, hoc juſſit*. Et, ex S. Baſil. in Reg. interrogat. 195. ubi ait: *Omnia propter Deum ex Dei mandato facienda*. Idem docent alii Patres. 3. Quia debemus Deo omnes actiones noſtras ex titulo creatoris, ac redemptoris, & vi ſupremi ejus dominii, ex quo omnes actus noſtri magis debentur Deo, quam cuivis Domino temporali opera ſervi. Ergo omnes actus noſtri debent ad Dei obſequium referri, ſaltem ex natura operis. 4. Quia (ut aliàs probatum eſt,) ſemper tenemur agere propter finem honeſtum, ideoque ex motivo alicujus virtutis, At omnis honeſtas & actus virtutis ex natura ſua refertur & ordinatur ad Deum tamquam ad regulam, fontem ac finem omnis honeſtatis, & ex ſe tendit ad Dei gloriam, cùm ſit conformis ejus voluntati, eique placeat.

ACTUS CHARITATIS.

Domine Deus, te ex toto corde meo & ſuper omnia diligo, quia tu Deus es ob infinitas perfectiones tuas omni & ſummo amore digniſſimus. Proximum quoque meum ſicut meipſum propter te diligo.

ARTICULUS II.

De præcepto Charitatis erga proximum.

Quæſt. I. AN *datur præceptum diligendi proximum, & ad quid obligat?*

Reſp. 1. Extat præceptum ſpeciale diligendi proximum non tantùm actu externo, ſed etiam interno, & amore benevolentiæ, quo ei velimus bonum quatenus ejus bonum eſt. Conſtat ex matth. 22. *Secundum autem* (mandatum). *ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*. Et Joan. 15. *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos*. Et 1. Joan. 4. *Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum*. Dilectio autem eſt affectus voluntatis, quo volumus bonum perſonæ amatæ. Hinc Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 10. *Non tenemur proximum diligere actu externo, & formali*. 11. *Præcepto proximum diligendi ſatiſfacere poſſumus per ſolos actus externos.*

Reſpond. 2. Hoc præceptum complectitur omnes creaturas rationales ejuſdem nobiſcum beatitudinis capaces. Nam ii omnes & ſoli Charitate divina amari poſſunt & debent, quibus debemus & poſſumus propter Deum velle ſummum bonum beans, in cujus communicatione & capacitate laudatur dilectio Charitatis. Ac proinde complectitur omnes Angelos ac homines beatos, animas in purgatorio detentas, & omnes homines viatores, ſive ſint juſti, amici, con-

ſanguinei, Catholici; ſive peccatores, inimici, extranei, & infideles: ſunt enim hi omnes nobis proximi communione capacitatis ejuſdem beatitudinis ac hæreditatis æternæ, quam jam beati poſſident, & ad quam alii deſtinantur, & quam poſſunt conſequi quamdiu in via ſunt. Ideoque amandi ſunt amore benevolentiæ, tendentis ad unionem, quæ intercedere debet inter fratres & cohæredes. Unde tenemur omnes omnino homines in univerſali amare, nullo excepto; in particulari verò hos determinatè, quibus opitulari debemus, vel in quos odium deponi nequit, niſi ſingillatim actu interno diligantur.

Hinc ſoli dæmones & homines jam damnati excipiuntur: quia Charitas eſt amor benevolentiæ, quo volumus præcipuè beatitudinem æternam, & quæ ad eam conducere poſſunt. At hoc non licet damnatis velle: nam amor ille repugnat Charitati erga Deum, qua approbamus ejus juſtitiam, inquit S. Th. quæſt. 25. art. 11.

Reſp. 3. Hoc præceptum, ut affirmativum, obligat ad amandum proximum propter Deum amore benevolentiæ affetivo & effectivo, ſicut nos ipſos amamus, non quidem ſecundùm omnimodam æqualitatem, ſed ſecundùm ſimilitudinem, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 44. art. 7. ubi ait: *Cum dicitur, ſicut teipſum, non eſt intelligendum quantum ad hoc quod aliquis proximum ſibi æqualiter diligat, ſed ſimiliter ſibi*; ita ut idem bonum proximo velimus, & ei quantum poſſumus procuremus in neceſſitate, quod tenemur nobis velle, & rationabiliter volumus: & quidem principaliter beatitudinem æternam, ac media ad eam aſſequendam neceſſaria; ſecundariò autem bona temporalia neceſſaria ad vitam corporalem convenientem, & quatenus ex auxilio gratiæ ad ſalutem conducunt; eaque quantum poſſumus, ei procuremus in ejus neceſſitate. *Velle debemus, ut omnes nobiſcum diligant Deum, & totum, quo vel eos adjuvemus, vel adjuvemur ab eis, ad unum illum finem referendum eſt*, ait S. Auguſt. lib. 1. de Doctrin. Chriſtian. cap. 29. Et libr. 1. de morib. Eccleſiæ, cap. 26. poſtquam hoc præceptum retulit, ſic proſequitur: *Te autem ipſum ſalubriter diligis, ſi plus quam te diligis Deum. Quod ergo agis tecum, id agendum cum proximo eſt, hoc eſt, ut ipſe etiam perfecto amore diligat Deum. Non enim eum diligis tanquam teipſum, ſi non ad id bonum, ad quod ipſe tendis, adducere ſatagis.*

Obligat autem ad eliciendum ſæpe in vita actum internum amoris ſupernaturalis erga proximum propter Deum, & ad exercendum externum ſeu effectivum amorem, poſitum in opitulatione proximi, ſive ſpirituali, ſive corporali: nam amare eſt bonum velle & facere cùm poſſis, juxta illud, 1. Joan. 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere, & veritate.* Præterea internus amor proximi præceptus eſt in bonum ac utilitatem proximi: at non poteſt prodeſſe proximo, niſi per beneficia & auxilia.

Dixi, *propter Deum*, hoc eſt quia ad Deum pertinet ut imago ejus, ut capax dilectionis, & poſſeſſionis ejus, ut ab ipſo creatus, redemptus &c. ita ut Deum in ipſo amemus &c. & quia id Deo ſummè bono & amato placet. *Propter hoc ex Charitate diligere debemus alios, quia ſunt nobis proximi & ſecundum naturalem Dei imaginem & ſecundum capacitatem gloriæ*, ait Sanctus Thom. 2. 2. q. 44. art. 7. Nam amare proximum propter aliquam utilitatem temporalem, vel quodvis aliud motivum naturale, non eſt actus Charitatis. *Si quis quemlibet amat, ſed propter Deum non amat, Charitatem non habet*, ait S. Gregor. homil. 38. in Evang. Et S. Auguſt. lib. 2. de Doctrin. Chriſt. cap. 27. ait: *Omnis homo in quantum homo eſt, diligendus eſt propter Deum, Deus verò propter ſeipſum.* Et lib. 2. cap. 7. *In eo ſe exercet omnis divinarum ſcripturarum ſtudioſus, nihil in eis aliud inventurus, quam diligendum eſſe Deum propter Deum, & proximum propter Deum: & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere: proximum verò tamquam ſeipſum, id eſt, ut tota proximi, ſicut etiam noſtri, dilectio referatur in Deum.* Et verò debemus diligere alios, ſicut Chriſtus nos dilexit, ex Joann. 15. ſupra citat. Chriſtus autem omnes dilexit propter Deum.

Hinc objectum formale ſeu motivum Charitatis erga proximum eſt infinita Dei bonitas abſoluta, ſeu amabilitas, quæ ſicut movet ad amorem Dei, movet quoque ad amorem proximi propter Deum; eo quod ad Deum pertineat, & Deus amet omnes homines: etiam peccatores, quamdiu ſunt in via, volendo illis ſummi boni, nempe ſui ipſius fruitionem, eis conferendo media ad eam aſſequendam ſufficientia, aliaque bona, velitque ut omnes amemus.

Reſp. 4. Hoc præceptum, quatenus eſt negativum, vetat pro quovis tempore odium, & omnes actus oppoſitos amori benevolentiæ, ne ſcilicet proximo unquam velimus, opte-

optemus, inferamus malum ſpirituale, nec etiam temporale, ſaltem ut ipſius malum, & ſine juſta cauſa & auctoritate. Quod addo, quia ex juſta cauſa & auctoritate poteſt inferri malum temporale proximo ob finem bonum, v. gr. aliqua punitio à ſuperiore correctionis cauſa, vel à judice ob crimina ex motivo juſtitiæ. Hinc nunquam licet odiſſe ullum hominem, quantumvis improbum, ex diſplicentia perſonæ, ei optando malum, quatenus ejus malum eſt, aut gaudendo de ejus malo vel dolendo de ejus bono, ut ejus bonum eſt.

(*) Auctoris aſſertio magis, ac magis confirmatur ex tribus ab Innoc. XI. damnatis Propoſitionibus, quarum proſcriptione demonſtratur nos equidem indirectè poſſe malum proximo optare, aut de ejuſdem malo gaudere. 13. ita ſe habet: *Si cum debita moderatione facias, potes abſque peccato mortali de vita alicujus, triſtari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & deſiderare, non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum.*

14. *Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, ſed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura eſt pinguis hæreditas.*

15. *Licitum eſt filio gaudere de parricidio Parentis à ſe in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias indè ab hæreditate conſecutas.*)

Duæ autem ſunt regulæ generales duplicis hujus præcepti à Scriptura traditæ, & lumine naturali notæ. 1. Pro affirmativo: *Omnia quæcumque vultis* (rationabiliter) *ut faciant vobis homines, & vos facite illis; Hæc eſt enim Lex & Prophetæ*, Matth. 7. 2. Pro negativo: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*, Tob. 4. Hinc S. Auguſt. lib. de vera relig. cap. 46. ait: *Ea eſt regula dilectionis, ut quæ ſibi vult bona provenire, & illi velit; & quæ accidere ſibi mala non vult, illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines ſervat.*

Quæſt. II. *An tenemur diligere inimicos, id eſt, eos qui nos, vel noſtros oderunt, vel aliqua injuria affecerunt.*

Reſp. 1. Præceptum Charitatis erga proximum obligat etiam erga inimicos, perinde ac ſi tales non eſſent. *Ita omnes.* Quia nihilominus ſunt veri proximi, utpote ejuſdem nobiſcum æternæ beatitudinis capaces, per quam capacitatem nobis ſocietate quadam conjunguntur. Quare tenemur eos non ſolùm non odiiſſe, ſed etiam poſitivè diligere amore effectivo, non quidem ut ſunt inimici, ſed ut ſunt homines beatitudinis capaces, & quia Deus vult ut illos amemus. Et conſtat etiam ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros: benefacite his qui oderunt vos; & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.* Quæ verba juxta Eccleſiæ & Patrum interpretationem, continent verum præceptum, quod eſt etiam juris naturalis. *Grave præceptum, ſed grande præmium.* Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus vos. *Audiſti opus, expecta mercedem*: ut ſitis (inquit) filii Patris veſtri, qui in cœlis eſt. S. Auguſt. ſerm. 317. aliàs 92. de diverſis.

Reſp. 2. Ex Charitate obligamur erga inimicos generatim ad ea omnia, ad quæ tenemur erga proximum modo ſupra explicato; ſiquidem ſunt verè proximi noſtri. Speciatim verò tenemur 1. Omne in illos odium, ac vindictæ affectum rejicere ac deponere; atque omnes offenſas ex corde iis remittere, ita ut ob offenſam illis non malè velimus, ſed ea non obſtante ſemper parati ſimus iis exhibere debita internæ dilectionis ſigna, etſi veniam non petant, imo in odio contra nos perſiſtant, ex Matth. 6. *Si non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.* Et, Eccli. 10. *Omnis injuriæ proximi ne memineris: & nihil agas in operibus injuriæ.* Unde nunquam licet iis velle malum, ut eorum malum, nec de malo, ut eorum malo gaudere, vel de eorum bono, ut eorum bono dolere: hæc enim ſunt odii actus. *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum, ne fortè videat Dominus, & diſpliceat ei*, Prov. 24. *Si de proſperitate affligitur, & de calamitate ſe odientis lætatur, conſtat quòd non amat*, ait S. Gregor. lib. 22. in Job cap. 6. Neque licet à Deo vel hominibus vindictam injuriæ expetere ex diſplicentia perſonæ, multò minus eam ſumere. *Benedicite perſequentibus vos; benedicite, & nolite maledicere . . . nulli malum pro malo reddentes.* Ad Rom. 12.

2. Tenemur eos non excludere ab actu interno Charitatis, quem erga proximum elicimus, ſed eos in eo generatim includere; imò in particulari hos numero ac determinatè diligere, quoties periculum eſt ne ob gravem injuriam acceptam eos oderimus, eiſque malum optemus, ut ſæpe contingit; niſi illud odium actu amoris & oratione cohibeatur; nam tunc ille amor eſt

eſt medium neceſſarium ad ſervandum præceptum.

3. Tenemur inimicis ex interno affectu præſtare communia dilectionis ſigna, & beneficia, quæ aliis ejuſdem ſtatus & conditionis præſtare ſolemus, qualia quæ Chriſtiano debentur à quovis Chriſtiano, concivi à concive, cognato à cognato, pauperi à divite, ſuperiori à ſubdito &c. *Ita communiter cum S. Thom. 2. 2. quæſt. 25. artic. 9.* Nam tenemur inimicos diligere, eis benefacere, & pro eis orare, in particulari quidem quando occurrit neceſſitas; & in communi extra caſum neceſſitatis, quando ſcilicet alios homines in communi amamus, vel aliis hominibus benefacimus, aut pro eis oramus in communi, etiam abſque obligatione. Hinc non licet inimicum excludere à communibus orationibus, vel eleemoſynis, à reſalutatione, à reſponſione ad interrogata, mercium expoſitarum venditione &c. Nam talis excluſio eſſet vindicta privato illicita, & in talibus circumſtantiis ſignum odii præbens ſcandalum; ideoque de ſe adverſatur Charitati, & quidem graviter.

Specialia autem benevolentiæ ſigna, & beneficia non tenemur eis præſtare, per ſe loquendo, niſi iis indigeant; ſed ſolùm eſſe parati ad præbendum, quando egebunt. Quia præceptum de exhibenda benevolentia non obligat pro omni tempore, ſed tantùm in caſu indigentiæ proximi, juxta illud, Proverb. 25. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum .... & Dominus reddet tibi.* Enim verò ex præcepto Charitatis non aliter tenemur per ſe loquendo, amare inimicos atque alios homines; nam non magis ſunt proximi noſtri, quàm alii homines. Non tenemur autem per ſe loquendo, amare alios homines in particulari ex lege Charitatis niſi in caſu neceſſitatis; & extra caſum neceſſitatis ſufficit ſi eos amemus in communi, & eis communia benevolentiæ ſigna exhibeamus. *Diligere inimicos in generali, eſt in præcepto; in ſpeciali autem, non eſt in præcepto, niſi ſecundùm præparationem animi; ſi ſcilicet homo eſſet paratus etiam ſpecialiter inimicum diligere, & eum juvare in neceſſitatis articulo, vel ſi veniam peteret.* S. Thom. 2. 2. quæſt. 37. art. 8.

Dixi, *per ſe loquendo*. Nam ob circumſtantias quaſdam poteſt eſſe ratio obligationis ad iſta ſpecialia præſtanda inimico, ut periculum ſcandali ex omiſſione, inimici neceſſitas ſpiritualis vel temporalis, exhibitio ſpecialium ſignorum amoris ex parte ipſius. Item ſi per aliqua ſpecialia beneficia vel ſigna amoris certò poſſis ſaltem ſine gravi incommodo, inimicum tibi & Deo reconciliare, ad ea teneris; quamvis ille prior offenderit, & nolit inimicitiam deponere, niſi tu eum ſic prævenias, juxta illud Roman. 12. *Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.* Quia ex Charitate tenemur grave damnum proximi, præſertim ſpirituale, licet ex ejus culpa obveniens, impedire vel tollere, cum poſſumus ſaltem ſine noſtro gravi incommodo. Imo juxta Suarez & alios, ſi inimicum ante offenſam ſolebas ſalutare, alloqui, cum eo converſari &c. tametſi illa ſint ſpecialia dilectionis ſigna, teneris eadem præſtare, niſi circumſtantiæ ſpeciales illud poſtulent, vel excuſent, ut ſi ſpecialis illa benignitas inimico non ſit profutura. Quia iſtorum recuſatio extra circumſtantias ſpeciales cenſetur communiter ſignum odii, vindictæ, vel contemptus, ac proinde odii fomitem & ſcandalum præbet, & Charitati adverſatur. Item tenemur ſpecialia beneficia & amicitiæ ſigna inimico exhibere, ſi ipſe ea nobis prius exhibeat; nam horum omiſſio cenſetur moraliter vindicta, & ſignum inimicitiæ, quæ præcepto negativo vetatur.

4. Tenemur inimico veniam petenti non ſolum offenſam condonare ex animo, nempe odium, malevolentiam, & vindictæ appetitum rejiciendo ac deponendo (ad quod obligamur etiamſi non peteret) ſed etiam externa benevolentiæ & reconciliationis ſigna exhibere, habita ratione circumſtantiarum. Tunc enim horum omiſſio eſſet quædam odii declaratio, vindicta, & ſcandali cauſa. Excipe niſi ſit pater, vel quivis ſuperior, qui quandoque poteſt juſtæ correctionis cauſa, erga liberos vel ſubditos benevolentiæ ſigna differre, modo intus Charitatem ſervet.

5. Tenemur inimicis in neceſſitate ſive ſpirituali, ſive corporali opitulari, & damnum in honore, fama, corpore, vel rebus impedire, ſaltem dum ſine noſtro gravi damno poſſumus. *Benefacite his qui oderunt vos*, Matth. 5. Nam ad id tenemur erga proximum.

Porrò qui alterum injuſtè offendit, tenetur veniam petere, nam id exigit ratio juſtitiæ. Quòd ſi duo mutuò ſe offenderunt, tunc ſi offenſio ſit æqualis gravitatis, tenetur reconciliationem petere qui prius offendit; quia qui prius læſus fuit, prius jus habet exigendi ſatisfactionem: ſi offenſio ſit inæqualis, tenetur ille qui gravius offendit; nam gravior offenſio prævalet priori minus gra-

gravi; & ſic prius compenſanda eſt. Et exceſſus ille eſt quaſi nova injuria, quæ novum jus læſo dat exigendi ſatisfactionem. *Paret veniam, qui fecit injuriam; det veniam, qui accepit injuriam, ut non poſſideamur à Satana, cujus triumphus eſt diſſenſio Chriſtianorum*, ait S. Auguſt. ſerm. 210. alias de diverſis 74.

Reſp. 3. Non tenemur remittere inimico ſatisfactionem debitam, ut honoris, famæ, vel pecuniæ; quia eam exigere non eſt vindicta, ſed uſus juris. Quippe injuriam paſſus habet jus ad congruam ſatisfactionem, & jus illud per legitimam poteſtatem proſequendi. Et hæc compenſatio ſeu reſtitutio non expetitur quatenus eſt malum inimici, ſed quatenus in noſtrum bonum juſtum cedit, & malum noſtrum injuſtum expellit. Imo adverſus illum licet inſtituere actionem tum civilem, tum criminalem, modo id non fiat ex odio, vindicta, vel alio pravo fine: civilem quidem; ut damnum illatum compenſet, vel pro injuria ſatisfaciat; criminalem vero ex amore publicæ juſtitiæ, ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum reip. damno. Qui tamen uterque procedendi modus ordinariè non vacat periculo, cum pauci amore juſtitiæ aut boni communis ducantur, plurimi vero vindictæ explendæ deſiderio. Ita S Thom. 2. 2. q. 108. art. 1. ubi ait: *Vindicatio fit per aliquod pœnale malum inflictum peccanti. Eſt ergo in vindicatione conſiderandus vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam ſumit, & ibi quieſcat, eſt omnino illicitum, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod Charitati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excuſatur, ſi malum intendat illius, qui ſibi injuſtè intulit malum: ſicut non excuſatur aliquis per hoc, quod odit ſe odientem. Non enim debet homo in alium peccare propter hoc quod ille peccavit prius in ipſum. Hoc enim eſt vinci à malo, quod Apoſtolus prohibet*, Rom. 12. *dicens*: Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum. *Si vero intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel ſaltem ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad juſtitiæ conſervationem, & Dei honorem: poteſt eſſe vindicatio licita, aliàs debitis circumſtantiis ſervatis.*

Æquam tamen ad arbitrium prudentum ſatisfactionem ab inimico oblatam acceptare tenemur ex Charitate, nec tunc licet judicem interpellare, niſi reus ſit reip. noxius, vel periculum ſit, ne alios ſimiliter injuria afficiat. Nam extra hos caſus actionem civilem inſtituere, & inimicum ſumptibus onerare, eſt contra Charitatis Legem, vetantem ne alteri facias, quod tibi non vis rationabiliter fieri.

Quæſt. III. *An vindicta, ſeu redditio mali pro malo, facta authoritate privata, ſemper eſt illicita?*

Reſp. Affirmat. Conſtat. 1. Ex Eccli. 28. *Qui vindicari vult, à Domino inveniet vindictam .... Memento noviſſimorum, & deſine inimicari*. Et, ex Matth. 7. ſupra citat. Et, ex Roman. 12. *Nulli malum pro malo reddentes .... Non voſmetipſos defendentes* (hoc eſt ulciſcentes, ut habet vox græca) *Scriptum eſt enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus &c.* Et, 1. Theſſal. 5. *Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat*. 2. Quia vindicta privata authoritate illata, eſt non ſolum contra Charitatem, ſed etiam contra juſtitiam; tum quia eſt uſurpatio alienæ poteſtatis, nempe ſuperioris, ad quem ſolum punitio pertinet; tum quia quiſque habet jus, ut non puniatur ab eo, qui nullam habet authoritatem & juriſdictionem in ipſum. Imo numquam licet expetere punitionem inimici etſi juſtam, & legitima authoritate factam, quatenus ejus malum eſt: nam hoc eſt actus odii nunquam liciti.

CAPUT III.

De Ordine Charitatis.

Quæſt. I. AN *ordo Charitatis ſervari debet?*

Reſp. Affimat. *Ita omnes*. Prob. 1. Ex Cant. 2. *Ordinavit in me Charitatem*. 2. Ex S. Auguſtin. lib. 1. de Doctrina Chriſtiana cap. 27. *Ille juſtè & ſanctè vivit .... qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non eſt diligendum; aut non diligat quod eſt diligendum; aut amplius diligat quod eſt minus diligendum; aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligendum eſt ...... Et ſi Deus omni homine amplius diligendus eſt, amplius quiſque debet Deum diligere quam ſeipſum. Item amplius alius homo diligendus eſt quam corpus noſtrum: quia propter Deum iſta omnia ſunt diligenda; & poteſt nobiſcum alius homo Deo perfrui, quod non poteſt corpus, quia corpus per animam vivit, qua fruimur Deo*. 3. Ex S. Thom. 2. 2. q. 44. art. 8.

Modus qui pertinet ad rationem virtuoſi actus, cadit ſub præcepto, quod datur de actu virtutis. Ordo autem Charitatis pertinet ad ipſam rationem virtutis, cum accipiatur ſecundum proportionem dilectionis ad diligibile. Unde manifeſtum eſt, quod ordo Charitatis debet cadere ſub præcepto.

4. Quia objecta diligenda & optanda, non ſunt æqualia inter ſe. Ergo debet eſſe inter illa ordo, ut Charitas ſit recta. 5. Deus vult, ut aliquos, nempe qui nobis ſunt conjunctiores, plus diligamus.

Duplex autem eſt ordo in Charitate ſervandus, alter in perſonis, alter in bonis. In perſonis homo amare debet. 1. Deum utpote principium ac finem ultimum rerum omnium, & ſumme bonum ac perfectum. 2. Seipſum. 3. Cæteros homines. In bonis primum locum tenent bona ſpiritualia, ſeu ſupernaturalia, nempe gloria, ſeu beatitudo æterna, gratia, virtutes, bona merita. Secundum bona naturalia & bona corporis, ut vita, integritas membrorum, ſanitas &c. Tertium bona externa, ut honor, fama, divitiæ &c. Item bonum commune majus eſt bono privato: quia bonum commune eſt bonum totius, & bonum privatum eſt bonum partis; ſicut autem totum eſt majus ſua parte, ita bonum totius majus eſt bono partis, ideoque ei præferendum.

Quæſt. II. *An & quomodo quiſque ſeipſum magis diligere debet quam proximum?*

Reſp. 1. Unuſquiſque tenetur ſeipſum magis diligere ſimpliciter & abſolute, quam proximum. Ita S. Thom. quæſt. 26. art. 4. & quæſt. 44. art. 8. ad 2. *Prob.* 1. Ex Matth. 22. *Diliges proximum ſicut teipſum.* Ubi dilectio ſui proponitur ut regula & exemplar amoris proximi, regula autem prior & potior eſt quam regulatum. Quare præceptum diligendi ſeipſum includitur in præcepto dilectionis proximi. 2. Quia ex ordine Charitatis homo magis inclinatur ad ſui dilectionem quam proximi, eſtque ſibi magis conjunctus. Unde illud, Eccli. 4. *Qui ſibi nequam eſt, cui alii bonus erit?*

Hinc 1. Quiſque tenetur ſe magis diligere in bonis ſpiritualibus quam proximum, ita ut ſibi potius velit & comparet Dei gratiam, amicitiam, virtutes, & beatitudinem æternam, quam cuilibet alteri, cum hæc bona ſint omnium maxima & maxime neceſſaria. Quod indicant hæc Chriſti verba, Matth. 16. *Quid prodeſt homini, ſi mundum univerſum lucretur, anima vero ſua detrimentum patiatur &c.* Quibus verbis Chriſtus ſignificat debere nos ante omnia ſaluti noſtræ providere.

2. In quacumque corporali neceſſitate æquali licet ſibi potius ſubvenire quam alteri privato: nam nemo tenetur diligere proximum magis quam ſeipſum, ſed ſolum ſicut ſeipſum. *Non eſt de neceſſitate Charitatis, quod homo proprium corpus exponat pro ſalute proximi, niſi in caſu quo tenetur ejus ſaluti providere. Sed quod aliquis ſponte ad hoc ſe offerat, pertinet ad perfectionem Charitatis*, ait S. Thomas 2. 2. quæſt. 26. art. 5. ad 3. Imo juxta multos, tenetur ſeipſum magis diligere quoad vitam temporalem, & bona ejus conſervationi neceſſaria, quam proximum parem vel inferiorem, quia (ut ait S. Auguſt. lib. de mendac. cap. 6.) *Si pro illius temporali vita ſuam ipſam temporalem perdat, non eſt jam diligere ſicut ſeipſum, ſed plus quam ſeipſum: quod ſana doctrina regulam excedit.* Præterea per ſe loquendo Charitas magis inclinat ſubjectum ſuum ad ſui conſervationem, quam ad conſervationem alterius privati. Ergo qui privati vitam ſuæ præfert, agit contra inclinationem Charitatis, ideoque contra ordinem Charitatis; & conſequenter peccat contra Charitatem. Alii tamen multi cum S. Thoma cenſent, licere vitam propriam exponere pro ſervanda vita alterius privati, non quidem præciſe ob bonum vitæ proximi, quæ ut talis non debet præferri vitæ propriæ; ſed ob ſpeciale quoddam virtutis exercitium, quod in certis circumſtantiis exurgit ex alio titulo, v. gr. ſi vitam exponat pro altero, cujus vita ſit utilior ad promotionem gloriæ Dei; ſi pro parente, inſigni benefactore &c. ad inſigne opus pietatis, gratitudinis &c. Nam, inquiunt, actus virtutis chriſtianæ, qui tunc exercetur, majus bonum eſt vita temporali. Textum vero S. Auguſt. allatum explicant, ſi vita amittatur ob vitam proximi præciſe ſumptam ut talem, non autem ob exercitium virtutis.

Dixi, *Privato*: nam ſubditus tenetur vitam propriam certo periculo exponere pro ſalute reip. vel principis ſui, aut alterius perſonæ reip. neceſſariæ. Nam membrum periculo exponi, imo & abſcindi debet pro conſervatione totius; & quælibet pars bonum totius ſuo privato præferre tenetur.

Reſp. 2. Unuſquiſque ex Charitate tenetur proximum magis diligere in ſpiritualibus, quam ſeipſum in corporalibus. Tum quia quilibet tenetur diligere proximum ſicut ſeipſum: at quilibet tenetur ſeipſum magis

magis diligere ſecundum animam, quam ſecundum corpus: ergo ſimiliter &c. Tum quia anima proximi ſecundum rectam rationem magis amabilis eſt quam corpus proprium; nam ipſa longe præſtantiori, quam corpus proprium, modo participat bonitatem divinam, quæ eſt objectum formale Charitatis; eſtque capax poſſeſſionis Dei, non corpus proprium, & in ipſa Deus magis glorificari poteſt, quam in corpore proprio. Hinc

Reſp. 3. Tenentur præferre ſalutem æternam proximi bonis omnibus noſtris temporalibus, & vitam noſtram corporalem certo periculo exponere pro ſalute proximi in neceſſitate extrema ſpirituali poſiti, hoc eſt, verſantis in periculo damnationis æternæ, à quo ſe eripere non poſſit ſine ope noſtra, quando eſt ſpes illum juvandi. Eſt communis ſententia, & conſtat. 1. Ex Joan. 15. *Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem ſicut dilexi vos*: At Chriſtus nos ita dilexit, ut vitam corporalem pro animarum noſtrarum ſalute amiſerit. Item, ex 1. Joann. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere*. Quæ lex obligat ſaltem in extrema neceſſitate ſpirituali, alioqui nunquam obligaret. Ex S. Auguſt. lib. de mendac. cap. 5. *Temporalem vitam ſuam pro æterna vita proximi non dubitavit Chriſtianus amittere; hoc enim præceſſit exemplum, ut pro nobis Dominus ipſe moreretur. Ad hoc enim, & ait: Hoc eſt mandatum meum, ut diligatis invicem ſicut & ego dilexi vos*. 3. Quia tenemur amare proximum ſicut nos ipſos. Ergo ſicut in periculo ſalutis, quo non poſſemus liberari ſine jactura vitæ, tenemur ex Charitate noſtri vitam amittere potius quam ſalutem æternam, ita &c. Præterea ſalus æterna proximi eſt bonum longe excellentius & amabilius vita noſtra temporali, ideoque ei in neceſſitate anteponendum ſecundum debitum ordinem Charitatis.

4. Hinc teneris infantem moriturum baptizare etiam cum vitæ damno, ſi alius non adſit, qui id faciat. Item ſi ſcias aliquem exiſtentem in peccato mortali interficiendum in ſomno, vel nil cogitantem: teneris cum vitæ periculo ei ſubvenire, modo prudenter judices te illi profuturum: nemo enim tenetur ad opus prorſus inutile cum proprio gravi damno.

Reſp. 4. In gravi neceſſitate ſpirituali communitatis teneris ei ſubvenire etiam cum vitæ periculo. *Ita Suarez, Delugo, Azor, & alii*. Quia talis neceſſitas ſemper conjuncta eſt cum neceſſitate extrema aliquorum privatorum: nam multi in illa neceſſitate probabiliter peribunt. Et quia ipſa per ſe eſt graviſſimum malum, cui merito ſuccurri debet cum jactura vitæ alicujus privati. Imo gravis neceſſitas ſpiritualis communitatis non minoris æſtimanda eſt, quam extrema alicujus privati.

Hinc ſi quis hæreſim alicubi ſpargat, teneris cum periculo vitæ impedire ſi poſſis, & nemo alius impediat. Item ſi in perſecutione vel hoſtili incurſione plebs aliqua careret Sacerdote, & aliunde eſſet expoſita gravibus periculis peccandi, teneris cum periculo vitæ illi opitulari. Quod ad alios ſimiles caſus ob eandem rationem extendi debet.

Quæſt. III. *Quis ordo erga proximos inter ſe ſervandus eſt?*

Reſp. 1. Magis diligere debemus affectu complacentiæ ſanctiores, quia ſunt amiciores & conjunctiores Deo, & ſecundum ſe amabiliores. Item velle illis majorem gloriam, quia habent majorem gratiam ſanctificantem, quæ eſt menſura gloriæ.

Reſp. 2. Quoad amorem affectivum, ſimul & effectivum, quo alteri benefacimus, conſanguinei ſecundum varios gradus in pari neceſſitate præferendi ſunt quoad bona temporalia, & ſpiritualia aliis licet melioribus, quia ad hoc inclinat Charitas, propter naturalem conjunctionem, quæ cum ſit prior ordine naturæ, & præſupponatur omnibus aliis, ſitque firmior & immobilior, utpote in natura ipſa fundata, priorem locum poſtulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Enimvero ordo Charitatis non invertit ordinem naturæ, ſed potius illum perficit. Poſt hos cæteri ſecundum varias conjunctiones affinitatis, amicitiæ, ſocietatis præferendi ſunt extraneis; nam ratio dictat magis diligendos eſſe conjunctos, & conjunctiores, quam minus conjunctos, & Charitas ad hoc inclinat. *Cum omnibus prodeſſe non poſſis, his potiſſimum conſulendum eſt, qui conſtrictius tibi junguntur*, ait S. Auguſt. lib. 1. de Doctrin. Chriſt. cap. 28. Patria tamen ſeu Reſp. præferenda eſt parentibus: quia eſt totum, cujus ſunt partes parentes, qui proinde tenentur vitam pro illius ſalute exponere; cum totum parti, & bonum totius bono partis præferendum ſit.

Reſp. 3. Cæteris paribus ex conſanguineis præferendi ſunt propinquiores. Nam ſi propter naturalem conjunctionem teneris magis diligere conſanguineos, cæteris paribus: teneris etiam, cæteris paribus, propter naturalem

ralem conjunctionem majorem, magis diligere conſanguineos propinquiores.

Item ex conſanguineis æque propinquis tenemur magis diligere digniores, ſeu aliquam in conſanguinitate eminentiam habentes: nam hoc ipſo, cæteris paribus, ſunt magis diligibiles. Hinc

Reſp. 4. Inter ipſos conſanguineos. 1. Pater & mater in neceſſitate extrema, ubi vita periclitatur, præferendi ſunt filiis, & uxori, & aliis omnibus. Ita S. Thom. quæſt. 26. art. 11. quia præter communionem ſanguinis, habent eminentiam principii; ſunt enim principium noſtri eſſe, quod eſt ingens beneficium, & fundamentum ad recipienda ab alio beneficia. Extra neceſſitatem extremam, & ubi agitur de conſervatione proprii ſtatus, uxor & filii non emancipati, juxta multos, præferri debent parentibus, propter arctiorem in communi victu & vitæ ſocietate conjunctionem viri & uxoris indicatam Geneſ. 2. & Matth. 19. *Dimitte homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ &c.* Et quia bonum familiarum & reipub. id poſtulat. Unde S. Thom. 2. 2. quæſt. 26. art. 9. ad 1. ait: *Filiis magis debetur cura proviſionis*. 2. Cæteris paribus, pater præferendus eſt matri, quia eſt principalior ac nobilior cauſa noſtri eſſe naturalis, cum ſit præcipua cauſa generationis; eſtque familiæ caput, & ad eum magis ſpectat cura liberorum: unde major ei honor & amor debetur. S. Thom. ibidem. 3. Uxor præferenda eſt filiis, quia eſt una caro cum marito, & principium liberorum. 4. Filii ſunt præferendi cæteris omnibus, quia ſunt conjunctiores, cum à ſubſtantia parentum procedant: fratres cognatis ob majorem ſanguinis conjunctionem.

Hinc in naufragio, vel alio mortis periculo, filius tenetur patrem præ aliis omnibus liberare, uxorem præ filiis &c.

Inter extraneos verò meliores præferendi ſunt aliis, nam ob majorem ſanctitatem ſunt Deo ſimiliores & conjunctiores, ideoque magis amabiles: Juſtus peccatori, fidelis infideli ob majorem conjunctionem ſpiritualem. Item perſona publica, vel bono communi valde utilis, præferenda eſt privatæ: quia bonum commune, utpote bonum multorum, præferendum eſt bono privato, quod eſt unius vel paucorum: Item cæteris paribus, benefactor aliis præferendus eſt.

Hæc intellige in pari neceſſitate. Nam extraneus in majore neceſſitate poſitus, præferendus eſt propinquo longe minus indigenti: cum enim præceptum Charitatis non obliget ad benefaciendum aliis, niſi ſint in aliqua neceſſitate, magis potius obligat ubi major eſt neceſſitas. S. Thom. quæſt. 31. artic. 3. ibi: *In aliquo caſu eſt magis ſubveniendum extraneo, puta ſi ſit in extrema neceſſitate, quam etiam patri non tantam neceſſitatem patienti*. Hinc extraneus in neceſſitate gravi ſpirituali debet præferri conſanguineo gravem neceſſitatem corporalem patienti: quia tunc neceſſitas extranei eſt major ob indigentiam boni magis neceſſarii; & quia ſicut tenemur magis diligere proximum in ſpiritualibus, quam nos ipſos in corporalibus, ita & tenemur magis diligere extraneum in ſpiritualibus &c.

Porrò obligatio ſervandi hunc ordinem eſt ex genere ſuo gravis, cum naſcatur ex præcepto Charitatis graviſſio, & ejus materia ac finis ſit gravis.

Quod ſi poſſis omnibus ſubvenire, teneris.

CAPUT IV.

De Eleemoſyna.

Quæſt. I. **Q**Quid eſt Eleemoſyna?

Reſp. Eſt ſublevatio alienæ miſeriæ propter Deum. Sive eſt auxilium proximo indigenti datum ex compaſſione propter Deum. Eſtque opus miſericordiæ imperatum à Charitate. Miſericordia autem eſt virtus, quæ nos ex compaſſione inclinat ad ſubveniendum alienæ miſeriæ, ex S. Auguſt. libr. 9. de Civit. cap. 3. Illi per exceſſum opponitur nimia cordis mollities & crudelitas.

Eleemoſynæ, ſeu opera miſericordiæ ac Charitatis magis vulgata, & ad quæ cætera reduci poſſunt, ſunt quatuordecim. Septem corporales, nempe viſitare infirmos & carcere detentos, potare ſitientes, paſcere eſurientes, redimere captivos, veſtire nudos, peregrinos hoſpitio ſuſcipere, & ſepelire mortuos. Et ſeptem ſpiritualia, nempe præbere conſilium, corrigere peccantem, docere ignorantem, conſolari triſtem, remittere offenſam, ferre patienter injurias & moleſtias ac defectus proximi, pro omnibus orare, juxta hos verſus.

Viſito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.
Conſule, carpe, doce, ſolare, remitte, fer, ora.

Quæſt. II. *An extat præceptum Eleemoſynæ, & quandonam obligat ſub mortali?*

Nota 1.

Nota 1. Neceſſitas ſeu indigentia proximi triplex eſt. Prima extrema; ex qua imminet mors vel mutilatio, niſi ei ſuccurratur. Secunda gravis eſt, cùm homo, niſi ei ſubveniatur, non poteſt vitare grave malum, ut captivitatem, gravem infamiam, amiſſionem ſtatus vel dignitatis, jacturam notabilem bonorum, vel magnam miſeriam, quæ reddat vitam graviter moleſtam. Tertia communis, quæ parit aliquod incommodum in neceſſariis ad vitam vel ſtatum, ita tamen ut non reddat vitam nimis miſeram vel moleſtam, ſpectatis ſtatu & conditione patientis. In hac verſantur plerique mendici triviales.

Nota 2. Bona triplicis ſunt generis. Nam. 1. Alia ſunt neceſſaria naturæ ſeu vitæ, illa videlicet, ſine quibus conſervari non poteſt vita noſtra, & aliorum, quorum cura nobis incumbit. 2. Alia ſunt neceſſaria ſtatui, ſine quibus non poteſt quis convenienter vivere ſecundùm conditionem & ſtatum præſentem propriæ perſonæ, vel aliarum, quarum cura ei incumbit; & hæc iterum duplicia ſunt: quædam enim ſunt neceſſaria ad ſtatum ſimpliciter, ea nimirum, ſine quibus aliquis ſuo ſtatu excideret; quædam dumtaxat ad ſtatus decentiam modeſtiæ chiſtianæ conſentaneam. 3. Alia non ſunt neceſſaria, ſed ſuperflua vel vitæ, vel ſtatui, vel utrique.

Nota 3. Neceſſarium ſtatui complectitur bona, quæ requiruntur ad ſuſtentanda onera familiæ, ad alendos famulos, ad filios educandos, & in ſtatu honeſto juxta ſuam conditionem collocandos, filias dotandas, ad honeſtas donationes, moderata cum amicis convivia, hoſpitalitem; item ad illum ſtatum ſervandum in quolibet caſu calamitoſo probabiliter eventuro, ut ſunt morbi, bellum, ſterilitas &c. Dico, *probabiliter*: nam non debet attendi ad omnes caſus, qui poſſunt contingere in futurum: *hoc enim eſſet de craſtino cogitare, quod Dominus prohibet*, Matth. 6. *ſed debet dijudicari ſuperfluum & neceſſarium ſecundum ea, quæ probabiliter & ut in pluribus occurrunt*, ait S. Thom. quæſt. 32. art. 5. ad 3. Quare multi habent ſuperflua. *Multa ſuperflua habemus, ſi non niſi neceſſaria teneamus; nam ſi inania quæramus, nihil ſufficit. Fratres, quærite quod ſufficit operi Dei, non quod ſufficit cupiditati veſtræ*, ait S. Auguſt. in Pſalm. 147. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Vix in ſæcularibus invenies, etiam in Regibus, ſuperfluum ſtatui: & ita vix aliquis tenetur ad Eleemoſynam, quando tenetur tantùm ex ſuperfluo ſtatui.*

Nota 4. De neceſſariis vitæ non eſt obligatio faciendi Eleemoſynam: quia ſuam ſuorumque vitam quiſque poteſt, & ordinariè debet alienæ vitæ præferre, ut exigit ordo Charitatis. Excipe, niſi perſona indigens ſit neceſſaria bono communi, quod ſemper proprio anteponendum eſt.

Reſp. 1. Extat præceptum divinum naturale ac poſitivum dandi Eleemoſynam, obligans ſub mortali. Conſtat 1. ex Matth. 25. *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare, &c.* Ubi damnantur, qui Eleemoſynam omiſere. Et, 1. Joann. 3. *Qui habuerit ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo Charitas Dei manet in eo?*

2. Quia lex divina Charitatis graviter obligat quemque ad proximum diligendum ſicut ſeipſum, ideoque ad illi indigenti opitulandum: nam amare proximum eſt ei bonum velle, & facere quantum poſſumus, quando ille noſtra ope eget. *Ad dilectionem proximi pertinet, ut proximo non ſolum velimus bonum, ſed etiam operemur, ſecundùm illud.* Joann. 3. *Non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate. Ad hoc autem quod velimus & operemur bonum alicujus, requiritur quòd ejus neceſſitati ſubveniamus; quod fit per Eleemoſynarum largitionem; & ideo Eleemoſynarum largitio eſt in præcepto.* S. Thom. 2. 2. quæſt. 32. art. 5.

Hoc præceptum extenditur ad quælibet opera miſericordiæ, & ſubſidia tum corporalia, tum ſpiritualia, quibus proximus indiget, cùm fundetur in Charitate, qua tenemur diligere proximum ſicut nos ipſos, & ei facere quod nobis fieri rationabiliter vellemus. Et verò ſi tenemur ſubvenire proximo in neceſſitate corporali, multo magis etiam tenemur in neceſſitate ſpirituali: nam longè potior cura habenda eſt ſalutis animæ, quàm vitæ corporalis, quæ propter illam amittenda eſt; cùm ſalus animæ conſiſtat in conſecutione perfectæ ac æternæ felicitatis, & in vitatione infelicitatis æternæ. Quare quidquid dicetur de Eleemoſyna corporali, idem cum proportione applicari debet ſpirituali. Præterea lex Charitatis in proximum obligat ad amandum hominem, qui cùm conſtet corpore & anima, poteſt ſecundum utrumque ope noſtra indigere; & ſic obligat ad ſubveniendum proximo in ejus corporalibus & ſpiritualibus neceſſitatibus. Ita S. Auguſtinus, libr. de moribus Eccleſiæ, cap. 27. ubi ait: *Homo igitur, ut homini appa-*

apparet; anima rationalis eſt mortali atque terreno utens corpore. Partim ergo corpori, partim verò animæ hominis benefacit qui hominem diligit.

Triplex autem eſt neceſſitas ſpiritualis, ſcilicet extrema, cùm proximus ſine noſtra ope non poteſt ſibi neceſſaria ad ſalutem providere; gravis, cum poteſt quidem ſine noſtra ope ſibi talia providere, ſed non ſine magna difficultate, vel incurrit graviſſimum periculum peccandi ob paupertatem, ignorantiam vincibilem, pravam conſuetudinem, vel occaſionem valde allicientem ad malum; & communis, cui poteſt ipſe providere ſine magna difficultate.

Reſp. 2. Quilibet in extrema neceſſitate proximi tenetur ſub mortali ei ſubvenire non ſolum de ſuperfluis ſtatui, ſed etiam de neceſſariis ad ſtatus decentiam. *Eſt communis & certa ſententia*, inquit Platellius. Quia Charitas ordinata exigit, ut vitam proximi plus diligamus quàm decentiam ſtatus noſtri, & huic illam præferamus: ac proinde, ut jacturam decentiæ ſtatus patiamur pro vita proximi ſervanda. Imo tunc etiam adjuvandus eſt proximus ex bonis quodam modo ad integritatem ſtatus neceſſariis. *Ita Suarez, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Nam juxta ordinem Charitatis vita proximi præferenda eſt cuidam integritati ſtatus proprii. Et verò amiſſio integritatis ſtatus non reddit hominem miſerum, & nemo prudens ad hanc amiſſionem avertendam exponet ſe morali periculo mortis; imo hanc amiſſionem quilibet facilè patietur ad ſervandam ſuam vitam.

Hinc teneris ſub mortali, proximo in tali neceſſitate ſubvenire cum diſpendio bonorum etiam gravi, inquit Toletus; & ob hanc cauſam detrahere de ſtatus tui ſplendore, ornatu, integritate, famulorum numero, & aliis ſumptibus.

Reſp. 3. In gravi neceſſitate proximi quiſque ſub mortali tenetur ei ſubvenire de bonis ſtatui ſuperfluis. *Eſt communis certa ſententia.* Prob. Quia 1. hæc verba Chriſti: *Eſurivi & non dediſtis mihi manducare, ſitivi &c.* important præceptum Eleemoſynæ in neceſſitate non extrema, ſed frequenti, quam indicant fames, ſitis &c. Et Chriſtus ibi inſinuat multos damnatum iri ob Eleemoſynam egentibus denegatam, ideoque indicat præceptum ſubveniendi proximo in frequenti & ſatis ordinaria neceſſitate. Idem ſignificant hæc verba, Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet eſcas, ſimiliter faciat.* 3. Ex SS. Patribus. Pro omnibus ſint S. Ambroſ. libr. 1. Offic. cap. 3. *Grandis culpa, ſi ſciente te fidelis egeat, ſi ſcias eum fame laborare, ærumnam perpeti, præſertim ſi mendicare erubeſcat, & non adjuves &c.* Et, S. Auguſtin. tractat. 5. in 1. Epiſt. Joann. *Eſurit frater tuus, in neceſſitate poſitus eſt, à creditore anguſtiatur, non habet ipſe, habes tu .... Quid ad me pertinet, fortè dicis? Ego daturus ſum pecuniam meam, ne ille moleſtiam patiatur? Si hoc tibi reſponderit cor tuum, dilectio Patris non in te manet.* 3. Quia juxta omnes, quiſque tenetur ex Charitate proximum gravi malo liberare, cùm poteſt ſine ſuo gravi incommodo: nam quiſque debet amare proximum ſicut ſeipſum, & ei facere quod ſibi fieri rationabiliter vellet. Non eſt autem grave incommodum dare ſuperflua. 4. Nolle ſuccurrere amico in gravi, ſed ſolùm in extrema neceſſitate, eſt per ſe diſſolutivum amicitiæ. Ergo non ſubvenire gravi neceſſitati proximi eſt contra Charitatem proximi & Dei, cui fit & denegatur id, quod fit vel denegatur pauperi, juxta illud Matth. 25. *Quandiu feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis: quandiu non feciſtis uni de minoribus his, nec mihi feciſtis.*

Imo in gravi neceſſitate proximi quiſque tenetur ei ſubvenire de bonis ad integram ſtatus decentiam aliqualiter neceſſariis. *Ita Suarez, Valentia, & alii communiùs.* Prob. tum ex 1. Joann. 3. *Qui habuerit ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo Charitas Dei manet in eo?* Non dicit ſubſtantiam omnino ſuperfluam, ſed abſolutè ſubſtantiam; nec dicit neceſſitatem extremam, ſed neceſſitatem ſimpliciter. Tum quia quilibet tenetur amare proximum ſicut ſeipſum *opere & veritate*: ideoque illi facere quod ſibi rationabiliter vellet fieri in pari neceſſitate, ut jubet Chriſtus, Matth. 7. At quiſque rationabiliter vellet malo valde gravi liberari cum aliquo incommodo alterius longè minori, qualis eſt diminutio aliqua decentiæ ſtatus, ut ſi quis de ſplendore convenienti, de ornatu veſtium, lautitia menſæ, de ſupellectili aliquid etiam notabile detrahit. Nam *talis decentia non conſiſtit in aliquo indiviſibili; quia multis additis homo non excedit ſtatus ſui conditionem; multis etiam ſubtractis conditio ſui ſtatus decenter conſervatur. Statur in hoc prudentiæ arbitrio & diſcretioni, quæ docet de omnibus*, ait S. Thom. in 4. diſt. 15.

q. 2. art. 4. Et vero nolle pati aliquod incommodum ad liberandum à tam gravi malo proximum, non eſt illum amare ſicut ſeipſum.

Porro S. Thom. ſub neceſſitate urgenti, gravem etiam comprehendit.

Hoc à fortiori intelligi debet de neceſſitate gravi ſpirituali, videlicet, cùm proximus non poteſt ſine magna difficultate ſalutem conſequi, vitare peccatum & periculum peccandi, niſi ei ſubveniatur ex bonis illis, vel ſuſtentatio ſuppeditetur Sacerdotibus, qui illos in ſpiritualibus adjuvent: nam tunc Charitas obligat, ut cum aliquo damno temporali ſubvenias. *Qui diligit proximum, agit quantum poteſt ut ſalvus corpore, ſalvuſque animo ſit; ſed cura corporis ad ſanitatem animi referenda eſt*, ait S. Aug. lib. 1. de moribus Eccl. cap. 28.

Hinc peccant mortaliter divites, qui tempore caritatis annonæ nihil de ſtatus ſui ſplendore, ornatu, & menſæ lautitia detrahunt, & ſinunt pauperes inedia confici; vel qui in dubio de neceſſitate extrema aut gravi proximi, debitam diligentiam non adhibent ad veritatem indagandam; nam exponunt ſe periculo violandi præceptum Charitatis non ſubveniendo proximo in neceſſitate.

Reſp. 4. Eſt gravis obligatio faciendi Eleemoſynam de ſuperfluis vitæ & ſtatui, etiam in communi pauperum neceſſitate. Ita communiter. *Prob.* Quia. 1. Scriptura præceptum Eleemoſynæ non reſtringit ad extremam & gravem neceſſitatem; immo hæc Chriſti verba, *Eſurivi, ſitivi &c.* important communem etiam neceſſitatem, quam patiuntur communiter pauperes: eſuries enim & ſitis communibus pauperibus convenit. Idem ſignificant iſta, 1. ad Timoth. 6. *Divitibus hujus ſæculi præcipe facilè tribuere, communicare &c.* ideoque non expectare extremam vel gravem neceſſitatem ad tribuendum. Pondera has voces *præcipe* & *facilè*. 2. Patres docent ſimpliciter ſuperflua divitum eſſe pauperum, tamquam eis debita ex mandato Dei. S. Ambroſ. lib. de Nabuthe c. 12. *Non de tuo largiris pauperi, ſed de ſuo reddis. Quod enim commune eſt, in omnium uſum datum, tu ſolus uſurpas. Omnium eſt terra, non divitum .... debitum igitur reddis, non largiris indebitum*, S. Hieronym. Epiſtol. ad Hedib. *Si plus habes quàm tibi ad victum veſtitumque neceſſe eſt, illud eroga, & in illo debitricem eſſe te noveris.* S. Auguſtin. in Pſalm. 147. *Superflua divitum, neceſſaria ſunt pauperum. Res aliena poſſidentur, cum ſuperflua poſſidentur.* S. Gregor. lib. 3. paſtor. cap. 22. *Cùm qualibet neceſſaria indigentibus miniſtramus, ſua illis reddimus, non noſtra largimur; juſtitiæ debitum potius ſolvimus, quam miſericordiæ opus implemus.* Idem docent SS. Baſil. Chryſoſt. & S. Thom. 2. 2. quæſt. 87. art. 1. ad 4. ibi: *Dominus non ſolùm decimam partem, ſed etiam omnia ſuperflua pauperibus jubet exhiberi, juxta illud*, Luc. 11. *Quod ſupereſt, date Eleemoſynam.* Quare etſi divites ſint ſuperfluorum Domini reſpectivè ad alios homines, non tamen reſpectivè ad Deum, cujus ſunt diſpenſatores, & qui illis hæc bona dedit, ut ea in pauperes impenderent. Nam juxta SS. Patres laudatos, ſuperflua impendi debent in pauperes non ſolùm ex Charitate erga proximum, ſed etiam ex juſtitia erga Deum, qui ea bona in hunc dumtaxat finem dedit. 3. Unuſquiſque tenetur diligere proximum ſicut ſeipſum, & illi facere quod ſibi rationabiliter vellet fieri. Matth. 7. At vellemus rationabiliter nobis ſuccurri in neceſſitate communi ex bonis ſuperfluis alterius: 4. Alioqui Pauperes iſti inciderent in neceſſitatem gravem, imo & extremam. Item grave detrimentum inferretur Reip. relinquendo ei totum onus alendi pauperes.

Hinc peccat mortaliter, qui ex ſuperfluis nullatenus aut non ſufficienter ſubvenit neceſſitatibus etiam communibus pauperum. Nec excuſantur divites, qui ſolùm poſt mortem volunt relinquere bona pauperibus, quia ante mortem urget præceptum eleemoſynæ, & interim proximus patitur miſeriam.

Nec dic, divitem poſſe reſervare ſuperflua ad ſe evehendum in altiorem ſtatum, ad quem aptus eſt. Nam non poteſt, niſi ſatisfecerit debito Charitatis, & ſubvenerit occurrentibus pauperum neceſſitatibus.

Reſp. 5. Tanta Eleemoſyna danda eſt, quanta ſufficit ad levandam proximi neceſſitatem, ut patet ex ratione & fine præcepti Eleemoſynæ, & quidem ab uno & eodem, ſi poſſit, & alii non poſſint, aut nolint dare.

Præterea obſervanda ſunt ſequentia.

1. Eadem eſt obligatio præſtandi gratis operam quamlibet, qua indiget pauper, v. g. opificium, laborem, auxilium, patrocinium &c. quia eadem eſt ratio ac de pecunia vel alimentis adminiſtrandis. S. Thom. 2. 2. quæſt. 70. art. 1.

2. Si alius adſit, qui ſuccurrat, non obligaris; nam tunc Pauper non indiget ope tua. At ſi alii, etſi ditiores te, non ſubveniant, tu teneris: nam tunc Pauper indiget tuo ſubſidio, perinde ac ſi tu unus poſſes opi-

opitulari. Nec requiritur evidentia omnimoda neceſſitatis proximi: ſed ſufficit, quòd eam poſſis prudenter judicare adeſſe, nec certò ſcias, alium ei ſubventurum.

3. Prælati, Parochi, & ſuperiores tenentur ratione officii inquirere neceſſitates corporales & ſpirituales ſuorum ſubditorum: quia illorum curam ex officio gerere debent, & erga illos parentum vicibus funguntur. *Cùm præcepto divino mandatum ſit omnibus, quibus animarum cura commiſſa eſt .... Pauperum, aliorumque miſerabilium perſonarum curam paternam gerere*, ait Concilium Trident. ſeſſ. 23. cap. 1. Alii verò non tenentur inquirere: *Non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus ſubveniat; ſed eis qui ſibi occurrunt*, (vel quos aliunde novit) *miſericordiæ opus impendat*, ait Sanctus Thom. 2. 2. q. 71. art. 1.

Quæſt. III. *An præcepto Eleemoſynæ ſatisfit per mutuum, venditionem, vel alium contractum oneroſum?*

Reſp. 1. Si proximus ſit tantùm Pauper ſecundùm quid, hoc eſt, ſi hic & nunc caret neceſſariis, ſed habeat alibi bona, vel ſpem certam ac proximam habendi ex fundo, agro, ſucceſſione, vel ex induſtria propria &c. ſatisfit ei mutuando, non numerata pecunia vendendo &c. id quo indiget. Quia talis non eſt abſolutè ac ſimpliciter Pauper & egens; cùm indigeat ſolùm pro definito aliquo loco & tempore; nec indiget ipſa re ut gratis danda, ſed ſolum mutuatione rei. Ergo non teneor ei dare abſolutè & ſimpliciter. Sic Charitas ſufficienter exercetur erga peregrinum hìc verſantem, dando ei unde neceſſitati ſubveniat, cum onere reſtituendi cùm erit in patria, ubi bona multa habet. Sic ſufficit mutuari frumentum agricolæ nunc egenti, ſed uberrimam meſſem expectanti.

Reſp. 2. Si proximus ſit abſolutè Pauper, ita ut nullibi bona habeat, nec ſpem proximam ac certam habendi; tunc eſt obligatio ei dandi neceſſaria gratis & abſque onere reſtituendi. *Ita Azor, Valentia, Sanchez, & alii multi*. Prob. 1. Ex Luc. 14. *Cum facis convivium, voca Pauperes: & beatus eris quia non habent retribuere tibi*. Et, ex cap. 10. ubi Samaritanus in exemplum debitæ Charitatis adductus, gratis opitulatur. 2. Quia nomine Eleemoſynæ Scriptura & Patres intelligunt liberalem & abſolutam donationem factam Pauperi; & hanc ſignificat verbum *do*, ſimpliciter & abſolutè prolatum. Enim verò, vendere, locare, mutuare, non eſt Eleemoſynam facere: alioquin cùm divites Pauperibus vendunt, dicerentur eis Eleemoſynam facere. 3. Patres ſupra citati docent, bona ſuperflua divitum deberi Pauperibus. Charitas exigit, ut proximo abſolutè, & ſimpliciter egenti ſubveniamus modo conſentaneo Charitati, quæ non quærit quæ ſua ſunt; & ejus miſeriam abſolutam levemus abſolutè, ac ſine ullo onere & gravamine.

Quæſt. IV. *Ex quibus bonis facienda eſt Eleemoſyna?*

Reſp. Ex ſolis bonis propriis, quorum libera adminiſtratio habeatur, non ex alienis ſine conſenſu Domini. *Eſt communis, & certa ſententia*. Quia nemo poteſt donare id quod ſuum non eſt, vel cujus alienatio ei prohibita eſt; niſi careat propriis, & proximus in neceſſitate extrema verſetur, in qua omnia ſunt communia quoad uſum. Alioqui fit injuria Domino, vel adminiſtratori. *Honora Dominum de tua ſubſtantia*. Prov. 3. *Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum.... Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia Pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu Patris ſui*. Eccli. 34. *Dicit tibi Deus: Juſſi ut dares, ſed non de alieno. Si habes, da de tuo; ſi non habes quod des de tuo, meliùs nulli dabis, quàm alteros ſpoliabis*. Sanctus Auguſt. ſerm. 178. aliàs 19.

Hìnc extra neceſſitatem extremam. 1. Famuli & ancillæ non poſſunt ex rebus dominorum, nec filii ex parentum bonis Eleemoſynas facere ſine eorum conſenſu expreſſo, vel tacito, aut prudenter præſumpto; cùm non ſint Domini bonorum illorum. 2. Religioſus non beneficiatus, nec ullam habens adminiſtrationem, cui annexa ſit poteſtas faciendi Eleemoſynam, nullam poteſt largiri ſine licentia Superioris expreſſa, vel tacita, qualem cenſetur habere iter faciens, aut in ſtudiis verſans extra Monaſterium, ex pecuniis ei datis, vel (ut ait S. Thom.) *probabiliter præſumpta*. Quòd ſi habeat beneficium cum plena adminiſtratione, non indiget ad hoc licentia Prælati, quia poteſtas, imo & obligatio erogandi Eleemoſynas ex bonis ſui beneficii eſt annexa ſuo muneri. 3. Uxor non poteſt de bonis communibus & fructibus dotalibus facere Eleemoſynas extraordinarias ſine conſenſu mariti, ad quem pertinet illorum adminiſtratio. Poteſt tamen eo invito vulgares & modicas, ſpectata facultate facere, quales ſolent fœminæ ejuſdem conditionis & facultatis, ſaltem niſi vir ſufficientes largiatur; quia id cenſetur pertinere ad debitam uxoris ſubſtentationem,

 quam

quam præſtare vir tenetur ; nec circa eas eſt rationabiliter invitus. Tutores verò & curatores poſſunt juxta multos, facere modicas Eleemoſynas ex bonis quæ adminiſtrant: quia pertinet ad rectam bonorum adminiſtrationem, ut aliquid ex eis erogetur in Eleemoſynam, & hoc cedit in bonum pupilli & minoris, qui conſentire debent. Item minor & pupillus poſſunt facere eas, quas alii ejuſdem conditionis & facultatis facere ſolent, ſaltem ſi tutor aut curator nullas ex eorum bonis faciat: quia tutor vel curator conſentire debet ; & in hoc differunt à filiis familias, quòd habeant dominium bonorum; non tamen majores facere poſſunt, cùm non habeant liberam bonorum ſuorum adminiſtrationem.

CAPUT V.

De Correctione fraterna.

NOta. Correctio, ſeu correptio fraterna eſt admonitio ; qua quis Proximum ex Charitate conatur revocare à peccato. Hinc differt. 1. A correptione judiciali, quæ fit authoritate publica, & ad caſtigationem delinquentis: ad bonum commune potius ordinatur, quàm ad ejus emendationem, eſtque actus juſtitiæ vindicativæ. 2. A paterna, qua ſuperior cum authoritate abſque forma judicii corripit delinquentem, ad eum emendandum, & ad tollendum ſcandalum: nam hæc ſupponit ſpecialem ad id authoritatem in faciente: nec ſolùm ad bonum delinquentis, ſed etiam ad bonum commune ordinatur.

Quæſt. I. *An extat præceptum Correptionis fraternæ, & quos ac quando obligat?*

Reſp. 1. Extat tale præceptum. Conſtat. 1. Ex Eccli. 19. *Corripe proximum, ne forte iteret.* Et, 2. ad Theſſ. 3. *Corripe ut fratrem,* Et, Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum.* Quod de omni peccato intelligendum eſt ; ibi enim ſpecies ponitur pro genere: nam ratio cur Chriſtus præcipit corrigere peccantem contra nos eſt, quia vitam animæ peccando perdidit, ut docet S. Auguſtin. & patet ex his verbis: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Imo multi Patres pro to *in te* intelligunt *coram te.* 2. Ex cap. 13. *de judic.* &c. *Facientis*, diſtinct. 86. & ex Patrum ac Doctorum conſenſu. 3. Quia Lex charitatis obligat ad ſubveniendum miſeriæ proximi, præſertim gravi. Maxima autem miſeria eſt peccatum; & proximus eſt in neceſſitate ſpirituali ſaltem aliquali, ob quam indiget Correctione, quatenus ſine ea peccatum vitare, aut ab eo reſurgere non poteſt niſi difficulter, ob peccati nempe illecebras, & determinationem pravæ ſuæ voluntatis, vel ob ignorantiam aut inadvertentiam vincibilem. Unde Correctio fraterna eſt moraliter neceſſaria, quod ſufficit, ut ſit in præcepto, quando fructus ex ea ſperatur.

Reſp. 2. Hoc præceptum obligat ſub mortali ad corrigendum proximum de quavis culpa mortali non emendata, quæ eſt graviſſimum malum: nam materia gravis eſt.

Secundùm Cajet. Valent. Layman ; & alios, obligat etiam per ſe loquendo ad eum corripiendum de veniali. Nam charitas exigit, ut quodvis proximi malum, quantumvis in ſuo genere exiguum, impediamus vel tollamus, ſaltem cum facillimè & ſine alio incommodo noſtro poſſumus: ſicut obligat, ut nullum malum quantumvis leve ei inferamus. Sed hæc obligatio eſt ſolùm ſub veniali, ob parvitatem materiæ, niſi ſit periculum morale, ne ex venialibus ſequatur mortale, vel grave ſcandalum, vel magnum damnum ſpirituale Ordini Religioſo. Quare ex conſenſu Doctorum ; Superiores Religioſorum tenentur ſub mortali impedire & corrigere culpas veniales, per quas notabiliter læditur Religioſæ diſciplinæ vigor, quia notabilis jactura diſciplinæ, etiam per defectus leves, eſt grave malum Religionis, quod Superior tenetur ex officio avertere & tollere.

Dixi, *per ſe loquendò* ; nam ſæpe non eſt obligatio reſpectu venialis, eo quòd ſæpiùs talis Correptio potiùs obeſſet quàm prodeſſet: præſertim ſæcularibus: niſi fiat erga aliquem perfectionis ſuæ ſtudioſum, aut valde familiarem, aut ab eo, qui ratione officii peculiarem curam gerere debet proximi.

Reſp. 3. Hoc præceptum obligat omnes & ſingulos, etiam æquales, inferiores, laicos, peccatores, quando utiliter corripere poſſunt ſine ſuo gravi damno. *Ita communiter*, cum S. Thom. 2. 2. quæſt. 33. art. 4. *Prob.* 1. Ex Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Quod dirigitur ad eum omnem, qui proximi peccatum novit. Et, Ex Eccli. 17. *Mandavit unicuique de proximo ſuo*, adjuvando ſcilicet in omnibus neceſſitatibus tum corporalibus, tum maximè ſpiritualibus. 2. Ex can. *Tam* 24. quæſt. 3. *Tam Sacerdotes quàm reliqui Fideles omnes ſummam curam habere debent de his qui pereunt*: *quatenus*

corum redargutione aut corrigantur à peccatis; aut ſi incorrigibiles apparuerint, ab Eccleſia ſeparentur. Et, ex cap. 12. de hæret. ubi Innocentius III. ait: *Cùm aliquid ſit fratrem peccantem occultè corripere, quod quiſque tenetur efficere ſecundùm regulam evangelicam*. 3. Quia hæc obligatio oritur ex charitate & miſericordia, quæ ſicut ad eleemoſynam corporalem, ſic etiam ad ſpiritualem obligat omnes, qui poſſunt illam facere. Unde etiam ſubditus tenetur corrigere ſuperiorem: nam præceptum Correptionis fraternæ obligat ad ſubveniendum per Correptionem omni proximo in miſeria ſpirituali conſtituto; nec ad hoc requiritur juriſdictio; ſed ſufficit conjunctio charitatis, quæ, cæteris paribus, debet eſſe major erga ſuperiores, qui etiam ſæpe magis indigent, cùm in majoribus obligationibus & periculis verſentur, ut notat Suarez. Debent tamen corrigi ſeorſim, & magis obſecrando, quàm arguendo, juxta illud, ad Timoth. 5. *Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra ut Patrem*: niſi ex ejus peccato periculum gravis ſcandali vel fidei immineret; tunc enim publicè corripiendus eſſet ſuperior ad tollendum ſcandalum.

Porro Superiores, ut Parentes, Domini, Paſtores, Prælati, ad corrigendos ſubditos magis obligantur tum ex charitate, nam charitatis ordo id poſtulat, & ſunt magis idonei; tum etiam ex juſtitia, ratione officii, unde illud, 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum ... curam non habet, eſt infideli deterior*. Hinc eorum obligatio ad plures actus ſe extendit: nam tenentur de eorum peccatis inquirere, ut illa corrigant, & eorum bonum ſpirituale promovere quantum poſſunt. Debent enim ipſi pervigilare, quaſi rationem pro animabus eorum reddituri, ex Hebr. 13. Imo debent punire ſuos ſubditos; etiamſi nulla ſit ſpes emendationis, ut ſcandalum tollatur, & alii deterreantur, & ſic bono communi provideatur.

Reſp. 4. Ut hoc præceptum obliget, ex communi ſententia, requiruntur ſequentia.

1. Ut proximus prudenter judicetur peccaſſe, vel eſſe in proximo periculo peccandi; alioqui temeraria eſſet Correctio vel monitio: at nullus actus temerarius præceptus eſt. Porro nemo inquirere tenetur niſi ſuperior. Sed ut ſuperior teneatur inquirere, ſufficit ſuſpicio, vel dubia cognitio. *Ita communiter*. Quia cùm teneatur ex officio vigilare ſuper gregem ſuum, etiam tenetur occurrere malis dubiis.

2. Ut ſit periculum ne relabatur, vel permaneat in peccato, & ut putetur non aliter facilè emendandus: alioquin non eſſet indigentia ſpiritualis, ideoque nec locus eleemoſynæ ſpirituali. Præceptum autem ſubveniendi proximo non obligat, niſi in ejus neceſſitate ſeu indigentia.

3. Ut ſit probabilis ſpes emendationis, ex Proverb. 9. *Noli arguere deriſorem*. Nam deſperato fine nemo tenetur ad medium inutile; & Correctio non eſt præcepta, niſi prout conducit ad emendationem proximi, quæ eſt ejus finis intrinſecus. Et verò tunc Correctio eſſet imprudens: nemo autem obligari poteſt ad actum imprudentem. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 33. art. 6. ibi. *Duplex eſt Correctio delinquentis. Una quidem pertinens ad Prælatos, quæ ordinatur ad bonum commune, & habet vim coactivam. Et talis correctio non eſt dimittenda, propter turbationem ejus qui corripitur: tum quia ſi propria ſponte emendari non velit, cogendus eſt per pœnas, ut peccare deſiſtat: tu etiam quia ſi incorrigibilis ſit, per hoc providetur bono communi, dum ſervatur ordo juſtitiæ, & unius exemplo alii deterrentur ..... Alia eſt Correctio fraterna, cujus finis eſt emendatio delinquentis, non habens coactionem, ſed ſimplicem admonitionem, & ideo ubi probabiliter æſtimatur, quòd peccator admonitionem non recipiat, ſed ad pejora labatur, eſt ab hujuſmodi correctione deſiſtendum: quia ea, quæ ſunt ad finem, debent regulari ſecundùm id, quod exigit ratio finis*.

Excipe, niſi redargutio neceſſaria vel utilis ſit ad honori Dei vel famæ proximi conſulendum, aut ſcandalum aliorum impediendum; ut cùm quis blaſphemias vel errores profert, aut detrahit proximo. Tum enim fieri debet correctio, etiamſi nulla ſit ſpes emendationis delinquentis; ne tacendo videaris approbare malum; & quia teneris injuriam Dei & grave malum proximi impedire cùm potes. At tunc non erit ſtrictè Correctio fraterna peccantis, ſed alius actus charitatis Deo vel alteri proximo debitus.

Porrò non eſt omittenda Correctio propter aliquam triſtitiam delinquentis, vel etiam iram cum aliqua levi culpa, ſi tandem ſperetur emendatio. Quia hæc per accidens ſequuntur, & ad impediendum majus malum permitti poſſunt. Item Correctio fieri debet, ſi decurſu temporis, licet non ſtatim, fructus ſperetur. Ita S. Auguſt. Epiſt. 10. alias 87.

4. Ut non adſit alter magis idoneus, vel dignitate aut ætate ſuperior, qui commodiùs

diùs poſſit & velit corrigere: nam tunc peccans non indiget tua Correctione. Quòd ſi ille tertius aptior nolit, teneris perindè ac ſi tu unus eſſes, qui poſſes corrigere: nam tunc tua Correctione peccans indiget.

5. Ut opportuno tempore fiat, quando ſcilicet fructus probabiliter ſperari poteſt: nam alioqui non prodeſſet, ſed potius obeſſet. Præterea, ut ait S. Thom. quæſt. 33. art. 2. *Actus virtutum non quolibet modo fieri debent, ſed obſervatis debitis circumſtantiis, quæ requiruntur ad hoc, quòd ſit actus virtuoſus, ut ſcilicet fiat ubi debet, & quando debet, & ſecundùm quod debet.* Quare non ſemper facienda eſt ſtatim atque peccatum cognitum eſt.

Sed quid ſi dubitetur, ſit ne profutura Correctio?

Reſp. Si de fructu dubites, & ſimul certò ſcias obfuturam non eſſe, teneris corrigere, quia ſicut in morbo corporali, ita & in ſpirituali, remedium quod non eſt obfuturum, adhiberi debet in dubio, an ſit profuturum, ſi nullum certius adſit: & quia adeſt materia Correctionis, & fieri poteſt ut obtineatur ejus finis. Si verò dubites, non modo ſit ne profutura Correctio, ſed etiam num ſit nocitura, eam omittere debes; quia cùm Correctio ad emendationem ordinetur, fieri non debet, cùm æquè imminet peccatum proximi ac ejus emendatio. Excipe, niſi alioqui moriturus eſſet in mortali: nam tunc, etiam in dubio de peccato mortali, ipſe admonendus eſſet, ne proximus damnetur in æternum.

Quæſt. II. *An corripiendùs eſt, qui peccat ex ignorantia?*

Reſp. Corripiendus eſt, & docendus. 1. Si ignorantia ſit culpabilis: quia eſt in gravi miſeria ſpirituali, cùm hæc ignorantia ſit peccatum, nec excuſet à peccato. 2. Si malè agat ex ignorantia invincibili juris naturalis, vel etiam poſitivi humani, quando fructus ſperatur. Quia talis ignorantia eſt magnum quoddam proximi malum ac miſeria, & varia incommoda afferre poteſt, ut ſcandalum, habitum pravum &c. imo & periculum poſtea peccandi formaliter; nam ſæpe contingit ignorantiam fieri vincibilem ex invincibili, ideoque non ampliùs excuſare à culpa. Præterea id exigit ſtudium ac reverentia legis, cujus violatio facilè impediri poteſt. Et multò magis, ſi ex illa ignorantia oriatur ſcandalum, vel irreverentia Dei aut religionis, aut damnum tertii; ut ſi quis rem alienam bona fide retineret. 3. Si ſit invincibilis ignorantia medii neceſſarii ad ſalutem: quia talis ignorantia conjuncta eſt cum evidenti periculo damnationis.

Quæſt. III. *Qui ordo Correctionis fraternæ ſervandus eſt?*

Reſp. Per ſe loquendo ſervari debet ſecundùm omnes, ordo à Chriſto præſcriptus, ſcilicet ut proximus corripiatur primùm ſecretò, deinde coram uno aut duobus aliis, ſi ſecreta monitio non profuerit, tum verò res ad Prælatum Eccleſiæ ſeu Superiorem deferatur, Matth. 18. *Corripe eum inter te & ipſum ſolum .... Si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos ..... Quod ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ.* Quia dic ordo eſt præcepti tum poſitivi; nam hæc verba *Adhibe, dic,* tam præceptum ſonant, quam illud *Corripe;* & Chriſtus eodem tenore verborum ſubſtantiam præcepti & ordinem in ejus executione ſervandum ſtatuit: tum etiam naturalis; nam lex naturalis præcipit ut proximum corrigamus ſine detrimento illius famæ, ſi fieri poſſit; vel certè cum minimo, quod ſufficit ad correctionem, ſi ſine aliquo fieri nequeat Correctio. Neque enim licet proximi famam lædere ſine neceſſitate. Igitur ſi ſufficit ſecreta monitio, non licet adhibere teſtes; ſi unus teſtis ſufficit, non licet adhibere plures; ſi teſtes non ſufficiunt, deferendum eſt peccatum ad ſuperiorem, qui pro ſua authoritate compeſcere poterit peccatum; quod neque tu, neque teſtes coercere potuiſtis.

Dixi, *per ſe loquendo*. Nam cùm præceptum hoc ſit affirmativum, non obligat pro omni tempore, ſed quando charitas & recta ratio dictat. Unde hi caſus ab omnibus excipiuntur, in quibus peccatum proximi ſtatim deferendum eſt ſuperiori.

1. Quando peccatum proximi eſt ita publicum, ut non cenſeatur infamari per denuntiationem factam immediatè ſuperiori. Nam tunc ceſſat ratio ſervandi famam; & tunc non ſolùm emendatio fratris, ſed etiam reparatio ſcandali per punitionem procuranda eſt. Ita S. Thom. in 4. diſt. 19. quæſt. 2. art. 3. ad 2. addens: *Si autem nondum in publicum devenit, ſed eſt in via deveniendi, tunc etiam denunciandum eſt, ut ſcandalo futuro occurratur.*

2. Quando peccatum etſi occultum, cedit in damnum communitatis, ut proditio, hæreſis, quæ ut cancer ſerpit, falſificatio monetæ, veneficium &c. & non conſtat impeditum iri per ſecretam monitionem, ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 33. art. 7. Nam bonum commune præferendum eſt privato, & illi ſuffi-

ſufficienter providendum, etiam cum infamia nocentis. Item ſi peccatum cedat in grave damnum tertii privati; ut ſi quis furtum grave vel necem alterius machinetur, ad turpia ſollicitet &c. niſi conſtet hoc malum impeditum iri per ſecretam monitionem, ex cap. 4. *de furt.* Quia ſecundùm ordinem charitatis præferri debet innocens nocenti voluntariè lædenti. *Quædam peccata occulta ſunt, quæ ſunt in nocumentum proximorum, vel corporale vel ſpirituale ...., & quia ille qui ſic occulte peccat, non ſolùm in ſe peccat, ſed etiam in alios; oportet ſtatim procedere ad denuntiationem, ut hujuſmodi nocumentum impediatur: niſi forte aliquis firmiter exiſtimaret, quod ſtatim per ſecretam admonitionem poſſet hujuſmodi mala impedire.* S. Thom. 2. 2. quæſt. 33. art. 7.

3. Quando prudenter judicatur non profutura tua monitio, nec aliorum inferiorum. Nam tunc duo priores actus eſſent inutiles, & proximus tunc eget Correptione ſuperioris ut patris, cui tunc revelatur ut ſingulari perſonæ, quæ tenet locum teſtis idonei, & quæ magis poteſt prodeſſe quàm alii. S. Th. quæſt. 33. art. 8. ad 4. & charitas exigit ut bonum ſpirituale præferatur famæ.

4. Si alter ſatisfactionem tibi debitam deneget, tunc potes illam petere à ſuperiore: quia jure tuo uteris.

5. Quando proximus ceſſit jus quod habet, ut defectus & peccata denuntientur ſuperiori, non præmiſſa monitione ſecreta, ut fit in noſtra Societate. Nam quiſque poteſt juri ac favori ſuo renunciare, cap. *6. de privil.* niſi id vergat in aliorum damnum. Ordo autem Correptionis fraternæ in peccantis favorem conſtitutus eſt, & fundatur in jure famæ, cujus quiſque Dominus eſt. Porro non licet delictum grave ſubditi perfectè emendatum ſine relapſus periculo deferre ſuperiori: quia ſine cauſa ſubditus apud ſuperiorem infamaretur.

Ex dictis ſequitur eum peccare mortaliter. 1. Qui ex timore, ne proximus offendatur, & ne ipſe inde aliquod leve damnum patiatur, omittit in re gravi Correctionem, quam putat profuturam. 2. Qui ſine juſta cauſa non ſervat ordinem à Chriſto præſcriptum. 3. Qui corripit vel denunciat non ex Charitate, ut proximus emendetur, ſed ex odio gravi, ut confundatur, ac deprimatur.

CAPUT VI.

De Peccatis Charitati ſpecialiter oppoſitis.

NOta. Licet omnia peccata Charitati generaliter adverſentur, & ideo quodvis mortale ejus habitum deſtruat; ſunt tamen quæ illi ſpecialiter opponuntur, & directè pugnant contra ejus actus. Qualia ſunt odium, acedia, invidia, diſcordia, contentio, ſchiſma, rixa, ſeditio, bellum, ſcandalum: quæ ſunt mortalia ex genere ſuo, cum directè ac ſpecialiter opponantur Charitati, & excludant à regno Dei, ad Gal. 5.

§. I.

De Odio Dei & proximi.

Quæſt. I. QUid eſt Odium?

Reſp. Odium eſt averſio objecti. Duplex eſt, unum inimicitiæ, quo alicui perſonæ ex ejus diſplicentia volumus malum, quatenus ejus malum eſt; alterum abominationis, quo rem vel perſonam averſamur ut malam præcisè, vel ut malam nobis aut aliis.

Quæſt. II. *Quale peccatum eſt odium Dei?*

Reſp. Omne Odium inimicitiæ erga Deum eſt peccatum omnium graviſſimum; quia per ſe immediatè, directè & formaliter avertit à Deo, & opponitur directè actui Charitatis Dei, qui eſt actus omnium præſtantiſſimus, & ejus habitui. Nam ex Ariſtotele, illud eſt peſſimum, quod optimo eſt contrarium. Item omne Odium abominationis erga Deum eſt intrinſecè malum & mortale: quia eſt graviter injurioſum Deo, quaſi in eum cadere poſſit aliqua malitia, vel defectus ſeu ratio, ob quam averſione dignus ſit, cùm tamen Deus ſit eſſentialiter in omni ratione infinitè bonus, & perfectus.

Hinc graviſſimum ſcelus eſt optare, ut Deus non ſit, ut careat aliqua perfectione, v. gr. ſcientia, juſtitia, omnipotentia &c. aut de illa dolere. Item gaudere de offenſa Dei, ut tali &c.

Quæſt. III. *Quale peccatum eſt Odium proximi?*

Reſp. Odium inimicitiæ erga proximum eſt peccatum mortale ex genere ſuo. Nam directè opponitur Charitati proximi, & graviter prohibetur præcepto diligendi proximum, ex 1. Joan. 5. *Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum, homici-*

micida eſt : & ſcitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in ſemetipſo manentem . Poteſt tamen eſſe veniale ex levitate materiæ ; ut ſi ex levi diſplicentia perſonæ leve malum optetur. Aliud eſt de Odio Dei, quod ſemper eſt mortale, nec admittit levitatem materiæ, cùm vel leviſſimum malum Deo optare ſit Deo graviter injurioſum, quaſi in eo reperiatur aliqua ratio averſionis.

Odium verò abominationis erga proximum, ſi ſine juſta cauſa & inordinatè concipiatur, eſt culpa gravis vel levis pro gravitate vel levitate materiæ. Interdum tamen culpa vacat, & eſt laudabile, dum ſcilicet non adverſatur Charitati, ſed procedit ex amore benevolentiæ erga Deum, vel eum, quem ſic averſamur, aut alterum proximum, ſervato ordine debito Charitatis: ut cùm quis averſatur peccatorem, non qua homo eſt, ſed qua peccator eſt, ſeu quòd peccator ſit, in eo averſando ejus peccatum ut ejus malum eſt, juxta illud, Prov. 29. *Abominantur juſti virum impium*. Nam ſic odiiſſe nil aliud eſt quàm odiiſſe peccatum in ipſo ; & tale odium conjunctum eſt cum Charitate, qua eidem volumus ſalutem & ejus media, ac alia bona, quibus indiget.

Quæſt. IV. *An ſemper eſt peccatum optare malum proximo, vel de eo gaudere?*

Reſp. 1. Numquam licet optare & imprecari malum proximo, quatenus ejus malum eſt, vel gaudere de ejus malo ut tali, vel dolere de ejus bono, ut ejus bonum eſt. *Ita omnes*. Quia hæc ſunt actus odii & inimicitiæ, & repugnant Charitati ; ideoque ſunt mortalia ex genere ſuo, nec poſſunt eſſe venialia, niſi ob defectum ſufficientis advertentiæ, vel ob levitatem mali optati.

Item non licet optare etiam inefficaciter malum proximi, quamvis non ut malum illius, aut gaudere de eo, etſi inculpatè advenienti, vel dolere de ejus bono, quamvis non ex diſplicentia perſonæ, ſed præcisè propter bonum minus noſtrum, vel alterius proximi. Quia hi actus repugnant debito ordini charitatis, ex qua tenemur bonum proximi majus, & altioris ordinis præferre noſtro minori, & inferioris ordinis. Idque conſtat ex his propoſitionibus ab Innocentio XI. damnatis : 13. *Si cum debita moderatione facias ; potes abſque peccato mortali de vita alicujus triſtari ; vel de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere & deſiderare : non quidem ex diſplicentia perſonæ, ſed ob aliquod temporale emolumentum.* 14. *Licitum eſt abſoluto deſiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, ſed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura eſt pinguis hæreditas.* 15. *Licitum eſt filio gaudere de parricidio à ſe in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate conſecutas.*

Reſp. 2. Ex S. Thom. in 3. diſt. 33. art. 1. ad 4. *Quia Charitas ordinem habet, & plus debet diligere quiſque ſe, quàm alium, & propinquos quàm extraneos, & amicos quàm inimicos, & bonum commune multorum quàm bonum privatum unius : poteſt aliquis ſalva Charitate optare malum temporale alicui, & gaudere ſi contingit, non in quantum eſt malum illius, ſed in quantum eſt impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis aut Eccleſiæ. Similiter de malo temporali ejus, ſecundùm quod per malum pœna impeditur frequenter malum culpa ejus.*

Igitur, 1. Licet deſiderare affectu inefficaci aliquod malum temporale alteri, v. gr. morbum, & de illo gaudere præcisè propter ejus bonum ſpirituale, v. gr. ut peccare deſinat, & reſipiſcat: quia ſecundùm ordinem Charitatis, bonum ſpirituale præfertur temporali.

2. Licet ſic optare mortem juſtè obventuram hæreſiarchæ vel malefactori Reip. noxio, & de ea gaudere, non quatenus ipſius malum eſt, ſed quatenus per illam mortem majora mala impediuntur, & ob multorum bonum, quod præferendum eſt bono unius privati.

3. Licitè optas victoriam de hoſtibus in bello juſto, vel Turcarum excidium ob ingens bonum juſtum tuæ communitatis, vel Eccleſiæ. Quia bonum Eccleſiæ vel communitatis tuæ præferre debes bono alterius communitatis.

4. Licet optare malefactori pœnam meritam per judicem infligendam, vel ut ipſe aut alii coerceantur ab injuria inferenda tibi aut aliis, nam hoc eſt conſentaneum Charitati ; vel quia expedit reip. & bono communi, nam eſt actus pietatis erga remp. vel ut jus læſum reſarciatur, nam eſt actus juſtitiæ. At, ut dixi, numquam licet optare aliis vel ſibi majus malum ad vitandum minus ; quia hoc eſt contra debitum ordinem Charitatis. Hinc peccant mortaliter, qui ſibi mortem deliberatè optant ex gravi impatientia, ad vitandas aliquas leves moleſtias.

Quæſt. V. *Quid dicendum de Maledictione?*

Reſp. 1. Ex dictis conſtat eſſe mortale, proferre maledictionem gravem ex animo ut malum grave eveniat, v. gr. Diabolus te rapiat.

piat. Utinam mortuus ſis &c. Imò ſibi vel aliis malum grave ex ira imprecari; quamvis ſine animo ut eveniat, ſæpe mortale eſt, ſive ratione contumeliæ gravis, ſpectata perſonæ qualitate, ſive ratione ſcandali. Sic parentes graviter peccant liberis ſuis præſentibus grave malum oretenus ex ira imprecando: nam ſuo exemplo eos docent ſibi invicem, vel aliis malum grave imprecari, & iræ ſervire. Nec à mortali excuſatur, qui durante paſſione, grave malum evenire deliberatè voluit, etſi ſtatim poſtea noluiſſet, imo doluiſſet, ſi eveniſſet: quia revera paſſioni iræ deliberatè conſenſit in re gravi. Item mortale eſt ſeipſum ex ira deliberatè dæmoni devovere, ob fœditatem ac perverſitatem rei. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, eſſe peccatum veniale, vel propter parvitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur; vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex ſubreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maximè ex affectu penſantur.* S. Thom. 2. 2. q. 76. art. 3. Hinc confitens maledictionem interrogari debet, an ex animo malum grave ſibi, vel alteri imprecatus fuerit, an cum ſcandalo vel contumelia, & quale malum in ſpecie optaverit: nam maledictiones ſunt diverſæ ſpeciei, pro diverſitate malorum optatorum; actus enim voluntatis mali ſumunt ſpeciem etiam ex objecto materiali.

Reſp. 2. Maledictio gravis effuſa in non ſubditum præſentem, non ſolùm Charitati, ſed etiam juſtitiæ repugnat. Nam eſt etiam gravis & injuſta læſio honoris proximi, ſeu contumelia, ideoque obligat ad ſatisfactionem.

Nota. Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus ſunt utiles homini, eſt æquivalenter maledicere homini. Maledicere illis in quantum ſunt creaturæ Dei, eſt blaſphemia. Maledicere verò eis ſecundùm ſe conſideratis *eſt otioſum & vanum, & per conſequens illicitum*. Ita S. Thom. quæſt. 76. art. 2. Hoc tamen ultimum cenſetur ſolùm veniale per ſe, ut ſi ruſticus equis ſuis mortem vel diabolum optet.

§. II.

De diſcordia, contentione, ſchiſmate, rixa, & ſeditione.

I. Diſcordia eſt diſſenſio voluntatis à voluntate alterius in iis, quæ quis tenetur velle ex Charitate Dei vel proximi. Opponitur concordiæ, quæ conſiſtit in voluntatum conſenſione. Eſtque peccatum mortale ex genere ſuo, ex Gal. 5. ubi *diſſenſiones* numerantur inter opera carnis, de quibus ibi dicitur: *Qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur*. Tum quia Prov. 4. *Deus deteſtatur eum, qui ſeminat inter fratres diſcordias*. Tum quia ſpecialiter opponitur Charitati, cujus eſt voluntates unire. Sed ad hoc requiritur, ut ſcienter quis diſſentiat à bono Dei vel proximi, in quo debet conſentire, ut docet S. Thom. q. 37. art. 1. addens non eſſe peccatum diſcordiæ, cùm unus æſtimat hoc eſſe bonum, & pertinere ad honorem Dei, vel utilitatem proximi; alius autem habet contrariam opinionem: niſi hujuſmodi diſcordia ſit cum errore circa ea, quæ ſunt de fide aut neceſſitate ſalutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur.

II. Contentio eſt altercatio verborum, quibus inordinatè quis alteri contradicit. Eſt peccatum mortale ex genere ſuo, ſicut alia, quæ ſunt contra Charitatem. Unde, ad Gal. 5. *Contentiones* numerantur inter opera carnis excludentia à regno Dei. Contentio autem ſemper eſt mortalis. 1. Si impugnetur veritas ad fidem, bonos mores, pietatem, & juſtitiam, vel grave bonum proximi ſpectans. Si tamen veritas non impugnetur ſeriò, ſed ſolum exercitii cauſa, ad illuſtrandam explicandamque veritatem, vel ad explorandam doctrinam alterius, ſecluſo ſcandalo & modo inordinato, non eſt peccatum. 2. Si contentio fiat cum periculo ſcandali, vel cum gravibus maledictis, conviciis, contumeliis. Eſt autem ſolùm venialis, ſecluſis conviciis ac ſcandalo, ſi materia ſit levis, vel inordinatio ſit ſolùm in modo, v. gr. ſi ſolùm fiat cum nimia acrimonia, clamoribus, aut ex ſolo ſtudio vincendi adverſarium.

III. Schiſma eſt voluntaria ſeparatio baptizati ab unitate Eccleſiæ: ſive eſt ſubtractio ab obedientia Eccleſiæ, vel Summi Pontificis ejus capitis in ſpiritualibus; vel etiam ſeparatio voluntaria à ſolis membris Eccleſiæ. De hoc ſic ait S. Thom. q. 39. art. 1. *Eſt ſpeciale peccatum, ex eo quod intendit ſe*

ab

ab unitate ſeparare; quam Charitas facit, quæ non ſolùm alterum alteri unit ſpiritualis dilectionis vinculo, ſed etiam totam Eccleſiam in unitate ſpiritus. Et ideò propriè Schiſmatici dicuntur, qui propria ſponte & intentione ſe ab unitate Eccleſiæ ſeparant . . . . Eccleſiæ autem unitas in duobus attenditur, ſcilicet in connexione membrorum Eccleſiæ ad invicem, ſeu communicatione, & iterum in ordine omnium membrorum Eccleſiæ ad unum caput ſcilicet Chriſtum, cujus vicem in Eccleſia gerit Summus Pontifex. Et ideo Schiſmatici dicuntur, qui ſubeſſe renuunt Summo Pontifici, & qui membris Eccleſiæ ei ſubjectis communicare recuſant.

Schiſma aliud eſt purum, quod Charitati ſolùm & paci ac obedientiæ opponitur, quale eſt in iis, qui cùm credant unam eſſe Sanctam Eccleſiam ſub viſibili capite Romano Pontifice conſtitutam, & quidquid Eccleſia Romana credit; tamen ex malitia voluntatis, ſeu ſuperbia, nolunt cum quadam rebellione Papæ ſubeſſe ac obedire; vel reliquis Eccleſiæ membris uniti eſſe. Et aliud cum hæreſi conjunctum, ut cum quis ſe *ſeparat ab obedientia Papæ, quia non credit ejus poteſtatem*, ait Toletus.

Porrò omnes hæretici ſunt etiam Schiſmatici, cum ab unitate Eccleſiæ ſe ſeparent, contrariam doctrinam ſectando. Schiſmaticum eſſe, qui non à Papa, nec ab univerſis Eccleſiæ membris, ſed ſolùm à ſuo Epiſcopo Papæ unito & verè ſubjecto, ſe ſeparat, vel etiam à ſolis fidelibus membris illius diœceſis, docent Bellarminus, Valentia, & alii, ex S. Cypriano, in Can. *Scire* quæſt. 9. 1. Quia hic etiam implicitè, & indirectè ſe ſeparat à Summo Pontifice ac reliquis Eccleſiæ membris, quatenus Epiſcopus, ejuſque ſubditi habent ſubordinationem & connexionem cum Papa & aliis Eccleſiæ membris, ut quædam pars cum ſuo capite, ac reliquis ejuſdem corporis partibus. Sic manus à brachio ſeparata, hoc ipſo etiam ſeparatur à capite & à toto corpore.

Eſt autem Schiſma graviſſimum ſcelus, ut conſtat ex Patribus, cùm lædat præclariſſimum quoddam bonum commune; nempe ipſam Eccleſiæ unitatem. *Quiſquis ab hac Catholica Eccleſia fuerit ſeparatus, quantumlibet laudabiliter ſe vivere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere quod à chriſtianitate disjunctus eſt, non habebit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum*, ait Sanctus Auguſtinus cum multis aliis Epiſcopis in Epiſt. 52. quæ eſt Concilii Zertenſis.

IV. Rixa eſt pugna manuum & verborum inter privatos, cùm ſcilicet aliqui ex ira invicem ſe percutiunt authoritate privata. In aggreſſore eſt peccatum mortale ex genere ſuo, cùm ſit contra Charitatem & juſtitiam, & ad Galat. 5. *Rixæ* numerantur inter opera carnis excludentia à regno Dei. *In eo autem qui ſe defendit poteſt eſſe ſine peccato, & quandoque cum peccato veniali, & quandoque cum mortali ſecundùm diverſum motum animi ejus, & diverſum modum ſe defendendi. Nam ſi ſolo animo repellendi injuriam illatam, & cum debita moderatione ſe defendat, non eſt peccatum, nec propriè poteſt dici Rixa ex parte ejus. Si verò cum animo vindictæ vel odii, vel cum exceſſu debitæ moderationis ſe defendat, ſemper eſt peccatum. Sed veniale quidem, quando aliquis levis motus odii vel vindictæ ſe immiſcet, vel cum multum non excedit moderatam defenſionem. Mortale autem, quando confirmato animo in impugnantem inſurgit ad eum occidendum, vel eum graviter lædendum.* S. Thom. 2. 2. qu. 41. art. 2.

V. Seditio eſt bellum aggreſſivum unius partis reip. adverſus aliam, vel adverſus principem ſuum. Eſt ſemper mortalis, nam ſemper graviter adverſatur unitati, paci, ac bono communi, & etiam juſtitiæ, cum authoritas bellandi reſideat in ſolo principe, vel rep. libera.

§. III.

De Bello.

Quæſt. I. **A**N *bellum etiam offenſivum poteſt eſſe licitum?*

Reſp. Affirm. Quia 1. Luc. 3. S. Joann. Bapt. rogatus à militibus quid ſibi ad ſalutem eſſet agendum; non juſſit ut malitiam desererent, ſed ne quemquam concuterent. 2. Deus, Deuteron. 23. Leges belli gerendi dedit. 3. Principi ſummo & reip. liberæ licet jus ſuum tueri ac repetere. Cùm autem careant ſuperiore, à quo jus ſuum obtinere poſſint, debuit iis jure naturæ competere poteſtas ad jus ſibi dicendum, & cogendam partem adverſam ad ſibi ſatisfaciendum: alioqui non poſſet communitas perfecta in pace conſervari. De defenſivo per ſe patet, cum jure naturæ unicuique liceat injuſtam vim vi repellere cum debita moderatione.

Quæſt. II. *Quænam requiruntur ut Bellum ſit licitum?*

Reſp.

Reſp. Ex Sanct. Auguſtino lib. 22. contra Fauſtum cap. 74. & 75. ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 40. & communi Doctorum ſententia, hæc tria.

1. Poteſtas ſuprema, quæ reſidet vel in rep. libera, vel in principe ſupremò, cui cura reip. commiſſa eſt. Nam qui habent ſuperiorem, poſſunt ejus authoritatem implorare ad injuriæ compenſationem; & ſic bellum non poteſt eſſe eis licitum.

2. Cauſa juſta, quæ eſt dumtaxat graviſſima injuria principi vel ſubditis illata, quam tollere, vel pro ea ſatisfacere pars adverſa recuſet. Ex S. Auguſtin. in c. *Dominus*, 23. quæſt. 2. ibi. *Bella juſta definiri ſolent, quæ ulciſcuntur injurias, ſi qua gens vel civitas, quæ Bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit, quod à ſuis improbè factum eſt, vel reddere quod per injuriam ablatum eſt.* Nam Charitas & juſtitia exigunt, ut ſine graviſſima & neceſſaria cauſa non inferantur aliis graviſſima damna, qualia fiunt in Bello. Quòd ſi majora incommoda, quam commoda præſertim reſpectivè ad honorem Dei & bonum religionis catholicæ ſecutura prævideantur, à bello abſtinendum eſt: quia ſecundùm debitum ordinem rerum & Charitatis, honor Dei, bonum Eccleſiæ, ſalus æterna proximi præferri debent bono temporali ſtatus politici.

3. Recta intentio, ut non geratur bellum ex odio, avaritia inordinata, cupiditate amplificandi imperii, ſed ad publicam quietem ac juſtitiam ſervandam, vel ad opitulandum injuſtè oppreſſis.

Porrò licet etiam aliis tanquam ſociis auxilium præbere principi habenti juſtam cauſam bellandi, & huic uti aliorum auxilio, quamvis ſint diverſæ religionis, modò abſit ſcandalum & periculum Fidei ac ſacrilegiorum, ſicut Judas Machabæus fœdus cum Romanis iniit, 1. Mach. 8. Nam per ſe loquendo licet alium in re juſta juvare. At non licet in Bello etiam juſto advocare infideles & hæreticos in auxilium, vel iis opem ferre, quando adeſt periculum ſcandali, ſacrilegiorum, incrementi hæreſeos, & detrimenti veræ religionis. Quia ſalus æterna proximi, & præſertim multorum, præferenda eſt cuilibet bono temporali; & principes tenentur ſupra omnia Chriſto ſervire, ejuſque regnum quod eſt Eccleſia catholica, quam ſanguine ſuo acquiſivit, quantùm poſſunt, integrum conſervare, imo & amplificare. *Major vobis Fidei cauſa debet eſſe quàm regni, ampliuſque pro parte Eccleſiarum clementia veſtra debet eſſe ſollicita, quàm pro omnium ſecuritate terrarum. Subſequentur enim omnia proſpera, ſi primitus quæ ſunt Deo chariora ſerventur ..... pro veſtri enim imperii ſalute geritur, quidquid pro quiete Eccleſiæ, vel ſanctæ religionis obſervantia laboratur*, ait Sanct. Cæleſtinus I. Epiſtol. ad Theodoſ. Imper. in actis Concil. Epheſ.

Cæterum quamvis non poſſit dari Bellum utrimque juſtum ex natura rei, cùm circa idem non poſſint eſſe jura contraria; fieri tamen poteſt, ut neutra pars peccet bellando, ob ignorantiam invincibilem.

Quæſt. III. *Quænam ante Bellum & in ipſo Bello fieri debent, ut liceat?*

Reſp. 1. Ante Bellum tenetur princeps rem diligenter examinare cum viris probis ac peritis, & habere certitudinem ſaltem moralem de juſtitia cauſæ. Nam cùm ex Bello graviſſima ſequantur mala ac incommoda, etiam innocentibus, Charitas & Juſtitia exigunt, ut non inferatur, niſi planè conſtet de cauſa juſta & ſufficienti. Et verò ſi non licet hominem privatum in dubia cauſa punire; multò minùs licet multos & totam remp. Quod ſi juſtitia ſit dubia, & alter ſit in poſſeſſione, certa injuſtitia eſt bellare, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. Deinde tenetur parti adverſæ juſtitiam cauſæ & ſuas prætenſiones proponere, ut illa poſſit ſatisfacere injuriæ illatæ, vel reſtituere ablata ſine alio damno: nam Bellum ſine neceſſitate geri licitè nequit, propter ingentia mala, quæ cum eo conjuncta eſſe ſolent. Ex S. Auguſtin. in cap. *Noli*, quæſt. 1. *Pacem habere debet voluntas, Bellum neceſſitas*. Hinc æqua ſatisfactio oblata acceptari debet; alioqui Bellum ſine juſta cauſa & neceſſitate fieret.

Reſp. 2. In Bello juſto licita ſunt ea omnia & ſola, quæ juxta conſuetudinem chriſtianorum neceſſaria ſunt ad aſſequendum finem Belli, ſcilicet vel ad recuperanda injuſtè ablata, vel injuriam juſtè vindicandam, & ad ſecuritatem reip. ſtabiliendam. Nam cùm finis licitus ſit, licita ſunt etiam media per ſe ad illum neceſſaria, non autem alia, quæ proximo nocent, cùm nemini ſine juſta cauſa damnum inferre liceat.

Hinc 1. Licet occidere hoſtes pugnantes & reſiſtentes, non tamen innocentes, qui non pugnant, ut ſunt clerici, ſenes, mulieres, pueri, ruſtici, opifices &c. quamvis ſint partes reip. hoſtilis, quia nunquam licet directè occidere innocentes. Neque enim reſp.

poteſt

poteſt puniri in ſuis membris, niſi ſecundùm id, quod ejus dominio ſubeſt, qualis non eſt vita civium. Indirectè tamen & per accidens poſſunt interfici, ut cùm urbs expugnari, vel nocentes ſeu milites vinci nequeunt, niſi cum periculo & occiſione innocentum. Quia bonum publicum, quod ex victoria ſperatur, eſt majus bonum quàm victoria aliquorum, quorum mors præter intentionem ſequitur. Et alioqui non poſſet contra nocentes Bellum geri, & ſic cauſa bellantium fruſtra eſſet juſta.

2. Licet ſpoliare bonis cives etſi non pugnantes, qui ſunt membra reip. hoſtilis, ſi hoc neceſſarium ſit ad finem Belli. Quia cùm ſint pars reip. ipſa juſtè punitur in illis, & debilitatur privatione bonorum, quæ ejus dominio ſubjiciuntur.

3. Licet uti inſidiis & ſtratagematibus, ex Joſue, cap. 8. Et cap. *Dominus* ſupra cit. quia non ſunt mendacia, ſed occultatio veritatis.

4. Civitas capta dari ſine gravi neceſſitate non poteſt in prædam, propter multa ſcelera & mala, quæ in tali deprædatione à militibus committi ſolent. Et ſi detur, tenentur duces diligentiſſimè curare, ne ſcelera committantur.

5. Ea, quæ caveri nulla prudentia poſſunt, ut veneno inficere puteos, aquas, glandes, non licent; quia ſunt contra jura Belli & gentium. Item chriſtiani à chriſtianis capti non poſſunt fieri ſervi, nam id ex conſuetudine gentis chriſtianæ receptum eſt, in honorem religionis chriſtianæ, & libertatis, quàm per Chriſtum conſecuti ſumus: unde eſſet contra jus gentis chriſtianæ.

6. Non licet victori retinere urbes captas, & alia bona immobilia hoſtium, niſi quatenus debitam compenſationem vel ſatisfactionem non excedunt, vel neceſſaria ſunt ad ſecuritatem in poſterum contra victos ſtabiliendam. Nam compenſatio debet eſſe commenſurata debito, & pœna culpæ, alioqui eſt injuſta.

7. Princeps tenetur inchoatum bellum finire, ſi æqua ſatisfactio offeratur, ſecuritas ſufficiens præſtetur, & compenſentur impenſæ Belli; quia tunc ceſſat cauſa continuandi Belli; quod proinde jam foret illicitum.

Reſp. 3. Jure naturali nihil fieri licet contra juſtitiam, jus gentium, fortitudinem, charitatem, & veram religionem. Et Fides data hoſtibus ſervanda eſt, ex S. Auguſt. in cap. *Noli*. Nam hæc obligat jure naturali & gentium; & hoc neceſſarium eſt ad pacem ac bonum commune regnorum. Nam ſi fœdera publica inter regna & principes non obligarent, nec neceſſariò ſervanda eſſent, nulla pax aut ſocietas inter genus humanum conſiſtere poſſet. Quod intellige, niſi hoſtes ipſi fidem fregerint: nam tunc eſt quædam compenſatio, & pacta cenſentur fieri ſub hac conditione, ſi alter promiſſis ſteterit, nec fidem fregerit.

Reſp. 4. Tenentur Princeps & ejus duces militibus juſta ſtipendia ſolvere, & impedire omnia crimina, quæ impedire moraliter poſſunt, curareque ne proprii ſubditi iniquis vexationibus graventur, alioqui tenentur ad compenſanda damna ſecuta ex omiſſione ſolutionis, vel diligentiæ debitæ, cùm ſint eorum cauſa contra proprium officium & juſtitiam.

Reſp. 5. Ex communi ſententia bona juſto bello capta, ſi ſint immobilia, cedunt principi aut reip. Si mobilia, ſunt capientium, niſi ex conſuetudine regionis ea dividenda ſint inter milites, aut una pars cedat principi. Tamen bona injuſtè acquiſita ab hoſtibus, reſtitui debent eorum dominis, ex lib. 20. §. *de captivis*, cùm jus habeant in illa, nec ſint hoſtium.

Quæſt. IV. *An Repreſaliæ licitæ ſunt?*

Reſp. Affirm. Poſitis certis conditionibus. Quia auctoritate publica uſurpari poſſunt per compenſationem bona ſubjecta dominio reip. quæ in culpa eſt, dum non procurat reparationem injuriæ à ſuis membris illatæ alterius reip. civibus. Sed hæ conditiones requiruntur. 1. Ut conſtet de injuria illata. 2. Ut princeps vel magiſtratus civium nocentium rogatus debitam ſatisfactionem deneget. 3. Ut fiant auctoritate principis civium læſorum. 4. Ne plus damni inferatur quàm juſta ſatisfactio requirit. 5. Ut non fiant in perſonas Eccleſiaſticas, & earum bona, c. ult. *de injur. in 6.*

§. IV.

De Scandalo.

Quæſt. I. Quid eſt ſcandalum?

Reſp. 1. Generatim duplex eſt, nempe activum & paſſivum. Scandalum activum eſt dictum, vel factum minùs rectum, præbens alteri occaſionem peccandi. Sub dicto vel facto comprehenditur etiam omiſſio externa: nam qui omittit agere, vel loqui, quod debet, aliis eſt ſcandalo.

Dici-

Dicitur minus rectum, hoc eſt, quod vel malum eſt, ut ſi turpia loquaris coram adoleſcente; vel mali ſpeciem habet, ut ſi mulierem ſuſpectam domi tuæ aleres, licet cum ea nec peccares, nec periculum tibi eſſet cum ea peccandi: aut ſi juſta de cauſa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. Unde illud, 1. ad Theſſ. 5. *Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.*

Scandalum paſſivum eſt ipſa ruina ſeu peccatum proximi, ex occaſione facti vel dicti vel omiſſionis alterius commiſſum. Dividitur in ſcandalum puſillorum ſeu infirmorum, quod oritur ex ignorantia vel infirmitate peccantis; & in phariſaicum ſeu merè acceptum, quod oritur ex ipſa malitia peccantis. Sic vocatur, quia Phariſæi ex inſigni malitia occaſionem peccandi ex ſanctiſſimis Chriſti dictis & factis ſumebant.

Quæſt. II. *An Scandalum eſt ſpeciale peccatum?*

Reſp. 1. Dare ſcandalum directè, inducendo ſcilicet proximum ad peccandum, etſi non ex intentione expreſſa ut peccet & pereat, ſicut facit dæmon, ſed propter utilitatem vel voluptatem aliquam propriam, aut alterius, eſt peccatum ſpeciale contra charitatem. Nam Lex charitatis in Deum & proximum vetat ne offenſam Dei & malum ſpirituale proximi quovi modo procuremus. Præterea hoc directè opponitur præcepto correctionis fraternæ, cum ſint contraria revocare proximum à peccato, & eum in illud inducere.

Imo talis inductio habet duplicem malitiam in confeſſione exprimendam, unam contra charitatem, & alteram contra virtutem, cui repugnat opus illud malum; nam ſingulæ virtutes obligant directè ad ſuos actus eliciendos, & indirectè ad non procurandam ſui violationem in aliis. Præterea inducens conſentit peccato, ad quod inducit: Ergo illius reus eſt: nam, ex Rom. 1. eadem pœna æterna digni ſunt qui faciunt, & qui conſentiunt facientibus.

Hinc 1. numquam licet petere ab alio vel ei ſuadere id, quod ipſe non poteſt ſine culpa præſtare; nam hoc eſſet inducere in peccatum.

2. Qui fœminam induxit ad fornicationem, peccat tum contra caſtitatem, tum etiam contra charitatem: cum fuerit ei cauſa ruinæ; unde hæc circumſtantia inductionis in confeſſione explicanda eſt. Idque etiamſi ipſa fuerit parata ad malum; nam non eſt hic & nunc in actuali voluntate peccandi, ſed ſolum in habituali: unde ſine tua inductione hic & nunc non committeret hoc peccatum.

3. Conſilium pravum ſpecificatur à peccato, quod conſulitur, & eſt etiam contra charitatem.

4. Laudans alium de peccato commiſſo, vel vituperans quod non commiſerit, tenetur explicare ſpeciem peccati, circa quod fuit laus, vel vituperium. Nam illæ laudes vel vituperia ſunt exhortationes ex ſe ordinatæ ac aptæ ad inducendum in peccatum, & ad complacendum de illo, ſi commiſſum eſt: quare ſumunt ab illo ſuam ſpecialem malitiam tanquam ab objecto.

Reſp. 2. Dare ſcandalum indirectè tantùm, non intendendo peccatum alterius, nec ad illud inducendo, ſed præcisè faciendo vel dicendo coram illo aliquid malum, vel mali ſpeciem habens, eſt peccatum mortale ex genere ſuo, & ſpeciale contra charitatem. *Ita S. Antoninus, Navar. Suarez, Valentia, & alii multi.* Prob. 1. Ex Matth. 18. *Væ homini illi per quem ſcandalum venit.* Ubi Chriſtus loquitur de ſcandalo ſimpliciter & generaliter. Et, ex Roman. 14. *Si propter cibum frater tuus contriſtatur, jam non ſecundùm charitatem ambulas*; ubi agitur de cibis Lege veteri abrogata vetitis, ideoque jam licitis. Et, ex 1. ad Corinth. 8. *Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis, &c.* Ubi ut grave peccatum contra charitatem reprehenditur ſcandalum indirectum, quo fideles plenè inſtructi carnes idolo immolatas comedebant coram infirmis falsò putantibus, id eſſe de ſe illicitum, qui inde præter intentionem comedentium impelli poterant ad eas contra conſcientiam erroneam comedendas. 2. Quia ſecundum omnes, Lex charitatis in Deum & proximum obligat ad cavendum & impediendum etiam in aliis peccatum, quod eſt offenſa Dei & maximum malum proximi. Item obligat ad proximum à peccato per correctionem fraternam retrahendum; ergo à fortiori obligat ad non conjiciendum eum per ſcandalum in peccatum vel ejus periculum. Et verò ad contrahendam malitiam aliquam ſufficit ut liberè fiat id, quocum conjuncta eſt, & cognoſcitur vel cognoſci poteſt ac debet eſſe conjuncta: nam tunc illa malitia eſt ſaltem interpretativè volita.

Imo hoc ſcandalum indirectum, ex communi ſententia, contrahit etiam malitiam pec-

peccati, cujus datur occaſio, exprimendam in confeſſione. Tum quia dans illud, vult ſaltem interpretativè tale peccatum alterius, volendo ſine juxta cauſa id, ex quo prævidet ſecuturum, vel ejus periculum: tum quia virtus omnis non ſolum vetat actus ſibi contrarios, ſed etiam ne detur aliis occaſio illos ponendi.

Eſt autem mortale, ſi detur occaſio culpæ mortalis; veniale verò, ſi detur ſolum occaſio venialis, ſecluſo periculo gravioris mali: nam quamvis peccatum veniale ſit gravius malum quolibet temporali, eſt tamen leve in ſuo genere, & reparatu facile.

Hinc peccant mortaliter contra charitatem & caſtitatem. 1. Qui imagines, vel ſtatuas nudas faciunt, vel palam exponunt, nam hæ æquè ſaltem inducunt ad peccatum, quam ſermo obſcœnus. 2. Qui ſcribunt, imprimunt, recitant, tradunt libros amatorios, cantilenas turpes &c. Item qui componunt, vel agunt comœdias obſcœnas, aut periculoſas ratione verborum, factorum, aut geſtuum. Nam hi omnes ſunt cauſæ ruinæ multorum. Nec refert quod eam non intendant, nam dant ei ſufficientem cauſam. Item qui ſua præſentia eas approbant, iis conſentiunt; & cooperantur ſolvendo mercedem agentibus. 3. Fœminæ quæ nudum pectus geſtant: nam hæc denudatio apta eſt ſcandalum parere infirmis, eos ad complacentias & deſideria prava inducendo; & chriſtianæ modeſtiæ ac ſanctitati repugnat. Nec poteſt excuſari conſuetudine, utpote contraria præcepto divino. 4. Puella, quæ ſine juſta cauſa ſe præbet conſpiciendam ei, a quo putat ſe turpiter concupiſcendam, quamvis id faciat ex mera vanitate, & ſine animo ejus amorem excitandi. *Ita communiter*. Item mortaliter peccant, qui alios vexationibus inducunt ad blaſphemias, contumelias graves, imprecationes, &c. nam cooperantur ad peccatum.

Præterea obſervanda ſunt ſequentia.

1. Peccatum ſcandali hoc ipſo committitur, quòd datur proximo occaſio peccandi, quamvis is reipſa non peccet; nam ad hoc ſatis eſt, quod peccatum proximi ex tua actione, vel omiſſione minus recta in talibus circumſtantiis, ſpectata ejus fragilitate, ſequi probabiliter poſſit. Nam tunc ei creas probabile periculum peccandi; & quod tunc non ſequatur peccatum, per te non ſtat, ſed per ipſum: ſicut mortaliter peccat, qui explodit catapultam cum periculo occidendi hominem, licèt nullus reipſa occidatur.

2. Peccatum coram aliis commiſſum habet malitiam ſcandali tunc ſolùm, quando eſt periculum probabile, ne ii, coram quibus committitur inde impellantur ad peccandum. Hinc blaſphemia coram ſolis Religioſis non habet rationem ſcandali. Qui verò publicè peccat, tenetur eam ſcandali circumſtantiam confiteri ratione periculi, cui ſe incitandi multos ad peccandum ſuo pravo exemplo exponit, ut rectè docent Azor, Sanchez, & alii.

3. Numerus eorum, quibus ſcandalum datur, debet in confeſſione declarari, ſicut numerus hominum uno ictu occiſorum. Nam numerus ſe habet ut objectum peccati, illudque in ſuo eſſe individuali conſtituit; & non ſolum aggravat, ſed etiam multiplicat peccatum.

4. Actus venialis, vel ex objecto indifferens poteſt eſſe mortalis ratione ſcandali, quando à tali perſona & coram talibus fit, ut probabile ſit periculum, ne inde alii ex infirmitate, vel ignorantia ſumant occaſionem peccandi mortaliter, ex *cap. 2. de novi oper. nunt.* Nam, ex 1. ad Corinth. 8. ſupra cit. comeſtio carnis idolo immolatæ, quæ per ſe licita eſt, fit mortalis ratione ſcandali.

5. Cum fictio de ſe licita, quæ aliquam ſpeciem mali habet, tollitur ſcandalum, declarando juſtam cauſam agendi, quando hoc ſufficit ad amovendam ſuſpicionem omnem mali. Si comedens carnes die vetito ob rationem occultam, impedit ſcandalum, hanc aperiendo.

6. Quamvis juxta multos liceat, non auferendo occaſionem peccati, permittere unum peccatum, ut impediantur plura, verbi gratia, liceat hero non auferre occaſionem furandi famulis, aut filiis, quos ad furandum propenſos ac paratos novit, ut ſic deprehenſi puniantur & reſipiſcant, eo quod tunc rationabiliter permittat furtum unum, ut vitentur plura; non licet tamen talia ultrò ponere, aut pericula objicere: quia eſſet poſitivè cooperari peccato, & occaſionem præbere, ac creare alteri periculum peccandi, quod non licet.

Quæſt. III. *An tenemur omittere opus de ſe non malum, nec ſpeciem mali habens, ob ſcandalum paſſivum aliorum vitandum?*

Reſp. 1. Non tenemur illud omittere ob ſcandalum ortum ex malitia, cum adeſt rationabilis cauſa, ut utilitas magna noſtra, vel

vel alienæ, etiam temporalis. *Ita S. Thom. quæſt.* 43. *art.* 8. Quia cum ſcandalum illud ex ſola malitia ſcandalizati oriatur, ei ſoli imputatur: alioquin quivis per ſuam malitiam poſſet impedire commoda aliorum. Si tamen nulla eſſet neceſſitas, vel notabilis utilitas opus illud faciendi, omitti deberet: quia tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, etſi ex ſola ejus malitia ſecuturum, cum nulla adeſt juſta cauſa illud permittendi. *Layman*, *Valentia*, *& alii*.

Reſp. Ad vitandum ſcandalum paſſivum ex infirmitate vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec mali ſpeciem habens vel ſaltem differre, donec proximus moneatur ne ſcandalizetur, cum id ſine gravi incommodo poſſumus. Nam ex Lege charitatis tenemur impedire peccatum proximi infirmi, cum poſſumus ſine gravi noſtro incommodo ſeu damno, ex Eccli. 17. *Mandavit illis unicuique de proximo ſuo*. Hinc mulier, quæ prævidet aliquem in particulari ex ſuo aſpectu ſumpturum occaſionem peccandi ob infirmitatem, tenetur vitare ejus conſpectum, cum poteſt ſine gravi incommodo. Non eſt tamen obligatio omittendi actionem de ſe licitam, nec habentem per ſe, aut communi prudentum judicio ſpeciem mali, ne quis generatim ac indeterminatè ſumat inde occaſionem peccandi: nam alioquin hoc eſſet onus intolerabile, & obnoxium innumeris ſcrupulis. Hinc mulier, ad vitandum periculum vagi ac indeterminati ſcandali, non tenetur abſtinere ab ornatu honeſto & ordinario ſecundum ſuam conditionem; ſecus de extraordinario nec convenienti.

Quæſt. IV. *An omitti debet opus bonum ad vitandum ſcandalum paſſivum puſillorum ſeu infirmorum?*

Reſp. 1. Ad vitandum ſcandalum numquam licet facere actionem prohibitam lege naturali: quia numquam licet facere actionem intrinſecè malam, ſeu dedecentem naturam rationalem. Neque etiam licet omittere actum lege naturali præſcriptum, in iis circumſtantiis, in quibus præcipitur: quia omiſſio talis actus eſt intrinſecè mala, cum lex naturalis non præcipiat niſi id, quod neceſſarium eſt ad honeſtatem morum, ſpectatis omnibus circumſtantiis. Conſtat etiam ob ſcandalum aliorum nunquam poſſe omitti, ea quæ neceſſaria ſunt neceſſitate medii ad ſalutem: quia (ut ait S. Thom. quæſt. 43. art. 7.) *Secundum ordinem charitatis plus debet homo ſuam ſalutem ſpiritualem diligere, quam alterius.* Item non licet ob ſcandalum paſſivum omittere opus bonum in detrimentum fidei, vel boni communis ſpiritualis. Quo ſpectat illud S. Greg. hom. 7. in Ezech. *Si de veritate ſcandalum ſumitur, utiliùs permittitur naſci ſcandalum, quàm veritas relinquatur.*

Reſp. 2. Ad vitandum grave ſcandalum puſillorum, multi putant debere prætermitti præcepta mere poſitiva, præſertim humana, niſi ex ejuſmodi omiſſione majus damnum immineret vel tibi, vel aliis. Sic ſi te ituro ad Sacrum die feſto excitanda ſit cædes, vel gravis rixa, non debes ire. Item ſi mulier prævidens in ſui aſpectu aliquem in particulari ſcandalizandum ex infirmitate, tenetur omittere ſacrum etiam die feſto ſemel aut interum: quia cùm præcepta omnia charitati deſerviant, & ei tanquam fini ſubordinentur; non obligant in iis circumſtantiis, in quibus charitas dictat omittendam eorum obſervationem, ut impediatur grave peccatum proximi.

Reſp. 3. De bonis operibus, quæ ſunt ſolùm conſilii, docet S. Thomas quæſt. 43. art. 7. ea omitti non debere, ad vitandum ſcandalum ex mera malitia acceptum, juxta illud, Matth. 15. *Sinite illos, cæci ſunt, &c.* Nam Phariſæi ſcandalizabantur, quod Chriſtus cum publicanis & peccatoribus comederet, nec propterea id omiſit. Et alioqui quivis ſua malitia poſſet bona ſpiritualia aliorum impedire.

Si verò ſcandalum ex infirmitate aut ignorantia oriatur, occultari debent, vel interdum differri, donec ratio ſic agendi propoſita ſit. Nam ex Lege charitatis tenemus proximi ex infirmitate, vel ignorantia lapſuri ruinam impedire, cum facilè poſſumus. At tunc facilè poſſumus, cum tale opus non ſit præceptum, nec neceſſarium, & illud differendo, vel etiam omittendo ad impediendum peccatum proximi, exerceamus actum charitatis magis meritorium, quam foret ipſum opus, quod omittitur.

Quod ſi poſt redditam rationem non deſinant inde ſcandalizari; tunc ſcandalum ex mera malitia oritur, & ſic propter ipſum non eſſe dimittenda bona opera, docet S. Thom. *ibid.*

Quæſt. V. *An licet minus peccatum ſuadere volenti committere gravius, quando aliter gravius impediri nequit?*

Reſp. Id non licet loquendo de ſuaſione, aut alia indutione directa. Tum quia ſemper per ſe malum eſt inducere ad peccatum quod-

quodvis, etſi leve: nam numquam licet facere malum, nec proindè illud conſulere, ne quidem ut eveniant bona, ex Roman. 3. Tum quia qui conſulit minus peccatum, etiamſi conſulat ad impediendum majus, in peccatum illud minus conſentit, illudque approbat, quod eſt intrinſecè malum. Tum quia ſuadens eſſet moralis cauſa peccati minoris, ad quod alter non erat determinatus: ideoque ei meritò imputaretur. Porro illud effatum, *E duobus malis minus eligendum eſt*, non habet locum in peccatis, quæ liberè fiunt, & vitari poſſunt; ſed in his ſolum malis, quorum unum ſuſtinendi neceſſitas incumbit.

r Tamen peccata inæqualia commitere volentem deterrere licet à graviore, tacendo de alio minùs gravi, quia hoc eſt dumtaxat ſuadere omiſſionem gravioris.

Quæſt. VI. *Quandonam eſt peccatum ſcandali vendere vel dare alteri rem aut operam de ſe licitam, quas male uſurus prævidetur, vel probabiliter putatur?*

Reſp. 1. Peccatum eſt, quando denegari poteſt ſine gravi damno. Quia ſecundum omnes, teſte Delugo, quiſque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, ſi poteſt ſaltem ſine gravi incommodo; Ergo à fortiori tenetur non ſuppeditare materiam vel operam, qua uſurus eſt ad peccandum: nam charitas eſt velle bonum dilecto, & removere malum illius. Deinde quiſque tenetur peccantem corripere, ſcandalum amovere: ergo à fortiori materiam peccandi non præbere. Præterea talis meritò cenſetur ſaltem interpretativè velle ruinam alterius.

Hinc mortaliter peccant caupones, qui ſecundam refectionem bene pranſis, vel carnes die jejunii præbent hoſpitibus, quos ſciunt vel prudenter judicant non habere diſpenſationem, niſi fortè ex denegatione graviſſimum malum ipſis immineat, ut mors, incendium, vulnera, &c. Secus, ſi iſta præbeant viris honeſtis petentibus, de quorum diſpenſatione non certò iis conſtet: nam in dubio debent præſumere eſſe legitimè diſpenſatos. Item qui præbent vinum copioſum iis, quos eo inebriandos prævident: nam ſine juxta cauſa omittunt impedire peccatum proximi; imò materiam peccandi ſuppeditant, cum moraliter poſſint & debeant iis denegare. Nec lucrum eſt quærendum ex caſu, in quo eſt alterius peccatum, nec eſt tanti momenti, cum tamen ebrietas ſit damnum maximum animæ & corporis, & ſcandaloſum, ac ſæpè nocendi injuſtè aliis occaſionem & cauſam afferat. *Ita Sanchez, Valentia, & alii.*

Idem dic de iis, qui vendunt venenum aliis, quos non conſtat bene uſuros, verbi gratia, ad confectionem medicinæ vel colorum, aut merces iis, qui abuſuri ſunt. Neque hi excuſantur eo quod ſi non vendunt, alii vendituri ſunt, quia illi peccabunt vendendo; non licet autem peccare, eo quod cæteroquin alii ſint peccaturi; neque factum aliorum immutat tuam cooperationem.

Neque etiam excuſantur eo quod ii, quibus iſta tradunt, jam ſint animo parati ad peccandum: quia adhuc cooperantur actui externo malo, quo prava illa voluntas executioni mandatur. At peccatum eſt non ſolum velle malum facere, ſed etiam facere & exequi malum, & ejus executioni cooperari: nam lex non ſolum voluntatem furandi, v. gr. ſe inebriandi, &c. ſed etiam ipſum furtum actuale, ipſam ebrietatem, ejuſque cooperationem vetat; & actio externa ſeu executio rei illicitæ dedecet naturam rationalem, eſtque illicita, & contra legem divinam.

Reſp. 2. Non licet præbere operam vel rem aliquam, quæ in talibus circumſtantiis proximè ad peccatum adjuvat, & ad illud determinatè ordinatur. Quia tunc eſt moraliter cooperari peccato alterius. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Famulus, qui ſubmiſſis humeris ſcienter adjuvat herum ſuum aſcendere per feneſtras ad ſtuprandum virginem, & multoties eidem ſubſervit deferendo ſcalam, aperiendo januam, aut quid ſimile cooperando, non peccat mortaliter, ſi id faciat metu notabilis detrimenti, putà ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aſpiciatur, ne domo expellatur.* Nam hæ actiones in talibus circumſtantiis proximè ad peccatum adjuvant & ordinantur. Quare qui eas ponit, meritò cenſetur velle peccatum alterius, & ei conſentit. Hinc etiam non licet famulo gladium præbere hero ſuo alterum occidere volenti, furanti ſcalam admovere, meretricem in domum deducere, litteras amatorias ipſi deferre, &c. Nam hæc & ſimilia ad peccatum proximè concurrunt ſeu conducunt.

Reſp. 3. Licet rem & operam ex ſe licitam, nec per ſe ac proximè ad peccatum concurrentem præbere ea abuſuro, ſi adſit cauſa juſta & proportionata excuſans, & deſit intentio cooperandi ejus peccato, nec alter abutatur contra bonum Reip. vel Eccleſiæ.

ſiæ. Nam tunc iſta ſuppeditans, in æſtimatione prudenti non cenſetur cooperari alterius peccato, ſed ſolum illud permittere ex urgenti cauſa, ob quam non tenetur illud impedire; & peccatum ſoli malitiæ abutentis imputatur.

Hæc autem cauſa tantò gravior & urgentior debet eſſe. 1. Quantò gravius eſt peccatum, quod non impeditur. 2. Quantò ſubminiſtratio tua minus remotè illud attingit. 3. Quantò probabilius eſt, te non ſuppeditante, alterum non executurum peccatum. Item ex communi ſententia, requiritur major cauſa quando alter non eſt paratus ad peccandum, quia gravius malum patitur. 4. Si abuſurus ſit contra juſtitiam: tunc enim requiritur tantum malum vitandum, quod ex charitate non tenearis ſubire, ad impediendum tale damnum tertii: nam ſtrictiùs tenemur impedire peccata alterius, quæ nocent aliis, quàm quæ non nocent: in his enim ſolus peccans damnum ſpirituale voluntariè ſubit, in illis autem inſuper innocens damnum invitus patitur.

Hinc 1. Parochus poteſt & debet Euchariſtiam miniſtrare peccatori occulto eam publicè petenti.

2. Excuſantur caupones vinum vendentes militibus abuſuris ad ebrietatem, ſi denegare non poſſint ſine damno vitæ, vel bonorum omnium.

3. In neceſſitate licet ab alio petere, quod poteſt ſine peccato facere, quamvis prævideatur peccaturus, v. gr. mutuum quo indiges, ab uſurario.

TRACTATUS DE VIRTUTE RELIGIONIS.

Religio eſt virtus, qua Deo ut rerum omnium principio, cultus debitus ac ſupremus exhibetur. Per cultum intelligitur teſtificatio excellentiæ divinæ, cùm ſubmiſſione noſtra erga Deum. Religio non eſt virtus theologica, ſed moralis, cùm habeat pro objecto materiali actus, quibus Deus colitur, & pro objecto formali ſpecialem honeſtatem elucentem in præſtando cultu Deo debito ob ſummam ejus excellentiam: quæ excellentia divina eſt titulus ſeu ratio

ob quam honeſtum eſt præſtare Deo cultum ſupremum. Eſt tamen Religio virtutum moralium præſtantiſſima, quia ejus objectum immediatiùs & perfectius tendit in Deum, quàm objecta aliarum virtutum moralium.

Actus præcipui Religionis ſunt adoratio, ſacrificium, oratio, devotio, quæ eſt prompta & efficax voluntas præſtandi ea, quæ ad Dei obſequium pertinent: item laus Dei, gratiarum actio, votum, juramentum, adminiſtratio & ſuſceptio ſacramentorum, &c.

Porrò tenemur Deum colere non ſolum actibus internis, ſed etiam externis. Nam cum ſpiritu & corpore conſtemus, tenemur utriuſque actibus colere Deum, utpote utriuſque principium.

CAPUT PRIMUM.

De Adoratione, Oratione, & ſpeciatim de libris canonicis.

Quæſt. I. Quid & quotuplex eſt Adoratio?

Reſp. Adoratio latè ſumpta eſt actus, quo teſtificamur alterius excellentiam, & noſtram erga illum ſubmiſſionem ob ejus excellentiam. Hinc complectitur non ſolùm excellentiæ alterius ſignificationem, qui eſt propriè honor, ſed etiam ſubmiſſionem, & hujus teſtificationem, quam utramque ſuperaddit honori. Conſiſtit formaliter tum in voluntate teſtificandi excellentiam alterius, & ſe illi ſubmittendi, hujuſque ſubmiſſionis ſignum exhibendi ob ejus excellentiam; tum in exhibitione talis ſigni.

Adoratio latè ſumpta dividitur. 1. in latriam, quæ exhibetur Deo ob increatam & infinitam ejus excellentiam; in duliam, quæ exhibetur Sanctis ob eorum creatam excellentiam ſupernaturalem; in hyperduliam, quæ ſanctæ Virgini Dei Matri ob ſingularem ejus ſupra omnes Sanctos & Angelos excellentiam ſupernaturalem creatam exhibetur; & in politicam, quæ defertur viris, principibus, ſapientibus, &c. ob creatam excellentiam naturalem, ut potentiam, ſapientiam, &c. 2. In abſolutam, qua perſona adoratur propter excellentiam ſibi intrinſecam; & in relativam, qua aliquid adoratur ob excellentiam perſonæ, ad quam habet habitudinem aliquam, vel conjunctionem.

Adoratio verò ſtrictè ſumpta eſt cultus latriæ ſoli Deo debitus, conſiſtens in actu

quo teſtificamur increatam ac infinitam Dei excellentiam, & noſtram ſummam ſubmiſſionem erga illum, agnoſcimuſque ſupremum ejus in res omnes dominium, juxta illud Matthæi 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.*

Conſtat autem. 1. Solum Deum adorandum eſſe cultu latriæ, Sanctos verò colendos eſſe cultu duliæ, & B. V. cultu hyperduliæ. Nam adoratio debet eſſe commenſurata excellentiæ; cùm propter illam exhibeatur. 2. Chriſti, B. Virginis, & Sanctorum imagines, & reliquias colendas eſſe cultu relativo proportionato perſonæ, cujus ſunt: adoratio enim imaginis conſiſtit in ſigno aliquo externo ſubmiſſionis ac reverentiæ exhibito imagini propter excellentiam prototypi, ad teſtificandum ſubmiſſionem noſtram internam erga ipſum prototypum, hujuſque excellentiam ac ſuperioritatem agnoſcendam, ex Conc. Trid. ſeſſ. 25.

Quæſt. II. *An & qualis Oratio eſt præcepta?*

Nota. Oratio latè ſumpta eſt aſcenſus mentis in Deum: ſive quivis pius animæ motus, ſeu affectus in Deum; qualis eſt actus fidei, ſpei, amoris, laudis, gratiarum actio, &c. Strictè ſumpta, eſt petitio decentium Deo facta, ſive immediatè, ſive mediatè Sanctorum interceſſione. Duplex eſt oratio, ſcilicet mentalis, quæ fit ſolâ mente, & vocalis, quæ non ſolum mente fit, ſed etiam voce exprimitur. Hæc dividitur in privatam, quæ fit à perſona privata ac privato nomine; & in publicam, quæ fit à communitate, vel à Miniſtro nomine communitatis. Hinc recitatio Breviarii privatim à Clerico facta, eſt oratio publica; quia nomine Eccleſiæ & tanquam ejus legatus eam fundit.

Reſp. 1. Oratio frequens eſt omnibus adultis præcepta. *Prob.* 1. Luc. 18. *Oportet ſemper orare, & non deficere*, hoc eſt oportet orare frequenter & perſeveranter. Et, cap. 21. *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere iſta omnia, & ſtare ante Filium hominis*. 2. Quia ſine oratione debita non obtinentur auxilia omnia neceſſaria ad obſervanda omnia mandata & ad vincendas tentationes, ex Jac. 4. *Non habetis propter quod non poſtulatis*: & imprimis donum perſeverantiæ non eſt præparatum adultis niſi orantibus, ut docet S. Auguſt. lib. de dono perſever. cap. 16. Quare Catechiſm. Roman. ait: *Preces tanquam iſtrumentum neceſſarium nobis dedit* (Deus) *ad id, quod optaremus conſequendum, præſertim cùm quædam eſſe conſtet, quæ niſi ejus adjumento non liceat impetrare.*

Hinc oratio eſt adultis neceſſaria etiam neceſſitate medii ad ſalutem, cùm Deus ſtatuerit non dare gratiam perſeverantiæ & alia quædam neceſſaria, niſi orantibus.

Præceptum autem orandi obligat in gravi neceſſitate ac tentatione propria vel proximi, & ſæpiſſimè in vita; quia continuo Dei auxilio egemus, & ad illud obtinendum inſtituta eſt oratio tanquam medium ordinarium.

Reſp. 2. Oratio debet eſſe pia & honeſta: alioqui non eſſet actus religionis, nec cultus Dei. Ut talis ſit, debet fieri cum intentione, attentione, fide, fiducia, humilitate, devotione, decenti ac pia corporis compoſitione, & de rebus neceſſariis, vel conducentibus ad ſalutem & ad gloriam Dei: ita ut res de ſe indifferentes non petantur, niſi quatenus ex Dei ordinatione & cum ejus gratia poſſunt conferre ad ejus gloriam & ſalutem noſtram.

Porrò mortale eſt petere à Deo rem malam vel auxilium ad illam, quia in hoc eſt gravis irreverentia in Deum, quaſi eſſet author vel fautor peccati.

Quæſt. III. *Quinam obligantur ad Horas canonicas?*

Nota. Horæ canonicæ ſunt oratio vocalis publica authoritate Prælatorum Eccleſiæ conſtituta, ut quotidie certis Horis nomine Eccleſiæ recitetur, ad laudandum & precandum Deum.

Reſp. Secundùm omnes Doctores, ad eas ſub mortali ſingulis diebus obligantur. 1. Omnes inſigniti aliquo ex ſacris Ordinibus, etſi non beneficiati: imò etiam excommunicati & degradati, cum nullo privilegio ab hoc onere liberentur, nec æquum ſit ut commodum ex delicto reportent. Subdiaconi autem incipiunt obligari ipſo die ſuæ ordinationis, ſaltem ad partem reſpondentem Horæ, in qua ordinantur: nam cùm obligentur ratione Ordinis ſacri, ſtatim illo ſuſcepto obligantur.

Porrò ſunt qui docent, Clericum, qui totum officium recitavit antequam ordinem vel beneficii poſſeſſionem caperet, teneri iterùm recitare partem officii reſpondentem Horæ in qua cœpit obligari. Tum quia obſervatio præcepti ſupponit obligationem contractam, tum quia Horæ canonicæ recitantur à Clericis nomine Eccleſiæ: & ante ſubdiaconatum vel beneficii adeptionem, officium non recitatur nomine Eccle-

ſiæ,

ſiæ, cum nondum quis ſit miniſter ad hoc deputatus.

2. Omnes Religioſi & Moniales profeſſi & ad chorum deputati, etiam fugitivi, ejecti, & ad triremes damnati: nam hi manent verè religioſi, ideoque obſtricti obligationibus religionis, quibus ſi poſſunt ſatisfacere, tenentur; culpa enim nemini debet ſuffragari. Hæc obligatio in Clericis non beneficiatis, & Religioſis ac Monialibus recitandi etiam privatim, ſi in choro non recitaverint, oritur præſertim ex antiqua & univerſali Eccleſiæ conſuetudine vim legis habente & fundata in eorum ſtatu ad Dei cultum inſtituto, & conſtat ex communi uſu & conſenſu totius Eccleſiæ, ut docet Suarez. Dixi, Profeſſi ad chorum deſtinati, nam non obligantur Novitii, Converſi, Laici, Religioſi Societatis Jeſu antequam ſint in ſacris, Religioſi militarium Ordinum, &c.

3. Omnes Beneficiati, non ſolùm ex religione, ut ſupradicti; ſed etiam ex juſtitia: quia ſub hoc onere beneficium eis collatum eſt, & ab his acceptatum.

Hinc peccat moraliter, qui ex prædictis uno die officium totum vel partem ejus notabilem omittit ſine juſta & gravi cauſa excuſante; ut conſtat ex conſenſu Doctorum & totius Eccleſiæ. Nam violat præceptum in re gravi ad religionis virtutem præſtantiſſimam pertinente. Pars autem notabilis & ſufficiens ad mortale juxta omnes cenſetur una parva Hora, v. g. Nona, vel qualibet pars officii ei æquivalens; imò juxta varios media pars unius Horæ parvæ. Item qui interruptim per totum officium omittit quantum eſt integra Hora parva, peccat mortaliter, quia partes pertinentes ad unum totius diei officium coaleſcunt moraliter in unum, & conflant unam notabilem quantitatem.

Cæterùm explicandus eſt in confeſſione numerus Horarum omiſſarum; quia omiſſio plurium vel ſunt plura numero peccata, vel unum pluribus æquivalens: & per plurium omiſſionem ſaltem multùm aggravatur culpa, & variatur judicium de illa. Præterea numerus Horarum eſt quid ſe tenens ex parte objecti & conſtituit peccatum in ſuo eſſe individuali.

Quæſt. IV. *Quænam requiruntur ad debitam recitationem Horarum?*

Reſp. 1. Quoad officii qualitatem ex Bulla Sancti Pii V. *Quod à nobis*, Sæculares & Regulares tenentur ſub mortali ſervare formam Breviarii Romani: alioquin ſuæ obligationi non ſatisfaciunt. Excipiuntur Capitula & Monaſteria, quæ ducentis ante hanc Bullam annis habebant Breviarium particulare, quibus tamen permittitur ex Epiſcopi ſeu Prælati, & univerſi Capituli conſenſu aſſumere Romanum. Qui autem ab hoc tempore habent Breviarium proprium ſui Ordinis vel Diœceſis ſuæ, tenentur illud etiam privatim recitare: nam Bulla tales relinquit diſpoſitioni juris communis, quod quemque obligat ad recitandum officium ſuæ Eccleſiæ, ex cap. 13. & cap. 14. diſt. 12. & ex Clem. 1. de celebratione Miſſarum, ubi Clemens V. permittit Clericis, & Monachi, ut officium recitare poſſint juxta formam officii Cardinalium aut Epiſcoporum, cum quibus vivunt.

Qui utuntur Breviario Romano, non obligantur extra chorum ad Officium Beatæ Virginis, nec ad Officium Defunctorum diebus in rubrica præſcriptis, ex Bulla citata. Tenentur tamen ſub mortali ad officium Defunctorum 2. Novembris, item ad Litanias in feſto Sancti Marci, & diebus Rogationum, ſi non interſint proceſſioni: nam ex communi ſenſu, & conſuetudine, cenſentur pars officii illorum dierum, vel alterum officium eodem die præceptum. In Eccleſiis verò, ubi erat conſuetudo officium parvum B. Virginis recitandi, hanc ſervari vult Pius V. ibidem.

Qui non utuntur Breviario Romano, ad ea omnia tenentur, ad quæ ante Bullam Pii tenebantur, nam à nulla re eximuntur per Bullam, & exceptio firmat regulam in caſibus non expreſſis.

Tenetur autem quiſque recitare officium proprium diei, alioqui non ſatisfacit præcepto, licet aliud etiam æquè longum, v. gr. officium de feria loco officii de Sancto, vel contra recitaverit. Tum quia Eccleſia non officium in genere, ſed hoc officium in individuo, ſeu officium tale proprium hujus diei, prout hos pſalmos, has preces, & lectiones continet, præcipit; cujus obligatio eſt tali diei affixa, & ſic cum eo tranſit. Unde quamvis ſubſtantia præcepti in genere ſit de ſeptem Horis; tamen ſubſtantia præcepti in particulari pro tali die eſt de ſeptem Horis talibus, quæ ſcilicet conſtent talibus pſalmis, lectionibus, &c. Tum quia Bulla Pii V. Præcipit officium diei juxta formam Breviarii Romani, ad quam pertinet diſtributio officii per dies feriales, & feſtos tempori accommodatos: tum quia aliqua officia de aliquibus Sanctis injunguntur de præcepto recitanda tali die, cùm antea eſſent ad libitum. *Ita Sanctus.*

tius Antoninus, *Sollet. Bellarm. Bonacina*, *Reginald. de Moya*, *&c.*

Porrò Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem : *In die Palmarum recitans officium Paſchale, ſatisfacit præcepto.*

Hinc qui ſcienter officium mutat, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem fructuum beneficii, cum non ſatisfecerit etiam quoad ſubſtantiam, præcepto recitandi officium debitum & ab Eccleſia præſcriptum. Qui verò inadvertenter officium aliud recitavit, tenetur eodem die officium proprium perſolvere, & recitare, quæ omiſit, ſi ſine gravi incommodo poſſit. Qui autem in aliquibus Horis erravit, ubi id advertit, tenetur ſupplere quod omiſit, & reliquas Horas legere juxta officium eo die currens.

Nota. Qui per errorem, etſi inculpabilem, hodie recitavit officium craſtinum, cras debet iterum idem officium recitare : quia per legem tale officium pro tali die determinatum eſt. Idem officium de Sancto die ſuo omiſſum, ſecundùm multos non debet alia die non impedita recitari ; quia officia ſicut jejunia diebus ſuis affixa ſunt, & rubricæ ſolùm excipiunt caſum, quo dies illi impediantur altiori feſto.

Reſp. 2. Quoad tempus, in recitatione publica ſervanda eſt recepta cujuſque Eccleſiæ conſuetudo. In privata verò ad vitandam mortalem culpam ſufficit, ſi recitetur officium totum à media nocte uſque ad alteram mediam noctem. Quia in privata recitatione temporis variatio non eſt gravis inordinatio ; & obligatio ſervandi tempus præſcriptum, ſi quæ fuit gravis, imminuta eſt per conſuetudinem in privata illa recitatione. Ita S. Antonin. 1. part. tit. 13. cap. 4. ibi : *Non videtur de ſe eſſe mortale, quandocumque quis tardè dicat officium, dum non tranſeat dies, qui quantum ad hoc videtur terminari circa mediam noctem.* Imò ob juſtam cauſam, v. gr. iter, negotia, legitimam occupationem, licet in illa privata recitatione antevertere, vel protrahere tempus præſcriptum, quod quidem ex conſuetudine magnam habet latitudinem. Nam quod fit ex juſta cauſa, rationabiliter & prudenter fieri cenſetur. Sine cauſa tamen tempus debitum ac proprium notabiliter variare eſt veniale, ut v. g. ſi leges Primam, vel etiam juxta Layman Tertiam poſt meridiem, aut Veſperas ante meridiem, excepta Quadrageſima : quia eſt contra conſuetudinem communem, & congruentem rationem temporis : Sexta & Nona ante vel poſt meridiem dici poſſunt.

Ex conſuetudine licet Matutinum cum Laudibus recitare pridie, ab eo circiter tempore, quo ſol eſt propior ad occaſum quàm ad meridiem, ut videre eſt in tabula de tempore inchoandi Matutinum pro die ſequenti Romæ edita typis Rever. Cameræ Apoſtolicæ, hìc poſt indicem poſita. Secus de aliis Horis, quia conſuetudo id non permittit ; nec obligatio affixa diei, poteſt impleri ante illum diem, cùm ante illum diem nondum ſit ; & patet in aliis præceptis de jejunio, auditione Sacri, &c. Obligatio autem recitandi officium eſt affixa diei in honorem, quem tali die Deo exhibere debemus juxta præſcriptum Eccleſiæ. Præterea qui uno die omiſit officium, non tenetur aliud alio die recitare, quia obligatio affixa diei tranſit cum ipſo die : ergo nec poteſt diem prævenire, cùm par ſit ratio.

Secundum multos, non eſt mortale extra chorum celebrare Miſſam ante Matutinum & Laudes : quia inquiunt extra chorum non eſt gravis obligatio iſta præmittendi ; nec eſt gravior inordinatio in inverſione ordinis inter Matutinum & Miſſam, quàm in inverſione ordinis inter horas ipſas, quæ ſolum venialis eſt, cum tamen major ſit ordo inter ipſas Horas, quàm inter eas & Miſſam, nec conſuetudo præmittendi recepta eſt ſub mortali, eò quòd nulla ſit neceſſaria connexio & dependentia inter Miſſam & Matutinum. Verum hæc opinio tuta non videtur ; nam eſt gravis obligatio recitandi etiam privatim Matutinum cum Laudibus ante celebrationem Miſſæ. 1. Ob conſuetudinem vim Legis habentem. 2. Quia in rubricis Miſſalis Romani inter defectus in miniſterio Miſſæ ponitur, quod celebrans ſaltem Matutinum cum Laudibus non dixerit. 3. Julius III. in Bulla *Sacra* concedit Societati Jeſu privilegium poſtponendi officium celebrationi Miſſæ *ex legitimis & juſtis cauſis*, in quo onerant conſcientiam Superiorum illud diſpenſantium : quod inane & illuſorium eſſet, ſi nulla foret obligatio.

(✠) *Nota* : Auctoris opinio P. Danieli Concina æquo rigidior viſa eſt, ac ſolido deſtituta fundamento. *Conſuetudo*, inquit, *quam opponunt non obligat ſub gravi culpa ; quod autem in Rubricarum libello cavendum dicitur, ne ante Matutini recitationem celebretur Miſſa, non propterea ſequitur culpam perpetrare lethalem eum, qui talem ordinem violat ; quia licet omnes Rubricæ*

conjunctim accepta, quaque formam ſubſtantialem ritus conſtituunt, obligent ſub gravi; non tamen qualibet diviſim accepta. Numquid alia Rubrica, qua vel in Breviario vel in Miſſali habentur, totidem ſunt precepta, qua ſub lethali culpa obligant? Va recitantibus officium vel celebrantibus Miſſam, ſi omnes Rubrica eſſent de precepto graviter obligantes. Ita doctus Theologus Tom. 2. Theol. Chriſtian. lib. 2. diſſ. 2. quæſt. 6. Nec ego in ea opinione ſum, ut gravem hanc obligationem contra communem Theologorum ſententiam tueri, ac proponere velim: ſed ut Sacerdotes intelligant, quo innixus fundamento auctor ita opinatus ſit, &, ut quoad fieri poſſit, ante Miſſæ celebrationem Matutinum recitare procurent, animadvertendum duxi, conſuetudinem recitandi Matutinum ſaltem cum Laudibus ante Miſſam antiquam eſſe, ac eo tempore ortam eſſe, quo in Eccleſia latina, una tantum in qualibet Eccleſia Miſſa celebrabatur; quæ Miſſa, ei quam nunc Conventuales vocamus, reſpondet. Hanc autem conſuetudinem viguiſſe quoque dum plures privatæ Miſſæ celebrari cœperunt, conſtat ex Innocentio IV. qui in Epiſtola ad Legatum Sedis Apoſtolicæ in Regno Cypri circa medium tertiidecimi ſæculi, obligationem ex hac conſuetudine ortam, ita Græcis inculcavit: *Sacerdotes dicant horas canonicas more ſuo, ſed Miſſam celebrare priuſquam officium matutinale compleverint, non præſumant*: Et Sanctus Antoninus part. 3. ſcripſit, *ob conſuetudinem generalem* recitandi Matutinum ante Miſſam peccare mortaliter, qui ante Miſſæ celebrationem Matutinum cum Laudibus non recitaverit. Atque hinc facilè conjicimus, Rubricam illam, qua in Miſſali præſcribitur, ut qui celebraturus ſit, Matutinum ſaltem cum Laudibus recitaverit, poſitam eſſe ad indicandam obligationem ex antiqua, & uſu recepta conſuetudine derivatam. Deinde Clericatus deciſ. 50. de Sacrif. Miſſæ quinque ſupra quinquaginta auctores laudat, qui docent peccare mortaliter eos, qui in pravo habitu perſiſtant celebrandi quotidie Miſſam ante Matutinas laudes. Hinc SS. D. N. BENEDICTUS XIV. Conſt. *Etſi Paſtoralis*, Italos Græcos monet, ut *priuſquam Miſſam celebrent, officium matutinale recitare curent*. Hæc addidi, ut Sacerdotes intelligant, non omni culpa vacare, qui ſine legitima cauſa Matutinum ante Miſſam recitare prætermittant. Si autem legitima cauſa adſit, ut adminiſtratio Sacramentorum, vel alia etiamſi gravis non ſit, à culpa omninò excuſantur; ut optimè notat idem SS. Pater in opere, quod ante Pontificatum evulgaverat de Sacrific. Miſſæ lib. 3. cap. 13.

Reſp. 3. Quoad ordinem, eſt veniale ſine juſta cauſa ordinem Horarum invertere, verbi gratia, Tertiam ante Primam recitare, ut conſtat ex communi Doctorum ſenſu. Quia hoc eſt contra ordinem ab Eccleſia præſcriptum: & ad modum præcepti pertinet ordo Horarum. Tenemur autem præceptum non tantum quoad ſubſtantiam, ſed etiam quoad modum ſervare. Hæc tamen inverſio extra chorum non eſt mortalis citra contemptum; quia præceptum obſervatur quoad ſubſtantiam omnes Horas dicendo intra diem naturalem. Imò nec eſt venialis ſi fiat ex inadvertentia, aut ex cauſa legitima, nec eſt obligatio repetendi; ut ſi quis ab ægro invitetur ad recitandas ſecum Veſperas, cum necdum Nonam perſolverit. Nam cum hic ordo & modus non pertineat ad ſubſtantiam officii, cenſetur Eccleſia permittere eum mutari, cum adeſt rationabilis cauſa.

Reſp. 4. Quælibet Hora recitari debet continuatè: Nam unitas uniuſcujuſque Horæ, & uſus Eccleſiæ id exigunt. Deinde eſt aliqua irreverentia cœptam orationem ſine cauſa interrumpere: ſi enim vituperabile eſt, ſermonem cum terreno principe inchoatum ſine juſta cauſa abrumpere; à fortiori ſi id fiat erga Deum Regem regum. Facta tamen ſine cauſa interruptio, juxta multos eſt ſolùm venialis in officio privato, quia hic defectus non eſt in ſubſtantia, ſed ſolum in modo accidentario; cùm ſinguli pſalmi, lectiones & orationes per ſe ſuam habeant completam ſignificationem, Quod ſi ſubſiſtit juſta cauſa, ut ſi ex officio, vel obedientia, vel charitate aliquid faciendum occurrat, quod non poſſit commodè differri, tunc nulla culpa erit, nec repetenda priora, niſi pauca dicta ſint: nam tunc rationabilis eſt interruptio.

Secundùm multos, Matutinum licitè ſeparatur à Laudibus; imo juxta aliquos, unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. Sed videtur obſtare præſens Eccleſiæ conſuetudo contraria; & Azor ad hoc exigit juſtam & rationabilem cauſam; quia tres nocturni cum Laudibus habentur tamquam officium unius Horæ, ac proindè ſimul recitari debent.

Reſp. 5. Quoad modum, officium recitari debet *ſtudioſè & devotè*. Ita Concil.

general. Lateranen. IV. capit. *Dolentes* de celebrat. Miſſæ ubi Clericis ſtrictè præcepit *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diuturnum quantum eis Deus dederit, ſtudiosè celebrent pariter & devotè*. Studiosè, inquit Gloſſa, quantum ad officium oris, & devotè quantum ad officium cordis. Enimverò hoc exigit vera ac religioſa oratio & laudatio Dei. Itaque officium recitari debet tum *ſtudiosè*, hoc eſt, integrè & perfectè, abſque præcipitantia, contractione, & abſciſſione ſyllabarum: tum *devotè*, id eſt, cum intentione orandi ac laudandi Deum, & debita attentione mentis, ac reverentia tam interna quam externa.

Item pronuntiatio debet eſſe articulata & ſenſibilis; ſeu per ſe audibilis recitanti, ita ut recitans, ſecluſis impedimentis, ſeipſum audire poſſit. Nam oratio vocalis, prout à mentali diſtinguitur, debet habere ſonum diſtinctum: omnis autem ſonus eſt per ſe audibilis, cum ſit objectum auditus. Ita *Medina, Navarr. Reginald. Sanchez, &c.*

Quæſt. IV. *An ad ſatisfaciendum præcepto requiritur intentio, & attentio interna, & qualis?*

Nota. Intentio hìc eſt volitio orandi & laudandi Deum. Attentio duplex eſt, externa, & interna. Attentio externa conſiſtit in attentione ad prolationem verborum, ut diſtinctè ac integrè pronuntientur, excludente omnem actionem incompoſſibilem cum attentione interna, & evagationem ſenſuum circa objecta diſtractiva. Attentio interna eſt advertentia mentis vel ad ſenſum verborum, vel ad Deum, aut res divinas.

Reſp. 1. In recitatione officii requiritur intentio ſeu voluntas orandi, vel explicita, qua quis initio velit expreſsè orare; vel ſaltem implicita, qua velit recitare ad ſatisfaciendum præcepto Eccleſiæ: in hac quippe volitione implicitè includitur intentio Deum orandi & laudandi, cum id quod Eccleſia præcipit, ſit laus Dei, & oratio. Nam cum recitatio externa officii ſit Indifferens, ut eſt oratio, ſtudium, exercitium memoriæ, &c. debet ab intentione orandi tanquam à forma determinari, ut ſit oratio & cultus Dei, qualis præcipitur. Et verò recitatio officii ex alia intentione, v. g. ſtudendi non eſt vera oratio vocalis, nec actus religionis. Præterea oratio eſt locutio cum Deo; & non loquitur cum Deo, ſicut nec cum homine, qui non intendit cum eo loqui.

Reſp. 2. Ad ſatisfaciendum præcepto requiritur quoque non ſolum attentio ad verba, ut diſtinctè ac integrè pronuntientur, & quæ excludat omnem actionem incompoſſibilem cum attentione interna; ita ut qui pingendo, ſcribendo, ludendo, comœdias ſpectando, fabulantes audiendo, &c. Horas memoriter recitaret, non ſatisfaceret præcepto, ſed requiritur etiam attentio interna ad Deum ſeu res divinas, vel ad ſenſum verborum vel ſaltem ad verba ut laudes Dei, orationem & pias affectiones continentia, conſiderando Deum præſentem cum pio humilique ad ipſum affectu, & intendendo per illa Deum orare ac laudare, atque omnem voluntariam diſtractionem rejiciendo. Ita *Reginald. Azor. Layman, Valentia, Suarez dicens, hanc eſſe communem ſententiam*.

Prob. Quia, 1. præcipitur oratio vera, quæ ſit actus religionis gratus Deo, & utilis Eccleſiæ. At ſine attentione interna oratio non eſt verus Dei cultus: nam omnis cultus Dei fieri debet in ſpiritu & veritate, & non ſolo corpore, ex Joan. 4. *Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate: nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt Deus; & eos, qui adorant eum in ſpiritu & veritate oportet adorare*. Nec eſt vera oratio, cum omnis oratio ex S. Damaſceno, lib. 3. de fide cap. 24. ſit aſcenſus mentis ad Deum; ſed eſt quædam ſpecies hypocriſis, & ſimulatio orationis, ex Matth. 15. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Iſaias dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me*. Neque eſt utilis: *Clamor ad Dominum, qui fit ab orantibus, ſi ſonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri?* ait S. Aug. ſerm. 29. in Pſalm. 118. *Quomodo te audiri poſtulas à Deo, cum te ipſe non audias?* ait S. Cyprian. lib. de orat. Dominica. Enimverò qui utilis eſſet ejuſmodi Oratio, utpote injurioſa Deo! *Ipſas ſuperfluas* (res) *cogitare, injuria eſt ejus, cum quo loqui cæperas. Oratio tua locutio eſt ad Deum*. Ita S. Auguſt. in Pſalm. 85.

2. Cap. *Dolentes* ſupr. cit. præcipitur devotio ſimpliciter. At devotio externa ſine interna excludente omnem diſtractionem voluntariam, non eſt devotio, ſed ſimulacrum devotionis: ſicut homo pictus non eſt verus homo, ſed ſimulacrum hominis.

Dein-

Deinde hæc verba Concilii (*quantum eis Deus dederit*) ſignificant devotionem indigentem gratia Dei, ideoque internam: nam ſolam externam ſolent habere hypocritæ.

3. Concil. Tridentin. ſeſſ. 24. cap. 12. jubet ut officium recitetur *reverenter*, *diſtinctè*, *devotè*, quæ tria fruſtra addidiſſet, ſi præciperet tantum reverentiam externam. Et ideò multa Concilia, ut Trevir. II. Burdigal. anno 1583. Bituric. ann. 1584. Narbon. & Conventus Melodun. diſertè præcipiunt ut officium recitetur *attentè & devotè*; & Concil. Colonienſe, *elevata mente in ſolum Deum*. Item Clerus Gallicanus ann. 1700. ut abſonam & verbo Dei contrariam damnavit hanc propoſitionem: *Præcepto ſatisfacit*, qui *voluntariè labiis tantùm*, *non autem mente orat*.

Hinc peccat mortaliter qui per notabilem officii partem voluntariè diſtrahitur, perindè ac ſi partem illam omitteret; cùm recitatio ſine attentione debita non ſit recitatio religioſa quæ præcipitur, nec vera oratio. Item peccat, qui recitat in loco diſtractionibus expoſito, v. gr. foro publico, vel loco ubi eſt frequens concurſus, clamor, aut ſtrepitus profanus hominum, aut ubi habentur diſputationes, ut expreſsè docent Bonacina, Caſtropal. &c. Nam cum teneatur ad attentionem internam, tenetur etiam ad removenda ejus impedimenta; & aliàs voluntariè ſe exponit periculo non attendendi.

Objic. Ex his ſequitur, quod diſtractio voluntaria in oratione non præcepta vacet culpa, quia per illam deſtruitur ſubſtantia orationis vocalis, & ſic tunc ſolum ceſſat oratio, *Reſp.* negat. Quia eſt irreverentia contra Deum, exterius Deum alloqui, ac profiteri ſe Deum colere, & id non facere interius, ſed alia animo volvere, eſtque ſimulatio cultus divini. Eſt etiam irreverentia orationem inchoatam ſine cauſa interrumpere.

Nota. Sufficit attentio virtualis, quæ eſt attentio ad Deum reſve divinas initio orationis habita, & virtualiter perſeverans in proceſſu orationis: quamdiu non revocatur, neque expreſsè per volitionem expreſſam non amplius attendendi, neque implicitè per diſtractionem voluntariam; ut ſi advertens te diſtrahi, mentem non revoces ad Deum vel res divinas. Nam cum attentione illa virtuali ſubſiſtit vera oratio, & actus humanus religioſus, & ſæpè attentio actualis non eſt in noſtra poteſtate. Hinc non teneris repetere quæ involuntariè diſtractus recitaſti, cum virtualiter attenderis. Imò melius eſt, ſi non repetas, ad vitandam anxietatem & perturbationem in recitatione officii. Sed ubi quis advertit ſe diſtrahi, tenetur mentem ſtatim revocare ad Deum reſve divinas, vel ad ſenſum verborum: alioqui tunc habet virtuale propoſitum non attendendi, ſicut ille, qui occupat ſe in rebus exterioribus, quæ non patiuntur ſecum interiorem attentionem.

Quæſt. V. *An ſatisfacit*, *qui legit cum ſocio extra Eccleſiam?*

Reſ. Affirm. Quia id congruit cum publico uſu Eccleſiæ, & recitantes ſibi commune faciunt quod alternatim recitant. Sed tunc ſinguli debent alternos Pſalmorum verſus diſtinctè & integrè, & voce audibili à ſocio recitare; ita ut unus non legat ſuum verſum priuſquam alter integrè abſolverit ſuum, & audiatur ab alio. Nam ſocius non communicat in parte, quæ anticipatè dicitur, & quàm non audit; & ſic non poteſt attendendo illam facere ſuam: ideoque tenetur ſupplere, antequam ſuam ipſe partem recitet; non enim ſatisfacit præcepto niſi devotè & attentè recitando partem officii, & aliam audiendo. Si plures quam duo ſimul legant, debent, facto ſolum duplici choro, alternatim recitare, ſive plures ſint ex una parte, ſive pauciores; alias fieret contra uſum Eccleſiæ. Secus eſt de lectionibus, quarum primus primam, ſecundus ſecundam, tertius tertiam legere poteſt.

Quæſt. VI. *Quænam excuſant à lectione Horarum?*

Reſp. Sequentia. 1. Gravis infirmitas, ita ut ſine notabili incommodo, ſeu nocumento, vel incremento morbi, aut periculo gravi recitari nequeant, ex cap. 3. diſt. 91. In dubio, ex communi ſententia conſulendus eſt medicus probus & peritus, & illius judicio ſtandum: quia ratione officii & peritiæ in arte, hoc judicium ad illum pertinet. Si ipſe dubitet, opus eſt tunc diſpenſatione Superioris: qui ſi adiri nequit, & medicus ſuſpicetur grave nocumentum ſequi poſſe, docent tunc ægrum excuſari, quia Eccleſia non obligat tunc ad ſe exponendum periculo gravis damni. Qui autem non poteſt recitare ſolus, ſed poteſt cum ſocio, ad hoc tenetur, ſi ſocium commodè habere queat, quia ſic poteſt moraliter obſervare præceptum, & obligatus ad finem, eo ipſo obligatur ad uſum mediorum ſaltem

tem facilè comparabilium. Imò Suarez, Bonacina, & alii docent beneficiatum tunc teneri conducere ſocium cum quo recitet, ſi ſufficientes ad hoc fructus ex beneficio colligat: quia fructus illos percipit ut officium perſolvat, & per illos poteſt ſibi comparare medium perſolvendi.

2. Gravis & repentina occupatio, quæ ſine ſcandalo vel notabili damno proprio aut alieno omitti, vel differri nequeat. Nam Eccleſia non præſumitur velle obligare cum tanto gravamine. Quando tamen aliqua occupatio, vel ægritudo impedit, vel impeditura prævidetur tempore legitimo, tunc eſt obligatio anteponendi, vel poſtponendi Horas intra eumdem diem. Quia obligatio cadit in totum diem, & durat per ſingulas ejus partes, poteſtque impleri quoad ſubſtantiam quavis illius hora. Ergo ſi una pars diei eſt impedita, dici debet officium quavis alia.

3. Recitandi impotentia, ut cœcitas, vel carentia Breviarii inculpata, ſi aliud haberi nequeat; nam nemo tenetur ad impoſſibile. Quo caſu ſi totum officium, aut parva Hora memoriter dici poſſit, dici debet. Nam generaliter loquendo, qui non poteſt totum officium recitare, ſed poteſt partem ejus notabilem, vel unam parvam Horam, v. gr. Primam, vel Tertiam, aut Completorium, ad eam ſub mortali tenetur; tum quia Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui non poteſt recitare Matutinum & Laudes, poteſt autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad ſe minorem.* Tum quia hoc præceptum obligat ad omnes & ſingulas Horas, & quævis Hora eſt per ſe oratio Canonica integra, ab aliis diſtincta, confertque notabiliter ad finem præcepti. Porrò carens officio particulari tenetur recitare officium commune, vel ſimile.

4. Legitima diſpenſatio Papæ. Aliqui docent ex uſu ubique recepto Epiſcopos & Superiores Ordinum poſſe diſpenſare cum ſuis ſubditis ad breve tempus, in dubio de morali impotentia recitandi; & hoc videtur neceſſarium ad tollendas perplexitates, & impediendum grave nocumentum.

CAPUT II.

De obſervantia Feſtorum.

NOta. Præceptum tertium Decalogi, de ſanctificatione Sabbati, eſt partim morale, partim cæremoniale, ut docet S. Thomas 2. 2. quæſt. 122. art. 4. ad 1. Morale, quatenus homo jure naturali tenetur aliquod vitæ ſuæ tempus impendere cultui divino, ac rebus divinis. Cæremoniale, quantum ad deſignationem temporis; & ſecundùm hanc rationem mutatum eſt ab Apoſtolis, a quibus ſabbato ſubſtituta eſt dies Dominica, quæ eſt prima hebdomadæ, in memoriam Reſurrectionis Chriſti, qui hac die à laboribus vitæ ſuæ, Paſſionis, & ignominia mortis glorioſus requievit. Item aliquot feſtorum obſervatio ab Eccleſia præcipitur in memoriam beneficiorum Dei, & in honorem Sanctorum, in quorum ſanctitate & victoria ac mercede, Dei bonitas, potentia ac liberalitas laudatur, & ad quorum imitationem fideles excitantur. Quibus quidem diebus Feſtis Eccleſia præcipit eundem cultum qui diebus Dominicis præcipitur; in hoc enim conſiſtit feſtivitas diei, & conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ.

Præceptum autem de ſanctificatione Feſtorum per ſe omnes ſub mortali obligare conſtat, tum ex conſenſu Doctorum & fidelium; tum quia ejus materia eſt gravis & ad cultum Dei pertinet. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Præceptum ſervandi feſta non obligat ſub mortali, ſepoſito ſcandalo ſi abſit contemptus.*

Quæſt. I. *Quænam opera ſunt vetita diebus feſtis?*

Reſp. 1. Prohibentur omnia opera ſervilia, exceptis iis, quæ jure aut conſuetudine legitimè ſunt permiſſa, ut coquere cibos, aut alia id genus ob neceſſitatem, cap. 3. *de Feriis.* Opera autem ſervilia dicuntur opera corporalia, quæ ad neceſſitatem vel commodum corporis, aut ad aliquid corporale, à ſervis aut mercenariis exerceri ſolent, videlicet omnia opera artium mechanicarum, & ruralia, ut fabricare, ſuere, arare &c. Quibus opponuntur opera liberalia, quæ ad animum excolendum ſpectant, ideoque digna homine libero, ut legere, ſcribere, docere, &c. *Nullius ſpiritualis actus exercitium eſt contra obſervantiam Sabbati, puta ſi quis doceat verbo vel ſcripto,* S. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3.

Porrò quando opus eſt verè ſervile, non refert utrum fiat ex recreatione, an ex lucro: quia intentio operantis non mutat naturam operis. Deinde operari ſpe lucri commune eſt omnibus. *Opera autem in quantum ſunt communia & ſervis & liberis, ſervilia non dicuntur.* S. Thom. ibid.

Nota,

Nota. Venatio & piſcatio ſunt opera ſervilia. Nam ſunt actiones corporales, per ſe & primariò ordinatæ ad utilitatem corporis, & ad aliquod opus corporeum, ſcilicet ad captionem & occiſionem ferarum, & piſcium. Idem dic de opere pingendi, cùm ſit opus corporale immediatè ordinatum ad artefactum ſenſibile aſſimilandum rei veræ, ſoléatque à mercenariis, ſeu iis qui lucrum ex arte quærunt, fieri. Et in Concil. Meldenſi ann. 845. expreſsè prohibentur pictura & venatio. De piſcatione conſtat ex cap. *de Feriis*, ubi ſpecialiter ſub certo onere conceditur facultas halecia piſcandi ob neceſſitatem.

Scribere verò, & pulſare inſtrumenta muſica, non ſunt ſervilia: nam ſcriptio ordinatur ad animum inſtruendum; cum ſit quædam locutio permanens, ex ſe ordinata ad conceptus mentis declarandos, ſeu ad inſtruendam mentem propriam vel alienam: pulſatio autem inſtrumenti muſici ordinatur ad delectationem animi. Idem multi dicunt de tranſcriptione, tum quia per ſe ordinatur ad mentem inſtruendam, & exprimendos animi conceptus; tum quia tranſcribere nil aliud eſt quam ſcribere, quod alius vel ipſe tranſcriptor permanenter locutus eſt. Aliud eſt de impreſſione: nam quæ ad eam immediatè ac per ſe concurrunt, ad inſtruendam mentem non deſerviunt, ſed ad efficiendum quoddam artefactum corporale ſeu ſenſibile.

Quamvis autem itineratio, ſi præcisè conſideretur, ut eſt proceſſus ab uno loco ad alium, ſive pedibus, ſive equo aut rheda, non ſit opus ſervile, cùm hoc ſit naturale, & commune omnibus; tamen ſervile eſt ducere jumentum, currum, aut navigium mercibus onuſtum; item imponere onera, extollere, & alia hujuſmodi. Quare non licet vectoribus iter die feſto inchoare, quamvis continuatio itineris ante feſtum ſuſcepti iis permittatur, vel ob publicam neceſſitatem, vel ob damnum quod paterentur ex morâ.

Reſp. 2. Cap. 1. & ultim. *de Feriis*, & Pii V. Conſtit. *Cum primum*, vetita ſunt inſuper. 1. Opera judicialia ſeu forenſia, quæ cum aliquo ſtrepitu fiunt, hoc eſt, actiones quæ ad deciſionem cauſarum ſpectant, ut reum citare, teſtes examinare, formare proceſſum, exigere juramentum judiciale, exhibere inſtrumenta, proferre aut exequi ſententiam, &c. Hæc enim ſtrepitum judicialem continent. 2. Mercatus, nundinæ & celebratio contractuum; ita ut non liceat die feſto negotiari etiam privatim, inire contractus permutationis, emptionis, locationis, &c. quia intelliguntur nomine mercatus: niſi ex conſuetudine approbata aut ex juſta ac neceſſaria cauſa excuſentur. Ratio prohibitionis horum operum eſt, quia animam multum diſtrahunt, & avocant á rebus divinis, ad quas Feſta deſtinantur, atque ut animus his expeditus poſſit Dei obſequio, & piis operibus vacare.

Violatio autem hujus prohibitionis eſt ex genere ſuo mortalis, cùm pertineat ad religionem, & ordinetur ad finem graviſſimum, qui eſt Dei cultus. Hinc eſt mortale duas horas ſive continenter, ſive interruptè laborare: nam eſt tempus notabile. Imò non pauci docent laborem unius horæ eſſe mortalem, præſertim ſi opus ſit valde ſervile & defatigans. Ita *Azor*, *Reginald. Bonacina*, *Grandin. &c.* Opus tamen ſervile poteſt eſſe veniale ex brevitate temporis. In Mercato vero, & præſertim in placito materiæ, quantitas non ſolum ex quantitate temporis, ſed etiam ex qualitate operis deſumitur. Sic brevis agitatio litis in re magni momenti, & prolatio ſententiæ, eſt gravis culpa.

(✠) Nota. Ad Mercatum Nundinaſque quod attinet SS. D. N. BENEDICTUS XIV. duas Conſtitutiones edidit; priori, quæ incipit: *Paterna Charitatis*, tom. 1. pag. 378. ſtatuit, Senogallienſium Nundinarum tempore abſtinendum eſſe Diebus Feſtis ab operibus ſervilibus: altera verò quæ incipit: *Ab eo tempore*, pag. 582. decernit.

Primò. *Mercatus, & Nundinas Feſtis diebus non licere: Nundinas autem intelligimus, quæ ſunt de rebus majoribus; & ſemel in anno fiunt, vel rarò in eodem loco, & de longinquo ibidem conveniunt homines: Mercatus vero, qui fiunt in rebus minoribus ad quotidianas neceſſitates pertinentibus, & fiunt ſingulis ſeptimanis, & ab hominibus de vicino ibidem convenientibus: Verba ſunt Venerabil. Servi Dei Umberti de Romanis, Quinti Magiſtri Generalis Ordinis Prædicatorum*, in egregio opere de eruditione Religioſorum Prædicatorum lib. 2. Tractat. 2. numer. 92. pagin. 351. Editionis Romanæ: *Id autem pronuntiamus, non quia vendere, ac emere ſit opus ſervile, ideoque vetitum diebus Feſtis; ſed quia actiones hujuſmodi impediunt, & diſtrahunt Chriſtifideles à cultu divino, ad quem Dies Feſtis ſunt inſtituti.*

Secun-

Secundo: *Antiquum profectò eſſe abuſum Mercatuum, itemque Nundinarum iiſdem diebus.*

Tertio: *Eccleſiaſticis legibus quovis tempore illas fuiſſe vetitas.*

Quarto: *Hujuſmodi juſtas, ſanctaſque leges caruiſſe effectus.*

Quinto tandem: *Quia malum univerſale eſt, ac altè radices egit; eſt opus prudentia, & maturitate, ne fructu careat medela, at vulnus exaſperet, quod poſſumus exigendum eſt, non quod optamus. Admonitionibus proinde uti ſatius videtur, quam minis; & ſi minæ quandoque intententur, ſervandum eſt exactè monitum ſapientiſſimum S. Auguſtini in Epiſtola 22. ad Aurelium Carthaginenſem Epiſcopum, qui agens de auferenda conviviorum licentia totam paſſim Africam fœdè occupante ſub inani obtentu honorandi Feſta Sanctorum Martyrum, ſcripſit:* Non asperè, quantum exiſtimo, non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur; magis docendo, quam jubendo; magis monendo, quam minando; Sic enim agendum eſt cum multitudine. Severitas autem exercenda eſt in peccata paucorum. Et ſi quid minamur, cum dolore fiat, de ſcripturis comminando vindictam futurorum; ne nos ipſi in noſtra poteſtate, ſed Deus in noſtro ſermone timeatur. Ita prius movebuntur ſpirituales, vel ſpiritualibus proximiores; quorum auctoritate, & leniſſimis quidem, ſed inſtantiſſimis admonitionibus, cætera multitudo frangatur.

Circa finem verò: *Inter Nundinas, quæ in Provinciis noſtris aguntur, illuſtriores, ut benè noſtis, ſunt Senogallienſes protracta multis diebus. Cum Anconitanam Eccleſiam Senogallienſi finitimam regeremus, non ſine mœrere intelleximus, tempore Nundinarum ea omnia fieri Feſto etiam die, quæ aliis hebdomadæ diebus divino cultui non conſecratis, peragebantur. Huic malo occurrere ſatagentes, die 24. Auguſti ſuperioris anni Conſtitutionem noſtram de Nundinis Senogallienſibus publicavimus, quo præter cætera juſſimus, ut Diebus Feſtis Apothecæ clauderentur; neque matutinis horis aut veſpertino tempore, quibus Divina Officia in Eccleſia celebrantur, vel Dei verbum Populo nuntiatur, contractus fierent. Imminutum verò hac de cauſa ſecularibus negotiis tempus compenſaturis, Nundinarum dies, cum iiſdem Privilegiis, & immunitatibus opportunè multiplicavimus: Executioni debita juſſa noſtra hoc anno mandata, meliorem, atque utiliorem rerum ordinem pepererunt, magno omnium Civium, & bene moratorum hominum ſolatio.*

Id ipſum, Ven. Fratres, & vos agite. Conſtituite, Auctoritate noſtra, matutinas, & veſpertinas horas, quibus Feſto Die, quo Nundinæ habentur, claudi debeant Apothecæ, nec publica poſſint exerceri commercia, ut qui ad Nundinas confluxerunt, Miſſæ Sacrificio, & Divinis Officiis interſint atiiſque Chriſtianis operibus Feſtum ſanctificent. Vigilate, ut omnia plenè, & exactè impleantur. Nos autem per publicum Edictum non prætermittemus extendere Nundinarum privilegia ad diem ſequentem, qui Feſtus non erit, ut temporalia negotia paucarum horarum ſpatio, propter Dei cultum, & animarum ſalutem, intermiſſa, integri diei acceſſione commodè peragantur.

Reſp. 3. Choreæ, ſaltationes, & theatrici ludi diebus præſertim feſtis damnantur à SS. Patribus, & prohibentur à multis Conciliis. Tum quia retrahunt à divino cultu, & piis operibus, quibus dies feſti ſpecialiter deſtinati ſunt: tum quia ſunt ordinariè multis, præſertim juvenibus & puellis, occaſio peccandi; nam in choreis ex mutuo aſpectu, colloquio, manuum contactu, inſtrumentis muſicis, & mutuo ſibi invicem placendi deſiderio valde commovetur concupiſcentia ad libidinem, excitantur turpes cogitationes, & cupiditates, venereæque delectationes, & excitatæ facilè admittuntur. Item à multis Epiſcopis, & Principibus meritò vetitum eſt, ne caupones vel alii tempore divini officii & concionis loci incolas ad potandum vel ludendum recipiant. Hocque per ſe malum eſt, cùm ſit cooperari violationi Feſtorum, ac ſcandalo, & præbere facultatem peccandi.

(✠) *Nota*. Inverecunda ſpectacula feſtis potiſſimum diebus frequentari ſolita idem SS. Pater ſequenti Conſtitutione prohibuit, quam integram referendam duximus, quod ea explicetur ac confirmetur Auth. doctrina.

Nihil profectò Nobis ad vigilias Dominici Gregis aſſiduè excubantibus accidere potuit acerbius, nihilque quod minus hac tempeſtate opinaremur, quam ut deformes, & inverecundi Ethnicorum mores, à quibus Chriſtiani hominis pudor, & modeſtia ſemper abhorruit, denuo iſthic invecti eſſent, ac veluti poſtliminio reſtituti. Quamvis enim minimè Nos lateret, ſceleſtos olim Lupercalium Adminiſtros, ſacra Fauno, vel Pani per ludum, atque laſciviam perſolventes nudos huc illuc per Urbem diſcurriſſe, Sanctumque Pontificem Gelaſium Prædeceſſorem noſtrum tanta commotum impudentia, ac obſcœnum morem execrantem, litteras dediſſe Andronico Senatori, Populoque

Roma-

Romano Acri nefarii ritus aſſertori : Nihilo tamen minus memoriæ proditum eſt , quinto poſt Chriſtum ſeculo exeunte , Theodorico Italiæ Rege , & Anaſtaſio Orientis Imperatore , peſtem illam penitùs fuiſſe ſublatam , & extinctam . Nunc verò multorum relatu , (quod dolentes dicimus) , certiſque indiciis admonemur ; profanum morem perpetua involvendum caligine , e tenebris antiquitatis rurſus emergere , ac in veſtris Diœceſibus fœde revocari , cum ad Sanctorum Patronorum Feſta ſolemniter recolenda , Pueri , ac interdum etiam Adoleſcentes , curſu in ſpem Bravii nudi contendere jubeantur , maxima utriuſque ſexus , ac omnium ætatum ſpectante frequentia . Quæ quidem ſpectacula eo nequitiæ magis ; ac improbitatis præſeferunt , quo magis , non impuro alicui , ut antea , Numini , ſed piæ , caſtæque Sanctorum memoriæ nuncupantur .

§. 1. Quæ igitur corporis nuditate impudentiſſimè habita ſunt apud veteres Lupercalia , eadem Feſti Chriſtianorum dies iſthic celebrantur ; nec minus injuriæ in illis verecundia paſſa eſt , quam in his hodie morum honeſtas habeat detrimenti . Dies Feſti non ad id inſtituti ſunt , ut Chriſtianus Populus epulis , ebrietatibus , ludis , ſpectaculis , aliiſque id genus licentiæ liberiùs vacet ; ſed ut Fideles in precibus , diviniſque laudibus frequentes , & aſſidui ſint , ut Eccleſiis interſint , Sacramenta ad animæ vulnerum curationem inſtituta adhibeant , ſeduleque ſe exerceant in his operibus , quæ veram pietatem continent , & ut demum Sanctos una cum Chriſto Regnantes , tamquam Patronos , congruis officiis , & honoribus proſequantur .

§. 2. Dedecet præterea membrorum nuditas , atque ita dedecet , ut vetuerit Eccleſiaſtica Diſciplina Salvatoris Imagines nudo penitus Corpore in Tabulis , vel Simulacris expreſſas : Et quamvis nudo Corpore Chriſtum Cruci ſuæ affixum , & illorum temporum mores , & gravium Scriptorum auctoritas ſuadeant ; adhuc Chriſtianorum Pietas à tali ſpectaculo ſemper abhorruit . Athletarum pugnæ (ut litteris conſignatum eſt) in ſtadio apud Græcos , in Circo apud Romanos uſui fuere , atque in illis Diſco , Luctu , & Ceſtu ſtrenue certatum eſt ; utque veterum teſtantur Monumenta , interdum nudi , interdum etiam faſcia tecti homines dimicarunt . In veſtris igitur Diœceſibus , Venerabiles Fratres , nonnihil priſcæ licentiæ adhuc remanet : Et cum in Plateis ſeminudi his luctationibus vacent homines : cumque ex induſtria ſæpiùs , ſæpiùs verò ex violento motu nudi penitus circumagantur : Facilè quiſque conjicere poteſt , quam abſonum , & indecorum ſit , his ludis aditum non intercludere .

§. 3. Quapropter ne injuncto Nobis Apoſtolicæ ſervitutis officio deeſſe videamur , diſtrictè per hæc ſcripta mandamus , ut turpes , & obſcœnæ hujuſmodi exercitationes , Puerorum , & Adoleſcentum nudorum curſus , luctæque quocumque nomine , vel occaſione exhibendæ , à veſtris Diœceſibus eliminentur . Et quia inobedientiæ delictum , mixti , ut ajunt , Fori videri poteſt ; Curabimus diligenter , ut ſi qui legum veſtrarum rationi fuerint refragati , in eos , etiam qui noſtro nomine Civitatibus temporaliter præſunt , rigidè , & condignè animadvertant ; ſicque fore ſperamus , ut fœda hæc corruptela , utroque percuſſa gladio radicitus evellatur .

§. 4. Verum quia impioribus etiam Cauſis Vindices non deſunt , & per pugnaces Aſſertores , ſi qui forte ſint , qui impudenter exprobrent , hujuſmodi ludos Pontificum Anteceſſorum tolerantia , ac diuturno uſu invaluiſſe ; hi probè ſciant , nullum ex temporis lapſu deploratæ cauſæ comparari præſidium . Et ne longè à veſtris Diœceſibus petantur exempla , in memoriam revocent , Choreas etiam quaſdam mulierum , & virorum publicè eo die haberi ſolitas , quo S. Xiſti Pontificis , & Martyris Alatrinæ Civitatis Patroni recolebatur , juſſu Epiſcopi providè vetitas fuiſſe : Et edictum Epiſcopi , licet acri calamo Romanæ Curiæ Advocatorum impetitum , die 2. Aprilis 1695. à Congregatione Negotiis Epiſcoporum , & Regularium præpoſita , ſtrenuè fuiſſe propugnatum . Cæterum cum Sancto etiam Gelaſio objiceretur , antiqui moris fuiſſe Lupercalia , Sanctiſſimus Pontifex conſuetudinem pudori inimicam , & honeſtati detrahentem reprobavit , ratus Prædeceſſorum ſuorum leges ſaluberrime inſtitutas non defuiſſe , ſed hominum fraude , & malitia leges ipſas fuiſſe contemptas .

§. 5. Quemadmodum itaque Nos de perſpecta Prædeceſſorum noſtrorum vigilantia egregie , ut par eſt , ſentimus , & abuſum non illorum incuriæ , ſed ſubditorum inobedientiæ ducimus referendum ; ſic à vobis ſpectabiles Eccleſiarum veſtrarum Antiſtites à quavis negligentiæ nota vindicentur . Quanti Dei honorem , Sanctorum cultum , & animarum ſalutem facitis , Venerabiles fratres , vos hortamur , & obteſtamur , ut corrupti hujuſmodi mores , ſpecie quadam lætitiæ invecti , reformentur ; atque credita vobis oves ab impuro , prophanoque Ritu declinantes , ad piam , & fructuoſam fe-

ſtos

ſtos dies celebrandi rationem traducantur. Nos interea in optati eventus auſpicium, Apoſtolicam Benedictionem ex animo Vobis impertimur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem die 12. Auguſti 1742. Pontificatus Noſtri anno Secundo.)

Quæſt. II. *Quænam cauſæ excuſant ab obligatione omittendi opus ſervile, vel forenſe, aut contractum?*

Reſp. Sequentes. 1. Neceſſitas propria vel aliena, ſpiritualis vel corporalis, quæ præverti non potuit; ut cùm ſine gravi damno opus aliquod omitti aut differri nequit. Ex Matth. 12. & cap. ult. *de Feriis*. Sic excuſantur. 1. Pauperes clam die feſto ſine ſcandalo laborantes, audito officio, quando aliter ſe & familiam ſuſtentare nequeunt. 2. Famuli & ancillæ juſſu dominorum laborantes, ſi omittere non poſſint ſine gravi damno, nec ad id cogantur in contemptum legis vel religionis. Si tamen id frequenter contingat, eos deſerere debent, ut monet Suarez. 3. Inſtauratores pontium, fontium, viarum publicarum, & ſimilium, ſi ſine gravi jactura boni communis differri opus nequeat. 4. Ruri laborantes ad vitandum imminens damnum, ut ſi ob pluviam imminentem, fœnum vel ſegetes colligantur, vehantur, &c. Sed in his caſibus petenda eſt licentia ab Epiſcopo, vel Parocho, juxta conſuetudinem, quando poteſt adiri, ne quis facilè hac in re decipiatur, & fingat neceſſitatem ubi non eſt, præſertim ſi labor fiat publicè, ut ſcandalum vitetur. Quamvis autem multi excuſent ſartores, qui veſtes, quas aliis diebus perficere non potuerint, perficiunt diebus feſtis, quando urget earum uſus ob celebritatem exequiarum, aut nuptiarum; certè peccant ſi in eam neceſſitatem ſua culpa ſe conjecerint ut non raro accidit.

2. Pietas in Deum, per quam licent opera ad Dei cultum proximè pertinentia, ut altare inſtruere, templa ornare, &c. Ita Catech. Roman. Ideo Chriſtus, Matth. 12. dicit ſacerdores in templo ſabbatum violare, & ſine crimine eſſe. Non licet tamen verrere templa die feſto, nec parietes eorum ornare periſtromatis, quando pridie commodè fieri poteſt. Aliás dicunt eſſe veniale. Neque licent ea, quæ ad Dei cultum remotè ſpectant, ut conficere ornamenta etiam gratis, conſtruere templum, &c.

3. Charitas erga proximum. Sic licet parare medicamenta infirmis tunc egentibus, non tamen pauperibus danda per anni curſum, ſaltem ſi hoc fieri poſſit alio tempore. Nam; ex Matth. 12. licet die ſabbati benefacere proximo indigenti. Cùm enim charitas ſit finis præceptorum, nulla debent ejus exercitium impedire. Præterea tenemur diligere proximum ſicut nos ipſos: ſi ergo ob propriam neceſſitatem licet, etiam licebit ob propriam neceſſitatem proximi.

4. Conſuetudo ab Epiſcopo permiſſa. Sic venatio & piſcatio moderata ex recreationis cauſa extra officia divina, nec non emptiones ac venditiones rerum parvi momenti, præſertim ad victum quotidianum neceſſariarum, clauſa officina, dicuntur in variis locis permiſſæ. Item excuſant Barbitonſores, qui ſciente, nec vetante Epiſcopo artem ſuam exercent erga ruſticos & opifices, qui aliis diebus eos adire nequeunt, aut nolunt, alioquin ſe & ſuam familiam ſuſtentare, non poſſunt. *Obſervatio ſabbati quoad circumſtantias temporis, & modi, & loci pro maxima parte relicta eſt determinationi Prælatorum, quæ cognoſcitur tum ex eorum inſtitutis, tum ex conſuetudinibus per eos legitimè toleratis*, ait Gerſon in regulis moralibus.

5. Diſpenſatio legitima Papæ, vel Epiſcopi, vel etiam Parochi ex conſuetudine ob gravem & juſtam cauſam, quando non datur facilis acceſſus ad Epiſcopum.

Quæſt. III. *An per quodvis mortale peccatum graviter violatur hoc præceptum, ita ut circumſtantia Feſti addat novam ſpeciem malitiæ mortalis contra religionem, in confeſſionem exprimendam?*

Reſp. Multi negant. Quia. 1. Peccatum non eſt opus ſervile propriè, ſed ſolùm metaphoricè: nam non eſt opus proprium ſervorum, ſed commune omnibus etiam nobilibus; verba autem præcepti ſunt propriè accipienda. Hoc repugnat praxi & perſuaſioni fidelium ac confeſſariorum: nam nec pœnitentes hanc circumſtantiam confiteri ſolent, nec de ea interrogari. Fatentur quidem peccatum eſſe magis contra finem præcepti, nempè cultum Dei in genere, quàm ſit opus ſervile; ſicque explicant textus Patrum objici ſolitos. At negant eſſe contra ſubſtantiam præcepti prohibentis opera ſervilia, cultum illum ſpecialem, qui tunc præcipitur per abſtinentiam ab opere ſervili. Jam verò, inquiunt, finis præcepti non ſemper eſt præceptum. Item fatentur quòd circumſtantia illa diei ſacræ per ſe addat malitiam venialem.

Alii affirmant, & probant. 1. Ex S. Auguſt. ſerm. 22. *Ille verò obſervat ſabbatum, qui non peccat. Ita enim præcipitur: Omne opus ſervile non facietis. Omnis qui facit peccatum*

tum ſervus eſt peccati. Ex S. Gregor. Nyſſen. homil. 7. in Eccleſ. *Quærendum eſt ergo quid ſibi velit præceptum otii ſabbati? ... ut nihil agamus illorum, quorum opus eſt vitium*. Ex S. Thom. qui 2. 2. q. 122. art. 4. ad 3. dicit expreſsè, peccata contrariari obſervantiæ ſabbati, & magis agere contra hoc præceptum, qui peccat mortaliter, quàm qui laborat. Et ex S. Antonino, part. 1. tit. 14. cap. 4. §. 4. ibi: *Talis circumſtantia, ſcilicet in die feſto, trahit peccatum in aliam ſpeciem. Nam fornicans in feſto, facit contra duo præcepta, ſcilicet: Non mœchaberis, & illud de ſanctificatione ſabbati*. 2. Ex cap. 1. de Feriis. *Omnes dies Dominicos cum omni veneratione decernimus obſervari, & ab omni illicito opere abſtinere*. Et, ex canon. 1. diſt. 5. ex lib. de vera & falſa pœnitent. *Conſideret qualitatem criminis in loco, in tempore: oportet enim pœnitere fornicantem .... Si in loco ſacro ... ſi in tempore orationi conſtituto, aut feſtivitate Sanctorum .... Omnis iſta varietas confitenda eſt & deflenda*. 3. Quia omne opus ſervile prohibetur. Peccatum autem eſt opus maximè ſervile, juxta illud, Joan. 8. *Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati*. 4. Dies feſti ſunt tempus ab Eccleſia determinatum adimplendum præceptum divinum naturale, præſcribens ut homo ſæpe Deum colat, & ad hoc ſe liberum ac expeditum præſtet, vitando ſcilicet ea, quæ eum impediunt à divino ſervitio, quale eſt omne opus ſervile, & præſertim peccatum, quod magis ſervitium Dei impedit, quam opus manuale. Quod ſi pœnitentes hanc circumſtantiam non confiteantur, dicunt hoc provenire ex defectu inſtructionis.

Alii verò, quibus aſſentior, diſtinguunt, & docent peccata, quæ includunt oppoſitionem ſpecialem, vel afferunt impedimentum ſanctificationis feſtorum, ut cum reddunt hominem incapacem applicationis ad divina, ut ebrietas, quæ longo tempore privat poteſtate proxima vacandi rebus divinis, item ſeditio, &c. prohiberi hoc præcepto, & contrahere malitiam mortalem contra religionem, ſecus de aliis. Patres autem ſupra citati videntur poſſe intelligi de fine præcepti, vel de ſenſu ejus myſtico.

Quæſt. IV. *Quænam opera diebus feſtis exercenda ſunt?*

Reſp. 1. Generatim opera religionis, pietatis & charitatis, ut ſunt intereſſe officiis divinis, Miſſæ, & Veſperis, orare, piè meditari, libros ſpirituales legere, audire conciones, ſacramenta ſuſcipere, viſitare infirmos & carcere detentos, &c.

Prob. 1. Ex Deut. 5. *Obſerva diem Sabbati, ut ſanctifices eum. Hoc verbo* (inquit Catech. Roman.) *oſtenditur ſabbati diem religioſum eſſe, diviniſque actionibus, & ſanctis rerum officiis conſecratum. Itaque diem ſabbati tum plene & perfecte celebramus, cum pietatis & religionis officia Deo præſtamus*. Dies autem Dominica ſubſtituta eſt ab Apoſtolis ſabbato, cum obligatione eam ſanctificandi, ac colendi Deum, & Eccleſia alios feſtos dies cum eadem obligatione inſtituit .. 2. Ex S. Gregorio, lib. 11. Epiſt. 3. ubi ait: *Dominico die à labore terreno ceſſandum eſt, atque omni modo orationibus inſiſtendum*. Et ex Nicolao I. ad conſulta Belg. cap. 11. *Idcircò in diebus feſtis ob opere mundano ceſſandum eſt, ut liberiùs ad Eccleſiam ire, pſalmis & hymnis inſiſtere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum aſſurgere, eloquiis divinis intendere, eleemoſynas indigentibus miniſtrare valeat Chriſtianus*. Et ex Conſtit. 5. Pii V. *Antiquorum canonum ſtatuta renovantes, mandamus, ut omnes in diebus præfatis* (feſtivis) *Eccleſias frequentent, divinis officiis devotè intendant, ab omni licito & ſervili opere abſtineant, mercatus non fiant, profana negotiationes, & judiciorum ſtrepitus conquieſcant*. 3. Ex multis Conciliis præcipientibus, ut fideles doceantur diebus feſtis, qui Dei cultui dicati ſunt, vacandum eſſe divinis officiis, concioni, & piis operibus. Et ex Catech. Romano, qui ait: *Parochus diligenter doceat quibus in operibus & actionibus Chriſtiani diebus feſtis exercere ſe debeant*: tum varia opera religionis & charitatis ſupra dicta recenſet. 4. Quia ſolidius dies ſanctificandus eſt, & Deo conſecrandus: ergo non ſolum matutinis, ſed etiam pomeridianis horis Deo vacandum eſt. *Debet ergo die feſto inſiſti operibus ſpiritualibus orationis, meditationis, auditionis divinorum, lectionis, & Eleemoſynæ, & hujuſmodi*, ait Sanctus Antoninus, part. 2. tit. 9. capit. 7. §. 4. addens quòd abſtinere quidem ab opere ſervili, & Miſſam audire ſit in præcepto obligante ſub mortali, non tamen vacare Deo pro majore parte diei, quamvis non ſic vacare peccatum ſit, ſcilicet veniale. Quare Rituale Tullenſe docet: fideles non poſſe ſine legitima excuſatione abeſſe à Veſperis. Enim verò pomeridianum tempus ſanctificari debet per illarum auditionem; ideò enim ubique ſolemniter diebus feſtis canuntur, & ad illas populus convocatur.

Reſp. 2.

Reſp. 2. Speciatim omnes fideles uſu rationis prædi̇ti tenentur ſub mortali audire Miſſam, ut conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ, & ex variis Conciliis. Imo omnes jure divino & naturali, ſuppoſita inſtitutione hujus unius Sacrificii, tenemur ſæpe in vita intereſſe Miſſæ Sacrificio; quia jure naturali tenentur Deo ſupremum cultum internum & externum ſæpe exhibere per Sacrificium ab ipſo inſtitutum. Unde Eccleſia ſolùm determinavit tempus, & addidit aliquas preces ac cæremonias ſacras, ut dignè ac devotè celebretur.

Quæſt. V. *Quænam requiruntur ad implendum præceptum auditionis Miſſæ?*

Reſp. Sequentia. 1. Ut audiatur Miſſa integra. Conſtat tum ex ſenſu & praxi Eccleſiæ, tum ex cap. 62. de conſecrat. diſt. 1. ibi: *Miſſas die Dominico ſecularibus totas audire ſpeciali ordine præcipiunt; ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præſumat.* Hæc obligatio eſt ſub mortali culpa, ut conſtat ex fidelium & Eccleſiæ conſenſu: nam materia ejus eſt ex ſuo genere gravis, & ad virtutem religionis graviſſimam & ad ſupremum Dei cultum pertinet.

Hic autem canon Concil. Agathenſis ab univerſali Eccleſia receptus eſt, & ejus legem ac conſuetudinem continet. Die autem Dominica cæteri dies feſti pari ratione comprehenditur, cum æque ſint divino cultui addicti. Porrò ibi fit mentio ſæcularium, ſed ampliativè, non excluſivè, & ſubintelligitur vox *etiam*, & Eccleſiæ ſenſus ad omnes extendit, ex cap. *Omnes*, ead. diſt. Hinc juxta omnes, mortale eſt ſine juſta cauſa excuſante omittere partem Miſſæ notabilem, ut tertiam: veniale verò ſi pars exigua ſine cauſa omittatur. Nam præcipitur auditio Miſſæ non ſolùm quoad ſacrificium, ſed etiam quoad totam liturgiam, ſcilicet preces, lectiones, actiones & cæremonias ſacras, quæ in ea fiunt. Unde, cap. *Omnes fideles* de conſecrat. diſt. 1. dicitur: *Qui autem non perſeverant in oratione uſque dum Miſſa peragatur .... convenit communione privari.*

Porrò juxta multos, peccat ſolùm venialiter, qui ab initio Epiſtolæ uſque ad finem Miſſæ intereſt, quia putant partem omiſſam non eſſe notabilem. At ex communi ſententia omiſſio initii Miſſæ, & aliorum uſque ad Evangelium incluſivè, imò ſecundùm multos etiam excluſivè, eſt mortalis: quia hæc pars omiſſa notabilis eſt reſpectu Miſſæ. Imo eſt mortale abeſſe ſolo tempore conſecrationis: nam eſt pars maximè notabilis & principalis, cum in ea conſiſtat eſſentia Sacrificii, & Eccleſia præcipiat Miſſam, principaliter quoad ſacrificium. *Tunc fiunt Miſſæ, quando munera offeruntur, & corpus vel ſanguis Domini conſecratur*, ait S. Cæſarius. Idem dicunt aliqui de communione Sacerdotis; quia vel eſt eſſentialis pars Sacrificii, vel ſaltem eſt de illius integritate, & complemento ſubſtantiali, ac proinde eſt pars notabilior; pars enim notabilis æſtimari debet non ſolùm ex diuturnitate, ſed etiam ex dignitate operis; nec leve cenſeri debet abeſſe ab eſſentia, vel integritate ac complemento Sacrificii; cui toti intereſſe teneris. Hinc qui poteſt ſolum intereſſe conſecrationi, & non reliquæ parti Miſſæ, ad id tenetur; nam illa pars eſt principalis, & continet eſſentiam Sacrificii, nec principale ſequitur acceſſorium. *Delugo*.

Cæterum tota Miſſa ejuſdem Sacerdotis audienda eſt, ut conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ. Quare non ſatisfacit, qui plures partes ſimul à diverſis audit; nam Eccleſia præcipit, ut audiatur Sacrum per modum totius ſucceſſivi, cum revera tale ſit: nam Miſſa eſt totum ex partibus ſucceſſivis coaleſcens, & Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Satisfacit præcepto Eccleſiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor ſimul à diverſis celebrantibus audit.* Neque enim ſatisfacit, qui duas partes à duobus Sacerdotibus ſucceſſivè audit: quia partes diverſarum Miſſarum non faciunt unam Miſſam integram, cum ad ſe invicem non ordinentur, non communicentur inter ſe, ſed disjunctæ maneant, & ſint partes diverſarum Miſſarum non conſtituentes unam in ratione ſacrificii vel actionis ſacræ. At præcipitur auditio Miſſæ integræ. *Delugo & alii.*

2. Requiritur intentio audiendi Sacrum tamquam actionem ſacram, qua Deo ſupremus cultus defertur, & quæ ſit ſaltem implicita ac virtualis intentio offerendi per Sacerdotem & cum Sacerdote illud ſacrificium, ſeu communicandi ſua aſſiſtentia oblationi, Sacrificiis, orationibus, & aliis actionibus ſacris. Nam per illam intentionem auditio Miſſæ debet determinari ex parte audientis ad actum religionis, & cultum ſupremum, alioquì auditio non eſſet religioſa, qualis præcipitur: ſi enim quis intereſſet Sacro ex mera curioſitate ſpectandi, non faceret actum religionis, nec ſervaret præceptum.

3. Requiritur præſentia corporis humana: ut patet ex verbo *Audiendi*, & ex ſenſu ac

uſu Eccleſiæ: nam ideò neceſſe eſt adire locum, in quo Miſſa celebratur. Sufficit tamen, ſi quis ex ſignis quibuſdam colligere poſſit quid à ſacrificante agatur, ſpectata loci natura, ſitque per moralem conjunctionem pars ejus multitudinis, quæ dicitur præſens, & eſt in conſpectu altaris. Hinc ſufficit Sacrum audire ex quovis templi loco, ex quo poſſis ſaltem mediantibus aliis percipere quid geratur, imò ex gradibus veſtibuli, ſi propior acceſſus ſit impeditus, quamvis per accidens ſacrificans non videatur, nec audiatur.

4. Requiritur moralis ac pia præſentia, ita ut quis ſit non ſolum corpore præſens, ſed etiam animo piè intentus in res divinas, ſeu in Deum ipſum per preces, oblationes Sacrificii, laudem, amorem, &c. Nam præcipitur auditio Miſſæ religioſa, qua Deus colatur. At Deus non colitur verè ſine attentione: nam Deum *in ſpiritu & veritate oportet adorare*, Joan. 4. Quare Concil. Trident. ſeſſ. 22. non permittit Sacrum fieri in privatis domibus, *niſi prius qui interſint, decenter compoſito corporis habitu, declaraverint ſe mente etiam, ac devoto cordis affectu non ſolum corpore adeſſe*. Et Clerus Gallican. ann. 1700. damnavit hanc propoſitionem: *Eccleſiæ præcepto* (audiendi Miſſam) *ſatisfit per reverentiam exteriorem, animo licet voluntariè in aliena, imò in prava cogitatione defixo*.

Hinc qui per notabilem Miſſæ partem confabulatur, vel dormit, vel res alias fixe conſiderat, vel voluntariè diſtrahitur, peccat mortaliter, niſi aliam poſtea Miſſam audire ſtatuerit. Satisfaciunt tamen, qui quoquo modo miniſtrant Sacro, etſi occupentur quærendis è ſacriſtia neceſſariis, v. gr. vino, thure, &c. Quia hæc ordinantur ad Miſſam, & fiunt in loco, qui communicat templo, unde non cenſentur moraliter abeſſe. Item ſatisfaciunt, qui occupantur pulſandis organis, vel follibus attollendis: quia hæc ordinantur ad ſolemnitatem officii, nec tollunt advertentiam ad ea, quæ in ara geruntur: qui verò notabili tempore Miſſæ confitetur, non ſatisfacit præcepto: nam caret attentione ad Miſſam requiſita, videlicet attentione ad Deum, divinave myſteria; qualis eſſe nequit in narrandis, & inveſtigandis peccatis, eorumque circumſtantiis, & in colloquio cum Confeſſario. Ita *Suarez, Delugo, Azor. &c.*

Nota. 1. Communiter docent non eſſe jure communi obligationem audiendi, aut faciendi tria Sacra die natali Chriſti, neque audiendi Sacrum feria quinta, & Sabbato, aut officium feria ſexta majoris hebdomadæ.

Nota 2. Circa parochiæ frequentationem hæc habet Concil. Trident. ſeſſ. 22. *Moneant* (Epiſcopi) *populum, ut frequenter ad ſuas parochias, ſaltem diebus Dominicis, & majoribus feſtis, accedant*. Et ſeſſ. 24. cap. 4. *Moneat Epiſcopus populum diligenter, teneri unumquemque parochiæ ſuæ intereſſe, ubi commode id fieri poteſt, ad audiendum verbum Dei*. Clerus verò Gallican. ann. 1700. damnavit hanc propoſitionem: *Nullus in foro conſcientiæ parochiæ ſuæ intereſſe tenetur*.

(✠) *Nota* 3. Alexander VII. anno 1659. 30. Jan. damnavit propoſitiones, quæ ſequuntur: *Nullus in foro conſcientiæ Parochiæ ſuæ intereſſe tenetur, nec ad annuam Confeſſionem nec ad Miſſas parochiales, nec ad audiendum verbum Dei, divinam legem, fidei rudimenta, morum doctrinam, quæ ibi in Catechesibus annuntiantur, & docentur.*

Talem legem in hac materia neque Epiſcopi, neque Concilia Provinciarum, vel Nationum ſancire, neque delinquentes aliquibus pœnis, aut Eccleſiaſticis cenſuris mulctare poſſunt.

Quæſt. VI. *Quænam excuſant ab auditione Sacri?*

Reſp. Excuſant. 1. Impotentia non ſolum phyſica, ſed etiam moralis, quandò ſcilicet audiri non poteſt ſine gravi damno, ſcandalo, vel periculo: ut conſtat ex communi interpretatione, & conſuetudine. Hinc excuſantur infirmi, quibus graviter obeſſet foras prodire. Qui tamen ex privilegio poſſunt audire, vel celebrare in oratorio domus ſuæ, ad id tenentur. Nam non habent moralem impotentiam; & præcipiens aliquid, ſimul præcipit omnia media ad illud neceſſaria tum ordinaria, tum extraordinaria, ſaltem non valde difficilia. Ita *Delugo*. Nec univerſim verum eſt, neminem teneri uti privilegio: teneris enim uti quoties ejus uſus eſt neceſſarius ad ſervandum aliquod præceptum, quod per talem uſum fit moraliter poſſibile.

2. Charitas, ut ſi infirmus egeat præſentia alterius. Nam (ut docet S. Bern. in lib. de præcept. & diſp.) quod propter charitatem introductum eſt, non obligat cum ejuſdem charitatis diſpendio.

CA-

CAPUT III.

De Voto.

Quæſt. I. Q*Uid eſt Votum?*

Reſp. Eſt promiſſio deliberatè facta Deo de bono meliori, & poſſibili. Dixi, *Deo facta*, nam Votum eſt actus latriæ ſoli Deo debitus in teſtificationem ſupremæ excellentiæ illius, ut authoris bonorum omnium, vel in ſignum gratitudinis debitæ primo ac ſupremo Benefactori. S. Thom. 2. 2. quæſt. 88. art. 5. ad 3. ubi ait, Votum factum Sanctis ſic intelligendum eſſe, *ut ipſa promiſſio facta Sanctis vel Prælatis, cadat ſub Voto materialiter, in quantum ſcilicet homo vovet Deo ſe impleturum quod Sanctis vel Prælatis promiſit*. Quare promiſſio facta Sanctis eſt ſolum materia Voti, & ut ſit propriè Votum, debet ei adjungi tacitè vel expreſsè alia promiſſio, qua promittimus Deo, nos id facturos, quod promittimus Sanctis: alioqui promiſſio pertineret ſolum ad duliam.

Quæſt. II. *Quænam requiruntur ad valorem Voti?*

Reſp. Ex communi, ſequentia.

I. Volitio ſe obligandi: nam nemo ſponte ſuſcipit obligationem ſine voluntate ſe obligandi. Neque enim ad Votum ſufficit propoſitum quamvis firmum, ex cap. 3. *de Voto*, ubi dicitur, in metu mortis proponens animo, quod Religionis habitum eſſet aliquando ſuſcepturus, ſi plus non eſt in Voto proceſſum, tranſgreſſorem judicari non poſſe, ſi non impleat quod dixit. Nam propoſitum eſt ſimplex voluntas faciendi vel omittendi aliquid; promiſſio vero ſuperaddit voluntatem ſe obligandi alteri. At ex eo quòd voluntas proponat aliquid, non hoc ipſo vult ſe obligare, nec obligatur. Sufficit autem intentio virtualis & implicita ſe obligandi, ut cum quis ſciens Votum obligare, deliberatè vovet, quamvis de hac obligatione actu non cogitet; vel ignorans voti naturam vult tamen Votum facere prout in ſe eſt, ut ſolitum eſt fieri, ſeu facere quod alii faciunt, dum vovent; nam tunc virtualiter & implicitè ſe obligare vult. Idem dic de eo, qui recipit Ordinem ſacrum, ignorans illi annexum eſſe Votum caſtitatis; nam qui vult ſtatum aliquem, vult virtualiter & implicitè onera illi ſtatui annexa. Neque requiritur ut dicatur expreſsè, *Promitto, voveo me obligo &c.* ſed ſatis eſt, quod hoc dicatur æquivalenter & implicitè, etiam interius. Ut ſi dicas cum intentione te obligandi: *Domine redde mihi ſanitatem, & vivam caſtè*: vel, *Si convaluero, dabo talem Eleemoſynam*. E contra verbum *Promitto*, niſi adſit intentio vovendi, ſignificat ſimplex propoſitum, ut patet in actu contritionis, quo aliqui promittunt fugam peccati, nec tamen vovent.

II. Advertentia & deliberatio, qualis ſufficit ad culpam mortalem directè voluntariam. Quia Votum eſt actus ſimpliciter humanus, in ſe liber tamquam in hominis arbitrio de ſe relictus, ex cap. 6. *de Voto*, ubi dicitur, quod *univerſis liberum ſit arbitrium in vovendo*. Præterea nemo tenetur ſibi obligationem ex genere ſuo gravem imponere, niſi plenè advertat quid agat. Quare ſi quis ex ſubito animi motu, lingua mentem præveniente dicat: *Voveo*, non obligatur.

Talis autem deliberatio ſufficit ad Votum; nam deliberatio, quæ ſufficit ad ligandum ſe reatu æternæ damnationis, ſufficit etiam ad ſe ligandum Deo vinculo promiſſionis.

Item valet Votum temere & imprudenter, imò & illicitè, puta cum inani gloria factum; modo finis malus non redundet in ipſam materiam. Nam ad valorem Voti ſufficit ut ſit de re meliori & poſſibili, & fiat cum ſufficienti cognitione ac libertate. Hinc patet, omnes & ſolos rationis uſu præditos, & ſufficientis deliberationis capaces, poſſe vovere in materia ſibi licita, ex cap. 2. *de Voto*.

III. Requiritur, ut promiſſio ſit voluntaria. Nam Votum eſt actus moralis ac liber, quo Deus colitur. Quare nullum eſt Votum factum ex errore circa rei promiſſæ ſubſtantiam; cum talis error impediat, ne objectum ſit cognitum, ac proinde ne ſit volitum. Item dic de Voto ſimplici facto ex errore circa cauſam finalem: quia cenſetur factum ſub tacita conditione: ſi cauſa finalis ſubſiſtat, & quia ſublato motivo volendi non eſt volitio. Hinc ſi voveris jejunium pro ſalute patris, quem falſo putabas ægrotare, non valet Votum. At valet Votum, ſi error ſit dumtaxat circa aliquam circumſtantiam non mutantem notabiliter rem promiſſam; ut ſi voveris caſtitatem, falsò putans eſſet ſervatu facilem; vel circa cauſam ſolum impulſivam, ut ſi voveris dare eleemoſynam Petro pauperi præ aliis, quia falsò putas eſſe pium. Nam talis error non impedit con-

conſenſum abſolutum circa ſubſtantialia. Votum verò ſolemne non irritatur per errorem vel dolum circa motivum extrinſecum: tum quia per illum non irritatur matrimonium carnale, ergo nec ſpirituale cum Chriſto: tum quia qui ſtatum aliquem aſſumit, cenſetur velle abſolutè illum aſſumere, etiamſi intercedat error vel dolus, qui non ſit circa ſubſtantialia.

Item ſecundum communem ſententiam, metus gravis injuſtè incuſſus ad extorquendum Votum, irritat quodvis Votum, vel jure naturali, eo quod Deus non acceptet Vota injurioſè extorta; cum nemo probus promiſſionem ſibi tali modo factam acceptaret; & ne det occaſionem injuſtæ coactioni: vel ſaltem jure canonico, ex cap. 1. *De iis qui vi &c.* Nam licet ibi agatur non ſolum de ſuſceptione & profeſſione Religionis, tamen ſic receptum eſt, ut etiam extendatur ad Votum ſimplex: ita ut ſaltem uſu & conſuetudine Vota quælibet ex metu gravi facta, irrita ſint. Sed quia hoc non eſt omnino certum de Votis ſimplicibus, nam Suarez & alii diſſentiunt: ideò in praxi tutior pars eſt, vel Votum ſervare, vel petere diſpenſationem. Porrò certum eſt valere Votum etiam ſolemne, factum ex metu ſponte ſuſcepto, ut naufragii, mortis, pœnæ æternæ &c. c. 17. *de Regular.* vel ex metu juſtè incuſſo: quia tunc Votum eſt ſimpliciter voluntarium, & nulla intervenit injuria. Valet etiam quodvis Votum ex metu levi, etſi injuſtè incuſſo; quia non irritatur ab Eccleſia, & eſt ſufficienter voluntarium; ſibique vovens imputare debet quod tali metui ceſſerit.

IV. Ut ſit de meliori bono, id eſt, de eo, quod omnibus ſpectatis ad ſalutem utilius & Deo gratius eſt, quàm directè oppoſitum, ſeu negatio illius. Quia Votum debet eſſe gratum Deo, cum ſit actus quo colitur; & quia promiſſio ſeu pollicitatio alteri oblata non parit obligationem, niſi ab eo acceptetur: at non poteſt Deo placere, nec ab eo acceptari voluntas ſe obligandi ad relinquendum id, quod melius eſt & ipſi gratius. Imò hoc eſt illicitum, & contra reverentiam Deo debitam, quia offertur ei aliquid, quod ei placere nequit: quod eſt illi quodam modo illudere, niſi ignorantia excuſet.

Hinc invalidum eſt Votum. 1. De Matrimonio contrahendo, quia melior eſt Cælibatus. Si tamen matrimonium judicaretur remedium voventi neceſſarium ad vitandam incontinentiam, juxta multos valeret votum, quia melius eſt nubere quam uri, 1. Corinth. 7. Idem dicunt ſi quis voveret pauperculam vel perditam uxorem ducere. 2. De re illicita, quæ promiſſio eſt mortalis contra religionem, ob gravem irreverentiam contra Deum: nam promittere Deo rem ipſi ingratam, eſt ei minari. Idque juxta Suarez, Leſſium, Reginald. etiamſi res illa ſit ſolum venialiter mala, & ut talis cognoſcatur à vovente; quia eſt facto attribuere Deo approbationem peccati ſaltem venialis, & innuere Deo placere peccatum, eoque coli: quod eſt graviter injurioſum Deo, & directè repugnat ejus ſummæ ſanctitati ac bonitati. 3. De re optima, ſed ad obtinendam rem malam, vel ad gratias agendas pro re mala obtenta, v. gr. vindicta, non autem præciſè pro bono effectu ſecuto ex peccato. Nam Deus non acceptat aliquid, ut ſit author peccati, & illud promoveat, vel in gratiarum actionem pro eo, quaſi fuerit author peccati: nam eſſe authorem peccati etſi venialis, repugnat bonitati ac ſanctitati divinæ. Valet tamen Votum de actione bona ſub conditione turpi adjecta in ejus odium, ut de eleemoſyna danda ſi peccaveris: quia quod directè promittitur, eſt bonum melius, & ordinatur ad actum bonum, nempè in odium & vindictam peccati, ſi committatur. 4. De re, quæ omnibus ſpectatis eſt indifferens: nam nil confert ad cultum Dei, nec ei placet. Imò tale Votum eſt cultus vanus ac ſuperfluus, ideoque peccatum ſaltem veniale. Ut autem res indifferens fiat honeſta, debet non ſolum referri ad finem honeſtum; ſed etiam ex ſe, vel ex circumſtantiis eſſe apta ad finem illum conſequendum, cum relatio extrinſeca rem non immutet. Igitur ſuperſtitioſum & nullum eſt Votum non edendi capita animalium in honorem S. Joannis Baptiſtæ, vel carnes aſſas in honorem S. Laurentii. Porrò executio Voti illiciti continet eamdem malitiam, quam ejus emiſſio; quia executio ex obligatione Voti, eſt Voti facti approbatio.

V. Ut ſit de bono poſſibili. Nam inepta & illuſoria eſſet promiſſio rei, quæ præſtari non poſſet; & nemo obligari poteſt ad impoſſibile. Hinc irritum eſt Votum numquam peccandi venialiter, etiam cum deliberatione imperfecta. Nam hoc ita impoſſibile eſt in hac vita cum auxiliis ordinariis, ut numquam vitentur omnia peccata venialia ſine ſpeciali privilegio, ex Concil. Trident. ſeſſ. 6. can. 23. Votum autem requirit, ut quod promittitur, prævideatur eſſe faciendum, & fieri poſſe moraliter. Docent

tamen valere Votum numquam peccandi ex propoſito & perfecta deliberatione, quia hoc eſt poſſibile cum divina gratia abſque privilegio; & tale Votum à viris ſanctis quandoque factum legimus.

VI. Ut vovens non ſit jure poſitivo inhabilis ad vovendum.

Nota. Laudabiliter poſſe voveri Deo aliquid ad quod jam obligamur; & per tale Votum novum vinculum induci eſt omnino certum, inquit Leſſius, tum ex perpetuo uſu Eccleſiæ, ubi vovetur non ſolum abſtinentia à nuptiis, ſed etiam abſtinentia ab omni voluptate illicita extra matrimonium, quæ omnibus eſt præcepta. Tum quia opera præcepta ſunt Deo gratiſſima: ergo poſſunt illi promitti, & hæc promiſſio novam obligationem affert; nam debitor poteſt ſe pluribus nominibus ad idem obſtringere, ſicut creditor pluribus titulis poteſt idem exigere à debitore. Quare violatio talis Voti duplicem habet malitiam, unam contra præceptum, & alteram contra religionem ob Votum.

Quæſt. III. *Quotuplex eſt Votum?*

Reſp. Dividitur 1. in reale, perſonale, & mixtum. Votum reale eſt, quo promittitur pecunia vel res pretio æſtimabilis, quæ actio voventis non ſit. Perſonale eſt, quo promittitur actio perſonalis aut omiſſio ipſius voventis, ut Votum caſtitatis. Mixtum eſt, quo promittitur & actio vel omiſſio perſonalis, & aliquid pretio æſtimabile ab ea diſtinctum, ut ſi voveas ire ad B. Virginem Lauretanam, ibique munus offerre. 2. In temporale, quod eſt ad certum tempus; & perpetuum, quod cenſetur fieri, cùm nullus eſt obligationi conſtitutus finis, ut ſi dixeris: Voveo deinceps caſtitatem. 3. In abſolutum, quod fit ſine conditione; & conditionatum, quod fit ſub aliqua conditione, v. gr. Voveo eleemoſynam, ſi pater convaluerit: unde non obligat niſi poſita conditione; ſed ea poſita ſtatim obligat, quia obligatio deſinit eſſe ſuſpenſa. Porrò nullum eſt Votum factum ſub conditione repugnante naturæ & ſubſtantiæ Voti, vel rei promiſſæ, ut ſi profitearis Religionem, ea conditione ut aliquid proprium retineas. 4. In ſolemne, quod ab Eccleſia approbatum & abſolutè ac in perpetuum acceptatum eſt; & ſimplex, quod emittitur abſque acceptatione Eccleſiæ ſaltem in perpetuum.

Quæſt. IV. *An, quomodo, quos & quando Votum obligat?*

Reſp. Obligatio Voti ex ſuo genere gravis eſt, ita ut ejus violatio in materia gravi ſit mortalis. Ita omnes. Conſtat 1. ex Pſalm. 49. *Redde Altiſſimo Vota tua*. Et, Eccleſ. 5. *Si quid voviſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio: ſed quodcumque voveris redde*. Et, 1. ad Timoth. 5. de viduis quæ continentiæ Votum violaverunt, dicitur: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt*. 2. Ex traditione, & ſenſu Eccleſiæ. 3. Ex cap. 6. de Voto. *Licet univerſis liberum ſit arbitrium in vovendo, uſque adeo tamen ſolutio neceſſaria eſt poſt votum, ut ſine proprio ſalutis diſpendio alicui non liceat reſilire*. Quia hæc obligatio pertinet ad graviſſimam virtutem religionis, qua quis tenetur reddere Deo obſequium promiſſum, & ab eo acceptatum; ideoque ſpecialiter ipſi debitum. *Maxime debet homo Deo fidelitatem, tum ratione dominii, tum etiam ratione beneficii ſuſcepti, & ideo maxime obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta: Hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti eſt quædam infidelitatis ſpecies; unde Salomon rationem aſſignat, quare ſint vota reddenda; quia diſplicet Deo infidelis promiſſio*, ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 88. art. 3. Præterea violatio fidei Deo datæ in re gravi continet gravem irreverentiam in Deum, propter ſummam ejus majeſtatem. Hinc S. Auguſtin. Epiſt. 127. alias 45. ait: *Quia jam voviſti, jam te obſtrinxiſti, aliud tibi facere non licet. Priùs quam eſſes voti reus, liberum fuit: quamvis non ſit gratulabunda libertas, qua fit ut non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud Deum ſponſio tua, non te ad magnam juſtitiam invito, ſed à magna iniquitate deterreo*.

Materia autem illa Voti eſt gravis, de qua poſſet dari præceptum ſub mortali obligans: ſeu quæ per ſe, vel ex circumſtantiis notabiliter conducit ad honorem Dei, vel ſpiritualem utilitatem voventis. Hinc qui ſemel non implet Votum jejunandi, confitendi, vel audiendi Sacrum &c. peccat mortaliter; cum hæc materia gravis ſit, & ſufficiens ad mortale in præcepto Eccleſiæ.

Votum tamen ex communi aut fere communi ſententia obligat ſolùm ſub veniali in re levi. Quia Votum eſt quædam lex privata, quam quis imponit, & ſpecies quædam pacti: lex autem & pactum non imponunt obligationem niſi proportionatam materiæ. Deinde omnino fidelitatis & juſtitiæ in re parvi momenti non cenſetur gravis injuria & offen-

offenſa. Præterea res ex omni parte levis non eſt capax obligationis gravis; nec pendet à voluntate hominis obligationem gravem alligare rei, quæ non eſt capax illius; nec Deus videtur acceptare talem obligationem irrationabilem. Unde qui voviſſet ſingulis diebus anni dare unum aſſem pauperibus, peccaret ſolùm venialiter ſemel, aut bis omittendo. Secus, ſi decreviſſet non implere Votum, quia materia talis Voti collectivè ſumpta gravis eſt.

Porrò non pauci docent voventem poſſe in re gravi ſe obligare ſolùm ſub veniali, ſi expreſsè velit; (exceptis votis ſtatus religioſi, quæ ſunt per ſe vota graviter in perpetuum obligantia, & niſi Eccleſia aliter ſtatuerit:) tum quia cùm obligatio voti voluntariè aſſumatur, pendet à voluntate voventis, nec ex lege divina oritur, niſi dependenter à voluntate voventis, tum quia votum eſt lex privata, quam vovens liberè ſibi imponit; legiſlator autem poteſt in materia gravi velle tantum ſe obligare ſub veniali. Conſtat autem voventem rem gravem obligari ſub mortali, niſi expreſsè voluerit ſe obligare ſolum ſub veniali: nam quiſque cenſetur ſe accommodare capacitati materiæ & uſui communi, niſi conſtet aliud expreſsè intendiſſe.

Cæterùm violatio Voti præter malitiam irreligioſæ perfidiæ, & infidelitatis erga Deum involvit deformitatem ſacrilegii, ſaltem ſecundùm quamdam eminentiam: quia per voti violationem id, quod fuit Deo per promiſſionem dicatum, ei denegatur.

Reſp. 2. Quando non conſtat de alia ſpeciali voventis intentione, non aliter obligat Votum in quavis materia, quam ſi eſſet lex de ea re à Deo, vel ab Eccleſia lata. Quia Votum eſt quædam lex, quam homo ſibi imponit circa materiam illam promiſſam: imo fit communiter juxta hanc intentionem. Hinc Votum jejunandi, audiendi Sacrum, obligat ad modum præcepti Eccleſiaſtici de eadem re, ideoque eodem modo ſervandum. Et vovens excuſatur à talis voti impletione in iis circumſtantiis, in quibus excuſaretur à præcepto Eccleſiæ, niſi contrarium expreſsè vel virtualiter intenderit.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, Votum perſonale ſolum voventem obligat, nec per alium impleri poteſt: quia res promiſſa eſt propria actio, vel omiſſio voventis, non alterius. Hinc ſi non poſſit illud per ſe exequi, non tenetur alium ſubſtituere, niſi id expreſsè intenderit. Votum verò reale obligat voventem ad perſolvendum per alium de propriis bonis, ſi per ſe ipſum implere nequeat; quia res promiſſa eſt bonum temporale voventis, quod poteſt ejus nomine per alium tradi. Item hæredes, ſecundum omnes, tenentur exequi Vota realia defuncti, ſecundum vires hæreditatis, ſalva legitima hæredis neceſſarii. cap. 6. *de teſtament.* & l. 2. §. *de pollicit.* Nam hæres debita bonis annexa ſolvere tenetur ex juſtitia, ratione rei acceptæ cum tali onere, & ex contractu implicitè inito per acceptationem hæreditatis: hæreditatem enim adeundo, ſicut commoda ejus & omnia jura defuncti acquirit, ita etiam debita & onera realia bonis annexa in ſe ſuſcipit. Bona autem Deo promiſſa, ſunt ipſi ſpeciali jure debita. Quod ſi ſint plures hæredes, quiſque tenetur pro rata, juxta portionem hæreditatis, quæ ei obtigit, niſi res debita & legata poſſideatur ab uno, vel obligatio ſit individua.

Idem eſt de Voto mixto quoad partem, qua perſonale eſt, ac de Voto perſonali, & quoad partem qua reale eſt ac de Voto reali; cùm ſit verè perſonale quoad unam partem, & reale quoad aliam. Hinc obligat hæredes non qua parte eſt perſonale, ſed qua parte eſt reale: ut ſi quis peregrinationem, & ſtatuam argenteam vovit, tenetur hæres ad ſtatuam dandam, non item ad peregrinationem, niſi eam promiſerit, aut hac lege hæres inſtitutus fuerit.

Qui autem vovit factum alterius, tenetur curare quantum poteſt, ut alter impleat: hoc enim cenſetur intendiſſe. Iſte alter tamen nullatenus ad id tenetur, niſi conſenſerit: nam Votum obligat eum ſolum qui promiſit. Hinc liberi non obligantur Votis parentum eos religioni devoventium, niſi ea rata habuerint, cap. 14. *de Regular.* Si verò populus vovit feſtum vel jejunium, conſentiente Epiſcopo, ad hoc tenentur poſteri, non vi Voti, ſed ex præcepto Epiſcopi approbantis, & ita implicitè præcipientis illud feſtum aut jejunium.

Reſp. 4. Impleri debet Votum tempore à vovente præfinito: nam promiſit rem tali tempore, unde illam tunc reddere tenetur. Hinc qui vovit jejunium tali die, peccat mortaliter, ſi eo die non jejunet, perinde ac ſi die ab Eccleſia ſtatuto non jejunaret, quamvis proponeret alio die jejunare. Quod ſi ex impotentia, vel negligentia Votum tempore præfinito non impleatur, debet poſtea impleri, niſi ex intentione voventis, aut Voti natura, res promiſſa ſit affixa certo

die in devotione illius ad honorem Sancti, vel myſterii, cujus tunc memoria celebratur: ut ſi quis voverit jejunium vigilia alicujus Sancti principaliter in illius honorem; tunc enim obligatio cum die extinguitur, quia tunc intentio fuit ſe obligandi ad actum hoc tempore faciendum, non alio; & res promiſſa eſt dependenter ab hoc tempore, ac per modum unius. Quando autem tempus non ipſius temporis intuitu & devotione conſtitutum eſt, cenſetur adjici ut terminus non ad finiendam obligationem, ſed ultra quem non ſit differenda; & ſic ſtatim poſtea impleri debet. Nam cum voveris non ultra eam diem differre, es ſemper in mora differendo, & teneris ſemper implere: quia perſeverat debitum, quoad ſubſtantiam, duaſque obligationes contraxiſti, unam faciendi opus, alteram faciendi tali tempore: unde hac non impleta, manet illa principalior, quæ ſemper urget.

Si vero nullo definito tempore abſolutè voveris, teneris Votum exequi quam primum commodè & rectè potes judicio prudenti. Nam ſtatim moraliter loquendo exigitur à Deo, ex Deuteron. 23. *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. Et ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum*. Et, Eccleſ. 5. *Si quod voviſti Deo, ne moreris reddere*. Deinde res abſolutè & ſine dilatione promiſſa ſtatim debita eſt, ex lib. 14. §. *de regul. jur. In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur; præſenti die debetur*. Igitur culpabilis eſt omnis mora, quæ rationabili cauſa non cohoneſtatur. Non eſt tamen continuò mortale differre ad valde breve tempus, modò Votum brevi poſtea perſolvi queat. Nam poteſt eſſe materiæ parvitas in mora illa, ſicut in aliis rebus. Hæc omnia communem doctrinam continent.

Porrò ſi Votum fuerit negativum, ſeu de omiſſione, toties peccatur, quoties ſit actio omittenda: quia Votum illud inſtar præcepti negativi obligat pro toto tempore, pro quo factum eſt, & omnis omnino omiſſio promiſſa eſt.

Sed an vovens, votum implere ante tempus à ſe præfinitum tenetur ob impedimentum futurum?

Reſp. 1. Quando opus vovetur ut proprium opus certi diei, ſeu temporis, ex communi ſententia non tenetur vovens prævenire, etiamſi prævideat impedimentum pro illo die. Quia non vovit actum, niſi tali die faciendum: unde ante illum non obligat Votum. Idem dic; quando terminus ſeu dies additur non ſolum ad differendam executionem, ſed etiam ad ſuſpendendam obligationem uſque ad talem terminum: quia res non eſt promiſſa ante illum, nec vovens intendit ſe obligare niſi ex tali die.

Reſp. 2. Quando terminus ſolùm ponitur ad differendam ſolutionem, & non ad ſuſpendendam obligationem, tunc ex communi ſententia vovens tenetur Votum perſolvere ante terminum, ſi prævideat impedimentum pro illo futurum, quia tunc Votum ſtatim ac ſit, obligat abſolutè, ut intra terminum deſignatum opus fiat. Unde obligat determinatè pro illo toto tempore, pro ſingulis verò partibus quaſi disjunctivè. Et ideò vovens tenetur abſolutè implere Votum in aliqua parte hujus temporis. Ergo ſi prævidet futurum eſſe impedimentum in poſteriori parte temporis, tenetur in priori facere, quod eſt prævenire terminum. Et alioqui contra promiſſionem dilatio fieret ultra tempus præfinitum. Item licet terminus temporis ſit conſtitutus ad finiendam ſolutionem, ſi opus promiſſum non eſt proprium onus alicujus determinatæ partis totius temporis uſque ad illum terminum, tenetur vovens implere Votum ante terminum illum, ſi ante illum impedimentum prævideat: ut ſi quis vovit jejunare ſex dies menſis, non deſignando illos, limitando tamen obligationem ad menſem, ita ut cum illo extinguatur in omni eventu; tunc ſi prævideat futurum, ut poſt decimum diem menſis jejunare nequeat, tenetur in prioribus diebus totum Votum implere, & ita prævenire terminum: quia tunc totum tempus menſis eſt tempus abſolutæ obligationis, quæ debet impleri in parte ejus poſſibili. Quæ omnia confirmantur exemplo præceptorum, v. gr. confitendi ſingulis annis. Ita Suarez, addens teneri voventem in omnibus caſibus vitare impedimentum, ut Votum ſuum tempore promiſſo impleri poſſit: nam Votum obligat ſaltem implicitè ad non ponendum impedimentum; cum hoc ſit neceſſarium ad implendam rem expreſsè promiſſam: alioqui obligatio Voti eſſet inefficax & inanis.

Quæſt. V. *Quid dicendum in dubio circa Votum?*

Reſp. Sequentia. 1. Nullus tenetur Voto, de cujus emiſſione dubitat, ſi poſt diligens examen nulla ei appareat probabilis conjectura, quod Votum illud fecerit. Quia obligatio Voti, quæ voluntariè ſuſcipitur,

ſine rationabili fundamento, adeòque irrationabiliter affirmaretur. Nemo autem tenetur obligatione, quæ nullo fundamento rationabili nititur.

2. In æquali utrimque probabilitate Votum ſervari debet. *Ita Azor, Vaſquez, Thyrſus, Gonzalez &c.* Quia tunc non poteſt prudenter negari Votum factum fuiſſe. Deinde in dubiis tutior pars eligi debet; alioquin talis ſe exponeret periculo peccandi: nam cum detur lex certa non violandi Votum, hoc ipſo quod dubitat an voverit aliquid, dubitat an illud omittendo violat eam legem, ideoque peccat. Qui autem agit dubius an peccet, ſe committit periculo peccandi, & reipſa peccat. A fortiori tenetur Voto, qui ſciens ſe poſt ſeptennium voviſſe, dubitat an habuerit intentionem ſe obligandi, vel ſufficientem advertentiam. Nam actus præſumitur factus ut fieri ſolet ac debet, niſi contrarium conſtet; & res in dubio judicari debet à communiter contingentibus. Si quis tamen paulò poſt quam aliquid promiſit, dubitat utrum habuerit intentionem vovendi vel ſe obligandi, an verò ſit dumtaxat ſimplex propoſitum, ordinariè præſumitur non voviſſe. Quia verum Votum ordinariè fit cum tanta deliberatione, ut facilè quiſque paulò poſt ejus omiſſionem poſſit illud reminiſci.

3. Certus de Voto, ſed dubius de ſolutione, tenetur illud implere: nam debito certo non ſatisfit niſi per ſolutionem certam.

4. Quando ſolum dubitatur de quantitate vel qualitate rei promiſſæ, Votum explicandum eſt ſecundum voventis intentionem, ultra quam non obligat, ex Deuteron. 23. *Facies ſicut promiſiſti Domino, & propria voluntate & ore tuo locutus es.* Nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæſt. ultim. artic. 4.) *Obligatio voti ex voluntate procedit. Nam ve vere voluntatis eſt, ut Auguſtinus dicit: in tantum ergo fertur obligatio Voti, in quantum ſe extendit voluntas & intentio voventis.* Si de intentione non conſtet, elicienda eſt ex conjecturis, ex materia, & præſertim ex fine, quem in Voto ſpectavit; nam cauſa finalis, ſeu ratio volendi eſt menſura rei volitæ. Et ſi his inſpectis adhuc dubium manet, Votum explicandum eſt ſecundum communem & uſitatam verborum, quibus uſus eſt, acceptationem: nam quiſque cenſetur velle facere, quod verbis in ſenſu uſitato acceptis indicat. Quod ſi non recordetur verba, quibus uſus eſt, eligi debet pars tutior. *Si dubitet quomodo ſe in vovendo habuerit: debet tutiorem viam eligere, ne ſe diſcrimini committat,* ait S. Thom. in 4. diſt. 38. quæſt. 1. art. 3. ad 6.

Quæſt. VI. *An Votum fictum, ſeu exterius factum ſine animo vovendi, vel ſe obligandi, peccatum eſt?*

Reſp. Affirm. Quia illa fictio ſeu ſimulatio eſt mendacium aliquod, & vana uſurpatio nominis Dei, continens irreverentiam contra Deum. Secluſis autem contemptu, ſcandalo, injuria, non eſſe per ſe mortale docet Suarez: quia, inquit, velle præcisè proferre verba vovendi ſine volitione vovendi, non eſt gravis irreverentia ac injuria Dei; & fictio non eſt reſpectu Dei, ſed tantum reſpectu hominum, quibus per illam poteſt fieri injuria levis. In votis tamen ſolemnibus, vel quæ fiunt in aſſumptione ſtatus religioſi, docet fictionem eſſe mortalem: quia in ea fit injuria gravis religioni, & conſequenter etiam Deo & Eccleſiæ, & vix ſeparari poteſt à graviſſimo ſcandalo.

Quæſt. VII. *Quot modis tollitur obligatio Voti?*

Reſp. Ex communi ſententia, his. 1. Ceſſante cauſa finali, ob quam factum eſt; nam *ceſſante cauſa ceſſat effectus*, cap. 60. *de appellat.* ſeu ceſſante cauſa finali, deficit intentio voventis, utpote deficiente proprio ac principali motivo; & vovens non cenſetur voluiſſe promittere & ſe obligare illa ceſſante; ut ſi jejunium per menſem voveris ad obtinendam ſanitatem patris; ſi hic moriatur, deſinis obligari.

2. Materiæ deſitione, vel mutatione notabili, ut ſi res promiſſa, antea honeſta, fiat turpis, vel indifferens, vel impeditiva majoris boni ratione novæ circumſtantiæ, aut prohibitionis, vel ſi fiat impoſſibilis. Nam Votum eſt eſsentialiter de bono meliori & poſſibili. Item quando non poteſt ſervari ſine gravi periculo mortis, vel gravis damni in bonis temporalibus, in ſtatu, vel honore, quod ſit accidentarium Voto, niſi conſtet ex natura Voti vel aliter, voventem voluiſse ſe in tali eventu obligare. Nam in tali caſu materia non eſt eadem, nec voventes intendunt communiter tunc ſe obligare. Neque tunc eſt obligatio præſtandi aliquid aliud loco rei promiſsæ, quia Votum non obligat ultra intentionem voventis, quæ non eſt obligandi ſe ad aliud, quam ad id quod vovet, niſi illud fuerit in hoc incluſum ſaltem virtualiter. At Voti obligatio non ceſsat ob difficultates poſtea obvenientes, quas ſi vovens prævidiſset, non voviſset. Nam, ut notat

Leſſius, multi caſtitatem vovent, & religionem profitentur, qui tales poſtea tentationes ac difficultates patiuntur, quas ſi prævidiſſent, vovere noluiſſent; & tamen omnium judicio non ideò deſinunt teneri Voto. Hæc enim omnia præcogitare poterant ac debebant. Quod ſi non fecerint, ſibi imputent, & media idonea adhibeant ad hoc ut Votum implere poſſint. Votum quippe obligat ſecundum mentem, quam vovens reipſa habuit explicitè vel implicitè dum vovit, & ſecundum communem uſum ac ſenſum prudentum. Quare Voti vel juramenti obligationem non tollit id quod ſi antea accidiſſet, vel prævifum fuiſſet, impediret ne fieret: ſed requiritur mutatio ita notabilis, ut faciat quaſi aliud objectum, ad quod voventis intentio prudenter ex circumſtantiis præſumatur ſe non extendiſſe.

3. Irritatione, diſpenſatione, vel commutatione.

4. Defectu conditionis poſitæ, ſi votum ſit conditionatum. Quia vovens noluit ſe obligare, niſi conditione illa poſita, & res non eſt promiſſa niſi ſub illa conditione; ac proinde eam præſtandi obligatio ſuſpenſa eſt, donec impleatur conditio; qua poſita, ſit abſoluta.

Si vovens Voti conditionem honeſtam per dolum, fraudem, vel minas impediat, peccat contra Votum, & eo remanet obligatus. Nam Votum ſub conditione aliqua honeſta factum obligat ad rem promiſſam implendam ſub conditione illa, quæ à vovente non ſic impediatur, ideoque etiam ad illam non ſic impediendam; alioqui eſſet illuſorium. Unde ſi vovens impediat per vim, dolum, fraudem, vel minas, peccat, & voto tenetur perinde ac ſi conditio eveniſſet. *Ita Sanchez, Azor, & alii multi apud illum.*

Sed quid, ſi materia Voti fiat impoſſibilis ſolùm quoad aliquam partem vel modum?

Reſp. Tunc ſi commodè talis materia dividi poſſit & ſoleat, vovens tenetur ad eam partem quam poteſt. Quia cenſetur partes illas diviſim promiſiſſe: nam voluntas cenſetur ferri in objecta ſecundùm eorum naturam & communem uſum, niſi conſtet, oppoſitum expreſsè intendiſſe. Hinc ſi non potes dare pauperibus centum quos promiſiſti, teneris dare decem quos potes. Si verò res promiſſa dividi nequeat, aut non ſoleat, ad nil teneris: ut ſi voveris ædificare Eccleſiam & poſtea non habeas pecuniam ſufficientem, niſi ad ponenda fundamenta, ad nil teneris; quia partes Eccleſiæ, non diviſim, ſed collectivè tamquam unicum objectum cenſeris promiſiſſe, niſi contrarium expreſsè intenderis.

Quòd ſi actus non poſſit fieri ſolùm quoad circumſtantiam ſeu modum, qui non fuerit intentus principaliter, nec ut conditio neceſſaria ad obligationem ſubſtantialem; tunc res promiſſa implenda eſt quoad ſubſtantiam: Quia tunc ſubſtantia actus fuit principaliter & abſolutè promiſſa, circumſtantia verò ſeu modus; ut aliquid acceſſorium, principale autem non debet impediri per defectum acceſſorii. Sic qui vovit jejunium in pane & aqua, & poteſt ſolùm ſervare jejunium ordinarium, ad hoc tenetur: nam jejunium quoad ſubſtantiam principaliter vovit, modum verò illum in pane & aqua ſolum acceſſoriè. Secùs ſi quis non vovit ſubſtantiam actus, niſi dependenter à tali modo, qui nequeat ſervari, ut ſæpe fit, cum modus ille notabiliter minuit difficultatem actus: nam tunc intentio actum faciendi non eſt abſoluta, ſed cum tali conditione, qua ſublata ceſſat intentio ſe obligandi, ideoque obligatio: ut ſi voviſti ire Romam equo, vel rheda, & poſtea utrumque deſit, non teneris ire pedibus.

Si verò modus aut circumſtantia ſit ſolùm poſſibilis, res autem principalis impoſſibilis, ceſſat obligatio Voti, quia non fuit intentio ſe obligandi, niſi dependenter à principali.

Cæterùm ſi impoſſibilitas, aut impedimentum non ſit perpetuum, eo poſtea ſublato, Votum impleri debet: nam tunc ſolùm ſuſpenditur ejus obligatio. Si verò ſit perpetuum, ceſſat omnino obligatio Voti, nec vovens tenetur in aliud commutare, niſi hoc voviſſet.

Quæſt. VIII. *Quænam Vota, & à quibus irritari poſſunt?*

Nota. Irritatio Voti eſt ablatio ejus obligationis facta nomine proprio ab eo, cujus poteſtati ſubjecta eſt voluntas voventis, vel materia Voti. Duplex eſt, alia directa, quæ directè cadit in Votum, efficitque ut Votum ſit nullum defectu conditionis ad illud requiſitæ, ſcilicet conſenſus ejus, cui voluntas voventis ſubjecta eſt: alia indirecta, quæ cadit duntaxat in materiam Voti, ſeu quæ fit tantùm ratione materiæ alteri ſubjectæ remanente Voto.

Reſp. 1. Vota omnia eorum, quorum voluntas ſubjecta eſt poteſtati dominativæ alterius, poſſunt ab eo directè irritari, nec poſteà reviviſcunt. *Ita communiter.* Quia tales

tales ita dependent ab alio, ut ſine ejus injuria non poſſint de ſeipſis diſponere contra ejus voluntatem; ac proinde eorum Vota tacitam ac imbibitam habent hanc conditionem. *Si Superior non contradixerit*. Nam nemo poteſt vovere contra jura alterius. Quare ſuperiore nolente voluntatem ſubditi obligari, ceſſabit obligatio ob defectum conditionis. Quamdiu tamen non irritatur Votum, ſerviri debet; quia licet non ſit firmum, eſt tamen validum donec ſuperior contradicat, ex cap. *Monacho*, 20. quæſt. 4. ubi Votum à Religioſo ſine conſenſu ſuperioris factum dicitur ſolùm frangendum; hoc eſt irritandum: ergo ſupponitur validum. Quare in hujuſmodi Votis non includitur hæc conditio affirmativa: *Si Superior conſenſerit*; ſed negativa, *niſi Superior contradixerit, dum Superior non contradixerit*, ut notat Sanchez.

Hinc ex communi ſententia, 1. omnia Vota impuberum, etiam implenda tempore pubertatis, poſſunt directè irritari à patre, vel in ejus defectum ab avo paterno, aut tutore, ut qui vices patris gerit; non tamen à matre, niſi ſit tutrix. Ratio eſt diſpoſitio Juris Canonici, quod Votis impuberum ob horum judicii imbecillitatem appoſuit hanc tacitam conditionem, *Niſi pater, vel tutor contradixerit*, cap. *Puellæ* 20. *quæſt.* 2. Multi docent eadem Vota impuberum à patre irritari poſſe tempore pubertatis. Quia Vota illa per tractum temporis non amiſerunt hanc ſuam conditionem, *Niſi pater contradixerit*, ſed ſemper manent ſubjecta patri, idque expedit ad ſubveniendum indiſcretioni liberorum. Sed juxta varios, id jam non poteſt tutor; quia eo ipſo quòd pupillus ſit pubes, tutor ſit curator, cui perſona pupilli, ſeu minoris non committitur ſic ut tutori: at pater ſemper manet pater. *Suarez*, *Reginald.* Limita, modò liberi in pubertate talia Vota non ratificaverint, ſcientes non fuiſſe firma; nam hæc ratificatio eſt nova Voti emiſſio.

2. Superiores Religioſorum poſſunt directè irritare omnia Vota ſuorum ſubditorum, exceptis Votis, quæ ex inſtituto Religionis fiunt, & Voto ſtrictioris Religionis. Conſtat ex communi Doctorum ſenſu, & uſu in Religionibus recepto. Et ex cap. *Monacho* cit. & ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 88. art. 8. ad 3. Idque vel ex natura ſtatus Religioſi, & Voti obedientiæ, per quod abdicavit jus omne diſponendi de ſeipſo, & cuncta in ſuperiorum poteſtatem tranſtulit, ita ut *velle & nolle non habeat, ſed ex illius, quem vice Dei ſupra caput ſuum poſuit, & cujus imperio ſe ſubjecit, voluntate dependeat*, c. 27. de elect. in 6. vel hoc provenit ex diſpoſitione Eccleſiæ per uſum ſtatuta, quæ in Votis impuberum, ita in Votis Religioſorum hanc tacitam conditionem ineſſe voluit, *Si Superior non contradicat*, ut ſcilicet meliùs Religioſi in via ſpirituali à ſuis Superioribus dirigerentur. Poteſt quoque validè Prælatus ſecundùm communem ſententiam irritare Votum ſubditi à ſe, vel à prædeceſſore æquali aut inferiore approbatum. Quia per iſtam approbationem ſeu licentiam, non amiſit jus ſuperior, quo inferiorum voluntates ſibi habet perfectè ſubjectas ad eorum rectam gubernationem; nec ideo ſuam poteſtatem à ſe abdicavit. Sed hoc non videtur omnibus certum. Fatentur autem omnes talem peccaturum, ſi ſine cauſa conſenſum revocet, quia abutitur ſua poteſtate contra bonum ſubditi, & impedit majus Dei obſequium. Novitiorum verò Vota non poſſunt directè irritari, cum ſint adhuc ſui juris; ſed ſolùm poteſt ſuſpendi executio Votorum perſonalium, quatenus impediunt obſervantiam regularem, & eorum rectam gubernationem: ita ut ſi egrediantur à Religione, ſtatim reviviſcat eorum obligatio.

Porrò Religioſi, & quivis ſubditi dominativæ alterius poteſtati, ex communi ſententia licitè ac meritoriè ea omnia bona opera vovent, quæ nec regula nec ſuperiorum præcepto eis interdicta ſunt, nec eos à debito illorum obſequio retrahunt; & talia Vota ſtatim obligant, non expectato ſuperiorum conſenſu, donec ipſi non contradicant. Quia cum ea materia ſit bona nec interdicta, eſt apta Voto emittendo, & quamdiu non interdicitur, eſt in voventium poteſtate.

Reſp. 2. Vota, quorum materia eſt alteri ſubjecta, poſſunt ab eo indirectè irritari, ſeu poteſt eorum executio & obligatio ſuſpendi, etſi ante ſubjectionem facta fuerint, ex cap. *Noluit* 33. quæſt. 5. Quia nemo poteſt & cenſetur promittere aliquid in damnum ſeu præjudicium etiam futurum aliorum, & executio talis Voti hoc ipſo ſit illicita, quod alter poteſtatem habens in rem vel actionem promiſſam, contradicit; nam numquam licet jus alterius violare.

Hinc ſecundùm communem ſententiam, 1. Irritari à patre poſſunt indirectè & ratione materiæ Vota puberum, quæ obſunt diſciplinæ & convenienti gubernationi familiæ, in qua pater habet jus regendi filium

donec emancipetur. Sic poteſt ſuſpendere obligationem Voti perpetuò abſtinendi à carnibus. At nil poteſt circa Vota puberum, quæ nullatenus ejus poteſtati officium, ut ſunt certæ preces, conſueta pietatis officia, Votum caſtitatis, religionis &c. nam pubes, in ordine ad obſequium divinum, habet jus diſponendi de ſe, & ſuis actionibus perſonalibus, quæ non adverſantur rectæ gubernationi familiæ.

2. Maritus poteſt irritare indirectè Vota uxoris, quæ officiunt uſui matrimonii, prolis educationi, & gubernationi familiæ, ut ſunt Vota peregrinandi, ſæpiùs *je*junandi &c. quia juri mariti obſunt: non autem Vota de certis precibus, aut continentia poſt ejus mortem ſervanda; nec enim maritus poteſt prohibere uxori omnia opera conſilii, cùm omnia juri ejus non officiant, & ſubjectio uxoris ad virum oriatur ſolùm ex matrimonii vinculo, ſitque ei commenſurata. Uxor viciſſim poteſt ſic irritare Vota mariti, quæ obſunt vitæ ſociali, & moderatæ debiti redditioni, cùm ad hæc jus habeat. Poſſunt tamen ambo ex communi conſenſu continentiam vovere, & tunc neutri debitum petere, aut petenti reddere licebit, cùm juri ſuo ceſſerint.

3. Herus poteſt ſuſpendere executionem Votorum famuli & ancillæ, quatenus ſolùm impediunt, vel imminuunt obſequium ſibi debitum, cum alia ejus juri non officiant.

Obſerva. Vota directè irritata numquam reviviſcunt, quia ſuperior eis contradicendo, efficit ut ſint nulla, defectu conditionis requiſitæ; cùm inferior non poſſit validè vovere niſi ſub hac conditione tacita, *Si pater vel ſuperior non contradixerit*. At Vota indirectè irritata ſuſpenduntur ſolùm, quandiu materia eſt ſubjecta alteri, & reviviſcunt ac obligant, quando deſinit ei ſubeſſe. Quia Votum erat validum abſolutè, & ob ſolam materiæ ſubjectionem ſuſpenſum erat, & ejus executio jam eſt licita, cùm nulli obſit.

Hinc Vota conjugum, puberum, & famulorum perpetua, quæ tempore ſubjectionis, vel ante emiſſa, ſuſpenſa fuerunt; eos obligant cum eorum materia deſinit ſubjici alterius poteſtati. Unde Uxori, quæ ſine conſenſu mariti continentiam vovit, non licet nubere poſt ejus mortem.

Reſp. 3. Qui Vota irritandi poteſtatem habent, illa validè irritant etiam ſine juſta cauſa, quia ad validum uſum juris ſui non requiritur cauſa. Peccant tamen ſi ſine cauſa faciant, cùm ſit abuſus poteſtatis contra bonum proximi, & honorem Dei.

Quæſt. IX. *Quinam poſſunt diſpenſare in Votis & Juramentis?*

Reſp. 1. Papam & Epiſcopos habere poteſtatem diſpenſandi in Votis, & juramentis; conſtat, 1. Ex Matth. 16. *Tibi dabo claves regni Cælorum ...... & quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis*. Et, cap. 18. *Quæcumque ſolveritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo*. Quæ verba utpote generalia, intelligi debent de omni vinculo voluntariè contracto ab homine erga Deum. 2. Ex perpetuo Eccleſiæ uſu. 3. Quia ad commune bonum fidelium expedit, imo neceſſaria eſt hæc poteſtas.

Diſpenſatio autem Voti eſt abſoluta condonatio rei Deo promiſſæ, facta nomine & vice Dei à ſuperiore tamquam ejus Vicario; qui tamen tunc non diſpenſat in lege divina ſervandi Votum: nam obligationem ſervandi Votum non relaxat tum, cùm ipſa viget; ſed ſolùm ipſam promiſſionem, ſeu rem promiſſam remittit nomine ac vice Dei, & tamquam ejus Oeconomus. Lex autem divina non obligat ad ſervandam promiſſionem Deo factam, cui Deus per ſuum Vicarium ceſſit.

Reſp. 2. Poteſtas ordinaria diſpenſandi in Votis & juramentis competit ſolis Prælatis habentibus juriſdictionem in foro externo. Nam hæc poteſtas ad externam Eccleſiæ gubernationem pertinet, ſicut poteſtas ferendi leges & cenſuras: unde non eſt ordinis, ſed juriſdictionis. Hinc eam habent. 1. Papa erga omnes fideles in omnibus Votis. 2. Epiſcopi erga ſuos ſubditos in Votis Papæ non reſervatis: nam hæc poteſtas eſt neceſſaria ad regimen Epiſcopale. Item habentes juriſdictionem quaſi Epiſcopalem, eam diſpenſandi poteſtatem habent, ut ordinariam. Poteſtatem verò delegatam habent qui ab iis accepere.

Vota autem Papæ reſervata, præter ſolemnia ſunt quinque, ſcilicet caſtitatis perpetuæ, ingrediendi Religionem approbatam, & peregrinationis in Jeruſalem, ad Limina Apoſtolorum, & ad S. Jacobum in Compoſtella, *Extravag. Etſi Dominici*, de pœnitent. Quæ tamen ſi conditionata fuerint, pertinent ad Epiſcopum ante impletam conditionem.

Reſp. 3. Ex communi ſententia ad valorem diſpenſationis requiritur etiam juſta cauſa. Quia Deus non dedit hominibus poteſtatem relaxandi ſine cauſa Vota & juramenta ſibi facta; cum talis remiſſio ſit irrationabilis, & ho-

& honori Dei ac bono animarum obſit. Nec Prælati ſunt domini jurium Dei, ſed ſolùm ejus œconomi: at œconomus nil poteſt circa bona & jura domini, niſi ſecundùm ejus voluntatem rationabiliter præſumptam. In dubio tamen de ſufficienti cauſa, poteſt ſubditus ſtare judicio Prælati diſpenſantis vel commutantis. *Ita S. Thom. 2. 2. quæſt.* 88. *art.* 12. *ad* 2.

Hinc diſpenſans in Voto gravi ſine juſta cauſa, peccat mortaliter. Quia in re gravi ad Religionem pertinente arrogat ſibi poteſtatem, quam non habet; & peccat contra fidelitatem ex munere debitam. Juſtæ autem cauſæ diſpenſandi hæ recenſentur: honor Dei, utilitas Eccleſiæ, commune bonum reip. ſpiritualis, utilitas voventis, periculum morale ſæpe violandi Votum ex fragilitate, levitas mentis, ex qua Votum factum eſt, perturbatio animi, notabilis difficultas ſuperveniens executioni Voti, aliaque id genus, quæ generatim revocari poſſunt ad pietatem, utilitatem ſpiritualem, & neceſſitatem. Quamquam ex his aliqua videantur ſolùm ſufficere ad Votum commutandum: nam longè gravior requiritur cauſa ad diſpenſandum, quam ad commutandum; & rarò utendum eſt pura diſpenſatione, ſed admiſcenda eſt aliqua commutatio.

Quæſt. X. *Quinam poſſunt commutare Vota?*

Nota. Commutare Votum eſt mutare materiam Voti in aliam ſub eadem obligatione.

Reſp. 1. Quiſque poteſt privata authoritate, & ſine alia cauſa, commutare Votum ſuum in id, quod evidenter melius eſt, & aliunde non præcetum; modò id Eccleſia non prohibuerit: *Eſt ſaltem communior ſententia*. Quia 1. ex cap. 3. de jure jur. *Non promiſſum infringit, qui in melius illud commutat*. 2. Debitum rei minùs bonæ abundè & perfectiùs ſolvitur Deo in re meliore, quæ ſemper eſt Deo gratior, & in qua etiam res promiſſa continetur, virtualiter ſaltem quoad finem voti, qui eſt rem gratam Deo facere. 3. Deus ſemper acceptum habet obſequium majus ei delatum loco minoris: cùm magis velit à nobis fieri id, quod melius eſt, & ei gratius. Hinc Votum recitandi ſeptem pſalmos commutari poteſt à vovente in Votum audiendi Sacrum. Multi excipiunt Vota Papæ reſervata, quæ ſine ejus authoritate comutari nequeunt, eo quòd talem commutationem ſibi propriam reſervarit, niſi in ſtatum Religionis commutentur. *Ità Suarez, Sanchez, Layman, &c.*

Porrò melius hìc cenſetur id, quod ſpectatis omnibus eſt Deo gratius: tale autem non eſt ſemper id, quod ſecundum ſe, & ex genere ſuo præſtantius eſt, ſed quod ſaluti voventis magis expedit, cupiditates efficacius coercet, & voluntatem Deo perfectiùs ſubjicit. Hinc quamvis oratio ſit abſolutè melior jejunio, non licet tamen propria authoritate hoc in illam commutare: quia hìc & nunc poteſt jejunium eſſe Deo gratius, utpote utiliùs ad bonum ſpirituale hujus hominis. In dubio an opus ſit melius, requiritur authoritas Prælati, c. 1. *de Voto*. Et de hoc omnes conſentiunt, teſte *Azor*.

Reſp. 2. Ex communi ſententia. Votum non poteſt validè commutari privata authoritate in opus minus bonum, quia tunc intercedit partialis diſpenſatio, quæ neceſſariò requirit poteſtatem Eccleſiaſticam; tunc enim tota res promiſſa non redditur æquivalenter.

Imo requiritur poteſtas ſuperioris ad commutationem Voti in æquale. *Eſt ſaltem communior ſententia*. Prob. Tum quia jura non dicunt ſufficere authoritatem privatam niſi ad commutandum in evidenter melius, ex c. 1. *de Voto*. Tum quia talis commutatio requirit permiſſionem nomine Dei factam, ut res una ſolvatur pro alia æquali, ac proindè authoritatem Prælati, vicem Dei gerentis; nam res in ſpecie fuit promiſſa ac debita: ergo alia non melior ſolvi nequit ſine conſenſu creditoris, ſcilicet Dei, arg. ex l. 2. de rebus cred. ibi: *Aliud pro alio, invito creditori ſolvi non poteſt*.

Reſp. 3. Ex communi ſententia: non ſolùm ad licitam, ſed etiam ad validam commutationem in minus bonum, præter authoritatem requiritur juſta cauſa; quia in illa admiſcetur aliqua diſpenſatio, qua condonatur aliquid, quod ex Voto debetur Deo. Requiritur etiam aliqua cauſa, ſed minor, ad commutationem validam in æquale: quia Deus non concedit ut ſolutio rei ſibi debitæ fiat ſine cauſa in re alia non meliore; & fidelitas Deo debita exigit rem promiſſam ſolvi, niſi adſir juſta cauſa rem aliam æqualem dandi, vel niſi detur melior. *Ita Suarez, & alii communiùs*.

Ad hoc tamen juxta multos ſufficit major devotio ad illud æquale præſtandum: nam non requiritur adeo gravis cauſa, cùm non fiat relaxatio, ſed mera tranſlatio obligationis. Si tamen ſuperior bona fide proceſſerit, putans eſſe cauſam juſtam, licet talis non ſit, juxta multos valet commuta-

mutatio; quia bona fides ſuperioris eſt pro cauſa, cùm Deus non ſit in hoc rigidior exactor.

Reſp. 4. Ex communiore ſententia, quicumque habet poteſtatem diſpenſandi, etiam ſolum delegatam, habet etiam poteſtatem commutandi. Tum quia qui poteſt plus, poteſt & minus in eodem genere, ex reg. 53. *jur. in* 6. Tum quia, qui poteſt remittere abſolutè totum debitum, à fortiori poteſt illud remittere ſub conditione dandi aliud. Cui autem ſolùm conceſſa eſt poteſtas commutandi, is non habet poteſtatem diſpenſandi, quia hæc major eſt, nec continetur in alia.

Imò, non poteſt commutare niſi in æquale: nam vox & natura commutationis æqualem ſubrogationem importat, & commutatio in minus continet aliquam diſpenſationem admixtam. *Ita S. Carol. in inſtruct. confeſſ. Et eſt communis ſententia.*

Obſerva 1. Peregrinationes rectè commutanter in *jejunia*, largas eleemoſynas, crebram Confeſſionem, & Euchariſtiæ ſumptionem; quia plerumque hæc ſunt magis ſalutaria, & Deo gratiora. 2. Juxta multos, ei, cujus Votum commutatum eſt, licet ad prius redire. Tum quia commutatio facta eſt in ejus favorem, cui proinde renuntiare poteſt; tum quia videtur ſolùm facta ſub conditione, *Si nolis prius Votum implere.* Excipit Reginaldus, ſi commutatio facta ſit in melius, & acceptata à vovente, eo quòd acceptatio talis commutationis vim habet novi Voti, quo acceptans obligavit ſe ad reddendum Deo aliquid melius quàm antea voverat. Unde implere prius, eſſet commutare Votum ex meliori in minus bonum, quod non licet privata authoritate & ſine juſta cauſa. 3. Si opus ſubrogatum fiat impoſſibile vel indifferens, juxta multos, vovens, non tenetur implere priùs, etiamſi poſſit; quia hujus obligatio per commutationem extincta eſt. Obligatio autem extincta, præſertim quæ propria voluntate ſuſcepta eſt non reviviſcit, niſi propria voluntate iterum aſſumatur. Sed tamen dici poteſt commutatio facta fuiſſe ſub hac tacita conditione, ut tunc prius impleatur, ſi moraliter poſſit impleri.

CAPUT IV.

De Juramento.

Quæſt. I. QUid eſt Juramentum?

Reſp. Eſt invocatio Dei in teſtimonium, ſive eſt aſſumptio divini teſtimonii ad confirmandum. Unde jurare eſt Deum invocare, ſeu aſſumere in teſtem, non quidem ut hic & nunc veritatem aliquo miraculo teſtetur, hoc enim eſſet tentare Deum; ſed quando & quomodo ei placuerit, ſive in hac vita, ſive in altera, quando illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.

Hinc Juramentum differt ab adjuratione, quæ eſt actus, quo quis alterum rogat, vel ei præcipit aliquid per Deum: ut ſcilicet ejus timore, reverentia, vel amore cogatur, aut præmoveatur ad aliquid agendum vel non agendum, ut illud, 1. Theſſalonicenſ. 5. *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epiſtola hæc.*

Ad Juramentum duo ex communi ſententia requiruntur. 1. Intentio ſaltem virtualis jurandi, ſeu Deum in teſtem aſſumendi. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 98. art. 3. ad 2. Nam Juramentum debet eſſe actus humanus, quatenus Juramentum eſt, ac proinde ab intentione jurandi proficiſci; alioquin qui præciſè recitat verba jurandi ſolùm ex intentione docendi, juraret. 2. Locutio, quia Deus in teſtem advocetur. Quæ locutio non ſolùm in verbis conſiſtit, ſed etiam in quovis ſigno, quo exprimitur Dei invocatio, verbi gratia, nutu, contactu Evangelii, elevatione manus &c. quando hæc fiunt ex intentione jurandi. Imò illa locutio poteſt eſſe merè interna, & ſic juramentum poteſt eſſe merè internum.

Hinc 1. Modi loquendi, quibus Deus in teſtem non adducitur, non ſunt Juramenta, ut cum dicitur: *Tam verum eſt, quam ſol lucet, quàm loquor &c.* Juraret tamen qui, animo Deum ut teſtem invocandi, adhiberet verba, vel alia ſigna, quæ alioqui de ſe talem Juramenti ſignificandi vim non habent, ut ſi cum intentione jurandi diceret: *In veritate hoc faciam*, ut notat Sanchez. Hæc verò locutio, *Tam verum eſt, quam Deus exiſtit*, vel *quam Chriſtus eſt in Euchariſtia*, eſt blaſphemia, ſi loquens intendat ſignificare tantam eſſe in ſuo dicto certitudinem, quanta eſt in ea veritate fidei: ſed non eſt

Ju-

Juramentum, niſi per hæc verba intendat adducere Deum in teſtem.

2. *Certiſſimè*, *ſine dubio*, *in veritate*, & ſimiles locutiones non ſunt Juramenta; ſecùs ſi dicatur, *In veritate Dei* vel *Chriſti*.

3. Ex communi ſententia, non ſunt ordinariè Juramenta hæ formulæ: *In fide mea*, *Per fidem meam*, quia ordinariè accipiuntur de fide ſeu fidelitate humana, ſine ullo reſpectu ad Deum. Unde nemo prudens putat ſibi eſſe rem juramento confirmatam ob hanc ſolam locutionem. Item juxta multos, iſtæ: *In conſcientia*, *Super* vel *per meam conſcientiam*; quia ſaltem apud doctos ſignificant ſolùm hominem loqui ex veritatis notitia, ex conſcientiæ dictamine. *Azor* tamen dicit, pleroſque ſentire iis contineri vim Juramenti. Ex communi ſententia, non ſunt ordinariè Juramenta hæ formulæ: *In fide boni viri*, *in fide boni Chriſtiani*, vel *Sacerdotis*; quia, ut ordinariè accipiuntur, ſignificant rem aſſeri, vel promitti ea fidelitate & veracitate, quam debet habere vir probus, Chriſtianus, Sacerdos, ut ordinariè accipiuntur; nam tunc Deus non adducitur in teſtem. Ab iis tamen abſtinendum eſt ob ſcandalum; nam non omnes ita hæc verba intelligunt, & ſunt Juramenta apud eos, qui exiſtimant eſſe, vel apud quos per conſuetudinem accipiuntur velut Juramenta. Si autem *Per fidem meam*, *Per fidem boni Chriſtiani &c.* intelligitur fides divina, erit Juramentum: qui enim dicit *Per fidem divinam* vel *veritatem Dei*, cenſetur, Deum illius authorem in teſtem adducere. Quare rudes interrogandi ſunt, an per illas formulas intenderint Deum in teſtem advocare, & omnes ab his avocandi ſunt.

4. In iſtis locutionibus, *Deus ſcit*, *coram Deo loquor*, *Deus videt conſcientiam meam*, ſpectanda eſt intentio loquentis. Nam ſi narrativè ſolum proferantur ſine intentione jurandi, non ſunt Juramenta; quia propriè ille non jurat, qui teſtimonium Dei non implorat ut exhibendum: ſecùs, ſi invocativè uſurpentur.

5. Iſtæ locutiones, *Abnego Deum*, *Per mortem*, *Per ventrem*, *Per caput Dei*, ſunt potiùs blaſphemiæ quam Juramenta, niſi quis per tres poſteriores locutiones intenderet Chriſtum adducere in teſtem.

6. In omnibus modis loquendi habenda eſt ratio uſus, & ſpectandæ ſunt circumſtantiæ & intentio loquentis. Nam Juramentum eſt, ſi adhibeantur quævis verba, vel ſigna cum intentione jurandi, ut docent *Suarez*, *Azor*, *Sanchez*, alii, etſi illa Juramenti ſignificandi vim non habeant: nam tunc per verba illa, quæcumque ſint, loquens vult aſſumere Deum in teſtem. In dubio de ejus intentione judicari debet ſecundum communem verborum, quibus uſus eſt, acceptionem.

Quæſt. II. *Quotuplex eſt Juramentum?*

Reſp. Juramentum dividitur, 1. In explicitum, quo Dei teſtimonium expreſsè invocatur, dicendo v. gr. *Deum teſtor*, *Juro per Deum*, *Per Deum ita eſt*, *Deum teſtem invoco &c.* Et implicitum, quo implicitè ſolùm Deus adducitur in teſtem, ut *Per Deum*, *Vivit Deus*, hoc eſt per vitam Dei, ſeu per Deum viventem, vel cùm quis jurat per creaturas nobiliores, in quibus Dei potentia, vel alia perfectio ſpecialiter elucet, vel quæ habent ſpecialem relationem ad Deum: tunc enim earum author tamquam in illis repræſentatus ſeu præſens cenſetur in teſtem adduci, ut ſi dicas, *Juro per Cœlum*, *per Terram*, *per Templum*, *per Evangelium*, *per fidem Chriſtianam &c.* Ex Matth. 23. *Quicumque juraverit in Templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo. E qui jurat in Cœlo, jurat in throno Dei, & in eo qui ſedet ſuper eum.* Item *per Sanctos* intuitu Dei, qui in eis peculiari modo habitat, & virtutem ac veritatem oſtendit. Vel *Per meam animam*, *in animam meam*: nam Deus in anima rationali ſpecialiter ſplendet tamquam in imagine, proindeque cenſetur Deus in ea ſplendens adduci in teſtem. *Sanchez*, *Suarez*, *& alii*.

2. In ſolemne, quod fit cum aliqua ſolemnitate, v. gr. certa verborum formula, vel coram Notario & duobus teſtibus, vel in judicio, vel contractu Euangelii, aut Reliquiarum. Et ſimplex, quod fit abſque ſolemnitate.

3. In conteſtatorium, quo Deus ſolum ut teſtis vocatur, v. gr. *Per Deum*. Et execratorium, quo Deus in teſtem ſimul & vindicem advocatur, unde fit per imprecationem, ut, *Puniat me Deus*, *Damner*, *Volo mori*, *Dæmon me auferat*, *Nunquam videam Deum*, *ſi &c.* Nam hæc fieri nequeunt niſi ex Dei vindicis ac judicis mandato. Item *Per meam vel alterius vitam*, *aut ſalutem*, *vel in vita*, *ſalute*: nam ſenſus eſt: Deus auferat mihi, vel illi vitam, ſi &c. Item *ſuper animam meam*: nam ſenſus eſt: Damnum patiatur anima mea, niſi ita ſit; & iſtud, *Ita me Deus adjuvet*: hoc eſt: Niſi ita ſit, Deus me non adjuvet. Cùm autem execrationes, quæ Dei nomen vel Sanctorum,

rum, aut noſtra Myſteria continent, ex ira proferuntur, tunc ſunt blaſphemiæ, quia contumelioſè pronuntiantur.

4. In aſſertorium, quo confirmatur dictum vel factum de præſenti vel præterito, aut propoſitum de futuro ſine promiſſione, ut cum quis jurat ſe facturum aliquid, licet illud nemini promittat. Et promiſſorium, quo quis confirmat promiſſum, & ſe obligat alicui ad aliquid profuturo. Hocque eſt vel abſolutum, vel conditionatum, quod ſcilicet habet conditionem expreſſam, aut tacitam, ex diſpoſitione juris, vel intentione jurantis.

Quæſt. III. *An & quando licet jurare?*

Reſp. 1. Licet cum certis conditionibus jurare. Conſtat, 1. Ex Deut. 6. *Per nomen illius jurabis*. Et, Pſalm. 62. *Laudabuntur omnes qui jurant in eo*. 2. Ex traditione & praxi Eccleſiæ. 3. Quia juramentum eſt actus latriæ, quo jurans tacitè teſtatur Deum habere rerum omnium cognitionem, & veracitatem infallibilem, ac providentiam rerum humanarum.

Imò eſt obligatio jurandi. 1. Quando à ſuperiore legitimè exigitur. 2. Quoties neceſſarium eſt ad ſubveniendum proximo: nam lex charitatis obligat ad ejus neceſſitati ſubveniendum medio licito, præſertim facili, quale eſt Juramentum.

Reſp. 2. Ut licitè fiat Juramentum, requiruntur tres conditiones ſeu comites, ſcilicet veritas, judicium, & juſtitia. Ita omnes, & conſtat, tum ex Jerem. 4. *Jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & juſtitia*. Tum quia ſi una ex illis deeſt, committitur irreverentia in Deum.

Veritas exigit, ut jurans prudenter & certò judicet verum eſſe id quod dicit; & moraliter certus ſit ſe verum effecturum id, quod promittit. Judicium, ut cum diſcretione, prudentia, conſideratione, maturo examine veritatis, ac reverentia, nec ſine neceſſitate & gravi cauſa juretur. Juſtitia demum exigit, ut Juramentum promiſſorium vel aſſertorium de futuro ſit de re licita & honeſta.

Quæſt. IV. *An ſemper eſt mortale, ſi una ex illis conditionibus deſit?*

Reſp. 1. Si veritas deſit, vel putetur deeſſe, vel dubia ſit Juranti, eſt periculum, & ſemper mortale peccatum, etiam in re levi aſſerta. *Ita omnes Theologi*. Prob. Quia 1. Deus non poteſt ſine gravi irreverentia ac injuria adduci in teſtem falſitatis, ſive in re magna, ſive in parva, vel jocoſa. *Quia per hoc datur intelligere, vel quod Deus veritatem non cognoſcat, vel quod falſitatem teſtari velit*. S. Thom. 2. 2. quæſt. 98. art. 2. quod eſt valde injurioſum Deo; nam alioqui non eſſet ſummè verax, nec proindè Deus; cùm vel leviſſima falſitas ſummæ ac infinitæ veracitati repugnet. Unde áſſumere Deum in teſtem mendacii vel leviſſimi, eſt ex natura actionis, Deo negare infallibilem ac ſummam veracitatem. Prætereà (ut ait S. Thom. quæſt. cit. art. 3.) *Ea quæ ex ſe ſunt peccata venialia, vel etiam bòna ex genere, ſi in contemptum Dei fiant, ſunt peccata mortalia. Unde multò magis quidquid eſt, quod de ſui ratione pertinet ad contemptum Dei, eſt peccatum mortale: perjurium autem de ſui ratione importat contemptum Dei. Unde manifeſtum eſt, quod perjurium ex ſui ratione eſt peccatum mortale*. 2. Ex S. Aug. ſerm. 28. de verbis Apoſt. *Perjurium peccatum eſſe, & grande peccatum, nemo dubitat*. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitiònem: *Vocare Deum in teſtem mendacii levis, non eſt tanta irreverentia, propter quam velit aut poſſit damnare hominem*. Quare omne perjurium ſtrictè dictum, quod eſt mendacium Juramento confirmatum, ſeu falſum Juramentum, mortale eſt, etiam ſi joco fiat. *Ille qui jocosè perjurat, non evitat divinam irreverentiam, ſed quantum ad aliquid magis auget; & ideo non excuſatur à peccato mortali*. S. Thom. 2. 2. quæſt. 78. art. 3. ad 2.

Porrò latiùs à S. Hieronymo & jure aliquando ſumitur, nempe pro quolibet juramento illicito, etiam vero, ſed ſine neceſſitate factò.

Ergo mortaliter peccat, 1. Qui jurat id, de quo dubitat, vel non eſt certus; nam exponit ſe periculo Jurandi falſum. Imò pejerat; nam mentitur, aſſerens tanquam certum id, quod putat tale non eſſe. 2. Qui Jurat verum, putans eſſe falſum: nam talis formaliter & ſpectato ejus conceptu jurat falſum, & mentitur, cùm loquatur contra mentem; habetque voluntatem adducendi Deum in teſtem falſitatis. 3. Qui Jurat id, quod verum eſt, & tale putat, ſed levibus conjecturis adductus. Ita Catechiſm. Romanus; quia exponit ſe periculo Jurandi falſum. 4. Ex communi, qui aliquid Juramento promittit ſine voluntate implendi; nam Jurans ſe aliquid facturum, Jurat ſe habere firmam voluntatem faciendi: unde ſi non habeat, mentitur. Vel ſi Juret ſe facturum id, quod ſcit ſibi eſſe impoſſibile, quia non po-

teſt habere propoſitum efficax implendi: nam propoſitum non eſt de re impoſſibili, cognita ut tali; idque etiamſi res ſit moraliter tantum impoſſibilis; quia jurat ſe facturum id, quod judicare debet non facturum. Item ſi dubitet an poſſit aut debeat præſtare, non pejerat, vel ſaltem ſe exponit periculo pejerandi; & in his omnibus deficit certa veritas de præſenti, quam ſemper in re qualibet habere debet juramentum promiſſorium, & quæ exigit, ut ſit animus firmus & certus promiſſa perficiendi.

Reſp. 2. Quoad defectum judicii conſtat, 1. eſſe ſemper mortale, ſi defectus conſiderationis ſit circa juramentum ipſum, vel circa veritatem, propter periculum perjurii; ut ſi deliberatè jures ſine prudenti judicio de veritate, vel ſine conſideratione ad hoc requiſita, etſi contingat eſſe verum, quod juras; nam exponis te periculo jurandi falſum. Hinc peccant mortaliter, qui factum quod auditu tantum, vel aliis ſignis non omnino certi cognoverunt, tamquam certò cognitum jurati affirmant. Item qui jurant de alicujus peritia, judicium ferunt ſine ſufficienti illius notitia, & certitudine de illa. Si verò defectus conſiderationis ſit ſolùm circa neceſſitatem & gravitatem rei, ex communi ſententia eſt ſolum venialis, ſeclusis contemptu, ſcandalo, & periculo jurandi falſum: ut cum quis certus de veritate, non ſatis conſiderat an ſit cauſa ſufficiens jurandi.

Conſtat 2. eſſe peccatum ſaltem veniale, jurare ſine neceſſitate; vel magna utilitate, ex Matth. 5. *Ego dico vobis non jurare omnino....Sit autem ſermo veſter, Eſt, eſt; Non, non, &c.* Et Jacob. 5. *Nolite jurare quodcumque juramentum ..... ut non ſub judicio decidatis.* Nam eſt irreverentia contra ſummam Dei majeſtatem, quod interponatur ejus authoritas, & ipſe adducatur in teſtem ſine neceſſitate, vel magna utilitate, aut ad res vanas ac leves confirmandas. Sic illicita ſunt Juramenta urbanitatis gratia emiſſa, ut non ingrediendi vel egrediendi prius, defectu neceſſitatis & gravitatis rei. Ea autem non videntur violari, ſi Jurans altero urgente præcedat; tum quia imbibunt hanc tacitam conditionem, *Si non nimium repugnaveris, non præcedam*: tum quia illud Juramentum cedens in honorem alterius, remittitur ab eo, cùm Jure cedens contendit ut Jurans prior tranſeat.

Non eſt tamen ex communi ſententia mortale, Jurare ſine neceſſitate, vel ſuper re levi, aut vana, ſed vera & licita; modo abſit contemptus, ſcandalum, & periculum pejerandi: quia in hoc non cenſetur gravis irreverentia. Ita S. Antonin. p. 1. tit. 14. c. 4. ibi: *Requiritur Judicium, id eſt diſcretio, ut ſcilicet non juretur, niſi in caſu neceſſitatis, vel magna utilitatis....alias jurando leviter, ut communiter fit, etſi verum ſit & licitum quod juratur, eſt peccatum, non tamen mortale, niſi fieret in contemptum.* Qui tamen ſæpe jurant ſine neceſſitate, pejerandi periculum incurrunt, & proinde mortaliter peccant. Nam qui ſic jurant ex conſuetudine, propter nimiam facilitatem, & proclivitatem per eam contractam, leviter & temerè jurant; ſuntque in periculo morali jurandi ſine judicio prudenti de veritate, adeòque pejerandi.

Reſp. 3. Quod ſpectat ad defectum juſtitiæ, conſtat, 1. Eum, qui jurat ſe facturum rem illicitam ſine animo faciendi, eſſe perjurum, quia Juramentum mendacio confirmat. 2. Eum, qui Jurat ſe facturum rem graviter illicitam, duplex mortale peccatum admittere; unum, quod velit rem graviter malam: alterum cóntra religionem, nam gravis eſt in Deum irreverentia, Dei authoritate ac teſtimonio ſe firmare in propoſito Deum graviter offendendi: in hoc enim eſt gravis abuſus nominis & authoritatis Dei. Hinc cap. *Qui Sacramento.* 22. quæſt 4. dicitur: *Qui ſacramento ſe obligaverit, ut litigans cum quolibet, ad pacem nullo modo redeat, pro perjurio uno anno à communione Corporis & Sanguinis Domini ſegregetur, reatum ſuum eleemoſynis, fletibus, & quantis potuerit jejuniis abſolvat.* 3. Eſſe pejus jurare de re venialiter mala patranda, quàm de re indifferenti, vel de honeſta ſine cauſa. Communiùs tamen docent eſſe ſolum veniale grave; quia putant non eſſe gravem irreverentiam, niſi fiat quadam contumelia, vel verbis, quæ blaſphemiam ſonant, aut adſit periculum perjurii. 4. Eſſe mortale contra religionem Juramento confirmare injuriam mortalem, ut gravem detractionem verám, vel contumelioſam: nam aſſumere nomen Dei tanquam inſtrumentum ad gravem injuriam proximo inferendam: ideoque Deum graviter offendendum, gravis eſt in Deum irreverentia. An autem propriam culpam mortalem prætetitam Juramento affirmare cum jactantia & delectatione ſit, præter culpam lethalem jactantiæ & delectationis, mortale peccatum contra religionem, alii aſſe-

aſſerunt, quia putant eſſe gravem irreverentiam; alii probabilius negant; eò quòd Juramentum per ſe non cadat in illam aſſertionem ut malam, ſed ut veram.

Nota. Per præceptum, *Non aſſumes nomen Dei in vanum*, non ſolùm prohibentur omnia Juramenta contra honorem Dei facta, ſed etiam quælibet vana uſurpatio ejus nominis.

Quæſt. V. *Quæ & quanta eſt obligatio Juramenti promiſſorii, & aſſertorii de futuro?*

Reſp. 1. Eſt obligatio ſub mortali præſtandi rem licitam juramento promiſſam, vel aſſertam, ſaltem ſi res illa ſit gravis. *Ita omnes*. Conſtat, 1. Ex Matth. 5. *Reddes Domino Juramenta tua*. Et, ex cap. 10. de jurejur. ubi Summus Pontifex ſtatuit Clericum ab Eccleſia removendum, eo quod non ſolverit penſionem aliquam Juramento promiſſam. 2. Quia hæc obligatio ex ſuo genere gravis eſt: nam eſt obligatio virtutis religionis, & ex præcepto colendi Deum: ergo ejus violatio eſt ex ſuo genere mortalis. Deindè tendit ad firmanda pacta inter homines, controverſiaſque dirimendas; ad quem finem aſſequendum neceſſe eſt, ut ex tali Juramento naſcatur gravis obligatio ſervandi promiſſa: alioquin hoc vinculum non eſſet ſatis firmum, & facilè ab hominibus rumperetur.

Idem docent Toletus, Leſſius, & alii, etiamſi res ſit levis. Quia 1. Jurans ſe aliquid facturum, Deum teſtem aſſumit, ſe non ſolum habere animum faciendi, ſed etiam ſe facturum, niſi legitima cauſa excuſet: & ſic authoritate divina ſe obligat ad ſervandum promiſſum. Unde duplex veritas exigitur, una præſens, ſcilicet animus rem juratam præſtandi; altera futura, ſcilicet illius executio ſuo tempore futura. Ergo ſi non exequatur, facit, quantum in ſe eſt, ut Deus falſum teſtatus ſit; voluit enim ut Deus teſtaretur aliquid futurum, 2. Si non ſervatur Juramentum, etſi de re levi, efficitur Deus teſtis falſitatis; veritas quippe talis Juramenti conſiſtit in conformitate cum re promiſſa: nam ab eo quod res eſt, vel non eſt pro tempore importato, propoſitio eſt vera, vel falſa. Hinc S. Thom. quæſt. 89. art. 7. ait: *Tenetur ut faciat, verum eſſe id quod Juravit: alioquin deeſt veritas Juramento*. 3. Eſt mortale contemnere Dei authoritatem interpoſitam pro quacumque re. Aliud eſt de violatione voti, quæ in re levi eſt ſolum venialis, non eſt gravis injuria nec irreverentia in Deum non præſtare rem levem promiſſam, quæ parum conferat ad ejus honorem. At eſt gravis injuria adducere Deum in teſtem falſitatis etiam in re levi, & quantum eſt in ſe efficere, ut teſtatus ſit falſum in quavis re; neque enim ſtare poteſt veracitas Dei infinita, ſi Deus poſſit teſtari falſum in re aliqua etſi levi, ac proinde rem levem juratam non exequi, eſt facto negare veracitatem Dei, & quantum eſt in ſe illam deſtruere.

Verùm S. Antoninus, part. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Sylveſter, Sotus, Navarrus, Suarez, Sanchez, Azor, Sylvius, & alii communiter aut ſaltem communiùs docent, Juramentum promiſſorium obligare tantùm ſub veniali in re levi, ſive res levis ſit tota materia promiſſionis, ſive ſolùm pars illius. Probant, quia 1. Rem futuram promittens Juramento, Deum adducit dumtaxat in teſtem, ſe habere animum implendi promiſſum, & ſe obligare ex authoritate Dei, ad illud præſtandum, pro capacitate ſcilicet materiæ, ſeu rei promiſſæ. Unde ſi rem Juramento promiſſam cum animo eam verè præſtandi, omittat, non mentitur, quia nihil dicit aut facit contra mentem, ſed ſolùm eam mutat. Ergo non inducit Deum in teſtem mendacii; ſed infideliter agit, nolens nunc præſtare rem ſub authoritate divina promiſſam. Quæ infidelitas eſt irreverentia in Deum, mortalis quidem in re gravi, ſeu venialis in re levi. Negant autem eum, qui aliquid Juramento promittit, propriè aſſumere Deum in teſtem futuræ executionis Juramenti, ſed adduci ſolùm volent in teſtem præſentis promiſſionis, & obligationis promiſſa perficiendi inde ortæ, & tanquam fidejuſſorem quoad executionem futuram.

2. Sicut in humanis contractibus quando quis aſſumitur teſtis promiſſionis, non cenſetur inductus fuiſſe ad teſtificandum falſum, ſi poſtea non ſervetur promiſſum; ſed ſolùm ut atteſtetur de contractu præſenti & obligatione inde orta: ita Deus non adducitur ut teſtis falſi, quandò aſſumitur ut teſtis promiſſionis Juramento firmatæ cum animo eam implendi, quamvis poſtea non impleatur, ideoque tunc Deus non efficitur teſtis falſitatis ſi non ſervatur promiſſum.

Fatentur quidem rem Juramento promiſſum dari debere etiam ex reverentia debita authoritati divinæ, quæ interpoſita fuit ad corroborandam promiſſionem. Quare ſi promiſſio non impleatur, peccatur contra reverentiam authoritati divinæ debitam; ſed velunt

lunt hanc irreverentiam eſſe gravem vel levem pro gravitate, vel levitate materiæ ſeu rei promiſſæ; perindè ac violatio voti eſt gravis vel levis culpa & irreverentia pro gravitate vel levitate rei Deo promiſſæ.

Itaque hi Doctores ſentiunt Deum numquam adduci in teſtem futuræ executionis promiſſionis, ſed tantùm in teſtem promiſſionis, & obligationis inde ortæ, & voluntatis promiſſa præſtandi. Quæ quidem obligatio pertinet non ſolùm ad virtutem juſtitiæ & fidelitatis, ſed etiam ad religionem propter interpoſitam authoritatem Dei; & commenſuratur capacitati materiæ, ita ut gravis ſit in re gravi, levis verò in re levi promiſſa. Juramenti autem promiſſorii veritas conſiſtit in conformitate ejus cum propoſito ſe obligandi, verè promittendi, & promiſſa perficiendi.

Nota. Licèt Juramenti obligatio non tranſeat ad hæredes, cùm ſit obligatio propriâ voluntate ſuſcepta ex juratione, ideoque perſonalis, tenentur tamen ex juſtitia implere Juramenta realia defuncti, quæ non fuerint per injuriam exorta: nam ſuccedunt in onera realia defuncti, ſicut in ejus Jura. Defunctus autem per promiſſionem Juramento confirmatam contrahit onus & debitum reale, quod proindè tranſit ad hæredes. Debent etiam impleri erga hæredes promiſſarii, quia actiones & Jura defuncti tranſeunt ad illos.

Item Jurans obedientiam alteri ratione dignitatis & officii, verbi gratia, Epiſcopo, tenetur vi Juramenti obedire omnibus ejus ſucceſſoribus in ea dignitate ſeu officio, ex cap. 14. *de Jurejur.* quia cenſetur juraſſe obedientiam omni habenti tale officium ſeu dignitatem, quæ eſt cauſa & ratio Juramenti.

Reſp. 2. Juramentum promiſſorium habet eaſdem conditiones, limitationes, & extenſiones expreſſas ac tacitas, quas promiſſio, vel contractus, cui adjicitur habet ex mente contrahentium, ex diſpoſitione Juris, vel recepta conſuetudine, eodemque modo explicandum eſt, ex cap. 25. *de Jurejur. & l. ult. cod. de non numer. pecun.* Nam talis eſt intentio Jurantis: & Juramentum non mutat, ſed præcisè confirmat contractum ac promiſſionem ſecundùm eorum naturam, & eodem modo quo intelliguntur & accipi ſolent, non aliter; ſolumque addit obligationem Religionis. Sic Juraſti puellæ nuptias, ſcilicet niſi illa fornicetur &c. quia promiſſio ipſa ſic intelligitur, nec aliter obligat. Hinc Juramentum conditionatum non obligat ad rem promiſſam, donec impleatur conditio, ex cap. 3. *de Jurejur.* quia conditio ſuſpendit pactum, & proinde Juramenti obligationem. Obligat tamen ad expectandum eventum conditionis.

Reſp. 3. Juramentum de futuro ſine promiſſione obligat: quia ſimplex aſſertio de futuro confirmata Juramento obligat ex virtute Religionis ad faciendam veram rem aſſertam de futuro. Et Jurans ſe aliquid facturum abſque promiſſione, jurat non ſolùm ſe habere voluntatem id præſtandi, ſed etiam ſuo tempore facturum, ſicque tenetur efficere veram aſſertionem ſuam de futuro. Suarez, Sanchez, &c.

Porrò de Juramentis ſervandis ſtatuta Communitatis, Collegii, Capituli &c. docet cum multis Sanchez, ea intelligenda eſſe ita obligare, ut res illa ſervanda continetur in ſtatutis: nimirum ſi ſtatutum eſt tanti momenti, ut obliget ſub mortali, obligabit Juramentum ſub mortali; ſi autem ſit leve, ita ut ſub veniali tantum obliget, Juramentum ſub veniali obligabit. Ratio eſt, quod hic non juret præcisè ſervare rem illam in ſtatuto contentam, ſed prout continetur in ſtatuto, ſeu ſtatutum ipſum, quale eſt. Ergo obligatio Juramenti metienda eſt juxta ſtatuti obligationem. Ita Sanchez, qui inde infert, virtute hujus Juramenti non teneri Jurantem ad obſervanda ea ſtatuta, quæ recepta non ſunt, aut in deſuetudinem abiere; quia hoc Juramentum eſt de ſolis ſtatutis ſervandis quatenus obligare deſinent, ceſſabit perinde Juramenti obligatio; quia jam illa non ſunt ſtatuta, atque Juramentum fuit illis acceſſorium, quatenus ſtatuta erant. Item eo ſolo modo Juramentum obligabit ad ſtatuta ſervanda, quo illa recepta ſunt.

In generalibus verò Juramentis obediendi Prælato, aut Rectori, Jurata obedientia non cenſetur exigi, inquit Reginaldus, niſi id ipſum exprimatur præcipiendo in virtute præſtiti Juramenti, vel alia verborum forma æquivalenti.

Quæſt. VI. *Quibus caſibus Juramentum non obligat?*

Reſp. His. 1. Si ſit de re illicita etiam venialiter, ex reg. jur. 58. in 6. *Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum Juramentum*: nam Juramentum non eſt vinculum iniquitatis, ex c. 18. *de Jurejur.* Enim verò nemò poteſt obligari ad peccandum, cùm contra quiſque teneatur ad non peccandum; alio

alioquin teneretur ad duo contradictoria, ideoque impoſſibile. Imò qui rem illicitam faceret ob Juramentum, bis peccaret; nam præter peccatum illud, quod patraret, gravem irreverentiam contra Deum admitteret, utendo ejus nomine & authoritate tanquam vinculo ac inſtrumento ſeu motivo ad eum offendendum. Quare non obligat Juramentum de re, quæ ſit in damnum tertii, cap. 28. *de Jurejur.* vel contra bonum publicum, aut legem divinam, vel eccleſiaſticam, vel etiam civilem, niſi hæc ſit immediatè in favorem privati, cui licitè renuntiare poſſit. Nam illicitum eſt damnum alteri ſine juſta cauſa & legitima authoritate inferre, bono publico nocere, & leges violare. *Non enim dicenda ſunt Juramenta, ſed potius perjuria, quæ contra utilitatem eccleſiaſticam*, & *SS. Patrum veniunt inſtituta*, ait Concil. gener. Later. III. c. 16.

2. Si ſit de re inutili, id eſt, quæ neque ex ſe, neque ex fine aut circumſtantiis, ad Dei obſequium, vel hominis utilitatem conducit. Nam Juramentum non eſt vinculum rerum vanarum, & otioſarum, nec Deus vult illas fieri ob nominis ſui reverentiam. Imò tale Juramentum eſt peccatum, cum ſit abuſus ſancti & terribilis nominis Dei, & irreverentia in Deum. Aliud eſt cùm res de ſe indifferens ordinatur ad finem bonum, ad quem conducit; vel eſt utilis alteri, in cujus gratiam Jurata eſt: ut ſi Juraſti, te nullas merces niſi à Titio empturum, obligaris. Nam honeſtum eſt reddere proximo rem promiſſam, quæ ei utilis & grata eſt: Juramentum autem de opere honeſto obligat.

3. Si ſit de re impeditiva majoris boni, & contraria conſiliis Chriſti; ut ſi Jures te non ingreſſurum Religionem: nam Deus non vult illud ſervari, cùm majus Dei obſequium impediat. Obligat tamen, ſi res illa ſit promiſſa homini, & ei utilis: quia homo vult illam fieri ob ſuam utilitatem, & habet jus ad illam. Unde illam præſtando exercetur debitus actus veracitatis, fidelitatis, juſtitiæ, & Religionis. Hinc ſi juraſti dare viginti aureos Petro diviti, non potes illos dare pauperibus, licet ſecluſa promiſſione, hoc ſit melius. Nam, ex cap. 25. *de Jurejur.* ſervari debet Juramentum homini præſtitum, quando non vergit in æternæ ſalutis diſpendium, nec redundat in alterius detrimentum injuſtum.

4. Si ſit de re impoſſibili: nam ex Reg. Jur. *Impoſſibilium nulla eſt obligatio*; cum nemo poſſit ad impoſſibile obligari.

5. Si fuerit error vel dolus circa rei promiſſæ ſubſtantiam. Quia deeſt conſenſus ſubſtantialis circa Juramentum: nam Jurans non habet intentionem Jurandi rem illam, circa quam errat, ſed aliam quam apprehendit, ut ſi Jures te daturum vas aliquod, putans eſſe æneum, cùm ſit aureum. Idem dic, ſi error verſetur circa cauſam finalem, quia etiam deeſt verus conſenſus; cùm deſit motivum verum volendi; & Jurans cenſetur Jurare ſub conditione: Si res ita eſt: ut ſi Jures te daturum viginti Petro, eò quòd falsò aſſerat tibi faviſſe in aliquo negotio.

6. Si Promiſſio Jurata non fuerit acceptata ab homine, in cujus gratiam facta eſt. Quia Juramentum ſicut ipſa promiſſio includit hanc conditionem: Si ab altero acceptetur. Secùs ſi promiſſio facta ſit in honorem Dei, ut ſi alteri Juramento promittas, te Sacramenta ſuſcepturum, Religionem ingreſſurum &c. Tunc enim eſt votum Juratum, cùm ad Deum directè ſpectet, & ejus intuitu fiat: unde ſtatim acceptatur à Deo.

(✠) *Nota*. Ex iis, quæ ab Authore ſuperioribus in quæſtionibus ſunt explicata, facilè patet jure meritoque ab Apoſtolica Sede vel ex ipſo Juramenti abuſu damnatas, ac ſub pœna etiam excommunicationis prohibitas eſſe Societates, quæ vulgò dicuntur: *de liberi Muratori*, ſeu: *des Frances Macons*. Etenim jurejurando ad Sacra Biblia interpoſito homines in hujuſmodi Societate cooptantur, quæ civilibus canoniciſque legibus damnatæ ſunt: quæ Catholicæ Religionis puritáti non parum obeſſe poſſunt, quod in eiſdem cujuſcumque Religionis & ſectæ homines conveniant; quæque apud prudentes proboſque viros ita male audiunt, ut qui eiſdem nomen dent, pravitatis & perverſionis nomen incurrant: Et arctum, & impervium ſecreti fœdus ineunt, quo occultantur ea, quæ in hujuſmodi Conventiculis fiunt; quæ ſanè nec bona eſſe, nec aptam præſeferre Juramenti materiam, ex eo liquet; primum, quia niſi hæc mala eſſent, tanto nequaquam odio lucem haberent, deinde quia vehemens ſuſpicio eſt, Religionis puritati obeſſe, ut ſupra indicavi; & quia publica populi Chriſtiani fama fert, ea inepta eſſe atque perverſa: demum quia hujuſmodi jurejurando ita ſervando ſecreto adſtringi contendunt, quaſi eis liceat hujus Juramenti obtentu ſe tueri, quominus à legitima poteſtate interrogati omnia fateri teneantur, quæcumque exquiruntur, ad dignoſcendum, an aliquid in hujuſ-

hujuſmodi Conventibus fiat, quod ſit contra Religionis aut Reipublicæ ſtatum & leges. Hæc ex duabus conſtitutionibus Pontificiis depromſimus, quarum altera eſt Clementis XII. quæ incipit *In eminenti*; altera verò BENEDICTI XIV. qua illa confirmatur, cujus initium eſt: *Providas Romanorum Pontificum*. Ut autem ſciant Sacræ Religionis Miniſtri, qua ratione cum hujuſmodi hominum genere ſe gerere debeant, graviſſimas præfatæ prohibitionis, & damnationis cauſas, quo in Benedictina Conſtitutione recenſentur ordine, referemus; ac pœnas recenſebimus, in quas hujuſmodi homines eorumque fautores incurrunt.

Prima itaque eſt, *quod in hujuſmodi Societatibus, & Conventiculis, cujuſcumque Religionis ac Secta Homines invicem conſociantur; qua ex re ſatis patet, quàm magna pernicies Catholica Religionis puritati inferri valeat: altera eſt arctum, & impervium ſecreti fœdus, quo occultantur ea, qua in hujuſmodi Conventiculis fiunt; quibus proinde ea ſententia meritò aptari poteſt, quam Cacilius Natalis apud Minucium Felicem in cauſa nimium diverſa protulit:* Honeſta ſemper publico gaudent, ſcelera ſecreta ſunt: *Tertia eſt jusjurandum, quo ſe hujuſmodi ſecreto inviolabiliter ſervando adſtringunt, quaſi liceat alicui, cujuslibet promiſſionis aut juramenti obtentu ſe tueri, quominus à legitima poteſtate interrogatus, omnia fateri teneatur, quacumque exquiruntur, ad dignoſcendum, an aliquid in hujuſmodi Conventibus fiat, quod ſit contra Religionis aut Reipublica ſtatum & leges. Quarta eſt, quod hujuſmodi Societates non minus Civilibus quam Canonicis Sanctionibus adverſari dignoſcuntur; quum ſcilicet Jure Civili omnia Collegia & Sodalitia prater publicam auctoritatem conſciata prohibeantur, ut videre eſt in Pandectarum lib. XLVII. Tit.* 22. de Collegiis & Corporibus illicitis; *& in celebri Epiſtola C. Plinii Cacilii ſecundi, qua eſt XLVII. libri X. in qua ait, edicto ſuo, ſecundùm Imperatoris mandata, vetitum fuiſſe ne Hetaria eſſent, ideſt ne Societates, & Conventus ſine Principis auctoritate iniri, & haberi poſſent. Quinta eſt, quod jam in pluribus Regionibus memorata Societates & Aggregationes Sacularium Principum legibus proſcripta atque eliminata fuerunt. Ultima demum, quod apud prudentes & probos viros eadem Societates & Aggregationes malè audirent, eorumque judicio, quicumque eiſdem nomen darent, pravitatis & perverſionis notam incurrerent.*

Prohibetur autem in antea dictis Conſtitutionibus, *ne quis ſub quovis pratextu, aut quaſito colore audeat, vel praſumat pradictas Societates inire, vel propagare, confovere, ac in ſuis adibus, ſeu domibus, vel alibi receptare, atque occultare, in iis adſcribi, aggregari, aut intereſſe, vel poteſtatem, ſeu commoditatem facere, ut alicubi convocentur, iiſdem aliquid miniſtrare, ſive aliàs conſilium, auxilium, vel favorem palam, aut in occulto, directè, vel indirectè, per ſe, vel per alios quoquo modo praſtare; nec non alios hortari, inducere, provocare, aut ſuadere, ut hujuſmodi Societatibus adſcribantur, annumerentur, ſeu interſint, vel ipſos quomodolibet juvent, ac foveant; ſed omninò ab iiſdem Societatibus, Cœtibus, Conventibus, Collectionibus, Aggregationibus, ſeu Conventiculis prorſus abſtinere ſe debeant, ſub pœna Excommunicationis per omnes, ut ſupra, contrafacientes ipſo facto abſque ulla declaratione incurrenda, à qua nemo, per quemquam, niſi per Nos, ſeu Romanum Pontificem pro tempore exiſtentem, praterquam in articulo mortis conſtitutus, abſolutionis beneficium valeat obtinere.*

Quæſt. VII. *An Juramentum injuſtè extortum obligat?*

Reſp. Affirm. Niſi ſit de re illicita. Hoc certiſſimum eſt apud omnes, inquit Sanchez. *Prob.* 1. Quia eſt verum Juramentum. Ergo ex eo oritur obligatio Religionis erga Deum, cujus authoritas interpoſita eſt: cum hæc obligatio ex natura rei ſit inſeparabilis à Juramento, quod eſt de re licita, nec alteri noxia. 2. Ex cap. 6. & cap. 8. *de Jurejur.* ubi Alexander III. loquens de Juramento ex gravi & injuſto metu extorto, ait: *Non eſt tutum quemlibet contra Juramentum ſuum venire, niſi tale ſit, quod ſervatum vergat in interitum ſalutis aterna.* Nec Eccleſia tale Juramentum irritat, ſicut Votum ex metu gravi injuſtè extortum. Nec obſtant c. 17. *de Jurejur.* &c. 2. *de pact. in* 6. ubi dicitur, Pacta, quæ ſecluſo Juramento ſunt irrita, ſervari debent eo accedente, dum licitè poſſunt, ſi præſtitum ſit ſine vi & dolo. Nam Pontifex vult ſolùm pacta illa non firmari Juramento vi, vel dolo præſtita, & Juramentum extortum relaxationis cauſam ex ſeipſo præbere ob injuriam, quam continet. Equidem Juramentum non firmat aſſertionem incluſam in promiſſione.

Hinc 1. Captivus tenetur cum periculo vitæ redire in carcerem, quo ſe rediturum juravit illud prævidens, licet mors & car-

cer ſint injuſta; nam cum hæc promiſſio prudens ſit, Jurans enim exitum ſine illa non obtinuiſſet; nec mutatio circa rem promiſſam facta ſit; ejus executio, nempe reditus, eſt actus licitus, & opus fortitudinis, patientiæ, magnæ veracitatis & fidelitatis, ideoque eſt materia Juramenti; nec is tenetur ſe occidere, ſed tantùm ſe exponere periculo mortis ob juſtam cauſam. *Ita Tolet. Suarez, Delugo, Sanchez, &c. & eſt ſaltem communior ſententia.* Item reus tenetur non fugere, etiam cum periculo mortis præviſo, ſi Juravit non fugiturum: nam Juramentum de re licita præſtitum in gratiam tertii obligat.

Hinc 2. Qui latroni ex metu moris Juravit ſe daturum pecuniam, & inſuper eum non denuntiaturum, non tenetur quidem ad non denunciandum, quia hæc pars Juramenti eſt illicita, utpote contra bonum publicum; ſed tenetur pecuniam promiſſam tradere, non quidem ex vi promiſſionis injuſtè extortæ, cum actio injurioſa non poſſit dare jus injurianti in injuriatum invitum; ſed ex religione erga Deum, cui ſoli acquiritur obligatio: ideoque fur ſemper tenetur accepta reſtituere ob injuriam illatam. Poteſt tamen jurans Juramenti relaxationem petere, vel ſolutam pecuniam repetere. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 3. *In Juramento, quod quis coactus facit, duplex eſt obligatio. Una quidem, qua obligatur homini cui aliquid promittit; & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promiſſum non ſervetur. Alia autem eſt obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promiſit; & talis obligatio non tollitur in foro conſcientiæ, quia magis debet damnum temporale ſuſtinere, quam Juramentum violare. Poteſt tamen repetere in judicio quod ſolvit, vel prælato denuntiare, non obſtante quod contrarium juravit: quia tale Juramentum vergeret in deteriorem exitum, eſſet enim contra juſtitiam publicam.*

Quæſt. VIII. *Quid dicendum de Juramento ficto & doloſo?*

Reſp. 1. Juramentum exteriùs factum ſine animo jurandi, eſt ſemper intrinſecè malum, Quia 1. eſt mendacium: nam ſic jurans exterius ſignificat ſe habere animum jurandi, quem tamen non habet. 2. Eſt irreverentia in Deum, abuti ejus nomine & majeſtate ad decipiendum proximum. 3. Eſt intrinſecè malum, avertere finem principalem Juramenti, qui eſt firmare veritatem, & ſinceritatem, & pacta. At niſi homines graviter obligarentur ad habendam ſinceram intentionem, cùm jurant, prorſus everteretur Juramenti finis, & ſecuritas, ut notat Suarez, inde inferens obligationem hanc eſſe gravem, utpote ortam ex intrinſeca ratione Juramenti, & reverentia divini teſtimonii. 4. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Cum cauſa licitum eſt jurare ſine animo jurandi, ſive res ſit levis, ſive gravis.*

Hinc Juramentum ſine animo jurandi factum etiam de veritate, in contractibus, in judicio, in re quavis gravi ſemper eſt mortale contra religionem. Nam eſt gravis illuſio, & abuſus nominis Dei contrarius fini Juramenti: ſi enim homines ſcirent, poſſe fictè jurari ſine peccato mortali, nil æſtimarent Juramentum. Et ita docet communis ſententia, quoties Juramentum legitimè petitur, vel ſpontè fit. Sed idem dicendum videtur, etiamſi minùs legitimè exigatur.

A fortiori ſemper eſt mortale ſic fictè jurare falſum, cum ſemper ſit gravis irreverentia in Deum, ipſum exteriùs adducere in teſtimonium falſitatis, & ipſa verba ſecundum ſe habent turpitudinem & indecentiam gravem.

Reſp. 2. Etſi Juramentum factum ſine animo jurandi, ſit ſolùm fictio Juramenti, cùm verba per ſe non habeant efficaciam, niſi ut ſunt vera ſigna mentis; tamen eſt obligatio faciendi quod juratur, ratione injuſtitiæ, vel damni inde orti aut orituri, vel ſcandali, ſi non præſtetur. Nam quiſque tenetur cavere ne ex ſua actione ſequatur alteri damnum ac ſcandalum, & ſecutum tollere. Imò Juramentum doloſum, ſaltem ſi non injuſtè exigatur, impleri debet ex virtute religionis; quia, ut ait Valentia, præceptum naturale religionis obligat ad tuendum honorem divinum, non ſolùm efficiendo verum id, in cujus confirmationem revera invocatum eſt divinum teſtimonium; ſed etiam id, quod rationabiliter poteſt credi fuiſſe divino teſtimonio confirmatum: alioqui minuitur per ſe loquendo honor divinus.

Reſp. 3. Qui jurat cum reſtrictione mentali, aut æquivocatione; 1. Peccat mortaliter contra religionem: nam gravem irreverentiam Deo infert, abutendo ejus nomine & authoritate ad decipiendum injuſtè proximum; eſtque perjurus: *Perjuri ſunt, qui ſervatis verbis expectationem eorum, quibus juratum eſt, deceperunt.* ait S. Auguſtin.

epiſt. 224. Enimverò reſtrictio mentalis, & æquivocatio propriè ac ſimpliciter dictæ, ſunt mendacium. Nam in illis locutio totaliter ſumpta eſt contra mentem; cum neque ex ſe, neque ex circumſtantiis habeat vim ſignificandi totam propoſitionem internam, ſed ſolùm ſignificet id, quod verba in ſenſu obvio per ſe ferunt in talibus circumſtantiis; quod quidem eſt contra mentem. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui mediante commendatione, vel munere ad magiſtratum, vel officium publicum promotus eſt, poterit cum reſtrictione mentali præſtare Juramentum, quod de mandato regio à ſimilibus exigi ſolet, non habito reſpectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum*. 2. Talis peccat etiam contra juſtitiam, quando juramentum juſtè exigitur, vel ſponte fit, ut in judicio, contractibus &c. Nam violat jus, quod alter habet, ne decipiatur, & ut clarè, ſincerè, & ſecundum ejus intentionem juretur. Quare deceptor obligatur Juramento ſecundùm intentionem illius, cui jurat; nam tenetur tollere deceptionem injuſtam. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 89. art. 7. ad 4. ibi; *Quando non eſt eadem jurantis intentio, & ejus cui jurat, ſi hoc proveniat ex dolo jurantis, debet Juramentum ſervari ſecundum ſanum intellectum ejus, cui Juramentum præſtatur. Unde Iſidorus dicit: Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conſcientia teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille, cui juratur, intelligit .... Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur ſecundum intentionem jurantis. Unde Gregorius dicit, lib. 27. moral. Humanæ aures talia verba noſtra judicant, qualia foris ſonant: divina verò judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur*.

Hinc rogatus juridicè, an crimen aliquod admiſerit, quod per ſe non admiſit, ſed per alium cui id præcepit, perjurus eſt, ſi juret ſe non admiſiſſe; quia hoc Juramentum accipiendum eſt ſecundum legitimum verborum ſenſum, quem aut ex communi acceptatione ſeu uſu habent, aut in quo canones & leges accipiunt. At feciſſe verè dicitur non ſolùm ille, qui per ſe ipſum fecit, ſed etiam qui fieri mandavit, cap. 6. *de ſentent. excomm.* & lib. 1. §. *de vi & vi armata*. Ita Sanchez.

Reſp. 4. Juramentum factum cum animo jurandi, ſed ſine animo ſe obligandi, vel implendi, 1. Eſt obligatorium: nam eſt verum Juramentum, cùm ad hoc ſufficiat voluntaria invocatio Dei in teſtimonium. At obligatio iſta ex natura, rei inſeparabilis eſt è Juramento, ſuppoſita materia licita; nec jurans poteſt hanc ullatenus vitare, ſed neceſſariò tenetur illam implere ob interpoſitam authoritatem Dei ſaltem per modum fidejuſſoris. *Ita Suarez, Leſſius, Valentia, & alii multi*. 2. Ex communi ſententia, ſemper eſt mortale; tum quia gravis eſt irreverentia in Deum, adducere eum in teſtem, nolendo obſtringi illius teſtimonio, vel obligationem inde contractam implere, tum quia eſt perjurium, cum ſit mendacium Juramento confirmatum: nam jurans vocat Deum in teſtem voluntatis ſe obligandi, & implendi, quam ſignificant voces ex uſu & fine Juramenti, quamque ſcit ſe non habere.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. has propoſitiones ut pernicioſas, & bonæ fidei contrarias damnavit: *Qui intentionem jurandi non habet, licet falsò juret, non pejerat, etſi alio crimine tenetur, puta mendacii alicujus. Qui jurat cum intentione non ſe obligandi, non obligatur ex vi Juramenti*.

Quæſt. IX. *Quot modis tollitur obligatio Juramenti promiſſorii?*

Reſp. Ex communi ſententia his: 1. Materiæ mutatione, videlicet ſi res jurata fiat poſtea impoſſibilis, vel illicita ob ſuperioris prohibitionem, vel prorſus inutilis ad intentum finem, vel noxia ei, cui promiſſa eſt. *Cùm aliquis jurat, vel promittit ſe facturum voluntatem alterius, intelligenda eſt debita conditio: Si ſcilicet id, quod ei mandatur, licitum ſit, & honeſtum, & poſſibile, ſive moderatum*, ait S. Thom. quæſt. 98. art. 2. ad 3. Item ex communi ſententia, ſi fiat aliqua mutatio ita notabilis, ut res jurata videatur in alio ſtatu conſtituta, & diverſa notabiliter ab ea, quæ promiſſa eſt, ex cap. 17. & 25. *de jurejur*. Nam talis mutatio quaſi aliud objectum facit, ad quod jurantis intentio non extenditur, ut ſi juraſti te jejunaturum certo die, & eodem die incidas in morbum gravem.

Hinc parentes, qui jurant ſe punituros liberos, vel heri famulos, non tenentur eos punire, ſi pœna jurata digni non ſint, quia invalidum fuit ab initio Juramentum, utpote de re illicita; vel licèt pœna digni ſint, ſi punitio videatur plus obfutura quam profutura; vel ſi filius corrigi paratus, veniam petat: nam notabiliter mutatus eſt ſtatus rei; & Juramentum comminatorium habet hanc conditionem tacitè intellectam.

Q 2 Niſi

Niſi ſit melius non ſervare, *Niſi punitio inutilis ſit*. Nam ſicut Juramentum non eſt vinculum iniquitatis, ita nec eſt impeditivum majoris boni, vel vinculum rerum vanarum & inutilium. Idem dic ſi id accidat, quod ſi fuiſſet Juramenti tempore, jurans temerarius ac inſipiens haberetur: nam tunc ad id nullatenus ſe extendit jurantis intentio.

2. Condonatione ſeu remiſſione facta ab eo, in cujus ſolius favorem juratum eſt, ob ſubtractionem materiæ; niſi res promiſſa fuerit principaliter in honorem Dei. Nam hoc ipſo quod promiſſarius promiſſioni renunciat, tollit Juramenti materiam, quod proinde jam non obligat.

3. Commutatione facta à ſuperiore juſta de cauſa, ſi promiſſio facta ſit Deo. Si verò facta ſit in utilitatem hominis, & ab eo acceptata, res promiſſa poteſt commutari cum ejus conſenſu.

4. Irritatione facta ab eo, cui perſona ſeu voluntas jurantis, vel materia Juramenti eſt ſubjecta, ſicut dixi de voto. Nam Juramentum non obligat in damnum, ſeu præjudicium tertii, & fit ſub conditione: Niſi contradixerit talis perſona; alioqui res jurata eſſet illicita, utpote contra jus alterius. Sic Superior Regularium poteſt validè, etiam ſine cauſa, irritare Juramenta ſubditorum, pater filiorum, maritus uxoris, dominus ſervi circa ea, quæ eorum poteſtati ſubjiciuntur, & in iis caſibus, in quibus poſſunt eorum vota irritare. *Ita S. Thom.*

5. Si alter non ſervet promiſſa, cap. 3. *de jurejur.* Ratio horum generalis eſt, quia in Juramento promiſſorio, ſicut in voto & promiſſione, hæ conditiones generales ſecundum canones & communem uſum includuntur, *Si potero*; *Si res non mutetur notabiliter*; *Si acceptes*; *Niſi remittas*; *Si is, cui voluntas vel materia ſubeſt, non contradicat, aut aliter diſponat*; *ſalvo jure ſuperioris*: *Si alter ſtet promiſſis, ſuam obligationem impleat*. Unde non impleta conditione ceſſat obligatio.

6. Demum diſpenſatione, quæ fieri poteſt ob juſtam cauſam à ſuperiore habente ordinariam poteſtatem diſpenſandi in votis, ut ſunt Epiſcopi, non tamen ii, qui ſolùm habent poteſtatem delegatam diſpenſandi in votis: nam juxta ſtylum Curiæ Romanæ, privilegium diſpenſandi in votis diſtinguitur à privilegio diſpenſandi in Juramentis. *Ita Navarrus, Azor, Leſſius, &c.*

Juramentum tamen promiſſorium, ſicut votum, factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum, non poteſt ſine ejus conſenſu relaxari, nec commutari etiam in melius à ſuperiore, cum alter per acceptionem jus ad rem illam acquiſierit, niſi in tribus caſibus. 1. Ob bonum commune, quod privato præferri debet: ut ſi quis juratus promiſerit alteri beneficii ſui reſignationem, Epiſcopus alium multo digniorem & aptiorem judicans, poſſet illum ſolvere ad obligatione Juramenti. 2. In pœnam alicujus criminis, in materia, quæ Superioris juriſdictioni ſubjaceat. 3. Ratione injuriæ illatæ, ut cum Juramentum fuit metu, vel fraude extortum &c.

Quæſt. X. *An licet exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur pejeraturus?*

Reſp. Non licet perſonæ privatæ, etiam in judicio. *Ita S. Thomas*, quæſt. 98. art. 4. *Sanchez, Reginald. Vaſquez, Suarez hanc vocans communem doctrinam &c.* Prob. 1. Ex S. Auguſtin. ſerm. 28. de verbis Apoſtol. *Si ſcit, & cogit jurare, homicida eſt; ille enim ſuo perjurio ſe perimit: ſed iſte manum interficientis & expreſſit & preſſit*. 2. Cùm tunc nullá ſit utilitas exigentis, meritò cenſetur conſentire perjurio, & illius occaſionem offerre. 3. Tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, ſaltem cum facilè poſſumus. Sed tunc facilè poteſt impediri perjurium, cùm nulla ſit utilitas exigendi à tali Juramentum. Nec quis habet jus illud exigendi, niſi quatenus ad debitum recuperandum conducit; ſed ad hoc non conducit, cum alter prævidetur pejeraturus. Hoc procedit etiamſi alter ſpontè ſe offerat: quia tunc exigens tribueret illi occaſionem perjurii exequendi, & conſentiret executioni pravæ voluntatis.

Id tamen licet judici ad inſtantiam partis: quia id exigit juris ordo, & officium judicis, qui debet procedere ſecundùm publicam ſcientiam, ad quam hoc Juramentum inſervit. Quo caſu non jure, ſed is, qui jus dicere debet, cenſetur Juramentum exigere. Ita S. Thomas, *ſupra*.

Obj. Licet interdum exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur juraturus per falſos deos, ut docet S. Aug. in cap. *Movet.* 22. quæſt. 1. Ergo à pari &c.

Reſp. Diſparitas eſt, quod Juramentum quamvis per falſos deos valeat ex parte jurantis ad faciendam fidem, & firmandum pactum, ac proinde poteſt eſſe medium utile ad avertendum grave damnum petentis. Licet autem ex gravi neceſſitate ab ali-

quo

quo petere id, quod poteſt licitè præſtare, etſi prævideatur peccaturus. At perjurium cognitum non poteſt prodeſſe privato, ideoque non eſt juſta cauſa illud non impediendi.

Sed quid, ſi dubites an alter ſit pejeraturus?

Reſp. Tunc potes exigere Juramentum in re gravi. Quia in dubio nemo præſumitur malus, aut peccaturus; & hoc poteſt eſſe utile ad recuperandum id, quod tibi debetur, nec aliter poteſt illud recuperare.

Quæſt. XI. *Quid dicendum de conſuetudine jurandi?*

Reſp. Quiſque tenetur ſub mortali conſuetudinem jurandi ſine neceſſitate vitare, & contractam evellere. Quia hæc affert morale periculum pejerandi, ut conſtat experientia, & ex cap. 26. de jurejur. *Ex frequenti & incauta juratione perjurium ſæpè contingit*. Ex S. Auguſtin. Epiſt. 29. *Jurandi conſuetudine & in perjurium ſæpe caditur, & ſemper perjurio propinquatur*. Idem docent S. Chryſoſtomus, homil. 24. ad popul. Iſidorus &c. Ratio eſt, quia hæc conſuetudo propter nimiam facilitatem & proclivitatem ex ea contractam conſtituit hominem in periculo morali jurandi leviter ac temere, ideoque ſine conſideratione ſufficienti ad judicium prudens ac certum de veritate, & conſequenter in periculo jurandi falſum. At quiſque tenetur ſub mortali vitare ac tollere periculum morale peccandi mortaliter; nam *qui amat periculum, in illo peribit*. Eccli. 3. Et quiſque tenetur graviter velle efficaciter vitare peccatum mortale. Ergo &c. Hinc illud, Eccli. 23. *Jurationi non aſſueſcat os tuum; multi enim caſus in illa .... Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga*.

Quod verum eſt etiam de conſuetudine jurandi abſque inadvertentia an juretur, nec ne, ut rectè docent Suarez, Sanchez &c. quia hæc conſuetudo exponit periculo proximo incidendi in Juramenta falſa, quæ quamvis inadvertenter & ſine animo jurandi prolata ſint, habent tamen turpitudinem ac deformitatem objectivam, ob quam graviter diſconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle, neque in ſe, neque in cauſa: quippe exteriùs ſonant perjurium, & eum ſenſum ingerunt audientibus. Hæc autem Juramenta indeliberata ſunt ſufficienter voluntaria ac libera in cauſa, nempe in conſuetudine, & in negligentia eam extirpandi. A fortiori id verum eſt de conſuetudine jurandi advertenter & indiſcriminatim, ſive verum ſive falſum, vel jurandi inadvertenter circa rei juratæ veritatem: quia exponit ſe proximo periculo jurandi falſum. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii*.

CAPUT V.

De Vitiis & Peccatis Religioni oppoſitis.

NOta. Peccata Religioni oppoſita ſunt ex genere ſuo mortalia, & cæteris paribus graviora iis, quæ fiunt contra alias virtutes morales: nam opponuntur virtuti inter morales præſtantiſſimæ. Hæc duplicis generis ſunt: alia quæ opponuntur per exceſſum, & nomine ſuperſtitionis comprehenduntur, non quod Deus nimium vero cultu coli poſſit, cum ſit infinito honore & amore dignus, ſed quòd adhibeatur cultus inordinatus, ac vitioſus. Alia per defectum, quæ irreligioſitatis nomine exprimuntur.

ARTICULUS PRIMUS.

De ſuperſtitione, & ejus ſpeciebus.

Quæſt. I. QUid eſt Superſtitio?

Reſp. Eſt cultus inordinatus ac vitioſus veri vel falſi numinis. Unde duplex eſt generatim, una ex parte rei cultæ, & eſt cultus falſi numinis; & alia ex parte modi colendi, qua verus Deus ſed modo inordinato colitur, & dicitur vitioſus cultus veri Dei.

Quæſt. II. *Quotuplex eſt ſpecies Superſtitionis?*

Reſp. 1. Duplex eſt ex parte modi colendi verum Deum, ſcilicet cultus falſus, & ſuperfluus. Cultus falſus eſt, cùm falſa miracula prædicantur, vel ſcriptis mandantur, & ſic verorum fides enervatur; vel falſæ Reliquiæ obtruduntur; vel cum authoritate propria proponitur aliquid tanquam inſtitutum à Deo vel ab Eccleſia, quod reipſa non eſt; vel adhibentur cæremoniæ veteris legis, quæ ſunt à Deo repudiatæ; vel cum laicus Deum colit tamquam publicus Miniſter Eccleſiæ. Hæc ſuperſtitionis ſpecies eſt ſemper ex ſe mortalis: quia gravem irreverentiam Deo infert, graviterque repugnat ejus honori ac cultui, qui ſola veritate nititur. *Spiritus eſt Deus: & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare*. Joan. 4.

Cultus ſuperfluus eſt modus veri Dei colendi præter Dei & Eccleſiæ inſtitutionem, aut communem fidelium uſum, & inutilis ad honorem Dei, & ad excitandam ſpiritus devotionem, vel domandam concupiſcentiam, ut orare adhibito certo numero, ſitu, colore cereorum; non die Sabbati in honorem B. V. interim aliis ſervilibus inſiſtendo &c. Nam ſuperfluum eſt medium quod fini non congruit: finis autem divini cultus eſt honor Dei per ſubjectionem mentis, & corporis. *S. Thomas quæſt. 93. art. 2.* Et cum exterior Dei cultus ad interiorem ordinetur, omnis ille, qui ad interiorem non conducit, ſuperfluus eſt, qualiſcumque illum adhibentis ſit intentio. Hæc ſuperſtitio, juxta communem ſententiam, eſt ſolum venialis, modò actio aliunde nulla lege ſit prohibita, & abſit ſcandalum, & contemptus cæremoniarum Eccleſiæ ac communis fidelium uſus: quia & materia levis, & irreverentia non cenſetur gravis ob ſimplicitatem. Secus, ſi fiat poſt prohibitionem ſuperioris. Si tamen in Miſſa, vel in adminiſtratione Sacramentorum, relictis rubricis, aliæ cæremoniæ etiam pro ſua devotione & ſecluſo contemptu adhiberentur, videtur non poſſe excuſari à mortali, ob materiæ gravitatem, & periculum grave, & gravem præſumptionem.

Cultus dicitur etiam ſuperfluus ratione certitudinis vanæ, id eſt, non nixæ promiſſioni divinæ; ut cum quis certò credit ſe è tali morbo vel periculo liberandum, geſtando imaginem, vel reliquias Sanctorum, vel verba Scripturæ &c. Quia licèt hæc pia ſint; tamen à talibus nullus effectus abſolutè & infallibiliter expectari poteſt, cum nullam habeant virtutem naturalem, nec divinam promiſſionem abſolutam.

Reſp. 2. Quinque ſunt ſpecies ſuperſtitionis ex parte objecti, quod colitur, ſeu cultus falſi numinis, nimirum Idololatria, Divinatio, vana obſervantia, ad quam revocantur Maleficium, & Magia.

Quæſt. III. *Quid & quotuplex eſt Idololatria?*

Reſp. 1. Idololatria eſt ſupremus, ac divinus cultus creaturæ exhibitus; ſive eſt actus, quo cultus ſupremus & ſoli Deo debitus tribuitur creaturæ, ut oblatio ſacrificii facta idolo, & quodvis ſignum honoris, quo quis creaturæ tamquam Deo ſe ſubmittere intendit, v. gr. genuflexio, ſuffitus, &c. Hinc patet, eſſe ſcelus maximum, cùm per illam honor ſoli Deo vero debitus tribuatur creaturæ, & ſic graviſſima injuria Deo inferatur ſicut in rep. maximum crimen eſt ſubditum pro rege agnoſcere, eique regium honorem deferre. Hinc à S. Gregorio Nazianzeno, orat. 38. idololatria vocatur *Extremum & primum malorum*; & Tertull. lib. de Idololatria, cap. 1. *Principale crimen generis humani.*

Sunt autem per ſe tria ſigna externa propria latriæ, nempe Sacrificium, Templum, & Altare, quæ proinde ſine gravi crimine nulli creaturæ offerri poſſunt. Alia verò ſigna, quibus Deus colitur, ut genuflexio, inclinatio capitis, latriæ vel inferiori cultui convenire poſſunt, & ab intentione vel à circumſtantiis determinantur.

Reſp. 2. Triplex eſt Idololatria; alia perfecta, qua quis divinum honorem idolo defert, quia falsò putat eſſe Deum. Alia minus perfecta, cum quis creaturæ cultum externum ſoli Deo debitum defert, non credens eam habere divinitatem, ſed ex pravo affectu, v. g. ex odio veri Dei, vel cupiditate aliquid à diabolo aliave creatura obtinendi: hæc ob malitiam voluntatis, eſt crimen gravius quam perfecta. Et alia ſimulata, cum quis ſine exiſtimatione divinitatis, & interno affectu colendi, ſed ex ſolo metu mortis, ſupremum cultum creaturæ exteriùs ſolum exhibet. Hæc eſt etiam ſemper mortale peccatum; nam continet gravem injuriam ac irreverentiam in Deum, deferendo creaturæ honorem externum ſoli Deo debitum. Eſtque crimen læſæ majeſtatis divinæ; ſicut qui externis ſignis ſubdito honorem regium externum ſeriò præſtaret, committeret crimen læſæ majeſtatis humanæ. Eſt etiam mendacium pernicioſum contra Religionem, ac confeſſionem fidei, cum cultus exterior ſit ſignum interioris.

Quæſt. IV. *Quid & quotuplex eſt Divinatio?*

Reſp. 1. Divinatio eſt ſignificatio, vel inquiſitio occultorum ope dæmonis expreſsè vel tacitè invocati. Dico, *occultorum*, id eſt quæ ab homine propria induſtria cognoſci nequeunt. Quod ſi res illæ à ſolo Deo cognoſci poſſunt, ut ſunt ſecreta cordis, & futura libera, involvitur tacita idololatria; quia dæmoni tribuitur honor divinus, ei attribuendo quod eſt Dei proprium, & ab eo expectando quod à ſolo Deo obtineri poteſt. Si verò ſint tales, quas dæmon naturaliter ſcire poteſt, ut ſunt actus externi hominum præſentes vel præteriti, eſt nihilominus mortalis culpa; quia continet invocationem

nem & ſocietatem ſaltem implicitam cum dæmone jurato Dei hoſte, quod quandam defectionem à Deo, & gravem in eum irreverentiam continet.

Reſp. 2. Divinatio ex parte pacti duplex eſt: nam alia fit cum expreſſa invocatione dæmonis, ſeu pactione cum eo; ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel aliquid uſurpat, per quod putat dæmonem cooperari. Alia fit cum invocatione tacita & implicita: ut cum ad occultorum notitiam obtinendam adhibentur media vana & improportionata; tunc enim talis notitia non poteſt expectari niſi à dæmone, cum conſtet ejuſmodi ſigna vana à Deo non eſſe inſtituta, nec à bonis Angelis exhiberi, nec habere connexionem naturalem cum illa: ut dum quis cupit furem cognoſcere invertendo cribrum, aut proferendo certa verba.

Reſp. 3. Divinatio ex parte medii multiplex eſt; ſcilicet Præſtigium, cum dæmon variis apparitionibus oculos perſtringit; Necromantia, quæ fit per mortuos in ſpeciem ſuſcitatos; Chyromantia, quæ per lineas manus; Aruſpicium, quod per viſcera animalium; Auſpicium, quod per motum, ſitum, aut numerum avium; Augurium, quod per garritum avium; Aſtrologia judiciaria, quæ per ſitum ac concurſum ſyderum; Sors divinatoria, item divinatio, quæ fit per ſomnia, vel ſigna in aere, aqua, igne, corporibus terreſtribus apparentia &c. Sed ex communi ſententia hæc omnia inter ſe ſpecie morali non differunt, quia non habent malitiam notabiliter inter ſe diverſam.

Nota. 1. Aliquos effectus naturales, v. gr. ſerenitatem, pluviam, tempeſtatem conjicere licet ex avium & animalium motu, garritu, volatu: nam hæc ſunt proportionata cognitioni talium, ſaltem probabili.

Nota 2. Duplex eſt Aſtrologia; alia naturalis & licita, quæ ex ſyderum concurſu prænuntiantur eclypſes, venti, pluviæ, frigus, æſtus, & ſimiles effectus, qui cum illis connexionem naturalem habent. Alia judiciaria, qua ex ſyderum concurſu futura libera prædicuntur. Hæc à Scriptura, Patribus, & multis Conciliis, & utroque Jure, & à Sixto V. conſtit. 17. graviter damnatur ac prohibetur; cum actus liberi non poſſint per aſtra cognoſci, quippe qui ab aſtris non pendent, ſed à ſola voluntate libera. Sicque Aſtrologia illa continet ſuperſtitionem, ſicut aliæ divinationes, cùm fundetur in aſtris tanquam in ſignis. Quod ſi fundetur in aſtris tanquam in cauſis, erit etiam hæreſis, nam tollitur libertas humana.

Nota 3. Triplicis generis ſunt Sortes, nempe diviſoriæ, Conſultoriæ, & divinatoriæ. Diviſoriæ ſunt eæ, quibus decernitur cui aliquid tribuendum ſit. Licitè adhibentur ſive ad hæreditatis diviſionem, ſive ad litis compoſitionem, quando jus utriuſque partis apparet æquale, & utraque pars in ſortitionem conſentit. Item quoties non apparet ratio, cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri, ex Proverb. 18. *Contradictiones comprimit ſors: & inter potentes quoque dijudicat.* Nam non ſunt ſuperſtitioſæ, quia non aſſumuntur ad inveſtigandum aliquid occultum; nec injuſtæ, cum ordinentur ad quemdam contractum, in quo æqualis eſt contrahentium conditio, ut res ſit illius, cui ſors obtigerit. Sortes tamen omnes vetitæ ſunt in electionibus eccleſiaſticis, c. 3. *de ſortib.* Nec licet etiam officia ſæcularia ſorte diſtribuere, ob periculum eligendi indignum aut minus dignum. Nam beneficia & officia tum eccleſiaſtica tum ſæcularia conferri debent dignioribus, qui non ſorte, ſed diligenti inquiſitione rationis cognoſci poſſunt.

Sortes conſultoriæ, quibus inquiritur quid in aliqua re obſcura ſit agendum, ſunt illicitæ, niſi ex inſpiratione divina fiant; quia continent ſaltem tentationem Dei, & periculum deceptionis diabolicæ. Imò ſunt ſuperſtitio, ſi à dæmone cognitio expectetur. Quare ſub anathemate prohibentur. c. *Sortes.* 26. quæſt. 5.

Sortes divinatoriæ, quibus inquiritur res occulta vel futura, ut ſi quis ex taxillorum projectione & diſpoſitione divinet, quis ſit obtenturus victoriam, beneficium &c. ſunt vera ſuperſtitio: nam ſunt medium vanum & improportionatum huic effectui, ideoque intervenit in iis tacita dæmonis invocatio; & graviter prohibentur multis Canonibus, *conſ.* 26. quæſt. 5.

Nota 4. Licet aliqua ſomnia poſſint à Deo immitti; qui tamen facilè & temerè ſomniis credit, non excuſatur à gravi culpa, etſi dicat ſe credere illa eſſe à Deo. Quia morali periculo dæmoniacæ deceptionis ſe exponit, & quantùm eſt ex ſe vult illis credere, etiamſi à dæmone ſint. Ita Suarez. *Multos enim errare fecerunt ſomnia, & exciderunt ſperantes in illis.* Eccli. 34. Quando autem ſomnium ad peccatum, vel ad aliquid imprudens aut vanum impellit, aut poſt ſomnum homo remanet animo turbato & mi-

nùs prompto ac propenſo ad opera virtutum, certum eſt illud non eſſe à Deo.

Itaque divinatio per ſomnia, cum quis illis utitur quaſi certis regulis ad cognoſcendum, vel omittendum aliquid circa vitæ chriſtianæ aut civilis officia, aut circa futura libera, eſt mortale peccatum ſuperſtitionis: nam his ſomniis ſe immiſcet diabolica deceptio, & ſic tacita cum dæmone initur ſocietas. Hinc graviter prohibetur à Deo. Levit. 19. *Non augurabimini, nec obſervabitis ſomnia*. Et, Deut. 18. *Nec inveniatur in te qui obſervet ſomnia, &c. omnia enim hæc abominatur Dominus*.

Quæſt. V. *Quid, & quotuplex eſt obſervantia vana?*

Reſp. 1. Obſervantia vana eſt Superſtitio, qua ad effectum aliquem obtinendum adhibentur media vana, inutilia, & improportionata; vel qua quis ex obſervatione eventus fortuiti actiones ſuas vanè dirigit. Non differt à divinatione, niſi quod hæc ad cognitionem occultorum ordinetur, illa verò ad effectum externum, vel opus obſervantis. Quare quæ dicta ſunt de divinatione, debent cum proportione accommodari vanæ obſervantiæ.

Reſp. 2. Dividitur. 1. In eam, quæ fit cum expreſſa dæmonis invocatione, ſeu pactione; ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel uſurpat aliquid, per quod ſcit dæmonem operari: & in eam, quæ fit cum implicita ac tacita invocatione dæmonis, ut cum ſine invocatione verbis facta adhibentur ad aliquid aſſequendum media vana & improportionata, nec à Deo inſtituta.

Dividitur. 2. In tres ſpecies. Prima eſt ars notoria, qua ad ſcientiam aliquam repentè & ſine ſtudio acquirendam uſurpantur media vana & improportionata, ut verba ignota, certæ preces, aliqua potio &c. & tunc tribuitur dæmoni, quod ſoli Deo convenit, ſcilicet infundere ſcientiam. Secunda eſt obſervantia ſanitatum, qua ad ſanandos morbos hominum vel animalium, aut vitam ac valetudinem conſervandam adhibentur media vana, & per ſe inania, ut certa ſigna, nomina ignota, cæremoniæ inanes, certæ figuræ, numeri, caracteres ignoti &c. aut etiam remedia naturalia, ſed quibus aliqua frivola ſeu vana adjunguntur tamquam neceſſaria, ut herbæ collectæ in vigilia S. Joannis Baptiſtæ; aut etiam adhibentur preces, verba Scripturæ, geſtatio reliquiarum, vel ſchedarum verbis Evangelii inſcriptarum cum vana circumſtantia, ut ſi inſerantur aliqua falſa, apocrypha, incerta, aut verba ignota, ineptave; vel ſi vis & efficacia precum conſtituatur in modo eas ſcribendi vel proferendi, aut in tali chartæ, tali figura, tali hora; vel ſi preces, verba Scripturæ, geſtatio reliquiarum adhibeantur cum certa perſuaſione obtinendi ſanitatem aut alios effectus, putà non moriendi ſine confeſſione, vitandi infortunii &c. Tertia eſt obſervantia eventuum, qua quis ex eventu fortuito conjicit aliquid proſperi vel adverſi, & inde actiones ſuas moderatur: ut ſi quis manè domo egrediens, pedem offendat, & ideo domum revertatur timens aliquid infauſti; vel ſi quis credat aliquos dies eſſe infauſtos, ideoque negotia omittat, alios verò fauſtos, quibus ea conficiat: quod prohibetur, cap. *Quis*. 26. quæſt. 7. Nam cum iſta nullam habeant vim naturalem, vel ſupernaturalem ad ea mala vel proſpera annuntianda, nec cum illis connexionem habeant, obſervantur ut ſigna vana, quibus cooperatur dæmon, ut animos hominum talibus vanitatibus implicet, & à Deo, ac virtutibus avertat.

Nota. Cognoſcitur & fit vana obſervantia. 1. Si ad effectum aliquem obtinendum adhibeatur aliquid, quod nullam habet vim ſeu proportionem naturalem, nec à Deo per ſe vel per Eccleſiam inſtitutum eſt ad talem effectum, aut communi uſu fidelium approbatum; tunc enim non poteſt effectus expectari niſi à dæmone, cùm Deus ſe vanis rebus non immiſceat: ideoque tunc eſt ſaltem tacita dæmonis invocatio, & cum eo pactio: ut ſi quis geſtet amuleta, ligaturas, involucra falſis characteribus conſignata, contra vulnera, vel ſubitam mortem &c. 2. Si medio naturali vel ſupernaturali adjungatur aliqua res, vel circumſtantia falſa aut vana tanquam neceſſaria & efficax: quia cùm illa non ſit verum medium, neceſſe eſt ut adhibeatur inſtar ſigni, quod cum non ſit à Deo, continet pactum occultum cum dæmone, & ejus invocationem implicitam. 3. Cùm preces, vel verba ſacra, aut reliquiæ uſurpantur cum certa perſuaſione obtinendi infallibiliter effectum. Nam cùm neque ex natura ſua, neque ex promiſſione divina habeant vim infallibilem, abſolutam, effectus non poteſt infallibiliter expectari niſi à dæmone; ut ſi recitentur preces promittentes recitantibus mortis ſubitæ, vel certi periculi vitationem; nullæ enim preces talem vim abſolutam & infallibilem habent. *S. Antoninus*. Secùs, ſi proferantur

tur verba Scripturæ, aut geſtentur reliquiæ, vel recitentur quædam preces, quæ nec falſum, nec vanum contineant; ad obtinendum aliquid à Deo, ſi ſaluti noſtræ expedire judicaverit, non tribuendo illis vim certam & abſolutè infallibilem: hoc enim pium ac bonum eſt, modo nulla vana circumſtantia contaminetur. 4. Cùm ex rebus vel verbis ſacris effectus vanus expectatur, ut ſi proferantur verba ſacra, ut annulus moveatur: nam virtus divina non efficit vana & inutilia; & ideo iſta referuntur ſaltem tacitè ad dæmonem, qui maximè cupit rebus vel verbis ſacris honorari.

Quæſt. VI. *Quid eſt Magia?*

Reſp. Magia generatim eſt ratio efficiendi mira hoc eſt, quæ habent cauſam occultam, ſed creatam, ac proinde quæ non ſuperant vires naturales hominis vel Angeli: in quo mira differunt à miraculis, quæ ſuperant vires omnes naturales, & à ſolo Deo fieri poſſunt. Duplex eſt Magia, naturalis & ſuperſtitioſa. Naturalis eſt ratio efficiendi mira induſtria humana abſque dæmonis opera, unde eſt licita. Magia ſuperſtitioſa & illicita eſt ratio efficiendi mira ope dæmonis, eſtque ſpecies vanæ obſervantiæ. Hæc duplex eſt ratione finis, ſeu effectus: nam vel exercetur ad oſtentationem, aut commodum proprium vel alienum, & vocatur ſimpliciter Magia: vel fit ad nocendum aliis, & tunc dicitur Maleficium.

Quæſt. VII. *Quale peccatum eſt Divinatio, & quævis vana obſervantia, ac Magia?*

Reſp. Eſt ſemper de ſe mortale, à quo ſola ignorantia invincibilis excuſat, qualis non eſt in rudibus, qui moniti, ſe ab iis non abſtinent, vel qui in dubio ea exercent. Nec poteſt eſſe veniale ratione materiæ. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. Ex Deuteron. 18. *Cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te . . . . . qui ariolos ſuſcitetur, & obſervet ſomnia atque auguria, nec ſit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones conſulat, nec divinos, aut quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter iſtiuſmodi ſcelera delebit eos.* 2. Ex patribus, & multis Conciliis. 3. Ex cap. *de ſacrileg.* ubi Sacerdos, qui ex aſtrolabio authorem furti inquirere voluit, etſi ſine intentione invocandi dæmonem, graviſſime peccaſſe dicitur, & à miniſterio altaris per annum integrum ſuſpenditur. 4. Quia in talibus continetur invocatio dæmonis, & pactio quædam cum eo vel expreſſa, vel ſaltem implicita ſeu tacitâ. Nam quoties ad cognitionem, aut effectum aliquem obtinendum adhibetur aliquid vanum, & per ſe ad id inutile, nec à Deo vel ab Eccleſia inſtitutum, neceſſe eſt, ut talis cognitio vel effectus expectetur à dæmone, & ejus opere obtineatur: cùm obtineri nequeat per vim talis medii, utpote per ſe inutilis & improportionati; nec à Deo, qui res illas vanas non inſtituit, nec iis utitur: nec à bonis Angelis, qui nil agunt niſi Dei juſſu: unde tunc facto invocatur dæmon, à quo id expectatur, & cum eo initur quædam ſocietas, uſurpando ea, quibus ſe immiſcet & corporatur. Omnis autem invocatio, pactio, vel ſocietas etiam implicita cum dæmone, perpetuo Dei hoſte, in quavis re, eſt graviter injurioſa Deo, & in ejus contemptum cedit; cum homo relicto Deo ad hoſtem ejus infenſiſſimum honoremque divinum affectantem confugiat: quod eſt crimen læſæ majeſtatis divinæ, ſicut in rep. ſocietas & commercium cum hoſte Principis eſt crimen læſæ majeſtatis, præſertim ſi ille conetur in omnibus actionibus Principis contumeliam inferre. Hinc illud 1. Corinth. 10. *Nolo vos ſocios fieri dæmoniorum.*

Nec obſtat quod aliquis teſtificetur ſe renuntiare omni pacto, quia reipſa facit contra ſuam teſtificationem, hoc ipſo quod medium vanum uſurpat: nam facto ipſo opem dæmonis implorat, & vult tacitum factum, volendo uti rebus vanis & improportionatis ad aliquid obtinendum; cùm illud non poſſit expectari, nec obtineri niſi à dœmone, qui ſolus talibus rebus cooperatur, & ſe immiſcet: teſtificatio autem facto contraria nil excuſat, & eſt illuſoria. Gravius tamen crimen eſt, & invocatio & pactio ſic explicita, cùm ſit expreſſa voluntas dæmonem verbo aut facto invocandi, ideoque in confeſſione explicari debet. *Omnes igitur artes hujuſmodi vel nugatoriæ vel noxiæ ſuperſtitionis, ex quadam peſtifera ſocietate hominum & dæmonum, quaſi pacta quadam infidelis & doloſa amicitia conſtituta penitus ſunt repudiandæ & fugendæ Chriſtiano.* S. Auguſt. lib. 2. de Doctrina Chriſt. cap. 33.

Hinc mortaliter peccant. 1. Qui occulta vel futura per media vana & improportionata inquirunt, prædicunt, enuntiant, vel qui tales conſulunt, aut eorum dictis fidem certam adhibent. Item qui alios de fortuna conſulunt ſeriò, vel cum ſcandalo: ſi autem joco tantùm, nec fides adhibeatur, & ſcandalum abſit, dicitur eſſe ſolùm veniale, quia ſuperſtitio non eſt perfecta: nec

ſeria,

ſerra. Obſtat tamen, quod conſulens cooperetur peccato mortali alterius, ideoque mortaliter peccet, niſi uterque joco tantùm agat: nam tunc videtur peccare ſolùm venialiter. 2. Qui notitia ex divinatione parta utuntur tanquam certa, vel actiones ſuas ſecundum eam dirigunt. 3. Qui ad aliquid obtinendum media inepta & improportionata adhibent; etiam joci cauſa, ſed ex quadam curioſitate, ut experiantur quid caſu accidat, quamvis putent totum eſſe vanum & futile; nam ii tentant experiri, an dæmon de facto ſe illis mediis immiſceat: ergo tentant cum dæmone ſocietatem habere, quod mortale eſt, etſi joco fiat. *Ita Caſtropal. la Croix &c.*

Quæſt. VIII. *Quid eſt Maleficium?*

Reſp. Eſt ratio nocendi aliis ope dæmonis; unde continet triplicem malitiam mortalem, ſcilicet contra Religionem, charitatem, & juſtitiam. Duplex eſt. Aliud dicitur veneficium, quo alicui in propria perſona, vel animalibus damnum infertur, morbis, doloribus, morte &c. fitque multis modis, utendo vel cauſis naturalibus cognitis ope dæmonis, aut ſignis: ut cum imagines pinguntur in aliqua parte, & tunc alii læduntur in ſimili parte corporis, vel ſigna quædam aliorum corporibus, vel veſtibus applicando, quibus durantibus malè afficiuntur. Aliund eſt amatorium ſeu philtrum, quod adhibetur ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dæmone humores & phantaſiam commovente; unde oritur gravis tentatio, quæ tamen libertatem non adimit: quare qui philtro infecti in rem veneream conſentiunt, verè peccant mortaliter.

Porrò maleficium tolli poteſt. 1. Exorciſmis, oratione, pœnitentia, jejunio, & aliis pietatis operibus. 2. Remediis ex medicina petitis. 3. Deſtructione ſeu combuſtione ſignorum, quibus annexum eſt pactum, præciſè ut operum diaboli, ex Rituali Romano *de Exorciſmis*. At non licet illud tollere per aliud maleficium, vel ſuperſtitionem, cum ſit intrinſecè malum invocare dæmonem, vel ad id inducere.

Nota. Divinatores, magi, & malefici non ſunt abſolvendi, niſi omne pactum cum dæmone & commercium abjurent ac diſſolvant, & omnia ſigna, artis magicæ inſtrumenta, libros, ſcholas, ligaturas comburant, & damna illata reſarciant. Quod ſi chyrographum dæmoni dederint, non neceſſe eſt illud ab eo extorqueri, nam ad ejus deſtructionem ſufficit pœnitentia.

ARTICULUS II.

De Irreligioſitate.

Irreligioſitas eſt peccatum, quo Deus in ſe, vel in rebus, aut perſonis ſacris inhonoratur. Quintuplex eſt ſpecies, ſcilicet, blaſphemia, tentatio Dei, ſacrilegium, ſimonia, & perjurium, de quo jam egi.

Quæſt. I. *Quid eſt blaſphemia, & quotuplex?*

Reſp. 1. Blaſphemia eſt locutio contumelioſa in Deum. Triplex eſt ſpecie diverſa, nempe hæreticalis, imprecativa, & mere dehoneſtativa.

Hæreticalis eſt ea, quæ hæreſim continet, & ſic duplicem habet malitiam mortalem, nempe contra fidem, & religionem. Fit vel attribuendo Deo id, quod ei non convenit, ut ſi dicatur tyrannus, crudelis, injuſtus &c. Item, O miſerum Deum; Vel de eo negando quod ei convenit, ut ſi dicatur non eſſe omnipotens, bonus, miſericors. non curare noſtra, non proſpicere rebus humanis, non omnia eſſe bene ordinata, dæmonem eſſe Deo meliorem, fideliorem &c. Vel tribuendo creaturæ quod Dei proprium eſt, ut ſi dicatur dæmon aliquid creaſſe, vel mundum regere &c.

Hinc hæreticalis eſt hæc Blaſphemia: *Denego Deum, Chriſtum:* quia denegatur Deo exiſtentia aut dominium, & iſta: *Denego Evangelia;* quia denegatur Deo veritas infallibilis. Item ſi dicas: *Denego Deum ſi hoc ita non eſt*: quia negare Deum etiam ſub conditione cujuſvis objecti, eſt negare quod Deo proprium eſt, ſcilicet exiſtentiam à quolibet objecto creato independentem. Si tamen non crederetur error per blaſphemiam expreſſus, tunc non commiteretur hæreſis, ſed grave peccatum contra confeſſionem externam fidei, & aliud contra honorem Dei.

Imprecativa eſt ea, qua quis Deo malum imprecatur; ut ſi dicas: *Utinam Deus non eſſet! Non haberet potentiam! Sit maledictus, pereat Deus &c.* Hæc odium Dei continent.

Merè dehoneſtativa eſt ea, qua per modum contumeliæ & contemptus enuntiatur aliquid Deo conveniens, ut illud Juliani, *Viciſti Galilæe:* aut indignanter, irreverenter, irriſoriè, exprobrativè, contumelioſè nominatur Chriſti mors, caput, vel ſacramenta, myſteria, ut cum ex ira profertur contumelioſè mors Dei: nam iſta tunc dicuntur de Deo tamquam contemptibilia, & vituperabilia;

lia; & in his magnus Dei contemptus apprehenditur, unde graviter prohibentur, cap. *Si quis*, 22. quæſt. 1.

Revocantur ad blaſphemiam alia ſigna contra Deum, licet verba non adſint, ut in cœlum ſpuere, infrendere dentibus &c. Item blaſphemiæ ſunt vituperia & verba contumelioſa tum contra res ſacras, cum ad Deum eorum authorem redundent; tum contra Sanctos (quia, ut ait S. Thom. quæſt. 13. artic. 1.) ſicut Deus in Sanctis ſuis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ Deus in Sanctis efficit; ita & blaſphemia, quæ fit in Sanctos, redundat in Deum, qui in iis elucet ſpecialiter; cum habeant eximiam ſanctitatem, quæ eſt excellentiſſima divinæ naturæ participatio, & ad hoc ſufficit virtualis habitudo ad Deum. Quare cap. 2. *de maledict.* graviter punitur: *ſi quis contra Deum, vel aliquem Sanctorum ſuorum, & maxime Beatæ Virginis, linguam in blaſphemiam publicè relaxare præſumpſerit.*

Imò blaſphemia eſt maledicere creaturis irrationalibus quatenus ſunt creaturæ Dei, vel ejus inſtrumenta, ut tempeſtati: nam iis maledicere ſub ea ratione eſt maledicere Creatori. S. Thom. quæſt. 76. art. 2. Blaſphemia tamen immediatè in Deum prolata gravior eſt quam in Sanctos: nam gravius eſt Deum in ſeipſo contumelia afficere, quam repræſentatum in Sanctis: & in his quam in aliis creaturis.

Rurſus blaſphemia, ſicut laus Dei, cui directè opponitur, alia eſt cordis, ſeu merè interna; alia oris ſeu externa, quæ verbis vel aliis ſignis externis exprimitur. *Ita S. Thom. quæſt.* 14. *art.* 1.

Quæſt. II. *Quale peccatum eſt blaſphemia?*

Reſp. Omnis blaſphemia eſt per ſe peccatum mortale, nec admittit levitatem materiæ. Quia quælibet Dei contumelia, vel maledictio eſt gravis injuria, & contemptus Dei: nam per eam infinita Dei majeſtas poſitivè deprimitur & dedecoratur. *Nihil horribilius blaſphemia, quæ ponit in excelſum os ſuum*, ait S. Hieronym. lib. 7. in Iſa. cap. 18. Hinc illud, Pſalm. 36. *Maledicentes ei diſperibunt.* Et in lege veteri morte puniebatur, Levit. 24. *Qui blaſphemaverit nomen Domini, morte moriatur.*

Nota 1. Ad mortale blaſphemiam non requiritur intentio expreſſa ac formalis Deum inhonorandi; ſed virtualis & interpretativa ſufficit, nempè cum quis liberè profert ea, quæ ex propria ſignificatione vel communi apprehenſione, & ex modo proferendi, aliiſve circumſtantiis Dei inhonorationem continent, quamvis id fiat ſine ullo pravo in Deum affectu, ſed ex joco, vel ad iram aut indignationem exprimendam. Quia hæc per ſe tendit in gravem Dei inhonorationem; & reipſa gravis eſt irreverentia & inhonoratio Dei, aſſumere verba ei contumelioſa, ad jocum vel iram exprimendam. Gravior tamen injuria eſſet, ſi hoc fieret ex directa intentione Deum inhonorandi vel ex animo in Deum irato, & tunc ſæpè conjungitur cum odio ſaltem abominationis in Deum.

Nota 2. Blaſphemia hæreticalis, & imprecativa debet declarari, ut plura peccata ſpecie diverſa. Nam prior præter irreligioſitatem ſeu contumeliam Dei, continet malitiam hæreſis, ſi adſit aſſenſus internus; vel ſi deſit, negationis externæ fidei contra præceptum confitendi fidem: poſterior verò malitiam odii Dei contra charitatem Dei. Item blaſphemiæ prolatæ contra Sanctos differunt ſpecie ab iis, quæ proferuntur contra ſolum Deum. Nam irreverentia, quæ fit contra aliquem Sanctum, ſemper habet duplicem malitiam; unam contra duliam, quæ inclinat ad colendum Sanctos propter eorum excellentiam ſupernaturalem creatam; & alteram contra virtutem religionis, quæ præcipit cultum Dei propter excellentiam increatam Dei: ex illa enim irreverentia in Sanctos redundat irreverentia in ipſum Deum propter peculiarem conjunctionem, quam habet cum Sanctis. Et licet non intendatur irreverentia Dei, ſufficit tamen indirecta volitio ad contrahendam malitiam. Imò blaſphemiæ contra B. V. differunt ſpecie ab iis, quæ proferuntur contra alios Sanctos; cum hyperdulia, qua colitur Dei Mater, ſpecie differat à dulia, qua coluntur alii Sancti, propter diverſitatem maximam excellentiæ, in qua fundatur cultus Deiparæ. Blaſphemiæ verò in alios Sanctos omnes pertinent ad eandem ſpeciem, cùm ſint omnes contra duliam. *Ita Delugo.*

Nota 3. Qui habet conſuetudinem blaſphemias proferendi, vel ſibi, aut aliis dæmonem aut grave malum imprecandi, tenetur ſub mortali efficaciter proponere, & seriò conari eam evellere: alioqui toties peccat, quoties ad eam advertens id omittit: quia vult ſaltem interpretativè permanere in morali periculo peccandi, cum pravus habitus ad ſimiles actus vehementer pertrahat, & pariat neceſſitatem moralem peccandi. Et quamdiu eam conſuetudinem non retractat, nec curat emendare, imputantur ei ad culpam

pam mortalem blaſphemiæ omnes, quas ex ira aliqua, aut alio paſſionis motu, etſi ſine advertentia ad verborum ſenſum, profert. *Ita Toletus, Delugo, Sanchez, & alii multi*. Quia ſunt ſufficienter voluntariæ ac liberæ in cauſa non retractata, & quam emendare non curat. Quod ſi contritione elicita quis interim dum diligenter curat illum habitum extirpare, ſubinde labitur ex inadvertentia, & non ex negligentia, excuſatur à culpa: quia blaſphemiæ illæ impetu naturali effuſæ, non ſunt voluntariæ nec in ſe, nec in ſua cauſa, cum conſuetudo, ut ſupponitur, efficaciter retractata ſit, & eam, quantum poteſt, emendare conetur. *Quicumque verò blaſphemantem audierint, eum verbis acriter objurgare teneantur, ſi citra periculum ſuum id fieri poſſe contingat, eumdemque deferre, vel notificare apud Judicem Eccleſiaſticum ſeu Sæcularem intra triduum debeant*, ait Leo X. in Concil. Lateran. V. ſeſſ. 9.

Nota 4. Appellatio nominis Dei, vel Jeſu, vel Sanctorum, per modum loquendi, non tamen contumeliæ, ut *O Jeſu! Deus bone &c.* licèt non ſit blaſphemia, eſt tamen vana uſurpatio nominis Dei, & culpa venialis contra Religionem. Nam ſanctum & terribile nomen Domini uſurpare ſine reverentia ac pietate, ſed tanquam modum loquendi, eſt habere illud tamquam aliquid profanum, ideoque eſt irreverentia. Unde probabiliter Eccli. 23. *Nominatio Dei non ſit aſſidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiſcearis; quoniam non eris immunis ab eis*, id eſt, à peccato irreverentiæ contra eos.

Nota 5. Aſſidua nominatio dæmonis licet ſine imprecatione, ſed per modum loquendi, cum Chriſtianum non deceat, omnino vitanda eſt; & ratione ſcandali poteſt eſſe grave peccatum, ut notat Layman.

(✠) *Nota*. SS. D. N. BENEDICTUS XIV. ſingulari ſtudio, atque zelo nefarium Blaſphemiæ ſcelus ex Eccleſiaſtico ſtatu eliminare contendens, præter pœnas, quas pro compeſcendis in Urbe Blaſphemiis præſcripſit, *Brevi*, quod incipit, *Ad execrabile Blaſphemiæ ſcelus &c.* Congregationi Venerabilium S. R. E. Cardinalium in tota Republica Chriſtiana Generalium Inquiſitorum adverſus hæreticam pravitatem injunxit, quatenus hortarentur Eccleſiaſtici ſtatus Archiepiſcopos, ſeu Ordinarios quoſcumque, ut ipſi alicui Archiconfraternitati, ſeu Confraternitati ſub quolibet titulo, ſeu invocatione canonicè erectæ, & inſtitutæ, in qua viri, tum doctrina, tum pietate præditi adſcripti reperiantur, nonnullas regulas, ſeu conſtitutiones à S. Carolo Borromæo pro Congregatione, ſeu Confraternitate Correctorum earumdem Blaſphemiarum ſancitas, præſcriptas, & accommodatas unire satagant, ſtudeant, & adnitantur. Ut autem Confratres ad Præfatas Regulas obſervandas excitet, indulgentiam plenariam largitur.

Primo. Omnibus & ſingulis virilis ſexus qui dictas Confraternitates in poſterum ingredientur, die primo eorum ingreſſus, ſi verè pœnitentes, & confeſſi Euchariſtiam ſumpſerint.

Secundo. Tam deſcriptis, quam pro tempore deſcribendis Confratribus, in cujuslibet eorum mortis articulo, ſi verè pœnitentes, & confeſſi, ac ſacra Communione refecti, vel quatenus id facere nequiverint, ſaltem contriti nomen Jeſu, ore ſi potuerint, ſin minus corde, devotè invocaverint.

Tertio. Iiſdem contritis, confeſſis, & Euchariſtia refectis, ſi Eccleſiam, ſeu Cappellam, vel Oratorium ſuarum reſpectivè Archiconfraternitatum, ſeu Confraternitatum in tribus anni feſtis diebus per Ordinarium ſemel tantum eligendis, ac ſpecificandis, à primis Veſperis uſque ad occaſum Solis devotè viſitaverint, & ibi pro Chriſtianorum Principum concordia, Blaſphemiæ, & hæreſum extirpatione &c. pias ad Deum preces effuderint.

Quarto. Eandem indulgentiam impertitur omnibus utriuſque ſexus Chriſtifidelibus, qui ſupra dicto modo, Eccleſiam, ſeu Eccleſias, à dictis Ordinariis deſignandam, ſeu deſignandas, in qua, ſeu quibus de eorundem Ordinariorum licentia in quatuor anni feriatis, vel non feriatis, ſeu Dominicis diebus per ipſoſmet Ordinarios ſpecificandis devotè viſitaverint.

Demum centum dies de injunctis, ſeu quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Eccleſiæ conſueta relaxat, ſi Congregationibus ſeu publicis, ſeu privatis ſuarum confraternitatum interfuerint, ſi devium ad viam ſalutis reduxerint, vel pietatis, charitatiſque Opus pro Blaſphemiæ Vitio evellendo exercuerint, ſi demum interfuerint concionibus, ſeu prædicationibus ter in anno contra execrabile Blaſphemiæ ſcelus faciendis, juxta S. Caroli Borromæi regulas: quas Italico idiomate, ut miſſæ ſunt ad Ordinarios, ſubrectimus.)

Quæſt. III.

Quæſt. III. *Quid eſt tentatio Dei, & quale peccatum?*

Reſp. 1. Tentatio Dei eſt dictum vel factum vel omiſſio ad capiendum experimentum divinæ alicujus perfectionis, ut potentiæ, bonitatis &c. vel voluntatis, per effectum extraordinarium à Deo temerè expectatum. Deus autem tentatur dupliciter. 1. Expreſsè, cùm ex directa intentione experimenti ſumendi de aliqua Dei perfectione, aliquid fit, vel omittitur: ut ſi petatur miraculum, ut innoteſcat Dei potentia, vel ejus in aliqua re voluntas, omiſſis aliis mediis; vel ſi quis in puteum ſaliat ad explorandam Dei in ſe providentiam. 2. Implicitè, & interpretativè, quando etſi non intendatur tale experimentum, id tamen ſit vel omittitur, quod ad nihil aliud videtur ordinabile, niſi ad explorandum aliquam Dei perfectionem, vel voluntatem; ut ſi quis nolit uti mediis ordinariis, vel à Deo inſtitutis, ad aliquid quod optat, ſperans id à Deo ſolo, v. g. ſanitatem ſine remediis, conſervationem vitæ ſine cibo & potu; vel ſi quis velit docere aut concionari ſine ullo ſtudio &c. Huc etiam pertinent eæ probationes juſtitiæ vel innocentiæ, quæ ſiunt

---

REGOLE

Per li Fratelli Correttori delle Beſtemmie.

Primo. Tutte le Perſone, che ſaranno aggregate a queſta Confraternita dovranno riconoſcere per loro Capo l'Ordinario, e ſuoi Succeſſori, proccurando d'impiegare ogni loro opera, e ſtudio per adempire tutte quelle coſe, le quali ſaranno loro propoſte per l'avvanzamento di un' opera sì lodevole, e ſanta.

Secondo. Dovranno tutti congregarſi in quel luogo, ed in quelle giornate, che ſaranno deſtinate dall'Ordinario, o dal Guardiano, e Capo della ſteſſa Congregazione, affine di conferire circa i mezzi più facili, e proprj per l'eſtirpazione di un ſimil vizio, e di ſtabilire i giorni, ne' quali dovranno li Fratelli, che ſaranno preſcelti, coperti con il cappuccio, quando l'Ordinario così creda più eſpediente, andare a due per due in giro per la Città, e Luoghi, affine d'invigilare alla fraterna, e caritativa correzzione de' Beſtemmiatori.

Terzo. Avranno l'avvertenza di non laſciar mai ſenza queſta Pia Opera le giornate di Feſta, nelle quali il Popolo è più numeroſo, e pur troppo accadono maggiori ſcandali, girando ſopra tutto per le Botteghe, Oſtarie, Bettole, e Ridotti.

Quarto. Quando ſentiranno qualche Beſtemmia, pregheranno il Beſtemmiatore (anche inginocchiandoſi avanti di lui, ſe ciò ſtimeranno opportuno, o neceſſario) di ricordarſi, che Iddio è il ſuo Creatore, e Benefattore, e che gli ha dato la lingua per lodarlo, o ringraziarlo: e non per diſprezzarlo, e maledirlo, dicendogli poche, e peſanti parole con tutta la carità, e ſommiſſione.

Quinto. Diſtribuiranno nel giro, che anderanno facendo per tutte le Botteghe, e Caſe un Ricordo ſtampato del tenore, che s'inſeriſce nel fine delle preſenti Regole.

Seſto. Sarà cura del Prelato di deſtinare trè giorni dell'anno in trè diverſe Chieſe per le Prediche da farſi contro il ſuddetto Vizio della Beſtemmia col precedente invito ſtampato, ed affiſſo, ed avrà particolare attenzione, che da' Sagri Oratori ſi perſuadano gli Aſcoltanti a correggere caritativamente i Delinquenti, ed a denunziarli in caſo, che non giovino le ammonizioni.

Settimo. Saranno obligati li medeſimi Fratelli di eſortare con dolcezza, ed a tempi opportuni li Padri di Famiglia, Maeſtri di Scuola, Mercadanti, Capi delle Arti, e qualunque ordine di Perſone ad invigilare, perchè li loro Figlj, Scolari, Servidori, ed Operarj non beſtemmino, correggendoli, caſtigandoli, e denunziandoli a' Superiori, e ad impedire, che non converſino con Gente di ſimil vizio, e ſenza timor di Dio.

Ottavo. Dovranno li Confratelli eſſere li primi a dar buon' eſempio nel parlare modeſto, nell'eſemplarità de' coſtumi, e nell'umiltà, e manſuetudine per ricavar profitto nella correzione degli altri.

Nono. Faranno ogni trè meſi una Comunione Generale in quella Chieſa grande, e capace di maggior numero di Popolo, che ſarà dal Prelato deſtinata a tale effetto, ed anche in queſta occaſione ſi farà una breve eſortazione per confermare il Popolo ne' ſanti proponimenti di fuggire queſto vizio eſecrando.

Decimo. Finalmente ſiccome queſti Confratelli dal canto loro con ſanto coraggio adempiranno le proprie incombenze, così dovranno gli Ordinarj, e Governatori con pubblico Editto provvedere, che ſe alcuno avrà ardire di motteggiare, diſprezzare, o riſpondere ingiurioſamente a qualunque Fratello, che con carità lo corregga, ſarà ſeveramente, ed irremiſſibilmente anche per la prima volta punito con trè tratti di corda da darſi in pubblico, ſe ſarà Uomo, e della Galera anche perpetua quante volte alle parole ſi uniſſero gli inſulti; ed alla fruſta, e carcere perpetuo, ſe ſarà Donna, oltre le pene pecuniarie da applicarſi a' Luoghi Pii ſecondo la qualità, e grado delle Perſone delinquenti.

Undecimo. Queſta Confraternita (laſciando fermo ad arbitrio dell'Ordinario il Titolo di quella, alla quale ſarà unita) riconoſcerà per Protettrice la Santiſſima Virgine, ed il Santo Angelo Cuſtode, recitando ogni volta che dovrà adunarſi, le Litanie con l'Orazione: *Concede miſericors Deus fragilitati noſtræ præſidium &c.* e per trè volte l'Orazione: *Angele Dei &c.* al Santo Angelo Cuſtode, con il Salmo: *Laudate Dominum omnes gentes*: e l'Orazione: *Deus qui culpa offenderis, & pænitentia placaris.*

Ricordo da diſtribuirſi in tutte le Botteghe e Caſe.

FRATELLI DILETTISSIMI ASTENETEVI DALLE BESTEMMIE

Con ricordarvi:

Primo. Che Dio vi ſente.

Secondo. Che Dio preſto vi ha da giudicare ſopra ogni parola, molto più ſopra le Beſtemmie.

Terzo. Che Dio vi ha dato la lingua per lodarlo, e benedirlo, e non per offenderlo, e diſprezzarlo.

Quarto. Che ſe vi abuſate del Nome di Dio in vita, non ſaprete, e non potrete invocarlo per voſtro ajuto in morte.

fiunt per ferrum candens, vel aquam, aut per duellum, aut aliter &c. damnatæ, cap. *Mennam*. 2. quæſt. 5. & cap. ult. *de purgat. vulg.* Si tamen iſta fierent ex intentione experiendi an Deus innocentiam hoc etiam modo tueatur, eſſet tentatio Dei expreſſa.

Reſp. 2. Omnis tentatio Dei prohibetur, Deuteron. 6. & Matth. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Eſtque per ſe peccatum mortale, ſive fiat expreſsè ac directè; nam velle expreſsè aliquam Dei perfectionem explorare, eſt magnus Dei contemptus, & gravis irreverentia: ſive fiat indirectè & tacite; nam gravis eſt in Deum irreverentia, quod vilis creatura negligat ac reſpuat ordinaria divinæ providentiæ media, velitque ſaltem interpretativè, ut Deus ad nutum illius ſine neceſſitate leges providentiæ immutet. Item mortale eſt, ex ſola curioſitate petere miraculum: nam eſt agere cum Deo tanquam cum ludione, ac curioſitatum fautore, & velle ut ſua omnipotentia aliquid mirabile ad hunc vanum finem efficiat, quod ſummam Dei ſapientiam ac majeſtatem valde dedecet.

Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem; ut ſi quis dubitans de aliqua Dei perfectione, vel providentia, eam miraculo experiri cupiat. Quandoque eſt etiam contra charitatem propriam, ut ſi conjuncta ſit cum periculo vitæ, aut gravis læſionis. Licet tamen petere à Deo miraculum ad bonum finem, vel ex ſpeciali ejus inſpiratione, vel ſi neceſſitas juſta, aut pia utilitas adſit, quando omnia media ordinaria non ſufficiunt, modo id petatur cum humilitate, & res tota divinæ voluntati committatur: nam tunc nulla eſt irreverentia in Deum.

Quæſt. IV. *Quid eſt Sacrilegium, & quotuplex?*

Reſp. 1. Sacrilegium eſt violatio ſeu indigna tractatio rei ſacræ, hoc eſt, rei Deo dicatæ, ſive ad Dei cultum ſpecialiter deſtinatæ. Violatur autem res ſacra, cum aliquid fit, quod peculiariter ſanctitati illius, vel reverentiæ illi debitæ, ſeu Deo in illa debitæ repugnat; ſive violatio rei ſacræ eſt quælibet irreverentia in illam.

Reſp. 2. Cum triplicis generis ſit res ſacra, ſcilicet perſona, locus, & res aliæ, idcirco tres ſunt ſacrilegii ſpecies, perſonale, locale, & reale.

I. Sacrilegium perſonale eſt, quo indignè tractatur perſona ſacra, ut Clericus, vel Religioſus. Quod fit quatuor modis. 1. Eos injuſtè percutiendo, aut quamlibet aliam actionem violentam ac contumelioſam in eos injuſtè exercendo, contra privilegium canonis. *Si quis ſuadente*. 2. Eos ſubjiciendo tribunali ſæculari contra privilegium fori. 3. Imponendo eis tributa, vel onera publica ſine legitima authoritate contra immunitatem Eccleſiaſticam: nam hæc privilegia eis conceſſa ſunt intuitu religionis. 4. Omne peccatum contra caſtitatem à Religioſis, vel Clericis ſacro ordine inſignitis commiſſum, eſt ſacrilegium; quia per votum corpus & animam ſpecialiter Deo conſecrarunt quoad fugam omnis actus venerei. Hoc etiam incurrunt alii, qui cum ipſis peccant, cum ei cooperentur.

Item cujuslibet voti violatio eſt ſacrilegium: nam eo ipſo quod res per votum Deo dicata eſt, jam eſt in jure divino ad Dei cultum deſtinata, ideoque ſacra. *Cajetanus, Azor, Bonacina, Leſſius, & alii*.

II. Sacrilegium locale eſt violatio loci ſacri, ut templi & cœmeterii. Talis eſt omnis actio irreverentiam loci includens, aut ſpecialem habens cum ſanctitate loci vel cultu divino repugnantiam, ſive ex natura ſua, ſive ex prohibitione Eccleſiæ, videlicet.

1. Effractio, ſpoliatio, incenſio Eccleſiæ, everſio altaris, cap. 22. *de ſentent. excomm.* 2. Homicidium, effuſio illicita ſanguinis aut ſeminis humani, ſepultura excommunicati non tolerati: aut non baptizati; nam his polluitur locus ſacer. 3. Uſus profanus Eccleſiæ tanquam vulgaris loci, ut ſi in ea fiant negotiationes, exercitium judiciorum ſæcularium, ſeditio, conclamatio, vana & profana colloquia, confabulationes qualibet tempore divini officii, vel quævis alia, quæ cultum divinum turbare aut impedire poſſunt, aut oculos divinæ Majeſtatis offendere: cap. *Decet de immun. in 6.* Ex Concil. general. Lugdun. II. à quo hæc omnia prohibentur. 4. Extractio violenta rei è loco ſacro, ubi lex aſyli viget. 5. Furtum ſive rei ſacræ; ſive rei profanæ in loco ſacro, quamvis ibi non depoſitæ, ut crumenæ occulta abſciſſio, ex cap. *Quiſquis* 27. quæſt. 4. ubi Joann. VIII. ait: *Sacrilegium committitur auferendo ſacrum de ſacro, vel non ſacrum de ſacro, ſive ſacrum de non ſacro*. Ubi autem lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus; ſed generaliter, & indiſtinctè accipiendum eſt, quod lex generaliter dicit. Et ad reverentiam Eccleſiæ pertinet, ut res omnes in ea poſitæ à furtis & injuriis ſint liberæ. *Ita Suarez, Layman, Reginald. Filliucius* aſſe-

rens eſſe communem ... *6.* Convivia, capit. 4. diſt. 42.

III. Sacrilegium reale eſt indigna tractatio rei ſacræ diſtinctæ à perſona & loco. Res autem illæ dicuntur ſacræ, quæ vel ſanctitatem producunt, ut Sacramenta; vel quæ ſacra ſignificant, ut verba Scripturæ; quæ ſacra repræſentant, ut imagines Chriſti & Sanctorum, item cæremoniæ ſacræ; vel quæ ſunt particulæ, aut res Sanctorum, ut Reliquiæ; vel quæ ad cultum Dei, & ejus miniſtrorum ſuſtentationem, uſuſque pios ſunt conſecrata, ſeu deſtinata, ut vaſa, ſacra ornamenta, item bona temporalia Eccleſiæ, cap. 4. *& ſeq.* 17. quæſt. 4. &c. *Nulli* 12. quæſt. 2. Et ex Concil. general. Later. II. can. 10. & aliis.

Porrò etiam ſola omiſſione committitur ſacrilegium, ut ſi Chriſma, vel SS. Euchariſtia non ſatis cuſtodiatur clavibus adhibitis: vel ſi vaſa ſacra, corporalia, pallæ, veſtimenta, altaria, & ſimilia non ſint ſatis munda aut decora, ex cap. 1. & 2. *de cuſtod. Euchar.* vel permittantur ſpecies corrumpi in pixide &c.

Cùm autem in iis rebus diverſæ ſint habitudines ad ſanctitatem, ſeu diverſa ſit ratio ſanctitatis; ideò diverſas conſtituunt ſpecies rerum ſacrarum: & ſic earum violationes ſunt ſacrilegia diverſæ ſpeciei: Leſſius & alii addunt tempus Deo dicatum, nempe dies Dominicos ac Feſtos, eo quòd ſint menſura actionum ſacrarum & ad illas deſtinatio; quamvis alii dicant violationem feſti non eſſe ſacrilegii, ſed quamdam irreligioſitatem.

Hinc ſacrilegium reale eſt indigna adminiſtratio, vel ſuſceptio Sacramentorum, profanatio reliquiarum, imaginum, vaſorum ſacrorum; ut ſi quis utatur calice ad potandum, ornamenta ſacra ad uſus profanos adhibeat, abuſio verborum Scripturæ non ſolum ad errores confirmandos, ſed etiam ad res profanas: unde Concil. Trident. ſeſſ. 4. verbi Dei violatores appellat, jubetque puniri eos, qui verba & ſententias ſacræ Scripturæ ad profana quæque convertunt, & torquent ad ſcurrilia, fabuloſa, vana, adulationes, detractiones &c. Item invaſio bonorum ſive mobilium ſive immobilium, & jurium Eccleſiæ; ſuppreſſio piorum legatorum, defraudatio decimarum &c. nam hæc ad Dei cultum data ſunt, ideoque Deo dicata.

Quæſt. V. *Quale peccatum eſt ſacrilegium?*

Reſp. Eſt peccatum mortale ex genere ſuo, quia per illud Deus in rebus ſacris inhonoratur; irreverentia enim rei ſacræ illata redundat in ipſum Deum, ad quem relationem habet, & ad cujus cultum deſtinata eſt. Præterea ratio ipſa dictat, ſancta ſanctè & reverenter tractanda eſſe. Eſt autem tantò gravius crimen cæteris paribus, quanto res quæ violatur, eſt ſanctior & ſacratior. Poteſt tamen eſſe veniale ob levitatem materiæ, ut ſi unus aſſis in Eccleſia ſurripiatur.

Porro cùm ſacrilegium novam ſpeciem peccati conſtituat ratione ſpecialis deformitatis oppoſitæ religioni, debet ſemper exprimi in confeſſione. Hinc circumſtantia perſonæ ſacræ in luxuria, & loci ſacri in furto declaranda eſt: nam utrumque continet duplicem malitiam ſpecie diverſam, unam contra religionem, alteram contra caſtitatem vel juſtitiam. Imò quia omnia ſacrilegia non ſunt ejuſdem ſpeciei infimæ, nec gravitatis, debet quoque exprimi in qua re fuerint commiſſa.

Quæſt. VI. *An omne peccatum in loco ſacro commiſſum contrahit ſpeciem ſacrilegii?*

Reſp. 1. Certum eſt contrahere, ſi ſit ſpecialiter ab Eccleſia prohibitum in loco ſacro, quales ſunt actus ſupradicti: quia quod prohibetur fieri in loco ſacro, prohibetur intuitu & ex motivo religionis. Unde tunc actus vetitus opponitur ſpecialiter virtuti religionis.

Reſp. 2. Omne peccatum ſaltem externum in Eccleſia commiſſum contrahit inde malitiam ſacrilegii. Quia tale peccatum repugnat ſanctitati loci Deo conſecrati, & propriæ ejus inſtitutioni, quæ eſt ut Deus in eo piè colatur. Nam eſt per ſe & ex natura rei indecentia ac irreverentia, ut locus orationi & cultui divino dicatus convertatur in locum peccandi, & offendendi Deum. Enimverò ſi actus profanus alibi licitus, ut venditio columbarum ad uſum Templi, violat ſanctitatem loci, & ideò, Matth. 21. prohibetur à Chriſto, qui ejiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, quia Templum eſt *domus orationis*, hoc eſt ſolis actionibus piis deſtinatum; à fortiori actus per ſe malus factus in loco ſacro ſacrilegium eſt. Præterea à Concil. general. Lugdun. cap. *Decet*, prohibentur in Eccleſia quæcumque poſſunt oculos divinæ Majeſtatis offendere.

Multi verò id negant de actu merè interno, quia, inquiunt, nullam habent relationem ad locum ſacrum utpote ſenſibilem, nec proinde repugnat ejus ſanctitati ac reverentiæ. Sed hæc ratio non omnes convincet.

ARTICULUS III.

De Simonia.

Quæſt. I. QUid eſt Simonia?

Reſp. Definitur ſtudioſa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum. Sic dicta eſt à Simone Mago, quod ille primus in nova lege hoc crimen admiſerit volendo emere dona Spiritus Sancti.

Dicitur 1. *Studioſa voluntas*, id eſt, volitio deliberata ac libera.

2. *Emendi vel vendendi*, hoc eſt, commutandi pretio temporali, ſive non gratis dandi aut accipiendi, ſed interventu pretii temporalis. Nam his verbis intelligitur omnis contractus non gratuitus, ſive ſit nominatus, ſive innominatus, ut docent omnes cum S. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 1. ad 5. Quare ſufficit emptio & venditio virtualis.

3. *Pretio temporali*, quo intelligitur pecunia, & res omnis pecunia æſtimabilis, ac quævis commoditas temporalis. Secundùm omnes cum S. Gregor. cap. *Sunt* 1. quæſt. 1. & S. Thom. quæſt. citat. art. 5. Simoniæ pretium triplex eſt. 1. Munus ab obſequio, id eſt, quodvis obſequium, ſervitium, miniſterium in rebus temporalibus præſtitum, vel præſtandum: ut ſi quis alteri beneficium conferat pro eo quod ejus negotia geſſerit &c. 2. Munus à manu, ſcilicet pecunia, vel res omnis mobilis aut immobilis pretio æſtimabilis, ut gemmæ, equus, vinum, prædium, remiſſio debiti, jus aliquod &c. 3. Munus à lingua, nempe favor, patrocinium, interceſſio, adulatio, laus, commendatio apud alium &c. Nam hæc ſunt pretio æſtimabilia, & commodum temporale pariunt. Ut ſi quis collatoris, vel patroni amico aut famulo det munera, ut pro ipſo beneficium petat, eum laudet, ac commendet &c. Hinc, cap. *Salvator* 1. quæſt. 3. *Qui res eccleſiaſticas munere lingua, vel indebiti obſequii, vel pecunia largitur vel adipiſcitur, ſimoniacus eſt.* Nam in his caſibus commutatur ſaltem æquivalenter & moraliter ſpirituale vel ſpirituali annexum pro temporali; quod eſt virtualiter vendere ſpirituale; & interventu rei temporalis requiritur ſpirituale.

4. *Spirituale*, id eſt, res vel actio ſacra, vel ad ſalutem animæ ſpecialiter ordinata, vel ad cultum Dei pertinens, ut dona Spiritus Sancti, gratia, virtutes, oratio, Sacramenta, divina officia, benedictiones, reliquiæ Sanctorum; item omnis poteſtas ſupernaturalis, ejuſque uſus; ut omnis actus ordinis vel juriſdictionis Eccleſiaſticæ. Hinc concio, exhortatio, catecheſis facta à miniſtro Eccleſiæ eſt materia ſimoniæ, cùm ad ſalutem animæ immediatè ordinetur. Secus de munere & actu docendi Theologiam, quia Theologia, licet verſetur circa objectum ſupernaturale, poteſt propriis viribus acquiri; & actio eam docendi per ſe primo non ordinatur ad animæ ſalutem, neque immediatè dirigitur ad movendam voluntatem.

5. Per *ſpirituali annexum* intelligitur id, quod ad ſpirituale ordinatur, vel ab eo dependet, aut ei conjungitur. Poteſt autem conjungi vel antecedenter, ut jus Patronatus, quod ſupponitur præſentationi ob beneficium; altaria, vaſa ſacra, quæ antecedenter ordinantur ad ſacrificium Miſſæ, & ei præſupponuntur, vel concomitanter, ut labor intrinſecus & neceſſarius adminiſtrationi Sacramentorum: vel conſequenter, ut proventus beneficii, qui ſupponit officium divinum.

Nota. Allata definitio ſtrictè eſt ſimoniæ juris divini, non ſimoniæ juris eccleſiaſtici ſaltem omnis: nam non convenit ſimoniæ, quæ reperitur in permutationibus, & reſignationibus factis ſine authoritate Superioris citra temporale pretium. Sic autem poteſt generatim ſimonia omnis definiri: Quævis pactio, datio & acceptatio rei ſpiritualis, vel ſpirituali annexæ, lege prohibita ob reverentiam rei ſacræ.

Porrò id in ſpiritualibus eſt ſimonia, quod in temporalibus uſura; & ſicut datur uſura palliata, ita & ſimonia.

Quæſt. II. *An ad ſimoniam requiritur intentio formalis dandi, vel accipiendi rem temporalem, ut pretium rei ſpiritualis?*

Reſp. Neg. ſed ſufficit voluntas dandi vel accipiendi ſpirituale non gratuito, ſed pro temporali, ſive ut pretio vel compenſatione, ſive motivo ſaltem principali. Item ſufficit intentio virtualis emendi vel vendendi, ſeu commutandi ſpirituale pro temporali, incluſa in voluntate obtinendi ſpirituale per temporale, & viciſſim.

Prob. Quia 1. Simon Magus, Actor. 8. damnatur quod præcisè obtuliſſet pecuniam eo fine, ut acciperet poteſtatem conferendi Spiritum Sanctum; *Et quòd exiſtimarit donum Dei pecunia poſſideri*, hoc eſt; acquiri per pecuniam. 2. Cap. 34. *de ſimon.* dicitur ſimoniæ reus, qui ſine ullo pacto donationem facit *ea intentione, ut per temporalia bona quæ offert, ſpiritualia valeat adipiſci*.

Et

Et Concil. general. Lateranenſ. I. cap. 1. prohibet *ordinari quemquam per pecuniam, vel promoveri*: Et Concil. general. Lateranenſ. II. can. 2. vetat beneficium vel aliquid ſpirituale per pecuniam acquiri: *Quoniam ſimoniacum eſt*. Item, c. *Ex multis* 1. quæſt. 3. Alexander II. ait: *Chalcedonenſe Concilium condemnat eos, qui Eccleſiæ beneficium interventu pecuniæ acquirunt*. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Dare temporale pro ſpirituali non eſt ſimonia; quando temporale non datur tanquam pretium, ſed dumtaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi ſpirituale, vel etiam quando temporale ſit ſolùm gratuita compenſatio pro ſpirituali, aut econtra*. 4. Per hoc tractatur res ſpiritualis ut commutabilis & comparabilis re temporali, non ut donum gratis dandum & accipiendum, contra illud Chriſti, *Gratis accepiſtis, gratis date*. 5. Tunc moraliter loquendo & in æſtimatione prudenti, temporale reipſa ſe habet ut pretium, cùm non detur alio titulo, quàm ad obtinendum ſpirituale, nec conferatur ſpirituale niſi ad temporale conſequendum. Sicut enim dans munus judici ut motivum ad obtinendam ſententiam iniquam, dicitur emere juſtitiam; & judex illam ferens propter munera accepta dicitur vendere juſtitiam: ita qui dat temporale ut moveat alium ad dandum beneficium, emit virtualiter beneficium; & qui confert beneficium propter munera data vel danda, illud vendit, & verè tunc datur unum loco alterius. 6. Alioqui nemo ſubtilitatis metaphyſicæ peritus poſſet unquam ſimoniam admittere; aperireturque via latiſſima ſimoniæ.

Aliud eſt cùm datur temporale per modum ſtipendii & ſuſtentationis; nam datur in ſubſidium neceſſarium ad ſuſtentationem perſonæ occupatæ in gratiam dantis, & quæ interea actioni ſibi quæſtuoſæ vacare non poteſt. Lex enim naturalis poſtulat, ut ſuſtentatio, ſpectato perſonæ ſtatu, ſuppeditetur ei, qui in alterius commodum occupatus eſt.

Quæſt. III. *Quotuplex eſt Simonia?*

Reſp. Dividitur. 1. In eam, quæ eſt juris divini, & in eam quæ eſt juris humani. Prior eſt ea, quæ ideo prohibita eſt, quia mala eſt ex natura ſua. Talis eſt emptio vel venditio etiam virtualis rei aut actionis ſacræ: nam recta ratio dictat rem ſacram indignè ac irreverenter tractari, hoc ipſo quod datur vel accipitur pro re temporali; tunc enim rei temporali æquiparatur facto, ſicque deprimitur. Simonia juris humani eſt ea, quæ ſolùm mala eſt quia prohibita eſt; ſive eſt pactio, aut commutatio, ſeu acceptio, quæ ex natura ſua non habet malitiam ſimoniæ, ſed ſolùm ex prohibitione Eccleſiæ facta ex motivo Religionis, ſeu intuitu reverentiæ erga res ſacras. Nam ita facit ut objectum ſuum ſit materia illius virtutis, ex cujus motivo fertur; ſic communio à non jejuno facta eſt ſacrilegium, quia Eccleſia ex motivo reverentiæ vetuit ſumptionem cujuslibet rei ante communionem.

Dividitur 2. in mentalem, conventionalem, realem & confidentialem.

Simonia mentalis non eſt præcisè nudum propoſitum committendi ſimoniam, nam hæc dicitur purè mentalis, & hoc modo datur etiam furtum mentale, ſeu merè internum; ſed eſt actio externa facta ex intentione ſimoniaca exteriùs non apparente: ſive eſt datio vel acceptio rei ſpiritualis pro temporali, vel rei temporalis pro ſpirituali, nullo interveniente pacto etiam tacito: ut ſi quis ſerviat Epiſcopo hac intentione, ut pro obſequio temporali ei procuret beneficium, nulla tamen verbis vel nutibus facta conventione. Hæc autem eſt vera ſimonia, & ejuſdem ſpeciei coram Deo cum ſimonia reali, ex *c. 34. de ſimon.* Dicitur mentalis, quia licet externum actum ſeu effectum habeat, malitia tamen ſimoniæ non apparet exteriùs, ſed in mente manet.

Conventionalis eſt pactio ſimoniaca expreſſa, vel tacita ſeu implicita, ſed nondum tamen executioni mandata ſaltem ab utraque parte. Nam alia eſt purè conventionalis, quæ neutra ex parte completa eſt; alia conventionalis mixta & ſemirealis, quæ ex una tantum parte completa eſt, ut ſi poſt pactionem initam conferatur ab uno beneficium, ſed ab alio non detur temporale, vel econtra: unde participat aliquid de reali.

Realis eſt pactio ſimoniaca ex utraque parte completa ſaltem inchoatè: quod addo, quia ad ſimoniam realem ſufficit ſolutio partis pretii cum receptione rei ſpiritualis vel ſpirituali annexæ.

Simonia confidentiæ, eſt cùm quis alteri beneficium procurat, eligendo, præſentando, poſtulando, reſignando, commendatione, vel alia ratione, cum confidentia, hoc eſt, cum pacto expreſſo vel tacito, ut is, cui procuratur, illud aliquando reſignet procuranti vel alteri, aut ut penſionem vel fructus aliquos ex eo præſtet. Hæc ſimonia graviter prohibetur à Pio IV. Bulla 85. & à

Pio V. Bulla *Intolerabilis*. Dicitur confidentialis, eo quod procuratio beneficii nitatur confidentia pactionis, vi cujus beneficium ipſum, vel fructus illius, ex pactione expectatur.

Quatuor modis committitur. 1. Per acceſſum, ut cum Prælatus volens tibi per ætatem incapaci procurare beneficium, illud confert alteri ea conditione, ut quamprimum capax fueris, illud accipias.

2. Per ingreſſum, ut cum quis beneficium ſibi collatum ante captam ejus poſſeſſionem, alteri reſignat eo pacto, ut illud poſtea ingrediatur, ſi iſte moriatur, vel dimiſſurus ſit.

3. Per regreſſum, cum quis beneficium à ſe poſſeſſum alteri reſignat ea conditione, ut iſte ſibi vel alteri idem beneficium reſignaturus ſit convenienti tempore.

4. Si præſentans, reſignans, conferens &c. paciſcatur expreſsè vel tacitè, ut penſio vel pars fructuum beneficii ſibi vel alteri detur. Porrò ad hanc ſimoniam requiritur, ut acceſſus, ingreſſus, & regreſſus ſint in idem beneficium. Hinc qui reſignat beneficium alteri ea lege, ut hic aliud, quod poſſidet, dimiſſurus ſit in favorem tertii, non eſt reus ſimoniæ confidentialis, ſed conventionalis, vel realis.

Quæſt. IV. *Quibus caſibus eſt Simonia juris divini, ideoque indiſpenſabilis?*

Reſp. Ea generatim prohibentur ut ſimoniaca jure divino, naturali & poſitivo, quæ cum ſint ſpiritualia, vel ſpiritualibus annexa, computantur pro temporali. Speciatim verò ſequentia.

1. Dare vel accipere temporale pro virtutibus ſupernaturalibus, donis Spiritus Sancti, Sacramentis, Reliquiis ſacris, quavis poteſtate ſpirituali ſive ordinis ſive juriſdictionis, ejuſve actu, prælatura Religioſorum, jure eligendi, uſu gratiarum gratis datarum, precibus, officiis divinis, miſſa, concione, quavis functione ſpirituali &c. Ita omnes. Nam hæc omnia ad finem ſupernaturalem per ſe primò ordinantur, & ſuppoſita fide, recta ratio dictat, res ſanctas ſanctè eſſe tractandas; & res ſupernaturalis ordinis ideoque inæſtimabiles pretio temporali, ut viles ac infimas indignè tractari, ſi commutentur re temporali.

2. Dare vel accipere temporale pro beneficio eccleſiaſtico etiam ſimplici, & ſolum quoad jus percipiendi fructus temporales. Eſt communis Theologorum ſententia, teſte Suarez. . *Brabat.* tum ex cap. *Salvator* 1. quæſt. 5. tum quia jus percipiendi fructus temporales ita eſt connexum officio ſpirituali, ut non poſſit obtineri niſi ratione illius officii, cujus exercendi jus habeatur: nam jus percipiendi fructus temporales beneficii, eſt jus tales fructus obtinendi miniſterio ſpirituali, cujus exercendi jus habeatur: Beneficium enim eſt propter officium, ex capit. ult. *de reſcript. in 6.* & ex Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 3. *Cùm beneficia ad divinum cultum, atque eccleſiaſtica munia ſint conſtituta*: Ita ut jus percipiendi reditus neceſſariò & ex juſtitia debeatur, & acquiſitum ſit ei, qui habet titulum, id eſt, poteſtatem exercendi tale miniſterium ſpirituale, propter quod fructus ſunt deſtinati. Ergo jus illud percipiendi fructus vendi non poteſt, quin vendatur primariò & directè jus exercendi officium ſpirituale, & ipſum officium, ex quo hoc jus provenit, ex *c. Si quis* 1. q. 3. *Quiſquis horum alterum vendit, ſine quo non alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit*. Quare etſi non tenearis dare beneficium alteri, tamen ſi conferas, teneris gratis conferre, nec potes temporale ei annexum ſubtrahere. *Beneficia nullo modo vendere licet: quia eis venditis intelliguntur etiam ſpiritualia venditioni ſubjici*; ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 4. Nec obſtat, quod calix conſecratus emi poſſit ratione materiæ. Nam ex S. Thom. hæc eſt diſparitas, quia calix conſecratus ſpirituali annexus, eſt antecedenter, ſeu non præſupponit ſpirituale, ſed ei advenit ſpirituale, nempe conſecratio. Unde non ita pendet à ſpirituali, ut eo vendito vendi cenſeatur ſpirituale. Idem dic de jure patronatus. At jus percipiendi reditus eccleſiaſticos fundatur in ſpirituale, & illud præſupponit, ita ut competere non poſſit, niſi ei, qui habet titulum ſeu poteſtatem ſpiritualem exercendi nomine Eccleſiæ miniſterium ſpirituale, propter quod fructus deſtinati ſunt.

Poteſt tamen Papa ex plenitudine poteſtatis, titulum ſeu jus officii ſpiritualis abrogare, & temporale beneficii ob Eccleſiæ neceſſitatem, vel majorem utilitatem alienare: Et tunc temporale beneficii ſeparatum à titulo nil haberet ſpirituale, nec proinde ejus diſtractio eſſet ſimoniaca.

Idem eſt de commenda clericali, ac de beneficio cui æquivalet, quia principale in ea eſt ſpirituale miniſterium, cui temporale commodum conſequenter annexum eſt.

3. Omnis tranſactio in beneficiis, vel aliis rebus ſpiritualibus, facta compenſatione cum re

re propriè temporali: nam tunc ſpirituale commutatur cum temporali.

4. Dare vel exigere temporale non ſolum pro receptione ſeu admiſſione ad religionem ut patet, (nam hæc eſt quid ſpirituale, cum ex ſe ordinetur ad animæ ſalutem ac perfectionem, & ad Dei cultum,) ſed etiam pro ſuſtentatione ingredientis Religionem, quando bona Monaſterii ſufficiunt. *Ita multi*. Quia jus vivendi ex bonis Religionis ex inſtitutione Eccleſiæ & mente fundatorum, annexum eſt profeſſioni; ſicut jus percipiendi reditus annexum eſt admiſſioni ad canonicatum: ita ut illud nequeat obtineri niſi ratione profeſſionis, quæ eſt quid ſpirituale. Nam Monaſteria ſunt dotata, & auctoritate Eccleſiæ ſic inſtituta, ut homines ibi adſcripti liberiùs Deo vacarent, & aſſiduè pro fidelibus orarent. Item jus vivendi ex bonis communitatis hoc ipſo competit ei, qui fit membrum communitatis per profeſſionem: nam bona communitatis per ſe deſtinata ſunt uſui omnium ejus membrorum, quæ ſunt ipſammét communitas. Ergo nihil exigi poteſt pro jure vivendi ex bonis Monaſterii, quin exigatur pro ipſa profeſſione, ex qua provenit hoc jus, quod eſt ſpirituale, vel ſaltem ſpirituali annexum. Quemadmodum igitur non poteſt citra ſimoniam juris divini in beneficio conferendo vel reſignando, vendi vel emi jus percipiendi proventus temporales propter ejus connexionem cum ſpirituali titulo; ita ut qui unum vendit, alterum, nempe ſpirituale non relinquat invenditum, ex canon. citat. ita etiam non poteſt vendi jus utendi bonis temporalibus Monaſterii propter ejus connexionem cum ipſa profeſſione Religioſa in qua fundatur. Præterea admiſſio in Religionem eſt admiſſio ad omnia jura Religioſorum, inter quæ eſt jus vivendi ex bonis Religionis. Quare cum Alexandr. III. capitul. *Non ſatis*. Innocent. III. cap. *Dilectus*. Et Concil. general. Lateranenſ. IV. cap. *Quoniam de Simonia* id graviter prohibent, in hoc juris divini naturali obſervantiam præcipiunt.

Si autem Monaſterium ſit pauper, nec poſſit plures ſuſtentare, non eſt ſimonia exigere aliquid ab ingredi volentibus: quia illud exigitur non pro jure alimentorum, nec ut pretium religionis, ſed ut habeat Monaſterium unde ei poſſit providere, & ut alii Religioſi non careant neceſſariis, ad quæ jus jam acquiſitum habent. Ita S. Thom. in 4. diſt. 25. quæſt. 3. art. 2. ad 7. Sed erit injuſtitia & ſimonia, ſi quid amplius exigatur ultra id, quod requiritur ad hunc finem, quia jam ceſſat ratio allata quoad exceſſum. Quod tamen eſt intelligendum moraliter, nec conſiſtit in indiviſibili.

Nec obſtat, quod dicitur Martinus V. exemiſſe Moniales à pœnis latis ab Urbano IV. Nam pœnæ violationi juris divini appoſitæ, ſunt juris eccleſiaſtici: unde tolli poſſunt, remanente jure naturali & divino, quod prorſus indiſpenſabile eſt.

(✠) *Nota*. Non adeo facile cum Auctore pronunciandum eſt, Simoniacum eſſe conſuetum dotale ſubſidium, quod à Cœnobiis exigitur à Puellis ſeſe Deo devoventibus: Nam quamvis eam dotis penſitationem plerique Doctores improbaverint, uſus tamen ubique receptus illam approbat, quodque magis eſt, Sacr. Congr. Concilii die 18. Septembris 1683. à Simonia immunem pronunciavit; eademque quæſtione, in una Bononienſi iterum examinata die 14. Aprilis 1725. Sacr. Congreg. in eadem perſiſtit ſententia, ut ait BENEDICTUS XIV. lib. VII. de Synodo Diœceſana cap. 58. Ubi ſubdit etiam, Sacr. Congregat. Concilii adhærendo doctrinæ S. Thomæ 2. 2. quæſt. 100. art. 3. ad 4. ſæpiùs decreviſſe, à ſingulis Sanctimonialium Cœnobiis, ad normam decreti Concilii Tridentini *ſeſſ. 25. cap. 3. de Regularib.* tot eſſe Moniales recipiendas, quot, Epiſcopi judicio, ex communibus reditibus, aut conſuetis eleemoſynis ſuſtentari poſſint: cenſuiſſe itidem à Monialibus inter præfinitum numerum comprehenſis, ſeu in demortuarum locum ſubrogandis, nihil eſſe Monaſterio pendendum; niſi interim Monaſterii reditus fuerint imminuti, nec amplius pares ſint, conſueto ſororum numero ſuſtentando: ab his verò, quæ ultra præfinitum numerum recipiuntur, dotem perſolvendam, dixiſse, cujus fructibus ali queant, quemadmodum refert Fagnanus in *cap. non amplius, de inſtit.* num. 14. ubi inquit: *Verum Sacr. Congregat. ſuper negotiis Epiſcoporum, & Regularium animadvertens ſanctimonialium Monaſteria, ſine dotium ſubſidium diu ſuſtineri non poſſe, & propter ingruentes neceſſitates, & caſus inopinatos, plerumque ad inopiam redigi, Summis Pontificibus approbantibus; prudenter ſanxit, ut dotales eleemoſynæ à Monialibus numeratis perſolverentur, tametſi numerus eſſet taxatus ad menſuram reddit_uum Monaſterii*. Deinde Sacrarum Urbis Congregationum decreta vindicat, & Van-Eſpenium refellit, qui *in ſuo tract. de Simonia, circa ingreſſum in Religionem cap. 3. §. 3.* abſolutè aſſerit,

contra jus naturale, & divinum peccare Monaſteria, *quorum proventus ſunt ſufficientes ut numerum aliquem Religioſorum ſubſtentent, & tamen nullum gratis ad Monaſterium admittunt*. Nam licet ſit juris naturalis & divini Simonia, quæ committitur dum quidpiam recipiatur tanquam pretium ingreſſus in Religionem; tamen ſi illud recipiatur pro onere, quod ſibi aſſumit Monaſterium, ſubſtentandi Religioſum, ad quod cæteroquin ſubeundum ſufficiunt Monaſterii reditus, eſt Simonia tantum juris Eccleſiaſtici. Tunc enim pretium ſumitur pro onere alendi perſonam Religioſam, quod eſt temporale, & pretio æſtimabile. Sed, quod jus ad alimenta è Monaſterii proventibus percipienda profluat ex ipſa profeſſione Religioſa, & idcirco Eccleſia, ne ulla ratione pretium pro ea accipi videretur, diſtrictè vetuit, quidquam ab eo exigi, cui Monaſterium neceſſaria ad victum ſtipendia ſubminiſtrare poteſt; atque hujus criminis reos in Simoniacorum claſſem retulit. Id omnium prima conſtituit ſeptima Synodus, quæ eſt Nicæna ſecunda celebrata anno 787. can. 19. antea enim ut obſervat Thomaſſinus *part. 3. de vet. & nova Eccleſ. diſcipl.* lib. 1. cap. 51. Etſi plures leges latæ fuiſſent, ad compeſcendam Monachorum avaritiam, alimentorum obtentu, pecunias ab illis extorquentium, qui ſeſe Dei ac Religionis obſequiis mancipabant, nulli tamen in mentem venerat potuiſſe in hoc negotio Simoniam committi.

Addit præterea, cùm verſemur in Simonia, quæ ortum habuit à ſola lege Eccleſiaſtica, mirum non eſſe, hanc potuiſſe nunc ſeverius accipi, nunc juſtis de cauſis aliquantulum emolliri, prout, vel augetur, vel minuitur præſumptio venditionis rei ſpiritualis, ſeu verius animi illam mundinandi, in qua præſumptione fundatur. Et recenſitis diverſis hac de re particularium Eccleſiarum ſtatutis, ita ſubnectit; in hac opinionum varietate, diu anceps hæſerat Sacr. Congr. Concilii; ſed cùm experientia didicerit, nullum reperiri adeo opulentum Sanctimonialium Cœnobium, quod, ad reparanda quotidiana ſuorum redituum detrimenta, non egeat novarum dotium acceſſione, firmiter tandem amplexata eſt S. Caroli decreta, eaque religioſè obſervari voluit, quod non ſolum conſtat ex allegatis ejuſdem decisionibus, ſed adhuc clariùs ex alia, quæ refertur in Bibliotheca Præmonſtratenſi *pag. 356.* cujus verba ſunt: *Non veſtiantur Moniales, nec admittantur ad habitum, niſi prius Parentes, vel illi, ad quos earum cura ſpectat, promptam habuerint pecuniam pro dote, vel eleemoſyna conſueta: & illam depoſuerint ſolvendam Monaſterio poſt emiſſam profeſſionem.*

Concludit denique, ſi hæc ſecum animo revolvat Epiſcopus, non ſtatim illicitum, & Simoniacum pronunciabit dotale ſubſidium, quod à Puellis ſeſe in Religionem recipientibus exigitur; neque faciles aures præbebit ſuaſionibus hominum, qui, ut propriæ parcant pecuniæ, ſuaſque filias, ſine ullo ſumptu, Religioni alendas tradant, monaſteriorum opulentiam exagerant, novamque pecuniam illis collatam in inutiles, ac voluptuoſos ſumptus erogari, clamitant. Non idcircò tamen negamus, interdum expedire, dotis quantitatem imminui, & quandoque etiam prorſus remitti; ſed quod in peculiaribus circumſtantiis, & conſulta prius Sacra Congregatione Concilii, fieri decet, non poterit Synodali Conſtitutione, generatim, atque univerſim faciendum decerni. Illud autem curabit Epiſcopus, ne ultra præfinitam dotem, Monaſterio pendendam, alia pecuniæ ſumma à Puellis extorqueatur, in Monialium commodum, alioſve uſus impendenda, qui ad Puellæ ſuſtentationem nequaquam pertinent: Id quippe, cùm nulla ratione cohoneſtari valeat, adhuc remanet ſub cenſura *Extravag. 1. de Simonia, inter comm.* ubi Urbanus V. utriuſque ſexus Regularibus diſtrictè inhibuit, ne ante, aut poſt cujuſdam in Religionem ingreſſum: *Quoſcumque paſtus, prandia, ſeu cœnas, pecunias, jocalia, aut res alias, etiam ad uſum Eccleſiaſticum, ſeu quemvis pium uſum alium deputata, vel deputanda, directè, vel indirectè, petere, vel exigere quoquo modo præſumant.*

Modum quoque imponent ſumptuoſis apparatibus, muſicis concentibus, commeſſationibus, aliiſque ejuſmodi, quæ, cum magno familiarum impendio, alicubi fieri ſolent, in Monialium ingreſſu, & Profeſſione; omnem ſiquidem mundanam pompam, omnem profanum luxum dedecere ſpirituales nuptias, quas eligit Puella, quæ Deo, & Religioni ſe devovet, ſcite ponderat Navarrus *in tract. de reditibus Eccleſiaſticis, in fine quæſtionis primæ, pag. 150. edit. Romana anni 1586.* ubi hæc ad rem ſcripſit: *Quid quæſo dicemus ad prodigas illas expenſas, & profanos apparatus fieri ſolitos, ex pacto tacito, vel expreſſo, dum Puellæ vel ingrediuntur in Monaſterium, vel Profeſſionem emittunt? Quid aliud moderatius, quàm, ut hæc vehementer interdicantur, & culpentur, & puniantur illa, quæ taliter faciunt?*

ciunt? Et ſimul etiam doceantur, quam honeſtior apparet cunctis hac inſpicientibus, modeſta quadam, humiliſque temperantia, ſpirituali juncta contemplationi, quam pompoſa profanitas, mundana cuidam admixta voluptati, in funeralibus ejus, qua per Profeſſionem moritur mundo, & naſcitur, vel excreſcit Deo.)

5. Vendere jus Patronátus. *Ita Navarrus, Suarez, Layman, & alii multi*. Quia hoc jus eſt ſpirituale; nam eſt poteſtas ad actum ſpiritualem, nempe præſentationem, quæ dat jus præſentato ad beneficium habendum, ita ut neceſſariò inſtitui debeat, ſi ſit idoneus, cap. 18. *de jure Patron.* At poteſtas ad actum ſpiritualem, eſt ſpiritualis. Nec ideo venditur jus Patronatus, quia vendito fundo transfertur jus Patronatus ei annexum. Nam ut vendi diceretur jus Patronatus, deberet aliquid accipi ratione illius juris, quod eſſet ſimoniacum.

Porrò eſt ſimonia juris divini etiam poſt collatum ſpirituale, vel ſpirituali annexum, & nullo præcedente pacto dare vel exigere aliquid temporale tanquam debitum, vel ut pretium, aut mercedem vel compenſationem, ex cap. 39. *de ſimon.* Nam tunc facto ipſo temporale æquiparatur ſpirituali, quaſi eſſet illius pretium: & ideo SS. Patres Giezi ſimoniæ arguunt, quod pecuniam pro curatione lepræ miraculosè facta petierit. Licet tamen ſecluſa Eccleſiæ prohibitione, aliquid gratis oblatum accipere, poſtquam res ſpiritualis gratis collata eſt; quia non datur pro re ſpirituali, ſed ex gratitudine & benevolentia, ex cap. 30. *de ſimon.*

Quæſt. V. *Quibus caſibus eſt ſimonia juris humani?*

Reſp. Communiter recenſentur. 1. Permutatio beneficiorum ſine auctoritate Prælati, nullo interveniente pretio. Item reſignatio extra Curiam Romanam in favorem certæ perſonæ, & reſignatio cum pacto, ut reſignatarius ſuum beneficium cedat tertio; vel cum confidentia acceſſus, aut regreſſus. Nam in his non commutatur ſpirituale; nec ſpirituali annexum pro temporali: unde licet commutare beneficia cum auctoritate Epiſcopi, *Clement. de rer. permut.* & Papa poteſt in aliis diſpenſare. Iſta ſunt tamen ſimoniaca, quia prohibita ſunt ab Eccleſia ob reverentiam rei ſacræ, & ob periculum ut fiant ex aliquo motivo temporali.

2. Venditio officiorum ſacriſtæ, œconomi, defenſoris, advocati, procuratoris Eccleſiæ &c. De quibus, cap. *Salvator* 1. quæſt. 3. Nam talis venditio prohibita eſt intuitu religionis, non quod iſta officia ſint in ſe quid ſpirituale, aut ſacrum, ſed propter quamdam conjunctionem, quam habent cum ſuppellectili ſacra, rebus & miniſtris Eccleſiæ.

3. Acceptio munerum etſi modicorum ſponte ac gratis oblatorum ex occaſione examinis ad parochiam, ex Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 18. Item ex occaſione collationis ordinum, tónſuræ, litterarum dimiſſoriarum, aut teſtimonialium, ex Trident. Concil. ſeſſ. 21. c. 1. Dixi, *ex occaſione*. Nam dare, vel accipere aliquid pro collatione ordinum, tonſuræ, aut pro litteris dimiſſoriis, vel teſtimonialibus eſt ſimoniacum jure divino: cùm iſta ſint actus procedentes à poteſtate ſpirituali ordinis & juriſdictionis, proindeque ſpirituales. Subſcriptio vero earumdem litterarum, cum ſit complementum illarum, eſt quid ſpirituale, aut ſaltem pertinens ad aliquid ſpirituale, nempe ad actum juriſdictionis. Præterea quando principale fieri debet gratis, gratis etiam acceſſorium fieri debet, cùm ex regulis juris acceſſorium ſequatur naturam principalis.

Quæſt. VI. *An permutatio rerum ſpiritualium inter ſe ſimoniaca eſt, ideoque illicita?*

Reſp. Neg. Si illæ non habeant annexum aliquod temporale commodum, & nullum interveniat pretium. Quia nullo jure eſt vetita. Non Jure divino; nam nulla eſt per ſe irreverentia, ſi res ſacra cum alia commutetur nullo interveniente pretio, cùm utraque ſit ejuſdem ordinis: neque Jure Eccleſiaſtico; nam licèt in jure prohibeatur generaliter omnis pactio in rebus ſpiritualibus, hoc intelligitur de iis, quibus annexum eſt aliquid temporale commodum, vel quæ ſit interveniente pretio temporali. Hinc licitè duo paciſcuntur mutuas preces, mutua ſacrificia, mutuam operam ſacram, v. gr. me obligo ad celebrandum cras Miſſam pro te, ut tu alio die eam pro me celebres.

Quæſt. VII. *An Simoniæ reus eſt, qui temporale pro ſpirituali promittit ſine animo implendi?*

Reſp. Affimat. Nam talis habet voluntatem acquirendi beneficium per aliquid temporale promiſſum. Deinde non ſolum datio, ſed etiam promiſſio in jure prohibetur ut ſimoniaca, cap. 12. *de ſimon.* Ubi Pontifex declarat, promiſſionem ipſam continere ſimoniacam pravitatem. Et à Concil. Melphitano, c. 1. dignitate vel officio privantur,

qui dato vel promiſſo, vel pretio, vel ſervitioea intentione intento, vel precibus, eccleſiaſticam dignitatem aſſequi nituntur.

Qui verò ſine animo ſe obligandi promittit temporale pro ſpirituali, committit grave peccatum ſaltem injuſtæ deceptionis, ſcandali, inductionis, & cooperationis ad ſimoniam mentalem alterius. Item qui rem ſpiritualem fictè promittit pro temporali, graviter peccat mendacio pernicioſo & ſcandaloſo, & irreverentiam infert rebus ſacris, ita illis abutendo.

Quæſt. VIII. *Quale peccatum eſt Simonia?*

Reſp. 1. Simonia juris divini eſt ſemper per ſe peccatum mortale. *Ita omnes*. Conſtat 1. ex lib. 4. Reg. cap. 5. ubi Giezi correptus fuit lepra, quod pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exegiſſet. Et ex Actor. 8. *Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quia donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri ..... Pœnitentiam age ab hac nequitia tua*. Et Matth. 10. *Gratis accepiſtis, gratis date*. 2. Quia eſt gravis irreverentia in rem ſacram, & conſequenter in Deum ejus authorem, dum tanquam profana & temporalis commutatur pretio temporali, eique æquatur ſaltem facto; & ſicut res infima, venalis, profana & temporalis tractatur ac deprimitur. Unde ſimonia in jure canonico vocatur execrabile flagitium, deteſtabile ſcelus. Nec poteſt eſſe venialis ex levitate materiæ, ſeu rei ſpiritualis, cùm nulla ſit quæ non ſit res gravis momenti in ſe & inæſtimabili pretio, utpote ordinis ſuperioris, & ordinata ad ſupernaturalem Dei poſſeſſionem: neque etiam ratione rei temporalis pro ſpirituali datæ: nam quo vilior eſt res illa temporalis, eò majus eſt rei ſpiritualis vilipendium.

Hinc infert Suarez, eſſe mortale emere vel vendere unam Salutationem Angelicam, vel unum *Agnus Dei*.

Videtur autem eſſe peccatum non ſolùm contra religionem, ſed etiam contra Juſtitiam: nam iniquum eſt vendere rem ſuo dominio non ſubjectam contra voluntatem Domini, qui gratis dare juſſit; & pretio commutare id quod pretio commutari nequit, nec pretio æſtimabile eſt. Item eſt contra fidem, ſi ſimoniacus putet rem ſpiritualem eſſe venalem.

Reſp. 2. Simonia juris Eccleſiaſtici eſt etiam mortale peccatum contra religionem, cùm ſit graviter prohibita ex motivo religionis, ſeu intuitu reverentiæ rebus ſacris conſervandæ, ut conſtat ex jure canonico, & pœnis graviſſimis perinde contra illam ac contra ſimoniam juris divini latis. Et quia, ut ait Suarez, eſt ejuſdem ſpeciei cum ſimonia juris naturalis, ideoque ejuſdem eſt gravitatis ſpecificæ: nam habet materiam ejuſdem rationis ex jure poſitivo, & opponitur honeſtati ejuſdem virtutis. Species quippe tam virtutis quam præcepti ex objecto & motivo ſumitur, ac proinde præcepta licet quoad efficientes cauſas diverſa, ſunt ejuſdem ſpeciei, ſi habeant idem objectum & motivum; & conſequenter eorum tranſgreſſiones erunt ejuſdem ſpeciei. Eſt quoque contra juſtitiam defectu tituli, & materiæ legitimæ: unde omnes actus ſimoniaci ſunt irriti, & obligant ad reſtitutionem.

Porrò quævis ſimonia eſt ſpecies quædam ſacrilegii, cum ſit indigna tractatio rei ſacræ: nam per ſimoniam res ſacra tanquam profana ac temporalis tractatur: ideoque irreverenter ac indignè.

Quæſt. IX. *An licet emere, vel vendere temporale ſpirituali annexum?*

Reſp. 1. Quod eſt quovis modo annexum ſpirituali, numquam poteſt emi aut vendi ratione ſpiritualis. Patet; nam tunc ſpirituale pretio æſtimaretur, & venderetur. Hinc non licet pluris vendere calicem conſecratum, quam ſi non eſſet conſecratus, vel fundum ob jus Patronatus. Item non poteſt res ſacra elocari, neque ob uſum rei ſacræ, quia uſus rei ſacræ non poteſt vendi, cùm ſit ſacer, & quid ſpirituale: neque ob uſum profanum, cùm res ſacra non poſſit adhiberi ad uſus profanos.

Reſp. 2. Temporale antecedenter annexum ſpirituali. ſeu cui ſpirituale poſtea advenit, ut fundus cui poſtea accedit jus Patronatus, vas quod poſtea conſecratur, ſecluſa Eccleſiæ prohibitione, licitè emi ac vendi poteſt, ratione temporalis, materiæ, artificii, modò non vendatur cariùs ob ſpirituale annexum, quam ſine illo valeat. Quia res illa retinet ſuum valorem intrinſecum, nec ita dependet à re ſpirituali, ut ea vendita hæc cenſeatur vendi. Sic vendi poſſunt calices conſecrati ad ſubveniendum neceſſitati pauperum, & fundus, cui annexum eſt jus Patronatus, quod tunc concomitanter transfertur, ſed non venditur, cùm pretium ſoli fundo reſpondeat.

Porrò prohibetur venditio Eccleſiæ, c. 15. *de Simon*.

Reſp. 3. Vendi nequeunt concomitanter annexa ſpirituali, & quæ ſunt ei intrinſeca, ſeu per ſe conjuncta, ut opera, ſeu labor neceſſa-

ceſſarius ad exercendam functionem ſacram, v. gr. Miſſam, concionem &c. *Ita communiter*. Quia. 1. Labor & opera cùm ſint intrinſeca actioni ſpirituali, & ab ea inſeparabilia, vendi non poſſunt, quia actio ſpiritualis vendatur. 2. Labor neceſſarius ad aliquam actionem coaleſcit cum ea in unum opus morale, & ſic conditionem ejus accipit. 3. In nullo opere labor eſt dignus pretio diſtincto ab ipſo opere, ſive labor operi intrinſecus nullam aliam æſtimationem habet præter ipſum opus: nam labor ſolum appetibilis eſt & quæritur ob opus. Ergo ſicut actio ſacra non eſt pretio æſtimabilis, ita nec labor ei conjunctus. Præterea hoc ipſo quod Chriſtus præcepit ut ſpiritualia gratis darentur, juſſit etiam gratis dari id omne, ſine quo ſpiritualia dari nequeunt.

Item opera & actiones, quæ per ſe neceſſariæ ſunt ad functionem ſacram, prout ab hominibus exerceri poteſt, non poſſunt vendi nec pretio æſtimari, ut ſtudium, præparatio ad concionem &c. Quia omnes illæ actiones & opera non habent æſtimationem nec utilitatem niſi ratione operis ſpiritualis, ad quod ordinantur; & proinde ſi venderentur, ſpirituale cenſeretur vendi. *Ita Suarez*. Secus, ſi labor, fatigatio, vel aliæ actiones ſint ſpirituali extrinſeca, & per accidens adjuncta, ut fatigatio longioris itineris ad celebrandam Miſſam in loco diſſito: nam hæc nil includunt ſpirituale, & ab eo ſunt ſeparabilia, & aliunde ſunt pretio æſtimabilia.

Reſp. 4. Temporale conſequenter annexum ſpirituali, hoc eſt, quod præſupponit rem ſpiritualem, & ab illa dependet, vendi non poteſt ſine ſimonia: quia non poteſt acquiri niſi ratione ſpiritualis; nec vendi niſi vendatur ſpirituale præſuppoſitum. Præterea quod eſt annexum conſequenter ſpirituali, ipſum ſpirituale ſupponit, & ſe habet velut ejus acceſſorium; at acceſſorium naturam principalis ſequitur, ex regul. jur. 42. in 6. *Acceſſorium naturam ſequi congruit principalis*. Ergo cum principale vendi nequeat ſine ſimonia, ita nec acceſſorium. Quare ſimoniacum eſt vendere vel emere jus percipiendi reditus eccleſiaſticos, annexum officio ſpirituali, aut jus vivendi de bonis Monaſterii annexum profeſſioni.

Quæſt. X. *An liceat dare vel accipere temporale ob functionem aliquam ſpiritualem, v. gr. Miſſam, concionem &c.*

Reſp. 1. Certum eſt non licere dare vel accipere temporale præcisè pro aliqua functione ſpirituali, vel labore ei intrinſeco, nam hoc eſt ſimoniacum jure divino. Item non poteſt accipi pretium præcisè pro obligatione ad ſpiritualia præſtanda: quia obligatio ad ſpirituale eſt quid ſpirituali annexum, & ad illud per ſe ordinatur, ſuamque æſtimationem ab illo accipit. Hinc Cantoribus conductitiis, & Muſicis non licet ſtipendium accipere, ut pretium ſui obſequii, ſed ſolum titulo ſuſtentationis honeſtæ: nam eorum officium ordinatur ad cultum divinum, nempe ad laudes Dei canendas, & fidelium devotionem excitandam.

Reſp. 2. Licet temporale dare & accipere per modum ſuſtentationis cum obligatione ut fiat ſpirituale, v. gr. celebrentur Miſſæ, adminiſtrentur Sacramenta. Quia 1. ita habet praxis recepta in Eccleſia. 2. Concilium Conſtantienſe, ſeſſ. 8. damnavit hunc articulum Vviclefi: *Omnes ſunt ſimoniaci, qui ſe obligant orare pro aliis, eis in temporalibus ſubvenientibus*. 3. Tunc datur ſolum pecunia ad ſuſtentationem Miniſtri ſub conditione ſpirituale præſtandi, non ut ejus pretium. At ſic dare, ideoque accipere licitum eſt, imò & juſtum: nam iis qui miniſtrant populo ſpiritualia, debetur ex juſtitia ſuſtentatio; *Dignus eſt enim operarius cibo ſuo*, Matth. 10. Et verò naturalis juſtitia exigit, ut ei qui in alterius gratiam, & commodum occupatus eſt, & ſe privat facultate vacandi rei ſibi lucroſæ, ſufficiens ſuſtentatio ſpectato ſtatu perſonæ ſuppeditetur; ex 1. Corinth. 9. *Quis militat ſuis ſtipendiis unquam? &c.* Nihilominus ea gratis miniſtrant, qui non exigunt quidquam tanquam miniſterii pretium, hoc enim tanquam majus omni pretio gratis præſtant. Sed ut hoc gratis præſtent, requirunt neceſſariam ſuſtentationem à populo, & licite exigunt id quod authoritate publica, vel conſuetudine approbata conſtitutum eſt in ſuſtentationem Miniſtri. Unde licet accipere aliquid pro ſuſtentatione ſecundum approbatam conſuetudinem ad Miſſas pro aliquo celebrandas, ad conciones non debitas ex officio &c. Imò *gratis ſpiritualibus priùs exhibitis licite poſſunt ſtatuta & conſueta oblationes, & quicumque alii proventus exigi à nolentibus & valentibus ſolvere, authoritate Superioris interveniente*, ait S. Thomas, 2. 2. quæſt. 100. artic. 3.

Non licet tamen quidquam exigere etiam à divitibus titulo ſuſtentationis ad ſepulturas, exequias, benedictiones nubentium, adminiſtrationem Sacramentorum &c. per horum

horum ſpiritualium ſubminiſtrationem. Nam hoc graviter prohibent Concil. general. Lateran. III. c. 7. & Lateran. IV. cap. 66. *Hoc enim haberet quandam venditionis ſpeciem*, ait S. Thom. ſupra.

(✠) *Nota*. Refert P. à Breno, atque ex aliis fide dignis auctoribus accepimus, Orientales Mahumetano Imperio ſubjectos inopia preſſos, pro Sacramentorum adminiſtratione quidquam accipere, quod eleemoſynæ, ut decimarum, quæ ipſis debeantur, nomine honeſtare ſolent. Ut autem omnem avaritiæ ac ſimoniæ ſpeciem Epiſcopi & Miſſionarii ex iis penitus amovere ſtudeant, animadvertendum duximus. Primùm antiquis Eccleſiæ Orientalis Canonibus ſub graviſſimis pœnis prohibitum eſſe, ne *non venales gratiæ in venditionem deducantur*, can. 29. Apoſt. Can. 2. Chalcedon. Et can. 5. ſeptimæ Synodi Generalis. Deinde ad Orientales etiam pertinere Canones in Conciliis Lateranenſibus conditos ſupra ab Auctore citatos, ac Pontificias Conſtitutiones, quæ omnibus & ſingulis Eccleſiæ miniſtris quidquam ob Sacramentorum adminiſtrationem exigere & recipere prohibent, ac Simoniacum eſſe decernunt, quidquid præſumptionem ſecum ferat venditionis rei ſpiritualis, ſeu veriùs animum illam nundiandi. Liquet id ex iis, quæ in appendice ad tractatum de legibus explicavi. Præſumptio autem venditionis rei ſpiritualis, ſeu veriùs præſumptio animi lucrifaciendi ex adminiſtratione rei ſpiritualis in iis manifeſto apparet, qui ita pro Sacramentorum adminiſtratione pecuniam, vel rem aliam exigunt, ut, ſi non detur, adminiſtrare nolint: Habet enim id quamdam venditionis ſpeciem, ut S. Thomas notavit. Denique ex Conſt. SS. D. N. BENEDICTI XIV. incipien. *Apoſtolica Prædeceſſorum*, qua approbatur Canon Synodi Nationalis à Maronitis in Monte Libano celebratæ anno 1736. quo cavetur ne Patriarcha quidquam exigat à Parochiis aliiſque in Sacrorum Oleorum diſtributione, clarè intelligimus, quæ ſit hac de re Apoſtolicæ Sedis ſententia; & qua cura ſacris miniſtris laborandum ſit, ut hujuſmodi penitus tollatur abuſus. In ea itaque. Primò Apoſtolicæ Sedis ſollicitudinem ac providentiam in eo maximopere commendari dicitur: quia *ut ab Eccleſiaſtico ordine omnis vel minima avaritiæ ſuſpicio, aut Simoniacæ labis ſpecies, in eis præſertim, quæ ad Sacramentorum adminiſtrationem ſpectant, penitùs amoveretur, inhibitum fuit, ne pro paſtu, vel alicujus conſuetudinis obtentu, in iis, quæ Sacramenta reſpiciunt, etiam à ſponte dantibus, non ſecus ac voluntariè antiquitus fiebant oblationes, quidpiam directè vel indirectè accipiatur, aut exigatur*. Secundò laudantur Maronitæ Antiſtites, *quod oblationes pecuniarias, aliaſque, tempore & occaſione ſacrorum oleorum diſtributionis, fieri conſuetas, tamquam ſacris Canonibus contrarias, omnino tollendas, Canone, quem ipſe confirmat, conſtituerint*. Tertio declaratur, *oblationes in ſacrorum oleorum diſtributione ante factas ab omni ſimoniacæ labis pravitate, & turpi avaritiæ quæſtu fuiſſe immunes*, vetaturque *ne impoſterum à quoquam ſimoniâ & avaritiâ inſimulentur*. Quarto præcipitur in virtute ſanctæ obedientiæ, *ut ſingulis annis die Dominica infra octavam Solemnitatis B. Mariæ Virginis Immaculatæ in Cœlum Aſſumptæ, in perpetuum Patriarchæ pro tempore exiſtenti antedictas pecuniarias oblationes ſub nomine charitativi ſubſidii Parochi, Monaſteriorumque ſuperiores contribuant & ſolvant*; jubeturque, *ut Patriarcha opportuno tempore ſacra olea gratis omninò tranſmittat, ſive diſtribuat, & nihil penitus, vel pecuniâ, vel alterius cujuſque rei, etiam à ſponte dantibus recipiat, aut exigat*. Atque hinc patet, non eſſe inſimulandos avaritiæ & ſimoniæ Orientales, qui inopia preſſi occaſione adminiſtrationis Sacramentorum eleemoſynam, ſive charitativum ſubſidium, ad eorum ſuſtentationem neceſſarium, recipiant; id verò eſſe contra ſacros Canones, qui ad removendam omnis avaritiæ & ſimoniæ ſuſpicionem, hoc quoque Miniſtris procurandum eſt, ut ad Maronitarum exemplum, & juxta præſcriptum citatæ Conſtitutionis, non occaſione adminiſtrationis Sacramentorum, ſed alio tempore opportuno, Parochis, aliiſque Sacerdotibus Sacramenta Fidelibus miniſtrantibus, charitativa ſubſidia tribuantur; juxta decretum, quod ſequitur: Propoſito dubio à Cyrillo Patriarcha Græco-Antiocheno, *ut declararetur, & decerneretur, quid orator ex adminiſtratione Sacramentorum, & collatione ordinum pro congrua ſui ipſius ſubſtentatione, ac ſuæ Sedis conſervatione, necnon pro tributis Turcarum Imperatori ſolvendis recipere poſſet citra ſimoniæ labem*, Sanctiſſimus D. N. Papa Clemens XI. auditis votis Eminentiſſimorum Cardinalium Suprem. Inquiſit. die 2. Junii 1718. reſpondit, *Nihil percipi poſſe ex adminiſtratione Sacramentorum, & collatione ordinum; & pro congrua ſubſtentatione, quatenus illam non habeat*.

habeat, orator utatur juris remedio ad formam ſacrorum Canonum; ita tamen ut ſolutio, ſeu exactio nunquam fiat tempore, vel occaſione adminiſtrationis Sacramentorum. Licet autem non poſſint Parochi aliquid etiam à ſponte dantibus pro adminiſtratione Sacramentorum accipere, poſſunt tamen pro eleemoſyna, quod ſponte offeratur, accipere, ex decr. Sacr. Congregat. Concil. 1. Februar. 1593.)

Sed an eſt ſimonia vendere ſepulturam?

Reſp. Eſt ſimonia juris divini, ſi vendatur locus ſepulturæ, quatenus eſt ſacra, ſeu ratione benedictionis: nam ſic ſpectatus eſt aliquid ſacrum. Item ſi quid detur pro ſepeliendis mortuis, ex cap. 9. *de ſimon.* ex Conc. gener. Lateran. Nam hæc eſt functio ſacra.

Eſt autem ſimonia juris eccleſiaſtici, ſi vendatur ſepultura ratione materiæ, ſeu pro ipſa terra. Nam hoc ab Eccleſia prohibitum eſt ex motivo religionis, & reverentiæ erga rem ſacram, nempe benedictionem annexam terræ ſepulturæ, atque ad vitandum periculum & ſuſpicionem ſimoniæ, ex cap. 41. *de ſimon.* & c. 13. *de ſepulturis*, ubi Innocentius III. ſic ait: *abolenda conſuetudinis perverſitas apud Montempeſſulanum (ut dicitur) inolevit, ut decedentibus non priùs permittatur effodi ſepulturam, quam pro terra, in qua ſepeliendi ſunt, certum pretium Eccleſiæ perſolvatur.* Et infra: *Mandamus quatenus cum loci Diœceſanus exiſtas: inhibeas Clericis, ne quidquam omninò præſumant exigere hac de cauſa.*

Dices. Ergo illicita eſt conſuetudo, quæ in multis locis invaluit, ubi venditur certus locus cœmeterii, vel Eccleſiæ ad ſepulturam perpetuam familiæ & hæredum.

Reſp. Multi hoc excuſant, quia non venditur ſepultura nequidem ratione terræ; ſed exigitur pretium ratione oneris, quod ſuſcipitur, alios ibi non ſepeliendi; quod onus cenſent eſſe pretio æſtimabile, eo quod vi illius conventionis talis locus non ſit amplius juris communis, ſed privati.

Quæſt. XI. *An eſt ſimonia ſaltem mentalis, præſtare aliquid ſpirituale principaliter propter temporale taxatum vel ſponte oblatum, v. g. recitare officium principaliter propter retributionem &c.*

Reſp. Affirm. *Ita multi, præſertim Canoniſtæ.* Quia intentio principalis obtinendi temporale per ſpirituale tanquam per medium, eſt ſimoniaca; nam tunc temporale moraliter loquendo ſe habet æquivalenter ut pretium, & expetitur loco ſpiritualis. Deinde ratio ſimoniæ in hoc præcipuè conſiſtit, quod morali agendi modo res ſpiritualis temporali æquetur, aut poſtponatur; quod fit, dum ſpirituale propter temporale principaliter præſtatur. Unde S. Antoninus, 2. part. tit. 3. cap. 5. aſſerit eſſe mortale, quærere aut appetere beneficia curata principaliter propter honorem & divitias, quæ ex iis percipiuntur. Et S. Thomas, quodlib. 8. quæſt. 6. art. 1. ait: *Si hujuſmodi retributiones recipit quaſi finem operis ſui principaliter intentum, ſimoniam committit, & ita mortaliter peccat. Si autem habeat principalem finem Deum in tali actu, ad ejuſmodi autem retributiones reſpicit ſecundariò, non quaſi in finem, ſed ſicut in id, quod eſt neceſſarium ad ſuam ſuſtentationem, conſtat quod non vendit actum ſpiritualem, & ita ſimoniam non committit, nec peccat.*

Porrò diſtributiones quotidianæ inſtitutæ ſunt, ut Clericorum negligentia in horis ſolemniter perſolvendis earum privatione mulctaretur, & hujus pœnæ metu impediretur: unde ſe habent ut removens impedimentum non ut motivum perſolvendi officium.

Quæſt. XII. *An eſt ſimonia dare, vel accipere pretium pro omiſſione actus ſpiritualis?*

Reſp. Affirm. ſi omiſſio moraliter cenſeatur procedere à poteſtate ſpirituali, & habeat effectum moralem, ex cap. 14. *de ſimon.* Nam tunc talis omiſſio eſt revera quidam uſus poteſtatis ſpiritualis, ideoque nullo pretio æſtimabilis ac comparabilis: ut ſi omittas abſolvere à cenſura, vel à peccatis poſt auditam confeſſionem, vel ſi paciſcaris ut non eligas talem: nam ligatum detinere, vel aliquem rejicere eſt exercitium ſpiritualis poteſtatis, & proinde invendibile. Si verò omiſſio actus ſpiritualis non cenſeatur in æſtimatione prudenti exercitium poteſtatis ſpiritualis, neque intuitu rei ſpiritualis æſtimetur, multi docent non eſſe ſimoniam, ſed turpe lucrum, aut injuſtitiam, ſi actus erat jure debitus; nam talis omiſſio non eſt exercitium juriſdictionis, ſed eſt dumtaxat voluntarius non uſus illius, ſeu potiùs voluntarius & naturalis uſus libertatis. Eſt tamen in hac quædam turpitudo ſimoniæ affinis, inquit Leſſius, quia tacitè indicatur actum ſpiritualem eſſe vendibilem, quod in ejus injuriam cedit, ſi enim eſt æſtimabile pretio ipſum non fieri, etiam æſtimabile pretio videtur ipſum fieri.

Quæſt. XIII. *Quot modis committitur Simonia in materia beneficiali?*

Reſp. 1.

Reſp. 1. Simonia juris divini eſt promittere, dare vel accipere aliquid pretio æſtimabile pro collatione, electione, præſentatione, confirmatione ad beneficium, & generaliter pro quavis actione, qua jus etiam inchoatum ad illud acquiritur, vel qua dubium confirmatur. Quia tunc res ſpiritualis commutatur cum temporali, & per temporale acquiritur ſpirituale: illæ enim actiones ſunt ſpirituales ob reſpectum, quem habent ad ſpirituale, & procedunt à poteſtate ſpirituali. Hinc ſimonia eſt, penſionem ſuper beneficio dare, vel promittere mutuum: nam licet mutuatio ſit ex natura ſua gratuita, tamen ex ea oritur mutuatario commodum temporale. Imò ſimoniacum eſt aliquid exigere pro immiſſione, ſeu introductione in poſſeſſionem beneficii, vel inſtallatione, ex cap. 9. & 36. *de ſimon.* Nam per hoc acquiritur jus quoddam ſpirituale, nempe adminiſtratio, ut ſaltem aliquid connexum cum exercitio juris ſpiritualis.

Item ſimonia eſt dare vel promittere aliquid alteri, ut per ſe vel per alium obſecret aut curet ut detur beneficium, cap. 1. *Præſentium* 1. quæſt. 5. quia munere temporali intenditur obtentio beneficii, & paratur via ad beneficium, eoque medio comparatur. Nec refert quod interceſſio ſit tantum mediata, cum idem ſit effectus & finis, & reipſa ſpirituale per temporale acquiratur. Præterea obſecratio etiam mediata eſt cauſa moralis conceſſionis beneficii: Ergo hanc cauſam emens, emit virtualiter effectum ab illa manantem.

Reſp. 2. Simoniaca eſt & nulla ſaltem jure Eccleſiaſtico, non ſolum permutatio beneficiorum, & cujuslibet juris beneficia ſpectantis, ſed etiam omnis in beneficiis conventio, pactio, vel conditio, quæ obligat ad id, quod non eſt jure debitum, ſi fiat privata authoritate. Item reſignatio ſub conditione, pacto, vel onere, quod de jure non ineſt beneficio, facta ſine authoritate Papæ, ex cap. 4. *de ſimon.* & ex cap. 5. *de rerum permut.* ibi: *Generaliter teneas, quod commutationes præbendarum de jure fieri non poſſunt: præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus labem ſemper continet ſimoniæ.* Et cap. ultim. de pactis. *Pactiones factæ à vobis pro quibuſdam ſpiritualibus obtinendis; cum in hujuſmodi omnis pactio, omniſque conventio debeat omnino ceſſare, nullius penitus ſunt momenti.*

Ratio legis eſt, quia in pactione & commutatione rei ſpiritualis, cui temporale commodum annectitur, periculum eſt ne id fiat intuitu rei temporalis. Eſt autem ſimonia juris divini ſpirituale temporali etſi annexo ſpirituali emere & vendere, vel ſpirituale intendere, dare aut accipere principaliter ob temporale etſi ſpirituali annexum. Reſignatio verò in favorem prohibita eſt tum ad tollendam omnem ſpeciem hæreditatis in beneficiis, tum propter periculum ne id fiat ex aliquo motivo temporali, tum ne per hoc adimatur collatori libertas dandi beneficia iis, quos magis idoneos cenſuerit.

Hinc 1. Simoniaca eſt & nulla omnis tranſactio, ceſſio beneficii, vel juris etiam dubii circa beneficium non gratuita, propria authoritate facta, cap. 8. *de tranſact.* Item pactio ad impediendam, vel dirimendam litem ſuper beneficio, ſi ita fiat ut unus litigantium cedat juri ſuo pro pecunia, & alteri beneficium pacificum relinquat: nam in ea permutatur ſpirituale pro temporali, compenſando ſpirituale per temporale. Vel unus deſiſtat modò alter ſolvat impenſas factas, cap. 4. *de pactis.* Nam hæc impenſarum ſolutio, vel habet rationem pretii pro adeptione beneficii, cum non fuerint factæ in gratiam alterius, vel ſaltem ſuſpecta eſt inter privatos.

Licitè tamen inter litigantes fit compoſitio per ſententiam Judicis ordinarii vel delegati, vel etiam arbitrorum eccleſiaſticorum à Superiore deputatorum pro ineunda concordia, qui accedente partium conſenſu & compromiſſo, adjudicent beneficium illi cujus jus eſt probabilius, eique imponant pendendam alteri pecuniam certam, non in compenſationem juris, ſed ob bonum temporale pacis, & ut à lite recedatur, cap. 2. *de arbit.* Poteſt etiam in hoc caſu ei, cui beneficium adjudicatur, imponi perſolvenda annua penſio, impoſita non beneficio, ſed beneficiato, & ad hujus vitam, cap. 21. *de præbend.* Sed hæc compoſitio facta, privata partium authoritate, etiam ſub conditione ut approbetur à Superiore, eſt ſimoniaca, nec poteſt à Superiore approbari, ex eodem cap. Quia tunc præſumitur dari temporale pro ſpirituali ob utilitatem contrahentium. At cum ea ſit à judice compoſitio, non idem præſumitur: nam judex cenſetur intendere duntaxat bonum pacis & concordiæ. Nec obſtat quod volentes permutare, poſſunt paciſci de modo ſub conditione, *Si Superior approbet:* quia in tali caſu eſt ſpecialis prohibitio.

2. Si-

2. Simoniacum eſt pactum reparandi Eccleſiam, dandi aliquid fabricæ, vel pauperibus, &c. ad obtinendum beneficium, c. *Ex multis*, 1. quæſt. 3. Nam licet hæc ſint pia opera, habent tamen materiam temporalem pretio æſtimabilem. Præterea eſt onus, quod jure non ineſt beneficio.

3. Ita permutatione committitur ſimonia, non ſolùm ſi beneficia permutentur ſine authoritate Ordinarii, ſed etiam ſi permutantes compenſent authoritate propria inæqualitatem fructuum pecunia vel penſione; aut ſi unus illorum alteri imponat aliquod onus, quod ſit præter naturam permutationis, v. gr. omnes ſumptus ſolvendos. Item ſi permutentur jura quælibet ad beneficia, vel actiones ad illa pertinentes, ut ſi unus cedat ſuæ præſentationi, ut alter ſibi conferat aliam: ſi ita paciſcantur; Tu elige, vel præſenta hunc ad hoc beneficium; & ego eligam, vel præſentabo, te aut illum ad illud: Do tibi meum ſuffragium in hac electione, & tu dabis mihi tuum in alia: Te præſentabo, eligam, ſi mihi vel meo nepoti beneficium reſignes &c. Nam omnia pacta in hac materia generaliter prohibentur, eo quod hæ actiones ſpirituales habeantur, & fiant ut via ac medium ad temporale annexum ſpirituali.

Hanc doctrinam extendit Suarez ad omnia ſpiritualia, quæ habent temporale annexum conſequenter, etiam ſi propriè & in rigore non ſint beneficia, qualis eſt Vicaria amovibilis ad nutum: tum quia eadem eſt ratio malitiæ, periculi, & prohibitionis; tum quia cap. 5. citat. *de reb. permut.* vetantur omnia pacta generatim circa ſpiritualia & connexa ſpiritualibus. Idem dic de Prælatura religioſorum licet non perpetua ex dict. cap. quia Prælaturæ illæ ſunt quid ſpirituale annexam habens adminiſtrationem rerum temporalium. Hinc graviter peccant duo religioſi ſic paciſcentes: Suffragare mihi ut ſim Provincialis, & tibi ſuffragabor ut ſis Prior, ex cap. 21. *de ſimon.*

4. Simoniaca eſt omnis reſignatio in favorem alterius, vel cum reſervatione penſionis, facta ſine authoritate Papæ, ex tit. *Ut eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur*. Et conſtat ex uſu & praxi Eccleſiæ, & ita declaravit Conc. Rhotomag. anno 1581. & Bituric. ann. 1584.

Sed an in Beneficiis conventio de remuneratione qualibet gratuita, ſeu obligatione dandi aliquid ex gratitudine, ſive temporale, ſive ſpirituale, eſt vera ſimonia?

Reſp. Affirmat. Tum quia omnis conventio ſeu pactio in hac materia prohibita eſt ut ſimoniaca. Tum quia hæc conventio ex ſe parit novam obligationem fidelitatis & juſtitiæ pretio æſtimabilem, obligationi gratitudinis ſuperadditam: alioqui fruſtra fieret, & nunquam exigeretur: unde poſita hac pactione, ſi non detur id de quo conventum eſt, alter conqueritur tanquam de injuria ſibi facta, & de fide non ſervata, quod ſecluſa conventione non fieret. Proindeque tunc datio non eſt gratuita, ſed oneroſa & reciproca, fitque contractus, *Do ut des*, vel *Do ut facias*: Suarez, Layman, & alii communiter.

Nota 1. Præbendæ canoniſſarum ſunt materia ſimoniæ, ut reſolvit Sacr. Congr. Cardin. ann. 1691. Nam videntur eſſe vera beneficia, licet non clericalia; ſunt enim jus perpetuum, authoritate Eccleſiæ conſtitutum ſeu approbatum, percipiendi fructus, ex bonis eccleſiaſticis, ſeu Deo dicatis, propter officium ſpirituale.

Nota 2. Ex extrav. *Ambitioſæ*, non licet locare fructus beneficii vel Monaſterii ultra triennium. Sed juxta multos hæc reſtrictio non eſt in pleriſque locis recepta; proinde dicunt poſſe locari etiam ad tempus vitæ beneficiati. Porrò id non fuit prohibitum ob periculum ſimoniæ, ſed ne per hujuſmodi locationem ſeu alienationem noceatur Eccleſiis, & ſucceſſoribus.

Quæſt. XIV. *An eſt Simonia dare vel procurare beneficium ratione conſanguinitatis?*

Reſp. Cum S. Thoma, 2. 2. quæſt. 100. art. 5. ad 2. *Si aliquis aliquid ſpirituale alicui conferat gratis propter conſanguinitatem, vel quamcumque carnalem affectionem, eſt quidem illicita & carnalis collatio, non tamen ſimoniaca, quia nihil ibi accipiat. Unde hoc non pertinet ad contractum emptionis & venditionis, in quo fundatur ſimonia.* At ſimonia eſt ſi conferas, vel procures beneficium conſanguineo aut affini, ut inde honoratior vel potentior, vel opulentior fias, aut tua familia. Item ſi beneficium procures extraneo ut conſulat tuis conſanguineis, aut affinibus. Nam tunc datur ſpirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita S. Thomas, in 4. diſt. 25. quæſt. 3. ad 7. ubi ait: *Qui dat ratione conſanguinitatis præbendam, ſi intendit aliquod bonum in ſeipſum redundans ſic, quod magnificetur per hoc, & nobilitetur domus ſua; vel quod ipſe in conſanguineis ſit fortior, & ſic ipſe aliquid accipere*

ve ſperat, pro quo ſpiritualia dat, ſimoniam committit.

Quæſt. XV. *An eſt Simonia conferre, vel præſentare ad beneficium ob commendationem amici?*

Reſp. Affirm. ſi favor humanus in eo principaliter intendatur, nam talis favor pretio æſtimabilis eſt. Ita S. Thomas, 2. 2. quæſt. 100. art. 5. ad 3. ibi: *Munus à lingua dicitur vel ipſa laus pertinens ad favorem humanum, qui ſub pretio cadit; vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur. Et ideo ſi aliquis ad hoc principaliter intendit, ſimoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit; unde ipſum factum eſt ſimoniacum. Si autem preces pro digno porriguntur, ipſum factum non eſt ſimoniacum; quia ſubeſt debita cauſa ex qua illi, pro quo preces porriguntur, ſpirituale aliquid conferatur. Tamen poteſt eſſe ſimonia in intentione, ſi non attendatur ad dignitatem perſonæ, ſed ad favorem humanum.*

Quæſt. XVI. *An licet emere vel redimere penſionem?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſimonia eſt emere vel vendere penſionem aſſignatam pro aliquo officio ſpirituali, v. gr. pro Adjutore Epiſcopi, Concionatore &c. quia hæc fundatur in miniſterio ſpirituali, nec niſi ratione illius poteſt quis jus ad illam habere. Unde non poteſt vendi quia vendatur miniſterium ſpirituale in quo fundatur. Neque licet eam redimere, quia non poteſt extingui obligatio ad tale miniſterium ſpirituale, cum hoc debeat remanere. Item ſimonia eſt juris divini emere vel vendere alias penſiones, quæ ſoli Clerico conceduntur, ſive in ſuſtentationem, ſive ad litem componendam, aut fructuum inæqualitatem compenſandam in beneficiis: quia ſunt annexæ titulo, & officio ſpirituali, ſcilicet recitandi officiùm B. V. impoſito à Pio V. ita ut qui illud omittit, reditus amittat. Et ſic non ſolùm requirunt ſtatum clericalem, ſed etiam hoc officium ſpirituale, ratione cujus acquiritur jus ad illos reditus. Quare jam penſiones illæ ſunt quidpiam ſpirituale conſtans ex illa obligatione ſpirituali, & jure ad temporalia ei annexa: ſive nil aliud ſunt, quam jus percipiendi fructus eccleſiaſticos medio officio ſpirituali. Cùm autem hoc officium ſit invendibile, ita & jus percipiendi fructus illos ab illo eſt inſeparabile. Neque hæ penſiones redimi poſſunt, niſi tollatur ſpirituale, quod tolli non poteſt niſi à Papa, à quo conſtitutum eſt. *Ita Suarez, Reginaldus, & alii*. Secus de laicali penſione, quia talis penſio eſt quid merè temporale; cùm non fundetur in titulo ſpirituali, nec ei annexa ſit functio ſpiritualis, nec ad eam ordinatur, ſitque ſeparata à titulo ſpirituali.

Quæſt. XVII. *An redemptio vexationis licita eſt in beneficiis?*

Reſp. 1. Simonia eſt redimere vexationem, ſeu oppoſitionem non injuſtam ad obtinendum beneficium, v. gr. dare pecuniam alteri ne defectum tuum collatori detegat, ne pro alio obſecret, ne habens jus utcumque probabile litem moveat vel motam proſequatur, ne doctior ad concurſum cum aliis conveniat, ut competitor à prætenſione juſta deſiſtat &c. *Ita omnes, teſte Suarez.* Quia via ad beneficium per pecuniam directè pararetur, & media re temporali acquireretur ſpirituale. Et licèt redimens non det pretium immediatè pro re ſpirituali; tamen mediatè vult acquirere jus ſpirituale mediante pecunia, quod eſt emere illud. Et quamvis jam haberes jus aliquod ad illud, tamen cum vexatio eſt juſta, eo ipſo jus non eſt omnino firmum, & ſic pretio emeretur jus firmum, quod antea non habebatur, quod eſt ſaltem ex parte emere jus ſpiritale. Imò ex communi ſententia, quando jus in re nondum eſt acquiſitum, aut necdum plenum, non licet redimere vexationem injuſtam ab iis, qui ad beneficium juvare poſſunt, nempe iis ad quos ſpectat eligere, conferre, inſtituere, confirmare, præſentare &c. ex cap. 23. *de ſimon.* quia per pecuniam acquireretur res ſpiritualis, aut ſaltem jus in re firmum, quod antea non habebatur; quod eſt emere ſpirituale; ut ſi elector velit eligere indignum ut te impediat, eſſet ſimonia dare ei pecuniam, ne ſic te impediat.

Licet tamen vexationem iniquam redimere ab iis, qui ſolùm impedire poſſunt, non verò juvare. Quia hac redemptione ſolùm removentur impedimenta injuſtè appoſita; nec proinde via ad beneficium paratur magis, quam parata eſſet ante juſtam impedimentorum poſitionem. Hinc licet Clerico pecunia impedire calumnias, quibus alioqui impeteretur apud collatorem.

Reſp. 2. Habenti jus in re acquiſitum in beneficio plenum ac certum, licet pretio, non tamen re ſpirituali, vexationem injuſtam redimere, & impedimenta injuſta remove-

movere, ex c. 28. *de ſimon.* quia tum non datur pretium pro re ſpirituali, cùm hæc habeatur jam acquiſita, ſed ſolum pro liberatione ab injuria, quæ eſt quid temporale, & nil acquiritur de novo. Quare vexans, qui pretium recipit pro ceſſatione ab injuria, non eſt ſimoniacus, cùm nil recipiat pro re ſpirituali; ſed eſt ſolùm injuſtus, & tenetur ad reſtitutionem, cùm ſine juſto titulo accepta poſſideat: nam alter ſponte ac liberaliter non dat, ſed per injuriam coactus.

An verò jam confirmato vel inſtituto liceat pretio redimere vexationem, qua injuſtè impeditur à poſſeſſione capienda, controvertitur. Alii negant, quia poſſeſſio eſt aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum, cum per illam obtineatur exercitium functionum ſeu actuum ſpiritualium. Alii aſſerunt id licere, quia poſſeſſio præcisè ſumpta, ſuppoſito titulo, eſt factum quoddam corporale, quod non dat, ſed ſupponit jus ſpirituale completum: nec eſt ſpiritualis, niſi ratione tituli ſeu juris, cui annexa eſt. Ergo acquiſito titulo ac jure, pretium non datur pro aliquo ſpirituali, cum jam habeatur, ſed ſolum ad tollendum injuſtum impedimentum poſſeſſionis, quæ illi titulo per ſe immediatè debita eſt, & conſiſtit in aliquo facto merè temporali, ſi ſecundum ſe ſumatur. Et verò beneficium collatum & acceptatum dat plenum jus in re, ita ut ſi ſic proviſus moriatur ante captam poſſeſſionem, beneficium vacet per mortem: quia nempe poſſeſſionem addit jus, ſed tantùm facit ut competat poteſtas adminiſtrandi & percipiendi fructus. Jam verò ex S. Thoma, 2. 2. quæſt. 100. art. 2. ad 3. *Poſtquam jus alicui jam acquiſitum eſt, licet per pecuniam injuſta impedimenta removere.*

Reſp. 3. Simonia eſt redimere juſtam vexationem poſt obtentum & poſſeſſum beneficium. *Ita omnes, teſte Suarez.* Nam eo ipſo quod juſta eſt vexatio, ſequitur quod jus in beneficio non ſit omninò firmum, vel auferri poſſit. Unde tunc daretur pretium ad confirmationem & conſervationem beneficii. Vel ſi ſit omnino firmum, neceſſe eſt, ut aliquod crimen ſit patratum, propter quod ille eſſet beneficio privandus, & tunc dare pretium ad removendum illud impedimentum eſſet ſimonia, quia pretio temporali emeretur conſervatio rei ſpiritualis.

Reſp. 4. Semper eſt ſimoniacum dare ſpirituale ad redimendam vexationem injuſtam, etiam poſt obtentum beneficium; item dare beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in poſterum vexet vel noceat etiam injuſtè. Quia tunc ſpirituale datur pro temporali commodo, ſeu in compenſationem mali temporalis vitandi, quæ eſt quid de ſe pretio æſtimabile.

Quæſt. XVIII. *An eſt ſimonia ſaltem mentalis ſuſcipere Ordines, ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus reditus?*

Reſp. Affirm. Quia 1. in re ſpirituali viam ſibi parat ad bonum temporale principaliter intentum; & ipſum ſpirituale ac medium ad obtinendum temporale principaliter refert; atque ita ſuo agendi modo temporale ſpirituali æquiparat, aut etiam præfert. 2. Ex Synodo Exceſtrienſi, ann. 1287. can. 8. *Ad propriam recurrans conſcientiam quo ſine ad ordines aſpirent, an ut Deo & Eccleſiæ virtuoſiùs & gratioſiùs famulentur, non pro temporali quæſtu, nec beneficiis à ſuis ordinatoribus extorquendis, quoniam tales ſimoniacos reputamus.* Unde Fagnan. in cap. *Ad noſtram*, de elect. ait, *Clericum, qui ordines ſuſcipit, ut beneficium conſequatur, ſimoniam committere mentalem, quæ non obligat ad beneficii dimiſſionem, ſed tantummodo ad ſatisfaciendum Deo per pœnitentiam, niſi pactum præceſſerit.*

Quæſt. XIX. *An licet dare, vel promittere aliquid temporale alteri, ut faciat aliquod opus ſalutare in ſuam utilitatem, v. g. ſuſcipiat Sacramenta, audiat Sacrum &c.?*

Reſp. 1. Licet dare aliquid temporale abſolutè alteri, petendo ab illo, ut aliquid ſpirituale faciat in bonum animæ ſuæ, modo nulla imponatur obligatio illud faciendi. Quia tunc eſt ſolùm donatio liberalis, facta ad alliciendum alterum ad bonum opus, ſine obligatione mutua & pacto oneroſo. Item licet aliquid promittere ſub conditione: Si feceris hoc opus bonum, intendendo ſpirituale bonum operantis, & ſe obligando ad ſtandum promiſſis impleta conditione, & non aliter, modo nulla alteri oriatur obligatio, ex cap. 2. *de condit.* ubi approbatur conceſſio libertatis facta ſervo ea conditione, ut Monachus fieret, & non aliter. Nam ibi nulla eſt ſimonia, ſed eſt præcisè quædam optio, quæ alteri gratuitò offertur in ſuum ſolum bonum, ut hoc vel illud eligat pro ſuo arbitrio.

Reſp. 2. Simonia eſt dare, vel promittere temporale ſub pacto & conditione, ut alter obligatus ſit ad faciendum opus ſalutare in ſuam utilitatem, ex cap. *Quam pio.* 1. q. 2. quia ibi intervenit pactum oneroſum circa ſpirituale cum pretio, quod in jure prohibetur

betur ut ſimoniacum, & tunc datur & accipitur pretium pro ſpirituali. *Ita Suarez.*

Quæſt. XX. *An accepta per Simoniam reſtitui debent?*

Reſp. 1. Beneficia, dignitates, officia, & alia ejuſmodi ſimoniacè accepta, non poſſunt in conſcientia retineri, ſed dimitti debent, cum omnibus fructibus, ante omnem ſententiam. Conſtat tum ex conſenſu Doctorum, & ſenſu ac uſu Eccleſiæ, tum ex cap. *Si quis dator*. Et cap. *Ea quæ*. 1. quæſt. 3. & aliis juribus citandis, Tum quia ſine juſto titulo poſſidentur, cum omnis collatio, proviſio, & pactio ſimoniaca irrita ſit & nulla, ſaltem jure Eccleſiaſtico, cap. ult. *de pact.* & proinde careat omni affectu, nullumque jus tribuat; ut declaravit Martinus V. in Conc. Conſtantienſi, ſeſſ. 43. approbante, ibi: *Electiones, poſtulationes, confirmationes, & quævis proviſiones ſimoniacæ Eccleſiarum, Monaſteriorum, dignitatum, officiorum, & beneficiorum eccleſiaſticorum quorumcumque deinceps facta, nulla ſint ipſo jure, nullumque jus cuiquam acquiratur; nec promoti, confirmati, aut proviſi faciant fructus ſuos, ſed ad illorum reſtitutionem tamquam iniquè ablata percipientes, teneantur*. Idem declarat Paulus II. in extravag. *Cum deteſtabile de ſimon.* confirmata à Pio V. Et S. Thomas 2. 2. quæſt. 100. artic. 6. ait: *Nullus poteſt licitè retinere id, quod contra voluntatem Domini acquiſivit, puta ſi aliquis diſpenſator de rebus Domini ſui daret alicui contra voluntatem, & ordinationem Domini ſui, ille qui acciperet, licitè retinere non poſſet. Dominus autem, cujus Eccleſiarum Prælati ſunt diſpenſatores & miniſtri, ordinavit ut ſpirituale gratis daretur ſecundùm illud*, Matth. 10. *Gratis accepiſtis, gratis date. Et ideo qui muneris interventu ſpiritualia quæcumque aſſequitur, ea licitè retinere non poteſt.* Unde quamvis hæc irritatio eſſet tantùm de jure Eccleſiaſtico, ut multi docent, tamen, illa ſuppoſita; obligatio relinquendi beneficium cum omnibus ſuis fructibus, eſt de jure divino naturali, ut rectè notat *Suarez*, & patet; nam jure naturali non licet retinere alienum ſine ullo jure ad illud.

Quod verum eſt, etiamſi ſimonia ipſo proviſo inſcio commiſſa ſit, niſi quis ut eum inhabilem redderet, pecuniam dederit, vel ipſe de ſimonia ſuſpicans, expreſsè contradixerit, cap. 27. cit. & cap. 33. *de ſimon.* Imò ſi ſciens tertii ſimoniam in procurando tibi beneficio, illud admiſiſti, nulla eſt tua proviſio, quamvis contradixeris, ut docent Suarez, Reginaldus, Leſſius, & alii. Quia acceptando cooperatus es executioni ſimoniæ cognitæ: nam hæc ſimonia inde accipit ſuam conſummationem, per quam fit realis completa. Item ſi pecuniam ab alio promiſſam ſolveris, vel ſolutam reddideris, proviſio tua nulla eſt, quamvis ſimoniæ contradixeris, vel eam ante acceptionem ignoraveris, ex cap. *Sicut nobis*. 35. cit. *de ſimon.* Nam conſeris conſentire ſimoniæ alterius, eamque approbare. Et ſolutio illa pecuniæ, & conſenſus ille eſt moraliter pars contractus ſimoniaci: nam mediator promittebat pecuniam nomine tuo, & tanquam refundendam à te; ideoque tuus conſenſus & refuſio ſupponebantur futura. Ergo per tuam refuſionem pecuniæ completur contractus ſimoniacus.

Secundùm varios, ignoranti ſimoniam ab alio commiſſam non favet regula Cancellariæ, de triennii poſſeſſione ad præſcriptionem: quia expreſsè exigit, ut poſſeſſio ſit *abſque ſimoniaco ingreſſu*. Sed multi alii docent, eum qui mediante tertii ſimonia beneficium accepit, poſſe illud retinere, ſi integro triennio hanc ſimoniam ignorarit, quia illa verba, *abſque ſimoniaco ingreſſu*, videntur in rigore requirere, ut ſimonia ſe teneat ex parte ingredientis beneficium: nam licèt collatio ſit ſimoniaca, ingreſſus tamen, ſeu actio, qua proviſus ingreditur, non eſt ſimoniaca; nec ipſa punitur, ſed actio mediatoris, quæ fuit ſimoniaca; neque hæc appellatur ſtrictè ingreſſus, ſed eſt potiùs apertio portæ ut alter ingredi queat. *Ita Cabaſſutius, Leſſius, Layman, Delugo, aſſerens hanc eſſe communem ſententiam, & pro ea referens Gomez, Rebuff. & alios*. Verùm conſuli debet uſus Curiæ Romanæ.

Conſtat autem eum, qui beneficium per ſimoniam parentum, vel amicorum, licet ignorans, obtinuit, ſi hanc ante elapſum triennum reſcierit, teneri ſtatim illud purè reſignare, & omnes fructus perceptos extantes reſtituere, non tamen eos, quos bona fide conſumpſit, cum eos bona fide poſſederit. Ita Sanctus Thomas quæſt. 100. artic. 6. ad 3. Suarez, & alii communiter. Nam irritatio fertur à jure in omnem proviſionem & acquiſitionem, quæ fit per ſimoniacam labem; nec ad hanc requiritur culpa vel ſcientia acquirentis aut conferentis, ex cap. 33. *de ſimon.*

Porrò ad nullitatem proviſionis, & beneficii relinquendi, ejuſque fructus reſtituendi obligationem, ſufficit ſimonia conventionalis

nalis

nalis occulta, & mixta ſeu ſemirealis, quando nempe beneficium vel officium datum eſt, nondum dato pretio promiſſo; tunc enim proviſio & acquiſitio eſt verè ſimoniaca, ideoque nulla. Nam ex juribus, ad nullitatem ſufficit: quod proviſio ſit ſimoniaca, ut ſatis patet tum ex Conſtitutione Martini V. citata, tum ex extravag. *Cum deteſtabile*. De ſimonia, ubi Paulus II. ſic loquitur: *Per electiones verò, poſtulationes, confirmationes, proviſiones, ſeu quaſvis alias diſpoſitiones, quas ſimoniacæ contigerit labe fieri, & quæ viribus omninò careant in Eccleſiis, Monaſteriis, dignitatibus, perſonatibus, officiis Eccleſiaſticis, & quibuſvis beneficiis, aut aliquo eorum cuiquam jus nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus ſuos, ſed ad illorum omnium quæ percepit reſtitutionem, ſub animæ ſuæ periculo ſit adſtrictus*. Hoc patet etiam ex can. *Ea quæ* 1. quæſt. 3. ubi Urbanus II. in Concilio Placentino ait: *Quidquid vel in ſacris ordinibus, vel in Eccleſiaſticis rebus, vel data vel promiſſa pecunia acquiſitum eſt, non irritum eſſe & nullas unquam vires habere cenſemus*. Ubi disjunctivè dicit: *data vel promiſſa pecunia*. Ergo ut acquiſitio ſit irrita, ſufficit quod promiſſa ſit pecunia. Præterea ex juribus citatis, omnis acquiſitio beneficii ſimoniaca, eſt ipſo facto irrita. Ergo ante ſolutam pecuniam promiſſam non valet, & nunquam valuit: nam ſi valeret, non eſſet ipſo facto & per ſe irrita, ſed tantùm irritaretur ex poſt facto, nempe quando ſoluta eſſet pecunia. Curiæ Romanæ conſulendus eſt ſtilus. Si tamen acceptum ſit beneficium nondum dato pretio, hoc non debet ſolvi, quia ſimonia fieret realis completa ex utraque parte, & ſic contraheretur excommunicatio.

Reſp. 2. Reliquiæ ſacræ ſi vendantur, contractus eſt nullus, quia non ſunt materia venditionis, cùm non ſint pretio æſtimabiles. Quare reſtituto pretio reſtitui debent tanquam ſub cauſa & conditione acquirendi pretii.

Si verò fundus propter jus Patronatus ei annexum, vel ſacra vaſa propter conſecrationem cariùs vendantur, contractum eſſe validum cenſet Layman: quia ſpirituale eſt tantùm acceſſorium his rebus: utile autem per inutile præſertim acceſſorium vitari non debet; ſed reſtitui debet exceſſus pretii, utpote ſine titulo acceptus.

Reſp. 3. Pretium, ſeu quodvis temporale ſimoniacè acceptum, reſtitui debet, etiam jure divino naturali. Quia 1. contra jus dantis, & proinde injuſtè acceptum eſt. Nam qui dedit pretium, habet jus ut res ſpiritualis gratis conferatur ſibi, ſaltem ex hypotheſi quod detur. Deus dedit omnibus jus res ſpirituales obtinendi gratis, juxta illud Matth. 10. *Gratis accepiſtis, gratis date*, & ſolùm impoſuit onus alendi Miniſtros, juxta modum ab Eccleſia præſcribendum. Qui autem dedit temporale, non intendit dare liberaliter, nec transferre dominium, niſi quatenus debet, & quatenus alter juſtò exigere poteſt, ut patet à ſimili de uſura. Deinde ſpiritualis res non eſt materia venditionis, ſed eſt ex natura ſua invendibilis. Jus autem temporale in re ſpirituali fundatum vendi nequit, niſi res ipſa ſpiritualis etiam vendatur, quæ tamen invendibilis eſt. Unde canon. 6. *Si quis dator*. 1. quæſt. 3. dicitur: *Rationis ergo vigore cogitur, quod injuſtè receperit, reſtituere, & quidquid turpis lucri gratia receperat, non tenere*. Eccleſiæ Miniſtri ſunt tantum diſpenſatores, non domini rerum ſpiritualium: unde non poſſunt illas diſpenſare, niſi pro voluntate Chriſti jubentis ut illæ gratis concedantur: alioqui non minus injuſtè agunt, quam eleemoſynarius principis, qui pro eleemoſyna gratis ex voluntate Domini danda, aliquid à pauperibus exigeret. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non eſt contra juſtitiam beneficia Eccleſiaſtica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, ſed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur*. Et verò injuſtè exigit, & accipit pretium, qui de ſuo nil dat pretio æſtimabile; ut facit conferens beneficium non gratis. Nam fructus ad ipſum non pertinent, ſed ad futurum beneficii poſſeſſorem: jus verò ad fructus, utpotè fundatum in titulo ſpirituali, non eſt æſtimabile pretio temporali, & neceſſariò competit ex juſtitia ei, qui habet beneficium; imò eſt ipſummet beneficium. Ergo collator vel patronus injuſtè exigit pretium, nec habet titulum juſtum accipiendi ac retinendi quidquam, quod omninò ſpontè ac liberaliter datum non ſit.

Reſp. 4. Si ſimonia ſit realis in materia beneficiali, ſimoniacè accepta debent reſtitui Eccleſiæ, in qua eſt beneficium, vel pauperibus loci, etiam ante omnem ſententiam, ex cap. 11. *de ſimon.* ubi dicitur, temporalia recepta pro dando aſſenſu electioni Eccleſiaſticæ reſtituenda eſſe illi Eccleſiæ,

cum

cum ea ſine gravi ſalutis periculo retineri non poſſint. Et eſt communis ſententia. Sed ſi ſimonia non ſit in beneficiali materia, juxta multos accepta reſtitui debent ei, qui dedit: quia jure naturali res reddi debet ei, qui habet ejus dominium, niſi lex in pœnam ei reddi vetet. Sed qui dedit ſimoniacè, retinet dominium rei datæ, cùm pactio ſimoniaca ſit nulla, nec proinde jus ullum transferat, & lex non prohibet reddi, quod ſimoniacè datum eſt, niſi ſimonia fuerit realis in beneficio. Nam, in cap. citato, ubi pecunia accepta dicitur reſtituenda eſſe non danti, ſed Eccleſiæ, agitur ſolùm de ſimonia reali in beneficio, nec idem ullibi ſtatuitur in aliis caſibus: unde hæc pœna, cùm ſit quid odioſum, non debet extendi ultra caſus in lege expreſſos. Imò cap. 19. *de ſimon.* præcipitur reddi pecuniam ei, qui religionem ſimoniacè fuerat ingreſſus.

Nota. Qui dant, vel accipiunt, aut promittunt aliquid pro aliqua juſtitia, vel gratia apud Sedem Apoſtolicam obtinenda, incurrunt ipſo facto in excommunicationem Papæ reſervatam; & juſtitia vel gratia ſic obtenta nulla eſt, quamvis nondum completa ſit promiſſio. Patet ex extravaganti *de ſent. excomm. in 6.* innovata per Bullam 24. Gregorii XIII.

Sed an Simonia mentalis ad reſtitutionem obligat?

Reſp. Multi negant: & probant. Ex cap. 46. *de ſimon.* ubi Gregorius IX. ait: *Ad reſignationem ſpiritualium & temporalium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi præcedente, utrimque taliter acquiruntur, (in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere Creatori,) eos pro ſimonia hujuſmodi non teneri*. 2. Et S. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 6. ad 6. *Quoad Deum ſola voluntas facit ſimoniacum, ſed quoad pœnam Eccleſiaſticam exteriorem non punitur ut ſimoniacus, ut abrenuntiare teneatur, ſed debet de mala intentione pœnitere*. 3. Quia ſola injuſtitia externa ſeu effectiva inducit obligationem reſtituendi. At in ſimonia mentali nulla eſt injuſtitia externa, ſed ſolum effectiva. 4. Dicunt talem eſſe uſum Rotæ, & Pœnitentiariæ; & addunt Eccleſiam non irritare collationem beneficii, niſi ſimonia ſit externa ſaltem implicitè: nam Eccleſia non punit actus merè internos.

Quæſt. XXI. *Quænam ſunt pœnæ contra ſimoniacos ipſo facto latæ?*

Nota. Nulla pœna ipſo jure lata eſt contra ſimoniam, niſi ea commiſſa ſit vel in religionis ingreſſu, aut profeſſione, in ordinatione, aut in beneficio, quo nomine comprehenduntur etiam officia quælibet juriſdictionem ſpiritualem habentia, ut Provincialatus, Prioratus, Guardianatus &c. Extravag. *Cum deteſtabile*, de ſimon. Quia in his tribus ob honores, dignitates, vel commoda temporalia frequentiùs committitur, aut ſaltem majus eſt periculum illius.

Nota 2. Licet quælibet ſimonia etiam mentalis ſit grave crimen, tamen conſentiunt Doctores, nullam pœnam juris contrahi ob ſimoniam mentalem, quæ abſque externo pacto expreſſo vel tacito admittitur, ex c. 46. *de ſimon.* cit. ubi dicitur de ſimoniacis mentalibus *ſufficere per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere Creatori*. Neque etiam ob ſimoniam purè conventionalem, excepta confidentiali; quia jura has pœnas ſtatuentia realem rei ſpiritualis receptionem requirunt, ut conſtat ex Extrav. 1. & 2. *de ſimon.* & ex can. 1. quæſt. 1. & ideo conſentiunt etiam nullam pœnam contrahi ob ſimoniam mixtam ſeu ſemirealem, quando non fuit tradita res ſpiritualis, ſed ſolùm pretium, ſeu res temporalis. Nam donec res ſpiritualis acquiratur, & ſic quaſi contrectetur, non cenſetur plenè conſummata exteriùs ſimonia.

An verò contrahantur pœnæ canonicæ, ſi traditum ſit beneficium, vel res ſpiritualis, licet pretium promiſſum nullâ ex parte fuerit ſolutum, controvertitur. Toletus & alii aſſerunt, quia licèt pretium non ſit traditum, ſimonia tamen videtur completa exterius, ſicuti contractus venditionis cenſetur completus, ſi res ſit tradita, & pretium promiſſum, etſi nondum ſolutum. Alii nunc communiùs docent ſolam ſimoniam realem utrimque completam traditione rei ſpiritualis ſimul & pretii, aut partis pretii inducere pœnas juris; tum quia juxta multos hæc eſt praxis Curiæ Romanæ; tum quia pœnæ juris, præſertim graves, impoſitæ pro aliquo actu, intelliguntur de actu perfectè completo, & ex omni parte conſummato exteriùs cum effectu, niſi lex aliud diſertè exprimat: nam ex reg. jur. *Odia ſunt reſtringenda*. Quod intellige de pœna excommunicationis: nam ad nullitatem proviſionis ſufficit quòd beneficium, vel officium datum ſit, nondum dato pretio.

Dixi, *aut partis pretii*. Nam ſi re ſpiritali tradita, promiſſi pretii pars aliqua fuerit ſoluta, tunc ſecundùm omnes contrahuntur pœnæ. Quia tum verè ſpirituale traditum eſt pro temporali, & vice verſa;

nec

nec minus completa eſt ſimonia, quam ſi ab initio conventum eſſet de ſola illa minima quantitate.

Reſp. 1. Pœnæ ſimoniæ in beneficiis, & officiis ſpiritualibus ſunt, 1. Excommunicatio Papæ reſervata, quam ipſo facto incurrunt, tum qui ſimoniacè eligunt, præſentant, inſtituunt; tum qui ſic eliguntur, præſentantur, inſtituuntur; item mediatores & procuratores ſimoniacæ ordinationis, aut collationis beneficii ſecutæ, ut parentes, amici; & omnes qui ſuam operam interponunt, vel pecuniam offerunt, extrav. 1. *Cum deteſtabile* & alibi.

2. Omnis ſimoniaca electio, præſentatio, reſignatio, proviſio, collatio, irrita eſt, nullumque jus tribuit; ita ut ſic proviſus teneatur ante omnem ſententiam beneficium dimittere, & omnes fructus Eccleſiæ reſtituere, cum nullum jus in beneficium acquirat, ibid. & ex Conc. Conſtantienſi ſup. cit. Idque, ut dixi, quamvis ſimonia ſit ſolum conventionalis mixta.

3. Simoniacè electus, vel proviſus, eſt ipſo facto inhabilis ad idem beneficium, nec poteſt illud ex Epiſcopi diſpenſatione obtinere, cap. 27. *de ſimon.* & cap. penult. *de elect.* ubi excipitur, ſi ſit beneficium ſimplex, & ipſo electo ignorante, nec ratam habente, ſimonia commiſſa ſit; tunc enim poſt puram reſignationem poteſt Epiſcopus diſpenſare. Imò ex Bulla 5. S. Pii V. ſimoniacus ſit etiam inhabilis ad quaſcumque alias dignitates, & quæcumque alia beneficia obtinenda.

Nota. Has pœnas ex communi ſententia incurrunt etiam, qui propria authoritate permutant beneficia; nam ii in jure dicuntur ſimoniaci, & verè committunt ſimoniam juris eccleſiaſtici. Item ſimonia realis in prælaturis regularium, ut ſunt Prioris, Guardiani, Rectoris, Provincialis &c. inducit nullitatem actus, obligationem dimittendi Superioris munus, & excommunicationem Papæ reſervatam: nam ſunt officia Eccleſiaſticam juriſdictionem habentia, idque ſtatuitur expreſsè à Paulo II. extravag. *Cum deteſtabile* de ſimon. & conſtat etiam ex Bulla Martini V. ſupr. citat.

Reſp. 2. Pœnæ ſimoniæ confidentiæ ex Bulla 85. Pii IV. & Bulla etiam 85. Pii V. ſunt. 1. Excommunicatio Papæ reſervata contra utrumque contrahentem; ſi ſint inferiores Epiſcopi; nam hi incurrunt ſolùm interdictum ab ingreſſu Eccleſiæ. 2. Privatio beneficii per confidentiam obtenti, & quidem ante omnem ſententiam, cum ejus collatio nulla ſit. 3. Inhabilitas ad idem beneficium, & ad alia acquirenda. 4. Privatio Beneficiorum, antea legitimè poſſeſſorum, & penſionum priùs obtentarum, non tamen juxta multos ante ſententiam judicis declaratoriam cùm juſto titulo poſſideantur; & dicunt ita uſu receptum eſſe. 5. Beneficia per confidentiam collata & accepta, reſervata ſunt Papæ: quare reſignari non poſſunt in manus ordinariorum, nec ab iis conferri. Inſuper fructus beneficiorum per confidentiam acquiſitorum, & penſionum ſic conſtitutarum reſervantur Cameræ Apoſtolicæ. Sed hæc reſervatio in Gallia non obſervatur.

Nota 1. Ut contrahantur hæ pœnæ, requiritur ut datum ſit & acceptum beneficium; ut patet ex his verbis Bullæ Pii IV. *Omnes & ſingulos, qui beneficia, vel penſiones hoc intercedente vitio acceperunt*. Non tamen neceſſe eſt, ut qui beneficium accepit, promiſſionem ſuam impleverit, hoc eſt vel pretium promiſſum ſolverit, vel beneficium alteri reſignaverit, vel penſionem ſolverit, aut fructus beneficii ab alio percipi permiſerit. Nam hoc ſpecialiter ſtatutum eſt contra hanc ſimoniam, quæ gravioribus pœnis punitur, eo quod innumeris fraudibus ſit obnoxia, & magis latenter quam quævis alia committatur, habeatque ſpeciem ſucceſſionis hæreditariæ in jure valde exoſam. Imò has pœnas incurrit beneficium recipiens, qui novit intentionem confidentialem dimittendi, quamvis recipiat ſine tali intentione, uti ſignificant hæc verba Bullæ Pii V. *Etiamſi ſola dimittendi intentione receperit*.

Nota 2. Cùm Conſtitutiones Pii IV. & Pii V. novas pœnas non ſuperaddant ratione confidentiæ, niſi contra illum, qui per confidentiam recipit beneficium, vel penſionem; ſoli recipientes privantur beneficiis & penſionibus antea legitimè acquiſitis: non autem reſignantes ſub pactione confidentiali, aut ad id cooperantes; qui tamen ut verè ſimoniaci, incurrunt excommunicationem Papalem jure antiquo latam, ſi confidentiaria pactio fuerit ex utraque parte completa.

Reſp. 3. Pœnæ ſimoniæ in ordinatione ſunt. 1. Excommunicatio Papæ reſervata, quam ipſo facto incurrit tum ordinans, tum ordinatus, extravag. *Cum deteſtabile*, quod multi extendunt ad primam tonſuram, quia, cap. 11. *de ætat. præfic.* dicitur per eam

eam conferri ordo clericalis, & uſitato loquendi modo aliquis per eam ſimpliciter conſtituitur in ordine clericorum. 2. Ordinatus ſuſpenſus eſt ab ordinibus, non ſolum quos ſimoniacè ſuſcepit, ſed etiam omnibus ſimpliciter, ibid. Ordinans verò ſuſpenſus eſt per triennium à collatione omnium ordinum; ex cap. 45. *de ſimon.* Per Bullam verò Sixti V. *Sanctum*, ſuſpenſus eſt à collatione omnium ordinum, etiam tonſuræ, & ab executione omnium munerum Pontificalium, & interdictus eſt ab ingreſſu Eccleſiæ. Sed dicunt hanc Bullam non eſſe uſu receptam in pleriſque locis, præſertim in Galliis. Qui autem nec ſciens, nec volens ſimoniacè ordinatus eſt, ſecundùm S. Thomam, quæſt. 100. art. 6. ad 3. & alios, non poteſt ſine diſpenſatione ordines exercere.

Reſp. 4. Pœnæ ſimoniæ commiſſæ circa ingreſſum religionis, & profeſſionem ſunt 1. Excommunicatio lata contra perſonas ſingulares dantes & accipientes. 2. Suſpenſio ab officiis capitularibus lata in conventum, ſi conſenſerit. Utraque pœna ipſo facto contrahitur, & Papæ reſervatur, extravagant. *Sanè*, de ſimon. 3. Simoniacè ſcienter profeſſus, in aliud arctius monaſterium, in pœnam criminis detrudi debet, cap. 25. *de ſimon.*

TRACTATUS DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS.

Hæc materia pertinet ad Virtutem religionis: nam beneficii dotatio, & officium ſunt actus religionis, & pacta circa illud vetita ſunt ſimoniaca.

Quæſt. I. Quid eſt *Beneficium Eccleſiaſticum?*

Reſp. Eſt jus perpetuum authoritate Eccleſiæ conſtitutum percipiendi fructus ex bonis Eccleſiaſticis propter officium ſpirituale.

Dicitur 1. *jus perpetuum*: quia beneficium inſtitutum eſt, ut ſemper duret, adeò ut ſi uni auferatur, debet tribui alteri. Hinc Vicaria amovibilis non eſt propriè Beneficium.

2. *Authoritate Eccleſiæ*, hoc eſt, Papæ, vel Epiſcopi: nam ad eos ſolos pertinet officia ſpiritualia inſtituere, eiſque proventus annectere. Hinc Capellaniæ non collativæ, ſed à privatis licet in perpetuum dotatæ pro Miſſarum celebratione, non ſunt Beneficia.

3. *Ex bonis Eccleſiaſticis*, id eſt Eccleſiæ ad Dei cultum donatis, ex quibus erecta ſunt Beneficia, & ex quibus ſoli fructus cedunt beneficiariis; non autem fundus, qui ſemper remanet Eccleſiæ, cujus bona immobilia alienari non poſſunt ſine juſta cauſa, & licentia Papæ, alioqui alienatio ipſo jure irrita eſt.

4. *Propter officium ſpirituale*, hoc eſt, ad functiones ſeu actiones aliquas ſpirituales obeundas, quales ſunt recitare Horas canonicas, facere ſacrum, adminiſtrare Sacramenta, prædicare verbum Dei &c. Nam beneficium propter officium inſtitutum eſt, & ad aliquam functionem ſpiritualem obligat, ex Conc. Trid. ſeſſ. 21. c. 3. & c. ult. de reſcr. in 6. ibi: *Officium propter quod Beneficium Eccleſiaſticum datur.*

Quæſt. II. *Quotuplex eſt Beneficium?*

Reſp. Dividitur 1. In Beneficium ſæculare, quod Clericis ſæcularibus; & in regulare, quod regularibus addictum eſt, & conferri debet.

2. In ſimplex, & duplex. Simplex eſt illud, quod nullam habet annexam curam animarum, juriſdictionem, præeminentiam, dignitatem, adminiſtrationem, ſed ſolum obligationem recitandi officium divinum, & Miſſas celebrandi; ut Capellania, ſimplex Canonicatus, item Præſtimonium, quod eſt portio ex eccleſiaſticis proventibus detracta, quæ adoleſcentibus ſtudiorum cauſa confertur in titulum perpetuum, habetque annexum officium ſpirituale. Duplex eſt illud, quod annexam habet curam animarum, vel juriſdictionem in foro externo, vel præeminentiam, vel adminiſtrationem Eccleſiaſticam, ut Epiſcopatus, Parochiale Beneficium, Abbatia, Præpoſitura, Cantoria &c.

3. In manuale, quod poteſt ad collatoris nutum auferri, ideoque deficit à proprietate Beneficii defectu perpetuitatis; & in non manuale, quod adimi nequit, niſi ob crimen, vel irregularitatem.

4. In collativum, quod confertur per voluntatem abſolutam ac liberam Prælati; in patronatum, quod confertur à Prælato ad præſentationem vel nominationem factam per

pa-

patronum; & electivum, quod per ſuffragia electorum, accedente poſtea confirmatione, confertur.

5. In titulare, quod ſcilicet ad vitam, & cum plenitudine Juris confertur; & in commendatum, quod ſolius adminiſtrationis, aut cuſtodiæ cauſa datur. Quod ſi detur in vitam commendatarii, tunc omnia ferè jura eis competunt, quæ titularibus. Unde commenda perpetua æquivalet Beneficio in titulum dato.

6. In incompatibilia, & compatibilia. Incompatibilia ſunt ea, quæ annexam habent curam animarum, vel quæ perſonalem reſidentiam poſtulant, ut ſunt duo Epiſcopatus, duo curata Beneficia, duæ dignitates &c. vel quæ in eadem Eccleſia inſtituta ſunt ad eumdem finem, habentque idem onus, ac officium eodem tempore perſolvendum; qualia ſunt duo Beneficia uniformia ſub eodem tecto, ut duo Canonicatus in eadem Eccleſia. Compatibilia verò ſunt ea, quæ perſonalem reſidentiam non exigunt, nec idem onus ac officium eodem tempore perſolvendum.

Quæſt. III. *Quot modis acquiruntur Beneficia?*

Reſp. Prima regula juris in 6. ſic habet. *Beneficium Eccleſiaſticum non poteſt licitè* (ſubintellige etiam, nec validè) *ſine inſtitutione canonica obtineri*. Inſtitutionis autem canonicæ diverſi ſunt modi, nempe ſex, quibus beneficia acquiruntur, nimirum. 1. Collatione libera; 2. Præſentatione, & ſubſequa inſtitutione. 3. Electione, & ſubſequa admiſſione. 5. Reſignatione acceptata in favorem. 6. Permutatione approbata. Sex illis modis addi poteſt interdum ſola electione jus habentium abſque alia confirmatione; & tunc dicuntur Beneficia electiva collativa, alia autem confirmativa.

Obſervanda eſt hìc regula Cancellariæ de triennali poſſeſſore, quæ ſic habet. *Voluit, & ordinavit idem Dominus noſter, ut ſi quis quæcumque Beneficia eccleſiaſtica, qualiacumque ſint, abſque ſimoniaco ingreſſu, ex Apoſtolica, aut ordinaria collatione, aut electione per triennium pacificè poſſederit, ſi ſe non intruſerit, ſuper hujuſmodi Beneficiis moleſtari nequeat; necnon impetrationes de Beneficiis ſic poſſeſſis factas, irritas & inanes cenſeri decrevit*. Valet autem in utroque foro ex *Clement. de ſequeſt.* quia Papa ſupplet id, quod deeſt ex juſto titulo; cenſeturque illud interea conferre. Sed ad hoc requiritur titulus ſaltem coloratus, & capacitas poſſeſſoris, alioqui haberetur pro intruſo. Quod ſi proviſus habuerit impedimentum ſibi cognitum, cum ei collatum eſt Beneficium, v. g. defectum ætatis, cenſuram &c. tum non ei prodeſt iſtius regulæ præſidium, etſi titulum coloratum habuerit, quia non poſſedit bona fide.

§. I.

De libera Collatione.

1. Collatio libera eſt conceſſio juris realis in Beneficio, procedens ex mero arbitrio conferentis. Dicitur libera, ut diſtinguatur ab inſtitutione & confirmatione, quæ ſunt quidem collationes, ſeu conceſſiones juris, ſed non liberæ: nam tenetur Prælatus præſentatum à patrono, & electum ſuffragiis electorum inſtituere, niſi obſtet indignitas præſentati, vel electi, quæ probetur juridicè.

2. Jure communi Epiſcopus habet poteſtatem conferendi Beneficia in Diœceſi ſua vacantia, cum in ea ſit princeps & moderator ſacrorum. Hanc habere poſſunt etiam alii inferiores, ut Capitulum, Abbates. Si Collator Beneficii illud conferre neglexerit intra ſex menſes à die, quo notitiam vacationis habuit, vel ſi intra illud tempus indigno contulerit, collatio jure devolutionis pertinet ad proximum ſuperiorem, & ſic gradatim ad Papam, à quo non regreditur ad Ordinarios.

3. Licèt debeat conferri Beneficium ſine pacto, vel conditione, Epiſcopus tamen poteſt exigere conditiones, quæ ex natura rei inſunt: cum enim exigantur tacitè, poſſunt quoque exigi expreſsè.

§. II.

De Præſentatione, & jure Patronatus.

Præſentatio eſt exhibitio perſonæ cujuſdam ad Beneficium, legitimè facta per patronum ſuperiori, ad quem pertinet inſtitutio, quæ eſt conceſſio juris realis in Beneficio facta ad præſentationem patroni. Præſentatio verò poteſt fieri etiam per laicos, ſi jus patronatus habeant: nam præſentatio non dat jus in re, ſed ſolum ex diſpoſitione canonum dat jus ad rem; ita ut præſentatus inſtitui debeat à prælato, niſi probetur indigna.

Jus Patronatus eſt poteſtas præſentandi Cle-

Clericum ad Beneficium vacans. Dico, *vacans*. Nam ſi non vacet, irrita eſt præſentatio, eo quod ſit contra bonos mores, utpote præbens deſiderandæ mortis occaſionem. Et ob hanc cauſam prohibita eſt promiſſio Beneficii antequam vacet, cap. 2. *de conceſſ. præbend.* ex Conc. gener. Later. III. Quod ſi fiat, nulla eſt promiſſio, ſicut proviſio inde obtenta, ex reg. 22. Cancell.

Pluribus modis hoc jus acquiritur. 1. Fundatione, hoc eſt donatione ſoli, ſeu areæ ad ſuperædificandam Eccleſiam. 2. Ipſa Eccleſiæ ædificatione. 3. Dotatione Eccleſiæ, aſſignatis ſufficientibus reditibus. Unde poſſunt eſſe plures ejuſdem Eccleſiæ patroni. 4. Præſcriptione, ſcilicet multiplicatis præſentationibus per tempus immemoriale. 5. Conceſſione Papæ.

Jus Patronatus dividitur, in Eccleſiaſticum, quod alicui competit ratione beneficii à ſe poſſeſſi, aut ex eo quod de bonis eccleſiaſticis Beneficium fundarit, vel dotarit: & in Laicum, quod alicui competit ex eo quod ipſe vel aliquis è ſuis prædeceſſoribus Eccleſiam fundavit, vel extruxit, vel dotavit.

Patrono Laico conceduntur ad præſentationem quatuor menſes à notitia vacationis Beneficii, ſex verò Eccleſiaſtico. Si intra id tempus patronus non præſentaverit, tunc poteſt Epiſcopus Beneficium, cui voluerit, conferre, cap. 3. *de Jure Patronat.* Quod ſi duo pluresve patroni diverſas perſonas nominent & ſint æqualia horum ſuffragia, poteſt ſuperior quam illarum maluerit præferre, ſed tenetur ſemper in conſcientia digniorem præferre. Si verò plures patroni in unum conſentiant, aliis diſſentientibus, præfertur ſententia majoris partis, cap. 3. *de Jure Patronat.* Quod ſi abſque ſcandalo fieri nequit, Epiſcopus pro ſuo arbitrio alium, etiam à nullo præſentatum ſubſtituere poteſt, ibidem. Item ſi patronus laicus duos ſucceſſivè præſentet ante inſtitutionem, tunc poteſt Epiſcopus alterutrum pro arbitrio inſtituere, ſed debet digniorem. Secùs, de patrono eccleſiaſtico: nam prior ab ipſo præſentatus debet inſtitui, c. 24. *de Jure Patron.* ſi fuerit dignus; alias neuter, quia jure pro hac vice excidit. Ratio diſparitatis eſt, quia patronus eccleſiaſticus præſumitur noſſe digniorem, quem proinde ſtatim nominare debet, ideoque variare non debet, quod permittitur laico, qui præſumitur non ſatis noſſe digniorem, ideoque plures cumulativè præſentare poteſt.

(✠) *Nota*. Circa præſentationem à Patrono Eccleſiaſtico faciendam ad Parochiales Eccleſias, SS. D. N. BENEDICTUS XIV. Conſtitutione, quæ incipit, *Reddita nobis*, qua tria ab Archiepiſcopo Florentino propoſita dubia reſolvuntur, ſtatuit. Primò, Patronum Eccleſiaſticum ad Beneficium curatum præſentare debere eum, qui magis idoneus, magiſque dignus eſt inter approbatos ab Examinatoribus. Secundò, Si inter examinatos nullus ſit, qui de judicio quæratur, debere Epiſcopum præſentato beneficium conferre, nec in Patroni judicium inquirere; ſi verò aliquis ex concurrentibus judicio illi minimè acquieſcat, poſſe Epiſcopum, antequam inſtitutionem concedat, in Patroni judicium inquirere. Tertiò, Si is, qui ſe digniorem exiſtimat, & poſthabitus eſt, appellationem interponat, admittendam eſſe tantum in devolutivo, at non retardare poſſeſſionem præſentati, ſi judicium Epiſcopi cum Patroni judicio conveniat; ſi verò in ferendo judicio de magis digno, ſententia Epiſcopi, & Patroni Eccleſiaſtici minimè concordant, tum ſi quis ex approbatis ab Examinatoribus, tanquam magis dignus prælectus eſt à Patrono, putet ſe gravatum eſſe ab Epiſcopo, neque ejus judicio acquieſcere vult, & ideo provocat, ejus appellationem ad ſuſpenſionis effectum operari debere, & Eccleſiam Parochialem ſub OEconomo remanere, donec lis finiatur.)

Patronus non poteſt ſeipſum præſentare, cap. 25. *de Jure Patronat.* ſed poteſt filium ſuum, ſi idoneus ſit. Epiſcopus tamen poteſt patrono Beneficium motu proprio conferre. Si patronus laicus præſentet indignum, jubetur alium dignum præſentare; ſi Eccleſiaſticus, privatur hac vice jure præſentandi.

§. III.

De Electione, Poſtulatione, & Confirmatione.

Electio eſt deſignatio perſonæ capacis ad prælaturam vel Beneficium vacans, facta per ſuffragia. Per eam àcquiritur jus ad Beneficium: nam jus in Beneficio, ſola confirmatione obtinetur; quare ſi quis abſque confirmatione immiſceat ſe adminiſtrationi Beneficii, cenſetur intruſus, & amittit jus, quod erat per electionem conſecutus, cap. 5. *de elect. in 6.*

Electio ex Concil. gener. Later. IV. c. 24. triplici modo fieri poteſt, vel per ſcrutinium, cùm quilibet eligentium ſuffragium ſuum ſecretò tradit: vel per compromiſſum, cùm eligendi poteſtas in unum, vel plures communi eligentium conſenſu transfertur: vel per inſpirationem, cùm eligentes ſubito quodam motu in unum communiter conſentiunt.

Ut electio valeat, hæc requiruntur. 1. Ut omnes eligentes ſint ſaltem ſubdiaconi, ſi agatur de electione virorum: nam ex Clem. 2. *de ætat.* & Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 4. nemo ferendi ſuffragium jus habet, niſi ſit ſaltem Subdiaconus. 2. Ut vocentur omnes, qui eligendi jus habent. Non obſtat tamen, ſi aliquis de capitulo vocatus venire noluerit, vel nequiverit, c. 28. *de elect.* 3. Ut eligatur is, in quem omnes, vel major, vel ſanior Capituli pars conſenſit, ex Concil. Later. IV. c. 24. Pars autem ſanior hic intelligitur, quæ in electione omnes regulas canonum ſervat: minùs ſana, quæ non ſervat.

Poſtulatio eſt facta ab electoribus ſuperiori obſecratio, ut ad vacans Beneficium vel dignitatem admittere velit aliquem, qui eligi non poterat ob impedimentum canonicum, quod non eſt vitium corporis, aut animæ.

Confirmatio eſt conceſſio juris in Beneficio facta à ſuperiore ei, qui electus vel poſtulatus eſt. Unde non differt ab inſtitutione, niſi quod hæc connotet præſentatum, illa verò electum, vel poſtulatum. Porrò electus debet, ſecluſo impedimento, intra tres menſes à notitia electionis acceptatæ petere confirmationem: alioqui electio eſt irrita, c. 6. *de elect. in 6.*

§. IV.

De Reſignatione.

Reſignatio eſt ſpontanea dimiſſio ſui Beneficii facta coram legitimo ſuperiore eam acceptante, ſcilicet Papa vel Epiſcopo. Duplex eſt, altera ſimplex, ſeu ſine ulla appoſita conditione, & hæc fieri poteſt coram eo, cujus eſt conferre Beneficium, & inſtituere; altera conditionalis, quæ fit cum aliqua conditione, & hæc iterum duplex eſt: nam ſi fiat ex conditione, ut Beneficium alteri deſignato conferatur, dicitur reſignatio in favorem: ſi fiat ea lege, ut reſignans à reſignatario aliud Beneficium accipiat, eſt permutatio. Sed opere pretium eſt ſcire quæ requirantur, ut reſignatio ſit valida, & licita. Quare.

Dico 1. Ut reſignatio in favorem, vel ſub onere penſionis ſit valida, requiritur. Ut Beneficium ſit Reſignantis; nam Reſignatio eſt ſui juris ceſſio. Quod ſi Reſignans commiſerit delictum, ob quod certo privabitur Beneficio, modo non teneatur illud dimittere ante ſententiam judicis, Reſignatio ante illam facta valebit, ſed poteſt irritari. 2. Ut ſit ſpontanea, hoc eſt, nec metu injuſto, nec vi, nec dolo extorta; alioqui eſt nulla, vel certè annullanda, cap. 4. *quæ vi, metuſve cauſa fiunt*, & cap. 5. *de renunt.* & *Clem.* 1. *de Pœnis*. 3. Ut in manus Papæ fiat, nam in jure prohibetur Reſignatio in favorem, can. *Plerique.* 8. q. 1. & omnis pactio in Beneficiis jure communi prohibetur, ne ſcilicet jus hæreditariæ ſucceſſionis in Eccleſiam introducatur, ne ſit locus acceptioni perſonarum, & ne libertas conferendi collatoribus adimatur. 4. Requiritur conſenſus patroni laici, ſi Beneficium fuerit patronatum. 5. Debet acceptari à Papa, alioqui reſignans non perdit jus ſuum, cap. ult. *de renunt. in 6.* Debet conferri Beneficium ei, in cujus favorem reſignatum eſt, non alteri, nec aliter: alioqui proviſio non valebit, quia fieret ſine Beneficii vacatione; non enim tunc vacat per Reſignationem, cum hæc habeat hanc conditionem, ſine qua poſſeſſor non intendit reſignare. 7. Debet acceptari ab eo in cujus favorem reſignatur: alioqui reſignans non amittit jus ſuum, cùm non reſignet niſi ſub hac conditione. Porrò reſignans etiam poſt acceptationem ſuperioris manet ſui Beneficii poſſeſſor, donec reſignatarius poſſeſſionem acceperit. 8. Si reſignans ſit infirmus, debet ſupervivere viginti dies poſt Reſignationem: aliàs cenſebitur Beneficium vacare per obitum, non per Reſignationem, ac proinde omnis collatio vi illius facta irrita eſt. Ita Regula Cancellariæ de infirmis. 9. Reſignatio facta in Curia Romana debet, intra ſex menſes à die ſupplicationis oblatæ computandos, publicari in loco beneficii. Si autem fiat cauſa permutationis extra Curiam, debet publicari intra menſem; alioqui ſi reſignans moriatur antequam reſignatarius ceperit poſſeſſionem, Beneficium cenſebitur vacare per obitum, & collatio facta reſolvetur. Ita Regula Cancellariæ. In Gallia tempus ſex menſium, aut unius menſis computatur à die admiſſæ Reſignationis; & hoc tempus poteſt à Papa prorogari ad partis petitionem.

Dico 2. Ut Reſignatio etiam ſimplex ſit licita, debet fieri ex juſta cauſa bonum Eccleſiæ, vel ſpiritualem reſignantis utilita-

rem ſpectante. Nam Clerici præſertim beneficiarii ratione ſui ſtatus debent gloriæ Dei, & utilitati Eccleſiæ inſervire; & proinde non eis licet ſine cauſa juſta deponere curas ſpectantes ad Beneficia, quæ ſuſceperunt. Unde S. Pius V. Conſtit. 58. prohibet Epiſcopis & aliis, ne admittant Reſignationes, niſi eorum, *qui aut ſenio confecti, aut valetudinarii, aut corpore impediti, vel vitiati, aut crimini obnoxii, cenſuris eccleſiaſticis irretiti; aut nequeunt, aut non debent Eccleſiæ vel Beneficio inſervire; ſeu qui unum aliud vel plura Beneficia obtinuerit, vel quos ad aliud contigerit promoveri*. Hic addere juvat vulgare verſum reſignandi cauſas complectentem.

Debilis, ignarus, malè conſcius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans ſcandala, cedere poſſit.

Dico 3. Ut Reſignatio in favorem ſit licita debet inſuper fieri ob utilitatem Eccleſiæ; quia ſcilicet alter judicatur aptior. Nam ſi Reſignatio vel permutatio fiat ob conſanguinitatem, vel ex alio affectu carnali, eſt illicita; ſi verò fiat pro aliquo commodo temporali utriuſque vel alterius, eſt ſimoniaca.

Porrò jure communi non licet in periculo mortis reſignare Beneficium ſub conditione tacita regreſſus ſi convaleſcat æger, ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. c. 7. ibi: *Cùm in Beneficiis Eccleſiaſticis ea, quæ hæreditariæ ſucceſſionis imaginem referunt, ſacris conſtitutionibus ſint odioſa, & Patrum decretis contraria, nemini in poſterum acceſſus, aut regreſſus, etiam de conſenſu, ad Beneficium eccleſiaſticum cujuſcumque qualitatis concedatur*. Et ex Bulla 134. Pii V. In Gallia tamen ei, qui in morbo gravi conſtitutus reſignaverit coram Ordinario, permittitur regreſſus recuperata valetudine.

Dico 4. Ut reſignatio, vel permutatio cum reſervatione penſionis ſit licita, præter conſenſum Papæ & reſignatarii, requiritur cauſa juſta, quæ eſt indigentia reſignantis. Nam non eſt alia juſta cauſa diſpenſandi à lege generali hanc reſervationem vetante ob rationem allatam à Congregatione Cardinalium ad reformationem Eccleſiæ deputatorum à Paulo III. ſcilicet, quia *reditus ſunt annexi Beneficio ut corpus animæ, ideoque natura ſua pertinent ad eum, qui Beneficium habet, ut poſſit ex eis vivere honeſtè pro ſuo ordine: ſimulque queat ſuſtinere impenſas pro divino cultu, & templi ſacrarumque ædium reparatione, ut quod reliquum eſt, impendat in pios uſus. Hæc eſt enim natura horum reddituum*. Et verò ipſa Reſignatio Beneficii non eſt cauſa juſta penſionis exigendæ, cùm jus percipiendi fructus fundetur in officio, quod reſignans dimittit, & transfert in alium. Ratione autem officii præteriti nil poteſt exigere, cùm propter illud jam reditus perceperit.

(✠) *Nota*. Vide Conſtitution. BENEDICTI XIV. incipien. *In ſublimi beati Petri Cathedra &c.* editam 4. Kalend. Septemb. 1741. tom. 1. pag. 71. in qua Reſignationes Beneficiorum cum reſervatione penſionis, & pacto eam caſſandi per anticipatas, vel anticipandas ſolutiones, damnantur, & annullantur, adjecta pœna privationis beneficii, inhabilitationis ad alia aſſequenda, & reſtitutionis pecuniæ pro caſſatione penſionis perceptæ, & irritantur caſſationes, & extinctiones penſionum intra ſex menſes à capta poſſeſſione beneficii, ac etiam ceſſiones commodi exigendi penſiones intra ſex menſes à capta poſſeſſione.

§. V.

De Permutatione.

Permutatio hìc eſt à beneficiatis facta Beneficii ſui in manibus Ordinarii mutua reſignatio ea lege, quod alterius Beneficium alteri conferatur, & viciſſim. Si permutanda Beneficia in diverſis Diœceſibus ſita ſint, requiritur auctoritas utriuſque Epiſcopi. Si autem permutatio fiat cum adjectione oneris, vel penſionis, requiritur auctoritas Papæ, quia Beneficia conferri debent ſine diminutione, & onere, quod iis jure non ineſt. Quòd ſi Beneficia ſint inæqualia quoad dignitatem, vel juriſdictionem, eſt ſimonia juris divini hanc inæqualitatem compenſare per aliquid temporale: quia hæc dignitas & juriſdictio eſt quid ſpirituale, & res ſpiritualis æſtimaretur & compenſaretur re temporali. Si verò ſint inæqualia quoad fructus, Papa poteſt ad inæqualitatem compenſandam imponere penſionem Beneficio pinguiori, tanquam conditionem, ut alter indemnis ſervetur.

Ad permutationem eadem requiruntur, quæ ſupra de reſignatione dicta ſunt. Quare Beneficia nequeunt aliis quam permutantibus conferri: alioqui invalida erit eorum collatio, quia permutantes non intendunt reſignare mutuo Beneficia, niſi ut ſibi conferantur. Quod ſi permutatione facta, beneficium de-

pre-

prehendatur ſubjectum liti; qui illud reſignavit, debet litem proſequi: ſi evictum fuerit, alter redibit ad ſuum ſine nova proviſione, & ſine nova in poſſeſſionem immiſſione, ex cap. 20. *de preb. in 6.*

Ut permutatio licitè fiat, requiritur juſta cauſa, ſcilicet utilitas Eccleſiæ, ſeu major Dei cultus, & majus animarum bonum, vel utilitas ſpiritualis permutantium, quatenus hic in illo Beneficio & alter in alio meliùs poteſt Deo ſervire, ex c. 5. *de rerum permut.* Ita S. Thomas, in 4. diſt. 25. quæſt. 3. art. 3. ad 8. ibi: *In permutatione eſt ſimonia, ſi pro aliquo terreno commodo utriuſque, vel alterius, talis commutatio fiat. Si autem pro aliquo ſpirituali, utpote quia hic in illo loco meliùs poſſit Deo ſervire, non eſt ſimonia.*

Quæſt. IV. *Quænam conditiones ſeu dotes requiruntur, ut quis ſit capax Beneficii poſſidendi?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſunt ſequentes. 1. Thorus legitimus: nam illegitimè nati, ſive naturales, ſive ſpurii, ſunt incapaces Beneficiorum ob irregularitatem, à qua ſolus Papa diſpenſare poteſt ad omnes ordines & omnia Beneficia: Epiſcopus verò non niſi ad tonſuram, minores ordines, & Beneficium ſimplex, cap. 1. *de filiis presbyt.* in 6. & c. 20. *de electione.*

2. Clericatus ſeu prima tonſura, ſine qua irrita eſt cujuſvis Beneficii collatio, ex c. 6. *de transact.* & c. 2. *de inſtit.* Ratio eſt, quia Beneficium fundatur in officio ſpirituali, & propter illud confertur; cujus quidem officii incapax eſt laicus. Si Beneficium ex ſua inſtitutione vel lege aut conſuetudine requirat certum ordinem ſacrum, carens illo ordine eſt ad iſtud inhabilis, cap. 22. *de elect.* ex conſuetudine tamen ſatis eſt, ſi intra annum ſuſcipiatur is ordo: ſed non debet ultra differri: ex *Clem.* 2. *de ætat. & elect.* & Concil. Trid. ſeſſ. 22. cap. 4.

3. Ætas idonea, c. 7. *de elect.* alioqui collatio eſt nulla. Hæc autem varia requiritur pro varietate Beneficiorum. Ad Epiſcopatum requiruntur triginta anni completi, ex c. citato. In Gallia ſufficit inchoatus annus 27. ex Concord. Ad Abbatias, dignitates, & parochialia Beneficia annus 25. inchoatus exigitur, ibid. & à Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 13. Tamen ad dignitates non habentes annexam curam animarum ſufficit annus 22. completus ex Conc. Trident. ibid. Ad Beneficia ſimplicia, ut ſunt Cappellaniæ, annus 14. inchoatus requiritur à Concilio Trident. ſeſſ. 23. capit. 6. Ad Canonicatum Eccleſiæ Cathedralis jure novo requiritur annus 21. quia annexum habet ſubdiaconatum. Ex conſuetudine tamen datur habenti tantùm annos 14.

4. Cælibatus, ita ut ſi clericus minorum ordinum ineat matrimonium, ipſo jure amittat Beneficium, ſi quod habet. Ita communiter ex cap. 2. 3. 5. & 8. *de cleric. conjugat.* Et conjugatus ad Beneficia admitti non debet, *niſi fortè caſtitatem voveret perpetuam, & qui unicam & virginem habuiſſet uxorem*, ut dicitur c. 2. *de cleric. conjug.*

5. Immunitas à cenſura & irregularitate etiam occulta; ita ut nulla ſit non ſolùm collatio Beneficii facta excommunicato, ſuſpenſo, vel irregulari, ſed etiam ejuſdem electio, præſentatio, & reſignatio in ejus favorem, ex c. 7. *de cleric. excomm.* c. 8. *de ætat.* & c. ult. *de cler. pugnant.* & cap. 18. *de ſent. excomm. in* 6.

6. Morum probitas, c. 7. *de elect.* & Concil. Trid. ſeſſ. 33. cap. 1. Et ratio ipſa dictat Dei & Eccleſiæ miniſtros maximè debere eſſe virtutibus ornatos, cùm alios exemplis, monitis & precibus debeant in pietate promovere. Improbo tamen facta collatio non eſt ipſo jure irrita, ſed irritanda, niſi crimen annexam habeat cenſuram, vel irregularitatem, *c.* 11. *de exceſſ. prælat.*

7. Scientia, ea ſcilicet quæ ad omnia munia Beneficio annexa rectè obeunda requiritur, c. 6. *de elect.* ex Conc. gen. Lateran. III. & ex Conc. Trid. Et per ſe patet, cum propter illa rectè perſolvenda inſtitutum & datum ſit Beneficium.

8. Corporis aptitudo, ea nempe quæ ad officium decenter præſtandum neceſſaria eſt. Hinc cœcus, mutus, ſunt incapaces Beneficii, cùm horas recitare nequeant. Cœcitas tamen ſuperveniens non privat Beneficio priùs acquiſito.

9. Vocatio divina, ex Hebr. 5. Nam ad Deum pertinet miniſtros ſuos eligere per vocationem; alioquin quis ſe exponit periculo damnationis æternæ: Cùm hic ſtatus graviſſimis multiſque obligationibus ſit obnoxius.

10. Intentio perſeverandi in ſtatu eccleſiaſtico, & ſuſcipiendi ordinem muneri ſuo neceſſarium, niſi occurrat poſtea juſta cauſa, quæ alium ſtatum ſuadeat. Nam eccleſiaſtica Beneficia inſtituta ſunt pro iis dumtaxat, qui ſtatuerint ſe miniſterio Eccleſiæ mancipare: & Eccleſiam in re gravi decipiunt, qui ſine prædicta intentione Beneficia ſuſcipiunt. Quare qui Beneficium accipit

pit animo ejus fructibus fruendi donec uxorem convenientem invenerit, vel ſtudia abſolverit, vel aliis reſignandi, ſecundùm communem ſententiam, teſte Leſſio, peccat mortaliter. Quia Eccleſiam decipit in re gravi: Beneficia quippe inſtituta ſunt pro iis ſolis, qui divino ſervitio penitùs dicarunt. *Nec eſt abſolvendus donec animum mutet, aut Beneficium dimittat*, ait Toletus. Multi tamen docent, hunc non teneri ad reſtituendos fructus perceptos, ſi muneri ſuo ſatisfecerit; quia jus id nuſquam ſtatuerit, niſi de beneficio parochiali ſuſcepto ſine animo recipiendi ſacerdotium intra annum; & aliunde eos percepit cum juſto titulo, & perſoluto officio, propter quod dantur.

Adeptus autem Beneficium curatum debet intra annum ſacerdotium ſuſcipere: alioquin niſi juſta cauſa impeditus fuerit, Beneficio illo privatur ipſo facto, cap. 35. *de electlion. in 6.* Qui verò acceptat parochiam ſine animo recipiendi ſacerdotium intra annum, peccat mortaliter, & tenetur reſtituere fructus etiam ante omnem ſententiam, niſi mutata voluntate illud recipiat, *ibid.* quia Eccleſia Beneficium curatum confert cum tali onere, & ſub tali conditione. Item qui Beneficium ſimplex requirens ordinem ſacrum admittit ſine animo certo illum recipiendi, peccat mortaliter; quia quiſque tenetur de jure naturali velle eſſe idoneus ad munus, quod ſuſcipit, & reipſa ſe idoneum ad illud ritè & cum onere annexo exercendum præbere.

Præterea Dei gloria, animarum ſalus, & propria perfectio procuranda debet eſſe ſolum motivum ſuſcipiendi Beneficii ob hunc finem inſtituti, ſemota omni cupiditate prava divitiarum, honorum, ac commodorum temporalium.

(✠) *Nota*. Iis, quæ ab Auct. expoſita ſunt, duo accedunt, quæ ſunt à SS. D N. definita ſcilicet:

Beneficia curata, aut reſidentialia conferri non poſſe Presbyteris, aut Clericis Congregationis Miſſionis, Conſtit. quæ incipit: *Quo magis uberes &c.* die 18. Decembr. 1742. Et Beneficia Eccleſiaſtica ſæcularia conferri non poſſe Canonicis Regularibus Lateranenſibus, aut Sanctiſſimi Salvatoris, abſque indulto Apoſtolico. Conſtit. cujus initium eſt, *Quod inſcrutabile &c.* die 9. Julii 1743.

Quæſt. V. *An licet habere plura Beneficia?*

Reſp. Non licet ſub mortali accipere ac retinere plura Beneficia etiam ſimplicia, & cum diſpenſatione Papæ; quando unum ſufficit ad honeſtam ſuſtentationem; niſi aliud poſtulet Eccleſiæ neceſſitas, vel utilitas, vel alia juſta cauſa in utilitatem Eccleſiæ redundans: *ita Sanctus Thomas, Quodlib. 8. Toletus, Bellarminus, in admonitione ad ſuum Nepotem, Azor, Reginaldus, Layman, Leſſius, dicens eſſe ferè communem Theologorum ſententiam. Imò videtur nunc communis.*

Prob. Quia 1. Papa non eſt dominus Beneficiórum à Concil. gener. Later. III. c. 13. & 14. Later. IV. c. 29. & Nicæn. II. c. 15. & à Concil. Tridentino ſeſſ. 24. cap. 17. ubi ſtatuitur, *ut unum tantum Beneficium eccleſiaſticum ſingulis conferatur. Quod quidem ſi ad vitam ejus cui confertur honeſtè ſuſtentandum non ſufficiat, liceat nihilominus aliud ſimplex ſufficiens, dummodo utrumque perſonalem reſidentiam non requirat, etiam conferri.* At uſus diſpenſationis ſine juſta cauſa datæ eſt illicitus, ut dixi in tract. de Legibus. 2. Hæc pluralitas, niſi neceſſitas vel utilitas Eccleſiæ interveniat, eſt vetita jure divino naturali, ideoque prorſus indiſpenſabilis. Nam ſecluſa tali cauſa, pluralitas illa eſt intrinſecè mala, cùm contineat multas inordinationes, (ut docet Sanctus Thomas ſup.) Nimirum 1. Minuitur cultus divinus; Deus enim magis per plures miniſtros, quam per unum colitur. 2. Eccleſiam deſtituit ſuis operariis: nam unus nequit in pluribus locis reſidere, nec plurium miniſteria obire. 3. Fundatores fruſtrantur ſua pia intentione: nam Beneficiorum fundatio eo tendit, ut plures miniſtri Eccleſiæ conſtituantur. 4. Niſi Eccleſiæ neceſſitas, vel utilitas aliud poſtulet, iniquum eſt ut unus ſtipendia pluribus Eccleſiæ miniſtris deſtinata accipiat. 5. Subſidio privantur alii pauperes clerici, & forſan magis idonei & Eccleſiæ utiliores futuri. 6. Inde profluunt ſcandalorum occaſiones, & ſuppeditatur avaritiæ, luxus & ambitionis materia. Quare Concil. gener. Lateranen. III. ait, cap. 14. pluralitatem Beneficiorum *certum continere periculum animarum*; & Concil. Tridentin. cap. cit. addit, hac pluralitate præverti ordinem Eccleſiaſticum. Porrò Beneficiorum pluralitas non eſt intrinſecè mala, niſi in circumſtantiis ubi non adeſt neceſſitas vel utilitas Eccleſiæ.

Dixi, *niſi id poſtulet &c. Nam*, ut ait Toletus, *plura Beneficia habere eſt de eorum numero quæ mala ſunt: tamen poſſunt bona fieri, ſi aliquibus bonis circumſtantiis copu-*

copulentur. Addit quod perinde ſit habere unum Beneficium cum una commenda perpetua ſeu ad vitam, vel plures commendas, ac habere plura Beneficia in titulum. Nam commenda perpetua æquiparatur Beneficio in emolumento & onere; & Concil. Tridentin. ſeſſ. 24. cap. 17. expreſsè declarat quod non licet plura Beneficia etiam commendata habere.

Obj. Si pluralitas Beneficiorum eſſet intrinſecè mala, nunquam licita eſſet.

Reſp. Ita eſt, ſi eſſet intrinſecè mala in omnibus circumſtantiis. Sed non eſt ex ſe mala niſi in circumſtantiis, ubi non adeſt neceſſitas vel utilitas Eccleſiæ.

Quæſt. VI. *An eſt culpa mortalis Beneficium conferre indigno vel minus digno?*

Nota. Indignus dicitur, qui ad officium debitè præſtandum eſt ineptus ratione pravæ vitæ, vel ignorantiæ, vel morbi, aut ſimilis impedimenti; vel dubitatur non futurus utilis Eccleſiæ, nec ſatisfacturus officio: Hinc qui verſatur in habitu alicujus peccati mortalis, eſt indignus: *quia per quodlibet peccatum mortale aliquis redditur indignus ad quodlibet ſpirituale exequendum*; ait S. Thomas, quodlib. 8. quæſt. 4. artic. 6. Dignior cenſetur non abſolute qui doctior eſt, vel ſanctior, ſed qui omnibus ſpectatis putatur melius officio ſatisfacturus, & futurus utilior Eccleſiæ, ac bono animarum in illo Beneficio. S. Thomas 2. 2. quæſt. 63. art. 3.

Reſp. 1. Mortale eſt quodvis Beneficium, etiam ſimplex, conferre indigno, eumve præſentare, eligere &c. dum haberi poteſt dignus. Ita omnes. Prob. 1. Ex Concil. general. Lateran. IV. cap. *Grave*, de Præbend. *Præcepimus, ut prætermiſſis indignis, idoneos aſſumant, qui Deo & Eccleſiæ velint & valeant gratum impendere famulatum.* Qui contra fecerit, jubetur ſuſpendi à conferendis Beneficiis. Et ex Concil. Trident. ſeſſ. 7. cap. 3. *Inferiora Beneficia Eccleſiaſtica, præſertim curam animarum habentia, perſonis dignis & habilibus &c. conferantur. Aliter autem facta collatio, ſive proviſio omnino irritetur.* 2. Quia cum Beneficium ſit inſtitutum propter officium in Dei gloriam & Eccleſiæ utilitatem præſtandum, recta ratio dictat non poſſe conferri ei, qui dotibus ad omnes ejus functiones dignè obeundas requiſitis caret, vel non putatur prudenter illi officio ſatisfacturus. 3. Talis promotio cedit in grave damnum injuſtum Eccleſiæ: quod proinde ſecundum omnes compenſari debet ab ipſo indigno, qui procuravit ſibi & accepit Beneficium, & poſt hunc ab eo qui providit, deinde à cooperatoribus: nam Eccleſiæ ex juſtitia debetur miniſter dignus.

Hinc collator, elector, vel patronus debet poſitivè ſcire eum, cui Beneficium datur, eſſe dignum; nec ſufficit, ſi neſciat eſſe indignum. Quia ex officio tenetur eligere vel præſentare dignum, ideoque noſſe eum, quem præſentat vel eligit, talem eſſe. Unde tenetur diligenter inquirere num ſit idoneus: alioqui ſe exponit periculo præſentandi vel eligendi indignum, & proinde peccandi mortaliter.

Nota. Juxta omnes, teſte Delugo, eligere indignum ſeu ineptum ad officia ſæcularia, eſt ſemper mortale, tum contra charitatem, cùm ex electione indigni multa mala in rep. multis oriantur: tum contra Juſtitiam; nam reip. rector tenetur ex officio reip. mala præcavere & avertere, & proinde multo magis non ponere illorum cauſam, & occaſionem: alioqui tenetur ad reſtitutionem. Quod verum eſt etiam de aliis, qui poteſtatem à principe accipiunt eligendi vel vendendi illa officia: nam non accipiunt poteſtatem eligendi, niſi eo modo, quo princeps eligere debet.

Reſp. 2. Ad Beneficium annexam habens curam animarum, vel juriſdictionem, vel functionem magni momenti, ut concionandi, docendi &c. Item ad ſuperioritatem religioſorum, eligere, poſtulare, proponere, aut præſentare dignum omiſſo digniore, ex communi ſententia eſt mortale. *Prob.* 1. Ex Concil. Lateran. III. cap. 17. ubi præcipit, *ut ille præficiatur Eccleſiæ, qui majoribus juvatur meritis*, & ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 1. ubi declarat, *omnes & ſingulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus habent, aut alioquin operam ſuam præſtant... mortaliter peccare, niſi quos digniores & Eccleſiæ magis utiles ipſi judicaverint eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint*. Et quamvis ibi loquatur de Epiſcopatibus, tamen idem ſentire de Parœciis patet, ex cap. 18. ubi præcipit, ut Parœciæ dentur dignioribus, & dicit patronum teneri digniorem ad eas præſentare. Unde S. Pius V. conſtit. 33. ait: *Ut non ſolum dignis, ſed etiam magis idoneis repertis juxta Concil. Trident. decretum parochiales Eccleſiæ conferantur, volumus & eadem auctoritate decernimus*. Et Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem. *Cùm dixit Concil. Trident. eos alienis communicantes peccare mortaliter, qui niſi*

quos

quos digniores, vel Eccleſiæ magis utiles ipſi judicaverint ad Eccleſias promovent; *Concilium vel 1. videtur per hoc digniores, non aliud ſignificare velle niſi dignitatem eligiendorum, ſumpto comparativo pro poſitivo*; *vel 2. locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos*; *vel tandem loquitur 3. quando ſit concurſus*. 2. Ex S. Auguſt. epiſtol. 29. *Nec ſanè putandum eſt leve eſſe peccatum in perſonarum acceptione ... quis enim ferat eligi divitem ad ſedem honoris Eccleſiæ, contempto paupere inſtructiore, atque ſanctiore?* 3. Quia electores, patroni, collatores tenentur graviter ex officio & fide debita Eccleſiæ diſtribuere officia & beneficia, ſicut bonum Eccleſiæ & animarum, ad quod inſtituta ſunt, exigit; & utilitatem Eccleſiæ ac cultum divinum, quantum poſſunt, pro munere ſuo promovere. Quod non præſtant eligendo minus dignos: nam notabili fructu per digniores præſtando, Eccleſias defraudant, imò cauſam dant gravi detrimento ſpirituali, quod ſemper ſequitur ex prælatione minus digni, & quod impediretur à digniore. 4. Quia eſt peccatum acceptionis perſonarum in re gravi, de quo, Jac. 2. *Si perſonas accipitis, peccatum operamini*. Nam hoc peccatum conſiſtit in eo quod in jure dicendo, aut bonorum communium diſtributione, id quod debitum eſt uni propter aliquam cauſam; v. g. æquitatem, virtutem, meritum, doctrinam &c. datur alteri intuitu alicujus cauſæ, v. gr. amicitiæ, conſanguinitatis, munerum &c. ob quam non debetur. Sive acceptio perſonarum eſt peccatum, quo in diſtributione aliquorum bonorum & onerum, non cauſæ ad rem pertinentis, ſed perſonæ aliarumve cauſarum ad rem non pertinentium ratio habetur. Unde tunc violatur juſtitia diſtributiva in re gravi, cum in diſtributione Beneficiorum non attendatur qualitas ſpectans ad cauſam, ob quam dari debent: quæ cauſa eſt dare Eccleſiæ optimos miniſtros. Hinc Vaſquez ait, nullum dubitare eſſe mortale eligere minus dignum in Beneficio annexam habente curam animarum.

Ob eaſdem rationes, ex communi ſententia, officia ſæcularia magni momenti conferri debent ſub mortali magis idoneis: nam id exigit bonum commune; & ſi omittentur digniores, magnum detrimentum patuit reſpublica.

Reſp. 3. Electores, patroni, collatores tenentur graviter curare, ut dignioribus Beneficia etiam ſimplicia conferant. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Ex cap. unic. *ut Eccleſ. beneſic.* ubi Innocentius III. de Beneficio non curato loquens ait; *Non ex affectu carnali, ſed diſcreto judicio debuiſti eccleſiaſticum officium & Beneficium in perſona magis idonea diſpenſare*. 2. Ex SS. Patribus, & ex S. Thoma, qui, 2. 2. quæſt. 63. art. 2. generaliter & indiſtinctè docet committi acceptionem perſonarum in Beneficiis, ſi non dentur dignioribus. Et, ad 3. ait: *Ut electio impugnari non poſſit in foro judiciali, ſufficit eligere bonum, non oportet eligere meliorem, quia ſic omnis electio habere poſſet calumniam. Sed quantum ad conſcientiam eligentis, neceſſe eſt eligere meliorem vel ſimpliciter, vel in comparatione ad bonum commune*. 3. Quia Beneficia primariò inſtituta ſunt ad majorem Dei cultum & Eccleſiæ utilitatem: ſecundario autem ut ſint præmia virtutum, quibus digniores in Eccleſia honorentur, & juventur. At uterque finis impeditur, ſi minus digni præferantur. 4. Omittens digniores agit in re gravi contra fidelitatem ex officio debitam Eccleſiæ: nam Eccleſia talibus commiſit facultatem providendi de Beneficio ea lege, ut utantur tanquam fideles diſpenſatores ſecundum fines ab Eccleſia in beneficiorum inſtitutione intentos: quod eſt aliquid grave. Et verò ad bonum Eccleſiæ multum intereſt, ut divina officia quam decentiſſime & devotiſſime celebrentur. At violare in re gravi fidem ex officio debitam eſt mortale. 5. Violatio juſtitiæ diſtributivæ per acceptionem perſonarum mortalis eſt ex genere ſuo, adeoque in re gravi, ut in canonicatu, vel quando notabilis & evidens eſt exceſſus inter promotum, & eligendum. Ita S. Antoninus, Vaſquez, Molina, Rebellus, & alii contra alios, qui docent eſſe ſolum veniale, modo verè digni eligantur. Leſſius verò concedit eſse mortale, ſi id paſſim fiat. Idem docet Delugo.

Hinc reſignans & permutans tenetur minus digno digniorem, qui eſt in promptu, præferre, tum ex charitate boni communis, tum ex juſtitia diſtributiva. Quia Beneficia ſunt inſtituta pro dignioribus, nec ab Eccleſia facultatem reſignandi vel permutandi accipiunt, niſi cum eodem onere, quo obligantur prælati & patroni. Porrò ſi aliquod Beneficium ex dotatione dandum ſit alicui ex tali capitulo vel familia, dignior eſt eligendus. Si tamen nullus eſset dignus, alius alibi quærendus eſset, quia hæc fuit intentio fundatorum & Eccleſiæ, nec alia potuit eſse.

Nota. Nulla eſset culpa dare minus digno Beneficium ſimplex, cum id poſtulat charitas,

tas, vel alia juſta cauſa ad majus bonum Eccleſiæ ſpectans aut redundans: ut ſi clericus, præſertim ſacerdos, non poſſit inopia levari, niſi per Beneficium ſimplex; vel ſi digniores reſervandi ſint pro Beneficiis curatis: vel ut Paſtor minus idoneus à cura animarum amoveatur.

Quæſt. VII. *Quibus modis Beneficia amittuntur?*

Reſp. Quatuor. 1. Per mortem Beneficiati. 2. Libera reſignatione coram ſuperiore eam acceptante. 3. Per ſententiam judicis, ob crimen juxta canones hac privatione puniendum, ut homicidium, ſimplex ſacrilegium, adulterium, perjurium &c. 4. Diſpoſitione juris, idque quadrupliciter. 1. Per alterius Beneficii incompatibilis conſecutionem. 2. Per matrimonium. 3. Per profeſſionem religioſam. 4. Per aliquod crimen, cui privatio Beneficii ipſo jure annexa eſt: qualia ſunt hæreſis, ſchiſma, ſimonia, falſificatio litterarum Apoſtolicarum, ſodomia, homicidium per ſicarium pretio conductum &c. Tamen juxta communem ſententiam reus non tenetur ſtatim ante ſententiam declaratoriam criminis Beneficium ſuum dimittere, niſi hoc expreſsè habeatur in jure. Sed tunc ſententia judicis declaratoria retrotrahitur ad diem commiſſi criminis; ita ut non ſolum omnes fructus Beneficii ab illo die percepti amittantur, ſed etiam reſignatio vel permutatio illius poſt crimen facta reſcindi poſſit.

Quæſt. VIII. *Quænam obſervanda de Penſionibus?*

Reſp. Sequentia. 1. Penſio eſt jus percipiendi fructus ex alterius Beneficio. Alia eſt laica, quæ propter temporale aliquod obſequium datur, nec exigit clericatum, adeoque laicis competere poteſt, ut procuratori, advocato &c. Alia clericalis ſeu eccleſiaſtica, quæ ſolis clericis conceditur. Et hæc duplex eſt, ſcilicet merè ſpiritualis, quæ datur clerico ob miniſterium ſpirituale, v. g. concionatori, vicario parochi; & mixta, quæ quidem ſtatum clericalem requirit, & in eo fundatur, non tamen ob miniſterium ſpirituale, ſed ad honeſtam ſuſtentationem datur.

II. Ut penſio clericalis validè & licitè obtineatur, quatuor requiruntur. 1. Ut impetrans ſit clericus, ſeu habeat primam tonſuram; non ſit conjugatus, nec illegitimus; nec irregularis, nec ulla cenſura irretitus. Quod ſi penſio ſit mixta, requiritur inſuper ut non habeat aliunde neceſſaria ad honeſtam ſuſtentationem: ſi verò ſit mere ſpiritualis, ut miniſterium ſpirituale poſſit & velit rectè præſtare. 2. Requiritur diſpenſatio Papæ: nam lex eſt generalis, & titulus juris canonici, *ut Eccleſiaſtica Beneficia ſine diminutione conferantur*, & conſtat ex uſu Eccleſiæ. Quare Epiſcopi penſionem conſtituere nequeunt, niſi in quibuſdam caſibus, in quibus facultas hæc eis à Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 6. & ſeſſ. 23. cap. 18. conceditur. 3. Requiritur juſta cauſa, ſine qua ex communi ſententia graviter peccarent & Papa, & impetrans, ſicut malè res domini ſui diſpenſans œconomus, & qui recipit pecuniam ab œconomo malè res domini ſui diſpenſante. Unde non licet eam retinere. *Sine cauſa enim* (inquit Toletus, l. 5. cap. 83.) *non habet locum in foro interiori & coram Deo diſpenſatio, ſed tantum in foro exteriori. Unde qui penſiones retinent, etiam cum diſpenſatione, ſi non adeſt cauſa legitima, ſecuri non ſunt, nec excuſantur, quia Papa dedit; nam Papa non eſt dominus bonorum Eccleſiæ, ſed ſolum univerſalis diſpenſator. Unde ſicut cum diſpenſat in voto, non facit hominem ſecurum in conſcientia, niſi cauſa adſit, ita in penſionum & Beneficiorum diſtributione. Cauſa autem hæc debet eſſe in utilitatem Eccleſiæ, cujus ſunt bona: ſi enim nulla via in Eccleſiæ hujus, vel univerſalis utilitatem tendat, non eſt cauſa legitima.* 4. Debet eſſe moderata, ita ut beneficiario relinquatur quantum ſatis eſt ad honeſtam ſuſtentationem. Ex conſuetudine non debet excedere tertiam partem fructuum, quamvis Papa ob juſtam cauſam poſſit majorem conſtituere.

III. Sicut non licet habere plura Beneficia: ita nec plures penſiones, quando una ſufficit; quia cum penſio detur in vitæ ſubſidium, ſi una ſufficiat ad honeſtam ſuſtentationem, ceſſat cauſa aliam obtinendi. *Azor, & alii.*

IV. Penſio extinguitur. 1. Morte naturali, vel civili, aut degradatione penſionarii. 2. Per matrimonium, vel profeſſionem religioſam. 3. Per varia delicta, qualia ſunt hæreſis, læſæ Majeſtatis, aut Sedis Apoſtolicæ, item percuſſionis Cardinalis, vel Epiſcopi, in cujus diœceſi percipitur penſio.

V. Penſionarius clericus, qui non eſt aliunde obligatus ad Horas canonicas, tenetur ſub mortali recitare quotidie parvum B. V. officium; & ſi omiſerit, non facit fructus ſuos ſed tenetur perceptos reſtituere fabricæ vel pauperibus, eo modo quo beneficiatus omittens tenetur. Ita ſtatuit Pius V. in Bulla *Ex proximo*, quæ viget etiam in Galliis. Nec jam conceditur penſio niſi ſub hoc onere. Tenetur etiam tonſuram & habitum clericalem gerere, ut ſtatuit Sixtus V. Conſt. 92.

DE MATUTINO PRIVATO,

Sive de tempore inchoandi Matutinum pro die ſequenti.

TABULÆ

Omnibus Breviarium Romanum recitantibus propoſitæ, Romæ editæ Typis Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ.

Ad uſum Horologii Italici.

1 Januarii	hora	21. cum quadrante.
1 Februarii	hora	20.
25 Februarii	hora	20. cum tribus quadr.
19 Martii	hora	20. cum dimidio.
11. Aprilis	hora	20. cum quadr.
1 Maii	hora	20.
1 Junii	hora	19. cum trib. quadr.
13. Julii	hora	20.
16 Auguſti	hora	20. cum quadr.
6 Septembris	hora	20. cum dimid.
28. Septembris	hora	20. cum trib. quadr.
11 Octobris	hora	21.
16 Novembris	hora	21. cum quadr.

Ad uſum Horologii Gallici.

20 Januarii	hora	ſecunda cum quadrante.
13 Februarii	hora	ſeſquiſecunda.
7 Martii	hora	ſecunda cum trib. quadr.
18 Martii	hora	tertia.
4 Aprilis	hora	tertia cum quadrante.
20 Aprilis	hora	ſeſquitertia.
10 Maii	hora	tertia cum tribus quadr.
8 Junii	hora	quarta.
30 Julii	hora	tertia cum tribus quadr.
28 Auguſti	hora	ſeſquitertia.
7 Septembris	hora	tertia cum quadrante.
24 Septembris	hora	tertia.
13 Octobris	hora	ſecunda cum quadr.
20 Octobris	hora	ſeſquiſecunda.
10 Novembris	hora	ſecunda cum quadr.
25 Decembris	hora	ſecunda.

TRACTATUS

DE VIRTUTIBUS MORALIBUS, ET VITIIS EIS OPPOSITIS.

VIrtutes Morales ſunt eæ, quæ habent pro objecto attributionis immediato actus humanos ut honeſtos, hoc eſt, conſentaneos naturæ rationali ut rationali, & legi divinæ; & pro formali ipſam honeſtatem elucentem in illis actibus. Quælibet autem virtus moralis ſeorſim ſumpta habet pro objecto materiali certos actus honeſtos ſibi proprios, & pro objecto formali ſpecialem honeſtatem elucentem in ſuis actibus.

Præter Religionem quatuor ſunt primariæ virtutes morales, à quibus aliæ dimanant, vel quibus annexæ ſunt, unde dicuntur Cardinales, nimirum Prudentia, Fortitudo, Temperantia, & Juſtitia, quæ commendantur, Sap. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (ſapientia) *& juſtitiam & virtutem, quibus utilius nihil eſt in vita hominibus.*

CAPUT PRIMUM.

De Prudentia, & Vitiis ei oppoſitis.

I. PRudentia eſt virtus oſtendens quid in quavis particulari actione agendum ſit tanquam honeſtum, vel fugiendum tanquam turpe, in ordine ad finem ultimum: nam agitur hic de perfecta prudentia, quæ propoſito vero & ultimo fine totius vitæ humanæ, nempe Deo, ſeu Dei gloria & poſſeſſione, præſcribit media ad hunc finem apta. Hinc patet quam ſit neceſſaria. *Oculi tui videant recta*. Proverb. 4. *Nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Dei*. Epheſ. 5. autem virtus moralis tum objectivè, quatenus verſatur circa eamdem materiam, decernendo & dictando quid virtus moralis proſequi, & quid fugere debeat: tum directivè, quatenus dirigit voluntatem ad eliciendos actus ſemper honeſtos, & fugiendos inhoneſtos. Non reſidet tamen in voluntate, ſed in intellectu: unde dicitur virtus intellectualis, morum doctrix.

II. Pru-

II. Prudentiæ actus ſunt benè conſultare, rectè judicare, & præcipere executionem.

III. Peccata ſpecialiter prudentiæ oppoſita, alia ſunt per defectum, ſcilicet. 1. Præcipitatio & inconſideratio; quæ ſunt peccata ejuſdem ſpeciei & gravitatis, cujus ſunt illa, quibus homo ſe exponit, præcipitanter & inconſideratè judicando, vel agendo: nam eodem præcepto prohibentur. 2. Mentis inconſtantia, qua ſine juſta cauſa mutatur ſententia. Eſt mortalis quando quis ex voto, vel charitate, vel alio præcepto tenetur graviter perſeverare in ſententiâ. 3. Negligentia, quæ eſt mortalis vel venialis prout quis negligit id, ad quod graviter vel leviter obligatur, aut adſit periculum graviter vel leviter peccandi.

Alia ſunt per exceſſum, nempe. 1. Prudentia carnis, quæ propoſito malo fine, nempe bono creato inordinatè expetito, præſcribit media ad hunc finem aſſequendum apta. Eſt mortale ei obſequi in re gravi, nam, Roman. 8. *Prudentia carnis mors eſt .... Sapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubjecta.* 2. Aſtutia, quæ eſt notitia mediorum pravorum, occultorum, ad fallendum aptorum, cum affectu exequendi conjuncta. Eſt mortalis vel venialis pro ratione affectus cui ſubeſt, & damni quod proximo obvenit, & pravitatis medii. Ad hanc revocantur dolus & fraus, quæ in eo inter ſe differunt, quod dolus ſit aſtutiæ executio tum verbis, cum factis: fraus autem ſolis factis. 3. Nimia ſollicitudo temporalia acquirendi, vel conſervandi, quæ prohibetur, Matth. 6. *Ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis &c.* Mortalis eſt, cum ex ſollicitudine violatur gravis obligatio, vel cùm in ea re creata ponitur finis ultimus; ut facit, qui ex affectu illius peccat mortaliter, vel ſic peccare paratus eſt, potius quam re illa carere.

CAPUT II.

De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppoſitis.

Quæſt. I. QUid eſt Fortitudo, & quænam ſunt vitia ei oppoſita?

Reſp. 1. Fortitudo eſt virtus, quæ animum ſecundum rectam rationem & legem divinam moderatur circa ea, quæ acerba & terribilia ſunt; ita ut nec pravo timore, nec temeritate quidquam agat aut omittat contra rectam rationem & legem divinam. Quare moderatur timorem, audaciam, & triſtitiam in gravibus malis, & periculis, præſertim mortis. Sive Fortitudo eſt, virtus moralis inclinans voluntatem ad aggredienda pericula & ardua, ad perferendum labores & gravia mala, ſecundum rectam rationem & voluntatem divinam. De qua virtute agit S. Paulus, Epheſ. 6. his verbis: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias diaboli ... ut poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.* Et 1. Corinth. 16. *State in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Fortitudinis actus ſunt aggreſſio & perpeſſio.

Reſp. 2. Peccant contra fortitudinem per exceſſum & defectum timoris, & audiendi: unde quatuor ſunt vitia ei oppoſita. 1. Timiditas ſeu timor inordinatus, cum timetur quod, vel quando non oportet, vel plus quam oportet. 2. Animi ſtupiditas, qui eſt defectus timoris rationabilis; ut cum quis mala ſeu pericula non formidat nec cavet, quæ, vel quando, vel quantum oportet formidare & cavere. 3. Audacia ſeu temeritas, quæ eſt exceſſus in audendo vel aggrediendo, quando, ubi, quomodo non oportet. 4. Ignavia, quæ eſt defectus audendi, ut cum quis non aggreditur vel non ſuſtinet quod, & quando, & ſicut recta ratio dictat.

Quæſt. II. *Quænam ſunt virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his oppoſita?*

Reſp. Sunt quinque ejuſmodi virtutes, nimirum.

I. Magnanimitas, quæ eſt virtus ad contemptum rerum caducarum, & ad opera magna ac heroica qua talia in omni virtutum genere inclinans. Quare licet verſetur circa opera ardua aliarum virtutum, eſt tamen ſpecialis virtus, quia ad illa inclinat ex motivo proximo ſibi proprio, nempe quia ſunt magna & ardua, hoc eſt, conſentanea animo magno, & generoſo, ad maximam dignitatem, perfectionem, ad amicitiam ac filiationem Dei, beatitudinemque deſtinato, & magnis gratiæ præſidiis inſtructo.

Ei per exceſſum opponuntur præſumptio, ambitio, & vana gloria, de quibus dixi in tractatu de Peccatis. Per defectum vero puſillanimitas, quæ eſt vitium, quo quis ex animi pravitate, nimiaque abjectione recuſat tendere in id quod eſt ſuæ potentiæ proportionatum, detrectatque officium, vel res magnas, quibus gerendis aptus eſt cum auxilio Dei; ſuamve authoritatem, dignitatem, & privilegia negligit; cùm id ne-

ceſſarium vel utile eſt ad Dei honorem, aut aliorum utilitatem. Eſt mortale vel veniale peccatum, prout ſub mortali, vel veniali tenetur ſuſcipere id quod detrectat, vel tueri id, quod negligit.

II. Humilitas eſt virtus, quæ vera noſtri cognitione appetitum excellentiæ propriæ ſecundùm rectam rationem & Dei voluntatem moderatur, ne inordinatè extollamur, & inclinat ad vilitatem noſtram ac ſubjectionem erga Deum actibus internis & externis agnoſcendam ac profitendam, atque omnem gloriam ac honorem Deo ut bonorum omnium authori tribuendum.

Ejus actus præcipui ſunt. 1. Agnoſcere ſe ex ſeipſo nihil eſſe, nihilque, ſed omnia accepiſſe a Deo; imò ſe eſſe peccatorem, adeoque ſuppliciis & omni contemptu dignum. 2. Nihil ſibi adſcribere, ſed ſeipſum contemnere, omnem honorem, gloriam ac laudem Deo ut bonorum omnium authori attribuere. 3. Neminem contemnere, nemini velle præponi, ſed omnes ſibi animo præferre, conſiderando aliorum perfectiones ac virtutes, ſua verò vitia & peccata, juxta illud, Philip. 2. *In humilitate ſuperiores ſibi invicem arbitrantes.* 4. Subjicere ſe in omnibus Deo, & ſuperioribus ut Dei Miniſtris propter Deum. 5. Laudes & honores, quantum recta ratio permittit, fugere, ea propter ſe nunquam quærere, nec partis delectari. 6. Contemptus, contumelias, & humiliationes æquo animo propter Deum exemplo Chriſti ferre, imò & diligere. 7. In rebus externis & functionibus, quantum in ſe eſt, amplecti ſemper id, quod eſt abjectius & minus honoratum, habita tamen ratione decoris, dignitatis, & officii.

Humilitas eſt virtus præſtantiſſima, virtutum procreatrix, & radix ſummæ ac æternæ gloriæ, juxta illud Chriſti, *Qui ſe humiliat exaltabitur*, Luc. 14. & 18. eſtque neceſſaria ad ſalutem, imò eſt fundamentum aliarum virtutum, ſicut ſuperbia eſt radix omnis peccati. Ei opponitur non ſolum ſuperbia, ſed etiam inordinata ſui ſubjectio, quæ fit cum injuria aut neglectu muneris proprii, aut jactura ſtatus ſui, vel damno eorum, quibus prodeſſe debes: ut ſi pater infra filium, ſuperior infra ſubditum exterius ſe abjiciat; nam humilitas inclinat ad ſui abjectionem, juxta rectam rationem, & ut decet. Unde illud, Eccli. 9. *Eſt qui ſe nimium ſubmittit.*

III. Magnificentia, quæ eſt virtus inclinans ad magna opera externa magnis ſumptibus efficienda, quando recta ratio dictat; & præcipuè ad ea, quæ pertinent ad honorem Dei. Differt à liberalitate, quod hæc circa ſumptus mediocres, & ordinarios, illa circa majores verſetur. Ei opponitur per exceſſum profuſio, qua quis majores ſumptus facit, quam ratio dictat. Eſt mortalis ratione gravis damni proximo illati, ut ſi propterea debita non ſalvas, eleemoſynas omittas &c. Per defectum verò parvificentia, qua quis, præ animi anguſtia, opus magnos ſumptus requirens non audet ſuſcipere quando oportet, vel ſuſceptum relinquit, vel non decore perficit. Eſt mortalis, ſi graviter quis ad opus magnum teneatur, v. gr. ex voto, promiſſione &c.

IV. Patientia, qua in rebus adverſis mœror temperatur, & mala præſentia æquo animo tolerantur. Eſt maxima virtus & valde neceſſaria. *Patientia opus perfectum habet, ut ſitis perfecti & integri, & in nullo deficientes.* Jac. 1. *Patientia vobis neceſſaria eſt, ut voluntatem Dei facientes reportetis promiſſionem*, ad Hebr. 1. Opponitur per exceſſum impatientia, qua quis plus juſto de malis dolet. Poteſt eſſe mortalis ratione ſcandali, vel mali, quod quis ex impatientia facit, optatve, vel præcepti violati. Per defectum inſenſibilem ſeu animi duritiem, cum quis ob animi ſtuporem nec propriis, nec alienis malis movetur.

V. Perſeverantia, ſeu conſtantia, quæ inclinat & firmat ad perſiſtendum in opere bono, & non obſtante moleſtia ac difficultate quantumvis diuturna, quandiu recta ratio dictat. Ei opponitur per exceſſum pertinacia, qua quis proprium ſenſum, vel agendi propoſitum retinet quando non oportet, vel plus quam oportet: per defectum inconſtantia in agendo, qua quis ſine juſta cauſa à bono propoſito deſiſtit. Utraque eſt mortalis vel venialis pro ſubjecta materia, ſeu prout gravis vel levis obligatio violatur. Eſt autem ſemper veniale ſine juſta cauſa propoſitum bonum mutare, vel ab eo bene cæpto deſiſtere in re non præcepta, quia inordinatum eſt contra rectam rationem, leviter & ſine rationabili cauſa bonum propoſitum mutare, vel ab inchoato bono diſcedere.

Nota. Per ſe loquendo, gravius peccatur contra aliquam virtutem per defectum, quam per exceſſum: ſic gravior eſt ſuperbia quam nimia objectio: deſperatio quam præſumptio. Quia peccata per defectum ſunt contra id, ad quod primariò ac principaliter virtus inclinat. Sic ſpes primario inclinat ad ſperandum.

dum in Deum, & ſecundariò ad non nimium in ſe ſperandum, & ſic de aliis.

CAPUT III.

De Temperantia, & Virtutibus ei annexis.

Quæſt. I. *Quid eſt Temperantia?*

Reſp. Temperantia latè ſumpta eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem & legem divinam operationes & paſſiones humanas moderatur. Sive eſt virtus refrænans animi affectus, qui ipſum contra rectam rationem alliciunt, illoque moderans ſecundum rectam rationem ac legem divinam. *Temperantia eſt rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio*, ait S. Auguſtin. lib. 83. quæſt. 31. ſed ſic ſumpta non eſt virtus ſpecialis, nam id præſtat omnis virtus moralis in ſua materia: Juſtitia enim, v. gr. affectum à furtis & injuriis avertit.

Temperantia ſtrictè ſumpta eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem ac legem divinam moderatur appetitum & uſum rerum, quæ delectationem ſenſuum, præſertim guſtus, tactus pariunt, qualia ſunt eſculenta, poculenta, & venerea. Hinc tres ſunt temperantiæ ſpecies, nempe abſtinentia, ſobrietas & caſtitas.

Abſtinentia eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem moderatur appetitum & uſum ciborum oblectantium, atque etiam potionis non inebriantis.

Sobrietas eſt virtus, quæ appetitum & uſum potionis vim inebriandi habentis moderatur ſecundum rectam rationem. Supple ſemper, & legem divinam: nam quidquid eſt contra rectam rationem, eſt etiam contra legem Dei, cum recta ratio ſit intimatio legis divinæ æternæ.

Regula autem ac menſura cibi, potus, & ſomni ſumenda eſt ex fine proximo, ad quem iſta per ſe referuntur, qui eſt bona corporis valetudo, & idonea mentis ad ſuas functiones obeundas diſpoſitio, ſeu habitudo, ad Dei gloriam ultimatè ordinata: nam finis eſt menſura eorum, quæ ſunt ad finem. *Habet vir temperans in hujuſmodi rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam utroque teſtamento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil per ſe appetendum putet; ſed ad vitæ hujus atque officiorum neceſſitatem, quantum ſat eſt, uſurpet utentis modeſtia, non amantis affectu*, ait S. Auguſtinus, lib. de moribus Eccleſ. cap. 21. Per neceſſitatem intellige non ſolum abſolutam ac phyſicam, ſed etiam moralem, non enim illud ſolum dicitur neceſſarium vitæ humanæ ejuſque officiis, ſine quo abſolutè vivere aut ea officia omninò obire non potes; ſed etiam id, ſine quo hoc non potes commodè & convenienter tuo ſtatui, ſpectatis quoad qualitatem cibi & potus circumſtantiis ſtatus, conditionis, officii, opulentiæ, loci, perſonarum, quibuſcum vivis, & negotiorum occurrentium. Igitur ad temperantiam ſpectat nec plus nec minus cibi, potus & ſomni ſumere, quam ad bonam corporis valetudinem, & vires, ad munera ſua rectè obeunda requiſita, aptamque mentis ad ſuas functiones diſpoſitionem expediat: cum hoc diſcrimine, quod major quantitas ſit illicita; minorem autem ſubinde ſumere ob juſtam & graviorem cauſam, quam ſit robuſta valetudo corporis, v. gr. ob carnis mortificationem, vel ſatisfactionem pro peccatis, ſit laudabile, etiam ſi vires corporis imminuantur; modo tamen valetudo non nimis frangatur, nec mens reddatur ad ſuas functiones ineptior, ità ut homo ſemper valeat rectè præſtare ea, ad quæ tenetur. Ea quippe bona eſt corporis valetudo, quæ optimè mentis & animæ ſaluti ſervit: nam corporis eſt, ut animæ ſerviat ad ſuas functiones, quæ omnes ad Dei gloriam & ſalutem noſtram referri debent. Hæc autem abſtinentia major, quam ratio temperantiæ per ſe exigit, pertinebit ad aliam virtutem, ex cujus affectu ſervatur; v. gr. caſtitatem, pœnitentiam &c.

Caſtitas eſt virtus, quæ cohibet vel moderatur appetitum & uſum venereorum ac delectationis venereæ ſecundum rectam rationem & legem divinam. De qua Paulus, 2. Corinth. 7. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus*. Et 1. ad Timoth. 2. *Quietam & tranquilam vitam agamus in omni pietate & caſtitate*. Pudicitia autem vel eſt eadem virtus quæ caſtitas, vel ejus pars integralis cohibens oſcula, amplexus, aſpectus, & tactus impudicos, eorumque delectationem.

Triplex eſt caſtitas; nempe virginalis, conjugalis, & vidualis. Prima eſt voluntas conſtans & efficax abſtinendi tota vita ab omni prorſus actione & delectatione venerea. Secunda eſt voluntas conſtans & efficax abſtinendi ab omni actione & delectatione venerea cum non conjuge, & ea utendi cum conjuge ſemper juxta rectæ rationis & legis divinæ regulam. Tertia eſt propoſi-

tum

tum abſtinendi in poſterum propter Deum ab omni actione & delectatione venerea percepta in conjugio.

Abſtinentiæ opponitur gula ſtrictè ſumpta, ſobrietati ebrietas, & caſtitati luxuria, de quibus dixi in Tractatu de peccatis.

Quæſt. II. *An liceat agere ob voluptatem ſeu delectationem moderatam & per ſe licitam, eamque propter ſe appetere?*

Reſp. Neg. Quia 1. Omnis actus, qui non eſt bonus ſaltem ratione finis, hoc ipſo malus eſt, ut docet S. Auguſtin. lib. 4. contra Julian. cap. 3. *Cum facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, ſi non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur*; idque ſatis indicat Chriſtus, Matth. 12. dum ait: *Omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines; reddent rationem de eo in die judicii*, utique tanquam de peccato. Ergo omne opus otioſum moraliter eſt malum, æque ac verbum otioſum, cum ſit eadem ratio, & ſpecies ibi ponatur pro genere. At omnis actus, qui non eſt bonus, eſt ſaltem otioſus moraliter ſeu in ordine ad mores; ergo malus eſt. Jam verò actus non eſt bonus niſi habeat finem honeſtum, hoc eſt, conſentaneum naturæ rationali & legi divinæ. 2. Homo deliberatè agens tenetur ſemper agere propter finem proportionatum, ſeu conſentaneum naturæ rationali quatenus rationalis eſt, ideoque propter finem honeſtum; tenetur enim ſemper agere modo proportionato ſeu conſentaneo naturæ rationali qua rationali, alioqui ſciens ac volens deficit à conditione ſua & à dignitatis præſtantia, qua brutis excellit, ſeque ipſum deprimit ad modum agendi brutalem. Non poteſt autem agere modo proportionato naturæ rationali qua rationalis eſt, niſi agendo propter finem conſentaneum naturæ rationali, quatenus rationalis eſt. 3. Agens ob delectationem agit inordinatè & contra rectam rationem: nam pervertit rerum ordinem à Deo authore naturæ inſtitutum, ſecundum quem delectatio ex natura ſua eſt propter operationem, non autem operatio propter delectationem, ut agnovit Ariſtoteles; *Bonum delectabile*, inquit, *cum ſit inferius honeſto, ordinatur per ſe ad illud*: & docet S. Thom. 1. 2. quæſt. 4. art. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui eſt inſtitutor naturæ, delectationes appoſuit propter operationes*: ut ſcilicet faciliùs, promptiùs, meliùs, & conſtantiùs efficerentur. Itaque delectatio moderata poteſt quidem percipi, & appeti ut medium, ſed non ut finis; cum inordinatum ſit, velle ſiſtere in eo tamquam fine actionis; quod Deus inſtituit ſolum ut medium ad actionem melius, promptius & conſtantius faciendam. 4. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 8. *Comedere & bibere uſque ad ſatietatem ob ſolam voluptatem, non eſt peccatum; modò non obſit valetudini; quia licitè poteſt appetitus naturalis ſuis actibus frui*; hoc eſt, ſiſtere in delectatione actuum tanquam in fine obtento. 9. *Opus conjugii ob ſolam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.*

Hinc manducare etiam moderatè, audire muſicam, odorari florem, & ſimilia oblectamenta capere ob ſolam delectationem, per ſe loquendo eſt venialis culpa.

Quæſt. III. *Quænam ſunt virtutes Temperantiæ annexæ?*

Reſp. Sex. Manſuetudo, Clementia, Studioſitas, Modeſtia, Eutrapelia, & Circumſpectio.

I. Manſuetudo eſt virtus, quæ iram moderatur juxta rectam rationem ſic, ut non iraſcamur, niſi quando, quantum, cui, & quomodo oportet. De qua Apoſtolus, ad Tit. 3. *Admone illos . . . . neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.*

Ei opponitur per exceſſum iracundia, de qua alibi; per defectum verò nimia diſſimulatio, cum nempe ex iræ defectu mala impunita manent, ne quis iraſcatur ubi, quando, quantum & quibus oportet, ut juſtitia ſervetur, vitia corrigantur, ſcandalum tollatur &c. Eſt mortalis ex genere ſuo, cum repugnet charitati, vel juſtitiæ.

II. Clementia eſt virtus, qua ſuperior ex animi lenitate inclinatur ad pœnam debitam mitigandam, vel remittendam, quantum patitur recta ratio, juſtitia, diſciplinæ bonum, reip. ſalus, & ædificatio publica.

Ei opponitur per exceſſum crudelitas, qua quis ex animi auſteritate propenſus eſt ad exigendam pœnam ultra meritum culpæ. Eſt ex genere ſuo mortalis, cum repugnet charitati & juſtitiæ. Per defectum verò nimia lenitas, qua quis pœnam remittit aut mitigat, ubi ſeveritate utendum recta ratio dictat, ad delinquentem emendandum, ſervandam diſciplinam &c. Eſt culpa gravis vel levis, pro ratione damni vel ſcandali, quod ex ea provenit.

III. Studioſitas eſt virtus, quæ ſecundum rectam rationem moderatur appetitum ſciendi, & ipſum ſtudium, ita ut quis ea ſolum

velit

velit ſcire, quæ ipſius conditioni & capacitati conveniunt, & ſtudeat ea diligentia qua oportet, iis rebus, quibus oportet, ex debito fine, & in debitis circumſtantiis loci & temporis. Unde ejus eſt, refrænare affectum inordinatum cognoſcendi, moderari ſtudium, incitare ad diligenter addiſcendum res neceſſarias & convenientes.

Ei opponitur per exceſſum curioſitas, quæ eſt inordinatus appetitus cognoſcendi. Eſt autem inordinatus vel ex parte objecti, & tunc definitur: Appetitio vel cura ſuperflua cognoſcendi ea, quæ ad ſe non pertinent, ſive quæ nec ad propriam, nec ad proximi utilitatem, nec ad Dei honorem conducunt. Vel ex parte modi, ut ſi ea, quæ ad te ſpectant, velis addiſcere tempore non congruenti, vel laboribus immodicis, & corpori vel menti noxiis.

Curioſitas eſt mortalis. 1. Ratione objecti prohibiti, v. g. ſi legas libros ab Eccleſia aut ſuperioribus prohibitos, aut velis ſcire ea, quæ dicuntur in confeſſione &c. 2. Ratione medii, ſi adhibeatur graviter illicitum, ut ſuperſtitioſum &c. vel ratione finis mortaliter mali. 3. Ratione periculi peccandi mortaliter, ut ſi legas libros contra fidem aut bonos mores &c. 4. Si per ſtudium minus utile homo impediatur ab addiſcendis iis, quæ ſcire tenetur. 5. Ratione nocumenti ſeu damni, ut ſi ob immoderatum ſtudium valetudo graviter lædatur. 6. Si quis ab alio ſcire vult, quod ſub mortali revelare nequit. 7. Ratione injuriæ gravis, ut ſi quis litteras alterius clauſas ſine conſenſu ejus, à quo vel ad quem ſcribuntur, ſaltem prudenter præſumpto, aperit & legit: nam tunc violatur jus, quod quiſque habet, ne arcana conſilia & negotia litteris commiſſa ſine ejus conſenſu cognoſcantur. *Ita Navarrus, Toletus, Layman & alii.* Unde eſt mortale contra juſtitiam, litteras alienas legere, quando continent ſecreta magni momenti, vel ea quæ multum expedit non innoteſcere, vel quæ multum optat celari is, à quo vel ad quem ſcribuntur, vel quando timeri poteſt inde ſecutura aliqua infamia vel aliud damnum grave. Cum autem id omne ante aperitionem ignoretur, ideò litterarum alienarum aperitio lectioque ordinariè mortalis eſt ob mortale periculum lædendi jus ſecreti in re gravi. Id etiam eſt contra fidem publicam, cui ſigilla litterarum credita intelliguntur.

Multi docent eſſe ſolùm veniale litteras à domino dilaceratas & in publicum projectas ex ſola curioſitate colligere, junctiſque partibus legere; quia tunc habentur pro derelictis. Sed hoc alii negant; quia dominus lacerando ſatis oſtendit ſe non derelinquere jus, quod habet ad ſecretum litterarum. Imprudenter quidem agit, partes laceratas in publicum projiciendo; ſed imprudentia alicujus non privat illum jure ſuo.

Item peccat contra juſtitiam, qui alterius ſcripta ipſo invito legit, & quidem mortaliter, ſi fiat cum gravi damno, vel alter valde cupiat eſſe ſecreta, graviterque ſit laturus. Excipe, niſi conſtaret ſcripta vergere in damnum injuſtum communitatis, vel etiam privati; nemo enim habet jus ad medium injuſtum. Poſſunt quoque litteræ aperiri authoritate publica, nempe Principis, Magiſtratus, cum id exigit bonum commune, cui jura privatorum ſubordinantur. Sed ii, qui ſecreta legerint, tenentur celare. Parentes habent etiam jus aperiendi litteras liberorum curæ ſuæ ſubjectorum.

Curioſitas autem, qua non læditur graviter charitas, nec juſtitia, eſt per ſe ſolum venialis, ſecluſo periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi: quia non eſt per ſe magna inordinatio, quod quis plus æquo appetat cognitionem rerum ſibi non neceſſariarum aut utilium; vel præcisè id, quod ad ſe non pertinet, cognoſcere velit ſine gravi injuria alterius, aut ſupervacaneam in eo curam ponat, modo neceſſaria non negligat.

Per defectum adverſatur ſtudioſitati negligentia, quæ eſt voluntaria omiſſio ſtudii vel inquiſitionis ad diſcendum, quæ quiſque ſcire vel diſcere tenetur. Eſtque peccatum grave vel leve pro gravitate vel levitate rei, quæ ſciri debet, ſpectato ejus fine. Hinc gravis negligentia diſcendi obligationes ſuas, ſive proprias ſui muneris ſeu officii eſt ſemper mortalis.

IV. Modeſtia duplex eſt: una eſt modeſtia motuum externorum, quæ motus & geſtus corporis externos moderatur ſecundum rectam rationem, ita ut congruum eſt perſonæ ſpectatæ tum in ſe, tum in ordine ad eos quibuſcum verſatur, & ad locum, tempus, ſtatum &c. *Hoc eſt enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique ſexui & perſonæ reddere*, ait S. Ambroſius, lib. 1. de officiis, cap. 9.

Ei opponitur per exceſſum petulantia & inſolentia, qua non ſervatur decorum in voce, geſtu, & aliis moribus externis corporis; ut ſi quis vocem nimium attollat, geſtus

geſtus aut greſſus inſulſos habeat, ſi Religioſus mores aulicos ſectetur &c. Per defectum morum ruditas ſeu ruſticitas.

Altera eſt modeſtia cultus, ſeu parcitas, qua in cultu ornatuque corporis, & apparatu rerum externarum, domus, ſupellectilis, conviviorum &c. ſervatur mediocritas, & congruitas ad perſonam, facultates, ſtatus conditionem, approbatam conſuetudinem; & ad tempus, locum &c. Contra hanc peccatur. 1. Per luxum, excedendo modum conſuetum & convenientem conditioni ac facultati perſonæ in veſtibus, conviviis, ſupellectili &c. Item aſſumendo veſtem alterius ſexus. *Cultus exterior* (inquit S. Thom. 2. 2. quæſt. 196. art. 2. ad 3.) *debet competere conditioni perſonæ ſecundum communem conſuetudinem. Et ideo de ſe vitioſum eſt, quod mulier utatur veſte virili, aut è converſo: & præcipuè quia hoc poteſt eſſe cauſa laſciviæ, & ſpecialiter prohibetur in lege .... Poteſt tamen quandoque hoc fieri ſine peccato propter aliquam neceſſitatem, vel cauſa ſe occultandi ab hoſtibus, vel propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliquid aliud hujuſmodi*. 2. Ratione affectus inordinati, quando nimium ſtudium in hujuſmodi rebus ponitur, ut ſæpe faciunt fœminæ, multum temporis tam pretioſi in ſe ornandis collocantes. 3. Per defectum, & dicitur Sordiditas, qua non ſervatur decorum in cultu corporis, & rerum ſuarum.

Porro peccata contra utramque modeſtiam interdum ſunt mortalia, ſcilicet, ratione ſcandali, damni, pravi finis &c. Sic exceſſus in ornatu & apparatu externo eſt mortalis ratione affectus, ſi ſit cauſa non ſolvendi debita, non dandi eleemoſynas neceſſarias, non collocandi liberos in ſtatu convenienti, vel alia non præſtandi ad quæ quis tenetur: vel ratione affectus graviter immoderati, ut ſi propter ornatum aliquis ſit paratus peccare mortaliter: vel ratione ſcandali, quod ſæpe dant mulieres in modo ſe exornandi, qui ad luxuriam alliciat intuentes, ut revera alliciunt mulierum reſeratus ſinus, cæteræque corporis nuditates, ut docet Sanctus Carolus, in inſtruct. confeſſar.

Quod ad larvas & perſonatus attinet, hæc propter immodeſtiam, & nimiam mentis divagationem ſunt peccata venialia; mortalia vero, ſi in talibus circumſtantiis adhibeantur, ut ad libidinem incitent, vel libidini præbeant occaſionem, ut ſæpe contingit.

Sed an mulieres peccent, ſi ſe ornent ad placendum viris?

Sic reſpondet S. Thom. 2. 2. q. 169. art. 2. *Si mulier conjugata ad hoc ſe ornet, ut viro ſuo placeat, poteſt hoc facere abſque peccato. Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & ſunt in ſtatu non habendi, non poſſunt abſque peccato appetere placere virorum aſpectibus ad concupiſcendum, quia hoc eſt dare eis incentivum peccandi. Et ſi quidem hac intentione ſe ornent, ut alios provocent ad concupiſcentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non ſemper eſt peccatum mortale, ſed quandoque veniale. Et eadem ratio quantùm ad hoc eſt de viris*. Et ad 2. ait: *Mulierum fucatio eſt quædam ſpecies fictionis, quæ non poteſt eſſe ſine peccato .... Non ſemper tamen talis fucatio eſt cum peccato mortali, ſed ſolum quando fit propter laſciviam, vel in Dei contemptum*.

V. Eutrapelia ſeu jucunditas eſt virtus, quæ inclinat ad ſervandum modum ac decorum in dictis & factis ludicris ad animi recreationem inſtitutis.

Contra illam peccatur per exceſſum. 1. Ratione objecti, ſi immodeſtum, petulans, contumelioſum, injurioſum, obſcœnum, periculoſum, vel prohibitum jocandi aut ludendi genus uſurpetur. 2. Ratione circumſtantiarum, ſi genus ludendi vel jocandi alioqui licitum exerceatur in loco vel tempore indebito, modo indecoro, nimis diù, vel contra dignitatem perſonæ illud uſurpantis, vel ejus, coram qua uſurpatur. 3. Ratione immodici affectus. *Caveamus* etiam *ne dum relaxare animum volumus, ſolvamus omnem harmoniam, quaſi concentum quemdam bonorum operum*, ait S. Ambroſ. lib. 1. de offic. c. 20.

Per defectum verò peccatur, cum quis ex animi auſteritate ſeu moroſitate omnem honeſtam animi recreationem ſibi neceſſariam repudiat, vel in aliis impedire conatur.

VI. Circumſpectio eſt virtus, quæ ſermones moderatur ſecundùm rectam rationem, & legem divinam, ita ut non loquamur niſi quando, ubi, quæ, quibus & quomodo oportet. Eſt valde neceſſaria, quia ex ejus defectu innumera admittuntur peccata; nam *lingua ignis eſt, univerſitas iniquitatis*. Jac. 3.

APPENDIX.

De Jejunio Eccleſiaſtico.

Quæſt. I. QUænam *ad illud requiruntur?* *Reſp.* 1. Tria. Abſtinentia à carnibus, atque etiam ab ovis & lacticiniis; nam hæc ſunt etiam prohibita jure communi, eo quod ex carne originem ducant, & multum nutriant, canon. 6. diſt. 4. ex S. Gregor. ibi: *Par eſt, ut quibus diebus à carne animalium abſtinemus, ab omnibus quoque, quæ ſementinam carnis trahunt originem, jejunemus, à lacte, videlicet, caſeo, & ovis.* Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non eſt evidens, quod conſuetudo non comedendi ova & lacticinia in quadrageſima obliget.* Verùm hac in re ſpectanda eſt cujuſque regionis legitima conſuetudo, nam quibuſdam in locis eſus ovorum & lacticiniorum omnibus jejuniorum diebus prohibetur, in pleriſque verò ſolùm in quadrageſima: imò dicunt in quibuſdam, ut in Germania, ne in quadrageſima quidem. S. Thom. 2. 2. quæſt. 147. art. 8. ad 3. ait: *In jejunio quadrageſimali interdicuntur univerſaliter etiam ova & lacticinia. Circa quorum abſtinentiam in aliis jejuniis diverſæ conſuetudines exiſtunt apud diverſos, quas quiſque obſervare debet ſecundùm morem eorum, inter quos converſatur.*

2. Abſtinentia à pluribus refectionibus, ita ut intra ſpatium diei naturalis non niſi ſemel corpus reficiatur. Sic enim Eccleſia vult per jejunium corpus caſtigari, & concupiſcentiam coerceri, ut tamen natura ipſa non notabiliter lædatur: multum autem læderetur, ſi una refectio non permitteretur; & corpus non caſtigaretur, nec concupiſcentia ſatis coerceretur, ſi permitterentur duæ. Hæc refectio debet eſſe continua, alioqui non eſſet una, ſed repetita. Si quis tamen ob urgentis negotii cauſam ab illa nondum ſufficienter ſumpta diſcedat, poteſt confecto negotio ad rem redire, eamque perficere; quia ſpectatis circumſtantiis, & ex intentione cenſetur unica moraliter refectio. Secùs, ſi ſatis refectus ab ea diſceſſerit. Non licet autem diu protrahere prandium, nam hoc eſſet æquivalenter duplicem refectionem ſumere: idem enim eſt in ordine ad nutriendum corpus, ſumere novam, aut diu continuare eamdem refectionem, quæ reipſa erit moraliter & virtualiter multiplex. Nec refert, quod non ſemper edatur, ſed fiat confabulatio; nam interea concoquit ſtomachus cibos ſumptos, qui ſufficiebant pro integra refectione, & alii ſubſtituuntur.

Hinç qui die jejunii manè comedit etiam inculpatè, puta ex inadvertentia, tenetur eo die abſtinere ab alia refectione, ſi poteſt ſine gravi incommodo; quia jejunium adhuc quoad unicam refectionem ſervare poteſt. *Leſſius.*

3. Certum tempus refectionis, quod nunç ex recepta conſuetudine eſt circa meridiem, ita ut non liceat ſine juſta cauſa hanc horam anticipare, ut conſtat ex ſenſu & praxi Eccleſiæ. Poteſt tamen pro arbitrio differri refectio uſque ad horam tertiam pomeridianam, vel ſolis occaſum, ante quod tempus olim erat vetita, ſaltem in quadrageſima.

Quæſt. II. *An præceptum jejunii per ſe obligat ſub mortali?*

Reſp. Affirm. Conſtat 1. ex SS. Patribus, Baſilio, orat. 11. de jejunio, Gregorio Nazianzeno, epiſt. 74. Hieronymo, epiſt. 54. Cyrillo Alexandrino, homil. 1. Paſchali, & aliis; ex variis Conciliis, & ex conſenſu Doctorum & fidelium. 2. Quia res præcepta capax eſt gravis obligationis (cùm ſit opus virtutis in ſuò genere grave) & ab Eccleſia abſolutè præcipitur. Præcepta autem obligant pro gravitate materiæ, ſaltem dum ſuperior expreſsè non declarat ſe velle tantùm leviter obligare. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Frangens jejunium Eccleſiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, niſi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult ſe ſubjicere præcepto.*

Hinc peccat mortaliter. 1. Qui die jejunii, vel abſtinentiæ carnium comedit ſine neceſſitate tamen; niſi excuſet à mortali materiæ parvitas, quæ communiter admittitur, eo quod prohibeantur carnes prout nutritivæ, ſeu refectivæ virium, at parum carnis parùm nutrit: ergo etiam parum, ſeu ſub parva culpa, & non graviter prohibetur; Hæc tamen parvitas difficilè conſtitui poteſt. 2. Qui veſcitur ovis aut lacticiniis, niſi permiſſa ſint ab Epiſcopo, vel legitima conſuetudine. 3. Qui aliquid notabile extra unam refectionem, & collatiunculam comedit, etiam interruptim.

An autem mortale ſit tempus refectionis notabiliter anticipare ſine juſta cauſa?

Controvertitur. Layman cenſet olim quidem notabilem anticipationem fuiſſe mortalem, nunc verò ſpectata hodierna Eccleſiæ conſuetudine eſſe ſolùm venialem. Sed

Covarruvias, Navarrus, Sanchez, Comitolus, Azor, Reginaldus, & alii docent, etiam nunc eſſe mortalem, & probant. 1. Ex ſenſu fidelium & ex fine jejunii. 2. Ex cap. *Solent*, de conſecr. diſt. 1. *Nullatenus jejunare credendi ſunt, ſi ante manducaverint, quam veſpertinum celebretur officium*. Et, ex Concilio Rothomag. anno 1502. c. 22. *Nullus in quadrageſima prandeat, antequam, hora non peracta, veſpertina incipiat. Non enim jejunat, qui ante manducat*. Ergo ex mente Eccleſiæ tempus refectionis lege vel conſuetudine univerſali ſtatutum, eſt conditio pertinens ad ſubſtantiam præcepti, vel ad modum ſubſtantialem illius. Nam etſi in anticipatione horæ diſceſſum ſit ab inſtituto veteris Eccleſiæ, non tamen in eo quòd certa hora ſervetur, quam non liceat comedendo prævenire. 3. Ex S. Thom. in 4. diſt. 15. quæſt. 3. art. 4. quæſt. 3. *Ille jejunium ſolvit, qui Eccleſiæ determinationem non ſervat. Unde cùm Eccleſia inſtituerit certum tempus comedendi jejunatoribus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium ſolvit*. 4. Quia tunc violatur præceptum in re notabili, & quæ multum pertinet ad rationem jejunii eccleſiaſtici. Sylvius. Porrò juxta multos nulla eſt culpa, ſi ob juſtam cauſam, qualis eſt iter neceſſarium faciendum, tempus illud notabiliter antevertatur, eò quòd in uſu receptum ſit apud doctos & probos; & faciliùs excuſatio in hoc locum habeat, quàm in aliis ad jejunium requiſitis, cum refectionis tempus ad finem jejunii minùs conducat.

Quæſt. 3. *Quid dicendum de Cœnula ſeu Collatiuncula?*

Reſp. 1. Hæc conſuetudine inducta eſt, & ab Eccleſia tolerata, ideoque ex probata piorum, ac timoratorum conſuetudine in qualibet regione, ſcientibus, & annuntiantibus Eccleſiæ Prælatis, determinanda eſt, ſecundùm quantitatem, & qualitatem ciborum. De quantitate id univerſim dici poteſt, eam debere eſſe valde modicam, ne cœnula convertatur in cœnam; juxta multos non debere eſſe eamdem pro omnibus & ubique, ſed diverſam pro diverſitate complexionum, laborum, & regionum, quarum aliæ aliis calidiores ſunt: unde fit ut alii minore cibo quàm alii indigeant. In variis locis conſuetudo plus permittit in Vigilia Nativitatis, & in Cœna Domini, quàm aliis diebus. Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valde nutriunt, qualia ſunt ova, piſces, legumina cocta; ignis enim coctio materiam nutritioni aptiorem efficit; ut pro-
n de corruptela ſit, inquit Azor, ſi ſumantur legumina & piſces. Nam cum lex jejunii unicam refectionem permittat, inductaque ſit conſuetudine cœnula, in hac iis ſolùm cibis licet uti, qui ipſa conſuetudine ſunt approbati, quales ſunt leviores, ut fructus, & pro more regionis parum caſei. Licet tamen ſumere juſculum ex leguminibus coctis ob neceſſitatem, ita ut habeat rationem medicinæ potiùs quàm cibi: nam ex S. Thom. medicinarum aſſumptio non ſolvit jejunium.

Reſp. 2. Non licet cœnulam ſumere manè ante meridiem: quia Eccleſia præcipit & canones præſcribunt, ut nil ſumatur in cibum ante horam conſuetam, quæ circiter meridiem eſt. Imò non licet cœnulam ſumere etiam circa meridiem, dilata ad veſperam cœna, niſi juſta cauſa ſubſiſtat, ut ratione negotiorum per diem gerendorum, hoſpitum, itineris, vel ſi quis aliter non poſſet noctu dormire. *Ita Navarrus, Azor, Leſſius, Layman, dicens hanc eſſe communem ſententiam*. Quia conſuetudo cœnulam permittens habet, ut nocte tantum ſumatur, niſi adſit juſta cauſa excuſans; quæ tamen ſi abſit, juxta multos erit ſolùm veniale; quia non violatur jejunium quoad ſubſtantiam, ſed ſolum variatur ejus circumſtantia non ſubſtantialis.

Quæſt. IV. *An qui ex juſta cauſa diſpenſatus eſt in abſtinentia carnis, hoc ipſo liberatur abſtinentia ab altera refectione?*

Reſp. Neg. Quia. 1. Iſtæ duæ abſtinentiæ, quas lex jejunii præſcribit, ſunt à ſe invicem ſeparabiles, & ſeorſim conducunt ad finem præcepti, videlicet macerationem carnis; & cauſa diſpenſationis ſufficiens pro una, non ſemper ſufficit pro duabus. Cùm autem lex plures obligationes dividuas continet, qui unam exequi nequit, tenetur ad aliam, ſi poſſit. 2. Papa Romæ, & Epiſcopi in variis diœceſibus cùm diſpenſarunt in abſtinentia carnis ob cauſam pro ea ſola ſufficientem, declararunt ſe non diſpenſare in abſtinentia à pluribus refectionibus, ſed ejus obligationem relinquere. Et dicitur extare authentica de hoc Clem. XI. declaratio.

(✠) *Nota*. Licet Clemens XI. promulgato per Cardinalem Vicarium Edicto, declaraverit, quadrageſimali recurrente jejunio, eos, quibus carnium uſus juſta de cauſa permittitur, *jejunii legem obſervare debere*; tamen plures deinceps in contrariæ fuere ſententiæ; & exorta hac de re in variis Lombardiæ partibus controverſia circa ann. 1736. plura pro utraque opinione edita

fuere

fuere volumina. Bartholomæus Caſali, Petrus Coppellotti, P. Benedictus Maria Brignole, & Sebaſtianus Pauli, ſub nomine *Apoſtoli Auguſti*, uterque Congregationis Matris Dei, ſuſtinuere, iis, quibus uſus carnium conceditur, jejunandum non eſſe: contra verò Alexander Mantegazzi, Antonius Theodorus Carbonara, Ludovicus Antonius Muratori, P. Daniel Concina Ordin. Prædicatorum, aliique propugnaveruut, eos quoque jejunii legem obſervare oportere, quibus juſta de cauſa ſalubrium carnium uſus, concedatur. At SS. D. N. BENEDICTUS XIV. eximio, quo pollet reſtaurandæ diſciplinæ, corrigendorumque abuſuum ſtudio, non ſolum lites finivit, ſed etiam dubia, quæ paſſim occurrere ſolebant, explicavit; regulas pro reſtauranda, ac ſarta tecta ſervanda jejunii diſciplina conſtituit; ac methodum in diſpenſationibus ſervandam præſcripſit.

Anno 1741. Epiſtola ad omnes Catholicos Epiſcopos data, ad tollendos abuſus adverſus jejunii Quadrageſimalis obſervantiam invectos, hæc Epiſcopis inculcat: *Debitum igitur Paterna uniuſcujuſque veſtrum ſedulitatis, & charitatis officium jure poſtulat, ut omnibus notum faciatis, & annuntietis, nemini quidem ſine legitima cauſa & de utriuſque medici conſilio; multitudini verò, veluti populo aut civitati, aut genti indiſcriminatim integra, nonniſi graviſſima, & urgente neceſſitate, & in caſibus per Sacra Canonum ſtatuta præſcriptis, cum debita Apoſtolicæ hujus S. Sedis reverentia, à Quadrageſimali jejunio diſpenſationem, toties, quoties opus fuerit, concedendam, nec audacter fidenterque uſurpandam, nec ſuperbè & arroganter ab Eccleſia ſicut alibi in more poſitum eſſe accepimus, eſſe poſtulandam. Graviſſimam verò urgentemque neceſſitatem etſi non eſt cur vobis explicemus: nolumus tamen vos ignorare, cum hujuſmodi neceſſitate, & ſervandam eſſe potiſſimum unicam comeſtionem, ſicut alias hic Romæ, ac nos ipſi hoc anno urgentibus cauſis diſpenſantes, expreſſe præſcripſimus; & licitas atque interdictas epulas promiſcuè minime apponendas eſſe*. Præterea diſpenſatos moneri jubet, ut alia pia opera jejunii loco ſubſtituant.

Anno 1742. in Epiſtola ad Andream Archiepiſcopum Valentiæ, ait, ſuperiori conſtitutione ſe non ſuſcepiſſe definiendum, *an qui Eccleſiaſtica auctoritate à jejunio excuſantur, non ſolum vetitis cibis uti, ſed ejus pariter veſpertinæ abſtinentiæ fines egredi queant. Præcipimus autem Epiſcopis, eorumque delegatis, ut nemini veſcendi carnibus, aliiſque cibis vetitis veniam tribuant, niſi ſub gravi, imperata ſimul unicæ comeſtionis norma. Ita univerſale illud præceptum pro tua ſpectatiſſima vigilantia Gregi tuo indicendum jubeto*.

Anno vero 1744. 8. Julii quæſtiones ab Archiepiſcopo Compoſtellæ circa jejunii leges propoſitas, in hunc modum reſolvit.

I. Utrum, quæ in antedictis noſtris literis in forma Brevis de unica comeſtione, & de epulis non permiſcendis, præſcribuntur, ſub gravi etiam præcepto prohibentur?

Reſpondemus: *Concedentes facultatem veſcendi carnibus tempore vetito, ſub gravi teneri eaſdem facultates non aliter dare, quam geminis hiſce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comeſtionis, & non permiſcendarum epularum. Eos verò, qui hujuſmodi facultatibus utuntur, ſub gravi ad binas ipſas conditiones implendas obligari*.

II. An ii, quibus conceſſum eſt veſci carnibus, poſſint in veſpertina refectiuncula, ea quantitate carnis veſci, quæ jejunantibus permittitur?

Reſpondemus: *Non licere; ſed opus habere eo cibo, eaque uti potione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticuloſæ conſcientiæ*.

III. An qui jejunii tempore veſci carnibus permittuntur, & unica comeſtione uti debent, horam jejunantibus præſcriptam ſervare opus habent?

Edicimus, *obſervandam iis eſſe*.

IV. Quænam ſint epulæ licitæ, quæ vetantur cum interdictis conjungi?

Reſpondemus, *Epulas licitas pro iis, quibus permiſſum eſt carnes comedere, eſſe carnes ipſas. Epulas interdictas eſſe piſces, adeoque utrumque ſimul adhiberi non poſſe. Piſcibus tamen edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova, & lacticinia*.

V. An præceptum de utroque epularum genere non miſcendo dies quoque Dominicos Quadrageſimales complectatur?

Affirmatur *complecti*.

VI. Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere poſſunt ova, & lacticinia?

Reſcribimus: *Nihil in pronunciatis noſtris Apoſtolicis literis ſtatutum eſſe, quod reſpiciat gratioſum Cruciatæ Diploma. Quare, qui eo gaudent, illius tenorem ſtrictè, & conſideratè perpendant, ex ejuſque ſententia ſe gerant. Caveant autem, ne inani quapiam excuſatione ſeſe ſolutos eſſe arbitrentur præſcriptis ibi legibus*.

VII. Utrum memorata duo præcepta urgeant extra Quadrageſimam?

Reſpondetur: *Urgere extra Quadrageſimam utrumque præceptum; illud ſcilicet unicæ comeſtionis cum reliquis legibus in ſecundo, & tertio ad hæc poſtulata reſponſo expreſſis; & alterum non permiſcendi epulas licitas cum interdictis, ut in quarto poſtulato diſinitum eſt.*

Anno 1745. die 10. Junii Epiſtola, quæ eſt ad univerſos Epiſcopos, plura Eccleſiæ Paſtoribus inculcat, pro jejunii diſciplina conſervanda, & reintegranda, circa diſpenſationes generales nonniſi juſta de cauſa petendas, & concedendas. Vide tom. 1. Bull. pag. 523.)

Quæſt. V. *An toties quis peccat mortaliter, quoties die jejunii ſumit refectionem iteratam?*

Reſp. Non pauci affirmant. Quia 1. juxta omnes toties quis peccat, quoties carnes comedit; quia præceptum abſtinendi à carnibus eſt negativum, vetans ne ullo diei tempore comedantur. At præceptum abſtinendi à pluribus refectionibus eſt etiam negativum: nam non præcipit unam refectionem, ſed præcisè plures refectiones prohibet. Ergo ſicut peccatur per quaſvis comeſtiones carnium, ita & per quamlibet & ſingulas refectiones ultra unam: præcepta enim negativa violantur non ſolùm per primum & ſecundum actum, ſed etiam per quoſcumque alios ſequentes. 2. Quando vetatur, aliquid ſæpiùs quàm ſemel uno eodemque tempore fieri, non ſolùm prohibetur fieri bis, ſed etiam ter, quater &c. Sic, cum lex vetat ne fidelis ſæpiùs quàm ſemel eodem die communicet, aut ſæpiùs in vita baptizetur, non ſolùm ſecundo, ſed etiam tertio & quarto actu violatur præceptum. 3. Mortificatio carnis, quæ eſt finis legis, adhuc aliqua obtineri poteſt per omiſſionem aliarum refectionum: nam ſi quis manè & in prandio ſe refecerit, adhuc notabilis eſt mortificatio ſe abſtinere veſperi, uti fuiſſet abſtinere manè, & ſemper ſubtrahitur materia concupiſcentiæ. 4. Eccleſia ſolum permittit unam refectionem, idque ad mortificationem carnis. Ergo prohibet omnes alias, & præter ſecundam refectionem vetatur quoque alia ulterior, quæ etiam repugnat mortificationi carnis. Enim verò etſi præceptum jejunii videatur affirmativum, quoad formam verborum, inquit Sylvius, in ſe tamen continet hanc negationem. Non pluries comedes, aut non ſumes plures refectiones.

Hinc tres refectiones ſumere non licet ei, cui duæ ſufficiunt, & permiſſæ ſunt ob infirmitatem.

Quæſt. VI. *An violat jejunium qui extra refectionem conſuetam & cœnulam, aliquid bibit, vel comedit?*

Reſp. 1. Multi docent non violari potu etiam vini, modo non in ea quantitate bibatur, quæ cenſeatur eſſe in fraudem jejunii. Quia id permittit conſuetudo à tempore immemoriali: nam cùm potus ordinetur potiùs ad diſtributionem cibi per corpus, & refrigerium ſanguinis, quam ad alendum; ideo Eccleſia ejus uſum non vetuit. Idem dicunt de electuariis quibuſdam, quæ parum nutriunt, v. gr. thæo. Sed alii id negant aut non concedunt, niſi de potu neceſſario ad ſitim ſedandam, qui nihil, aut parum nutriat, & de electuariis, quæ in parciſſima quantitate, & cum neceſſitate ſumuntur, ita ut ſint loco medicinæ.

Circa hoc ſic habet S. Thomas 2. 2. q. 137. art. 6. ad 2. *Jejunium Eccleſiæ non ſolvitur niſi per ea, quæ Eccleſia interdicere intendit inſtituendo jejunium. Non autem intendit Eccleſia interdicere abſtinentiam potus, qui magis ſumitur ad alterationem, licet aliquo modo nutriat. Et ideo licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderatè potu utatur, poteſt peccare, & meritum jejunii perdere: ſicut etiam ſi immoderate cibum in una comeſtione aſſumat.* Et ad 3. *Electuaria, etiamſi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter aſſumuntur ad nutrimentum, ſed ad digeſtionem ciborum. Unde non ſolvunt jejunium, ſicut nec aliarum medicinarum aſſumptio, niſi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate aſſumat per modum cibi.*

Reſp. 2. Secundum omnes violatur jejunium, ſi extra hæc tempora ſumatur juſculum, lac, vel ſimilis potio, quæ ad nutriendum principaliter ordinatur. Quia vetantur ea omnia, quæ per ſe ac principaliter ordinantur ad nutritionem, ſive ea comedendo, ſive bibendo, aut ſorbendo ſumantur: nam hæc cibi nomine veniunt, ut docet Bellarminus, lib. 2. de bonis oper. cap. 1. Idem dic de pomis, piris, uvis recentibus, & omnibus aliis fructibus: nam hæc & ſimilia ſumere eſt juxta communem ſenſum revera comedere, non bibere, & ex ſe nutriunt. *S. Antoninus.* Licet tamen ob neceſſitatem aliquid in parva quantitate ſumere per modum medicinæ, quamvis nutriat. Sic manè pauxillum panis cum hauſtu vini ſumere licet ei, qui aliter ſine gravi incommodo non poſſet

poſſet jejunare, vel functiones animi, aut munera ſua rectè obire: nam id tum ſe habet per modum medicinæ, quæ non prohibetur diebus jejunii.

Reſp. 3. Qui exiguum quid nutritivum ſæpiùs eodem die ſumit, etſi ſine propoſito aliquid notabile ſumendi, peccat mortaliter, cum ad quantitatem notabilem ſcienter pervenit. Quia 1. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *In die jejunii qui ſæpiùs modicum quid comedit, etſi notabilem quantitatem in finem comederit, non frangit jejunium.* 2. Plura illa modica conflant ſimul magnam quantitatem, & producunt notabilem effectum, in quo uniuntur, ſcilicet notabilem nutritionem. Nam nutriunt perinde ac ſi magna quantitas continenter ſumeretur, ſingulæ enim partes cibi ſive ſimul ſive interruptè ſumantur, addunt robur & ſubſtantiam, quæ roboratio manet ſimul poſt ſumptas omnes partes. Hinc non licet bibere pro arbitrio, & toties aliquid exiguum manducare, ne potus noceat; nam ſic ſæpiùs modicum quid comedendo, perveniretur ad quantitatem notabilem, ideoque violaretur jejunium. Quantitas autem notabilis ab aliquibus cenſetur, ſi unam & dimidium, vel duas ad ſummum uncias ſuperet.

Porrò non excuſatur à culpa veniali, qui rogatus ab amico exiguum quid comedit ne inurbanus videatur; nam non eſt hæc juſta ac legitima cauſa ſolvendi ex parte jejunium; nec licet unquam peccare vel leviter. *Azor, & alii.*

Quæſt. VII. *Quinam excuſantur à lege Jejunii?*

Nota. Certum eſt omnes Chriſtianos poſt 21. annum completum teneri ad jejunium ab Eccleſia præceptum, niſi juſta ex cauſa excuſentur. Nam nemo qui poteſt, excipitur, & lex eſt univerſalis, ut conſtat ex ſenſu Eccleſiæ, & cauſa hujus præcepti in omnibus locum habet; nam omnes egent mortificatione carnis, & caſtigatione corporis ut ſubjiciatur ſpiritui, & Deo ſatisfiat pro peccatis.

Reſp. Quoad abſtinentiam ab altera refectione excuſantur generatim omnes, qui ſine gravi incommodo ſeu damno jejunare non poſſunt. Speciatim verò hi. 1. Ægroti, infirmi, item convaleſcentes, quos infirmitas valde extenuavit, quia iis non ſufficit una refectio, ſed indigent crebriore & modica. De ſufficienti gravitate infirmitatis conſulendus eſt prudens Medicus; nam ratione officii & peritiæ ad ipſum ſpectat hoc judicium. Quod ſi cauſa ei eſt dubia & incerta, authoritate ſuperioris opus eſt; quia tunc neceſſaria eſt Juris relaxatio, ad quam Medicus vel Confeſſarius poteſtatem non habet. *Azor.* Qui autem ob infirmitatem non poſſunt jejunare omnibus diebus Quadrageſimæ, ſed poſſunt aliquot dies cujuſque hebdomadæ, v. g. alternis, vel duobus &c. tenentur illis diebus, quibus non habent juſtam cauſam non jejunandi. Nam cum ſingulis diebus ſit affixa nova obligatio jejunandi, & hæc non tollatur niſi per juſtam cauſam; ſi aliquot diebus impleri poſſit obligatio, tunc ea urget. Qui verò dormire nequeunt, niſi ſumpta cœna, non ideo excuſantur à Jejunio, cum poſſint illud ſervare ſine gravi incommodo, v. gr. collatiunculam circa meridiem ſumendo, & integram refectionem ſerò: nam præceptum obligans ad aliquid, ſimul obligat ad media ſaltem non valde difficilia, licèt non ordinaria.

2. Prægnantes, & nutrices: nam egent cibo pro ſe & pro fœtu vel prole, & Jejunium iis graviter noceret.

3. Pauperes, qui non habent quod uni juſtæ refectioni ſufficiat. Sed, ut (ait S. Thom. q. 147. art. 4. ad 4.) *Pauperes qui poſſunt ſufficienter habere, quod eis ſufficiat ad unam comeſtionem, non excuſantur propter paupertatem à Jejuniis Eccleſiæ; à quibus tamen excuſari videntur illi, qui fruſtatim eleemoſynas mendicant, qui non poſſunt ſimul habere quod eis ad victum ſufficiat.*

4. Pueri ante annum 21. completum non obligantur ex generali Eccleſiæ conſuetudine ſic communiter recepta, & intellecta ſecundum communem Doctorum ſententiam, inquit Sanchez. Ratio eſt: quia cum uſque ad hoc tempus communiter creſcant ac firmentur hominum corpora, egent frequentiore cibo, non ſimul, ſed pluribus vicibus ſumpto, *tum propter debilitatem naturæ, cum propter neceſſitatem augmenti, quod fit de reſiduo alimenti*, ait S. Thom. art. 2. ad 2. Nec obſtat quod aliqui ante hoc tempus non indigeant frequenti cibo, quia legiſlator *attendit id quod communiter & in pluribus accidit*, ait S. Thomas, monens conveniens eſſe ut adoleſcentes jejunent plus vel minus ſecundum modum ſuæ ætatis, ut cum tempus obligationis advenerit, faciliùs eam exequantur; & præſertim ut carnis concupiſcentias, quibus tunc exæſtuat natura corrupta, jejunio coerceant. Imo poſſunt adoleſcentes ad jejunium obligari, ob urgentem gravem neceſſitatem, ſive publicam, ut Joann. 3. ſive privatam, ut ſi egeant hoc remedio ad cohi-

bendam libidinem: nam bonum commune & privatum ſpirituale præferri debet bono privato & corporali.

Porrò qui annum 21. complet in quadreſima, tenetur reliquis diebus jejunare; etiamſi unicus dies ſupereſſet, quia præceptum illud diviſibiliter obligat ad ſingulos dies. *Sanchez & alii*.

Quoad ſenes, quamvis aliqui putent eos à jejunio eximi circa annum ſeptuageſimum; tamen ex communi ſententia: teſte Layman, aut ſaltem communiore, non eſt pro iis certum tempus conſtitutum, quo lege jejunii ſint ſoluti, eo quod alii citiùs, alii tardiùs viribus deficiant, cum econtra communiter creſcant & firmentur homines uſque ad annum 21. Quare ſenes non excuſantur, niſi quando corporis vires deficiunt, ita ut pluribus modicis egeant refectionibus, alioqui grave nocumentum paſſuri. *Senes ſi ſunt multum debiles, eo modo poſſunt excuſari, ſicut dictum eſt de infirmis. Ratione autem ſenectutis tantum non excuſantur, ſi ſunt fortes ad ferendum jejunium: nec eſt determinata ætas ab aliquo uſque ad quos annos quis tenetur ad jejunium*; ait S. Antonin. 2. part. tit. 6. cap. 1. §. 5.

5. Operarii, opifices, & ii omnes, qui ex officio exercent opera laborioſa, ob quæ ſine gravi incommodo jejunare nequeant. Quales ſunt agricolæ, foſſores, vinitores, fabri lignarii & ferrarii, piſtores, & bajuli, & alii ſimiles, quorum labor gravis eſt, & corpus multum defatigat. Idque juxta multos, quamvis non ſint pauperes, modo talia opera ex officio exerceant; quod, teſte Sylveſtro, iis conceſſit Eugen. IV. Ita ut non teneantur ceſſare ab exercitio ſuæ artis ſeu profeſſionis ad jejunandum. Porrò eo die quo non laborant, ut ſi dies feſtus ſuperveniat in quadrageſima, tenentur jejunare, niſi aliàs grave incommodum ſentirent ob laborem præcedentis diei, aut judicio prudenti redderentur inepti ad laborandum die ſequenti.

Ex communi ſententia non excuſantur Notarii, Scribæ, Pictores, Barbitonſores, Sartores, Typographi, qui torcular non tractant, ſed caracteres dumtaxat componunt, Sutores, præſertim ii qui non ſuunt, ſed ſolum ſcindunt corium, & materiam præparant, famuli, & ancillæ, qui non magnis in laboribus exercentur; & omnes quorum labor non eſt gravis, nec fit cum magna agitatione, quando unam juſtam refectionem ſibi accommodatam habere poſſunt: quia iſti poſſunt ſine notabili incommodo jejunare. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, ſunt excuſati ab obligatione jejunii, nec debent ſe certificare an labor ſit compatibilis cum jejunio*. Item Profeſſores ſeu Præceptores, qui mane & ſerò docent: non excuſantur à jejunio præciſè ob ſuum laborem, niſi adſit ſpecialis infirmitas: nam experientia conſtat poſſe eos communiter jejunare ſine gravi nocumento, quod ſolum poteſt eos excuſare. Lex autem eſt ſecundum id, quod communiter eſt.

6. Qui pedibus conficiunt iter, quod in tempus aliud à jejunio liberum nequeat commode differri; modò ſpectatis omnibus, ut itineris longitudine, viarum difficultate, laboris gravitate, itinerantis viribus, &c. non poſſint ſine notabili incommodo jejunare. Quare circa hoc non poteſt determinari numerus leucarum, qui generatim excuſet à jejunio; nam alii plus, alii minus laboris capiunt ex via; & viæ aliæ aliis ſunt difficiliores: tempus etiam poteſt augere vel minuere incommoda &c.

Dixi, *pedibus*, quia non excuſantur, qui equo vel curru iter faciunt, niſi fortè ob extraordinariam concuſſionem ac defatigationem non poſſint ſine gravi incommodo jejunare. Nam lex jejunii obligat, quando ſervari poteſt ſine notabili incommodo ſeu nocumento. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Excuſantur abſolutè à præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt, equitando, ut cumque iter agant, etiam ſi iter neceſſarium non ſit, & etiam ſi iter unius diei conficiant*.

3. His cauſis multi addunt pietatem, ſive opus præſtantius, & Deo gratius, incompoſſibile moraliter cum jejunio, ut ſunt opera miſericordiæ tum corporalia, tum ſpiritualia, & etiam religionis, quæ quis jejunando non poſſet exercere, nec in tempus aliud differre, ſi exerceantur ex officio, vel obedientia, vel ob neceſſitatem proximi. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 247. art. 4. ad 3.) *Non videtur fuiſſe intentio Eccleſiæ ſtatuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias & magis neceſſarias cauſas*. Nam cum Eccleſia præcipiat jejunium ut promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud prout impedimentum eſt majoris boni. Sic Eccleſia diebus feſtis judicialem ſtrepitum vetat, *niſi neceſſitas urgeat, vel pietas ſuadeat*, ait Gregorius IX. cap. ult. de Feriis.

Obſer-

Obſerva 1. Nemo ab abſtinentia carnis liberatur præciſè ob ætatem, & laborem gravem; ſed ad hoc requiritur morbus vel infirmitas major, & ſpecialis. Quia abſtinentia à carnibus rariùs poteſt grave nocumentum inferre, quam abſtinentia ab altera refectione.

2. Quamvis adſit gravis infirmitas, vel morbus, adhuc petenda eſt licentia à ſuperiore, niſi fortè in certis caſibus ex conſuetudine non petatur. Ita S. Thom. loco citato, & Conc. Tolet. VIII. cap. 9. id exigit. Quia rectus ordo diſciplinæ id poſtulat: tum ut agnoſcatur authoritas Eccleſiæ: tum maximè ut vitetur periculum ſeipſum decipiendi, & violandi legem: nam ſibi quiſque facilè fingere poteſt adeſſe cauſam juſtam exemptionis.

3. In dubio de ſufficientia cauſæ ad non Jejunandum, ſemper peti debet diſpenſatio; quia ſtat pro lege poſſeſſio, & in dubio tutior pars eligi debet. Diſpenſare poſſunt cum ſæcularibus Epiſcopus, vel etiam Parochus, juxta cujuſque Diœceſis conſuetudinem: nam poteſtas diſpenſandi in hac lege ſæpè occurrente poteſt ex conſuetudine eſſe Parocho conceſſa, cum bonum animarum id poſtulet. Cum Regularibus verò ſuperior localis: quia in ſuos poteſtatem habet quaſi Epiſcopalem. Nam, ut ait Sanchez, ex vi ſui muneris inſtituitur, ut plenam ſpiritualem ſubditorum curam habeat cum ſufficienti juriſdictione ad hoc munus, quæ poſtulat, ut Prælati etiam locales potiantur juriſdictione Epiſcopali erga illos, & ſint illis loco Epiſcoporum, cum ab Epiſcopis privilegio Pontificio eximantur. Confeſſarii autem ſicut & Medici poſſunt ſolùm declarare obligationem Jejunandi non eſſe, ubi id conſtat, & cauſam diſpenſandi ſufficientem eſſe, vel non eſſe: qui graviter peccabunt, ſi imprudenter & nimia facilitate declarent. *De conſilio rationabili Medici infirmus ſolvens Jejunium, vel comedens carnes diebus prohibitis non peccat; ſed peccaret Medicus, ſi ſine cauſa rationabili, vel ſaltem dubia talia mandat, vel ordinat infirmis*: ait S. Antoninus loco citato.

APPENDIX.

Ad uſum Miſſionariorum.

De Orientalis Eccleſiæ circa Jejunium diſciplina.

DE Orientalis Eccleſiæ diſciplina etiam circa eccleſiaſtica Jejunia, plura dicturus ſum in tractatu de Sacris Chriſtianorum ritibus, quam ante tractatum de Sacramentis in genere exponi debere ad uſum Miſſionariorum neceſſarium exiſtimavi. Hic verò nonnulla opportunum viſum eſt indicare, quæ neceſſaria ſunt, ut Orientales ritus Chriſtiani ſciant, quando, & qua ratione ex Eccleſiæ præcepto ipſis ſit jejunandum.

Principio autem ſtatuo Orientales ex Eccleſiæ præcepto teneri ad jejunia illa, quæ vel ex præſcripto antiquorum Canonum, aut ex antiqua, uſu recepta & confirmata conſuetudine obſervare ſolent: hæc enim habet vim legis, ut omnes fatentur.

Deinde ab hujuſmodi lege diſpenſari non poſſe ab Epiſcopis, vel Patriarchis, ut in Appendice ad tractatum de legibus demonſtravi; & ut conſtat etiam ex Conſt. SS. D. N. BENEDICTI XIV. *Demandatam Cœlitus*, in qua factum Cyrilli Patriarchæ Antiocheni improbatur, quod *in quodam Epiſcoporum conſeſſu in Monte Libano habito anno 1736. receptam Eccleſiæ Græcæ diſciplinam circa Jejunia immutaverit*.

Denique, non omnes Orientales convenire circa dierumnumerum, in quibus ſit jejunandum, nec circa modum. Quod quidem diſcrimen non novum, ſed antiquum eſt; ut videre eſt apud Thomaſſinum tract. de jejuniis Eccleſiæ part. 2. cap. 20. & ut notat Balſamon in fragmento à Cotelero latinè reddito in not. ad lib. V. Conſt. Apoſt. c. 20. Quamobrem jure meritoque præſumitur, antiquam eſſe diverſam jejunandi conſuetudinem, quæ in diverſis Eccleſiis Orientalibus viget: quod notatum volo, ut quiſque intelligat, propriæ Eccleſiæ conſuetudinem hac in re ſervare debere. Iis præmiſſis ad particularia deſcendendo, exordium ſumam ab Italo-Græcis, iis ſcilicet, qui in Italia, & in Inſulis Italiæ adjacentibus degunt, ſed græcos ritus ſervant.

De iis BENEDICTUS XIV. Conſtitut. *Etſi paſtoralis*, ait: Primò, *ad obſervantiam jejuniorum, & vigiliarum Latinæ Eccle-*

ſiæ,

ſit, ſi tota loci illius Græcorum communitas, vel potior Laicorum pars cum Parochis, & Presbyteris conjuncta induci poſſet, optimum eſſet; idque abſque alia Sedis Apoſtolicæ diſpenſatione, arbitrio Ordinariorum relinquimus Latinorum: non tamen ad id cogi debent, ſi velint ritum ſuum in jejuniis ſequi, cum ipſi qualibet hebdomada feria quarta, & feria ſexta, ut aſſeritur, ſoleant jejunare, neque privatis perſonis fas ſit, ubi Parochiam Græcam habent, ibi, contra proprium ritum, Latinorum more jejunia, & vigilias ſervare: ſed omnes vel græcè cum Græcis, vel latinè cum Latinis jejunent. Ubi verò propriam Parochiam non habent, ibi liberè, & licitè poſſunt in omnibus Latino ritui ſeſe conformare, ſive Laici ſint, ſive Presbyteri, excepto græco ritu, qui in Miſſis, ac Divinis Officiis à Presbyteris eſt ſervandus.

Secundò, ait, *ubi Parochiam Græcam habent, tolerandus eſt apud Græcos eſus carnium die Sabbati, ſi ſine ſcandalo fieri poteſt; in locis autem ipſorum, & inter eos tantùm.*

Tertiò, *prohibentur tamen Græci ſuis Famulis Latinis cibos vetitos apponere, ſive die Sabbati, quando præfatis Græcis carnes comedere licet, ſive alio quocumque tempore, quo Latini debent ab illis abſtinere, Latini enim Famuli Græcorum, latinum ritum ſervare tenentur.*

Quartò, *item tolerandum eſt, ut ad jejunium eodem die Sabbati in Quadrageſima, excepto uno Sabbato Sancto, ex antiqua traditione, non teneantur, ſed dumtaxat ad abſtinentiam.*

Quintò, *in jejuniis quoque biduanis, vel triduanis, vel alias à Diœceſanis, vel in Jubilæis à Summo Pontifice Romano indictis, dies Sabbati in eis comprehenſus, vel præſcriptus, in alium diem pro Græcorum plebe ab ipſis Diœceſanis Apoſtolica Auctoritate permittitur commutari.*

Sextò, *tam Græcis in Corſica habitantibus, quam omnibus & ſingulis Albanenſibus, & Græcis, qui in Italia, & inſulis adjacentibus commorantur*, concedit, & indulget, *ut ad inſtar Latinorum, in quorum Diœceſibus degunt, in quadrageſima quartis, & ſextis feriis, & reliquis anni jejuniis, vino, oleo, & piſcibus cujuſcumque generis uti poſſint*; atque literas Clementis Papæ XII. confirmat, quibus Abbati, & Monachis Monaſterii Ord. Sancti Baſilii magni ritus Græci Orientalis Terræ Dimidii-Juſſi Panormitanæ Diœceſis conceſſit, *ut piſcibus ſanguinem habentibus liberè & licitè nonnullis anni Quadrageſimis veſci poſſint, non obſtantibus ritus Græci ordinationibus.*

Nota: Præter Quadrageſimale jejunium, & abſtinentiam, vel jejunium feriæ quartæ, & ſextæ, Italo-Græci abſtinere quoque debent à carnibus, lacticiniis, & ovis tribus aliis temporibus: ſcilicet, à die Lunæ poſt feſtum SS. Trinitatis ad feſtum uſque Sanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli *excluſivè*: à prima Auguſti uſque ad feſtum Aſſumptionis Beatæ Mariæ Virginis, & à quintadecima Novembris uſque ad Nativitatem Domini. Hæc eſt, quæ apud Italo-Græcos conſuetudo viget; ut conſtat ex ſupplici libello, quo Pompilius Rodota nomine Italo-Græcorum anno 1742. ſupplicavit Sanctiſſimum, ut eo anno abſtinentiam, quæ præcedebat Feſtum Apoſtolorum ad duodecim tantùm dies redigeret, quoque ſtante ſterilitate ciborum quadrageſimalium gratiam pro illo tantùm anno obtinuit, die 18. Aprilis 1742. Et quod ſpectat ad abſtinentiam, quæ præcedit Feſtum Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, Sac. Cong. Supremæ Inquiſitionis die 7. Septembris anno 1737. petente D. Rodota Archiepiſcopo Boreæ ut ipſi facultas concederetur, occaſione viſitationis Eccleſiarum ritus Græci utriuſque Siciliæ, diſpenſandi ſubditos ab hac Quadrageſima, quod maximi incommodi ſit, præſertim pauperibus labore manuum viventibus, monendum cenſuit dictum Archiepiſcopum per ſacram Congregationem de Propaganda Fide, ut in viſitatione curaret omninò tollere abuſus hujus Quadrageſimæ obſervationi contrarios; ne hujuſmodi abuſus progreſſu temporis pro conſuetudine allegaretur.

At non eadem eſt aliorum Græcorum conſuetudo. Nam P. Goar vir in hujuſmodi rebus valde peritus, in notis in Præſanctificatorum officium num. 27. hæc habet. *Quamvis autem in honorem Apoſtolorum, à Dominica poſt Pentecoſten Sanctorum omnium celebritati addicta, ad diem Petro & Paulo conſecratum, poſterumque alium Apoſtolorum cunctorum ſolemnitati communem, jejunium aſſumptum obſervent: breviſſimum tamen eſt, & pro feſtivitatis Paſchalis varietate incertum, nec tamen grave, ut olei piſciumque comeſtionem ſecum ferat illicitam. Aliud item à prima Auguſti ad diem B. Virginis Aſſumptioni celebrandæ dicatum, devotionis licet, & affectus erga illam demonſtrandi gratia ſuſcipiatur, non ita protrahitur tamen, & ab ovis & caſeo tantum, non piſcibus & oleo interdicit. Jejunium tandem Chriſti Natalitiis*

tiis

tiis prævium, quamvis olim decimaquinta Novembris incipi ſoleret; nunc tamen frigidior Græcorum devotio ad dies ſeptem contraxit. Balſamon, ut Cotelerus refert loco ſupra à nobis citato, ait: *Jejunium quatuor feſtorum, Nativitatis Jeſu Chriſti, SS. Apoſtolorum, Transfigurationis, & Dormitionis Deiparæ eſſe inexcuſabile, ejus verò dierum quantitatem non eſſe æqualem apud omnes, ſed ante ſeptem quidem dies uniuſcujuſque horum feſtorum, omnes Fideles, Laici ſcilicet, & Monachi coguntur jejunare inexcuſabiliter: quique non ita faciunt, ab Orthodoxorum communione alienabuntur.* In ſupra citata Conſtit. *Demandatam Cœlitus* BENEDICTUS XIV. Summus Pontifex recenſens jejunia Græco-Melchitis ſervanda, ait, *præter jejunium Quadrageſimæ, quod in tota Eccleſia Paſchalibus Reſurrectionis Domini Feſtis Apoſtolica inſtitutione præmittitur, ſimilis etiam quadraginta dierum abſtinentia Natalitiæ Chriſti ſolemnitati præcedit; tum alia quatuordecim dierum ante Feſtum Aſſumptionis Beatæ Mariæ Virginis obſervatur; & alia demum ante Feſtum Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, totidem dies complectens, quot à feria ſecunda poſt Octavam Pentecoſtes ad eorumdem Apoſtolorum Feſtum incurrunt.* Vides ergo diverſitatem, quæ nunc viget penes Orientales circa dierum numerum, quibus jejunare ſolent, retroactis quoque temporibus fuiſſe, ex quo jure meritoque deducimus, unamquamque Eccleſiam jejunia obſervare oportere, quæ ex majorum conſuetudine ſervanda eſſe accepit.

Diſcrimen quoque in iis obſervare eſt circa jejunandi modum: Licet enim ad antepaſchale jejunium, quod attinet, eadem debeat eſſe in omnibus jejunandi ratio, ut infra demonſtrabo; tamen circa alia jejunia invicem diſſident: alii enim contenti ſunt ſola abſtinentia à carne, lacticiniis, & ovis (excipimus tamen dies mercurii & veneris, in quibus ferè omnes ab oleo quoque, & piſcibus abſtinent:) alii jejunium protrahunt uſque ad nonam tantum: alii denique pro loci conſuetudine majorem vel minorem rigorem ſervant. Atque in iis etiam derivata ex majoribus conſuetudo in unoquoque loco tanquam lex Eccleſiæ ſervanda eſt.

Venio nunc ad magnum quadrageſimæ jejunium. Facilè intelligere eſt, Græcos alioſque Orientales in eo, non ſolum teneri ad unicam comeſtionem, exceptis diebus Dominicis & Sabbatis, in quibus, ſi excipias Sabbatum Sanctum, juxta propriæ Eccleſiæ diſciplinam jejunare non debent; Sed præterea abſtinere quoque debere à piſcibus cum ſanguine præter quam in Annunciationis, & Palmarum Feſtivitates: imo nonnulli etiam ab oleo abſtinent ſi non ſemper, ſaltem prima hebdomada, & feria quarta & ſexta majoris hebdomadæ. Obligationem hanc, tum ex iis deducimus, quæ notat Goarius loco ſupra citato; tum ex diſpenſatione Italo-Græcis à SS. Pontificibus conceſſa; tum denique ex eo, quod conſuetudo hæc ubique vigeat, ubi ortis ex ignorantia abuſibus, diſciplina non eſt immutata.

Circa feriam quartam & ſextam, BENEDICTUS XIV. Conſtit. paulo ante citata, indiſtinctè ſervari præcipit *in toto tractu Patriarchatus Antiocheni laudabilem conſuetudinem à majoribus derivatam, abſtinendi etiam qualibet Feria quarta & ſexta per annum ab eſu piſcium, quæ ab aliis quoque finitimis Populis ejuſdem Græci ritus exactè cuſtoditur.*

Nota 1. Piſces, à quibus abſtinere debent, ii ſunt, qui ſanguinem habent. Nam dum ab iis abſtinent, fas Orientalibus eſt; uti *ſquillis, oſtreis, cancris, polypodibus, ſepiis, & aliis hujuſmodi exſanguinibus, quaſi à piſcium perfectorum natura alienis, & cruditate, ſeu vilitate ſtomacum affligentibus, ſicut & piſcium ovis exiccatis & ſale ad ſolem conditis,* ut notat Goar loco ſupra citato.

Nota 2. In ſupradicta Conſtitutione Summus Pontifex facultatem concedit Patriarchæ Antiocheno; ut dum perſiſtere cognoverit talem neceſſitatem in Incolis Libani & Anti-Libani, qua carnibus & Lacticiniis veſci cogantur, *in ſingulos annos tantùm, & non aliter, nec alio modo diſpenſationem ſingulis præfatis Communitatibus concedere poſſit, illaſa remanente etiam quoad illos generali lege de Jejuniis & abſtinentiis, à qua nemini liceat diſpenſationem in genere concedere.* Hac ſtante diſpenſatione Incolæ ſupradicti cenſeri non debent diſpenſati à lege præſcribente unicam comeſtionem Jejunii tempore, juxta ea quæ ab Auctore de Jejuniis Latinorum differenter explicata ſunt, & à Summo Pontifice Conſtitutionibus ibi à nobis indicatis, declarata, & definita.

Nota 3. Dubitari non poteſt, quin dicta Conſtitutio, qua parte jubet ſervandos eſſe ritus & Jejunia Orientalis Eccleſiæ, ac tollendos abuſus, qui contra Orientalis Eccleſiæ diſciplinam irrepſerant, Orientales omnes Græcum ritum ſervantes, obliget. Id ma-

manifeſtum ſit ex eo, quod idem Summus Pontifex die 11. Maji anno 1744. Conſt. incip. *Inter plures*; decreverit, ut Monachi Ordinis Sancti Baſilii Magni Ruthenorum, ſtatuto, quo pro recta Monaſteriorum utriuſve Provinciæ Lithuanicæ & Polonicæ diſciplina, conſtituerant, ut Orientalis Eccleſiæ uſus, conſuetudines, exercitia, Jejunia, ritus, & cæremoniæ in eiſdem obſervarentur, adderent hujuſmodi verba: *Juxta Epiſtolam decretalem SS. D. N. BENEDICTI XIV. Demandata cælitus*.

Nota 4. In illis locis, in quibus contra propriæ Eccleſiæ conſuetudinem feria quarta, & ſexta, ac nonnullis quadrageſimæ diebus à Catholicis, ritus, vel Græci, vel Armeni, vel Coptici, aut alterius cujuſcumque, omittitur abſtinentia à piſcibus cum ſanguine, oleo &c. quod hujuſmodi abſtinentias in Romana Eccleſia obſervari non noverint, vel quod Latini nonnulli Miſſionarii ignorantes Orientalis Eccleſiæ diſciplinam, Catholicos ad hujuſmodi abſtinentias non eſſe obligatos docuerint, hujuſmodi omiſſio pro abuſu habenda eſt, atqueomninò tollenda. Nam prætérquam quod conſtat hujuſmodi abuſum ex ignorantia ortum ducere, Apoſtolica Sedes eum ſemper improbavit. Patet id ex inſtructione quam juxta decretum approbatum à Clem. XI. 6. Februarii 1716. ſuprem. Inquiſit. Commiſſarius miſit ad Euthimium Archiepiſcopum Tyri & Sidonis, in qua improbatur permiſſio facta ab hujuſmodi Archiepiſcopo veſcendi piſcibus feria quarta & ſexta, ac quadrageſimæ tempore contra Eccleſiæ Græcæ conſuetudinem; atque ex alio ejuſdem ſupremæ Inquiſitionis decreto, 19. Januarii 1723. quo negatur Armenis ad fidem Catholicam converſis in Crimæa diſpenſatio comedendi piſces diebus ſuperindicatis, ac etiam aliis diebus, ſi qui ſint, in quibus juxta propriæ Eccleſiæ diſciplinam abſtinere debeant. Nec ab hujuſmodi abſtinentia excuſari poſſunt, quia per eam conveniunt cum Hæreticis: hæc enim non eſt ſignum hæreſeos proteſtativum, ſed obſervata Orientalis Eccleſiæ diſciplina, quæ ſi penes hæreticos viget, multo magis vigere debet apud Catholicos. Hinc in ſupracitata inſtructione permiſſio facta ab Archiepiſcopo illo damnatur ob ſcandalum, & Catholicæ noſtræ fidei deciſionis motivum, quod Eccleſiæ inimicis affertur, quos non diſciplinæ immutatione, ſed exacta obſervantia, virtutum exemplo, atque Catholicæ veritatis manifeſtatione allicere, & ad Orthodoxam fidem amplectendam trahere debemus.

Nota 5. In locis illis, in quibus à Paſchate ad Pentecoſten omitti ſolent abſtinentiæ in feria quarta, & ſexta; non videntur cogendi Catholici ad eas obſervandas. Cum enim conſtet ex Thomaſſino aliiſque, antiquam eſſe hujuſmodi conſuetudinem, præſumi poteſt ex diſciplina à majoribus accepta hujuſmodi abſtinentias omittere.

Quæ ſint jejunia propria Armenorum, colligitur ex diſpenſatione ad decenium conceſſa ab Innocentio XIII. 24. Januar. 1723. & ad aliud decennium prorogata à Clemente XII. 13. Maji 1733. pro Armenis Leopoli commorantibus. Ibi enim quinque jejunia recenſentur, ſcilicet in ipſis feſtivitatibus Pentecoſtes, excepta die 1. per hebdomadam unam, & vocatur *jejunium Eccleſiæ*. Alterum, quo ſe diſponunt ad Transfigurationem Domini per hebdomadam unam. Tertium, ad Sanctæ Crucis apparitionem in Monte Varak per hebdomadam unam. Quartum, ad S. Jacobum Niſibenſem per hebdomadam unam. Quintum, ad S. Sergium tempore baccanaliorum per hebdomadam unam. In illis autem diſpenſationibus Summi Pontifices jejunium Quadrageſimale juxta ſolitum & ritum Armenorum ſervari mandaverunt.

Maronitæ diebus Mercurii & Veneris abſtinent tantum à carnibus & lacticiniis; & Quadrageſimæ tempore piſces manducant. Hanc verò conſuetudinem, & antiquam eſſe, & licitam facilè conjicimus. Quippe ii plura cum Latinis communia habent, & ab Orientalibus reliquis diverſa, ut in tractatu de ritibus indicabo.)

CAPUT IV.

De virtutibus Juſtitiæ annexis.

Nam de Juſtitia erit Tractatus ſpecialis.

SAnctus Thomas vocat Virtutes Juſtitiæ annexas, alii verò Juſtitiæ ſpecies imperfectas, quæ verſantur circa aliquod debitum ad alterum, ſed quod non eſt tam rigoroſum, quam debitum Juſtitiæ, vel quod adeò magnum eſt, ut nequeat reddi ad æqualitatem; tales ſunt Religio, Pœnitentia, Pietas, Obſervantia, Obedientia, Gratitudo, Affabilitas, Liberalitas, & Veritas in dicendo. De Religione fusè dictum eſt: de Pœnitentia ſuo loco; nunc de aliis.

1. Pie-

1. Pietas ſumpta pro ſpeciali virtute, eſt virtus, per quam tribuitur debitus cultus tùm parentibus tanquam vitæ & educationis poſt Deum authoribus: tum patriæ, quia patria aliquo modo eſt principium ortus, eo quod parentes foveat, & idonea ad ortum & educationem ſuppeditet: tum etiam aliis conſanguineis ob conjunctionem, quam habent cum parentibus. Conſiſtit hic cultus cum in honore parentibus ſuo tempore & loco deferendo, tum obſequiis & neceſſariis vitæ ſubſidiis præſtandis, ita S. Auguſt. lib. 83. quæſt. 31.

2. Obſervantia eſt virtus, per quam defertur cultus, hoc eſt, honor & obſequium, ſuperioribus, ob eminentiam conjunctam cum beneficio gubernationis; atque etiàm aliis perſonis virtute, ſapientia, aut dignitate conſpicuis, quatenus ratione talis perfectionis idonei ſunt ad nos gubernandum, ſeu dirigendum, ſaltem exemplo ſuo vel conſilio. Duplex eſt, nempe politica, qua ob dignitatem politicam, vel excellentiam humanam; & religioſa, qua ob dignitatem vel perfectionem ſupernaturalem cultus defertur.

3. Obedientia duplex eſt, alia eſt virtus generalis, inclinans ad obſervandum quodvis præceptum ex quovis motivo bono: & ſic obedire pertinet ad quamlibet virtutem, ex cujus motivo mandatum ſervatur. Ei opponitur inobedientia generalis, quæ eſt vitium generale conſiſtens in cujuſvis præcepti violatione, ex quovis motivo; ideoque eſt peccatum in re gravi, veniale in levi, & includitur in omni peccato tanquam ratio generica.

Alia eſt virtus ſpecialis inclinans ſubditum ad exequenda præcepta ſuperiorum, quia præcepta ſunt. Ei opponitur inobedientia formalis, quæ eſt violatio præcepti, quia præceptum eſt: unde ſemper mortalis eſt etiam in re levi: quia eſt contemptus præcepti, ac poteſtatis præcipiendi; nam nolle obedire præcepto quia præceptum, eſt illud contemnere, & ſimul poteſtatem unde manat.

Porrò obedientia minùs ſtrictè ſumpta eſt virtus, qua quis voluntati ſuperioris ſe accommodat, ſive præcipiat, ſive non. *Voluntas enim ſuperioris, quocumque modo innoteſcat, eſt quoddam tacitum præceptum; & tantò videtur obedientia promptior, quantò expreſſum præceptum obediendo prævenit, voluntate ſuperioris intellecta*, ait S. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2.

4. Gratitudo eſt virtus inclinans ad compenſandum beneficium acceptum, quantum, & ubi recta ratio poſtulat. Ejus officia ſunt beneficii æſtimatio, benigna acceptatio, gratiarum actio, grata commemoratio, & repenſio beneficii pro loco & tempore. Ei opponitur ingratitudo, quæ eſt peccatum, cùm diſconveniat naturæ rationali ut rationali; & opponitur virtuti: *Ex hoc enim aliquid dicitur eſſe peccatum, quod virtuti contrariatur*, ait S. Thom. 2. 2. q. 148. art. 1.

6. Liberalitas eſt virtus, quæ moderatur amorem divitiarum, & reddit nos faciles, & promptos ad eas impendendas, quantum, & quando recta ratio dictat. Unde ejus officium eſt. 1. Moderari affectum divitiarum ſecundùm rectam rationem. 2. Eſt largitio & modus debitus in ea ſervandus. Ei opponitur per defectum avaritia: per exceſſum prodigalitas, quæ conſiſtit in defectu conſervandi & exceſſu erogandi. Quamvis hæc ſit ſæpe venialis, quatenus cum ſola liberalitate pugnat; eſt tamen mortalis culpa, cum quis inde ſe reddit impotentem ad ſolvenda debita, ad ſuſtentandam convenienter familiam, ad eleemoſynas erogandas &c. vel ratione finis, periculi, ſcandali &c.

7. Veritas in dicendo ſeu veracitas eſt virtus, qua inclinamur ad ſemper loquendum conformiter menti noſtræ; unde facit ut recte utamur ſignis ordinatis ad mentem alteri patefaciendam: de qua, Epheſ. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo; quoniam ſumus invicem membra*. Ei opponitur mendacium: circa quod.

Quæſt. I. *An omne mendacium eſt intrinſece malum?*

Reſp. Affirm. Ita omnes & Ariſtoteles ipſe lib. 4. Ethic. c. 7. dicit mendacium per ſe eſſe malum & vituperabile. *Prob.* Quia in ſe continet inordinationem; nam pervertit naturalem inſtitutionem & finem locutionis ad hoc entibus intellectivis conceſſæ, ut poſſint inter ſe communicare ſenſus ſuos: ac proinde per ſe evertit communicationem cum hominibus & commercium vitæ ſocialis; eſtque deceptivum proximi. Ideo omne mendacium in Scriptura prohibetur. *Noli velle mentiri omne mendacium*, Eccli. 7. *Verbum mendax juſtus deteſtabitur*, Prov. 13. *Nolite mentiri invicem*, Col. 3. Unde Alexander III. c. 4. *de uſur.* ait, quod *Scriptura ſacra prohibeat pro alterius vita mentiri*.

Mendacium tamen quod nec proximum, nec honorem Dei graviter lædit, nec ſcandalum parit, nec eſt contra bonos mores, veniale eſt, quale eſt merè jocoſum, vel offi-

officioſum, ut docet S. Auguſt. in Pſalm. 5. Nam verè ejus inordinatio non cenſetur gravis. At mendacium perniciosum, quod graviter lædit bonum proximi, vel honorem Dei, aut grave ſcandalum parit, eſt mortale: quia graviter repugnat charitati Dei, vel proximi, vel etiam juſtitiæ, aut religioni. Tale eſt omne mendacium contra fidem, religionem, vel bonos mores, in judicio, teſtimoniis, juramentis, contractibus, detractione gravi &c. *Os quod mentitur, occidit animam*, Sap. 1. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, Pſalm. 5.

Idem dic de ſimulatione, nam eſt verè & propriè mendacium in facto; mendacium enim eſt locutio contra mentem. Per locutionem autem intelligitur actuum internorum ſignificatio, per quævis ſigna mentis ſignificativa, ſive ſint verba, ſive facta, geſtus, nutus, ſive ſcriptura. Nam (ut ait S. Auguſt. lib. de mendac. cap. 3.) *Ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet ſignificationibus enuntiat*. Et S. Thom. 2. 2. quæſt. 111. art. 1. ait: *Ad virtutem veritatis pertinet, ut quis talem ſe exhibeat exteriùs per ſigna exteriora, qualis eſt. Signa autem exteriora non ſolùm ſunt verba, ſed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quòd aliquis per verba exteriora aliud ſignificet quàm quod habet apud ſe, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua ſigna factorum vel rerum aliquid ſignificet contrarium ejus, quod in eo eſt: quod propriè ſimulatio dicitur. Unde ſimulatio propriè eſt mendacium quoddam in exteriorum ſignis factorum conſiſtens. Non refert utrùm aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio facto. Unde cùm omne mendacium ſit peccatum, conſequens eſt etiam quod omnis ſimulatio eſt peccatum*. Sed, qu. 119. art. 3. ad 4. ait: *Licet tamen veritatem occultare prudenter ſub aliqua diſſimulatione, ut Auguſtinus dicit, in lib. cont. Mendac.* Aliud eſt enim verum celare, & aliud falſum ſignificare.

Quæſt. II. *An aliquando liceat uti æquivocatione, vel reſtrictione mentali?*

Nota. Æquivocatio hic eſt vox, ſeu propoſitio varios habens ſenſus, quam proferens prævidet ab audiente accipiendam in alio ſenſu, quàm ipſe intelligit. Duplex eſt; alia determinabilis exteriùs, & latè dicta, cujus ſcilicet ſenſus verus à proferente intellectus, poteſt per ſe cognoſci ex circumſtantiis aut indiciis exterioribus; alia indeterminabilis, & ſtrictè dicta, cujus ſenſus à loquente intellectus, non poteſt ullatenus deprehendi.

Reſtrictio mentalis eſt propoſitio, cujus verba exterius prolata falſum ſenſum & contrarium menti loquentis exprimunt, ſi præcisè ſecundùm ſe ſpectentur; ſed conjuncta cum iis quæ mente retinentur, faciunt ſenſum verum. Duplex eſt; una purè mentalis & ſtrictè dicta, cujus ſenſus à loquente intellectus non poteſt ex circumſtantiis aut indiciis exterioribus, aut uſu communi deprehendi: ut ſi quærenti an videris Petrum, reſpondeas *non vidiſſe*, ſubintelligendo *in foro*, cum tamen videris domi tuæ. Nam ex nullis circumſtantiis colligi poteſt, te interrogari de viſione in foro, aut de illa reſpondere. Altera non purè mentalis, cum verba exteriùs prolata adjunctas habent circumſtantias externas, quibus ea, quæ mente retinentur, per ſe facilè cognoſci poſſunt, ita ut circumſtantiæ illæ ex uſu apud prudentes recepto conſignificent, & verum ſenſum reſtrictionis ſufficienter indicent; inter quas recenſentur ſtatus confeſſarii, legati, ſecretarii, obligatio ſecreti &c.

Reſp: 1. Numquam licet uti æquivocatione indeterminabili exterius, nec reſtrictione purè mentali. Quia 1. ſunt per ſe deceptivæ proximi, & contra naturalem inſtitutionem ac finem locutionis & ſignorum ordinatorum ad exprimendos conceptus mentis: ideoque ſunt per ſe malæ & inordinatæ. 2. Earum uſus eſt perniciosus reip. & ſocietati humanæ: nam ſi licitus eſſet, tolleretur ſermonum certitudo; nemo enim unquam certus eſſet de fide & mente alterius, omnibuſque dolis pateret aditus; & ſic everteretur authoritas teſtimonii humani, & fides humana, ideoque & commercium inter homines corrueret. 1. Sunt mendacium; & ſi juretur, fiet perjurium. Nam locutio taliter ſumpta eſt contra mentem, cum neque ex circumſtantiis externis, habeat vim ſignificandi totam propoſitionem internam, aut partem illam in mente ſubintellectam, ſed id ſolùm ſignificet quod verba in ſuo ſenſu obvio præ ſe ferunt, quod quidem eſt contra mentem. Enimverò, ut ait Delugo, veritas propoſitionis vocalis conſiſtit in ejuſdem propoſitionis, ſecundùm ſignificationem externam vocibus impoſitam, conformitatem cum mente loquentis. Prætereà voces datæ ſunt homini à natura ipſa, ut ſuos conceptus patefaciat, & ut iis non utatur niſi juxta ſignificationem ſemel impoſitam. *Verba*, (inquit S. Auguſtin. Enchir. 22.) *propterea ſunt inſtituta: non*

per

per quæ ſe invicem homines fallant, ſed per quæ in alterius quiſque notitiam cogitationes ſuas perferat. Verbis igitur uti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt. 4. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones ſicut jacent. 26. *Si quis vel ſolus, vel coram aliis, ſive interrogatus, ſive propria ſponte, ſive recreationis cauſa, ſive quocumque alio fine juret, ſe non feciſſe aliquid quod revera fecit, intelligendo intra ſe aliquid aliud, quod non fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec eſt perjurus.* 27. *Cauſa juſta utendi his amphibologiis eſt, quoties id neceſſarium aut utile eſt ad ſalutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio cenſeatur tunc expediens & ſtudioſa.*

Reſp. 2. Certum eſt, non licere uti ulla æquivocatione etiam determinabili, neque reſtrictione etiam non purè mentali. 1. Ex intentione decipiendi proximum, ſeu ei falſam opinionem ingenerandi; quia hoc per ſe malum eſt: nam (ut ait Layman) ſicut veritas eſt mentis perfectio, ita falſitas omnis eſt dehoneſtatio, & dedecus ejuſdem: alterius autem mentem ad Dei ſimilitudinem conditam dedecorare velle, intrinſecè malum eſt. *Verbis uti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt*, ait S. Auguſt. ſup. 2. Quoties interrogans habet jus inquirendi & ſciendi veritatem, ut ſuperior, judex &c. Nam huic juri reſpondet in interrogato obligatio clarè & ſine ambiguitate veritatem detegendi, & ſecundùm interrogantis mentem reſpondendi. *Azor, dicens eſſe communem omnium ſententiam.* Quando non adeſt gravis juſta cauſa occultandi veritatem: quia bonum, & lex ſocietatis humanæ exigit, ut clarè & juxta interrogantis mentem reſpondeamus, quamvis non habeant jus ſtrictum rem illam cognoſcendi, ſaltem dum non adeſt gravis & juſta cauſa eam occultandi. Quæ lex fundatur in ipſa natura hominis, in quantum eſt animal ſociabile. *Quia homo eſt animal ſociabile, naturaliter unus homo debet alteri id, ſine quo ſocietas humana ſervari non poſſet. Non autem poſſent homines ad invicem convivere, niſi ſibi invicem crederent tanquam ſibi invicem veritatem manifeſtantibus. Et ideò virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti*, ait S. Thom. 2. 2. q. 109. art. 3. ad 1.

Hinc quærenti an liceat uti æquivocatione, vel reſtrictione mentali, dici debet id non licere, ut conſtat ex propoſitione damnata cit. Non ſolùm quia æquivocatio, & reſtrictio ſimpliciter dictæ intelliguntur ordinariè de æquivocatione indeterminabili exteriùs, & de reſtrictione merè mentali; ſed etiam quia interrogatio eſt definita, ideoque univerſalis. At juxta communem ſententiam, non licet in caſibus ſupradictis uti reſtrictione etiam non purè mentali, nec æquivocatione etiam determinabili.

Itaque poteſt eſſe ſolùm controverſia in caſu, ubi adeſt obligatio, vel alia gravis cauſa occultandi veritatem ei, qui non habet jus exigendi ejus cognitionem, nec ſuppetit alia via eam occultandi, & intenditur ſolùm occultatio veritatis, non autem deceptio proximi, quæ tantùm permittitur.

Multi earum uſum cum tali limitatione defendunt poſt Sanctum Antoninum, 2. part. tit. 10. cap. 1. §. 2. & Sanctum Raymundum, libr. 1. *Summ. tit. de mendac.* Quia, inquiunt, per eas non affirmatur falſum, ſed verum, quamvis obſcurius expreſſum, ita ut tamen veritas ex circumſtantiis extrinſecis deprehendi poſſit, & ſic non ſunt per ſe deceptivæ: nam verba, ut conjuncta ſignis, vel circumſtantiis humano modo cognoſcibilibus, ſunt ſignificativa totius propoſitionis mentalis: unde nullam per ſe continent fallaciam aut deceptionem. Neque repugnant ſocietati ſeu commercio humano, cum potiùs ad illud ſint neceſſariæ; nam alioqui nulla erit via licitè ſervandi vitam proximi; & ſecretum graviter obligans, & eludendi importunitatem hominum curioſè inquirentium de iis, quæ ad illos non ſpectant, nec eos ſcire expedit, & quæ ſine gravi damno injuſto revelari nequeunt. Addunt, adverſarios ſuos eaſdem quoad rem admittere, ſed mutato nomine appellare vel fictionem, vel figuram, vel præciſionem, vel uſurpationem ſenſus myſtici, præciſivi, formalis, aut ita illas definire, ut videantur intelligere ſolùm æquivocationem non determinabilem, & reſtrictionem purè mentalem, vel uſurpatam cum intentione decipiendi proximum.

Sed alii cujuſvis æquivocationis & reſtrictionis uſum abſolutè & indiſcriminatim damnant. Quia 1. earum uſus fuit incognitus Patribus, & præſertim S. Auguſtino, tanquam utilis ad vitandum mendacium, aut neceſſarius ad occultandam in neceſſitate veritatem. Nam S. Doctor, lib. contra mendac. cap. 18. proponit caſum hominis gravi morbo periclitantis, cujus jam vires ferre non poſſit, ſi ei mortuus unicus & chariſſi-

mus filius nuntietur, quiſque à te ſciente verè mortuum eſſe quærit, an vivat? Unum tantùm ex his tribus, *Mortuus eſt*, *Vivit*, *Neſcio*, reſpondere potes, inquit S. Auguſt. Nam quidquid aliud dixeris, vel ſi tacueris, nihil aliud crederet æger, quam filium mortuum eſſe. Sic caſum S. Doctor reſolvit: Ex illis tribus duo ſunt falſa, nempe, *Vivit*, & *Neſcio*, nec dici poſſunt niſi mentiendo. Unde id unum ſalva veritate, cui (non obſtante quolibet incommodo inde per accidens ſecuturo,) adhærere debes, reſpondere potes, *Mortuus eſt*. 2. Quia dicunt eas eſſe mendacia, & per ſe deceptivas proximi. 3. Quia, inquiunt, non eſt neceſſitas iis utendi; nam ſi re ſub ſecreto commiſſa interrogeris, reſpondere debes interrogationem illam illicitam eſſe, nec tibi licere quidquam ad eam reſpondere. Reus verò non legitimè interrogatus reſpondere debet ſe nihil habere, quod dicat. Addunt, non eſſe abſurdum, quod certis caſibus nulla reſtet via licita occultandi veritatem, ſicut nec ſe defendendi contra injuſtum aggreſſorem. Prioris ſententiæ patroni reſpondent ad 1. S. Auguſtinum loqui de caſu, in quo agitur de æquivocatione non determinabili exterius, vel de reſtrictione purè mentali. Ad 2. negant, quia ſenſus totius propoſitionis mentalis cognoſci poteſt vel ex uſu communi, vel ex indiciis aut circumſtantiis exterioribus. Ad 3. dicunt reſponſionem illam ſæpè indicare veritatem occultandam; unde Deus aliam viam licitam occultandi veritatem ſuppeditavit.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. hanc propoſitionem, *Patriarchæ & Prophetæ, Angeli, ipſe Chriſtus, nedum viri juſti, & ſancti, æquivocationibus, ſive amphibologiis, & reſtrictionibus mentalibus uſi ſunt*, damnavit ut ſcandaloſam & impiam. Enimverò reſtrictiones mentales & æquivocationes per ſe continent aliquid artificioſæ fallaciæ ab ingenua ſinceritate alienæ, propter quod vulgò cenſeantur à Chriſtiana ſimplicitate ac ſinceritate abhorrere: unde dedecet ſupremam & eſſentialem veritatem hujuſmodi artificio uti, cujus quidem uſus reddit verba loquentis neſcio quomodo contemptibilia, & non parùm ſuſpecta: ac proinde loquentis authoritatem non parùm minuit. Igitur dicendum eſt, Chriſtum & homines ſpiritu divino afflatos in his difficilioribus locis locutos fuiſſe figurativè, myſticè, parabolicè, propheticè. Deus quippe poteſt verba à vulgari ſignificationis uſu ad ſuperiorem quamdam ſignificationem transferre, ut reipſâ transfert locutiones ſacramentales, puta iſtam: Ego te baptizo, &c.

TRACTATUS
DE OBLIGATIONIBUS SPECIALIBUS CERTORUM STATUUM ET OFFICIORUM.

CAPUT PRIMUM.

De obligationibus Clericorum.

NOta. Clerici ſunt, qui aliquo ordine, vel ſaltem tonſura ſunt inſigniti. Præter mandata omnibus Chriſtianis communia, ſunt quædam ipſis ſpecialiter prohibita, & quædam præcepta.

Quæſt. I. *Quænam ſunt ſpecialiter prohibita Clericis, præſertim ſacro ordine initiatis, vel beneficiatis?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſequentia, 1. Armorum geſtatio, niſi neceſſitas urgeat ad defenſionem vitæ, c. 2. de vita & honeſtate. *Clerici arma portantes; & uſurarii excommunicentur*.

2. Venatio, quæ fit clamore & armis, præſertim cum cane, vel accipitre, vel falcone; ita ut mortaliter peccent, ſi frequenter ſic venentur, c. 1. de clerico venatore. *Epiſcopum, Presbyterum, aut Diaconum, canes aut accipitres, aut hujuſmodi ad venandum habere non licet. Quod ſi quis talium perſonarum in hac voluptate ſæpiùs detentus fuerit: ſi Epiſcopus eſt, tribus menſibus à communione; ſi Presbyter, duobus; ſi Diaconus, ab omni officio ſuſpendatur*. Et cap. 2. *Omnibus ſervis Dei, venationes, & ſylvaticas vagationes cum canibus, & accipitres aut falcones interdicimus*. Et, ex Concil. gener. Lateranen. IV. cap. 15. *Venationem & aucupationem univerſis Clericis interdicimus, unde nec canes, nec aves habere præſumant*. His adde plura Concilia provincialia, quæ quamlibet venationem armis factam vetant. Ratio eſt, quia venatio à gravioribus occupationibus, à ſtudio, oratione, & ſpiritualibus exercitiis, vel charitatis operibus avocat, mentem à Deo plurimum diſtrahit, po-

pulo ſcandalum parit, nec decet ſtatum clericalem. Præterea variis periculis obnoxia eſt. Quare Religioſos adhuc magis venatio dedecet, eiſque ſpeciatim prohibetur. *Clement.* 1. *de ſtatu Monach.* in Concil. gener. Viennenſi. Item ne venaticos canes intra ſuas domos retineant. Tamen juxta Sanct. Raymundum & alios, licita eſt interdum Clericis venatio quieta, quæ fit laqueo, vel retibus cauſa neceſſitatis vel recreationis moderatæ.

3. Militia, c. *Quicumque*. 23. quæſt. 8. & can. 5. diſt. 50. & ex Apoſt. 2. ad Tim. 2. Quia ex S. Thoma, 2. 2. q. 40. art. 2. *Bellica exercitia maximè repugnant illius officiis, quibus Epiſcopi & Clerici deputantur propter duo; 1. quidem generali ratione: quia bellica exercitia maximas inquietudines habent. Unde multum impediunt animum à contemplatione divinorum, & laude Dei, & oratione pro populo, quæ ad officium pertinent Clericorum. 2. Propter ſpecialem rationem: nam omnes Clericorum ordines ordinantur ad altaris miniſterium, in quo ſub Sacramento repræſentatur Paſſio Chriſti .... Et ideò non competit eis occidere, vel effundere ſanguinem; ſed magis eſſe paratos ad propriam ſanguinis effuſionem pro Chriſto, ut imitentur opere quod gerunt miniſterio.*

4. Negotiatio quæ eſt emptio rei cum intentione eam integram & non mutatam vendendi, vel permutandi cum lucro. Quamvis ſit per ſe licita, (nam per ſe licet lucrum via juſta intendere, & comparare ad finem honeſtum,) tamen Clericis ac Religioſis graviter prohibita eſt, c. 15. *de vita & honeſt.* ex Conc. gener. Later. IV. Et Clement. 1. eod. tit. & cap. 6. *Ne Clerici vel Monachi*, ubi Alexander III. ait. *Secundùm inſtituta prædeceſſorum noſtrorum ſub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici cauſa lucri negotientur*. Tum quia valde indecorum eſt Clericos & Religioſos lucris terrenis, quæ contemnere debent, incumbere. Tum quia negotiatio exponit periculo peccati, nempe injuſtitiæ, fraudum &c. & nimis animum ſæcularibus curis implicat, & à ſpiritalibus avertit. Item à Concil. Chalced. can. 3. eis prohibetur conductio prædiorum alienorum, ut ex eorum fructibus lucrentur. Poſſunt tamen proprios agros colere, ut fructus vendant; & greges in ſuis prædiis alere, ut ex fœtu, lacte pecuniam conficiant, aut ipſa animalia ſaginata vendant. Eis quoque licet, res, quas ad ſuos uſus emerunt, non ut vendant, poſtea data occaſione cariùs vendere; nam hoc non eſt negotiatio. At non videtur iis licere negotiari per alios, qui totam præſtent induſtriam; ut pecuniam in ſocietate mercatorum deponere, niſi id fiat ex neceſſitate, & ex conſenſu Papæ expreſſo vel tacito. Tum quia hoc illorum ſtatui indecorum eſt, & in illis avaritiam redolet: tum quia ita fert conſuetudo vim legis habens; nam reprehenderentur qui hoc facerent.

(✠) *Nota*. Vide Conſtitut. quæ incipit *Apoſtolica Servitutis*, in qua SS. D. N. BENEDICTUS XIV. non ſolùm confirmat pœnas in Clericos negotiatores à Sacris Canonibus, & ab aliis Summis Pontificibus ſtabilitas, ſed illas quoque ad eos expreſsè extendit, qui *illicitè ſub alieno nomine negotiantur, perindè ac ſi per ſeipſos, ac proprio eorum nomine, negotia illa exercerent*. Atque decernit Primò: *ut omnia & ſingula bona ſic ab eis alieno nomine illicitè acquiſita ſub inevitabili ſpolii pœna ſubjiciantur*.

Secundò: Ut negotia à Laicis inchoata, & ad Clericos delata, ſtatim dimittantur, nec, niſi neceſſitate urgente, continuari poſſint; de licentia tamen Congreg. Concilii, aut etiam Ordinarii extra Italiam; idque ad tempus dumtaxat, ac per interpoſitam Laici perſonam.

Tertiò: ut exemptis à ſpolio ad effectum teſtandi aut tranſmittendi, non intelligantur exempti quoad bona per interdictam negotiationem acquiſita.)

5. Cohabitatio cum femina, de qua ſuſpicio eſſe poteſt, ex Concil. Nic. I. can. 3. ibi: *Vetuit omninò magna ſynodus, ne liceat Epiſcopo, nec Presbytero, nec Diacono, nec ulli pœnitùs eorum qui ſunt in clero, introductam habere mulierem, præter quam utique matrem, vel ſororem, vel amitam, vel eas ſolas perſonas, quæ omnem ſuſpicionem effugiunt*. c. 1. & 9. *de cohabit.* & ex Conc. gen. Later. I. cap. 3. ob periculum proprium, & ſcandalum aliorum.

6. Ludus alearum, ut chartarum, taxillorum ex cap. 1. diſt. 35. ex c. 11. *de exceſſib. prælat.* ex variis Conciliis, præſertim ex Concil. gener. Lateranen. IV. cap. *Clerici*, de vita & honeſt. ibi. *Clerici .... ad aleas & taxillos non ludant, nec hujuſmodi ludis interſint*. Quare Delugo ait; *Propter hos Canones obligationem aliquam peculiarem in Clericis agnoſcunt Doctores communiter*. Ratio eſt, quia talis ludus eorum ſtatui indecorus eſt, & multis malis ac peccatis obnoxius. Unde mortaliter peccant, qui ſæpe

pe tali ludo ludunt cum jactura notabili temporis, vel etiam ſemel cum ſcandalo, vel magna pecuniæ ſumma. Religioſis verò ludus aleæ & chartarum adhuc ſtrictius vetitus eſt: nam. *Religioſis*, inquit Molina, *longe magis indecens eſt, & ſcandaloſus aliis, quàm Clericis ſæcularibus: eoque magis ipſis indecens, & ſcandaloſus aliis, quo arctiorem vitam profitentur, & magis in ea religione regularis diſciplina viget*. Quare Buſembaus docet Religioſos, apud quos diſciplina regularis viget, à gravi peccato vix poſſe excuſari ſi ludant chartis vel aleis. Et Delugo, diſp. 31. ſect. 1. num. 12. hæc ait: *Perdoctus P. M. Bannes indubitanter aliquando aſſeruiſſe fertur, ſi hominem noſtræ Societatis vidiſſet chartis ſemel ludentem judicaturum eum peccati mortalis reum. Quod ego etiam de Patribus Capuccinis, Carmelitis diſcalceatis, & ſimilibus dico*.

7. Sæcularia negotia. ex 2. Tim. 2. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus, ut ei placeat, cui ſe probavit*. Et ex multis Conciliis, & ex toto tit. *Ne Clerici vel Monachi ſæcularibus negotiis ſe immiſceant*. Hinc non poſſunt exercere officium Advocati coram Judice ſæculari, niſi in propria cauſa, aut Eccleſiæ, aut miſerabilium perſonarum, quæ ſuas cauſas adminiſtrare nequeunt, cap. 1. *de poſtul*. Item nec officium Procuratoris, Tabellionis ſeu Notarii in placitis ſæcularibus, & alia negotia, quæ multum diſtrahunt & implicant: nam per illa à rebus ſpiritualibus, & propriis eorum officiis nimiùm abſtrahuntur. In Gallia tamen ex conſuetudine recepta, & ob bonum Eccleſiæ licitè funguntur officio Conſiliarii & Judicis in cauſis civilibus.

8. Chirurgiæ exercitium, quo aduſtio vel inciſio infertur, prohibetur Clericis ſacro ordine initiatis, item ſententiam ſanguinis dictare aut proferre, ſanguinis vindictam exercere, aut ubi exercetur, intereſſe: & quidquam dictare aut ſcribere ad hunc finem, cap. 9. *Ne Clerici vel Monachi* ex Conc. general. Later. IV. Ex communi ſententia tamen licet Clericis medicinam ſecundùm artis regulas exercere ex charitate ſine ullo periculo & ſcandalo, modo ipſi inciſionem vel uſtionem non inferant.

9. Popinarum ingreſſus, niſi neceſſitatis cauſa in itinere, ex multis canonibus, diſt. 44. & ex Conc. gener. Later. IV. c. 16. ibi: *Tabernas prorſus evitent, niſi fortè cauſa neceſſitatis in itinere conſtituti*. Et ex multis Conciliis provincialibus.

10. Omnis luxus, can. 7. & 8. diſt. 41. & ex Conc. Nicæno II. c. 16. Sæculi voluptates & ſpectacula, can. 3. diſt. 23. Comeſſationes & ebrietas. c. 14. *de vita & honeſt*. ex Concil. gener. Later. IV. Choreæ, *Concil. Trident*. ſeſſ. 24. c. 12.

Porrò Concilium Trident. ſeſſ. 22. cap. 1. hæc omnia innovat & confirmat. Nam ibi *Statuit, ut quæ aliàs a Summis Pontificibus, & a ſacris Conciliis de Clericorum vita, honeſtate, cultu, doctrinaque retinenda, ac ſimul de luxu, comeſſationibus, choreis, aleis, luſibus, ac quibuſcumque criminibus, nec non ſæcularibus negotiis fugiendis copioſè, ac ſalubriter ſancita fuerunt, eadem in poſterum iiſdem pœnis vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis, obſerventur*. Lege tot.

(✠) *Nota*. BENEDICTUS XIV. lib. VII. de Synodo Diœc. cap. 60. ait, Comæ ſuppoſititiæ, ſeu *parrucche* uſum plures Synodos Diœceſanas Clericis interdixiſſe approbante Sac. Cong. Concil., adjecta contumacibus pœna. 2. Nefas olim fuiſſe, Clericis iis uti; imo comas nutrientes etiam invitos tonderi potuiſſe. 3. Majorem præſeferre vanitatem comam fictitiam, quam propriam ſtudioſe concinnatam; quamobrem pluribus de cauſis Clericos ſummopere dedecere. 4. Poſſe Epiſcopos has interdicere, niſi cauſa priùs ipſis cognita aliter ſuaſerit. 5. Ita permittenda, ut modeſta ſit, & priùs Epiſcopo ſpectata. 6. Non poſſe Epiſcopos facultatem facere Sacerdotibus celebrandi Miſſam cum coma fictitia, cum id ſolus Romanus Pontifex, cujus lege prohibetur, concedere valeat. Et cap. 51. docet, comœdias, choreas, ſpectacula, & ſimilia Clericis non licere; ac ſi comœdiæ ſint inhoneſtæ, nec Laicis intereſſe licere.

Nota. Eadem omnia prohibita ſunt Religioſis non ſolùm Clericis, ſed etiam Laicis: quia nomine Clericorum comprehenduntur Religioſi, quando prohibitio ſpectat decentiam ſtatus, ut notat Suarez.

Quæſt. II. *Quænam ſpecialiter Clericis præcipiuntur?*

Reſp. Tenentur 1. Clerici præſertim ſacro ordine initiati, vel beneficiati, *habere coronam vel tonſuram congruentem*, cap. 25. *de vita & honeſt*. Conc. gener. Later. IV. & c. 4. eod. tit. *Si quis ex Clericis comam relaxaverit, anathema ſit*. Item geſtare habitum clericalem, & ſuo ordini convenientem, can. 22. diſt. 23. & Clement. 2. *de vita & honeſt*. & ex Concil. Trid. ſeſſ. 14. c. 9.

c. 9. & ex Conſtitut. 92. Sixti V. ubi gravi pœna præcipit, ut omnes iſti Clerici jugiter deferant *tonſuram & habitum clericalem, veſtes ſcilicet talares*. Et verò eos, qui à mundo ſeparati ſe divino miniſterio dedicarunt, laicalem vitam exteriore habitu profiteri dedecet. Hinc peccat mortaliter, qui notabili tempore non geſtat tonſuram, vel habitum clericalem, ſaltem quo diſcernatur à laicis, cùm id præcipiatur ſub gravibus pœnis, & res ſit gravis pertinens ad decentiam ſtatus, & bonum ac decus Eccleſiæ. *Ita Navarrus, Sanchez, & alii*. Nec excuſat conſuetudo, cum ſit irrationabilis, & corruptela. Unde S. Carolus in Synod. II. Eccleſ. Mediolan. inter alios caſus hunc ſibi reſervat. *Qui quævis beneficia obtinentes habitum clericalem non induunt*. Permittit tamen Clericis iter facientibus, ut veſtitu contractiore utantur. *Decentem tamen illum*, inquit, *atque hujuſmodi eſſe oportet, quo eos eſſe eccleſiaſtici ordinis homines agnoſci facilè poſſit. Cùm verò eo venerint, quo pervenire contendunt, talarem togam induant*.

Porrò Religioſis prohibetur ſub excommunicatione ipſo facto contracta, & Papæ reſervata, ne habitum ſui ordinis temerè, hoc eſt, ſine juſta cauſa dimittant, c. 2. *Ne Clerici vel Monachi*. in 6.

2. Tenentur Clerici ſacro ordine inſigniti ſervare caſtitatem perpetuam, ex voto ſolemni, quod Eccleſia ob reverentiam ſacri miniſterii annexuit ordini ſacro, ita ut illi per voluntariam ordinis ſuſceptionem facto ipſo tacitè profiteantur ac voveant caſtitatem. Conſtat ex variis juribus, ex Conc. generaI. Lateran. I. can. 21. ibi: *Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, & Monachis, concubinas habere, ſeu matrimonia contrahere, penitùs interdicimus; contracta quoque matrimonia ab hujuſmodi perſonis disjungi, & perſonas ad pœnitentiam debere redigi, juxta ſacrorum canonum definitionem judicamus*. Ex Conc. gener. Later. II. cap. 7. ibi; *Nullus Miſſas eorum audiat, quos uxores vel concubinas habere cognoverit. Ut autem lex continentiæ, & Deo placens munditia in eccleſiaſticis perſonis & ſacris ordinibus dilatetur; ſtatuimus quatenus Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, regulares Canonici, & Monachi atque Converſi profeſſi, qui ſanctum tranſgredientes propoſitum, uxores ſibi copulare præſumpſerint, ſeparentur. Hujuſmodi namque copulationem, quam contra eccleſiaſticam regulam conſtat eſſe contractam, matrimonium non eſſe cenſemus. Qui etiam ab invicem ſeparati pro tantis exceſſibus condignam pœnitentiam agant*. Et ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 9. Hæc lex caſtitatis & continentiæ omnibus Epiſcopis, Sacerdotibus & Diaconis ab ipſis Apoſtolis authoritate Eccleſiaſtica conſtituta fuit, ut docet Concil. Carthaginenſe II. canon. 2. Et verò Patres veteres non ſolùm Latini, ſed etiam Græci, hanc obligationem commemorant, cujus quidem initium cum ignoretur, ab ipſis Apoſtolis ſumendum eſt. Poſtea eadem lex ad Subdiaconos extenſa fuit jam à primis Eccleſiæ ſæculis; nam Concil. Eliberitanum ann. 305. habitum, can. 33. Subdiaconos hac continentiæ lege comprehendit. Hoc etiam conſtat ex ſenſu ac praxi Eccleſiæ.

Item tenentur quotidie recitare Breviarium ex variis juribus, & præſertim ex univerſali Eccleſiæ conſuetudine vim legis habente; ut conſtat ex conſenſu Doctorum, qui ſe habent in hac re ut multitudo teſtium omni exceptione majorum.

3. Clerici ratione ſui ſtatus & juramenti, obedientiam ſpecialiter debent Epiſcopo in iis, quæ ſpectant ad honeſtatem vitæ, & reformationem morum, ad correctionem & pœnas pro peccatis impoſitas, ad divinum cultum, officium, & ſacramenta, ad jura Epiſcopalia, & ad juriſdictionem Eccleſiaſticam, cap. *Quia frater*. 7. q. 2. Et cap. 16. *de offic. judic. ordin.*

4. Tenentur ſervare honeſtatem & modeſtiam in omni compoſitione & geſtu corporis, temperantiam & moderationem in cibo & potu, ex diſt. 41. & diſt. 44.

5. Ratione ſui ſtatus debent morum ſanctitate, & virtutibus omnibus laicis prælucere, *quorum forma & exemplum eſſe debent*, ait Conc. gener. Later. II. cap. 4.

Quæſt. III. *Quænam ſunt obligationes ſpeciales Beneficiatorum?*

Reſp. Beneficiati, etſi carentes ordine ſacro, tenentur ex juſtitia horas canonicas recitare quotidie, ita ut ſi eas culpabiliter omiſerint, peccent mortaliter, nec faciant fructus ſuos, & ad eorum reſtitutionem teneantur, ſaltem poſt ſex menſes pacificæ poſſeſſionis. *Ita omnes*. Prob. 1. Ex Conc. Later. V. ſeſſ. 9. ibi: *Statuimus & ordinamus, ut quilibet habens Beneficium cum cura, vel ſine cura, ſi poſt ſex menſes ab obtento beneficio divinum officium non dixerit legitimo impedimento ceſſante, Beneficiorum ſuorum fructus ſuos non faciat pro rata omiſ-*

ſionis recitationis officii & temporis : ſed eos tanquam injuſtè perceptos in fabricas hujuſmodi Beneficiorum , vel pauperum eleemoſynas erogare teneatur . Quod decretum confirmat & explicat Pius V. Conſt. *Ex proximo* , vigente etiam in Gallia. *Statuimus* , inquit , *ut qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiſerint , omnes beneficii ſeu beneficiorum ſuorum fructus , qui illi vel illis diebus reſponderent , ſi quotidie dividerentur, qui vero Matutinum, tantùm dimidiam; qui cæteras omnes Horas , aliam dimidiam : qui harum ſingulas , ſextam partem fructuum ejuſdem diei amittant*. 2. Quia ſub hoc onere ab Eccleſia Beneficium eis collatum eſt, & ab eis acceptatum: nam *Beneficia propter officia conceduntur*, ait Conc. Conſtantienſe , ſeſſ. 34. Idem docet Concil. Trid. ſeſſ. 21. cap. 3.

Obſerva 1. Hæc reſtitutio fructuum debetur in conſcientia ante omnem ſententiam : nam omittens non habet jus ad illos fructus defectu conditionis , quam Eccleſia exigit ut illud acquirat. Et Concil. Later. cit. dicit , *non facere fructus ſuos pro rata omiſſionis officii*, ſed teneri reſtituere *tanquam injuſtè perceptos* . At ut quis teneatur reſtituere injuſtè acceptum , & quod ſuum non eſt, non requiritur ſententia Judicis . Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem : *Reſtitutio à Pio V. impoſita beneficiatis non recitantibus , non debetur in conſcientia ante ſententiam declaratoriam Judicis , eo quod ſit pœna* . Excuſatur tamen à reſtitutione, qui ſine ſua culpa omiſit, v. gr. ob morbum , unde Concil. Later. addit : *Ceſſante legitimo impedimento*.

2. Non liberatur à reſtitutione , qui aliis diebus recitat quod omiſit , quia obligatio reſtituendi eſt impoſita omiſſioni graviter culpabili officii quotidiani , quod cùm ſuo die affixum ſit, non poteſt impleri alio die.

3. Non ſufficit adeſſe Horis quando recitantur in choro , quia recitari debent ab ipſo beneficiato, ex eadem Bulla.

4. Alexander VII. damnavit has propoſitiones. 22. *Habens capellaniam collativam , aut quodvis aliud beneficium eccleſiaſticum, ſi ſtudio litterarum vacet , ſatisfacit ſuæ obligationi, ſi officium per alium recitet*. 33. *Reſtitutio fructuum ob omiſſionem Horarum ſuppleri poteſt per quaſcumque eleemoſynas , quas antea beneficiarius de fructibus ſui beneficii fecerit*.

5. Commendatarii perpetui obligantur ad Horas . Quia ſubſtituuntur beneficiatis titularibus cum tota obligatione : imò nunc habentur pro veris titularibus, & commenda perpetua æquiparatur beneficio, ex Concil. Trident. ſeſſ. 7. cap. 2. & ſeſſ. 24. cap. 17. nam habet vim & effectum tituli, datque jus perpetuum percipiendi fructus. Coadjutor verò non obligatur præcisè ratione coadjutoriæ , licèt inſtituatur cum futura ſucceſſione, quia nondum eſt beneficiatus. Excipe, niſi habeat jus plenum adminiſtrandi ob beneficiati amentiam, aut ſimilem infirmitatem , vel aſſumatur ad totum onus beneficii in defectum beneficiati ; nam tenetur ad omne onus, ad quod aſſumitur.

6. Impuberes ratione ſtudiorum non excuſantur: nam comprehenduntur voce, *Quilibet* Concil. Lateran. & beneficium non datur niſi propter officium. Item ad Horas obligantur præſtimonia habentes , ex Bulla Pii V. cit.

7. Ex communiori ſententia, nulla eſt obligatio recitandi ante partam poſſeſſionem, quia ante illam non cenſetur proviſus beneficium perfectè conſecutus , nec poteſt fructus percipere , nec beneficii jura exercere. Excipe, niſi dilatio poſſeſſionis capiendæ proveniat ex culpa, vel negligentia beneficiati: nam *mora ſua cuilibet eſt nociva*. reg. jur. 25. in 6. & nemini ſua fraus vel negligentia prodeſſe debet. Tenetur autem ſtatim ſub mortali accepta poſſeſſione, ex Bulla cit. Qui autem ſex primis menſibus omiſit, juxta alios tenetur ad reſtitutionem ; quia ex natura rei tenetur , non ſolum ex jure eccleſiaſtico; nam datum ob cauſam obligantem retineri non poteſt, cauſa non ſecuta; juxta alios non tenetur, quia Papa remittit obligationem reſtituendi ob omiſſum ſex primis menſibus officium, licet talis graviter peccaverit, cùm violaverit præceptum in re gravi.

8. Tenuitas beneficii non excuſat ab hac obligatione . *Ita S. Antoninus , Navarrus , Suarez, Toletus , Azor, Reginaldus, & alii communius*. Quia jura ad officium obligant omnes beneficiarios ſine exceptione, ut patet ex his verbis Concil. Lateran. *Quilibet habens beneficium cum cura vel ſine cura*. Et ex his Bullæ Pii V. *Qualiacumque beneficia obtinentes*. At ubi lex non diſtinguit , nec nos diſtinguere debemus . Et lex generalis eſt, dari beneficium propter officium . Imò cap. *Clericus*, diſt. 91. jubetur Clerico pauperi , ut agricultura vel artificio ſibi victum comparet ſine officii detrimento . Prætereà beneficium acceptans, ſponte acceptat omne onus illi annexum, & in illud conſentit. Nec ex

tali onere patitur injuriam, cùm hæc ſcienti & ſponte conſentienti non fiat. Sic vir tenetur ad onera matrimonii & alendam uxorem, quamvis ab ea non acceperit dotem ſufficientem. Saltem in hoc conſuli debet cujuſque Eccleſiæ conſuetudo, & in dubio Epiſcopus loci.

Sed an beneficiarius privatur omnibus beneficii fructibus reſpondentibus iis diebus, quibus non recitavit, ſi obierit alia miniſteria beneficio annexa?

Reſp. Suarez, Reginaldus, Azor, Navarrus, & alii docent, omnibus privari; quia Concil. Later. dicit generaliter, omittentem Horas non facere fructus ſuos; & Pius V. ſine ulla exceptione & diſtinctione ſtatuit, ut omnes beneficii ſeu beneficiorum ſuorum fructus amittat: ubi eodem modo de beneficiis ſive curatis ſive ſimplicibus loquitur.

Non pauci tamen docent, teneri tantùm ad partem fructuum reſpondentem officio omiſſo, ſpectata quantitate redituum & onerum. Quia beneficium, cui alia onera annexa ſunt, ut prædicatio, miniſtratio ſacramentorum, celebratio Miſſæ &c. non ſolùm propter Horas, ſed etiam propter illa alia onera & miniſteria inſtitutum eſt, & datur. Ergo æquitas poſtulat, ut qui alia munera ritè obiit, non privetur ſtipendio iis debito. Cùm enim imponatur obligatio reſtituendi, quia beneficium datur propter officium; quando aliquis præſtat plura officia, & omittit unum illorum, ut recitationem Horarum, ſatis eſt ſi reſtituat partem ſtipendii reſpondentem officio omiſſo. Dicunt autem Conc. Later. & Pium V. loqui de omnibus fructibus reſpondentibus Horis canonicis, non verò de aliis datis ob alia miniſteria, & intelligi debere pro materia ſubjecta, vel ſaltem ea decreta non fuiſſe recepta cum tanto rigore, ſed cum hac moderatione, ut qui alia onera habent, quibus ſatisfecerint, poſſint fructus ita reſpondentes lucrari.

Reſpondet Suarez, licet beneficium detur propter plura officia, nihilominùs legem potuiſſe punire omiſſionem unius officii privatione omnium fructuum etiam reſpondentium aliis ſervitiis, privaſſe autem ex verbis citatis conſtare. Alii docent ad ſecuritatem conſcientiæ petendam eſſe compoſitionem cum ſacra Pœnitentiaria.

Quid ſi beneficium poſſidens nullos ex eo fructus percipiat?

Reſp. 1. Tenetur Horas recitare in his caſibus, 1. Si omnes fructus loco penſionis impendat ei, qui ſibi reſignavit, vel Sacerdoti ſubſtituto ad peragenda beneficii onera. Quia habet titulum & poſſeſſionem beneficii, cui annexa eſt obligatio perſonalis recitandi Horas: quod ſi non fruatur fructibus, hoc eſt per accidens, & quia ſic ipſe ſponte conſentit. 2. Si iis privetur juſte, v. gr. quia non reſidet, vel nondum ſacris initiatus eſt, vel ob aliquam culpam. Nam Eccleſia non debet privari ſuo debito ſervitio ob culpam aut aliquem defectum miniſtri, qui hanc fructuum privationem ſibi imputare debet. 3. Si illi fructus aliquo caſu perierint, v. g. incendio, ſterilitate, hoſtium ſpoliatione &c. vel ſi hominum injuria pro aliquo tempore auferantur ſine ſpe recuperandi. Quia cùm beneficia inſtituta ſunt, ſimul impoſita eſt perpetua obligatio officii, licèt fieri nequeat, quin aliqui ejuſmodi caſus decurſu temporis accidant. Qui autem beneficium ſemel accepit, ſicut omnia jura & emolumenta percipit, ita ſuſcipit in ſe pericula, & cum periculis ſe obligat ad ejus onera, idque ex pacto tacito inter ipſum & Eccleſiam. Adde quod ſuperiorum vel ſequentium annorum proventus talem jacturam ſatis compenſare poſſunt. 4. Quando reditus primi vel ſecundi anni ſubtrahuntur beneficiato, ut cedant fabricæ, vel antiquis canonicis: tum quia talis conſuetudo non fuit inducta, ut minueretur officium: tum quia cum his conditionibus ſponte ſuſcepit beneficium: tum quia per applicationem fructuum fabricæ, ipſe liberatur in poſterum onere ſolvendi pro fabrica, & ſi applicentur canonicis, ipſe tunc obtinet jus & ſpem idem percipiendi ab aliis, & ſuo tempore eadem commoda percepturus eſt. Nec refert quod priùs mori poteſt aut cedere beneficio, quia hoc ſe habet per accidens.

Reſp. 2. Si abſque ſua culpa nullos fructus percipiat, nec ſit ſpes eos poſtea percipiendi, ut cum fundus beneficii ab hæreticis occupatur, juxta multos non obligatur ad Horas ratione hujus beneficii. Quia non eſt mens Eccleſiæ ut teneatur ad hoc onus, cum ſtipendium non habeat, & cenſeatur amiſiſſe facultatem unquam percipiendi. Quod ſi partem fructuum, aut diſtributiones recipiat, ad officium totum tenetur non minus, quam qui beneficium inſufficiens ad integram ſuſtentationem habet. At ſi ſit ſpes percipiendi aliquando fructus, teneretur: tum quia hæc ſpes eſt pretio æſtimabilis, & beneficium pacificè poſſeſſum cum tali ſpe eſt ſufficiens ratio obligandi, & interim gaudet honore & privilegiis: tum

quia teneretur ſi caſu fortuito, ut propter ſterilitatem, furtum, bellum, & ſimilia aliquibus annis non reciperet fructus.

Quæſt. IV. *Ad quid inſuper tenentur Beneficiati choro addicti?*

Reſp. 1. Tenentur choro intereſſe tempore divini officii, ita ut ſi ſine legitima cauſa ab eo abſint ultra tempus ſibi à jure conceſſum, peccent mortaliter, & teneantur ad reſtitutionem. *Prob.* 1. Ex can. 3. diſt. 91. *Clericus, qui abſque corpuſculi ſui inæqualitate vigiliis deeſt, ſtipendio privatus excommunicatur.* Et ex tit. *de cler. non reſident.* Et, ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. ibi: *Obtinentibus in cathedralibus aut collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas, aut portiones, non liceat vigore cujuslibet ſtatuti, aut conſuetudinis ultra tres menſes ab eiſdem Eccleſiis quolibet anno abeſſe. Salvis, nihilominus earum Eccleſiarum Conſtitutionibus, quæ longius ſervitii tempus requirunt &c.* Et ex multis Conciliis provincialibus. 2. Quia ex officio tenentur in choro horas omnes recitare, & propter hanc recitationem publicam in choro ſtipendium accipiunt; ad hoc enim inſtituta ſunt illa beneficia. Quare ſacra Cardinalium Congregatio, die 20. Aprilis 1602. declaravit, Canonicos qui non recitant in choro, non ſatisfacere obligationi ſuæ. Tenentur autem omnibus & ſingulis Horis intereſſe: nam tenentur officium integrum ſolemniter perſolvere, & non tantùm partem officii. Unde Concil. gener. Later. IV. c. 17. præcipit Clericis, choro præſertim adſtrictis & Canonicis *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, ſtudiosè celebrent pariter & devotè.*

Quanta autem ad mortale requiritur abſentia à choro, ultra duos aut tres menſes juxta cujuſque Eccleſiæ conſuetudinem, ſive ex conſuetudine, ſive ex continuis, ſive ex interruptis diebus componatur, controvertitur. Suarez excuſat ſolùm à mortali abſentiam unius diei.

Excuſantur tamen à præſentia chori & reſidentia, abſenteſque jure percipiunt fructus beneficiorum Canonici ſtudentes Theologiæ per annos 5. vel docentes Theologiam toto tempore quo docent cap. ult. *de Magiſt.* Item duo Canonici qui ſunt in obſequio Epiſcopi ad Eccleſiæ utilitate, cap. 15. *de cleric. non reſid.* & qui ſunt in obſequio Papæ ad eumdem finem, c. 14. *eod. tit.*

Nota. Qui etiam ex legitima cauſa à choro abſunt, non lucrantur diſtributiones quotidianas, & recepta tenentur reſtituere, non obſtante remiſſione, ex cap. 32. *de preb.* & ex Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 12. ibi: *Diſtributiones, qui ſtatis Horis interfuerint, recipiant: reliqui, quavis colluſione aut remiſſione excluſa, his careant, juxta Bonifacii VIII. Decretum, quod incipit: Conſuetudinem &c.* In quo excipiuntur *ſolum ii, quos infirmitas, ſeu juſta & rationabilis corporalis neceſſitas, aut evidens Eccleſiæ utilitas excuſaret.* Hinc punctator, cui ex officio incumbit notare abſentes à choro, tenetur ad reſtitutionem, ſi eos non notet, quia cauſa eſt quod ſolvantur diſtributiones iis quibus non debentur cum damno eorum, quibus jure debentur; quibus proinde tenetur reſtituere de ſuo. Idem eſt de diſtributione, ſi diſtributiones ſolvat iis, quibus non debentur, hoc eſt, iis qui abſunt ob infirmitatem aut neceſſitatem corporalem, vel in evidentem utilitatem Eccleſiæ, ſed ex alia cauſa licèt juſta; nam is privat alios, quibus jure debentur. Ex decreto Concil. Trid. ſeſſ. 22. cap. 3. Diſtributiones illæ ſaltem, quæ ab Epiſcopis poſt tale decretum inſtitutæ ſunt ex fructibus beneficii, applicari debent fabricæ quatenus indigeat, aut alteri pio loco, arbitrio Ordinarii.

Porrò cœcus habens præbendam tenetur choro intereſſe, & audire alios canentes, & recitare quantum ipſe poteſt & recordatur; nam ad id tenetur ex vi beneficii cum præbenda. Cur enim excuſaretur? *Ita Suarez, Filliuc.*

Reſp. 2. Iidem tenetur jure communi canere in choro, & alta voce recitare officium ſecundùm Eccleſiæ ſuæ uſum, ex cap. 9. diſt. 92. *Quilibet Clericus Eccleſiæ deputatus, ſi ad quotidianum pſallendi officium matutinis vel veſpertinis horis ad Eccleſiam non convenerit, deponatur à clero.* Et ex Conc. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. *Omnes divina per ſe, & non per ſubſtitutos compellantur obire officia . . . . atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis Dei nomen reverenter, diſtrictè, devotèque laudare.* Item ex variis Conciliis. Nam ad officium talium beneficiatorum publica canonicarum precum decantatio pertinet, cùm ad eam inſtituta ſint illa beneficia; & reipſa reditus eis ſpecialiter dentur ut choro inſerviant. Nec diſtributiones conſtitutæ ſunt ob nudam præſentiam, ſed ut cum aliis pſallant, & officium decantent. Quare non ſatisfaciunt privatim in choro Horas recitando, nec lucrantur diſtributiones, quæ debentur ſolis choro inſervientibus:

bus: nam quod datur ob cauſam obligantem, cauſa non ſecuta, non debetur, ſed reſtitui debet.

(✠) *Nota*. Extat hac de re BENEDICTI XIV. Conſtitut. ad Univerſos Italiæ Patriarchas, Archiepiſcopos, ac locorum Ordinarios, cujus initium eſt, *Cum ſemper*, tom. 2. Bullarii pag. 366. in qua §. 24. ſequentia leguntur.

„ Equidem ſcimus in aliquibus Metropolitanis, & Cathedralibus Eccleſiis, inter „ Canonicos eam opinionem invaluiſſe, ut ſe „ munus ſuum ſatis implere contendant, dum „ Choro præſentes aſſiſtant, licet ipſi ſibi ſilentium imperent, neque pſallentibus Beneficiatis, aut Manſionariis in cantu ſe adjungant. In hujuſce verò opinionis confirmationem adduci ab iiſdem ſolent inveteratæ conſuetudines, ſtatuta peculiaria, aut „ etiam prætenſa Eccleſiarum ſuarum privilegia. At quum Synodus Tridentina ſeſſ. 24. „ cap. 12. loquens de Dignitatibus, & Canonicis, qui Choro intereſſe debent, unum „ ex eorum officiis eſſe dicat: *in Choro ad pſallendum inſtituto, Hymnis, & Canticis Dei nomen reverenter, diſtinctè, devotèque laudare*, quumque pauca omninò ſint Capitula, in quibus eo modo à Canonicis „ in Choro aſſiſtitur, ideoque receptæ in „ univerſali Eccleſia diſciplinæ paucos illos „ adverſari dignoſcantur; quum inſuper opinio illa numquam in Congregatione Concilii Tridentini interpretationi præpoſita, „ examinata ſit, quin ſtatim exploſa fuerit, „ & improbata; quamvis præſumptis conſuetudinibus, aliiſque fundamentis, & „ rationibus innixa perhiberetur, Canonicis „ etiam Eccleſiarum Patriarchalium hujus „ Noſtræ Urbis ſuper hoc inſtantibus; quum „ denique idem judicium prolatum reperiatur à pluribus Conciliis Provincialibus, ab hac etiam Apoſtolica Sede approbatis, & confirmatis; nihil jam reliquum eſſe videtur, quominus pauciores univerſorum legi ſe accommodent. „ Equidem minimè Nobis compertum eſt, „ quo peculiari titulo ſuffulti perſuaſum „ habeant unius, vel alterius Eccleſiæ Canonici, ſe muneri ſuo ſatisfacere per ſimplicem in Choro aſſiſtentiam, abſque Divinæ Pſalmodiæ cantu. Verum, niſi illis „ praſto ſit Apoſtolicum non præſumptum „ vel abrogatum, ſed legitimum, ac vigens Privilegium, ſive Indultum; jure „ ac merito verendum eſt, ne iſti, dum „ ita ſe gerunt, Præbendarum, ac Diſtributionum fructus minimè ſuos faciant; & „ conſequenter ne ad eorum inſtitutionem „ teneantur. “

Porrò pars Chori, quæ tacet, tenetur attendere ad ea quæ canit altera; nam tenetur ad totum officium moraliter concurrere, & totum facere ſuum. Aliàs non cenſeretur moraliter præſens toti officio; nam is non dicitur præſens alicui rei, qui ad aliud attendit, ex l. *Coram* § *de verb. ſign.* Nec ſatisfacit qui prævenit, & privatim recitat partem alterius chori, & poſtea voluntariè diſtrahitur; nam non ſatisfacit toti officio publico chori, non enim communicat in parte officii quam non recitat, niſi ad eam attendendo. Unde in ſolemni Miſſa omnes tenentur audire attentè Evangelium, Epiſtolam, & alia quæ ab uno decantantur.

Controvertitur an legitima ſit conſuetudo, qua in quibuſdam locis Canonici totum onus pſallendi ſeu canendi imponunt vicariis vel cantoribus conductitiis, ipſi verò certis temporibus adſunt. Certum eſt tales ſaltem teneri privatim horas recitare: nam generalis eſt lex recitandi horas, cui non ſatisfacit, qui tantùm alios recitantes audit; item teneri Choro intereſſe tempore officii cum devotione & attentione: quod ſi domi horas perſolverint, attendere more orantium, alioqui vana nec religioſa eſſet illorum præſentia.

Quæſt. V. *An Beneficiarii omnes teneantur partem fructuum beneficii, honeſtæ ſuſtentationi ſuperfluam impendere in pauperes vel alios pios uſus?*

Reſp. Secundùm omnes ad id ſub mortali tenentur. Et quidem, paucis exceptis, etiam jure naturali, ita ut conſuetudo in contrarium excuſare non poſſit. Sed omnes penè Canoniſtæ (ut oſtendit Navarrus) & plurimi, ne dicam plerique Theologi veteres cum Richard. S. Bonavent. S. Raymund. S. Antonin. Multique recentiores Turrian. Comitol. Layman, Gormaz &c. docent, ad id teneri non ſolùm ex charitate & religione, ſed etiam ex juſtitia, ita ut ſi ſuperflua omnia non impenderint in uſus pios, teneantur ad reſtituendum pauperibus, vel aliis piis cauſis: ideoque non habere dominium omnium fructuum beneficii abſolutum & liberum, ſed gravatum onere juſtitiæ ſuperflua impendendi in pios uſus.

Prob. 1. Ex Patribus, & Conciliis. S. Ambroſ. epiſt. 31. ad Valent. *Nihil Eccleſia ſibi niſi fidem poſſidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Poſſeſſio Eccleſiæ ſumptus eſt egenorum.*

rum, Sanct. Hieronym. in can. *Quoniam* 16. q. 1. *Quidquid habent Clerici, pauperum eſt*. S. Auguſt. in can. *Si privatum*. 12. quæſt. 1. *Non illa noſtra ſunt, ſed pauperum, quorum procurationem quodam modo gerimus, non proprietatem nobis uſurpatione damnandi vindicamus*. S. Gregor. lib. 5. epiſt. 55. ait: Patrimonium Eccleſiæ Romanæ eſſe res pauperum. Et lib. 11. epiſt. 23. ad Julian. de ſe ut poſſidente bona Eccleſiæ ait: *Quem conſtat non res ſuas, ſed ad diſpenſandum res pauperum habere . . . . . diſpenſatoris locum in rebus, ſicut ſcitis, pauperum tenemus*. S. Bernard. epiſt. 2. ad Falcon. *Quod præter neceſſarium victum ac ſimplicem veſtitum de altario retines, tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt*. Ita alii Patres. Adde can. *Res Eccleſiæ*. 12. quæſt. 1. Concil. gener. Nic. II. cap. 12. *Omnium Eccleſiaſticarum rerum Epiſcopus ſollicitudinem habeat, & diſpenſet eas tanquam Deo contemplante. Non liceat autem ei fraudare quidquam ex illis, vel cognatis propriis donare quæ Dei ſunt. Quod ſi pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur*.

Concil. general. VIII. cap. 15. decernit, Eccleſiaſticos reditus ad miniſtrorum ſuſtentationem, *& ob eſcam pauperum, & peregrinorum ſuſtentationem eſſe*. Concil. general. Lateranenſ. III. cap. 19. dicit: *Eccleſiarum bona, & clericorum, & pauperum Chriſti uſibus deputata eſſe*. Gregorius IX. cap. 16. de foro competent. ait: *Cùm valde ſit iniquum ea, quæ collata ſunt pro remedio peccatorum, Eccleſiis vel relicta, aut eis juſtis modis aliis acquiſita, aliis uſibus applicari*. Concil. Turonenſ. anno 813. cap. 10. *Rebus Eccleſiæ ita utantur, non ut propriis, ſed ut ſibi ad diſpenſandum commiſſis*. Ita loquuntur multa alia Concilia. Unde Concil. Pariſienſ. 829. adductis multis canonibus, & textibus Patrum, ait, cap. 15. *Sicut igitur præmiſſa documenta declarant, non ſunt res Eccleſiæ, ut propriæ, ſed ut Dominicæ, & à Domino commendatæ tractandæ*. Adde Sanctum Thomam qui 2. 2. quæſt. 100. articul. 1. ad 7. ait: *Quamvis res Eccleſiæ ſint Papæ ut principalis diſpenſatoris, non tamen ejus ut domini & poſſeſſoris*. Et, quæſt. 119. art. 3. ad 1. *Clerici ſunt diſpenſatores bonorum Eccleſiæ, quæ ſunt pauperum, quos defraudant prodigè expendendo*.

Dices. Patres docent ſuperflua divitum, etiam laicorum, eſſe pauperum; & tamen divites non tenentur ex juſtitia ſtrictè dicta dare ſuperflua ſua pauperibus; ita ut ſi omittant, obligentur ad reſtitutionem. Ergo ſimiliter cum Patres dicunt bona Eccleſiæ eſſe pauperum, eſſe dona Dei, non intendunt ſignificare obligationem *juſtitiæ* dandi bona eccleſiaſtica ſuperflua pauperibus, vel piis operibus. *Reſp*. Neg. conſequens. Quia 1. Textus Patrum intelligi debent pro ſubjecta materia. Bona autem Eccleſiaſtica, utpote bona Deo dicata, & in ſolos pios uſus donata, diverſæ ſunt moraliter naturæ, obligationis ab aliis bonis. Et verò etiamſi nulli eſſent pauperes, nihilominus ſecundùm omnes bona ſuperflua beneficiorum in alios uſus pios impendi deberent; quamvis in hoc caſu laici ſua ſuperflua ſibi retinere, vel conſanguineis donare poſſent; quia nempe bona ſuperflua beneficiorum ſunt bona Dei, & bona Deo dicata, & donata in uſus pios. 2. Concilia in ſuis canonibus propriè & accuratè loqui ſolent, & tamen non aliter in præſenti materia loquuntur atque Patres. 3. Obligatio impendendi in uſus pios bona ſuperflua beneficiorum, quam Patres & Concilia agnoſcunt & tradunt, eſt omninò diſtincta à præcepto charitatis, & ab obligatione, quam habent beneficiarii circa bona patrimonialia ſuperflua: nam hæc obligatio eſt ſpecialis beneficiariis circa bona eccleſiaſtica ſuperflua, & illa ſola bona ſpectat.

Nec dicas, Patres & canones loqui de bonis immobilibus; nam apertè loquuntur de bonis, quæ ad ſuſtentandos miniſtros Eccleſiæ, & alendos pauperes impendi debent. Conſtat autem nunquam miniſtris licuiſſe dona immobilia conſumere in ſuos vel pauperum uſus.

Prob. 2. Quia bona Eccleſiæ ſunt eis donata à fidelibus ea intentione, & cum onere ac pacto ſaltem implicito ſeu tacito, ut impenderentur in cultum divinum, & alios pios uſus, ſcilicet, in ſuſtentationem miniſtrorum Eccleſiæ & pauperum, in fabricam, ornamenta Templi &c. quatenus hæc bona donata ſunt in cultum divinum, ideoque in uſus pios Deo gratos. Nam 1. à Patribus & Conciliis bona Eccleſiæ dicuntur vota fidelium, pretia peccatorum, bona Dei, hoc eſt, bona Deo conſecrata; quatenus donata ſunt tantùm in ejus cultum, & uſus pios ipſi gratos. Item Eccleſiæ Prælati dicuntur œconomi, & diſpenſatores, non abſoluti domini bonorum Eccleſiæ. 2. Fideles bona ſua donando Eccleſiæ volebant opus ſalutare, meritorium, & Deo gratum facere, & illa Deo conſecrare; quod non feciſſent quoad partem ſuperfluam bo-

norum, ſi non dediſſent cum onere & pacto, ſaltem implicito ſeu tacito, ut in uſus pios & gratos omnia impenderentur; nam non eſt opus pium dare miniſtris Eccleſiæ bona illorum ſuſtentationi ſuperflua, ut de iis faciant quod libuerit, & poſſint ea in uſus profanos impendere. 3. Hæc intentio fidelium ſatis conſtat ex Patribus & Conciliis. S. Ambroſius, l. 2. de offic. c. 20. dicit, fideles Eccleſiæ miniſtris probis ſua obtuliſſe, ut per eos ad pauperes pervenirent. *Quicumque* (inquit) *bonum operarium videt, niſi confert quod ille ſuo officio diſpenſet, ſecurus quod ad pauperem ſua perveniat miſericordia. Nemo enim vult, niſi pauperi proficere ſuam collationem.* Sanctus Thomas, in epiſt. 2. ad Cor. c. 12. lect. 5. ait, quòd Principes & alii bona Eccleſiæ *non dederunt Prælatis propter ſe, ſed propter pauperes: & ideò non dederunt eis, ſed pauperibus. Prælatis autem dantur tanquam pauperum diſpenſatoribus.* Conc. Gener. Later. II. c. 10. ait: *Decimas Eccleſiarum, quas in uſus pietatis conceſſas eſſe canonica demonſtrat auctoritas, à laicis poſſideri prohibemus.* Conc. Aquiſgran. an. 816. c. 16. *Res Eccleſiæ, ſicut à SS. Patribus traditur, & in ſuperioribus capitulis continetur, vota ſunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum: fideles namque Chriſti amore ſuccenſi, ob animarum ſuarum remedium, cæleſtis patriæ deſiderium, ſuis propriis facultatibus ſanctam locupletem fecerunt Eccleſiam; ut his & milites Chriſti alerentur, & Eccleſia exornarentur, & pauperes recrearentur, & captivi redimerentur. Quapropter vigilanti ac ſolerti cura providendum eſt his, qui ejus facultates adminiſtrant, ne eas in ſuos ſolummodo uſus convertant, ſed magis juxta poſſibilitatem rerum, Chriſto famulantium, imò eorum in quibus Chriſtus paſcitur, & veſtitur, curam gerere penitus non negligant &c.* Concil. Valent. ann. 855. cap. 21. *Quia cum ipſa res Eccleſiæ à piis & fidelibus Deo oblata, juxta antiquorum Patrum ſententiam, nihil ſint aliud, niſi vota fidelium, patrimonium pauperum, redemptio peccatorum; ſi eas fideliter & integrè eccleſiaſticis uſibus non defendimus, & in eos qui obtulerunt, & in Deum cui oblata ſunt, graviſſimo nos reatu implicamur.* Concil. Tribur. capit. 13. *Ideò danda* (ſunt decimæ) *ut Deus placetur, & miniſtri Eccleſiæ liberiores fiant ad ſpiritualis ſervitii expletionem, necnon ſecundum ſtatuta canonum in ſuſtentationem pauperum, & reſtaurationem Eccleſiarum proficiant &c.* Omitto multa alia Concilia idem declarantia.

Neque dicas ante erectionem beneficiorum, quæ octavo vel nono ſæculo accidit, fuiſſe quidem obligationem juſtitiæ impendendi ſuperflua in uſus pios; ſed poſtea Eccleſiam inſtituendo beneficia dominium eorum redituum abſolutum ac liberum tranſtuliſſe in beneficiarios, cum ſola obligatione charitatis vel religionis impendendi ſuperflua in uſus pios.

Nam contra eſt 1. Bona Eccleſiæ poſt erectionem beneficiorum non amiſerunt naturam & conditionem boni merè eccleſiaſtici & Deo dicati, ideòque in uſus pios impendendi. Nam bona eccleſiaſtica ſunt bona ſpecialiter in Dei cultum donata, & in opera Deo grata dicata, & ſic ab Eccleſia acceptata. 2. Cum data ſint à fidelibus ſolùm in Dei cultum & pios uſus, impoſita eſt obligatio perpetua juſtitiæ ea ſic impendendi. 3. Poſteriora Concilia de illis bonis loquuntur ſicut priora, & dicunt ea eſſe bona Dei impendenda in uſus pios. Nam Leo X. conſtitut. 7. approbante Concil. Lateran. V. ſtatuit, *ut Cardinales Eccleſiarum bona temerè non effundant, ſed ea in piis & ſanctis operibus exponant, quorum cauſa magni, & optimi reditus per ſanctos Patres ſtatuti, & ordinati fuerunt*, ſcilicet ſecundùm naturam, & donationem illorum bonorum. Concil. Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 1. ait: *Omnino eis* (Epiſcopis) *interdicit, ne ex reditibus Eccleſiæ conſanguineos, familiareſve ſuos augere ſtudeant, cum & Apoſtolorum Canones prohibeant, ne res eccleſiaſticas, quæ Dei ſunt, conſanguineis donent; ſed ſi pauperes ſint, iis ut pauperibus diſtribuant... Quæ verò de Epiſcopis dicta ſunt, eadem non ſolum in quibuſcumque Beneficia eccleſiaſtica tam ſæcularia quam regularia obtinentibus obſervari, ſed & ad S. Romanæ Eccleſiæ Cardinales pertinere decernit.* Concil. Mediolanenſ. I. ſub S. Carolo, tit. 63. *& ſacrorum canonum decretis ſtatutum eſt, & SS. Patrum teſtimoniis celebratum, quæ bona fidelium pietas Deo conſecravit, ea vel illorum neceſſitatibus honeſtè ſublevandis, qui Chriſti miniſtri effecti eſſent, vel Eccleſiis reficiendis, earumque ornamentis ad divinum cultum neceſſariis comparandis, vel pauperibus ſuſtentandis addicta eſſe; ſiquidem ubi primùm Eccleſiæ bona eſſe cœperunt, eam naturam & conditionem conſecuta ſunt, ut in alium quam in ſacrum & pium uſum eorum fructus converti nefas eſſet.* Concil. Rothomag. anni 1581. *de Monaſt.* ait:

ait: *Ne exiſtiment commendatarii ſibi commendatum monaſteriorum regimen ad luxum vel prodigalitatem, aut ad augendam rem ſuam, & conſanguineorum familiam, ſed ad piam & juſtam alienarum rerum diſpenſationem, & quarum non habent proprietatem, Deoque de omnibus reddendam eſſe rationem*. Idem habet Concil. Aquenſe ann. 1585. Et Concil. Burdigal. ann. 1583. titul. 16. ait, reditus Eccleſiæ eſſe Dei proprios. Et, tit. 26. *Peculium Chriſti ſunt bona Eccleſiæ Epiſcopis, Sacerdotibus, & Clericis, cum ad honeſtum vitæ eorum ſubſidium & ſpiritualis ſumptum miniſterii, tum ad pauperum alimentum atque ſuſtentationem tradita*. Et Concil. Rhemenſe, ann. 1583. c. 18. ait: *Si deinceps quiſquam Eccleſiæ bona, quibus pauperes ali oportuit, in ejuſmodi luſus profudiſſe convictus ſit, & qui quæſtum fecit, rem pauperum malè partam reſtituere, & qui jacturam paſſus eſt, tanquam ſacri patrimonii dilapidator graves pœnas exolvere cogantur*. His adde S. Bernardum, qui, ſerm. 18. in Cantic. ſic ait: *Timeant Clerici, timeant miniſtri Eccleſiæ, qui in terris Sanctorum quas poſſident, tam iniquam gerant, ut ſtipendiis quæ ſufficere debeant minime contenti, ſuperflua quibus egeni ſuſtentandi forent, impiè ſacrilegeque ſibi retineant, & in uſus ſuperbiæ atque luxuriæ victum pauperum conſumere non vereantur; duplici profectò iniquitate peccantes, quod & aliena diripiunt, & ſacris in ſuis vanitatibus & turpitudinibus abutuntur*. Præterea olim quarta pars redituum Eccleſiæ in illorum diviſione pauperibus aſſignata fuit: nunc verò eſt permixta cum reditibus beneficiorum; nam nullibi ſeparata reperitur.

Dixi, cum onere & pacto ſaltem implicito, quatenus fideles ſua bona Eccleſiæ donabant ad Dei cultum & animarum ſalutem; ideoque cum onere ut ea in uſus pios ac Deo gratos impenderentur.

Obj. 1. Concil. Trid. ſeſſ. 21. cap. 3. ſtatuit, ut beneficiarii, qui ſervitium debitum in Eccleſia quolibet die ſtatuto omiſerint, non acquirant dominium diſtributionum. Et Pius V. declarat non recitantes officium non facere fructus ſuos. Ergo beneficiarii, qui rectè ſuo officio funguntur, acquirunt dominium fructuum.

Reſp. Acquirunt redituum dominium; ſed reſtrictum & gravatum onere juſtitiæ impendendi ſuperflua in pios uſus, non autem abſolutum & liberum. Sic ſi darem alteri centum aureos ad peregrinationem cum onere erogandi id quod ultra neceſſariam ſuſtentationem ſuperfuit, is acquirit dominium pecuniæ, ſed gravatum; ideòque tenetur ex juſtitia ſuperflua pauperibus erogare; & ſi non eroget, tenebitur ad reſtitutionem. Similiter beneficiarii poſſunt dici habere dominium fructuum beneficii, quia habent dominium partis neceſſariæ ad honeſtam ſuſtentationem, & diſpenſationem ſuperfluorum in pios uſus impendendorum; ſed dominium illud eſt gravatum onere juſtitiæ impendendi ſuperflua in pios uſus: ſicut hæres habet dominium hæreditatis cum onere juſtitiæ ſolvendi debita defuncti. Item qui bona fide pecuniam allenam ſuæ permiſcet, fit dominus totius cumuli: ſed cum onere juſtitiæ ſolvendi alienam ſuæ permixtam.

Obj. 2. Ex communi Theologorum ſententia, Clerici habent dominium abſolutum ac liberum partis bonorum, quæ neceſſaria eſt ad ſuam ſuſtentationem: ergo & bonorum ſuperfluorum.

Reſp. Neg. conſeq. Diſparitas eſt quod bona ad congruam Clerici ſuſtentationem neceſſaria, ei data ſint abſolutè, cum ſolo onere rectè fungendi officio ſpirituali. Largitio quippe bonorum neceſſariorum congruæ ſuſtentationi miniſtri Dei eſt pia impenſa jam facta; pium eſt enim & gratum Deo ſuſtentare ejus miniſtrum in ejus obſequium: ſicut erogatio eleemoſynæ neceſſariæ ſuſtentationi pauperis eſt pia impenſa & bonum opus, quamvis pauper ille poſtea malè uteretur hoc dono. At bona ſuperflua Clerici ſuſtentationi non ſunt data abſolute, ſed cum onere illa in pios uſus impendendi: nam datio talium bonorum facta abſolutè & ſine hoc onere non eſt pius uſus, cum non ſit opus pium & Deo gratum, dare alicui bona ſuperflua, de quibus poſſit pro libito diſponere in quoſvis uſus, etiam vanos. Bona autem omnia Eccleſiæ ſunt bona Deo conſecrata, & data ea ſolum intentione, ut in pios uſus impenderentur.

Obj. 3. Fideles bona ſuæ Eccleſiæ Prælatis donarunt abſolutè & ſine ullo onere.

Reſp. Neg. Nam fideles bona ſua Prælatis Eccleſiæ donarunt in cultum divinum, ideoque impendenda in ſolos uſus pios, utpote ſolos Deo gratos. Fideles enim bona ſua non donarunt Prælatis Eccleſiæ, ut de illis diſponere poſſent in uſus profanos: alioqui non pium & Deo gratum opus feciſſent, quod tamen ſolùm facere intendebant: pium quippe opus non eſt, dare Prælatis bona ſuperflua ad quoſvis uſus etiam profanos. Quòd ſi fideles hoc onus in pactum non deducebant,

bant, ratio eſt, quia probè ſciebant ſuam illam intentionem Prælatis illis ſatis notam eſſe, & videbant bona omnia eccleſiaſtica in pios uſus ſemper impendi. Hoc autem videntes, ſua bona in tales uſus impendendos donabant.

Obj. 4. Si ita eſt, Eccleſia non deberet tolerare conſuetudinem in multis locis vigentem, qua beneficiarii de omnibus bonis ſuis teſtantur pro arbitrio, & qua conſanguinei divites eorum bonis ab inteſtato ſuccedunt.

Reſp. Neg. Quia 1. Eccleſia ad vitandas perturbationes, & multas lites poteſt hujus obligationis obſervationem cujuſque conſcientiæ relinquere; & ſufficit, ut cap. 12. *de teſtam.* declaret, *quòd mobilia per Eccleſiam acquiſita de jure in alios pro morientis arbitrio transferre non poſſint*; cùm jam id de immobilibus declaraſſet. 2. Cùm nullus præſumendus ſit malus, niſi probetur; non eſt cenſendus beneficiarius donare conſanguineis, vel impendere in uſus profanos partem piis cauſis ex juſtitia debitam, ſed tantùm bona patrimonialia, vel donatione aut induſtria acquiſita, vel ſuæ ſuſtentationi debita, quæ parciùs vivendo ſibi reſervavit. 3. Etſi conſtet partem aliquam bonorum piis cauſis eſſe debitam ex juſtitia, forum externum hoc tolerat ad impedienda multa mala, quæ ex innumeris litibus orirentur, ob difficultatem diſcernendi ſuperflua illa ab aliis bonis: ſicut non dat actionem circa venditionem injuſtam, dum læſio non excedit dimidiam partem juſti pretii. Et vero ex communi ſententia mortaliter peccant beneficiarii, ſi teſtentur de ſuperfluis ad uſus non pios. Cur hoc Eccleſia tolerat? Cur talem diſpoſitionem non irritat?

Ex dictis ſequitur laicos, qui ſive teſtamento, ſive ab inteſtato ſuccedunt bonis provenientibus ex beneficio, vel quia aliàs dono acceperunt, niſi ſint pauperes, teneri in conſcientia ad illa reſtituenda pauperibus loci beneficii, vel aliis piis cauſis: Nam teſtator vel donator non potuit jus in illa transferre ad uſus profanos, cùm ipſe illud non habuerit: nam *Nemo poteſt plus juris transferre in alium, quàm ſibi competere dignoſcatur*, reg. jur. 79. in 6. Nemo enim dat quod non habet. Item qui alea lucrati ſunt aliquid notabile ex bonis illis ſuperfluis, tenentur *rerum pauperum male partam reſtituere*, ut ſtatuit Concilium Rhemenſe, anno 1583.

Nota. 1. Ex dictis ſaltem patet, beneficiarios teneri non ſolùm ex charitate, ſed etiam ex religione impendere bona ſuperflua in uſus pios, idque jure divino naturali; cum conſtet bona illa eſſe bona Deo dicata, & ad ejus cultum data: ideoque ſi aliter impendant, reos eſſe culpæ mortalis & ſacrilegii: ac proinde etiamſi non conſtaret peccaſſe contra juſtitiam, meritò ipſis in ſatisfactionem imponitur obligatio tantumdem ex bonis patrimonialibus reſtituendi piis cauſis, quantùm ex eccleſiaſticis in uſus profanos impenderint.

Nota 2. Clerici, qui penſionem clericalem accipiunt, tenentur quoque ſuperflua in pia opera impendere. Quia accipiunt illa ut miniſtri Eccleſiæ, & cum onere illis bonis affixo. Item commendatarii, cùm ſubeant locum beneficiarii titularis in munere, jure & commodis, ſubeunt quoque eadem onera. Præterea bona monaſterii ſunt bona Deo dicata: unde omnia ex natura ſua, & ex vi donationis illorum debent impendi in pios uſus. Religioſus verò habens beneficium extra monaſterium, non unicum monaſterio, tenetur bona ſuperflua impendere non in uſum monaſterii, ſed in uſus pios in loco ſui beneficii, ut in ſubſidium pauperum, in fabricam, & ornamenta templi parochiæ: nam ex jure & ex inſtitutione beneficii habet facultatem ac obligationem ſuperflua in pauperes beneficii & alios pios uſus ejus loci præ cæteris impendendi. Quare illud: *Quidquid acquirit monachus, monaſterio acquirit*, non intelligitur, de iis, quæ ex beneficio acquirit, ſed donatione vel propria induſtria.

Nota 3. Per congruam ſuſtentationem intelligitur quidquid neceſſarium eſt ad victum, veſtitum, & habitationem beneficiarii ac perſonarum ei neceſſariarum, ad hoſpitalitatem exercendam, ad modicas aliquas donationes remuneratorias, uno verbo, ad honeſtam ac convenientem cujuſque vivendi rationem, ab omni luxu & intemperantia alienam ſecundùm cujuſque ſtatum, officium, dignitatem, ordinem, & qualitatem beneficii. Quæ omnia æſtimari debent judicio prudenti, & ſecundùm conſuetudinem piorum, ac timoratorum ejuſdem conditionis, & ſacros canones de vita & honeſtate Clericorum, & regulam a Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 1. traditam, videlicet, *Ita mores ſuos omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modeſtiæ, continentiæ, ac ſanctæ humilitatis exempla petere poſſint. Quapropter non ſolùm jubet, ut Epiſcopi modeſta ſuppellectili & menſa ac frugali victu contenti ſint, verùm etiam in reliquo vitæ genere, ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod à ſancto hoc inſtituto ſit alienum, quodque non ſimplicitatem, Dei*

Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ ſe ferat.

Nota 4. Nomine piorum operum intelliguntur omnia opera miſericordiæ tum corporalia, tum ſpiritualia. Item omnia quæ ad Dei cultum & animarum ſalutem ſpectant; nam bona illa donata ſunt non ſolùm ad ſubveniendum neceſſitati corporali, ſed etiam ſpirituali fidelium, & ad promovendum cultum divinum. Pauperes verò cenſentur ii, qui carent neceſſariis ſive ad vitam, ſive ad ſtatum ſuum ſuſtentandum ſecundùm ſuam conditionem.

Porrò locus beneficii, cæteris paribus, anteponendus eſt cæteris; hinc ſi in illo ſint neceſſitates extremæ vel graves, illis ſtatim ſubvenire debet beneficiarius. Aliàs poteſt exteris opitulari, modò communium neceſſitatum proprii loci non obliviſcatur.

Sed an Clerici tenentur etiam ſub mortali impendere in pios uſus partem ſuperfluam bonorum, quæ accipiunt ex miniſterio ſpirituali, ut adminiſtratione Sacramentorum, concionibus, ſacrificiis, fungendo vicaria temporali, &c.

Reſp. Non pauci aſſerunt cum Innoc. in c. *Quia eos*, de teſtament. & Panormit. Quia 1. ex jure non poſſunt de illis teſtari ſicut de patrimonialibus, c. 9. *de teſtam.* ibi: *De his tamen quæ conſideratione Eccleſiæ perceperunt, nullum de jure poſſunt facere teſtamentum.* At talia ſunt bona illa, quæ titulo officii aut ordinis percipiuntur. 2. Ex Concilio Namnetenſi, c. 10. *Presbyteri noverint decimas & oblationes, quas à fidelibus accipiunt, pauperum & hoſpitum & peregrinorum eſſe ſtipendia, & non quaſi ſuis, ſed quaſi commendatis uti: de quibus omnibus ſciant ſe rationem poſituros in conſpectu Dei, & niſi eas fideliter pauperibus, & his qui præmiſſi ſunt, adminiſtraverint, damna paſſuros.* Et Conc. Rhedon. ann. 1274. c. 12. *Quidquid habent Clerici* (ſcilicet ut Clerici) *pauperum eſt.* Idem habet S. Auguſt. ſupr. cit. 3. Ex S. Hieron. l. 14. in Ezech. ad cap. 46. *Qui ditior eſt Sacerdos quam venit ad Sacerdotium, quidquid plùs habuerit, debet dare pauperibus ... Ut reddat ea, quæ Domini ſunt, Domino ſuo.* Et, ex S. Bernard. Epiſt. 2. ad Fulcon. ubi generaliter ait. *Quidquid præter neceſſarium victum ac ſimplicem veſtitum de altario retines, tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt.* 4. Quia ejuſmodi bona ſunt bona Deo conſecrata, utpote intuitu religionis & cultus divini, perinde ac bona beneficiorum data ad ſuſtentationem miniſtri, & alios pios uſus. Nec fideles dant illam pecuniam ut mercedem operis, vel pretium laboris, nam (hoc eſſet ſimoniacum, cùm opus & labor ſint ſpiritualia) ſed ut neceſſitatis & ſubventionis ſtipendium, inquit S. Thom. quæſt. 100. art. 2. ut ſcilicet Clerici habeant unde ſuſtententur, & ſi quid ſuperſit, in pios uſus impendant, & pauperes alant pro ſuo officio. *Oblationes quæ à populo Deo exhibentur, ad Sacerdotes pertinent, non ſolùm ut eas in ſuos uſus convertant; verùm etiam ut eas fideliter diſpenſent, partim quidem expendendo eas in his, quæ pertinent ad cultum divinum; partim verò in his, quæ pertinent ad proprium victum, partim etiam in uſus pauperum &c.* ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 86. art. 2. Et verò bona Eccleſiæ, quæ à Patribus dicuntur bona Dei, & in pios uſus impendenda, nihil fere aliud erant tribus primis ſæculis ſub Imperatoribus ethnicis, quàm pecunia & alia mobilia, quæ à fidelibus dabantur Clericis titulo miniſterii ſpiritualis.

Quæſt. VI. *An Clericus, qui habet bona patrimonialia ſufficientia, poteſt ſibi ſumere ex bonis eccleſiaſticis partem ſuæ ſuſtentationis neceſſariam, & diſponere de patrimonialibus, perinde ac ſi careret beneficio?*

Reſp. Longè plures affirmant cum S. Antonino, 3. p. tit. 15. c. 1. §. 18. & Prob. 1. Ex c. 16. & c. 30. *de præbend.* & cap. *Charitatem* 12. q. 2. ibi. *Juſtum namque eſt, ut illi conſequantur ſtipendium, qui pro tempore ſuum commendare reperiuntur obſequium.* Ubi nulla ſit diſtinctio divitum & pauperum; & cap. *Clerici* 1. quæſt. 2. *Clerici omnes ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundùm ſervitii ſui meritum conſequantur.* 2. Quia qui ſervit altari, poteſt vivere de altari, ex 1. Cor. 9. *Quis militat ſuis ſtipendiis unquam? .. Neſcitis quoniam qui altari deſerviunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere;* & Matth. 10. *Dignus eſt operarius cibo ſuo.* 3. Qui occupatus eſt in commodum aliorum habet jus percipiendi ab iis neceſſaria ad ſuam ſuſtentationem, quamvis dives ſit. 4. Ex c. *Epiſcopi*, & c. *Manifeſta*, & ſequentibus. 52. quæſt. 1. colligitur Epiſcopos poſſe retinere bona patrimonialia cum portione canonica bonorum Eccleſiæ. Idque ſupponit Alexand. III. c. *Quia*, de teſtament. ubi ſtatuit Clericos poſſe teſtari de bonis patrimonialibus, non autem de eccleſiaſticis reditibus.

Ad canones & textus Patrum in oppoſitum objici ſolitos, reſpondent Eccleſiam olim,

olim, cum ejus reditus eſſent exigui, ſtatuiſſe ut diſtribuerentur ſolùm iis, qui indigerent, non autem iis, qui patrimonium haberent: poſtea verò hanc diſciplinam mutaſſe.

Quæſt. VII. *Ad quid tenentur Epiſcopi, Parochi, & ii quibus animarum cura incumbit?*

Reſp. 1. Ii tenentur generatim jure divino reſidere, & per ſe officium ſuum rectè præſtare, oves ſibi creditas verbo, exemplo, & Sacramentis paſcendo, eorum ſalutem, ac utilitatem ſpiritualem procurando, & peccata ac ſcandala, quantum poſſunt, impediendo. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex Ezech. 34. *Væ Paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos: nonne greges à Paſtoribus paſcuntur? ..... Greges meos non paſcebant &c.* Et, ex 1. Petri 5. *Paſcite, qui in vobis eſt, gregem Dei; providentes ſpontaneè ſecundùm Deum ...... Forma facti gregis ex animo.* 2. Ex Concil. Trid. ſeſſ. 23. cap. 1. *Cùm præcepto divino mandatum ſit omnibus, quibus cura animarum commiſſa eſt, oves ſuas agnoſcere, pro his ſacrificium offerre, verbique divini prædicatione, Sacramentorum adminiſtratione, ac bonorum omnium operum exemplo paſcere; pauperum, aliarumque miſerabilium perſonarum curam paternam gerere, & in cætera munia paſtoralia incumbere: quæ omnia nequaquam ab iis præſtari, & impleri poſſunt, qui gregi ſuo non invigilant, neque aſſiſtunt .... S. Sinodus eos admonet, & hortatur, ut divinorum præceptorum memores, factique forma gregis, in judicio & veritate paſcant & regant ..... Declarat omnes .... obligari ad perſonalem in ſua Eccleſia vel Diœceſi reſidentiam, ubi injuncto ſibi officio defungi teneantur, neque abeſſe poſſe niſi ex cauſis infra ſcriptis, &c. Eadem omninò etiam quoad culpam, amiſſionem fructuum, & pœnas de curatis inferioribus, & aliis quibuſcumque, qui beneficium aliquod eccleſiaſticum curam animarum habens obtinent, S. Synodus declarat & decernit, &c.* 3. Quia quicumque accipit aliquod officium præſertim cum emolumento, obligat ſuam perſonam ad proprias illius functiones, taciteque promittit ſe illas obiturum quantùm res feret; nec aliter ei committitur officium. Neque ſufficit, quod ſuum officium præſtet per alios, niſi neceſſitas vel majus bonum commune cogat eum ad tempus abeſſe: nam rectæ rationi repugnat, ut quis officium, præſertim cum emolumentis habeat, & onus illius in alium transferat. Præterea paſtorale munus eſt per ſe perſonale; nam is conſtituitur paſtor, cujus cura, diligentia & induſtria electa eſt ad paſtoralia munera obeunda. His adde jus canonicum, tit. *de Cleric. non reſident.*

Hinc Epiſcopi & Parochi peccant mortaliter contra jus divinum naturale, ideòque indiſpenſabile, ſi notabili tempore ſine gravi & juſta cauſa abſit. Quòd ſi juſta abſentiæ cauſa ſubſit, tenentur per alium idoneum gregi ſuo ſufficienter providere. Circa hoc utrumque Conc. Trid. ibidem eorum conſcientias onerat propoſito Dei timore; & juſtas abſentiæ cauſas exponit, quæ ſunt, *Chriſtiana charitas, urgens neceſſitas, debita obedientia, & evidens Eccleſiæ, vel reip. utilitas.*

Porrò reſidentia eſt perſonalis præſentia in loco beneficii ad debitum officium ibi præſtandum. Quamvis autem omnia beneficia de jure communi & ex primæva ſui inſtitutione reſidentiam requirant: poſſunt tamen aliqua ſimplicia eam non exigere, vel ex fundatione, vel conſuetudine rationabili, ut cum beneficia illa non habent ſufficientes reditus ad ſuſtentandum beneficiarium, qui proinde cogitur alibi manere, ut habeat unde vivat.

Nota. Proviſi de beneficio curam animarum habente, vel de canonicatu, tenentur publicam fidei profeſſionem facere, alioqui fructus ſuos non faciunt, ex Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 12.

Reſp. 2. Speciatim de parochis, tenentur.

1. Habere ſcientiam competentem, & ſufficientem ad rectè dirigendas oves ſuas in rebus ad ſalutem pertinentibus; ideòque ſcire dogmata fidei, & Theologiam moralem: item Scripturas Sacras & Canones, & ſtatuta propria ſuæ Diœceſis. *Sciant igitur Sacerdotes Scripturas ſanctas, & Canones, ut omne opus eorum in prædicatione & doctrina conſiſtat, atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia, quam operum diſciplina*, cap. 1. diſt. 38. Ex Conc. Tolet.

2. Conſtanter reſidere in ſua parochia: ex Concil. Trident. cit. & ex c. 2. *de Cleric. non reſident.*

3. Pro ovibus orare, & ſacrificium offerre, & quidem juxta Toletum, Fagnan. Gavanr. & alios, iis applicare Miſſam diebus feſtis ac dominicis; quia Concil. Trid. dicit ſimpliciter teneri pro ovibus ſuis ſacrificium offerre; quod indicat ſpecialem applicationem, & obligationem diverſam ab ea, quam habent ſinguli Sacerdotes ap-

plicandi fructum omnibus fidelibus. Et Concil. Mediolan. IV. à Sede Apoſtolica approbatum, prohibet curatis ne diebus dominicis, & aliis, quibus pro populo celebrare tenentur, aliud ſuſcipiant Miſſarum celebrandarum onus. *Ita Fagnan.* Item Sacra Congregatio Cardinalium apud Gavant. & Barboſam declaravit, non poſſe parochum accipere ſtipendium pro Miſſa iis diebus, quibus tenetur ex officio celebrare in ſua parochia, nempe diebus feſtis ac dominicis. Et verò parochus accipit à ſuis ovibus ſuſtentationem, ut ſua munia poſſit obire, & Miſſas his diebus celebret, non aliis profectò applicandas.

(✠) *Nota*. Vide Conſt. 103. SS. D. N. BENEDICTI XIV. tom. 1. Bullarii pag. 366. quæ incipit, *Cum ſemper oblatas*, in qua Patriarchis, Archiepiſcopis, cunctiſque locorum Ordinariis per Italiam conſtitutis, commendat & inculcat, ut Concilii Tridentini, Apoſtolicæque Sedis Decreta, de applicanda ab animarum Paſtoribus pro Populo Miſſa, executioni ſedulò mandari curent. Ac ſtatuit: 1. Etiam Vicarios amovibiles, & temporarios, ac regulares ad id teneri. 2. Decernit, ac declarat, quod *licet Parochi, ſeu alii animarum curam habentes, congruis præfinitis redditibus deſtituantur, & quamvis antiqua ſeu etiam immemorabili conſuetudine in ipſorum Diœceſibus, ſeu Parochiis obtinuerint, ut Miſſa pro Populo non applicaretur, eadem nihilominus omninò in poſterum ab ipſis debeat applicari*.

3. Teneri ad Miſſæ applicationem diebus dumtaxat feſtis de præcepto, iis etiam comprehenſis feſtis, quibus Populus tenetur Miſſam audire, licet *permiſſum ſit opera ſervilia exercere*.

4. Facultatem concedit Epiſcopis diſpenſandi Parochos pauperes ab applicatione pro Populo diebus feſtis, ea tamen lege, ut in Eccleſia Parochiali celebrent, ac totidem Miſſas infra hebdomadam pro Populo applicent *quot in diebus feſtis, infra hebdomadam occurrentibus juxta peculiarem intentionem alicujus pii Benefactoris obtulerunt*.

5. Ut in Patriarchalibus, Metropolitanis, Cathedralibus, & Collegiatis Miſſa Conventualis quotidie celebranda pro Benefactoribus in genere applicetur, contraria conſuetudine minimè obſtante.

6. In hujuſmodi Collegiatis abſolvit ab applicatione ſecundæ, & tertiæ Miſſæ Conventualis, niſi aliud uſu receptum fuerit.)

4. Populum frequenter, ut diebus ſaltem dominicis, neceſſaria ad ſalutem docerè, & doctrinam chriſtianam explicare, eumque ad virtutes ac vitam chriſtianam adhortari per ſe, ſi poſſint, vel per alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint; ita ut omnes facilè quæ ad ſalutem conſequendam neceſſaria ſunt, ſcire poſſint, ex Concil. Trid. ſeſſ. 5. cap. 2. ibi: *Quicumque parociales, vel alias curam animarum habentes Eccleſias quocumque modo obtinent, per ſe, vel alios idoneos, ſi legitimè impediti fuerint, diebus ſaltem dominicis, & feſtis ſolemnibus plebes ſibi commiſſas pro ſua & eorum capacitate paſcant ſalutaribus verbis, docendo quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem, annunciandoque eis cum brevitate & facilitate ſermonis vitia, quæ eos declinare, & virtutes, quas ſectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, & cæleſtem gloriam conſequi valeant*. Ac eos, ſi huic muneri ſuo defuerint, cogi debere per cenſuras eccleſiaſticas. Et, ſeſſ. 24. cap. 4. mandat Epiſcopis ut ſaltem dominicis & aliis diebus feſtis pueros in ſingulis parochiis doctrinam doceri curent. Hinc Bonacina ait, *Parochum mortaliter peccare, ſi uno continuo menſe integro, aut etiam duobus vel tribus menſibus totius anni diſcontinuis non concionetur: quia hæc videtur materia gravis non ſolùm ſecundùm ſe, ſed etiam reſpectivè*.

5. Sacramenta ſuis parochianis miniſtrare quoties ea rationabiliter petunt, vel alium idoneum providere. Nam ex officio tenentur oves ſuas paſcere, ordinaria media ſalutis à Chriſto inſtituta præbere, ſuorum utilitatem ſpiritualem procurare, & præſtare ea omnia, quæ paſtoris ſunt; inter quæ præcipuum eſt ſacramenta miniſtrare & neceſſaria ad ſalutem docere, & ſub hoc onere accipiunt ſtipendium ſuſtentationis.

6. Peccata corrigere præſertim publica, & ſcandala tollere vel per ſe ſi poſſunt, vel ea deferendo Epiſcopo, ſi publica ſunt, & omnes peccati occaſiones quantum fieri poteſt avertere, ideoque inquirere peccata publica. Item ſcire an ſinguli ſacramenta debita in Paſchate ſuſcipiant, & ſacrum diebus feſtis audiant &c. *Ipſi enim pervigilant*, (hoc eſt, ex officio, ſeu pervigilare debent) *quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri*. Hebr. 13.

7. Magnam & peculiarem curam habere pauperum, & providere ne ob inopiam à juſtitia deflectant; eorum neceſſitates inquirere, iiſque quantum poſſunt ſubvenire, ex Conc. Trident. ſupr. Nam ii ſunt loco parentum,

ſum, & ad hoc ſpecialius obligantur, quam alii. Item pauperes ſepelire, etiam ſine ullo ſtipendio, & pro eorum ſalute orare.

8. Nullos matrimonio conjungere, niſi ſufficienter peritos rerum fidei & præceptorum Dei ac Eccleſiæ; ideoque horum ignaros prius docere: quia illi poſtea iſta liberos ſuos edocere tenentur.

9. Invigilare ut Ludi Magiſter rectè fungatur officio, pueros doctrinam chriſtianam doceat, boniſque moribus imbuat verbo & exemplo.

10. Frequenter viſitare infirmos; etiamſi ſacramentis ſint muniti. Quia quò vicinior eſt mors, eò majus ſalutis periculum ingruit à dæmone, & major eſt corporis ac animi infirmitas: ergo tunc maximè ſuorum ſaluti providere debent.

11. Servare ſtatuta Diœceſis, & curare ut à ſuis ſerventur: nam obligant in conſcientia: cum ſint lata à ſuperiore habente poteſtatem præcipiendi & ferendi leges.

12. Tenentur ex juſtitia, etiam cum certo vitæ periculo, ovibus ſuis ſubvenire non ſolùm in extrema, ſed etiam in gravi eorum neceſſitate ſpirituali, ex Joann. 10. *Bonus Paſtor animam ſuam dat pro ovibus ſuis*. Nam ratione officii ad amplius obligantur quàm extranei Sacerdotes, qui cum periculo mortis tenentur proximo ſubvenire in extrema neceſſitate. Hinc juxta omnes, parochus tenetur ſuis peſte laborantibus ſacramenta, præſertim Pœnitentiam miniſtrare per ſe, vel per alium idoneum, niſi Epiſcopus jubeat ut ipſemet miniſtret: quamvis enim ſaluti ſuæ abſolutè providere poſſint per actum perfectæ contritionis, tamen quia talis actus difficilis eſt, cenſentur eſſe in neceſſitate gravi. Et Sacra Congregatio apud Fagnan. approbante Gregorio XIII. cenſuit Parochos tempore peſtis teneri omninò reſidere in ſuis Eccleſiis, & per ſe vel per alium idoneum miniſtrare peſte infectis Baptiſmum & Pœnitentiam. Id tamen poſſunt per alium idoneum ob majorem utilitatem parochiæ, ut ipſi ſani prodeſſe poſſint, & erga illos officio paſtoris fungi. Idem dic de ſuperioribus regularium.

14. Denique omnium bonorum operum ac virtutum exempla præbere, ex Conc. Trid. ſupr. & ex epiſt. ad Tit. 2. *In omnibus te ipſum præbe exemplum bonorum operum*. Et ex 1. ad Timot. 4. *Exemplum eſto fidelium in verbo, in converſatione, in charitate, in fide, in caſtitate*. Quo virtutis amorem & vitii odium ac fugam ſuis efficacius ingenerent, ſcientes, quod pro animabus illorum rationem ſint reddituri, *ad Hebr.* 13. Igitur vitam ſuam ita inſtituant, ut quod verbis populum docent; ipſi opere confirment, ac veluti imagine oſtendant, *forma facti gregis ex animo*.

Sed quantum temporis abſentia ſine cauſa juſta ad mortale ſufficit?

Reſp. Cabaſſutius, lib. 5. Jur. canon. cap. 1. docet abſentiam 15. dierum intra annum non eſſe mortalem, modo relinquatur idoneus ſubſtitutus. Sed num pauciores ſufficiant, alii viderint. Poſſunt autem parochi ob certas cauſas juſtas & neceſſarias, ſed priùs (ut ſtatuit Concil. Trident.) per Epiſcopum cognitas & probatas, abeſſe ſine culpa, relicto Vicario idoneo ab Epiſcopo approbato.

(✠) *Nota*. Ad obligationes Clericorum ſpectat Conſtit. 29. quæ incipit, *Univerſalis Eccleſiæ Cura*, in qua ſub pœna excommunicationis, & nullitatis contractus prohibentur alienationes fructuum Beneficiorum *ſub nomine cedendi commodum, ſeu utilitatem percipiendi fructus eorumdem beneficiorum, quos alteri quoad vixerint vendunt, recepta pecunia ad eam ſummam, & quantitatem, quam ipſi, habita ratione eorum ætatis, & corporis valetudinis, durante vita, conſequi potuiſſent.*)

CAPUT II.

De ſtatu & obligationibus Religioſorum.

Quæſt. I. Q*Uid eſt ſtatus Religioſus?*

Reſp. Eſt ſtabile vitæ inſtitutum, ab Eccleſia approbatum, & tendens ad perfectionem chriſtianam per tria vota paupertatis, caſtitatis & obedientiæ.

Ad ejus eſſentiam tria requiruntur. 1. Tria illa vota, quæ ſubſtantialia vocantur, eaque perpetua de ſe & ex parte voventis. Nam Religio eſt ſtabilis quædam forma vitæ perducens ad perfectionem charitatis per primaria Chriſti conſilia, quibus removentur præcipua impedimenta, & homo ſe ſuaque omnia conſecrat Deo in perpetuum holocauſtum. Non neceſſe eſt tamen, ut ſint ſolemnia: nam qui in Societate Jeſu vota ſimplicia emittunt, ſunt verè Religioſi, ut definit Gregor. XIII. Bulla *Aſcendente Domino*: quia per vota ſimplicia poteſt fieri traditio irrevocabilis ex parte voventis in perpetuum Dei obſequium; quæ ſufficit ut quis con-

conſtituatur in ſtatu religioſo. Nam ad ſtatum propriè dictum non requiritur immutabilis omni modo, ſed ſatis eſt quod Religioſus ſe ipſum votorum vinculis liberare nequeat, ut patet in ſervo, qui rectè dicitur eſſe in ſtatu ſervitutis, quamvis poſſit à Domino manumitti. Hinc vota Religionis alia ſunt ſimplicia, quæ fiunt ſine ſolemnitate; alia ſolemnia, quæ fiunt cum certa ſolemnitate ab Eccleſia inſtituta. Quæ ſolemnitas juxta multos in eo conſiſtit, ut vota emittantur ſub certa regula à Sede Apoſtolica approbata, juxta ritum ſubſtantialem in eadem regula præſcriptum, cum traditione & acceptatione ex utraque parte perpetuis, & via ordinaria indiſſolubilibus. 2. Approbatio Eccleſiæ: quia ordo religioſus eſt ſtatus ſupernaturalis diſtinctus à communi ſtatu chriſtianorum, & ſacra quædam communitas, in qua debet eſſe ſpiritualis juriſdictio in utroque foro. Hæc reſervata eſt Papæ in Conc. Later. & Lugdun. 3. Traditio facta ſuperiori ut miniſtro Dei illam acceptantis, qua vovens ſe totum Deo in Religione dedicat, & Religioni propter Deum tradit irrevocabiliter ex parte ſua.

Quæſt. II. *Quænam requiruntur ad valorem profeſſionis Religioſæ?*

Reſp. Sequentia. 1. Certa ætas, quæ ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. c. 15. eſt annus 16. completus. 2. Ut non fiat niſi poſt annum integrum & continuum probationis, ibid. Dico, *continuum*, ita ut ſi novitius, vel die uno Religionem deſeruit, reverſus debeat rurſus integrum annum probationis conficere, ut validè profiteatur. Imò duarum horarum interruptione reddi novitiatum nullum reſolvit Sacra Congregatio, teſte Fagnano, ad cap. *Ad noſtram*, de regular. Nam ex canoniſtis dum in aliquo decreto requiritur aliquod tempus, illud debet eſſe continuum. 3. Ut non fiat cum vinculo matrimonii conſummati; aut ſine conſenſu conjugis, ex cap. 3. & cap. 12. *de converſat. conjug.* 4. Ut profitens nullum habeat impedimentum in illo ordine eſſentiale, quia per illud redditur inhabilis ad profeſſionem hujus Religionis, nec ejus traditio verè acceptatur. 5. Emiſſio trium votorum ſubſtantialium ſpontanea, non fraude, nec metu injuſto extorta, quæ ſui ipſius traditionem complectitur. 6. Acceptatio traditionis facta nomine Dei & Religionis ab habente poteſtatem illum incorporandi tali Religioni, cap. 13. *de Regular.* Nam profeſſio fit ad modum contractus oneroſi utrinque obligatorii, quo profeſſus fidem ſuam adſtringit Deo, traditque ſe Religioni propter Deum, & Religio ipſa obligatur, ad eum tanquam membrum ſuum tractandum, alendum, curandum, gubernandum, retinendum ſecundum Religionis inſtitutum. Ergo requiritur ut juxta cujuſque Religionis decretum, habeat poteſtatem & voluntatem admittendi nomine Religionis, & obligandi Religionem.

Eadem requiruntur, ut vota ſimplicia Societatis noſtræ ſint valida. Nam per illa quis verus Religioſus efficitur, & non ſoli Deo, ſed etiam Societati obligatur tradens ſe illi; & Societas quoque obligatur ad ipſum alendum, gubernandum, imò & retinendum, niſi juſta cauſa illius dimittendi ſubſit, ut conſtat ex ſuis conſtitut. & Bullis SS. Pontificum.

Obſerva 1. Profeſſio fieri poteſt vel expreſsè, vel tacitè. Expreſsè fit, cum quis utitur formula promiſſionis, quæ voluntatem ſe Deo & Religioni obſtringendi ac tradendi explicet. Tacitè fit tripliciter. 1. Cum quis exacto probationis tempore defert per triduum habitum profeſſorum, ubi is aliquo ſigno diſtinctus eſt, cap. 3. *de regul. in* 6. 2. Si talis habitu ſuſcepto faciat aliquod opus profeſſis proprium, ut ſi in Capitulo ſuffragium dederit, capit. 4. *de regul.* 5. Si ex ea Religione, ubi novitii & profeſſi eumdem habitum habent, deferas habitum per totum annum ſequentem tempus novitiorum, eo expleto cenſeris profeſſus, cap. 2. *de reg. in* 6. *& Clement.* 2. *de regul.* Debent autem hæc fieri animo profitendi, & conſentiente illo, cujus eſt admittere ad Religionem.

2. Ex Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 29. qui emiſit profeſſionem nullam propter vim ac metum, vel defectum ætatis, aut quid ſimile, poteſt reclamare intra quinquennium à die profeſſionis, cauſas nullitatis deducendo coram ſuperiore & ordinario, retento ſemper habitu. Sed poſt quinquennium non debet audiri.

3. Ut profeſſio, quæ nulla fuit ab initio, valida fiat; neceſſe eſt ut ipſe ſciens eſſe nullam, poſtea ratam habeat, vel certè apud ſe ita ſtatuat: Volo illam eſſe validam, etiamſi fortè ob aliquam cauſam ab initio valida non fuiſſet. Non enim ſatis eſt eam ratificare; ex eo quod putetur ab initio fuiſſe valida: quia hæc ratificatio ex errore proficiſcitur, unde non eſt voluntaria, cum incogniti nulla ſit voluntas; & ignorans nullitatem votorum non cenſetur contraxiſſe novam obligationem diverſam à priore.

4. Ex

4. Ex communi ſententia, cætera vota ſimplicia extinguuntur per profeſſionem, ſaltem ſi profitens velit commutare, cap. 4. *de voto*, quia talis commutatio eſt evidenter in melius: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. q. 88. art. 12. ad 1.) *Omnia alia vota ſunt quorumdam particularium operum; ſed per religionem homo totam vitam ſuam Dei obſequio deputat*. Sed controvertitur an ad hanc commutationem requiratur, ut profitens illam intendat, necne. Quare Suarez conſulit, ut profitens admoneatur de hujuſmodi commutatione facienda.

5. Profeſſus obligatur ad tendendum ad perfectionem, nam ex vi ſuæ profeſſionis tenetur velle ſtatum ſuum ſervare, & ſecundùm illum vivere. *Ille qui ſtatum Religionis aſſumit non tenetur habere perfectam charitatem, ſed tenetur ad hoc tendere, & operam dare, ut habeat charitatem perfectam*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 2. & eſt communis ſententia. Religioſus enim ſtatus eſt eſſentialiter ſtatus perfectionis acquirendæ; & quiſque tenetur omnia ſtatui ſuo eſſentialia velle ſervare, & ſecundùm illum vivere.

Quæſt. III. *An Papa poteſt diſpenſare in votis ſolemnibus ex gravi cauſa?*

Reſp. Affirm. *Ita communis ſententia*. Quia 1. Solemnitas votorum eſt ex ſolo jure eccleſiaſtico, ut conſtat ex cap. unico. *de voto in 6.* & ex conſtitut. Gregor. XIII. *Aſcendente Domino*. Ergo poteſt eadem auctoritate tolli. Ergo Papa poteſt in votis ſolemnibus diſpenſare, perinde ac in ſimplicibus. 2. SS. Pontifices ſæpe in his votis diſpenſarunt, ut cum Ramiro Rege Aragoniæ, Caſimiro I. Rege Poloniæ Religioſis profeſſis, & aliis apud Cajetan. Azor. & alios. Nec obſtat, c. 6. *de ſtatu Monach.* ubi Innoc. III. dicit: *Abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis adeo eſt annexa regulæ Monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere*. Quia ſolum vult ſine abdicatione & caſtitate ſtatum religioſum non poſſe conſiſtere, etiam cum licentia Papæ; ac proinde Papam non poſſe diſpenſare cum Monacho manente in ſtatu Religioſi profeſſi. At de plenitudine poteſtatis poteſt aliquem extrahere ex illo ſtatu, ad contrahendum matrimonium ob gravem cauſam, v. gr. ut religio & pax in regno firmentur.

Quæſt. IV. *An Religioſi ſunt capaces dominii rerum temporalium?*

Reſp. 1. Religioſi non ſolemniter profeſſi poſſunt in particulari habere dominium bonorum temporalium, licèt non poſſunt de illis pro libito diſponere, nec iis uti ſine licentia ſuperioris. Conſtat ex conſtitut. Gregor. XIII. *Aſcendente Domino*, ſic ſtatuente de iis, qui poſt probationis biennium vota ſimplicia emiſerunt in Societate Jeſu. Quare non eſt de eſſentia paupertatis religioſæ, ut privet dominio, ſed ſolum ut privet poteſtate utendi & diſponendi pro libito & ſine licentia ſuperioris, & ut illo volente obliget ad abdicandum ſuarum rerum dominium. Enim verò dominium, cujus uſus ita impeditus eſt ac dependens, & alienatio ſic obſtricta & debita parvi momenti eſt; tuncque non plus habes in temporalibus rebus poteſtatis, quæ exerceri poſſit ad libitum, quàm is qui caret dominio.

Reſp. 2. Religioſi ſolemniter profeſſi poſſunt habere in communi dominium bonorum temporalium, ita ut illud ſit penes communitatem, ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 3. quia neque ex ordinatione Eccleſiæ, neque ex intentione voventium communitas religioſa ſit incapax dominii; & aliunde intentio fidelium bona Religioſis donantium eſt transferre illorum dominium in communitatem religioſam. Hæc tamen non habet dominium illorum abſolutum ac liberum, ſed ligatum ac reſtrictum ad congruam ſuſtentationem Religioſorum & pios uſus, ita ut non poſſint in uſus profanos impendi ſine injuſtitia. Nam hæc bona ſunt Deo dicata, & donata ſolùm ad pios uſus; eademque eſt ratio illorum ac aliorum bonorum eccleſiaſticorum. Porrò bona Religioſorum immobilia, & mobilia pretioſa, quæ ſervari poſſunt, alienari nequeunt, niſi in commodum Religionis: nam ſic à jure ſtatutum eſt; hæcque eſt intentio donantium, ut Religio perſeverare poſſit.

Reſp. 3. Religioſi ſolemniter profeſſi ſunt in particulari incapaces omnis dominii, proprietatis, & ſimilis juris bonorum temporalium, ſive mobilium ſive immobilium. *Eſt communis ſententia, & certa*, inquit Leſſius. Nam Eccleſia hanc incapacitatem annexuit ſolemni voto paupertatis, ſicut & incapacitatem matrimonii ſolemni voto caſtitatis. Item in noſtra Societate Coadjutores formati ſunt incapaces omnis dominii, niſi à Societate legitimè dimittantur. Quia Eccleſia hanc incapacitatem annexuit illorum votis, licèt tantùm publicis, non ſolemnibus. At Religioſi profeſſi retinent dominium famæ, & jura merè ſpiritualia: nam his non renuntiant, & Eccleſia eorum voto annexuit incapacitatem dominii rerum dumtaxat temporalium.

Reſp. 4. Religioſi profeſſi beneficiarii, ut Abbates, Priores, & ſimiles habentes beneficia regularia vel ſæcularia, habent jus adminiſtrandi, diſpenſandi fructus ſui beneficii, tùm ad congruam ſuſtentationem, tum ad cauſas pias; quia id eis à jure & conſuetudine conceſſum eſt. At nihil poſſunt impendere in uſus profanos, vel conſanguineis non indigentibus donare: alioqui peccant contra juſtitiam, & accipientes tenentur ad reſtitutionem. Quia iſtorum bonorum non ſunt domini, ſed ſolùm adminiſtratores & diſpenſatores, habentes tantùm jus & facultatem impendendi illa bona ſecundùm præſcriptum Canonum ac Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni vel Eccleſiæ donarunt. Imò etiam peccant contra votum paupertatis, diſponendo de re temporali ſine licentia legitima.

Quæſt. V. *Ad quid obligatur Religioſus ex vi voti paupertatis?*

Reſp. Ex communi ſententia tenetur. 1. Nullam rem temporalem pretio æſtimabilem ſine licentia Superioris accipere, retinere, abſumere, deſtruere, permutare, commodare, alienare, donare, aut ea uti. Nihil enim pretio æſtimabile poteſt habere & tractare ut proprium, id eſt propria voluntate ac auctoritate, ſeu proprio arbitratu ac nomine; & ſine dependentia ac licentia ſuperioris. Nam per votum paupertatis, etiam ſimplex, quod fit in Societate Jeſu poſt biennium probationis, homo privatur poteſtate utendi & diſponendi ſine licentia ſuperioris de quavis re temporali, & uſu ullo dominii libero ac independente, quamvis retineat dominium, ſed reſtrictum & dependens à Superiore, etiam quoad retentionem, & cum obligatione illud relinquendi ad nutum Superioris. Per ſolemne verò Religioſus privatur inſuper omni dominio etiam radicali, proprietate, & ſimili jure rerum temporalium. Conſtat ex ſenſu ac uſu Eccleſiæ, & cap. *Non dicatis.* 12. quæſt. 1. Ex S. Auguſtin. epiſt. 109. ubi ait: *Non dicatis aliquid proprium, ſed ſint vobis omnia communia . . . . Quòd ſi aliqua* (monialis) *rem ſibi collatam celaverit, furti judicio condemnetur*. Ex cap. 6. *de ſtatu Monachor.* ubi Innocentius III. ait: *Prohibemus diſtrictè in virtute obedientiæ, ſub obteſtatione divini judicii, ne quis Monachorum proprium aliquo modo poſſideat, &c. Unde ſi quidquam alicui fuerit ſpecialiter deſtinatum, non præſumat illud accipere, ſed Abbati vel Priori aſſignetur . . . . . . Nec æſtimet Abbas quòd ſuper habenda proprietate poſſit cum aliquo Monacho diſpenſare: quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis, adeo eſt annexa regulæ monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere.* Et ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 2. *Nemini Regularium tam virorum, quàm mulierum liceat bona immobilia vel mobilia quovis modo ab eis acquiſita tanquam propria, aut etiam nomine conventus poſſidere, vel tenere; ſed ſtatim ea ſuperiori tradantur, conventuique incorporentur.* Imò juxta Navarrum, & Suarez, votum illud obligat ad non deſiderandum habere aliquid proprium & ut ſuum, ex c. *Voventibus* 17. quæſt. 1. ibi: *Voventibus virginitatem non ſolùm nubere, ſed etiam velle damnabile eſt.*

Hinc ex communi ſententia Religioſus ſive ſolemniter profeſſus ſive non, peccat ſi quid ſeu domi, ſeu foris ſine ſuperioris licentia expreſſa, vel implicita aut tacita, aut in neceſſitate prudenter præſumpta accipiat, poſſideat, retineat, deſtruat, commodet, commutet, abſumat, donet, alienet, aut aliqua re utatur. Nam iſta omnia ſunt actus proprietarii, cùm fiant proprio arbitratu ac auctoritate, & ſine licentia ſuperioris. Omnis autem actus poſſeſſoris proprietarii eſt Religioſo illicitus: nam per votum paupertatis abdicat ſe poteſtate poſſidendi aliquid ut proprium & ſine dependentia ac licentia. Imò iſta non ſolùm ſunt ſacrilegia contra votum, ſed etiam furta contra juſtitiam, ut notat Suarez: nam cùm res ſit communitatis, committitur furtum uſurpando rem alienam, vel ejus uſum, invito domino, ſeu adminiſtratore ac poſſeſſore, qui eſt loco domini, nempe Religione, quæ habet dominium, vel ſaltem adminiſtrationem & poſſeſſionem bonorum illorum. Idque etiamſi res illa Religioſo ab externis donata ſit; quia hoc ipſo quod ab illo acceptatur, acquiritur communitati: nam ratione voti & traditionis ſuæ ac pacti cum Religione quidquid acquirit Religioſus, acquirit Religioni, ut conſtat ex variis juribus, ex conſenſu Doctorum, & ex praxi ac ſenſu Eccleſiæ. *Furtum eſt privata poſſeſſio . . . . . Societatis enim expilatio eſt rei cujuſcumque & undecumque in privatum uſum ſevocatio:* ait S. Baſil. in conſtit. Mon. cap. 34. Quare omnis alienatio, donatio &c. ſic facta eſt irrita, & reſtitutioni obnoxia. Unde nec licet Religioſo rem acceptatam reddere donatori, quia id eſſet alienare quod acquiſitum eſt Religioni. Neque enim bona Religionis dicuntur communia in eo ſenſu, quod Religioſus quiſque poſſit pro

ſibi-

libitu ea in ſuum uſum accipere, cum econtra ſic potius eſſent cuilibet furanti propria; ſed in hoc ſolo ſenſu dicuntur & ſunt communia, quod ſint communitatis, cujus ſuperior poſſit ea ſingulis juxta cujuſque neceſſitatem ad uſum concedere.

Noſtri verò, qui vota tantum ſimplicia emiſere, peccant mortaliter, ſi de rebus, quarum habent dominium, diſponant, vel utantur in quantitate notabili ſine licentia ſuperioris. Nam licet poſſint retinere & acquirere dominium radicale bonorum temporalium, ſunt tamen privati jure actuali de illis diſponendi ſuo arbitratu & ſine licentia ſuperioris. Sed controvertitur, an diſpoſitio ſine licentia ſuperioris facta ſit quoque invalida.

Porrò ii non habent dominium, niſi bonorum quæ in ſæculo poſſidebant, vel quæ poſtea ex ſucceſſione neceſſaria & ab inteſtato, vel fortè etiam ex libera parentum diſpoſitione obveniunt, quæque ad eorum patrimonium pertinere videntur. Unde aliæ res, quas aliunde, ut ab amicis, vel induſtria acquirunt, hoc ipſo fiunt Societatis, ideoque harum diſpoſitio ſine licentia facta eſt certò invalida. Quia intentio Societatis aut ſuperiorum licentiam acceptandi concedentium non eſt, ut hujuſmodi rerum dominium acquirant.

Item Religioſus ſæpius quid leve ſine licentia recipiens, abſumens, vel impendens, vel deſtruens ex bonis communitatis, vel aliunde datis, etſi ſine animo iterandi & attingendi quantitatem notabilem, peccat tamen mortaliter, quando ſcienter pervenit ad quantitatem ſufficientem ad mortale furtum ſic factum. Nam eſt eadem ratio ac de furtis minutis, ut docet Sanchez; & ultima acceptione complet quantitatem notabilem furti & proprietatis. Quod verum eſt, licèt iſta ſint eſculenta, vel poculenta domus, nam hæc ſunt pretio æſtimabilia, & Superior debet eſſe circa illas acceptiones graviter invitus: tum quoad modum, cum repugnent diſciplinæ religioſæ & ſubordinationi debitæ; tum etiam quoad ſubſtantiam, cum repugnent mortificationi, & foveant ſenſualitatem, quæ eſt magnum impedimentum perfectionis. In his tamen ad mortale requiritur eadem quantitas, quæ in eſculentis & poculentis reſpectu famulorum ad furtum mortale. Idque certum omninò cenſendum eſt, ſaltem ſi iſta ſine rationabili neceſſitate ſumantur.

Hinc etiam peccat contra votum paupertatis Religioſus, qui à ſæculari invitatus, manducat aut bibit ſine licentia ſuperioris. Nam comeſtio & potatio, ex communi hominum ſenſu eſt uſus activus facti rei temporalis in proprium commodum, & pretio æſtimabilis, qui proinde per votum paupertatis illicitus eſt ſine conſenſu ſuperioris, ſicut comeſtio & potatio rei ſine conſenſu domini eſt injuſta: & Religioſo non licet uti ulla re temporali pretio æſtimabili ſine licentia ſuperioris. Nam qui etiam rem pretio æſtimabilem accipit ſuo arbitratu & ſine licentia, jam aliquid pretio æſtimabile accipit propria voluntate ac authoritate, & ſine licentia ſuperioris, ac proinde quoad aliquid pretio æſtimabile ſe gerit ut dominus. Ita *Suarez*, *Sanchez*, *& alii*. Nec obſtat, inquit *la Croix*, quòd Religioſus non peccat admittendo ſuffitum pretioſum ſibi factum ab externo, nam in hoc habet ſe merè paſſivè, & externus ipſe hunc ſuffitum verè conſumit in gratiam Religioſi: at Religioſus comedendo aut bibendo ipſemet conſumit, & activè ſe habet; nam cibum vel potum illum accipit in ſuum uſum, ſibi applicat, & ſumit in alimentum. Illſung. addit contrariam opinionem fuiſſe à R. P. Vitelleſco Præpoſito Generali Societatis prohibitam tanquam non conſentaneam paupertati, quam Societas profitetur, neque à Profeſſoribus noſtris docendam, neque ulli re ipſa exercendam. Porrò uſus rei, quæ uno uſu conſumitur, ut alimentum, tanti æſtimatur quanti res ipſa, quia tunc tota res accipitur, ut notat Suarez.

2. Tenetur eſſe animo paratus exui rerum ſibi permiſſarum poſſeſſione & uſu, omni momento, quo ſuperior, voluerit. Nihil enim poteſt retinere, niſi cum dependentia continua à voluntate ſuperioris: nam quod auferri non poteſt, habetur ut proprium.

Hinc peccat contra votum, qui rem cum licentia acceptam abſcondit, ne ſuperior eam auferat, repetat, vel licentiam datam revocet. Item qui murmure, querelis ſuperiorem impedit ne rem conceſſam repetat, vel dum ſuperior aliqua ei aufert, conqueritur tanquam de injuria. Nam iſta omnia ſunt actus ſibi uſurpantis uſum independentem ac irrevocabilem, cujus eſt incapax per votum paupertatis. Quippe non poteſt acquirere ſibi jus ac res temporales, quod non ſubordinetur ſuperiori, eique acquiratur; alioqui jam haberet aliquid proprium pretio æſtimabile, nempe jus ad talem uſum irrevocabile.

Item talis jam rem poſſidet animo ac modo proprietario ; & vult habere, & quantùm in ipſo eſt, facit licentiam irrevocabilem. Licentia autem irrevocabilis in hac materia eſt iniqua & nulla, utpote repugnans paupertati; cùm per illam res jam poſſideatur ut propria, quippe quæ jam repeti nequeat. *Ita ex communi Suarez*.

4. Tenetur rem ſibi conceſſam dimittere ſtatim atque ſuperior revocat licentiam datam; alioqui jam eam habet ſine licentia.

4. Rem quamlibet determinatè conceſsam ad unum uſum, non poteſt adhibere ad alium uſum etiam honeſtum. Nam hic uſus eſset ſine licentia, ideoque eſset actus proprietarius, qui per votum paupertatis prohibetur: nam votum tollit facultatem habendi proprium, & proinde etiam actum talis facultatis; quod enim tollit facultatem, à fortiori tollit actum. Unde peccat mortaliter, ſi pecuniam notabilem ad unum uſum conceſsam impendat in alium ſine licentia. Item non poteſt id, quod ad uſum ſibi conceditur, alteri commodare ſine facultate, quia Religioſus habet tantùm jus utendi ad ſuam utilitatem rebus ſibi conceſſis continuò dependens. Uſuarius autem non poteſt uſum rei ſibi conceſsum concedere alteri, hoc enim eſt uſufructuarii, *Inſtitut. de uſu & habitu*. A fortiori, ut notat Layman, non licet Religioſo ſecum auferre vel alteri dare eſculenta aut poculenta, quæ in menſa ſingulis apponuntur, niſi adſit licentia generalis uſu ipſo expreſsa, vel inducta in rebus hujuſmodi; ſicut cum quis aliquos convivio excipit, non facit eos dominos rerum appoſitarum, neque copiam facit, ut eas ad alios tranſmittant, aut ad proprias domos aſportent. Nec refert quod ſua parſimonia aliquid ſibi reſervavit; nam iſta ei ſolùm conceditur, ut ipſe abſumat ad ſuam ſuſtentationem; & quidquid reſiduum eſt, manet in bonis Monaſterii. Eſtque communis & vera ſententia, inquit Suarez, non licere Religioſo ſine ulla licentia ſuperioris donare intra vel extra Religionem aliquid ex rebus ſibi conceſſis ad uſum ſuum, licet poſſit ipſe illud conſumere, ut ſi de quantitate cibi aliquid ſibi ſubtrahat, vel ex quantitate pecuniæ, quam iter agendo poſset expendere. Quia ei conceditur tantùm talis uſus facti pro ſe; & ideò præter illum non poteſt ullum alium ſua auctoritate uſurpare: ſi ergo illum uſurpat, in eo ſe gerit, ut dominus. Præterea quidquid ſua parſimonia conſervat, hoc ipſo, illud conſervatur Religioni; nam quidquid Religioſus acquirit, non ſibi, ſed Religioni acquirit. Ergo à fortiori conſervat &c.

5. Tenetur adhibere eam ſaltem diligentiam in conſervandis rebus ſibi ad uſum conceſſis, quam adhibere ſolent viri prudentes & diligentes in rebus ſuis. Nam habet obligationes uſuarii, cùm precario conceditur uſus ſalva rei ſubſtantia, eſtque actus dominii independentis rem negligere, vel libito deteriorem facere, aut deſtruere. Quod ſi res etiam ad conſumptionem tribuatur, ut veſtis, oleum, & tribuitur ei tantùm ad conſumptionem neceſſariam vel utilem, non autem ad deſtructionem Monaſterio damnoſam, & ex negligentiam acceleratam. Quare ſi res ſua negligentia pereat, aut deterior fiat, vel ſi quid plus æquo conſumat, peccat contra votum, & juſtitiam.

6. Non poteſt habere ſuperflua, pretioſa & ſtatui paupertatis non convenientia, nec quidquam etiam validè impendere in uſus turpes, vel vanos, vel dedecentes ſtatum Religioſi, ita ut magis videantur convenire ſæculari diviti; quam Religioſo pauperi. Nam, ut ait Delugo, votum paupertatis non ſolùm obligat ad non utendum ſine licentia Prælati, ſed etiam ad conſervandum ſtatum pauperis, & vitandos ſumptus qui pauperes non decent ſecundùm Religionis inſtitutum. Et omnis ſuperfluitas, utpote ſolorum ſæculi divitum propria, repugnat per ſe ſtatui religioſo & voto paupertatis. Idque etiam ſi ſuperior conſentiat: nam ſuperior tales uſus nec licitè, nec validè concedere poteſt. *Ita Navarrus, Sanchez, Delugo, Layman, & alii*, tum quia repugnant ſtatui pauperis, & à canonibus prohibentur: tum quia ſuperior non eſt dominus bonorum communitatis, nec eorum, quæ dantur Religioſo, ſed ſolùm adminiſtrator ſecundùm Canones & regulam Ordinis. Jura autem & decreta à ſummis Pontificibus, qui ſunt ſupremi omnium Religionum Prælati, condita vel confirmata, ei ſolùm concedunt adminiſtrationem ad uſus neceſsarios, & pios, ac ſtatum religioſum decentes vetantque quidquam ad profanos & vanos uſus impendi. Et Concil. Tridentin. ſeſs. 25. cap. 2. ait: *Mobilium uſum ita ſuperiores permittant, ut eorum ſupellex ſtatui paupertatis, quam profeſſi ſunt, conveniat, nihilque ſuperflui in ea ſit*. Ergo ſuperior non habet poteſtatem concedendi hanc licentiam, quæ proinde nulla eſt. Unde Sacra Congregatio Cardinalium, teſte Fagnano in cap. *Monachi* declaravit: *Regulares præ-*

ter ſupellectilem, quæ ſtatui paupertatis regularis convenit, non poſſe de licentia ſuorum ſuperiorum regularium alia bona mobilia ſuperflua, & dependenter à voluntate eorumdem ſuperiorum, & ad ſolum uſum proprium poſſidere ſeu retinere, & poſſidentes vel tenentes mobilia ſuperflua non excuſari propter licentiam ſuperiorum à culpâ & pœna. Quare nec Prælatus cum ipſo conventu poteſt hanc licentiam concedere: nam licet conventus ſit dominus eorum bonorum, hoc tamen dominium eſt reſtrictum per votum paupertatis, Eccleſiæ decreta, & intentione donatorum ad uſus neceſſarios, utiles, & pios. Ita *Delugo*, *Leſſius*, *Navarrus*, *Sanchez*, & *alii*.

Hinc Religioſus impendens aliquid notabile, etiam cum licentia ſuperioris, in uſus vanos, ſuperfluos & profanos, ut in ludos, convivia, vanas picturas, res ſumptuoſas, veſtes ſericas &c. vel pretioſa aut ſuperflua, aut ſtatui ſuo indebita retinens, vel de bonis in ſuum uſum conceſſis, aut de bonis monaſterii latè vivens, & opipare epulans; peccat contra votum paupertatis, cùm hæc licentia nulla ſit. Qui verò in ludo aliquid lucratus eſt ex bonis Religioſi, vel accepit ad uſus vanos & dedecentes ejus ſtatum, tenetur illud reſtituere Religioni, perinde ac ſi accepiſſet à fure. Igitur cùm pecunia vel res generaliter conceditur à ſuperiore, intelligi debet concedi ſolum in uſus honeſtos, neceſſarios vel utiles, & ſtatui religioſo decentes, cùm aliter nec licitè, nec validè concedi queat.

7. Procurator, Oeconomus, & ſimiles non poſſunt quidquam dare, impendere, alienare, pro libitu, ſed ſolum ſecundùm ordinis regulam, & ſuperioris voluntatem, & quatenus ratione muneris eis commiſſum eſt. Unde Sanchez cum multis infert, procuratorem peccare mortaliter contra votum, ſi quid notabile in alios uſus præter aſſignatos à ſuperiore, quantumvis ii ex ſe liciti ſint & communitati deſerviant, expendat ſine expreſſa vel prudenter præſumpta ſuperioris voluntate, quia agit ut dominus. Item diſpenſator aliquarum rerum tenetur eas diſtribuere ſecundùm regulam & voluntatem ſuperioris, ita ut non det alia nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quam ſcit ſuperiorem velle: qua parte enim diſcedit à voluntate ſuperioris, incurrit vitium proprietatis, cùm expendat vel diſtribuat perinde ac ſi eſſet dominus, & ab alterius arbitrio non penderet. Præterea quidquid fit ultra facultatem ſibi conceſſam, fit ſine licentia, ſed proprio arbitratu ac auctoritate; ideoque eſt actus proprietarius: actus enim proprietarius eſt is omnis, qui proprio arbitratu, & auctoritate fit; talis autem eſt is omnis, qui fit ſine licentia ſuperioris. Ita Suarez, & alii. *Oportet quod ea, in quibus inferior ſuperiori ſubjicitur, diſpenſet non aliter quàm ei ſit à ſuperiore commiſſum*, ait Sanctus Thomas 2. 2. q. 32. art. 8. Porrò in noſtra Societate officiales pendent in omnibus à voluntate immediati ſuperioris localis.

Ipſi verò Religionum Prælati peccant contra paupertatis votum, & juſtitiam, ſi bona conventus aliter impendant vel donent, quam Ordinis ſui regula, vel approbata conſuetudo, aut ſuperiorum Prælatorum voluntas eis permittit. Et ſi quid notabile donent vel impendant in uſus vanos, aut ſuperfluos, peccant mortaliter, & alienatio irrita eſt, & reſtitutioni obnoxia. Quia Prælati non ſunt bonorum communium domini, ſed ſolùm adminiſtratores in utilitatem Religionis & pios uſus, ex cap. 2. *de donat.* & voto ut alii obſtringuntur. Nec id poſſunt etiam cum conſenſu conventus: nam etſi conventus habeat dominium iſtorum bonorum: tamen hoc dominium per votum paupertatis, Eccleſiæ decreta, & per intentionem donatorum eſt reſtrictum ac limitatum ad pios & neceſſarios uſus, ut dictum eſt.

Sed notanda ſunt ſequentia.

1. Licentia ſuperioris requiſita debet eſſe vel expreſſa, vel implicita, quæ ſcilicet contineatur virtualiter & implicitè in alia expreſſa; vel tacita, quæ rei cognitionem in ſuperiore ſupponit, & quæ ex circumſtantiis prudenter adeſſe judicetur, ut cùm Prælatus ſciens ſubditos aliquid accipere, retinere, donare, non prohibet, cùm facilè poſſit; nam tunc tacitè conſentire cenſetur; ſecus ſi difficile impedire poſſet, eo quod, v. g. timeret ne domus turbaretur tuis querelis, tunc enim merè tolerat, non concedit, unde non excuſaris. Licentia tamen tacita, vel generalis in Religionibus benè ordinatis non conceditur, niſi in rebus levis momenti & crebrò occurrentibus.

2. Licentia præſumpta ſeu interpretativa non ſufficit, niſi cùm res & cauſa urget, & ſuperior non poteſt tunc adiri; ita ut cenſeatur non velle, ut ejus licentia expreſſa tunc requiratur, vel concedere licentiam quamvis non petatur. *Ita Leſſius*, & *alii*. Nam non ſufficit quod licentia daretur ſi peteretur: cùm enim conditio illa non ponatur

tur in re, non ponitur id quod ex ea ſequeretur. Sic non ceſſat obligatio legis, quia ſuperior in ea diſpenſaret, ſi rogaretur. Præterea alioqui inferiores ſemper aut fere ſemper pro libito ſine actuali dependentia de rebus diſponerent.

Hinc ad mortale vitandum non ſufficit quod ſuperior licentiam concederet, ſi peteretur: ſed facultas expreſſa requiritur, ſi res differri, aut ſuperior adiri poſſit. Quia aliàs ſuperior eſſet rationabiliter invitus, non ſolùm quoad modum, ſed etiam quoad ſubſtantiam. Nam ſuperior ex officio tenetur ſub mortali non conſentire, ut inferior de rebus diſponat non petita licentia, cùm peti poteſt; nam alioqui diſſolveretur & everteretur religioſa diſciplina cum gravi damno ſpirituali Religionis, quod ex officio tenetur impedire ſuperior. Quare ſuperioris diſplicentia quoad talem modum parit diſplicentiam quoad ſubſtantiam. Secus de patrefamilias, qui ſpectat tantum utilitatem temporalem.

Porrò qui rem ex præſumpto conſenſu accepit, tenetur poſtea ubi primum poteſt, petere licentiam, ut retinere poſſit. Quia licentia requiritur non ſolum ad accipiendum, ſed etiam ad retinendum: ergo hæc ad retentionem peti debet, cùm poteſt. *Delugo &c.*

3. Requiritur licentia omnino voluntaria quæ non ſit per vim, metum, fraudem obtenta, nec procedat ex errore. *Ita Suarez, Sanchez, Delugo & alii*. Hinc ſi Religioſus importuna ſollicitatione, vel querelis aliquid impetraret à ſuperiore, ideo ſolùm permittente, ut hominis moleſta importunitate ſe liberet; vel quia timet majus malum, aut ne ſubditus querelas & murmurationes effundat, ut ait Delugo, eſt paupertatis violator. Quia hæc non eſt licentia voluntaria, ſed mera tolerantia extorta; & uſus rei ſic conceſſus eſt injuſtus, perinde ac uſus equi à domino vi vel metu injuſto extortus. Idem dic ſi fingat cauſam, ob quam ei concedatur licentia, vel taceat id, quo cognito non ſolet dari. *Ita Suarez, Sanchez, & alii*. Nam tunc error, vel ignorantia facit, ut licentia non ſit voluntaria, ideoque ut ſit nulla.

4. Non ſufficit licentia tantum debita, ſed quæ probabiliter præſumatur deneganda, vel quæ irrationabiliter denegetur. *Ita Suarez, & alii*. Quia tunc acceptio uſus, & diſpoſitio eſſet verè & de facto ſine licentia ſuperioris, & independens, & fieret nomine proprio; nam voluntas debita, nulla voluntas eſt, quandiu contraria de facto ineſt. Et ſicut quamvis dives teneatur pauperi dare eleemoſynam in gravi neceſſitate, ſi tamen deneget, non licet accipere: ita hic. Præterea rectus ordo id poſtulat: nam quiſque ſibi facile perſuaderet licentiam ſibi irrationabiliter negari, cum magno detrimento ſpirituali.

5. Ex communi ſententia, quantitas ſufficiens ad furtum mortale, ſufficit etiam ad peccatum mortale contra hoc votum. Nam hoc peccatum proprietatis ſe habet inſtar furti, cùm ſit uſurpatio rei vel uſus, aut alienatio aut conſumptio rei ſine conſenſu ſuperioris, ſine quo eſt injuſta & ſacrilega. Hæc autem quantitas ſufficiens eſt ſaltem ea, quæ abſolutè & in ſe ſpectata cenſetur notabilis ſine reſpectu ad perſonas.

Dico, *ſaltem*, nam ſunt qui putant, minorem quantitatem ſufficere. Hinc (ut notant Sanchez, Delugo, & Ilſung.) falſum eſt Religioſum in hoc habendum eſſe ut filium familias, ſi (ut docent multi) reſpectu illius major quantitas ad furtum mortale bonorum paternorum requiritur, quàm reſpectu extranei, eo quod putent plus requiri ut pater ſit rationabiliter graviter invitus. Nam peccatum contra paupertatem non menſuratur præcisè ex damno temporali: ſicut furtum filii; ſed multo magis ex damno ſpirituali religioſæ diſciplinæ, circa unum ex fundamentis præcipuis vitæ religioſæ. Gravitas autem culpæ, qua ſine licentia uſurpatur uſus rei, quæ hoc uſu non conſumitur, menſurari debet ex æſtimabilitate talis uſus, & temporis diuturnitate.

6. Si Religioſus inconſulto ſuperiore recuſet acceptare rem ſibi ex liberalitate oblatam, Sanchez docet eum non peccare contra hoc votum. Quia vi illius non obligatur ad acquirendum Religioni, ſed ad non alienandum, accipiendum, utendum ſine licentia. Poteſt tamen peccare contra charitatem, impediendo ſine juſta cauſa bonum Religionis, cui illa res ipſo acceptante acquirenda erat. At non peccabit, ſi donum non neceſſarium Religioni recuſet ex juſta cauſa, v.g. ut liberius ſit ad ſua miniſteria obeunda, vel ad majorem ædificationem.

7. Quoties Religioſus damnum injuſtè intulit ſive extraneis, ſive Religioni, ejus bona uſurpando vel deſtruendo, vel aliter nocendo, tenetur reſtituere, quantùm poteſt, ex iis bonis de quibus licitè poteſt diſponere in alios uſus, vel imminuendo expenſas, quas licitè poſſet ex conventus bonis facere, niſi condonet Prælatus, vel dominus. *Ita*

Delu-

Delugo, *& alii*. Nam injuria omnis jure naturali reſarciri debet, quantùm fieri poteſt, niſi condonetur.

8. Spectandæ ſunt leges ac regulæ cujuſque inſtituti, ut monet Delugo. Quia fieri poteſt, ut quod non repugnat paupertati religioſæ ſpectatæ in genere, repugnet paupertati ut eſt propria talis Religionis. Sic in quibuſdam Religionibus quædam permittuntur, quæ non permittuntur in noſtra Societate, repugnante ejus inſtituto quoad hoc ſtrictiſſimo.

9. Si Religioſus aliquid ſine licentia valida Superioris donet vel alienet, accipiens tenetur illud reſtituere Religioni. *Ita omnes*. Quia Religioſus caret poteſtate alienandi, & ſic transferendi ejus dominium.

Quæſt. VI. *Ad quid obligatur Religioſus ex voto Caſtitatis?*

Reſp. Secundùm omnes tenetur ſub mortali non ſolum abſtinere à conjugio, ſed etiam ab omni voluntario actu luxuriæ, tum interno tum externo, ut à turpi cogitatione, delectatione moroſa, ab impudico ſermone, deſiderio, aſpectu, tactu, ab omni actu venereo, ab omni probabili periculo horum, & ab omnibus iis, quæ aliquo modo ſunt contra caſtitatem. Nam votum caſtitatis etiam ſimplex, ſecundùm ſignificationem receptam in Eccleſia, & conſenſum Doctorum, & praxim fidelium hæc omnia complectitur; & vovetur caſtitas tum corporis, tum mentis. Unde quidquid in ſæculari ſoluto eſt peccatum contra caſtitatem, eſt inſuper in Religioſo ſacrilegium contra votum; & duplicem habet malitiam in confeſſione exprimendam, unam luxuriæ contra virtutem caſtitatis, & alteram ſacrilegii contra votum & religionem.

Porrò gravius ſacrilegium eſt luxuria Religioſi ſacro ordine inſigniti, quam ſæcularis eodem ordine initiati: nam per priùs flagitium violatur duplex votum ſolemne, duplexque conſecratio.

Quæſt. VII. *Ad quid obligatur Religioſus ex vi voti obedientiæ?*

Reſp. Ex communi ſententia, tenetur. 1. Ad ſervandam regulam ſecundùm vim obligationis ejus in unaquaque Religione receptam. Nam per votum obedientiæ ſubjecit ſe regulæ & poteſtati ſuperiorum: hocque votum emiſit ſecundùm regulam; ideoque ſe obligavit generatim ad vivendum ſecundùm regulam eo modo, quo ipſa intendit, & ad obediendum ſuperiori præcipienti conſentanee regulæ. *Ita Leſſius*. Quare ſi regula Ordinis ſub culpa abſolutè obliget, ejus tranſgreſſio eſt contra votum, & ſacrilega. Si verò regula ex voluntate inſtitutoris non obliget ſub culpa abſolutè, ejus tranſgreſſio non eſt contra votum, modò Religioſus ſit paratus ad pœnam ſubeundam cùm imponetur. Quod addo, quia omnis regula religioſa, ſub qua comprehenduntur etiam conſtitutiones & ſtatuta Religionis, obligat in conſcientia, etiam in noſtra Societate, ad pœnam ſubeundam ſi imponatur. Nam, ut docet Suarez, regulæ, conſtitutiones & ſtatuta Religioſorum habent rationem legis, nec ſunt mera conſilia cùm habeant auctoritatem à Papa illa confirmante, vel fiant per juriſdictionem ab eo acceptam; ideoque obligant in conſcientia, vel ad culpam abſolutè, vel ſaltem ad pœnam. Præterea ſuperior habet jus puniendi actus contra regulas ac ſtatuta; & quidem in Societate noſtra expreſsè hæc poteſtas pro cujuſcumque tranſgreſſione datur ſuperiori.

2. Tenetur ad res contentas in regula pertinentes ad vota, & ad ea quæ in ſua Religione præcepta ſunt, & quidem ſub mortali, ſi res illa ſit gravis; ſub veniali, ſi levis: quia tenetur ſervare vota illa ſecundùm regulam, & hæc obligant pro capacitate materiæ.

3. Tenetur ad omnia, quæ ſuperior præcipit conſentanea ordinis conſtitutionibus, regulis, ſtatutis, & inſtituto; ſive ea expreſsè ſive implicitè vel virtualiter in inſtituto ac regulis contineantur, vel ad illa etiam indirectè pertineant; & quidem ſi præcipiat in virtute obedientiæ, in nomine Chriſti, vel ſimili forma, qua indicet ſe velle obligare graviter, vel quantum poteſt, tenetur ſubditus ſub mortali obedire in materia gravi. Nam ad hoc ſe obligavit per votum obedientiæ, ut conſtat ex ſenſu & uſu in Religionibus recepto; & ſuperior habet poteſtatem præcipiendi & graviter obligandi ſecundùm regulam, ſecundùm quam Religioſus vovet obedientiam, & cui ſe ſubjecit, quamvis ipſa regula per ſe, & ſecluſo præcepto ſuperioris non obliget abſolutè ſub culpa. Alias votum obedientiæ inane & illuſorium eſſet. *Tranſgreſſio horum trium* (votorum) *obligat ad mortale. Aliorum autem* (quæ continentur in regula) *tranſgreſſio non obligat ad mortale, niſi vel propter contemptum regulæ . . . . vel propter præceptum ſive oretenus à prælato, ſive in regula expreſſum, quia hoc eſſet facere contra obedientiæ votum*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 188. art. 9. Hinc,

cap. 27. de lect. in 6. dicitur: *Religioſi arbitrium non ex ſua (cùm velle & nolle non habeat) ſed ex illius, quem vice Dei ſupra caput ſuum poſuit, & cujus imperio ſe ſubjecit, voluntate dependet*. In ſocietatis Jeſu conſtit. part. 9. cap. 3. hæc habentur: *Generatim loquendo, in rebus omnibus, quæ ad propoſitum Societati finem perfectionis & auxilii proximorum ad gloriam Dei faciunt, omnibus præcipere in obedientiâ virtute poſſit*.

Hinc Superiores præcipere poſſunt non ſolum omnia quæ ſunt in regula, quamvis hæc per ſe abſolutè non obliget, ſed etiam quæ ſunt moraliter neceſſaria ad præcavenda peccata, ad inſtitutum, regulas, vel vota ſervanda; & nova ſtatuta ad hunc finem condere. Nam hæc virtualiter & implicitè pertinent ad inſtitutum ac vota, & ſub illis continentur. Sic clauſura arctiſſima jure præcipitur monialibus, quæ illam non voverunt; quia experientia docuit, hanc eſſe moraliter neceſſariam ad cuſtodiam caſtitatis, quam voverunt.

Item ad vitæ religioſæ reformationem & obſervationem ſtrictiorem, ſine qua diſciplina religioſa & inſtitutum ordinis in ſuo vigore conſervari moraliter nequit, poſſunt à ſuperioribus obligari profeſſi. Nam hoc implicitè ac virtualiter voverunt; & ſubjiciens ſe alicui ad finem, ſe ei quoque ſubjicit in iis quæ neceſſariâ ſunt ad illum finem. *Ita Sanchez, Leſſius, Layman, & alii*. Nec conſuetudo habet tantam vim, ut Religioni vel Papæ adimat poteſtatem reformandi & tollendi talem conſuetudinem. *Ita Suarez*.

Quod ſi ſuperior forma præcipiendi non utatur, non videtur obligare ſub mortali, niſi aliunde conſtet. Videtur tamen obligare ſub veniali, ſi aliquo modo mandet, inquit Leſſius, quia non intendit conſulere & ſuadere dumtaxat, ſed aliquo modo præcipere & obligare, quantumvis non tantum, quantum poſſet. Et ipſa ratio diſciplinæ religioſæ poſtulat, ut inferior obtemperet, etiamſi ei extremum præceptum non imponatur. Ita ille, addens ſuperiorem non poſſe ratione hujus voti obligare ſubditum ad ea, quæ ſunt vel contra regulam, vel ſupra regulam, vel infra regulam, ſcilicet inutilia, niſi præcipiat ex cauſa quæ ſit juxta regulam. Quia ſubditus ex vi voti hujus non intendit promittere, niſi vivendi ad normam & obedientiam ſecundùm proprium inſtitutum & regulam. Poteſt tamen ſuperior majorem auſteritatem præcipere in pœnam commiſſi delicti; quia poteſt injungere pœnam dignam & conſentaneam delicto, nam hoc exigit officium ac munus ſuperioris; & ideo non eſt hoc ſupra regulam, quia ex vi illius ſubjicitur Religioſus condignæ pœnæ: ergo obedientiæ ſecundùm regulam includit obligationem parendi in hac pœna. Ita Suarez ex communi Doctorum ſententia.

4. Poteſt obligari à ſuperiore cum periculo vitæ, quando aliqua actio periculoſa neceſſaria eſt ad bonum commune Religionis. *Ita Suarez, & alii*. Hinc poteſt obligari ad opitulandum fratribus ejuſdem Religionis peſte infectis; quia ad conſervationem & bonum regimen Religionis pertinet, quod Religioſi mutua ſibi obſequia præſtent, & in neceſſitate ſibi ſubveniant: ideoque hoc ſaltem implicitè ad regulam pertinet. *Ita Cajetanus, Caſtropal. Sanchez &c.* Item tempore peſtis Religioſi, quorum inſtitutum eſt ſpirituali proximorum ſaluti incumbere, tenentur juſſu ſuperioris ſæcularibus peſte infectis ſacramenta miniſtrare, ſi Parochi ei muneri obeundo non ſufficiant, & ſuperior tenetur id præcipere. Quia hoc eſt ſecundùm eorum regulam, cùm eorum munus ſit eſſe Epiſcoporum & Parochorum coadjutores in ſalute ſpirituali proximi adjuvanda. *Ita Sanchez, & alii*.

Præterea notanda ſunt ſequentia.

1. Peccatum contra votum obedientiæ habet duplicem malitiam, unam ſacrilegii ratione facti voti, & alteram injuſtitiæ contra hominem, ratione traditionis & promiſſionis factæ Religioni & ejus Prælatis. *Ita Suarez*.

2. In dubio de poteſtate ſuperioris, vel an res præcepta ſit licita, tenetur ſubditus parere, ex cap. *Qui culpatur* 23. quæſt. 1. quia tunc melior eſt conditio ſuperioris, qui eſt in poſſeſſione auctoritatis & poteſtatis præcipiendi, & in quem inferior ſuam libertatem abdicavit. Idque rectus ordo & ſubordinatio debita poſtulat. Præterea ſuperior habet jus præcipiendi id omne, quod non eſt certum excedere ejus poteſtatem.

3. Superior regularium habet etiam poteſtatem patrisfamilias in ordine ad politicam domus gubernationem, etiam erga novitios. Unde ex quarto præcepto Decalogi poteſt ſuos obligare in hac materia, licet in regula non contineatur. Habet quoque à Papa juriſdictionem eccleſiaſticam quaſi epiſcopalem in ſuos ſubditos & novitios, vi cujus poteſt illos obligare independenter à voto, ſicut Epiſcopus ſuos ſubditos.

4. Su-

4. Superiori aliquid ordinanti, quamvis non ſub præcepto, nec in virtute obedientiæ, dicere, *Nolo parere*, vel *Nolo facere*, ſecundùm communem Doctorum ſententiam eſt peccatum mortale; quia hæc verba continent gravem contemptum poteſtatis legitimæ, & irreverentiam contra ſuperiorem, ut ſuperior & Dei miniſter eſt, qui contemptus redundat in Deum ipſum, juxta illud, *qui vos ſpernit, me ſpernit*. Idem docet Delugo, ſi hoc dicatur vicario, vel ſubpriori vel miniſtro: quia eſt ſuperior quaſi vicarius & delegatus Prælati principalis; & Prælatus ſeu Rector vult, ut obediatur vicario ſuo miniſtro ſicut ſibi jubenti ſub præcepto obedientiæ: quare tunc verè contemnitur auctoritas ſuperioris, quod ſemper eſt mortale.

5. Superiores regularium poſſunt præceptis, ſtatutis, ac ſententiis ſubditos ſuos ubicumque terrarum exiſtentes obligare, excommunicare, fugitivos propria auctoritate capere. Quia poteſtas in ſuos iis competit non ratione territorii, ſed ratione perſonalis obligationis, ex voto obedientiæ.

6. Papa eſt primus ac ſupremus omnium Religionum Præpoſitus generalis, unde Religioſi tenentur vi voti obedientiæ ei primariò obedire in omnibus, in quibus tenentur ſuis Prælatis regularibus. Nam hoc votum per ſe primò ac principaliter fit ſummo Pontifici tamquam ſupremo omnium Religionum Præpoſito.

7. Ab Innocentio XI. damnata eſt hæc Michaelis de Molinos propoſitio: *Præpoſitis obediendum eſt in exteriore, & latitudo voti obedientiæ Religioſorum tantummodò exteriùs pertingit. In interiore verò aliter res ſe habet, quò ſolus Deus & director intrant.*

Quæſt. VIII. *An peccat Religioſus violans regulam per ſe non obligantem ſub culpa, niſi ad ſubeundam pœnam, cum imponetur, ſi eam ſubire paratus eſt?*

Reſp. 1. In praxi raro, ac vix fieri poteſt, ut non peccet ſaltem venialiter, ob inordinatum aliquem affectum, ut ſenſualitatis, curioſitatis, vanitatis, &c. vel ob negligentiam, otioſitatem, acediam; vel ob defectum finis honeſti, vel debitæ circumſtantiæ in actu, quo violatur regula; vel ob aliquam aliam inordinationem. *Ita Suarez, Sanchez, Leſſius, & alii commun.* Et S. Thom. 2. 2. quæſt. 186. art. 9. ad 1. Nam quævis inordinatio eſt peccatum, cum adverſetur rectæ rationi ac legi divinæ, & vitiet actionem. Sic, v. gr. omiſſio meditationis, vel examinis, vel ſtudii, ex negligentia ſeu torpore quodam ſemper eſt peccatum acediæ. Præterea omnis actus deliberatus, qui non eſt bonus, hoc ipſo malus eſt, cùm nullus ſit indifferens in individuo, & lex divina naturalis præcipiat ut homo ſemper honeſtè ac decenter naturæ ſuæ rationali vivat, ſeu agat. Ut autem actus ſit honeſtus, neceſſe eſt ut ejus objectum ſit bonum, vel ſaltem indifferens, ſed referibile ad bonum finem ad quem conducat, ut fiat modo debito, cum concurſu rationabili omnium circumſtantiarum, & ex fine honeſto ſeu motivo virtutis. Si unum ex his deſit, hoc ipſo actus non eſt bonus, ſed malus: *Bonum enim ex integra cauſa, malum ex quolibet defectu.* At raro ac vix fieri poteſt, ut actus, quo violatur regula, fiat modo debito, & cum concurſu rationabili omnium circumſtantiarum, & ex motivo honeſto: cum regulæ & conſtitutiones Religionum ad rectitudinem morum in tali ſtatu debitorum & virtutum actus ſpectent, ſintque medium perfectionis reſpectu talis hominis, ei declarans voluntatem divinam. Idem dic de omiſſione vel actione contra voluntatem ſuperioris nolentis per ſe obligare ſub culpa.

Ob eamdem rationem vix fieri poteſt, ut quis ſine peccato rejiciat inſpirationem divinam circa bonum meri conſilii. Qui enim fieri poteſt ut bonum, ad quod Deus hìc & nunc nos impellit, & ei placet à nobis fieri, poſſit omitti rectè, honeſtè, & ob bonum finem? Cum autem non detur actus moralis indifferens in individuo, omnis actus qui fit vel omittitur deliberatè non ex fine honeſto, eſt hoc ipſo ſaltem peccatum veniale. Quare Toletus, lib. 3. c. 2. inter peccata omiſſionis recenſet, *divinis inſpirationibus non reſpondere, nec operari aliquod bonum, cum poſſit quis operari, licet non obligetur ex præcepto.* Et meritò viri timorati humiliter ſe accuſant de inſpirationum divinarum repulſa. Itaque in his caſibus raro abeſt peccatum vel acediæ, vel ſenſualitatis, vel vanitatis, vel impatientiæ, &c. Nam vel leviſſima inordinatio ſufficit ad veniale.

Reſp. 2. Mortaliter peccat Religioſus, qui regulas illas circa exercitia ſpiritualia, abnegationem ſui, actus virtutum, religioſam diſciplinam, frequenter & ex conſuetudine violat, teneturque graviter hanc conſuetudinem vitare & emendare. *Ita Sanchez, Layman, & alii.* 1. Quia tunc intervenit contemptus ſaltem interpretativus vitæ regularis

laris ac perfectionis; & ſe conjicit in periculum violandi vota, ad quorum obſervationem ſuæ regulæ ſunt media ſaltem moraliter neceſſaria, ut experientia conſtat, 2. Scandalum aliis, & grave damnum ſpirituale Religioni affert, religioſamque diſciplinam graviter perturbat. 3. Ex vi votorum, quibus ſe Religioni in perpetuum ex parte ſua addixit, tenetur ſub mortali ad perſeverandum in Religione abſque nocumento notabili Religionis, & ad ita ſe gerendum ut ſit tolerabilis & expelli non debeat. Qui autem regulas violare ſolet, intolerabilem ſe reddit, ut expelli debeat; aut ſi toleretur, graviter nocet Religioni. Adde quod Conc. Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 1. *Præcipit ut omnes regulares tam viri quam mulieres ad regulæ quam profeſſi ſunt præſcriptum vitam inſtituant & componant, atque imprimis &c.* Hinc propoſitum non ſervandi communiter has regulas eſt mortale, cùm contineat virtualiter & implicitè voluntatem inferendi grave damnum Religioni, & ſcandalum aliis. *Ita multi*.

Reſp. 3. Semper peccat mortaliter, qui regulam violat ex contemptu. *Hoc fatentur omnes, inquit Sanchez.* Quia hoc eſt contra votum profeſſionis, quo Religioſus promiſit ſubjectionem erga regulam: quod eſt aliquid grave quod tunc violat; nam *tranſgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit ſubjici ordinationi legis vel regulæ*, ait S. Thom. Præterea hoc continet contemptum auctoritatis à Deo acceptæ, unde manat regula. Idem docet S. Bernard. l. *de præcept. & diſpenſ.* cap. 14. ubi ait, violationem mandati levioris eſſe grave crimen propter contemptum: *Elatio quippe contemnentis in minimis quoque mandatis culpam facit, non minimam, convertit in crimen gravis rebellionis nævum ſatis levem ſimplicis tranſgreſſionis, &c.*

Quæſt. IX. *Quænam ſunt obligationes Superioris Religioſorum?*

Reſp. Traduntur cap. 6. de ſtatu Monach. ubi Innocentius III. ait: *Præ cæteris potens ſit in opere & ſermone, ut exemplo vitæ, verboque doctrinæ fratres & inſtruere poſſit in bono, & à malo revocare. Zelum Religionis habere ſecundùm conſcientiam, ut delinquentes corripiat & caſtiget, obedientes foveat & confortet... Vigilem curam & diligentem ſollicitudinem gerens de omnibus: ut de officio ſibi commiſſo dignam Deo poſſit reddere rationem. Quod ſi prævaricator ordinis fuerit, aut contemptor ſeu negligens, aut remiſſus, pro certo ſe noverit non ſolùm ab officio deponendum, ſed & alio modo ſecundùm regulam caſtigandum; cum offenſa non ſolùm propria, verùm etiam aliena de ſuis manibus requiratur.* Tenetur autem imprimis ſubditos promovere ad perfectionem propriam ſui inſtituti; quia eſt finis talis Religionis, & ad hoc conſtitutus eſt ſuperior. Unde tenetur diligenter curare, ut vota & regulæ omnes, quæ ſunt media ad talem perfectionem, accuratè ab omnibus ſerventur; & impedire, quantùm poteſt, corrigere & punire non ſolùm peccata etiam venialia ſubditorum, ſed etiam violationes regularum licet per ſe non obligantium abſolutè ſub culpa. *Prælatus Regularis* (inquit Delugo, tom. 1. de juſtit. diſput. 9. ſeſſ. 2.) *poteſt graviter peccare negligendo culpas veniales in ſubditis, imò & obſervantiam circa regulas, quæ tamen ex ſe non obligant ſubditos ad peccatum etiam veniale. Quia in hac ipſa negligentia prælatus deſuit graviter obligationi, qua ex munere ſuo tenetur conſulere potiſſimum bono & profectui ſubditorum, & obſervantiæ regulari, quæ per ejuſmodi defectus toleratos maximè labefactatur: multò enim magis & graviùs obligatur ex munere ſuo prælatus regularis ad procuranda bona ſpiritualia, quàm temporalia ſui conventus. Quare ſi ob ejus culpam communitas patitur grave detrimentum in ſpiritualibus, non poterit ipſe à peccato gravi excuſari; & poterit contingere quod ſubditi ſolùm venialiter peccent, & prælatus peccet graviter in iis defectibus permittendis. Debet igitur prælatus vigilare, & adhibere moralem diligentiam in iis damnis præcavendis.* Ita ille.

Similiter (inquit la Croix, tom. 3.) *Peccat mortaliter ſuperior, ſi per ejus diſſimulationem paſſim negligatur obſervantia alicujus regulæ, v. gr. prohibentis ingreſſum in aliena cubicula, regulæ ſilentii &c. licet tranſgreſſio talis regulæ ne veniale quidem eſſet. Ratio eſt, quia obſervatio talis regulæ multum confert ad decorem, ædificationem & utilitatem talis communitatis, ſæpe etiam præcavet gravia mala in ſubditis. Ergo ſi ſuperior negligat, infideliter fungitur munere ſuo, nocetque graviter communitati, ac graviùs peccat, quam ſi in adminiſtrandis temporalibus gravem committeret negligentiam.* A fortiori peccat mortaliter ſuperior, ſi per ejus incuriam & diſſimulationem ſubditi ſomno vel otio vacent, exercitia ſpiritualia omittant ſeu negligant &c. Quare (ut ait S. Antoninus, 2. part. tit. 9. cap. 5.) *Prælatus debet eſſe*

ſollicitus ad inquirenda vitia ſubditorum, nec ſufficit quod corrigat defectus quos contingit eum ſcire, ſed debet inquirere diligenter vitam ſubditorum, ſi fortè etiam occultos defectus poteſt deprehendere, ut admonendo & præcavendo malis obviet. Eſtque hæc communis Theologorum ſententia. Hinc etiam ſuperiores tenentur avertere & non permittere ſuis ſubditis occaſiones peccatorum, etiam venialium, & amittendi vel minuendi fervorem ſpiritus ac ſtudium perfectionis, cum teneantur eorum perfectionem promovere & avertere ejus impedimenta.

Præterea diligenter perpendant mandatum illud Apoſtol. Rom. 12. *Qui præeſt in ſollicitudine*. Et, Hebr. 13. *ipſi pervigilant*, hoc eſt pervigilare ex officio debent, *quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri*. Et illud, Eccli. 2. *Rectorem te poſuerunt? Noli extolli: eſto in illis quaſi unus ex ipſis. Curam illorum habe*. Item illud Concil. Tridentin. ſeſſ. 23. cap. 1. *Præcepto divino mandatum eſt omnibus, quibus cura animarum commiſſa eſt, oves ſuas agnoſcere . . . . . ac bonorum omnium operum exemplo paſcere &c.* Denique ex Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 2. ſuperiores tenentur ſingulis ſubditis omnia, quæ iis neceſſaria ſunt, ſuppeditare ex bonis communitatis. Nam ex officio vices parentum erga illos gerunt, & bona ad hunc finem Religioni donata ſunt; & alioqui dat occaſionem multis malis ac peccatis, & interdum violationi paupertatis. Bona verò ſuorum ſuſtentationi ſuperflua erogare tenentur in cauſas pias, ut dixi de Clericis: nam bona Religionis ſunt bona Deo dicata & in ejus cultum donata. *Reginald. & alii*.

Item ſuperiores graviter tenentur apoſtatas & fugitivos requirere, ex cap. 24. de Regular.

Quæſt. X. *An eſt obligatio ſub mortali eligendi, vel proponendi digniorem in Superiorem regularium, licet prælatura ſit temporalis?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia, teſte Delugo*. Quia 1. eadem eſt ratio ac de Epiſcopo & Parocho, cum ſuperior Religioſorum ſit animarumq paſtor, & habeat ſubditos, quos in viam ſalutis dirigere, imò & ad perfectionem promovere tenetur ex ſuo munere. 2. Alioqui grave damnum ſpirituale inferetur Religioni; nec efficaciter ſubditi ad perfectionem adducentur, ut experientia conſtat. Et verò (ut ait Delugo, diſp. 35. ſect. 5.) eadem mala oriri poſſunt in Religione, ſi non eligantur digniſſimi, quæ in Eccleſia, cum facilè poſſint eligi indigni, qui digni videbantur; & cum adeo difficile ſit invenire verè & abſolutè dignum, qui ſuo exemplo, & prudentia continere poſſit ſubditos in diſciplina religioſa, & hanc, ſi (ut plerumque contingit) relaxata ſit, ad priſtinum & debitum rigorem reducere, ſubditoſque ad perfectionem religioſam promovere, qui eſt finis gubernationis religioſæ. *Ita ille*.

Quæſt. XI. *An licet feminis ingredi domos Religioſorum?*

Reſp. Negat. Nec etiam licet ſuperiori eas admittere. Nam id ſemper generatim prohibitum fuit, ſaltem ex conſuetudine vim legis habente, ad amovendum ſcandalum, occaſionem peccandi, perturbationem, & alia mala; ut conſtat ex S. Gregorio Magno, lib. 5. epiſt. 40. ad Valentinum Abbatem, & refertur canon. 20. cauſ. 18. quæſt. 2. ubi ait: *Pervenit ad nos, quod in monaſterio tuo paſſim mulieres aſcendant, (& quod adhuc eſt gravius) monachos ſuos ſibi commatres facere, & ex hoc incautam cum eis communionem habere. Ne ergo hac occaſione humani generis inimicus ſua eos (quod abſit) calliditate decipiat, ideò hujus te præcepti ſerie commonemus, ut neque mulieres in monaſterio tuo deinceps qualibet occaſione permittas aſcendere, neque monachos tuos eas commatres ſibi facere. Nam ſi hoc denuò ad aures noſtras quocumque modo pervenerit, ſic te ſeveriſſimæ noveris ultioni ſubdendum, ut emendationis tuæ qualitate cæteri ſine dubio corrigantur*. Ubi S. Pontifex conqueritur de ingreſſu mulierum in monaſterium Religioſorum: ergo hic ingreſſus jam erat mulieribus illicitus: huncque ipſe graviter prohibet, ut patet ex his verbis. *Ideò hujus te præcepti ſerie commonemus &c.* tum ex gravi pœna intentata: *Sic te ſeveriſſimæ noveris ultioni ſubdendum*: quod ad omnes Religioſorum domos & ſuperiores ſpectat; *Ut cæteri ſine dubio corrigantur*. Quamvis autem hæc prohibitio à S. Gregorio renovata, ad Abbatem, & in ejus perſona ad omnes regularium ſuperiores dirigatur; tamen ad mulieres etiam ſpectat, quæ ſuppoſita hac prohibitione non poſſunt Religioſorum domos ingredi ſine ſcandalo, & cooperatione ad peccatum Religioſorum eas admittentium, vel injuria Religioſis illata, ſi invitis eorum Superioribus ingrediantur.

Hanc antiquam prohibitionem apertè ſupponunt Pius V. conſtit. *Regularium*. Et Gregorius XIII. conſtit. 28. revocantes quamli-

bet licentiam ingrediendi Religioſorum domos mulieribus prænobilibus & Duciſſis conceſſam: nam ſi hic ingreſſus omnibus mulieribus illicitus non fuiſſet, minimè licentia Papæ Duciſſis opus fuiſſet. Idem vetant multa Concilia particularia, & Cler.Gall.an.1643.

Imò ex conſtit. Pii V. *Decet Romanum Pontificem*, edita ann. 1570. omnes mulieres Religioſorum domos ingredientes extra caſus permiſſos, ipſo facto incurrunt excommunicationem Papæ reſervatam, niſi excuſentur ob ignorantiam invincibilem. Ita Navarrus, Suarez, Sanchez, Caſtropalao, Fagnanus, & Cabaſſutius Gallus, in ſua juris Canonici theoria & praxi, addens hanc excommunicationem in Gallia Epiſcopis reſervatam eſſe. Religioſi verò, qui mulieres quaſcumque introducere admittereve præſumunt, contrahunt ipſo facto pœnam privationis officiorum, inhabilitatis in poſterum ad illa & alia omnia, & ſuſpenſionis à divinis latam. Conſtitut. *Regularium*, quam idem Pius V. ad caſum, quo introducerentur quæcumque mulieres, extendit, conſtit. *Decet Roman. Pontif.* cit. ubi ait: *Apoſtolica auctoritate tenore præſentium dicimus, & declaramus fuiſſe & eſſe mentem & intentionem noſtram, quod dictæ litteræ* (Conſtit. Regularium) *non ſolùm comprehenderent & comprehendant mulieres habentes aut prætendentes facultatem & indulta ingrediendi Monaſteria, ſed etiam omnes & quaſcumque mulieres tam in genere, quam in ſpecie.*

Ex dictis intelliges, vulgus graviter errare exiſtimans ingreſſum in Religioſorum & monialium domos licitum eſſe, cum murus dirutus eſt, & aditus patet. Nam hic caſus nullibi excipitur in Jure, nec à Doctoribus: *Ubi autem lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus*; & tum vale ratio prohibitionis, nempe quies, tranquillitas Religioſorum, ſcandali, tentationum, & occaſionum peccandi amotio. Nec tunc ingreſſus magis licitus eſt quàm cum Monaſterii janua caſu aliquo aperta eſt.

Ingreſsus tamen in Religioſorum domos licitus eſt. 1. Omnibus mulieribus cauſa proceſſionis, & ſepulturæ, ut declaravit idem Pius V. eadem conſtit. Non tamen eis tunc licet alia loca, ne hortum quidem, ingredi. 2. Imperatricibus & Reginis; earumque filiabus cum ſuo comitatu: nam in prohibitione generali non fit earum expreſsa & ſpecifica mentio. Idem eſt de ſupremis Duciſſis ob eamdem rationem: nam in ſua ditione ſunt tamquam Reginæ, & eadem auctoritate pollent; quod etiam patet ex conſuetudine tacitè à prælatis Eccleſiæ approbata. Sed aliæ mulieres quæ eas comitantur, non debent ab iis diſcedere. 3. Fundatricibus, ex declaratione à Sacra Cardinalium Congregatione facta pro Minimorum ordine: quæ etiam valet pro aliis Religioſis, ſaltem quorum regula eas excipit, vel qui aliorum ordinum privilegia participant.

(✠) *Nota*. Auctoris noſtri opinio communis erat dum ipſe ſcripſit; ſed SS. D.N. BENEDICTUS XIV. Pontificatus ſui anno II. die 3. Januarii 1743. Conſtit. quæ incipit *Regularis Diſciplinæ*, Inter abuſus recenſet, ac improbat Mulierum ingreſſum in Monaſteria Virorum, etiam in publicis Supplicationibus, aliiſque ab Auctore relatis caſibus. *Quoniam autem*, inquit, *ſicut dolentes accepimus, alii quidem Apoſtolicas leges, ac præcepta hujuſmodi, vel auſu temerario parvipendentes, vel ad eorum arbitrium interpretantes; Fœminis quibuſcumque aditum, ingreſſumque tam manifeſtè, ac tanta ſolemnitate vetitum permittunt; alii verò privilegia, indulta, prærogativas, facultates, licentias, & alias quocumque pacto excogitatas conceſſiones ſibi ſive à jure, ſive ab homine factas, & impertitas, ſeu facta, & impertita, ac quorumcumque munerum, dignitatum, ac præeminentiarum ratione debitas, ſeu debita arrogantes, prætendentes, obtendenteſque, fœminas quaslibet intra Monaſteriorum Clauſtra, Septa, Cœnacula, Cubicula, aliaſque officinas aut admitti, ac recipi ſinunt, mandantque, aut unà ſecum ducunt; alii denique ſub pietatis, ac religionis prætextu, cum Supplicationes, ſive cum Sanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, ſive cum Sacris Sanctorum, Sanctarumque Reliquiis, Statuis, & Imaginibus per Clauſtra, Septa, & alia Monaſteriorum loca de more, ut aſſerunt, habentur, ſine ullo prorſus diſcrimine maſculos, & fœminas ſupplicationes hujuſmodi per eadem loca ſequi, & comitari licitum, quinimò, ut indulgentias lucrari valeant, neceſſarium eſſe oſtendunt.*

Itaque primò hæc omnia abolere, ac improbare conſtituit.

Secundò: Abolet, & revocat quaſcumque facultates, licentias, & quocumque alio pacto nuncupatas Conceſſiones, factas ſive per S. R. E. Cardinales, ſive per Cardinalium Congregationes, ſive per Legatos à Latere, vel Apoſtolicos Nuntios, *quocumque modo, ac tenore, & ſub quibuſcumque verborum formis expreſſas.*

Ter-

Tertiò: Cenſuris ſubjectos eſſe declarat, qui iis facultatibus uti velint.

Quartò: Denique præſervat privilegia à S. Sede legitimè conceſſa Patronis, Fundatoribus, inſignibuſque Monaſteriorum Benefactoribus: *Dummodò conceſſiones hujuſmodi per Apoſtolicas in ſimili forma brevis, vel ſub Plumbo deſuper expeditas litteras dumtaxat, & non aliter omninò factas, & impertitas fuiſſe priùs Ordinariis locorum, Antiſtitibus, vel Præſulibus, per legitima, & authentica documenta conſtare fecerint, & dummodò nec vagandi, nec otiandi, nec comedendi, cœnandique, nec per ambulacra, cubicula, cœnacula, aliaque loca, & officinas diſcurrendi cauſa, ſed ad Eccleſias accedendi, vel Miſſas audiendi, aliaque erga Deum pietatis officia, & opera exercendi ſtudio ingrediantur, & dummodo de earum adventu, & ingreſſu interdiu, & opportunè faciendo, Superiores pro tempore certiores fiant, ad hoc ut abſque fratrum incommodo, & offenſione, recto tramite ad Eccleſias pergatur, & alia de jure ſervanda ſerventur.)*

Quæſt. XII. *An licitus eſt ingreſſus in monaſteria Monialium?*

Reſp. Omnibus tum viris tum fœminis ſub excommunicatione ipſo facto contracta prohibitus eſt ſine licentia Epiſcopi, vel Superioris, ex Concil. Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 5. ubi ait. *Ingredi intra ſepta monaſterii* (ſanctimonialium) *nemini liceat, cujuſcumque generis, aut conditionis, ſexus, vel ætatis fuerit, ſine Epiſcopi vel Superioris licentia, in ſcriptis obtenta, ſub excommunicationis pœna, ipſo facto incurrenda. Dare autem tantum Epiſcopus, vel Superior licentiam debet in caſibus neceſſariis: neque alius ullo modo poſſit, etiam vigore cujuſcumque facultatis, vel indulti hactenus conceſſi, vel in poſterum concedendi*. Hoc decretum in Gallia uſu receptum eſt. Gregorius autem XIII. conſtit. ann. 1575. edita, quæ incipit: *Ubi gratiæ*, poſtquam revocavit licentias omnes ingrediendi monaſteria, & domos Religioſorum ac ſanctimonialium quibuſvis etiam Duciſſis conceſſas, prohibet ſub pœna excommunicationis ipſo facto incurrenda omnibus & quibuſcumque perſonis eccleſiaſticis & ſæcularibus, & regularibus, ne niſi caſibus neceſſariis, & cum licentia Epiſcopi vel ſuperioris, Monaſteria monialium ingrediantur, & ſimul ipſis monialibus ſub eadem pœna vetat, ne ullam perſonam aliter admittere præſumant, non obſtantibus quibuſcumque conſtitutionibus, ſtatutis, conſuetudinibus; & privilegiis &c.

Quæſt. XIII. *Ad quid tenetur, qui vovit Religionem?*

Reſp. 1. Qui vovit Religionem in genere ſeu indeterminatè, tenetur ingredi aliquam in qua vigeat diſciplina religioſa. Si non admittatur in uno ordine, vel in probatione deprehendat hunc ſibi non expedire, ex communi ſententia tenetur probare alias plures Religiones ſuæ linguæ; quia tale votum eſt votum de aſſumenda aliqua ex omnibus Religionibus, ideoque de omnibus ſub disjunctione. Sed quia tentatis pluribus diverſorum ordinum, & ab ipſis repulſus, inde judicare potes ab omnibus te eſſe repellendum, vel nullam tibi convenire; ideò voto ſatisfacis, ſi tot Religiones petas & experiaris, ut prudenter judicare poſſis ex earum repulſa vel experientia, ab aliis omnibus repellendum vel ea tibi non expedire: quod colligitur ex cauſa repulſæ & diſconvenientiæ, quæ ſit generalis & communis omnibus aliis ordinibus.

Qui autem vovit determinatè unum ordinem, ſi in una domo illius ordinis receptus non fuerit, tenetur tentare plures alias ejuſdem ordinis, quamdiu eſt ſpes probabilis admiſſionis. Si verò domum particularem ita determinavit, ut aliam ingredi non intenderit, nequidem implicitè, ſi ibi non recipiatur, non tenetur alias tentare, ſed abſolutè ceſſat votum. Quia non vovit dimiſſionem ſæculi, niſi dependenter ab ingreſſu talis loci, & jam conditio ſub qua vovit, non eſt in ejus poteſtate. Si tamen ob aliquod impedimentum temporale non fuit receptus, tenetur eo ceſſante ſe iterum offerre, quia ejus admiſſio videtur ſolùm fuiſſe dilata ad tempus: ſecùs, ſi abſolutè repulſus eſt, tali impedimento non extante: nam non intendit ſe ulterius obligare, ſi abſolutè repelletur, alioqui deberet ſemper manere incertus & ſuſpenſus.

Porrò qui vovit aliquam determinatam Religionem, poteſt perfectiorem ingredi, quia hoc eſt melius. Sed qui ita vovit aliquam Religionem determinatè, ut ſimul ingreſſum Religionis in genere intenderit, tenetur priùs conari ut admittatur in illam determinatam; & non admiſſus tenetur aliam ingredi. Quia hoc utrumque vovit; & tale votum eſt virtualiter duplex, alterum Religionis in genere ac vage, alterum hujus. Ergo utrumque compleri debet, quantum poteſt. *Ita Sanchez &c.*

Reſp. 2.

Reſp. 2. Qui vovit Religionem, tenetur diligenter ac ſeriò curare ut recipiatur, eam ingredi tempore ſtatuto, & ſincerè experiri tyrocinium, & poſtea profiteri ſi judicet Religionem illam ſibi convenire, atque ad hunc finem adhibere media idonea, & impedimenta quantùm in ſe eſt, amovere. Nam iſta omnia virtualiter & implicitè vovit; & intendit ſe obligare ad ingreſſum Religionis, in ordine ad ſtatum ipſum amplectendum, ſi conveniat: & aliàs ingreſſus eſſet vanus & inutilis, nec proinde voti materia. Quare voto non ſatisfacit, ſi ex ſola animi levitate egrediatur: nam ex vi voti tenetur ſe probare, & de ratione probationis eſt, ut res probata admittatur ſi conveniens videatur. *Ita Suarez*. Tenetur autem in his adhibere diligentiam moraliter poſſibilem: nam, ut ait Sanchez, obligatio Religionis eſt graviſſima: ac proinde aſtringere debet ad diligentiam humano modo poſſibilem, qualem poſtulant res arduæ & magni momenti. Quod ſi ſua culpa effecit, ut rejiceretur, vel non reciperetur, tenetur poſtea ſeriò curare ut iterum admittatur. Nam votum obligat ad non apponendum ſponte ſua impedimentum executioni ejus, alioqui eſſet inane & illuſorium. Si verò intra probationis annum bona fide factæ, judicet ex cauſa ſufficienti ſibi non expedire ſtatum illum, poteſt relinquere. Quia jure communi conceſſus eſt annus probationis in favorem tum Religionis, tum etiam ingredientis, ut poſt ſufficiens experimentum poſſit liberè eligere quod ſibi magis expedire judicaverit, Vovens autem Religionem non renuntiat huic favori, ſed cenſetur velle ingredi ſecundùm jus commune & uſum ordinarium.

Qui verò vovit etiam profiteri, tenetur profiteri & perſeverare, etiamſi ea vitæ norma ei incommoda & difficilis appareat. *Ita Azor, Leſſius, Layman, & alii multi*. Nam is vovit abſolutè, & ſe obligavit ad profitendum, ſi judicaretur idoneus, & ratio vivendi eſſet tolerabilis; plus enim vovit, quàm qui vovit ſolùm ingreſſum, ut conſtat ex S. Thom. 2. 2. q. ult. art. 4. & ex communi ſenſu ac uſu. Unde non ei licet egredi, niſi ineptus ſit, vel difficultas tanta ſit ut periculum peccandi vel impediendi majus bonum inducat.

Reſp. 3. Qui vovit Religionem non præfinito tempore, tenetur ſtatim eam ingredi & ſupradicta præſtare. Quia dilatio minuit rem promiſſam, nempe obſequium Dei: nam quo plus differt, eo minus reddit Deo, cujus obſequio promiſit ſe totum vitæ ſuæ tempus daturum in Religione, ſi hæc ei conveniat. *Ita Sanchez, Delugo, & alii.*

CAPUT III.

De Obligationibus Conjugum.

Quæſt. I. **Q**Uænam ſunt obligationes Conjugum inter ſe?

Reſp. Ex communi omnium ſententiâ tenentur. 1. Simul cohabitare & convivere, ex Geneſ. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una*, Et 1. Corinth. 7. *Iis autem qui matrimonio juncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem à viro non diſcedere* (ſine juſta cauſa) *quòd ſi* (etiam ex juſta cauſa) *diſceſſerit, manere innuptam aut viro ſuo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat*. Nam hanc cohabitationem non ſolùm quoad tectum, ſed etiam in convictu & cæteris exigunt natura contractus matrimonii, vinculum ac debitum conjugale, prolis ſuſceptio ac conveniens educatio, & mutua obſequia præſtanda. Licet tamen viro ob juſtam cauſam ſine facultate uxoris ad breve tempus diſcedere, non vice verſa; imò diu abeſſe licet viro, ſi res familiaris, vel obſequium Principis id exigat. Alias non licet, ex cap. 1. de conjug. leproſ. *Cum vir & uxor una caro ſint, non debet alter ſine altero eſſe diutiùs*. Habitationis autem electio ad virum pertinet, cùm ſit mulieris caput, ex 1. Corinth. 11. unde uxor tenetur maritum ſequi, cap. *Unaquæque* 13. q. 2. niſi obſtet grave periculum corporis vel animæ, vel ſpeciale pactum antecedens: nam præceptum naturale vitandi peccatum & tuendi vitam prævalet.

2. Debent ſibi mutuum amorem charitatis ſpecialem. Nam ſunt ſpecialiter mutuò conjuncti, tum per contractum indiſſolubilem, tum etiam per Sacramentum, quod eſt ſignum unionis Chriſti cum Eccleſia, quam inter ſe imitari debent. Uxor autem debet inſuper marito honorem, obſequium, & in iis quæ ad gubernationem domus, filiorum educationem, & bonos mores ſpectant, obedientiam. Item tenetur domus curam habere, *ad Tit.* 2. & viro opportunè & ſufficienter neceſſaria ſubminiſtrare.

Vir verò uxori debet regimen, curam, tutelam, ſuſtentationem, & correctionem rationabilem; nam vir eſt caput & ſuperior uxoris. Quamvis autem, ex S. Antonino, & S.

& S. Thoma, in 4. diſt. 35. art. 2. ad 1. maritus poſſit aliquando uxorem verberare moderatè, ad ejus correctionem ob gravem culpam, ſi ejus emendatio id exigat; tamen in praxi uxoris verberatio rarò moderatè & utiliter fit. Certè extra hanc exigentiam non licet verberare uxorem, nec verbis contumelioſis afficere: nam ipſi debetur honor & amor; cùm uxor ſit commembrum viri, principium familiæ licet ſubordinatum, & ſocia atque adjutrix domeſticæ adminiſtrationis. Hæc officia mutua tradit Apoſtol. Epheſ. 5. *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint ſicut Domino, quoniam vir eſt caput mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ . . . . Viri diligite uxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam . . . Unuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat: uxor autem timeat virum ſuum*. Et, ad Tit. 2. *Viros ſuos ament, prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis.*

Tenetur etiam vir uxorem alere, ac ſuſtentare convenienter ſuo ſtatui pro ſuis facultatibus; idque tum ex conjugalis vinculi & amoris debito, tum ex officio capitis familiæ, cujus primum membrum eſt uxor; tum ex juſtitia: nam ideò ab ea accipit dotem, & bonorum adminiſtrationem obtinet, ut matrimonii onera ſuſtineat, uxorem & familiam ſuſtentet, l. 20. Cod. *de jure dotium*. Quod ſi dotem non exegit, tenetur adhuc uxorem alere, quia juri ſuo ceſſit, & eſt ſemper ejus caput, habetque ejus operas ſibi obligatas. Ideoque vir tenetur diligentiam & laborem ſaltem mediocrem adhibere ad bona conſervanda & acquirenda, ut poſſit uxorem & familiam convenienter ſtatui ſuo ſuſtentare.

Hinc graviter peccat uterque conjux, ſi rixas, odium, diſſenſiones excitet vel foveat; ſi pacem & ſocietatem conjugalem turbet; ſi alterum contumeliis afficiat; ſi ad iram gravem vel aliud grave peccatum incitet, aut ei peccandi occaſionem præbeat; ſi ſine ſufficientibus indiciis malè judicet de alterius continentia; ſi rem familiarem non curet; ſi bona dilapidet &c.

Speciatim autem uxor graviter peccat, ſi viro in re gravi ad bonos mores, vel ad familiæ bonum & domus gubernationem ſpectante, non obediat, cum in his ſit viro ſubjecta; ſi imperium ſibi vindicet: nam alienam poteſtatem ſibi uſurpare nefas & iniquum eſt; ſi quid notabile ex bonis communibus impendat, vel alienet contra voluntatem rationabilem mariti, & conſuetudinem legitimam fœminarum ſimilis ſtatus; ſi domus curam negligat; ſi virum inopem non alat cùm poteſt: nam uxor dives virum inopem ſuſtentare, & caſus ejus fortuitos ferre debet, ex l. 22. ff. *Soluto Matrimon.* hoc enim exigit ſpecialis amor conjugalis quem ei debet.

3. Conjuges debent ſibi mutuò fidem conjugalem in ordine ad copulam conjugalem, & omnem actum venereum, qui ex ſe ad illam refertur ac tendit, ita ut in illis quivis actus venereus cum aliena perſona, vel circa alienam, ut copulæ, tactus, oſcula, vel horum deſiderium, delectatio venerea, pollutio voluntaria, & omnia peccata luxuriæ, præter malitiam luxuriæ propriam, contineat injuſtitiam moralem ratione conjugii. Nam ex 1. Cor. 7. *Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir: Similiter autem vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier*. Ergo uterque conjux ſolus habet dominium integrum corporis alterius quoad copulam, ideòque & ad omnes actus ad illam ordinatos; & obligatur ad abſtinendum ab omni actu venereo cum alio, eo quòd de ſe ad copulam & adulterium referatur, ut rectè docet Sanchez. Quare conjugi fit injuria, ſi aliquis actus venereus exerceatur erga alteram perſonam, vel optetur.

4. Tenetur uterque reddere debitum conjugale, hoc eſt, corpus ſuum ad copulam conjugalem dare alteri rationabiliter petenti, ex 1. Corinth. 7. *Uxori vir debitum reddat: ſimiliter autem & uxor viro . . . Nolite fraudare invicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi*. Et quoad hoc uterque habet æquale jus. Nam ex vi contractus matrimonii vir & fœmina transferunt in ſe mutuò poteſtatem corporum in ordine ad copulam; & ſic uterque habet jus in corpus alterius ad copulam. Hæc obligatio eſt ſub mortali, cùm ſit juſtitiæ, & in re gravi. Præterea ex debiti denegatione alter conjux conjicitur in periculum pollutionis & incontinentiæ. Unde eſt mortale vel ſemel ſine juſta cauſa debitum negare illud feriò, inſtanter & rationabiliter petenti, vel ſi ſit periculum incontinentiæ. Non eſt tamen mortale, denegare ſi compars remiſsè petat, & dilationem facilè concedat citra periculum incontinentiæ, cùm tunc non graviter exigatur; imò nec veniale, ſi petens non ſit ſui compos, ut in ebrietate vel amentia, quia in illa petitio non eſt actus humanus; item quoties petens non eſt rationabiliter invitus, quod patet in aliis debitis, ut ſi reddi nequeat

queat debitum ſine notabili detrimento ſanitatis, & periculo morbi; ſi nimis ſæpè petatur, aut tempore fluxus menſtrui, graviditatis, puerperii, citra periculum incontinentiæ. Nam conjuges non tradunt ſibi invicem poteſtatem ſuorum corporum niſi ad uſum rationabilem, & ſalva perſonæ incolumitate, cui rectus ordo naturæ prius conſuli exigit, quàm generationi prolis.

Item conjux non tenetur debitum reddere, ſi compars adulterium commiſerit; quia ob tale crimen & fidem violatam amiſit jus exigendi. Hæc tamen poteſt petere debitum tamquam licitum & benevolè concedendum, non exigendo tamquam debitum, quamdiu compars ignorat vel diſſimulat; quia non tenetur crimen ſuum prodere, nec pœnam hanc in ſe exequi, donec ei à conjuge innocente imponatur. Quod ſi uterque conjux adulterium commiſerit, utique licet debitum petere & reddere, eo quod *comparia crimina compenſatione mutua deleantur*, cap. ult. de adult.

Porrò non licet debitum denegare ob devotionem, vel communionem intentam, ſi abſolutè exigatur, vel periculum ſit incontinentiæ, diſſenſionum &c. Neque ob paupertatem ſeu metum impotentiæ ſuſtentandi prolem numeroſam; nam debent in Dei providentia confidere. Tamen S. Antoninus cenſet licere conjugibus mutuo conſenſu abſtinere à copula ad vitandam filiorum multitudinem, modò abſit periculum incontinentiæ. At mulieri non licet denegare debitum ob incommoda & moleſtias quas gravidæ experiuntur, vel ob difficultatem ordinariam partus: nam nubendo talibus pœnis à Deo Evæ & aliis mulieribus impoſitis ſponte ſe ſubjecit.

S. Carolus monet conjuges, ut in magnis anni ſolemnitatibus, diebus dominicis, diebus jejuniorum, & certo tempore orationi deſtinato, & quibus diebus Euchariſtiam percepturi ſunt, ſumpſerintve, ab uſu matrimonii quantùm poſſunt, communi conſenſu abſtineant, idque conformiter multis canonibus antiquis.

Quæſt. II. *Quibus caſibus non licet debitum petere?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia ſub mortali non licet conjugi. Qui vovit caſtitatem ſive ante ſive poſt matrimonium, cap. 3. *de converſ. conjug.* Nam tenetur ſervare votum quantum poteſt, abſtinendo ab omni actu venereo non debito ex juſtitia: votum enim illud includit obligationem præcepti negativi pro omni tempore obligantis; cum ſit promiſſio abſtinendi ab omni actu venereo. Unde nec ei licet inchoare actus ordinatos ad copulam. Tenetur tamen reddere petenti, utpote habenti jus exigendi, niſi votum emiſſum ſit cum conſenſu compartis, quæ juri ſuo ceſſerit: quo caſu neutri licet petere nec reddere. Qui verò poſt matrimonium conſummatum vovit religionem aut ordines ſacros, poteſt petere & reddere debitum. Quia per hoc votum contraxit ſolùm obligationem ſuſcipiendi religionem, vel ordines, ſi ſupervixerit; ſed ſtatim poſt mortem conjugis tenetur votum implere.

2. Qui tempore matrimonii culpabiliter cognovit perſonam conſanguineam compartis in primo, vel ſecundo gradu. Nam Eccleſia id graviter vetat ob affinitatem contractam cum conjuge per inceſtum, cap. 1. & 10. *de eo qui cognovit*, & donec acceperit diſpenſationem, quam dare poteſt Epiſcopus, & Regulares habentes privilegium. Comparti tamen innocenti reddere tenetur, *cum ſuo jure non debeat ſine ſua culpa privari*; cap. 6. eod. tit. Secus, ſi compars cum conſanguinea hanc affinitatem etiam contraxerit: nam tunc neutri licet petere & reddere debitum; quia, cum uterque ſit ſuo jure privatus, redditio eſſet inceſtuoſa & illicita, nec hæc permittitur, niſi ob jus conjugis innocentis.

3. Qui extra caſum neceſſitatis prolem ſuam legitimam baptizat, aut in Baptiſmo vel Confirmatione tenet. Quia contraxit ſpiritualem cognationem, quæ tum impedit petitionem debiti, ut colligitur ex Rituali Romano: nam id quod dirimit matrimonium contrahendum, ſi ſuperveniat matrimonio contracto, impedit petitionem debiti, ut conſtat ex communi conſenſu Doctorum. Secus, ſi in caſu neceſſitatis baptizavit, ex cap. *Ad limina*, quæſt. 1. Nam quod quis obligationi ſuæ ſatisfecerit, non debet privari jure ſuo.

4. Qui contraxit cum dubio de valore matrimonii, donec dubium prudenter depoſuerit. Tenetur tamen reddere comparti, quæ bona fide contraxit, cap. 2. *de ſecund. nupt.* Quod ſi uterque cum tali dubio contraxerit, neutri licet debitum petere vel reddere, quia manente tali dubio exponerent ſe periculo fornicandi, & abſtinendo nullum periculum peccandi adeunt. Item qui poſt matrimonium bona fide contractum incipit dubitare de ejus valore, tenetur de veritate diligenter exquirere, & durante dubio non poteſt debitum

bitum petere, ne ultrò ſe exponat periculo fornicandi; tenetur tamen reddere; cap. 44. *de ſent. excomm.* Nam debet vitare periculum violandi jus alterius, imò certam injuriam, quæ fieret privando poſſeſſorem bonæ fidei ſua poſſeſſione abſque ſufficienti probatione. Qui verò moraliter certus eſt de nullitate matrimonii, nec poteſt debitum petere, nec reddere etiam ignoranti, *ibid.* nam ſcienter fornicaretur: copula enim cum non conjuge eſt ſaltem fornicatio. Unde debet potiùs mortem oppetere.

Reſp. 2. Secundùm multos, ſaltem veniale eſt petere debitum, 1. Tempore fluxus menſtrui, ex S. Gregor. c. *Ad ejus*. diſt. 5. S. Hieron. in cap. 18. Ezechiel. & S. Auguſt. qu. 64. in Levit. & lib. 3. contra Julian. cap. 21. ibi: *Talis pudicitia* (conjugalis) *nec menſtruatis, nec gravidis utitur fœminis, nec ejus ætatis quas certum eſt eas jam concipere non valere.* Nam hic concubitus eſt indecens, & minus congruit generationi ac bono prolis. Imò ex S. Thoma, in 4. diſt. 32. art. 2. proli ſæpè noxius, ob indiſpoſitionem mulieris ad concipiendam prolem. Hinc aliqui putant eſſe mortale, quia putant talem copulam ſolere multùm nocere proli. Sed S. Antoninus negat eſſe mortale. Et S. Thomas art. cit. dicit, tunc debere reddi petenti, ſi monitioni non acquieſcat. Quod ſi fluxus eſſet quaſi perpetuus & nimis diuturnus, juxta S. Thom. ibid. S. Antonin. & alios, licet debitum petere.

2. Tempore graviditatis, etiam citra periculum abortus: nam hoc tempus non congruit, cùm tunc concipi fœtus nequeat. Unde S. Auguſt. lib. de bono conjug. c. 9. ait: *Sunt viri uſque adeo incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant.*

3. Tempore puerperii, tum ob mulieris indiſpoſitionem, tum ob nocumentum prolis jam natæ ſi à matre alatur, vel ejus quæ naſci poſſet, vel etiam ipſius matris; nam juxta Medicos inde imminent uxori incommoda non levia. Unde S. Gregor. c. *Ad ejus*. cit. ait: *Niſi purgationis tempus priùs tranſierit, viris ſuis non debent admiſceri.*

4. Diebus dominicis ac feſtis, niſi rationabilis cauſa id exigat. Quia cum talis actus, propter carnalem delectationem admixtam, animam abſorbeat & valde deprimat, multumque mentem diſtrahat, hominem reddit ineptum ad ſpiritualia, quibus præcipuè diebus illis vacandum eſt. Ita S. Thomas ſupplem. quæſt. 66. art. 5. S. Bonav. Tolet. &c. Unde (ut ait Suarez) eſt opus incongruum pro tali tempore, & in eo tunc exercito ſine juſta cauſa cohoneſtante apparet aliqua inordinatio contra ordinem, quem dictat prudentia, poſtulatque temperantiæ ac religionis virtus, opponendo ſibi & conjugi impedimentum tantæ diſtractionis & hebetudinis ad Deo prout oportet tali tempore vacandum. Prudentia autem in omni opere requirit congruitatem temporis; & omnis actus qui non fit omnibus debitis circumſtantiis, eſt malus; quippe bonum ex integra cauſa, malum ex quovis defectu. Hinc illud, Eccleſ. 3. *Omnia tempus habent . . . . Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus.*

Porrò fatentur licitè debitum reddi poſſe in his caſibus, ſi petens monitioni non acquieſcat. Imò petitio videtur poſſe excuſari à culpa per grave periculum incontinentiæ, quod vix aliter amoveri poſſet.

Quæſt. III. *Quibus caſibus non licet debitum reddere petenti?*

Reſp. 1. Eſt mortale reddere debitum, quoties eſt mortale petere, ob circumſtantiam ſe tenentem ex parte copulæ, quæ ob eam fiat illicita; ut ſi petatur in loco ſacro vel publico, vel cum periculo abortus aut affuſionis extra vas naturale, vel gravis detrimenti prolis, vel mortis alterutrius conjugis &c. *Sanchez & alii*. Quia tunc eſt cooperatio formalis ad actum graviter illicitum; & prava iſta circumſtantia actus afficit petitionem ac redditionem.

Reſp. 2. Quando petere eſt mortale ob circumſtantiam perſonalem petentis, ut ſi habeat votum caſtitatis, juxta S. Antonin. & alios multos, ſi petens averti nequeat, compars tenetur reddere. Quia cum actus ille de ſe ſit licitus, petens retinet jus ſuum; nec reddens cooperatur petitioni, ſed ea ſuppoſita cooperatur copulæ, quæ licita eſt ex parte reddentis, & à ſe debita. Alii verò cum Rich. Comitolo &c. docent, tunc non licere reddere: quia petens hic & nunc non poteſt talem actum licitè facere, & per votum amiſit uſum ſui juris; cum non poſſit habere jus ad peccandum: ergo non licet ei cooperari. Suadent autem ut compars, quæ non vovit, petat dum prævidet à vovente petendum, & tum utrique licita eſt copula. Si vovens prævenerit; alter dicat petenti; volo ergo ut tu mihi reddas. Quod ſi petens contraxit affinitatem cum conjuge per inceſtum ipſi notum; non licet debitum reddere, quia poteſt ei juſtè negari, cum jus petendi amiſerit: unde reddere eſſet moraliter cooperari ejus peccato.

Si verò uſus conjugii ſit ſolùm venialis in parte petentis, ut ſi petat ob voluptatem, reddi debet graviter exigenti: ne petens exponatur periculo graviùs peccandi, & detur occaſio rixarum, odii &c. nec tunc cenſetur moràliter cooperari culpæ alterius: quia copula poteſt aliter peti, & hic & nunc licitè exerceri, eſtque gravis cauſa reddendi. Si autem peteret ſitu vel modo non conſueto & venialiter malo, juxta multos poteſt & debet reddi, ſi non poſſit petens adduci ad aliter coeundum, & ſit periculum ne graviùs peccet ſi denegetur: juxta alios non tenetur reddere, quia non petit modo debito & naturali, nec habet jus ad copulam tali modo exercendam.

Quæſt. IV. *An aliquando conjuges tenentur petere debitum?*

Reſp. Non tenentur per ſe loquendo: quia nemo per ſe loquendo tenetur uti jure ſuo, quod per ſe introductum eſt, *cùm liberum ſit unicuique ſuo juri renuntiare*, c. 6. de privil. At tenentur per accidens. 1. Si alter, præſertim uxor, ex ſignis vel ex diſpoſitione videtur cupere hoc remedium, licet ex verecundia taceat. S. Thom. in 4. diſt. 32. art. 2. nam tunc potiùs debitum redditur petenti implicitè ſeu interpretativè. 2. Si alioqui ſit periculum incontinentiæ in comparte, nam quiſque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, cum facilè poteſt. 3. Si id neceſſarium ſit ad fovendum amorem mutuum. 4. Si prolis procreat ionecessaria ſit ad avertendum grave damnum, præſertim religionis vel reip.

Quæſt. V. *An liceat exigere uſum conjugii præciſè ad vitandam in ſe incontinentiam, ut pollutionem, adulterium, quamvis nulla ſit ſpes prolis gignendæ?*

Reſp. Juxta multos licet, quia 1. Matrimonium ſecundariò inſtitutum eſt in remedium concupiſcentiæ, ex 1. Cor. 7. *Propter fornicationem unuſquiſque ſuam uxorem habeat, & unaquaque ſuum virum habeat .... & iterum revertimini in idipſum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam veſtram.* 2. Licitè & approbante Eccleſia contrahunt ſenes, quibus ob ſenium nulla eſt ſpes ſuſcipiendæ prolis. 3. Sicut eſt actus licitus & charitatis exigere debitum ad impediendum incontinentiam compartis, ita & ad eam in ſe vitandam; cùm ordo charitatis poſtulet, ut in iiſdem circumſtantiis priùs noſtro quàm proximi bono ſpirituali, imò & temporali neceſſariò conſulamus. 4. S. Antonin. 3. part. tit. 1. cap. 20. §. 5. ait: *Tunc eſt veniale petere ubi non ſperatur proles, imò nec veniale ſi fiat propter vitandam fornicationem in ſe vel in alio. Et in hoc concordant Doctores.* 5. Catechiſmus Romanus Conc. Trid. part. 2. de matrim. n. 13. exponens *quibus de cauſis vir & mulier conjungi debent?* Sic ait: *Prima ratio eſt hæc ipſa diverſi ſexus natura, inſtinctu expedita Societas, mutui auxilii ſpe conciliata .... altera eſt procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum, & divitiarum hæredes relinquantur, quam ut veræ fidei & Religionis cultores educentur ..... Tertia eſt, quæ poſt primi parentis lapſum ad alias cauſas acceſſit, ut ſcilicet, qui ſibi ſuæ imbecillitatis conſcius eſt, nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio, ad vitanda libidinis peccata utatur. De quo Apoſtolus ſcribit.* 1. Cor. 7. *Propter fornicationem &c. Hæ igitur ſunt cauſæ, quarum aliquam ſibi proponere quiſque debet, qui piè & religiosè nuptias velit contrahere.*

Secundum alios eſt culpa venialis: Probant 1. ex S. Auguſt. enchir. c. 78. & l. de bono conjug. cap. 7. ibi. *Reddere debitum conjugale nullius eſt criminis, exigere autem ultra generandi neceſſitatem, culpa venialis.* Ex S. Gregor. ex l. 32. moral. cap. 17. *Tunc ſolùm conjuges in admixtione ſine culpa ſunt, cum non pro explenda libidine, ſed pro ſuſcipienda prole miſcentur.* Et ex S. Thom. in 4. diſt. 31. quæſt. 2. art. 2. *Duobus ſolis modis conjuges abſque omni peccato conveniunt, ſcilicet cauſa prolis procreandæ, & debiti reddendi. Alias autem ſemper eſt ibi peccatum, ad minùs veniale.* Et ad 2. *Si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non eſt aliquod peccatum, quia hoc eſt quædam redditio debiti, quod ad bonum fidei pertinet. Sed ſi intendat vitare fornicationem in ſe, ſic eſt ibi aliqua ſuperfluitas, & ſecundùm hoc eſt peccatum veniale; nec ad hoc eſt matrimonium inſtitutum, niſi ſecundum indulgentiam, quæ eſt de peccatis venialibus.*

Sed reſpondent prioris ſententiæ patroni, patres ſolùm intendere, quod cùm actus conjugalis non propter generationem prolis exercetur, plerumque ſit veniale peccatum; quia plerumque & ordinariè ſub prætextu vitandæ incontinentiæ voluptas carnalis intenditur tanquam finis actus, quod illicitum eſt. Cum autem aliquid ſæpè & ordinariè fit, de illo ſimpliciter & ſine reſtrictione loqui ſolent homines.

Sanchez cum aliis cenſet, tunc ſolùm de-

debiti petitionem ad vitandam incontinentiam carere culpa, cum aliis adhibitis mediis, præſertim oratione, ſtimuli carnis ſedari nequeunt; ita ut non voluptas, ſed ſola periculi peccandi vitatio intendatur; additque ſemper eſſe veniale primario intendere vitationem incontinentiæ, non prolis generationem, ubi ſpes eſt prolis; quia inordinatio eſt ſecundarium finem præponere primario fini, qui eſt prolis generatio, dum obtineri poteſt. At cùm finis primarius impoſſibilis eſt, docet licere, cum impoſſibile intendi nequeat, eo omiſſo ſecundarium finem intendere, præſertim ſi adſit aliqua neceſſitas.

Quæſt. VI. *An conjuges tenentur ſub mortali abſtinere ab uſu conjugii, dum mulier hactenus mortuos edidit filios?*

Reſp. Aſſerit Sylvius; ſed Sanchez, Sanbovius & alii negant: quia felicem partum ſperare poſſunt: cum poſſit contingere & aliquando contingat, ut mulier poſt multos abortus feliciter tandem pariat. Quare tunc debent oratione crebra, eleemoſynis, & aliis piis operibus benedictionem Dei efflagitare, & vitare omnem intemperantiam etiam in hoc uſu, & alias culpas, quæ ſæpè ſunt cauſa abortus.

Quæſt. VII. *Quandonam peccant conjuges uſu conjugii?*

Nota. Certum eſt hunc eſſe licitum, ſi fiat cum debitis circumſtantiis ad procreandam prolem, per quam Deus glorificetur: Nam ob hunc finem Deus matrimonium inſtituit: vel etiam ad reddendum debitum: cum hæc redditio ſit actus juſtitiæ.

Reſpond. 1. Secluſo quovis periculo, & alia inordinatione, eſt ſemper venialis culpa, ſi exerceatur ob ſolam voluptatem. *Eſt communis ſententia*. Probat. 1. Ex Sancto Auguſtino, libr. de nupt. cap. 15. *Carnis concumbendo appetere voluptatem, ſed non præter conjugem; venialem habet culpam*. 2. Innocentius XI. oppoſitum damnavit. 3. Homo ſemper tenetur agere propter finem honeſtum, utpote ſolum conſentaneum naturæ ſuæ rationali. 4. Eſt debiti ordinis everſio quærere actum propter delectationem, cum delectatio ſit propter ipſum actum; idque præſertim in actu conjugali, qui ex ſe ad prolis generationem ordinatur.

Reſp. 2. Peccant mortaliter, 1. Si habeant copulam extra vas debitum, aut cum effuſione ſeminis extra illud: nam hoc adverſatur fini naturali ſeminis & copulæ, qui eſt prolis generatio, ideoque bono ſpeciei. *Ab eâ verò parte corporis, quæ non ad generandum eſt inſtituta, ſi & conjuge quiſque utatur, contra naturam eſt, & flagitioſum*. Ita S. Auguſtin. libr. 2. de nuptiis & concup. cap. 20. Imò iſte abuſus, *qui eſt contra naturam, execrabiliter ſit in meretrice, ſed execrabilius in uxore*, ait S. Auguſtin. lib. de bono conjug. cap. 11. quia adverſatur etiam bono fidei conjugalis, cui cedere conjuges nequeunt. Nam uterque conjux tenetur ſervare alteri corpus ſuum caſtè; nec habet jus in corpus alterius, niſi ad copulam naturalem generationi aptam. Item ſi habeant copulam extra vas debitum; etiam ſine animo ibi conſummandi, ſed ſe excitandi ad conſummandum in vaſe debito; nam tunc eſt actus ſodomiticus, & ſodomia inchoata: ille enim actus ex ſe ordinatur ad effuſionem ſeminis extra vas. *Sanchez, & alii*. 2. Si ſervato vaſe debito non ſervetur naturalis ſitus, cum periculo effuſionis ſeminis extra vas. Quòd ſi ſecluſo tali periculo non ſervetur ſine neceſſitate, ut dum vir ob majorem voluptatem accedit à tergo, vel ſuccumbit, juxta multos eſt ſolum veniale, quamvis grave & graviter increpandum: quia eſt abuſus, ac naturalis ordinis everſio in ſolo modo accidentali, cum non impediatur generatio: & inordinatè quærere voluptatem intra matrimonii uſum ſit ſolum veniale, modo in ea non ponatur finis ultimus, cum tunc non ſit gravis inordinatio. Sed (ut notat S. Thom.) etſi hoc non ſit mortale ex parte actus, eſt tamen ſignum concupiſcentiæ mortalis, cui non ſufficiunt modi ordinarii. Ex eodem autem S. Doctore nulla erit culpa circa periculum effuſionis, quando corporis diſpoſitio alium ſitum non patitur. 3. Si actus valde turpes & graviter repugnantes honeſtati naturali exerceant, eos præſertim, qui per ſe ordinantur ad copulam in vaſe indebito, ſuntque ejus inchoatio, ideoque mortales. 4. Si impediant generationem, vel conceptam prolem extinguant. 5. Qui de induſtria actum conjugalem interrumpunt abſque ſeminatione integra, ob periculum proximum pollutionis, quod tunc numquam abeſt ſaltem ab alterutro. Item juxta Navarrum, Azor, & alios contra S. Antoninum, ſi in coitu vir de induſtria non ſeminet, etiam conſentiente uxore: quia tunc eſt periculum proximum pollutionis ſaltem in viro. * Certè contra naturam eſt coitum ſine ſeminatione relinquere, cum coitus conjugalis ſit

ordinatus à natura ad prolis generationem: unde tunc copula eſt illicita & inordinata. 6. Si actum illum exerceant cum periculo abortus: nam aborſio eſt mortalis, ergo mortale eſt ejus periculum voluntarium: vel cum gravi nocumento prolis aut valetudinis conjugum; nam graviter tenentur vitam propriam & prolis tueri. 7. Si cum affectu adulterino ad aliam perſonam, quæ in ipſo actu præſens repræſentetur vel optetur; vel cum affectu fornicario, ſeu affectu accedendi ad ſuam etiamſi non eſſet ſua: nam affectus ille mortalis eſt: vel cum tanto ad voluptatem affectu, ut in ea finis ultimus ponatur, ut ſi eum alia quam uxore æquè facturus eſſet, ut notat S. Thomas; vel ob finem aliquem graviter malum, nam finis dat actui malitiam propriam, cum in ipſo intendatur. 8. Si exerceatur coram aliis, ob grave ſcandalum, & turpitudinem actus taliter exerciti; vel in Eccleſia ob ſacrilegium, eſt enim contra reverentiam Deo & loco ſacro debitam, & per eum polluitur Eccleſia. 9. Mulieres quæ ſuſceptum ſemen de induſtria ejiciunt, aut ejicere conantur, vel quæ proprium privatim fundunt: nam hoc repugnat fini ſeminis, qui eſt generatio; unde gravis eſt inordinatio.

Quæſt. VIII. *An & qualia ſunt præcepta actus, & aſpectus obſcœni inter conjuges?*

Reſp. 1. Tactus ex ſe ordinati ad copulam ſunt iis liciti; ſi ſine periculo pollutionis immediatè referantur ad copulam conjugalem, nec fiant propter voluptatem. Quia cùm licitus ſit actus conſummatus, etiam liciti ſunt actus prævii ex ſe ad illum ordinati, & licitè ſe juvant ac excitant conjuges ad actum honeſtum. Si verò fiant præcisè ob voluptatem majorem, quamvis ordinentur ad copulam, ſunt culpa venialis: quia numquam licet agere propter voluptatem. Quod ſi exerceantur cum periculo proximo pollutionis, ex communi ſententia ſunt mortales; quia cum pollutio graviter repugnet generationi, eſt æque ſaltem illicita conjugatis ac aliis: & proinde tenentur ſub mortali vitare ejus periculum proximum, & non ponere cauſam illius proximam. Item juxta S. Antonin. Sylveſtr. Comitol. & alios, ſunt culpa mortalis, ſi exerceantur abſque animo perveniendi ad copulam: quia illi actus venerei non ſunt conjugibus liciti, niſi quatenus ad copulam conjugalem ordinantur: ergo ſi ad eam non ordinentur, jam fiunt illiciti, perinde ac ſi inter ſolutos exercerentur. At juxta alios ſunt ſolum veniales: quia, inquiunt, tales actus natura ſua ordinantur ad copulam ipſis licitam, nec quidquam illis deeſt, niſi quod hic & nunc non referantur ad copulam, ſolus autem defectus debiti finis eſt per ſe loquendo ſolum venialis.

Certè in praxi hi actus in multis cenſendī ſunt mortales, ſaltem ob periculum proximum pollutionis, quod raro abeſſe poteſt, cùm ex ſe commotionem ſpirituum genitalium valdè excitent.

Reſp. 2. Graviter illiciti ſunt etiam conjugibus tactus quidam valdè infames, dum ſcilicet inter membrum tangens & tactum fœda nimis eſt diſproportio. Quia tales actus graviter dedecent naturam rationalem, & indicant affectum voluptatis prædominantem, ac graviter inordinatum; nec conjugium poteſt excuſare actiones, quæ ex ſe ad copulam conjugalem non ordinantur. Quare cùm infamias illas à mortali excuſaſſet Sanchez, id in poſteriori editione retractavit. Sciant igitur conjuges *vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore, non in paſſione deſiderii, ſicut & gentes, quæ ignorant Deum.* 1. Theſſal. 4.

Quæſt. IX. *An peccat mortaliter conjux, ſi in abſentia compartis, ſecluſo periculo pollutionis, capiat delectationem veneream, vel ſe libidinosè tangat?*

Reſp. Affirm. Quia tactus impudicus & delectatio venerea valdè commovent ſpiritus genitales, eorumque motum excitant; quæ commotio ſpirituum genitalium ex natura ſua tendit & ordinatur ad ſeminis effuſionem, ideoque, abſente comparte, ad pollutionem. At ſicut pollutio eſt lethalis, ita & omnis actus voluntarius natura ſua ad illam ordinatus. *Ita Navarr. Sylveſt. Azor. Vaſquez, Layman, & alii.*

Quæſt. X. *Ad quid tenetur qui poſt votum caſtitatis vel religionis matrimonium ſine diſpenſatione contraxit?*

Reſp. 1. Qui poſt votum caſtitatis contrahit, peccat mortaliter, & ſemper tenetur abſtinere à petitione debiti, & poſt mortem conjugis à ſecundis nuptiis. Eſt communis ſententia, & uſu Eccleſiæ approbata, inquit Sanchez. Quia votum obligat in his omnibus, quæ alteri injurioſa non ſunt, & impleri debet votum quantùm poteſt. At juxta varios non tenetur ante conſummationem amplecti ſtatum religioſum: tum quia hoc non vovit, & eſt medium extraordinarium ac valdè arduum: tum quia, extrav. *Antiqua*, Joannes XXII. decla-

clarat conjugem qui ante conſummationem matrimonii ſine conſenſu uxoris ſacros ordines ſuſcepit, compellendum eſſe ad illud conſummandum petente uxore, ſi ipſe noluerit religionem profiteri; ergo, inquiunt, talis non obligatur ad religionem amplectendam; cùm ad eam non compellatur, ſed ad conſummandum, licèt voto caſtitatis obſtrictus, & poſſet illud ſervare per hoc medium.

Sed alii plures cum S. Antonino, 3. part. tit. 1. cap. 16. docent talem teneri ſtatum religionis amplecti, ſi aptus ſit. Quia non ſupereſt ei alia via ſervandi votum, niſi voti diſpenſationem aut commutationem obtineat, vel alteri conjugi perſuadeat continentiam vovere, vel cedere juri petendi debitum: quiſque autem tenetur ſervare votum quantùm poteſt. Quod ſi medium illud, quod ei ſupereſt, ſit valde arduum, ſibi imputet, cùm ſua culpa ſe conjecerit in neceſſitatem illud adhibendi ad ſervandum votum. Sylvius addit, quod ſi talis non ſit idoneus ad religionem, & hæc alia media non proſint, non peccabit, nequidem prima vice, ſi rogatus conſummet, quia ad hoc tunc tenetur.

Reſp. 2. Qui poſt votum ingrediendi Religionem contraxit, tenetur ante conſummationem ingredi. *Ita omnes*. Quia id licitè adhuc poteſt, & ad id ſe voto adſtrinxit. Sed licet conſummando graviter peccarit, poſtea tamen poteſt debitum non ſolùm reddere, ſed etiam petere. Quia non vovit caſtitatem, ſed tantùm ingreſſum aut profeſſionem ſtatus in quo vovenda eſt, aut ſaltem non novit niſi in religione ſervandam. At ex communi ſententia poſt mortem vel adulterium conjugis tenetur religionem ingredi; nam tenetur implere obligationem, quæ tempore matrimonii fuerat ſolùm ſuſpenſa, cùm jam impleri poſſit. Si tamen jam non fuerit aptus, petat commutationem voti.

CAPUT IV.

De Obligationibus parentum & liberorum, & aliorum ſuperiorum ac inferiorum erga ſe invicem.

Quæſt. I. Q*Uænam ſunt Obligationes parentum erga liberos?*

Reſp. Secundùm omnes tenentur. 1. Illos alere & convenienter ſuſtentare, hoc eſt victum, veſtitum, habitationem, medicamenta præbere, tum ex jure canonico, cap. *Si quis* diſt. 30. ubi anathematizatur, qui dereliquerit proprios filios, & eos non aluerit: tum ex jure civili, Cod. *de alendis liberis*, & §. *de liberis agnoſcend.* tum etiam jure naturali, quamdiu liberi ſibi ipſi res neceſſarias providere non poſſunt. Nam cum eis per generationem eſſe dederint, debent quoque illud convenienter conſervare, & ad ſuam perfectionem ac debitum vitæ ſtatum perducere: idque ipſa naturæ propenſio ordinata ſatis indicat; ſuntque parentes adminiſtri providentiæ divinæ erga ſuos liberos. *Debetur liberis à parente ſecundùm naturalis amoris affectum ſuſtentandæ vitæ providentia ſive proventus. Parentum enim eſt colligere ſive theſaurum recondere liberis, ut præter hoc quòd ad vitam illos genuerunt, etiam vivendi ſubſidia ſubminiſtrent*, ait Baſil. in Pſalm. 7. Unde tenentur etiam curare, ut artes ſtatui ſuo congruentes diſcant, eiſque procurare ſtatum ſuæ conditioni convenientem, & natis dotem conſtituere, cum iis alimenta & ſuſtentationem neceſſariam ac convenientem ſuppeditare teneantur.

Hinc graviter peccant parentes, ſi liberos parvulos diligenter non cuſtodiant, & ab iis gravia mala non avertant; ſi infantes exponant, ſi rem familiarem non curent, bona dilapident, vel diligentiam ſaltem mediocrem non adhibeant ad acquirenda & conſervanda bona neceſſaria ad liberos honeſtè ſecundum ſuum ſtatum collocandos, filias dotandas, & iis hæreditatem congruam relinquendam: nam debent etiam futuris eorum neceſſitatibus providere, ex 2. Corinth. 12. *Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis*.

Poſſunt tamen parentes exhæredare filios ex juſta cauſa in teſtamento exprimenda, nempè ob gravem culpam & ingratitudinem in ſe admiſſam, vel dilapidationem bonorum familiæ, vitam luxurioſam filiæ; nam tunc tali pœna digni ſunt. Quare in iiſdem caſibus poſſunt iis denegare ea, quæ ſtatui ſuo conveniunt: numquam tamen res neceſſarias ad vitam ſuſtentandam, ſi aliunde non habeant.

Nota. Mater debet primo triennio liberos alere, & poſtea pater, donec ex arte vel officio poſſint vitam ſuſtentare, ex lib. 9. C. *de patr. Poteſt.* quod ſi pater ex inopia nequeat, tenebitur mater. In defectum patris & matris tenentur avi, & alii aſcendentes, l. 5. §. *de lib. agnoſc.*

2. Parentes præter ſuſtentationem congruam debent liberis chriſtianam inſtitutionem, ex Epheſ. 6. *Educate illos in diſciplina & correptione Domini*. Nam finis matrimonii eſt generatio prolis, à qua Deus piè ſanctèque colatur; ac inſtitutio chriſtiana eſt liberis ad hunc finem neceſſaria. Hæc in tribus potiſſimum conſiſtit. 1. Ut eos maturè per ſe vel per alios doceant neceſſaria ad ſalutem, & ad vitam chriſtianam agendam. *Filii tibi ſunt? Erudi illos; & curva illos à pueritia illorum*. Eccli. 7. Et S. Auguſt. in Pſalm. 5. ait: *Regite filios veſtros, regite familias veſtras. Quomodo ad nos pertinet in Eccleſia loqui vobis, ſic ad vos pertinet in domibus veſtris agere, ut bonam rationem reddatis de his qui vobis ſunt ſubditi*. 2. Ut eos non ſolum verbis, ſed etiam exemplo ad peccati fugam, cupiditatum cohibitionem, & virtutum exercitium adducant, & peccatorum occaſiones ab iis avertant: *providentes bona non tantum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus*. Rom. 12. A fortiori coram liberis, quos ex ſuo munere tenentur efficaciter ad virtutes, & timorem ac amorem Dei inſtituere. *Patres diſcant quomodo etiam commiſſis ſibi exempla bene vivendi exteriùs præbeant. Scire etenim prælati debent, quia ſi perverſa unquam perpetrant, tot mortibus digni ſunt, quot ad ſubditos ſuos perditionis exempla tranſmittunt. Unde neceſſe eſt, ut tantò ſe cautiùs à culpa cuſtodiant, quantò per prava quæ faciunt, non ſoli moriuntur, ſed aliorum animarum, quas pravis exemplis deſtruxerunt, rei ſunt*. S. Gregor. part. 3. Paſtor. admonit. 5. Et Sanctus Hieronymus; epiſt. 7. ad Lætam, de inſtitutione filiæ monet: *Nihil in te & in patre ſuo videat, quod ſi fecerit, peccet. Mementote vos parentes virginis, magis eam exemplo doceri poſſe, quàm voce*. 3. Ut delinquentes corrigant objurgando, & cum oportet, moderatè puniendo, juxta illud, Prov. 23. *Noli ſubtrahere à puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam ejus de inferno liberabis*; & c. 13. *Qui parcit virgæ, odit filium ſuum*. Eccli. 30. *Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella ...... Non des illi poteſtatem in juventute, & ne deſpicias cogitatus illius. Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus dum infans eſt, ne forte induret; & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas*. Alioqui parentes ſunt participes peccatorum liberorum ex c. 3. diſt. 86. ubi Joannes VIII. ait: *Facientis culpam procul dubio habet, qui quod poteſt corrigere, negligit emendare. Scriptum quippe eſt: Non ſolùm qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus participes judicantur*. Et ex S. Greg. lib. 7. epiſt. 6. *Qui non corrigit reſecanda, committit*. Quare lib. 1. Reg. c. 3. Deus ait; *Suſcitabo adverſus Heli omnia quæ locutus ſum ſuper domum ejus. Prædixi enim ei quod judicaturus eſſem domum ejus in æternum propter iniquitatem, eo quod noverat indignè agere filios ſuos, & non corripuerit*.

Patri autem liberos, ſicut nec domino ſervos occidere, mutilare, vel vulnerare non licet; quia iſta pertinent ad publicam poteſtatem exercendi juſtitiam vindicativam, ſive ad perfectam poteſtatem coercitivam, qua carent parentes & domini ut tales: cùm enim præſint tantum familiæ domeſticæ, quæ eſt imperfecta communitas, habent ſolùm poteſtatem imperfectam, coercendi ſcilicet pœnis levioribus, quæ damnum irreparabile non inferunt. Sola quippe communitas perfecta, ſeu ejus princeps perfectam habet poteſtatem coercendi & puniendi malefactores, etiam morte.

Porrò educationis cura ad patrem tanquam ad familiæ caput maximè ſpectat, quamvis etiam mater ad eam graviter obligetur.

Hinc graviter peccant parentes, ſi non curent diligenter, ut liberi fidei rudimenta, & alia ad chriſtianè vivendum neceſſaria maturè addiſcant, pravorum conſortium vitent, à vitiis abſtineant, mandata Dei & Eccleſiæ ſervent; ſi conſilio vel exemplo pravo ad peccatum inducant; ſi de eorum factis non inquirant, permittantque eos liberiùs vivere, ludo & delectationibus immodicis aſſueſcere, iiſque ad ea pecunias ſuppeditent; ſi patiantur eos vitam otioſam agere; ſi delinquentes non objurgent, puniantque moderatè &c. Ex 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit* (facto ſcilicet) *& eſt infideli deterior*.

3. Tenentur liberis ſuis electionem ſtatus liberam relinquere; peccantque graviter, ſi eos invitos ad matrimonium, vel religionem cogant, vel ab iis avertant. Nam liberi habent jus ſibi ſtatum vitæ liberè eligendi; eorum ſalus maximè pendet ab electione ſtatus, ad quem à Deo deſtinantur & vocantur. Quare, Conc. Trid. ſeſſ. 25. c. 18. excommunicat eos, qui fœminam cogunt ad religio-

gionem vel profeſſionem, aut ſine juſta cauſa impediunt ejus vel ingreſſum vel profeſſionem.

Item etiamſi liberi velint matrimonium inire, non debent parentes eos cogere ad contrahendum cum tali vel tali, ſi repugnent, cap. *de nupt.* 31. quæſt. 2. Quia ut ibi ait Pontifex, quorum unum corpus eſt, unus debet eſſe animus. Alioqui datur occaſio diſſidiorum, rixarum, adulterii &c. Grave autem peccatum eſt, alios conjicere in periculum graviter peccandi.

Nota. Ex communi ſententia in defectum patris & matris ad prædicta tenentur jure naturali aſcendentes ex linea paterna & materna.

Item parentes tenentur jure naturali etiam alere & chriſtianè educare liberos illegitimos, qui & quamdiu ſibi ipſi de rebus neceſſariis providere non poſſunt, cùm verè ſint eorum parentes, ex c. 5. *de eo qui duxit &c.* Non poſſunt tamen iis aliquid ultra neceſſariam ſuſtentationem, cauſa mortis donare vel relinquere: nam hoc vetant leges juſtæ, ne ſcilicet legitimorum hæredum minuatur hæreditas. Quod ſi fecerint, filii illegitimi exceſſum hæredibus legitimis, etiam ante ſententiam, reſtituere tenentur; cum illius poſſidendi incapaces facti ſint juxta legum authoritatem.

Quæſt. II. *Ad quid obligantur liberi erga parentes?*

Reſp. Secundùm omnes, debent parentibus amorem, reverentiam & obedientiam. Nam hæc tria continet & exigit præceptum naturale divinum: *Honora patrem tuum & matrem tuam.* Deut. 5. & Matth. 19. ut docet Catechiſmus Romanus, & omnes Doctores. Idque dictat recta ratio propter triplicem reſpectum parentum ad filios, ſcilicet cauſæ, præeminentiæ, & regiminis.

I. Itaque tenentur liberi parentes verè amare, & quidem magis quàm cæteros: cum illis plus debeant, ſintque conjunctiores quàm aliis: & hunc amorem ſignificare. Quare tenentur bonum ſpirituale & temporale iis velle & ſuppeditare in eorum neceſſitatibus etiam communibus. Exigitque tum pietas, ut iis ſubminiſtrent neceſſaria ad vitam honeſtè ſecundùm ſuum ſtatum ſuſtentandam; quamvis ſua culpa in hanc neceſſitatem inciderint, & filii ſua bona ab illis non acceperint. Quovis enim modo parentes erga liberos egerint, tamen iis vitam & conſervationem debent, ex Matth. 15. & cap. 1. diſt. 30. Et lib. 1. & 2. Cod. *de alend. liber. ac parent.* Debent quoque ſubvenire parentibus in omnibus aliis neceſſitatibus quoad honorem, famam, libertatem &c. & eorum defectus tegere ac patienter ferre. *In opere & ſermone & omni patientia honora patrem tuum.* Eccli. 3. *In toto corde tuo honora patrem tuum; & gemitum matris tuæ ne obliviſcaris: memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes; & retribue illis, quomodo & illi tibi.* Eccli. 7.

Hinc graviter peccant liberi, ſi parentibus ſigna odii oſtendant, maledicant; vel ſigna amoris nunquam aut tarò dent; ſi durè tractent; ſi ipſos alloqui aut ſalutare detrectent; ſi de ipſis erubeſcant, vel tanquam incognitos aut extraneos tractent; ſi graviter contriſtent, vel ad gravem iram impellant, etſi ex cauſa levi, quam prævident gravem moleſtiam iis procreaturam. *Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominioſus eſt & infelix.* Prov. 19. *Quam malæ famæ eſt qui derelinquit patrem, & maledictus à Deo, qui exaſperat matrem.* Eccli 3. *Qui maledixerit patri ſuo vel matri, morte moriatur.* Eod. 21. Si torvo oculo intueantur, vel aſperè loquantur, perinde ac ſi odio haberent; ſi non ſubveniant in neſſitate ſpirituali, vel corporali, ægros non viſitant, carcere detentos liberare negligant; eorum ſanitati non conſulant, non curent maturè ſacramentis muniri, aliis auxiliis ſpiritualibus juvari; ſi eorum teſtamenta ac legata non exequantur, vel exequi differant, vel non curent pro iis mortuis preces & ſacrificia offerri &c. Si iis mortem exoptent, ut ab iis citiùs liberentur, vel citiùs eorum bona obtineant.

Porrò quæ eſſent mortalia contra charitatem, ſi fierent erga extraneos, ſunt etiam contra pietatem, & longè graviora ſi erga parentes; quæ circumſtantia ſemper exprimi debet in confeſſione; nam tunc peccatum habet duplicem malitiam ſpecie diverſam contra charitatem & pietatem. *Toletus, Delugo &c.*

II. Quoad reverentiam, ejus obligatio clarè exprimitur verbo *Honora.* Et Eccli. 3. *Qui timet Dominum, honorat parentes, & quaſi dominis ſerviet his, qui ſe genuerunt.* Nam (ut ait S. Thomas), parentes participant rationem principii, cum propter generationem, tum etiam propter educationem, diſciplinam, & omnia, quæ ad perfectionem vitæ pertinent. Præterea repræſentant dignitatem Dei, qui eſt omnium pater.

Hinc mortaliter peccant liberi. 1. Si parentes ſpernant, irrideant, contumeliis af-

ficiant, de illis detrahant; eorum monita, conſilia & minas contemnant, præſertim coram ipſis. *Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corvi &c.* Prov. 3. Quæ autem in his ob levitatem materiæ erga alios non eſſent niſi venialia, erga parentes ob circumſtantiam perſonæ ut plurimum ſunt mortalia. Ob hanc culpam Cham filius Noe, patris maledictum incurrit, Gen. 9. Quod Deus poſtea confirmavit, ut poſteris hujus culpæ gravitas innoteſceret. 2. Si eos percutiant licèt leviter, aut iis minentur: imò ſi contra eos manum tollant, etſi ſine animo percutiendi: in his enim cenſetur gravis irreverentia ac injuria erga parentes. 3. Si ad ſublimem fortunam evecti, parentes ex contemptu agnoſcere dedignentur. 4. Si eos in foro externo etiam vero crimine accuſent, excepto crimine hæreſeos, proditionis, conjurationis in Principem, quod aliter impediri non poſſet: in his enim ne patri quidem parcere debent propter damnum publicum, quod præ privato averti debet.

III. Liberi tenentur obedire parentibus in iis, quæ ſpectant ad gubernationem domeſticam, & ad bonos mores. In his enim ſubditi ſunt parentibus, quorum eſt regere familiam, & eam bonis moribus imbuere. *Filii obedite parentibus veſtris in Domino; hoc enim juſtum eſt. Honora patrem tuum, & matrem tuam; quod eſt mandatum primum in promiſſione, ut bene ſit tibi.* Epheſ. 6. *Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum eſt in Domino.* Coloſſenſ. 3. Et Roman. 1. Qui non obediunt parentibus, dicuntur digni morte. Hinc S. Auguſtin. in titulum Pſalm. 70. ait: *Ubi hoc jubet pater quod contra Deum non ſit, ſic audiendus eſt quomodo Deus, quia obedire patri juſſit Deus.* Ratio eſt, quia (ut ait S. Thom. quodlib. 2. art. 9.) *Ad illa ſe extendit debitum obedientiæ, ad quæ ſe extendit jus prælationis. Habet autem pater carnalis jus prælationis in filium. 1. Quidem quantum ad domeſticam converſationem, ſic enim eſt paterfamilias in domo, ſicut Rex in regno: unde ſicut ſubditi tenentur obedire Regi in iis quæ pertinent ad gubernationem regni, ita etiam filii & alii domeſtici tenentur obedire patrifamilias in his quæ pertinent ad diſpenſationem domus. 2. Quantum ad morum diſciplinam: unde Apoſt. dicit* Hebr. 12. *Patres quidem carnis noſtræ habuimus eruditores: debet enim pater filio non ſolum educationem, ſed etiam diſciplinam. In his ergo filius tenetur obedire patri carnali, & non in aliis.*

Hinc peccant mortaliter liberi, ſi in re gravi ad mores, vel ad domeſticam curam, vel ad pacem & concordiam in familia tuendam, vel ad ejus bona, famam, honorem ſpectante non obtemperent; & ſpeciatim ſi contra parentum prohibitionem, improborum ſocietatem, popinas frequentent, aleæ ludum, compotationes, vel quidlibet aliud illicitum aut periculoſum exerceant, ſi contra eorum mandatum nolint dare operam litteris aut artibus ſuo ſtatui congruentibus, ſi iis inconſultis nubant, vel ſi filius contra eorum voluntatem ducat uxorem ſe indignam, vel nolit ſine juſta cauſa ducere quam parentes volunt ob magnum familiæ bonum; ſi filia contra prohibitionem domo egrediatur, vel ſola noctu viros alloquatur, &c.

Non debent autem filii parentibus obedire cum aliquid præcipiunt vel vetant contra Dei, vel Eccleſiæ præcepta, aut conſilia evangelica. Nam *obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Actor. 5. Neque quoad electionem ſtatus, nam hæc pendet à divina vocatione. Debent tamen conſenſum & conſilium petere, non autem ſequi, niſi ſit conſentaneum vocationi divinæ.

Porrò filius familias, ſi parentes ejus opera non egeant, poteſt à paterna domo diſcedere ad diſcendam aliquam artem honeſtam ſtatui ſuo convenientem, vel quærendum aliquod vitæ genus honeſtum, petita facultate, quam pater ei denegare non poteſt, ex l. ult. §. *De liber. exhib.*

Nota. Eadem fere ratio eſt de avo, proavo, & quolibet aſcendente, reſpectu nepotis, pronepotis, & cujuslibet deſcendentis, & viciſſim. Nam hi omnes conſiderantur quaſi patres & filii, aſcendentes quippe ſunt mediati progenituræ. *Delugo.*

Sed an filius cupiens ingredi religionem, tenetur in ſæculo remanere, ut parentum neceſſitati ſubveniat?

Reſp. Affirm. ſi neceſſitas ſit extrema vel gravis, nec alius poſſit aut velit iis opitulari, & poſſit ipſe remanendo in ſæculo. *Eſt communis ſententia.* Quia ſubvenire parentibus graviter indigentibus eſt præcepti divini naturalis; ingredi autem religionem per ſe eſt tantùm conſilii. At propter opus conſilii non eſt omittendum præceptum, utpote obligatorium. Imò tum religio ceſſat eſſe opus conſilii reſpectu filii, cùm tunc ſit ei illicita. Unde Chriſtus, Matth. 3. arguit Phariſeos, quod ſuaderent ut eroganda pa-

parentibus egenis impenderentur in cultum divinum. Quod verum eſt, etiamſi filius voverit religionem; nam illud votum ſolùm eſt de ingreſſu religionis, quatenus eſt opus melius, nec impedit obſervationem præcepti divini. At ingredi religionem relictis parentibus in gravi neceſſitate, non eſt opus melius, & impedit obſervationem præcepti divini.

Si verò non ſunt in tali neceſſitate, ut filiorum obſequio multum indigeant, poſſunt prætermiſſo parentum obſequio filii religionem intrare, etiam contra præceptum parentum. Quia poſt annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet, quantum ad ea quæ pertinent ad diſpoſitionem ſui ſtatus, præſertim in his, quæ ſunt divini obſequii; & magis eſt obtemperandum Patri ſpirituum ut vivamus, quam parentibus carnis, ut Apoſt. dicit ad Hebr. 2. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 189. art. 6.

Porrò neque parentibus licet ingredi religionem, dum liberi carent neceſſariis ad ſuſtentationem, vel educationem ſuo ſtatui convenientem. Nam parentes jure naturali tenentur ea liberis providere; nec licet Deum tentare, ordinaria media omittendo ſub ſpe divini auxilii. S. Thom. loco cit. Niſi ſufficienter illis provideant de rebus neceſſariis ad vitam & ſtatum, & illos per alios rectè inſtituere poſſint.

Nota. Nemo tenetur in ſæculo remanere propter fratrum, vel ſororum aut aliorum propinquorum neceſſitatem gravem, ſed non extremam. Quia nemo tantum iis debet, nec ita ſtrictè tenetur iis ſubvenire, ſicut parentibus; niſi tamen fratres vel ſorores ſint adhuc ſub cura patris aut matris; nam tunc creant vel augent neceſſitatem ejus: quippe ſub neceſſitate parentis includuntur omnia quæ pertinent ad ſtatum & munus ſuum, inter quæ præcipuum locum habet conveniens liberorum educatio ac cura. Atque ita ratione parentis ſic obligari quis poteſt erga fratres ſuos, qui tunc conſideratur ut pars ejuſdem parentis. *Ita Suarez*.

Sed quid, ſi filius profeſſionem jam emiſerit, an tenetur egredi, ut parentibus ſuccurrat?

Reſp. Juxta multos tenetur, ſi parentum neceſſitas ſit extrema, cui aliter ſubvenire nequeat, ſive illa ante, ſive poſt profeſſionem evenerit. Quia in utroque caſu æqualiter urget præceptum pietatis, nec minus ſunt illius parentes in uno, quam in altero. Ut autem talis egreſſus ſit licitus, requiritur. 1. Ut religioſus petat licentiam, nam hoc exigit debitum ſubjectionis & recta diſciplina; & alioquin oriretur perturbatio communitatis & ſcandalum. Sed prælatus tenetur hanc licentiam concedere; quòd ſi petitam deneget, dicunt poſſe religioſum egredi, eo quòd prælatus ſit irrationabiliter invitus, & aliunde præceptum divinum naturale ſubveniendi parentibus urgeat. 2. Ut egreſſus geſtet ſuæ religionis habitum. 3. Ut quamdiu manet in ſæculo, ſervet quoad fieri poteſt regulas, & ſtatuta religionis: nam non deſinit eſſe religioſus. 4. Ut redeat ubi primùm eorum neceſſitati ſufficienter providit: nam ceſſat cauſa manendi extra monaſterium. At ſi neceſſitas parentum ſit ſolùm gravis, non extrema, non tenetur, nec proinde ei licet egredi ſine legitima ſuperioris ſui licentia: quia religioſus eſt per profeſſionem traditus religioni & poteſtati ſui prælati. Res autem uni tradita non poteſt ſine ejus conſenſu alteri concedi, etiam quoad uſum, citra neceſſitatem extremam. Ita S. *Thomas, S. Antoninus, & alii multi*.

Quæſt. III. *Ad quid ſuperiores & inferiores generatim obligantur erga ſe invicem?*

Reſp. 1. Superiores tum eccleſiaſtici, tum ſæculares tenentur procurare bonum ſubditorum, & eorum malum impedire ſecundum poteſtatem quam habent, & munus quod exercent erga illos, & Eccli. 32. *Rectorem te poſuerunt? Curam illorum habe*. Et 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum curam non habet ... eſt infideli deterior*. Nam omnis poteſtas publica ac munus eſt propter bonum ſubditorum, & ſuperiores ratione ſui officii parentum vicibus funguntur.

Reſp. 2. Ut filii erga parentes, ita cum proportione ſubditi erga ſuperiores quoſlibet, debent amorem, reverentiam, & obedientiam, ſecundùm cujuſque poteſtatem ac munus. Nam (ut docet Catech. Roman. de quarto præcepto) *Præter eos qui nos genuerunt, multi præterea ſunt, quos in parentum loco colere debemus, vel poteſtatis vel dignitatis, vel præſtantis alicujus muneris & officii nomine*. Idque conſtat ex Script. & Patribus: 2. Petri 2. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſive regi quaſi præcellenti, ſive ducibus tanquam ab eo miſſis .... quia ſic eſt voluntas Dei .... Omnes honorate .... Regem honorificate*. Et Roman. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, &c. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui*

vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Et Hebr. 13. *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubjacete eis &c.* Eccli. 7. *Honorifica ſacerdotes.*

Hinc graviter peccant inferiores, ſi ſuperioribus in re gravi ad eorum munus pertinente non obediant; ſi eos contemnant, vel eorum defectus aliis referant, ut eos odioſos ac contemptos reddant; ſi illis debita ratione officii non ſuppeditent, ut decimas eccleſiaſticis, tributa principibus, & aliis ſtipendia &c.

Quæſt. IV. *Quænam ſunt obligationes Tutoris & Curatoris?*

Nota. Tutor eſt is, cui commiſſa eſt cura pupilli, & bonorum ejus. Curator eſt, qui aſſignatur minori, præcipuè in curam ejus bonorum. In hoc inter ſe differunt, quòd tutor detur principaliter in curam perſonæ, & ſecundariò in curam bonorum impuberis. Curator vero principaliter in curam bonorum, & ſecundariò perſonæ puberis.

Reſp. Tutor tenetur curam gerere pupilli, ejus perſonam tueri, eum bonis moribus imbuere, & chriſtianè educare per ſe vel per alios, & dare operam, ut artem ſibi convenientem addiſcat. Item ejus bona curare, & fideliter ac diligenter adminiſtrare. Nam in hunc finem jure publico conſtituitur, & aſſignatur pupillo loco patris, ideoque ejus vices erga eum gerit. Tutor enim eſt is, qui pupillo datur in defenſionem & curam perſonæ ac bonorum pupilli. Curator verò tenetur rectè ac fideliter bona minoris adminiſtrare, & inſuper ejus perſonam tueri cum opus fuerit, & educationi ac inſtitutioni invigilare: nam præcipuè aſſignatur in curam bonorum, ſecundariò in curam perſonæ. Quare ſi tutor, vel curator in hoc delinquat, vel graviter ſit negligens, peccat graviter & tenetur ad compenſationem damni; quia peccat contra proprium officium ad aliorum commodum ſpectans, proindeque contra juſtitiam.

Hinc tenentur ſtatim inventarium omnium bonorum pupilli & minoris efficere, lib. 24. Cod. *de admin. tutor.* Omnia eorum bona, jura & actiones diligenter conſervare, & curare ut ex iis reditus annui percipiantur, bona alias peritura vendere, ex mobilibus prædia idonea comparare, *Ex digeſtis & codice*. Quod ſi neglexerint, vel res pupilli, aut minoris in ſuos uſus converterint, tenentur rem ablatam vel amiſſam reſtituere, & compenſare totum lucrum ceſſans ac damnum emergens. Tenentur autem de culpa lata & levi, l. 7. Cod. *de Arbit. tutel.* nam juſtum pretium ſuæ adminiſtrationis exigere poſſunt; & ſic eorum munus cedit in utilitatem ſuam & aliorum. Peccant etiam, ſi pupillo vel minori dent pecuniam ad uſus malos vel inutiles, cùm ex ſuo officio teneantur fideliter ac utiliter eorum bona adminiſtrare.

Cæterum pupilli & minores tenentur obedire & reverentiam exhibere tutoribus & curatoribus velut parentibus, quorum locum illi tenent.

Quæſt. V. *Ad quid obligantur domini & famuli erga ſe invicem?*

Reſp. 1. Secundùm omnes, domini tenentur, I. Gerere curam ſalutis famulorum & famularum, ex 1. Timoth. 5. *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior*. Nam ſunt ipſorum caput, & vices parentum erga eos gerunt; ideoque obligantur cum proportione ad ea, ad quæ parentes erga liberos tenentur. Quare graviter tenentur curare, ut famuli & ancillæ res ad ſalutem neceſſarias calleant, peccata & occaſiones peccati vitent, Dei & Eccleſiæ præcepta ſervent, ſacramenta tempore debito frequentent. Item tenentur bona exempla iis præbere, graviter delinquentes corrigere, & iis invigilare: *Attende domeſticis tuis*. Eccl. 32.

II. Tenentur alimenta congrua præbere, & tempore ſtatuto mercedem juſtam ſolvere. *Domini quod juſtum eſt & æquum ſervis præſtato: ſcientes quod & vos dominum habetis in cœlo*. Coloſſ. 4. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te uſque mane*. Levit. 19. *Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt*. Eccli. 34. Nec poſſunt ante terminum elapſum domo dimittere ſine juſta cauſa, quia violarent contractum. Quod ſi dominus ſine juſta cauſa ſe tenente ex parte famuli, invitum eum dimittat ante tempus condictum, tenetur ei integrum ſtipendium dare, perinde ac ſi toto illo tempore ſervierit. l. 38. §. *Locati*. Nam conductor penſionem ſolvere tenetur, quando re vel opera conducta uſus non eſt, ob cauſam ſe tenentem ex parte ſua. Si verò invito domino & ſine juſta cauſa famulus diſcedat, nihil ei conceditur in foro externo: at in foro conſcientiæ debetur ei merces pro rata temporis quo ſervivit, niſi aliud ferat pactum, vel exitu ſuo intempeſtivo damnum domino intulerit, retenta mercede, aut illius parte compenſandum: quia opera præſtita eſt digna pretio, quo privari non poteſt in pœnam,

nam, niſi ex conventione, vel per ſententiam Judicis. *Delugo & alii*.

III. Tenentur eos non aſperè ac ſuperbè tractare, ſed benignè tanquam fratres in Chriſto & cohæredes vitæ æternæ, quos debent ſicut ſeipſos diligere. *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: ſcientes quia & illorum & veſter dominus eſt in cœlis: & perſonarum acceptio non eſt apud eum*. Epheſ. 6. Unde peccant ſi domeſticos contumeliis afficiant, ut ſi appellent diabolos, canes &c. ſi immoderato labore vexent &c.

IV. Tenentur curare, ut in eorum morbis ac infirmitatibus auxilia temporalia & ſpiritualia non deſint. Juxta multos tamen, ſeclusa pactione vel conſuetudine, non tenentur ex juſtitia famulis alimenta & ſtipendium dare toto tempore morbi diuturni. Nam hæc debentur ſolùm propter operas quotidianas, & conductor nihil tenetur ſolvere, dum re vel opera ſibi locata uti non poteſt, ob cauſam provenientem ex parte locatoris vel rei locatæ. Item non tenentur ſolvere impenſas pro eorum curatione, niſi ſint modicæ, vel niſi verſentur in neceſſitate. Poſtulat tamen charitas, ut impenſas ſaltem modicas faciant pro eorum curatione & alimentis: & hæc eſt praxis timoratorum. Imò charitas eos obligat ad gratis præſtanda famulis pauperibus omnia, quibus indigent, ſi ea poſſint præſtare.

V. Tenentur famulos expellere, qui liberos, alioſve domeſticos verbis vel moribus pravis corrumpunt, ſi reprehenſione non emendentur. *S. Carol. Inſtruct. Confeſſ. & Concil. Mediol. III.* Nam tenentur à ſuis cauſas & occaſiones peccandi amovere.

Porrò cum famulus vel ancilla juſtis de cauſis expellitur, ſufficit ſi pro rata temporis ſtipendium ei perſolvatur. Nam juſta cauſa expellendi famulum rectè cenſetur impedimentum ex parte locatoris proveniens: ob quod conductor jam ejus opera uti non poteſt.

Reſp. 2. Famuli & ancillæ debent ſuis dominis amorem, reverentiam, obedientiam & fidelitatem. Ex 1. Timoth. 6. *Servi dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur*. Et Epheſ. 6. *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri ſicut Chriſto: non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes, ſed ut ſervi Chriſti, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſervientes ſicut domino &c.* Et ex ad Tit. 2. *Servos dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, ſed in omnibus fidem bonam oſtendentes*. Itaque tenentur dominis ſuis eadem præſtare cum proportione, quæ filii parentibus: nam domini erga illos parentum vicibus funguntur. Et inſuper tenentur ex juſtitia fideliter ſervire ac laborare, munus ſibi commiſſum rectè obire, & res ſibi creditas diligenter curare ac ſervare: nam ad hæc præſtanda ſtipendio conducti ſunt, & ex contractu oneroſo obligantur.

Hinc mortaliter peccant. 1. Si in re magni momenti non obediant. 2. Si peccata ac defectus familiæ aliis referant. 3. Si non bene laboraverint toto tempore deſignato, & obſequia debita negligenter præſtent; & tenentur tum ad reſtituendum partem ſtipendii pro rata laboris omiſſi; quia non habent jus niſi ad ſtipendium labori & operæ impenſæ congruens: tum ad compenſandum damnum & lucrum ceſſans, quia fuerunt injuſta illorum cauſa, cùm ſequantur ex omiſſione diligentiæ ac operæ ex juſtitia debitæ. Idem dic de aliis operariis conductis. 4. Si de bonis dominorum diſponant ſine eorum conſenſu. 5. Si grave damnum inferri permittant, cùm impedire poſſint; vel videntes inferri taceant, nec moneant dominum, ſive illud inferatur ab extraneis (quod certius eſt, & *ita ferè habet communis gentium ſenſus*, ait Leſſius) ſive à conſamulis, etiam in rebus, quarum cura ſibi ſpecialiter commiſſa non eſt; tenenturque illud reſarcire in defectu aliorum. Nam famuli omnes tenentur ex juſtitia non permittere, ut damnum hero à quoquam inferatur; nemo enim famulum vel ancillam accipit, niſi cum hoc pacto tacito, ut impediat ejus damnum, ſi poſſit. Præterea domeſtici aliter & magis tenentur impedire damnum heri ſui, quam extranei, qui ad id ex charitate tenentur. Domeſtici verò, quibus ſpecialiter domus vel alia res commiſſa eſt, tenentur inſuper magna cura eam cuſtodire, diligenter invigilare, ne quid damni in ea patiatur dominus.

VI. Si ante tempus condictum diſcedant ſine juſta cauſa. Nam ex contractu, ideoque ex juſtitia tenentur toto illo tempore ſervire; & ſic tenentur reſarcire damnum, quod dominus inde patitur, ut ſi majore pretio alium conduxit &c. Omnis enim injuſtitia damnoſa parit obligationem reſtituendi.

Quæſt. VI. *Quænam ſunt obligationes magiſtrorum, & diſcipulorum?*

Reſp. Inter magiſtros, pædagogos, & diſcipulos eſt quodam modo eadem obligatio, quæ inter parentes & liberos. Nam Magiſtri

& pæ-

& pædagogi vices parentum erga diſcipulos gerunt in iis, quæ ad ſtudia & bonos mores ſpectant.

Sed ſpeciatim magiſtri & pædagogi graviter peccant. 1. Si cùm non ſint idonei, nec ſufficienter docti ad hoc munus rectè ac utiliter obeundum, illud ſuſcipiant, aut non dimittant, aut ſe ad illud idoneos non præſtent. 2. Si diſcipulorum progreſſum in litteris non ſedulo promoveant. 3. Si non ſatis ſtudeant ipſi, ut rectè officio fungantur. 4. Si ex propoſito falſa ut vera doceant, vel ſuperſtitioſa aut ſaluti noxia. 5. Si negligant eos bonis moribus imbuere, nec delinquentes arguant, nec puniant cùm poſſunt. 6. Si ipſis malum exemplum præbeant. 7. Si improbos, & alios pernicioſos ad ſcholam admittant, vel ex iis non dimittant, ne alios depravent. 8. Si doctoratus, vel licentiatus gradum indignis conferant; nam (ut docent S. Antoninus, Navarr. Sylveſt. Sanchez, & alii) eſt mortalis culpa præſertim in Theologia, Jure canonico & civili, & Medicina, imò etiam videtur in Philoſophia. Nam per hoc graviter bono publico nocent, & remp. vel Eccleſiam publico teſtimonio decipiunt in re gravi, unde fit ut indignis conferantur officia ſæcularia, vel beneficia Eccleſiaſtica, cum damno multorum.

Porrò Concil. Lateran. V. ſeſſ. 9. præcipit, ut humaniorum litterarum magiſtri diſcipulos, de rebus fidei, & præceptis Dei ac Eccleſiæ inſtruant.

Diſcipuli peccant. 1. Si magiſtris & pædagogis non exhibeant honorem ac reverentiam. 2. Si non obediant in rebus ad ſtudia & bonos mores pertinentibus. 3. Si malorum conſortium ſibi vetitum non vitent. *Qui cùm ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur*. Proverb. 14. 4. Si libros prohibitos legant. 5. Si à ſchola abſint ſine juſta cauſa. 6. Si tempore ſtudiis deſtinato luſui vacent vel otio. Et quidem mortaliter peccant, ſi ſtudia notabiliter negligant, tum quia agunt in re gravi contra obedientiam parentibus ac præceptoribus debitam: tum quia ſe reddunt ineptos ad munus ſuo ſtatui conveniens in poſterum ritè obeundum: tum quia vita otioſa eſt fons & origo multorum peccatorum præſertim adoleſcentibus. Quare non ſunt abſolvendi, niſi negligentiam ſuam emendare curaverint.

CAPUT V.

De Obligationibus perſonarum Judicialium vel Forenſium.

In his generatim requiruntur Scientia, Diligentia, Veritas, Fidelitas, & Juſtitia.

Nota. Qui officium aliquod ad aliorum commodum ſpectans ſuſcipit, tenetur ex juſtitia. 1. Ad curandum, ut ſua negligentia nemini damnum ſequatur. 2. Ad procuranda commoda ejus, cui per officium ſervit, ſaltem quantum commodè poteſt, & ad diligenter obeunda ea, quæ ad tale munus ſpectant, & neceſſaria ſunt ad finem, ad quem inſtitutum eſt. Nam hæc tacitè promittit, & ad ea ſe obligat, hoc ipſo quod tale munus aſſumit; & ideo ſtipendium ei datur. Hinc ſi munus ſuum negligat, tenetur damna inde ſecuta reſarcire, & ſtipendium acceptum reſtituere pro negligentia.

§. I.

De Judice.

Quæſt. I. *Ad quid tenetur Judex, ut rectè judicet?*

Reſp. Judex (idem dic de Advocato, Medico &c.) tenetur ex juſtitia habere ſcientiam ſufficientem ad munus ſuum rectè obeundum. Nam tenetur ex juſtitia rectè judicare: *Diligite juſtitiam, qui judicatis terram*, Sap. 1. *Juſtifica puſillum & magnum ſimiliter*. Eccli. 5. Ergo tenetur etiam ad ea quæ ad rectum judicium requiruntur, qualis eſt ſcientia legum, conſuetudinem &c. Debet etiam habere conſtantiam ac virtutem ad hoc munus neceſſariam: alioqui ſe exponit periculo injuſtè judicandi. *Noli quærere fieri judex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua*, Eccli. 7.

Hinc 1. petens aut ſuſcipiens officium Judicis ſine ſufficienti ſcientia & idoneitate, peccat mortaliter: nam voluntariè exponit ſe periculo malè judicandi cum damno aliorum. 2. Judex debita ſcientia carens abſolvi non debet, niſi ſe officio abdicet, vel niſi brevi tempore ſcientiam ſufficientem acquirere poſſit & conetur. Nam nulli licet officium, cujus munia obire nequit, ſuſcipere vel retinere, præſertim cum damno vel pericu-

ricu-

riculo proximi. 3. Si Judex ex imperitia malè judicet, quamvis putet ſe rectè judicare, tenetur compenſare totum damnum inde litigantibus obveniens, ſive in ſubſtantia litis, ſive in ſupervacaneis impenſis. Nam eſt cauſa injuſta talis damni, quod eſt ei voluntarium ſaltem indirectè; nempe in ignorantia culpabili, ex cap. ult. *de injur.* ibi: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, aut hæc imperitia tua, ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet: nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere vel jacturam.*

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ut Judex rectè judicet, præter ſcientiam debet. 1. Habere juriſdictionem & authoritatem in perſonas judicandas, & in cauſam: alioqui injuriam facit tum partibus, cauſæ illarum ſe ingerendo; tum legitimo judici, ejus poteſtatem & officium uſurpando: quæ uſurpatio judicii ex communi æſtimatione hominum eſt injuria gravis ex genere ſuo, cum per illam violentur & jus privatorum & authoritas publica. Imò ejus ſententia eſt irrita, cùm careat poteſtate ad judicandum neceſſaria, c. 4. *de judic.* & cap. 4. *de pœnit.*

Porrò quatuor modis poteſt quis habere poteſtatem judicandi aliquem. 1. Ratione poteſtatis ordinariæ vel delegatæ. 2. Ex conſenſu partium; ut cùm partes ex compromiſſo ſe alicui ſubjiciunt, ut judici, vel ut arbitro. 3. Ratione delicti in ſuo territorio patrati. 4. Ratione rei, de qua contra poſſeſſorem cauſa movetur, ex cap. ult. *de foro compet.*

II. Tenetur judex habere certitudinem ſaltem moralem in cognitione cauſæ: alioqui imprudenter judicaret; & teneretur ad reſtitutionem; ſi ex negligentia cognoſcendi malè judicaret, ex cap. ult. *de injur.* cit.

III. Tenetur judicare ſecundùm leges, tum quoad modum procedendi, ordinem & formam judicii, tum quoad ſententiam ferendam & exequendam, ex cap. 1. *de conſtit.* & ex S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 20. *Bonus judex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed juxta leges & jura pronuntiat, ſcitis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati: ſicut audit, ita judicat: & ſicut ſe habet negotii natura, decernit. Obſequitur legibus, non adverſatur: examinat cauſæ merita, non mutat.* Et ex inſtit. *de officio judic.* ibi: *Ne aliter judicet quàm quod legibus, aut conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt.* Nam ad hoc conſtitutus eſt à rep. vel principe: Quare non poteſt quemquam condemnare inauditum & ſine teſtibus. *Clement.* 2. *de ſentent. & re judic.* nec uti poteſt ſcientia injuſtè & contra juris ordinem parta: alioquin injuriam continuaret & augeret. Item nec poteſt ſecundùm omnes, condemnare eum, quem privata ſcientia ſcit eſſe nocentem, ſi juridicè non ſit probatus reus. Quia non habet poteſtatem judicandi niſi ut perſona publica: ergo non poteſt judicare, niſi ſecundùm ſcientiam publicam, quæ habetur per teſtes, legitimaque inſtrumenta & acta.

IV. *In ſumma æquitatem ante oculos habere debet judex* leg. 4. §. de eo quod certo loco. *In omnibus quidem, maximè tamen in jure, æquitas ſpectanda*, l. 90. de reg. jur. *Decerne quod juſtum, & judica inopem pauperem*, Proverb. 31. Ut autem juſtitiam in omnibus conſtanter ſervet, memoria ſemper teneat illud, Sap. 6. *Diſcite judices finium terræ . . . . quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo: interrogabit opera veſtra & cognitiones ſcrutabitur: quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè judicaſtis, nec cuſtodiſtis legem juſtitiæ, neque ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam judicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet: exiguo enim conceditur miſericordia; potentes autem potenter tormenta patientur.*

V. Quando jus non eſt clarum, tenetur ferre ſententiam ſecundùm opinionem certò probabiliorem in quæſtione tum juris, tum facti. Nam officium judicis eſt judicare ſecundùm merita cauſæ, & ſententiam, quæ, inſpectis allegationibus & probationibus, æquitati & juri conformior eſt: alioqui eſſet locus acceptioni perſonarum, contra Scripturam multis locis, ut, Deut. 1. *Quod juſtum eſt judicate; ſive civis ſit ille, ſive peregrinus. Nulla erit diſtantia perſonarum, ita parvum audietis ut magnum; nec accipietis cujuſquam perſonam, quia Dei judicium eſt.* Et contra regul. 12. jur. in 6. *In Judiciis non eſt acceptio perſonarum habenda.* Hinc Innocent. XI. damnavit hanc propoſitionem. *Probabiliter judico, Judicem poſſe judicare juxta opinionem minùs probabilem.* Quare judex non poteſt ferre ſententiam ſecundùm judicium aliorum, ſi poſt diligentem & ſinceram veritatis inquiſitionem certus ſit de majore probabilitate ſuæ opinionis: nam tunc certus eſt de obligatione ſecundùm illam judicandi. *Nec in judicio plurimorum acquieſces ſententiæ, ut à vero devies.* Exodi 23.

Quòd

Quòd ſi opiniones ſint æque probabiles, & nullus ex litigantibus rem poſſideat, debet rem inter partes ex æquo dividere, vel ejus pretium, ſi dividi nequeat. Nam judex non eſt dominus rei, ſed tenetur ſuum cuique jus tribuere ſecundum merita cauſæ: ergo uterque cùm æquale jus habeat, debet res æqualiter ei diſtribui; aliàs eſſet acceptio perſonarum. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Quandò litigantes habent pro ſe opiniones æque probabiles, poteſt judex pecuniam accipere pro ferenda ſententia in favorem unius præ alio.*

Idem dic de quæſtione facti. Judex enim tenetur cauſam adjudicare parti pro ſe habenti teſtimonia, vel inſtrumenta, aliave argumenta probabiliora, cùm jus probabilius reddant, l. 21. §. *de teſtib.* Quòd ſi hæ probationes facti ſint æquales, æquale jus fundant; ideò æqualiter res eſt inter eos dividenda, ſi nemo eam poſſideat; alioqui poſſeſſori adjudicanda, cùm in dubio, & pari cauſa melior ſit conditio poſſidentis, ex reg. 65. jur. in 6. In cauſis verò criminalibus ſi utrinque appareat æqualis probabilitas, debet reo favere, eum abſolvendo, ex reg. 11. jur. in 6. Alioqui ſe exponeret periculo damnandi innocentem.

VI. Tenetur lites celeriter expedire cap. 2. de ſentent. & re judic. ibi: *Jurgantium controverſias celeri ſententia terminare, & æquitati convenit & rigori.* Nam partes habent jus, ut non ſine juſta cauſa differatur judicium. Quare tenetur partis læſæ damna & impenſas, quæ ex iniqua dilatione ſequuntur, compenſare.

VII. Debet habere rectam intentionem, ſcilicet juſtitiæ, ita ut nihil agat ex odio, invidia, aliove pravo fine: nam actio licèt ex objecto bona participat malitiam finis.

Ex dictis collige, Judicem, qui in cognoſcenda, vel decidenda cauſa negligens, aut iniquus fuit, peccare mortaliter contra juſtitiam, & teneri ad reſarcienda parti læſæ omnia damna, cùm fuerit eorum cauſa injuſta.

Quæſt. II. *An Judex poteſt capite condemnare eum, quem certò novit innocentem, ſi per teſtes legitimè probetur reus?*

Reſp. 1. In tali caſu, ex communi ſententia, Judex tenetur omnes vias inire, quibus poſſit eum liberare, ut impediendo accuſationem, extrahendo judicium, remittendo cauſam ad ſuperiorem, & apud eum aſſumendo officium teſtis &c. Quod ſi his mediis non poſſit eum liberare, ſecundum multos non ei licet talem morte damnare; ſed debet jurare ſe certò cognoſcere ejus innocentiam, & potiùs officium dimittere, & quælibet pati. Quia directè innocentem occideret, & quidem ut cauſa principalis mandando ut occidatur; quod eſt intrinſecè malum, & contra illud, Exod. 23. *Inſontem & juſtum non occides, quia averſor impium.* Enim verò intrinſecè malum eſt adimere alicui vitam ſine authoritate: ſed Judex nullam habet authoritatem in vitam innocentis, cùm hæc ſolius Dei dominio ſubjecta ſit: nec reſp. ipſa poteſt verum innocentem directè occidere, ſicut poteſt directè bonis temporalibus ſpoliare, ob juſtam cauſam ad bonum commune pertinentem, quia habet dominium altum in bona ſubditorum, non autem in eorum vitam.

Equidem tenetur Judex judicare ſecundum allegata teſtimonia; & judicare ut perſona publica, quæ ſequi debet ſcientiam publicam, ſi nempe judicet. At in caſu propoſito non poteſt judicare, condemnando, quia innocentem occidere per ſe malum eſt; neque abſolvendo, quia juridicè probatur reus.

Idem dic de mutilatione: quia reſpub. non poteſt hanc pœnam innocenti inferre, non enim habet dominium vitæ & corporis ſuorum ſubditorum. Quare nec miniſter juſtitiæ poteſt executioni mandare ſententiam mortis vel mutilationis, quam certò ſcit eſſe iniquam; ſicut enim per ſe malum eſt jubere occidi innocentem, ita & hæc juſſa exequi.

Reſp. 2. In cauſis civilibus, & in iis, in quibus agitur ſolùm de pœnis pecuniariis, ex communi ſententia, Judex poteſt judicare ſecundùm allegata & probata. Quia reſp. habet dominium altum bonorum privatorum, vi cujus poteſt de illis diſponere, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc caſu; ne cum populi ſcandalo forma ſeu ordo judiciorum publicorum evertatur ac impediatur, cujus quidem obſervatio neceſſaria eſt ad pacem & quietem reip. Nam iniqui Judices poſſent impunè contra allegata & probata, prætextu ſcientiæ privatæ, jus recuſare iis, quibus vellent. Deinde nemo civium meritò poteſt ægrè ferre aut queri, ſibi injuriam eſſe factam à Judice per talem ſententiam; cùm videat ſe ab illo juvari non poſſe, neque par eſſe ut Judex potiùs officium deſerat, quàm ſententiam ferat. Denique innocens poteſt hæc bona poſtea recuperare. Tenetur tamen judex in hoc caſu priùs

omni

omni induſtria curare, ut falſitas detegatur, vel ut proceſſus impediatur, imò remittere cauſam ad ſuperiorem, ſi fieri poſſit ſine detrimento boni communis.

Quæſt. III. *An peccat & tenetur ad reſtitutionem Judex, qui reum condemnat ex cognitione injuſtè extorta?*

Reſp. Affirm. *Ita Covarruv. Sot. Gomez, Leſſius, Suarez, Delugo, & alii.* Quia injuriam, quam fecit, notitiam injuſtè extorquendo, continuat hac utendo, & dat injuſtè cauſam damni, quod ex illa ſequitur. Præterea confeſſio injuſtè extortâ eſt injuſta, & ſic nullum dat jus; nec ex ea procedi poteſt, cùm injuſtum ſit medio injuſto uti.

Confeſſio autem criminis injuſtè extorquetur. 1. Si Judex reum interroget, nulla præcedente infamia, vel ſemiprobatione, aut ſine indiciis competentibus. 2. Si tormentis vel eorum metu elicuit confeſſionem ſine indiciis ſufficientibus ad torquendum. Nec refert, quòd confeſſio fuerit poſtridie ratificata, quia cum fuerit irrita, nulla eſt ratificatio ex ea orta. 3. Si perſona non poterat torqueri ob ætatem, vel infirmitatem, vel privilegium ac dignitatem. 4. Si dolo, v. gr. promiſſione impunitatis inductus eſt reus ad confitendum, nam tunc ei facta eſt injuria.

Quæſt. IV. *An licet Judici munera à partibus accipere?*

Reſp. 1. Non licet Judici quidquam accipere pro ferenda ſententia ſive juſta, ſive injuſta. Non pro juſta: quia ex juſtitia eam debet, & ſic venderet quod ſuum non eſt, ſed quod alteri debitum eſt; & acciperet contra jus quod alter habet, ut jus ſuum obtineat ſine ſuo ſumptu. Ideoque ſic accepta reſtituere tenetur, cùm nullum habet titulum retinendi, non enim hæc liberaliter & omninò voluntariè donantur, ſed ad vexationem injuſtam redimendum. Neque pro injuſta, ut patet; nam (ut ait S. Auguſtin. epiſt. 54.) *Cum judicia & teſtimonia, quæ nec juſta & vera vendenda ſunt, iniqua & falſa venduntur, multò ſceleratiùs utique pecunia ſumitur, quia ſceleratè etiam quamvis à volentibus datur.* Et ſic accepta reſtituere tenetur, quia accipiendo injuſtè agit contra officium; & Clerus Gallican. ann. 1700. oppoſitum damnavit. Spectato autem ſolo jure naturali, & ante omnem ſententiam reſtitutio fieri debet ei, qui dedit, juxta illud S. Auguſtin. epiſt. cit. *Recipe quod mihi, dum tibi malè adeſſem, dediſti.*

Reſp. 2. Neque licet Judici munera liberalia, & ſponte ac ſine ullo onere oblata à partibus accipere: quia id prohibetur jure communi humano laicis, L. 18. §. *de offic. Præſid.* & l. 6. §. *de offic. Proconſ.* & *Authent. Ut Judices ſine quoquo ſuffragio.* Eccleſiaſticis verò, cap. 10. *de vit. & honeſt.* & c. 11. *de reſcript. in 6.* Immo, ut docet Delugo, etiam jure naturali, ſi munus ſit magni momenti, tum ob ſcandalum, tum ob periculum morale pervertendi juſtitiam, quod quiſque vitare tenetur; nam moraliter loquendo, fieri non poteſt, ut ob donum illud non propendeat in favorem donantis; idque judicari debet à communiter contingentibus. Hinc illud Deuteron. 16. *Non accipies perſonam, nec munera; quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba juſtorum. Juſtè quod juſtum eſt, perſequeris.* Et Eccli. 20. *Dona excæcant oculos Judicum.* Adde quod dans, ſæpe non det omnino ſponte ac liberaliter, ſed quia timet ne Judex alioqui plus faveat parti adverſæ, aut moras trahat, ſicque dat pro actu ex juſtitia debito. Cum autem diſſentiant Doctores circa obligationem reſtituendi ante omnem ſententiam munera ſponte ac liberaliter, nec ad vexationem injuſtam redimendam donata; confeſſor debet ſemper judicem obligare ad talem reſtitutionem: tum quia fortè ad eam jam tenetur ex conſcientia; tum quia tali pœna dignus eſt, & per eam avocandus eſt à relapſu.

Nota. Sunt qui excipiunt leviora munuſcula, in quibus corruptionis periculum abeſt, quæ ex urbanitate offeruntur, nec niſi quaſi inurbanè recuſarentur. Quia ceſſat ratio prohibitionis; & libr. 18. §. *de offic. Præſid.* & cap. 11. *de reſcript. in 6.* Judex delegatus poteſt recipere *eſculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus.* Sed multi docent Judices ſæculares nihil omnino poſſe à partibus recipere, eo quòd leges digeſt. correctæ ſint per jus authenticorum, quo prohibetur Judicibus univerſaliter munera accipere. Auth. *Ut Judices ſine quoquo ſuffragio.*

Quæſt. V. *Quid Judici ſervandum circa Inquiſitionem?*

Nota. Triplex eſt Inquiſitio. Prima Generalis, quando in genere quæritur, an leges ſerventur. Secunda Specialis, cum de certa perſona & certo crimine inquiritur. Tertia Mixta, cùm inquiritur generatim de perſona, & ſpecialiter de crimine, vel econtra.

Reſp. 1. Judex & Magiſtratus nulla data occaſione ex ſuo officio poteſt ac debet facere inqui-

inquiſitionem generalem, ex cap. 1. *de offic. Judic.* Quia ex officio tenetur proſpicere bono communi, occaſionem criminum tollendo, crimina puniendo in aliorum exemplum, & aliundè nemini fit injuria.

Reſp. 2. Quando crimen eſt publicum, ſed author ignoratur, Judex debet quærere in genere quis patravit: nam id exigit bonum publicum: alioqui ſceleſti homines ſpe impunitatis invaleſcerent, & crimina multiplicarentur.

Reſp. 3. Non licet Judici contra aliquem facere inquiſitionem ſpecialem tendentem ad punitionem, niſi præceſſerit infamia, vel ſemiprobatio, vel aliquid quod juſtam det cauſam, ex cap. 21. & 23. *de Accuſat.* & eſt communis ſententia. Nam per illam inquiſitionem quis ſuſpectus & infamis redderetur.

Quæſt. VI. *Quænam requiruntur ad ſubjiciendum torturæ reum?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, illæ torturæ ſunt injuſtæ, quas ſuſtinere eſt reo moraliter loquendo impoſſibile, ſpectatis viribus & complexione. Unde non poteſt Judex ex confeſſione ſic extorta procedere. Peccat etiam graviter, ſi non priùs alias omnes mitiores detegendæ veritatis vias tentet, quàm torturæ ſubjiciat; cùm hoc ſit poſtremum medium in defectu aliorum, damnoſum & valde periculoſum.

Reſp. 2. Ad torquendum reum, qui jure non prohibetur torqueri, ex communi requiruntur probationes vel indicia de commiſſo gravi crimine, digno pœna mortis, tali medio & cruciatui congruentia; ita ut ſola confeſſio rei ad plenam probationem deeſſe videatur. Nam tortura inſtituta eſt ad ſubſidium probationis, cùm argumenta & indicia ſunt valdè magna, necdum tamen ſufficientia, ut ſic plena probatio eliciatur.

Porrò prohibentur torqueri, niſi in criminibus exceptis, viri illuſtres, vel in magna dignitate conſtituti, Doctores, milites, ſenes, impuberes, prægnantes, & nondum confirmatæ à partu.

Reſp. 3. Semel tortus, ſi nihil eſt confeſſus, non poteſt iterum torqueri, niſi nova crimini indicia ſuperveniant, quia per torturam priora eliſit. Si verò crimen in tortura faſſus, extra eam revocet coram Judice, reperitur tortura, quia per talem revocationem indicia non ſunt eliſa, & alioqui tortura ſemper eſſet inutilis. Si verò tertiò tortus ac confeſſus, tertiò retractet, abſolvendus eſt: quia præſumendum eſt vi tormentorum coactam fuiſſe confeſſionem falſam. Excipiunt aliqui, niſi indicia ſint graviſſima; quæ violentam præſumptionem pariant, crimen malitioſè à reo negari.

Quæſt. VII. *An ſententia Judicis obligat in conſcientia?*

Reſp. 1. Sententia juſta ſemper per ſe obligat in conſcientia. *Eſt communis ſententia.* Quia eſt præceptum legitimum ſuperioris, & uſus poteſtatis legitimæ, cui qui reſiſtunt, Dei ordinationi reſiſtunt, & ſic ipſi ſibi damnationem acquirunt.

Reſp. 2. Secundùm communem, ſententia certò injuſta per ſe non obligat. 1. Si conſtet niti falſa præſumptione, aut falſis probationibus, quamvis lata ſit ſecundùm allegata & probata. Quia nulla eſt, cum nitatur falſo fundamento, ideòque nullo: neque enim Judex habet poteſtatem diſponendi de juribus & bonis aliorum, ſed ſolum reddendi unicuique jus ſuum, & declarandi quid cuique debitum ſit. Nec bonum exigit, ut privati amittant reipſa jus ſuum per ſententiam injuſtam. Præterea cum ſententia ſit actus juſtitiæ, cujus eſt ſuum cuique tribuere ad æqualitatem; non valet, nec obligat ſi veritati juſtitia non conformetur. 2. Si ſit injuſta ex omiſſione debiti ordinis juris quoad eſſentialia, & formæ judicialis: quia judex non habet poteſtatem ferendi ſententiam, niſi ſervato juris ordine. *Injuſtum judicium non eſt judicium.* ait S. Thomas 2. 2. quæſt. 70. art. 4. ad 2. Hinc qui per iniquam ſententiam, quam ſciebat eſſe iniquam, accepit bona alterius, tenetur ea reſtituere, nec unquam præſcribere poteſt. Quia ſunt aliena, & poſſeſſor malæ fidei nunquam præſcribit; imo tenetur impenſas & damna compenſare. Qui verò bona fide aliquid accepit per ſententiam injuſtam, quam putabat juſtam, ſi ante tempus præſcriptioni requiſitum cognoſcat fuiſſe injuſtam, reſtituere tenetur accepta, non tamen impenſas, nec fructus bona fide conſumptos, ſaltem ſi iis non ſit factus ditior. Quod ſi ea poſſedit bona fide toto tempore ad præſcribendum ſufficienti, non tenetur reſtituere, quia legitimè præſcripſit.

Sententia tamen injuſta ſervanda eſt, quantum requiritur ad vitandum ſcandalum, perturbationem, & incommoda graviora. Nec licet per vim ſe defendere contra Judicem, & ejus miniſtros, cum ſervatus eſt juris ordo: quia Judex habet jus exequendi ſententiam, quam ſervato juris ordine tulit. Imò nec id licet in praxi, ſi non ſervatus ſit, quando inde perturba-

tio

tio vel ſcandalum ſecuturum eſt, ut plerumque fit.

Quæſt. VIII. *Ad quid tenetur Judex circa pœna impoſitionem?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſi lex pœnam imponit, tenetur Judex facta ſufficienti probatione crimen declarare, & pœnæ per legem impoſitæ executionem procurare: ſi vero lex minetur tantum pœnam, tenetur Judex eam imponere; & executioni incumbere. Nam Judex eſt miniſter & executor juſtitiæ à principe vel rep. conſtitutus, ad curandum ut ſerventur leges; & puniantur crimina; unde ex officio ei incumbit cuſtodia & executio legum, & punitio criminum. Quare non poteſt remittere pœnam lege ſtatutam, niſi in caſibus jure expreſſis aut conſuetudine receptis: nam inferior non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris. Præterea eſt contra bonum commune, quod delicta maneant impunita, aut non ſatis punita; nam eſt moralis occaſio ut multiplicentur. Imò ipſi ſupremo principi non licet condonare crimina niſi aliquando ex juſta cauſa, alioqui occaſionem præberet patrandi crimina, & iis cooperaretur, cùm maxima peccandi illecebra ſit impunitas, ſicque magnum reip. damnum inferret. Judex verò ne quidem poteſt minuere pœnam, etiamſi actor conſentiat, niſi quando delinquentis ætas, infirmitas, vel modus delinquendi gravitatem criminis minuens, aut juſta aliqua ratio id poſtulet; vel id ad bonum commune pertinere, dictat epicheja. Item non ei licet, ſaltem ordinariè augere pœnam lege ſtatutam, alioqui injuriam inferret reo, à quo majorem pœnam exigeret, quam ex lege deberet: nam lex pœnam ſtatuens, eo ipſo Judicis poteſtatem reſtrinxit, ne graviorem imponeret. Aliquando tamen poteſt augere pœnam propter extraordinarias circumſtantias, quæ crimen multum aggravent, ut ſi crudeliſſimo genere mortis patratum fuiſſet homicidium, &c. Quia lex ſtatuens pœnam, loquitur de delictis ordinariis, ſeu ordinario modo patratis, nec excludit Judicis providentiam, quantum ad bonum commune, & aliorum exemplum neceſſaria eſt.

§. II.

De Accuſatore.

Nota. Accuſator & denuntiator inter ſe differunt. Nam accuſare eſt deferre crimen Judici ad vindictam ob bonum commune, cum obligatione crimen probandi: denuntiare verò eſt deferre crimen præcipuè ad emendationem rei, vel ob bonum commune, ſine obligatione illud probandi,

Quæſt. I. *An & quis tenetur accuſare vel denuntiare?*

Reſp. Ex communi ſententia, qui ad hoc deputati ſunt, vel ſtipendium accipiunt à rep. ut fiſcalis, & cuſtodes ac vigiles tenentur ex juſtitia deferre crimen, ac proinde ad damna ex omiſſione delationis ſecuta. Item cuſtodes agrorum, nemorum &c. ſaltem quantum neceſſe eſt ad vitandum damnum domini, vel illatum reſarciendum; nam ad id tenentur ex officio; & contractus, ſeu quaſi contractus intercedit inter eos & remp. ſeu communitatem, ut ad id teneantur. Alii verò privati accuſare ſeu potius denuntiare tenentur, etiam citra ſuperioris præceptum, quando crimen eſt noxium reipub. & adhuc pendet in futurum, vel continuandum putatur, ut hæreſis; proditio, falſæ monetæ fabricatio, crimen læſæ majeſtatis, veneficium, publicum latrocinium &c. Nam quiſque tenetur, etiam cum proprio damno, malum communitatis avertere quantum poteſt: pars enim tenetur etiam cum proprio detrimento proſpicere incolumitati totius. Item cum id neceſſarium eſt ad avertendum grave damnum innocentis: nam charitas obligat ad impediendum grave malum innocentis, dum ſine noſtro gravi incommodo poſſumus, quamvis inde malum impendeat reo, quia innocens præferri debet voluntariè nocenti. *Libera eum qui injuriam patitur de manu ſuperbi.* Eccli. 4. Nec tunc præmitti debet ſecreta monitio, niſi certò conſtet per eam malum impeditum iri. Nam in re tanti momenti eligi debet id, quod tutius eſt bono publico vel innocenti: facile enim poſſet talis privatim monitus ſimulare pœnitentiam, & occultè exequi quod ſtatuerat; & quiſque jure naturali obligatur ad defendendum innocentem ab injuria hominis nocentis, etiam cum aliquo damno nocentis, qui ſibi illud imputare debet, cùm aliter ejus injuria impediri nequit.

Qui crimen probare nequeunt, non debent accuſare: quia *ad hoc nullus tenetur, quod non poteſt debito modo perficere*, ait Sanctus Thom. quæſt. 18. art. 1. Sed tunc debet admonere eos, qui malum impendens avertere poſſunt; & ſi hæc monitio ſufficiat ad impediendum damnum, non nominata perſona, à qua illud imminet, non licet eam no-

nominare. Quia neminem licet ſine neceſſitate lædere in fama aut aliis bonis, præſertim privata auctoritate.

Sed ſi delictum ſit occultum, & probari poſſit, ſed ex eo non impendeat damnum, & ſperetur proximus emendandus privatis monitis, & ad debitam ſatisfactionem inducendus; an privato liceat eum accuſare, non præmiſſa monitione ſecreta?

Reſp. Juxta multos non licet: quia tunc ſine juſta cauſa infamaretur proximus, & hoc ſaltem repugnat charitati. Sed S. Thom. in 4. diſt. 19. artic. 3. q. 1. ad 4. poſtquam horum ſententiam retulit, addit: *Vel dicendum ſecundùm alios, quod in accuſatione non agitur ad emendationem peccantis, ſed ad bonum commune, ſcilicet juſtitiam conſervandam per punitionem delinquentis. Et ideò accuſatio in judicio bona conſcientia poteſt fieri, etiamſi monitio non præcedat. Nec eſt contra præceptum Domini, quod intelligitur, quando agitur ad emendationem peccantis.*

Quæſt. II. *An accuſator aliquando tenetur deſiſtere ab accuſatione?*

Reſp. Tenetur quando deprehendit accuſatum eſſe innocentem; vel cùm crimen incipit eſſe dubium, & tale remanet poſt diligentem veritatis inquiſitionem; vel cùm videt ſe probare non poſſe, tunc enim injuriam inferret, ſi pergeret in accuſatione; nam quiſque jus habet ne accuſetur crimine falſo, aut dubio, aut etiam vero, quod probari nequit, nam fruſtra accuſaretur, & ſic ſine cauſa ei inferretur infamia.

§. III.

De Teſtibus.

Suppono ad legitimam & plenam in judicio probationem regulariter requiri & ſufficere duos teſtes, ut conſtat ex omnium ſententia & praxi, & Matth. 17. *In ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum.*

Dico, *regulariter*; nam aliquando unus ſufficit, ut ad impediendum matrimonium cap. 25. *de ſponſalib.* Item ad leviores pœnas: unde ex teſtimonio publici cuſtodis mulctari ſolent furantes ligna in ſylva communi, & in religionibus leves pœnitentiæ imponi ſolent ex unius teſtimonio: quia in iis ita expedit facere ad bonum commune. *Ita Delugo.* Aliquando verò duo teſtes non ſufficiunt, ut in teſtamentis &c. Teſtes autem debent ſenſu externo percepiſſe id, de quo teſtantur, & de eodem facto cum iiſdem circumſtantiis deponere, & eſſe omni exceptione majores, hoc eſt, contra quos nihil jure opponi poſſit, cur non ſit ad teſtificandum admittendi.

Sunt autem aliqui qui jure rejiciuntur, nimirum. 1. Servus. 2. Mulier jure canonico in criminalibus, ſed in jure civili in omni cauſa admittitur. 3. Minor 20. annis in criminalibus, in civilibus autem impubes. 4. Inimicus. 5. Conſanguinei, & domeſtici actoris, exceptis quibuſdam caſibus apud Leſſium. 6. Infames. 7. Perjuri. 8. Socii criminis. 9. Perſona vilis & inops, de qua ſuſpicio eſt facile poſſe corrumpi, ſecus ſi honeſta ſit. 10. Delirus ſemifatuus. Ex quibus tamen ii, qui ſolo jure poſitivo ſunt ad teſtificandum inhabiles, poſſunt admitti in criminibus exceptis, ut hæreſi, crimine læſæ majeſtatis, falſæ monetæ, maleficio, furto famoſo &c. item quando delictum eſt commiſſum eo tempore, & in eo loco, ubi copia teſtium haberi nequit, ut in campo, ſylva, cubiculo, nocturno tempore.

Quæſt. I. *An & quando quis tenetur teſtificari?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, eſt obligatio ſub mortali. 1. Cùm hoc neceſſarium eſt ad avertendum grave malum impendens ſpirituale vel temporale publicum vel privatum innocentis, quamvis id non requiritur à Judice. Nam nunc tenemur denuntiare, ut dixi, & charitas graviter obligat ad proximum ab injuſto damno liberandum, & ad damnum injuſtum proximi impediendum. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 70. articul. 1. addens: *Si ejus teſtimonium non requiratur, tenetur facere quod in ſe eſt, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc poſſit prodeſſe. Dicitur enim in Pſalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate; &* Proverb. 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem . . . . . Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre teſtimonium, niſi cùm à ſuperiore competitur ſecundùm ordinem juris. Quia ſi circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc ſpeciale damnum naſcitur; vel ſi immineat periculum accuſatori, non eſt curandum: quia ipſe in hoc periculum ſponte ſe ingeſſit. Alia autem ratio eſt de reo, cui periculum imminet, eo nolente.* Si tamen accuſator ex obligatione accuſarit, v. g. quia crimen reipub. vel religioni directè perniciosum erat, quale eſt hæreſis, conſpiratio contra principem: tunc debet ejus damnum vera teſtificatione averti.

2. Po-

1. Poſito præcepto ſuperioris, vel judicis, exceptis caſibus mox dicendis. Nam omne præceptum juſtum obligat in conſcientia, & bonum commune id exigit; alioquin enim crimina ſæpius impunita manerent, & juſtitia non poſſet adminiſtrari, cum gravi reip. detrimento.

Porrò ſecundùm multos teſtis legitimè interrogatur, ideoque tenetur teſtificari, quoties præceſſit vel accuſatio, vel denuntiatio, vel querela ab alio porrecta; nec ad hoc requiritur (licet à fortiori ſufficiat) infamia delinquentis, aut ſemiprobatio, aut indicia, ſicut requiritur ut reus ipſe legitimè interrogetur. Quia bonum commune poſtulat ut Judex habeat tunc jus interrogandi: nam alioqui nunquam poſſet puniri crimen certum, cujus auctor eſt occultus, & ſic plurima crimina forent impunita, quod eſt contra bonum publicum. Plus autem requiritur, ut quis teneatur teſtari contra ſeipſum, quam contra alium extraneum; poteſtque facilè haberi ſemiprobatio abſque confeſſione rei, quæ vix ac ne vix quidem habetur abſque teſtimonio teſtis.

Reſp. 2. Etiam poſito præcepto & monitorio, non tenentur ex communi ſententia teſtari nec deferre. 1. Qui rem norunt ex confeſſione ſacramentali. 2. Qui rem accepit ſub ſecreto naturali, conſilii vel auxilii petendi cauſa, ut Advocatus, Theologus, Medicus, Obſtetrix, Chirurgus &c. Nam tunc eſt obligatio naturalis ſervandi ſecreti: alioqui peccatores à conſilio petendo averterentur; unde deſperatio & multa mala ſequi poſſent; nec tunc eſt intentio Judicis ut reveles, cùm bonum publicum & conſervatio ſocietatis civilis exigat ſecretum ſervari. Excipe niſi teſtificatio neceſſaria ſit ad avertendum imminens grave damnum communitatis, vel privati innocentis; tunc enim teneris aperire ſecretum etiam juratum, quod tunc non obligat, cùm ſit de re illicita. Nam quiſque tenetur, ſaltem ex charitate, impedire grave damnum publicum, vel privatum innocentis, qui reo præferendus eſt. *Ita commun. cum S. Thom.* Alii autem qui delictum viderunt, vel ab aliis audierunt, & poſtea jurant non revelaturos, tenentur obedire præcepto, etiamſi non agatur de damno aliorum avertendo: nam qui ſecluſo juramento vel promiſſione tenetur revelare, adhuc tenentur non obſtante juramento, quod tunc non obligat, cùm ſit de re illicita & contra jus ſuperioris. 3. Qui rem accepit à viris non fide dignis, quia hæc teſtificatio nullam in judicio faceret fidem. 4. Si ſcias alterum non peccaſſe mortaliter: nam mens Judicis eſt inquirere de delicto graviter culpabili. 5. Si ex tua teſtificatione tibi vel tuis immineat grave damnum, niſi bonum publicum eam exigat, vel niſi privatum damnum alienum impediendum tuo longè prævaleat, ita ut ſecundùm regulas prudentiæ & charitatis tenearis illud ſubire. Nam leges humanæ ordinariè non obligant cum gravi nocumento ſeu damno. 6. Pater, filius, maritus, uxor, fratres, ſorores, conſanguinei vel affines delinquentes uſque ad ſecundùm gradum juxta aliquos, & juxta plures uſque ad quartum, ex cap. *Si teſtes* 4. *quæſt.* 3. referente legem Jul. 4. §. *de teſtib.* tum quia bonum commune requirit, ut conſervetur pax, & vitentur odia ac diſſenſiones in familiis: tum quia ordinariè id fieri nequit ſine gravi damno revelantis ob conjunctionem. Excipe ſemper crimina læſæ majeſtatis, hæreſis, veneficii, aliave, quæ communitati grave damnum afferrent, niſi revelarentur.

An autem famuli ac domeſtici eximantur à teſtimonio ferendo contra dominum, controvertitur. Sed in hoc ſtandum eſt praxi fori contentioſi, in quo ſi illorum exceptio non admittatur, teſtari tenentur.

7. Quando per mandatum intenditur ſolum emendatio rei, vel ſatisfactio partis læſæ, qui novit crimen, non debet illud aperire ante præmiſſam monitionem, niſi conſtet non profuturam. Nam præceptum correptionis fraternæ tunc urget; & cùm ſit juris naturalis ac divini, ejus obligationem tollere nequit præceptum humanum. Quod ſi reus monitus reſipuit, & ſatisfecit, non licet eum denuntiare. Quia diffamaretur proximus ſine juſta cauſa; nec ſuperior cenſetur velle tunc revelationem, cùm jam ejus intentioni ſatisfactum ſit. Si verò Judex intendat punitionem, ſecundùm multos tenetur ſubditus reum patefacere etiam poſt ejus emendationem, quia bonum commune id exigit; alioqui enim crimina ſæpe manerent impunita, & ſic in perniciem reip. multiplicarentur.

8. Monitorium non obligat ad revelationem ipſum auctorem criminis, nec cooperatores; poſſunt tamen per cenſuras compelli ad ſatisfaciendum parti læſæ.

9. Si crimen per illatam injuriam, v. gr. litteras aperiendo, cognoviſti: quia hæc injuria conventioni de ſecreto ſervando æquivalet, nullum jus ex injuria oritur.

Nota. Qui intra tempus in monitorio

præſcriptum non revelavit, cùm debuiſſet; peccavit mortaliter, & excommunicationem latam contrahit, teneturque quàm primum commode poterit, revelare, ſi hoc adhuc prodeſſe poteſt. *Eſt communis*. Quia non ceſſat obligatio ceſſante termino, quando terminus non ad finiendam obligationem, ſed ad eam ſollicitandam apponitur, quando hic fit. Et talis adhuc manet in peccato inobedientiæ, & poteſt obedire præcepto: ergo tenetur.

Quæſt. II *Quandonam teſtis peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. In his caſibus. 1. Si affirmet ut verum id, quod non certò novit. 2. Si dum teſtari tenetur, occultet ſe, ne interrogetur. 3. Si Judici legitimè interroganti non obediat. 4. Si veritatem occultet, cap. 1. *de crim. falſ.* 5. Si pro dicenda veritate pretium accipiat; non tamen pro labore itineris, impenſis, vel lucro ceſſante. 6. Si falſum teſtetur, quod eſt grave ſcelus, ex Proverb. 6. *ſex ſunt quæ odit Dominus..... teſtem fallacem*, & cap. 21. *Teſtis mendax peribit*. Præter perjurium peccat contra juſtitiam, & tenetur reſarcire omnia damna inde ſecuta; imo & revocare teſtimonium cum pari ſuo damno, & periculo etiam vitæ, ſi accuſatus de ea periclitetur, & retractatio putetur profutura. Quia per injuriam eſt cauſa efficax periculi, & damni alterius; & in damno æquali melior eſt conditio innocentis, ejuſque potiùs habenda ratio. Hinc etiam qui alium induxit ad falſum teſtimonium, tenetur ex juſtitia eum monere, ut illud revocet: quod ſi noluerit, tenetur qui induxit, rem totam aperire Judici, etiam cum periculo vitæ; ſi innocens illud ſubeat, & ſpes ſit, retractationem profuturam; quia eſt cauſa injuſta talis periculi & damni.

Porrò teſtis; qui bona fide teſtificatus eſt falſum, tenetur ex juſtitia ſuum teſtimonium retractare, ſi ex eo ſequatur damnum alteri. *Ita Molina, Leſſius, Delugo, & alii*. Quia quiſque tenetur ad procurandum, ne ex ſua actione ſequatur aliis damnum injuſtum.

Peccant ſimiliter contra juſtitiam; & tenentur de damno, qui falſa inſtrumenta conficiunt, aut vera adulterant, & iis ad pervertendum judicium utuntur. Item qui aliquam ſcripturam, vel ſyngrapham, aut apocham adulterat, peccat mortaliter etiamſi iſta fiant ad manifeſtam injuriam propulſandam, & ſuum jus certum recipiendum; quia iſta faciens decipit remp. in re gravi, ac nocet publicæ fidei: unde id graviter legibus vetitum eſt. Hoc tamen caſu non tenetur ad reſtitutionem, cùm habeat jus certum ad rem hac via acceptam. Idem dic de eo, qui ſcripturam publicam amiſit, ſi pro ſua indemnitate aliam ſimilem efficiat: nam ejuſmodi ſcripturarum falſificatio eſt valde perniciosa reipublicæ, cujus maximè intereſt, ne falſificentur ſcripturæ, vel ſigilla publica; alioquii magna ex parte periret fides actuum publicorum, & hoc licitum eſſet. Quare lex id vetans, cùm juſta ſit & in materia gravi graviter obligat.

Quæſt. III. *An tenetur ad reſtitutionem, qui à Judice etiam in generali citatus ſe occultat, vel teſtimonium fraude declinat, vel veritate reticet?*

Reſp. Communior ſententia aſſerit. Quia reſp. imponit onus ac officium ferendi teſtimonium poſt citationem; & ſic qui aliquid ſcit, tenetur ex officio ſibi impoſito tamquam publica quædam perſona veritatem teſtari, ſicut qui à rep. invitus conſtitueretur Judex, teneretur ex juſtitia judicare. Præterea lex ac juſtum præceptum Judicis tribuit actori ac reo jus ad teſtimonium alterius, ſicut ſententia juſta tribuit ad bona alterius. Alioquin quilibet ſæpe fruſtra jus haberet implorandi auctoritatem Judicis. Quare ſi teſtis veritatem taceat, injuriam facit, & ſic tenetur reſarcire damnum inde parti læſæ ſecutum.

Item qui ſubtrahit, ſupprimit, lacerat, vel tradere renuit inſtrumenta alteri profutura ad ſuum jus obtinendum, tenetur damnum reſtituere, cap. *Si quis* 12. quæſt. 2. etiamſi ſit in favorem adverſarii; ex cap. 4. *de teſt. cogend.* ubi Alexander III. ait: *Quòd nemo debet adverſario inſtrumenta ſubtrahere: & quòd tam ille qui ſubripit inſtrumenta, quàm qui adverſario parem advocationis copiam ſubtrahit, iniquam oſtendit à ſe litem foveri, & experiri debet in ſe judicis auctoritatem eluſam.*

Quòd ſi fugias, vel te occultes antequam citeris ad teſtificandum, juxta multos peccas etiam contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Sed hoc negant alii, eo quod jus, quod oritur parti ex tuo teſtimonio, procedat ex ſolo præcepto, & præceptum non obligat antequam impoſitum ſit. Peccas tamen, ſaltem contra charitatem: nam hæc obligat ad impediendum grave damnum injuſtum proximi, cùm poteſt impediri, ſaltem ſine gravi noſtro damno.

§. IV.

§. IV.

De Reo.

Quæſt. I. AN *Reus tenetur fateri veritatem?*

Reſp. 1. Si reus non interrogetur legitimè ſeu juridicè, non tenetur fateri ſuum crimen; ſed poteſt Judicem eludere, abſque tamen mendacio. Quia Judex non habet jus interrogandi reum, niſi cùm procedit juridicè. Ut autem interrogetur juridicè ſeu ſecundùm ordinem juris, requiritur ut præceſſerit vel infamia, vel indicia competentia, vel ſemiplena probatio, ſeu aſſertio unius teſtis omni exceptione majoris, ex cap. 21. & 24. *de accuſat.* Quamvis juxta multos ad interrogandos teſtes ab accuſatore productos ſufficiat accuſatio. Quare Judex debet reo aperire ſtatum cauſæ, probationes, indicia, teſtes, ut ſciat ſe juridicè interrogari; & ut ſi quid contra habeat, poſſit opponere.

Reſp. 2. Reus à legitimo Judice juridicè interrogatus, tenetur ſub mortali apertè veritatem & crimen ſuum fateri, etiamſi morte plectendus ſit, alioqui eam vitaturus. Ita S. Thom. 2. 2. q. 69. art. 1. Covarruv. Cajetan. Navarr. Sot. Toletus, Azor, Leſſius, Sanchez, Layman, Turrian. eſtque communis ſententia, [illegible] Delugo, contra alios docentes non teneri, ſi aliàs ſit ſpes evadendi; ſecùs ſi abſit.

Prob. Quia Judex in hoc caſu habet jus interrogandi, & exigendi veritatem ob bonum publicum: ergo reo ineſt obligatio eam fatendi, facitque contra jus Judicis, auctoritatem & juſtitiam publicam, ſi eam occultet. Nam jus in Judice ad interrogandum reum, exigendamque ab eo veritatem, & obligatio in reo ad illam clarè detegendam, ſunt duo correlativa, quorum unum ſine alio eſſe nequit. Et verò ſi reus non teneretur veritatem fateri, non poſſet juſtè torturis adigi ad eam confitendam, cùm iniquum ſit torturis compellere aliquem ad id, ad quod non tenetur. Præterea quiſque ſub mortali tenetur ſuperiori legitimè præcipienti obedire in re gravi; at Judex eſt ſuperior, & legitimè præcipit, dum ſecundùm juris ordinem interrogat reum. Unde Catech. Roman. de octavo præcepto ait: *De reis autem & ſontibus vult eos Deus verum confiteri, cùm ex judicii formula interrogantur.* Jam verò præceptum humanum juſtum, cui per ſe conjunctum eſt periculum mortis, obligat cum tali periculo; alioqui numquam per ſe obligaret. Item præceptum humanum obligat cum periculo vitæ, dum ſit ob bonum commune grave & neceſſarium. Bonum autem commune exigit, ut crimina puniantur, & ut reus juridicè interrogatus verum fateatur: alioqui ſæpe judicia eluderentur cum magno reip. damno, & multa crimina impunita manerent, unde facilè pullularent. Et diſcrimen eſt inter reum & teſtem: quòd hic ſit innocens, non ille.

Neque dicas Judicem habere jus præcipiendi reo ad mortem condemnato, ne fugiat è carcere, & tamen reo licet fugere. Nam ſi Judex habet jus reo hoc præcipiendi, & revera præcipiat, tunc non licet reo fugere; quia præceptum juſtum ac legitimum violare per ſe illicitum eſt, ideoque nequidem mortis vitandi cauſa licitum eſſe poteſt. Sed hoc præceptum non eſt neceſſarium bono communi, ſicuti eſt præceptum clare confitendi veritatem, quia facilè hæc fuga alteri impediri poteſt.

Neque etiam obſtat, quod teſtes à Judice interrogati veritatem revelare non tenentur, ſi inde ſibi aut ſuis grave detrimentum timeant. Nam tunc jus judicis in tali caſu non ſe extendit erga teſtes, ſicut erga reum, niſi hoc neceſſarium ſit ad impediendum grave damnum communitatis: teſtes enim utpote innocentes, jus habent vitam, bona ſua & conſanguineorum conſervandi; non autem reus ob crimen à ſe patratum & ſemiplenè jam probatum.

Denique reus non poteſt evadere niſi mentiendo, omne autem mendacium in judicio juſto circa crimen, eſt mortale, cùm ſit in re gravi & contra juſtitiam. *Ille qui mentitur in judicio ſe excuſando, facit & contra dilectionem Dei, cujus eſt judicium; & contra dilectionem proximi, tum ex parte Judicis, cui debitum negat; tum ex parte accuſatoris, qui punitur, ſi in probatione deficiat.* Unde & *in Pſalm.* 140. dicitur: *ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis*, ait S. Thom. quæſt. 59. art. 1. ad 3. Adde quod à reo exigatur juramentum de dicenda veritate. Quare non poteſt abſolvi reus, niſi veritatem aperuerit ſaltem ante ſententiam: nam quamdiu judicium durat, cenſetur eadem interrogatio Judicis durare, ideoque eadem fatendæ veritatis obligatio, & negatione illa injuſta cauſam injuſtam tuetur. Ita communiter Doctores, teſte Sanchez contradicente.

Imò juxta Cordub. Navarr. Cabaſſut. & alios, etiam poſt ſententiam mortis tenetur. Sed hoc alii negant; niſi neceſſarium ſit ad avertendum grave malum publicum aut privatum, eo quod, ſententia lata, judicium ſit finitum; & finito judicio finiatur rei obligatio ad reſpondendum: nam ceſſat finis interrogationis, qui eſt rei damnatio vel abſolutio. Item, lata ſententia, ceſſat prorſus interrogatio Judicis; imò ipſe jam non poteſt interrogare, quippe qui functus eſt officio ſuo, ex cap. 10. *de fide inſtrument.* & ex l. 55. *de re judic.* ibi: *Judex poſtquam ſemel dixit ſententiam, judex eſſe deſinit.* Neque hæc confeſſio rei neceſſaria eſt ad ſecuritatem conſcientiæ Judicum: nam ſi judicarunt ſecundùm allegata, & probata, ſecuri ſunt abſque tali confeſſione, ſi ſecùs, ea nihil ipſis prodeſt ad ſolatium. Nec inde ſequitur infamia Judici aut aliis, cùm omnibus notum ſit, ſolitos eſſe reos crimina negare. Reus tamen poſt damnationem teneretur crimen fateri, ſi ejus confeſſionem exigeret bonum commune vel ſcandali amotio, vel ſi eſſet periculum, ne quis poſtea innocens eodem crimine accuſaretur & damnaretur: nam charitas exigit, ut proximi damnum grave impediamus, cùm poſſumus ſine noſtro gravi damno.

Porrò conſentiunt Doctores, reum, ſi abſolvatur, non teneri apud Judicem confiteri crimen ſuum, ſed ei ſufficit confeſſio ſacramentalis cum debita pœnitentia, quia jam eſt extra Judicis poteſtatem.

Reſp. 3. Reus interrogatus tenetur etiam complices ſeu ſocios ſui criminis patefacere ſi contra eos ſtent indicia ſufficientia, vel unius teſtimonium, aut infamia, vel ſi ejus crimen ex ſe ſine ſociis fieri nequeat, & bonum commune exigat ut detegantur: nam tunc legitimè interrogatur de illis. Secus, ſi iſta omnia deſint, quia tunc non interrogatur legitimè, ex l. *ultim. Codic. de accuſat.* & cap. 1. *de confeſſis*, niſi crimen exceptum ſit, & in publicam perniciem tendens, ut hæreſis, crimen læſæ majeſtatis, proditio, publicum latrocinium, veneficium, falſatio monetæ, vel committendum ſit in privatæ perſonæ perniciem. Tunc enim tenetur complices patefacere, ſaltem quos non ſcit eſſe emendatos, alioqui non abſolvendus: quia hoc ſaltem charitas exigit. Item tenetur complices detegere, dum legitima conſuetudo obtinuit, ut etiam in privatis criminibus occultis, quæ detegi reipublicæ intereſt, reus de complicibus interrogetur.

Reſp. 4. Reus, qui ad vitanda tormenta falſum crimen ſibi imponit, ob quod ſit morte plectendus, peccat mortaliter. Quia eſt directè & poſitivè cauſa moralis injuſta ſuæ mortis, cùm falſa ſui infamatione directè moveat Judicem ad injuſtam ſui occiſionem, eſtque tam ſui homicida, quàm qui alteri falſo teſtimonio mortem infert, eſt illius homicida. Cùm autem homo non ſit dominus ſuæ vitæ ac membrorum, ei numquam licet dare injuſtè cauſam deſtructionis ejus. Quare non poteſt abſolvi niſi dicta revocet, etiam cum periculo quævis tormenta patiendi.

Quæſt. II. *Quandonam licet reo appellare?*

Reſp. Licet ſi prudenter judicet ſententiam eſſe iniquam, vel quia eſt innocens, vel quia ſi ſit nocens, damnatus eſt ad pœnam juſto graviorem, nec eſt ſervatus ordo juris; nam cuique licet juſtum præſidium contra injuriam ſibi quærere, cap. 53. *de appellat.* At ei non licet, ſi putet contrarium: *cum appellationis remedium non ſit ad defenſionem iniquitatis, ſed ad præſidium innocentiæ inſtitutum*, cap. 6. *de appellation.* Concil. Later. Alioqui faceret injuriam tum judici, cui calumniam imponit, & cujus officium impedit, tum adverſario ſuo, cujus juſtitiam quantùm poteſt perturbat ac impedit. *Iniqua eſt omnis appellatio, ad quam juſtitia inopia non coegit*; ait S. Bernardus lib. 3. *de conſider.* cap. 2. unde injuſtè appellans tenetur omni jure ad impenſas litis, & alia damna adverſario inde ſecuta.

Quæſt. II. *Quid licitum eſt reo circa pœnam & fugam?*

Reſp. Reus juſtè damnatus ad mortem, quam vitare fugiendo nequit, ex communi ſententia tenetur ad locum deſtinatum proficiſci, collum parare, manus apponere, & facere ea, quæ à miniſtro juſtitiæ commodè fieri nequeunt. Quia hæ actiones ſunt neceſſariæ ſaltem moraliter ad executionem pœnæ juſtæ, cùm ſine illis non poſſit ſaltem convenienter & commodè pœna juſta executioni mandari. Unde cenſentur juſtè præcipi a judice per ſententiam mortis, ut conveniente exerceatur juſtitia: & aliunde ſunt de ſe indifferentes, nec ex natura ſua connexæ ſunt cum morte. Non licet tamen reo exequi pœnam mortis aut mutilationis, v. g. venenum haurire, pectus gladio transfigere, ſuſpendio ſe præfocare, ſe projicere è ſcala; quia ſeipſum directè occideret, quod nemini licet, ſicuti nec ſe mutilare; & iſta

cru-

crudelitatem in ſeipſum ſapiunt, ac repugnant juri naturali.

Reſp. 2. Reo etſi verè nocenti licet ante & poſt ſententiam fugere ad vitandam mortem, aut mutilationem, niſi ſe obligaverit ad permanendum. Ita communiter cum S. Thoma, quæſt. 69. art. 4. ad 2. quia non conjicitur in carcerem, ut ibi teneatur ſponte remanere; nam eſſet nimis grave ac durum tale præceptum, ob ſummam hominum ad ſui conſervationem à natura inſitam inclinationem; nec hoc eſt neceſſarium ad bonum commune, nam poteſt facile aliter detineri.

Hinc regulariter licet reo fugere ad vitandam mortem, etiamſi cuſtos carceris grave damnum inde paſſurus ſit; niſi juramento, aut voto, aut ſpeciali promiſſione ſe obligaverit ad permanendum, cùm tunc utatur jure ſuo. Item licet fugere ne capiatur, vel etiam à miniſtro apprehendente ſe excutere; non tamen vim inferre cuſtodi vel miniſtris, percutiendo, vulnerando &c.

Reſp. 3. Multi, imò teſte Delugo, Doctores communiter cenſent, reo licere vitandæ mortis cauſa carcerem effringere. Quia cùm fuga ſit ei licita, licitum eſt etiam medium ad id neceſſarium: neque in hoc reſiſtit formaliter Judici, ſed fugit periculum. Neque vim infert poteſtati publicæ, quia hæc non eſt in vinculis & lapidibus, ſed in Judice & miniſtris.

Negant autem eum tunc violare jus reip. ſed præciſè utitur jure ſuo. Dicuntque leges id ſub capitali pœna vetantes, l. 1. §. *de effract.* eſſe merè pœnales, & ſe habere velut vincula, quæ reum pœnarum metu contineant. Unde non eſt punitio propriè dicta, ſed modus coercendi & retinendi reum, ne fugiat. Delugo verò ait, eas leges quoad mortis pœnam eſſe injuſtas.

An autem aliis liceat ſuppeditare reo inſtrumenta ad effringendum carcerem, negant Toletus, Navarrus, Sot. Valent. & alii, qui tamen fatentur reo licere effringere carcerem, quia iſta ſuppeditare eſt contra bonum publicum exigens, ut cuſtodia publica ſit firma ac tuta. Affirmant Cajet. Salon. & alii, quia licet conſulere reo fugam utpote ei licitam, quidni, & præbere media ad hunc finem neceſſaria? Item licet reo oſtendere viam & modum, quo poſſit elabi. Ergo &c.

Conſentiunt omnes id non licere officialibus & miniſtris juſtitiæ; quia agerent contra officium ſuum, quo tenentur diligenter reos cuſtodire & Judici ſubſervire. Negant etiam omnes, teſte Delugo, licere aliis reum juvare effringendo exteriùs carceres ſeu portas, effodiendo parietes, vel alia ſimilia faciendo, quia cuſtodiam publicam violarent; & alias nihil poſſet eſſe ſatis firmum ac tutum ad cuſtodiam reorum, quod cederet in maximum reip. detrimentum. Si enim non licet effringere portas, vel parietes domus privatæ, minus licebit domus publicæ, per quod publica poteſtas offenderetur. Et quamvis id liceret reo ipſi, propter naturale jus conſervandi vitam, non tamen hoc licebit aliis, quibus id non eſt neceſſarium ad ſui conſervationem.

Reſp. 4. Reo ad mortem juſtè damnato non licet reſiſtere, nec ſe defendere contra Judicem vel executores ſententiæ. Quia reſiſtere poteſtati à Deo ordinatæ ad vindictam malorum, ideoque ſibi damnationem acquirere, ad *Roman.* 13. Deinde Judex ac miniſtri habent jus puniendi reum & exequendi ſententiam, & ſic iis reſiſtendo fieret injuria; nec poteſt eſſe bellum ex utraque parte juſtum, ſecluſa ignorantia invincibili. Ita Sanctus Thom. quæſt. 69. art. 4. addens innocenti injuſtè ſeu contra ordinem juris damnato licere reſiſtere, ſicut licet reſiſtere latronibus, niſi propter ſcandalum vitandum, cùm ex hoc aliqua gravis perturbatio timeretur.

Innocens verò damnatus per ſententiam juſtam in foro exteriori, utpotè latam ſecundùm allegata & probata, licèt carentem veritate, tenetur pœnam patienter tolerare, ſi non poteſt eam vitare ſine reſiſtentia publica & ſcandalo: nam ſemper talis reſiſtentia eſt illicita, quando ſententia juſta eſt ſecundùm allegata & probata: tunc enim Judex utitur legitimè poteſtate legitima, cui non licet reſiſtere; & habet jus exequendi ſententiam. Ita Sot. Malder. Covarr. Vaſquez, Sanchez, Leſſius dicens eſſe ferè communem ſententiam. Quòd ſi damnatus poſſet ſine violenta reſiſtentia & ſcandalo pœnam effugere, tunc non tenetur ad illam ſuſtinendam, cùm ſit verè innocens.

Reſp. 5. Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore juſtitiæ. Imò mortem commerito licet ſe Judici ultrò ſiſtere, & occaſionem juſtitiæ exercendæ offerre. Nam ſicut alteri licet ſuadere Judici, ut publica auctoritate reo juſtam mortem decernat; ita & reo idem licet ad ſatisfaciendum Deo & juſtitiæ publicæ.

Reſp. 6. Ex communi ſententia, damna-

tus ad exilium, vel ad pœnam carceris ſaltem non valde moleſti, tenetur eo ſe conferre; & manere in exilio vel in carcere. Ita S. Thom. Sanchez, Suarez aſſerens eſſe communem ſententiam. Et proinde non licet aliis ſuppeditare ei inſtrumenta ad effringendum carcerem. Item damnatus ad mulctam pecuniariam, tenetur eam ſolvere, etiam antequam exigatur, ſi Judex expreſsè jubeat, ut ſine alia monitione reus eam ſolvat. Quia hæ pœnæ non habent injuſtitiam nec crudelitatem ex hoc præcisè quod à reo executioni mandentur. Reus autem tenetur per ſeipſum exequi pœnam juſtam non nimis acerbam, ad quam à Judice damnatus eſt, præſertim cùm talis pœna, ut eſt carceris, exilii, & mulctæ non egeat executione alterius; nam quiſque tenetur parere juſtæ ſententiæ, & obedire ſuperiori juſta & moraliter poſſibilia præcipienti.

Porrò ſi reus ante ſolutam pecuniam moriatur, tenetur hæres eam ſolvere: nam ſuccedit in eodem onere bonis affixo. Cùm autem Jura dicunt pœnam non tranſire ad hæredem, loquuntur vel de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita vivente reo.

Non pauci cenſent, damnato ad triremes licere fugere, niſi data fuerit fides præſertim jurata remanendi. Quia non tam damnatur, ut ibi maneat, quam ut detineatur; & quia nimis eſſet grave reum obligari in conſcientia ad ſponte manendum, quando fugere poteſt; cùm in triremibus manere ſit res duriſſima, quod extendunt ad perpetuum carcerem valdè moleſtum. Niſi ſit religioſus: nam is ex communi ſententia tenetur manere, quia ex voto obedientiæ tenetur parere Prælato in hac pœna juſta ipſi præcepta.

§. V.

De Obligationibus Advocati.

DIco ſecundùm communem ſententiam: Advocatus tenetur ex juſtitia. 1. Habere competentem ſcientiam, qua valeat ſufficienter juſtitiam & merita cauſarum ſecundùm jura cognoſcere & proponere: cùm pro idoneo Advocato ſe exponat, & ut talis ſtipendia accipiat; alioqui ſe committit periculo graviter nocendi aliis.

2. Suo clienti præſtare diligentiam debitam pro qualitate cauſæ, & fidelitatem, eique indicare cauſæ æquitatem, vel injuſtitiam, probabilitatem obtinendi, & periculum eam perdendi. Nam hæc omnia pertinent ad ejus officium; & ſtipendio conductus eſt, ut utiliter, juſtè & diligenter negotium gerat.

3. Abſtinere ſe à fraudibus, falſis probationibus, conviciis, & aliis injuriis contra partem adverſam: nam ei faceret injuriam.

4. Non accipere ultra pretium juſtum, ſcilicet taxatum: vel ſi non ſit, illud cenſetur juſtum, quod habetur tale judicio prudentum, ſpectata qualitate negotii, peritia Advocati, & labore, quem impendit, ac conſuetudine approbata; nam exceſſus ſupra juſtum pretium eſt injuſtus. Nec ei licet paciſci cum cliente de aliquota parte, ſi vincat, nempè ut pro pretio det, v. g. tertiam vel quartam partem illius, quod ex victoria conſequetur: nam hoc prohibetur l. 13. §. *de Poſt.* ne Advocatus, quia *ſua* res agitur, conetur per fas & nefas victoriam obtinere, & ne fraudibus occaſio detur.

5. Non licet Advocato tueri cauſam, quam ſcit eſſe injuſtam, vel nihil fere habere probabilitatis, ita ut ſemper apud Judices rejiciatur. Nam injuſtum eſt, injuſtitiam tueri, & alios ad eam inducere. Tamen ex cauſis civilibus æque probabilibus, juxta multos, ei licet alterutram tueri, modò cliens de periculo perdendæ litis moneatur. Quia utraque pars habet jus proferendi ſuas rationes in judicio per ſe, vel per alium, & Advocatus ſolum ſui clientis jura proponit, non judicat. Sed limito, modò cliens ſit poſſeſſor, vel ipſe Advocatus judicet clientis cauſam eſſe probabiliorem, aut ſaltem talem viſum iri Judicibus. Nam non poteſt agere cauſam contra poſſeſſorem, quam judicat eſſe dubiam, & talem communiter haberi ac Judicibus viſum iri; quia non ei licet cauſam ſuſcipere, niſi quam talem eſſe judicat, ut eam poſſit probare Judici, & perſuadere ut pro illa ſententiam ferat, hoc enim eſt Advocati officium. At nunc non poteſt talem judicare cauſam, quam cenſet eſſe dubiam; idque certius ac clarius eſt, ſi cauſa ſit contra poſſeſſorem, cùm ipſe ſciat in dubio & pari cauſa meliorem eſſe conditionem poſſeſſoris, ideoque injuſtè eum vexatum iri.

A fortiori in cauſa criminali dubia non licet tueri partes actoris. Quia hic in tali caſu graviter peccat contra reum: ergo etiam Advocatus, cùm conſtet in dubio reum debere abſolvi, ideoque cauſam actoris eſse injuſtam.

Item

Item non licet ſuſcipere cauſam civilem, quam certò judicat eſſe minus probabilem, & talem viſum iri Judici. Nam defenderet cauſam, quam magis judicat eſſe injuſtam, quam juſtam; & induceret Judicem ad judicandum cauſam habenti jus minùs probabile, ideoque ad injuſtè judicandum, conareturque impedire, ne ſententia feratur in favorem ejus, cujus jus cenſet eſſe potiùs ac melius, quippe proinde vincere debet, quod iniquum eſt. Quare Advocatus, antequam cauſam ſuſcipiat, tenetur ejus æquitatem & probabilitatem perpendere, eamque clienti indicare.

Hinc Advocatus peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, 1. Si cùm non ſit ſatis peritus ac idoneus, Advocati officium ſuſcipiat. 2. Si defendat cauſam, quam ſcit eſſe injuſtam; & tunc tenetur compenſare omnia damna inde ſecuta, ſive parti adverſæ, ſive clienti, quam non monuit de injuſtitia cauſæ ab eo ignorata, nam illorum eſt cauſa injuſta, auxilium & conſilium præſtando pro injuſtitia. 3. Si quamlibet cauſam ſine diſcrimine & conſideratione ejus juſtitiæ ſuſcipiat, ſolùm attendens ad formalitatem juris, nihil expendens cauſæ meritum. 4. Si in progreſſu cauſæ iniquitatem deprehendens, non moneat clientem, ut deſiſtat, nec ipſe eam deſerat, licet priùs juſtam putaverit: nam alias ſcienter injuſtitiam tueretur. *Non debet tamen eam prodere, ut ſcilicet aliam partem juvet, vel ſecreta ſuæ cauſæ alteri parti revelet*, ait S. Thom. quæſt. 71. art. 5. 5. Si ob ejus imperitiam, vel negligentiam, vel malitiam cliens cauſa cadat, aut indebitas impenſas faciat, vel aliud damnum patiatur, ex c. ult. *de injur.* Nam horum damnorum eſt cauſa injuſta, ſive committendo, ſive omittendo contra munus ſui officii, ad quod præſtandum ſe tacitè obligavit. 6. Si periculum litis amittendæ non indicet clienti, qui eo cognito non fuiſſet litigaturus. 7. Si cauſæ expeditionem cum damno clientis differat; & poſtponat. 8. Si fundamenta, vel ſecreta cauſæ detegat adverſario. 9. Si in defendenda cauſa utatur aliqua falſitate, proferendo ſcripturas falſas, teſtes falſos, adducendo leges falſas, vel abrogatas, aut doctrinam reprobatam, vel leges veras in falſos ſenſus ſcienter detorquendo &c. 10. Si falſa crimina parti adverſæ imponat, vel vera ſed occulta ad cauſam non pertinentia referat, vel utatur conviciis. 11. Si accipiat pretium juſto majus. 12. Si injuſtam tranſactionem ſuadeat. 13. Si plures cauſas accipit quàm rectè expedire poſſit. 14. Si injuſtis dilationibus & cavillationibus partem adverſam vexet, vel impediat, ne jus ſuum proſequatur. 16. Si ſcripta ſua nimiùm extendat, & vanis ac inutilibus rationibus refertiat, ut majus lucrum acquirat.

Nota. Advocatus tenetur ſub mortali in extrema vel gravi neceſſitate pauperum, gratis eis patrocinari, ſicut etiam Medicus, Chirurgus, & alii operam ſuam gratis præſtare tenentur. Nam quiſque tenetur ex charitate proximo graviter egenti impendere ſubſidium neceſſarium, cùm poteſt ſaltem ſine gravi ſuo damno; alioqui non amat proximum ſicut ſeipſum. *Erue eos qui deducuntur ad mortem; & qui trahuntur ad interitum, liberare ne ceſſes. Si dixeris, vires non ſuppetunt; qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit, & ſervatorem animæ tuæ nihil fallit, redditque homini juxta opera ſua*. Proverb. 24.

§. VI.

De obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris.

Dico. Ii omnes generatim tenentur fideliter ac juſtè exequi ſuum officium; & proinde ſcire omnia quæ ad illud ſpectant, debitamque diligentiam adhibere. Quòd ſi quid faciant, vel omittant contra proprium officium, peccant contra juſtitiam; ideoque tenentur reſarcire damna inde aliis orta. Quæ enim ſunt debita ex officio ad aliorum commodum ſpectante, debentur ex juſtitia, cùm debeantur ex contractu implicito in aſſumptione officii: nam ſuſcipiens officium, hoc ipſo ſe obligat ad id omne, ad quod inſtitutum eſt. Nec excuſantur ob ignorantiam, cap. ult. *de injur.* quia tenentur ex juſtitia ſufficientem ſcientiam, ac peritiam habere, aut officium non aſſumere cum periculo damni aliorum, & *imperitia culpæ adnumeratur*, l. 184. §. *de reg. jur.*

Item peccant, & tenentur ad reſtitutionem, ſi ſtipendium majus eo, quod lege vel conſuetudine taxatum eſt, accipiant. Quia tunc accipiunt pretium operæ juſto majus; cùm pretium taxatum ſit unicè juſtum, & conſiſtat in indiviſibili, ut patet in emptione; nec exceſſus ſponte donatur, ſed dans vult tantùm ſolvere juſtum pretium. Quod ſi ſtipendium non fuerit taxatum, illud ſolùm erit juſtum, quod ſecundùm

dùm communem prudentum æſtimationem eſt æquale operæ ac obſequio præſtito : nam ſi ſit inæqualitas inter pretium & operam, jam eſt injuſtitia. Speciatim verò.

1. Referens peccat, ſi defectu ſtudii, aut diligentiæ ſufficientis malè referat, aut aliquid ſubſtantiale omittat, ſi conetur unius jus magis, quàm alterius exponere.

2. Secretarius peccat, ſi juramentum violet, ſi proceſſus aut ſententiam diligenter non cuſtodiat, vel partibus ſine mandato Judicis oſtendat; ſi teſtimonia non fideliter tranſcribat &c.

3. Tabellio ſeu Notarius peccat, & tenetur de damno, ſi ignoret quæ ad ſuum officium pertinent; ſi inſtrumenta non rectè conficiat: ſi juramentum vel ſecretum violet; ſi in teſtimoniis teſtium, vel dictis ac factis partium aliquid addat, vel detrahat: ſi ſincerè omnia prout ſe habent non ſcribat; ſi miniſtro tranſcriptori cum erroris periculo aliquid committat; ſi facta & inſtrumenta negligenter cuſtodiat, cum periculo damni partium; ſi differat inſtrumentorum expeditionem, ut pecuniam extorqueat; ſi teſtamentum hominis rationis uſu deſtituti ſcribat, ſi teſtes falſos admittat; ſi ſolemnitates neceſſarias in contractibus ex ignorantia, negligentia, vel malitia prætermittat; ſi conficiat inſtrumentum falſum, uſurarium vel injuſtum. Si amiſſo inſtrumento antiquo publico, vel teſtamento, aliud ſimile confingat; ſi teſtimonium aliquod neceſſarium cum alterius damno non exhibeat; ſi parti petenti inſtrumenta ſua vel alia, ſine quibus recuperare nequit id, quod ſibi debetur, occultet, vel tranſumptum neget &c. nam in his omnibus peccat contra officium & juſtitiam, & cauſam damni dat.

4. Procurator peccat, ſi litem injuſtam ſuadeat, procuret, vel ſuſcipiat; ſi ſuadeat reo vel parti, ut veritatem neget; ſi partes ad compoſitionem iniquam adducat; ſi falſos teſtes inducat; ſi differat ac protrahat cauſam, vel petat dilationes ſupervacaneas, aut non petat neceſſarias; ſi falſa vel incerta ut certa proferat; ſi cauſam primò acceptatam, primò non procuret; ſi nomine partis juret ſine particulari ejus informatione cum periculo pejerandi: ſi ſua imperitia, vel negligentia, aliave culpa cauſa ſit cur lis perdatur &c. Vide dicta de Advocato.

5. Apparitor peccat, ſi non ſervet jusjurandum; ſi accepto mandato capiendi aliquem, vel ejus bona, ſpe muneris moneris, ut ſibi caveat; ſi plura negotia expediens in eodem loco, vel eodem die, tantumdem pro ſingulis exigat, quantùm pro diverſis itineribus, vel pro diverſorum dierum expeditionibus acciperet: ſi luſtrans domos aſperiùs agat, ut aliquod munus extorqueat, ſi vim injuſtam aut aliam injuriam inferat; ſi falſum in actis ſuis enuntiet; ſi tempore præſcripto acta juridica ſibi commiſſa non faciat &c.

CAPUT VI.

De obligationibus Ducum & Militum.

DIco 1. Belli Duces graviter contra Juſtitiam peccant, ideoque ad reſtitutionem tenentur, 1. Si vi, vel fraude, dolove milites conſcripſerint. 2. Si ſuos milites invitos aliis Ducibus vendant vel commutent. 3. Si curam eorum, tum quoad corpus, tum quoad animam non gerant. 4. Si abeundi poteſtatem promiſſam denegent. 5. Si militibus ſtipendia debita ſubtrahant, vel minuant, aut potum vel cibum corruptum aut periculoſum præbeant. 6. Si militum furta, rapinas, concuſſiones, ſtupra, & alia crimina, quantùm poſſunt non impediant, nec puniant. 7. Si pagos aliquos majori quàm par ſit militum copia gravent, vel ſi aliquos ob pecuniam acceptam à militum hoſpitio eximant, qui idcirco apud alios incolas mittantur. 8. Si quid accipiant ad impediendas vexationes militum; nam ex officio & juſtitia jam tenentur eas impedire. 9. Si temerè prælium ineant, vel ſine cauſa juſta vitam militum exponunt. 10. Si fortiter non pugnent. 11. Si non habeant completum numerum militum, pro quo ſtipendia accipiunt. Nec licet eis, ad compenſandum ſtipendium priùs ſibi debitum, poſtea in luſtratione militum ficta nomina conſcribere; tum quia compenſatio licitè fieri non poteſt fraude & falſitate: tum quia hoc fieret cum gravi damno ſeu periculo reipubl. ſeu Principis, qui putans ſe habere tot milites, non plures conſcribit vel mittit ad caſtra, unde hoſtes non vincuntur, aut etiam vincunt. 12. Si fidem hoſtibus datam frangant, aut doloſè interpretentur.

Dico, 2. Milites omnes tenentur ſub mortali ex juſtitia, 1. Duci ſeu præfecto militiæ parere, fortiter pugnare, ſtationem ſervare, arcem ſibi commiſſam diligenter cuſtodire, & defendere etiam cum vitæ periculo. Nam ad hæc omnia præſtanda conducti ſunt, & ſtipendia accipiunt. 2. Sine Ducis ſui licen-

tia

tia à caſtris & exercitu non diſcedere; nam ſub hac etiam obligatione conducti ſunt, & aliàs non poſſet haberi ſufficiens numerus ad pugnam paratus. 3. Non diſcedere à militia ante tempus condictum, nam pacta ſervari debent. 4. Suis ſtipendiis contenti eſſe, & neminem concutere, ex Luc. 3. Nihil auferre vel extorquere à non hoſtibus, & ab iis, apud quos diverſantur, nec quidquam exigere præter id, quod à principe conſtitutum eſt, alioqui injuriam faciunt, & tenentur ad reſtitutionem, cùm nullum jus ad iſta habeant. Nec excuſantur eo quòd ſtipendia integrè non ſolvantur; nam hæc ſolutio ſicut debitum, ſpectat ad ſolum Principem vel Duces; Milites enim alendi ſunt ex ærario Principis; nec unus locus præ cæteris gravandus eſt. 5. Sine juſſu Ducis, aut ſaltem poſt ejus prohibitionem damna hoſtibus non inferre, cap. *Miles* 23. quæſt. 5. nam ad hoc requiritur auctoritas publica, cujus Milites ſunt tantùm executores. Nihil auferre vel exigere à ſubditis reipubl. hoſtilis, qui Principi vel Duci aliquid ſolvunt pro redimenda omni exactione & damnificatione: nam hac ſolutione jus acquirunt ad immunitatem ab omni damno & exactione. 7. Semper meminerint ſe obligari legibus divinis & humanis, & ſemper teneri abſtineri ab omni crudelitate, luxuria, ebrietate, blaſphemia, impietate, perjurio, duello, injuria, ſacrilegio &c.

Quæſt. *An qui dubitant de juſtitia belli poſſint aut debeant militare?*

Reſp. Subditi, qui de belli juſtitia dubitant, Principi jubenti parere debent, ac militare. Nam in dubio quiſque tenetur obedire ſuperiori ſuo, cùm hic ſit in poſſeſſione poteſtatis præcipiendi, idque exigat debita ſubordinatio. *Vir juſtus ſi forte ſub rege homine etiam ſacrilego militet, rectè poteſt illo jubente bellare, cui quòd jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum, certum eſt; vel utrùm ſit, certum non eſt: ita ut fortaſſe reum regem faciat iniquitas imperandi; innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi*, ait Sanct. Auguſtin. lib. 22. contra Fauſtum cap. 75. Idem dic de extraneis, qui ante bellum erant ſtipendiarii; quia debent Principi ſuas operas ad militandum, quo jure certo in dubio privari non debet Princeps. Item milites ſubjecti vel conducti juſtitiam belli examinare non tenentur, quamdiu nulla probabilis ratio in contrarium occurrit, quæ ipſis dubium poſitivum afferat. At extranei nondum ſtipendio conducti, belli juſtitiam inveſtigare debent, nec militare, niſi facta inquiſitione, prudenter judicent talem Principem bellum juſtum gerere, alioqui non poſſunt prudenter judicare ſe non peccare militando. Nec eis licet militare ſub Principe, de cujus juſtitia dubitant; quia nulla cogente & excuſante obediendi neceſſitate exponerent ſe periculo graviſſimæ injuriæ aliis inferendæ.

Porrò nemo debet contra proprium Principem aut patriam militare, cùm hoc ſit contra pietatem & fidelitatem debitam.

CAPUT VII.

De Obligationibus Medicorum, Pharmacopœorum, & Chirurgorum.

Dico. Hi tenentur ſub mortali. 1. Habere ſufficientem ſcientiam & peritiam. Nam lex naturalis & humana vetat, ne quis artem, præſertim periculis refertam, quam ignorat, exerceat; & alioquin ſe exponunt periculo graviſſima detrimenta inferendi proximo. 2. Impendere debitam diligentiam ad curandos morbos: nam ad hoc ex officio & pacto ſaltem implicito, ideoque ex juſtitia tenentur. 3. Adhibere remedia tutiora, certiora, aut in horum defectum probabiliora, & quæ citiùs ſanitatem allatura ſunt; tum quia alioqui vitam proximi periculo imprudenter exponerent, tum quia tenentur ex charitate, & ex officio ac juſtitia, meliori modo quo poſſunt, & cum minimo damno ac periculo alios curare; & idcirco eorum opera conducitur. Quod ſi omninò dubium ſit medicamen, nec probabiliter judicetur profuturum, communior docet, inquit Filiuccius, non eſſe dandum. Quia ſi detur, exponitur æger periculo, fortè ſanandus; ſi non detur & mors ſequatur, ea non culpa Medici, ſed violentia morbi eveniet. Si tamen nulla ſit ſpes de ſalute infirmi, nec adſit remedium niſi dubium, de quo ſcilicet dubitatur num profuturum an nociturum ſit, debent illud adhibere: quia ſic infirmi negotium utiliter geritur: nam poteſt curari ſi detur, & verſatur in certo mortis periculo ſi non detur; meliorque eſt ſalus incerta, quam mors certa. 4. Tenentur ſaltem ex charitate ſtatim ægrum monere per ſe vel per alios de periculo mortis, ut ſuæ ſaluti æternæ maturè providere poſſit. Et Concilium generale Lateranenſe IV. cap. *Cùm infirmitas*, de pœnit. diſtrictè præcipit Medicis, ut priuſquam curationem corporis incipiant, infirmos

mos *moneant & inducant*, *ut medicos advocent animarum*. Hanc legem innovavit S. Pius V. conſtit. 2. addendo, ne Medici ultra tertium diem viſant ægrotum, niſi de illius confeſſione ſibi conſtet, cum ſcilicet morbus gravis eſt, vel periculum eſt ne gravis fiat.

Hinc peccant. 1. Si abſque ſufficienti peritia morbos curare tentent. 2. Si debitam curam & operam pro gravitate morbi non impendant. 3. Si medicamenta minus idonea, certa ac tuta, relictis certioribus, vel evanida adhibeant: aut cum certa deſunt, ſed ſuppetunt probabiliter utilia, dent inexplorata explorandi gratia. 4. Si curationem negligant aut protrahant lucri cauſa, aut naturam morbi non ſatis expendant, vel ea non bene perſpecta, temerè adhibeant remedia obvia, aut periculoſa. 5. Si aliquid contra legem Dei ſuadeant. 6. Si ſine juſta cauſa carnium uſum permittant, à jejunio præcepto avertant. 7. Si pauperibus graviter ægrotantibus gratis non opitulentur. 8. Si medicamenta ad impediendam generationem, vel ad fœtum expellendum præbeant, vel doceant. 9. Si optent morborum frequentiam. 10. Si occultos morbos pudendos eorum, quos curant, divulgent. 11. Si mercedem juſto majorem exigant &c.

Mercatorum, Opificum & Operariorum obligationes ac peccata patent ex dictis Contractibus, de Juſtitia, & aliis.

Paucis tamen ruſticorum & opificum obligationes hìc congero: Igitur.

Hi omnes tenentur. 1. Artis aut profeſſionis ſuæ ſufficientem peritiam habere. 2. Illam ſine fraude, negligentia, & cujuſquam damnó exercere. 3. Debitam diligentiam ad opus ſuum perficiendum, & utile aliis ac ſecundum rationabilem eorum voluntatem præſtandum adhibere. 4. Nihil ultra juſtum pretium exigere. 5. Contractus & pactiones in omnibus fideliter ſervare.

Hinc graviter peccant & ad reſtitutionem tenentur. 1. Ruſtici, qui gravi imperitia vel negligentia grave damnum dominis in meſſibus, arboribus, agris, ſylvis, vineis aut animalibus procreant. 2. Coloni, qui dominos ſuos defraudant, non præbendo integram fructuum partem, de qua conventum eſt, vel non niſi de deterioribus frugibus; vel bona dominorum aut jura non curant. 3. Opifices, qui laboribus ſuis vel impenſis parcentes, opus imperfectum ac vitioſum efficiunt. 4. Mercenarii, qui non diligenter laborant toto diei tempore; quo tenentur, & pro quo conducti ſunt.

TRACTATUS
DE JUSTITIA, ET JURE,
ET INJURIIS, ET RESTITUTIONE.

PARS PRIMA.
DE JUSTITIA, ET JURE.

CAPUT PRIMUM.

De Juſtitia.

Nota. Juſtitia ſumitur, pro gratia ſanctificante, quam qui habet, dicitur juſtus. 2. Pro complexione omnium virtutum, ſeu virtute generali. 3. Pro ſpeciali virtute morali, ut hìc.

Quæſt. I. *Quid eſt Juſtitia, prout eſt virtus ſpecialis?*

Reſp. Eſt virtus moralis, perficiens & inclinans voluntatem ad conſtanter ac perpetuo tribuendum unicuique jus ſuum, quod eſt quidquid ei debitum eſt ex jure. Nam jus hic ſumitur non pro jure formali, quod eſt facultas legitima ad aliquid, ſed pro jure objectivo, ſeu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex jure, ſeu debito rigoroſo. Duplex quippe eſt debitum, unum ſimplicis honeſtatis; & eſt illud cujus violatione contrahitur ſolum turpitudo moralis: tale eſt debitum gratitudinis. Aliud eſt debitum ex jure, ſeu debitum rigoroſum, de quo ſolo hìc agitur, & eſt illud, quod ſi non redditur, contrahitur non ſolùm turpitudo moralis, ſed etiam obligatio reſtituendi, vel ſatisfaciendi, vel ſubeundi pœnam, quæ exigi poſſit ab eo cui illud debetur. Juſtitia autem verſatur circa hoc debitum rigoroſum. Unde ejus objectum materiale eſt redditio debiti rigoroſi: formale verò eſt ſpecialis honeſtas hujus redditionis. *Juſtitia ſuum cuique tribuit, alienum non vindicat. Utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem cuſtodiat.* S. Ambroſius, lib. 1. de offic. cap. 24.

Quæſt. II. *Quomodo dividitur juſtitia?*

Reſp. Dividitur in legalem, commutativam, diſtributivam, & vindicativam.

Ju-

Juſtitia legalis eſt virtus inclinans ad tribuendum Communitati, ſeu Reip. debitum, ut debitum Communitati propter bonum commune; ſive ad præſtanda ea omnia, quæ communitati debita ſunt in ordine ad bonum commune. Dicitur legalis, quia habet pro objecto id, quod debetur communitati ratione Legum. Vocatur etiam generalis, quia verſatur circa debitum ex jure communi ſeu generali, quod habet communitas ſive ejus princeps, ad actiones & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc juſtitia eſt vera ſpecies juſtitiæ propriè ſumptæ; nam verſatur circa debitum rigoroſum propriè dictum ut tale: communitas enim & ejus princeps habet verum jus juſtitiæ in ſubditos, ad exigenda ea quæ neceſſaria ſunt vel utilia ad bonum commune. Et viciſſim eſt in ſubditis debitum & obligatio rigoroſa præſtandi ea quæ communitas aut princeps pro ſuo jure exigit in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei, nam ſtare non poteſt communitas ſine tali jure in ſubditos.

Juſtitia commutativa eſt virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigoroſum particularibus vi dominii aut proprietatis, vel pacti aut contractus, alteriuſve tituli particularis, ratione cujus habent jus in re, vel jus ad rem: unde ſpectat jus fundatum in titulo particulari, & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur quia inter actiones, quas moderatur, valdè frequentes & illuſtres ſunt commutationes, hoc eſt, mutuæ utrimque dationes & acceptiones; nam verſatur adhuc circa alias actiones; puta ſimplices tributiones, ut cum, v. gr. datur quod promiſſum eſt liberaliter cum intentione dandi jus ad rem promiſſione acceptata.

Juſtitia diſtributiva eſt virtus inclinans communitatem, ſeu ejus principem & miniſtros ad diſtribuenda civibus bona communia, officia, munera, proportionatè ad cujuſque merita & dignitatem: onera verò communia proportionatè ad cujuſque facultatem & vires. Unde ſpectat non æqualitatem rei ad rem, ſed proportionem rerum ad perſonas ſeu ad perſonarum merita, dignitatem, & facultates.

Juſtitia vindicativa eſt virtus inclinans ſuperiorem ad reum pro merito puniendum. Non eſt omninò contradiſtincta à commutativa & legali, ſed ad utramque pertinet ſub diverſo reſpectu. Nam vindicta debetur læſo & communitati ex officio à principe vel Judice, & ſub hac ratione vindicta pertinet ad juſtitiam commutativam. Item debetur reip. ratione Legum propter bonum commune; reipubl. enim intereſt, & legibus ſtatuitur ut puniantur crimina, & ſub hoc reſpectu pertinet ad legalem.

Porrò violatio cujuſcumque juſtitiæ ſupradictæ eſt peccatum ex genere ſuo mortale, ſecundùm doctrinam omnium, inquit Suarez. Nam quælibet eſt virtus magni momenti, & habet finem graviſſimum, nempe civium pacem, concordiam, charitatem, ſecuritatem, bonum commune &c. Unde ejus violatio in materia gravi, eſt gravis inordinatio.

CAPUT II.

De Jure.

Quæſt. I. Q*Uid eſt Jus?*

Reſp. Jus formale, cui reſpondet debitum rigoroſum, eſt poteſtas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad reſtitutionem, vel ſatisfactionem, vel pœnam, quæ poſſit exigi à læſo.

Dicitur. 1. *Legitima*, id eſt, Lege aliqua conceſſa, vel Legi conformis, vel juſto titulo nixa.

2. *Ad aliquid*, ſcilicet retinendum, obtinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum aut fruendum aliqua re, vel de ea diſponendum.

Quæſt. II. *Quomodo dividitur Jus?*

Reſp. Dividitur, 1. in Jus in re ſeu reale, quod eſt poteſtas legitima circa rem ſibi obligatam & ſuam factam, ideoque dat actionem in rem ipſam, ita ut poſſit res illa vindicari ac repeti ubicumque fuerit; & in jus ad rem, quod eſt poteſtas legitima ad obtinendam, ſibique obligandam rem nondum ſibi obligatam ſeu factam ſuam, ideoque non parit actionem in rem, ſed in perſonam quæ illam debet. Sive jus in re eſt jus, quod quis habet in re, ut jam ſua facta, & dat actionem realem. Jus ad rem eſt jus, quod quis habet ut res aliqua fiat ſua, & parit actionem perſonalem. Actio autem hic eſt jus proſequendi in judicio id, quod ſuum eſt, vel quod ſibi debetur.

Dividitur. 2. in varias ſpecies.

Quæſt. III. *Quænam ſunt ſpecies juris realis?*

Reſp. Sunt dominium, uſus, uſusfructus, ſervitus, emphyteuſis, feudum, pignus & hypo-

hypotheca, quibus affinis eſt poſſeſſio. Hic aliquæ, cæteræ alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

Quæſt. I. **Q***uid eſt Dominium, & quotuplex?*

Reſp. Dominium in genere eſt jus gubernandi, vel diſponendi de re aliqua, tanquam ſua. Unde duplex eſt, juriſdictionis, & proprietatis. Dominium juriſdictionis eſt poteſtas gubernandi ſubditos in illorum commodum, præcipiendo ſcilicet, prohibendo, judicando, puniendo &c. Duplex eſt, aliud politicum ſeu ſæculare, quod eſt poteſtas gubernandi ſubditos in rebus temporalibus, qualis eſt in regibus & aliis principibus: aliud Eccleſiaſticum, quod eſt poteſtas gubernandi ſubditos in ordine ad bonum ſpirituale, qualis eſt in Papa & Epiſcopis &c. Gubernandi actus ſunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo ſolo hic agitur, eſt jus diſponendi de re aliqua tanquam ſua, ſeu ſuo nomine, arbitratu, & auctoritate, niſi lex vel pactum obſiſtat. Quod addo, quia ejus uſus poteſt lege vel pactione impediri: ſic pupillus non poteſt bona ſua alienare, licet ſit eorum dominus, nec debitor pignus, quamvis ſit ejus dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur. 1. In altum, quod habet reſp. ſeu princeps diſponendi de bonis & actionibus privatorum ad bonum commune, & in humile quod quiſque privatus habet diſponendi de ſuis bonis in proprium commodum. 2. In plenum ſeu perfectum, quod eſt jus diſponendi de re & fructibus ejus tamquam ſuis; & non plenum, quod eſt jus diſponendi vel de ſolà re, vel de ſolis emolumentis; unde ſubdividitur in directum, quo quis habet ſolam proprietatem rei ſine jure percipiendi ejus fructus; & inutile, quod eſt jus diſponendi de fructibus & emolumentis rei, non de ipſa re.

Quæſt. II. *Quænam ſubjiciuntur dominio hominis?*

Reſp. 1. Res omnes externæ & inferiores, uſibus humanis ſubjectæ, cadunt ſub dominium hominis jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, beſtiæ, metalla, & alia ſimilia. Ex Pſal. 8. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus.* Nam homo habet à natura poteſtatem diſponendi de illis in ſuum commodum.

Reſp. 2. Ex communi doctorum ſententia, homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. Quia omnes homines jure naturæ ſunt pares, cùm ſint ejuſdem naturæ, ab eodem parente & in eumdem finem conditi. Poteſt tamen homo illud habere jure gentium & civili, ut conſtat ex Scriptura.

Dominium autem in ſervos ſeu mancipia, quatuor modis acquiritur. 1. Jure belli juſti. 2. Nativitate, ita ut qui naſcitur ex ſerva, ſervus fiat. 3. Juſta condemnatione, ut cùm quis ob crimen ſervitute damnatur à Judice. 4. Emptione, homo enim, cùm ſit Dominus ſuæ libertatis, poteſt ſe ipſum vendere. Poſſunt etiam parentes ob graviſſimam neceſſitatem vendere proles non mancipatas: quamdiu enim proles ſunt ſub patris poteſtate, parentes habent jus ex illis percipiendi omnia emolumenta, quæ ipſi de ſe percipere poſſent ſi eſſent ſui juris. Jure tamen civili ſolus pater poteſt vendere prolem, & ſolùm propter nimiam paupertatem, & victus cauſa. Imò in Gallia ne pater quidem id poteſt propter quamcumque neceſſitatem, nam Leges vetant & irritant ejuſmodi venditiones.

Hinc non licet ſervis fugere, ſaltem ſi venditione vel nativitate facti ſint ſervi, modò iis alimenta neceſſaria tribuantur, nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo, ſeipſos Domino ſubtrahunt & furantur, contra jus quod habet in illos, ideoque ei injuriam inferunt. *Servum fugitivum ſui furtum facere, & ideò non habere locum nec uſucapionem, nec longi temporis præſcriptionem, manifeſtum eſt,* lib. 1. Cod. *de ſervis fugit.* An autem juſto bello captis & in ſervitutem redactis ab infidelibus, liceat fugere ad ſuos, controvertitur. Sed inter omnes conſtat non licere, ſi promiſerint ſe numquam fugituros; num jure naturali fides data ſervari debet. *Azor.*

Reſp. 3. Homo non habet dominium vitæ ſuæ, ſed ſolus Deus eſt Dominus vitæ hominum. Ita omnes, ex Sapient. 6. *Tu es, Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem.* Quia homo non poteſt licitè diſponere de ſuo eſſe, illud deſtruendo pro arbitrio; nam non poteſt eſſe Dominus ſui eſſe; quia Dominus, eſt quid relativum, ideoque ad aliud, & dicit ſuperioritatem, quæ nequit erga ſeipſum, quamvis quiſque poſſit eſſe Dominus ſuarum actionum. Item homo non eſt Dominus ſuorum membrorum;

rum; quia non eſt Dominus ſui ipſius, ergo nec membrorum; nam homo eſt omnes partes ſimul, quæ ſuum eſſe componunt & integrant.

Reſp. 4. Ex communi ſententia, neque reſp. ſeu princeps habet dominium vitæ ſuorum ſubditorum, ex Script. cit. Nam Deus ſolus illud habet, cum ſolus ſit creator hominum, qui cùm ſolus dederit eis totum eſſe, ad eum ſolùm pertinet illud eſſe pro arbitrio deſtruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem uſum vitæ ſubditorum in ordine ad bonum commune. Nam poteſt illam in bello exponere, quando id neceſſarium eſt ad bonum commune, & interficere homines ſceleſtos, ut cuſtos tranquillitatis & boni publici; ſicut homo, ut cuſtos vitæ ſuæ, poteſt reſecare membrum putridum, & exponere partem pro ſalute totius.

Reſp. 5. Ex communi ſententia, homo eſt verè Dominus ſuæ famæ & honoris. Nam homo famam propria induſtria, virtute, ac labore ſibi acquirit & auget; poteſt ejus reſtitutionem condonare; & in multis caſibus poteſt ſe ipſum infamare ob juſtam cauſam, verbi gratia, ad ſui humiliationem, ad coercendam ſuperbiam, ad reſtituendam famam alteri, ad Dei miſericordiam commendandam. Non tamen licet ſeipſum infamare ſine rationabili cauſa; nam eſſet contra rectam rationem, & illud, Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine.*

Quæſt. III. *Quænam requiruntur ad acquirendum dominium?*

Reſp. 1. Ad acquirendum dominium rei quæ nullius eſt, ſufficit ſola rei apprehenſio facta animo illam faciendi ſuam: *Quod enim nullius eſt, id ratione naturali, occupari conceditur.* L. 3. §. *de acquir. rer. domin.* Niſi aliter ſpeciali aliqua Lege vel conſuetudine ſtatutum ſit.

Reſp. 2. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet dominium, jure naturæ ſufficit mutuus conſenſus ſigno externo expreſſus, ſed jure poſitivo duo ordinariè requiruntur, ſcilicet titulus, & traditio, ex l. 20. Cod. de pact. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*, Juncta Lege 31. §. de acquir. rer. domin. *Numquam nuda traditio transfert dominium; ſed ita, ſi venditio, aut aliqua juſta cauſa præceſſerit, propter quam traditio ſequeretur.*

Titulus autem eſt fundamentum dominii, ac radix, ſive ratio & cauſa, propter quam dominium alicui competit, ut venditio; per eum tamen non habetur dominium aut jus in re, ſed ſolùm jus ad rem, niſi accedat traditio, quæ eſt veluti conditio requiſita à jure, ut tituli acquiratur dominium. Traditio verò duplex eſt: alia realis, qua res ipſa datur in manus; & alia ficta ſeu civilis, quæ fit per inſtrumentum, ut per traditionem clavium, aut ſimilem aliam actionem Lege vel conſuetudine inſtitutam.

Dixi, *ordinariè*, quia licèt ad acquiſitionem dominii ſemper requiratur titulus, tamen ad eam Lex non requirit traditionem in his caſibus. 1. In hæreditate, cujus dominium acquiritur ſola acceptatione hæreditatis, lib. 23. §. *de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* 2. In legato, cujus dominium acquiritur, ubi primùm hæres hæreditatem adiit, l. 66. §. *de furt.* 3. In beneficiis, in quibus jus in re per ſolam collationem, & acceptationem acquiritur. 4. Ex titulo donationis, venditionis, aliove ſimili acquiritur dominium civitatibus, Eccleſiis, aliiſque ſimilibus piis locis ob ſpeciale privilegium.

Quæſt. IV. *Quomodo acquiritur dominium animalium?*

Reſp. 1. Animalia ex ſua natura manſueta & domeſtica, ut oves, equi, gallinæ, anſeres, boves &c. quantumvis aberrent & fugiant, ſemper remanent prioris domini, nec ſunt occupantis. Ita omnes, *ex inſtitut. de rer. diverſ.* ubi dicitur furari, qui hæc animalia detinet, cùm effugiunt. Nam hæc etiam ſi fugerint, non aſſequuntur naturalem libertatem, cùm naturali ſua indole ſint domeſtica; ac proinde remanent prioris Domini. Quare non licet ea capere vel detinere, nec eorum pelles, ſi extincta ſint. Idem de animalibus ex natura ſua feris vel ſylveſtribus, ut ſunt cervi, lepores &c. quæ ejus, à quo capta ſunt, cuſtodia ſeu loco concluſo coercentur, vel quæ uſu manſuefacta habent conſuetudinem redeundi ex libera vagatione in poteſtatem Domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati &c. Nam tamdiu carent naturali libertate. Animalia autem, quamdiu carent libertate naturali, habent Dominum, & ſic non ſunt occupantis. Præterea tales feræ non minùs poſſidentur à Dominis, quàm aliæ domeſticæ. Hinc non licet capere piſces ex vivario alterius, nec cuniculos aut columbas paſcentes in agro tuo occidere, quamvis poſſis abigere; nec eas illecebris aut fraude in tuum columbarium traducere: alioquin teneris reſtituere, cum habeant Dominum, qui habet jus, ne ex ejus dominio extrahantur, vel occidantur.

tur. Nec obſtat quod cuniculi & columbæ damnum privatis afferant: nam cùm ſint reip. utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus cenſetur à rep. illis imponi hoc ipſo quod ex privilegio vel conſuetudine conceditur columbarium erigi, vel garenam inſtitui.

Si verò ejuſmodi animalia redeundi conſuetudinem amittant, cenſentur recuperaſſe naturalem libertatem, & ſic ſunt primò occupantis. Nam jam nullius ſunt, & jam in ordine ad priorem Dominum perinde ſe habent ac ſi nunquam capta fuiſſent, ut avis quæ ex cavea in liberam aream evaſit, vel piſcis qui è tuo vivario in fluvium tranſiit, *ex Inſtit. de rer. diviſ.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ ſponte, non attractæ ſe ſociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire deſierunt. Examen verò apum quamvis avolet ex alveario tuo, tamdiu tuum manet, quamdiu in tuo conſpectu verſatur, nec difficilis eſt ejus perſecutio. *Inſtitut. de rer. diviſ.* Quod ſi difficile ſit illud ſequi & recuperare, poteſt à quovis capi.

Reſp. 2. Animalia fera & ſylveſtria, ſi antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicujus fuerunt, ſed jam naturalem libertatem recuperarunt, fiunt primò occupantis. *Inſtitut. de rer. diviſ.* & l. 3. §. *de acquir. rer. dom.* Quia, cum naturali libertate gaudeant, nullius ſunt, fiunt primò occupantis, niſi lex ſpecialis vel conſuetudo obſtet. *Porrò quamvis alienum pecus in agro ſuo quis deprehendiſſet, ſic illud expellere debet, quomodo ſi ſuum deprehendiſſet: quoniam ſi quid ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones.* L. 39. §. ad Legem Aquil.

Sed cujus eſt fera læſa, vel laqueo capta?

Reſp. Si feram læſiſti, quantum ſatis eſt ad capiendum, & læſam inſequeris cum certitudine morali eam capiendi, eſt tua. Tunc enim cenſetur amiſiſſe naturalem libertatem per vulnus inflictum, & à te quaſi capta: unde ſi alius eam ceperit, tenetur tibi reſtituere. Item ſi fera laqueo tuo ita capta ſit, ut non ſit evaſura, eſt tua: unde non poteſt ab alio capi, ſicut nec piſcis per tuum rete captus; nam ei ademiſti libertatem, & per inſtrumentum tuum occupaſti: poſſumus enim ſicut manibus, ita & inſtrumentis rem apprehendere, & in poteſtatem noſtram redigere. Quòd ſi fera erat facile evaſura, eſt primò occupantis; quia nondum amiſit libertatem, *ex Inſtit. de rer. diviſ.*

Quæſt. V. *Cujus eſt Theſaurus?*

Reſp. Jure naturali & gentium totus eſt inventoris: nam quæ nullius ſunt, fiunt jure naturali & gentium primi occupantis. Theſaurus autem nullum habet Dominum, nam definitur in Jure, *Vetus quædam depoſitio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam Dominum non habeat.* L. 31. §. *de acq. rer. dom.* Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, ut vaſa, gemmæ, annuli, catenæ aureæ &c. Dicitur autem vetus depoſitio: nam ſi non ſit vetus, non cenſetur theſaurus, ſed res inventa, quæ Domino, & in ejus defectum ejus hæredibus reſtitui debet: qui ſi cognoſci nequeant, impendi debet in uſus pios, quia ſunt bona incerta. *Si quis aliquid vel lucri cauſa, vel metus, vel cuſtodiæ, condiderit ſub terra, non eſt theſaurus, cujus etiam furtum fit.* *L. Nunquam,* §. *de acquirend. rerum dominio.*

Jure tamen civili communi obligante in conſcientia, hæc ſtatuta ſunt de theſauro, 1. Theſaurus totus eſt illius, qui eum in proprio fundo reperit. *Inſtitut. de rer. dom.* Si tamen arte magica ibi inventus ſit, totus pertinet ad fiſcum, ſaltem poſt ſententiam judicis. 2. Qui fortuitò theſaurum in fundo alieno reperit, eſt Dominus dimidii, alterum verò dimidium tenetur ante ſententiam judicis tradere Domino ſpeciali fundi, ſive ſit princeps, ſive privatus, *ex Inſtitut. de rer. diviſ.* quæ diſpoſitio non eſt pœnalis, ſed definitiva proprietatis rerum. 3. Theſaurus de induſtria quæſitus in fundo alieno ſine conſenſu Domini, totus eſt Domini, l. unica *Cod. de Theſ.* Varii tamen putant, inventorem non teneri ante ſententiam judicis tradere niſi dimidium, ob hæc verba Legis ex ea parte pœnalis: *Totum locorum Domino reddere compellatur.* 4. Si theſaurus inveniatur in platea, foro, vel via publica, juxta multos dividi debet cum fiſco; juxta alios totus eſt inventoris.

Nota. In his ſicut aliis ſpectandæ ſunt ſpeciales locorum Leges vel conſuetudines, & ſervandæ. Sic in Gallia theſaurus in alieno fundo repertus, in tres partes æquales dividi debet, quarum una ſit inventoris, altera Domini fundi, tertia dynaſtæ, ſeu alterius juſtitiarii, vel regis, ſi ſolus in loco ſit altus juſtitiarius. Theſauri verò à Domino fundi inventi media pars eſt inventoris, alia dynaſtæ vel regis. Imò circa hoc variæ ſunt in variis provinciis conſuetudines.

Sed quid, ſi in aliqua domo inveniatur pecu-

pecunia occultata; cujus depoſitio non ſit antiqua?

Reſp. Ea non eſt invenientis, cum theſaurus non ſit, utpote non vetus depoſitio: nec ulla Lex eam invenienti tribuit. Sed ſi homines ejuſdem familiæ in illa domo habitaverint continuo & diuturno tempore, hæredibus illius familiæ reſtitui debet: nam prudenter præſumitur ab aliquo ex hac familia fuiſſe occultata. Si verò locatores plurimi in eadem domo habitarint, nec ulla haberi poſſit præſumptio, ad quam familiam inventa pecunia pertineat, tunc illa diſtribui debet pauperibus, vel applicari aliis bonis operibus proximo utilibus; quia eſt bonum alienum inventum & incertum. Bona autem aliena inventa, quorum Dominus vel ejus hæres cognoſci non poteſt, ſic impendi debent, ut dictum eſt in tract. de juſtit. c. 3. quæſt. 21.

Quæſt. VI. *Cujus ſunt lapidicinæ, venæ metallicæ, gemmæ, lapilli &c.*

Reſp. 1. Lapidicinæ, carbonariæ, cretariæ, arenariæ, fodinæ ferri, plumbi, quæ ſunt in fundo alicujus, pertinent ad Dominum fundi. Nam vel ſunt pars fundi, qui non conſiſtit in ſola ſuperficie, ſed in tota profunditate uſque ad centrum terræ, vel ſunt ejus fructus. Idem dic de venis metallicis ſpectato ſolo jure naturali & gentium, quia ſunt partus fundi, cùm in eo naſcantur ſeu formentur, vel ejus partes. Jure tamen civili in variis locis venæ auri & argenti in fundo privatorum repertæ, ſunt partim principis, partim inventoris. Poſſunt autem Principes, ob bonum commune, ſibi jus effodiendi hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus ea inquirendi ubilibet, etiam in agris alienis, & eruta fiſco applicandi ad ſuſtinenda onera reip. compenſato ſolo damno, quod infertur loco.

Reſp. 2. Gemmæ, corallum, lapilli, & ſimilia, quæ inveniuntur in promontoriis, ſunt occupantis, *Inſtit. de rer. diviſ.* quia nullius ſunt.

Quæſt. VII. *Quinam ſunt alii ſpeciales modi acquirendi dominium?*

Reſp. Sunt alluvio, ſpecificatio, acceſſio, confuſio, commixtio, inædificatio, pictio, implantatio, ſatio, nativitas, *ex Inſtitut. de rer. diviſ.* & l. 7. §. *de acquir. rer. dom.* Itaque.

1. Per *alluvionem*, id quod vi aquarum inſenſibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, fit Domini fundi, cujus fit adjectio. Dico *inſenſibiliter*; nam ſi notabilis pars tui prædii ſtatim ſubducta aquarum tempeſtate adjiciatur meo, ea tibi remanet.

2. Per *ſpecificationem*, cùm res aliena ita mutatur in aliam ſpeciem, ut ad primum ſtatum reduci nequeat: ut ſi ex alienis lanis veſtem conficias, veſtis eſt tua; ſed teneris ſolvere pretium lanæ, & damna ſi quæ ſint, & ad hoc datur actio alteri. At ſi res aliena in priſtinum ſtatum reſtitui poſſit, ut vas argenteum in maſſam argenteam, dominium vaſis acquiritur ei, cujus eſt materia.

3. Per *acceſſionem*, cum quid ad ornatum alteri rei adjicitur: ut ſi quis alienam domum pinxerit, pictura Domino domus cedit, nec tenetur ad impenſas, niſi tale ornamentum poſtulaverit.

4. Per *confuſionem*, & *commixtionem*. Si materiæ ad duos dominos ſpectantes, ſive caſu, ſive communi conſenſu confundantur vel permiſceantur, quod reſultat, fit commune utrique pro rata materiæ, ſi materiæ ad invicem ſecerni nequeunt, ut duo vina confuſa, vel duo acervi tritici permixti: ſi verò res ſeparari poſſunt; ut oves in grege permixtæ, debent ſeparari.

Si autem alienam pecuniam, Domino inſcio vel invito, tibi hoc ignoranti datam miſceas tuæ, volens totam habere tuam; nec jam diſcerni poſſit à tua, acquiris ejus dominium. *L.* 78. §. *de ſolut.* Teneris tamen reſtituere rem æqualem, nam nemo locupletari poteſt ex re aliena cum damno ejus Domini, *Reg.* 48. *de jur. in* 6.

5. Per *inædificationem*, ædificium in alieno fundo conſtructum cedit Domino fundi, qui tenetur materiam & operas ſolvere, ſi alter bona fide ædificaverit, ſecùs ſi mala fide. Item ſi quis in fundo ſuo ædificat ex materia alterius, fit Dominus materiæ, ſed tenetur alteri de damno. Quòd ſi Mævius in fundo Caji ex Titii materia ædificet, ædificium cedit Cajo; ſed Titius poteſt petere pretium materiæ, vel eam vindicare, ſi diruatur ædificium.

6. Per *Pictionem*. In tabula aliena pictor fit Dominus tabulæ, ſed tenetur priori Domino tabulæ de damno.

7. Per *implantationem*, & *ſationem*, nam arbores, plantæ in aliquo fundo à quolibet collocatæ, eo ipſo quòd radices egerunt, cedunt Domino fundi. Idem eſt de ſeminibus in agro alieno ſparſis; nam ſicut ædificia ſolo cedunt; ita multo magis plantæ

tæ & arbores; cum à terra ſuſtententur, alimentum & incrementum trahant. Qui tamen arborem alienam in ſuo fundo tranſplantavit, tenetur de damno.

8. Per *Nativitatem*. Quod ex animali fœminei ſexus naſcitur, pertinet ad Dominum animalis, *l. 5. de rei vind.*

Quæſt. VIII. *Quinam ſunt capaces dominii?*

Reſp. 1. Omnis & ſola ſubſtantia intellectualis eſt capax dominii: quia dominium eſt facultas de re aliqua diſponendi arbitratu ſuo, quæ facultas non poteſt eſſe ſine intellectu & voluntate. Hinc bruta dominium non habent in terræ gramina; neque qui ea prohibet, injuriam non ipſis infert, ſed eorum Domino.

Reſp. 2. Infantes ſunt capaces juris & dominii. Conſtat tum ex communi uſu omnium gentium, tum ex illo, ad Galat. 4. *Quanto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt à ſervo, cum ſit Dominus omnium.* Nam licet ad uſum dominii requiratur uſus rationis, tamen ad dominium habituale & in actu primo, ſufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliunde poſſunt infantes jus ſuum exercere per eos, qui eorum curam agunt, nempe per parentes, tutores, remp.

Quæſt. IX. *An Filiusfamilias habet dominium bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Nota 1. Filiusfamilias dicitur is, qui adhuc eſt ſub patria poteſtate. Patria autem poteſtas eſt jus Lege civili inductum, quod habet ſolus pater, vel avus paternus in perſonas & bona liberorum legitimorum, vi cujus poteſt de illis diſponere ſecundùm quod Leges ei permittunt.

Nota 2. Bona filiorum familias ſunt quadruplicia, nempe caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, adventitia, & profectitia.

Caſtrenſia ſunt ea, quæ acquiruntur in militia, vel occaſione militiæ, ut ſtipendia militaria, hoſtium ſpolia, ducum vel commilitonum dona, vel in obſequio principis in ejus aula exhibito: item ea quæ eunti ad militiam, vel ad obſequium principis dantur, & lucra omnia quæ ex talibus bonis, interventu alicujus contractus, proveniunt.

Quaſi caſtrenſia dicuntur ea, quæ habent privilegium caſtrenſium, & ſunt ea quæ filius acquirit ex officio & munere publico, ut judicis, advocati, tabellionis; ex profeſſione alicujus artis liberalis; & quod datur intuitu realis functionis, ut libri &c. ex liberalitate principis, ex officio clericali ex beneficio Eccleſiaſtico; item quæ dantur filiofamilias, ut ipſe tantùm, non pater, uſumfructum habeat. Denique id omne, quod acquirit poſt clericatum. Authent. *Presbyteros, Cod. Epiſc.*

Adventitia ſunt ea, quæ neque caſtrenſia ſunt, neque quaſi caſtrenſia, neque à patre aut ejus intuitu donata ſunt, ſed aliunde filio proveniunt, puta ſucceſſione in bona materna, amicorum donatione, aut legato, inventione theſauri, propria induſtria, labore &c.

Profectitia ſunt ea, quæ proveniunt à patre vivo, vel patris gratia donata ſunt, vel ex bonis paternis acquiſita, verbi gratia, negotiando.

Reſp. Filiusfamilias habet plenum dominium in bona caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia, eorumque adminiſtrationem liberam. Unde poteſt ſine conſenſu patris de illis arbitratu ſuo diſponere per contractus, donationes, imò per teſtamentum, ſi compleverit ann. 14. Bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, ſed pater uſumfructum, unde filius non poteſt de illis diſponere. Profectitiorum verò filiusfamilias nec habet proprietatem, nec uſumfructum. Ratio horum eſt diſpoſitio juris civilis.

Quæſt. X. *An ſervi ſeu mancipia habent dominium aliquarum rerum?*

Reſp. Non habent dominium lucri & fructuum ſuarum operarum ac laboris, ſed Dominus, ut conſtat ex jure; at habent dominium etiam perfectum non ſolùm famæ & bonorum ſpiritualium, ſed etiam, ſecundùm multos, temporalium. 1. Quæ Dominus eis conceſſit. 2. Quæ ſervo dantur ad compenſationem injuriæ illatæ in bonis, quorum eſt Dominus, ut in fama. 3. Quæ eis data ſunt ea conditione, ut non acquirantur Domino. 4. Quæ de bonis ſuis ludo aut aliqua negotiatione ſine Domini detrimento lucrantur. Ratio eſt, quia jura non reddunt ſervum incapacem dominii; nec conſentaneum eſſet imbecillitati humanæ ut tale onus imponeretur invito, eſſet enim magna occaſio peccandi. Imò jura ſupponunt in eo dominii capacitatem; nam l. *Vix*. §. *de judic.* ſervis datur actio contra dominos, ſi dicant ſe ſuis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt ſervos, quidquid acquirunt quavis cauſa vel occaſione, dominis acquirere, intelligenda ſunt regulariter, & de lucro ſui laboris, aut ſaltem conſuetudine jam mitigata ſunt. Hinc ſervus à religioſo

lo-

ſolemniter profeſſo differt, qui eſt prorſus incapax dominii.

§. II.

De Præſcriptione.

Nota. Præſcriptio ſumpta pro uſucapione, ut nunc ſumitur, eſt acquiſitio dominii per poſſeſſionem bonæ Fidei continuatam tempore per Legem definito. Nomine dominii, jura, ſervitutes, officia & beneficia etiam comprehenduntur.

Quæſt. I. *An per præſcriptionem vere acquiritur in foro conſcientiæ dominium rei alienæ abſque conſenſu & culpa prioris Domini?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Quia reſp. vel princeps, vi dominii alti in bona ſubditorum, habet poteſtatem diſponendi de bonis privatorum ad bonum commune, ideoque transferendi rerum dominia & jura abſque conſenſu & culpa prioris Domini, quando id poſtulat bonum commune. At principes hac poteſtate uſi ſunt, & reipſa voluerunt rerum dominia ſola præſcriptione ſic transferri, id poſtulante bono publico, ne ſcilicet dominia eſſent incerta, lites multiplicarentur; ut patet ex multis Legibus civilibus approbatis jure canonico, quæ ſine ulla limitatione & diſtinctione dicunt. *Bono publico uſucapionem introductam eſſe, ne ſcilicet quarundam rerum diu & fere ſemper incerta dominia eſſent*, l. 1. §. de uſucap. *Ut aliquis litium finis eſſet*, l. ult. §. pro ſuo, & uſucapionem definiunt. *Adjectionem dominii per continuationem poſſeſſionis temporis Lege definiti*, l. 3. §. de uſucap. Item jus canonicum, quod præcipuè bonum animæ ſpectat, approbat indiſtinctè præſcriptiones bonæ fidei, ut patet ex toto titulo *de præſcript.* Itaque præſcriptio introducta eſt principaliter, non ad puniendam negligentiam prioris Domini, ſed ob prædictos fines ad bonum commune ſpectantes, & quietem civium ac familiarum; & ad excitandam diligentiam & curam poſſeſſorum circa bona ſua, cap. 5. *de præſcript.*

Hinc licet retinere rem legitimè præſcriptam; etiamſi poſtea cognoſcatur fuiſſe alterius, niſi tamen prior Dominus per judicem reſtituatur in integrum: quæ reſtitutio conceditur minoribus, qui habent jus eam petendi toto quadriennio à die, quo majores facti ſunt. Idem jus Eccleſiæ, & aliis piis locis conceditur per quadriennium à die quo Eccleſia novit præſcriptionem bonorum ſuorum, ex cap. 1. *de reſtitut. in integrum in 6.* & interdum conceditur etiam majoribus ob juſtas cauſas. Poſt ſententiam autem Judicis eſt obligatio in conſcientia res præſcriptas reſtituendi; quia juſta eſt, nec nititur falſa præſumptione, ſed Legibus ita diſponentibus.

Obj. 1. Nemo poteſt juſtè acquirere dominium rei alienæ invito illius domino. *Reſpond.* Præſcriptione acquiritur dominium, volente & ſic ſtatuente principe, habente altum dominium in bona ſubditorum, vi cujus poteſt ſervata proportione de illis diſponere ad bonum commune, ſine conſenſu privatorum, qui non habent niſi dominium ipſi ſubordinatum. Præterea prior Dominus non eſt rationabiliter invitus, cùm Lex præſcriptionis ſit juſta, & expediat bono communi, quod ſemper anteponendum eſt privato.

Obj. 2. Injuſtum eſt aliquem re ſua privari abſque ulla culpa. *Reſp.* Hoc juſtum eſt, quando id poſtulat commune bonum, cui jure merito cedere debet privatum.

Obj. 3. Lex præſcriptionis fundatur principaliter in præſumptione negligentiæ prioris Domini. Ergo ſi hic caruit negligentia, non privatur re ſua in conſcientia. *Reſp.* Neg. ant. Nam præcipua Legis præſcriptionis ratio eſt, ut tollatur incertitudo dominiorum, & ut impediantur lites plurimæ, quarum alioqui finis non eſſet, ut patet ex Legibus ſupra citatis. Unde quamvis Lex præſcriptionis minùs principaliter, & partialiter niteretur præſumptione negligentiæ prioris Domini; tamen per illam Legem princeps vult & poteſt transferre dominium abſolutè & efficaciter propter alias rationes ſpectantes bonum commune, quod translationem dominii rei alienæ poſtulat, quamvis nulla interceſſerit negligentia prioris domini, in quo Lex præſcriptionis differt à ſententia Judicis fundata in falſa præſumptione; nam Judex per ſuam ſententiam non intendit, nec poteſt transferre dominium, ſed tantùm vult & poteſt declarare ad quem pertineat.

Inſtabis. Ex cap. 5. de præſcript. Lex præſcriptionis inſtituta fuit initio *propter vitandam miſerorum ſegnitiem.* Ergo nunc etiam fundatur in præſumptione negligentiæ. *Reſp.* Neg. conſeq. Nam aliud eſt excitare diligentiam & curam circa bona, aliud punire negligentiam. Ergo intendere excitare diligentiam & vitationem negligentiæ, non eſt hæc unica ac principalis ratio Legis.

Obj. 4. Si poſt præſcriptionem conſtet rem fuiſſe alienam, novus poſſeſſor non eſt amplius in bona fide: ergo tunc jam non poteſt licitè rem illam retinere. *Reſp.* Neg. antec. Nam vere poteſt judicare rem jam eſſe ſuam ex juſto præſcriptionis titulo, quamvis antea fuerit aliena.

Quæſt. II. *Quænam conditiones requiruntur ad legitimam præſcriptionem?*

Reſp. Quatuor, videlicet poſſeſſio, bona fides, titulus, & continuatio poſſeſſionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1. Requiritur poſſeſſio, ex regul. 3. jur. in 6. *Sine poſſeſſione præſcriptio non procedit*; & ex lib. 25. §. de uſucap. Sufficit autem poſſeſſio civilis. Hinc uſufructuarius, conductor, feudatarius &c. non poſſunt rei proprietatem præſcribere, cum rem non poſſideant ſuo nomine, ſed ſolùm nomine directi domini; item nec colonus, nec is qui ab eo agrum emiſſet, abſente & ignorante domino: quia civilis poſſeſſio manet apud dominum abſentem, quamdiu retinet animum poſſidendi, vel donec ſciat rem ſuam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Quamvis autem qui per alium poſſidet, verbi gratia, per colonum, poſſit præſcribere, non tamen is qui alieno nomine poſſidet: quia qui alterius nomine poſſidet, non eſt verè poſſeſſor, ſed alius per eum poſſidet.

2. Requiritur bona fides, ex reg. 2. jur. in 6. *Poſſeſſor malæ fidei ullo tempore non præſcribit:* alioquin furta & injuriæ foverentur, iiſque via aperiretur. Hæc debet perſeverare toto tempore ad præſcribendum requiſito, ut conſtat ex Concil. Lateran. gener. IV. cap. 41. relato in cap. ult. de præſcript. ibi: *Quoniam omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt, ſynodali judicio definimus, ut nulla valeat abſque bona fide præſcriptio tam canonica, quam civilis; cum ſit generaliter omni conſtitutioni atque conſuetudini derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſervari. Unde oportet, ut qui præſcribit in nulla temporis parte rei habeat conſcientiam alienæ.*

Bona autem fides hoc eſt perſuaſio, qua quis prudenter judicat rem eſſe ſuam, & à ſe licitè retineri: nam (ut notat Leſſius) ſi quis ex ignorantia craſſa aut affectata, vel ex inordinata cupiditate exiſtimat rem eſſe ſuam vel non eſſe alienam, non eſt bona fides. Duplex hic bona fides diſtinguitur. 1. Cùm quis prudenter judicat rem eſſe ſuam, & hæc requiritur ad inchoandam poſſeſſionem. Nám qui inchoat poſſeſſionem, dubitans, ſit ne res ſua, an aliena, ex communi ſententia, non eſt bonæ fidei poſſeſſor: ideoque non procedit præſcriptio, donec depoſito prudenter dubio poſſeſſionem inchoet: quia nulla eſt ratio cur ipſe potius rem poſſideat quàm alter, ac proinde eam ſibi vindicans, facit injuriam alteri; nec ejus conditio eſt melior quàm conditio alterius. 2. Cùm quis poſt diligentem inquiſitionem veritatis neſcit, nec judicat probabilius rem, quam habet, eſſe alienam, ideoque judicat ſe poſſe ut ſuam retinere. Hæc juxta multos ſufficit ad continuandam poſſeſſionem, quia ut quis poſt inchoatam bona fide poſſeſſionem, perſeveret eſſe poſſeſſor bonæ fidei, ſatis eſt quod poſt diligentem veritatis inquiſitionem non habeat rei alienæ conſcientiam ex Concil. Lateranenſ. cit. & ex Sanct. Auguſtin. in cap. *Si virgo.* 34. quæſt. 1. *Tamdiu quiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſſimè dicitur, quamdiu ſe poſſidere ignorat alienum. Cum verò ſcierit, nec ab aliena poſſeſſione receſſerit, tunc malæ fidei poſſeſſor perhibetur. Hinc juſtè injuſtus poſſeſſor vocabitur.* At dubitans num res ſit aliena vel ſua, non habet conſcientiam rei alienæ, & ignorat ſe poſſidere alienum. Deinde poſſeſſio bona fide inchoata eſt ratio ſufficiens ad rem ſibi retinendam, donec probetur eſſe alienam: quia *in pari cauſa potior eſt conditio poſſidentis*, reg. 65. jur. in 6. Poſſeſſor autem cum dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: qua diligenter inveſtigata, ſi perſeveret dubium, poteſt juxta multos determinatè & prudenter judicare ſe poſſe rem ut ſuam retinere; eo quod in tali dubio melior eſt conditio poſſidentis. Sed ſine tali judicio non poteſt rem illam retinere: nam ſi dubitans an res ſit ſua, ſimul dubitet an liceat ſibi eam retinere, non continuat poſſeſſionem bona fide, *l. 32. §. de uſucap.*

Hinc 1. Leges civiles ſtatuentes præſcriptionem triginta & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ ſunt jure canonico, ut patet ex Conc. Later. cit. & cap. 5. *de præſcript.*

2. Si creditor certo tempore non exigat à te debitum, licet poſtea ei denegetur actio in judicio, non tamen præſcribis contra illum, ſi noris debitum; ſed teneris ſolvere totum debitum: nam habes conſcientiam debiti quod tua ſponte teneris ſolvere, & ſic cares bona fide ad præſcribendum. Si quis tamen invincibiliter ignorans

ret debitum, vel prudenter putet ſolutum fuiſſe, poteſt illud præſcribere ſpatio triginta annorum cum illa bona fide. *L. 3. C. de præſcript. 20. vel 40. ann.*

Nota. Ignorantia juris ſaltem clari etiam inculpata, ex communi ſententia impedit præſcriptionem ſaltem ordinariam: ut ſi acceperis aliquid à pupillo ſine tutoris authoritate, ignorans invincibiliter eam requiri, non præſcribit. Secus de ignorantia facti invincibili, ut ſi ignores eum eſſe pupillum, currit præſcriptio, ex l. 4. §. *de juris & facti ignor.* ibi: *Juris ignorantiam in uſucapione negatur prodeſſe, facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat*. De ignorantia invincibili juris dubii controvertitur. Imò juxta multos invincibilis ignorantia juris clari non obeſt præſcriptioni triginta vel quadraginta annorum: quia jura loquuntur de præſcriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur; cum illa ſola, inquit Leſſius, cognita ſit jure digeſtorum, unde jura citata deſumpta ſunt.

3. Requiritur titulus coloratus, ſive apparens, qui ſcilicet putetur probabiliter verus, licet ſit falſus, ut cùm intervenit cauſa de ſe apta ad transferendum dominium, v. gr. donatio, venditio &c. ſed ex latente aliqua cauſa fuit invalida. Conſtat ex utroque jure. Ex cap. *Uſucapio*; Cod. de uſucap. & cap. 27. de præſcript. ibi: *Cùm in præſcriptione rerum Eccleſiaſticarum, bona fides, & juſtus titulus* (ſupple apparens) *exigantur*. Nam ſine titulo non potuit eſſe bona fides initio poſſeſſionis. Ad præſcriptionem tamen longiſſimi temporis, nempe triginta vel quadraginta annorum, præſumitur titulus præceſſiſſe, quia difficilius probatur qua ratione inchoata ſit poſſeſſio tam longo tempore durans, niſi juris præſumptio ſit contra præſcribentem.

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, ſeu validus ſufficit ſine præſcriptione ad transferendum dominium ſecuta traditione. Quare cum in loc. cit. requiritur titulus verus, & in c. cit. *juſtus*, utraque hac voce intelligitur cauſa de ſe apta ad transferendum dominium, quamvis reipſa ſit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur poſſeſſio cum bona fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diverſum eſt pro diverſitate rerum præſcribendarum. Nam ex communi ſententia, res mobiles poſſeſſione triennali cum titulo præſcribuntur. *Inſtitut. de uſucap.* Sed ſine titulo requiruntur triginta anni; quia res immobiles contra privatum præſcribuntur triginta annis ſine titulo: ergo idem cenſeri debet de mobilibus, cùm nil aliud de his ſtatutum ſit abſente titulo.

Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur centum anni, contra aliam Eccleſiam, vel hoſpitale, vel monaſterium, vel pias cauſas quadraginta anni, ex Authentica, *Quam actiones*, cap. de SS. Eccleſiis. Ad præſcribenda verò immobilia privatorum, cum titulo, requiruntur decem anni inter præſentes, & viginti inter abſentes, *Inſtitut. de uſucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur ex l. 3. *Cod. de præſcript. triginta vel quadraginta annorum*, & ex capit. 3. *de præſcript.* ubi dicitur res præſcribi poſſeſſione triginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præſens, partim abſens, tot anni ſunt abjiciendi, quot abfuit, ex Authentica *Quod ſi*, cod. *de præſcript. long. tempor.* ita ut duo anni abſentiæ computentur tantùm pro uno anno præſentiæ. Unde ſi præſens fueris octo annis, & poſtea in alieno territorio habites, ut res immobilis præſcribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem quælibet minoris non præſcribitur niſi triginta annis.

Dixi, *ſine titulo*, ſupple, qui probetur: nam tunc præſumitur præceſſiſſe. Quare ad præſcribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præſumatur præceſſiſſe.

Nota. Præſentes hìc dicuntur ii, qui in eodem territorio, licet non in eadem civitate, habitant; abſentes, qui in diverſis territoriis. 2. In hac materia tempus breve dicitur, quod eſt minus decennio. Longum eſt ſpatium decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes. Longiſſimum triginta vel quadraginta annorum. Immemoriale verò, cujus initii non extat memoria etiam apud ſeniores. 3. Bona mobilia ſunt res corporales, quæ loco moveri poſſunt, ut animalia, veſtes, pecunia &c. Ad hæc revocantur debita & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt. Immobilia ſunt quæ loco moveri non poſſunt, ut domus, fundus &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, ſervitutes, cenſus, uſusfructus, beneficia; item debita & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliaque jura ad illa ſpectantia.

Quæſt. III. *An qui bona fide accepit aliquid ab authore malæ fidei, poteſt illud præſcribere?*

Reſp. 1. Hæres qui bona fide aliquid ab authore malæ fidei accepit, nunquam poteſt illam præſcribere. Eſt communis ſententia, ex inſtitut. de uſucap. & lib. 11. §. de diverſ. tempor. præſcripr. ibi: *Cum hæres in jus omne defuncti ſuccedit, ignoratione ſua defuncti vitia non excludit*. Quia hæres in jure cenſetur una perſona cum defuncto, ſucceditque uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales & onera: unde cùm defunctus ob injuſtitiam contraxerit obligationem rem mala fide poſſeſſam reſtituendi, hæres in hac obligatione ſuccedit. Item *vitia poſſeſſionum à majoribus contracta perdurant, & ſucceſſorem authoris ſui culpa comitatur*, lib. 11. Cod. de acquirend. & retin. poſſ.

Reſp. 2. Qui rem bona fide ab authore malæ fidei accepit alio titulo, quam hæreditatis, puta donationis, emptionis, legati &c. poteſt eam præſcribere tempore ordinario. Eſt communis ſententia, ex l. 5. §. *de div. temp. præſcript.* Excipiuntur duo caſus: Primus, ſi res ſit immobilis, & ille contra quem præſcribitur, ignoret eam ab alio poſſideri, tunc enim ad præſcribendum requiruntur triginta anni, ex Authent. *Malæ fidei*, Cod. de præſcript. longi temp. Secundus, ſi res illa ſit furtiva, vel vi poſſeſſa, nam non poteſt tunc præſcribi ſpatio decem vel viginti annorum, *inſtitut. de uſucap.* Sed juxta multos poteſt ſpatio triginta annorum, ex l. *Sicut*. Cod. *de preſcipt. triginta, vel quadraginta annorum*.

Quæſt. IV. *An res omnes præſcribi poſſunt?*

Reſp. Multa præſcribi non poſſunt, ſcilicet, homo liber, res ſacræ & religioſæ, ut calices, templa, cœmeteria &c. jus decimarum percipiendarum à laico, res publicis uſibus deſtitutæ, ut forum, pons, via publica &c. limites provinciarum, epiſcopatuum, & parochiarum, ſi de illis conſtat; res populi, immunitas ab iis, quæ quis ut ſubditus debet principi, ut ſunt tributa, obedientia &c. quamdiu ſcilicet manet ſubjectio: nam ſubditus poteſt præſcribere immunitatem, per quam deſinat eſſe ſubditus, ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & ſine titulo tempus immemoriale. Nulla tamen poteſt præſcribi exemptio à juriſdictione ſpirituali Summi Pontificis, quia Chriſtus abſolutè voluit omnes chriſtianos illi, ut Vicario ſuo & Eccleſiæ capiti viſibili, ſemper ſubjectos eſſe in ſpiritualibus.

§. III.

De uſu, uſufructu, & ſervitute.

Quæſt. I. Quid eſt uſus?

Reſpond. Uſus duplex eſt, nempe juris & facti. Uſus juris, de quo ſolo agunt Juriſtæ, eſt jus ſeu poteſtas legitima utendi tantùm re aliena, ſalva ejus ſubſtantia. Uſus facti eſt actualis uſus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipſo uſu conſumatur, ſed revocabile ad nutum concedentis: tale eſt jus quod habent religioſi utendi veſtibus ac alimentis, & cæteris rebus ſibi conceſſis.

Quæſt. II. *Ad quid tenetur uſuarius?*

Reſp. Tenetur 1. rem, cujus habet uſum, integram diligenter conſervare proprietario: nam non habet jus ea utendi, niſi ſalva ejus ſubſtantia. 2. Non ei licet percipere fructum diſtinctum ab ipſo uſu conceſſo, quia ſolus uſus ei conceditur: imò nec poteſt uſum ſibi conceſſum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi niſi ad ſuum uſum.

Quæſt. III. *Quid eſt uſusfructus?*

Reſp. Eſt jus utendi & fruendi re aliena, ſalva ejus ſubſtantia, l. 1. §. *de uſufr.* Unde eſt jus non ſolum utendi re aliena, ſed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porrò uſus eſt aſſumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum; fructus verò eſt id, quod provenit ex re, ut agnus vel lana ex ove.

Hinc uſufructuarius poteſt omnem fructum rei & utilitatem percipere, v. g. in fundo, quidquid in eo naſcitur, ut fœnum, ſegetes, lapides, metalla, arenæ &c. quæ creſcunt in fundo. Item proventus venationum, aucupiorum &c. fructus arborum: in animalibus verò fœtus, lanam, lac &c. In ſylvis cæduis poteſt ſe gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem; non poteſt tamen arbores grandiores niſi valdè vetuſtas & ferè inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, niſi poſtquam eos percepit: poteſt etiam omnem utilitatem uſusfructus & uſum juris vendere, locare, vel donare, manente apud ipſum uſufructu, quem non poteſt alteri donare, aut vendere, ſine conſenſu proprietarii.

Quæſt. IV. *Ad quid tenetur uſufructuarius?*

Reſp.

Reſp. Ex inſtit. *de rer. diviſ.* & digeſt. *de uſufructu*, tenetur 1. uti re, cujus habet uſumfructum, ſicut bonus paterfamilias utitur re ſua, quam ſibi & poſteris conſervare cupit. Unde non poteſt arbores non cæduas cædere, agrum deteriorem etiam negligentia ſua facere, teneturque de damnis ſua culpa proprietario. 2. Si habeat uſumfructum pecorum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita è fœtu ſubſtituere; quæ ſubſtituta cedunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias ſerere, non tamen loco dejectarum vi tempeſtatis. 3. Rem domino ſuo integram diligenter conſervare: Unde tenetur pro illius conſervatione ſumptus moderatos facere: ſic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat: non tamen ad magnos ſumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præſtare ſumptus ad fructuum perceptionem neceſſarios, & ſolvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Quæſt. V. *Quid, & quotuplex eſt ſervitus?*

Reſp. 1. Servitus activè ſumpta eſt jus, quod quis habet in re aliena ut ſibi ſerviat, id eſt, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in ſuum commodum. Paſſivè ſumpta, eſt ſubjectio ſeu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat vel non fiat in commodum alterius, ſalva rei ſubſtantia.

Reſp. 2. Servitus generatim duplex eſt, realis, & perſonalis. Realis eſt ea, quæ à re immediatè debetur alteri rei, ut ſi ager tuus ſerviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus tranſeundi per tuum. Perſonalis eſt ea, qua res obligatur perſonæ, vel contra. Servitus realis alia eſt urbana, quæ debetur prædio urbano; alia ruſtica, quæ ruſtico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi cauſa confectum, ſive in urbe, ſive in villa, & hortus amœnitatis cauſa ei annexus. Ruſticum verò ſunt ager, vinea, pratum, pecorum ſtabulum à domo ſejunctum.

Servitutes urbanæ ſunt, ut lignum in tuum parietem admittatur, ut ſtillicidium in tuas ædes vel aream tuam recipiatur, ut murus altiùs non attollatur, ut feneſtra in muro non aperiatur. Servitutes ruſticæ nominatæ, ſunt iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt jus, quo pedes vel eques poteſt commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum aut vehiculum. Actus eſt jus jumentum & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in ſe iter & actum. Aquæductus eſt jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ verò ſunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§ IV.

De Poſſeſſione.

I. POſſeſſio alia eſt facti, quæ eſt actus poſſidendi, abſtrahendo an juſtè, an injuſtè; & alia juris. Poſſeſſio facti, quæ ordinariè intelligitur nomine poſſeſſionis, definitur rei apprehenſio vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur 1. *apprehenſio* vel *detentio*, quia vel primum fit, & tunc eſt apprehenſio, quæ eſt inceptio poſſeſſionis; vel jam facta eſt, & tunc eſt detentio, quæ eſt continuatio poſſeſſionis. 2. *Rei*, qua voce intelligo cum Leſſio, non ſolum res corporales, ſed etiam incorporeas, ut ſunt cenſus, beneficium, & ſimilia, quæ à Theologis dicuntur poſſideri, à juriſperitis verò quaſi poſſideri, 3. *Corporis adminiculo*, quia ut res aliqua poſſideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, verbi gratia manibus, pedibus, oculis, vel ſimili modo, in ſe, vel in alio, in quo contineri cenſeatur. 4. *Animi*, quia res debet apprehendi animo illam poſſidendi tanquam ſuam. 5. *Juris*, id eſt jure non reſiſtente, ſeu impediente: nam ad poſſeſſionem requiritur, ut jus, ſeu Leges non impediant, ne detentio rei cenſeatur poſſeſſio ejus. Hinc detentio rei ſacræ facta à laico nequidem eſt poſſeſſio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit poſſeſſionem facti reſpectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit, ne detentio talis rei ſufficiat ad poſſeſſionem.

6. Poſſeſſio juris eſt jus inſiſtendi rei tanquam ſuæ, non prohibitæ poſſideri. Dicitur 1. *Jus*, per quod differt à poſſeſſione facti, quæ eſt ipſa occupatio vel detentio, ex qua jus oritur, ſi juſta eſt: quod ſi non ſit juſta, non oritur ex ea jus in conſcientia. 2. *Inſiſtendi rei*, hoc eſt, rem pacificè detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis tuendi adverſus perturbantes. 3. *Tamquam ſuæ*, nam ſi quis inſiſtat rei nomine alterius, non eſt vera poſſeſſio. Hinc tutor non poſſidet bona pupilli, ſed pupillus poſſidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut ſua, ſed nomine pupilli.

II. Poſſeſſio dividitur in naturalem, & civilem. Poſſeſſio naturalis eſt ea, qua res poſſeſſa corpore & animo retinetur ut ſua, dum ſcilicet quis corporaliter inſiſtit detentioni rei tanquam ſuæ: quod facit qui rei in conſpectu poſitæ ita vicinus eſt, ut ei continuò adeſſe poſſit. Civilis eſt, qua res corpore & animo apprehenſa retinetur ſolo animo; ſic poſſidet res ſuas is, qui abeſt, quandiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia ſpecies poſſeſſionis, quæ civiliſſima dicitur, & eſt ea, quæ ſola diſpoſitione Legis acquiritur abſque omni corporis & animi adminiculo, etiam ab inſcio: ſic hæres parvulus poſſidet hæreditatem defuncti ſine ullo apprehenſionis actu & cognitione.

PARS II.

De injuriis, & neceſſaria reſtitutione in genere.

CAPUT PRIMUM.

De injuria ſeu injuſtitia in genere.

Quæſt. I. Quid eſt injuria?

Reſp. Eſt voluntaria violatio juris alieni. Sicut enim per actum juſtitiæ jus ſuum alteri tribuitur, ita per actum injuſtitiæ hoc jus violatur. Porrò injuria cenſetur gravis, ideoque mortalis, quando per ſe apta eſt parere triſtitiam magnam, ſeu difficilè ſedabilem; aut averſionem animi difficilè impedibilem, ſpectatæ communi hominum conditione ac diſpoſitione naturali, communiter parit. Nam talis injuria graviter repugnat juſtitiæ fini, qui eſt pax, tranquillitas, mutuus amor per conſervationem æqualitatis & jurium.

Quæſt. II. *An ſine violentia poteſt fieri injuria?*

Reſp. 1. Fit injuria conſentienti ex dolo, vi, vel metu injuſtè incuſſo: quia talis non cedit moraliter juri ſuo, ſaltem ſufficienter, ad tollendam injuriam. Nam ceſſio juris tollens injuriam debet eſſe omninò voluntaria, & expers omnis injuſtæ coactionis ac deceptionis: injuria enim non poteſt parere ullum jus injurianti, & nemo debet commodum ex ſua iniquitate reportare. Hinc, qui ad vitam ſervandam dat pecuniam latroni, pati injuriam, licet velit eam dare quia, in illam dationem non conſentit, niſi per vim injuſtam: idem dic de conſentiente per ignorantiam, ut ſi quis ſolvat centum, putans ſe ea debere, patitur injuriam, ſi quinquaginta tantùm debeat; nam non vult dare centum ſi non debeat.

Reſp. 2. Fit etiam injuria conſentienti, quoties conſenſus eſt moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria ſolventi uſuras, vel pretium juſto majus pro merce &c. quia conſenſus in iſta eſt nullus, cum ſit de re impoſſibili. Nam dans vult iſta dare tantùm tanquam pretium, non autem gratis: ſed impoſſibile eſt illorum eſſe pretium, mutuum enim eſt eſſentialiter gratuitum, & pretium eſt eſſentialiter quid æquale merci: ergo exceſſus pretii non eſt pretium.

Reſp. 3. Quoad jura abdicabilia, conſentienti omninò voluntariè non fit injuria, ex reg. juris 23. in 6. *Scienti & conſentienti non fit injuria*. Quia eo ipſo quòd ſponte conſentit, cedit efficaciter iſtis juribus: ideoque actio non eſt contra jus, ſed ſecundùm jus alteri conceſſum. Sicque nulla eſt violatio juris, nec proinde injuria.

Reſp. 4. Quoad jura inabdicabilia conſentienti fit vera injuria. *Prob.* 1. ex capit. 36. *de ſentent. excommun.* ubi Innocentius III. ait, percuſſionem clerici, ad ſatisfactionem alicujus offenſæ juxta morem patriæ, triginta circiter fuſtium percuſſionibus corpus ſuum ultro ſubjicientis, eſſe injurioſam, licet non ſit violenta, *cùm ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem ordinis clericalis fuerit promulgatus*. 2. Quia jus inabdicabile eſt illud, cui efficaciter cedere non poteſt Dominus: ergo cum tunc conſenſus ſit inefficax ad tollendum jus, quod habet conſentiens, ne fiat illa actio, revera manet totum jus illud, ac proinde talis actio eſt verè injurioſa; utpote contra jus alterius permanens. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Copula cum conjugata conſentiente marito non eſt adulterium; adeoque ſufficit in confeſſione dicere ſe eſſe fornicatum*. Quippe jus mariti eſt inabdicabile, cùm ex natura matrimonii jus copulæ ſit eſſentialiter conjugibus affixum. Maritus tamen conſentiens cenſetur condonare injuriæ reparationem.

CAPUT II.

De natura & neceſſitate reſtitutionis.

Quæſt. I. Quid eſt reſtitutio?

Reſp. Eſt rei alienæ redditio, vel damni illati compenſatio, debita ex juſtitia ad æqualitatem; vel etiam rei alteri debitæ ſolutio. Nam de ea ſic ſemper hic agetur. Unde eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ verſatur circa æqualitatem rei ad rem, ex S. Thoma, 2. 2. quæſt. 62. artic. 1. Differt à ſatisfactione ſive latè, ſive ſtrictè ſumpta. Nam ſatisfactio latè ſumpta eſt quid generalius, & complectitur tum reſtitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & ſubitionem pœnæ pro offenſa alteri illata: ſatisfactio verò ſumpta ſtrictè eſt inhonorationis, ac contumeliæ illatæ reparatio, & ſic ſpectat perſonam. At reſtitutio eſt rei alienæ redditio, damni compenſatio, vel debiti ſolutio, & ſpectat res, non perſonas; nec ſemper ſupponit injuriam, ut ſatisfactio; nam v. gr. qui depoſitum reddit, verè reſtituit, licet nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de reſtitutione dicentur, applicari debent ſatisfactioni latè ſumptæ, & reparationi famæ, & honoris, & aliorum bonorum, cùm ſit eadem ratio ac regula pro his omnibus.

Quæſt. II. *An reſtitutio actualis neceſſaria eſt ad ſalutem neceſſitate præcepti?*

Reſp. Affirm. Niſi impotentia excuſet, vel adſit juſta cauſa differendi. Conſtat 1. ex Roman. 13. *Reddite omnibus debita .... Nemini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis.* Et Ezech. 33. *Si fecerit judicium & juſtitiam, & pignus reſtituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quicquam injuſtum, vita vivet, & non morietur &c.* Et Jacob 5. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata eſt à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introivit.* 2. Ex reg. 4. jur. in 6. *Peccatum non dimittitur, niſi reſtituatur ablatum.* Idem habet S. Auguſtin. epiſt. 54. & refertur in cap. *Si res* 14. quæſt. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, cùm reddi poſſit, non redditur, non agitur pœnitentia, ſed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, ſed ut dixi, cùm reſtitui poteſt.* 3. Quia qui non reſtituit cum poteſt, nec habet rationabilem cauſam differendi, voluntariè nocet, & facit injuriam proximo: nam eum privat poſſeſſione, & uſu rei ſuæ, vel debitæ; & violat jus, quod habet, ut rem illam nunc poſſideat. At injuria quælibet prohibita eſt Lege divina naturali, præſertim hac generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum.* Quod procedit, ſive res ſit debita ob injuriam, ſive ex contractu juſto, cùm ſit utrobique eadem ratio, & creditor habet jus ſtrictum poſſidendi rem ſibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale eſt primariò negativum, & ſecundariò affirmativum. Nam primariò vetat ne retineatur alienum, vel alteri debitum, invito rationabiliter domino, & ideo præcipit actum reſtituendi. *Præceptum de reſtitutione facienda, quamvis ſecundùm formam ſit affirmativum, implicat tamen in ſe negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere*, ait S. Thom. quæſt. 62. art. 8. ad 1. Quare obligat ſemper pro ſemper: nam ſemper illicitum eſt retinere rem alienam, domino rationabiliter invito.

Præterea omiſſio reſtitutionis eſt virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino; ideoque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies.* Unde Conc. gen. Later. IV. cap. 39. ait, *non multum intereſſe, præſertim quoad periculum animæ, detinere injuſtè, ac invadere alienum.* Et à Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 12. Qui decimas non ſolvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat, qui notabili tempore omittit reſtitutionem, vel ſolutionem integram, quam poteſt facere; vel etiam brevi tempore omittit, ſi inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit jus alterius, nec excuſatur eo quòd impoſuerit hæredibus ſuis obligationem reſtituendi, cum hanc ipſe nunc habeat, & implere teneatur. Adde quod ſæpe hæredes non reſtituant, ideoque periculum ſit ne omittatur reſtitutio. Qui autem non poteſt reſtituere, debet habere voluntatem ſaltem implicitam reſtituendi, cùm primum facultas reſtituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, ſimul tenetur ad media ad eum neceſſaria. Qui vero non poteſt totum reſtituere, tenetur ſtatim reſtituere, ac ſolvere partem, quam poteſt; cum circa illam non habeat juſtam excuſationem.

Quæſt. III. *Quandonam peccatum injuſtæ detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Reſp. 1. Qui non reſtituit, vel debita non ſol-

ſolvit, cùm poteſt & debet, actu peccat toto tempore, quo id omittit. Quia omiſſio reſtitutionis vel ſolutionis debitæ, toto eo tempore, quo fieri poteſt, eſt injurioſa proximo: nam per illam continuè læditur jus quod habet poſſidendi rem ſuam, vel ſibi debitam, & ea utendi; & talis omiſſio eſt ſufficienter voluntaria, cum omittens poſſit & debeat reſtituere, & ad hanc obligationem advertere. Tunc enim ſi non reſtituit, habet voluntatem continuam ſaltem interpretativam detinendi rem alienam vel alteri debitam: quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; ſicut qui alium injuſtè conjicit in carcerem & ibi relinquit, continuè peccat, quia continuè lædit jus proximi.

Igitur qui non reſtituit cum poteſt, peccat actu ſingulis momentis, non quidem ſingulis novum peccatum addendo, ſed prius actu continuando. Quod quo plus durat, eo fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde domino evenit, niſi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Reſp. 2. Iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & ſic multiplicat numero peccata injuſtæ detentionis. 1. Quoties habet voluntatem expreſſam non reſtituendi; nam quilibet ejuſmodi actus eſt peccatum; & nihil eſt exterius, in quo illi actus uniantur & continuentur, ad faciendum unum moraliter actum. 2. Quoties interrumpit illud peccatum actuale detentionis, & poſtea advertit, vel advertere poteſt ac debet ad obligationem reſtituendi, & tamen non reſtituit, cum poteſt: quia toties omiſſio reſtitutionis eſt ei ſaltem interpretativè voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem, vel propoſitum reſtituendi, per impotentiam reſtituendi, per ſomnum, vel longam diſtractionem, aut occupationem circa alias res: nam tunc volitio non reſtituendi non durat virtualiter eadem numero.

Ex dictis ſequitur iniquum detentorem teneri explicare in confeſſione. 1. Totum tempus, quo ſua culpa non reſtituit, vel non ſolvit, ut intelligatur gravitas peccati, & quantum fieri poteſt multitudo actuum internorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. 2. Numerum volitionum non reſtituendi, ſeu quoties admiſit novum peccatum detentionis; nam tot ſunt peccata numero diſtincta. 3. Quoties interim occaſionem reſtituendi habuerit & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum ſeu omiſſionum exteriorum. 4. An dominus ex illa detentione triſtitiam magnam, vel grave damnum paſſus ſit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid ſi detentor utatur re aliena?

Reſp. 1. Si domino perinde ſit, utariſne re ſua, an eam apud te detineas otioſam, non magis peccas utendo, quam retinendo ſolùm. Quòd ſi dominus longè ferret ægriùs uſum, quàm otioſam detentionem, eo quod res uſu atteratur, vel periculo exponatur, tunc gravius peccas uſu ejus rei, quàm nuda detentione: nam plus eſt cæteris paribus uti re aliena, quàm eam nudè detinere, invito domino, ac proinde major eſt injuria. 2. Si res apud te facta ſit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non ampliùs velle, ſed potiùs pretium ejus; non peccas ea utendo, aut eam deſtruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non reſtituendo cum primum potes.

CAPUT III.

De radice obligationis reſtituendi.

Quæſt. I. **U**Nde oritur obligatio reſtituendi?

Reſp. Ex quatuor capitibus, ſcilicet. 1. Ex injuſta acceptione, qua intelligitur injuſta & culpabilis rei alienæ ablatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ultim. de injur. ibi: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, ſeu aliis irrogantibus opem tuliſti, aut hæc imperitia tua, ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet.* Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo, cujus res ablata vel deſtructa eſt, ſemper manet jus ad illam habendam, vel ejus pretium, quod eſt res æquivalenter; ac proinde manet in altero obligatio reſtituendi. 2. Ex re accepta, id eſt, ex re aliena in ſe vel æquivalenti extante apud alium ſine hujus culpa: nam *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura*, reg. jur. 58. in 6. Præterea dum res eſt aliena, eo ipſo ſubeſt juri alterius, qui inde minus habet, dum ea caret, quam habere deberet. 3. Ex contractu explicito, vel implicito, ſeu quaſi contractu in aſſumptione officii ſeu muneris: nam quidquid fit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum ſpectans, eſt contra juſtitiam commutativam, ideoque obligat ad reſtitutionem. 4. Ex Lege poſitiva

vâ & juſta ſententia. De his duobus ultimis alibi dictum eſt.

Quæſt. II. *An oritur obligatio reſtituendi ex damnificatione nullatenus peccaminoſa v. g. ob inconſiderationem, diſtractionem mentis, oblivionem prorſus involuntariam?*

Reſp. Non oritur extra contractum & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de conſtit. 2. Quia qui damnum ſine ullo peccato extra contractum & officium intulit, ex nullo capite tenetur reſtituere: non ratione injuriæ, cum non peccaverit; neque ratione rei acceptæ, aut contractus, vel legis, vel ſententiæ, cùm nihil horum extet. 3. In hoc caſu damnum non illatum fuit damnificato rationabiliter invito: nemo enim poteſt velle rationabiliter, ut quis ſibi non inferat damnum etiam tum, cùm de eo inferendo non cogitat; & involuntariè ac neceſſariò infert: nam non poteſt rationabiliter velle id, quod tunc impoſſibile eſt. Præterea qui damnum ſine ullo peccato extra contractum & officium intulit, ſe habet inſtar poſſeſſoris bonæ fidei, qui non tenetur reſtituere rem alienam, quam bona fide conſumpſit, ſi ex ea non ſit factus ditior.

Dixi, *extra contractum*, quia Leges imponunt contrahentibus onus reſtituendi damnum ſecutum ex culpa merè juridica; & contrahens hoc ipſo quòd contrahit, illud onus tacitè in ſe ſuſcipit, cùm velit & debeat contrahere ſecundum Leges. Quare, quamvis damnum non ſit illatum, domino rationabiliter invito, tunc tamen indemnitas ei debetur ex pacto ſeu contractu explicito vel implicito: ſicut debetur cum res perit caſu fortuito, niſi præceſſerit pactum eum præſtandi.

Quæſt. III. *An oritur obligatio reſtituendi ex damnificatione veniali?*

Reſp. 1. Ex damnificatione & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio reſtituendi ſub veniali. Quia non reſtituendo injuſtè privatur dominus poſſeſſione & uſu rei ſuæ, vel ſibi debitæ, ſufficientis ad materiam injuſtitiæ venialis.

Reſp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, ſed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio reſtituendi. Quia tunc committitur vera culpa & injuria, licet levis: at omnis injuria ex natura rei, ideoque jure naturali reſarciri debet, ex cap. ultim. *de injur.* cit. Non videtur tamen eſſe obligatio reſtituendi totum damnum citra contractum aut officium, quia injuria venialis ac imperfecta non debet citra contractum aut quaſi contractum, tantam obligationem parere, quantam injuria gravis & perfectè voluntaria. Et quia tunc damnum leviter peccanti, leviter eſt imputabile: Ergo non tenetur totum compenſare. Deinde cùm ea reſtitutio ſit pœna, ſeu onus jure naturali culpæ correſpondens, debet eſſe culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantum poſſe eſſe damnum, ut pars illius correſpondens culpæ veniali, ſit adhuc gravis momenti, ideoque ſub mortali reſtitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita, invito domino, quod eſt mortale.

Cæterum in praxi quando damnum grave eſt, cenſeri ordinariè debet interveniſſe culpam mortalem. Nam (ut notat Leſſius,) generaliter in operibus externis periculoſis, citra ſubitaneam paſſionem vehementem, raрò contingit advertentia imperfecta: ſcilicet opera illa periculum ſuum ſtatim & facilè ingerunt, mentemque ad ſui conſiderationem excitant. Præterea ad morale ſufficit confuſa cognitio periculi, vel obligationis diligentiùs advertendi, quæ facile haberi poteſt. Quare in dubio an culpa ſit mortalis, an venialis, totum damnum reſarciri debet, præſertim cum in dubio potior ſit conditio innocentis.

Quæſt. IV. *An oritur obligatio reſtituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commiſſam?*

Nota. Culpa duplex diſtinguitur, theologica, & juridica ſeu civilis. Culpa theologica eſt peccatum imputabile, ſive mortale, ſive veniale: culpa juridica eſt omiſſio diligentiæ debitæ ad cognoſcendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providendum, ex qua ſequitur damnum, ſive illa omiſſio ſit peccatum, ſive non. De hac ſola hic agitur; & triplex eſt, lata, levis, & leviſſima. Culpa lata eſt omiſſio diligentiæ, quam paſſim in rebus ejuſmodi propiis adhibere ſolent homines diligentiores & prudentiores ejuſdem conditionis. Leviſſima, eſt omiſſio diligentiæ, quam ſoli diligentiſſimi & prudentiſſimi adhibent. Ut ſi quis, v. gr. librum ſibi commodatum relinquat ante oſtium domus, & amittatur, tunc cenſetur amiſiſſe per culpam latam; ſi reliquit in cubiculo ſuo, non obſerato oſtio, erit culpa levis; ſi oſtium obſeravit, ſed non advertit an eſſet bene obſeratum, eſt leviſſima.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, extra officium & contractum, non oritur obligatio reſtituendi damni ſecuti ex culpa levi & leviſſi-

viſſima. Quia circa contractum & officium nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in ſuis operibus ne alteri noceat, quam in ſimilibus caſibus adhibere ſolent homines ejuſdem conditionis diligentes ac prudentes: nemo enim tenetur eſſe diligentior ac prudentior cæteris hominibus diligentibus & prudentibus ejuſdem conditionis, niſi ad id ſpecialiter ſe obligarit. Conſtat tamen, inquit Leſſius, eſſe obligationem reſtituendi damnum ſecutum ex culpa lata, niſi conſtet illam eſſe prorſus inculpabilem; quia quiſque ex juſtitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus ſuis eam diligentiam, quam adhibere ſolent in ejuſmodi actionibus diligentes ac prudentes; nam quiſque jus habet ne ſine juſta cauſa & authoritate ſibi inferatur damnum: ergo ſi non adhibet, non facit id ad quod tenetur ex juſtitia, & ſic damnum inde ſecutum cenſetur ei voluntarium, & meritò imputatur, ac proinde illud tenetur reſarcire.

Reſp. 2. Per ſe loquendo nemo tenetur in conſcientia ad reſtitutionem propter culpam levem, vel leviſſimam in officio, vel arte commiſſam, ſed tantum propter latam. *Eſt communis, aut ferè communis ſententia*. Quia nemo tenetur in officio, vel profeſſione ſua adhibere majorem diligentiam & providentiam, quam ſoleant adhibere diligentes & prudentes ejuſdem profeſſionis; nam nec gravius onus, quis vult ſibi imponere, dum officium ſuſcipit, vel artem exercet, nec reſp. plus ab ipſo exigit.

Hinc advocatus v. gr. qui bona fide præſtitit id, quod diligentes & periti advocati in ſimilibus cauſis præſtare ſolent, non tenetur ad reſtitutinem, ſi cauſa cadat, eo quod non præſtiterit id quod diligentiſſimè præſtitiſſet. Item dic de Judice, Magiſtratu, Medico, Architecto &c.

Dixi, *per ſe loquendo*: nam ſi quis profiteatur ſe diligentiorem & peritiorem aliis, aut diligentiſſimum, & ſic eos qui tales quærunt, ad ſe pertrahat; is tenetur adhibere majorem, aut etiam maximam diligentiam & prudentiam, quia id promiſit, & ad id ſe obligavit ſaltem implicitè: unde tenetur reſarcire totum damnum ex levi, vel etiam ex leviſſima culpa ſecutum, cum non adhibendo majorem, vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum ſaltem implicitum, ideoque gravem injuriam fecerit.

Porrò culpa quæ dicitur lata in iis, qui officium vel artem exercent, cenſeretur levis in aliis privatis. Unde illi dici poſſunt teneri de culpa levi comparatè ad alios, qui non tenentur ex officio vel pacto; cum debeant majorem diligentiam adhibere, quam ſi nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Reſp. 3. Qui præbet conſilium in rebus ad ſuum officium vel artem pertinentibus, tenetur ad reſtitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in conſilio dando adhibere eam licentiam & prudentiam, quam adhibere ſolent in ſimilibus caſibus homines diligentes ejuſdem profeſſionis. Ergo ſi non adhibet, peccat contra juſtitiam: ideoque tenetur ad reſtitutionem damni ex hac culpa ſecuti. Item tenetur ratione ignorantiæ, quia talis ex officio tenebatur hoc ſcire, & in reſponſo vitare errorem, ex quo damnum ſecutum eſt, unde meritò cenſetur cauſa injuſta damni ſecuti. Et utrumque patet ex cap. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad reſtitutionem, qui conſultus aperit bona fide dumtaxat opinionem ſuam, dicendo ita ſibi videri, nec ſuadendo ut alter faciat, & à fortiori ſi indicet ſe dubitare. Nam tunc ſi alter ſequatur, ſuæ imprudentiæ damnum adſcribere debet, modo conſultus non habeatur à conſulente peritior ac prudentior, quàm revera ſit. Imò ſi des conſilium in rebus, quæ ad tuum officium non ſpectant, & quarum parum peritus es, & alter ſciens tuam imperitiam, conſilium tuum ſequatur, non teneris de damno inde ſecuto; nam damnum illud ſibi imputare debet, & ſcienti ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut ſi ſuadeas alteri contractum injuſtum, vel ut non reſtituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio & quidem invito damnum infers tuo malo conſilio. Nec obſtat quod veritatem inculpatè ignorares; quia nihilomnius imprudenter agis: nemo enim niſi imprudenter miſcet ſe conſiliis dandis in rebus quas non intelligit, & ſciens ac volens exponit ſe periculo errandi cnm damno tertii, quod proinde ei ſufficienter eſt voluntarium, meritoque imputatur. Ita ferè Leſſius.

Porrò hæc regula juris 62. in 6. *Nullus ex conſilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*: intelligitur ſolùm de eo, qui bona fide dat conſilium in rebus ad ſuum officium non pertinentibus, & qui ratione ſui muneris aut ſtatus peritiam non profitetur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

Quæſt. V.

Quæſt. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio reſtituendi?*

Reſp. 1. Si contractus cedat in utilitatem ſolius accipientis, ut in commodato; accipiens tenetur ad reſtitutionem, ſi res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi & leviſſima: ſed non tenetur, ſi fecit id quod diligentiſſimi ac prudentiſſimi in ſimili re propria conſervanda facere ſolent. Conſtat ex l. 18. §. *commod.* & in inſtit. lib. 3. tit. 15. & ex cap. 1. *de comm.* Ratio diſpoſitionis juris eſt, quia æquitas naturalis poſtulat, ut is qui gratis utitur re alterius in ſuam tantum utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur ſolum ex dolo vel culpa lata, l. 8. §. *de precario:* eo quòd res conceſſa precario, poteſt à Domino quovis tempore revocari, non autem res commodata: quare æquum eſt, ut qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Reſp. 2. Si contractus ſit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati & conducti, uterque tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti ex culpa lata & levi, non autem leviſſima, ex l. 5. §. *commod.* & l. 23. *de reg. jur.* Ratio eſt, quia cùm res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas poſtulat ut eam valdè diligenter cuſtodiat; non tamen ad tantam diligentiam teneatur, quantam ſi in ſui tantùm utilitatem accepiſſet. Quare ad nihil tenetur, ſi fecerit quod diligentiores faciunt in ſimili re propria conſervanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob ſtipendium, & domeſtici, quibus incumbit ex officio cura cuſtodiendæ rei domeſticæ, tenentur reſarcire damnum ex culpa etiam levi ſecutum. Qui tamen conductus eſt ad traſportandum columnam vel alias res fragiles, tenetur de culpa leviſſima reſpectu illarum rerum, l. 25. §. *locat.* Quia nempe talis negligentia in ejuſmodi rebus non cenſetur leviſſima, ſed major propter ſummam diligentiam, quam illæ res ex natura ſua exigunt. *Delugo, & alii.*

Reſp. 3. Si contractus cedat in utilitatem ſolius dantis, ut in depoſito, accipiens tenetur ſolùm ad reſtitutionem ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. §. *commod.* & l. 24. §. *de reg.* & inſtit. lib. 3. tit. 15. nam æquitas poſtulat, ut qui habet rem alienam in commodum ſolius domini, non teneatur ad majorem diligentiam & cuſtodiam, quam paſſim adhibere ſolent in rebus ſuis homines, cum nullum commodum inde precipiat.

Hinc ſi depoſitum pereat apud te ſine tua culpa lata, non teneris illud reſtituere, niſi in his caſibus. 1. Si adſit pactum de majori vel maxima cuſtodia adhibenda, vel etiam de caſu fortito præſtando, ex l. 1. §. *depoſit. Contractus enim Legem ex conventione accipiunt*, ibid. 2. Si in culpa fuiſti tecum deferendo depoſitum in locum periculoſum, vel fuiſti in mora non reddendo, cum potuiſti, & debuiſti, teneris ad reſtitutionem, quantamcumque cuſtodiam adhibueris, ex variis juribus, & cap. ultim. *de depoſ.* ibi: *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, caſus etiam fortuitus imputatur.* 3. Si accepiſti mercedem pro depoſito cuſtodiendo, ex eodem cap. Tunc enim teneris de culpa levi: quia contractus depoſiti cedit in tuam & domini utilitatem, tranſitque in locationem operæ ad illud cuſtodiendum. 4. Si teipſum ad depoſiti cuſtodiam offeras petenti diligentiſſimum cuſtodem, tunc teneris de culpa leviſſima, l. 1. §. *depoſ.* quia tunc cenſeris cuſtodiam diligentiſſimam promittere.

Obj. In prædictis Legibus depoſitarius dicitur obligari ſolùm ex dolo, non ex culpa.

Reſp. In jure lata culpa dolo æquiparatur; Lege 32. §. *depoſ.* & Lege 226. §. *de verb. obligat.* ibi: *Magna negligentia culpa eſt magna, culpa dolus eſt.* Quare cum Leges decernunt dolum ſolùm præſtandum eſſe, non culpam, culpæ nomine levis & leviſſima intelligitur; & ſub nomine doli comprehenditus culpa lata. Cum autem ſtatuunt in contractibus culpam eſſe præſtandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando leviſſima, pro ſubjecta materia.

Reſp. 4. eſt obligatio in conſcientia reſarciendi ſecundum has Leges ante ſententiam judicis, damnum ſecutum ſine peccato, ſed ex culpa merè juridica in contractibus. *Ita Covarruv. Navarr. Molin. Vaſquez, Leſſius dicens eſſe communiorem, & alii.* Prob. Quia qui ex contractu rem alterius accipit, obligat ſe ſaltem implicitè ad eam ſervandam cum onere per Leges annexo, & ad præſtandam curam ac diligentiam, quam Leges præſcibunt: cùm præſertim hæ Leges fundentur in naturali æquitate, & ſancitæ ſint propter bonum commune, ut contractus facilè ineantur; & ad excitandam curam ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præſumptione culpæ mortalis; nam v. gr. in culpa leviſſima non poteſt forum externum præſumere peccatum mortale, ut notat Vaſquez, & tamen, cap. unico de commodato dicitur ſuppliciter; *Cùm gratia ſui quis:*

commodatum accepit, de leviſſima etiam culpa tenetur. Unde tunc eſt obligatio reſtituendi ex contractu, cui Leges juſtæ eam annexuerunt, & quam contrahens hoc ipſo quòd contrahit, tacitè in ſe ſuſcipit, cùm velit & debeat contrahere ſecundùm Leges.

Quæſt. VI. *An qui inculpabiliter dixit vel fecit aliquod, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendet damnum proximo, tenetur ex juſtitia illud impedire, vel reſtituere, ſi non impediat quantum commodè poteſt?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia*. Quia quiſque tenetur ex juſtitia curare, ne ex ſua actione eveniat damnum proximo contra jus illius; ideoque impedire, ne malum ex ſua actione ſecutum perſeveret: alioqui qui non impedit, quantum commode poteſt, cenſetur cauſa moralis perſeverantiæ effectus à ſe poſiti, & damni ſecuti: quod proinde ei imputabitur: nam quiſque jus habet ne ei damnum ſine juxta cauſa, & authoritate inferatur.

Hinc qui inculpatè errorem docuit, vel conſilium noxium dedit, tenetur, ubi advertit, dedocere; qui inculpatè res alienas incendit, tenetur, quantum commodè poteſt, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria & moraliter imputabilis. Si tamen non poſſet impedire alterius damnum ſine graviori aut ſaltem æquali ſuo damno, non poterit illi imputari, ſed cenſebitur juſtè permitti. Nam multò minor eſt obligatio tunc impediendi, quàm non inferendi poſitivè damnum; cùm ipſa non oriatur ex injuſta læſione vel actione; ideoque non eſt obligatio impediendi damni, niſi cùm poteſt impediri ſine gravi aut ſaltem æquali ſuo damno. Cujus quidem damni proprii gravitas debet ſpectari reſpectivè ad damnum, quod inde proximo ſequetur.

Quæſt. VII. *Quid reſtitui debet ratione injuſtæ acceptionis vel damnificationis?*

Reſp. Qui injuriam alteri intulit rem ejus culpabiliter accipiendo, aut detinendo, aut damnum inferendo &c. tenetur in conſcientia reſtituere rem, ſi adhuc extet; vel ejus pretium, ſi ipſa non extet; item omnes fructus naturales ac mixtos, ſive perceptos, ſive non perceptos, ſed quos dominus percepturus erat, & compenſare omne damnum emergens ac lucrum ceſſans. *Eſt communis ſententia*. Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriarum omnino indemnem reddendi: & reſtituendi in eum ſtatum in quo fuiſſet, ſi injuria illata non fuiſſet: alioqui injuria integrè non tolleretur, nec æqualitas, quam juſtitia intendit, reponeretur; & ſic non ceſſaret totaliter injuſtitia. Quare menſura reſtitutionis faciendæ ratione injuſtæ acceptionis vel damnificationis, eſt quantitas boni alieni ablati, & damni illati ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex cap. *Gravis*, de reſtit. ſpoliat. ubi Cœleſtinus III. ait: *Mandamus ablata cum integritate reſtituere, damno plenarie reſarcire, & de illatis injuriis competenter ſatisfacere compellatis: proviſuri, ut non tantum fructus à novo & violento poſſeſſore perceptos, ſed quod poſſeſſores veteres percepiſſent, reddi faciatis eiſdem.*

Igitur fur, vel malæ fidei poſſeſſor, vel damnificator injuſtus tenetur. 1. Rem alienam injuſtè poſſeſſam reſtituere domino. Nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando jus quod habet rem ſuam poſſidendi, & ea utendi. Quòd ſi res aliena non extat, tenetur ejus pretium reſtituere, cùm ſit cauſa injuſta damni, quod patitur dominus privatione rei ſuæ, quam tenebatur reſtituere. 2. Compenſare omne damnum emergens & lucrum inde ceſſans domino, l. 5. Cod. *de rei vindic.* Nam eſt cauſa injuſta utriuſque, teneturque dominum indemnem ſervare, ut tollatur injuria illata. Porrò lucrum juſtum alterius impedire eſt illi damnum inferre: nam eſt eum privare lucro ſperato ad quod jus habet, & facere ut minus habeat quam habuiſſet. 3. reſtituere omnes fructus naturales & mixtos quos percepit, quamvis dominus non percepiſſet, nec illi extent ampliùs; nec ex illis factus ſit ditior, ex l. 22. Cod. *de rei vendic.* ibi: *Certum eſt malæ fidei poſſeſſores, omnes fructus ſolvere cum ipſa re præſtare.* Quia fructus rei hoc ipſo quòd producuntur, fiunt illius qui eſt dominus rei, & res quælibet domino ſuo fructificat, ex inſtit. *de rer. diviſ.* Nam res ubicumque eſt, ſemper domini eſt, & domino valet, quod ibi valet. Ergo fructus æque reſtitui debent, ac res ipſa; & nunc eſt etiam obligatio reſtituendi ex re accepta. Quod ſi illi fructus intereat, dum retinentur, pereant; pereunt non domino, ſed injuſto detentori, qui eſt in mora culpabili. Item tenetur reſtituere fructus omnes naturales & mixtos, imò & merè induſtriales, quos dominus ſingulari ſua diligentia licitè percepiſſet, quamvis ipſe damnificator nullos perceperit, ex l. 33. §. *de rei vindic.* ibi: *Fructus non modò percepti, ſed & qui percipi potuerunt, honeſtè æſtimandi ſunt.* Et ex cap. *Gravis*. cit. nam debet compenſari omne damnum emergens & lucrum ceſſans.

Nota I.

Nota 1. Fructus merè naturales ſunt illi, qui ex re aliqua gignuntur ſine ulla ferè induſtria aut labore, ut herbæ in pratis, arborum poma, animalium fœtus. Merè induſtriales ſunt ii, qui ex ſola induſtria & labore proveniunt, licet mediante alia re tanquam mero inſtrumento, ut quæſtus, qui ex negotiatione, vel ex uſu artificioſo alicujus inſtrumenti, puta penicilli, percipitur. Fructus mixti ſunt ii, qui ab ipſa re, mediante induſtria & labore proveniunt, ut fructus agrorum, vinearum; ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque rerum, quæ habent uſum locabilem. Nam pretium locationis rerum eſt fructus earum, quem pariunt mediante uſu ſui, qui eſt pretio æſtimabilis, & datur ſolùm pro uſu rei, ex l. 19. & 36. §. *de uſuris*. Hi fructus vocantur civiles, & debentur domino rei, l. 5. Cod. *de rei vindic.* ibi: *Domum, quam ex matris ſucceſſione ad te pertinere, & ab adverſa parte injuria occupatam eſſe oſtendis, Præſes provinciæ, cum penſionibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni cauſa damni dati, reſtitui jubebit*. Soli autem fructus merè induſtriales, quos dominus rei non percepiſſet, non ſunt reſtituendi, quia non ſunt fructus rei alienæ, ſed induſtriæ propriæ. Sic qui pecunia furtiva negotiatus eſt, non tenetur lucrum ſuum reſtituere, ſed ſolum pecuniam ablatam, & omne damnum emergens ac lucrum ceſſans, ſi quod eſt.

Nota 2. Semina & alia ſimilia, ſi ſint aliena, non fructificant domino ſuo, ſed domino agri, l. 25. §. *de uſur.* ibi: *Omnis fructus non jure ſeminis, ſed jure ſoli percipitur*. Quia ſunt magis agri quam ſeminis, quod mortuum eſt, & ab agro vivificari & ali debet. Hinc qui triticum furtivum ſeminavit in agro ſuo, non tenetur reſtituere ſegetes, ſed aliud triticum in eadem menſura cum damno emergente & lucro ceſſante, ſi quod eſt ſecutum domino tritici.

Nota 3. Reſtitutio fructuum facienda intelligi debet deductis pretio operæ ac laboris, & impenſis, quæ à domino fieri debuiſſent ad illos percipiendos, ad conſervationem rei, & ad ejus melioramenta, quibus rei valor crevit domino, ex l. 7. §. *Soluto matrimon.* Quia his deductis dominus non patitur damnum, & reponitur æqualitas.

Quæſt. VIII. *An injuſtus damnificator tenetur inſuper aliquid ſolvere pro culpa in pœnam?*

Reſp. Non tenetur ante ſententiam judicis. Quia punitio ad judicem pertinet; ſed poſt ſententiam tenetur pœnam ſolvere, quia judex habet jus eam infligendi, & juſta ſententia obligat in conſcientia. Ita S. Thomas 2. 2. quæſt. 61. art. 3.

Quæſt. IX. *An fur vel injuſtus poſſeſſor, aut damnificator tenetur reſtituere rem alienam, ſi peritura fuiſſet apud dominum?*

Nota 1. Poſſeſſor malæ fidei eſt is, qui rem alienam injuſtè accepit, vel retinet, aut conſumpſit, vel alienavit, putans aut dubitans eſſe alienam, vel ſe non legitimè poſſidere; vel ex ignorantia graviter culpabili judicans eſſe ſuam. Poſſeſſor bonæ fidei, eſt, qui rem alienam detinet, judicans prudenter eſſe ſuam. Unde bona fides nunquam poteſt oriri ex ignorantia, quæ non excuſat à culpa mortali in acceptione rei, & omiſſione inquirendi cujus res ſit: nam tunc non poteſt prudenter cenſeri juſta poſſeſſio.

Reſp. 1. Injuſtus poſſeſſor tenetur rem alienam reſtituere, ſi illa non erat peritura apud Dominum niſi per injuriam alterius, v. gr. furtum. *Eſt communi ſententia*. Quia ſicut ille alius faciendo injuriam, teneretur reſtituere; ita tu præveniens teneris integrè damnum reſarcire, cum fueris cauſa injuſta totius damni.

Nota 3. Si res periit dolo vel injuria injuſti poſſeſſoris, quia vel amiſit culpa lata, vel eam ſcienter deſtruxit, abſumpſit, alienavit &c. tenetur ejus pretium reſtituere Domino, etiamſi apud hunc caſu peritura fuiſſet. *Eſt communi ſententia*, *teſte Layman*. Quia talis eſt hic & nunc cauſa injuſta interitus rei, quæ verè perit per injuriam detentoris, ac proinde ratione injuſtæ læſionis, ſtatim contrahit reſtituendi obligationem, quæ ſubſequente fortuito caſu non extinguitur. Sic qui occidit hodie Petrum, alioqui cras interficiendum à fera, eſt cauſa injuſta mortis Petri, & tenetur ad reſtitutionem. Idque magis adhuc conſtat, ſi tempore, quo ex culpa periit vel deſtructa eſt res aliena, non erat notitia interitus vel periculi futuri. Quia cùm periculum illud ignoraretur, res illa verè tantum valebat apud homines, ſicut ſi peritura poſtea non fuiſſet. Totus ergo valor ille fuit per injuriam ablatus ab injuſto poſſeſſore, & ipſe totius illius debiti reus factus eſt, atque adeo ſuſcepit jam in ſe onus & obligationem totius illius debiti ſolvendi. A quo debito non liberatur ex eo quod eventus ſubſequens oſtendat rem fuiſſe poſtea perituram vel minùs valituram, quia hoc non facit rem minùs valuiſſe, tum cum injuſtè deſtructa eſt, pro quo

tempore taxari debet valor damni illati: *Ita Delugo*.

Reſp. 2. Item tenetur reſtituere rem alienam, quæ caſu apud ipſum periit, ſi non ſit omnino certus caſu perituram fuiſſe apud dominum. Quia in dubio melior eſt conditio innocentis, & domini poſſidentis jus certum recipiendi rem ſuam, vel ejus pretium.

Imò juxta multos tenetur, etiamſi res certò fuiſſet peritura apud dominum caſu, vel juſta hoſtium ſpoliatione. Quia 1. hoc ipſo quòd quis rem alienam injuſtè aufert, vel detinet, facit domino injuriam, cui eſt per ſe annexa obligatio reſtituendi: per accidens autem eſt quòd eſſet caſu ſimiliter apud dominum peritura. 2. Qui injuſtè accipit, injuſtè detinere incipit: ſed qui injuſtè detinet, ſemper eſt in mora reſtituendi. Qui autem eſt in mora tenetur etiam de caſu fortuito, nam mora trahit ad ſe periculum rei; ut ſtatuunt jura. 3. Caſus ſubſequens non facit ut fur vel injuſtus poſſeſſor damnum reipſa non intulerit, ſed ſolùm facit quòd imputatum fuiſſet alteri cauſæ. Item qui ſemel ratione rei injuſtè acceptæ obligatur, per eventum fortuitum poſtea ſubſequentem non abſolvitur.

Obj. 1. Nullum damnum ex injuria eſt illatum domino, cùm conſtet eum ex caſu fortuito non minùs privandum fuiſſe re ſua, quàm ſi nulla fuiſſet injuria illata, ideoque nihil minùs habeat quàm alias fuiſſet habiturus: ex injuria autem oritur obligatio reſtituendi ſolum damnum ex ea ſecutum, non aliud. *Reſp.* Damnum domino illatum eſt, ſpectatò ſtatu in quo privatus fuit re ſua per injuriam, cui per ſe annexa eſt obligatio reſtituendi.

Obj. 2. L. ult. §. *ad Leg. Rhod.* ſtatuitur quòd ſi navem conduxerim ad merces meas convehendas, ipſe verò nauta me invito merces meas in navem deteriorem tranſtulerit, cum qua merces meæ perierint, teneatur mihi de hoc damno, ſi altera navis ſalva evaſerit; ſed non teneatur ſi ambæ naves ea navigatione perierint, quia æque merces meæ in priori navi conductæ periiſſent. *Reſp.* Ibi non agitur de injuſto poſſeſſore, qui rem alienam habet per injuriam, ſicuti in noſtro caſu.

Sed ſi rem alienam, quæ incendio, vel aliter peritura erat apud dominum, auferam, & poſt elapſum periculum non ſtatim reſtituam, & poſtea apud me pereat, non jam peritura apud dominum: an teneor ejus pretium reſtituere?

Reſp. Affirm. *Ita omnes*: Quia res illa à periculo libera, & ſecura ad dominum pertinebat, & ſic ei ſtatim tunc reddi debuit; quare ſi non fuit reddita, injuria ipſi facta fuit per injuſtam detentionem, quæ fuit cauſa damni; nam apud dominum non ampliùs periiſſet.

Quæſt. X. *An ratione injuriæ reſtitutio facienda eſt juxta ſummam æſtimationem, quam res à tempore detentionis habuit?*

Reſp. 1. Si res aliena apud furem vel injuſtum poſſeſſorem facta eſt deterior, quàm cum accepta eſt, tenetur reſtituere ſecundum ſtatum illum quem res tunc habebat. Nam tempore quo accepit, res illa tantumdem valebat; & accipiendo, damnum injuſtum domino intulit, privando eum re ſua in tali ſtatu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Reſp. 2. Si res apud injuſtum poſſeſſorem melior effecta eſt, ſive intrinſecè & in ſubſtantia, ut ſi vitulus evaſerit in bovem; ſive extrinſece & in valore, ut ſi auctum ſit ejus pretium ob emptorum multitudinem; reſtitui debet domino in tali ſtatu, ſi extet. Nam res ſemper manſit in ejus dominio: melioratio autem & incrementum rei pertinet ad ejus dominium. Si autem res illa non extet, & vendita fuerit majore pretio, quam vendidiſſet dominus, totum pretium acceptum reſtitui debet domino: quia res tempore, quo cariùs vendita eſt & melior erat, domini erat, & domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, cum ſit valor ſuæ rei. Quod ſi res caſu periit, vel minore pretio vendita fuit, aut in deteriore ſtatu & valore alienata vel conſumpta, reſtitui debet domino ſecundùm æſtimationem, quam in optimo ſtatu & maximo valore habuit, ſi dominus eam tali tempore erat venditurus, vel paſſus eſt damnum emendo aliam ſummo valore: quia injuſtus poſſeſſor fuit cauſa injuſta talis lucri ceſſantis vel damni. Idem dic, ſi incertum ſit, an dominus lucrum ex ejus melioramento feciſſet, vel quo pretio venditurus fuiſſet, ut docent paſſim Doctores. Nam injuſtè privatus fuit poteſtate lucrandi, & vendendi ſummo valore, qua fortè uſus fuiſſet: in dubio autem melior eſt conditio innocentis, & poſſidentis jus exigendi integram indemnitatem.

Imò juxta varios, reſtitutio fieri debet ſecundùm ſummum valorem & incrementum, etiamſi dominus re ſua certò uſurus non erat in tali ſtatu, nec juxta ſummum valorem venditurus. Quia dum res apud injuſtum poſ-

poſſeſſorem melior & rarior facta eſt, domino meliorata fuit, ipſique debita erat in tali ſtatu. Ergo facta eſt domino injuria cum damno, eum privando re ſua in optimo ejus ſtatu & valore; quæ injuſta detentio eſt nova injuria à prima acceptione diſtincta, per quam ſtatim contracta eſt obligatio eam reſtituendi cum tali incremento & valore. Obligatio autem ex injuria contracta extinguitur per ſolam reſtitutionem, & quamvis nullum damnum dominus recipiat, ſpectato ſtatu in quo futurus eſſet, ſi ad tempus minoris valoris rem ſervaturus eſſet; tamen recipit damnum, attento priori ſtatu in quo habuit dominium rei plus valentis, quo majore valore ad ſe pertinente injuſtè privatus fuit. Confirmatur l. 8. §. *de condit. furt.* ibi: *Si ex cauſa furtiva res condicatur, cujus temporis æſtimatio fiat, quæritur? Placet tamen id tempus ſpectandum, quo res unquam plurimi fuit: maximè cùm deteriorem rem factam fur dando non liberatur; ſemper enim moram fur facere videtur.*

Obj. Reſtitutio fieri debet ſolùm ad æqualitatem damni illati. At tunc non eſt illatum damnum ſecundum ſummum valorem rei; nam ejus incrementum non erat certò profuturum domino, cùm dominus fuiſſet eam venditurus ante tempus illius incrementi, nec coactus fuit eo tempore aliam emere. *Reſp.* Damnum domino illatum eſt, attento priori ſtatu, in quo habuit dominium rei plus valentis, & revera privatus fuit re ſua in optimo ejus ſtatu & valore.

Quæſt. XI. *An qui ponit actionem ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud reſtituere?*

Reſp. 1. Si damnum evenit tertio ex actione tua mala vel otioſa, quæ fuerit periculoſa ſive per ſe, ſive ratione circumſtantiarum, teneris illud reſarcire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam ne evenerit, & illud non intenderis. Quia 1. Illud damnum eſt tibi ſufficienter voluntarium in cauſa, nempe in actione tua mala periculoſa, per quam illud creas. 2. Intuliſti injuriam damnoſam illi tertio, quippe qui jus habebat ne malam illam actionem ſibi periculoſam faceres.

Secùs eſt, ſi damnum eveniret alteri ex tua actione non mala licèt periculoſa, ſed utili tibi, cujus faciendæ jus habebas, modò adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhibere potuit, retenta illa actione licita: tunc enim damnum illud tibi non imputaretur, cùm utaris jure tuo, ex cap. 31. de elect. *Non videtur injuriam facere, qui utitur jure ſuo.* Et ex l. 193. §. de regul. jur. *Nemo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere jus non habet.* Sed ſi non adhibueris debitam cautionem, ne aliis danum eveniret, teneris de damno. Nam quiſque tenetur ex juſtitia curare, ne ex ſua actione damnum eveniat alteri: nam proximus habet jus ne ei damnum inferatur ſine juſta cauſa & legitima auctoritate. Propter eamdem rationem teneris reſtituere damnum, ſi jus non habeas faciendi aliqui periculoſum, licèt non malum. Sic qui in itinere foveam lupi capiendi cauſa facit, tenetur de damno. l. 28. §. *ad leg. Aquil.*

Reſp. 2. Teneris reſarcire damnum, quod alteri evenit ex tua culpa, ſcilicet actione mala vel inutili, ſi damnum illud intendiſti, licet ex ea plerumque damnum non eveniat. Nam tunc damnum tibi voluntarium eſt in ſe, & meritò cenſeris illius cauſa, cùm reipſa ex directa intentione illud intuleris per actionem tuam malam, vel inutilem.

Reſp. 3. Teneris reſarcire dammum, quod obvenit alteri ex actione tua mala vel inutili, quamvis ex ea plerumque damnum tertio non eveniat, nec illud intenderis, ſi prævideris probabiliter eventurum. Quia 1. tunc damnum illud eſt voluntarium tibi in actione illa mala tanquam in cauſa, vel ſaltem tanquam in occaſione, quæ eſt æquivalenter cauſa. 2. Feciſti injuriam alteri, qui jus habebat ne actionem illam malam faceres in talibus circumſtantiis, nempe cum ſuo periculo, quamcùmque aliunde diligentiam adhibueris. S. Thomas 2. 2. quæſt. 74. artic. 8.

Reſp. 4. Non teneris reſarcire damnum, quod ex tua actione mala non periculoſa obvenit, ſi illud non intenderis, nec potueris prævidere obventurum, eo quod numquam aut ferè numquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumſtantiis. Quia tunc damnum illud nec in ſe, nec in alio tibi voluntarium eſt, cùm nec illud intenderis, nec potueris prævidere; nec requiritur cautio ubi non eſt periculum. Hinc qui alienam arborem aſcendit ad fructus furandos, & caſu cadens ſupra ſocium, eum præter intentionem occidit, non eſt reus homicidii, nec tenetur ſocio ad reſtitutionem. Quia talis aſcénſus, licet illicitus, non erat ſic periculoſus: unde ille ſolùm reus eſt furti. Quando autem S. Thomas, loco citato, dicit dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alte-

alterius ſequitur, eſſe reum homicidii, ſupponit illam rem eſſe aliquatenus periculoſam, ſaltem ex circumſtantiis.

Quæſt. XII. *An in dubio de damno ſecuto ex actione mala per ſe damnificativa, eſt obligatio reſtituendi?*

Reſp. 1. Qui injuſtè poſuit actionem ex ſe impeditivam lucri vel damnificativam, tenetur in dubio an reipſa alteri lucrum ceſſaverit, aut damnum ſecutum ſit, reſtituere pro ratione dubii, ſeu quanti æſtimatur certum ſubeundi damni periculum. Quia talis fuit cauſa injuſta periculi, quod alter ſubit, patiendi damnum, nec conſtat non paſſum fuiſſe; iniquumque eſt, ut innocens in tali dubio totum periculum certum ſubeat, & alter ſit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus eſt de patrata à ſe actione injuſta per ſe ſufficiente ad damnum inferendum, & de damno ſecuto, ſed dubitat an ſecutum ſit ex illa, tenetur reſtituere ſaltem pro ratione dubii, & æſtimationis periculi. Dico *ſaltem*; nam juxta Leſſium & alios multos, tenetur de toto damno: tum quia poſſeſſio eſt pro actione injuſta, quod talem effectum procrearit, niſi oppoſitum conſtet; tum quia præſumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non conſtat: ſed tunc eſt præſumptio juris, damnum ex illa actione, v. gr. conſilio malo, ſecutum eſſe, ex reg. 45. jur. in 6. *Inſpicimus in obſcuris quod eſt veriſimilius, vel quod plerumque fieri conſuevit*.

Obj. Non eſt æquum, tantùm teneri reſtituere eum, qui ſolum ex probabili præſumptione, quantùm qui ex certa ſcientia damnum intulit.

Reſp. Hoc eſt juſtum, quando conſtat, poſitam eſſe cauſam injuſtam damni, & damnum ſecutum eſſe: nam in dubio an damnum revera ex illa actione ſecutum ſit, melior eſt conditio innocentis & domini.

Idem dic de omiſſione injuſta, hoc eſt, omiſſione rei ex juſtitia debita, dum dubitatur an ex ea ſecutum ſit damnum: nam in moralibus omiſſio injuſta eſt æquivalenter actio injuſta.

Quæſt. XIII. *An qui ſolo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum, tenetur damnum ab hoc illatum reſarcire in ejus defectum?*

Reſp. Affirm. Si hoc eventurum probabiliter prævidérit. Quia 1. talis poſuit actionem malam & periculoſam ratione circumſtantiarum, ex qua probabiliter prævidit damnum tertio ſecuturum; ergo fecit ei injuriam. Nam quilibet habet jus, ne fiat actio mala cum periculo damni ſui. 2. Verè movit alium ad damnum inferendum, & æquè eſt cauſa damni quod ex motione exempli ſequitur, ac ſi ex conſilio ſequeretur. 3. Qui occaſionem damni dat ſine juſta cauſa, damnum dediſſe cenſetur, ex cap. ult. *de Injur.* & l. 30. §. ad leg. Aquil. *Qui occaſionem præſtat, damnum feciſſe videtur*. Idem dic de eo qui hoc eventurum prævidere aut potuit aut debuit.

Quæſt. XIV. *An quis tenetur reſtituere damnum irrogatum per ſuum mancipium, animal, vel filium?*

Reſp. 1. Ante omnem ſententiam tenetur ratione culpæ, ſi negligens fuit in præcavendo, ex cap. 3. 4. & ultim. *de injuriis*. Nam tunc damnum illud ei voluntarium fuit in omiſſione diligentiæ debitæ; ideoque ei merito imputatur. Hinc qui animal ferum non tenuit domi clauſum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eamdem rationem, qui poteſtatem in alios habent, peccant contra juſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem, ſi, ubi eſt periculum damni, non provideant ne fiat à ſuis. Nam dominus & pater tenentur ex juſtitia impedire ne aliis damnum inferatur à ſuis, vel per ſua animalia.

Reſp. 2. Si damnum irrogatum ſit ſine culpa voluntaria domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compenſare, ex jure civili, inſtit. digeſt. & Codic. *de noxial. action.* Et canonico, cap. ultim. *de injuriis*, ibi: *Quod ſi animalia tua nocuiſſe proponas, nihilominus ad ſatisfactionem teneris: niſi eo dando paſſis damnum, velis liberare te ipſum: quod tamen ad liberationem non proficit, ſi fera animalia, vel quæ conſueverunt nocere, fuiſſent, & quam debueras non curaſti diligentiam adhibere*. Quæ leges non ſunt pœnales, ſed diſpoſitivæ, & æquitati ac naturali ratione valde conſentaneæ. Quia cùm animal, vel ſervus non ſint ſui juris, ſed totum quod ſunt, domini ſint, leges injuſtè diſpoſuerunt, ut ſicut omnis utilitas ab eo proveniens domini eſt, ita etiam & damnum domini ſit, niſi velit ipſum pro eo tradere: nam qui ſentit commodum, debet ſentire & onus, reg. 55. jur. in 6. Quare hæ leges obligant ante ſententiam, niſi ex conſuetudine legitimè præſcripta, ſententia requiratur: nam in foro conſcientiæ idem dicendum eſt circa iſta, quod æquus judex cognita veritate judicaret. *Ita Sanchez & alii*.

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit; ſi ante non fuit clamatum, caput familiæ in illa domo habitantis tenetur ad ſolvendum duplum illius damni, quamvis ſine ejus culpa illati. L. 1. & L. 6. §. *de his qui effuder.* ibi: *Habitator ſuam, ſuorumque culpam præſtare debet.* Sed juxta multos, ſi dominus verè peccato careat, nihil tenetur reſtituere ante ſententiam: quia ſic uſu receptæ ſunt illæ leges, nec id neceſſarium eſt ad finem illarum. At poſt ſententiam tenetur in conſcientia parere ſententiæ judicis, quia hæc non fundatur in præſumptione culpæ, ſed in legibus quæ ad bonum commune & pacem publicam ita ſtatuerunt, & ut domini diligentiùs caverent ne damnum aliis à ſuis inferatur.

Reſp. 3. Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum reſarcire, vel filium noxæ dedere, ſi abſque parentis culpa commiſſum eſt, ex Inſtit. *de noxial. action.*

Quæſt. XV. *An qui impedivit alterum à conſecutione alicujus boni, tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui quocumque modo etiam ſolis precibus vel conſilio, ſaltem abſque cauſa juſta, impedit aliquem à conſecutione boni ipſi ex juſtitia debiti, ſive habeat jus in re, ſive ſolùm jus ad rem, peccat contra juſtitiam, & tenetur compenſare totum damnum. *Ita omnes.* Quia illius fuit cauſa injuſta, violando jus, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde ſi alter habebat jus in re, impediens tenetur reſtituere valorem illius rei; ſi verò ſolum jus ad rem, v. g. per juſtam promiſſionem acceptatam, electionem, præſentationem &c. tenetur reſtituere quanti jus illud judicio prudenti æſtimabitur.

Idem dic de impediente alterum ne utatur jure ſuo, v. g. exercendi ſuam artem, operam locandi, petendi aliquid &c. Nam quilibet habet jus utendi jure ſuo, quod jus tunc violatur.

Reſp. 2. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumnia, mendacio, vel alio modo injuſto impedit aliquem à conſecutione beneficii vel officii, quo dignus erat, vel alterius boni ex juſtitia non debiti, ut doni, legati &c. tenetur reſtituere, quanti judicio prudenti ea ſpes ei valebat. *Eſt omnium, teſte Sanchez.* Quia licet impeditus non habeat jus ſtrictum ad tale bonum, jus tamen habet ne ab illius conſecutione per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfectè liberum cuique ſit ei gratificari. Ergo tali facta eſt injuria, quæ reſarciri debet. Idque ſive vis, vel fraus exerceatur circa eum, qui impeditus eſt à conſecutione boni: ut ſi quis vi eum detineat, vel minetur ei ne petat, vel eum decipiat; ſive circa collatorem, ut minando ne conferat, vel falsò perſuadendo alterum eſſe indignum.

Dixi, *quanti ſpes &c.* Nam non tenetur ad æquale, *quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri,* ait Sanctus Thomas, quæſt. 62. art. 2. ad 4. Quòd ſi nulla erat ſpes, non tenetur reſtituere damnum, cùm reipſa nullum intulerit. Si tamen exigua ſpes fuiſſet, compenſanda eſt judicio prudenti.

Qui autem à conſecutione beneficii eccleſiaſtici, vel officii, aliquem indignum impedivit per vim & fraudem, licet peccaverit, non tenetur damnum reſtituere: quia non fecit injuriam quoad illud, cùm nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum & in libera collatoris voluntate poſitum: nam illicitum eſt conferre beneficia vel officia indignis. Item qui à conſecutione beneficii aliquem dignum & ſpem habentem impedit, ut digniori conferatur, non facit injuriam impediendo, nec tenetur ad reſtitutionem; quia ille non habet jus etiam remotum ut digniori præferatur. Si tamen impediat calumnia vel detractione, tenetur ad reſtitutionem famæ, ſicut in primo caſu.

Idem dic, ſi dignum ſolis precibus & commendatione impediat, ut æque digno conferatur: quia non habet jus ut illi præferatur in bonis communibus, nec injuſta via impeditur; & tibi licet petere pro æque digno: ſecùs, ſi injuſta via talem impediat; nam tunc teneris illi reſtituere quantùm ea ſpes ei valebat: quia jus habet, ne injuſtè impediatur, ut beneficium conferatur alteri non digniori.

Reſp. 3. Qui etſi ſine vi vel fraude, vel alia injuſta via impedit dignum à conſecutione beneficii, vel officii, ut detur indigno, tenetur ad reſtitutionem Eccleſiæ vel reip. quæ inde damnum injuſtè patitur. *Eſt communis ſententia.* Quia utraque jus habet, ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic ſi modo etſi non injuſto impedias digniorem, ut detur minùs digno; quia Eccleſia & reſpub. habent jus habendi optimos miniſtros, & magiſtratus. Sed juxta multos non tenetur reſtituere impedito; quia non violavit juſtitiam commutativam

erga illum, quippe qui nullum jus talis juſtitiæ habet ad beneficium vel officium: non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei ſit beneficium vel officium, & quo poſſit illud jure exigere.

Reſp. 4. Ex communi ſententia, qui ſine vi, fraude, vel alia via injuſta aliquem impedivit à conſecutione boni non debiti ex juſtitia, non tenetur ad reſtitutionem. Quia non fecit injuriam impedito, cùm nullum jus habeat ad illud bonum, & impediens liberum cuique relinquat gratificari ei, ſi velit, & nullam viam injuſtam adhibeat. Nec refert, quòd alter ſtatuerat donare; quia ſine injuſtitia ſemper poteſt propoſitum mutare: ergo & ad id induci via non injuſta. Odium autem ſeu animus nocendi per medium non injuſtum, & in iis, in quibus poteſt quis alioquin nocere abſque injuſtitia; non eſt peccatum contra juſtitiam, ſed ſolùm contra charitatem.

Hinc non tenetur ad reſtitutionem, qui ſine vi, vel fraude, aut alia ratione injuſta, ſed ſolis precibus vel obſequiis aliquem avertit ab inſtituendo tali hærede, aut à relinquendo legato, vel donando aliquo bono, vel qui curavit revocari teſtamentum, & alium hæredem inſtitui. Quia nemo habet jus ad ſucceſſionem, vel legatum, quamdiu teſtator vivit, cùm liberè pro libito ſemper poſſit revocare & mutare teſtamentum. Tamen ſine juſta cauſa aliquem à conſecutione boni non debiti impedire via non injuſta eſt contra charitatem, qua debemus velle bonum proximo, & quæ vetat ne alteri faciamus quod nobis fieri rationabiliter nolumus.

Sed quid, ſi alterius Procuratorem, vel Tabellarium, litteras aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquid negotium, detineam prætextu recreationis vel potationis, ſciens hanc detentionem nocituram mandatario?

Reſp. Peccas contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Ita Delugo, & alii. Quia mandatarius habet jus, ut Procurator, vel Tabellarius, ſeu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex juſtitia; & tu ſcienter impedis executionem, ac uſum ejus juris, ſeu id, ad quod ille jus habet. Sed qui quovis modo etſi de ſe licito ſcienter impedit uſum juris alterius, & id ad quod jus habet, facit ei injuriam, cùm violet ejus jus, ideòque tenetur ad reſtitutionem damni inde ſecuti. Idem dic, ſi famulum alterius quovis modo detineas, ſciens hanc detentionem cauſam eſſe damni domini, ad quod vitandum famulus ex juſtitia tenetur: nam cooperaris injuſtitiæ alterius, & verè es cauſa moralis talis damni.

Quæſt. XIV. *An accepta ob opus malum reſtitui debent?*

Reſp. 1. Sic accepta ante opus malum patratum reſtitui debent. *Ita omnes*. Quia iſta non dantur niſi ex lege, ut accipiens ſe obliget ad opus malum, ad quod impoſſibile eſt obligari: unde datio eſt nulla, & ſic rei dominium non fuit translatum; ex cap. ult. *de pactis*.

Reſp. 2. Crimine patrato, pretium retineri poteſt, niſi per legem aliquam acquiſitio ſit irrita, vel accipiens fiat inhabilis ad acquirendum illius dominium. Ita Sanctus Antoninus, Covarruv. Cajetan. Leſſius, Delugo, & alii multi. Quia. 1. accipiens non eſt inhabilis ad illud acquirendum, & pretium datum eſt omnino voluntariè, non quidem ut pretium peccati, quod eſt tantùm conditio ſine qua non daretur, ſed ut ſolutio promiſſi poſita conditione. 2. Mulier poteſt retinere id quod acquiſivit per meretricium, ex l. 4. *de condict. ob turp. cauſ.* & ex S. Th. quæſt. 62. art. 5. ad 2. & in 4. diſtinct. 15. q. 1. art. 4. quæſt. 2. *Si lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, ſed non lucrum ſuppoſito actu; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo contra legem non facit, & ideo hæc retineri poſſunt*. 3. Quia promiſſio de ſolutione pretii valet, ſi conſideretur ut facta ex ſuppoſitione conditionis poſitæ, quamvis non valeat ut facta ſub conditione ponenda.

Ad leges in contrarium objici ſolitas, dico eas non reddere irritam acquiſitionem rei ob turpem cauſam datæ, nec facere accipientem inhabilem ad acquirendum illius dominium; ſed ſolum decernere, ut ante opus patratum habeantur pacta illa invalida, & ut ne patrato opere inde oriatur obligatio civilis, ob quam ſcilicet poſſet in judicio exigi promiſſum: quod probatur ex l. 1. *Cod.* de *dict. ob turp. cauſ.* ubi res ob turpem cauſam accepta, ei qui accepit relinquitur; & ex l. 8. § *eod. tit.* ubi dicitur ſolutum ob turpem cauſam non poſſe repeti.

Dixi, *niſi per legem &c.* Quia quando lege aliqua poſitiva accipiens redditur inhabilis ad acquirendum dominium, vel annullatur actus ex quo pendet acquiſitio, tunc res accepta reſtitui debet. Nam per talem legem translatio dominii impeditur etiam

etiam in conſcientia, cùm bona & actus ſubditorum ſubjiciantur voluntati juſtæ Legiſlatoris in ordine ad bonum commune, quod ſemper per Legem juſtam intenditur. Quod ſi is, qui dedit, fiat per Legem incapax datum retinendi, ſi reſtituatur, tunc reſtitutio fieri debet pauperibus, vel aliis piis operibus: secùs, fieri debet danti; quia cùm translatio dominii rei datæ nulla ſit, res remanet prioris domini, qui illius dominio ſe non abdicavit, niſi ut in recipientem transferret. Equidem ſi eam rem ob opus malum dederit, dignus eſt ut ea privetur, ſed hæc pœna infligi debet à judice, non à privato.

Reſp. 3. Quoad praxim, in pœnitentiam imponenda eſt à confeſſario obligatio dandi pauperibus vel piis cauſis accepta pro quovis opere malo patrato, ſi accipiens non indigeat: tum quia peccatum eſt tali pœna dignum, tum ne lucrum ex peccato reportet, & ſic ad peccatum affectum retineat, & ad illud iterandum adjiciatur.

Quæſt. XVII. *An accepta ob opus bonum jam debitum reſtitui debent?*

Reſp. 1. Accepta pro actione vel omiſſione debita ex juſtitia reſtitui debent danti. *Eſt communis ſententia*. Quia 1. Quæ accipiuntur pro actione vel omiſſione debita ex juſtitia, accipiuntur per injuſtitiam, nempe contra jus quod habet proximus ut id fiat vel omittatur ſine ſumptu ſuo: at accepta per injuſtitiam reſtitui debent. 2. Tunc nullus eſt titulus, ſeu jus accipiendi & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroſo, cùm ejus natura ſit ut utrimque obligationem pariat: nulla autem nova obligatio imponitur ei, qui jam ex juſtitia obligatus eſt. Non item ex pacto gratuito, quia danti non eſt animus liberaliter dandi, ſed dat coactè ex metu injuriæ, ne jure ſuo defraudetur.

Reſponſio vera eſt, etiamſi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debebas. *Eſt communis ſententia*. Nam ille vere dat pro re, quam gratis dare debes, & ad quam jus habet is cujus cauſam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei vendis mediante pretio ab amico dato id, quod ei ex juſtitia debes. Nec refert, quod opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio non tollit obligationem exequendi opus ſine pretio, nec ullum commodum pretio æſtimabile affert ſolventi pretium; eſtque ſolùm mentalis: ergo non impedit injuſtitiam.

Hinc peccant contra juſtitiam, & tenentur reſtituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda ſententia juſta, pro teſtimonio vero dicendo, pro reſtituendo depoſito, commodato, invento, vel pro ſolvendo debito; vel ab abſtinendo à furto, homicidio, & detractione &c. cùm hæc omnia ſint debita ex juſtitia.

Reſp. 2. Accepta pro opere debito ex charitate tantùm, vel aliis virtutibus, quod ſine labore, ſumptu aut periculo fieri poteſt, reſtitui debent. *Ita Covarruvias, Molina, Leſſius, & alii*. Quia communi hominum judicio talia opera non ſunt pretio æſtimabilia; nec omninò voluntarie ac liberaliter aliquid pro illis datur, ſed coactè ob neceſſitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet &c. tenetur eam reſtituere.

Si autem opus illud ex ſola charitate debitum fieri nequeat ſine labore, vel ſumptu, vel periculo, aliqui docent accepta pro eo retineri poſſe: quia qui pro illo accipit vel exigit pretium, peccavit ſolùm contra charitatem, cùm illud ſit pretio æſtimabile. Alii verò nihil diſtinguunt, & cenſent, accepta pro quovis opere ex charitate vel alia virtute debito, reſtituenda eſſe: quia iniquè exigitur, & accipitur pretium pro opere, quod nullo oblato pretio præſtari debet; & dans coactè & rationabiliter invitus dedit, nempe timuit ne alioqui non fieret id quod debetur. Delugo docet, eſſe obligationem ex charitate reſtituendi accepta ob opus debitum ex charitate, quando charitas obligabat ad ſubveniendum gratis proximo: quia ea obligatione poſita, acceptio pretii impedit ne poſſit fieri ſatis præcepto charitatis, cùm pretio accepto non ſubveniatur gratis proximo prout charitas præcipiebat; ſed tunc non eſt reſtitutio niſi latè dicta.

Reſp. 3. Si conſtet aliquid ſponte ac liberaliter donatum præcisè ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex juſtitia vel charitate debitum faciendum, hic non tenetur illud reſtituere. Quia donatio gratuita ac voluntaria eſt juſtus titulus retinendi donum gratuitum; niſi tamen Lege poſitiva inhabilis ſit ad acquirendum dominium rei dono datæ, ſicut eſt Judex circa munus ſaltem magni momenti ſponte oblatum.

Reſp. 4. Qui aliquid accepit pro actione vel omiſſione, quæ ſolum cedit in ſuum commodum, vel in honorem Dei, non tenetur illud reſtituere. Quia illud ex cauſa

vel ſub conditione donatum eſt omnino voluntariè ac liberaliter: nemo enim emit ab alio actiones vel omiſſiones liberas ei ſoli utiles; ut ſi des alteri aliquid, ut Sacrum audiat, jejunet, ne ebrietur, non obligando eum ad hoc opus &c. Qui tamen accepit aliquid ne admittat crimen, quod Legibus punitur, cogitur in judicio ad reſtituendum; & poſt ſententiam tenetur reſtituere, cùm ſit juſta, & Legi conformis.

Quæſt. XVIII. *Quid reſtitui debet ratione rei acceptæ?*

Reſp. Qui tenetur reſtituere ſolum ratione rei acceptæ, ex communi ſententia tenetur ſolum reſtituere rem alienam ſi adhuc extet, vel id in quo ex ea factus eſt ditior ſi non extet apud ſe: & ad fructus extantes, aut quatenus ex iis factus eſt ditior. Quia tantumdem & non plus habet ex re aliena, ſive in æquivalenti. Quare menſura reſtitutionis faciendæ ratione rei acceptæ eſt quantitas poſſeſſionis rei alienæ vel in ſe, vel in æquivalenti poſſeſſæ: ita ut tantum reſtituatur, quantum rei alienæ in ſe, vèl ut æquivalenti poſſidetur. leg. 25. *de petit. hæred.* Alienum autem in æquivalenti quis poſſidet, cùm rem alienam conſumendo aut donando, rebus ſuis pepercit, vel alienando aliquid acquiſivit.

Quæſt. XIX. *Ad quid tenetur poſſeſſor bonæ fidei?*

Reſp. 1. Qui rem alienam bona fide poſſidet, putans prudenter eſſe ſuam, ubi primum novit eſſe alienam, ex communi ſententia tenetur eam reſtituere prima opportunitate, l. 22. §. *de petit. hæred.* quia dominus habet jus rem ſuam poſſidendi. Quod ſi non reddat ubi primum poteſt commodè, incipit eſſe poſſeſſor malæ fidei, & tenetur ad reſtitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injuſtæ detentionis, quæ eſt æquivalenter injuſta acceptio: unde ſi interim res etiam caſu pereat, tenetur ejus pretium reſtituere, cùm fuerit in mora culpabili. Tenetur autem rem eamdem domino reſtituere, nec licet ei pecuniam vel aliud pro illa ſine ejus conſenſu dare: quia res illa in individuo eſt domini, nec ſine injuria poteſt dominus invitus cogi rem ſuam vendere, aut commutare, cùm habeat jus illam poſſidendi ac retinendi, & conſtat ex lib. 3. *Regum* cap. 21. ubi de vinea Naboth.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ſi poſſeſſo. bonæ fidei conſumpſit, vel amiſit, vel alienavit, nihil admiſit, vel tenetur reſtituere, ſi non ſit inde factus ditior, ex *inſtitut. de offic. Judic.* & l. 23. §. *de petition. hæred.* Nam cùm ſolùm teneatur ratione rei acceptæ, & poſſeſſæ, non tenetur plùs reſtituere quam ex ea poſſideat, ſive in ſe, ſive in æquivalenti. Sed tenetur reſtituere id in quo factus eſt ditior ex re aliena, ead. l. cit. Quia id in quo factus eſt ditior, ſuccedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti apud ipſum, & eatenus poſſidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum eſt, ut quis ex re aliena cum domini jactura locupletetur: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria.* Reg. 48. Jur. in *6.*

Hinc nil tenetur reſtituere, ſi res aliena durante bona fide periit caſu vel etiam culpa; vel ſi eam donavit aut conſumpſit, aliam non donaturus. Secus, ſi aliam ex ſuis erat donaturus, quia tantumdem ex ſuis bonis ſervavit, & ſic ex re aliena plùs habet quàm alioqui haberet. Si autem rem alienam ſibi donatam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipſius rei reſtituere: nam habet pretium rei quod eſt æquivalenter res ipſa, & ſic factus eſt ditior ex re aliena.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, poſſeſſor bonæ fidei, tenetur eductis expenſis & laboribus reſtituere domino fructus rei naturales & mixtos, qui apud illum extant, l. 22. cod. *de rei vindicat.* Nam res fructificat domino ſuo, ſive fructus qui ex re aliqua naſcuntur, pertinent ad eum, ad quem res ipſa pertinet; nam id totum, quod res eſt & poteſt, eſt domini, ſicut res ipſa. Si illi fructus non extent, tenetur ſolùm quatenus ex iis factus eſt ditior: nam res alterius extat tantùm apud ipſum æquivalenter quoad hoc, ex l. 1. cod. *de petit. hæred.* ibi: *Fructus bonæ fidei poſſeſſores reddere cogendi non ſunt, niſi ex his locupletiores extiterint.* Sed non tenetur reſtituere. 1. Fructus meræ induſtriæ, quia non ſunt rei. 2. Fructus quos negligentia ſua non percepit, quamvis eos percepiſſet dominus rei: nam non tenetur dominium indemnem reddere, nec reſtituere in priſtinum ſtatum, cum eum ab eo non detruſerit ſaltem culpabiliter, unde nec tenetur lucrum ceſſans aut damnum emergens compenſare. 3. Juxta multos non tenetur reſtituere fructus naturales & mixtos, quos bona fide, & cum titulo colorato poſſedit per triennium, etiamſi inde factus ſit ditior: quia res mobiles præſcribuntur triennali poſſeſſione cum titulo colorato. *Inſtitut. de uſucap.*

Hinc poſſeſſor bonæ fidei tenetur tantùm reſtituere rem alienam, & ejus fructus, vel

id

id in quo factus eſt ditior ex re aut fructibus ejus naturalibus vel mixtis.

Quæſt. XX. *An & cui reſtituenda ſunt bona vacantia, & derelicta?*

Reſp. 1. Bona vacantia, ideſt, bona quæ relinquit aliquis ab inteſtato decedens ſine hæredibus, qui ſecundùm Legem ei ab inteſtato ſuccedant, reſtitui debent fiſco: quia ad fiſcum pertinent, l. 4. cod. *de bon. vac.* Bona tamen mobilia vacantia peregrinorum in pios uſus per Epiſcopum impendi debent, Auth. *Omnes peregrini*, cod. *de ſucceſſ.*

Reſp. 2. Bona derelicta, vel quæ nullum umquam habuere dominum, jure naturæ & gentium ſunt inventoris. Nam cùm nullius ſint, fiunt primò occupantis, niſi aliter Leges ſpeciales ſtatuant, *ex inſtit. de rer. diviſ.* & lib. 1. §. *Pro derelicto*: Bona autem derelicta ſunt ea, quæ dominus eo animo abjecit, ut jam eſse ſua nolit. *Inſtit.* Hinc bona naufragorum, vel bona quæ per incendium ejiciuntur, aut in tempeſtate projiciuntur levandæ navis cauſa, aut alluvione aquarum abripiuntur, non ſunt habenda pro derelictis, quia dominus ſemper detinet voluntatem illa habendi ut ſua: unde & reſtitui debent etiamſi periculo eripuerit, alias peritura *ex inſtit. de rer. diviſ.* & l. 18. cod. *de furtis*, & ex cap. 3. *de raptor.* & ex Bullis Julii II. & Pauli III. Quia ſalva facta ſunt domino ſuo, qui ſemper habuit voluntatem ut ad ſe reverterentur; res enim ſive in periculo, ſive extra periculum, ſemper eſt domini ſui.

Quæſt. XXI. *An, & cui reſtitui debent bona inventa, & bona ac debita incerta?*

Nota. Bona ac debita incerta dicuntur ea, quorum dominus vel creditor, vel ejus hæres cognoſci vel inveniri nequit poſt diligentem inquiſitionem, quæ judicio prudenti ſufficiat pro rei gravitate. Hinc non ſunt incerta dum conſtat ea deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conſervari debent, quando eſt ſpes dominum inveniendi. Quòd ſi dubitetur ſolùm cui ex pluribus res debeatur, tunc ſi dubium prudenter reſolvi nequit, inter illos ex æquo dividi debet juxta quantitatem dubii, ut ſervetur æqualitas.

Reſp. 1. Bona aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres, poſt diligentem inquiſitionem cognoſci non poteſt, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia 1. Catechiſmus Romanus dicit: *Si rerum inventarum dominus nulla ratione inveniri poteſt, illa ſunt bona in uſus pauperum conferenda.* 2. Sententia communis doctorum, teſte Leſſio, cum S. Thoma docet, ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod ſatis patet ex ratione qua utuntur. 3. Res quæ remanent in dominio alterius, ſi nequeant ei reddi, jure naturali debent ſecundùm ejus voluntatem rationabilem, & prudenter præſumptam: nam non licet de eo cuiquam aliter quam ex ejus voluntate diſponere. At hæc cenſetur rationabilis voluntas dominorum, ut talia bona impendantur in pauperes, vel alia pia opera: cùm ſic impendantur optimo quo impendi poſsunt modo, & id cedat in ſuam vel ſuorum vel publicam utilitatem; nullusque ſit, qui non putet, eleemoſynam eſse opus bonum, & utile. Jam verò qui amiſit aliquid, ſemper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei ſuæ, niſi vel ſua propria voluntate, vel Lege aliqua, aut ſententia juſta, non autem caſu fortuito. Unde illud S. Auguſt. cap. *Si quid* 14. quæſt. 5. *Si quid inveniſti, & non reddidiſti, rapuiſti.* 4. Ex Auth. *Omnis*. Cod. *Communio*, *de ſucceſſ.* ibi: *Si inteſtati deceſſerint* (peregrini & advenæ,) *ad hoſpitem nihil perveniet, ſed bona ipſorum per manus Epiſcopi, ſi fieri poteſt, hæredibus tradantur, vel in pias cauſas erogentur.* Et, ex l. 44. §. *de furtis*, ibi: *Qui alienum quid jacens lucri faciendi cauſa ſuſtulit, furti obſtringitur, ſive ſcit cujus ſit, ſive ignoravit: nihil enim ad furtum minuendum facit, quòd cujus ſit ignoret.*

Nota. Si in rei inventione nullus labor, vel ſumptus impenſus fuit, inventor non poteſt quidquam retinere aut exigere, quia nullum habet ad id titulum; ſed tenetur rem totam gratis domino vel pauperibus reddere; nullum enim habet jus retinendi quidquam ex re aliena, & injuſtum eſt ut quis rem ſuam pretio ſibi comparet. Poteſt tamen accipere, quæ ipſi dantur, vel liberaliter ex gratitudine, modò nihil exigat, vel propter laborem, ſi quis fuerit.

Reſp. 2. Bona vel debita incerta ſive ex delicto, ſive ex contractu, vel ratione rei acceptæ, reſtitui debent pauperibus vel aliis piis cauſis, idque jure naturali ſecundùm communem ſententiam, teſte Delugo. De bonis injuſtè partis conſtat. 1. Ex cap. 5. *de uſur.* ubi Alexander III. jubet uſuras pauperibus reſtitui, ſi non ſuperſunt ii quibus debentur, vel eorum hæredes: *Cùm non remittatur peccatum niſi reſtituatur ablatum*: quæ ratio valet pro quibuſvis debitis ſaltem ex delicto. Et ex cap. *Nemo qui rapit, moriens, ſi habet unde reddat, ſalvatur. Si eos, quorum*

rum fuit, *invenire non potuerit*, *Eccleſiæ*, *vel pauperibus tribuat*. 2. Nemo debet commodum ex ſua iniquitate reportare. 3. Dominus non vult ea retineri ab injuſto poſſeſſore: alioqui daretur occaſio injuriis inferendis ſub ſpe juſtè retinendi injuſtè parta.

De bonis ac debitis non ex delicto conſtat etiam ex dictis: quia bona, ac debita incerta ſunt inſtar rerum inventarum, quarum dominus cognoſci nequit; & eadem eſt ratio pro illis; ergo idem eſt judicium de illis. Enimvero bona, quæ non poſſunt tradi domino, vel creditori, nec ejus hæredibus, jure naturali impendi debent ſecundùm voluntatem ejus rationabilem prudenter præſumptam, & ei reſtitui meliori modo quo poſſunt, ideoque dari pauperibus, vel piis cauſis, cùm id ei vel hæredibus vel reip. proſit.

Sed quid ſi poſt applicationem inveniatur dominus?

Reſp. 1. Si ante diligentem inquiſitionem bona, vel debita incerta impendiſti in pauperes, teneris adhuc reſtituere domino comparenti. *Eſt communis ſententia*. Quia feciſti injuriam vero domino, quia jus habet ne bona ſua amiſſa diligenti inquiſitione alienentur; & quia tua culpa eſt, quòd non inveneris dominum, ut ei redderentur bona quando reddi poterant. Si tamen res adhuc exiſtat apud pauperem, vel locum pium, hic reſtituere tenetur; quia qui dedit non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum. Quod ſi poſt diligentem inquiſitionem erogaſti pauperibus, ad nihil teneris; non enim teneris ratione rei acceptæ, cùm nihil apud te extet, neque ratione injuriæ, quia jam reſtituiſti eo modo quo potuiſti, ac debuiſti; neque ex contractu, aut Lege, cùm nihil horum ſit. Si tamen ea tibi tamquam pauperi applicaſti, Leſſius docet, te teneri ea reſtituere domino poſtea cognito, modo adhuc extent in ſe vel in pretio; quia teneris ratione rei, nec es in tanta neceſſitate, ut ea tibi poſſis reſervare.

Rectè autem monent, ſi res inventa vel debita ſit magni momenti, potiùs eam xenodochio, vel monaſterio pauperi, quàm aliis pauperibus dandam eſſe, ſub obligatione eam reſtituendi domino, ſi comparuerit. Si tamen bona fide in alios pauperes diſtributa fuerit, cùm jam nulla ſpes ſupereſſet inveniendi dominum, ad nihil amplius diſtribuens tenebitur, cùm adhibuerit debitam diligentiam ad reſtituendum domino, & jam reſtituerit ſecundùm ejus voluntatem rationabiliter præſumptam.

Reſp. 2. Secundùm multos, pauper vel pius locus, cui bona incerta erogata ſunt, non tenetur ea reſtituere domino comparenti, niſi data fuerint ſub hac conditione. Quia pauper, vel locus pius acquiſivit abſolutè dominium: nam res ei abſolutè donata eſt, cùm dominus non poterat cenſeri invitus. Sed alii docent rem reſtituendam eſſe, ſi adhuc extet in ſe vel in æquivalenti, quia donatio facta eſt ſub conditione tacita. *Si non compareat dominus*: alioqui negotium ejus non eſſet ſat bene geſtum: quod mihi videtur probabilius de re, quæ adhuc extat in ſe.

Quæſt. XXII. *An qui habet rem alienam, tenetur ad reſtitutionem ſi pereat vel deterior fiat ex caſu fortuito?*

Reſp. Qui rem alienam injuſtè accepit, vel detinet, ex communi ſententia tenetur de damno omni etiam fortuito: quia ratione injuriæ tenetur dominum rei indemnem ſervare. Qui verò rem alienam bona fide vel ex contractu habet, non tenetur de caſu fortuito, ſi abſint culpa, mora, & pactum, ex L. 23. §. *de regul. jur.* & cap. unico *de commodat.* Quia his ſecluſis res quælibet perit domino, L. 9. Cod. *de pignor. act.* Et verò caſus fortuitus eſt extra humanam prudentiam, cùm ſit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri aut vitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors &c. Sed ſecundùm omnes, tenetur de caſu fortuito. Si intercedit pactum de illo præſtando, nam pacta obligant ex juſtitia. 2. Si ſit in mora culpabili reſtituendi, ut ſi tempore ſtatuto non reſtituat rem cùm poſſit, & hæc poſtea pereat. Nam ex reg. 25. jur. in 6. *Mora ſua cuilibet eſt nociva*: ſi enim reſtituiſſet, fortè non periiſſet; & per moram culpabilem fit injuſtus detentor. 3. Si ex culpa dedit occaſionem caſui fortuito, non obſervando pactum, ut ſi re uſus ſit in alio loco vel tempore alio, quam quo conventum eſt, & magis periculoſo, in eoque res perit; vel ſi contra pactum ignem accendit in re locata, quæ poſtea caſu combuſta eſt. Nam peccavit contra juſtitiam, quod ſi non feciſſet, damnum non fuiſſet; & quia *qui occaſionem damni dat, damnum videtur dediſſe*, cap. ult. *de injuriis*. Hæc traduntur cap. 2. de depoſ. *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, caſus etiam fortuitus imputatur*.

CA-

CAPUT IV.

De Cooperantibus ad damnum.

Quæſt. I. AN *qui cooperantur ad damnum alterius tenentur ad reſtitutionem?*

Reſp. Affirm. *Ita omnes*. Quia qui quoquo modo ſunt cauſa efficax injuſta damni, tenentur illud reſarcire; nam quiſque jus habet, ne ei quocumque modo directè, vel indirectè, immediatè vel mediatè damnum ſine juſta cauſa & auctoritate inferatur, & ut reſarciatur injuſtè illatum, ex c. ult. *de injur.* ubi Gregor. IX. ait: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, ſeu aliis irrogantibus opem fortè tuliſti, aut hæc imperitia tua ſive negligentia evenerunt, jure ſuper his ſatisfacere te oportet. Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti, ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere vel jacturam*. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem illius damni illati*.

Novem autem ſunt modi, quibus quis poteſt cooperari damno alterius: unde ſecundùm omnes, cauſæ cooperantes ſunt novem, ſcilicet mandans, conſulens, conſentiens, palpo ſeu adulator, receptator, participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans: quarum ſex priores ſunt poſitivæ, tres verò poſteriores negativæ. Comprehenduntur his verſibus, apud S. Thomam 2. 2. quæſt. 62. art. 7.

Juſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus.
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Quæſt. II. *Quid requiritur ut cooperantes teneantur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Requiritur ut ſua cooperatione fuerint cauſa damni. Nam qui non eſt cauſa damni, nullum damnum reipſa intulit: ſed qui nullum damnum intulit, nullum tenetur reſarcire. Porrò *non ſemper conſilium, adulatio, vel aliquid hujuſmodi eſt efficax cauſa rapinæ. Unde tunc ſolum tenetur conſiliator aut palpo ad reſtitutionem, quando probabiliter æſtimari poteſt, quod ex hujuſmodi cauſis fuerit injuſta acceptio ſubſecuta*, ait S. Thomas, 2. 2. quæſt. 62. art. 7.

Reſp. 2. Ut jubens, conſulens, conſentiens, laudans, receptator, adjuvans teneantur reſtituere, ſufficit ut executor mandato, conſilio, conſenſu, adulatione, recurſu verè motus, vel alterius auxilio ac opera adjutus ſit ad damnum inferendum. Quia tunc ſunt verè cauſa damni; neque enim eſt de ratione veræ cauſæ, ut ea non poſita non ponatur effectus, ſed tantùm, ut ex ea ſequatur effectus: nam cauſa efficax eſt præciſe ea, ex qua phyſicè, vel moraliter provenit effectus. *Ita Covarruv. Cajetan, Sot. Azor, Vaſquez, Molina, Leſſius, Delugo, & alii*. Idque certum eſt, inquit Leſſius, etiam ſi alius non defuiſſet, qui juſſiſſet, conſuluiſſet, adjuviſſet &c. nec credibile eſt aliquos id negare; ne eos quidem, qui indiſtinctè requirunt, ut alioqui damnum ſecutum non fuiſſet, ſed ſupponunt nullam aliam cauſam fuiſſe superventuram: alioqui eorum opinio eſt apertè falſa. Quia talis ita eſt cauſa damni in hoc caſu, ut ſi ipſe, vel alius ſimilis non moveret vel adjuvaret executorem, damnum non fieret: ergo vere eſt cauſa, ſine qua non fieret damnum: nam cauſa ſine qua non, eſt ea, quæ ita cooperatur, ut ſine ipſa vel ſimili ſuperveniente, non fieret effectus à cauſa executrice. Igitur jubens, conſulens, adjuvans &c. tenentur reſtituere, etiamſi non defuiſſet alius qui juſſiſſet, conſuluiſſet, adjuviſſet &c. Enimverò alium præveniendo in injuria, contraxit obligationem, quam ipſe contraxiſſet; & alioqui qui damnum injuſtè paſſus eſt ab aliis, non haberet jus exigendi reſtitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare ſolum controverſia eſſe poteſt, quando executor abſque illo conſilio, mandato, laude, miniſterio, auxilio, idem damnum illaturus fuiſſet, quamvis nulla alia ſimilis cauſa fuiſſet ſuperventura: quia nempe jam erat ex ſe ad id paratus, & promptus. Tunc etiam eſſe obligationem reſtituendi affirmant Cajetan. Sot. Medina, Vaſquez, Molina, quos refert, & ſequitur Delugo aſſerens hanc eſſe communem ſententiam inter recentiores, modo revera ſuo conſilio, mandato vel auxilio cooperetur de facto ad damnum. Quia talis eſt verè cauſa damni: nam eſſe cauſam non eſt quòd illa deficiente effectus non fieret, ſed quòd illa etiam reipſa cooperetur ad damnum. Nec obſtat quòd executor jam ex ſe eſſet cauſa efficax damni; nam duæ cauſæ totales morales poſſunt concurrere ad eumdem effectum, atque etiam duo motiva totalia, ita ut uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi alterius fieret, v. gr. ſi medicus eat in ali-

aliquem locum vocatus à duobus infirmis ad eos curandos, ita ut propter ſingulos ſeorſim iret, movetur quidem ab utroque, ita tamen ut altero deficiente iret; tunc ſingula motiva verè concurrunt, & tamen altero deficiente effectus fieret.. Unde quoties tuum conſilium, vel auxilium verè movet & influit, licet eo deficiente inde damnum fieret, adhuc verè es cauſa damni: nam verè damnum adhuc oritur ex tuo conſilio &c. Cæterum in dubio, ſi alter tuo conſilio &c. efficaciter motus fuerit ad damnum inferendum necne, teneris reſtituere. Quia in dubio nemo præſumitur malum ſua ſponte facturus; & quia poſſeſſio ſtat pro obligatione reſtituendi, cùm conſtet poſitam eſſe cauſam de ſe damni illativam. *Vide dicta Quæſt. XI.*

Sed quid; ſi executor conſilio, aut alia ſimili cauſa motus eſt tantùm ad damnum inferendum faciliùs, confidentiùs, vel citiùs?

Reſp. Multi negant, mandantem aut conſulentem teneri tunc reſtituere. Quia tum rem moraliter æſtimando, non eſt cauſa efficax damni, & nihil intereſt ad damni illationem an faciliùs, confidentiùs &c. illatum ſit, ſi revera ſublato conſilio &c. illatum verè fuiſſet ab executore jam ad id ultrò determinato; & tunc conſulens, laudans &c. non tam ſunt cauſæ ſubſtantiæ damni; quam modi vel circumſtantiæ, qua mandatur executioni, ut quid fiat hoc modo, hoc inſtrumento, hoc tempore &c. Ergo non tenentur ſubſtantiam damni rependere. Et ita ſentire dicunt S. Thom. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 1. artic. 5. ad 3. quæſtiunc. ubi ait de conſulente. *Non obligatur ſemper ad reſtitutionem, niſi in certis caſibus, quando probabiliter credit, quod conſilium ſuum fuit efficax, & quod alias injuſta ablatio commiſſa non fuiſſet:* Et Sanctus Antoninus 2. part. tit. 2. cap. 2. §. 6. ubi dicit, jubentem & conſulentem teneri de damno, *quod alias non fuiſſet factum*, ſupple, ſeclusâ alia ſimili cauſa.

Medina verò, Cajetanus, Sot. Molina, Vaſquez, Reginaldus, & alii affirmant. Quia adhuc talis eſt vera cauſa damni: nam eſt cauſa hujus individuæ actionis damnoſæ, quæ hic & nunc fit, & ad eam concurrit.

Porrò adhuc probabilius eſt teneri ad reſtitutionem eum, qui fuit cauſa ut damnum citiùs inferretur, tum ex l. 51. §. ad leg. Aquil. ibi: *Si quis ſervo mortiferum vulnus inflixerit, eundemque alius ex intervallo ita percuſſerit, ut maturiùs interficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat, ſtatuendum eſt, utrum eorum lege Aquilia teneri:* tum quia alioqui potuiſſet executor mutare voluntatem; vel impediri à damno inferendo; & ſic damnum ſine tuo conſilio, vel opera potuiſſet non extitiſſe: & fortè non extitiſſet: deinde es cauſa damni hìc & nunc illati.

Quæſt. III. *An omnes cooperantes ad damnum tenentur ſinguli in ſolidum?*

Reſp. 1. Mandans, conſulens, conſentiens, laudans, vel receptans &c. tenetur ad reſtitutionem totius damni, ſi cauſa fuit totius damni; partis verò, ſi ſolum partis cauſa fuit. Nam quiſque tenetur reſarcire totum; & ſolum damnum, cujus cauſa injuſta fuit: & quando multi ad idem damnum concurrunt, tunc ſinguli tenentur in ſolidum modo infra explicando.

Quoad participantes, cùm plures cooperantur ad idem damnum inferendum ſic ut ſinguli ſint cauſa actionis injuſtæ, ſeu conferant in actionem injuſtam; ut dum plures communi conſilio, opera, auxilio, domum, vineam, hortum ſpoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis inſtrumenta, v. gr. claves, arma, ſcalas &c. tunc ſinguli tenentur in ſolidum, id eſt, unuſquiſque tenetur non ſolùm reſtituere pro ſua parte, ſed etiam reſarcire totum damnum, ſi alii non reſtituant, vel quia nolunt, vel quia non poſſunt. Nam ſinguli in totum damnum influxerunt communi conſpiratione, opera, vel auxilio; & reipſa actio damnoſa eſt communis omnibus; ideoque ſinguli ſunt cauſa totius damni, & quidem totalis totalitate effectus; cùm totum damnum oriatur à ſingulis, licèt ſint partialis cauſa partialitate cauſæ, ex l. 51. §. *Ad leg. Aquil.* Ad obligationem autem in ſolidum ſatis eſt quod quilibet eorum ſit cauſa, ex qua damnum illatum eſt, ſive unus ſeorſim ad illud ſufficeret, ſive non: nam licet poſſet unus per ſeipſum ſeorſim damnum inferre; ut reipſa hic & nunc ſine hoc tamquam ſocio alius damnum non infert, & ſic uterque eſt cauſa damni in totum. Ita *Covarruv. Cajetanus, Sotus, Molina, Leſſius, Tannerus &c.* Nec obſtat quod concurrant ad totum damnum ſolùm partialitate cauſalitatis; ideoque ſolùm partialiter damnum à ſingulis proveniat: nam hoc probat, ſingulos teneri tantùm abſolutè ad partem damni, hypotheticè verò ad totum, ſeu ex hypotheſi quod alii non reſtituant; qui tamen ſuam partem tenentur rependere alteri pro ſe reſtituenti, cùm actio damnoſa verè à ſingulis manet.

Hæc autem obligatio in ſolidum ad totum ma-

magis adhuc conſtat reſpectu participantis , qui ita concurrit ad damnum , ut ſola ejus actio ſufficeret ad illud creandum , licet non ſola illud creaverit. Quia ex modo quo influit, totaliter ponit effectum , & eſt cauſa ſimpliciter illius: Ut ſi duo ſimul lethaliter vulnerent aliquem , ſinguli eum occidunt , quia ſinguli ponunt id quod ſufficit ad ejus mortem. *Ita Delugo*. Item reſpectu cauſæ partialis, ſine cujus cauſalitate, & cooperatione , quavis alia cauſa ſuperaddita , effectus non fieret; nam tunc moraliter loquendo & in æſtimatione prudenti ſingulæ ejuſmodi cauſæ partiales æquivalent totalibus : nam licet ſingulæ non poſſint ponere effectum & damnum, poſſunt tamen illud impedire ſubtrahendo cooperationem , ſine qua effectus non fiet. Ita *idem Delugo*, *Vaſquez*.

Quando verò plures ſic damnum inferunt, ut ſinguli ſolùm faciant partem damni , independentes à ſe mutuò, ita ut unus non moveat, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cum plures per ſe ſeparatim, ſine communi conſenſu, conſpiratione & opera damnum inferunt; tunc ſinguli non tenentur in ſolidum, ſed ſolùm pro ſua parte, & independenter à ſe invicem, Quia tunc unuſquiſque non eſt cauſa totius damni, ſed ſolùm partis damni, quod per ſe intulit.

Reſp. 2. Cauſæ negativæ damni , ſeu non impedientes damnum alterius, ſcilicet, mutus, non obſtans, non manifeſtans, cum ex juſtitia tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad reſtitutionem in ſolidum . Quia ſunt cauſa injuſta totius damni poſt alios: nam cauſa permiſſiva damni contra debitum juſtitiæ, eſt vera illius cauſa injuſta, cùm potuiſſet & debuiſſet ex juſtitia impedire, nec tamen impedivit: unde violavit jus, quod alter habebat, ut ejus damnum impediret, quod proinde ei meritò imputatur.

Quæſt. IV. *Quo ordine cooperantes tenentur ad reſtitutionem?*

Nota 1. Conſtat omnes ad grave damnum injuſtum quovis modo cooperantes peccare mortaliter: nam, Rom. 1. *Digni ſunt morte, non ſolùm qui faciunt* peccatum grave , *ſed etiam qui conſentiunt facientibus*.

Nota 2. Is dicitur primo loco teneri ad reſtitutionem, qui ſic ad eam tenetur, ut ipſo reſtituente cæteri nihil debeant; & alteri reſtituenti , ipſe , quod ſolvit , totum rependere teneatur. Secundo loco teneri dicitur , qui ſi reſtituerit, cæteri nihil debent excepto primo, qui totum ſolutum tenetur ei rependere: & ſic de aliis.

Reſp. Inter obligatos in ſolidum hic ordo ex communi doctorum ſententia ſervandus eſt.

Primo loco ; & ante omnes tenetur is , apud quem res aliena extat in ſe. Nam qui rem alienam in individuo habet , tenetur eam reſtituere ratione rei acceptæ , ideoque primario: res enim aliena, quamdiu extat in ſe, per ſe debetur domino , & ſemper clamat pro eo.

Quod ſi res aliena jam non extat in ſe , & is, ad quem pervenit, conſumpſit aut alienavit eam mala fide , ſciens , aut ſaltem dubitans eſſe alienam; tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium reſtituere; *quia pro poſſeſſore habetur , qui dolo deſiit poſſidere* , regul. jur. 36. in 6. & quia nova injuria , quam fecit alienando vel conſumendo , non liberat eum a reſtitutione primo loco facienda , perinde ac ſi rem haberet ; alioqui ex iniquitate ſua commodum reportaret. Præterea cum ex re aliena ſciens ac volens præ cæteris commodum perceperit, æquum eſt ut præ cætaris reſtituere teneatur.

Si verò rem alienam habens , eam conſumpſit, alienavitque bona fide, ignorans eſſe furtivam, is non tenetur reſtituere , niſi quantum ex ea re factus eſt ditior, cùm fuerit poſſeſſor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenetur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ cæteris commodum percepit. Quare ſi alter damnum compenſet, is ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic reſtituere rem , ſi adhuc extet , vel ejus pretium , ſi mala fide conſumpſit; vel quantùm ex ea ditior factus eſt, ſi conſumpſit bona fide: nam jus domini translatum eſt in eum, qui damnum compenſavit.

Secundo loco, mandans ſeu jubens: quia eſt cauſa magis principalis: executor vero ſe habet ut ejus inſtrumentum . Nam damnum non ſolùm jubentis motione, ſed etiam nomine & auctoritate executori neceſſitatem quamdam moraliter imprimente , fit . Item qui fraude induxit, vel metu aut vi coegit, & cui alter non eſt auſus contradicere; nam injuſtè conjecit executorem in obligationem reſtituendi, eique damnificato injuriam intulit; & ſic debet executorem indemnem ſervare , ideoque priùs reſarcire totum damnum inde ſecutum. Quare ſi is reſtituerit , nihil tenetur executor ei rependere.

Eodem etiam quo jubens loco , tenetur is , qui ſuo nomine damnum fieri rogavit, aut ſuaſit ſuo nomine fieri ; quia ce-

in ſe totum onus reſtituendi ſuſcepiſſe, & ſe habet inſtar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, eſt cauſa principalis, quæ inſtar finis & cauſæ efficientis moralis movet cæteras: ergo ante cæteras tenetur. *Leſſius*.

Tertio loco tenetur executor, quia eſt cauſa principalis poſt mandantem, cæteri verò ſunt cauſæ ſecundariæ; nam magis ſuo nomine influit in damnum, & illud immediatiùs attingit, quàm illæ aliæ cauſæ. Deinde quod hæ cauſæ faciunt, id faciunt ut quodam modo ſervientes executori. Si tamen plures inter ſe inito conſilio communem inimicum impetant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat; omnes æqualiter reſtituere tenentur: quia omnium nomine damnum factum eſt, & omnes ſunt participantes.

Quarto loco, & priorum defectu, cæteræ cauſæ poſitivæ, nempe conſulens, conſentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur ſingulæ ad ſuam partem ſecundùm proportionem ſuæ cooperationis; & quidem æquè primò ratione ſuæ cooperationis, ſine ordine inter ſe. *Eſt communis ſententia*. Quia una non eſt cooperata ad damnum mediante altera, & ut inſtrumentum alterius, vel alterius nomine, ſed unaquæque per ſe in ſuo ordine: unde una non eſt magis vel minus principalis cauſa reſpectu alterius. Ergo ſi mandans vel executor non reſtituat, omnes iſtæ cauſæ ſecundariæ tenentur pro rata reſtituere; majorem quidem portionem quæ magis; minorem verò quæ minus cooperata eſt. Tenetur tamen quælibet totum reſtituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnum intulit, omnes ſimul tenentur primo loco; quia illorum cauſa factum eſt, & conſentiendo ut ſic fieret, tacitè in ſe receperunt obligationem reſtituendi. Executor verò ut executor tenetur tunc ſecundo loco, niſi ſit etiam unus illorum, quorum cauſa factum eſt; tunc enim tenetur ſimul cum aliis.

Ultimo loco, poſt omnes cauſas iſtas poſitivas & in earum defectum, tenentur cauſæ negativæ, ſeu non impedientes damnum contra debitum juſtitiæ. Tum quia cauſa negativa minùs ac remotiùs ad damnum concurrit, quam poſitiva. Nam cauſa poſitiva reipſa creat poſitivè, phiſicè, vel moraliter damnum; negativa verò ſolùm non impedit influxum poſitivæ. Tum quia negativa non tenetur ad reſtitutionem, niſi quia alius damnum intulit, nec reſarcit: unde damnum paſſus non poteſt petere reſtitutionem à non impediente, niſi prius probaverit ſibi damnum illatum eſſe, nec compenſatum. Ergo prius eſt, alios non reſtituiſſe, quam cauſam negativam teneri ad reſtitutionem: Ergo hæc tenetur ſolùm in defectum poſitivæ. Si tamen contingeret, damnificatorem ex conſideratione præteritæ negligentiæ ſuperioris vel cuſtodis incitari ad damnificandum, tunc ſuperior vel cuſtos non impediens non ſe haberet ut cauſa merè negativa, ſed ſimul ut poſitiva; ideoque teneretur ſimul conferre in reſtitutionem cum cauſis poſitivis, & non poſt illas, ut notat Delugo.

Porrò inter cauſas negativas non datur ordo, quia neutra eſt inſtrumentum alterius, aut magis præcipua, niſi tamen una teneretur magis immediatè impedire damnum.

Quæſt. V. *Quando plures ſunt cauſæ æque principales, vel æque ſecundariæ, ut videantur æqualiter contuliſſe ad totum damnum, ad quid ſingulæ tenentur?*

Reſp. Tenentur æquas portiones conferre ad damni compenſationem: nam cum æque principaliter cooperatæ ſint ad totum damnum, æqualiter & æquis partibus tenentur ad illius reſtitutionem. In defectum reliquorum quiſque tenetur in ſolidum, quia quiſque concurrit ad totum damnum, cum ſit cauſa totius actionis damnoſæ: ergo in defectum ſociarum tenetur totum damnum reſarcire.

Quæſt. VI. *Si una cauſa reſtituerit, an aliæ obligantur?*

Reſp. 1. Si cauſa magis principalis totum reſtituat, cæteræ omnes liberantur ab onere reſtitutionis. *Eſt communis ſententia*. Quia cauſæ minùs principales tenentur ſolum reſtituere in defectum cauſæ magis principalis, & primariò obligatæ: ergo hac reſtituente aliæ ſunt liberæ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si verò cauſa ſecundaria reſtituerit, cauſa magis principalis, & primariò obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communiter*. Quia cauſa minùs principalis ſolvendo acquiſivit jus, quod creditor habebat exigendi ſolutionem à cauſa principaliori, quæ primariò tenebatur; nec par eſt, ut ſit pejoris conditionis, ex eo quod ſolverit id quod altera primariò tenebatur ſolvere, & qua ſolvente nihil deberet; ſicque ejus negotium utiliter geſſerit, ex l. 43. §. *de neg. geſt*. Præterea alioqui debitor principalis melioris conditionis eſſet ob ſuam iniquitatem, qua reſtituere noluit id, quod im-

immediatè debebat, & non in defectum aliorum.

Hinc 1. Si mandans reſtituerit, aliæ omnes cauſæ ſunt liberæ: nam ſunt minus principales. Executori verò reſtituenti ſolus mandans tenetur ei totum rependere. 2. Si alia cauſa ſecundaria reſtituerit, jubens, & in ejus defectum exequens tenetur ei totum reddere; cùm executor ſit cauſa magis principalis poſt jubentem. 3. Si cauſa poſitiva reſtituerit, libera eſt cauſa negativa; cùm hæc teneatur ſolùm in defectum illius. E contra ſi cauſa negativa reſtituerit, tenentur cauſæ poſitivæ ſecundùm ſuum ordinem ei totum ſolutum reſtituere. 4. Si creditor remittat cauſæ magis principali, ut jubenti vel executori, aliæ ſunt liberæ. Quia cùm remiſſio extinguat debitum, debitor principalis liber eſt: ergo ii qui ſolùm in ejus defectum tenebantur, ſunt liberi perinde ac ſi cauſa principalis reſtituiſſet. Si verò creditor condonet uni cauſæ minus principali, tenetur adhuc reſtituere cauſa magis principalis: quia ſolùm remittitur obligatio cauſæ ſecundariæ, non cauſæ principalis, quæ per ſe tenetur independenter à minus principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cùm ipſa debent, quia ſolùm portio alterius, non harum, condonatur; aliæ tamen jam non tenebuntur ſolvere portionem illius, cui omiſſio facta eſt.

Reſp. 2. Si una ex cauſis æqualiter obligatis totum reſtituerit, aliæ in defectum cauſæ priori loco obligatæ, tenentur ſingulæ pro ſua portione ei rependere. *Ita communiter*. Quia aliàs non ſervaretur æqualitas inter cooperantes illos; cùm ſinguli æqualiter teneantur pro rata, & quia jus, quod habebat dominus exigendi à ſingulis partem, translatum eſt in eum, qui prius totùm ſolvit: neque enim pro ſociis ſolvit, ut eſſent liberi à reſtitutione; ſed quia illis nolentibus vel non valentibus reſtituere, tenebatur domino reſtitutionem integram procurare; & ſic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis domino ſolvit, & quod ipſi dare debuiſſent. Neque enim alii ſunt melioris conditionis, quia non fecerunt id ad quod tenebantur; nec ille debet eſſe pejoris, quia prior ſolvit id ad quod tenebantur, & ſic negotium ipſorum utiliter geſſit. Quod verum eſt, quamvis alios induxerit: nam non fecit eis injuriam, quia ſcientes & volentes induxit ſine vi vel fraude, neque mandavit aut coegit, neque ſuaſit ut in ſui gratiam agerent, ſed ob communem utilitatem vel propriam cujuſque, unde non cenſetur totum onus reſtitutionis in ſe ſuſcepiſſe.

Quod ſi unus ex æqualiter obligatis nollet, aut non poſſet ſuam portionem reſtituere, cæteri tenentur hanc partem ferre, & æqualiter inter ſe dividere: v. gr. ſi tres teneantur æqualiter ad reſtituendum triginta aureos, & unus illos perſolvat, eo quod alii duo nolint, aut nequeant ſuas portiones reſtituere: poſtea verò alter eorum duorum velit reſtituere, hic tenetur priori ultra decem reſtituere quinque, tamquam dimidium portionis ad quam tenetur tertius, qui non vult vel non poteſt reſtituere: nam tenetur æqualiter cum eo, qui prius totum ſolvit, ſubire onus pro eodem tertio, cùm ſit æque concauſa damni.

Quæſt. VII. *Quandonam in particulari ſingulæ cauſæ cooperantes ad damnum, tenentur ad reſtitutionem?*

Reſp. Ad ſingula ſeorſim totidem paragraphis.

§. I.

De Mandante.

Reſp. 1. IS cujus mandato, ſive expreſſo, ſive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi ſententia tenetur primariò ad reſtitutionem, ſive præcipiendi auctoritate polleat, ſive non; quia talis eſt cauſa præcipua damni; nam ejus nomine ac auctoritate fit damnum, & mandans ſeu jubens neceſſitatem quamdam moralem executori imprimit, qui cenſetur eſſe ſolùm ejus inſtrumentum, *cum is committitur verè, cujus auctoritate vel mandato delictum committi probatur*, cap. *de ſentent. excommun.* Imò tenetur reſarcire non ſolùm damnum, quod præcipit, ſed etiam quod ex mandato inde præter ejus intentionem ſecutum eſt, ſi res præcepta fuerit periculoſa. Quia tunc mandans cenſetur cauſa culpabilis talis damni, aut ſaltem dediſſe ſua culpa occaſionem tali damno, ex cap. ult. *de homic. in 6.* ibi: *Is qui mandat aliquem verberari, licet expreſsè inhibeat ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, ſi mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat; cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire poſſe debuerit cogitare.*

Dixi, *tacitè*, ut ſi quis famulo, vel filio, aut alteri, qui ipſius imperio moveatur, dicat;

dicat; Vindictam ex tali opto, aut vellem ut tali inferretur tale damnum, lib. 1. §. *mandat*.

Reſp. 2. Ex communi ſententia ſi jubens ante damnum illatum mandatum revocet, idque mandatario innoteſcat, non tenetur reſtituere damnum poſtea illatum. Quia jam non cenſetur cauſa damni, cùm illud non proveniat ex mandato, tunc enim alter non agit ex vi mandati nec mandantis nomine, ſed ſuo nomine, & motu. Secùs ſi revocatio mandati ante damnum non innoteſcat: quia tunc ex vi mandati damnum infertur. Tenetur etiam mandans ad reſtitutionem, licet mandatum revocaverit, ſi non impedierit ſubditum à damno inferendo; tunc enim tenetur ut non obſtans.

Reſp. 3. Si ſcias alterum paratum eſſe nomine tuo damnum inferre, nec impedias cum poſſis, cohibendo vel ſignificando, te nullatenus id velle, teneris reſtituere. Quia cenſeris, mandaſſe ſaltem tacitè, aut certè taciturnitas tua cenſetur conſenſus & approbatio. Deinde quiſque tenetur ex juſtitia impedire, ne nomine ipſius, & tamquam aliquid ſibi gratum, damnum proximo injuſtè inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum ſuo nomine factum, tenetur reſtituere?

Reſp. Neg. Si neque expreſsè, neque tacitè mandaverit. *Eſt communis ſententia*. Quia talis nullatenus eſt cauſa damni: nam id, quod poſterius eſt tempore, non poteſt eſſe efficiens cauſa effectus præcedentis. Hæc autem reg. 10. jur. in 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium comparari*, intelligi debet præſertim de contractibus, qui alterius neſcientis nomine celebrati, & à conſenſu ejus pendentes, ſubſequenti ratificatione confirmantur. Ratihabitio comparatur etiam mandato quoad culpam & pœnas in jure expreſſas, non autem quoad obligationem reſtituendi, niſi ea ſit cauſa efficax cur damnum inferatur, vel illatum non reſarciatur.

§. II.

De Conſulente.

Reſp. 1. Conſulens dicitur is, qui conſilio, vel precibus, promiſſis, ſuggeſtione motivi, vel oſtenſione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. Ex communi ſententia tenetur reſtituere; quia eſt cauſa moralis & injuſta damni. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad reſtitutionem illius damni illati*. Quod ſi ſint plures conſulentes, ſinguli tenentur ex æquo; nam omnes in damnum æquè influunt, cum omnium conſilio alter motus ſit ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Reſp. 2. Si conſulens ante damnum illatum revocet conſilium, ex communi ſententia tenetur adhuc reſarcire damnum poſtea ſecutum, ſi conſilium conſiſtebat in oſtenſione utilitatis vel delectationis inde percipiendæ, vel modi exequendi. Quia tunc adhuc meritò cenſetur cauſa damni, cùm ſit culpabilis cauſa motionis impreſſæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione; nam hac non obſtante conſilium ſemper remanet in motivo ſuggeſto, vel via nocendi oſtenſa: quemadmodum ſi ignem injeceris in res alienas, quæ poſtea incendio conſumantur, teneris reſtituere, quantumcumque poſtea coneris extinguere ignem. Ex quo patet diſparitas inter revocationem talis conſilii, & mandati: nam revocatio talis conſilii non tollit omnem rationem agendi à conſulente propoſitam, nec proinde motionem inde ortam. At revocatio mandati tollit omnem rationem agendi à mandante propoſitam; ac proinde omnem motionem ab ipſo procedentem: cùm mandatarius non agat niſi nomine mandantis; nec impellatur ad agendum, niſi ut ei obſequatur. Hinc ſi mandans mandato ſuaſionem addiderit, tenetur ratione conſilii cùm mandato conjuncti reſtituere damnum poſt revocationem illatum.

Quod ſi conſilium conſiſtebat in falſa doctrina, v. gr. quod talis contractus eſſet licitus, qui tamen illicitus eſt, & conſulens ante executionem illud revocaverit, aperiendo illius falſitatem, ex communi ſententia non tenetur reſtituere. Quia tunc efficaciter tollit cauſam damnum inferendi, & motionem à ſe impreſſam. Item qui precibus, blanditiis, vel promiſſis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem oſtendit ſibi diſplicere, propoſitum mutaſſe, & promiſſa revocare, non tenetur reſtituere. Quia non eſt cauſa moralis damni poſtea illati; nam tollit penitus omnem rationem agendi à ſe propoſitam, & motionem à ſe impreſſam.

Reſp. 3. Qui minus malum conſulit ad majus avertendum, non tenetur ad reſtitutionem, ſi conſulit ut minus damnum eidem infera-

feratur, cui inferendum erat majus. Quia per hoc conſilium nullum damnum alteri infert; imò majus impediendo, utiliter rem ejus gerit; & tunc propriè non conſulit damnum, ſed potiùs imminutionem damni, ſeu evitationem majoris damni. At tenetur, ſi parato majus damnum inferre Paulo, conſulat ut minus damnum potius inferat Petro, cui non ſtatuerat inferre. Quia conſilio ſuo eſt cauſa injuſta damni Petro illati, & injuriam infert Petro: nam quivis innocens habet jus ne ſibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Et verò Petrus tam habet jus ut ſervetur illæſus à minori illo damno, quam Paulus ut ſervetur illæſus à majori. Excipe niſi damnum Petri ſit tam leve, ut teneatur ex charitate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli; quia tunc non eſt rationabiliter invitus.

§. III.

De Conſentiente.

Reſp. Conſentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, ſuffragium ferens, tenetur ad reſtitutionem, quando per conſenſum, approbationem, favorem, ſuffragium, auctoritatem influit in actionem damnoſam: nam qui in hanc influit eſt cauſa damni ex ea ſecuti. Influere autem cenſetur, quando ab ejus conſenſu, favore, approbatione, vel ſuffragio oritur.

Hinc qui ſuffragium injuſtum tulit ad damnificandum, ad ſententiam aut Legem injuſtam, ad eligendum indignum in aliquod munus vel beneficium, tenetur de damno, ſi ſuffragium dedit antequam eſſent ſufficientia ad id ſuffragia, nihil obſtante quod tametſi non ſuffragatus fuiſſet, idem damnum ab aliis factum fuiſſet. *Ita communiter*. Quia revera fuit cum aliis cauſa injuſta damni; nam ſine illo aut alia ſimili cauſa ſuperventura non fieret damnum. 2. Si ignoret eſſe ſufficientem numerum ſuffragiorum; nam voluit eſse cauſa damni per injuriam. 3. Quamvis non dederit, niſi poſt ſuffragia ſufficientia, ſi poterat adducere priores ſuffragatores ad revocanda ſua ſuffragia injuſta. Nam tunc ex officio ad id obligatur, admonendo quæ ſui erant officii, & recuſando ſuum ſuffragium; & ſic tunc tenetur de damno ſecuto ſaltem tamquam mutus, vel non obſtans. Imò tenetur etiam ut cauſa poſitiva, ſi ſuffragia ſint revocabilia, ut cùm publicè feruntur in conſilio. Quia tunc damnum non eſt efficaciter illatum ante ultimum ſuffragium; nam pendet non ſolum ex prima prolatione ſuffragiorum ſufficientium, ſed etiam ex perſeverantia in illis, quatenus poſtea non revocantur. Quare quamdiu ſuffragium revocari poteſt, nondum eſt efficaciter poſitum ad creandum damnum; ac proinde qui dat ultimum ſuffragium, ſimul poſitivè cùm aliis concurrit ad damnum, perinde ac ſi omnes ſimul ſuffragia irrevocabilia dediſsent, *Ita De-Lugo*.

Quod ſi major pars iniquum ſuffragium ante te irrevocabiliter dediſset, ita ut nequeas impedire damnum diſsentiendo & reſiſtendo, peccas contra juſtitiam ſuffragando, cum conſentias injuſtitiæ; ſed juxta multos non teneris reſarcire damnum, hancque eſse communem ſententiam aſserit Layman, quia non fuiſti cauſa illius efficax, cum jam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris, quia etiam poſtremorum ſuffragatorum ut conſentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV.

De palpone, ſeu adulatore, & laudatore.

Reſp. Qui adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, verbi gratia, ad vindictam, injuriam patrandam, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omiſſionem vindictæ vel criminis, tenetur ad reſtitutionem, ſi alter ex tali fraude vel ex probratione motus ſit ad damnum inferendum. Quia eſt cauſa moralis damni; nam ſe habet inſtar conſulentis, proponendo laudem, vel ignominiæ vitationem ex facinore ſecuturam, vel ut motivum agendi.

§. V.

De Receptatore.

Reſp. Ad reſtitutionem tenetur qui recurſum, ſecuritatem & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non reſarciendum illatum. Ut ſi recipiat domi damnificatorem, & non alios paſſim; ſi rem furtivam cuſtodiat ut furi ſervet; ſi ipſum furem vel ejus inſtrumenta occultet, ita ut hinc incitetur ad damnificandum. Item caupo vel alius recipiens aliquem conſumentem bona aliena, ut filiumfamilias impendentem bona parentum. Nam tales revera cooperan-

perantur damno ; quippe ſine illis aut alia ſimili cauſa hoc damnum non fieret, ex L 4. §. de incendio. *Non tantum qui rapuit, verum is quoque qui recipit, ex cauſis ſupradictis tenetur: quia receptores non minus delinquunt quam aggreſſores.*

Qui verò furem dum à lictoribus quæritur, occultat ſolum ut ejus vitam conſervet, non cenſetur ei cooperari, quamvis fur fortè è periculo elapſus, aliquando damnum aliis ſit illaturus. Nam damnum illud eſt merè caſuale reſpectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per ſe ſolum ordinatur ad eripiendum miſerum hominem ex præſenti periculo vitæ vel pœnæ corporalis: ſecus, ſi furem ita occultaret, ut ſpem refugii in poſterum daret, qua fur fidens furta continuaret.

§. VI.

De Participante.

Reſp. Dupliciter quis participans dicitur. 1. Qui ſolùm particeps eſt prædæ; & hic tenetur reſtituere tantùm partem quæ ei obvenit: nam quoad illam dumtaxat fecit injuriam domino, rem ejus injuſtè accipiendo. 2. Qui particeps eſt actionis damnoſæ, præbendo auxilium, operam, inſtrumentum, adjuvando ad executionem, vel explorando; & hic tenetur reſarcire damnum pro rata, imò totum, ſi alii non reſtituant ſuas partes: nam eſt cauſa injuſta actionis damnoſæ, ideoque totius damni ex ea orti. *L.* 21. §. *de furtis*, & cap. 6. *de homicid.* Sic tenetur, qui ſcalas apponit, vel eas ſuſtinet fure aſcendente; qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi cauſa, qui ad confringendum & aſportandum adjuvat &c. Nec refert quod te non juvante, damnum nihilominus factum fuiſſet; nam eo ipſo quod adjuviſti, fuiſti concauſa damni, quod revera ſine te non eſt factum. Quare participans non ſolum peccat mortaliter, juxta Prov. 29. *Qui cùm fure participat, odit animam ſuam.* Sed etiam tenetur ad reſtitutionem.

§. VII.

De cauſis negativis.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, negativè cooperantes ad damnum, ſunt ii qui non impediunt damnum, cùm impedire rationabiliter poſſunt & tenentur ex juſtitia. Tenentur autem ex juſtitia, quia tenentur ratione officii, muneris, vel contractus, ut ſuperior, princeps, dux belli, magiſtratus, bonorum adminiſtrator, pater, tutor, curator, famuli, cuſtodes pecorum, agrorum &c. & alii ſtipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1. Tacendo, id eſt, non reprehendendo, non diſſuadendo, non prohibendo, non clamando &c. 2. Non obſtando, id eſt, omittendo ſubſidium, cuſtodiam, opem vel operam ad impediendum damnum. 3. Non manifeſtando damnificatorem domino, ſive ante ne fiat, ſive poſt damnum factum ut reſarciatur, aut etiam non monendo ipſum damnificatorem de obligatione reſtituendi.

Itaque ex communi ſententia, qui tenentur ex officio vel contractu, aut quaſi contractu, impedire damnum alterius, ſi negligant impedire, peccant contra juſtitiam, & tenentur illud reſarcire. Quia cenſentur cauſa moralis, & injuſta damni: nam hoc ipſo quod tenentur ex officio, vel contractu impedire damnum alterius, hic habet jus ut damnum ejus impediant; ac proinde ſi negligant impedire, faciunt ei injuriam damnoſam. Et verò alter damnum patitur ob omiſſionem operæ ex *juſtitia* debitæ ad illud impediendum, ideoque ob *injuſtitiam* illorum: nam ſi hi fecerint id ad quod ex juſtitia tenebantur, alter non pateretur damnum, quod proinde illis meritò imputatur.

Hinc ad reſtitutionem tenentur Principes, magiſtratus, & belli duces, ſi non impediant latrocinia & injurias ſubditorum. Nam ex juſtitia tenentur conſervare jura & bona ſubditorum: reditus enim quos habent, ſunt ſtipendia ad hoc inſtituta. Idem dic de judice & canonico, qui ſine juſta cauſa abſunt, cùm prævident aliquid iniquum eſſe gerendum: nam ex officio illud impedire, & contradicere tenentur.

Reſp. 3. Qui ſolùm ex charitate tenetur impedire damnum alterius, ſi non impediat cùm ſine magno incommodo poteſt, peccat quidem contra charitatem, ſed non tenetur ad reſtitutionem: quia non peccavit contra juſtitiam, nec cenſetur cauſa injuſta damni; cùm alter non habeat jus ut damnum ejus impediat. Secùs ſi quis poſitivè conferat ad damnum proximi; is enim teneretur de damno, nam quilibet habet jus ne quivis alter in damnum ejus poſitivè cooperetur, cùm habeat jus ne ei inferatur damnum ſine juſta cauſa & auctoritate.

Hinc

Hinc ad reſtitutionem tenetur. 1. Qui à fure pecuniam accipit ne clamet, ne indicet; vel id promiſit gratis, quamvis damnum ex ſola charitate impedire teneatur: quia hoc promiſſo furem animoſiorem ac ſecuriorem reddit, & ſic poſitivè concurrit ad damnum. 2. Qui obligatum ex officio ad clamandum vel impediendum, quovis modo impedit: nam injuſtè impedit uſum juris, quod habet tertius, ut is clamet. 3. Qui clamare vel obſtare volentem, licet ad id ex juſtitia non obligatum, impedit per vim vel dolum: nam quiſque habet jus, ne quis ejus defenſionem & bonum impediat per vim vel dolum, aliamve viam injuſtam.

Sed ad quid tenentur Cuſtodes agrorum, vinearum, ſylvarum, ſi non impediant damnum, vel non manifeſtent damnificatores, ut reſarciatur?

Reſp. Peccant contra juſtitiam, & religionem, quia agunt contra officium, vel pactum, & juramentum; tenenturque reſarcire totum damnum. *Eſt communis ſententia*. Nam ex officio, vel pacto tenentur ſua cuſtodia & delatione dominum loci illæſum ſervare.

An autem teneantur reſtituere mulctas quas domini acciperent ex dilatione, ſi non deferant? Multi negant: quia hi cuſtodes conſtituuntur, non ut domini locupletentur ex lucro pœnarum, ſed ut cuſtodiant rem commiſſam, & impediant damnum; nec tenentur deferre ad hoc ut dominus habeat mulctas, ſed ſolum ut non patiatur damnum. Alii probabilius affirmant; quia videntur conſtitui tum ut impediant damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præſertim cum id expediat ad avertenda multa damna, quæ alias fierent ſublato metu mulctarum: unde non deferendo peccant contra officium contractum; ſicque tenentur reſtituere mulctas pecuniarias quas perciperent domini ex delatione ſibi jure debita.

CAPUT V.

De circumſtantiis reſtitutionis, & ordine in ea ſervando.

Quæſt. I. *Cuinam res debet reſtitui?*

Reſp. Ei, à quo accepta vel ablata fuit, modo ſit dominus rei, vel habeat jus eam detinendi vel cuſtodiendi, adminiſtrandi &c. vel ea utendi &c. qualis eſt conductor, commodatarius, depoſitarius, & ſimiles. Quia illi fieret injuria, cum habeat jus rem poſſidendi, vel detinendi, cuſtodiendi, ea utendi &c. Res autem aliena ablata furi, reſtitui debet non furi, ſed domino. Quia fur non habet jus eam poſſidendi, ſed dominus; admonito tamen fure ne perſeveret in peccato, putans ſe teneri reſtituere, vel ne iterum reſtituat cum ſuo damno.

Quod ſi is, cui reſtitutio facienda eſt, mortuus ſit, fieri debet hæredibus ejus: quia hi ſuccedunt in omnia jura defuncti, l. 62. §. *de reg. jur.* & l. 57. §. *de acquir. vel amitt. hæred.* ibi: *Hæres in omne jus mortui, non tantum ſingularum rerum dominium ſuccedit*. Si autem poſt diligentem inquiſitionem hæredes cognoſci nequeant, debet reſtitutio fieri pauperibus, juxta dicta de bonis ac debitis incertis.

Porrò hæredes hìc intelliguntur quicumque in defuncti hæreditatem jure ſuccedunt, ſive per teſtamentum, ſive per ſententiam, ſive aliter.

Quæſt. II. *Quo tempore fieri debet reſtitutio?*

Reſp. Statim, quantum moraliter fieri poteſt. *Eſt communis ſententia*. Nam præceptum reſtitutionis eſt primariò negativum; prohibet enim detentionem rei alienæ vel alteri debitæ invito rationabiliter domino, & ſic obligat ſemper, & pro quovis tempore.

Solutio verò debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expreſsè vel tacitè conventum fuit: eo tranſacto, ſi debitor ſine juſta cauſa non ſolvat, injuriam creditori infert, & tenetur compenſare totum damnum hinc obveniens, etiamſi creditor ſolutionem non exigat, ex lib. 12. *Cod. de contrah. ſtipul.* nam creditor habet jus accipiendi tunc ſolutionem; & ipſum tempus præfinitum pro creditore interpellat. c. ult. *de locat.* Si tamen debitor paratus ſit tempore conſtituto ſolvere, ſed creditor vel abſens ſit nullo procuratore relicto, vel præſens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno poſtea eveniente, nec de pœna ſtatuta.

Quod ſi nullum tempus ſolutioni debitorum ex contractu expreſsè aut tacitè præfinitum ſit, tunc debitor non ante cenſetur eſſe in mora culpabili, nec tenetur de damno, quam creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per ſenſum contrarium, ex loc. cit. quia tunc creditor ſciens, & valens petere, cenſetur dilationem con-

concedere non petendo, modo non omittat petere ex metu vel oblivione.

Porrò licet debitori anticipatè ſolvere debita, ſi terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo commodato. Quia quiſque poteſt juri ſuo cedere; & quia tunc terminus non eſt appoſitus ne ſolutio anticipate fiat, ſed ne ultra differatur. Secus, ſi terminus fuit appoſitus in favorem creditoris; nam fieret injuria creditori habenti jus, ne ſibi fiat ſolutio ante præfinitum tempus, ex l. 15. §. *de annuis legat.*

Quæſt. III. *In quo loco & cujus impenſis fieri debet reſtitutio?*

Reſp. 1. Si debitum ortum ſit ex injuria, nempe ex injuſta acceptione, detentione, vel damnificatione culpabili, reſtitutio fieri debet impenſis debitoris, & eo loco ubi dominus rem ſuam poſſeſſurus erat, ſi ablata vel deſtructa non fuiſſet. *Ita communiter.* Quia reſtitutio ob injuriam ita fieri debet, ut dominus in eum ſtatum reſtituatur, in quo fuiſſet, ſi nulla injuria illata fuiſſet, & omninò indemnis ſervetur: alioqui non reponeretur æqualitas, nec integrè tolleretur injuria, nec dominus reſtitueretur in priſtinum ſtatum, ex quo injuſtè dejectus eſt, & ad quem jus habet. Quare ſi dominus aliò migravit, & rem ſuam ſecum translaturus erat, ſi habuiſſet; reſtitutio ei debet fieri ubi nunc degit impenſis debitoris, deductis ſumptibus, quos in ea re ſecum aſportanda facturus fuiſſet. Nec excuſatur debitor, etiamſi omnibus ſpectatis, damnum, quod ex ſumptibus vel aliunde patietur, ſit duplo majus illo, quod dominus pateretur, ſi ei non reſtitueret, ſpectata paupertate & neceſſitate utriuſque. Ut ſi debeat centum ex delicto, nec poſſint reddi niſi adhuc alia centum impendendo: quia magis æquum eſt, ut delinquens patiatur damnum illud, & amittat centum ex bonis ſuis, quam quòd creditor innocens cogatur idem damnum pati: nam in pari damno melior eſt conditio innocentis ſeu injuriam paſſi, quam nocentis, qui ſibi imputare debet damnum illud, cùm ſit ejus cauſa per injuriam. *Vaſquez, Delugo &c.*

Si tamen reſtituere non poſſet, niſi faciendo impenſas duplo longè majores, quam res valeat, poteſt differre reſtitutionem, donec illam abſque tanto ſuo detrimento facere queat, vel monere creditorem, ut ſignificet quid de re illa fieri velit. Quod ſi monere nequeat, & prudenter judicet numquam aliter poſſe fieri reſtitutionem; juxta multos poteſt ac debet reſtituere ejus conſanguineis vel pauperibus; quia creditor non eſt tunc rationabiliter invitus; & alioqui magna eſſet inæqualitas, ſi debitor reſtituere deberet cum quibuſcumque ſumptibus. Quiſque tamen tenetur cauſam damni à ſe injuſtè poſitam tollere, & damna injuſtè illata reſtituere cum ſuo damno æquali, atque etiam ſaltem paulò majore: nam juſtum non eſt, ut innocens damnum injuſtè ſuſtineat, ne is, qui illud injuſtè tulit, æquale aut paulo majus damnum patiatur in illo impediendo & reſarciendo. Quare injuſtus damnificator tenetur ad ampliùs, quam damnum ſecundum ſe conſideratum æſtimetur; non quidem ut dominus inde plus accipiat quam amiſerit, ſed quia hoc eſt neceſſarium tamquam medium, ut fiat integra reſtitutio. Nam qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium neceſſarium.

Nota. Ut ſciatur cum quanto damno reſtituere teneatur debitor ex delicto, perpendi debet, an creditor hic & nunc ſit, vel non ſit rationabiliter invitus circa omiſſionem vel dilationem reſtitutionis; hoc autem colligi debet tum ex communi ſenſu hominum, tum etiam inde ſi attendatur quid homines prudentes bonum ſocietatis humanæ intendentes, ſtatuiſſent circa hos caſus antequam evenirent.

Reſp. 2. Quæ debentur ex re accepta bona fide extra contractum; reſtitui debent in loco ubi habentur; nec debitor tenetur ea impenſis ſuis mittere domino, ſed impenſis domini. *Ita omnes.* Quia poſſeſſor bonæ fidei non tenetur cum ſuo damno dominum in priſtinum ſtatum reſtituere, cum eum per injuriam non deturbaverit. Igitur debet ſolum repræſentare rem ubi illam habet, & cuſtodire, monito interea domino, ut ſignificet quo pacto velit rem ſibi ſuis ſumptibus remitti. Imò ipſe dominus tenetur non ſolum ad impenſas rei remittendæ, ſed etiam cuſtodiendæ neceſſarias. lib. 1. §. *de negot. geſt.*

Reſp. 3. Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero reſtituenda eſt, ſi in alterius tantum partis utilitatem accepta ſint, debent ejus impenſis reſtitui, niſi juſta pactione aliter conventum ſit. Quia æquum non eſt, ut res ex contractu debita reſtituatur impenſis illius, cujus commodum in eo quæſitum non eſt, ſive ut quis damnum ex beneficio collato pati debeat. E contra par eſt, ut qui ſentit commodum ſentiat & onus, *reg. jur.* 55. in 6. ibi: *Qui*

ſentit onus, ſentire debet commodum & è contra.

Reſp. 4. Quæ debentur ex contractu, reſtitui debent ex natura contractus in eo loco, ubi res accepta fuit. *Ita multi.* Quia nullus locus magis juſtitiæ congruit; & æquitas poſtulat, ut ſicut res eadem accepta, vel alia æquivalens, quæ loco acceptæ ſubſtituitur, reſtituenda eſt, ita etiam reſtituatur in eodem loco ubi accepta fuit, cum reſtitutio ſit repoſitio rei in priſtino ſtatu. Hinc ex natura contractus teneris reddere mutuum, depoſitum, rem locatam, in loco ubi accepiſti, non alibi, niſi impenſis alterius. Item ex natura contractus debes ſolvere pretium rei emptæ vel locatæ in loco, ubi res traditur, pro qua ſolvendum eſt. Nam in quocumque alio ſolutio fiat, deficere poteſt æqualitas contractus: hæc enim deſumitur ex æqualitate dati, & accepti, quæ dependet multum à loco in quo datur, & accipitur: quia valor rei vel uſus illius, & æſtimabilitas pretii ac pecuniæ variatur ex varietate loci. *Delugo.* Poſſunt tamen contrahentes de alio loco paciſci, modo hoc onus juſta mercede compenſetur, ut ſervetur æqualitas. Et tunc ibi reſtitui debet: nam pacta juſta obligant, & contractus ex conventione legem accipiunt, ex *reg. jur.* 85. *in* 6.

Reſp. 5. Quæ debentur ex donatione, legato, teſtamento, tradi debent in loco ubi erant, cum donarentur, (niſi aliud in ipſa diſpoſitione expreſſum ſit,) & impenſis ejus cui donata ſunt. *Ita omnes.* Nam qui rem gratis dat, vel legat, non intendit ſe ad amplius obligare. Si tamen hæres eam aliò transferret, tenetur ſuo ſumptu illam remittere in locum ubi erat prius. *Ita Leſſius.*

Quæſt. IV. *Cujus periculo fieri debet reſtitutio?*

Reſp. 1. Reſtitutio facienda ratione injuriæ, fit periculo debitoris. *Eſt communis ſententia.* Quia ratione injuriæ tenetur dominum prorſus indemnem ſervare, & ſic debet ſubire omne damnum ac periculum: dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria ſibi illata. Et quia *culpa præcedente caſus etiam fortuitus imputatur*, cap. ult. *depoſ.*

Hinc ex communi ſententia, ſi debitor adhibita maxima diligentia rem nuntio, quem putat fidelem, vel confeſſario tradat reſtituendam domino: & hi ſive culpatè ſive inculpatè rem domino non reddant; tenetur iterum ad idem reſtituendum, donec reipſa dominus accipiat. Quod ſi pluries idem reſtituere tenetur, id fit per accidens, & ſibi imputare debet; nam *damnum quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet, non aliis imputare*, reg. jur. 86. in 6.

Reſtitutio autem rei alienæ in individuo facienda à poſſeſſore bonæ fidei fit periculo domini, modo poſſeſſor eam remiſerit per hominem, quem prudenter judicabat eſſe redditurum, ex l. 10. §. *commodat.* quia ſecluſis culpa, mora, & pacto, res perit domino. Hinc reſtitutio rei commodatæ, locatæ, depoſitæ, fit periculo domini, ſi nulla interveniat culpa reſtituentis.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ſolutio debitorum ex contractu facienda ex bonis debitoris, ejus periculo fit; ita ut ſi pecunia eorum ſolutioni deſtinata ſurripiatur; vel ab eo, cui reſtituendam commiſit, amittatur aut retineatur, ipſe tenetur aliam dare creditori. Quia res perit domino, & es dominus pecuniæ tuæ donec creditori tradatur; tunc enim ſolùm à te in illum transfertur dominium. Niſi tamen creditor miſerit vel deſignaverit hominem certum, cui pecuniam committas; hic enim accipit loco creditoris, ſive creditor cenſetur accepiſſe per deſignatum. Quare ſi hic pecuniam amittat vel retineat, damnum eſt creditoris, non tuum, l. 39. & 49. §. *de ſolut.*

Quæſt. V. *Quo ordine reſtituendum eſt?*

Nota. Quando bona debitoris in ſolutione omnibus creditoribus ſufficiunt, non eſt opus ullo ordine, cùm omnibus ſatisfaciendum ſit.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, quando res aliena extat in ſe, reſtitui debet domino, nec poteſt aliis in ſolutione dari. Quia eſt domini; & debitor ſolvere debet ex bonis propriis, non alienis: nam rei dominium nequit transferri ab eo, qui illud non habet. Unde ſi ignoretur dominus rei in ſe extantis, commodatæ, depoſitæ, ablatæ &c. vel ejus hæres, hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera, juxta dicta.

Res in rigore juſtitiæ credito vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, ſi is aliunde non habeat jus prælationis. Ita multi, præſertim Juriſperiti, qui apud Covarruviam aſſerunt hanc eſſe communem ſententiam. Quia res vendita non eſt amplius venditoris, ſecuta traditione, & habita fide de pretio ejus; nam tunc translatum eſt ejus dominium; neque manet illi obnoxia jure

hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, niſi vel ex conventione, vel jure poſitivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et verò ſi illa res ab emptore alteri revendita eſſet, hic haberet dominium in eam omnino liberum. Tamen res venditæ quæ adhuc extant apud emptorem, poſſunt & debent ex quadam æquitate reddi venditori. Ita judicarunt multæ ſupremæ curiæ in Gallia, & colligitur ex L. Procuratoris §. *de tributis*, quod intellige niſi obſtet conſuetudo loci.

Reſp. 2. Ex bonis debitoris, 1. Priùs ſolvi debent impenſæ pro funere debitoris, l. penult. §. *de religioſ. & ſumpt. funeris*. Item pro curatione ejus.

2. Ex communi ſententia, priùs ſolvenda ſunt debita certa, id eſt, quorum cognoſcitur creditor, quàm incerta, id eſt, quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, cùm nequeat per ſe immediatè recipere rem debitam, non eſt rationabiliter invitus, ut ipſi præferatur creditor certus, qui immediatè damnum pateretur ex omiſſione reſtitutionis: nam habet jus immediatum ac determinatum exigendi ſolutionem, quod pauperes aut aliæ cauſæ piæ non habent circa debita incerta; cùm iſta poſſint in hos vel illos uſus pios impendi. Tum maximè quia in hoc creditor incertus conſentire meritò præſumitur; cùm ſit opus pium ac Deo gratum ſubvenire debitori indigenti, & gravato ære alieno, ut poſſit ſe liberare à creditoribus certis eum prementibus, remanente onere poſtea debita incerta ſolvendi pauperibus, cùm facultas aderit.

3. Ex communi ſententia, debitâ ex titulo oneroſo prius ſolvi debent, quam debita ex titulo gratuito; v. gr. liberali promiſſione vel legato, ex l. 19. §. *de re judic.* ibi: *Qui ex cauſa donationis convenitur, in quantum facere poteſt, condemnatur, & quidem is ſolus deducto ære alieno*. Quia in pacto gratuito, & legatis intelligitur conditio, *Si abſque tertii damno fieri poſſit niſi ſtatus rerum mutetur*. Præterea nemo cenſetur ſe ex ſola ſua liberalitate velle obligare in caſu quo ad egeſtatem redigeretur, nec æquitas id patitur. Hinc debita defuncti ſolvi debent ante omnia legata, etiam pia. Idem dic de votis: quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen ſolvenda ſunt ante legata: quia obligant defunctum, non legata, quæ ſupponunt ſolutionem aliorum debitorum contractorum.

4. Solvendum eſt creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, l. 19. Cod. *Qui potiores in pign.* Nam bona ſunt ſpecialiter obligata ſolutioni hypothecariorum, qui proinde jus ſpeciale habent, ut ex iis ſolutionem recipiant præ aliis.

5. Inter creditores hypothecarios priùs ſolvendum eſt iis, qui priores ſunt tempore, juxta reg. 54. jur in 6. *Qui prior eſt tempore, potior eſt jure*. Nam obligatio poſterior non poteſt tollere jus alteri jam acquiſitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio. *Si ſine damno prioris creditoris poterit ex eadem re cæteris ſatisfieri*. Sunt tamen aliqui caſus, in quibus poſterior tempore præfertur priori hypothecario. 1. Si pecuniam mutavit ad conſervationem vel refectionem rei quæ alteri obligata erat, l. 5. *Qui potiores in pign.* Nam huic damnum non infertur, cùm ſine hac mutuatione res hypothecata periiſſet, vel deterior facta fuiſſet. 2. Si mutuavi tibi, v. g. centum, ut ſatisfaceres pro mercium vectura, vel pro locatione ædium, in quibus aſſervarentur, debeo ex illis ſolutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, l. 6. §. eod. tit. 3. Eſt hypotheca dotalis, per quam bona mariti ſunt obligata uxori, ejuſque liberis; ita ut ex illis bonis dos deduci poſſit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, l. 12. Cod. *qui potiores in pign.* Sed ex communi ſententia, dos non præfertur hypothecæ expreſſæ priori, licet præferatur expreſſis poſterioribus; tum quia creditores anteriores iniquè per nuptias ſupervenientes privarentur ſuo jure, quod expreſsè pacti fuerant: tum quia fiſcus, & dos æquantur in jure, & tamen fiſcus non præfertur hypothecis anterioribus expreſſis. l. 8. §. *Qui potior in pign.* & l. 4. cod. eod. tit. 4. Cùm ex pecunia pupilli vel minoris res aliqua empta eſt, res illa manet pupillo obligata ante omnes, l. pen. cod. *de ſervo pignori dato*. 5. Si credam tibi pecuniam ad emendam rem aliquam cum pacto expreſſo, ut res illa maneat mihi hypothecata pro debito, præferar aliis hypothecam generalem habentibus in omnibus bonis tuis etiam futuris, l. 7. Cod. *Qui pot. in pign.* Nam nulli creditori infertur damnum: debitor enim ſine mea pecunia mutuata non haberet illam rem vel ejus valorem. 6. Cùm quis cum fiſco contraxit, manent ejus bona fiſco obligata, cum privilegio prælationis. Item jus habet fiſcus ratione tributi nondum ſoluti, l. 2. Cod. *de priv. fiſci*. 7. Cum quis alicui pecuniam ad militiam mutuat, habet hypothecam cum privilegio prælationis etiam ante dotem, licet ſit poſterior dote: quia in his duobus

ulti-

ultimis caſibus ſpectatur bonum commune, quod privato præferri debet.

6. Poſt creditores hypothecarios, ſeu reales ſolvendum eſt aliis creditoribus perſonalibus non habentibus hypothecam. Inter hos primo loco ſolvendum eſt iis, qui habent perſonale privilegium prælationis; quale habet ſponſa in bonis ſponſi ratione dotis traditæ, non ſecuto matrimonio; & qui depoſuit pecuniam apud numularium, non percipiens inde uſuras; item qui pecuniam credidit ad navem extruendam, inſtruendam, emendam &c.

Secundo loco ſolvendum eſt aliis creditoribus ex titulo oneroſo, cuique pro rata, v. gr. media vel tertia pars debiti, ſive debitum ex contractu, ſive ex delicto contractum ſit: nam ſecundum multos inter hæc debita nulla eſt prælatio, cum ſint æquè debita ex juſtitia ſine ullo privilegio. Itaque inter creditores merè perſonales nulla eſt prælatio, ſed cuique pro rata ſolvi debet, ex l. 6. Cod. *de bonis auctor. &c.* Et lib. 17. §. *de priv. credit.* ibi: *Privilegia non ex tempore æſtimantur, ſed ex cauſa: & ſi ejuſdem tituli fuerunt, concurrunt, licet diverſitates temporis in his fuerint*. Quia omnes æquale jus habent; Et illa regula: *Qui prior eſt tempore &c.* valet ſolùm inter hypothecarios.

Nota. Quæ hactenus de ordine reſtitutionis dicta ſunt ex jure communi ſeu cæſareo, ea ſervanda ſunt ibi & quatenus illud receptum eſt. Quòd ſi in aliquibus locis ſint hac de re aliæ leges vel conſuetudines rationi conſentaneæ; ſervandæ ſunt etiam in foro conſcientiæ, ut docet communis ſententia; nam hæ leges non nituntur falſa præſumptione. At omnis lex rectæ rationi conſentanea, quæ non nititur falſa præſumptione, obligat in conſcientia, cùm ſit actus efficax & abſolutus poteſtatis obligativæ. Præterea nemo jus habet diſponendi de bonis ſuis niſi ſecundùm leges, & cum dependentia à ſuprema poteſtate, quæ habet jus altum in bona privatorum relatè ad bonum commune, quod eſt finis omnium legum.

Quæſt. VII. *An priùs petenti licet priùs ſolvere?*

Nota. Non licet creditori priùs petenti ſolvere cum damno ejus, qui habet hypothecam priorem, vel privilegium: quia huic fieret injuria, cùm habet jus prælationis. Unde ſolvens tenetur ei de damno, & ipſe poteſt recuperare ab alio creditore id, quod ſolutum eſt, l. 22. cod. *de jure deliber.* Qui ſolutionem petiit vel accepit, ſciens jus aliorum, peccavit contra juſtitiam, & tenetur ante ſententiam judicis reſtituere aliis creditoribus privilegiatis. Quia fecit illis injuriam damnoſam: nam petendo induxit debitorem ad damnum injuſtum inferendum creditoribus hypothecatis, & ſolutionem recipiendo cooperatus eſt injuſtæ damnificationi illorum.

Reſp. Si unus ex creditoribus perſonalibus, non privilegiatis, exigat in judicio ſolutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integrè ſolvere, etiamſi tempore eſſet poſterior. Quia lex, & ſententia judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, qnam adhibuit ante cæteros, l. 6. & 24. §. *Quæ in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio*. Nam ſi extra judicium petat, controvertitur. Aſſerunt Sylveſter, Navarrus, Leſſius, & alii; quia diligentia poſterioris creditoris petentis facit eum potiorem, & quia, in l. 24. cit. dicitur non poſſe revocari id quod ſolutum eſt uni creditori debitum exigenti, nulla facta mentione judicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem ſuam conditionem fecit. Alii cum Delugo negant, quia ſola petitio privata ſine ſententia judicis non poteſt dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium; & leges ſupradictæ intelliguntur de petitione in judicio, accedente ſententia judicis.

Sed ſi debitor non valens ſolvere omnibus creditoribus, ſolverit uni creditori non habenti jus prælationis, an hic tenetur reſtituere alteri creditori habenti tale jus?

Reſp. Affirm. Quia accipiendo ſolutionem impedit alterum à recipienda ſolutione ſibi priùs jure debita, & ſic facit ei injuriam damnoſam. Et tunc violatur non ſolùm ordo, ſed etiam ſubſtantia reſtitutionis; nam quod uni ex juſtitia debitum eſt, ſolvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi injuſtæ, & damnoſæ alterius, ſeu damnificationi injuſtæ creditoris, cui hæc pecunia priùs debetur, & detrahitur: quænam enim major cooperatio dationi injuſtæ eſſe poteſt, quàm acceptio, quæ illam perficit, & complet, & ſine qua nullum parit damnum? Sed qui cooperatur actioni injuſtæ & damnoſæ tenetur ad reſtitutionem. *Ita Azor, Delugo, & alii*.

Quæſt. VIII. *An debitor poteſt ſolvere totum debitum creditori non petenti, ſi ipſe non ſit par ſolvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam nec privilegium?*

Reſp. Negat. Quia faceret injuram aliis, qui

qui jus habent ne alter carens privilegio, & actione ipſis præferatur. Nam, ſpectato jure naturali, bona debitoris, quæ omnibus debitis ſolvendis non ſufficiunt, ſunt pro rata ſecundùm proportionem dividenda creditoribus æquale jus habentibus, & quorum nullus habet jus prælationis: nam ſunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, ſi unus creditor ſit in gravi neceſſitate, non alii: quia debitus ordo charitatis exigit, ut præferatur aliis, qui cùm non indigeant, non ſunt rationabiliter inviti.

Quæſt. IX. *An qui aliquid gratis vel cum onere accipit ab eo, quem ſcit exinde reddi impotentem ad ſolvenda debita, peccat contra juſtitiam, & tenetur accepta reſtituere, licet eum ad id non induxerit?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia, teſte Delugo.* Prob. Quia talis injuriam infert creditoribus: nam cooperatur injuſto impedimento, quo debitor reddit ſibi impoſſibilem ſolutionem, ſive concurrit efficaciter ad injuſtam alienationem, & injuſtitiam contra creditores à debitore admiſſam: quælibet enim alienatio ad ſui valorem & efficaciam requirit acceptationem. Et verò (ut ait De lugo) ad damnificationem creditorum non minùs conducit acceptatio tua, quam inductio; ſi enim tu non acceptares rem, maneret apud debitorem, & ipſe non eſſet impotens ad ſolvendum. Ergo per acceptationem non minùs quàm per inductionem cooperaris ad damnum, quod creditoribus infertur. Imò tu comples, & perficis illud, quod per obligationem debitoris ſolùm erat inchoatum, & quaſi in affectu, per acceptationem verò perficitur & ponitur in effectu. Hinc Clerus Gallicanus an. 1700. ut falſam & juſtitiæ regulis repugnantem damnavit hanc propoſitionem: *Etiamſi donatario perſpectum ſit bona ſibi donata à quopiam ea mente ut creditores fruſtrentur, non tenetur reſtituere, niſi eam donationem ſuaſerit, vel ad eam induxerit.*

CAPUT VI.

De cauſis excuſantibus à reſtitutione, vel ejus dilatione.

Quæſt. I. **A***N remiſſio creditoris excuſat à reſtitutione?*

Reſp. Affirm. ſi ſit legitima. Quia per illam condonatur jus exigendi & accipiendi ſolutionem; ac proinde tollitur in debitore obligatio ſolvendi, quæ poſtea non redit; nam obligatio ſemel extincta minimè reviviſcit, l. 9. Cod. *de remiſſ. pign.* Deinde ſicut creditor poteſt jus ſuum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipſi debitori, quod eſt remittere; nam remiſſio eſt quædam donatio.

Ut autem hæc remiſſio ſit legitima, & verè liberet à reſtitutione, tres conditiones requiruntur.

1. Ut remiſſio ſit perfectè voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia eſt liberalis donatio ſui juris, ideoque actus liberalitatis, qui neceſſariò procedere debet ex ſpontanea ac liberali voluntate. Hinc nulla eſt remiſſio facta ex errore vel ignorantia, utpote voluntarium tollente; aut vi, metu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum, & injuriam; nemo quippe ex ſua injuria jus & commodum reportare poteſt. Metu cenſetur extorta, ſi debitor expreſsè vel implicitè minetur creditori, niſi remittat vel totum vel partem; aut ſi adhibeat preces valde importunas incutientes metum, aut ſignificet, niſi contentus ſit parte debiti oblata, & reſiduum remittat, omnia amiſſurum; item ſi cogat creditorem ſubire multas moleſtias in petendo debito, ſæpè venire, fruſtra diu expectare &c. Fraus eſſet ſi debitor fingeret ſe longe pauperiorem quàm revera ſit &c.

Hinc invalida eſt remiſſio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpa vel fraude debitoris. Nec liberantur potentes, quibus inferiores remiſſionem concedunt ex metu ne iis diſpliceant, vel ab iis damnum patiantur.

2. Ut creditor poſſit condonare debitum: non enim poteſt condonare, niſi qui poteſt donare. Hinc filiusfamilias non poteſt remittere debita paterna, ſicut nec procurator, vel commiſſarius quæ debita ſunt domino, vel committenti &c.

3. Ut condonatio non ſit à jure annullata, prout eſt in his caſibus. 1. Si viſitantes Eccleſias, accipiant aliquid ab iis præter neceſſaria ad victum pro illis diebus quibus viſitant, tenentur reſtituere duplum intra menſem, non obſtante quacumque remiſſione iis ſponte facta à Dantibus, cap. 2. *de cenſ. in 6.* Si judex delegatus aliquid acceperit à partibus, niſi fortè eſculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus poſſit conſumi, vel ſi dum cogitur extra domicilium proficiſci, acceperit plus, quam moderatas impenſas; vel ſi denique acceperit aliquid pro impenſis, dum partes ſunt

pau-

pauperes, tenetur accepta reſtituere, non obſtante remiſſione, cap. 11. *de reſcript. in 6.* 3. Si inquiſitores prætextu officii inquiſitionis pecunias extorſerint, tenentur reſtituere nullis remiſſionibus ſuper hoc valituris, *Clement. 2. de hæret. in 6.* 4. Si Canonicus qui non intereſt officio, acceperit diſtributiones. *Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 12.*

Quæſt. II. *An ceſſio bonorum creditoribus facta liberat à reſtitutione?*

Reſp. Neg. Sed ſolùm excuſat à dilatione, ita ut debitor tenetur debita integrè ſolvere ex iis quæ poſtea acquirit, retentis neceſſariis ad ſuam & ſuorum ſuſtentationem parcam. *Eſt communis ſententia.*

Prob. 1. Ex jure civili, l. 1. Cod. *Qui bonis cedere poſſunt*, ibi: *Qui bonis ceſſerint, niſi ſolidum creditor receperit, non ſunt liberari: in eo enim tantummodo hoc beneficium* (ceſſionis) *eis prodeſt, ne injudicati detrahantur in carcerem.* Et, ex l. 4. §. de ceſſ. bon. *Is qui bonis ceſſit, ſi quid poſtea acquiſierit, quantum facere poteſt convenitur.* Quia in foro conſcientiæ per neceſſitatem & impotentiam non tollitur, ſed ſolùm ſuſpenditur obligatio reſtituendi, donec facultas adſit: ergo nec ceſſio plus præſtat. Igitur ceſſio bonorum hoc ſolum præſtat, ne debitor poſſit conjici in carcerem, ex cit. l. & ne ſi poſt ceſſionem aliquid acquirat, poſſit eo ſpoliari, ſi eo indigeat ad ſuam vel ſuorum ſuſtentationem, ex l. 6. §. *de ceſſ. bon.* Quod etiam valet in foro conſcientiæ, cùm ſit privilegium jure conceſſum, & contractus juxta leges celebrentur; ſed de reſiduo tenetur debita ſolvere.

Quæſt. III. *An ingreſſus in Religionem liberat à reſtitutione?*

Nota. Apud omnes conſtat validam eſſe profeſſionem hominis debitis gravati; quia perſona ejus eſt libera; nec jure poſitivo irritatur, ut declaravit Clemens VIII. quoad hoc punctum abrogans quod Sixtus V. ſtatuerat. Uterque autem Pontifex prohibuit ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Reſp. 1. Si debitor habeat bona, tenetur ante ingreſſum reſtituere; nam nullam habet juſtam differendi cauſam.

Reſp. 2. Secundùm multos, ſi debitor poſſit brevi tempore, v. gr. paucis annis, conſuetis laboribus ſolvere debita ſaltem magnâ ex parte, tenetur differre ingreſſum, ut ea ſolvat: quia alioqui creditores eſſent rationabiliter inviti, & ſic injuriam iis inferret.

Reſp. 3. Si debita ſint incerta, ideoque in pia opera impendenda, debitor poteſt religionem ingredi, licet manens in ſæculo poſſit ſolvere. *Id ſupponunt omnes.* Quia poterit ſaltem ex conſilio confeſſarii, ea ſibi tanquam pauperi applicare ad opus Deo gratum, & meritorium, ut nempe poſſit ingredi religionem.

Reſp. 4. Si debitor non poſſit debita ſolvere, niſi longo tempore, vel inſolitis laboribus, ſecundùm multos poteſt licitè religionem ingredi, relictis omnibus bonis ſuis creditoribus. Quia in hoc caſu debitor pateretur damnum in bonis ſpiritualibus longè majus quam ſit commodum creditorum; unde hi non ſunt rationabiliter inviti.

Alii tamen non pauci id negant: tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex juſtitia reſtituere, ideoque injuriam inferet, ſi voluntariè ſe impotentem reddat ad ſolvendum; obligatio autem juſtitiæ prævalet conſilio: Tum quia ſtuprator virginis ſub promiſſione matrimonii, tenetur abſtinere ab ingreſſu religionis, ut promiſſioni onerosæ ſatisfaciat. Et hæc ſententia, teſte Layman, fuit approbata à Sixto V. & Gregorio XIV.

Quæſt. IV. *An ſi debitor immemor ſui debiti tantum donet creditori, quantum ei debet, excuſatur à reſtitutione?*

Reſp. Neg. Niſi ex manifeſtis conjecturis colligatur eum habere voluiſſe pro ſoluto ſi quid deberet. Quia liberalis, & gratuita donatio nec eſt, nec poteſt eſſe ſolutio neceſſaria debiti ex juſtitia: nam hæc inter ſe pugnant. Nec refert quòd ſi debitor debiti ſui meminiſſet, gratis non donaſſet; nam actualis diſpoſitio voluntatis, non autem conditionalis ſeu conditionatè futura attendenda eſt, & operatur in pactis: nam quod non exiſtit actu, nihil efficere poteſt. Si autem debitor memor debiti tantumdem donet animo ſe liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, ſatisfacit debito, & ſic nil jam debet.

Quæſt. V. *An debitor liberatur à reſtitutione, ſi creditori ſui creditoris ſolvat, quod debet?*

Reſp. Multi affirmant, modo debita utriuſque ſint ejuſdem naturæ, nec ſint alii priores creditores privilegiati aut hypothecarii. Quia, inquiunt, ſolvendo fratri meo centum quæ illi debes, emo & acquiro jus quod habebat exigendi à te centum. At jus quod habeo in te tanti valet, quanti illud quod tu habes in me; & ſic hæc jura ſunt æqualia, & proinde jam inter jura illa eſt poſita compenſatio, ſive acquiſitio unius eſt ſolutio alterius.

Certè id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi & accipiendi id quod ei debetur, & debitor habet obligationem ſolvendi ſuo creditori id quod ei debet, nec debitoris eſt creditoris ſui debita ſolvere. Et verò in foro externo cogar iterum ſolvere tibi, niſi mea cauſa factus ſis debitor alteri, ut ſi gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel niſi ob rem alterius debitum contraxerim; ut ſi conduxi à te domum, quam tu ab illis conduxiſti.

Quæſt. VI. *An excuſatur à reſtitutione, qui non poteſt reſtituere, niſi per bona ſuperioris vel inferioris ordinis?*

Nota. Bonorum naturalium triplex eſt ordo. In ſupremo ordine ſunt vita, membra, ſanitas, virginitas, libertas: in medio honor & fama: in infimo divitiæ, & res pecunia æſtimabiles.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, debitor non tenetur reſtituere cum jactura bonorum ſuperioris ordinis, quæ in æſtimatione prudenti ſit longe majus detrimentum quàm damnum compenſandum. Tum quia creditor non eſt tunc rationabiliter invitus. Tum quia reſtitutio fieri debet ut ſervetur æqualitas: ergo non obligat debitorem ut longè gravius detrimentum patiatur, quàm ſit detrimentum creditoris. Sic per ſe loquendo non teneris cum jactura propriæ vitæ reſtituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam ut debita ſolvas.

At reſtitutio fieri debet cum jactura bonorum ſuperioris ordinis, ſi bona inferioris ordinis reſtituenda, ex circumſtantiis cenſeantur prudenti judicio prævalere aut æquivalere bonis ſuperioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum ſuperioris ordinis æſtimetur minoris, vel non multò pluris quàm damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigit, & alioqui creditor eſſet rationabiliter invitus, cùm nulla adſit cauſa, ſeu juſta excuſatio non reſtituendi. Sic ſi ad reſtituendam famam, vel magnam pecuniæ ſummam neceſſarius ſit labor cum periculo morbi facilè ſanabilis, tunc cum hoc periculo reſtitui debet, ut notat Delugo.

Porrò bonum inferioris ordini, ſed maximi momenti, vel in magna quantitate, poteſt moraliter, ſeu in æſtimatione morali & quoad uſus humanos prævalere, aut æquipollere bonis ſuperioris ordinis, ſed exigui momenti, vel in parva quantitate; quemadmodum argentum in magna quantitate plus valet, quàm aurum aliquod exiguum, licet aurum ex natura ſua ſit pretioſius argento, & in ſpecie ſuperiori. Sic etiam quamvis fama ex genere ſuo ſit majus bonum quàm divitiæ, tamen ſpectatis circumſtantiis in certis caſibus hæ illi præponderare poſſunt in æſtimatione humana, ſi ſempe ſint ingentes, & fama exigui momenti, qualis eſt fama perſonæ ſuſpectæ, vel vilis admodum conditionis, quæ parvi æſtimatur. *Ita multi.*

Reſp. 2. Controvertitur an reſtitutio fieri debeat per bona inferiori ordinis, verbi gratia, per pecuniam pro damno in bonis ſuperioris ordinis, verbi gratia, pro damno vitæ, membri, famæ, ſi aliter damnum reſarciri nequeat.

Multi affirmant. *S. Anſel. Sylvius, Adrian. Cajet. Sot. Azor, Molina, Valentia, Rebellus, Gradin. &c.* Quia 1. S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 2. ad 1. docet: *Quando id quod eſt ablatum, non eſt reſtituibile per aliquid æquale, debet fieri recompenſatio, qualis poſſibilis eſt, puta cùm aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare vel in pecunia, vel in aliquo honore, conſiderata conditione utriuſque perſonæ, ſecundùm arbitrium boni viri.* Et ad 2. *Si non poſſit famam reſtituere, debet ei aliter recompenſare, ſicut & in aliis dictum eſt.* 2. Damnum omne injuſtè illatum reſarciri debet quantùm & eo modo quo poteſt, nec impotentia reſtituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione ſolvendi id quod poteſt: juſtitiæ enim commutativæ eſt non modo reddere juſtum, quatenus eſt æquivalens, ſed etiam quantum poſſibile eſt, ſive in diverſo genere. Præterea non eſt univerſim verum, quod bona ſuperioris ordinis non poſſint in æſtimatione morali & in ordine ad uſus humanos, aliquo modo compenſari bonis ordinis inferioris; ſic enim defectus formæ compenſatur per divitias; item homines libertatem pecunia vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro ſtipendio. Et verò bona corporis, famæ, & fortunæ in hoc conveniunt, quod ſint bona naturalia & utilia; eſtque homini naturaliter optabile, ut ſi carendum ſit hoc genere mediorum, abundet ſaltem mediis alterius generis. Fatentur quidem vitam & membra non cadere ſub commutationem, & commercium civile: at negant inde ſequi non debere in conſcientia compenſationem pro damno in illis illato; dicuntque pecuniam non dari tunc ut pretium vitæ, membri vel famæ, ſed ut compenſationem damni vitæ, membri, aut ſaltem illius uſus, vel famæ. Hinc concludunt

pro-

pro mutilatione, deformatione, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam reſtitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damnò autem vitæ debere fieri compenſationem vel in pecunia hæredibus occiſi eroganda, ſi certò conſtet occiſum deceſſiſſe in ſtatu peccati; vel ſi hoc non conſtet, ei applicando tantam partem ſatisfactionum propriarum, quantam Deus novit ſufficere in compenſationem vitæ: niſi tamen reus pœnam talionis ſubeat, nam tunc fit compenſatio vitæ ablatæ, juxta illud *Dentem pro dente &c.* licèt remaneat obligatio compenſandi alia damna.

Alii multi hanc obligationem negant. *Covarr. Navar. Gomez, Ledeſma, Leſſius, Delugo, Sanchez &c.* Quia 1. ex l. ult. §. *de his qui effuder. Cicatricum aut deformitatis nulla fit æſtimatio, quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem.* Et lib. 1. *In homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt.* Ergo vita & membra hominis non ſunt pretio æſtimabilia, & compenſabilia. 2. Bona ſuperioris & inferioris ordinis non ſunt inter ſe commenſurabilia, nec commutabilia. 3. Ex S. Thom. quæſt. 62. art. 2. *Reſtitutio eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit.* At æqualitas inter bonum ſuperioris & bonum inferioris ordinis nequidem in parte eſſe poteſt: alioqui bonum inferioris ordinis poſſet tandem per ſui incrementum adæquare ex toto aliud. 4. Juſtitia non obligat ad reſtitutionem, niſi res ablata reddi poſſit in ſe vel in æquivalenti, ſive ex toto, ſive ex parte. At bonum ſuperioris ordinis non poteſt reddi in æquivalenti, etiam ex parte per bonum inferioris ordinis; alioqui hoc per ſui incrementum poſſet illud tandem exæquare. Jam verò, inquiunt, qui nec in toto, nec in parte reſtituere poteſt bonum injuſtè ablatum, excuſatur ob impotentiam. Fatetur tamen Leſſius fieri poſſe, ut ſit obligatio ex charitate ad aliquam compenſationem pecuniariam pro damno membri vel vitæ &c. Si nempe læſus ſit pauper, vel occiſi uxor ac liberi ſint pauperes, & non putentur mœrorem aliter depoſituri; læſor verò eam ſine gravi incommodo præſtare poſſit.

Prior ſententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppoſitæ *Reſp.* Quamvis vita & membra hominis liberi non ſint prætio æſtimabilia, nec bona ſuperioris & inferioris ordinis ſint commutabilia ad æqualitatem, tamen damnum in bonis ſuperioris ordinis illatum poteſt aliquo modo, nempe in ordine ad uſus humanos, compenſari pecunia, quæ non datur ut pretium vitæ vel famæ, ſed ut compenſatio damni vitæ, membri vel famæ, & ut tollantur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum ſuperioris ordinis non poſſit reddi in æquivalenti etiam ex parte, ſi ſecundum ſe ſpectetur, tamen ejus carentia poteſt aliquo modo compenſari, quoad uſus humanos: ſic defectus formæ, vel nobilitatis compenſatur divitiis, ſic libertas pecunia venditur. Juſtitia autem obligat ad compenſandum damnum eo modo quo fieri poteſt, ſaltem quoad uſus humanos, ſi non poſſit quoad bonum ablatum. Et verò æqualitas juſtitiæ, quæ per reſtitutionem reponitur, non conſiſtit in ipſis naturis rerum, ſed in rationabili æſtimatione rerum, ſecundum quod uſui humano deſerviunt.

Quæſt. VII. *Quænam ſunt cauſæ juſtæ differendi reſtitutionem vel ſolutionem debiti?*

Reſp. 1. Generatim id omne quod facit ut dominus vel creditor non ſit rationabiliter invitus circa dilationem, eſt cauſa juſta, propter quam licitè differtur reſtitutio. Quia ſola detentio rei alienæ vel alteri debitæ injuſta prohibetur. At eſt detentio non injuſta, niſi ſit contra voluntatem domini: nam omnis injuſtitia eſt contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non eſt contra rectam rationem, non eſt injuſta.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, multiplex eſt cauſa, ob quam licitè differtur reſtitutio quamdiu ipſa durat, quas tradit S. Antoninus, p. 2. tit. 2. p. 8.

1. Eſt extrema neceſſitas tua, vel tuorum vel proximi, cui aliter ſubvenire non potes, quàm rem alienam vel alteri debitam impendendo. Quia in tali neceſſitate omnia, ſaltem quoad uſum, ſunt communia. Tranſacta autem hac neceſſitate teneris reſtituere; nam obligatio reſtituendi priùs contracta non extinguitur ob ſupervenientem neceſſitatem, ſed tantum ſuſpenditur. Porrò qui poteſt partem ſolvere, ad id tenetur, nam non habet juſtam cauſam non ſolvendi eam, & quo ad eam dominus eſſet rationabiliter invitus.

2. Eſt gravis neceſſitas tua, vel tuorum, quos ſuſtentare teneris, niſi tamen creditor ſit in pari neceſſitate. Ex lege 133. §. de regulis juris ibi: *In condemnationem perſonarum, quæ in id quod facere poſſunt, condemnantur; non totum quod habent extorquendum eſt, ſed & ipſarum ratio habenda eſt ne egeant.*

agant. Et, ex cap. 3. de ſolut. Quia tunc creditor non poteſt rationabiliter exigere ſolutionem; cùm ipſe teneatur proximo gravi neceſſitate laboranti opitulari, vel donando, vel ſaltem mutuando. Quòd ſi creditor ſit in pari neceſſitate, ex communiori ſententia ei ſatisfieri debet; quia tunc eſſet rationabiliter invitus quòd ei non reſtituas: cùm ex ordine charitatis poſſit, cæteris paribus, ſibi potiùs quàm debitori velle conſulere; ſitque melioris conditionis, utpote poſſidens jus exigendi ſolutionem ex juſtitia debitam, nec extra neceſſitatem extremam omnia ſint communia.

3. Magnum periculum ſalutis animæ propriæ vel tuorum, ut ſi periculum ſit ne filiæ tuæ inopia ſe proſtituant, vel ne filii latrocinentur: ita tamen ut non ſuppetat alia via commoda id avertendi, niſi differendo ſolutionem. Nam tunc creditor vel dominus tenetur ex charitate conſentire dilationi, cùm debitor ſit in gravi neceſſitate ſpirituali.

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modò creditor ſimile damnum non patiatur ex dilatione, & poſtea debitor certò ſit reſtituturus. Nam tunc creditor non eſt rationabiliter invitus circa dilationem: ipſe enim rationabiliter vellet ſibi tunc concedi dilationem ſi eſſet debitor; tenetur autem tractare debitorem ſuum eo modo quo vellet rationabiliter tractari in pari caſu. Item contra æquitatem naturalem ageret, ſi vellet ſibi ſtatim reſtitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non poteſt ſtatim reſtituere centum aureos, quos debet, niſi domum vel prædium vendendo multò minoris quàm valet, poteſt aliquandiu differre ſolutionem. Idem dic ſi non poteſt ſtatim ſolvere ſine periculo gravis infamiæ; cùm fama ſit bonum præſtantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis*. Nam ſi debitor reſtituendo patiatur tantùm jacturam in rebus debitis, vel in lucro quod intendit facere ex rebus debitis, non poteſt idcirco reſtitutionem differre: hoc enim non eſt damnum pati in rebus ſuis, ſed relinquere alienas vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno vel alteri debito. Excipe, niſi ſine illo lucro aliis creditoribus ſatisfacere nequeat: tunc enim creditor tenetur ex charitate promittere dilationem, ſi commodè poſſit, & contra rectam rationem vellet ſibi ſtatim reſtitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione ſolutionis vitari poteſt ſine magno ejus damno.

5. Si debitor non poteſt reſtituere ſine damno in bonis altioris ordinis longè majore quàm ſit commodum creditoris. Nam alioqui non ſervaretur æqualiter: ideoque tunc reſtitutio ſine injuſtitia exigi nequit.

6. Eſt jactura proprii ſtatus, juſtè acquiſiti; modò debitor ſua culpa in hoc periculum ſeſe non conjecerit, nec idem periculum ſubeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra charitatem, ſi vellet ſibi ſatisfieri cum tanto incommodo debitoris, & ſic non eſt rationabiliter invitus. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere ſecundum ſtatum, & ſibi detrahere quantum poteſt de ſplendore & decentia, quæ non ſunt abſolutè neceſſaria ad ſtatum conſervandum, ut ſenſim reſtituere poſſit: nam decentia ſtatus non conſiſtit in indiviſibili. *Ita Leſſius, & alii*. Et generatim quilibet debitor ex juſtitia tenetur opera, labore, parſimonia, vel alia via ſibi moraliter poſſibili curare, ut acquirat unde debita omnia ſolvat: nam obligatus ad finem obligatur ad media, ſaltem non nimis difficilia, ſine quibus finem conſequi non poteſt.

Dixi 1. *Juſtè acquiſiti*. Nam ſi quis rapinis, uſuris, fraudibus, furtis, aliiſve injuriis ad aliquem ſtatum altiorem perveniſſet; ex communi ſententia tenetur cum ejus jactura ſtatim reſtituere. Quia hoc non eſt ſtatum ſuum amittere, ſed alienum ac injuſtè poſſeſſum relinquere, & ad proprium reverti. Conſulendum eſt tamen famæ debitoris, quantum fieri poteſt.

Dixi 2. *Modò debitor ſua culpa &c.* Nam ſi debitor ſua culpa, putà ludis, comeſſationibus, ſuperfluis ſumptibus ad eas anguſtias redactus ſit (ut faciunt multi nobiles,) non meretur dilationem, & ſibi imputare debet quod non poſſit reſtituere ſine ſui ſtatus amiſſione. *Ita Sot. Tolet. Leſſius, & alii*.

Dixi 3. *Nec idem periculum &c.* Nam ex ſententia communi, ſi creditor ob dilationem ſolutionis amiſſurus ſit ſtatum juſtè acquiſitum, non debet differri ſolutio. Quia extra neceſſitatem extremam in pari cauſa damni potior eſt conditio creditoris, ob jus habendi rem ſibi debitam, quod poſſidet; & quia tunc eſſet rationabiliter invitus circa dilationem, cum cæteris paribus poſſit ſecundum ordinem charitatis ſe aliis præferre.

7. Damnum ſpirituale, vel temporale grave ipſi creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex reſtitutione. Nam tunc creditor non eſt rationabiliter invitus, ſi enim damnum ipſi immineat, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: ſi aliis, ipſe tenetur ex charitate pati dilationem ſibi graviter non damnoſam, ad vitandum gravius dam-

damnum proximi. Imò ex charitate tenemur differre ſolutionem, ſi creditor pecunia reſtituenda certò abuſurus eſſet ad peccandum, & ſpes ſit, dilata ſolutione, malum illud impeditum iri. Quia ex charitate tenemur impedire dammum grave ſpirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, ſi poſſumus ſine noſtro gravi damno; ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur teſtes. Item ſecundum communem ſententiam, ex juſtitia tenemur differre, ſi creditor re ſoluta abuſurus ſit contra juſtitiam, v. gr. ſi furens repetat gladium apud te depoſitum ad occidendum inimicum, tunc enim gladium reddere, eſſet proximè cooperari homicidio; & alter jus habet ne in talibus circumſtantiis gladium reſtituas, niſi ex recuſatione æquale malum tibi impendeat.

Quæſt. VIII. *An eſt obligatio compenſandi lucrum ceſſans & damnum emergens ex dilatione ſolutionis, vel reſtitutionis?*

Reſp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora ſolvendi tempore debito, tenetur iſta compenſare: quia peccavit contra juſtitiam, & ex peccato contra juſtitiam oritur obligatio reſarciendi dammum inde ſecutum. Quod ſi ſine ſua culpa non reſtituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, ſi debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens eſt cauſa illorum, cùm ſine illa non contigiſſent, & debitor ex delicto tenetur creditorem reſtituere in eum ſtatum in quo fuiſſet, ſi injuria illata non fuiſſet: alioqui non integrè reſarcitur & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu juſto, niſi fuerit culpabiliter in mora. Quia non eſt cauſa injuſta nequidem mediata lucri ceſſantis vel damni ex dilatione obvenientis creditori; ſicque videmur contractus intelligi; & quia, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei per quem non ſtat, ſi non faciat, quod per eum fuerat faciendum.* Rectè limitant, niſi differat ſolutionem præcisè ad vitandum damnum aliquod grave, quod ſtatim ſolvendo pateretur; & non ob neceſſitatem extremam vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compenſare creditori lucrum ceſſans, & damnum emergens ex dilatione illa licèt juſta: quia in pari caſu potior eſt conditio creditoris poſſidentis jus exigendi ſolutionem; & par non eſt ut debitor ſe ipſum ſervet indemnem cum damno creditoris, cui ſolvere poteſt: unde creditor non tenetur aliter conſentire in hanc dilationem.

PARS III.

De Injuriis in particulari, & neceſſaria reſtitutione.

CAPUT PRIMUM.

De Injuriis & damnis in bonis ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

NOta. Bona ſpiritualia alia ſunt naturalia, ut potentiæ naturales, ſcientiæ, & artes, earumque uſus; & alia ſupernaturalia, quæ ad animæ ſanctitatem, & ſalutem immediatè ordinantur, ut ſunt gratia, virtutes infuſæ, earum actus, bona merita, ſacramenta &c.

Quæſt. I. *An qui injuſtè læſit alterum in bonis ſpiritualibus naturalibus, tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoria, vel uſu rationis aut alterius potentiæ naturalis privavit, aut maleficiis dementavit, vel vi aut fraude pertraxit ad aliquid ſumendum, ex quo tale damnum ſecutum eſt, peccavit graviter contra juſtitiam, & tenetur ex juſtitia tollere ac curare iſta mala, ſi poteſt, & reſarcire omnia damna inde ſecuta. *Eſt communis ſententia.* Quia illorum cauſa fuit per injuriam, violando jus quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minùs ſtrictum eſt, quàm jus ad bona externa quæ poſſidet.

Item qui alteri cauſa eſt injuſta damni in ſcientia vel arte, ſive quia vi, fraude, aliave via injuſta aliquid prohibuit ab acquiſitione vel uſu earum; ſive quia cum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut ſine debita peritia munus docendi ſuſcepit; ſive quia culpabiliter falſa pro veris docuit &c. tenetur omnia damna inde ipſis & alia ſecuta reſarcire, & revocare quæ falſa docuit. Nam qui actione vel omiſſione injuſta poſuit cauſam damni, tenetur cauſam illam tollere, & damnum omne inde ſecutum reſarcire; alioqui injuria non tolleretur, nec reſarciretur.

Quæſt. II. *An qui alterum læſit in bonis ſupernaturalibus, tenetur ad aliquam reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injuſto induxit in peccatum, vel abduxit à bono opere, aut decepit

pit falſa doctrina contra fidem vel bonos mores, tenetur ex juſtitia vim ac ſeductionem tollere, fraudem, & errorem aperire, removere cauſas ulterioris lapſus, & curare, quantum fieri poteſt, ut alter reſtituatur in eum ſtatum de quo injuſtè eum dejecit; v. g. inducendo ad pœnitentiam, orando Deum pro ejus converſione &c. *Eſt communis ſententia*. Quia eſt cauſa injuſta talis damni: quilibet enim habet jus ne injuſtè lædatur in bonis animæ, ſicuti in bonis corporis. At talis injuſtè lædit; nam quiſque habet jus ne decipiatur in ſuis bonis, & ne vis ei inferatur ſine juſta authoritate, quæ nequit eſſe ad peccatum, & errorem. Ergo tenetur cauſam damnorum, quam injuſtè poſuit, tollere, & omnia damna jam ex ea ſecuta reſtituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantum poteſt, diſſeminatos errores ex animis vellere, etiam cum damno vitæ.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, qui ſine vi, metu, fraude & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex juſtitia ad reſtitutionem, niſi ſit prælatus, vel alius qui ex officio tenetur promovere bonum ſpirituale ſuorum. Quia ubi non eſt vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non eſt, quippe quæ ſcienti ac ſpontè volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex charitate, pluſquam alii, curare ut alter convertatur; nam charitas, & æquitas exigit, ut is qui malo ſuo exemplo, vel conſilio alium pervertit, curet præ cæteris ut convertatur. Si quis tamen etiam ſolo conſilio vel precibus induxiſſet alterum in peccatum injuſtitiæ contra tertium, peccavit contra juſtitiam: nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum ad quod inducit, & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno: quilibet enim habet jus ne quis poſitive cooperetur ad ejus damnum ſine ejus conſenſu, vel ſine juſta cauſa, & authoritate.

Quæſt. III. *An qui avertit aliquem à Religione, tenetur ad aliquam reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui, metu, calumnia, fraude, mendacio, aliove modo injuſto impedit vel avertit aliquem à Religionis ingreſſu aut profeſſione, peccat graviter contra juſtitiam, & tenetur vim, ac fraudem tollere, & ei ſuadere ingreſſum ſeu reditum, & monaſterio compenſare quanti valebat ſpes commodi temporalis, quod ex ipſius donatione, labore ac induſtria expectabatur, ſi injuſtè abductus non fuiſſet. *Eſt communis ſententia*. Quia utrique fecit injuriam damnoſam; nam quiſque habet jus ſtrictum, ne via injuſta bonum ejus impediatur. Talis tamen ſeductor non tenetur ipſe religionem ingredi; tum quia fortè non eſt aptus; tum quia ſtatus religionis, cùm ſit ſtatus perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum niſi ſpontè volens admitti debet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, qui alterum ſine vi, fraude, mendacio, aliave via injuſta, ſed ſine juſta cauſa avertit à religionis ingreſſu, vel profeſſione non tenetur ad reſtitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra charitatem, retrahendo eum ſine juſta cauſa à maximo bono; & conſtat ex *Concil. Trident. ſeſſ.* 25. cap. 18. ubi excommunicat *eos, qui ſanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo ſine juſta cauſa impedierint:* nam tanta pœna ſupponit culpam mortalem. Eadem autem eſt ratio ſi juvenis vel vir abducatur à religione. Nulla tamen erit culpa, ſi adſit cauſa diſſuadendi religionem, ut ſi quis non ſit aptus, vel ſi in illa religione, ſeu monaſterio obſervantia religioſa non vigeat, vel ſi parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, ſi prudenter dubitent de viribus vel conſtantia ſuorum liberorum; illos ad tempus non longum retinere, & probare: ſed graviter peccant, ſi eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per ſe aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut ſic à propoſito avocent.

Reſp. 3. Qui religioſum, etſi ſine vi, & dolo, ſed ſolo conſilio vel precibus à religione abduxit, tenetur ex juſtitia compenſare monaſterio damna temporalia inde ſecuta. Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi ſuos ſubditos tamquam membra, & religioſus per vota totum ſe tradidit religioni in honorem Dei, & ſic religio habet jus ad commoda, quæ præſtitiſſet, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens ſervum à domino, tenetur ad reſtitutionem.

CAPUT II.

De injuriis in corpus proximi per homicidium, & mutilationem, & neceſſaria reſtitutione.

NOta 1. Præcepto *Non occides* prohibentur homicidium, mutilatio, percuſſio, & ſimilis afflictio ac damnificatio corporalis inju-

injuſta; item horum cauſæ, & diſpoſitiones, ut odium, vindicta, ira, rixæ &c. Imò ut à Chriſto explicatur, eſt etiam affirmativum, præcipiens humanitatem, manſuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

Porrò homicidium, quod eſt injuſta hominis occiſio, graviſſimum crimen eſt, cum per illud injuſtè adimatur proximo bonum temporale maximum & irreparabile. Fit etiam gravis ex circumſtantia perſonæ quæ occiditur, ut ſi pater, conſanguineus, clericus &c.

Nota 2. Eſt de fide licitè occidi bruta animalia in uſus hominum, ex Geneſ. 9. *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum:* nam homo eſt dominus animalium, ex Geneſ. 1. *Dominamini piſcibus maris, & volatilibus cœli, & univerſis animantibus, quæ moventur ſuper terram.* Tenetur tamen homo abſtinere è crudelitate, qua utendo, & beſtias doloribus ſine cauſa conficiendo, peccat ſaltem venialiter: quia in hoc eſt quædam inordinatio, & abuſus dominii. Hinc illud, Proverb. 1. *Novit juſtus jumentorum ſuorum animas: viſcera autem impiorum crudelia.*

Quæſt. I. *An licet peccatores occidere?*

Reſp. 1. Licet authoritate publica occidere peccatores reipub. noxios. *Prob.* 1. Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere*; &, ad Roman. 13. de ſupremo principe dicitur: *non ſine cauſa gladium portat, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram, ei qui malum agit.* 2. Quia talis poteſtas neceſſaria eſt reip. ad bonum commune, & publicam tranquillitatem, ideoque à Deo reip. conceſſa eſt. Et quia pars noxia toti, poteſt ob totius conſervationem excludi, cum pars ſit propter totum.

Reſp. 2. Non licet authoritate privata peccatores occidere, præciſè propter eorum ſcelera. *Ita omnes*, ex Matth. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et ex cap. *Quicumque* 23. quæſt. 8. Quia non licet occidere peccatores, niſi authoritate à Deo conceſſa propter bonum commune; ac proinde id ad eum ſolùm pertinet, cujus eſt procurare bonum publicum. Nec obſtat quod interdum permittatur, ut quivis poſſit occidere quoſdam ſubditos reip. publicos hoſtes; quia tunc non occiduntur privata, ſed publica authoritate conceſſa à principe.

Sed an licet verberare aliquem ob culpam quam admiſit?

Reſp. Non licet, niſi habenti poteſtatem in delinquentem. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 65. art. 2.) *Per verberationem nocumentum infertur corpori ejus qui verberatur: nocumentum autem inferre alicui non licet, niſi per modum pœnæ propter juſtitiam. Nullus autem juſtè punit aliquem, niſi ſit ejus juriſdictioni ſubjectus. Et ideo verberare aliquem non licet niſi habenti poteſtatem aliquam ſuper illum, qui verberatur. Et quia filius ſubditur poteſtati patris, & ſervus poteſtati domini, licitè poteſt verberare pater filium, & dominus ſervum cauſa correctionis, & diſciplinæ.* Idem dic de Magiſtro, & Tutore; quia gerunt vicem patris.

Quæſt. II. *An licet occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehenſam, vel ipſum adulterum?*

Reſp. Neg. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex cap. *Inter hæc* & ſeq. 33. quæſt. 2. Et ex S. Auguſt. lib. 2. *de adult. conjug.* c. 11. ibi: *Non licet uxorem adulteram occidere, ſed tantum dimittere.* 2. Quia non licet propria authoritate, ut patet; neque etiam ulla lege humana poteſt id fieri licitum: tum quia ubi obſervari poteſt ordo judicii, iniquum eſt reum inauditum, deſtitutum omni defenſionis remedio, nullo ſervato juris ordine, & ſine judicio punire, pœnæque executionem committere ipſi offenſo, & quidem illicò, cùm animus recenti offenſa maximè perturbatus eſt. Hinc reg. jur. 176. *Non eſt ſingulis concedendum, quod per magiſtratum publicè fieri poſſit.* Tum quia eſt contra charitatem ſine urgenti neceſſitate recuſare reo ſpatium ad pœnitentiam. Sed illum ſtatim cum periculo certo damnationis æternæ occidere. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Non peccat maritus occidens propria authoritate uxorem in adulterio deprehenſam.* Porrò leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob juſtum ac graviſſimum dolorem in tali caſu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facilè temperare nequit.

Quæſt. III. *An licet ſeipſum occidere, vel mutilare?*

Reſp. 1. Non licet ſine authoritate divina ſeipſum occidere. *Ita omnes.* Conſtat 1. ex S. Auguſt. lib. *de civit.* cap. 47. & can. 9. & ſeq. 23. q. 5. & ex generali præcepto, *Non occides.* 2. Quia homo non eſt dominus ſuæ vitæ, ſed ſolus Deus, ex Deut. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam.* Ergo homo non poteſt ſine authoritate Dei ſeipſum deſtruere: nam eſt illicitum & injuſtum deſtruere rem alterius ſine ejus conſenſu, & jus ejus uſurpare; deſtructio enim rei propria authoritate facta,

facta, eſt actus dominii in illam. 2. *Qualibet pars, id quod eſt, eſt totius: quilibet autem homo eſt pars communitatis: unde in hoc quod ſeipſum interficit, injuriam communitati facit*, ait S. Thomas, quæſt. 64. art. 5. Porrò Martyres qui ſe in rogum conjecere, id fecerunt ex ſpeciali Dei inſpiratione, ac proinde authoritate divina.

Hinc 1. non licet authoritate privata occidere aliquem volentem, & petentem: quia nullus poteſt dare hanc facultatem, cum ſolus Deus habeat dominium vitæ. 2. Nunquam liciti ſunt erga ſeipſum actus per ſe mortiferi, qui immediatè, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, ſtrangulatio, ſumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogum, & ſimiles; quia eſſet ſeipſum directè, & poſitivè occidere. 3. Quilibet tenetur vitam & membra conſervare mediis ordinariis: tum quia ſicut Deus vetat propriam vitam ſibi auferri, ita jubet, ut quiſque tanquam à Deo conſtitutus vitæ ac membrorum ſuorum cuſtos, vitam ac membra conſervet: tum quia moraliter cenſetur mortem ſibi inferre qui non utitur mediis, quæ author naturæ providit ad ordinariam vitæ conſervationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valde extraordinariis, vel pretioſiſſimis cum jactura omnium bonorum, quia hoc non eſt ſe occidere, ſed ſolum ſuam mortem permittere ob juſtam cauſam.

Reſp. 2. Ex communi ſententia licet ob graviſſimam ac juſtam cauſam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certò ſequatur; nam non eſt prohibitum homini ne vitam ſuam periculis unquam exponat, nec præceptum eſt, ut ſemper conetur eam poſitivè ſervare quantum poteſt, ſed tantum ne abſque juſta cauſa illam periculo exponat. Sic miles poteſt, & tenetur manere in ſtatione ob bonum commune, & aggredi hoſtes cum certo mortis periculo. Item reo morte damnato licet non fugere è carcere ad ſatisfaciendum Deo, & reip.

Reſp. 3. Non licet ſeipſum mutilare, niſi hoc ſit neceſſarium ad ſalutem corporis. *Ita omnes*. Quia homo non eſt dominus membrorum ſuorum, ſicut nec ſui ipſius; ſed habet dumtaxat convenientem eorum uſum & adminiſtrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet ſe caſtrare ad vitandas tentationes, ſervandamque caſtitatem: idque vetat Concil. Nicæn. I. canon. 1. Nam mutilatio nunquam eſt medium neceſſarium ad ſalutem animæ, cum membra perniciem animæ nunquam afferre poſſint: alioqui Deus pravè naturam inſtituiſſet. Imò hæc mutilatio non eſt remedium ad caſtitatem utile, cum non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Baſil. Chryſoſtom. & Auguſt. Item non licet parentibus caſtrare pueros, etſi conſentientes, ad conſervandam vocis ſuavitatem, etiam in obſequium Eccleſiæ, quia ſolus Deus eſt dominus corporis & membrorum: qui ſic conceſſit homini uſumfructum membrorum, ut eorum abſciſſionem permiſerit tantum ob ſalutem totius.

Dixi, *Niſi neceſſarium &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & eſt propter totum: ergo reſecari poteſt membrum ad ſervandum totum corpus. Imò tenetur homo permittere abſciſſionem membri, ſi hæc à medicis judicetur neceſſaria ad vitæ conſervationem, nec perferendi ſint acerbiſſimi dolores: quia tenetur vitæ ſuæ periclitanti opitulari mediis non valde difficilibus, cum ſit ejus cuſtos & œconomus, non dominus. Quòd ſi ingentes cruciatus perferendi eſſent, non tenebitur id permittere, ut docent paſſim Doctores. Quia non tenetur vitam conſervare mediis nimis acerbis, & moraliter impoſſibilibus, niſi tamen ejus vita cenſeatur bono communi neceſſaria.

Quæſt. IV. *An licet aliquando occidere innocentem?*

Reſp. 1. Nunquam licet directè occidere. *Ita omnes*. Ex Exod. 23. *Inſontem, & juſtum non occides, quia averſor impium*. Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, ſed ſolus Deus. Hinc non licet infantes vel uxores hoſtium in bello etiam juſto captos occidere, ut parentes obſeſſi ſe, ac filios à nece liberandos dedant. Nec etiam licet rabioſos ſuffocare ne aliis noceant, ſed debent includi, vel alligari. Quòd ſi quem injuſtè aggrediantur, is ſolum poteſt vim vi repellere, cum debita moderatione, nec plus quam neceſſarium eſt ad vitam tuendam.

Reſp. 2. Licet interdum ob graviſſimam cauſam aliquid facere vel omittere, unde præter intentionem ſequatur mors innocentis. Ita paſſim Doctores qui docent. 1. In bello juſto licere duci ad expugnandos hoſtes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri ſunt: tunc enim non cenſetur moraliter cauſa illorum mortis, ſed ſolum illam permittere; nam utenti jure ſuo non imputatur effectus præter intentionem ſecutus.

2. Licet civitati cogere civem innocentem

ad

ad adeundum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, niſi civis ille ſibi traderetur, quamvis prævideretur occidendus. Nam civitas poteſt cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum commune. Quod ſi civis ille nollet obtemperare, jam verè non eſſet innocens: unde jam poſſet à rep. tyranno tradi. Secus, ſi tyrannus peteret virginem ad illam ſtuprandam: nam non poſſet à rep. cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum, tum quia illum adire in talibus circumſtantiis eſt conſentire luxuriæ.

Quæſt. V. *An umquam licet procurare abortum?*

Reſp. 1. Per ſe ſemper eſt mortale directè impedire, ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel fœtum ejicere. *Prob.* 1. Ex S. Baſil. epiſt. ad Amphil. *Quæ de induſtria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem vel informis ſubtilitas à nobis non attenditur.* Et ex Concil. Eliberit. Ancyr. Mogunt. Vvormat. & ex cap. 5. *de homicid.* ibi: *Si aliquis cauſa explendæ libidinis, vel odii meditatione; homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non poſſit generare aut concipere, vel naſci ſoboles, ut homicida teneatur.* 2. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehenſa gravida occidatur, aut infametur.* Hoc repugnat bono ſpeciei humanæ & naturali fini ſeminis humani, quod ex ſe ordinatur ad generationem, & ſpeciei humanæ conſervationem, ac propagationem: ideoque ingens ſcelus eſt. Idque debuit in omni caſu à Deo prohiberi; nam ſi id aliquando liceret, periculum eſſet ne homines delectatione copulæ contenti, partum prolis negligerent, & ſæpe impedirent ex aliquo prætextu, ut curis, & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum ſpeciei humanæ, & foret occaſio fornicationi, & ſtupris, à quibus abſterret timor prolis. Hoc tamen ſcelus non eſt propriè, ac ſtrictè homicidium, ex cap. 20. *de homicid.* ubi dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non eſt ſimpliciter, & completè homo: homo enim eſt compoſitum ex corpore & anima ſpirituali unitis.

Reſp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat, verè ac propriè homicidium committit. Nam revera hominem injuſtè occidit, ideoque fit irregularis, ex cap. citat. Item ex conſtitut. Sixti V. & Gregorii XIV. excommunicatus: quòd ſi parens id faciat, verè fit parricida. Quare numquam licet abortum fœtus animati procurare, etiam ſi alioqui ſit periculum ne fœtus ſimul cum matre intereat; quia numquam licet occidere innocentem, etiam ad ſervandam alterius vitam: Idem dic ſi dubium ſit an fœtus ſit animatus; quia eſſet ſe exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant medici vel alii, qui dant potiones ad procurandum abortum, ſive fœtus ſit animatus ſive non, & mulieres ſumentes. Item qui abortui occaſionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omittendo, ut ſi quis percutiat mulierem gravidam, *vel ſi ipſa nimis ſaltavit, vel nimis inordinatè laboravit, vel propter inordinatas laſcivias,* ait S. Antoninus.

Nota. Innocent. XI. damnavit hanc propoſitionem: *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero eſt, carere anima rationali, & tunc primum incipere eamdem habere cum paritur: ac conſequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.*

Cum autem incertum ſit animationis tempus; alii enim aſſignant diem à conceptu 30. vel 40. pro mare, 50. vel 80. pro fœmina, alii aliter; rarò abeſt periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num licet ad matris conſervationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Reſp. 1. Non licet præbere matri, nec ei ſumere remedium ex vi ſua ordinatum ad expulſionem fœtus ſive animati ſive inanimati, etiamſi certa ſit utriuſque mors, ſi non adhibeatur, & probabile ſit matrem ſervandam eſſe illo adhibito. *Ita Azor, Delugo, Sylvius, & alii.* Quia hoc eſſet procurare abortum directè, ſeu ex natura operis, quod eſt ſemper intrinſecè malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiam ſi fœtus non ſit animatus: nam ex natura rei, & ordinatione authoris naturæ, fœtus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multo minus id licet poſt animationem fœtus: nunquam enim licet occidere directè innocentem, ut alius ſervetur. Nec infans eſt injuſtus aggreſſor vitæ matris, nihil enim injuſtum contra eam molitur; nec eſt membrum ſeu pars phyſica matris, cum ſit homo ab illa realiter diſtinctus.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, licet matri ſumere, & ei præbere remedium per ſe

curá-

curativum matris, nec per ſe tendens ad abortionem, quamvis ſit periculum ne inde abortio ſequatur: modo conſtet fœtum non eſſe animatum, & mater alioqui moritura eſſet. Quia tunc ſi abortio contingat, non cenſetur procurata, ſed ſolùm permiſſa; nam præter intentionem nec ex ipſo opere contingit, matre utente jure ſuo: mater enim in tali caſu non privatur jure utendi remediis ad vitæ ſuæ conſervationem neceſſariis, nec per ſe abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti ſumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur vel expelli poſſit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinſeco: quia tunc directè intenditur abortus ad vitandam infamiam vel mortem: nam pharmacum per ſe directè nihil facit ad alterutram vitandam, niſi per expulſionem fœtus tanquam medium, nec ſumitur niſi ex intentione procurandi abortus, ut medii ad vitandam infamiam vel mortem. *Azor*, *Cardenas &c.*

Reſp. 3. Si proles ſit animata, vel dubitetur an ſit, eſt mortale adhibere remedium directè curativum matris, ſed cum periculo mortis fœtus, ſi probabile eſt eo non ſumpto prolem vivam edendam eſſe, & ſic baptizandam. *Eſt communis ſententia*. Quia mater tenetur ſalutem æternam prolis in extrema neceſſitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem diſcindere ut proles baptizetur; quia directè occidere innocentem eſt intrinſecè malum; ideoque illicitum ob ullum finem bonum: nam non ſunt facienda mala, ut eveniant bona, *Roman.* 3.

Quòd ſi æquale periculum eſt abortus, ſive remedium ſumatur ſive non, licet matri illud ſumere; quia tunc ſine majore periculo ac damno fœtus, conſulitur vitæ matris.

Quæſt. VI. *An licet injuſtum aggreſſorem actualem occidere in vita ſua defenſionem?*

Reſp. Ex S. Thoma, Catechiſmo Romano, & communi ſententia Doctorum, licet omnibus, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quia 1. Exodi 22. qui furem nocturnum occidit, dicitur non eſſe reus mortis; quia nempe fur ille præſumitur veniſſe animo non ſolum furandi, ſed etiam occidendi, ut explicat S. Auguſt. 2. Ex cap. 18. *de homicid. Vim vi repellere omnes leges & omnia jura permittunt*. 3. Homo habet jus conſervandi vitam injuſtè oppugnatam, & illam præferendi vitæ injuſti aggreſſoris, qui ſe ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum ſit, quædam requiruntur. 1. Ut ſit actualis aggreſſio: nam ante actum aggreſſionis, & poſt eum occidere non licet, quia non eſt tunc vis repellenda, non opus eſt defenſione, ubi non eſt aggreſſio. Hinc ex communi ſententia, non licet occidere aut repercutere eum, qui percuſſit & jam fugit, vel certè deſtitit, aut ob vulnus acceptum non poteſt jam nocere; tunc enim occiſio vel percuſſio non eſt neceſſaria ad propulſandam injuriam, cùm jam illata ſit, & jam ceſſarit aggreſſio: unde eſſet ultio, quæ privato nunquam licita eſt. Item qui ſcit alium ſe quærere ad occidendum, non poteſt illum prævenire occidendo, quia non eſſet vera defenſio.

2. Ut nihil fiat, niſi quod neceſſarium eſt ad vitam ſervandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore quàm neceſſe ſit ad vitæ defenſionem: alioqui jam non eſt defenſio, ſed ultio injuſta, & ideo, cap. citat. Innocent. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura & omnes leges permittant, tamen id fieri debet cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad ſumendam vindictam, ſed ad injuriam propulſandam*. Hinc ſi juſtum invaſorem armis ſpoliando, vel debilitando, aut vulnerando poſſis mortem vitare, non licet illum occidere; cùm tunc ejus occiſio non ſit neceſſaria ad vitæ defenſionem.

3. Ut nihil ex odio neque ex animo vindictæ fiat, & ut non intendatur per ſe mors invaſoris, ſed ſola vitæ propriæ conſervatio per juſtam ſui defenſionem. Quia occiſio hominis privata authoritate facta, non eſt finis licitus, nec medium per ſe neceſſarium ad ſui defenſionem; ſed eſt tantum aliquid conſequens per accidens ex neceſſitate finis, qui eſt vitæ conſervatio. *Illicitum eſt quod homo intendat occidere hominem, ut ſeipſum defendat, niſi ei qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad ſui defenſionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hoſtes, & in miniſtro judicis pugnante contra latrones, quamvis etiam & iſti peccent, ſi privata libidine moveantur*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 64. art. 7.

4. Ut aggreſſor non ſit perſona reip. neceſſaria vel valde utilis, ut princeps, dux exercitus &c. quia ex ordine charitatis bonum commune, utpote bonum multorum, præferri debet privato, quod eſt bonum unius vel paucorum.

Cæte-

Cæterum in praxi percuſſio, & occiſio injuſti vitæ aggreſſoris rarò vacat culpa, quia ferè nunquam ſervantur conditiones ad licitam defenſionem requiſitæ. Et ideo aliqui Patres occiſionem ſine publica auctoritate factam, indefinitè damnant, ſcilicet ob periculum vindictæ, & exceſſus in modo defenſionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plùs diligere ſalutem animæ proximi, quàm vitam noſtram corporalem.

Reſp. Tenemur plùs diligere affectivè, & etiam effectivè, cùm proximus eſt in neceſſitate. Non tamen tenemur vitam noſtram pro ſalute proximi profundere, niſi in caſu neceſſitatis, in quo egeat noſtra ope. At tunc invaſor non eſt in neceſſitate, ſed in voluntaria malitia; nec eget ope mea, nam poteſt facilè ſe periculo liberare deſiſtendo ab injuria. Licet tamen oppugnato, ad perfectionem actuum charitatis, quo vita exponitur pro ſalute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, ſinere ſe occidi potius quàm occidere, modo ſit moraliter certus ſe eſſe in ſtatu gratiæ: *Nam alias fatuè faceres, exponendo ſe morti corporis, & animæ; cùm ſibi per mortem præcludatur via pœnitentiæ*, ait S. Antoninus, part. 2. titul. 1. cap. 3.

Sed an tenetur ad reſtitutionem, qui in defenſionem vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Reſp. Non tenetur, ſi id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui juſtæ defenſionis modum excedit occidendo, cùm potuiſſet aliter vitam tueri, v. gr. fugiendo, cùm id poſſet ſaltem ſine gravi ignominia, vel armis ſpoliando, aut ſaltem non lethaliter vulnerando, tenetur omnia damna compenſare. Quia illa occiſio fuit injuſta, utpote non neceſſaria ad vitæ defenſionem: nam privatus nullum habet jus, niſi ut vita tueatur per medium ad hoc neceſſarium; & quiſque jus habet, ut non occidatur ab alio auctoritate privata, niſi ob neceſſariam vitæ defenſionem. Ergo talis eſt cauſa injuſta mortis & damnorum inde ſecutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii eſtque communis ſententia.*

Quæſt. VII. *An licet occidere accuſatorem, & falſos teſtes, qui vitam injuſtè oppugnant?*

Reſp. Neg. Quia 1. qui falſum teſtimonium dicit in judicio, non cenſetur aggreſſor vitæ, ſed committit injuriam, quæ ex ſe puniri poteſt, & alia via repelli: nam non propria auctoritate, ſed per judicem, & ſervato ordine juris procedit. Hoc debuit jure naturali in omni caſu prohiberi: nam ſi hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis, cum gravi detrimento reip. homines enim ſibi facile perſuaderent ſe injuſtè accuſari, & nullam aliam defenſionis viam eſſe, præter mortem accuſatoris. 3. Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, ac etiam Judicem, à quo iniqua certo imminet ſententia, ſi alia via non poteſt innocens damnum evitare.*

Quæſt. VIII. *An licet occidere pro defenſione pudicitiæ eum, qui eam tentat violare?*

Reſp. Multi docent id licere, ſi aliter pudicitia defendi nequeat, hancque eſſe communem Doctorum ſententiam aſſerunt Leſſius & Sylvius. Probant, quia præterquam quod in hac re ſit periculum conſenſus in delectationem, ideoque peccati, imò & depravationis; pudicitia ac integritas eſt bonum maximi momenti, ſuperioris ordinis ac bona fortunæ, imò in æſtimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, ſi amittatur, irreparabile. Idem docet S. Antoninus 2. part. tit. 8. cap. 8. *Quia*, inquit, *ille utitur jure ſuo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur ſaluti ſuæ providere quàm alterius: nam exponit ſe periculo conſentiendi actui peccati, permittendo ſe opprimi, propter difficultatem renitentiæ voluntatis.*

Sed alii negant. Quia 1. Hic caſus nec à Scriptura, nec à PP. nec à Conciliis, aut Summis Pontificibus excipitur à prohibitione generali, *Non occides*. Pudicitia, cùm ſit virtus, non in corpore, ſed in anima reſidet, nec amitti poteſt, niſi per conſenſum liberum, ex S. Auguſt. lib. 1. *de civ.* cap. 18. & ex S. Hieronym. in cap. *de pudicitia*. 32. quæſt. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, ſed voluntas*. Et aliunde per occiſionem invaſoris adimitur ei pœnitentiæ, & animæ ſalvandæ locus. Probant etiam ex S. Auguſtino lib. 1. *de libero arbitr.* cap. 5. Sed priores S. Doctorem intelligunt, quando quis injuſtum aggreſſorem occidere intendit, aut juſtæ defenſionis metas excedit.

Porrò certum eſt teneri mulierem, vel adoleſcentem reſiſtere invaſori pudicitiæ, tum interius per diſplicentiam, tum exterius totis viribus, manibus, pedibus, aliove modo ſibi poſſibili: ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto & im-

moto corpore manere: nam non reſiſtentia exterior eſſet cooperatio, qualis poteſt eſſe ad congreſſum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in fœmina ad talem actum, niſi quòd requieſcat & non reſiſtat poſitivè viro. *Ita Delugo*. Quod ſi nequeat ſe tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare; nam tenetur adhibere omnes vias neceſſarias ad impediendum turpem congreſſum. Hinc, Deuteron. 22. puella quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Quæſt. IX. *An liceat occidere furem in defenſionem bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Reſp. 1. Certum eſt, non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dictat nefas eſſe graviſſimum malum, præſertim auctoritate privata, inferre proximo ad vitandum noſtrum leve damnum. Item ſi bona ſint magni momenti, ſed poſſint aliter recuperari, puta in judicio: nam tunc ſine causa juſta, & neceſſitate occideretur proximus privata auctoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad ſolam auctoritatem publicam.

Reſp. 2. Multi cum S. Antonino docent, licere injuſtum aggreſſorem actualem occidere in defenſionem bonorum magni momenti, quæ non poſſunt aliter defendi aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, niſi bona illa ſint vitæ conſervandæ neceſſaria. Ita Innocentius in cap. *Si vero*. Tabiena, Abulenſ. Panormit. Roſella, Grandin. Fagnanus aſſerens eſſe communem Canoniſtarum ſententiam &c. Probant. Quia 1. Neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, neque Summi Pontifices, hunc caſum excipiunt à generali præcepto, *Non occides*. Imò Exod. 22. Deus id expreſsè vetat: nam dicit, eum qui furem diurnum occiderit, eſſe reum homicidii: quia ſcilicet, ut habetur cap. 3. de homicid. *Poterat diſcernere, quod ad furandum non ad occidendum veniſſet, & ideo non debet occidi*. Ergo non licet furem occidere, qui venit tantùm ad furandum. Quare cùm, eodem cap. 22. Exod. dicitur: *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percuſſor non erit reus ſanguinis*: agitur de fure nocturno, qui præſumitur velle etiam occidere, nam additur: *Quòd ſi orto ſole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipſe morietur*. Et Sanctus Gregorius lib. 31. moral. cap. 8. *Plus ipſis raptoribus debemus metuere, quàm rebus in rationabilibus defendendis inhiare*. 3. Quia iniquum eſt, & contra debitum ordinem charitatis privata auctoritate adimere proximo bonum ſuperioris ordinis & per ſe irreparabile, nempe vitam, ad bonum inferioris ordinis & per ſe reparabile conſervandum. 4. Ex Jure civili, l. 4. §. ad l. *Aquil.* non permittit furem diurnum occidi, niſi ſe telo defendat; unde ſolum vitæ periculum excipit; & l. 9. §. ad l. *Cornel.* dicitur: *Furem nocturnum ſi quis occiderit, ita demum impunè feret, ſi parcere ei ſine periculo ſuo non potuerit*. 5. A Clero Gallicano, ann. 1700. damnata eſt ut legi Dei & ordini charitatis divinitùs inſtituto contraria, pernicioſa, & erronea hæc propoſitio generaliter & indefinitè ſumpta: *Non ſolum vitam, ſed etiam bona temporalia, quorum jactura eſſet damnum graviſſimum, licitum eſt defenſione occiſiva defendere. Fatemur rarius licitum eſſe Eccleſiaſticis. Si tamen aliquando contingat futurum tale malum, id eſt graviſſimum damnum, etiam ipſis licitum erit bona iſta cum occiſione furis defendere*.

Obji. 1. Cap. *Interfeciſti*, de homicid. *Reſpondet* ibi non excuſari ab occiſione furis, niſi qui occidit, *ſe ſuaque liberando*. Ergo ad ſolas res conſervandas non licet occidere furem, nam iſta ponuntur copulativè: non ſufficit ergo altera pars, ut notavit Panormitanus.

Obj. 2. Leges omnes vim vi repellere permittunt. *Reſpondent* id licere, ſed cum ea moderatione, quam recta ratio & lex charitatis præſcribunt. At non ſervatur hæc moderatio, cùm occiditur homo ad defenſionem bonorum: quia tunc privata auctoritate eripitur bonum majus & per ſe irreparabile, ad conſervandum minus bonum & per ſe reparabile, quod ſanè inordinatum eſt, & iniquum. Bona porrò variis modis defendere licet etiam armis, ſi neceſſe ſit; modo caveatur, ne invaſor mutiletur & occidatur.

Alii docent licere quidem injuſtum aggreſſorem occidere ad defendendum bona temporalia, quæ aliter defendi, vel recuperari non poſſunt, ſi illa bona ſint magni momenti, & neceſſaria ad ſtatus ſui conſervationem.

Certè videtur non licere privata auctoritate occidere injuſtum aggreſſorem ad tuendum bona magni momenti, ſed quæ non ſunt neceſſaria domino ad vivendum convenienter ſuo ſtatui; nam hoc ſaltem probant argumenta adducta; & quia tunc ceſſat ratio, quæ à multis affertur ad probandum licère occidere ad ſervanda bona temporalia; & nimis magna eſſet diſproportio in-

ter malum quod inferretur, & illud pro quo vitando infertur; ideoque inæqualitas & injuſtitia.

Nota. Innocentius XI. damnavit has tres propoſitiones. 31. *Regulariter occidere poſſum furem pro conſervatione unius aurei.* 32. *Non ſolum licitum eſt defendere defenſione occiſiva, quæ actu poſſidemus; ſed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos poſſeſſuros ſperamus.* 33. *Licitum eſt, tam hæredi quàm legatario, contra injuſtè impedientem ne vel hæreditas adeatur, vel legata ſolvantur, ſe taliter defendere; ſicut & jus habenti in cathedram vel præbendam contra eorum poſſeſſionem injuſtè impedientem.*

Quæſt. X. *An liceat occidere alium in defenſionem honoris & famæ?*

Reſp. Nemini licet etiam ad injuſtam infamiam aut contumeliam impediendam, vel reparandam. 1. Quia vita eſt bonum per ſe irreparabile, & majus honore ac fama, cùm inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum eſt, & contra legem charitatis, eam adimere proximo ad defenſionem honoris & famæ, quæ ſunt bona inferioris ordinis, & per ſe reparabilia. Id etiam repugnat patientiæ, manſuetudini, & humilitati chriſtianæ. 2. Percuſſio vel occiſio in illo caſu eſt vindicta, non defenſio: nam non conducit ad ſervandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam; ſed ſolum ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falſam, qua offenſam vindicaſti. 3. Si id liceret, pateret via multis cædibus, violentiis & perturbationibus in magnam reipub. perniciem; unde debuit prohiberi lege naturali: Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Fas eſt viro honorato occidere invaſorem, qui nititur calumniam inferre, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, ſi quis impingat alapam, vel fuſte percutiat, & poſt impactam alapam, vel ictum fuſtis fugiat.*

Hinc etiam ex communi ſententia non licet alapam pro alapa, fuſtem pro fuſtibus reddere, ſi jam percuſſor ab injuria deſtitit. Quia jam non eſſet defenſio, quæ locum non habet niſi in actuali aggreſſione; ſed hoc eſſet vindicta, cùm non ſit utile ad tuendum vel recuperandum honorem, niſi quatenus continet rationem vindictæ, quæ ſemper illicita eſt. *Deduco.* Imò non licet convitia convitiis, contumelias contumeliis repellere: quia hæc non eſt via ordinata & apta honoris defendendi, ſed redderetur malum pro malo privata auctoritate, quod non licet, ex 1. Petr. 3. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto &c.* & Luc. 6. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Sed illatæ contumeliæ repelli poſſunt verbis non contumelioſis; vel ſatisfactione injuriarum, ſi neceſſe ſit ad reprimendam alterius audaciam, vel ad dignitatem ac auctoritatem ſuam tuendam, ſine tamen odio, & cum animo parato remittere hanc ſatisfactionem juſtam, & plures alias injurias ferre, ſi ſalus proximi id exigeret, ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis non reſiſtere malo: ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.*

Obj. Honor vel fama eſt quid præſtantius vita.

Reſp. Non eſt niſi in æſtimatione ſtultorum & imprudentum; ſed eſt bonum longè inferius, utpote in alieno judicio poſitum, & quod deſiderare propter ſe mera vanitas eſt. At vita eſt primum ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per ſe irreparabile, cujus dominium habet ſolus Deus. Deinde fama vera nititur ſola vera virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, conſiſtit in eo quòd homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationalem & dignitatem filii Dei adoptivi dedeceat.

Obj. 2. Calumnia, & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Reſp. Neg. Nam cùm aliunde conſtat eum, qui calumniam aut injuriam paſſus eſt, eſſe virum probum aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, ſed laudi apud prudentes: nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciſcitur, ſed fert patienter ſecundùm præceptum & exemplum Chriſti, aut moderatè defendit in judicio. Imò condonatio injuriarum eſt præſtantiſſimus fortitudinis actus, ac proinde ſumma laude digna. Præterea occiſio vel percuſſio calumniatoris aut percuſſoris non eſt medium aptum ad abſtergendam infamiæ labem, niſi juxta perverſum judicium quorumdam mundanorum hominum, reprobatum à Deo, & contemnendum: non enim ex calumniatoris occiſione ſequitur cognitio falſitatis ipſius calumniæ, imò ſæpè contrarium accidit. Demum ſi quis honorem ſuum & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recenſere, & æquo animo ferre propter amorem Dei, id præcipientis ſub pœna æterna, & remunerantis immenſo veræ gloriæ pondere.

Dd 2 Quæſt. XI.

Quæſt. XI. *An in defenſionem alterius liceat occidere injuſtum invaſorem, & an ad hoc teneamur?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, licet vitam proximi ab alio injuſtè oppugnatam defendere, etiam cum occiſione invaſoris injuſti, ſi aliter defendi nequeat. Quia ſicut poſſumus tueri vitam propriam cum occiſione invaſoris injuſti, modo explicato; ita & vitam proximi innocentis, qui charitatis nexu nobis conjunctus eſt, & quem debemus ſicut nos ipſos diligere.

Reſp. 2. Per ſe loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere. Quia quiſque poteſt ſecundùm ordinem charitatis magis vitam propriam diligere, quàm vitam alterius privati: ergo non tenetur vitam ſuam exponere ad temporalem hominis privati vitam conſervandam. Privati tamen tenentur vitam ſuam exponere ad defenſionem principis, vel alterius perſonæ publicæ, ex cujus morte ſequeretur grave detrimentum reip. quia bonum commune ſemper anteponi debet privato.

Reſp. 3. Sub mortali tenemur ex charitate vitam proximi injuſtè oppugnatam defendere, quando poſſumus ſine probabili periculo vitæ propriæ, & gravi damno proprio: *Prob.* 1. Proverb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare non ceſſes.* 2. Ex lege charitatis tenemur impedire grave damnum injuſtum proximi, cùm ſine gravi noſtro poſſumus, imò & innocenti de vita periclitanti ſubvenire ex bonis neceſſariis ad decentiam ſtatus, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam, juxta varios, ad id tunc tenemur etiam cum occiſione injuſti invaſoris, ſi aliter defendi nequeat: quia jure naturali quiſque tenetur defendere innocentem, ſi poſſit: & melior eſt ac potior conditio innocentis quàm injuſti aggreſſoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, niſi ipſe innocens ſponte velit potiùs mori, ob ſalutem æternam aggreſſoris.

Porrò quiſque tenetur ex charitate etiam honorem, & famam, & bona alia proximi defendere contra injuriam, cùm commodè poteſt, reſque exigit. Nam cùm quiſque teneatur diligere proximum ſicut ſeipſum, poteſt & debet ei opitulari eo modo, quo ſibi licitè poſſet & vellet ſubveniri in eadem neceſſitate. Nemo tamen tenetur nocentem morte juſta damnatum liberare, etſi magna vi pecuniæ poſſit: quia bonum commune poſtulat, ut crimina non maneant impunita, nec tali fit injuria.

Reſp. 4. Obligantur ex juſtitia ad tuendam vitam, & fortunas proximi. 1. Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem præditi, ut principes, magiſtratus &c. 2. Qui ad tuendum proximum à principe vel magiſtratu conſtituti ſunt, ut tutores, curatores. 3. Qui ad hoc ſpecialiter conducti ſunt, ut milites. 4. Qui ad hoc ſe explicitè, vel implicitè obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli. *Leſſius, & alii.* Nam iſti omnes ad id vel ex contractu, vel ex officio commodum aliorum ſpectante, ideoque ex juſtitia obligantur.

Quæſt. XII. *Quandonam homicidium caſuale eſt peccatum, & obligat ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Homicidium omnino caſuale, quod ſcilicet nec eſt in ſe, nec in ſua cauſa voluntarium, non eſt peccatum, imo nec proprie homicidium, ſed ſimplex occiſio. Quia peccatum eſt eſſentialiter voluntarium; ergo quod nullo modo voluntarium eſt, nullatenus peccatum eſt.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non eſt reus homicidii, nec tenetur ad reſtitutionem: quia occiſio illa non eſt voluntaria neque in ſe, cùm deſit uſus rationis; neque in cauſa nempe in ebrietate, cùm hæc non fuerit ullatenus volita nec culpabilis. Secùs, ſi ebrietas fuit culpabilis, & hunc caſum prævidit vel prævidere potuit: nam tunc occiſio eſt voluntaria in cauſa, ideoque imputabilis ad culpam & damnum.

Reſp. 2. Qui facit actum etſi licitum, ſed periculoſum, omiſſa diligentia debita ad vitandam mortem alterius, reus eſt homicidii, & tenetur ad reſtitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat. Quia homicidium eſt ei voluntarium in cauſâ, nempè in omiſſione diligentiæ debitæ, ſeu in gravi negligentia præcavendi occiſionem, ut docet S. Thom. 2. 2. quæſt. 74. art. 8. ergo eſt ei imputabile.

Reſp. 3. Qui facit actum illicitum periculoſum, ſi alterum occidat, licet præter intentionem, reus eſt homicidii, & tenetur ad reſtitutionem, quantamcumque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occiſionem alterius. Quia occiſio eſt ei voluntaria in cauſa, nempe in omiſſione debitæ cautionis ad non occidendum: ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo ſciebat ſequi poſſe alterius occiſionem; & occiſus habebat jus ne fieret actus illicitus ſibi peri-

peri-

periculoſus. Ita S. Thomas, 2. 2. quæſt. 64. artic. 8. ibi. *Contingit id, quod non eſt actu & per ſe volitum & per ſe intentum, eſſe per accidens volitum vel intentum, ſecundùm quod cauſa per accidens dicitur removens prohibens: Unde ille qui non removet ea, ex quibus ſequitur homicidium, ſi debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debeat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam ſollicitudinem. Et ideò ſecundùm jura, ſi aliquis det operam rei licitæ, diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium ſequatur, non incurrit homicidii reatum. Si verò det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum, ſi ex ejus opera mors hominis ſequatur.*

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto ſecum collocant, etiamſi mors non ſequatur. Nam hoc eſt valde periculoſum, etiam quavis cautione aliunde adhibita: ſæpe enim reipſa ſuffocantur, non obſtante tali cautione, ut experientia conſtat: ideoque hoc eſt ſemper illicitum, cùm ſic collocando ſe exponant periculo illos perimendi. Quare, can. *Conſuluiſti*, 2. quæſt. 5. Stephanus V. ait: *Monendi ſunt & proteſtandi parentes, ne tam tenellos ſecum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente ſuffocentur, vel opprimantur, unde ipſi homicidii rei inveniantur.*

Reſp. 4. Omittens aliquid, ad quod ex juſtitia obligatur, ſi ex ejus omiſſione periculoſa ſequatur mors alterius, quamvis præter ejus intentionem, peccat peccato homicidii, & tenetur ad reſtitutionem. Quia homicidium eſt ei voluntarium in cauſa, nempe in omiſſione diligentiæ debitæ ex juſtitia: ergo merito ei imputatur.

Hinc medicus reus eſt homicidii mortalis, & tenetur ad reſtitutionem, ſi æger moriatur propter ejus imperitiam vel negligentiam; quia ſcilicet non fecit id, quod periti & diligentes medici facere ſolent in ſimili caſu. Nec excuſatur ob ignorantiam; nam tenetur ſcire, vel ſe non immiſcere aliis curandis cum eorum periculo, ex cap. ult. *de injur.* Idem dic de advocato, ex cujus imperitia vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de principe non expellente, cùm poteſt, latrones, qui occidunt, vel ſpoliant viatores &c.

Reſp. 5. Omittens aliquid, ad quod ex charitate tantum obligatur, ſi alter ex tali omiſſione moriatur, peccat mortaliter, & reus eſt mortis alterius: nam hæc eſt ei ſufficienter voluntaria in cauſa, nempe in omiſſione, juxta illud: *Si non paviſti, occidiſti.* Non tenetur tamen ad reſtitutionem, quia non peccavit contra juſtitiam commutativam; & fecit homicidium latè, non ſtrictè dictum, quatenus mors illa non ſequitur ex omiſſione contra juſtitiam.

Nota. Quæ hìc dicta ſunt de homicidio, ea ſunt applicanda mutilationi, & aliis peccatis ac damnis, quæ ex alterius actu ſequuntur. Nam hæc imputantur, ſi ſequantur ex actu periculoſo illicito; vel etiam licito, ſed non adhibita diligentia debita ad ea præcavenda. Vide dicta, q. 10. cap. 3.

Quæſt. XIII. *An duellum eſt aliquando licitum?*

Nota. Duellum propriè eſt duorum, vel paucorum certamen, in certo loco & tempore deſignato, cum vitæ vel mutilationis periculo, ex mutuo conſenſu initum auctoritate privata. Dico, *privata*: nam pugna paucorum, quæ auctoritate principis in bello juſto cum hoſte ſuſcipitur ob bonum commune, non eſt ſtrictè duellum, & juxta multos poteſt quandoque eſſe licita; ut 1. Si ſuſcipiatur ad juſtum bellum conficiendum, quia paucorum pugna non eſt minus licita quàm pugna generalis: imò potius eſt eligibilis, in quantum paucorum ſanguine finitur bellum, vitanturque cædes, & damna majora; modo tamen per hoc non redigatur victoria ad ſtatum magis dubium, quàm per pugnam generalem: alioqui princeps peccaret contra juſtitiam in ſubditos, ſpem victoriæ ferè certam commutando cum incerto eventu duelli. 2. Si tempore belli videtur neceſſaria ad debilitandos hoſtium animos, & ſuorum erigendos, & ad victoriam facilius conſequendam &c. Nam ſicut in bello juſto ob bonum commune auctoritate Principis licita eſt pugna inter multos, ita & inter paucos. Sic David auctoritate Saulis pugnavit cum Goliath.

Illicita tamen eſſet pugna inter duos vel paucos milites, etſi cum conſenſu principum ad delectationem quamdam, vel vanam oſtentationem, aut privatam illorum vindictam. Qua principes non habent dominium vitæ ſuorum ſubditorum, ſed ſolum convenientem uſum ad bonum commune; unde non poſſunt eam exponere ob finem vanum, nec neceſſarium bono communi.

Reſp. Duellum, quod fit auctoritate privata, ſemper eſt mortale & intrinſecè malum, nec unquam licet illud offerre vel acceptare. *Ita omnes*. Quia 1. Deus ſolus habet dominium vitæ hominis: ergo non licet eam deſtruere, nec illius deſtruendæ periculo ſe exponere ſine auctoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, niſi ad neceſſariam vitæ propriæ defenſionem; nam deſtructio rei propria auctoritate facta, actus eſt dominii in illam. Præterea occidere alterum non eſt modus ſatisfaciendi, ſed eſt mera vindicta; nam eſt ei nocere, abſque eo quòd nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat juri naturali divino. Quare Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 19. ait: *Deteſtabilem duellorum uſum, fabricante diabolo introductum eſſe; ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur*. 2. Graviter etiam prohibetur jure, tum Eccleſiaſtico, cap. 1. *de Torneam.* ex Concil. Lateran. & cap. *de purgatorio vulgari*, & à Concilio Trident. cap. cit. cum civili, nempe principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatum repugnat omni juri, atque etiam ſpecialiter charitati propriæ & proximi, cùm duellantium vita & ſalus æterna morali periculo exponantur.

Adde quòd ſi duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad juſtitiam ac innocentiam probandam; & tunc crudelitati additur ſuperſtitio; nam hoc medium fallax eſt, & improportionatum, cùm innocens poſſit perinde occidi ac reus. Vel ob inimicitias, & ad injuriam vindicandum; nam vindicta numquam licita eſt privata auctoritate, imò nec publica cum æquali periculo injuriam paſſi.

Dices. Duellum neceſſarium eſt ad vitandam ignominiam, ſeu ignaviæ notam, quæ contrahitur ſi duellum non acceptetur vel injuria accepta non vindicetur.

Reſp. Hæc eſt falſa ignominia. Nam apud Deum & homines verè ſapientes ac probos, in quorum exiſtimatione vera fama conſiſtit, nullam incurrit ignominiam, ſed magnam gloriam acquirit, qui ut divinis humaniſque legibus duellum vetantibus pareat, duellum injuria affectus non offert, ne provocatus acceptat. Neque enim dedecus eſt, ſed ingens honor ac gloria, virtutem, & præſertim charitatem ac fortitudinem, ſeipſum ac iram vincendo, exercere, Chriſti conſuetudinem ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna eſt ſequi Dominum*, Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus eſt ſola regula veri honoris. Nec vir ſapiens falſis improborum hominum judiciis, ſed recta ratione, & fide divina duci debet.

Præterea qualiſcumque ſit illa apprehenſa ignominia, quæ ex ſolo perverſo mundanorum hominum judicio ſequitur, eſt prorſus contemnenda, ne amittatur gloria cœleſtis ac felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna ac ſumma infelicitas. Neque enim ad ignominiam, quæcumque illa ſit, vitandam, licet vitam alterius ac propriam periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ, alienæ deſtructionem, & proinde ejus periculum: nam ſolus Deus eſt dominus vitæ hominum, & vita eſt ſuperioris ordinis quàm honor & fama. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propoſitionem: *Vir equeſtris ad duellum provocatus, poteſt illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat*.

Porrò non licet provocato hora condicta ad locum certaminis ſe conferre, etſi non animo duellandi, ſed ſe defendendi contra provocantem, ſi ab ipſo oppugnetur. Quia in his circumſtantiis eſſet directè ſe exponere periculo vitam alienam deſtruendi, vel propriam amittendi, & alteri occaſionem proximam aggrediendi præbere. Imò moraliter ac in æſtimatione prudenti, & æquivalenter eſſet duellum acceptare.

Nec dic acceptationem duelli eſſe defenſionem. Nam defenſio ſolum habet locum, dum ab actuali aggreſſore vis vi repellitur cum debita moderatione. Præterea ipſa acceptatio eſt etiam aggreſſio; nam qui acceptat, vult aggredi adverſarium, & in ipſum invadit.

Quæſt. XIV. *Quænam ſunt pœnæ duelli?*

Reſp. Concil. Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 19. ipſo facto excommunicat. 1. Principes ac dominos temporales, qui in ſuis terris locum aliquem ad ejuſmodi pugnam conceſſerint. 2. Suaſores & ſpectatores duelli. 3. Ipſos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur, cum proſcriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidarum; & ſi in conflicto deceſſerint, privatione eccleſiaſticæ ſepulturæ. Gregor. verò XIII. conſtit. 78. & Clemens VIII. conſtit. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, ſeu non ſolemnia, hoc eſt, in loco non tuto, nec publicè commiſſa, & abſque patrinis ſociiſve; imò ad provocantem & acceptantem, etiamſi pugnam ob aliquod impedimentum non commiſerint, ſi ad locum acceſſerint pugnaturi, & per eos non ſteterit quominus

pugna-

pugnarent. Item Clemens VIII. hanc excommunicationem Papæ reſervavit, & hanc cum aliis pœnis ſupradictis extendit etiam ad ſuadentes, vel provocantes, ad ſpectatores, ad ſcribentes, mittentes ac divulgantes chartulas provocatorias, eorumque fautores & complices, ad eos qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel conſilium & auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiamſi pugna non fuerit ſecuta, atque etiam ad eos, qui paciſcuntur de dirimendo certamine, cùm primum alteruter vulneratus fuerit, ſeu ſanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrinque illatus fuerit.

Obſerva 1. Duvallius aſſerit, has conſtitutiones, quamvis in Gallia promulgatæ non ſint, tamen eſſe uſu receptas, eo quod committentes duella particularia puniantur excommunicatione, & privatione ſepulturæ eccleſiaſticæ. Alii dicunt Epiſcopos Galliæ ſpecialiter excommunicationem duello ſibi reſervatam annexuiſſe. Certè cœtus multorum Archiepiſcoporum & Epiſcoporum Pariſiis, anno 1654. congregatorum excommunicationem ipſo facto tulit & Epiſcopo reſervavit contra duellum privatum ineuntes, contra provocantes, voces vel chartas provocatorias ferentes, & alios eas acceptantes, quamvis pugna non ſit ſecuta, modo per eos non ſteterit quominus pugnarent. Natalis Alexander, in ſua Theologia dogmatica & morali, lib. 2. ſic ait: *Conſuetudo in Gallia invaluit, ut duelli crimen & provocatio ipſa ad duellum, ſingulari certamine non ſecuto, ſint caſus ſolis Epiſcopis reſervati.*

2. Nomine ſpectatorum juxta multos non intelliguntur caſu, & obiter aſpicientes duellum, qui illac fortuito tranſibant, ſed qui illud ſpectant *ex compoſito*, ut fert Bulla Gregorii; & *de induſtria*, ut Clemens loquitur.

3. Licet quævis pugna cum vitæ periculo voluntariè ſuſcepta privata auctoritate, ſit jure naturali illicita, cùm nuſquam liceat privatim vitam hominis deſtruere, vel illius deſtruendæ periculo ſe exponere ad vindicandam quamlibet injuriam: tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno ſcilicet indicente, & altero acceptante, cum deſignatione loci ac temporis. Quia Gregorius expreſsè dicit, *Ex condicto, ſtatuto tempore, & in loco convento*: & Clemens, *Ex compoſito*: unde ſi duo ſubito in iram vel rixam verſi gladios extrahant, & ibi pugnent, quamvis peccant mortaliter, tamen hanc excommunicationem non contrahunt, quia hæc pugna non eſt ex condicto, ſeu ex compoſito, ſive pacto pugnandi, ſed eſt ipſamet rixa.

4. Qui moritur in conflictu, privatur ſepultura ſacra. Si tamen duellum non fuerit notorium, Barboſa monet, tunc Parochum debere rem ad Ordinarium deferre; quia publicæ pœnæ ſolùm publicis criminibus, & auctoritate publica ſunt infligendæ.

5. Secundùm multos, qui alterum in duello utique voluntario occidit, non tenetur ipſi nec ejus hæredibus ad reſtitutionem: quia, inquiunt, occiſus in pugnam lethalem conſentiendo, cenſetur ſponte in mortem conſentire, adeoque in damna mortem conſequentia, & concedere alteri facultatem contra ſe agendi, quod poteſt. Item provocatus ſi provocantem occidat, nil tenetur reſtituere, quia provocans invitat alium ad ſui occiſionem, ſi fortè ſuperior ſit; & ſic implicitè conſentit in omnia damna inde ſecutura: ſcienti autem & ſponte conſentienti non fit injuria. Nihilominus videtur teneri reſtituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem ac liberos occiſi, ſi indigent, & occiſus eos alebat ex ſuo quæſtu: nam hic non poteſt validè condonare jus alienum. Conſtat autem provocantem teneri ad reſtitutionem, ſi provocatus occidatur, & involuntariè pugnarit; & ſolum ad vim repellendam, quia provocans eſt tunc aggreſſor injuſtus, nec aggreſſori injuſto ſponte condonatur reſtitutio. Porrò provocatus, qui voluntariè & ex condicto deſcendit in pugnam, cenſetur, & eſt aggreſſor: nam nullam vim patitur, & revera provocantem etiam aggreditur, nec purè ſe defendit.

Quæſt. XV. *Quid tenetur homicida, vel mutilator reſtituere?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, læſor tenetur ſolvere integras expenſas factas in curationem læſi, & compenſare omne lucrum ceſſans, & omnia damna realia ex homicidio, mutilatione, vel læſione ſecuta, l. ultim. §. *de his qui effud.* Quia injuſta ſua actione fuit cauſa efficax talium damnorum & ceſſationis lucri: ſed qui eſt cauſa damni per injuriam, tenetur ad reſtitutionem, cap. ultim. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum ceſſans reſtitui debent hæredibus occiſi, quia ex ejus morte hæc damna paſſi ſunt. Quia hæredes hoc ipſo

quod ſunt hæredes, ſuccedunt in omnia jura realia defuncti. l. 37. §. *de acquir. vel amitt. hæred.*

Hinc ſi læſus quæſtum ex officio, induſtria, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læſor reſtituere hæredibus, non quidem quantum læſus lucraturus erat, (cùm hoc ſit incertum, & variis modis impediri poſſit) ſed quantum judicio prudentum valet ſpes lucri, ſpectatis omnibus circumſtantiis: æſtimatio enim lucri ceſſantis facienda eſt inſpectis hominis occiſi vel læſi valetudine, robore, ætate, peritia, artificio, ſtatu, modo vivendi, & lucrandi, deductis quidem impenſis, & iis quæ conſumpſiſſet; nam quæ conſumpturus erat non poſſunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occiſor autem ſolum tenetur reſtituere valorem operarum & induſtriæ, quatenus ex illis obventurum erat hæredibus emolumentum.

Sed ex communi ſententia deduci non debet æſtimatio laboris. Tum quia labor fuit injuſtè impeditus: tum quia plerique libentius laborem impendunt ad lucrum, quam otiantur: & alioqui plerumque nil reſtituendum eſſet, cùm ſæpe lucrum non ſuperet æſtimationem laboris.

Item occiſor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, reſtituere animæ occiſi; ſi non conſtet deceſſiſſe in ſtatu peccati, & præſumatur pro peccatis ſuis eſſe ſatisfacturus, ſi diutius vixiſſet. Nam ex hac parte damnum ſpirituale per injuriam illatum eſt, eum privando facultate præſtandi has ſatisfactiones: quod proinde reſarciri debet per eleemoſynas, Miſſas, preces &c. juxta æſtimationem veriſimilitudinis ſatisfactionum, quas occiſus per ſe vel per alios ſibi comparaſſet, ſi non fuiſſet occiſus. Ita *S. Antonin. ex Scoto, Delugo, Navarr. & alii.*

Nota. Si homicida vel alius damnificator moriatur antequam reſtituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis reſtituere, quantum ipſe tenebatur. Quia hæredes ſuccedunt in omnes obligationes reales defuncti, ſicut in omnia ejus bona & jura; quamvis jus civile neget hæredibus occiſi actionem de damno in foro externo in hæredes occiſoris, niſi ante mortem ejus lis conteſtata fuerit, ſed hoc non liberat eos in foro conſcientiæ; nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quod lis ante conteſtata, vel non conteſtata fuerit. Immo ex communi ſententia ad reſtitutionem tenentur hæredes, etiamſi læſor, morte vel alia pœna mulctatus ſit. Quia damna privati non reſarciuntur per hanc publicam punitionem, quæ in vindictam publicam & terrorem aliorum irrogatur, & quæ eſt tantum compenſatio injuriæ reip. illatæ: lex autem divina naturalis obligat ad reſarciendum omne damnum injuſtè illatum; & cum quis duobus diverſas res debet, non ſatisfacit utrique debito, ſolvendo uni, & non ſolvendo alteri quod ei debet. Niſi tamen hæredes occiſi contenti ſint pœna talionis, ut plerumque ſolent, ſi ſint nobiles ac divites: nam reſtitutionem remittere poſſunt.

Reſp. 2. Ordinariè læſor nil tenetur reſtituere pro impenſis funeris. Nam cùm aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum eſt, niſi fortè propter accelerationem; eo quod citius iſtæ impenſæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuiſſet, vel niſi funus factum ſit in alieno loco, ubi majores ſumptus quam domi fieri debuerunt: nam omne lucrum ceſſans & damnum emergens compenſari debet.

Quæſt. XVI. *An occiſor, vel mutilator tenetur reſtituere non ſolùm uxori, & liberis, ſed etiam aliis, & creditoribus?*

Reſp. 1. Si occiſus vel mutilatus alebat uxorem & liberos, vel parentes ex quæſtu quem faciebat, læſor tenetur eos alere. *Eſt communis ſententia.* Quia tantumdem damni illis injuſtè intulit, per occiſionem injuſtam impediendo, ne alerentur ab hoc homine determinate, nempe marito, patre, vel filio. Imo ad id tenetur, etiamſi læſus omnia, quantum poteſt, occiſori remiſerit; quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non poteſt validè cedere juri, quod habet uxor ut à marito, liberi ut à parentibus, parentes ut à filiis alantur, cùm hoc jus fundetur in ſpecialiſſima conjunctione, & ſpeciali debito ad invicem. *Delugo & alii.*

Dixi, *ex quæſtu.* Nam ſi alebat ex bonis quæ extant, & ſufficiunt ad eos alendos, occiſor non tenetur eos alere, ſed ſolum alia omnia compenſare.

Reſp. 2. Occiſor tenetur alere eos, quos occiſus determinatè alebat ex liberalitate, ſi probabiliter in poſterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus: Sive tenetur illis reſtituere ſecundùm æſtimationem ſpei, quam habebant de alimentis ex liberalitate occiſi percipiendis. Ita *S. Bernardin. Vaſquez, Turrian. Azor, dicens eſſe communem, & alii multi contra multos.* Quia ipſis fuit cauſa injuſta talis damni, & fecit injuriam, violando jus.

jus quod habebant, ne via injuſta impedirentur ab alimentis accipiendis à tali homine. Quilibet enim jus rigoroſum habet, ne per actionem injuſtam impediatur à beneficio alterius. Ergo ſicut qui per vim in alium illatam eum ex quocumque motivo impedit, ne tibi donet aliquid, tenetur tibi reſtituere: ita &c. Et verò actio exterior, quæ eſt contra juſtitiam, ſi fiat ex odio, & animo nocendi, eſt etiam contra juſtitiam, ſi fiat ex alio motivo, cùm ſit per ſe injuſta.

Reſp. 3. Occiſor tenetur reſtituere creditoribus occiſi quantum occiſus probabiliter judicio prudentum ſoluturus erat, ſi bona ejus extantia non ſufficiant ad debita omnia ſolvenda. *Ita omnes*. Quia occiſor per illam injuſtam occiſionem cauſa fuit, cur iſti creditores damnum paſſi fuerint, & fecit eis injuriam, violando jus quod habebant, ne adimeretur debitori facultas iis ſolvendi, & ne impedirentur ſine juſta cauſa à receptione debitorum.

Id tamen quod creditoribus reſtituetur, detrahendum erit ex iis, quæ hæredibus ſunt reſtituenda; cùm tantò minùs ex bonis occiſi poſt mortem ejus naturalem accepiſſent. Quòd ſi hæredibus omne lucrum ceſſans & damnum emergens reſtituerit, nihil debet creditoribus, quia hi debent petere ſolutionem ab hæredibus.

Idem dic de mutilatore ob eandem rationem.

Nota. Cùm læſus antequam moreretur, dixit ſe remittere injuriam ac mortem occiſori: id intelligi debet quoad odium, ac rancorem, ut lege charitatis tenetur, vel etiam quoad actionem ac pœnam: non autem quoad reſtitutionem damnorum realium inde ſecutorum, niſi hanc claré exprimat. Nam remiſſio reſtitutionis non eſt neceſſariò connexa cum depoſitione odii & remiſſione pœnæ, nec ad eam obligatur læſus. Imò etiamſi hæc damna expreſsè remittat, non videtur valida eſſe remiſſio reſpectu creditorum, & uxoris ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur iis præbere, niſi bona relicta ad eos alendos ſufficiant; quia non poteſt cedere jus aliorum.

Quæſt. XVII. *An debet aliquid reſtitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi?*

Reſp. Certum eſt, 1. Cùm per injuſtam occiſionem vel mutilationem illata ſit injuria non ſolùm realis, ſed etiam perſonalis, quæ eſt vera offenſa ac contemptus perſonæ, teneri læſorem ad ſatisfactionem pro ea, per ſignificationem doloris, petitionem veniæ, aliaque ſubmiſſionis ſigna apta ad placandum læſum, ſi adhuc vivat: nam omnis injuria tolli ac reſarciri debet ex juſtitia quantùm poteſt. Quod ſi conditio lædentis hæc non patiatur, & læſus placari poſſit per ſatisfactionem pecuniariam, ad hanc tenetur lædens ſaltem, ut quoddam eſt ſubmiſſionis ac doloris ſignum, & animi placandi medium. Quemadmodum ſi per pecuniam poſſet vitam vel membrum reſtituere, teneretur ex juſtitia eam in hunc finem ſuppeditare. 2. Lædentem teneri in conſcientia ſolvere mulctam pecuniariam à judice impoſitam in pœnam: nam judex habet jus puniendi injurias, & ſententia juſta obligat.

Sed controverſia eſt, an præcisè pro vita, membro &c. pecunia ſponte reſtitui debeat? Alii aſſerunt probabiliùs; quia omne damnum reſtitui debet eo modo, quo id fieri poteſt. Negant alii, eo quòd nemo tenetur reſtituere damnum boni ſuperioris ordinis per bona inferioris. Vide dicta p. 2. c. 6. quæſt. 6.

Dixi, *hominis liberi*. Nam pro vita animalis, vel mancipii, ſolvi debet quanti vendi poterant: pro mutilatione verò quanti minoris inde æſtimantur; quia vita ſervi & animalis pretio æſtimatur, & ſic ad æqualitatem compenſari poteſt.

Quæſt. XVIII. *An tenetur ad reſtitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat eſſe Petrum?*

Reſp. Affirm. ex l. 18. §. *de injur.* Quia revera voluit injuſtè occidere hunc hominem individuum, qui eſt reipſa Petrus, quamvis putarit eſſe Paulum. Sive quia voluit injuſtè occidere hominem, & reipſa injuſtè occidit hunc qui eſt Paulus. *Ita Rebellus, & alii*. Unde non minùs tenetur ad reſtitutionem quàm teneretur, ſi incendiſſet domum Titii, putans eam eſſe Caji.

CAPUT III.

De injuriis in corpus proximi per ſtuprum, & adulterium, & de neceſſaria reſtitutione.

Quæſt. I. **A**D *quid tenetur corruptor virginis?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, qui virginem ſponte conſentientem, & abſque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promiſſione matrimonii vitiavit, ad nihil ei tenetur: quia ſcienti & ſponte conſentienti non fit injuria, ex reg. jur. 27. in 6.

Sed

Sed tenetur ad aliquam ſatisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc ſub patria poteſtate exiſtentis, per ſigna doloris, ſubmiſſionis, petitionem veniæ &c. ſi crimen reſarciant. *Ita Cajetan. Novarr. Valentia, Rebel. & alii*, cum S. Antonin. 2. part. tit. 5. cap. 6. ubi ait: *In foro conſcientia, ſi deſlorat eam voluntariam, non tenetur ei. Patri autem tenetur, quia injuriatus eſt. Unde ei in aliquo ſatisfaciat, vel ſaltem eum placet.* Nam violavit jus cuſtodiæ, quod habet circa illam pater: pater enim habet jus cuſtodiendi, & tuendi integritatem corporis ſuæ virginis. Item talis familiam dedecoravit. Quod ſi ideo parentes majorem poſtea dotem conferre debeant filiæ, ut nubat juxta ſuam conditionem, tenetur corruptor hoc damnum reſarcire, cùm ſequatur ex injuria à ſe parentibus illata, ſicque ipſe ſit cauſa illius injuſta. *Ita Azor, Navarrus, Valentia, & alii multi.*

Porrò tenetur mulier alere prolem à partu uſque ad tertium annum. Ab anno tertio & deinceps ipſe corruptor, donec proles poſſit ſibi providere: imò ab ipſo partu, ſi mater non poſſit, vel ipſe ad id ſe obligarit. Si verò duo eandem fœminam cognoverint, & dubitetur uter ſit pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus ſuſtinere; cùm æquale ſit de utroque dubium, & uterque certò poſuerit actionem per ſe generativam. *Ita communiter*. Quod ſi hoſpitali expoſita fuit proles, debent parentes ei reſtituere impenſas; nam hoſpitale ſolùm fundatum eſt pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, niſi ſumptu ſuo. *Eſt communis ſententia.*

Reſp. 2. Qui vi, minis, aut fraude, vel falſis perſuaſionibus vitiavit virginem abſque promiſſione matrimonii, tenetur compenſare omnia damna virgini, & ejus parentibus inde obvenientia. Quia eſt illorum cauſa per injuriam; ergo tenetur eam reſarcire pecunia, vel eam ducere, ſi aliter reſarcire nequeat. *Invitam & ſeductam ſi conſtupravit, injungendum eſt ſibi, quod ſatisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat. Et ſi promiſiſſet eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, ſervet promiſſum, & hoc, niſi nimis diſtans eſſet eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis & potens*, ait S. Antonin. loc. cit. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam aut ducendam, quamvis nuptias non promiſerit, ex cap. 1. *de adulter.*

Quod ſi puellæ ejuſque parentibus nulla obvenerint damna, quia res manſit occulta, & ipſa æque commodis potita eſt nuptiis; ſtuprator juxta multos non tenetur, niſi ad ſatisfactionem honorariam, puta petitionem veniæ &c. Quia nihil debetur pro ipſa defloratione pudicitiæ, cùm ſit irreparabilis, & pretio non æſtimabilis; neque pro alio damno inde ſecuto, cùm nullum reipſa ſecutum ſit.

Non pauci tamen probabilius docent, pro ſolo damno virginitatis injuſtè violatæ fieri debere compenſationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri. Quia nempe damnum irreparabile in bono ſuperioris ordinis compenſandum eſt per bona inferioris ordinis. Vide dicta part. 2. cap. 6. quæſt. 6. Quod ſi jam nupta damnum aliquod patiatur, quia res, verbi gratia, innotuit marito &c. certum eſt ſtupratorem teneri hæc damna reſarcire, cùm ex ejus injuria ſequantur.

Nota. Metus reverentialis conjunctus cùm metu mali injuſtè inferendi, ſufficit ut ſtuprator teneatur ad reſtitutionem, ſi nempe puella, vel alia mulier, ob auctoritatem ſollicitantis; & ex reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injuſtum, non audeat reſiſtere. Nam quamvis talis metus non excuſet à culpa, facit tamen ut conſenſus non ſit omnino voluntarius, ſeu ut ſit mixtus involuntario, nec ſufficiat ad valorem donationis ſimili metu extortæ; ergo retinet rationem injuriæ, ac proinde damnum ſequens eſt injuſtum, pariterque obligationem reſtituendi. Secùs de muneribus, & blanditiis, quæ non minuunt, ſed potiùs augent voluntarium; item de precibus quæ non injiciunt metum mali injuſtè poſtea inferendi, nec continent vexationem injuſtam. *Delugo*.

Reſp. 3. Qui promiſſione matrimonii mulierem corrupit, is tenetur eam ducere, ſive verè, ſive fictè promiſerit. *Eſt communis ſententia*. Nam ſi verè ex animo promiſit, tenetur eam ducere; quia hæc promiſſio fuit verus contractus oneroſus ſub conditione, quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte ſua complere, cùm id licitè præſtare poſſit.

Quòd ſi matrimonium fictè promiſerit, ex communi ſententia tenetur adhuc illud inire. Quia qui exigit aliquid ab alio per fictam promiſſionem, injuſtè decipit, & facit injuriam, violando jus, quod quiſque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur; ac proinde deceptor tenetur deceptionem injuſtam

ſtam ac injuriam tollere, eliciendo verum conſenſum, atque illo mediante veram promiſſionem facere, & factam præſtare. Et alioqui infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis eſſet inæqualitas. Præterea nemini ſua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non ſufficit, mulierem ſic corruptam dotare, vel pecunia damnum reſarcire, ſi ipſa non conſentiat: nam ipſa non conſenſit in copulam, niſi ut ſeductori nuberet. Nec huic licet religionem ingredi; quia non poteſt niſi matrimonio injuriam reſarcire, ad quod ex juſtitia tenetur. Idem dic ſi animo ficto cum ea per verba de præſenti contraxit, eo tantùm fine, ut ea poti retur, ut docet S. Thom. in 4. diſt. 28. artic. 1. ad 4. Quamvis enim matrimonium tunc ſit nullum, tamen manet obligatio eam ducendi, ſi ipſa velit, ratione ſcilicet injuriæ reſarciendæ; nec ſatis eſt pecuniam dare, cùm in propria ſpecie ſatisfieri poſſit; nam non poteſt creditori invito unum ſolvi pro alio quod debetur, lib. 2. *de rebus credit.* quia habet jus ad id quod ſibi debetur.

Excipiuntur aliqui caſus, in quibus ſtuprator non tenetur corruptam ducere, etiamſi id verè promiſerit; ſed tunc tenetur ſolum aliter, v. gr. pecunia, damnum inde ſecutum compenſare. 1. Si illa finxit ſe virginem, nobilem, divitem, cùm non eſſet; quia injuſtè decepit, & in injuriis datur compenſatio: imò idem docent multi, ſi ipſe non ab ipſa deceptus falsò putavit eſſe virginem; quia hæc eſt ſufficiens cauſa diſſolvendi ſponſalia, ideòque recedendi à promiſſione, modò damnum aliter reſarciatur. 2. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolint eam tradere. 3. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves diſcordiæ inter familias, grave ſcandalum &c. Nam tunc mulier non eſt rationabiliter invita, modò damnum aliunde reſarciatur. 4. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut ſi ſacros ordines ſuſcepiſſet, quamvis illicitè. 5. Si fœmina deflorata poſtea cum alio fornicetur: quia promittenti fecit injuriam, & juſtam dedit cauſam recedendi à promiſſione. Idem cenſet Sanchez, quoties ſupervenit mutatio, ſeu cauſa gravis, ſufficiens ad ſponſalia diſſolvenda. 6. Si ficta fuerit promiſſio, & hanc fictionem fœmina potuerit deprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris, vel ex magna diſparitate conditionis ſibi nota, ut ſi ſeductor ſit nobilis, vel opulentus, & ipſa plebeja & pauper. Ita S. Thom. in 4. diſt. 28. art. 2. ad 4. ubi ait, *non teneris ducere, ſi ſit multò melioris conditionis, aut aliquod ſignum evidens fraudis fuerit:* tunc enim puella ſeipſam ſtultè decepit, & ſibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde ſecutum reſarciri debet; ut ipſa alteri æquali nubat, vel ſi nubere nolit, reponatur in ſtatu honeſto, ubi decenter vivere poſſit: quia promiſſio illa involuntarium aliquod effecit: nam puella ſi certò fraudem noviſſet, non conſenſiſſet, & ſic injuriam aliquam paſſa eſt.

Quòd ſi mulier diſparitatem illam in nobilitate, divitiis &c. ignoraverit, & alter nuptias ficté promiſerit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, ſed ſolùm pecunia ſatisfacere arbitrio prudentum, ut poſſit æquè honeſtè ac commodè alteri nubere, ac ſi corrupta non fuiſſet; ut indicat S. Thom. loc. cit. Quia ſeductor ratione injuſtæ deceptionis ſolùm tenetur ad reſtituendum, quantum fœminæ intererat, poni conſenſum illum, quem apprehendebat, & quem volebat pro ſui corporis pretio; nam per hoc tollitur deceptio injuſta mulieris, & reponitur æqualitas. Ipſa autem non apprehendebat nec petebat conſenſum tanti valoris, ſed minoris; quia non cognoſcebat conditionem ac dignitatem promittentis. Quem proinde conſenſum non poteſt deceptor reddere, niſi reddat ſimul multo plus quàm fœmina petiit, & quàm ipſe debebat. Quare deceptor tunc ſolùm tenetur reddere in æquivalenti, tantùm pecuniæ dando, quantum ſufficit ut nubat viro æqualis conditionis; niſi tamen juraſſet eam ducturum, nec diſpenſationem obtinuiſſet: nam ducere teneretur non vi promiſſionis fictæ, ſed vi juramenti, & reverentiæ Deo debitæ.

Porrò vir ſuperioris conditionis, qui verè nuptias promiſit, ad eas tenetur, niſi grave ſcandalum inde meritò timeretur. *Sanchez, Azor, Delugo, Leſſius & alii.* Quia tunc juri ſuo ceſſit, & ratione promiſſionis veræ, & acceptatæ debitus eſt exceſſus, ad quem reddendum voluit ſe obligare. Et verò ſponſalia inter æquales valent, & obligant: ergo multò magis erunt valida, quando in compenſationem fœmina ſui corporis uſuram conceſſit. Quare ſi aliam ducit, tenetur compenſare, quantùm fœminæ intererat, habere ipſum in virum; cùm tantundem damni ei injuſtè intulerit: mulier enim per promiſſionem ſibi factam ſub onere à ſe impleto, acquiſivit jus ad rem promiſſam, tanquam ad aliquid ſibi debitum ex juſtitia.

Quòd

Quòd ſi mulier corrupta nolit nubere ſeductori volenti promiſſum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, ſi ſit æqualis conditionis, ex regul. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non ſtat, ſi non faciat quod per eum fuerat faciendum*, & ex hac 66. ibidem. *Cùm non ſtat per eum ad quem pertinet, quominùs conditio impleatur, haberi debet perinde, ac ſi impleta fuiſſet*.

Enim verò nuptias ſolùm promiſit, & mulier non habet juſtam cauſam aliud exigendi loco illarum. Sed juxta Panormitan. tenetur eam dotare, ſi fœmina ſit longè melioris conditionis, nec velit ei nubere: quia damnum & dedecus illatum non reſarciretur talibus nuptiis, ſed novum inferretur. Quod verùm eſt, ſi damnum & dedecus familiæ inde ſequeretur: nam mulieri non fuit injuſtè illatum, ſi (ut ſuppono) ſine vi & fraude, ſed ſola promiſſione matrimonii adducta conſenſit in copulam, ſciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid ſi is, qui vera vel ficta promiſſione matrimonii ſeduxit aut ſtupravit, nec poteſt ſatisfacere niſi nubendo, habeat votum caſtitatis, aut religionis?

Reſp. Si votum ſecutum ſit deflorationem, ex communi ſententia tenetur ducere: quia jam ante erat jus ſtrictum fœminæ acquiſitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit eſſe de non contrahendo hoc matrimonio, alioqui nullum eſſet, cùm ſit de re illicita; ſicut invalidum eſt votum dandi pauperibus id, quod jam alteri debitum eſt ex juſtitia.

Si autem votum præceſſerit copulam, adhuc ſecundùm communem, aut ſaltem communiorem ſententiam, tenetur eam ducere; ſaltem poſt obtentam diſpenſationem voti, quam tenetur petere, ſi hæc votum ignoravit. Quia. 1. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta eſt ei illicita reſpectu talis mulieris, cùm fieri nequeat ſine gravi ejus injuria. 2. Quia, inquit Delugo, obligatio voti provenit ſolùm ex libera voluntate gratuita voventis, qui ſibi imponit talem obligationem. Non poteſt autem aliquis velle ſe obligari tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non poteſt ipſe propria auctoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam: Si potero implere ſine præjudicio juris alterius. 3. Si quis voviſſet dare omnia bona ſua pauperibus, ſi poſtea gravem injuriam in bonis alteri inferret, teneretur reſtituere per bona voto promiſſa pauperibus. 4. Tunc poteſt & debet petere diſpenſationem voti, ſeu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita neceſſaria ad actum Juſtitiæ exercendum. Si tamen fœmina ſciviſſet votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere, quia illa non bona fide contraxit; cùm videret eum non poſſe licitè nuptias promittere; niſi fortè ipſe ei perſuaſerit ſe facilè obtenturum diſpenſationem, quo caſu tenetur eam ſibi comparare.

Quid dicendum de ſeductore mulieris non virginis?

Reſp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honeſtam, vel mulierem ab alio corruptam, ſed quæ paſſim virgo habebatur, promiſſione matrimonii etiam ſimulata ſeduxit, tenetur eam ducere, ſi ipſa velit. Nam hæc promiſſio facta eſt in modum contractus, *Do ut facias*: cùm mulier det ſui corporis uſum, ut ille promiſſa perficiat. Quod ſi fictè promiſit, adhuc tenetur: quia tenetur tollere deceptionem & injuriam illatam. Si autem vi aut fraude ſine tali promiſſione ſeduxit, tenetur ante ſententiam judicis damna inde ſecuta compenſare, cùm ſit injuſta illorum cauſa.

Quæſt. II. *Ad quid tenetur, qui ſub promiſſione matrimonii conſanguineam violavit?*

Sic reſpondet Delugo: Si impedimentum ſit tale, in quo Papa nunquam ſoleat diſpenſare, ut inter conſanguineos in primo gradu tranſverſo, vel certè in quo non ſoleat diſpenſare, niſi ex graviſſima cauſa, qualis tunc non datur; tunc promiſſio eſt invalida propter impoſſibilitatem rei promiſſæ, ac proinde ſolùm erit obligatio ſatisfaciendi & reſarciendi damnum alio modo, ſi quod injuſtè illatum eſt; quod non contingit quando fœmina non fuit decepta, non vi aut metu coacta. Si verò impedimentum eſt tale, in quo diſpenſari ſoleat ex cauſa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promiſſum fuit ſub conditione diſpenſationis; tunc promiſſio illa obligat ad procurandam diſpenſationem: quia totum id, quod promittitur, licitum eſt & poſſibile, nempe procurare diſpenſationem, & ea obtenta matrimonium contrahere. Imò idem cenſet, etiamſi promiſſio matrimonii facta fuerit ſine illa conditione; modo uterque impedimentum noverit. Quia conditio diſpenſationis utpote neceſſariæ ſubintelligebatur: nam conditio, quæ de jure neceſſaria eſt ad valorem actus promiſſi, ſemper

por ſubintelligitur in ipſa promiſſione: taciti autem & expreſſi eadem eſt vis. Porrò ſi quis conſanguineam per vim, metum aut fraudem abſque promiſſione matrimonii corrupit, tenetur reſarcire damna illata, & ſecuta: quia fuit injuſta cauſa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quod ſi aliter damnum reſarcire non poteſt, niſi eam ducendo, tenetur ſibi diſpenſationem procurare, ut eam ducat; nam qui tenetur ad damnum illatum reſarciendum, tenetur adhibere media ad hoc neceſsaria. *Ita Delugo.*

Quæſt. III. *Ad quid tenentur adulteri?*

Reſp. 1. Si partus non ſit ſecutus, adulter ſecundùm multos tenetur ſolùm ad ſatisfactionem honorariam marito præſtandam pro injuria ei illata: quia pro injuria ab omni damno reparata non debetur ex juſtitia, niſi ſatisfactio per ſigna doloris & ſubmiſſionis, ut petitionem veniæ &c. Quæ tamen locum non habet cùm injuria ignoratur, nam ſatisfactio honoraria non fit niſi ſcienti ſe injuria affectum, cùm conſiſtat in placatione animi juſtè offenſi. Unde non eſt exhibenda marito, niſi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Reſp. 2. Si proles ex adulterio nata ſit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio & deinceps, donec ſibi de alimentis providere poſſit: à partu ad tertium annum incluſivè ipſa mater, ex cap. 2. *de converſ. inſid.* in defectum matris tenetur pater, & viciſſim.

Reſp. 3. Adulter & adultera tenentur æquè primò & ex æquo compenſare damna, quæ obveniunt marito & legitimis hæredibus, ex ſuſtentatione, hæreditatis partitione, & legatis, donationibus proli ſpuriæ factis à conſanguineis patris putativi, vel matris in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Eſt communis ſententia:* Quia uterque eſt æque principalis cauſa injuſta horum omnium damnorum: nam uterque poſuit actionem injuſtam, ex qua ſequitur generatio prolis, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur ſinguli in ſolidum ex alterius defectu, ex cap. ult. de injur. *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, jure ſuper his ſatisfacere te oportet.* Idque ex communi ſententia, etiamſi adulter ſuppoſitionem non ſuaſerit. Quia nihilominus eſt æquè primò cauſa horum damnorum ac adultera; nam cùm generatio prolis in muliere conjugata ſit vera cauſa deceptionis ac ſuppoſitionis, & ad actionem generativam injuſtè uterque æquè primò concurrerit, uterque eſt æque primò cauſa damnorum inde evenientium.

Neque refert, ſi alteruter alterum ad adulterium induxit ſine vi & dolo: nam conſulens ut conſulens non eſt damni cauſa principalis reſpectu exequentis. Uterque autem executioni mandavit cauſam damnorum, nempe adulterium. Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incuſſiſſet, hic teneretur de omni damno: nam eſſet ſolus cauſa principalis adulterii, & conſequenter damnorum ex eo ſecutorum. Alter verò teneretur ſolùm in ejus defectum, cùm ſit cauſa minùs principalis, utpotè minus voluntaria, nec poſuerit cauſam damni, niſi per injuriam à priore ſibi illatam compulſus.

Reſp. 4. Si probabilius ſit, prolem ab adultero eſse genitam, tenetur adulter & adultera compenſare omnia damna; nam tunc non poſsunt prudenter negare eſse ſuam, ideoque ſe obligari ad compenſationem damnorum, & utrumque prudenter judicare poſſunt.

Sed quid ſi dubium ſit, utrùm ab ipſo adultero, an à marito proles ſit genita?

Reſp. Tunc tenentur adulter & adultera reſtituere marito vel ejus hæredibus, pro ratione majoris vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molina Rebell. Layman. & alii.* 1. Quia uterque eſt cauſa injuſta periculi pretio æſtimabilis, quod ſubit maritus prolem alienam tanquam propriam alendi. 2. Iniquum eſt, ut in dubio damni totum illius periculum ſubeat innocens; & cauſa talis periculi, quæ poſuit actionem de ſe damnificativam, ſit omnino libera.

Obj. 1. In dubio nemo ſpoliandus eſt re ſua, & melior eſt conditio poſſidentis.

Reſp. Hoc axioma æquè, imò magis favet marito quàm adulteris. Nam ille eſt in poſseſſione ſuorum bonorum, quibus in dubio non debet ſpoliari, & inſuper ei certò facta eſt injuria de ſe damni illativa. Spoliaretur autem in dubio, ſi deberet bona ſua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium eſt, an proles ſit ab ipſo, an ab adultero genita, dubium quoque eſt an ipſe, an adulter teneatur illam alere; neque enim tenetur maritus alere niſi ſuam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio an ſit legitima, debet præſumi legitima: nam ratione matrimonii eſt in poſseſſione ſuæ legitimitatis, quia non debet privari ratione dubii.

Reſp.

Reſp. Proles debet quidem tunc in foro externo præſumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni ſubeundi, in quod adulteri eum injuſtè conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æſtimabilem reſarcire. Et præſumptio illa eſt ſolùm in gratiam prolis innocentis.

Quæſt. IV. *Quomodo tenetur adultera damna compenſare?*

Reſp. 1. Adultera tenetur, quantùm fieri poteſt circa famæ jacturam & vitæ periculum, procurare ne quid damni maritus & legitimi hæredes ratione prolis ſpuriæ patiantur. *Eſt communis ſententia.* Quia ſi omnibus modis, quibus poteſt, non caveret damnum marito & hæredibus, iis inferret injuriam, cum poſuerit actionem injuſtam damni illativam. Hinc ſi habet bona propria, tenetur ex illis damna compenſare. Si non habeat, tenetur rem familiarem diligentiùs adminiſtrare, de cultu corporis ſui, & ſumptibus ſolitis propriis detrahere quantum poteſt, ſpectata conditione ſtatus, valetudine &c. Item relinquere in morte ſolis legitimis tantùm ex bonis, de quibus liberè diſponere poteſt, & ſecundùm multos religioſum ſtatum ſpurio ſuadere, ſi ad eum idoneus videatur.

Reſp. 2. Si hiſce modis plenè poteſt damnum compenſare, non tenetur revelare crimen ſuum: nam tunc nullum damnum indè ſequitur legitimis hæredibus. Si vero non poteſt, nec judicat prudenter illud impeditum iri ſi detegat crimen ſuum, tunc nec tenetur aperire, quia imprudenter & fruſtra aperiret. Imò etiamſi judicaret poſſe averti damna hæredibus per illam revelationem, non tenetur crimen ſuum occultum revelare cum periculo mortis vel gravis ſcandali, diſcordiarum, perpetui odii mariti, infamiæ totius familiæ, vel propriæ, ſaltem publicæ, ſi non ſit ſuſpecta, vel alterius mali gravioris, quam ſit damnum hæredum. *Eſt communis ſententia.* Prob. 1. ex c. 9. *de pœnit.* ubi Innocentius III. conſultus de quadam muliere, quæ partum ſibi ſuppoſuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, eſſet ne abſolvenda, cùm crimen ſuo marito timeret detegere, reſpondet Pontifex: *Sicut mulieri quæ ignorante marito de adulterio prolem ſuſcepit, quamvis id viro ſuo timeat confiteri, non eſt pœnitentia deneganda: ita nec illi debet pœnitentia denegari .... ſed competens ſatisfactio per diſcretum Sacerdotem ei debet injungi.* Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere: ſi enim teneretur & nollet, non eſſet capax abſolutionis. Quia tunc maritus, & hæredes non ſunt rationabiliter inviti; & tunc reſtitutio cenſetur moraliter impoſſibilis.

Si tamen mulier ſciret, ſpurium eſſe valde bonum ac prudentem, & ſibi fidem habiturum, & hæreditatem ceſſurum, nec crimen ejus revelaturum, (quod vix & rariſſimè præſumendum eſt) teneretur ei detegere. Quia infamia nocentis apud unum aut alterum poſtponenda eſt graviſſimo innocentium damno, cujus eſt cauſa injuſta; ut patet ex eo, quòd juxta communem ſententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinariè non eſt obliganda adultera ad crimen ſuum aperiendum, ſive marito, ob gravia mala inde obventura, quæ ordinariè imminent, ſive ſpurio: quia hæc revelatio eſt ordinariè inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem ſententiam, non tenetur credere matri juranti eum eſſe ſpurium, niſi id probet certis argumentis, ut ſi tempore conceptionis, & ante & poſt oſtendat maritum abſentem fuiſſe &c. Nam qui naſcitur in conjugio legitimo, cenſetur eſſe legitimus, niſi contrarium oſtendatur.

Nota. Quæ dixi de adultera & filio ſpurio, dicenda ſunt de filio ſuppoſititio, quem mulier ſuppoſuit ac finxit eſſe ſuum, ne hæreditas ad alios tranſeat: nam injuria his facta eſt, quæ eodem modo tolli, vel reſarciri debet.

CAPUT V.

De injuriis contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de neceſſaria reſtitutione. De ſuſurratione dictum eſt tract. de peccatis cap. 7. art. 6.

Quæſt. 1. *Quale peccatum eſt judicium temerarium, item ſuſpicio ac dubitatio temeraria?*

Nota 1. Dubitatio eſt ſuſpenſio intellectus inter aſſenſum & diſſenſum. Suſpicio eſt inclinatio, ſeu concitatio mentis ad aſſentiendum uni parti, ſic tamen ut nondum abſolutè ei aſſentiatur. Judicium eſt aſſenſus mentis, qui ſi ſit cum formidine oppoſiti, dicitur opinio; ſi ſine tali formidine, vocatur judi-

judicium firmum. Hi actus ſunt temerarii, quando ſine ſufficientibus indiciis, ſeu rationibus concipiuntur: nam ſi ex ſufficientibus motivis, non ſunt temerarii, ut ſi judices Petrum eſſe injuſtum, quia uſuras exigit. Charitas tamen poſtulat, ut dum opus externum excuſare non potes, excuſes intentionem vel indeliberationem, ſi poſſis, aut totum Deo diſcutiendum relinquas. Porrò majora indicia requiruntur ad prudens judicium, quàm ad ſuſpicionem, vel dubitationem, cùm plùs ſit judicare, quàm ſuſpicari, vel dubitare.

Nota 2. Levia ſunt indicia, quæ conſiderata facti & perſonæ qualitate, aliiſque circumſtantiis, ut loci, temporis &c. non ſufficiunt ad movendum virum prudentem & bonum ad ſic dubitandum, ſuſpicandum, vel judicandum de proximo. Gravia autem ſunt, quæ omnibus illis conſideratis movere poſſunt probum & prudentem ad dubitandum, vel malè opinandum, ſeu judicandum de proximo: cùm enim hæc materia ſit moralis, non poteſt alio modo definiri, quodnam ſit leve, quodnam grave judicium ſeu argumentum, quàm ex prudentia, & boni viri judicio, ait Sylvius, tom. 3.

Reſp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, eſt mortale contra juſtitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis eſt ſententia inter recentiores, teſte Delugo, de judicio etiam opinativo ac formidoloſo.* Prob. 1. Ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Et ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et, Jac. 4. *Qui judicat fratrem ſuum, detrahit legi, & judicat legem.* Ubi generatim & indiſtinctè prohibetur graviter omne judicium temerarium, & proinde non ſolum firmum, ſed etiam opinativum. 2. Quia per illud fit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus quod habet, ne ſine ſufficienti cauſa judicetur malus aut vilis, & perdat bona æſtimationem apud alium: hocque homines moleſtiſſimè ferre ſolent. Quare eſt obligatio illud judicium ſtatim deponendi, ut tollatur injuria. 3. *Ex hoc ipſo quod aliquis malam opinionem habet de alio ſine cauſa ſufficienti, indebitè contemnit ipſum, & ideo injuriatur ei*, ait S. Thomas, 2. 2. quæſt. 60. art. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* 1. ad Cor. 4.

Dixi 1. *Temerarium. Nam judicium de perſonis, licet quandoque ſit falſum, non tamen ſemper eſt peccatum, niſi quando eſt omnino temerarium*, ait S. Thom. quilib. 12. art. 34. Proximus enim non habet jus, ut æſtimetur probus ab eo, cui crimen ejus ſufficienter cognitum eſt.

Dixi 2. *Cùm plena advertentia*: nam poteſt eſſe veniale non ſolum ob levitatem materiæ & temeritatis, ſed etiam ob defectum plenæ advertentiæ. Imò nullum eſt, ſi ſit ex ſola intellectus promptitudine abſque ullo deliberato voluntatis conſenſu conceptum. Sed ubi primum advertis te ſic male judicare, peccas perſeverando in eo judicio, utpote mortali, poſita plena advertentia cùm gravitate materiæ.

Porrò ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad inſufficientiam indiciorum ſeu motivorum, ſi mala præoccupatio, voluntaria paſſio, invidia vel odium ſit cauſa præcipitationis judicii & defectus advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa eſt ſufficienter voluntaria in cauſa, nempe in mala affectione; & inadvertentia inſufficientiæ indiciorum eſt vincibilis ac culpabilis.

Reſp. 2. Suſpicio & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, ſunt peccata mortalia, ſaltem ſi ex pravo affectu & malevolentia naſcantur. *Ita Delugo, Leſſius, & alii multi.* Quia 1. ad Timoth. 6. inter gravia peccata numerantur *ſuſpiciones malæ*. Et, ex 1. ad Corinth. 13. *Charitas non cogitat malum.* Quem locum ſic explicat S. Chryſoſtomus, hom. 33. *Non modo nihil malè comparat contra illum qui diligitur, ſed ne ſuſpicatur quidem.* 2. Ex S. Auguſtin. epiſt. 137. *Ne malevolo animo de ſervis Dei falſa ſuſpicando pereatis, illud Apoſtolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare.* 3. Tunc fit gravis injuria proximo: nam quiſque habet jus ne quiſquam de ipſo ſine ſufficienti cauſa malè opinetur, ſuſpicetur, & de ſua probitate dubitet, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus eſt prudens, qui non putet gravem ſibi injuriam fieri, indeque gravem moleſtiam ſentiat; nec eum, qui ita de ſe ſuſpicaretur, haberet in numero ſuorum amicorum. In dubitatione illa continetur judicium: nam qui ſic cum plena delibe-

ratione dubitat, non ſolùm ſuſpendit aſſenſum, ſed etiam judicat ambiguam eſſe probitatem proximi, nec eum poſſe prudenter judicari probum.

Quare cum S. Auguſt. tract. 90. in Joan. ait ſuſpiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, ſine qua duci non poteſt iſta vita; & S. Thom. quæſt. 60. art. 3. dicit dubitationem temerariam eſſe venialem; intelligi debent de repentinis nondum ſatis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore non ex malevolentia conceptis, Et ideo multi docent, peccare ſolum venialiter eum, qui de gravi malo proximi ſuſpicatur, vel dubitat ex ſolo errore intellectûs, quo apprehendit indicia, ob quæ ſuſpicatur, tanquam ſufficientia ad ſuſpicandum, paratus ſuſpicionem deponere, ubi meliùs adverterit: tùm quia temeritas illa non eſt omninò voluntaria, cùm non ex malitia, ſed ex ſolo humano errore & fragilitate ſuſpicetur: tùm quia indicia propter quæ ſuſpicatur, non carent omni veriſimilitudine ad ſuſpicandum: quando enim ſuſpicio non eſt ex malevolentia, ſed ex ſolo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Obſerva 1. Quando timorati, præſertim ſcrupuloſi, inquit Sylvius, ejuſmodi ſiniſtras cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant an lethaliter peccaverint; rogandi ſunt, an ſi tunc advertiſſent illud eſſe judicium temerarium & peccatum, deliberatè voluiſſent conſentire? Si enim negativè reſpondeant, cenſendi ſunt non peccaſſe mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis conſenſus, vel non fuit plenè deliberatus. Quare regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra caſtitatem tentationes & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo conſentire vellent, ſi eas plenè adverterent.

Obſerva 2. Materia, quæ in detractione ad mortale ſufficit, hic quoque ſufficit. Hinc materia gravis cenſetur non ſolùm peccatum mortale, ſed etiam habitus peccati venialis, ſpectatis ſtatu, fama & qualitate perſonæ; vel defectus inculpabilis, ſed infamans, ſeu unde quis notabiliter vileſcit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut eſſe fatuum, ſpurium &c. Ergo mortaliter peccas, ſi temerè judices, vel ſuſpiceris Religioſum habere conſuetudinem mentiendi, eſſe vanum, regulas ſuas negligere, orationi non vacare &c. aliquem eſſe fatuum, & officio ac honore indignum &c.

Obſerva 3. Quamvis certum ſit, opus ab aliquo factum, eſſe mortale ex genere ſuo; non ideo tamen potes judicare proximum certò peccaſſe mortaliter. Quia poteſt excuſari coram Deo, ob imperfectam deliberationem, vel conſiderationem aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine, vel malo infamante fides nulla adhibenda eſt; nam rumores incerti non poſſunt fundare judicium prudens. Denique ſemper extra neceſſitatem animus à dubitatione, ſuſpicione & judicio de peccatis alienis cohibendus eſt, ut vitetur periculum temerè judicandi, vel ſuſpicandi cùm injuria proximi. *Etiamſi perperam actum quidem deprehendas; nec ſic judices proximum: magis autem excuſa intentionem, ſi opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem*, ait S. Bernard. ſerm. 40. in Cantic.

Sed hìc quæri poteſt, utrùm dubia ſunt in meliorem partem interpretanda?

Reſp. 1. Dubia de perſonis ad bonam, vel malam æſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Ex S. Auguſtin. lib. 2. de ſermone Domini in monte, cap. 18. *Nolite judicare ut non judicemini &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi ut ea facta, quæ dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur .... de quibus temerarium eſt judicare, maximè ut condemnemus*. 2. Ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 60. art. 4. *Ex hoc ipſo quòd aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa, injuriatur ei & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre abſque cauſa cogente; & ideo ubi non apparent manifeſta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium eſt*. 3. Quia maximè cavendum eſt, ne fiat injuria proximo, & de poſſeſſione bonæ famæ injuſtè dejiciatur.

Sic autem hæc dubia in meliorem partem ſunt interpretanda, 1. Negativè, ita ut in dubio etiam poſitivo numquam judices, opineris, vel ſuſpiceris proximum eſſe improbum, vel peccaſſe graviter; alioqui peccares contra juſtitiam, inferendo malum proximo ſine ſufficienti & juſta cauſa: quiſque enim jus ſtrictum habet, ne ei malum ſine juſta cauſa inferatur: haberi autem improbum, eſt malum proximi grave, utpote per ſe concitativum gravis moleſtiæ. Et dubium etiam poſitivum non eſt ſufficiens, nec juſta cauſa judicandi proximum peccaſſe: incertum enim crimen non eſt ſufficiens & juſta

ſta cauſa eum privandi bona æſtimatione, quam poſſidet.

2. Poſitivè practicè, hoc eſt, ut in praxi & vitæ civilis uſu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur tanquam ſi revera eſſet probus, ei præſtando conſueta honoris & urbanitatis officia, perinde ac ſi nullum eſſet de ejus probitate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum eſſet, contra has regulas charitatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*. Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus eſt aut vis hìc & nunc ſtatuere apud te quo loco ſit habendus, aut periculum eſt ne bona opinio de eo à te concepta minuatur ſi judicium ſuſpendas; tunc judicare debes poſitivè eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam eſſe.

Dixi, *de perſonis*. Nam dubia de rebus, putà an contractus talis ſit licitus necne, non ſunt in meliorem partem interpretanda, ſed ſuis momentis æſtimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoſcatur veritas, & vitetur illicitum; nec timendum ne cuiquam inferatur injuria; & ex eo nihil boni vel mali accreſcit rei.

Reſp. 2. Cùm agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non conſtat de probitate proximi, ex communi ſententia licet ſibi de aliis conſulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam, ſuppoſito quòd eſſet malus, non tamen de eo malè judicando aut ſuſpicando. Quia tunc nemini infertur injuria, vel damnum; licitum eſt autem ſibi & proximo ſine cujuſquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac ſi dubia eſſet hominis probitas.

Quæſt. II. *Quid eſt Detractio, Contumelia, & Calumnia?*

Nota. Fama eſt exiſtimatio bona de aliquo, qua putatur bonus, & habilis ad aliquem bonum uſum: Sive eſt exiſtimatio, ſeu opinio excellentiæ alterius. Honor eſt teſtificatio excellentiæ alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam ſpectat fama & honor, conſiſtit primariò in virtute ac ſapientia, earumque functionibus, quæ homines verè laudabiles reddunt; ſecundariò autem in aliis perfectionibus, ut ſunt ingenium, doctrina, nobilitas. Item quoad honorem, poteſtas ſive eccleſiaſticà ſive ſæculari, dignitas principii, quæ ineſt parentibus &c. Imò id quod ſingularem quemdam ad has perfectiones ordinem habet, vel ut inſtrumentum virtutis, vel ut effectus, eſt etiam ratio honorandi, ut nobilitas, quæ ex præclarè geſtis orta eſt.

Hinc fama & honor inter ſe differunt, cùm fama ſit opinio de excellentia alterius; honor verò externa teſtificatio noſtræ opinionis de excellentia alterius.

Reſp. 1. Detractio eſt injuſta ademptio ſeu læſio, vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus abſentia. Nam ſi quis coram altero famæ ipſius detrahat, jam non erit ſimplex detractio, ſed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri poteſt detractio octo modis. 1. Falſum crimen vel defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Siniſtrè interpretando factum alterius. 5. Rectè facta vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo ubi ſilentium æquivalet confeſſioni defectus proximi, ut quando ex ſilentio intelligi facilè poteſt alium vel non eſſe laude dignum; vel non tanta, vel habere aliquem defectum. 8. Simulatè vel remiſsè aut frigidè laudando, juxta hos verſus.

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens.
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remiſsè.

Reſp. 2. Calumnia eſt falſi criminis aut defectus impoſitio. Unde eſt ſpecies detractionis omnium graviſſima ex genere ſuo, cùm ſuperaddat detractioni genericè ſumptæ mendacium pernicioſum.

Reſp. 3. Contumelia eſt injuſta inhonoratio perſonæ præſentis, ſeu læſio honoris alterius ſine juſta cauſa & auctoritate coram eo facta, ſive dictis, ſive factis; ut crimen, vel defectum, vel malum pœnæ alteri præſenti objiciendo ex animo illum inhonorandi; vel ejus imaginem conculcando, ipſum percutiendo, repræſentando aliquid, quod honorem illius lædat, ei maledicendo, conviciando, illum illudendo, irridendo &c. quod eſt ex genere ſuo mortale; cùm hoc ſit per ſe diſſolutivum amicitiæ, juxta illud Eccli. 22. *Qui convitiatur amico, diſſolvit amicitiam*.

Quæſt. III. *An & quando detractio, calumnia, & contumelia ſunt peccata mortalia?*

Reſp. 1. Hæc tria ſunt ex genere ſuo mortalia

talia contra juſtitiam. *Ita omnes.* Nam 1. ad Rom. 1. detractores & contumelioſi dicuntur eſſe digni morte. 2. Per detractionem & calumniam proximus injuſtè læditur in fama, per contumeliam in honore: quæ ſunt bona præſtantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria ſunt peccata graviora furto, quod ex genere ſuo mortale eſt: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 73. art. 3.) *Peccata quæ committuntur in proximum, ſunt penſanda per ſe ſecundùm nocumenta, quæ proximo inferunt. Tantò autem eſt majus nocumentum, quantò majus bonum demitur.*

Dixi, *ex genere ſuo:* nam poſſunt eſſe venialis culpa, 1. Ob defectum ſufficientis advertentiæ. 2. Ob levitatem materiæ, ut ſi narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejuſdem defectus leves alteri detegere, poteſt eſſe mortale; quia poſſunt tandem collecti lædere graviter bonam exiſtimationem illius. Item *cùm peccatum convitii, vel contumeliæ, ex animo dicentis dependeat,* (inquit S. Thom. quæſt. 52. art. 2. ad 3.) *poteſt contingere quòd ſit peccatum veniale, ſi ſit leve convitium, non multùm hominem dehoneſtans, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira abſque firmo propoſito aliquem dehoneſtandi, putà cum aliquis intendit, aliquem per hujuſmodi verbum leviter contriſtare.* Porro ad 2. ait: *Sicut licitum eſt aliquem verberare, vel in rebus damnificare cauſa diſciplinæ; ita etiam cauſa diſciplinæ poteſt aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod convitioſum dicere, & hoc modo Dominus diſcipulos vocavit ſtultos, & Apoſtolus Galatas inſenſatos.* Et ita excuſari poſſunt plura verba contumelioſa parentum in filios, & dominorum in ſervos. Raròtamen adhibenda ſunt verba contumelioſa in correctionibus; quia ſæpe potiùs exacerbant quàm emendent, & ſubditus facilè putat ea potiùs ex aliqua animi paſſione, quàm ex charitate profiſciſci.

Reſp. 2. Detractio omnis, licèt fiat ſolùm ex quadam animi levitate, vel loquacitate, & ſine intentione lædendi proximum, eſt ex genere ſuo mortalis culpa contra juſtitiam. *Prob.* Ex 1. ad Cor. 6. *Neque fures ....neque maledici regnum Dei poſſidebunt.* Et Jacob. 4. *Nolite detrahere alterutrum. Qui detrahit fratri .... detrahit legi, & judicat legem.* Hinc illud Prov. 4. *Remove à te os pravum, & detrahentia labia ſint procul à te.* 2. Quia injuſta ac voluntaria læſio famæ proximi eſt gravius peccatum quàm furtum; nam per eam aufertur fama, quæ eſt bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud, Proverb. 22. *Melius eſt nomen bonum, quam divitiæ multæ.* Sed detractio facta ex mera loquacitate & ſine animo lædendi proximum, eſt læſio famæ proximi injuſta, ut patet: nam proximus habet jus, ne ejus fama lædatur ex quocumque fine ac modo; & eſt etiam voluntaria ſaltem indirectè & implicitè, cùm voluntariè dicantur ea, ex quibus per ſe ſequitur læſio famæ proximi: ad mortale autem ſufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter cauſam aliquam non neceſſariam, non eſt peccatum mortale, niſi fortè verbum quod dicitur, ſit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipuè in his quæ pertinent ad honeſtatem vitæ: quia hoc ex ipſo genere verborum habet rationem peccati mortalis,* ait Sanct. Thom. 2. 2. quæſt. 73. art. 2. Unde tunc eſt obligatio reſtituendi, ex cap. ult. de injur. *Nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo injuriam veriſimiliter poſſe contingere vel jacturam.* Ibid. *Eliminemus igitur omnem ex ore noſtro detractionem, ſcientes quòd etſi cinerem comedamus, nulla nobis uſpera vitæ hujus utilitas proderit, niſi à detractione abſtineamus,* ait S. Chryſoſt. hom. 3. ad popul.

Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi læditur, etiam ſi ſine animo lædendi proferatur; quia ſemper eſt mortale, voluntariè, etiam indirectè inferre ſine juſta cauſa damnum notabile proximo ex quovis motivo. Infertur autem voluntariè damnum grave in honore, quoties profertur aliquid, quod prævidetur, vel prævideri poteſt aptum eſſe ad lædendum notabiliter honorem, & contriſtandum graviter proximum.

Cæterùm detractio, quæ fit per libellum famoſum, pejor eſt, cæteris paribus, quàm quæ voce fit; quia infamia ad plurimos permeat, & vix poteſt aboleri. Unde morte punitur, & qui talem libellum ſpargit, & qui inventum vulgavit, l. unic. Cod. *de famoſ. libell.* Jure etiam canonico graviſſimè prohibetur, tum cauſa 5. q. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor eſt, ſi fiat in aliquam communitatem, capitulum, ordinem religioſum: quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus eſt.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, detra-

ctio

ctio & contumelia ſunt culpa mortalis, quoties ſine juſta cauſa graviter læditur fama, vel honor proximi, licet abſque animo graviter lædendi: nam mortale eſt, notabile damnum ſine juſta cauſa inferre proximo. Venialis verò, ſi non graviter lædatur; nam levitas damni excuſat à mortali, niſi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam ſine juſta cauſa & authoritate graviter nocere, vel gravem moerorem creare proximo eſt mortalis culpa, cùm ſit, grave malum inferre proximo.

Graviter autem vel leviter læditur fama vel honor pro gravitate, vel levitate materiæ, ſpectatis omnibus circumſtantiis, præſertim perſonæ læſæ. Nam gravitas vel levitas materiæ hic præcipuè ſpectanda eſt, relatè ad perſonam læſam, & ejus famam: fieri enim poteſt ut quod reſpectu unius eſt materia levis, ſit gravis reſpectu alterius, ſi ſit perſona magnæ authoritatis & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ ſanctitatem; ut ſi de puero vel vili famulo dicas, quod ſæpè mentiatur, cenſetur leve: at ſi hoc dicas de Epiſcopo, Sacerdote, Religioſo bonæ famæ, vel laico honorato, eſt grave; nam per hoc graviter læditur fama illorum, cùm ii qui mentiri conſueverunt, parvi fiant, præſertim ſi ex ſtatu, munere, officio cæteris virtute præſtare debeant. Regula ergo univerſalis, inquit Delugo, ad gravitatem detractionis deſumenda eſt ex circumſtantiis perſonæ, defectus qui narratur, exiſtimationis quam perſona illa apud homines habet, & ſimilibus, ex quibus ſi grave detrimentum prudentis arbitrio famæ infertur, detractio erit gravis: ſin minus, erit levis.

Item contumelia in ſe levis, poteſt eſſe gravis reſpectu perſonæ, cui infertur, ut ſi ſit ſuperior, pater &c. Imò ſemper mortalis eſt, quoties fit ex animo graviter dedecorandi vel contriſtandi proximum: nam ſola voluntas gravis mali proximo creandi ſine juſta cauſa eſt mortalis. Econtra ſi convicium abſolutè ac in ſe grave ſit, ſed propter vilem perſonarum conditionem, aut morem patrium loquendi, grave eſſe non cenſeatur, veniale eſſe docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas ac viros infimæ ſortis, cum certis conviciis ac contumeliis apud plebejos uſitatis ſe laceſſunt; quia honor vilium perſonarum his injuriis non cenſetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe niſi ſit intentio graviter lædendi vel contriſtandi, nam hæc mortalis eſt.

Hinc 1. mortaliter peccat qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel abſque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat cauſam talis læſionis, advertens, vel advertere debens probabiliter ex eo dicto, vel facto tale damnum inferri. *Navarr.*

2. Narratio defectus venialis plerumque eſt ſolùm venialis; quia non ſolet graviter lædere famam proximi, cùm etiam juſti ſine culpa veniali non vivant. *In multis enim offendimus omnes*, Jacob. 3. Eſt tamen mortale dicere de quibuſdam perſonis in munere, vel ſtatu majorem perfectionem exigente conſtitutis, v. gr. Epiſcopo, Religioſo &c. quòd habet conſuetudinem alicujus peccati venialis, v. g. quòd ſæpe plus juſto bibat, ſit vanus &c. Nam in talibus id cenſetur magni momenti, & eorum fama multùm inde imminuitur, & ideò deſpiciuntur.

3. Quamvis poſſit eſſe ſolùm veniale, referre aut exprobrare defectus naturales & involuntarios, ut ingenii, corporis, fortunæ, cùm hi defectus non ſint culpabiles; tamen mortale eſt, ſi fama vel honor inde graviter lædatur, vel ſi proximus graviter contemnendus ſit, viliorque apud alios reddatur; ut ſi extra caſus exceptos de viro honoratò, qui habetur nobilis, dicas eſſe ignobilem, ejus parentes poenam infamantem ſubjiſſe; item ſi inde grave damnum alteri ſequatur; vel ſi in faciem exprobretur conviciandi cauſa, etiam vili perſonæ, quæ gravem inde moerorem patiatur. Nam mortale eſt ſine juſta cauſa contriſtare graviter proximum, vel grave damnum ei ferre. Ideò per ſe mortale eſt narrare defectum occultum natalium, v. gr. ſi dicas de aliquo eum eſſe illegitimum: nam hoc vilitat hominem, idque moleſtiùs ferre ſolent homines, quàm ſi de illis referatur grave peccatum.

4. *Ex Navarro*, detractio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia quàm venialia comprehendentibus fit, ut ſi dicas aliquem eſſe avarum, iracundum &c. mortalis eſt, quando cum damno notabili, aut magno ejus periculo fit, aut coram talibus, qui probabiliter exiſtimari poſſunt tam maculas mortales quam veniales concepturi; ſi de ſolis venialibus vel de ſola naturæ propenſio-

ne verba fieri admoneátur: nam alioqui graviter læditur fama.

5. Peccant mortaliter, qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, ſed ſolùm in genere dicit, ſe de illo aliquid ſcire, quod nemo de illo facilè ſuſpicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret, ſi diceretur; item ſi dicas, illum non eſſe eum, qui communiter habetur &c. Tunc enim graviter læditur fama proximi, & ſæpè gravius, quam ſi gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obſcuro loquendi modo grave aliquid, imò ſæpè longè deteriora latere auditores intelligunt vel ſuſpicantur; quàm fortè reipſa ſint.

6. Quando ratione conditionis perſonæ, peccatum aliquod mortale non cenſetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non eſt mortalis: ut ſi de milite narres eum duellum commiſiſſe; vel referas ea delicta de perſonis, quas ſcis de illis publicè jactare.

7. Irriſio, quæ eſt ſpecies contumeliæ, mortalis eſt quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur ſine cauſa juſta grave peccatum, ac defectus infamis, vel deriſus graviter contriſtatur aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur ſine cauſa juſta. *Aliquem illudere vel irridere eſt eum omninò parvipendere, & eum tam vilem æſtimare, ut de ejus malo non ſit curandum, ſed ſit quaſi pro ludo habendum. Et ſic deriſio eſt peccatum mortale .... & tantò gravius, quanto major reverentia debetur perſonæ, quæ illuditur*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 75. art. 2.

Reſp. 4. Eſt mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando perſonam, ſed ſolùm communitatem ex qua eſt, quando communitas inde gravem infamiam paſſura eſt, ut monaſterium, capitulum &c. Item ſi de aliqua communitate in genere detrahas, verbi gratia, ſi dicas de communitate religioſa nullam ibi eſſe diſciplinam, aut de civitate eam eſſe plenam adulteris, uſurariis &c. graviter peccas, niſi hæc infamia ſit publica ubi hoc dicis. Quia tunc gravis infamia injuſtè infertur illi communitati, & ſic manet obligatio eam reparandi. Nam quamvis congregatio regularium reipſa non maculetur ex unius hominis nequitia, ſicut nec Apoſtolorum collegium ex ſcelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præſertim ſimplices & imperfectos.

Reſp. 5. Eſt mortale detrahere in re gravi apud unicam perſonam & ſub ſecreto, licet putetur non revelatura. *Eſt communis ſententia, teſte Delugo.* Quia tunc injuſtè infertur proximo grave damnum ablatione bonæ exiſtimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo quis apud ſe unum ſpoliat alterum bona exiſtimatione; perinde enim proximo nocetur, ſive in propria ſive in aliena mente ingeneretur de eo prava opinio. Et verò diffamatio apud unicum eſt res per ſe concitativa gravis moleſtiæ ac doloris, ut patet ex difficultate, quam ordinariè homo habet in aperiendo crimine ſoli confeſſario, quamvis ſciat hoc ſibi ſalutare eſſe. Unde vix eſt vir honeſtus, qui naturaliter non ferat moleſtiùs bonæ famæ amiſſionem apud unum virum gravem, quàm jacturam ſummæ notabilis pecuniæ.

Reſp. 6. Eſt mortale imponere alteri culpas veniales falſas, vel veras ſed occultas detegere, aut defectus naturales falſos, quando inde patitur damnum notabile, vel impeditur à conſecutione boni notabilis, vel officii aut beneficii quo dignus eſt, ſi hoc prævideri poteſt, aut eo animo deteguntur; & eſt obligatio hæc damna cum fama reſtituendi, ex cap. ult. *de injur.* Quia tunc injuſtè datur cauſa damni gravis & jacturæ boni notabilis. Sic Navarrus ait, ſe noſſe virum inſignem & probum ab adipiſcendo egregio quodam munere impeditum per culpas veniales vanitatis & iracundiæ falsò ei impoſitas.

Quæſt. IV. *An contumelia & detractio differant ſpecie?*

Reſp. Affirm. Quia per illas proximus diverſo modo & in diverſis ſpecie bonis injuſtè læditur. Imò peccata contumeliæ poſſunt inter ſe ſpecie differre, ſicut & peccata detractionis, pro diverſitate ſpecifica objectorum: ſic injuſta revelatio adulterii ſpecie differt ab injuſta manifeſtatione furti. Unde qui uno ſermone de eodem dicit, eum commiſiſſe furtum, adulterium, & homicidium, triplex ſpecie peccatum detractionis admittit; & qui eumdem contumelioſè compellat furem, adulterum & homicidam, tria peccata contumeliæ admittit ſpecie diſtincta. *Azor.* Nam peccata ſumunt ſpeciem ab objecto; unde ſpecie diverſa ſunt, ſi habeant objecta ſpecie moraliter diverſa.

Quæſt. V. *An & quando auditor detractoris peccat mortaliter?*

Reſp. 1. Hortari, incitare alterum ad inchoan-

choandam, vel continuandam gravem detractionem, v. gr. approbando exteriùs dicta, addendo de ſuo, item ſcienter præbendo occaſionem detrahendi, v. gr. interrogando de aliorum defectibus, ſignificando id ſibi gratum fore &c. ex communi ſententia, eſt mortale tum contra charitatem ratione ſcandali, & inductionis ad peccatum; tum contra juſtitiam. Quia talis eſt cauſa moralis detractionis injuſtæ, aut ſaltem ei moraliter cooperatur, & ſic tenetur ad reſtitutionem in defectum detractoris. *Si aliquis detractiones audiat abſque reſiſtentia, videtur detractori conſentire: unde fit particeps peccati ejus. Et ſi quidem inducat eum ad detrahendum, vel ſaltem placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur; non minùs peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit, detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, non facilè dixerim*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 72. art. 4.

Reſpond. 2. Auditor, qui lætatur detractione gravi, licet non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, nec exteriùs ſibi placere ſignificet, ex communi ſententia peccat mortaliter tum contra charitatem, quia lætatur gravi damno proximi; tum affectu contra juſtitiam, quia gaudet de actu injuſto: nam *digni ſunt morte non ſolùm qui mala faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus*, ad Roman. 1. Non tenetur tamen ad reſtitutionem, quia non eſt cauſa damni; peccatum enim contra juſtitiam non parit obligationem reſtitutionis, niſi ex eo ſecutum ſit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, ſed ſolùm ex charitate, non ex officio, ut ſuppono.

Reſp. 3. Auditor detractionis gravis, licèt ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat ex curioſitate, ſecundùm communem ſententiam peccat mortaliter contra charitatem, non impediendo dum impedire poteſt, aut non obſiſtendo, niſi prudenter putet monitionem ſuam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde ac non impediens furem bona proximi auferentem, cùm poteſt impedire. Quia ſecundùm omnes, teſte Delugo, ex lege charitatis quiſque graviter tenetur impedire grave damnum, ſi ſine gravi incommodo, ſeu damno proprio poteſt: nam quiſque ex charitate tenetur amare proximum ſicut ſeipſum, & ei facere quod ſibi rationabiliter fieri vellet in ſimili caſu. Hinc illud, Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire*. Et illud Proverb. 24. *Cùm detractoribus non commiſcearis; quoniam repentè conſurget perditio eorum: & ruinam utriuſque quis novit?* Imò juxta Delugo, ſi damnum proximi ſit graviſſimum, & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo.

Porrò cùm auditor detractioni non poteſt reſiſtere, tenetur tamen, ſaltem ſi commodè poteſt diſcedere, vel ſermonem alio avertere, vel faciem triſtiorem oſtendere. Nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut ſaltem minuitur detractoris fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem*. Et tunc ſaltem eſt tacita improbatio peccati, & virtualis correptio. Tenetur autem quiſque damnum proximi, & offenſam Dei impedire, quantum moraliter poteſt.

Reſp. 4. Dum proximo infertur calumnia, cujus falſitatem noſti, teneris ejus falſitatem aperire, ac probare quantum potes. Quia ex charitate teneris impedire grave damnum proximi, quando ſine gravi tuo incommodo potes. Quòd ſi tuum ſilentium in talibus circumſtantiis æquivaleat tacitæ conceſſioni delicti, ſeu defectus falsò impoſiti proximo, ut fit dum ille eſt tibi notiſſimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra juſtitiam. Nam tunc moraliter cenſeris conſentire, & fateri rem ita eſſe ut refertur; & ita facis contra jus, quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacitè; approbetur & confirmetur calumnia ſibi illata; eſtque tunc tacita calumnia, ſeu calumniæ confirmatio & approbatio, contra juſtitiam, obligans ad reſtitutionem. Sic ſi quis Romæ de tuo concive tibi notiſſimo coram te dicat, eum eſſe ignobilem, ſpurium, injuſtum &c. & ipſe contrarium ſciens taceas: eo ipſo videris conſentire, & fateri ita eſſe. *Delugo*.

Reſp. 5. Si ſuperior ſubditum detrahentem famæ alterius etiam non ſubditi, non impediat nec coerceat, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem famæ, in defectum ſubditi. *Ita Leſſius, Delugo, & alii*. Quia ſuperior tenetur ex officio, ideoque ex juſtitia ſubditos ſuos corrigere, à peccato cohibere, & impedire ne alios injuſte lædant, unde ſi non impedit cùm poteſt, meritò cenſetur cauſa injuſta damni. Quod ſi ſubditus abſente ſuperiore detrahat, tunc

tunc ſuperior ex officio tenetur cogere ſubditum ut reſtituat famam; nam tenetur ex officio compellere ſubditum, ne perſeveret in injuria alteri inferenda: perſeverat autem in injuria, eamque continuat ſubditus, qui non reſtituit famam à ſe læſam, cum poteſt. Hinc patet, dominus, Prælatus &c. tenentur ex juſtitia impedire detractiones, & cogere ſubditos detrahentes ad reſtitutionem.

Dixi etiam *Prælatus*, ſeu ſuperior regularium: quia prælatus eſt etiam caput politicum ſuorum ſubditorum: quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, ſicut dominus tenetur gubernare ſuos ſervos & curare ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui eſt caput politicum, tribuuntur & imputantur damna à ſubditis illata, ſi non impediat. *Ita Delugo*. Et à fortiori quivis ſuperior ac prælatus tenetur ex juſtitia impedire ſubditum detrahentem alteri ſuo ſubdito: nam ex officio & juſtitia tenetur ab omni damno ſubditos ſuos tueri, ſi poſſit: quia non ſolùm eſt rector ſuorum ſubditorum, ſed etiam judex & cuſtos, qui ex ſuo munere, ideoque ex juſtitia tenetur impedire damna ſuorum ſubditorum.

Nota. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera ſed occulta ſine cauſa juſta pandentem legere, perinde ac audire detractionem: nam crimini authoris libri quodam modo conſentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea quiſque rationabiliter vellet, ut liber contra ejus famam injuſtè ſcriptus, à nemine legeretur.

Quæſt. VI. *An audita, lecta, vel alia qualibet referens abſque aſſeveratione peccat?*

Reſp. 1. Qui audita vel lecta refert eo modo, vel nominatis iis authoribus, ut audientes meritò poſſint induci ad opinandum, vel ſuſpicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. Quia eſt cauſa injuſta gravis damni ſeu mali proximi, nempe malæ opinionis, vel ſuſpicionis: nam dat aliis ſufficientem cauſam malè opinandi, hoc ipſo quod eo modo refert audita, ut alii meritò inducantur ad malè opinandum.

Reſp. 2. Qui audita refert ſine cauſa coram iis, quos probabile eſt credituros ex ſola levitate vel malitia, quamvis non eo modo referat, ut meritò credi poſſent; peccat mortaliter non ſolùm contra charitatem, ex qua quiſque tenetur impedire damnum proximi ſaltem cum facilè poteſt, ſed etiam contra juſtitiam, & ſic tenetur ad reſtitutionem, ſaltem ſi non ſint publica. Nam rectè cenſetur cauſa injuſta gravis damni, cum ſine juſta cauſa ponat id, ex quo probabiliter prævidet ſecuturum grave damnum proximi; & proximus habet jus, ne in tali circumſtantia, ſeu cum ſuæ infamiæ periculo audita referantur.

Præterea talis eſt cauſa, ut alii peccatum proximi norint, ideoque eſt cauſa, ut fama alterius apud tales amittatur. Idem dic, ſi ex ejus narratione gravis mali ſuſpicio auditoribus veriſimiliter ſuboritura ſit, ut vulgò ſaltem accidit, ob infirmitatem hominum, qui facilius mala, quam bona de proximo opinantur. Talis enim ſuſpicio eſt grave malum ſaltem reſpectu perſonæ honeſtæ.

Reſp. 3. Qui audita refert eo modo; in iis circumſtantiis, ubi conſtet auditores non eſſe credituros, nec ullum eſſe periculum infamiæ, neque malæ ſuſpicionis, aut dubitationis de probitate proximi (quod raro contingit) non peccat mortaliter, imò nec venialiter, ſi adſit juſta cauſa referendi, quia tunc nullum damnum nec periculum damni creat.

Quæſt. VII. *An crimen proximi quod publicum eſt in aliquo loco, licet detegere in alio, ubi ignoratur, vel in eodem?*

Nota 1. Crimen dicitur publicum ſeu notorium tripliciter. 1. Publicitate juris; dum de eo conſtat per publicam judicis ſententiam, vel per confeſſionem rei, aut convictionem in judicio, ſeu legitimum teſtium teſtimonium. 2. Publicitate facti, cum in loco publico coram multis patratum eſt, ita ut nulla tergiverſatione celari poſſit, nec ullo juris ſuffragio excuſari. 3. Publicitate famæ, quando fama criminis ex ſufficientibus indiciis orta pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot perſonas de communitate, ut ſpectatis circumſtantiis, impoſſibile ſit moraliter, quin perveniat ad notitiam majoris partis communitatis, ſeu civitatis, pagi, parœciæ, collegii, vel monaſterii.

Nota. Crimen notum majori parti unius communitatis particularis, v. gr. collegii, monaſterii, non cenſetur publicum abſolutè & reſpectu omnium, ſed ſolùm reſpectivè ad illam communitatem, v. g. collegium, monaſterium &c. Quare ſi notum ſit ſolùm collegio, aut monaſterio, non cenſetur publicum extra illud, nec ſine injuſtitia poteſt narrari iis, qui non ſunt de illo. Quia talis publi-

publicitas non eſt abſoluta, ſed reſtricta ad illos cum quibus monaſterium communicat in regula & regimine. Sic peccata ſolùm publica inter domeſticos non poſſunt narrari iis, qui non ſunt de familia. Item peccata publica in religione aliqua non poſſunt revelari externis: nam religioſus infamis tantùm apud ſuos, retinet jus ad famam apud externos. Item ſi in vicinia dumtaxat notum ſit crimen, eſt contra juſtitiam illud revelare aliis partibus amplæ civitatis, vel locis in quibus criminoſus famam hactenus illæſam retinet. Ita Layman dicens hanc eſſe communem doctrinam.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, non eſt contra juſtitiam revelare in quovis loco crimen alicubi notum per ſententiam judicis publicè denuntiatam, in qua nominetur reus. Quia per hanc ſententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: nam judex habet jus ſpoliandi abſolutè reum fama, ſicut & vita, in vindictam publicam criminis; & reipſa ſpoliare intendit, quando eum publicè condemnat, ut cæteris ubique ſit in exemplum & terrorem; datque omnibus facultatem illud divulgandi; & ideò nocentes patiuntur in media luce & coram populo.

Delictum tamen in una religione publicum etiam per ſententiam judicis regularis, injuſtè extra eam revelaretur. Quia ex mente ferentis ſententiam ipſa non eſt lata pro publica notitia aliorum, ſed ſolùm pro privata ſuorum ſubditorum, alioqui bono communi religionis pernicioſa eſſet.

Reſp. 2. Eſt mortale contra charitatem, crimen alterius alicubi publicum, etiam per ſententiam publicam judicis, detegere ſine juſta cauſa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, ſi auctor criminis erat ibi bonæ famæ. *Ita Leſſius aſſerens hanc eſſe fere communem ſententiam.* Quia proximo infertur ſine juſta cauſa grave malum graviter contriſtativum, nempe infamia, quod ipſe detegens nollet rationabiliter ſibi fieri in pari caſu, contra illud, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Nec refert, quod ille jus ad famam jam amiſerit; nam illam abſque injuria & fraude adhuc poſſidebat, & poſſeſſurus erat in eo loco. Si tamen fama communis crimen ſic publicum brevi erat perlatura in locum ubi revelâſti, non peccas mortaliter contra charitatem, illud antea aperiendo: quia fama brevi juſtè deſtruenda non magni æſtimatur, nec proinde illius damnum cenſetur magnum.

Dico, *juſtè*, nam qui crimen, quod injuſtè divulgandum erat, prior divulgat, peccat mortaliter, & tenetur compenſare damna; ſicuti is qui prior incendit domum, prævidens injuſtè brevi incendendam ab aliis. Nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione, quæ contraheretur ab aliis, & quæ neceſſariò annexa eſt injuriæ damnoſæ.

Reſp. 3. Si crimen quantumvis publicum non ſit verum, eſt mortale contra juſtitiam illud neſcienti aperire. *Ita Layman, Delugo & alii.* Quia innocens per infamationem injuſtam licet publicam, non amittit jus ad famam: nam jus illud fundatur in carentia criminis, vel ignorantia publica veri criminis; ac proinde non poteſt ſine injuria diffamatio ejus ad plures propagari. Et verò innocentem infamare, etiam apud unum, per ſe malum injuſtum eſt, atque mendacium pernicioſum.

Reſp. 4. Eſt mortale contra juſtitiam, crimen verum, ſed ſolùm notum per confeſſionem rei in judicio, vel teſtium teſtimonium, divulgare in loco, ubi nondum de eo publicè infamatus eſt. *Eſt communis ſententia, teſte Layman.* Quia reus adhuc retinet jus ad famam, cum nondum eo in pœnam ſit privatus per auctoritatem publicam; & nondum crimen publicum eſt in ordine ad populum; ſed illis duobus modis dicitur notorium ſolùm in ordine ad judicem, ut ab eo condemnari poſſit. Quare nequidem in eo loco licet illud divulgare, niſi ibi jam infamia de illo laboret, ut ſæpè contingit.

Reſp. 5. Juxta multos mortale eſt contra juſtitiam, crimen verum in uno loco publicum ſola publicitate facti vel famæ, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrian. Tolet. Sot. Rebell. Valentia, Molina, & alii.* Quia auctor criminis alibi illæſam habet famam, & per talem notitiam non amiſit jus ad famam in aliis locis; neque enim ille cenſetur famam abjeciſſe reſpectivè ad alia loca; neque jure ad illam privatus eſt per authoritatem publicam in pœnam criminis. Fatentur tamen licere ob bonum publicum referre in hiſtoriis delicta publica defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publicè geſtarum habeatur, tum ut homines timore infamiæ perpetuò duraturæ à criminibus deterreantur.

Dixi, *In alio loco.* Nam ex communi ſententia, non eſt contra juſtitiam, neſcientibus revelare crimen alterius in loco, ubi de

eo publicè infamatus eſt. Quia is in illo loco jus ad famam, ſive jus ſecreti amiſit per publicitatem, cui cauſam dedit, committendo crimen in multorum conſpectu, vel dando multis indicia, per quæ crimen multis innoteſcit & divulgatur. Addit Delugo ad bonum publicum expedire, quod unuſquiſque ab aliis cognoſcatur, qualis revera publicè eſt. Neque etiam hæc revelatio mortalis eſt contra charitatem, quia ex ea non ſequitur grave damnum proximo, cùm ibi jam ſit publicè infamatus: nec poteſt rationabiliter id multùm moleſtè ferre, cùm famam ipſe ſuam in eo loco abjeciſſe cenſeatur, crimen publice committendo.

Quòd ſi crimen verum factum ſit injuſtè publicum, ut ſi cùm eſſet ſecretum, aliqui pluribus illud revelarint, Delugo negat peccare contra juſtitiam eum, qui illud aliis ejuſdem loci neſcientibus detegit. Quia tunc ſolùm eſt contra juſtitiam manifeſtatio criminis, quando jus habet proximus ne infametur, ejuſmodi autem jus nullum habet in prædicto caſu; nam totum jus proximi fundatur, vel in carentia talis criminis, vel in eo quòd ſit occultum; uterque enim hic titulus dat jus: prior quidem abſolutè & univerſaliter, poſterior vero ſaltem ut non narretur abſque neceſſitate: utroque autem titulo ceſſante, nullum manet jus. Cùm ergo ſive juſtè ſive injuſtè verum crimen factum eſt publicum, ablatum eſt fundamentum totum juris impedientis ne detegatur, cùm & verum ſit, & publicum jam ſit, undecumque publicitas illa provenerit, modò non oriatur ex confeſſione ſacramentali.

Reſp. 6. Si is, qui olim ob ſua crimina infamis fuit, famam honeſtè vivendo recuperavit, mortale eſt contra charitatem illa crimina neſcientibus narrare, vel revocare in memoriam. Quia ſine juſta cauſa ei infertur grave damnum ac malum, quod narrans in ſimili caſu nollet rationabiliter ſibi inferri. Imò eſt contra juſtitiam, ſi crimen non fuit publicum per ſententiam judicis. Quia ſicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur; ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum jure ad illam. *Ita Tolet. Azor, Molina, Reginald. Delugo, Laym. & alii.* A fortiori eſt contra juſtitiam, ſi inde detur occaſio opinandi eum adhuc eſſe improbum, etiamſi per ſententiam juſtè olim infamatus ſit; nam habet jus ad famam illam, quam poſtea bene vivendo ſibi comparavit, & quam juſtè poſſidet.

Item eſt mortale contra juſtitiam; crimen alterius, quod facto vel fama dumtaxat publicum fuit, ſed jam ſola oblivione deletum, narrare neſcientibus, vel reducere in memoriam. Quia talis jus habet ad famam pro tempore, quo crimen ſuum deſiit eſſe publicum: nam per oblivionem reducitur res ad eum ſtatum quem habuit, antequam eſſet publica. Ergo ſicut res antea, dum erat occulta non poterat revelari; ita non poteſt, quando redit ad priorem ſtatum, & rurſus induit naturam rei occultæ. *Ita Delugo*, qui excipit crimen publicum per ſententiam publicam; quia facultas illud divulgandi orta ex ſententia publica adhuc irrevocata, perſeverat donec publica auctoritate infamia tollatur. Sed ſaltem id erit contra charitatem.

Quæſt. VIII. *An eum, qui uno aut altero crimine infamis eſt, liceat de aliis infamare?*

Reſp. 1. Si illa alia crimina ſint ordinariè conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum eſt, ita ut non cenſeatur notabiliter augere infamiam, non eſt peccatum ſaltem mortale, illa detegere iis, qui jam principale norunt. Quia non cenſetur nova infamia ſaltem gravis inferri, aut prior graviter augeri: ut ſi narres de ebrioſo publico, eum non rectè curare rem familiarem, rixari cum uxore &c. De fornicario publico, quod ſcripſerit litteras amatorias &c.

Dixi, *graviore*. Nam mortale eſt contra juſtitiam, aperire crimen atrox ei, qui novit minus grave licet ejuſdem ſpeciei, v. g. Si dicas Paulum ſurripuiſſe mille nummos, cùm alter ſciat eum tres ſolùm furatum eſſe: quia tunc graviter & injuſtè augetur ejus infamia.

Imo poteſt eſſe gravis injuria, detegere peccata ejuſdem ſpeciei multiplicata; ut ſi ſemel aliqua fœmina adulterium notorium commiſit, non ideo poſtea licebit aliud ejuſdem adulterium occultum patefacere: nam relapſus multùm auget infamiam. *Delugo.*

Reſp. 2. Si crimina illa non ſint connexa, ex communi ſententia eſt mortale contra juſtitiam illa detegere, præſertim ſi ſint alterius generis. Quia graviter & injuſtè læderetur ejus fama, ſive injuſtè inferretur ei nova infamia gravis: nam qui infamis eſt in uno genere vitii, non idcirco cenſetur infamis in omnibus aliis vitiis: diverſorum enim vitiorum diverſa eſt infamia, & alia major, alia minor. Quare qui amiſit jus ad famam in una virtute, non ideò jus amiſit

ad

ad famam in altera virtute. Sic poteſt quis haberi ebrioſus, & tamen eſſe & haberi juſtus in contractibus, fidelis uxori &c. Fama quippe non eſt quid ſimplex & indiviſibile, ſed conſtat diverſis quaſi partibus, quarum una poteſt haberi ſine alia. Quare ſicut poteſt quis habere unam partem famæ, licet non habeat alias; ita poteſt retinere jus ad unam partem famæ, licet non retineat ad alias.

Hinc eſt contra juſtitiam, furis capite damnati adulterium occultum prodere &c.

Notat Delugo, totum hoc deſumendum eſſe ex damno novo, quod circa famam fit; an judicio prudentum ſit grave, vel leve.

Quæſt. IX. *An licet aliquando revelare crimen occultum alterius?*

Nota. Certum eſt id numquam licere, ſi crimen innotuit ſolum per confeſſionem ſacramentalem, vel ſi talis revelatio cedit in detrimentum publicum. Sed extra hos caſus.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, revelatio criminis occulti fieri poteſt & debet, quando neceſſaria eſt ad avertendum grave damnum communitati, aut privato innocenti impendens, ſive ſpirituale, ſive temporale. Quia nocens non habet jus retinendi famam cum gravi damno, quod inde alteri injuſtè obveniret: nam bonum commune & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et charitas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, cùm impediri poteſt; nec alter tunc cenſetur rationabiliter invitus, cum adſit juſta cauſa, ob quam debeat famæ ſuæ jacturam pati. Ob eamdem rationem idem tibi licet, ſi hoc neceſſarium ſit ad avertendum tuum grave damnum injuſtum, etiam temporale.

Manifeſtatio autem criminis occulti alterius non eſt detractio, niſi cùm eſt inordinata. Sed quæ fit ob juſtam & rationabilem cauſam & ſine animo nocendi, eſt ordinata: nam detractio formalis, quæ ſemper intrinſece mala eſt, ſolum fit, cùm proximi defectus aut crimen revelatur, vel ſine juſta cauſa, vel ex intentione illum infamandi. Imo ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 70. artic. 1. ad 2. homo tenetur manifeſtare ea, quæ ſibi ſub ſecreto commiſſa ſunt: *Si pertinent ad corruptionem multitudinis ſpiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus perſonæ*.

Hinc quando agitur de officio, beneficio eccleſiaſtico conferendo, de matrimonio contrahendo, de religione ſuſcipienda, potes & debes occulta impedimenta, incapacitatem vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum meritò timetur, detegere iis, ad quos id ſpectat, ſed non pluribus; & illi tenentur ſic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non aſſumat Petrum, nihil aliud initio allegans, quam quod ei non convenit, ſed poſtea dicere eſſe furacem, ſi amicus perſiſtat velle eum aſſumere, niſi cauſam repellendi norit. Item licet monere alterum, ut vitet conſortium hominis, quem certo noſti eſſe corruptis moribus, ne ipſe pervertatur; vel ut ſibi caveat ab homine injuriis dedito. Sic Apoſt. 2. ad Timot. 4. monet: *Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit ..... quem & tu devita*.

Item talis revelatio fieri debet, cùm neceſſaria eſt ab bonum ſpirituale delinquentis, ut ſi fiat ſuperiori, parentibus, ſervato quantum opus eſt ordine fraternæ correctionis: quia bonum ſpirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Baſil. in reg. brev. reſp. ad interrog.* 5.

Reſp. 2. Licet injuriam ſibi ab alio factam referre ad petendum conſilium neceſſarium, non nominata perſona, niſi ad conſilium opus ſit, modo non pluribus referatur, quam neceſſe ſit: quia tunc injurians non eſt rationabiliter invitus; & læſus habet jus, conſilium neceſſarium in injuriis acceptis quærendi. Non tamen licet ad ſolatium præciſe ſeu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam ſibi factam, nominata perſona: quia iniquum eſt gravem infamiam proximo inferre ſine juſta & gravi cauſa, quale non eſt ſolatium illud, quod non eſt bonum tanti momenti, nec neceſſarium, cum verum ſolatium poſſit ſine infamatione proximi obtineri, ſcilicet confugiendo ad Deum, qui eſt *Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra*. 2. ad Cor. 1. Et vero ſi non licet furari pro ſolatio ſuæ gravis miſeriæ: cur liceret detrahere pro ſolatio doloris?

Reſp. 3. Si quis fictis virtutibus, vel ſimulata peritia famam ſibi comparavit, licet aperire hanc ſimulationem, ſi ea vergat in alicujus damnum grave: ut ſi quis ſimulet, ſe peritum medicum, advocatum &c. & conſtet non eſſe talem. Quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno vel periculo. Quod ſi ſimulatio virtutis vel doctrinæ nemini nocere poſſit, eſt contra juſtitiam eam detegere: nam quamdiu hypocritæ malitia eſt occulta & nemini nocet, jus habet ne poſitivè exiſtimetur malus: detegendo autem hypocriſim, facis ut poſitivè exiſtimetur malus.

Quæſt. X.

Quæſt. X. *An eſt mortale detrahere defuncto in re gravi?*

Reſp. Affirm. Etiamſi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes.* Quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines; & cenſetur etiam poſt mortem poſſidere famam ſuam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo, infertur ei grave damnum injuſtum; fama enim etiam poſt mortem magni æſtimatur ab hominibus, & ideo ejus intuitu res maximè arduas aggrediuntur. Hinc illud, Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri pretioſi & magni.*

Quare eſt obligatio reſtituendi famam defuncto ſive ante, ſive poſt ejus mortem injuſtè læſam. Nam injuſta ademptio boni proximi obligat ad reſtitutionem. Nec hanc remittere poteſt hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injuſtè patitur.

Quæſt. XI. *An licet ſe ipſum infamare?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, laudabile eſt, ſe ipſum infamare, veritatem aperiendo ſine ſcandalo, vitæ periculo, & aliorum injuria aut damno, ad coërcendam ſuperbiam ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandum Chriſti opprobria; ut fecerunt quidam Sancti. Quia homo eſt dominus ſuæ famæ, & honeſtè eam bono majori poſtponit. Si id faciat ſine juſta cauſa, erit per ſe loquendo venialis culpa, quia eſt quædam inordinatio & prodigalitas. Non eſt tamen per ſe mortalis; quia nec eſt contra juſtitiam, cum homo ſit dominus ſuæ famæ; nec contra charitatem, quia charitas non obligat ad bona temporalia externa comparanda vel conſervanda, niſi quatenus ſunt neceſſaria ad bona ſpiritualia, vel ad vitam temporalem noſtram aut proximi conſervandam.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, eſt mortale contra charitatem ſeipſum infamare, aut cum ſcandalo proximi, vel etiam proprio, ut ſi inde fias ad peccandum effrænatior; aut cum periculo vitæ propriæ, ut ſi dicas te violaſſe thorum alterius: nam eſt mortale dare alteri occaſionem graviter peccandi, & prodigere id, cujus dominium non habes: Item ſi infamia tua impediat, ne poſſis prodeſſe proximo, cui ex ſola charitate prodeſſe teneris.

Imò eſt etiam contra juſtitiam, ſi propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem religioſum, ſi ſit religioſus; quia cum fama tua ſit connexa cum fama aliorum, non poteſt lædi fama tua, quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent, ne ſua fama ſpolientur ſine gravi & juſta cauſa, quod jus tunc violas. Item ſi fama tua ſit neceſſaria ad bene & utiliter gubernandos alios, ut ſi ſis epiſcopus, parochus, prælatus &c. Nam ex juſtitia teneris nihil facere quod impediat, ne rectè & utiliter aliis munus tuum exequaris: cum tenearis ex juſtitia illud rectè & utiliter aliis obire.

Quæſt. XII. *An licet contumeliam illatam repellere?*

Reſp. Sic reſpondet S. Thom. 2. 2. quæſt. 72. art. 3. *Dicendum quod ſicut patientia neceſſaria eſt in his quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, ſunt in præparationem animi habenda, ſicut Auguſtin. lib. de Sermone Domini in monte exponens illud præceptum Domini: Si quis percuſſerit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut ſcilicet homo ſit paratus hoc facere, ſi opus fuerit: non tamen hoc ſemper tenetur facere actu; quia nec ipſe Dominus hoc fecit, ſed cum ſuſcepit alapam, dixit: Quid me cædis? Et ideò etiam circa verba contumelioſa, quæ contra nos dicuntur, eſt idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, ſi expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maximè propter duo. Primo quidem propter bonum ejus qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet ſecundum illud* Proverb. 26. Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur. *Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

Quæſt. XIII. *An & quomodo reſtituenda eſt fama?*

Reſp. 1. Eſt obligatio juſtitiæ ex genere ſuo gravis reſtituendi famam injuſtè læſam; ſive imponendo falſum crimen, ſive detegendo ſine juſta cauſa verum, ſed occultum defectum vel crimen. *Ita omnes.* Quia tunc illata eſt vera injuria damnoſa, quæ proinde tolli ac reſarciri debet; jus enim, quod quiſque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum, ſed occultum, & jam nemini nociturum nequit, niſi per authoritatem publicam. Adde quod bonum commune exigat, ut defectus vel crimina occulta non detegantur ſine neceſſitate aliqua: alias læderetur pax ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frænum vitandi poſtea alia cri-

crimina, quod eſt famæ bonæ conſervatio, & quo ſublato in deſperationem & quodvis flagitium facile ruit humana fragilitas.

Reſp. 2. Fama injuſtè ablata reſtitui debet integrè apud eos omnes, apud quos ablata fuit. Nam juſtitia exigit, ut damnum injuſtè illatum reſarciatur integrè, & fiat reſtitutio ad æqualitatem; alioqui injuſtitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc qui publicè infamavit, tenetur famam publicè reſtituere. *Reſtitutio* (inquit S. Thom. 2. 2. quæſt. 62. artic. 2.) *eſt actus juſtitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate conſiſtit. Et ideo reſtituere importat redditionem illius rei, quæ injuſtè ablata eſt. Cum ergo conſervare juſtitiam ſit de neceſſitate ſalutis, conſequens eſt, quod reſtituere id quod injuſtè ablatum eſt alicui, ſit de neceſſitate ſalutis.*

Reſp. 3. Qui alium infamavit, falſum crimen imponendo, ex communi ſententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam, ut falſa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus apertè ſignificare voce, vel ſcripto ſi neceſſe ſit, ſe falſum dixiſſe, aut etiam mentitum eſſe ſi opus ſit, adhibito etiam juramento & teſtibus, ſi aliter non putentur credituri, quamvis idcirco ipſe ſit infamandus. Quia tenetur efficaciter reſarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id neceſſaria; & ſuæ culpæ imputare debet, quod ſibi impoſuerit tale onus.

Quia autem verum alterius crimen, vel defectum injuſtè revelavit, non debet dicere ſe falſum dixiſſe, quia mentiretur; quod numquam licet: neque enim ſunt facienda mala ut eveniant bona; ſed debet apud rudes dicere ſe perperam locutum fuiſſe, talem injuſtè infamaſſe, ei injuriam intuliſſe: apud peritos verò qui ex ejuſmodi locutione magis confirmarentur in opinione admiſſi criminis, debet (quantum fieri poteſt ſine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantum in una virtute amiſit opinionis bonæ, tantum in aliis acquirat, & ſic fiat quædam compenſatio; item eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis poteſt alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & juſtè, puta cum aliquis crimen alterius prodit ordine debito ſervato, & non tenetur ad reſtitutionem famæ. Alio modo falſum dicendo, & injuſtè: & tunc tenetur reſtituere famam, confitendo ſe falſum dixiſſe. Tertio modo verum dicendo, ſed injuſtè, puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad reſtitutionem famæ quantum poteſt, ſine mendacio tamen; utpote quod dicat ſe male dixiſſe, vel quod injuſtè eum diffamaverit.* Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 62. art. 2. ad 2.

Sed qui libro famoſo alterum injuſtè infamavit, tenetur reſtituere famam contrariis ſcriptis, vel publica revocatione: alioqui reſtitutio non eſſet efficax, & proportionata damno.

Reſp. 4. Qui falſum, vel verum crimen alterius injuſtè revelavit, tenetur ex juſtitia reparare famam non ſolum apud eos omnes apud quos eam abſtulit, ſed etiam apud alios omnes, quibus hi poſtea idem retulerunt, ſaltem in eorum defectum, ſi prævidit vel prævidere potuit, eos apud quos detraxit, rem propagaturos. *Eſt communis ſententia.* Quia tunc detractor fuit cauſa injuſta ulterioris infamiæ ſecutæ ex illius injuria, & voluntariæ in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? Imò etiamſi probabilius putaſſet, auditores immediatos audita non relaturos eſſe aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injuſtè occaſionem illi ulteriori infamiæ: nam homines etiam alias prudentes facile data occaſione, ex inconſideratione, vel aliter audita narrant. *Qui autem occaſionem damni dat, damnum videtur dediſſe*, cap. ult. de injur.

Quæſt. XIV. *An qui crimen falſum alteri imponit, vel verum, ſed occultum injuſtè detegit, tenetur omnia alia damna ſive in corpore, ſive in aliis bonis inde ſecuta reſarcire?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis & certa ſententia.* Prob. 1. Ex cap. ultim. de injur. ubi Gregor. XIII. ait: *Si culpa tua datum eſt damnum, vel injuria irrogata, jure ſuper his ſatisfacere te oportet.* 2. Quia eſt obligatio reſarciendi omnia damna ſecuta ex injuria mortali; qui enim hanc intulit, eſt cauſa injuſta damnorum inde ſecutorum: idque verum eſt, etiamſi crimen ſit verum, ſed occultum. Nam qui illud injuſtè manifeſtavit, eſt cauſa moralis injuſta damnorum, hæc enim ſecuta non fuiſſent ſine tali manifeſtatione injuſta criminis.

Hinc qui defectum ſeu crimen, ſive verum ſive falſum injuſtè aperiendo impedivit alterum à conſecutione optimi matrimonii, vel officii, aut beneficii, quo dignus eſt, tenetur ei reſtituere quanti ſpes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, cum injuſtè impe-

impediverit. Quod ſi infamatus ideo privatus ſit officio, vel alio bono quod jam habebat, reſtitui debet valor officii vel talis boni, quia detractor fuit cauſa injuſta jacturæ boni jam acquiſiti. Imò qui proximum in vitæ periculum conjicit, falſum crimen ei affingendo, tenetur ex juſtitia retractare etiam cum propriæ vitæ periculo. Nam in pari cauſa & diſcrimine potior eſt conditio innocentis quam nocentis, qui eſt culpabilis cauſa periculi; & ideo quivis tenetur damnum à ſe alteri injuſtè paratum impedire cum ſuo damno ſaltem pari & paulo majori.

Quæſt. XV. *An tenetur ad reſtitutionem, qui falsò ſed bona fide putans crimen eſſe verum & publicum, illud narravit?*

Reſp. Qui innocentem licet inculpate infamavit etiam correctionis cauſa, ubi primùm errorem ſuum deprehendit, tenetur ex juſtitia famam ejus reſtituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Eſt communis ſententia, teſte Delugo.* Quia 1. juſtitia quemlibet obligat ad curandum, ne ex ſua actione ſequatur damnum aliis ſine juſta cauſa. 2. Tenetur ratione rei acceptæ ſeu famæ ablatæ, ſicut qui bona fide accepit rem alienam, tenetur eam reſtituere ubi primum id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in poteſtate ejus, à quo ablata eſt. Item cauſa fuit damni dati, & eſt in poteſtate ipſius eam auferre, & impedire ne ulterius illud continuetur. 3. Non reſtituendo quodam modo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem à te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc ſi fueris in mora reſtituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud reſarcire. Quia ex illo tempore quo tuum errorem deprehendiſti, & potuiſti ſine tuo gravi incommodo reſtituere, cenſeris cauſa injuſta infamiæ ut perſeverantis, ſeu detentionis famæ, & damnorum ex tua omiſſione injuſta ſecutorum. Præterea qui cauſam damni à ſe poſitam non removet, cenſetur velle effectum, ſeu damnum, quod ex ea ſecuturum novit. Secus ſi infamatus ſine infamatoris culpa patiatur aliquod damnum, antequam infamator errorem ſuum agnoverit: nam tunc non tenetur illud reſarcire, cùm ſit inculpabilis cauſa infamiæ, ideoque & damni inde ſecuti: nemo autem extra contractum aut quaſi contractum, ſeu officium tenetur reſarcire damnum quod ſine culpa ſua voluntaria alteri ſequitur.

Sed quid ſi me narrante de aliquo publicè infamato, auditores alium intelligant?

Reſp. Si periculum fuit ne auditores alium intelligerent, teneris ex juſtitia etiam cum pari damno ad reſtitutionem. Tunc enim meritò cenſeris cauſa moralis infamiæ ex tua narratione ſecutæ. Si non fuit tale periculum, innocentem purgare, ſi potes ſaltem ſine gravi incommodo, teneris, tum ex charitate quæ ſemper exigit, ut grave damnum proximi avertamus, quoties ſine gravi incommodo poſſumus; tum ex juſtitia, quæ obligat ad curandum, ne ex noſtra actione ſequatur aliis damnum ſine juſta cauſa. *Molina, Delugo &c.*

Quæſt. XVI. *An hæres detractoris tenetur ad reſtitutionem famæ à defuncto violatæ?*

Reſp. Neg. Quia hæc obligatio non reſpicit bona ei relicta, ſed eſt merè perſonalis. At tenetur ex juſtitia reſarcire damna realia ex infamia ſecuta. Nam obligatio reſarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris, & hæc bona cum ſuo onere tranſeunt ad hæredem, defuncti perſonam repræſentantem, qui ſicut in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti ſuccedit.

Quæſt. XVII. *Quænam excuſant à reſtitutione famæ?*

Reſp. Excuſat 1. Condonatio valida talis reſtitutionis facta ab eo, cujus infamia non redundat in alios: nam cùm talis ſit dominus ſuæ famæ, poteſt ejus reſtitutionem ſicut aliorum externorum validè condonare. Illicitè tamen condonaret, ſi ejus fama neceſſaria eſſet ad ædificationem proximi, vel ad tollendum ſcandalum, tunc enim peccaret contra charitatem.

In tribus autem caſibus non poteſt validè condonari reſtitutio famæ. 1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneant infamati vel ſuſpecti: quia non potes de aliorum fama diſponere, & cedere jus quod habent, ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur: talis eſt infamia religioſi, quæ redundat in ſuum ordinem &c. 2. Si fama tua neceſſaria ſit ad rectam muneris tui adminiſtrationem, niſi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes. Nam ſubditi habent jus, ut munus tuum erga illos rectè ac utiliter exerceas, ideoque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia ſecuturum eſt damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex juſtitia impedire illud damnum, cùm ei cauſam injuſtè dederit; ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum eſt, niſi tamen aliter amoveatur.

2. Excuſat, ſi fama ſit aliunde recuperata,

puta

puta per ſententiam judicis, vel per rei evidentiam, vel per teſtes, aut aliter. Quia jam ſublatum eſt totum damnum illatum: ergo nihil manet reſarciendum; perinde ac ſi equum tibi ſurreptum caſu recepiſſes. Poteſt tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam ſatisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis; ſed ſi non accuſetur apud judicem, tenetur tantum ad ſatisfaciendum per ſigna doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem ſecundùm conditionem perſonarum, ob mœrorem illatum & infamiam, quam paſſus eſt læſus donec ſublata fuerit, ſi putetur talem ſatisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamia ſecuta, compenſari ſemper debent. Calumniator tamen tenetur ſemper revocare calumniam, non obſtante ſententia judiciaria accuſatum abſolvente; quia per illam ſententiam non ſufficienter reſtituta eſt fama apud omnes: multi enim exiſtimant & exiſtimare poſſunt, accuſatum fuiſſe abſolutum ob defectum probationum criminis, non verò ob ejus falſitatem.

3. Si reſtitutio ſit impoſſibilis, nam nemo tenetur ad impoſſibile, ex reg. jur. in 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractione ſecuta, ut ſi audientes jam antea ſciebant quod narraſti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum ſecutum eſt, ergo nullum eſt reſarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta eſt, aut ſi auditores inducti ſunt ad judicandum malum de proximo, quod antea tantum ſuſpicabantur, teneris ad reſtitutionem; quia tunc fuiſti cauſa injuſta talis incrementi, ſeu damni.

5. Si reſtitutio fieri nequeat ſine periculo vitæ infamatoris, quæ judicio prudentum præſtet famæ infamati. Quia non eſt obligatio reſtituendi cum longe majori damno, ſpectatis omnibus; nec tunc læſus eſt rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato aut aliis damnum grave in ſpiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave ſcandalum, aut grande malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam reſtituere. Nam iſta damna æquivalent, aut etiam præſtant damno vitæ infamatoris. Idem dic, ſi jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel ferè tanti ex circumſtantiis æſtimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quiſque tenetur damnum à ſe illatum reſtituere etiam cum æquali, vel paulo majore detrimento ſuo. A fortiori fieri poteſt, ut quis famam reſtituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxta multos non teneris reſtituere, ſi crimen verum occultum, quod aliis narraſti, fiat alia via juſta publicum publicitate, qua infamatus amiſerit jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum ſit ne reviviſcat: quia tunc infamia jam eſt abolita, ac proinde damnum ſublatum. Sed ſi reviviſcat poſtea, erit tunc obligatio reſtituendi. Si autem periculum ſit, ne aliquando infamia reviviſcat, (ut facilè fieri poteſt, nam homines data occaſione facilè recordantur quæ obliti erant) debet detractor ſatisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imò & dicta revocando, ſi crimen ſit falſum.

Quæſt. XVIII. *An in reſtitutione famæ poteſt fieri compenſatio?*

Reſp. 1. Eſt mortale contra juſtitiam falſum crimen ſive in judicio, ſive extra illud imponere etiam calumniatori ad ſuam juſtitiam, vel famam tuendam. *Eſt communis ſententia teſte Delugo.* Quia 1. eſt medium intrinſecè malum, & prohibitum hac lege. *Non falſum teſtimonium dices*, Matth. 19. eſtque mendacium pernicioſum ac injuſtum in re gravi: nam quiſque habet jus, ne ei ob ullam cauſam falſum crimen effingatur. Hinc Concilium Arelatenſe I. & II. & Matiſcon. I. & alia Concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falſum crimen objiciunt aliis. 2. Innocentius XI. damnavit has propoſitiones. 43. *Quidni non niſi veniale ſit detrahentis auctoritatem magnam ſibi noxiam falſo crimine elicere?* 44. *Probabile eſt non peccare mortaliter, qui imponit falſum crimen alicui ut ſuam juſtitiam defendat: Et ſi hoc non ſit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Reſp. 2. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præciſè ad compenſandam infamiam illatam. *Eſt communis ſententia.* Quia non licet privata auctoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed è contrario benedicentes, quia in hoc vocati eſtis, ut benedictionem hæreditate poſſideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam ſuam à malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & ſequatur eum.* 1. Petr. 3. Eſt autem mera vindicta, quando quis privata auctoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non reſarcitur, ut cùm infamia alterius non tolli tuam infamiam:

ſic

ſic non licet incendere domum ejus qui tuam incendit. Hinc qui ſe mutuò infamantur, tenentur ad reſtituendum ſibi mutuò famam, niſi ſibi mutuo condonent, ut præſumitur, ſi æqualitas ſit in infamia.

Reſp. 3. Si quis te falsò infamet, ex communi ſententia potes aliquem ejus defectum vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus teſtimonium, v. g. quòd antea fuerit deprehenſus in mendacio, perjurio, modo hæc manifeſtatio ſit utilis & neceſſaria ad famæ tuæ defenſionem, nec majorem ei infamiam pariat, quàm ſit ea quam injuſtè parat. Quia 1. quiſque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injuſte adimere; nec ille eſt tunc rationabiliter invitus, cum cogat læſum ad hoc medium neceſſarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium vel proximi: ergo multo magis id potes ad avertendum damnum, quod ipſe criminoſus tibi parat injuſtè inferre.

Illicita tamen eſt defenſio immoderata propriæ famæ, ut ſi majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam eſſet inæqualitas, ideoque injuſtitia reſarcienda.

Quod ſi manifeſtatio alieni criminis non ſit neceſſaria ad famæ tuæ defenſionem, ſive quia potes eam aliter tueri, ut teſtibus, juramento &c. ſive quia hæc revelatio ad tuam defenſionem inutilis eſt; tunc illud detegendo peccas contra juſtitiam, & teneris ad reſtitutionem. Nam ille hebet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non eſt neceſſaria ad infamiam, quam tibi injuſtè infert, amovendam: & ſine juſta cauſa læderetur fama proximi, quod eſt intrinſecè malum: eſſetque mera vindicta. *Sanchez, Molina, Delugo, Leſſius dicens hanc eſſe communiorem ſententiam.*

Reſp. 4. Dum duo ſe mutuò infamarunt, & infamia utriuſque æqualis eſt, ſi unus nolit famam alteri reſtituere, juxta multos alter non tenetur ad reſtitutionem, modo infamia prioris non redundet in alios. *Prob.* 1. Ex cap. ult. *de adulter.* ibi: *Cùm paria crimina compenſatione mutua deleantur.* Quia in rebus temporalibus, quando jura ſunt paria, ſi alter nolit tibi ſervare jus & ſolvere debitum, nec tu teneris præſtare quod ei debes: eſt enim quædam juſta defenſio tui juris, & compenſatio boni tibi debiti. Fama autem eſt bonum temporale, cujus domini ſumus: unde uterque poteſt ob infamationem mutuam alter alteri reſtitutionem famæ condonare. Qui tamen priùs læſiſſet, tenetur ad reſtitutionem talis exceſſus infamiæ, alioquì non reduceretur æqualitas. Item ſi altero volente tibi reſtituere, tu nolis idem ei præſtare, peccas graviter contra juſtitiam; quia es cauſa damni quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

Quæſt. XIX. *An qui infamiam à ſe injuſtè illatam tollere nequit, tenetur pecunia compenſare?*

Reſp. Multi negant, eo quòd bona ſuperioris ordinis nequeant reſtitui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc ſit impotentia reſtituendi. Nam, inquiunt, juſtitia commutativa, quæ æqualitatem ſpectat ac poſtulat, non obligat ad reſtitutionem, niſi res ablata reddi poſſit vel in ſe vel in æquivalenti ſaltem ex parte. Sed fama utpote bonum ſuperioris ordinis ad pecuniam, non poteſt reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam, alioquì bonum inferioris ordinis poſſet tandem per ſui incrementum exæquare ex toto bonum ſuperioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud, Proverb. 21. *Melius eſt nomen bonum, quam divitiæ multæ.* Igitur cum fama ſit ſupra omne pretium, non eſt pretio æſtimabilis, nec compenſabilis.

Alii tamen cum S. Thoma 2. 2. quæſt. 62. art. 2. ad 1. & 2. probabilius docent, talem teneri compenſare pecunia, vel piis ſuffragiis pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter eaſdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ vel membri reſtituti debere. *Vide dicta*, part. 2. cap. 6. quæſt. 6.

Fatetur Leſſius, infamatorem teneri ex quadam æquitate & etiam ex charitate infamiam pecunia compenſare, ſi infamatus ſit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depoſiturus, & infamator ſit dives. Sicuti enim ratione alicujus conjunctionis vel beneficii accepti lex charitatis me magis obligat erga hunc, quam erga alium: ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hoc eſſe obligatio juſtitiæ: nam ex juſtitia depelli debet mœror injuſtè illatus, & in hoc caſu pecunia eſt unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porro conſentiunt omnes, infamatorem, ſi per judicem condemnetur ad ſatisfactionem pecuniariam, teneri ex juſtitia illam præſtare. Quia ſuppoſita tali injuria judex habet jus eum ad talem ſatisfactionem conde-

demnandi in pœnam criminis, & dandi læſo jus ad illam; idque etiamſi fama eſſet recuperata: nam judex poteſt juſta pœna punire delicta etiam poſt damna ſarta. At quiſque tenetur juſtæ ſententiæ parere. Item ſi infamator tranſigat certa pecuniæ ſumma cum infamato, tenetur ex juſtitia eam tradere; nam hoc pactum eſt juſtum, cum infamatus poſſit certa pecunia paciſci, ut cedat jus quod habet ad accuſandum infamatorem, & exigendam ſatisfactionem ac reſtitutionem cum erit poſſibilis. Juſtæ autem conventiones obligant ex juſtitia.

Quæſt. XX. *An honor per contumeliam læſus reſtitui debet, & quomodo?*

Reſp. Qui injuſtè alterius honorem læſit ſive coram aliis, ſive coram ipſo ſolo, ex communi ſententia tenetur ad reſtitutionem. Quia fecit injuriam contra juſtitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem ac mœrorem; quæ per ſatisfactionem tolli debent. Nam ſecundum æſtimationem hominum per contumeliam læditur & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumelia afficis, ejus dignitatem lædis, eamque quantum in te eſt, viliorem reddis.

Item qui cauſam offenſionis dedit proximo, tenetur quantum poteſt ipſum placare, & ſe ei reconciliare, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adverſum te: relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo... Eſto conſentiens adverſario tuo citò &c.*

Quod ſi honor coram aliis læſus ſit, debet apud illos omnes reſtitui, alioquì honor injuſtè ablatus non reſtitueretur ad æqualitatem. Si tamen læſus vindictam ſumpſerit de inhonorante, v. gr. ſi eum percuſſerit, & hic id toleraverit, ſecundum Delugo non requiritur ordinariè ulterius ſatisfactio pro honore, niſi læſus ſit multo ſuperior. Quia pro ſatisfactione videtur acceptare vinditam de ſe ſumptam, & hoc ipſo quod alter viciſſim non vindicat, cenſetur agnoſcere ſuam culpam, & teſtari exiſtimationem de læſo. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios teſtes injuriæ, qui de hac vindicta ſumpta nihil reſcirent.

Reſp. 2. Si ſimul cum contumelia illata ſit infamia, vel ex illa ſequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama reſarciri debet damnum illud, quia lædens eſt illorum cauſa injuſta.

Reſp. 3. Ea adhiberi debet ſatisfactio, quæ prudentum judicio, ſpectatis omnibus circumſtantiis perſonæ lædentis, & læſæ dignitate, injuriæ gravitate &c. ſufficiat ad reparandum honorem violatum: nam injuſtitia obligat ad ſatisfactionem æqualem offenſæ &c.

Varii autem aſſignantur ſatisfaciendi modi, ſcilicet exhibitio externa honoris, amica & honorifica ſalutatio ac compellatio, invitatio ad menſam, locum honorificum ibi dando, ſignificatio doloris, veniæ petitio, & alia ſigna doloris, humiliationis & reverentiæ ergó offenſum &c. Rarò autem ſuperiores tenentur veniam à ſubditis petere, *ne dum nimia ſervatur humilitas, regendi frangatur authoritas*, ait S. Auguſt. epiſt. 109. Sed contumeliam offenſione majoris benevolentiæ & peculiari honore ac favore tollere poſſunt.

Nota. Omiſſio honoris debiti ſuperioribus vel etiam æqualibus, eſt peccatum non ſolum contra obſervantiam, ſed etiam contra juſtitiam, ideoque obligat ad aliquam ſatiſfactionem. Quia hoc debitum rigoroſum eſt, & omiſſio honoris debiti, ubi & quando debetur, eſt inhonoratio ac contumelia interpretativa: nam per illam cenſetur lædi dignitas ſuperioris, & honor æqualis: ut ſi tranſeunte prælato, non aperias caput, cæteris aperientibus, cenſeris eum contumelia afficere.

CAPUT V.

De injuriis in bonis quæ dicuntur fortunæ, & neceſſaria reſtitutione.

NOta. Injuriæ circa bona fortunæ complectuntur omnes damnificationes, ſeu actiones & omiſſiones, quibus damnum in ejuſmodi bonis injuſte alteri infertur, ſive rem ejus uſurpando, recipiendo, detinendo, ſive deſtruendo, ſive deteriorando, ſive exigendo id quod non debetur, ſive non ſolvendo id quod ei debetur ex juſtitia, ſive quovis alio modo. Quæ omnia ſub nomine furti latè ſumpti comprehenduntur, & prohibentur præcepto, *Non furtum facies*. Ex Concil. Colon. & Catech. Romano. *Apertè enim totum ſignificavit quidquid illicitè rerum proximi aufertur*, ait S. Auguſtin. in cap. *Pœnale*. 14. quæſt. 5. Et verò inferre quocumque modo damnum alteri, idem eſt, quod quidpiam ab ipſo auferre. Nam (ut ait Ariſtoteles) damnum quempiam accipere idem

idem eſt, quòd minus habere quàm habere debuit. Quare quæ dicentur de furto ſtrictè ſumpto, applicanda ſunt omnibus aliis modis creandi damni proximo.

Quæſt. I. *Quid eſt furtum & rapina, & quomodo differunt inter ſe?*

Reſp. 1. Furtum ſumitur tripliciter. 1. Latiſſimè pro omni injuſta damnificatione in bonis, ſive commiſſione, ſive omiſſione fiat. 2. Latè pro omni injuſta acceptione rei alienæ, ſive ea ſit fraudulenta ut fit per contractus iniquos, ſive occulta ut fit per furtum ſtrictè dictum, ſive violenta ut fit per rapinam. 3. Strictè, & furtum ſic ſumptum eſt occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino, vel ejus juſto detentore.

Dicitur. 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio & retentio: nam acceptio, & accepti retentio moraliter cenſetur eadem actio: qui enim rem alienam iniquè retinet, licèt eam antea juſtè acceperit, perinde facit ac ſi tunc primò injuſtè acciperet. *Detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione injuſta: & ideo ſub injuſta acceptione intelligitur etiam injuſta detentio*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 66. art. 3. ad 2.

2. *Occulta*, hoc eſt, quæ fit domino neſciente, vel ſaltem quam quis intendit facere domino neſciente, & ſine vi.

3. *Rei*, quo nomine à Theologis intelliguntur non ſolum res corporales & mobiles, ſed etiam res immobiles & jura, ut cenſus, ſervitutes, uſus ac poſſeſſio.

4. *Invito Domino*, ſeu ſine conſenſu domini ſaltem prudenter præſumpto. Nam ſi quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donaturum dominum, ſi peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. §. *de furt.* Si autem id incertum ſit, præſumendus eſt dominus invitus, cùm nullus præſumatur velle ut bona ſua auferantur.

5. *Rationabiliter*. Nam dominus debet eſſe cum ratione invitus: unde qui in extrema neceſſitate accipit occultè ex quibus indiget ad vitam ſervandam, nec aliter poteſt ea habere, non eſt reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, ſeu poſſeſſore. Nam furtum committitur quoties aufertur res invito eo qui eam legitimè poſſidet vel detinet, ut conductore, commodatario &c. Ex l. 10. & 11. §. *de furt.* Quia tunc aufertur uſus, poſſeſſio, vel ſecuritas, quam alter per illam rem habebat.

Reſp. 2. Rapina eſt rei alienæ uſurpatio injuſta & violenta, ſeu facta præſente & invito domino, vel ejus detentore juſto. Specie differt à furto, quia injuſtitiæ furti ſuperaddit aliam injuriæ ſpeciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis ſuis, ſpecies quædam eſt contemptus & contumeliæ. Quare rapina cæteris paribus eſt peccatum gravius furto. Imò fieri poteſt ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licet res ablata ſit materia furti venialis, ut ſi rem exiguam ſuperiori vel perſonæ illuſtri per vim eripias.

Porrò rapinæ reus eſt, qui per metum injuſtè incuſſum aliquid ab altero extorquet: ut ſi publici miniſtri, vel parentes viri aliquid indebitum poſtulent ab aliis, quod rogati ob metum recuſare non audent, eſtque crimen concuſſionis. Nam ipſis interius renitentibus vim inferunt, dum exterius reluctari non audent.

Quæſt. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Reſp. Dividitur in ſimplex, & qualificatum, quod ſcilicet ſecundùm leges eſt dignum majore pœna, quodque quadruplex eſt. Primum eſt ſacrilegium, quod eſt furtum rei ſacræ, vel rei prophanæ in loco ſacro. 2. Eſt Peculatus, quod eſt furtum rei ad fiſcum vel ærarium publicum pertinentis. 3. Plagium, quod eſt ſurreptio ſervi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Abigeatus ſeu abductio alienorum pecorum.

Quæſt. III. *Quale peccatum ſunt furtum, & quævis injuſta damnificatio, & rapina?*

Reſp. Sunt mortalia ex genere ſuo: ita omnes. Conſtat, 1. Ex 1. Corinth. 6. *An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Nolite errare.... Neque fures..... neque rapaces regnum Dei poſſidebunt.* 2. Quia ſine juſta cauſa & auctoritate inferre damnum proximo eſt, tum contra charitatem, tum contra juſtitiam: quæ virtutes obligant ſub mortali in re gravi. *Quàm grave ſcelus furtum ſit, ipſa natura vis & ratio ſatis oſtendit; eſt enim juſtitiæ contrarium, quæ ſuum cuique tribuit*, ait Catechiſmus Concilii Tridentini.

Dixi, *Ex genere ſuo:* quia furtum poteſt eſſe veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum infertur proximo, niſi inde ſequatur aliud malum.

Quæſt. IV. *Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis ſit mortalis?*

Nota 1. Furtum rei levis poteſt eſſe mortale per accidens ratione damni inde ſecuti aut lucri ceſſantis: ut ſi acum fureris ſartori,

tori, qui non poſſit aliam habere, & ideò uno vel pluribus diebus operas ſuas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti ſtrictè dicti, cùm non ſurripias aliquid notabile, ſed peccato damnificationis injuſtæ, & quæ proprio nomine caret: nam per ablationem acus ex cauſa injuſta, cur ſartor damnum grave patiatur: eſt autem mortale contra juſtitiam, creare alteri grave damnum ſine juſta cauſa. 2. Ratione ſcandali, ſi tu ſcias ideo alterum blaſphematurum: nam mortale eſt ſine juſta cauſa facere id, ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione gravis mœroris, quem concipit dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas ſaltem contra charitatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facilè poſſumus; licèt illud irrationabiliter eventurum ſit. Sed hìc quæritur quænam materiæ quantitas per ſe requiratur ad mortale, ſecluſo omni alio.

Nota 2. Quantitas per ſe requiſita ad mortale peccatum in furto & quavis alia damnificatione injuſta, debet eſſe gravis, vel abſolutè, vel reſpectivè: nam ablatio rei leviſſimæ, puta oboli, non poteſt eſſe mortalis per ſe, cùm ſit levis læſio proximi & leve malum. Quantitas autem gravis abſolutè eſt ea, quæ ſecundùm ſe & reſpectu omnium eſt notabilis, & parit utilitatem notabilem: ideoque ejus ablatio privat notabili utilitate, & ſic infert damnum notabile, & conſequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis reſpectivè eſt ea, quæ eſt notabilis relatè ad facultatem, conditionem & indigentiam certarum perſonarum, ſpectatis omnibus circumſtantiis: ſic quantitas aliqua levis reſpectu divitis, cenſetur gravis ac notabilis reſpectu pauperis ratione illius inopiæ. Hinc Marc. 12. Chriſtus ait viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plùs, ſpectata ſcilicet ejus penuria, dediſſe, quàm divites, qui multa præbuerant.

Reſp. Quantitas gravis abſolutè, ideoque ſufficiens ad mortale reſpectu omnium, etiam regum, eſt ea quæ exæquat valorem ſexaginta aſſium ſeu trium librarum. Nam talis ſumma ſecundùm ſe ſpectata, eſt notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis eſt etiam reſpectu regis, ſpectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ ſuſtinenda non parum juvat: ex ea enim rex poteſt uno die decem vel duodecim milites alere, qui vitam ſuam pro illo exponunt, vel unum militem per multos dies. Igitur cùm talis valor in ordine ad uſus humanus ſit magnus in ſe, nec contemnendus, ejus damnum meritò cenſetur magnum abſolutè & reſpectu cujuslibet vel ditiſſimi, quem privat facultate diſponendi de bono ſecundùm ſe notabili, nec parum utili; & ſic talis valoris damnum eſt notabile ſecundùm ſe ac ratione boni ablati. Adde quòd ſi tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occaſio multis illud patrandi; unde ſequeretur graviſſimum damnum principibus. Imò multi doctores minorem quantitatem ad mortale aſſignant etiam reſpectu ditiſſimorum.

Quantitas verò gravis reſpectivè ad conditiones perſonarum & ſufficiens ad mortale, quadruplex eſt; nimirum reſpectu divitis eſt circiter triginta aſſes; reſpectu mediocriter divitis viginti aſſes; reſpectu artificis non pauperis duodecim aſſes, vel quantum ei valet merces operæ diurnæ; reſpectu pauperis ſex aſſes, vel id quod ſingulis ſufficit ad victum diurnum. Nam unaquæque hæc ſumma reſpectu ſingulorum meritò cenſetur notabilis, & ſinguli præſumuntur in his eſſe cum ratione graviter inviti: enim verò talis ſumma eſt reſpectu ſingulorum pretium laboris haud levis, & illis ſufficit ad victum diurnum, & non exiguam ipſis parit utilitatem; atque ejus privatio incommodum non leve. Et verò victus diurnus ſecundùm communem exiſtimationem, eſt quid notabile: ergo quantitas ad eum neceſſaria, eſt etiam notabilis.

Nota. Cùm quantitas materiæ furti mortalis non poſſit mathematicè ſtatui, ſed tantùm moraliter; qui regi ſurriperet ſummam deſignatam excepto uno vel altero aſſe, cenſebitur peccare mortaliter, quia in mortalibus parum pro nihilo reputatur; ac proinde quæ parum diſtant, nihil diſtare cenſentur.

Quæſt. V. *An & quando peccatur mortaliter per minuta furta?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, qui per plura parva furta, uni vel pluribus facta, intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter cum illa intentione: quia volitio furandi rem notabilem, ſeu inferendi damnum notabile, mortalis eſt: nam eſt volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia ſingulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quòd autem fit ex intentione mortali, quamvis in ſe leve ſit, eſt peccatum mor-

mortale : actus enim imperatus à voluntate participat malitiam interioris actus imperantis : nam cum illo conſtituit unum moraliter actum totalem, eſtque illius executio. Suppoſita tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum ſunt furtum mortale : quia manant ab uno eodemque propoſito efficaci, non interrupto & virtualiter permanente. Sed ſi interruptè fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis moraliter mali. Item peccat mortaliter qui rem levem ſemel furatur cum voluntate furandi magnam, ſi ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Reſp. 2. Qui ſæpe minima furatur ſine animo auferendi rem notabilem, ſed tantùm ex occaſione data accipit ſucceſſivè quantitatem notabilem, vel damnum notabile paulatim & ſucceſſivè infert, peccat mortaliter per ultimum furtum vel damnum rei de ſe levis, ubi advertit ſe per illud quantitatem notabilem complere. *Eſt communis ſententia*. Prob. non ſolùm quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis ſententia, ſed etiam ratione ipſius acceptionis, ut docet ſaltem communior. Nam tunc ſcienter accipit uſque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptione notabile damnum infert. 2. Qui vult & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipſo vult damnum notabile proximi, ſed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter. Ergo. Et verò ſi quis decem furtis parvis ſurripuit novem aſſes artifici, & videns, ſi adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave reſpectu illius; certè eo ipſo quòd vult furari & furatur tres aſſes, vult ſaltem interpretativè quantitatem quam ſurripuit, eſſe notabilem; & damnum quod intulit, eſſe grave. Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio licèt de ſe levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus, complet ablationem rei gravis, revera gravis eſt, ac proinde mortalis : ſicut retentio ultimæ partis licèt de ſe levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum complet retentionem gravem, eſt gravis ac mortalis retentio. Itaque licèt levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniuntur tamen ratione materiæ & damni illati : multæ enim leves materiæ & multa levia damna inter ſe moraliter uniuntur, & aliquid grave conflant. Hanc autem totam materiam gravem cenſeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injuſtè retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave conſtituentem: ſicque vis omnes illas ſimul ſumptas; ideoque grave damnum alterius.

Hinc famuli & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem, ſi per plura furta levia etiam circa eſculenta & poculenta, quantitatem ſufficientem ad mortale compleant : quamvis juxta multos requiratur major quantitas in eſculentis & poculentis, quæ ipſimet conſumunt, quàm in iis quæ aliis donant. Idem dic de liberis, licèt circa illos multi requirant majorem quantitatem, quàm circa famulos : quia, inquiunt, parentes ſunt minus inviti.

Imò ſecundùm Rebell. Sanchez, Delugo, Bonac. & alios, quodlibet furtum leve factum poſt completam materiam eſt mortale. Quia toties adeſt voluntas ſaltem implicita augendi prius damnum grave, quod reipſa augetur; & toties completur voluntas habendi materiam gravem, partim retinendo, partim addendo novam : ac proinde quodlibet furtum ſubſequens eſt executio talis pravæ voluntatis.

Reſp. 3. Qui per furta minima quantitatem notabilem implevit, ex communi ſententia tenetur ſub mortali quàm primùm reſtituere : quia alioqui eſſet iniquus detentor rei alienæ, ſeu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi. Hinc Innocent. XI. damnavit hanc propoſitionem : *Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere quod ablatum eſt per pauca furta, quantumcumque ſit magna ſumma totalis.*

Reſp. 4. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera eſt, etiamſi fiant diverſis perſonis, quarum ſingulæ ſeorſim ſumptæ damnum dumtaxat leve patiantur, ita ut 1. quodlibet ejuſmodi furtum cum animo quid notabile acquirendi, ſit mortale. *Ita communiter*. Tum quia graviter & generaliter damnantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus vel menſuris iniquis, licèt ex tali uſu ſæpe leve dumtaxat damnum ſingulis obveniat, Deuteronom. 25. *Non habebis in ſacculo diverſa pondera, majus & minus : nec erit in domo tua modius major & minor.... Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & averſatur omnem injuſtitiam*. Et Proverb. 11. *Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum... & pondus æquum voluntas ejus*. Tum quia quodlibet fit cum voluntate mortali, ſeu peccandi mortaliter : nam mortale eſt velle furari alienum in magna quantitate, cùm hoc gra-

graviter prohibitum ſit, & materia ſit gravis. Præterea hæc ratio damni creandi nocet graviter ſocietati humanæ; unde meritò cenſetur graviter prohibita jure naturali; nam alioqui ſinguli à diverſis poſſent grave damnum accipere, & daretur anſa artes ac labores honeſtos negligendi; nam citra mortale quilibet poſſet diteſcere per minuta illa furta diverſis facta.

2. Licèt plura levia furta ac damna fiant diverſis ſine intentione acquirendi aliquid notabile, ſed tantùm ex occaſione data, tamen ultimum furtum, ſeu damnum de ſe leve, ſed complens quantitatem notabilem eſt mortale. *Ita Turrian. Valentia, Sanchez, & alii multi*. Quia licèt quantitas ſit levis reſpectu ſingulorum, quibus fit furtum, nec proinde ſingulis inferatur grave damnum; eſt tamen notabilis reſpectu communitatis, ſeu multitudinis eorum. Ergo fur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem, vult & infert damnum notabile illius communitati ſeu multitudini eorum; & vult habere & habet alienum in magna quantitate. Et verò multis inferre damnum parvum, perinde eſt, inquit Leſſius, ac ſi uni inferas magnum; nam omnia illa parva ſimul juncta efficiunt unum magnum, quod eſt communitatis, quæ tali ſumma poſſet aliquem notabiliter juvare.

3. Eſt obligatio ſub mortali ſic accepta reſtituendi quamprimùm: nam alioqui injuſtè retineretur res aliena notabilis, & notabile damnum injuſtè illatum continuaretur. Quòd ſi reſtitutio fieri moraliter nequeat ſingulis, quibus ſubtracta eſt res levis, aut illatum leve damnum, vel quia ignorantur ii ſinguli, vel quia executio difficilior eſt, quam res tantilla poſtulet, vel quia periculum eſt infamiæ; tunc reſtitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum, vel in alia pia opera eidem loco utilia; nam hoc videtur conſentaneum juſtæ voluntati illorum. Secùs, ſi quis ſit modus reſtituendi ipſis læſis vel majori illorum parti, ver. gr. vendendo eiſdem civibus poſtea in majori menſura, vel minuendo pretium: quia læſus habet jus ut damnum ſibi reſtituatur, dum reſtitui ei poteſt.

Nota. Secundùm multos ad mortale requiritur major quantitas in furtis parvis, quæ fiunt pluribus, quàm quæ uni: quia damnum diviſum in plures cenſetur minus. Iidem doctores communiter aliquando plus requirunt in furtis levibus ad mortale conſtituendum, quàm in uno furto gravi, quando inter furta illa parva intervallum magnum intercedit. Quia dominus minus graviter cum ratione invitus eſt, & minus damnum cenſetur, quàm ſi ſimul eadem quantitas ſurriperetur. Unde exigunt quantitatem paulò majorem in illis furtis minutis, ut quantitas cenſeatur notabilis in ordine ad conſtituendum mortale, quàm in uno furto gravi. Certè ſi non adeò magnum ſit intervallum, non requiritur ad materiam gravem major quantitas, dum paulatim accipitur, quàm dum ſimul: nam tunc illa ejuſdem eſt æſtimationis, & damnum æquè magnum infertur.

Quæſt. VI. *An quando plures uni per levia furta grave damnum inferunt, ſinguli peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem, licèt ſinguli parum accipiunt?*

Reſp. 1. Si id communi conſilio, vel auxilio, vel concurſu fiat, ſinguli peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem in ſolidum: nam ſinguli conſentiunt in totum damnum, & ad illud totum moraliter cooperantur. Hinc ſi multi milites vineam ingreſſi, communi conſilio vel auxilio notabile damnum inferant, quilibet miles peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem in ſolidum, licèt duos tantùm racemos carpſiſſet.

Reſp. 2. Si id caſu fiat, ita ut alter alterius non ſit conſcius, ſed quilibet ſeorſim, & independenter ab alio leve damnum inferat, ignoretque damnum ab aliis illatum, vel inferendum; tunc nullus peccat mortaliter, & ſinguli tenentur ſolum ſub veniali reſtituere partem damni à ſe illati. Quia tunc ſinguli non ſunt cauſa phyſica aut moralis damni notabilis, nec in illud ullatenus conſentiunt; unde quod damnum notabile ex ſingulorum furtis ſimul ſumptis ſequatur, eſt omninò per accidens & præter intentionem ſingulorum.

Reſp. 3. Si advertant notabile damnum inferendum per minuta furta, & tamen aliquid leve ſinguli accipiant, ſed ſine communi conſilio & auxilio, ita ut nullus ſit alteri ſuo exemplo vel hortatione cauſa furandi, quilibet peccat ſolùm venialiter, & tenetur tantùm ad reſtitutionem levis damni quod infert: quia quilibet non eſt phyſica vel moralis cauſa damni gravis, ſed duntaxat levis. Damnum enim leve per ſuum furtum intulit, & non fuit aliis cauſa nec occaſio furandi, ut ſupponitur; nec conſilio, auxilio, aliave ratione cooperatus eſt moraliter damnis ab aliis illatis. Nec unum furtum ratione ſolius cognitionis aliorum conjungitur moraliter cum illis in ordine ad conſti-

 ſti-

ſtituendum unum damnum grave imputabile ſingulis ; nec quilibet tunc vult interpretativè damnum notabile proximi , ac in illud conſentit. Quia quilibet non cooperatur moraliter gravi damno, & per accidens ac præter cujuſque intentionem eſt , quod ſuum furtum cum aliis grave damnum phyſicè conſtituat.

Quæſt. VII. *An fur acquirat dominium rei furtivæ?*

Reſp. Neg. Si ea diſcerni poſſit à rebus propriis : quia ad transferendum dominium requiritur juſtus titulus, ex l. 31. §. *de acquir. rer. domin.* qui hìc deeſt. Idem dic de uſuris ; quia ex hac lege nunquam nuda traditio transfert dominium, niſi præceſſerit venditio aut juſta cauſa. Cùm autem, inſtit. de rer. diviſ. dicitur, traditione rei transferri dominium, hoc intelligitur de traditione rei cum juſto titulo , qui alibi lege requiritur . At traditio uſurarum eſt ſine juſto titulo ſeu cauſa juſta : nam ratione mutui nihil licet accipere , nec illæ liberaliter ac ſpontè donantur ; ſed ſunt bonum alienum domino invito ac ſine juſto titulo acceptum & retentum , perinde ac pecunia à latrone extorta. Hinc qui bona fide res alienas à fure vel uſurario accepit, tenetur eas reſtituere vero domino , ubi primùm id reſcierit : nam *nemo plùs juris ad alium transferre poteſt , quàm ipſe haberet*. L. 54. §. de reg. jur.

Si autem fur vel uſurarius res furtivas vel uſuras ſuis rebus permiſcuerit, ita ut ab his diſcerni nequeant , & ipſe habeat animum acquirendi ſibi totum cumulum , earum dominium juxta multos acquirit , ex inſtit. de rer. diviſ. & l. 78. §. de ſolut. ibi : *Si alieni nummi inſcio vel invito domino ſoluti ſunt , manent ejus , cujus fuerunt . Si mixti eſſent , ita ut diſcerni non poſſent , ejus fieri qui accepit , in libris Caſſii ſcriptum eſt , ita ut actio domino cum eo qui dediſſet furti competeret*. Sed lex illa non loquitur de mixtione mala fide facta . Et , *inſtitut. loco citato* id relinquitur arbitrio judicis. Illud certum eſt, remanere tunc obligationem reſtituendi earum valorem , & compenſandi omnia damna ob injuriam illata . Ex communi autem ſententia fur & uſurarius fiunt domini pretii accepti ab emente bona fide rem aliquam alienam, ſed cum prædicta obligatione, ex l. 49. §. *de furt.* ibi : *Quod enim ex re furtiva redigitur , furtivum non eſſe nemini dubium eſt . Nummus ergo qui redactus eſt ex pretio rei furtivæ , non eſt furtivus* . Quare ſi hac pecunia fur aliquid emat, v. g. pannum, venditor ſit dominus talis pecuniæ ; nec tenetur illam reſtituere , cùm ſit furis : ſed fur manet obligatus ad reſtitutionem . Imò fur aliquid emens pecunia furtiva , rei emptæ dominium acquirit, ex *l. penult.* Cod. *Si quis alteri vel ſibi &c.* Venditor verò non fit dominus pecuniæ furtivæ , niſi quando illam cum propria miſcuit , ita ut ab illa diſcerni nequeat , l. 78. §. *de ſolut.* Ratio eſt , quia fur non habet dominium rei furtivæ ſicut alter contrahens rei ſuæ : ergo non poteſt illud æquè tranferre . Præterea hoc ita ſtatutum eſt legibus ; nec eſt iniquum , quia pro eo quod rei alienæ venditor ſit dominus pretii , ipſe viciſſim emptori de evictione obligatus manet.

Quæſt. VIII. *An liceat occultè recipere rem ſuam apud alium extantem?*

Reſp. 1. Qui occultè accipit rem ſuam apud alium juſto titulo , v. grat. pignoris , locationis , commodati extantem , peccat contra juſtitiam , & tenetur rem illam reddere , & reſarcire damnum , ſi quod inde evenit. Quia injuſtè alium privat uſu juris, quod in illam rem habebat , ſcilicèt juris ſecuritatem ex ea percipiendi , vel ea utendi . Qui autem rem ſuam apud alium depoſitam furtim accipit, peccat ; quia (ut ait S. Thom. quæſt. 66. art. 5. ad 3.) gravat depoſitarium, & ſic tenetur ad revelandum hoc gravamen , ipſum monendo , vel depoſitum reddendo.

Reſp. 2. Qui occultè accipit rem ſuam apud alium ſine juſto titulo extantem , & quam poteſt alia ratione , puta per judicem recuperare , peccat contra juſtitiam legalem , quia violat juris ordinem. Sed non tenetur ad reſtitutionem , quia res illa ſua eſt , & alter nullum jus in illam habet. Ita Sanctus Thom. 2. 2. quæſt. 66. art. 4. ad 3. ibi : *Qui furtim accipit rem ſuam apud alium injuſtè detentam , peccat quidem , non quia gravet eum , qui detinet ; (& ideò non tenetur ad reſtituendum aliquid , vel ad recompenſandum) ſed peccat contra communem juſtitiam , juris ordine prætermiſſo . Et ideò tenetur Deo ſatisfacere , & dare operam ut ſcandalum proximorum , ſi inde ortum fuerit , ſedetur* . Talis autem non peccaret , ſi alia ratione , nempe petitione , vel judicis auctoritate , vel ſine magnis ſumptibus rem ſuam recuperare non poſſet , modò abſit ſcandalum , & moneatur injuſtus detentor (ſi fieri poteſt) nihil jam debere.

Quæſt. IX. *An uti liceat occulta compenſatione?*

Nota.

Nota. Occulta compenſatio eſt, cùm, inſcio eo qui tibi debet, accipis vel retines privata auctoritate ex ejus bonis ea, quæ tibi certo debet ex juſtitia.

Reſp. 1. Non licet officialibus reip. opificibus, operariis, famulis & ancillis &c. aliquid ſurripere, eo quod putent ſtipendium, de quo convenerunt, eſſe juſto minus. Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem. *Famuli & famulæ domeſticæ poſſunt occultè heris ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario, quod acceperunt*. 2. Numquam licita eſt compenſatio, niſi debitum ſit certum, quod hìc non contingit. 3. Agerent contra pactum: nam conſenſerunt in pretium minus. 4. Nihil eis debetur ex juſtitia ratione laboris & operarum, niſi pretium, de quo conventum eſt, licèt ſit infimum, ex Matth. 20. *Non facio tibi injuriam: nonnè ex denario convenisti mecum?* Quòd ſi conſtaret pretium illud, de quo convenerunt, eſſe minus infimo, tamen fieri poteſt ut illorum opera non ſit magis utilis domino, qui illos noluiſſet acceptare ſub majore pretio. An autem hoc ita ſe habeat, non ipſorum, ſed domini eſt judicare. 5. Non invenerunt alios, qui plus dare voluerint. Ergo illud eſt juſtum pretium: nam juſtum pretium eſt illud, quod communiter homines ſolvunt: non enim plus valet res vel opera, quàm id quod communiter pro ipſo inveniri poteſt. Denique ſi id liceret, aperiretur via innumeris furtis: nam iſti ſibi facilè perſuaderent ſtipendia eſſe juſto minora: eſſentque judices & executores in propria cauſa etiam dubia ac incerta. Hinc ſartores peccant contra juſtitiam, ſi retineant fragmenta panni, fila ſerica &c. ut ſic compenſent ſibi mercedem, quam putant ſatis magnam non ſolvi, & tenentur ad reſtitutionem. Idem de aliis, qui laborant in materia aliena.

Reſp. 2. Concurrentibus certis conditionibus licita eſt occulta compenſatio: *Eſt communis ſententia*. Quia jure naturali cuique licet indemnem ſe ſervare citra alterius injuriam. In occulta autem compenſatione licita nemini fit injuria: nam occulta compenſatio neque eſt contra juſtitiam commutativam, cùm nulla injuria inferatur debitori nolenti ſolvere: ipſe enim ex juſtitia tenetur tantumdem dare, & creditor accipit id quod ex juſtitia ſuum eſſe debet: eſtque juſta defenſio ab injuria, qua creditorem continuò vexat debitor, injuſtè retinendo id, quod ei ex juſtitia debet. Ergo debitor non poteſt eſſe rationabiliter invitus quoad ſubſtantiam; ſed nec quoad modum, quia creditorem excuſat neceſſitas, & impotentia aliter accipiendi ſolutionem. Neque eſt contra juſtitiam legalem & publicam poteſtatem; nam ſupponitur judex vel nolle vel non poſſe rem debitam creditori adjudicare.

Conditiones autem neceſſariæ ad licitam compenſationem hæ ſunt.

1. Ut certum ſit, rem illam nunc actu debitam eſſe ex juſtitia. Nam ſi id incertum eſſet, non liceret quidquam ſurripere: quia in dubio & in caſu incerto melior eſt conditio poſſidentis; & iniquum eſt pro debito incerto certam ſolutionem propria auctoritate ſumere, atque exponere ſe periculo accipiendi rem alienam ſibi non debitam. Neque id licet, ſi res non eſſet debita ex juſtitia, ſed ſolùm ex gratitudine; quia debitum ex gratitudine non eſt rigoroſum, nec ullum parit jus ad rem, nec eſt circa aliquid determinatum, ſed pendens ex libera voluntate alterius. Defectus hujus conditionis continet peccatum injuſtitiæ obligans ad reſtitutionem, quia tunc fit injuria cum damno.

2. Ut creditor non poſſit rem ſuam vel ſibi debitam alia ratione, puta petitione, vel per judicem obtinere, ſaltem ſine gravi detrimento vel incommodo. Alioqui fieret injuria publicæ poteſtati, & peccaretur contra ordinem debitum à jure conſtitutum juxta l. unic. Cod. *Nequis in ſua cauſa*, ibi: *Generali lege decernimus, neminem ſibi eſſe judicem, vel jus ſibi dicere debere*. Solus tamen defectus hujus conditionis non obligat ad reſtitutionem: quia debitori non eſt illatum damnum, cùm (ut ſupponitur) non plus acceptum ſit ex ejus bonis, quàm certo debitum erat ex juſtitia. *Ita S. Antoninus*.

3. Ut creditor non accipiat rem debitoris depoſitam apud ſe, vel ſibi commodatam, ex l. 11. *Cod. depoſ.* & l. ultim. Cod. *Commodat.* & ex cap. ultim. de depoſ. ubi Gregorius IX. ait: *Sanè depoſitori licuit, pro voluntate ſua depoſitum revocare, contra quod compenſationi, vel deductioni locus non fuit: ut contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minimè referatur, licèt compenſatio admittatur in aliis, ſi cauſa ex qua poſtulatur, ſit liquida*. Ratio eſt, quia fieret contra fidelitatem & obligationem depoſiti vel commodati, quod maximam fidem poſtulat, & contra conventionem ſaltem tacitam reſtituendi rem domino.

4. Ut accipiatur res in eadem ſpecie, ſi fieri

fieri poteſt : alioqui debitoris res ſine neceſſitate & ejus conſenſu , ac proinde injuſtè permutaretur.

5. Ut fiat ſine periculo ſcandali , & infamiæ propriæ vel proximi , vel damni tertii , qui putaretur furatus , & cogeretur reſtituere . Nam quamvis hoc damnum ſequeretur per accidens , tenemur tamen ex charitate impedire grave malum proximi , quoties poſſumus ſine noſtro gravi damno.

6. Ut fiat ſine injuria tertii , qualis eſſet , ſi acciperetur res alteri commodata , locata , oppignorata , vel apud eum depoſita , Nam iſte tertius habet jus , rem illam ad ſuum uſum vel ſecuritatem detinendi , aut cuſtodiendi . Item ſi bona omnia eſsent hypotecata aliis : nam hi habent jus ex iis ſolutionem accipiendi cum detrimento aliorum . Vel etiamſi non eſsent hypothecata , ſed non ſufficerent aliis debitis ſolvendis , non potes integram ſolutionem recipere , niſi hypothecam , vel privilegium habeas : nam alioquì non habes jus ad integram ſolutionem cum damno aliorum , ſed ſolùm pro rata , cùm alii creditores æque jus habeant ad bona debitoris , quod jus violas , ſi ex integro debitum recipias ; nam aufers aliis id , quod pro rata perciperent . His adde , ut facta compenſatione , debitor , ſi fieri moraliter poteſt , moneatur nihil jam debere , tum ne permaneat in peccato , exiſtimando ſe teneri debitum ſolvere ; tum ne ipſa , vel ejus hæredes cogantur iterum ſolvere tuis hæredibus . Quod ſi voluerit poſtea ſolvere , non debet accipi iterata ſolutio , vel ſi nequeat ſine infamia recuſari , occultè ſtatim reſtitui debet.

Cùm autem rariſſimè omnes iſtæ conditiones concurrant , rariſſimè licita eſse poteſt compenſatio occulta . Quamvis autem ſit illicita , non tamen obligat ad reſtitutionem , niſi quando injuſtè illatum eſt damnum alteri.

Quæſt. X. *An liceat in gravi vel extrema neceſſitate aliena ſurripere?*

Reſp. 1. Non licet in neceſſitate tantum gravi alienum ſurripere . *Prob.* Ex cap. 3. de furt. *Si quis propter neceſſitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria , veſtem , vel pecus ; pœniteat hebdomadas tres* . 2. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem : *Permiſſum eſt furari , non ſolùm in extrema , ſed etiam in gravi neceſſitate* . Neque jure naturali , neque gentium id permittitur , cùm in ſola extrema neceſſitatè bona ſint communia . Imò id debuit jure naturali prohiberi : nam ſi liceret , pateret via innumeris furtis cum magno ſocietatis humanæ detrimento , ac perturbatione reip. nec homines ſatis abſtinerent ab otio , inertia , vel dilapidatione bonorum.

Reſp. 2. In extrema neceſſitate licet accipere rem alienam , neceſsariam ad vitæ ſuæ vel ſuorum conſervationem . *Eſt communis ſententia* . Quia in extrema neceſſitate omnia ſunt communia ſaltem quoad uſum . Nam quiſque habet jus naturale & obligationem conſervandi vitam ſuam ac ſuorum per media ordinaria ad hoc ex ſe ordinata , & à Deo auctore naturæ omnibus conceſsa : qualia ſunt bona externa , quorum proinde diviſio & proprietas fieri non potuit , niſi ſervato aliis jure utendi illis in extrema neceſſitate.

In tali neceſſitate *etiam poteſt aliquis occultè rem alienam accipere , ut ſubveniat proximo ſic indigenti* , ita S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 7. ad 3. ſi nempe ex propriis bonis nequeat illi ſubvenire . Tunc enim ſurripiens eſt veluti inſtrumentum indigentis . Præterea cùm quiſque teneatur diligere proximum ſicut ſeipſum , poteſt & debet ei ſubvenire eo modo , quo ſibi licitè poſset & vellet opitulari in eadem neceſſitate.

Neutrum tamen licet , 1. Si dominus rei ſit , vel foret in pari neceſſitate . *Ita omnes* . Nam *in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis* , reg. jur. 2. niſi probabilis ſpes ſit , poſse te convenienti modo petendo obtinere id quo indiges : quia cùm propria per donationem habere potes , ſine neceſſitate alienum ſurriperes. Putat tamen Leſſius, in hoc caſu peccare ſolùm veniàliter non petendo , eo quod non peccetur quoad rem ipſam , ſed ſolùm quoad modum , & dominus debeat eſse contentus quoad ſubſtantiam.

Qui autem rem alienam etiam magni momenti clam in extrema neceſſitate ſurripuit , ſecundùm multos non tenetur reſtituere , quando commoda facultas aderit . Quia omnia tunc ſunt communia ſimpliciter & abſolutè , cùm bona ad vitæ conſervationem à Deo hominibus omnibus conceſsa ſint . Unde S. Thom. ad 2. ait : *Per talem neceſſitatem efficitur ſuum id , quod aliquis accipit ad ſuſtentandam propriam vitam* . Teneris tamen reſtituere id , quod mutuo accepiſti , vel emiſti , & in extrema neceſſitate conſumpſiſti . Quia conſumpſiſti rem propriam acquiſitam per contractum obligantem ad reddendum æquivalens ; & ideo quando res illa , tibi , qui es dominus , actu perit , non alteri , qui fuit , ſed jam non eſt ejus dominus .

Quare

Quare obligatio, quam per contractum contraxiſti, per ſupervenientem neceſſitatem fuit ſolùm ſuſpenſa, non extincta. Idem dic, ſi res in neceſſitate accepta perduret hac tranſacta; ex cap. *Quid.* 1. q. 7. Sic qui equum alterius abſtulit, ut fuga vitæ conſulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evaſit: quia indigebat ſolùm uſu equi, non ejus proprietate. Item qui magnam pecuniæ ſummam in extrema neceſſitate ſurripuit, tenetur ea tranſacta reſiduum reſtituere, quia ceſſante tali neceſſitate ceſſat jus ex ea ortum, quod eſt ſolum ad vitæ neceſſaria. Item ſi non ſis ſimpliciter & abſolutè pauper, ſed habeas alibi bona, teneris reſtituere, quod extra patriam in extrema neceſſitate ſurripuiſti; quia non licet alienum ſurripere, niſi eo modo, quo extrema neceſſitas urget. At neceſſitas non eſt ſimplex & abſoluta: ergo non poteſt quidquam ſumere niſi ſub conditione reſtituendi. Præterea non habes plus juris ad capiendam rem alterius, quàm hic habeat obligationis eam dandi tibi: at tenetur ſolùm eam tibi mutuare, cùm non ſis ſimpliciter pauper.

Quæſt. XI. *Quandonam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, uxor peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere viro vel ejus hæredibus ſi aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel propriis viri ſurripiat aut impendat invito rationabiliter marito. Quia injuria cum damno infert marito: nam is ſolus in ſuum commodum habet adminiſtrationem dotis, & bonorum communium, quæ ſcilicèt conferuntur initio, vel acquiruntur tempore matrimonii, & proprietatem mediæ partis horum, ut conſtat ex jure: dominium verò omnium bonorum propriorum, id eſt, quæ ipſe ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit eſſe communia. Uxor tamen, ſecundùm communem ſententiam, poteſt de bonis communibus, & fructibus dotalibus accipere quantum opus eſt ad ſuam ſuſtentationem, ad quamcumque familiæ neceſſitatem, ſi maritus ea deneget, cùm dare poſſit; vel ad eleemoſynas moderatas faciendas ſecundùm conſuetudinem piarum mulierum ejuſdem conditionis & facultatis, niſi vir ſufficientes largiatur; vel ad avertendum damnum familiæ aut mariti, ut fecit Abigail. 1. *Reg. cap.* 25. Item ſi maritus ſit prodigus, poteſt uxor ſubtrahere bona neceſſaria ad alendam familiam, & educandos ac collocandos liberos ſecundùm ſuum ſtatum. Nam in his omnibus maritus non eſt rationabiliter invitus, cùm ſpeciali jure teneatur iſta præſtare, & familiam ac uxorem ſuſtentare convenienter ſuo ſtatui, & ſpectatis facultatibus utriuſque. Vir enim debet uxori tanquam ſociæ, familiæque matri decentem ſuſtentationem pro qualitate ſtatus & quantitate facultatum utriuſque; & ideo uxor dedit ei dotem, & inſuper præſtat ſubſidium atque operas ſuas.

Poteſt etiam uxor ex bonis dotalibus & communibus, ſi non habeat alia, nec vir dare velit, accipere quantum opus eſt ad ſuppeditandam ſuſtentationem neceſſariam patri indigenti, vel matri, vel proli propriæ indigenti, ſi quam habet ex alio matrimonio, modo remaneant neceſſaria marito & ejus familiæ. Quia ipſa tenetur illis ſubvenire, & iſti jus ſpeciale ab ea petendi alimenta habent, nec vir poteſt rationabiliter id inique ferre. Omnia tamen ſic tradita tenetur probabiliter uxor referre in ſuam partem, dum partitio fiet cum hæredibus viri; quia injuſtè de alieno ſubveniret, cùm habeat propria. Alii tamen cenſent, uxorem ad hoc non teneri: quia ea lege cenſentur matrimonia contrahi, ut onera & debita realia quæ ſuperveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, filiorum, uxoris cenſetur eſſe inopia ipſiuſmet uxoris, cui maritus tenetur ſubvenire.

Reſp. 2. Maritus peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere uxori, vel ejus hæredibus. Si diſſipet ejus dotem, cùm dotis proprietas ſit penes uxorem; vel accipiat aut impediat bona paraphernalia, id eſt, ea bona quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit eſſe communia, ſed ſibi reſervavit: nam uxor habet illorum omnium plenum dominium & adminiſtrationem, nec proinde vir habet jus ullum de iis diſponendi. Idem dic de bonis ſibi à marito vel à quovis alio donatis, ut de illis liberè diſponat.

2. Si bona communia notabili quantitate, invita uxore prodigè donet, vel in uſus malos aut vanos impendat: nam licet horum adminiſtratio ſit penes maritum, tamen proprietas mediæ partis illorum ad uxorem jure communi pertinet; ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipſius, ipſa rationabiliter invita, profundens. Unde ſoluto matrimonio, tenetur maritus, vel ejus hæredes ad reſtituendum uxori, vel ejus hæredibus. *Ita Leſſius, Sanchez, & alii multi.*

Quæſt. XII. *An liberi peccant, & tenentur ad reſtitutionem, ſurripiendo bona parentum?*

Reſp. Liberi qui ſurripiunt vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis quorum dominium vel uſumfructum pater habet, peccant mortaliter, & tenentur reſtituere Parentibus, vel cohæredibus. *Eſt communis ſententia*, & conſtat. 1. Ex Proverb. 28. *Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt*. Ergo peccat mortaliter. 2. Quia accipiunt rem alienam notabilem invito domino: neque enim habent jus ullum diſponendi de bonis parentum viventium. Nam *quamvis filiusfamilias ſit hæres, non tamen eſt adhuc dominus rerum, & ideo dare non poteſt*, ait S. Thom. in 4. diſt. 15. q. 2. art. 5. q. 2. ad 1. Quare Catech. Roman. ait furti reos eſſe filios & uxores, qui à parentibus & viris pecunias ſurripiunt.

Idem dic ſi filius contra voluntatem parentis in uſus vanos vel illicitos, ut in compotationes, commeſſationes, ludum &c. expendat ſummam notabilem ex iis pecuniis, quas parens ei ad honeſtos tantùm uſus præfinitos dedit, puta ad emendum libros, veſtes &c. quia parens non intendit illi pecunias donare abſolutè ac ſimpliciter, ſed tantùm cum reſtrictione ad uſus à ſe determinatos. Unde filius non habet jus de illis diſponendi, niſi ad tales uſus: pater enim non plus juris ei confert, quàm intendit conferre. *Ita Leſſius, Navarr. &c.*

Hinc ſi filius habeat bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, tenetur ex illis reſtituere: ſi non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in ſuam partem quod ſurripuit, niſi conſtet hoc tantundem ſurripuiſſe, vel niſi pater expreſsè aut tacitè condonavit.

Quæſt. XIII. *An ſi filiusfamilias plus cæteris fratribus prò patre laboret, & aliquid ultra ſuam ſuſtentationem ex labore ſuo ac induſtria lucretur, poteſt ex tali lucro pretium operarum ſuarum ſubtrahere, patre inſcio?*

Reſp. Nihil poteſt ſibi aſſumere, ſi parentes egeant ejus obſequio: quia filius ex pietate debet ejuſmodi obſequia utrique parenti indigenti. Quòd ſi parentes non egeant ejus obſequio, & plus lucretur, quàm impendat, juxta multos poteſt operæ ſtipendium petere, ſicut poteſt alteri locare operas, ex l. 10. §. *de obſeq.* ibi: *Pietatem liberi parentibus, non operas debent*. Quòd ſi nihil petat, nihil poteſt clam ſurripere. Quia tunc cenſetur gratis laborare; & alioqui ſi petiviſſet, pater potuiſſet eum repellere, & ejus locò accipere alium, qui gratis aut viliore pretio aut melius ſerviviſſet. Ergo cùm pater non contraxerit cum filio, ei non debet ſalarium; præſertim cùm non ſit conſuetudo, ut talis filius ſalarium à patre exigat. Præterea etiamſi deberetur illi ſalarium, non ei licet ſurripere patre vivo, quia illud lucrum recenſetur inter bona adventitia, quorum poſſeſſio & uſusfructus pertinent ad patrem donec filius emancipetur.

Multi tamen contra multos docent, in tali caſu filiumfamilias qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, ſed quam ex metu patrem offendendi petere non auſus eſt, poſſe retinere aliquid ſuo labori congruens, quod patre mortuo ex bonis ſurripuit, deductis ſuſtentatione & uſufructu. Quia, inquiunt, filius non debet eſſe deterioris conditionis quàm extraneus, cui ejuſmodi merces deberetur; neque tenetur pro patre non indigente gratis laborare. Et licèt in foro externo cenſeatur gratis laboraſſe, cùm nullam pactionem inierit; tamen hæc præſumptio non habet locum in foro interno, cùm ille ſemper habuerit voluntatem contrariam. *Ita Barthol. Decius, Navarr. Leſſius, Cabaſſ. &c.* Sed hoc eſt incertum. Quare non ei licet ſalarium occultè compenſare: nam occulta compenſatio non eſt licita, niſi ubi jus certum.

Quæſt. XIV. *An qui rem furtivam emit, tenetur illam reſtituere domino?*

Reſp. 1. Qui rem furtivam emit mala fide, ſciens, vel dubitans eſſe furtivam, tenetur eam reſtituere ſi habeat, vel ejus pretium in defectum furis, ſi non habeat, nec poſſit recuperare. *Eſt communis ſententia*. Quia injuſtitiam commiſit, rem alienam mala fide ſibi accipiendo contra voluntatem domini: unde tenetur ratione injuſtæ acceptionis. Nec poteſt à domino exigere pretium furi datum, ſed jacturam illam malitiæ ſuæ ac imprudentiæ imputare debet, ex Tob. 2. *Videte, ne fortè furtivus ſit, reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.*

Reſp. 2. Qui rem alienam à fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi domino, tenetur quidem illam reſtituere cum fructibus perceptis, ſed poteſt à domino exigere pretium furi datum, & impenſas ad eam emendam ac conſervandam factas, & dominus tenetur id totum ei rependere.

Eſt

Eſt communis ſententia. Quia ille rem domini utiliter geſſit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo æquitas exigit, ut ei rependatur quidquid de ſuo ad hoc impendit, quòd ſi magno, vel ferè æquali pretio emit cum tali intentione, dominus tenetur ſolùm reddere, quantum judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Reſp. 3. Qui rem furtivam emit bona fide, neſciens nec dubitans eſſe furtivam, tenetur eam reſtituere domino etiam non repetenti; nec poteſt reddere furi ut pretium datum recipiat, niſi certò ſciat ab eo rem domino reſtitutum iri. *Ita Major*, *Covarruvias*, *Medina*, *Sotus*, *Azor*, *Molina*, *Layman*, *& alii multi contra multos*. Quia 1. dominus habet jus, ut ſua ſibi res reſtituatur à quocumque ejus poſſeſſore, non obſtante jactura pretii: nam ea non obſtante dominus poteſt per ſe immediatè à quovis poſſeſſore rem ſuam recipere ac vindicare, l. 3. Cod. *de rei vindic.* & dominus nihil juris circa talem rem amiſit, perinde ac ſi à fure donata fuiſſet. Dominium enim rei alienæ non transfertur niſi per legem, aut judicis ſententiam, vel per domini voluntatem, ex l. 11. §. de regul. jur. *Id quod noſtrum eſt*, *ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt*. Ergo poſſidens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere domino. Et verò perinde eſſe videtur, ſive dominus rem ſuam repetat, ſive ob facti ignorantiam non repetat: nam ignorantia jus ipſi ſuum non adimit. 2. Si fur non inveniretur, vel ſi obiiſſet, juxta omnes, res furtiva deberet reddi domino, nec poteſt exigi pretium datum; quia nempe eſt aliena. At ex eo quod reperiri latro poſſit, idem dominus nullum jus amittit. 3. Tradens rem alienam furi non reſtituturo, cooperaris iniquæ illius detentioni, & poſitivè concurris ad privandum dominum propria re. 4. Res cum omnibus ſuis conditionibus, & melioramentis ad dominum pertinet. Cùm ergo jam ſit in ſtatu ſecuritatis apud emptorem, & hic ſtatus ſpectet ad rem ipſam, ſitque quoddam melioramentum extrinſecum rei, ad dominum pertinet. 5. Non licet rem alienam à periculo ereptam in illud reducere, v. g. non licet rem alienam ab incendio extractam in ignem projicere. His adde textum Tob. 2. ſup. cit. qui ſupponit rem bona fide emptam eſſe.

Nec poteſt emptor pretium furi datum à Domino repetere, ex l. 2. Cod. *de furt.* ibi: *In civilem rem*, (id eſt contra jus, ut ait gloſſa,) *deſideratis*, *ut agnitas res furtivas non priùs reddatis*, *quàm pretium ſolutum fuerit à dominis*. Nam qui emit à fure, nullum habuit jus in re empta, niſi quod à fure potuit transferri: At nullum jus potuit à fure transferri, cùm fur nullum habuerit, ex reg. jur. 79. in 6. & l. 54. §. de diverſ. reg. *Nemo plus juris ad alium transferre poteſt*, *quàm ipſe haberet*. Ergo emptor nihil poteſt exigere pro re illa, in quam jus nullum habet; ſed damnum, quod inde patitur, fortuito caſui imputare debet, perinde ac ſi pecuniam adulterinam accepiſſet, vel aliquid caſu amiſiſſet. Si tamen ſciret furem reſtiturum rem domino, poſſet ei reddere ut pretium datum recuperaret: nam tunc dominus non eſt rationabiliter invitus. Imò fur habet jus rem repetendi reddito pretio ut eam reſtituat.

Obj. 1. Qui furi rem emptam reddit, is non ponit rem illam in pejore ſtatu quàm erat ante emptionem. Ergo non facit injuriam domino.

Reſp. Neg. conſeq. Nam rem privat ſtatu intermedio meliore, quem acquiſiverat.

Inſt. Hic ſtatus non provenit ex ipſâ re, ſed ex libera voluntate ementis. *Reſp.* Undecumque proveniat hic ſtatus, ſpectat ad rem, proindeque ad dominum rei. Sic res ex incendio erepta ab altero non poteſt ab eodem in idem periculum injici. Ergo dominus jus habet, ut res ſua in illo ſtatu meliore, ſeu ſecùriore relinquatur.

Obj. 2. In jure datur actio furi, per quam poſſit rem repoſcere. *Reſp.* Non datur talis actio, niſi quia prudenter judicatur velle rem domino reſtituere, quod leges illæ præſumunt.

Reſp. 4. Si emptor bonæ fidei rem furtivam bona fide conſumpſit, aut ſi illa apud eum caſu vel culpa periit, non tenetur ejus pretium reſtituere domino, niſi quatenus ejus pretio vel ea factus eſt ditior, ex l. 23. *de petit. hæred.* quia fuit poſſeſſor bonæ fidei, ſecluſa lege poſitiva aliud ſtatuente.

Reſp. 5. Si quis rem furtivam bona fide emptam revendiderit, & poſtea compareat dominus, primus emptor tenetur reſcindere contractum, pretium ſecundo emptori reddere, & rem ipſam furtivam reſtituere domino. *Ita Sotus*, *Azor*, *Valentia*, *De Lugo*, *& alii*. Quia 1. Venditor ex vi contractus tenetur ſervare emptorem indemnem ab omni lite, moleſtia & ſumptu circa rem venditam, nec poteſt eum ad alium ablegare, ex l. 11. §. *de evict.* alioquin eſſet

max-

inæqualitas, ideoque injuſtitia: nam cùm accipiat pretium certum ac ſecurum, cujus dominium in eum transfertur, tradere debet emptori rem ſecuram, cujus quoque dominium in eum transferatur: quam rem ſi non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2. Error dedit cauſam contractui, nec emptor voluit tradere pretium niſi pro re, cujus dominium in ipſum pariter verè transferretur. Quare venditor non ſatisfacit cedendo actionem, quam habet contra eum, à quo prius eam emit; hoc enim non eſt, eum indemnem ſervare, ſed cogere ad ſumptus & moleſtias, ex l. 11. §. *de act. empt.*

Quòd ſi comparente domino, ſecundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum domino rei reſtituere, niſi illud quod ex revenditione ſine induſtria propria lucratus eſt, vel niſi rem dono accepiſſet. Quia cùm domino teneatur ſolùm ratione rei acceptæ & jam rem alienam non poſſideat, nec habere queat, tenetur ſolùm reſtituere, quatenus ex ea factus eſt ditior. Et aliunde leges ſtatuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti, non tamen ipſius rei, lib. 49. §. *de furt.*

Quæſt. XV. *An qui paſcit, vel ligna cædit contra juſtam prohibitionem, tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui paſcit, vel ligna cædit in loco alicujus privati, vel in loco communitatis ſuæ, ſed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra juſtitiam pro ratione rei ablatæ, & damni illati, quod ſæpè multò pluris eſt, quàm res ſuccisa valeat; & tenetur ad reſtitutionem. *Ita Sot. Leſſius, & alii.* Quia violat jus alienum cum damno: nam herbæ & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad dominum fundi, qui poteſt ea locare & vendere.

Licet tamen, herbis & frugibus collectis, mittere oves ad paſcendum herbam naſcentem, quam dominus agri non eſt venditurus, nec ex ea utilitatem percepturus, nec ſuo gregi deſtinaturus. Quia tunc non aufertur alienum invito domino, ſed tacitè conſentiente; & ita fert conſuetudo recepta.

Reſp. 2. Qui in loco communitatis ſuæ paſcit, vel ligna cædit contra juſtam prohibitionem, peccat, & tenetur reſtituere communitati, ſi magnum damnum inferat. *Ita Delugo, Valentia, & alii.* Quia aufert alienum invito domino, injuſtè minuit portionem aliorum. Enimverò ſi pecuniæ ad communitatem ſuam pertinentis & ſingulis ejus membris diſtribuendæ ſummam notabilem ſurriperet, num graviter peccaret, & reſtituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad reſtitutionem tenetur, ſi æquivalens injuſtè quoquo modo auferat. Idem dic à fortiori de eo, qui ligna cædit in ſylva ad principem pertinente, cùm verè auferat rem alienam invito domino.

Quæſt. XVI. *An is, qui contra prohibitionem venatur, piſcatur, vel aucupatur, peccet & tenetur ad reſtitutionem?*

Nota. Certum eſt. 1. Eum qui alterum impedit à venatione vel piſcatione, ad quam jus habet, peccare, & teneri ad reſtitutionem probabilis lucri, quod deductis impenſis ac laboribus facturus erat, quia ei injuriam infert cum damno. 2. Eum, qui etiam juſtè venando, damnum aliis infert, putà ſegetes proculcando, ſepimenta diſſipando &c. teneri reſarcire damna illata: quia alii habent jus, ne damnum patiantur in bonis ſuis. 3. Eum, qui occidit aut lædit animal alterius, dum in ſuo prædio damnum infert, peccare graviter, & teneri ad reſtitutionem. Quia non habet jus occidendi aut lædendi animal alienum, ſed ſolùm expellendi, & ſatisfactionem exigendi; non enim ideò deſinit eſſe domini ſui, ſine cujus conſenſu deſtrui non poteſt, niſi per auctoritatem publicam.

Reſp. 1. Qui venatur in fundo alicujus privati invito domino, ſemper peccat ſaltem venialiter. *Ita Covarruv. Medina, Leſſius, & alii.* Qui facit ei injuriam: nam dominus jus habet, ut nemo in ſuo fundo ſe nolente venetur, ut *inſtitut. de rer. diviſ.* Et lib. *Item* §. *de uſufructu.* Quod ſi notabile damnum inferat, ut capiendo feras, quas dominus fundi venaturus erat & probabiliter capturus; vel crebra venatione efficiendo, ut minoris æſtimetur jus venandi, quod vendere vel locare ſtatuerat, peccat mortaliter contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem judicio prudentis ſtatuendam: nam violat jus domini cum gravi ejus damno.

Reſp. 2. Qui venatur in fundo alieno ſepe vel muro clauſo, peccat graviter, & tenetur reſtituere animalia in tali loco detenta, quæ ibi cepit. Quia ejuſmodi animalia ſunt domini, cujus eſt locus, cùm cenſeantur amiſiſſe naturalem libertatem, & jam occupata à domino, à quo facilè apprehendi

di

di poſſint. *Inſtitut. de rer. diviſ.* Idem dic de eo, qui alieno ſtagnò ſeu vivario piſcatur; quia piſces omnes ibi concluſi, ſunt domini loci.

Reſp. 3. Qui venatur aut piſcatur in loco publico non prohibito, nec ulli ſpeciatim ad dicto, ſed modo, ſeu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter ſi notabile damnum inferat, v. gr. extinguendo magna ex parte ferinam ſobolem, vel aquas inficiendo. *Leſſius, & alii*. Quia tunc graviter lædit jus venandi ac piſcandi, quod habet communitas; & ſpem lucri ac oblectationis injuſtè aliis eripit, vel ſaltem notabiliter minuit: unde tenetur ad reſarciendum hoc damnum.

Reſp. 4. Qui venatur in loco publico venationi Principis vel aliorum juſtè aſſignato, ſemper peccat contra juſtitiam ſaltem venialiter, & mortaliter, dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, ita ut Princeps vel alii qui ſoli jus venandi habent, non poſſint tot capere quot antea ſolebant, vel non æquè facilè &c. *Ita Valentia, Leſſius, & alii*. Quia tunc graviter lædit jus Principis: unde tenetur ad compenſationem damni, ſi Princeps eam curet, nec contentus ſit ut deprehenſi pœnam luant.

Reſp. 5. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertinente venatur invito domino, licèt peccet, & teneatur reſarcire damnum illatum; non tamen tenetur reſtituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur. Quia ejuſmodi feræ ſunt primò occupantis, cùm nullius ſint; niſi tamen feræ libertate fruentes lege aliqua ita addicantur Principi, vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

Quæſt. XVII. *An tributa ſolvi debent ex juſtitia?*

Nota. Tributum hic latè ſumitur, nempe pro eo omni quod principi vel reipubl. penditur, ut & ſtatum ac dignitatem ſuam tueri, & communibus neceſſitatibus ac commodis proſpicere poſſit. Unde hac voce continetur etiam vectigal, quod pro rebus in civitatem, vel provinciam invectis, vel ex ea avectis exigitur, & vocatur etiam Gabella.

Reſp. Eſt obligatio juſtitiæ ſolvendi juſta tributa ac vectigalia. *Eſt communis ſententia*. Probat. 1. Ex Matth. 22. *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari*. Et Roman. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal*. 2. Quia ex juſtitia debentur principi ratione ſui officii ac laboris pro rep. & pacti ſaltem impliciti; ſuntque juſta ſtipendia adminiſtrationis ſuæ ad ejus ſuſtentationem, & ſubſidia neceſſaria ad onera publica ſuſtinenda, ad pacem, tranquillitatem ac juſtitiam tuendam, reip. pericula avertenda &c. Principes enim ex officio tenentur ſubditorum felicitati, quieti ac ſaluti diligenter conſulere; juſtitiam per ſe, vel per ſuos præfectos ac magiſtratus adminiſtrare, crimina avertere, punire & coercere ſubditos, & eorum bona ac jura tueri, hoſtes arcere: item Leges divinas, Eccleſiam, & ejus jura ac decreta, atque Religionem catholicam tueri ac promovere. Ut autem hæc præſtare poſſint, tenentur populi, tributa ac vectigalia eis ſolvere, iiſque parere. Hinc tributa juſta ſolvi debent antequam petantur, niſi ex conſuetudine non ſolvantur ante petitionem; & ex communi ſententia, teſte Valentia, reſtituere debet, qui ea non ſolvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, ſed ſolvi debet ſaltem cum exigitur.

Imò etiam exteri tenentur vectigalia ſolvere. Quia juſtè iis impoſita ſunt, & ſub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque onus hoc compenſatur per protectionem ac ſecuritatem quam ibi habent, & per alia commoda quæ ibi percipiunt.

Ut autem tributa juſta ſint, non debent eſſe majora quam poſtulet principis ſuſtentatio, conſideratis ſtatus dignitate ac ditione, & neceſſitas vel magna reip. utilitas. Nam hic eſt finis ad quem ordinantur, propter quem ſolum exigi poſſunt; ideoque non debent illum excedere. Quod ſi principes plus exigant ad ſuperfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad uſus vanos &c. peccant contra juſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem. Quia non habent poteſtatem in perſonas & facultates ſubditorum niſi in ordine ad bonum commune, & ſuam ſuſtentationem convenientem. Nam omnis poteſtas publica eſt ſolùm ad bonum publicum inſtituta, ideoque non ſe extendit ultra illud, cùm finis rei ſit ejus menſura. Unde Sanct. Thomas 2. 2. quæſt. 66. art. 8. ad 3. ait: *Si aliquid principes indebitè extorquent, rapina eſt, ſicut & latrocinium. Unde dicit Auguſtinus, remota juſtitia quid ſunt regna niſi magna latrocinia? . . . . . Unde & ad reſtitutionem tenentur, ſicut & latrones*. Debent quoque tributa exigi ſecundùm proportionem facultatum ſingulorum, ſic ut non alii

alii plus, alii minus graventur, quàm juſtum ſit.

Quòd ſi bonum commune poſtulet, ut nova & extraordinaria tributa imponantur ob cauſam publicam, in eam ex juſtitia impendi debent, & cauſa ceſſante ceſſare.

Obj. Samuel 1. Reg. capit. 8. ait: *hoc erit jus Regis: filios veſtros tollet . . . agros quoque veſtros, & vineas, & oliveta optima tollet &c.*

Reſp. Non intelligitur jus legitimum, ſed uſurpatum, quod Reges ſibi arrogaturos eſſe prædicebat Samuel, ut populum à Regis poſtulatione avocaret. Unde vox hebræa ſignificat judicium, morem Regis. Nam 3. Reg. c. 21. Deus Regem Achab graviter arguit, & graviſſima mala ei intentat, quòd vineam Naboth uſurpaverit.

Porrò in dubio de juſtitia tributorum, ea ſolvi debent. Quia in dubio juſtitiæ debet præſumi pro juſto præcepto ſuperioris poſſidentis jus præcipiendi, & exigendi tributa, quod jus eſt altius & majus jure, quod habent ſubditi in bona quæ poſſident. Præterea princeps ſæpe habet cauſas juſtas occultas. Imò etiamſi eſſent evidenter injuſtæ ſive ex toto, ſive ex parte, tamen ſolvenda ſunt, cùm exiguntur, ad vitandum ſcandalum ac perturbationem publicam, ob quam cauſam quiſque juri ſuo cedere debet.

Quæſt. XVIII. *Quid dicendum de Decimis?*

Reſp. Decimæ ſolvi debent ex juſtitia & religione ſecundùm receptam conſuetudinem, & ad reſtitutionem tenentur qui eas non ſolvunt integras, vel ſolùm de deterioribus rebus. Conſtat, 1. Ex titulo de decimis, ex Concil. general. Lateran. II. quod cap. 10. de laicis decimas Eccleſiarum quoquo modo accipientibus ait: *Niſi Eccleſiæ reddiderint, ſciant ſe ſacrilegii crimen committere, & periculum damnationis æternæ incurrere.* Eadem autem eſt ratio de non ſolventibus & ſibi retinentibus. Et ex Lateran. IV. c. 52. ibi: *Decimas Eccleſiis cum integritate perſolvant, & ad id per cenſuram eccleſiaſticam compellantur. Illæ quippe decimæ neceſſariò ſunt ſolvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci conſuetudine approbata.* Item, ex Concil. Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 12. ibi: *Cùm decimarum ſolutio debita ſit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.* 2. Quia ſunt bona conſecrata Deo, & debita ex juſtitia intuitu religionis in ſuſtentationem miniſtrorum, qui habent jus percipiendi ſuſtentationem à populo, cùm in ejus commodum occupati ſint, & pro eo Deum orent, laudent, ſacrificium offerant, & alia ſacra miniſteria obeant.

Quæſt. XIX. *An malè diſtribuens bona, vel onera communia, tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Quamvis violatio ſolius juſtitiæ diſtributivæ non obligat ad reſtitutionem, quippe quæ eſt actus juſtitiæ commutativæ, æqualitatem rei ad rem ſpectantis; quia tamen ſæpe juſtitia commutativa concurrit cum diſtributiva, ideò ſæpe mala diſtributio bonorum, vel onerum diſtribuendorum obligat ad reſtitutionem, quoties ſcilicet in ea violatur juſtitia commutativa, ſeu aliquod alterius jus in re, vel ad rem.

Reſp. 2. Qui onera, tributa, militum hoſpitia &c. malè diſtribuit, nec juſtam proportionem in iis ſervat, tenetur ad reſtitutionem privatis, quos illa improportionata diſtributione gravat. Quia in hoc violat etiam juſtitiam commutativam: nam illos ſine cauſa juſta ſpoliat bonis quæ poſſident, vel graviori incommodo afficit; & privatus quiſque habet jus ſtrictum ac proprium, ne ſupra facultatem & debitam proportionem gravetur.

Reſp. 3. Diſtributio bonorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, verbi gratia, laboris, operæ, pacti &c. ut ſolutio ſtipendii facienda militibus, vel operariis ex ærario publico, pertinent ad juſtitiam commutativam, quippe quæ verſatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut conſtat ex ejus notione. Quare ſi malè fiat, contrahitur obligatio reſtituendi.

Reſp. 4. Si bona Communia ex lege, vel conſuetudine, vel voluntate ſuperioris, aut donationis deſtinata ſint principaliter in bonum eorum quibus diſtribui debent, qualia ſunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati vel deſtinati, ut ſingulis incolis diſtribuantur proportionatè ad indigentiam, vel merita aut dignitatem ſingulorum; item pecuniæ ſumma à principe in præmium conſtituta militibus qui fortiter pugnarunt; aut ſpolia hoſtium juſſu ducis dividenda inter milites pro ſingulorum meritis ac dignitate, malè ea diſtribuens tenetur reſtituere eis, quibus minùs diſtribuit quàm habere debebant. Quia in ea diſtributione violavit juſtitiam commutativam: nam ſinguli habent jus accipiendi proportionatè ad ſuam indigentiam;

tiam; vel merita, ſervitia &c. fundatum in donatione talium bonorum per diſtributorem proportionatè facienda.

Item qui accipit bona diſtribuenda pauperibus alicujus communitatis juxta cujuſque indigentiam, tenetur ex juſtitia commutativa talem pecuniam iſtis pauperibus & non aliis, ſic diſtribuere ſecundùm voluntatem donantis. Nam ſinguli iſti habent jus rigoroſum in donatione fundatum accipiendi ſecundùm ſuam indigentiam. Ita Sanct. Thom. 2. 2. quæſt. 62. artic. 1. ad 3. ibi: *Recompenſatio, quam facit diſtribuens ei, qui dedit minùs quàm debuit, fit per comparationem rei ad rem: ut ſi quantò minùs habuit quam debuit, tantò plus ei detur. Et ideò jam pertinet ad juſtitiam commutativam.*

Reſp. 5. Qui malè diſtribuit bona communia primariò ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel beneficia eccleſiaſtica indignis aut minùs dignis, tenetur reſarcire damna inde ſecuta Eccleſiæ, vel communitati. Quia ex officio & pacto implicito, vel ex commiſſione acceptata, ideoque ex juſtitia commutativa erga Eccleſiam, vel communitatem, tenebatur in hac diſtributione bono communi proſpicere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad reſtitutionem dignioribus quos præteriit, quia hi non habent jus ſtrictum ac ſibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractus, niſi id factum ſit in concurſu & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus ſibi proprium, ut aliis præferantur.

Quæſt. XX. *An in dubio, utrùm res ſit aliena reſtitui debet?*

Reſp. 1. Qui bona fide rem poſſidere cœpit, ſi poſtea incipiat dubitare, an ſit aliena, tenetur ex juſtitia veritatem diligenter exquirere. Nam hæc inveſtigatio neceſſaria eſt, ut unicuique quod ſuum eſt reddatur, & aliàs ſe exponit periculo retinendi rem alienam. Quod ſi poſt diligentem inquiſitionem non appareat probabiliùs rem eſſe alienam, manet in poſſeſſione bonæ fidei, nec tenetur reſtituere: quia in tali dubio melior eſt conditio poſſidentis, juxta reg. 65. jur. in 6. *In pari delicto vel cauſa, potior eſt conditio poſſidentis*, Et l. 170. §. de reg. jur. *In pari cauſa poſſeſſor potior haberi debet*. Nam poſſeſſor præter jus dubium utrinque æquale, habet jus certum actualis poſſeſſionis, quo potiori jure vincit jus dubium alterius non poſſidentis. Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, ſumptus impediantur, bona non negligantur, & alioqui nemo ferè ſecurus eſſet in rerum ſuarum pacifica poſſeſſione.

Quod ſi æquè probabile appareat rem eſſe alienam, Azor. cum aliis docet, licere poſſeſſori eam conſumere vel vendere, modò in animo habeat ejus pretium domino poſtea cognito reſtituere, & admoneat emptorem de illo dubio: nam eſt quoddam vitium occultum rei, ex quo damnum emptori ſequi poteſt, ſi dominus compareat. Si verò multò probabilius poſſeſſori appareat eſse alienam, tenetur eam reſtituere domino, vel ſi cognoſci nequeat, pauperibus. Nam tunc longè major probabilitas prævalet poſseſſioni, & poteſt certitudinem moralem parere. Nec jam par eſt cauſa, quam regulæ juris ad meliorem conditionem poſſidentis exigunt ac ſupponunt, ut notat Delugo. Nec talis poteſt tunc prudenter negare eſse alienam & jurare eſse ſuam.

Reſp. 2. Poſseſsor bonæ fidei, qui occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem, peccat mortaliter; & ſi poſtea certò agnoſcat dominum verum rei, tenetur ei reſtituere rem, & ex eo tempore quo dubitare cœpit, rei fructus tum naturales tum mixtos non ſolùm quos percepit, ſed etiam quos non percepit, ſed percepiſset dominus, ſi rem ſuam habuiſset. *Leſſius, & alii*. Quia ex eo tempore cœpit eſse poſseſsor malæ fidei, cùm ſciverit ſe non poſse juſtè ſine inquiſitione diligenti rem retinere, & fecit domino injuriam, negligendo inquirere: nam quilibet habet jus, ne quis ſe exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio jus ejus expendatur. Quòd ſi, quia neglexit ſtatim inquirere, nequeat poſtea veritatem invenire, tenetur reſtituere pro ratione dubii. *Ita Sanchez, Delugo, & alii*. Nam omittendo inquirere, fecit injuriam ei de quo dubitabat an eſset dominus: ergo hæc injuria reſarciri debet ſecundùm proportionem ſpei, quam alter habere poterat, ut agnoſceretur verus dominus.

Reſp. 3. Qui antequam poſſideat, dubitat utrum res ſit aliena, poteſt eam accipere titulo venditionis, donationis &c. modò accipiat ex intentione eam reſtituendi domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem invenerit. Quia in hoc domino præſtat beneficium, nam alioqui nunquam fortaſse fuiſset ei reſtituenda. Quòd ſi accipiat ut

ſibi abſolutè retineat, peccat contra juſtitiam. Nam lege juſtitiæ tenetur non ſe exponere periculo accipiendi rem alienam invito domino: at tali periculo ſe exponit, cùm res illa poſſit eſſe alterius. Acceptam tamen poteſt, mutato animo, retinere donec inveniat dominum cui reſtituat, & tunc debet diligenter inquirere an ſit aliena. Et ſi probabiliùs appareat eſſe alienam, tenetur eam domino cognito, vel pauperibus, ſi cognoſci nequeat, reſtituere cum omnibus fructibus: nam non poteſt tunc prudenter judicare eſſe ſuam, & negare eſſe alienam. Si autem ſit æquè probabile rem eſſe alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere, & poſſeſſio capta cum dubia fide, meliorem non facit conditionem ſic poſſidentis. Ergo cùm æqua ſit ejus conditio ac alterius non poſſidentis, æquale jus uterque habet: ideoque res, vel ejus pretium inter illos æquabiliter dividi debet.

Idem dic ſi quis dubitans an res ſit aliena, præoccupavit illius poſſeſſionem à nemine occupatam. Si verò dubius an res ſit ſua, eam abſtulit à poſſeſſore bonæ fidei, tenetur totam ei reſtituere ſicut poſseſsor malæ fidei; quia in dubio & pari cauſa potior eſt conditio poſseſsoris bonæ fidei.

Reſp. 4. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur an ſint domini rei, rem poſſidet, ſi dubium ſit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet; vel ſi dividi nequeat, ejus pretium, niſi fortè ex eorum conſenſu agatur: nam non eſt ratio uni totum, vel plùs aut minùs adjudicandi. Si longè probabilius ſit ad unum illorum totam pertinere, tota ei eſt adjudicanda, ut adjudicaret æquus judex re ita cognita.

Quæſt. XXI. *An qui dubitat utrum ſolverit debitum, tenetur adhuc illud integrè ſolvere, ſi certò ſcire nequeat ſe ſolviſſe?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia*. Quia 1. Debito certo non ſatisfit per ſolutionem non certam; nam ſolutio dubia non eſt æqualis debito certo: juſtitia autem æqualitatem exigit. 2. In eo caſu pro debito ſtat poſseſſio. 3. In foro conſcientiæ judicare debemus de rebus iſtis ſicut prudens judex cognita veritate, & inſpecto jure naturali judicaret in foro externo; nam forum internum debet ſequi ſententiam fori externi, niſi conſtet externum niti præſumptione falſa. At in foro externo debitor cogetur ſolvere debitum certum, niſi probet ſolutum eſse, etiamſi creditor fateatur ſe de ſolutione dubitare, nec de ea recordari.

Nec dicas in dubio meliorem eſse conditionem poſſidentis. Nam, 1. hoc non eſt verum, niſi quando in cæteris par eſt cauſa poſſidentis & non poſſidentis: nam regulæ juris parem cauſam exigunt ad meliorem conditionem poſſidentis. 2. Creditor poſſidet jus exigendi & accipiendi ſolutionem debiti ſui, quo jure ſpoliari non debet in dubio. Nec refert quòd debitor pecuniam ſolvendam poſſideat: nam dubium non verſatur circa ipſam pecuniam, cujus ſit; ſed circa jus exigendi debitum, an adhuc ſit. Cùm autem jus illud certò extiterit, & non conſtet de ejus extinctione, creditor poſſidet durationem juris illius. *Ita Delugo, Sanchez &c.*

Quæſt. XXII. *An eſt contra juſtitiam prodere alterius ſecretum ſuæ fidei commiſſum, & eſt obligatio reſarciendi damnum inde ſecutum?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia*. Quia quilibet habet jus, ne ejus ſecreta detegantur; eſtque mortale ſi arcanum ſit gravis momenti, vel inde grave damnum proximi aut diſcordia ſequi poſſit. Unde illud, Eccl. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit ... Denudare amici myſteria deſperatio eſt animæ infelicis.*

Quare non licet arcanum etiam à privato creditum, ſine ejus conſenſu alteri aperire, etiam ex præcepto ſuperioris, niſi alia via cognitum ſit, *quia ſervare fidem eſt de jure naturali*, ait S. Thom. quæſt. 70. artic. 1. ad 2. Nihil autem poteſt præcipi nec fieri contra id, quod eſt de jure naturali.

Hinc graviter peccant & ad reſtitutionem tenentur, qui proximi ſecretum explorant, vel ad januam auſcultando, vel epiſtolas legendo, vel alio quovis modo: nam quilibet jus habet ad ſuum ſecretum. Item ſuperiores, conſiliarii, medici, advocati, amici, quibus conſilii, vel auxilii petendi cauſa, ſecretum committitur, graviter peccant, ſi illud detegant; quia vi muneris ac officii ſui, ad ſervandum ſecretum obligantur. Imò qui ab altero alienum ſecretum accepit, & illud detegit cum gravi proximi detrimento, mortaliter peccat, tum contra charitatem vetantem, ne quis alteri faciat quod ſibi fieri non vult, tum etiam contra juſtitiam, perinde ac cùm fama læditur: nam quivis jus habet ad ſuum ſecretum, perinde ac ad ſuam famam.

Excipe, niſi ſecreti revelatio neceſſaria ſit ad impediendum grave damnum injuſtum ſpirituale vel temporale tertii, vel com-

communitatis à tali homine inferendum aut continuandum; tunc etiam non ſpectato præcepto ſuperioris teneris ſecretum tibi creditum revelare iis quorum intereſt, non nominata perſona, niſi hoc neceſſarium ſit ad malum impediendum. *Ita communiter*. Quia charitas obligat ad impediendum damnum commune & privatum innocentis etiam cum damno nocentis: nam bonum publicum, vel jus innocentis, ad cujus defenſionem revelatur ſecretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud ſecretum, & ejus damno.

Circa ea, quæ aliter (quam per confeſſionem ſacramentalem) *homini ſub ſecreto committuntur: aliquando ſunt talia, quæ ſtatim cùm ad notitiam hominis venerint, homo ea manifeſtare tenetur, putà ſi pertinent ad corruptionem multitudinis ſpiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus perſonæ, vel ſi quid aliud eſt hujuſmodi, quod quis propalare tenetur vel teſtificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non poteſt per ſecreti commiſſum.* Ita Sanctus Thomas, 2. 2. quæſt. 70. artic. 1. ad 2.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occultè ſpargunt, vel aliquid moliuntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicujus privati, modo id extra confeſſionem noveris. Idque quamvis juraſſes te non revelaturum. Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem charitatis, invalidum eſt & illicitum.

Item juxta multos non teneris ſecretum juſtè cognitum cum certo periculo vitæ tuæ, vel graviſſimi damni occultare, niſi ſit ex confeſſione notum, vel ſecretum principis, aut reipubl. vel niſi ejus revelatio vergeret in grave reipubl. ſeu communitatis malum, vel promiſeris cum tanto damno ſervaturum. Quia ſecluſis his caſibus & cæteris, habes jus tibi potiùs conſulendi quàm alteri privato; quia non eſt in hoc rationabiliter invitus, nec cenſeris voluiſſe te obligare cum tanto onere ad illud ſervandum.

Nota. Is, cui alter injuſtè aperuit ſecretum tertii, tenetur illud non detegere. Quia illa cognitio derivata eſt à primo, manifeſtatione ſub ſecreto data, & ulterior illa manifeſtatio cederet in injuriam alterius, qui ſecretum commiſit, eſſetque extenſio ac ampliatio injuriæ factæ à primo iniquo proditore. Præterea ſi tale ſecretum detegas, impedis ſeparationem damnorum quæ ex priore ſecreti violatione ſequuntur, & ad quam jus habet ille tertius.

Quæſt. XXIII. *An obligatio reſtituendi bona externa, & reſarciendi damna in illis injuſtè illata à defuncto, tranſit ad hæredes etiam extraneos?*

Reſp. Affirm. Conſtat 1. ex cap. ult. *de ſepult.* & cap. 9. *de uſur.* & cap. 5. *de raptor.* ibi: *Hæredes ejus moneas & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra juſtitiam irrogaverat, juxta facultates ſuas condignè ſatisfaciant*. 2. Quia onus reſtituendi bona eſt affixum bonis defuncti, qui eo ipſo cenſebatur jam totum id habere minùs in ſuis bonis, quod teneretur illud in conſcientia ſolvere; ac proinde onus illud tranſit ad eorum poſſeſſorem. 3. Hæres ſubſtituitur in locum defuncti, eumque repræſentat quoad bona, jura, ac debita realia; & ſicut ſuccedit in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti, quæ in ſe ſuſcipit ex contractu implicito per acceptationem hæreditatis.

Si plures ſint hæredes ſinguli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in ſolidum. Quia ſicut bona & jura defuncti dividuntur inter hæredes, ita & onera ac debita dividi debent, ex libr. 2. *Cod. de hæred. act.* & libr. 26. *Cod. de pactis*. Æquum eſt enim; ut qui tantùm ex parte commodum percepit, onus quoque ex parte dumtaxat ſentiat: nam licet ſinguli repræſentent defunctum, non tamen totaliter, ſed ex parte: omnes autem ſimul eum repræſentant totaliter. Cap. autem *Tua nos de uſur.* ſolùm ſignificatur totam obligationem reſtituendi tranſire ad hæredes ſimul junctos, ita tamen ut ſinguli non teneantur niſi ex parte.

Quod ſi res aliena extet in ſe apud unum hæredem, hic tenetur eam integram reſtituere. Idem dic de re defuncti hypothecata alteri. Nam res ſic alteri obligata tranſit cum ſuo onere ad quemlibet poſſidentem, c. 5. *de pignor.* Sed tunc is habet actionem de evictione contra cæteros hæredes, qui debent ei rependere pro rata.

Cæterum legatarii non univerſales minimè obligantur ad reſtitutionem, ſi ea quæ hæredibus relicta ſunt, ſufficiunt ad ſolvenda omnia debita, relicta portione hæredibus jure debita. Quia non ſuccedunt in onera teſtatoris ſicut hæredes, nec ejus perſonam repræſentant. Si bona non ſufficiant, debent legatarii conferre ad reſtitutionem pro rata:

ta: quia ànte omnia legata debent ſolvi debita, & poſtea deduci portio hæredibus debita.

Nota. Hæredes tenentur etiam contractibus à teſtatore initis, lib. 3. eod. *de contrahend. & committend. ſtipul.* ibi: *Generaliter ſancimus omnem ſtipulationem ſive in dando, ſive in faciendo inveniatur, & ad hæredes & contra hæredes transmitti, ſive ſpecialis hæredum fiat mentio, ſive non*. Nam, ut dixi, hæredes repræſentant defunctum, eique ſicut in bona ac jura, ita & in onera, debita & obligationes reales ſuccedunt.

TRACTATUS DE CONTRACTIBUS.

PARS PRIMA.

De Contractibus in genere.

CAPUT PRIMUM.

De natura, diviſione, & effectu Contractus.

Quæſt. I. *Quid eſt contractus?*

Reſp. Contractus latè ſumptus idem eſt ac Pactum, quod libr. 1. §. *de pact.* definitur: *Duorum, pluriumve in idem placitum conſenſus*, obligationem ſcilicet pariens vel in utraque parte, ut venditio; vel ſaltem in una, ut promiſſio gratuita acceptata. Contractus ſtrictè ſumptus eſt pactum obligationem mutuam inducens: ſive eſt duorum, vel plurium in idem conſenſus ac conventio, obligationem mutuam pariens, ex l. 19. §. *de verb. ſign.* ubi dicitur eſſe *ultro citroque obligatio*. Hinc contractus ſtrictè ſumptus differt à pacto, quod hoc præſcindat à mutua obligatione, ille verò ſemper mutuam inducat.

Quæſt. II. *Quænam requiruntur ad valorem contractus?*

Reſp. Quatuor. 1. Habilitas perſonarum ad contrahendum. 2. Capacitas rei ut contractui ſubjiciatur. 3. Conſenſus mutuus, & quidem ſigno externo expreſſus: nam per contractum homo homini obligatur more humano, qui eſt ut ſigno ſenſibili explicet alteri conſenſum internum, qui ab eo acceptetur. Porrò *in conventionibus, contrahentium voluntatem potiùs, quàm verba ſpectari placuit*. L. 219. §. de verb. ſignif. 4. Forma ſubſtantialis à jure præſcripta, ſi aliqua ſit conſtituta. Nam nulla res poteſt ſubſiſtere ſine ſua forma ſubſtantiali: alioqui illa forma ſimul eſſet ſubſtantialis, & non eſſet.

Quæſt. III. *Quomodo dividuntur contractus?*

Reſp. Dividuntur, 1. In formalem ſeu expreſſum, & virtualem ſeu implicitum. Contractus formalis ſeu explicitus eſt ille, quo duo vel plures expreſsè conveniunt de eadem re cum obligatione mutua, vel ſaltem unius erga alterum. Contractus virtualis, ſeu quaſi contractus eſt, cum tacitè ſuſcipitur obligatio juſtitiæ ex facto aliquo licito, verbi gratia, abſentis negotiorum geſtione, hæreditatis aditione, vel ex acceptione officii aut muneris abſque ulla expreſſa pactione, qualem obligationem in ſe recipiunt princeps, magiſtratus, prælatus, tutor, negotiorum geſtor, medicus, advocatus, adminiſtrator, artifex &c. Qui enim officium ad aliorum commodum ſpectans ſuſcipit, eo ipſo ſe obligat ad procurandum bonum alterius, in cujus gratiam exercetur; & ſæpe alter obligatur viciſſim erga illum vi legis, aut conſuetudinis, aut pacti ſaltem impliciti. Iſtæ conventiones tacitæ vocantur quaſi contractus, eorumque vim habent in ordine ad obligandum ex juſtitia.

2. In nominatum, & innominatum. Contractus nominatus eſt, qui nomen proprium habet, ut emptio, locatio &c. Innominatus eſt, qui tantum habet genericum nomen, ut pacti, contractus. Hujus ſunt quatuor ſpecies, ſcilicet, *do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias*. Lib. 5. §. de præſcript. verb. Hi contractus innominati id proprium habere dicuntur, quod ab eis pars contrahens reſilire poſſit quamdiu altera ea non implevit. Sic verbi gratia, ſi tibi dedi pecuniam ut ires Lugdunum, jure civili poſſum pecuniam tibi datam repetere, ſi nondum ieris, nec ullos ſumptus ad hoc feceris.

3. In gratuitum, & oneroſum. Gratuitus eſt ille, in quo nihil rependitur, ſeu in quo nullum intercedit pretium aut merces, ut commodatum, mutuum &c. Oneroſus eſt, in quo aliquid rependitur, ſeu in quo dans accipit pretium aut mercedem, ut emptio, locatio &c.

4. In contractum bonæ fidei, & ſtricti juris,

iis. Contractus bonæ fidei dicuntur ii, in quibus ſervari debet non ſolùm id de quo conventum eſt, ſed etiam id quod æquum bonumque judici videtur, quamvis non ſit expreſſum in contractu: quia in iis bona fides ſpectatur in ordine ad aliquid vel reſtituendum, vel reficiendum, vel compenſandum, vel præſtandum: tales ſunt emptio, venditio, locatio, conductio, depoſitum, commodatum, mandatum, ſocietas, pignus, permutatio. Contractus ſtricti juris ſunt ii, in quibus agitur in rigore verborum, ſeu juris ſcripti, prout ſcilicet in contractu, vel diſpoſitione fuit expreſſum, & de quo conventum eſt: tales ſunt mutuum, ſtipulatio, donatio, promiſſio liberalis, legatum, teſtamentum, emphyteuſis &c.

5. In nudum, & veſtitum. Nudus eſt mera conventio carens firmamento, quod pariat actionem in foro externo: talis eſt contractus omnis innominatus antequam ſit ex altera parte impletus, niſi accedat formula ſtipulationis, vel juramentum. Veſtitus eſt conventio innixa aliquo firmamento, vi cujus pariat actionem civilem, qualia ſunt ſcriptura, teſtes, juramentum.

6. In eos qui re, ſeu traditione rei perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depoſitum, pignus. Et in eos, qui ſolo conſenſu perficiuntur, cujuſmodi ſunt emptio, venditio, locatio, conductio, ſocietas, mandatum, emphyteuſis &c.

7. Denique in purum, cui nullum additur accidens, hoc eſt, qui fit ſine conditione, modo, ſine ſolutione ad diem &c. Et non purum, cui additur accidens; & hic quintuplex eſt. 1. Dicitur ad diem, cùm præfigitur dies, ante quem non oriatur obligatio ſolvendi vel tradendi, aut actio. 2. Sub modo, cùm additur modus ſub quo contractus obliget, v. gr. Dono tibi hunc equum cum hac obligatione, ut loces domum tuam Titio. 3. Ad cauſam, cùm ſit ob aliquam cauſam. 4. Ad demonſtrationem, cùm apponitur aliquod ſignum ad rem, vel perſonam oſtendendam. 5. Sub conditione, cùm apponitur aliqua conditio.

Quæſt. IV. *Quænam eſt materia contractuum?*

Reſp. Omnia bona, quorum quis & dominium & adminiſtrationem habet: nam bona illa poſſunt transferri in dominium, & adminiſtrationem, vel uſum alterius.

Quæſt. V. *An omnis contractus obligat in conſcientia?*

Nota 1. Effectus contractus eſt obligatio, quæ definitur, Juris vinculum, quo adſtringimur ad aliquid dandum, aut faciendum, aut patiendum, vel non dandum, aut non faciendum. Triplex eſt obligatio. 1. Merè naturalis, quæ naſcitur ex ſolo jure noturali, & ſemper obligat in conſcientia, ſed non parit actionem in foro externo. 2. Merè civilis, quæ parit actionem in foro externo, ob aliquam præſumptionem falſam, ſed non obligat in conſcientia. 3. Mixta, quæ & obligat in conſcientia, & parit actionem in foro externo.

Nota 2. Contractus ſolubilis poteſt ex mutuo contrahentium conſenſu diſſolvi, l. 35. §. *de reg. jur.* Quia uterque contrahens poteſt cedere juri ſuo. Unus tamen obligatus non poteſt ſeorſim ab alio reſilire. l. 5. *Cod. de obligat.* Nam alter habet jus in illum vi contractus.

Reſp. Omne pactum validum etiam nudum parit obligationem in conſcientia, licèt in foro externo non tribuat actionem, niſi juramento confirmetur. *Eſt communis ſententia.* Quia 1. Ad talem obligationem, ſuppoſita materiæ capacitate & perſonarum habilitate, ex natura rei ſufficit conſenſus mutuus ſigno externo declaratus; nam per illum datur alterutri vel utrique jus aliquod, quod violare non licet. Nec plus jure gentium requiritur. *Quid enim tam congruum fidei humanæ, quàm ea, quæ inter eos placuerunt, ſervare?* l. 1. §. *de pact.* Nec obſtat. l. *Juri gentium*, ubi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit.* Nam hic agitur de obligatione civili. 2. cap. 1. *de pactis* generaliter dicitur pacta eſſe cuſtodienda, & ad id paciſcentes cenſura compellendos. Et cap. 3. dicitur: *Studioſè agendum eſt, ut ea, quæ promittuntur, opera compleantur.* 3. Lex divina etiam naturalis obligat ad ſervandam fidem datam, eamque fallere intrinſecè malum eſt. 4. Alioqui periret bona fides, ſine qua ſtare nequit ſocietas humana.

Dixi, *validum.* Nam omnis contractus jure poſitivo abſolutè irritus nullam parit obligationem in conſcientia; quia revera nullus eſt, & perinde ſe habet ac ſi factus non eſſet; cùm nullatenus ſit per legitimam poteſtatem, cui voluntates & bona ſubditorum ſubjiciuntur. Quod ſi contractus non ſit ipſo facto irritus, ſed tantùm irritandus, obligat in conſcientia, donec à judice irritetur.

Quæſt. V. *An qui habuit animum contrahen-*

hendi, ſed cum voluntate expreſſa non ſe obligandi, manet obligatus?

Reſp. Si voluntas contrahendi prævaleat voluntati non ſe obligandi, ſitque magis efficax & abſoluta, tunc verè obligatur. Nam tunc fit verus contractus, qui neceſſariò parit obligationem: ſi verò poſterior voluntas prævaleat priori, vel utraque ſit æqualis, tunc nullus eſt contractus: quia deeſt voluntas efficax verè contrahendi, cùm eſſentiale ſit contractui inducere obligationem. Sed tunc ratione injuriæ, quia injuſtè proximum tecum bona fide contrahentem decepiſti, teneris præſtare id quod ei exteriùs promiſiſti: nam teneris tollere injuſtam deceptionem, habendo voluntatem veram te obligandi, & eam implere ſi alter velit.

Quæſt. VI. *An contractus ſine ſolemnitatibus à jure requiſitis factus ligat conſcientiam?*

Nota. Solemnitates ſunt quidam ritus, ſeu conditiones, quæ ſecundùm leges in contractibus adhiberi debent, v. gr. certus numerus teſtium &c.

Reſp. Contractus defectu ſolemnitatis jure poſitivo invalidus non obligat in conſcientia, & nullus eſt in utroque foro. Quia eſt ſufficiens poteſtas in Eccleſia & in rep. ad invalidandos actus ſubditorum, & ad præſcribendam formam in contractibus, qua ſublata non obligent; nam hæc poteſtas valde expedit, imò neceſſaria eſt ad bonum commune, & ad rectam adminiſtrationem; & voluntas ac bona ſubditorum ſubjiciuntur poteſtati legislativæ in ordine ad bonum commune, & rectam illorum gubernationem. Patetque ex praxi, v. gr. in matrimonio clandeſtino, in contractu pupilli ſine tutoris authoritate &c. Enim verò ſi homines privatis ſuis conventionibus quaſdam conditiones apponere poſſunt, quibus deficientibus, conventiones illæ jam non obligant, & in irritum abeunt; à fortiori id poſſunt ſupremi Principes erga ſubditorum contractus propter bonum commune.

Hinc nullum jus poſſeſſoribus competit ex hujuſmodi contractibus. Nam prior dominus non potuit in illos transferre dominium rei, de qua diſpoſuit contra legem irritantem, cum ejus poteſtas fuerit impedita ab authoritate legitima & ſuperiore. Et ſic nullum jus retinendi habet, qui illam accipit ex pacto irrito per legem. Cognoſcitur autem contractum eſſe invalidum, vel ex verbis legis, aut conſuetudine, vel ſi judici conſtaret nullam ineſſe fraudem, & tamen cenſeretur nullus.

Obje. Lex irritans fundatur in præſumptione fraudis. Ergo ſi conſtat nullam fuiſſe fraudem, valet contractus ſaltem in foro conſcientiæ.

Reſp. Lex irritans non fundatur in præſumptione particulari fraudis in hoc vel illo contractu; ſed fundatur in periculo fraudis, ut ſæpè contingentis, aut cui datur occaſio per ejuſmodi contractus ſolemnitatibus deſtitutos.

Obſerva 1. In omni contractu ſervari debent leges ac conſuetudines loci in quo fit, ex cap. ult. *de foro compet.* Et l. 6. §. *de evict.* 2. In contractu apponi poſſunt onera & obligationes ei ex natura rei non annexa, modò non repugnent naturæ talis contractus, nec lege prohibeantur: quia quiſque poteſt juri ſuo cedere, & ſe obligare ad id, ad quod alias non teneretur. Sed debent onera illa compenſari, cùm ſint pretio æſtimabilia: aliàs non ſervaretur æqualitas. Appoſita autem impleri debent ex juſtitia, juxta reg. 85. jur. in 6. *Contractus ex conventione legem accipere dignoſcuntur*, & lib. 1. §. *de depoſ.* 3. Non omnis contractus factus contra legem eſt invalidus; nam *multa fieri prohibentur, quæ facta tenent*, ut conſtat ex jure: ſic valet venditio rei jam alteri venditæ, ſed nondum traditæ, quamvis ſit illicita.

Quæſt. VII. *An contractus invalidus firmatur juramento, & obligat ex juſtitia?*

Nota 1. Aliud eſt juramentum eſſe validum, & aliud contractum juramento firmari. Juramentum eſt præcisè validum, quando ſervari debet ob honorem Dei adducti in teſtem, quamvis per illud nullum jus acquirit is, in cujus favorem factum eſt: unde inducit ſolam obligationem religionis, quæ tota reſpicit Deum, nec tranſit ad hæredes, utpote perſonalis, tolliturque juramenti relaxatione. Juramento verò firmat contractum, quando validum contractum efficit, ideoque non ſolùm inducit obligationem religionis, ſed etiam juſtitiæ, & jus tribuit alteri. Unde obtenta juramenti relaxatione, remanet obligatio juſtitiæ orta ex contractu valido, quæ tranſit ad hæredes, utpote realis, ex lib. 8. §. *de peric. & commodo rei venditæ.*

Nota 2. Juramentum ſive firmet contractum, ſive non, eſt validum, & obligat, quando poteſt ſervari ſine peccato & damno alterius, ex c. 8. & 28. *de jurejur.* Quia reveren-

rentia Deo debita id exigit, propter ejus authoritatem interpoſitam.

Reſp. 1. Ex communi ſententia, contractus vi, metu injuſto vel dolo extortus, vel injuriam continens ex parte illius cui juratur, non firmatur juramento, ita ut reſcindi non poſſit, ex cap. 28. *de jurejurand.* Quia qui injuriam intulit, tenetur jure naturæ eam reſarcire, & reſtituere alium in priorem ſtatum ac libertatem; ideóque remittere jus ex promiſſione acquiſitum; ſi quod ſit. Unde talis non habet jus firmum & irrevocabile; juramentum enim non tollit injuriam acceptam, ſed jurans poteſt ob injuriam acceptam petere & obtinere relaxationem juramenti, qua obtenta ceſſat omnis obligatio. Hinc quamvis uſuræ juratæ ſolvi debeant ex obligatione religionis, cap. 6. *de jurejurand.* cum licitè ſolvi poſſunt; tamen promiſſio illas ſolvendi non firmatur juramento, nec uſurarius jus ullum ad illam acquirit, ſed tenetur ſolutas reſtituere, ex cap. cit. Idem dic de promiſſione facta furi ex metu ab eo injuſtè incuſſo.

Reſp. 2. Contractus jure naturali invalidi non firmantur juramento. Patet: nam juramentum non mutat naturam illorum, nec poteſt ſupplere defectum ſubſtantialem, propter quem ſunt irriti.

Reſp. 3. Contractus ſolo jure poſitivo irritus non firmatur juramento, ſi irritatio facta ſit immediatè & principaliter propter bonum commune. *Eſt communis ſententia.* Prob. tum ex cap. 12. *de foro compet.* ubi dicitur clericus non poſſe etiam cum juramento renuntiare privilegio fori, cùm hoc principaliter conceſſum ſit ordini & ſtatui clericorum, & juri ſeu beneficio publico privatorum pactio derogare non poſſit. Tum quia tunc eo ipſo contractus eſt in detrimentum communitatis, ac proinde res promiſſa non poteſt licitè præſtari, & ſic juramentum nullius roboris eſt, ex cap. 28. *de jurejur.*

Si verò irritatio facta ſit immediatè ac principaliter propter utilitatem privatam contrahentium, tunc juxta multos contractus juramento firmatur, modò abſit injuſtitia ex parte illius, cui juratur. Quia 1. tales contractus accedente juramento transferunt dominium, & dant actionem, tum ex jure civili, lib. *Sacramenta*, cod. *Si adverſus vendit.* ibi: *Sacramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis inviolabiliter cuſtodiuntur.* Tum ex jure canonico, cap. 2. *de pact.* in 6. & ex cap. 28. *de jurejur.* ubi Pontifex declarat contractum, quo uxor conſentit in alienationem fundi dotalis, qui jure poſitivo irritus eſt, ſervari debere, ſi acceſſerit juramentum ſine vi & dolo præſtitum. Igitur cum jura tunc negent jus repetendi & reclamandi, quod concedunt quando juramentum dolo vel metu extortum eſt, agnoſcunt jus juſtitiæ tunc oriri, & volunt valere contractum ob reverentiam juramenti. 2. Quiſque poteſt renuntiare favori pro ſe directè introducto per legem; niſi ob aliquam cauſam id prohibeatur, ex lib. 51. Cod. *de Epiſc. & Cleric.* Licet enim cedere juri & bono privato, cujus domini ſumus. Ergo poſita renuntiatione, perinde eſt ac ſi non eſſet jus poſitivum: at jure poſitivo ſecluſo contractus illi ſunt ex natura ſua firmi & validi; ideóque perinde obligant ex juſtitia, ac ſi per leges non fuiſſent irritati.

Si tamen legislator ita irritaret contractum, ut nullam vim habere vellet in conſcientia, quantùmvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento. Quia ſubditus non poteſt derogare poteſtati ac voluntati legislatoris, & juramentum, cum ſit acceſſorium contractui, non poteſt facere ut id, quod non eſt, valeat.

Quæſt. IX. *An & quomodo obligant contractus ad diem, ſub modo, ad cauſam, & ad demonſtrationem?*

Reſp. 1. Contractus *ad diem*, inducit ſtatim obligationem, quam tamen debitor non tenetur complere ante diem præfinitum. Contractus verò ad diem incertum, v. gr. *Cùm nupſerit, cùm navis ex Indiis venerit*, ſuſpendit conſenſum & obligationem, & reſolvitur in conditionalem, v. gr. *Si nupſerit &c.* l. 1. §. *de condit. & demonſtr.*

Reſp. 2. Contractus *ſub modo*, obligat ſtatim, nec eſt irritus, etiamſi modus non impleatur, niſi appoſitus ſit ſub annullatione donationis vel legati. Nam modus diſpoſitionem perfectam ſupponit & conſequitur, non autem illam ſuſpendit; in quo differt à conditione; modus enim eſt quoddam onus adjectum diſpoſitioni, quo alter gravatur ad aliquid præſtandum. Eſt tamen gravis obligatio ex juſtitia talem modum præſtandi.

Reſp. 3. Contractus ſeu diſpoſitio facta *ad cauſam*, nulla eſt, ſi cauſa finalis non ſubſiſtat. Quia non eſt voluntas dandi ſeu alienandi, niſi ſub conditione, ſi cauſa finalis ſubſiſtat; & ſublata cauſa volendi, non eſt

volitio. Hinc res data ob cauſam retineri non poteſt, cauſa non ſubſecuta. At valet diſpoſitio, ſi ſola cauſa impulſiva deficiat: quia diſpoſitio non fit ſub conditione illius, & ſubſiſtente motivo principali ac finali volendi, ſubſiſtit diſpoſitio. Porro in dubio præſumitur cauſam fuiſſe tantùm impulſivam, quando diſponens intendebat favere, & commodum præſtare ei pro quo diſponit.

Reſp. 4. Error, ſeu falſitas in demonſtratione non vitiat contractum ſeu diſpoſitionem, modo demonſtratio non apponatur per modum conditionis, nec error ſit circa ſubſtantiam rei, contractus, ſeu perſonæ: nam talis error non tollit conſenſum circa ſubſtantialia. Idem dic, quando conſtat de re & perſona, cui diſpoſitio fit, lib. 17. & 33. §. *de condit. & demonſtr.* Quia demonſtratio fit ad peculiariter indicandam rem, de qua fit diſpoſitio, & perſonam cui fit: quare ſi aliunde de utraque conſtet, non oberit falſitas. Hinc valet hæc diſpoſitio: Dono vel lego Titio equum meum, quem emi Pariſiis, licèt alibi emerim; vel prædium prope urbem ſitum, conſtans quinquaginta jugeribus licèt non tot conſtet. At dum res, quæ demonſtratur, non exiſtit, nulla eſt diſpoſitio defectu materiæ, ut ſi dicas: Dono vel lego Titio pecuniam, quam in tali loco habeo, cùm ibi nullam habeas.

Quæſt. X. *Ad quid obligat contractus alternativus, ſeu ſub disjunctione?*

Reſp. Si disjunctio cadat in res diverſæ ſpeciei, v. gr. Promitto tibi bovem vel equum; ambæ manent ſub obligatione, ſed disjunctivè pro arbitrio promiſſoris, ex lib. 10. §. *de jure dotium*. Et reg. 70. jur. in 6. ibi: *In alternativis debitoris eſt electio, & ſufficit, alterum adimpleri.* Una autem pereunte tenetur promiſſor dare quæ ſupereſt, nec ſufficit dare pretium rei deſtructæ, modò creditoris culpa non perierit. Si autem alternativa detur in res ejuſdem ſpeciei, ſeu quæ differunt ſolùm ſecundùm plus & minus, v. gr. centum, vel quinquaginta aureos, aut in tempus, v. gr. poſt annum vel biennium, debetur ſolùm id, quod minus eſt, L. 109. *de verb. oblig.* ibi: *Si ita ſtipulatus fuero: Decem aut quindecim dabis, decem debentur. Item ſi ita: Poſt annum aut biennium dabis, poſt biennium dabis. Quia in ſtipulationibus id ſervatur, ut quod minus eſſet, quodque longius eſſet, videretur in obligationem deductum.*

Hinc ſi per errorem majus datum fuit, reſtitui debet. Si vero disjunctio cadat in perſonas, v. gr. Si dones centum Petro vel Paulo, debentur quinquaginta utrique ex jure novo, l. 4. Cod. *de verb. & rer. ſignif.*

Quæſt. XI. *An & quando contractus ſub conditione valet, & obligat?*

Reſp. 1. Contractus ſeu diſpoſitio ſub conditione de præſenti vel præterito valet, & obligat ſtatim, ſi conditio extat, vel extitit. *Ita omnes*, ex l. 37. §. *de rebus credit.* Quia poſita conditione diſpoſitio tranſit in abſolutam, & ei æquivalet: nam ponitur conſenſus, qui minime ſuſpenſus eſt. Idem docet communis ſententia, ſi conditio ſit de eo, quod neceſſariò futurum eſt, l. 9. §. *de novat.* Quia (ut ait S. Thom. in 4. diſt. 29. art. 3.) *talia futura jam ſunt præſentia in ſuis cauſis*; & jam in præſenti verum eſt, quod hoc futurum ſit, ac proinde conditio cenſetur præſens: ut do, vendo tibi, ſi es moriturus, ſi ſol cras oriatur. Si autem conditio de præſenti vel præterito non eſt, nec fuit poſita, juxta omnes non valet contractus, *Inſtitut. de verbor. oblig.* Quia non datur conſenſus niſi dependenter ab illa conditione poſita, qua proinde deficiente, non eſt conſenſus. Hinc non poſita conditione, nulla eſt hæc donatio: Dono tibi hunc equum, ſi negotium meum fideliter geſſiſti, dum hoc falſum eſt.

Reſp. 2. Si conditio honeſta & poſſibilis ſit de futuro contingenti libero, contractus non obligat ad præſtandam rem promiſſam ante impletam conditionem. *Ita omnes*. Quia diſponens ſub conditione, non intendit ſe obligare, nec diſponere niſi illa poſita. Non poteſt tamen reſilire ante tempus præfinitum, ſed tenetur conditionis eventum expectare: nam conventio ad hoc ſtatim obligat abſolutè, & in hoc videntur omnes convenire, inquit Delugo. Quòd ſi impediat conditionem, nihilominus alteri obligatur ex l. 81. §. *de verb. obligat.* Et, ex reg. jur. 66. in 6. ibi: *Cùm non ſtat per eum, ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde ac ſi impleta fuiſſet.* Si verò conditio ſuo tempore impleatur, contractus juxta multos obligat jam abſolutè ſine novo conſenſu, ex lib. 11. §. *Qui potiores in pign.* Et ex lib. 7. *de contract. empt.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio.* Nam tunc ponitur id, quo poſito, quis priùs voluit obligari ac diſponere. Si tamen in contractu matrimonii & in aliis, qui non ſolo conſenſu, ſed traditione perficiuntur, conſenſus ante conditionem impletam revocatus

catus ſit, non valebunt ſine novo conſenſu. Quia traditio fieri nequit ſine conſenſu ejus, qui rem traditurus eſt, & conſenſus ante conditionis eventum revocatus eſt, ideoque jam non permanet moraliter. *Delugo*. Si autem conditio non fuerit poſita tempore præfinito, contractus jam non obligat, & in irritum recidit: quia contrahens ſub conditione, non intendit ſe obligare & diſponere, illa non poſita. Diſpoſitio autem pendens ex hominis libera voluntate, non aliter obligat quàm diſponens intendit.

Porrò ſola conditio expreſſa reddit contractum ac diſpoſitionem conditionalem, non autem tacita, & quæ eſt intrinſeca contractui, ex l. 99. §. *de condit. & demonſtr.* Unde tacita non ſuſpendit obligationem.

Reſp. 3. Conditio impoſſibilis invalidat contractum & diſpoſitionem, exceptis matrimonio, & diſpoſitionibus ultimæ voluntatis, ex lib. 31. §. *de oblig. & act.* Et *ex inſtit.* Quia contrahens conditione non vult obligari ac diſponere, niſi ex conditione poſita: Cùm autem conditio impoſſibilis nequeat poni, nunquam ipſe poterit obligari: & ſic voluntas non poteſt efficaciter tendere in obligationem ſub conditione, quæ apprehenditur ut impoſſibilis. Idem dic, ſi conditio ſit de re illicita facienda: tum quia in jure conditio turpis habetur impoſſibilis, cùm illud ſolùm legitimè poſſimus, quòd licitè poſſumus: tum quia nemo poteſt obligari ad peccandum, & ad id præſtandum, quod per ſe inducit & allicit alium ad peccandum. Idem eſt, ſi conditio ſit contra ſubſtantiam contractus: nam impedit conſenſum ſubſtantialem in ipſum contractum.

Excepi 1. Matrimonium: quià *cap. ult. de condit.* Gregor. IV. ſtatuit, *ut conditiones appoſitæ in matrimonio, ſi turpes, aut impoſſibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi*. Ergo illis non obſtantibus valet matrimonium ſecundùm præſumptionem fori externi ſupponentis tales conditiones non ſeriò adjici. Valet etiam in foro interno, ſi contrahentes habeant intentionem generalem contrahendi ſecundùm leges Eccleſiæ, prævalentem alteri intentioni particulari. Si tamen conditio turpis, vel impoſſibilis eſſet contra ſubſtantiam matrimonii, non valeret matrimonium. Nam tunc deeſt voluntas etiam implicita illud verè contrahendi; non enim poteſt quis ſimul velle efficaciter verum matrimonium, & ſimul aliquid velle quod ipſum deſtruit: cujuſmodi eſt conditio impoſſibilis circa ſubſtantiam ejus, v. gr. modo poſſim pro arbitrio illud matrimonium diſſolvere.

Excepi 2. Ultimas voluntates, ut ſunt teſtamentum, legatum, & donatio mortis cauſa. Nam in illis conditiones impoſſibiles, vel turpes ex juris diſpoſitione habentur pro non adjectis, & diſpoſitio teſtatoris manet abſoluta & valida, & ex l. 1. 6. & 14. §. *de condit. inſtit.* Et ex inſtit. *de hæred. inſtit.* Eo quòd intentio diſponentis non cenſeatur his conditionibus alligata. Quod etiam valet in foro interno, ſaltem niſi conſtet de contraria voluntate diſponentis: nam homo rectè præſumitur, voluiſſe validè & ſecundùm leges diſponere de rebus ſuis, nec voluiſſe mori inteſtatus, nec in re tanti momenti ludere & jocari, faciendo actum irritum: & ideo meritò cenſetur ex errore potiùs, quàm joco talem conditionem adjeciſſe, putando eſſe poſſibilem & honeſtam; eoque fuiſſe animo, ut ſi impoſſibilem, vel turpem eſſe ſciret, eam non apponeret, aut ſaltem eam non exigeret, ſi aliàs diſpoſitio eſſet nulla.

Aliud autem leges ſtatuerunt de contractibus & diſpoſitionibus inter vivos; quia illis per ſe loquendo nil nocet, contractum eſſe nullum, cùm poſſit de novo contrahere, rejecta illa conditione impoſſibili.

Nota. In ultimis voluntatibus pro non adjecta etiam habetur hæc conditio, *Si non nupſerit*, lib. 100. *de condit. & demonſtrat.* Idque in favorem matrimonii, ut reſp. augeatur. Sed poſtea jure codicis, hoc reſtrictum eſt ad primas nuptias, ita ut in ſecundis hæc conditio vim habeat, & ſi contra facias, legatum amittas, Authent. *Cui relictum*, Cod. *de indicta viduit*. Item hæc conditio, *Si religionem non ingrediaris*, etiam pro non adjecta habetur, ex authent. *de ſanct. Epiſcop. cap.* 37. in favorem religionis, qui eſt ſtatus majoris perfectionis. Hinc ſi mulieri relicti ſint mille aurei, *ſi nupſerit*, ei tradi debent, licet religionem ingrediatur.

CAPUT II.

De conſenſu ad valorem contractus requiſito.

Quæſt. I. **Q***Uiſnam & qualis conſenſus requiritur ad valorem contractus?*

Reſp. Ex communi ſententia conſenſus debet eſſe, 1. Verus ſeu internus, & mutuus,

tuus, ut patet ex definitione. Hinc non ſufficit fictus & merè externus: nam conſenſus fictus non eſt verus conſenſus, ſicut homo pictus non eſt verus homo. 2. Debet aliquo ſigno externo exprimi, alioqui conſenſus unius non poteſt cognoſci ab alio, nec proinde acceptari, & viciſſim, ſicque non poſſent convenire in idem. 3. Debet eſſe liber, & plenè deliberatus: nam ſine plena deliberatione ſeu advertentia nemo cenſetur velle ſuſcipere in ſe obligationem ex genere ſuo gravem, & quilibet contractus etiam latè ſumptus debet eſſe actus ſimpliciter humanus.

Dices. Ergo ad nihil tenetur, qui contrahit fictè, hoc eſt, ſine animo verè contrahendi, vel ſe obligandi.

Reſp. Is, 1. peccat contra juſtitiam, & quidem mortaliter in re gravi, & reus eſt mendacii pernicioſi. Nam in quolibet contractu, utrimque obligatorio lex juſtitiæ præſcribit, ut uterque verè contrahat, & ne alter alterum decipiat. 2. Quamvis non obligetur directè & immediatè vi contractus ficti, qui nullus eſt; tamen tenetur in conſcientia ratione injuriæ alteri factæ, impedire damnum, quod inde alteri oriri poſſet, & illatum reſarcire, quia poſuit ejus cauſam per injuſtam deceptionem. Imò tenetur tollere deceptionem ipſam, & verè contrahere, contractumque ut verum implere: nam ex juſtitia tenebatur verè contrahere, & ſic injuriam fecit fictè contrahendo. Ergo tenetur injuriam illam tollere, verè poſtea contrahendo: niſi tamen excuſaret aliqua alia juſta cauſa, quo caſu ſemper damnum ex deceptione ortum reſarciri debet.

Quæſt. II. *An conſenſus ex errore, vel dolo datus contractum invalidat?*

Nota 1. Error eſt judicium falſum. *Dolus malus eſt omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita*, lib. 1. §. *de dolo malo*.

Nota 2. Error vel dolus poteſt eſſe, 1. Circa ſubſtantiam rei, de qua contrahitur, ut ſi emas vitrum pro gemma, l. 14. §. *de contrah. empt.* vel circa naturam contractus, ut ſi conſentias in contractum, quem putas eſſe commodationem, cum ſit locatio, vel circa motivum ſubſtantiale ſeu principale contractus, ut ſi Titio promittas mille aureos, quia putas eſſe conſanguinem tuum, cùm non ſit. 2. Circa accidens; ſeu qualitatem accidentalem rei, contractus, vel motivi principalis. Porrò in multis contractibus ratio perſonæ ſe habet tantùm accidentaliter, ut in venditione &c. In quibuſdam verò habet rationem vel motivi ſubſtantialis, ut in donatione, & promiſſione liberali: vel ſubſtantiæ objecti, ut in matrimonio.

Nota 3. Illud cenſetur pertinere ad ſubſtantiam rei in contractibus, ad quod ex communi hominum uſu, vel diſpoſitione legis præſumitur ſaltem implicitè & virtualiter reſtricta contrahentium intentio, ita ut illo ſublato tollatur intentio contrahendi.

Nota 4. Duplex eſt motivum contractus; unum intrinſecum ac ſubſtantiale, quod eſt id in quod voluntas primariò fertur, dum contrahit, ut in matrimonio acquiſitio dominii in corpus conjugis, in emptione acquiſitio rei venditæ &c. Et aliud extrinſecum contractui, eſtque cauſa tantum impulſiva ad contrahendum, ut nobilitas, divitiæ in matrimonio &c.

Nota 5. Error vel dolus poteſt eſſe antecedens, vel concomitans. Antecedens eſt, qui dat cauſam contractui, ita ut ſine illo non fuiſſet initus. Concomitans ſeu incidens eſt ille, qui non dat cauſam contractui, ſed ſolùm alicui conditioni ejus, aut circumſtantiæ, in quantum ſcilicet ſine illo contractus quidem fuiſſet, ſed alia conditione, v. gr. viliori pretio res fuiſſet empta, ſi aliquis defectus innotuiſſet.

Reſp. 1. Quilibet error vel dolus circa ſubſtantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinſecum ac ſubſtantiale invalidat contractum jure naturæ. *Eſt communis ſententia*. Quia deeſt conſenſus in aliquid ſubſtantiale, quod ignoratur: voluntas enim non fertur in incognitum, ex lib. 12. & 41. §. *de contrahend. empt*. Et ex lib. 9. Cod. *de jur. & facti ignor.* ibi: *Cùm nullus ſit errantis conſenſus*. At ſine conſenſu circa omnia ſubſtantialia contractui, nullus eſt contractus, utpote à libera voluntate dependens, ut conſtat ex ejus definitione. Hoc procedit, etiamſi error ſit concomitans; quia illo poſito, non adeſt conſenſus ſubſtantialis, ob defectum cognitionis: *Cùm non conſentiant qui errent, quid enim tam contrarium conſenſui, quam error?* l. 15. *de juriſdict.* At nihil ſubſiſtit ſine eo, quod eſt de illius ſubſtantia.

Hinc 1. Si putarem tibi vendere agrum, & tu putares tibi donari, nulla eſt venditio, nam erratur in ſpecie contractus. 2. Venditio vaſis ærei pro aureo nulla eſt. 3. Nullum

lum eſt matrimonium cum Berta, quæ putatur eſſe Titia. Item ſi quis falsò putans matrimonium eſſe ſolubile, velit tantùm facere contractum ſolubilem, & potiùs non contrahere, nullum eſt matrimonium. Si tamen intendens facere contractum ſolubilem, habet ſimul voluntatem generalem faciendi contractum; quem alii faciunt, valet matrimonium vi illius conſenſus generalis, qui debet cenſeri abſolutus & efficax.

Reſp. 2. Si error vel dolus ſit circa qualitatem, & non det cauſam contractui, ex communi ſententia non irritat contractum: quia non tollit conſenſum circa ſubſtantialia. Unde ſi rem pluris emeris quam valeat, tenet contractus; ſed venditor tibi reſtituere tenetur exceſſum pretii non ſolùm ſupra ſummam, ſed etiam ſupra illud juſtum, quo, ſublato dolo, res vendita fuiſſet: quia exceſſus fuit dolo extortus; ideoque quoad illum facta eſt injuria. Nec contractus poteſt irritari à decepto; quia dolus ſeu injuria non fuit cauſa contractus, & per reſtitutionem exceſſus pretii tollitur injuria; & deceptus conſtituitur in eo ſtatu in quo fuiſſet, ſublato dolo. Imò etiamſi error, vel dolus circa accidentalia, vel cauſas quæ alliciunt aut avocant à contractu, det cauſam contractui, non invalidat contractum, ex l. 5. Cod. *de inutil. ſtipul.* Et l. 5. Cod. *de reſcind.* Quia cùm error vel deceptio non ſit circa ſubſtantialia, non impedit conſenſum ſubſtantialem, & ſic perficitur eſſentialiter contractus: accidentia enim & intrinſeca non tollunt ſubſtantiam rei. Idque patet in contractu matrimonii, quod juxta omnes valet; etiamſi contrahatur cum paupere, eo quod putetur dives. Nec refert, quod ſi ſciviſſes illam qualitatem, vel conditionem rei, non contraxiſſes: nam actus iſte voluntatis, qui ſub conditione talis cognitionis futurus fuiſſet, non eſt actu, nec virtualiter, & ſic nihil efficit, nec impedit conſenſum actualem abſolutum ac ſufficientem: alioqui omnes ferè contractus nulli eſſent.

Error tamen circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens expreſsè, vel implicitè non vult contrahere, niſi objectum ſit tali qualitate affectum. Nam tunc qualitas illa ſimul cum ſubſtantia rei ingreditur objectum ſubſtantiale contractus, & non eſt voluntas contrahendi, niſi poſita illa qualitate tanquam conditione.

Reſp. 3. Quoties error vel dolus circa qualitatem, dans cauſam contractui, provenit à parte contrahente, contractus etſi validus, poteſt reſcindi pro voluntate decepti, ſi ſolubilis ſit; unde non eſt omnino firmus. *Eſt communis ſententia.* Quia decipiens injuriam facit, quam tenetur tollere, auferendo dolum, & reſtituendo deceptum in eum ſtatum in quo erat ante contractum, & ſic reddendo omnia infecta, ſi deceptus velit. Præterea *fraus & dolus cuiquam patrocinari non debent*, cap. 5. *de empt.* ac proinde deceptus habet jus diſſolvendi contractum, & tollendi obligationem illam, ſi voluerit conſenſum revocare. Quare talis contractus obligat decipientem abſolutè & irrevocabiliter, cum ſit validus, nec habeat jus eum reſcindendi, deceptum verò revocabiliter & conditionatè tantùm, ſi nolit contractum reſcindere: qui ſi velit ſtare contractui, tenetur deceptor exceſſum pretii pro merce vitioſa accepti reddere. Imò juxta Delugo, quando contrahens inculpabiliter decipit per deceptionem, quæ dat cauſam contractui, poteſt deceptus diſſolvere contractum: quia ſenſus taliter contrahentium hic eſt; ut nolint irrevocabiliter ſe obligare, niſi ſtante veritate eorum, quibus alter contrahens inducitur ad contrahendum.

Dixi, *Si ſolubilis ſit*. Nam in iis, quæ conſtituunt ſtatum ex natura ſua firmum & irrevocabilem, qualia ſunt matrimonium, & profeſſio religioſa, voluntas naturæ rei, de qua agitur, accommodat ſe & conſentit abſolutè, irrevocabiliter & independenter ab aliis conditionibus, quæ non ſunt de ſubſtantia talis contractus.

Si verò talis error vel dolus dans cauſam contractui proveniat non à parte contrahente, ſed aliunde ipſa inſcia, tunc non ſolùm valet contractus ob conſenſum circa ſubſtantialia, ſed etiam reſcindi nequit à decepto. *Ita multi.* Quia pars contrahens non fecit ei injuriam; unde nec tenetur reſtituere alium in priorem ſtatum ac libertatem, ſed ſolùm rem adducere ad æqualitatem. Deceptor verò tenetur reſarcire damnum illatum, cum ſit cauſa illius injuſta.

Excipe promiſſionem gratuitam, & donationem liberalem: nam poſſunt revocari pro arbitrio decepti; ſi error vel dolus circa notabilem quantitatem cauſam dederit, quamvis is non proveniat à promiſſario vel donatario: quia in illius pactis unus ſolum ſe ſponte & ex liberalitate obligat, ideoque pendet ab illius ſolius voluntate, ut pacto apponat conditionem, vel limitationem quam voluerit, qualis eſt hæc, ut nolit obligari ſaltem irrevocabiliter, ſi notabilis

ſit error vel mutatio. Aliud eſt de contractibus oneroſis ſeu reciprocis, qui pendent à voluntate duorum ſeſe mutuò obligantium, qui ſic invicem obligari volunt, ut ſecluſo errore circa ſubſtantiam rei vel contractus, & dolo quolibet dante cauſam contractui, & ab altero contrahentium proveniente, reſcindi non poſſint ab alterutro: alioqui ſæpè nulla foret contractuum ſecuritas, & pateret via innumeris litibus; nam facilè alteruter ſibi perſuaderet ſe fuiſſe deceptum. Excipiuntur ſponſalia, in quibus major libertas deſideratur, eo quòd ordinentur ad mutuum amorem, & ad contrahendum indiſſolubile matrimonii vinculum.

Quæſt. III. *An validus ac firmus eſt contractus ex metu celebratus?*

Nota. Duplex eſt metus, levis, & gravis. Metus gravis alius eſt abſolutè gravis, alius reſpectivè. Metus gravis abſolute, & qui dicitur cadens in conſtantem virum, eſt metus alicujus mali in ſe gravis, quo vir fortis commoveri ſolet: ut metus mortis, mutilationis, diuturni carceris, exilii, jacturæ omnium bonorum, amiſſionis ſtatus &c. ſive hæc mala immineant timenti, ſive ejus liberis, parentibus, conjugi, vel conſanguineis. Ad metum gravem revocatur metus reverentialis, ſeu timor habendi parentem vel ſuperiorem infenſum, ſi hæc offenſio putetur magna, diuturna, ac moleſta vel cum gravibus minis, aut verberibus conjuncta ſit. Metus gravis reſpectivè dicitur, qui eſt alicujus mali, quod etſi non commoveat virum conſtantem, tamen fœminæ, vel ſeni, vel puero, vel homini meticuloſo formidandum meritò videtur: nam hi omnes non minùs concutiuntur levioribus malis, quàm viri fortes gravioribus. Porrò ut metus cenſeatur gravis, neceſſe eſt ut malum, quod timetur, veriſimiliter immineat, alioqui vanus eſſet timor. Igitur metus gravis eſt, quo timetur malum veriſimiliter impendens, & grave vel abſolutè ſeu ſecundùm ſe, vel reſpectivè ad timentem. Metus verò levis eſt, quo timetur malum leve, vel grave, ſed non veriſimiliter impendens.

Reſp. 1. Contractus ſtrictè ſumptus, ex metu gravi injuſtè ad extorquendum conſenſum incuſſo factus, ex communi ſententia validus eſt, 1. Jure naturæ; quia metus gravis non impedit voluntarium ac liberum ſufficiens ad peccatum mortale, quando non tollit uſum rationis, nec ſufficientem deliberationem: voluntas enim non poteſt exigi quoad actus elicitos. Sic mercator cum plena advertentia rationis, & deliberatione voluntatis eligit ejectionem mercium potiùs quàm naufragium.

Nec obſtat quòd contrahens nollet contrahere, ſi metus abeſſet: nam ut ſupponitur, verè conſentit, & conditio nihil ponit in re, ſed relinquit abſolutam electionem ad vitandum majus malum. Et verò hæc duo diverſa ſunt. *Volo contrahere, & nollem contrahere ſi metus abeſſet*. 2. Jure poſitivo, exceptis quibuſdam. *Prob.* tum jure canonico, cap. 2. *de iis quæ vi &c.* ibi: *Quæ metu & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari*. Ergo ſunt ſolùm irritanda: tum civili, l. 21. §. *de eo quod metus cauſa*; & l. ult. Cod. *de iis quæ vi &c. Venditiones, donationes, tranſactiones, quæ per potentiam extortæ ſunt, præcipimus infirmari*. Ergo ante ſententiam non ſunt irritæ.

Obj. Aliquas leges. *Reſp.* Senſus illarum legum eſt, quod contractus ex metu injuſto facti, ſint irritandi, non ſint firmi, nullius ſint momenti, nullas vires habeant pro voluntate metum paſſi, quatenus ad ejus arbitrium reſcindi debent, imò ab ipſo reſcindi poſſunt.

Excipiuntur quidam contractus ex metu injuſto facti, qui jure poſitivo ſunt irriti, ſcilicet, 1. Matrimonium, cap. 15. *de ſponſal.* Ratio eſt, quia ſi eſſet validum, cùm natura ſua ſit indiſſolubile, injuria non poſſet tolli, & inde graviſſima incommoda ſequerentur. 2. Profeſſio religioſa, cap. 1. *de iis quæ vi &c.* Ratio eſt, quia profeſſio religioſa eſt matrimonium ſpirituale, & vinculum indiſſolubile ex parte profeſſi, quod proinde tam perfectè voluntarium ac liberum eſſe convenit, quàm carnale. 3. Promiſſio dotis, vel ejus ſolutio, l. 21. §. *de eo quod metus cauſa &c.* Ratio eſt, quia dos eſt acceſſoria ad matrimonium, unde ejus naturam ſequi debet, ſicque maximam etiam libertatem requirit. 4. Promiſſio vel traditio rerum Eccleſiæ, cap. 2. *de jurejur.* Ratio eſt, conſervatio rerum Eccleſiæ. Et verò ſi alienatio rerum Eccleſiæ ſponte facta ſine ſolemnitatibus non valet, multò magis non valet, ſi ſit metu extorta. 5. Juriſdictio metu gravi extorta, ex. l. 2. §. *de judic.* 6. Secundùm multos, ſponſalia metu extorta; quia ſunt via ad matrimonium contrahendum: unde perfectam etiam libertatem ſicut ipſum requirunt. Fieri enim non poteſt, ut quis promiſſione ſua obligetur ad actum invalidum, nempe ad matrimonium, quod invalidè contrahitur à perſona, gravi metu injuſto compulſa.

Dubi-

Dubitatur de contractu facto cum pupillo per auctoritatem Tutoris metu extortam.

Reſp. 2. Contractus factus ex metu etiam reſpectivè gravi injuſtè incuſſo ad extorquendum conſenſum, juxta communem ſententiam poteſt reſcindi arbitrio metum paſſi, ſicut dictum eſt de dolo, unde non eſt omnino firmus. Quia qui metum injuſtè intulit, fecit alteri injuriam, quæ fuit cauſa contractus alioqui non futuri. Ergo tenetur tollere ac reſarcire injuriam, & omnia incommoda inde manantia, & læſum in priorem ſtatum libertatis reſtituere, omnia compenſare etiam ante omnem ſententiam; ac proinde metum paſſus habet jus recuperandi ſuam priorem libertatem independenter à ſententia judicis. Poteſt tamen, ſi velit, ſtare contractui invito injuriante, cùm non ſit per ſe irritus, & injurians non habet jus eum reſcindendi. Hinc qui metu coactus emit aliquid ab altero, poteſt contractum diſſolvere, vel cogere venditorem ad ſtandum contractui.

Imò tertius poſſeſſor tenetur reddere metum paſſo rem metu injuſto extortam, ſi hic eam repetat, ex l. 14. §. *de eo quod metus cauſa &c.* Quia revocato conſenſu res illa pertinet ad priorem poſſeſſorem, & non potuit ad alium tranſire, niſi vitio metus affecta, & cum obligatione revertendi ad ſuum priorem dominum ejus arbitrio.

Id totum locum habere docent multi, etiamſi metus non à contrahente, ſed à tertio incuteretur, idque jure naturæ. Quia conſenſus per injuriam extortus non transfert rem ſolide & irrevocabiliter, ſed eo modo ut maneat jus in rem, & non ſolum in perſonam quæ injuriam intulit: par enim non eſt, ut quis per injuriam alterius jus omne in rem ſuam amittat. Præterea ratione injuriæ res eſt in priorem ſtatum reſtituenda: ergo obnoxia eſt reſtitutioni ubicumque fuerit. Aliud eſt de errore vel dolo circa qualitatem accidentalem proveniente à tertio, quia non impedit voluntarium perfectum circa ſubſtantialia. At metus à quovis incuſſus ad extorquendum conſenſum, reddit illum minus voluntarium quoad ſubſtantiam. Cæterum conſtat, contractum in tali caſu poſſe reſcindi auctoritate judicis, & dari actionem non ſolum in perſonam, quæ metum intulit, ſed etiam in rem, ad quemcumque pervenerit, l. 9. §. *de eo quod metus cauſa*.

Dixi 1. *Metu gravi*. Nam metus levis, etiam reſpectivè, qui in jure dicitur vanus, non præſumitur dediſſe cauſam contractui, & ob hanc præſumptionem, & ne multiplicentur lites, in foro externo non admittitur exceptio, nec datur actio ad reſcindendum contractum. Tamen ſi metus levis injuſtus verè dederit cauſam contractui, ita ut eo ſublato non fuiſſet datus conſenſus, juxta multos poteſt in foro conſcientiæ reſcindi contractus pro voluntate metum paſſi. Quia qui metu injuſto, licet levi, extorquet conſenſum, facit alteri injuriam, quam proinde tenetur tollere ac reſarcire reſtituendo coactum in priorem ſtatum: unde hic habet jus ad hanc reſtitutionem & redditionem rei ſuæ, ſi velit reſcindere contractum.

Hinc qui metu injuſto ſive gravi, ſive levi conſenſum extorſit, tenetur in conſcientia reſtituere id quod ex tali contractu accepit, ſi coactus velit, & inſuper totum lucrum ceſſans & damnum emergens compenſare, cùm per injuſtam coactionem ſuam fuerit illorum cauſa. Coactus autem tenetur viciſſim accepta reſtituere, ſi contractui ſtare nolit; nam non habet juſtum titulum ea retinendi.

Dixi 2. *Metu gravi etiam reſpectivè*, ſcilicet ad fragilitatem talis perſonæ, ut docet communis aut ſaltem longe communior ſententia. Nam metus reſpective gravis idem præſtat, quod metus abſolute gravis; homines enim meticuloſæ indolis non minus commoventur levibus malis, quam viri fortes gravioribus: ideoque metus reſpective gravis involuntarium, ſeu repugnantiam æque creat.

Dixi 3. *Injuſtè incuſſo*. Nam ſi metus fuerit injuſtus, id eſt de malo debito, quod alter jure inferre poteſt, contractus non poteſt reſcindi à coacto: quia in illo nulla injuria intervenit, quæ ſola reſcindendi cauſa eſt.

Dixi 4. *Metu incuſſo ad extorquendum conſenſum*. Nam ſi metus fuerit alia de cauſa incuſſus ab alio tertio etiam injuſtè, contractus non poteſt reſcindi; ut ſi quis in latrones incidens, metu ne ab illis occidatur vel ſpolietur, alteri, qui injuriæ non eſt particeps, promittat pecuniæ ſummam, ut eum liberet, tenetur promiſſa complere. Quia tunc metus non eſt propriè cauſa contractus, ſed ſolum occaſio; nec contractus eſt metu extortus, ſed cùm metus ſit ob aliam cauſam injectus, adhibetur ſponte contractus tanquam medium ad illum pellendum. Qui tamen metum illum injuſte incuſſit, tenetur ad reſtitutionem damnorum; nam eſt illorum prima cauſa, vel ſaltem occaſio injuſta, ex cap. ult. *de injur.* Idem dic de metu a cauſa naturali vel interna orto: nam talis metus citra

citra omnem injuriam provenit, & à nullo alio, quo quis ad contrahendum compellitur, niſi à ſe ipſo.

Porrò ſi contractus ilcitus juramento firmatus ſit; non poteſt reſcindi niſi à ſuperiore.

CAPUT III.

De iis, qui contrahere poſſunt.

Quæſt. I. Q*Uinam generatim validè poſſunt contrahere?*

Reſp. Ii omnes & ſoli uſu rationis prædi- ti, qui liberam habent bonorum adminiſtrationem, ſeu legitimam facultatem diſponendi de illis. Quia cum contractus ſit actus humanus, qui ſolum humano modo, id eſt, cum advertentia & libertate fieri debet, requirit rationis uſum, & cum ſit actus, quo de re aliqua diſponitur, requirit in contrahente liberam facultatem diſponendi. Poſito autem libero rationis uſu, & jure diſponendi non ligato, nihil ultra poteſt requiri ad facultatem contrahendi.

Hinc non poſſunt validè contrahere infantes, amentes, ebrii, furioſi, prodigi, curatorem habentes &c.

Quæſt. II. *An uxor poteſt contrahere?*

Reſp. Uxor non poteſt contrahere, nec diſponere de bonis familiæ, & de dote ejuſque fructibus, marito præſente, & valente bona illa adminiſtrare rationabiliter invito. Quia quamvis totius dotis & dimidiæ partis bonorum communium proprietas pertineat ad uxorem, tota tamen adminiſtratio bonorum familiæ & dotis pertinet ad virum, utpote caput familiæ. Poteſt autem ipſa diſponere de aliis bonis, quæ præter dotem attulit, & ſibi reſervavit, cum horum habeat & proprietatem & adminiſtrationem.

Dixi, *Marito præſente &c.* Nam ſi ſit abſens, ſi amens, vel fatuus, tunc uxor bona familiæ diſpenſare poteſt. Si item maritus expreſſe vel tacite conſentiat in impenſas & contractus uxoris: vel ſit irrationabiliter invitus, ut ſi recuſaret ea, quæ ſunt neceſſaria ad ſuam & familiæ ſuſtentationem congruentem, poteſt uxor in his caſibus uti bonis familiæ, ſed prudenter & moderate.

Quæſt. III. *An filiusfamilias, pupillus, & minor poſſunt contrahere?*

Nota 1. Infans eſt, qui nondum ſeptennium complevit. A ſeptennio uſque ad decimum cum dimidio dicitur infantiæ proximus, ſi ſit mas, vel uſque ad nonum cum dimidio, ſi ſit fœmina. Pubes eſt qui habet annum 14. completum ſi ſit mas; vel duodecimum ſi ſit fœmina. Ante hanc ætatem dicuntur impuberes. Pubertati proximus cenſetur maſculus à decimo anno cum dimidio uſque ad annum 14. completum; & fœmina à nono cum dimidio uſque ad 12. completum.

Nota 2. Pupillus eſt impubes, qui deſiit eſſe ſub poteſtate patris, propter ejus mortem, vel emancipationem. Minor eſt pubes, qui annum 25. nondum complevit; qui completo dicitur major.

Nota 3. Conſtat inter omnes 1. Pupillum infantiæ proximum, ne naturaliter quidem obligari ob defectum ſufficientis judicii, vel ſaltem ob periculum talis defectus jura illius contractibus reſiſtunt, omnemque obligationem tollunt, *inſtit. de inutil. ſtipul.* 2. Minorem qui curatore caret, obligari tum naturaliter, tum civiliter, ex contractu alienationis bonorum mobilium, quæ ſervando ſervari non poſſunt: quia minor curatore carens poteſt per ſe ſolum, quod poſſet cum conſenſu curatoris. Sed poterit petere reſtitutionem in integrum, ſi ex contractu fuerit læſus, l. 5. Cod. *de in integr. reſtit.*

Reſp. 1. Filiusfamilias impubes non obligatur civiliter ex contractu etiam de bonis caſtrenſibus, & cum conſenſu patris facto, *inſtitut. de inutil. ſtipul.* Si pubes ſit, poteſt de bonis caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus, etiam ſine conſenſu patris contrahere, & obligari etiam civiliter. Nam horum liberam adminiſtrationem habet. At non poteſt de adventitiis, nec de profectitiis diſponere ſine conſenſu patris, quia non habet illorum liberam adminiſtrationem.

Reſp. 2. Pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tum civiliter, tum naturaliter, ſi cum conſenſu tutoris & curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretioſis, ex l. 13. §. *de author. & conſenſu tutor.* Secus de mobilibus & immobilibus pretioſis, quæ ſervando ſervari poſſunt; nam hæc validè alienari nequeunt ſine decreto judicis, l. 4. Cod. *de prædiis minor.* & l. 22. Cod. *de adminiſtr. tutor.* Quòd ſi ſine conſenſu tutoris vel curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretioſis, juxta multos obligantur naturaliter, ſed non firmiter, quatenus hæc obligatio tolli poteſt beneficio reſtitutionis in integrum; ita ut qui aliquid ab illis accepit, non teneatur reſtituere ante ſententiam. Sed alii probabilius negant, eos obligari naturaliter, niſi quatenus facti ſunt ditiores. Quod pro-

probant, 1. Ex inſtit. *Quibus alienare licet*: ubi dicitur: *Neque pupillum, neque pupillam ullam rem ſine tutoris authoritate alienare poſſe . . . . nec debitum ſolvere ſine authoritate tutoris poſſe; quia id quod ſolvunt, non fit accipientis: cum ſcilicet nullius rei alienatio eis ſine tutoris authoritate conceſſa ſit*, Et, ex l. 11. §. *de acquir. rer. dom.* ibi: *Pupillus quantum ad acquirendum non indiget tutoris authoritate: alienare verò nullam rem poteſt niſi præſente tutore authore.* Quoties autem contractus legibus ſimpliciter irritantur ſine expreſſa limitatione ad forum externum, intelligi debent irritari etiam in foro conſcientiæ, ideoque nullam parere obligationem. 2. Quia ad valide contrahendum etiam in foro conſcientiæ requiritur libera bonorum adminiſtrario, qua carent pupilli & minores. Jam verò leges illæ, quæ dicunt pupillum ſine authoritate tutoris obligari, intelligi debent de pupillo, qui factus eſt ditior ex contractu, & in quantum factus eſt ditior.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, pupillus pubertati proximus ſine authoritate tutoris validè contrahit cum majore in ſuum commodum, non autem in ſuum incommodum, ex inſtitut. *de author. tutor.* Quod jura ſtatuerunt in favorem ætatis illius, ut ſcilicet minoribus ætas in damnis ſubveniret, & in proſpere geſtis non obeſſet. Hinc ſi pupillus ſine authoritate tutoris aliquid emerit, non poteſt venditor pupillum compellere ad dandum pretium: ſi tamen velit pupillus ſtare contractui, cogere poteſt venditorem actione civili ad tradendam rem pro pretio conſtituto. Sed ſi venditor pupillo mercem tradidit non recepto pretio, poteſt repetere mercem ſuam, & pupillus tenetur in conſcientia eam reſtituere; nam nemo licite locupletari poteſt cum alterius injuria vel jactura, ex regul. jur. 48. in 6. Quod ſi dolo, vel culpa pupilli res tradita perierit, eam ſolvere cogitur, l. 1. §. *depoſ.*

Quæ autem dicta ſunt de pupillo, eadem dicta intelligantur de minore contrahente ſine conſenſu curatoris ſui. Nam curator non minus datur rebus minorum adminiſtrandis, quàm tutor rebus pupillorum, unde minor habens curatorem, pupillo quoad bona & contractus æquiparatur.

Quæſt. IV. *An pupillus vel minor tenetur ſolvere pecuniam, quam ſine conſenſu tutoris vel curatoris mutuam accepit?*

Reſp. Tenetur, ſi eam in uſus neceſſarios, vel utiles impenderit, ex l. 5. §. *de auth. & conſenſu tutor.* ibi: *Naturaliter obligabitur, in quantum locupletior factus eſt.* Ex pecunia autem in tales uſus conſumpta factus eſt ditior: nam tantumdem ſuis rebus percepit. Et verò iniquum eſt, quemquam locupletari cum damno alterius maxime bona fide mutuantis. At non tenetur, ſi eam in uſus inutiles conſumpſerit: quia leges volunt, eum nullo modo obligari, ne ejus bona inutiliter conſumantur, ex l. cit. & l. 59. §. *de oblig. & act.* ibi: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, nequidem jure naturali obligatur.* Leges autem, quæ videntur ſignificare obligationem pupilli, intelligendæ ſunt ſecundum l. 5. §. *de author. & conſenſu tut.* citatam; nempe ſupponunt, pupillum ex accepto mutuo locupletiorem factum eſſe. Excipe, niſi mutuans bona fide putaverit, pupillum eam pecuniam impendere velle in ſuam utilitatem; nam tunc naturalis æquitas ſolutionem exigit, nec lex intendit privare debito alterum bona fide procedentem, & gratificare volentem.

PARS II.

De Contractibus in ſpecie.

CAPUT PRIMUM.

De Promiſſione.

Quæſt. I. Quid eſt *Promiſſio?*

Reſp. Eſt actus voluntatis exterius expreſſus (nam de promiſſione facta homini hic agitur) quo quis ſe obligat alteri ad aliquid: ſive eſt deliberata fidei obligatio, facta alteri de re aliqua licita & poſſibili. Duplex eſt, nempe oneroſa, qua onus alteri viciſſim imponitur, unde pertinet ad alios contractus; & gratuita, qua nullum onus alteri imponitur. Si promiſſio fiat certa verborum formula, qua unus rogat, & alter promittit; dicitur ſtipulatio: v. grat. *Spondes te mihi daturum viginti aureos? Spondeo.*

Quæſt. II. *Quænam requiruntur, ut promiſſio valeat & obliget?*

Reſp. Ex communi ſententia, iſta. 1. Voluntas ſe obligandi, ex l. 3. §. *de oblig. & act.* Nam omnis obligatio, quæ non eſt ex lege, vel præcepto, oritur ex privata hominis voluntate. Unde non eſt ſatis dicere, *Promitto me hoc facturum*, ſi ſolum intendas ſignificare animi propoſitum, non autem te obli-

obligare: nam ſimplex propoſitum eſt mera voluntas faciendi aliquid, ſed abſque animo ſe obligandi. Sufficit tamen voluntas ſe obligandi virtualis & implicita, quam habet, qui ſciens promiſſionem obligare, vult promittere, nec habet voluntatem contrariam: nam hoc ipſo vult ſe obligare; qui enim vult cauſam, vult implicite effectum, qui ex illa neceſſariò oritur, ſicut qui vult antecedens, vult neceſſariò conſequens. Omnis autem promiſſio neceſſariò parit obligationem, ſi acceptetur. Idem dic etiam ſi quis ignoret obligationem ex promiſſione oriri, modo velit facere promiſſionem veram, qualis ab aliis fieri ſolet; nam tunc habet voluntatem implicitam ſe obligandi, ſicut baptizans, cum ſola intentione faciendi, quod Chriſtiani faciunt cùm baptizant, habet voluntatem implicitam faciendi Sacramentum, licet ignoret quid illud ſit.

2. Requiritur perfecta deliberatio, & advertentia plena ad id quod agitur: Quia cùm hæc obligatio ſit onus quoddam, quod voluntariè ſuſcipitur, non debet cenſeri impoſitum, niſi adſit plenus conſenſus, qui nequit eſſe ſine plena advertentia, ſufficiente ad peccatum mortale: & ideo promiſſio debet etiam eſſe libera, cùm ſit actus humanus, quo homo voluntarie ac libere ſe obligat.

3. Ut abſit error & dolus circa ſubſtantiam rei, vel cauſam finalem, alioqui deeſſet conſenſus ſubſtantialis.

4. Ut ſit ſpontanea: nam ſi per vim vel metum ſit extorta, non obligat ſaltem irrevocabiliter & firmiter, niſi ſit jurata, ex c. 6. *de jurejur.* ibi: *Debitores ad ſolvendas uſuras in quibus ſe obligaverant, cogi non debent. Si vero de ipſarum ſolutione juraverint, cogendi ſunt domino reddere juramentum.* Quia ſaltem promiſſio ſic facta poteſt irritari à promittente, qui ob injuriam acceptam habet jus, ut in priorem ſtatum ac libertatem reſtituatur, & ut ſic accepta ei reſtituantur: *Talis obligatio tollitur per conditionem: quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promiſſum non ſervetur*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 89. artic. 7. ad 3. quod præſertim procedit de promiſſione gratuitâ: nam æquitas non patitur, ut quæ ex liberalitate fiunt, fiant coacte.

Ad vim ſaltem in promiſſione gratuita, quæ debet eſſe omnino ſpontanea, reducitur metus reverentialis, quo quis repugnante voluntate conſentit, eo quòd non audeat contradicere: item preces valde importunæ, quibus res promittitur, vel obtinetur repugnante voluntate, & ſolum ad moleſtiam precum repellendam, quæ aliter ſine majore incommodo repelli nequeat.

5. Ut ſit de re licita & poſſibili. Nam nemo poteſt obligari ad rem illicitam, vel impoſſibilem. Hinc nulla eſt promiſſio rei jam promiſſæ alteri. Valet tamen promiſſio facta homini de bono minore, licet impeditivo majoris boni: nam minus bonum poteſt ei magis placere quàm majus: ſecus de Deo.

6. Ut ab homine, cui fit, acceptetur. Quia ſine utriuſque partis conſenſu nullum eſt pactum, quod, l. 3. §. *de pollicit.* definitur, *Duorum conſenſus atque conventio*; & ſic nulla obligatio ex eo oritur, l. 1. §. *de pact.* Præterea ſicut promiſſio vel obligatio oneroſa tacitam hanc habet conditionem: *Si alter viciſſim ſe velit obligare*, qua ſublata non obligat; ſic etiam gratuita promiſſio & donatio hanc tacitam habet conditionem: *Si acceptetur*; qui enim promittit vel donat, non cenſetur animum ſe obligandi habere, donec alter acceptet, & rem ſibi gratam fore declaret, cùm velit ei gratificari.

Hinc promiſſio & donatio non obligant, & ſemper revocari poſſunt ante acceptationem. Promiſſio tamen moraliter durat ut oblata, quamdiu non revocatur, vel ab alio non cenſetur recuſari: unde ſi illa nondum revocata poſt intervallum temporis, perinde obligabit ac ſi ſtatim acceptata fuiſſet. Idque locum habet in aliis contractibus. Porrò juxta multos, ut promiſſio gratuita, non oneroſa, cenſeatur acceptata, regulariter ſufficit taciturnitas ejus, cui fit, ex reg. jur. 42. in 6. *Qui tacet, conſentire videtur.* Quæ præcipue valet in iis, quæ ſolum tacentis commodum continent. Regula verò ſequens, *Is qui tacet, non fatetur, ſed nec utique negare videtur*, procedit in promiſſionibus oneroſis acceptandis.

Excipiuntur pollicitationes, quæ fiunt civitati, vel Eccleſiæ, vel ad pias cauſas: quamvis enim jura non loquantur expreſſe niſi de pollicitationibus factis civitati ad reſtaurandas ruinas &c. l. 3. & 4. §. *de pollicit.* tamen id extendunt Doctores ad pollicitationes & donationes ad pias cauſas; quia hæ æquiparantur iis quæ fiunt civitati, ſi privilegia ſpectentur, ex l. 18. & 23. Cod. *de ſacroſanct. Eccleſiis*. Sed tunc intervenit acceptatio reip. aut Eccleſiæ: vel leges ſolum volunt ut tales promiſſiones non poſſint pro libito revocari, ſed ſemper poſſint acceptari, & promiſſum peti.

7. Ut

7. Ut promiſſio exterius ſignificetur: nam alioqui non poſſet acceptari. Hinc ſi ſit merè interna, non obligat, niſi facta ſit Deo, à quo utpote cordium inſpectore ſtatim acceptatur. Unde ſi promiſſio fiat alicui ſolùm ob Dei honorem, v. gr. Promitto me Dei amore tali pauperi daturum centum, ſtatum obligat antequam acceptetur à paupere, quia talis promiſſio cenſetur eſſe vótum, quod ſtatim obligat, utpote ſtatim acceptatum à Deo.

Quæſt. III. *An quævis promiſſio etiam gratuita obligat ſub mortali in re gravi?*

Reſp. Affirm. Ita S. Antoninus, Azor, Leſſius, Vaſquez, Sanchez, Reginaldus, & alii communiùs.

Prob. Quia 1. Pacta omnia obligant: ergo obligant graviter, ſi materia ſit gravis. 2. Promiſſio acceptata inducit obligationem juſtitiæ, quæ gravis eſt in re gravi: nam obligatio juſtitiæ eſt ea, quæ parit in altero jus exigendi aliquid: ſed promiſſio etiam gratuita hoc jus parit, promittere enim non eſt ſolum, affirmare ſe daturum vel facturum aliquid, ſed eſt inſuper ſe obligare alteri, ideoque jus ei dare ad exigendum, ut patet ex communi ſenſu. Unde homines queri ſolent, factam ſibi eſſe injuriam, dum violatur promiſſio acceptata, per quam acquiritur jus ad rem, quod tranſit ad hæredes; ac proinde gravis eſt injuria, ideoque mortalis, ſi violetur jus ad rem gravem promiſſam. 3. Promiſſio, quæ fit per formam ſtipulationis, vel coram notario & teſtibus, obligat ex juſtitia, cùm det actionem in foro externo, cujus ſententia ſpectat huc, ut ſuum cuique jus reddatur. Horum autem aſſiſtentia non addit novam obligationem, ſed ſupponit, & facit ſolum ad majorem ſecuritatem. 4. S. Aug. l. 1. *de Doctr. Chriſt. cap. 36.* generaliter ait: *Omnis fidei violator iniquus eſt.* 5. Et ex Tullio, l. 1. offic. *Fides eſt juſtitiæ fundamentum, dictorum, conventorumque conſtantia.* Ergo qui in promiſſis fidem non ſervat, juſtitiæ fundamentum, quo pacta nituntur, evertit. At hoc eſt ex ſuo genere gráviter inordinatum. 6. Donatio gratuita accedente traditione dat jus in re: ergo promiſſio gratuita acceptata dat jus ad rem.

Itaque fidelitas, qua fides data ſervatur, eſt ſpecies juſtitiæ, quatenus reddit unicuique jus ſuum ex promiſſione debitum; quamvis ſit juſtitia minus ſtricta, dum promiſſio eſt gratuita. Quare fidei etiam gratis datæ & acceptatæ violatio eſt quædam injuſtitia, & quidem ex genere ſuo turpis, hominemque reddens contempabilem; & dicitur infidelitas.

Porrò conſentiunt omnes, eum, qui non implet promiſſionem gratuitam, teneri reſarcire damna inde ſecuta, cùm dederit illis cauſam, non ſervando fidem datam, & ſic decipiendo. Idem dic, etiamſi fictè promiſerit; quia fuit cauſa damni per deceptionem, ideoque per injuriam. Non eſt tamen obligatio compenſandi lucrum ceſſans ex re liberaliter promiſſa, eo quòd ſuo tempore non fuerit data, quia promiſſio gratuita non obligat ex juſtitia tam ſtricta, quàm promiſſio oneroſa: nam illa dat ſolum jus, rem promiſſam petendi, & conquerendi de violata fide data; & obligatio ab illa orta pendet à ſola promittentis voluntate, qui non intendit ſe obligare niſi ad dandam rem promiſſam.

Nota. Juxta multos major quantitas ad mortale requiritur in violatione promiſſionis gratuitæ, quàm oneroſæ, vel in furtis: quia minus invitus cenſetur promiſſarius, quod res gratis promiſſa recuſetur, quam ſi res propria æqualis valoris auferatur.

Quæſt. IV. *Ad quid obligat promiſſio facti alieni?*

Reſp. Obligat ad procurandum ſincere & bona fide factum alterius. Nam promittens factum alienum, eo ipſo cenſetur velle ſe obligare ad illud procurandum: alioqui ad nihil obligaret promiſſio illa, & nulla eſſet; nam non poteſt obligare ad ipſum factum alienum; quia ut alienum non eſt in promittentis poteſtate, & ad impoſſibile obligari non poteſt. *Ita Molina, Sanchez, Delugo, & alii multi.*

Quæſt. V. *An promiſſio facta ob cauſam turpem, ſeu opus illicitum obligat?*

Reſp. 1. Omnis promiſſio & pactio de re illicita facienda, non obligat, & nulla eſt jure naturali ante executionem. *Ita omnes.* Quia nemo poteſt obligari ad peccandum. Quòd ſi jurata ſit, juramentum eſt invalidum; cùm non ſit vinculum iniquitatis. Imò promiſſor tenetur retractare ſtatim promiſſionem, utpote iniquam, & ad peccandum allicientem.

Reſp. 2. Multi docent, imò Delugo aſſerit eſſe communem ſententiam Theologorum, poſt opus malum patratum obligari promiſſorem ad ſolutionem pretii promiſſi, ſi datio & acceptatio nulla lege ſit prohibita, nec irritata. Quia 1. Promiſſio matrimonii facta puellæ ſub conditione quòd faceret ſui copiam, quamvis ante copulam non obliget,

get, poſt eam tamen ex juſtitia obligat promittentem ad ſervanda promiſſa. Qui ſi non perficeret, poſtquam puella ex parte ſua implevit conditionem, injuriam ei faceret, & inæqualitatem inter ſe & illam poneret. 2. In illis pactis intervenit duplex promiſſio, una abſoluta faciendi rem illicitam, & hæc nunquam valet, nec obligat; altera eſt conditionalis, & ex ſuppoſitione conditionis poſitæ: ſicut poſſum pauperi promittere: *Si peccavero, dabo tibi eleemoſynam*. Quæ pactio perficitur poſita conditione turpi, oriturque obligatio ex vi conſenſus ut ſequentis, non ut antecedentis opus malum: 3. Poſita conditione impletio rei promiſſæ non eſt turpis, nec enim promiſſum impletur ob cauſam turpem, ſed ut fides data ſervetur. Quod ſi quis pretium promiſſum ſolvat eo quod crimen patratum ſit, tunc peccat, quia tunc approbat peccatum præteritum; ſed hoc eſt per accidens, & ex ejus malitia: nam poteſt & debet ſolvere præcisè, ut fides data ſervetur.

Alii verò negant tunc obligare; quia pactiones ob cauſam turpem in utroque jure abſolute & indiſtinctè decernuntur *nullius eſſe momenti*, *nullam obligationem inducere*, *nullam vim habere*, cap. ult. *de pactis*, ubi Gregor. IX. ait: *Etiam juxta legitimas ſanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impoſſibilis de jure vel facto, nullam obligationem inducit*. Et l. 26. de verb. obligat. *Generaliter novimus, turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti*. Et l. 6. Cod. de pact. *Pacta quæ contra leges, conſtitutioneſque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris eſt*. Item l. 5. Cod. *de legib*. Sed priores reſpondent, his legibus ſignificari tales pactiones non valere ante opus patratum, neque poſt patratum dare actionem in foro externo: per illas autem non tolli obligationem naturalem, quæ ex promiſſionibus onerosis oritur.

Quæſt. VI. *Quænam promiſſiones ſecundum omnes ſunt jure poſitivo irritæ?*

Reſp. Sequentes. 1. Promiſſiones quæ dant occaſionem peccandi; ut ſi alteri promittas te remiſſurum ei obligationem de dolo, vi, furto, injuria &c. l. 27. §. *de pact*. quia hoc cederet in detrimentum boni communis. 2. Promiſſiones, quibus adimitur poteſtas diſponendi de rebus ſuis, v. gr. promiſſio non condendi aut non revocandi teſtamentum, non inſtituendi alium hæredem niſi talem, quia hæc omnia ſunt contra bonos mores civiles, hoc eſt, quos expedit eſſe in rep. bene inſtituta. 3. Beneficii eccleſiaſtici nondum vacantis promiſſio quovis modo facta, eſt illicita & nulla, ex Concil. gener. Lateran. III. cap. 8. etiamſi nullum in particulari promittatur, cap. 2. *de conceſſ. præbend.* in 6. ne detur occaſio optandi mortem poſſeſſoris. Unde nec licet illud petere, cum ejus promiſſio ſit vetita.

Quæſt. VII. *Quandonam promiſſio acceptata & valida deſinit obligare?*

Reſp. Ex communi ſententia, in his caſibus. 1. Si res promiſſa fiat inutilis vel noxia promiſſario; nam tunc ceſſat eſſe materia promiſſionis, eſtque contra finem illius, vel ſi ejus impletio fiat illicita aut impoſſibilis, quia nemo tenetur ad aliquid illicitum vel impoſſibile. 2. Si is in cujus commodum facta eſt, remittat: nam tunc cedit juri ſuo, & ſic tollit obligationem promittentis, 3. Quando cauſa finalis, ob quam promiſſio facta eſt, non extat; ut ſi promiſeris alteri propter beneficium, quod putas te ab illo accepiſſe, cum non acceperis: quia non promiſiſti niſi ex hac ſuppoſitione falſa; & eſt error in cauſa finali ſeu motivo ſubſtantiali. Item ſi talis cauſa ceſſat, ut ſi promiſeris aliquid ob paupertatem, & hæc ſublata jam ſit; nam non intendiſti te obligare ad dandum, niſi ſubſiſtente cauſa finali tempore executionis. 4. Quando duo ſibi viciſſim aliquid promiſerunt, & alter non vult promiſſa præſtare ex cap. 3. *de jurejur.* & ex reg. jur. 75. in 6. ibi: *Fruſtra ſibi fidem quis poſtulat ab eo ſervari, cui fidem à ſe præſtitam ſervare recuſat*. Nam tunc fit mutua compenſatio, & promittens non cenſetur promiſiſſe niſi ſub tacita conditione, quod alter promiſſum ex ſua parte ſervaret. 5. Si ſtatus rerum & perſonarum ita mutetur, ut promiſſor juxta prudentum judicium non cenſeatur voluiſſe obligare ſe in tali eventu: tum quia promiſſio non obligat ultra intentionem promittentis, nec habet vim niſi ex intentione, quam expreſſe vel implicite habet, dum promittit; tum quia ſicut ex reg. jur. 81. in 6. *In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter in ſpecie conceſſurus*, ſi in ſpeciali peterentur; ita neque in promiſſione comprehenduntur illi eventus, qui judicio prudentum fuiſſent excepti, ſi menti occurriſſent. Sic qui promiſit ſe tibi mutuaturum pecuniam, non tenetur ſtare promiſſo, ſi poſtea hac indigeat ob gravem & improviſam neceſſitatem. Ita S. Thom. 2. 2. quæſt. 110. art. 3. ad 5. ibi: *Ad hoc quod teneatur facere quod promiſit*, requi-

requiritur quod omnia immutata permaneant; *alioquin nec fuit mendax in promittendo, quia promiſit quod habebat in mente ſubintellectis debitis conditionibus. Nec etiam eſt infidelis non implendo quod promiſit, quia eadem conditiones non extarent.* Nec obſtat quod promiſſio ſit jurata: quia juramentum firmat promiſſionem tantum ſecundum intentionem, qua cenſetur facta, & in eo ſenſu, quo facta eſt, non in alio. Quare ſi promiſſio habet tacitam conditionem, ſive ex mente promittentis, ſive ex natura rei, ſive ex juris diſpoſitione aut interpretatione, Juramentum non tollit eam conditionem, ſed ſolum ſecundum eam firmat promiſſionem.

Porrò cum arctior ſit obligatio & interpretatio promiſſionis oneroſæ, quàm gratuitæ, facilius in gratuita ſubintelliguntur aliquæ conditiones, quæ ex communi prudentum ſenſu ineſſe cenſentur; nec hæc obligat, cum impleri nequit ſine gravi damno non præviſo, nec ut ait S. Antoninus, *ſi ſuperveniat cauſa rationabilis non implendi*. Quia, ut ſupra dixi, in promiſſione gratuita promittens ſe ſolum ex liberalitate obligat, ideoque pendet ab illius voluntate, ut apponat conditionem vel limitationem quam voluerit, qualis eſt hæc, ut nolit obligari ſi ſuperveniat cauſa rationabilis non implendi.

CAPUT II.

De Donatione.

Quæſt. I. Q*uid, & quotuplex eſt Donatio?*

Reſp. 1. Donatio eſt datio liberalis, ſive doni datio. Donum autem eſt datum gratuitum, id eſt, quod neque ex juſtitia debitum eſt, neque alteri obligationem juſtitiæ & fidelitatis imponit, quamvis ex eo oriatur obligatio gratitudinis. Unde donatio, eſt rei aut juris alicujus gratuita conceſſio.

Ut donatio valeat, ex communi ſententia, debet eſſe deliberata & ſpontanea, ut dixi de promiſſione ob eaſdem rationes; nam *nec ignorans, nec invitus quiſquam donat*, l. 10. Cod. *de donat.* Hinc qui aliquid per vim vel dolum accepit, tenetur illud reſtituere, & tollere ac reſarcire injuriam, reſtituendo alium in priorem ſtatum ac libertatem. Imò juxta multos donatio ex metu levi injuſto, tamquam cauſa finali facta, eſt in foro conſcientiæ nulla: quia donatio ex natura ſua exigit, ut fiat ſponte ac liberaliter: ſaltem eſt revocabilis ad nutum donantis. Non valet etiam, niſi ſit acceptata ab eo cui fit, ut dixi de promiſſione, & patet etiam tum ex l. 10. §. de donat. ibi. *Si neſcit rem, quæ apud ſe eſt, ſibi eſſe donatam, vel miſſam ſibi non acceperit, donatæ rei dominus non fit*: Tum ex cap. *de præbendis in 6.* Ratio eſt, quia donatio eſt pactio, quæ eſt eſſentialiter conſenſus plurium.

Reſp. 2. Donatio dividitur 1. in realem, quæ fit cum traditione doni, unde transfert dominium in donatarium; & in verbalem, quæ fit ſolis verbis abſque traditione doni, & hæc ſolum parit jus ad rem. 2. In pure liberalem ſeu perfectam, quæ in donante nullam ne gratitudinis quidem ſupponit obligationem; & in remuneratoriam ſeu antidoralem, quæ ſupponit obligationem gratitudinis, & qua proinde compenſantur beneficia & obſequia gratis collata. Multi autem, quos refert & ſequitur Sanchez, docent, quando alicui prohibentur donationes erga aliquos, non prohiberi donationem remuneratoriam, proportionatam beneficiis & obſequiis alias non debitis, ex l. 1. *de donat.* ubi dicitur: *Si dat aliquis ea mente, ut ſtatim velit accipientis fieri, nec ullo caſu ad ſe reverti: propter nullam aliam cauſam facit, quam ut liberalitatem & munificentiam exerceat. Hæc propriè donatio appellatur.* Ergo, inquiunt, ſi quis dat, ut debita naturalis gratitudinis ſolvat, non eſt proprie ac ſtricte donatio, ſed remuneratio. 3. Alia eſt inter vivos, qua quis donat cum intentione, ut res ſe vivo ſit donatarii: & alia mortis cauſa, qua quis ſic donat, ut nolit rem niſi poſt mortem ſuam eſſe donatarii, ut ſi dicam: *Dono tibi hanc rem poſt mortem meam, vel Cum moriar, vel Quia timeo ne moriar.*

Quæſt. II. *Quinam poſſunt validè donare?*

Reſp. Illi ſoli qui habent dominium & liberam adminiſtrationem bonorum: nam qui ſolum habent adminiſtrationem, poſſunt tantum ſecundum mentem domini & in ejus commodum alienare: qui autem ſolum dominium habent ſine adminiſtratione, non poſſunt propria authoritate pro arbitrio diſponere de ſuis bonis: *Pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non poteſt de jure donare*, cap. 5. de jure patron.

Hinc 1. non poſſunt valide donare ii omnes qui non poſſunt contrahere, de quibus ſupra. 2. Qui præſunt communitatibus, puta civitati, monaſterio; item tutores & curatores ex bonis pupillorum & minorum poſſunt ſolum facere eleemoſynas, & do-

nationes remuneratorias moderatas, in quibus cenſeantur rependere utiliter, non liberaliter propriè donare. 3. Maritus ex bonis communibus nihil poteſt invita uxore donare ſaltem ſine legitima cauſa, ob quam uxor non ſit rationabiliter invita: quia marito ſola poteſtas ea adminiſtrandi competit quoad partem ad uxorem pertinentem; at ſub facultate adminiſtrandi non continetur facultas donandi: nam donatio non eſt rei adminiſtratio, ſed amiſſio, ex l. 7. §. *de donat.*

Quæſt. III. *Quænam donationes ſunt jure civili invalidæ?*

Reſp. Sequentes. 1. Donatio excedens quingentos ſolidos invalida eſt quoad exceſſum, niſi inſinuetur, l. *36.* Codic. *de donat.* Verum circa ſummam & modum inſinuationis conſulendæ ſunt leges ac conſuetudines locorum. In Gallia ex edicto Henrici II. non valet donatio excedens quinquaginta libras, niſi auctoritate publica inſinuata ſit. Excipiunt multi quamlibet donationem ad cauſam piam: quia donatio ad redemptionem captivorum non eget inſinuatione, *l. citat.* & legata ad cauſas pias non indigent ſolemnitate per leges ad legata prophana requiſitas. Hancque eſſe communem ſententiam teſtatur Julius Clarus, apud Leſſium. Pro nomine donationis venit remiſſio debiti liquidi.

2 Donatio omnium bonorum tam futurorum, quàm præſentium inter vivos invalida eſt: quia per talem donationem homo privat ſe teſtandi poteſtate, quod leges reprobant tanquam contra bonum ordinem, quem decet eſſe in rep. l. *61.* §. *de verb. obligat.* Valet tamen ſi fiat mortis cauſa, quia cùm poſſit revocari arbitrio donantis, non aufert teſtandi facultatem.

3. Donationes conjugum inter ſe jure communi non ſunt validæ ſaltem irrevocabiliter, adeoque ad arbitrium donantis revocari poſſunt, exceptis quibuſdam caſibus, l. 1. & 3. §. *de donat. inter vir. & uxor.* & cap. ult. *de donat. inter vir. & uxor.* Ubi Gregor. IX. ait: *Donatio, quæ conſtante matrimonio inter conjuges dicitur eſſe facta .... firmitatem non habet, niſi donatoris obitu confirmetur &c.* Ratio eſt, ne conjuges mutuo amore ſeſe bonis ſpolient cum damno liberorum & parentum, & ne concordia videatur pretio conciliari. Donationes tamen inter conjuges non revocatæ confirmantur alterius obitu, ex l. 31. §. & l. 3. Cod. hoc tit. & cap. citat. modo eæ non impediant, ne liberi ſuas legitimas partes accipiant, ex l. 1. Codic. *de inoffic. donat.*

4. Donatio patris facta filio nondum emancipato, quæ jure digeſt. erat nulla, jure codicis eſt tantum revocabilis, exceptis paucis caſibus: unde non revocata confirmatur morte patris, vel etiam emancipatione filii, ſi res eſt tradita. Quia quandiu filius eſt ſub patria poteſtate cenſetur veluti una perſona cum patre quoad effectus civiles. Valet autem donatio matris in filium, quia filius non eſt in poteſtate matris, ſcilicet civili, & in ordine ad effectus civiles.

Nota. In his & ſimilibus, ubi agitur de diſpoſitione bonorum, ſpectandæ & ſervandæ ſunt leges ac conſuetudines ſpeciales locorum rationi conſentaneæ, quæ ſæpe à jure communi Cæſareo diſcrepant. Nam cùm voluntates ſubditorum eorumque bona ſubjiciantur poteſtati legiſlativæ in ordine ad bonum commune, nemo poteſt de ſuis diſponere licite contra leges juſtas, quæ ſemper obligant in conſcientia. Imò nec valide, ſi ſint irritantes. *Leges juſtæ habent vim obligandi in foro conſcientiæ à lege æterna*, ait S. Thom. 1. 2. q. *96.* art. 4.

Quæſt. IV. *An donatio acceptata poteſt revocari?*

Reſp. 1. Donatio facta mortis cauſa, in tribus caſibus revocatur. Si donatorem illius pœniteat, ſive expreſsè, ſive etiam implicitè, ut ſi rem illam alteri donet: quia talis donatio ex diſpoſitione juris habet hanc tacitam conditionem, *Niſi revocetur.* 2. Si ante donatorem moriatur donatarius, donatio eſt ipſo jure revocata, niſi donator promiſiſſet, ſe eam non revocaturum; nam tunc juxta varios tranſiret ad hæredes donatarii. 3. Si donator dederit intuitu inſtantis periculi mortis, cenſetur tacite revocata donatio ſublato periculo: quia cenſetur facta ſub hac conditione. *Si non evaſero*, ex tit. *de mortis cauſa donat.*

Reſp. 2. Donatio inter vivos revocatur ob quatuor cauſas. Ob ingratitudinem donatarii, l. ultim. Cod. *de revocat. donat.* & cap. ultim. *de donat.* ut ſi donatori injurias atroces, vel grave rerum ejus damnum, vel vitæ periculum intulerit. Item juxta doctores, ſi inopia preſſum non aluerit. Sed ante ſententiam judicis hæc pœna non debetur. 2. Ob prolem poſtea ſuſceptam, ut ſi quis prole carens magnam ſuorum bonorum partem donarit, & poſtea ei naſcatur proles, l. 8. Codic. *de revocat. donat.* quia tunc donatio habet ſaltem ex diſpoſitione juris hanc conditionem, *Si proles non naſcatur.* 3. Si ſit inofficioſa, hoc eſt, facta contra officium

pieta-

pietatis debitæ liberis, vel parentibus, ut quando per eam filii privantur ſua legitima, id eſt parte hæreditatis ſibi debita ſecundùm leges, l. 1. Cod. *de inoffic. donat.* 4. Si quid donatum ſit ob cauſam, non ſecuta cauſa.

Reſp. 3. Donatio inter vivos acceptata nequit revocari niſi ob cauſas prædictas, l. 5. & ultim. Cod. *de revoc. donat.* Quia jure naturæ donatarius acquiſivit dominium rei donatæ & traditæ, jus verò ad rem, ſi nondum ſit tradita; nec leges dant jus revocandi niſi ob cauſas ſupradictas.

Quæſt. V. *An donatio facta ad certum finem valeat, ſi finis ille non præſtetur?*

Reſp. 1. Quando aliquis donat ob certum finem, ſi non intendat ad illum obligare, ſed ſolùm allicere animum, vel præbere media ad illum aſſequendum, ſi placuerit, valida eſt donatio etiamſi finis non ſequatur. *Eſt communis ſententia*, ex l. 7. Cod. *de condict. ob cauſas*. Quia donatio non eſt conditionata, ſed abſoluta, & facta ſolùm ex animo alliciendi ad aliquid. Unde res donata poteſt acceptari & retineri à donatario, etiamſi non habeat animum præſtandi quod cupit donator. Sic puella poteſt acceptare legatum ſibi factum ut nubat, etſi nolit nubere. Item valet donatio, qua quis donat alteri, ut ſibi faveat in aliqua re, quamvis hic non faverit; quia principaliter facta eſt ad alliciendum, non ad obligandum. Quod verum eſt, etiamſi donator non donaſſet, ſi putaſſet alium non eſſe alliciendum: nam adhuc ſubſiſtit cauſa finalis, cùm donet ut poſſit allicere, non autem ſub conditione ſi actu alliciat. Peccat tamen graviter fœmina, quæ munera acceptat ab amaſio largiente ad alliciendum ejus conſenſum ad libidinem, quamvis ipſa nolit conſentire ejus pravæ voluntati: nam fovet impurum ejus amorem ac deſiderium, & cenſetur illum approbare.

Reſp. 2. Si donator intendat donatarium ad certum finem obligare, donatio corruit, & res donata reſtitui debet, fine non impleto, ſi ille ſit principalis finis donationis. *Eſt communis ſententia*, ex l. 8. Cod. *de condict. ob cauſas*. Nam donator non vult rem eſſe alterius, niſi poſita tali cauſa finali tamquam conditione.

Quæſt. VI. *An dolus vel error circa cauſam finalem irritat donationem, & promiſſionem gratuitam?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia*. Quia donatio & promiſſio gratuita fit ſub conditione: Si cauſa finalis ſubſiſtat; & quia cauſa finalis eſt motivum ſubſtantiale donationis & promiſſionis gratuitæ, quo proinde non ſubſiſtente, non ſubſiſtit actus: nam voluntatis non eſt, ſublato motivo volendi. Ergo ſi ſit error circa cauſam finalem, deeſt tunc volitio donandi vel promittendi. Sic ſi quis falsò putans Titiam eſſe conſanguineam, dotem ei promittat vel donet, quia eſt conſangunea, hæc promiſſio vel donatio nulla eſt.

Hinc tenentur ad reſtitutionem. 1. Qui fingit ſe habere aliquam conditionem ſeu qualitatem, quæ requiritur ut quis admittatur gratis in aliquod collegium vel hoſpitale, vel ut accipiat aliquod pium legatum. Item qui fingit ſe pauperem, ut recipiatur gratis in ſeminarium fundatum pro pauperibus alendis; nam adeſt dolus & error circa cauſam finalem & conditionem, qua non poſita, nulla eſt intentio donandi, nec ullum jus naſcitur. 2. Qui accipit aliquid ob cauſam fictam. 3. Qui ſe fingit pauperem, tenetur accepta titulo eleemoſynæ reſtituere, vel donatori, quia adhuc illius ſunt, nam non fuit voluntas dandi niſi vero pauperi; vel pauperibus, quia dum non conſtat donatorem revocaſſe voluntatem, cenſetur perſeverare in priori voluntate dandi pauperi: unde tunc ejus voluntatem exequitur.

Secùs, ſi error ſit ſolùm circa cauſam impulſivam, quæ nempè tantùm movet ad faciendum, vel dandum promptiùs & faciliùs, non autem movet ad dandum ſimpliciter; quia ea ſublata adhuc eſt voluntas dandi; ut ſi Petro verè pauperi ſed ſimulanti pietatem, des eleemoſynam principaliter ob paupertatem.

CAPUT III.

De Mutuo, & Uſura.

Quæſt. I. *Quid eſt Mutuum, vel Mutuatio?*

Reſp. Eſt contractus, quo res numero, pondere vel menſura conſtans traditur eo animo, ut ſtatim fiat accipientis, cum obligatione reddendi ſimilem in ſpecie & bonitate, poſt lapſum temporis, ex l. 2. §. *de reb. credit. & Inſtit.* lib. 3. tit. 15.

Dicitur 1. *Res numero &c.* ut ſunt pecunia, frumentum, vinum, oleum: nam materia mutui ſunt res, quæ in jure dicuntur functionem recipere, hoc eſt, quarum una poteſt fungi vice alterius, ut vinum vini, pecunia pecuniæ, & ſic ſubſtitui pro alia, ex l. citat. 2. *Traditur*, quia mutuum traditione

tione perficitur. 3. *Ut ſtatim fiat &c.* nam per mutuum, dominium rei transfertur: unde ex inſtitut. cit. *Mutuum appellatum eſt, quia ita à me tibi detur, ut ex meo tuum fiat.* Quare mutuatarius ſub ſuo periculo tenet rem mutuatam, ſed omnes fructus ex ea percepti ad eum pertinent, nam res perit & fructificat domino. Hinc mutuum differt à commodato, locato &c. 4. *Cum obligatione &c.* Per hoc differt à donatione. 5. *Reddendi ſimilem &c.* Per hoc differt à permutatione, in qua res unius ſpeciei datur pro re alterius ſpeciei, v. gr. frumentum pro vino. 6. *Poſt lapſum temporis*: nam eſt intrinſecum mutuo, ut non ſtatim reddi debeat, alioqui eſſet inutile mutuatario; & per hoc differt à cambio, ubi pro moneta aurea ſtatim redditur argentea ejuſdem valoris.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes mutuatoris, & mutuatarii?*

Reſp. 1. Mutuator tenetur. 1. Monere mutuatarium de vitio rei, ſi quid ſit: alioqui tenebitur de damno, cùm ei cauſam dederit. 2. Non repetere mutuum ante tempus præfinitum. Quòd ſi non ſit conſtitutum, non poteſt repeti niſi poſt aliquod tempus judicio prudentis aſſignabile, ſpectatis circumſtantiis & fine ob quem datur, quamvis teneatur ante recipere. 3. Non plùs exigere quàm valeat res mutuata: nam mutuum eſt contractus eſſentialiter gratuitus, & alioqui eſſet injuſtitia & uſura.

Reſp. 2. Mutuatarius, ut patet ex natura mutui, tenetur 1. Reddere mutuum tempore ſtatuto: quòd ſi non ſit conſtitutus terminus, quando mutuans rationabiliter repetet: 2. Si ex culpa ſua non reddat tempore debito, tenetur compenſare mutuanti damnum inde ſecutum & lucrum ceſſans, cùm ſit illius cauſa injuſta; niſi ex eo quòd mutuans tunc non repetierit mutuum, prudenter judicet terminum prorogaſſe. 3. Tenetur de omni caſu fortuito, ita ut non liberetur, niſi cùm mutuator mutuum reipſa acceperit vel per ſe ipſum, vel per alium à ſe deſignatum; quia tunc res ſemper manet mutuatarii, & ſic ei perit. 4. Tenetur reddere rem ejuſdem ſpeciei & bonitatis; nec ſufficit ſi ſolvat ejus pretium, niſi alter ſpontè conſentiat: mutuum enim eadem bonitate qua datum eſt, eodemque genere reddi debet, l. 3. §. *de reb. credit.* neque enim mutuum eſt venditio aut permutatio.

Quæſt. III. *In qua ſpecie & bonitate res mutuata reddi debet?*

Reſp. Seclusa ſpeciali conventione juſta non poteſt exigi pecunia eadem in ſpecie phyſica, ſed ſolùm eadem in valore, quem habuit tempore mutui, ſive interim valor monetæ auctus fuerit, ſive imminutus, ſaltem ſi tempore mutui hæc mutatio non fuit prævisa nec ſpectata. Ita communiter Theologi teſte Delugo. Nam cùm in pecunia per ſe ſpectetur ſolùm valor extrinſecus, non entitas phyſica, & ex uſu conſtet ſpeciem monetæ potiſſimum deſumi ex valore, non ex materia, reddendo valorem, quem habuit tempore mutui, tantùm reddis quantùm accepiſti. In aliis verò rebus, in quibus per ſe ſpectatur & intenditur rei entitas, reſtitui debet in eadem ſpecie phyſica, v. gr. triticum pro tritico, & equidem in eadem menſura, ſive pretium ejus creſcat, ſive decreſcat, quando tempore mutui hæc mutatio non prævidetur, nec ad eam attenditur. Quia cùm in iis rebus entitas & bonitas intrinſeca ſpectetur, reddendo eamdem menſuram ejuſdem ſpeciei phyſicæ, & bonitatis intrinſecæ, tantùm redditur, quantùm acceptum eſt, & ſic ſervatur æqualitas. Aliud eſt de munere dum ejus valor accrevit; quia in ea æqualitas valoris, non ſubſtantiæ ſpectatur.

Quæſt. IV. *An liceat paciſci de reddenda re mutuata in eadem menſura & quantitate, vel pecunia in eadem ſpecie phyſica?*

Reſp. 1. Si ſit dubium, utrùm res tempore reſtitutionis valitura ſit pluris aut minoris, licèt paciſci ne reddatur par menſura rei æquè in ſe bonæ, & eam ſuo tempore accipere, quamvis interim pretium ejus valdè creverit, ex cap. ult. *de uſur.* Quia tunc par eſt contrahentium conditio, & ſervatur æqualitas; nam erga utrumque eſt æqualis ſpes lucri, & æquale periculum damni. Idcircò licet etiam exigere tot in ſpecie phyſica nummos, quot dati ſunt, ſive valor mutetur, ſive non, quando utrumque eſt æquè probabile.

Reſp. 2. Si certum vel probabilius ſit, rem tempore ſolutionis plus valituram quàm modò, vel valorem monetæ augendum, non licèt exigere parem menſuram vel parem numerum nummorum, ſed ſolùm eam menſuram, quæ tunc æquabit valorem præſentem rei mutuatæ, vel pretium æquale monetæ. *Ita Leſſius, Delugo, Salas, & alii multi.* Quia alioqui exigeretur ultra id quod æquivalet rei mutuatæ, quod eſt uſura: res enim tempore ſolutionis pluris valebit, quàm eo qui traditur. Hinc ſi ſex modii tritici tunc valeant duodecim aureis, non licet totidem exigere, ſi tempore ſolutionis valituri ſint quindecim.

Exci-

Excipe, niſi ſtatuiſſet rem vel monetam tuam uſque ad illud tempus ſervare : nam tunc licet paciſci, ut monetæ in eadem ſpecie phyſica vel mutuata cum eo incremento reddatur, deducta æſtimatione laboris, periculi & ſumptus in ea re uſque ad illud tempus ſervanda ; nam tunc id exigitur ratione lucri ceſſantis.

Quæſt. V. *An filiusfamilias etiam major, qui ſub patria poteſtate conſtitutus mutuam accepit ab alio pecuniam ſine conſenſu patris ; tenetur eam reſtituere poſt mortem patris?*

Reſp. Juxta multos, imò communem ſententiam, teſte Leſſio, non tenetur, etiam in conſcientia, nequidem poſt mortem patris, ſi eam in ludis, compotationibus aut aliis rebus inutilibus conſumpſit, & non putabatur eſſe ſui juris. Quia jure civili nempè ſenatuſconſulto Macedoniano in Gallia & in Lotharingia vigente, tollitur omnis obligatio etiam naturalis ex tali mutuo : nam hoc in odium ac pœnam ſic mutuantium, & ob bonum commune, nempè ad tollendam occaſionem multorum malorum ac ſcelerum fuit ſtatutum à rebup. ſeu principe habente dominium altum in bona ſubditorum relatè ad bonum commune, & alioqui lex non aſſequeretur finem ſuum, nec ſatis proviſum eſſet ſecuritati parentum, & aliis incommodis ac criminibus ex illis mutuis ſequi natis. Unde huic privilegio filiusfamilias renuntiare non poteſt, quia non in ejus favorem præciſè, ſed præcipuè parentum, & ad avertenda gravia mala conceſſum eſt. Et quia *jus publicum privatorum pactis mutari non poteſt*, leg. 38. *de pact.* Nec hoc mutuum confirmari poteſt juramento, cùm ſit in detrimentum tertii, & boni publici. Et jurans poteſt ſaltem petere relaxationem juramenti, qua obtenta, ad nihil tenebitur. Idem dic ſi filiofamilias merces fuerunt venditæ credito ; vel aliæ res mutuo datæ in fraudem legis, ut ſcilicet ex illis venditis pecuniam compararet, l. 3. §. *ad ſenat. conſult. Maced.*

Quæſt. VI. *Quid eſt uſura, & quotuplex?*

Reſp. 3. Uſura latè ſumpta eſt quodlibet lucrum ſive licitum, ſive illicitum, vel fructus ex aliqua re perceptus. Strictè ſumpta, ut hic ſumitur, eſt lucrum temporale præciſè ratione mutui perceptum, vel quæſitum : ſive lucrum immediatè ex mutuo proveniens aut intentum. *Uſura eſt, ſi plùs acceperis, quàm dederis*, ait S. Hieronymus in cap. 18. Ezechiel. *Uſura eſt, ſi plùs quàm dediſti, expectes accipere*, ait S. Auguſtinus in Pſalm. 36. Lucrum autem eſt id, quod quis acquirit, cùm antea non eſſet ſuum, nec ei ex juſtitia deberetur.

Dicitur 1. *Lucrum temporale*, ideſt, pecunia vel quidlibet pretio æſtimabile : nam ut ait Sanct. Thom. 2. 2. quæſt. 78. art. 2. *Secundùm Philoſophum, omne illud pro pecunia habetur, cujus pretium poteſt pecunia menſurari.* Hinc non eſt uſura mutuare ad acquirendam amicitiam alterius ; quia hæc non eſt pretio æſtimabilis.

2. *Ratione mutui*, ſive expreſſi ac formalis, ſive virtualis ac impliciti. Unde lucrum aliunde proveniens poteſt eſſe injuſtum, nec tamen uſurarium, ut exceſſus juſti pretii ex re vendita. Econtra quidquid pretio æſtimabile ultra ſortem reddendam, ſive ante ſive poſt mutuum datum, exigitur vel accipitur tamquam ex mutuo debitum, uſura eſt. Mutuo tamen gratis dato, ſi quid ſpontè ac liberaliter offeratur, id mutuans licitè accipit, *non quaſi exigens, nec quaſi ex aliqua obligatione tacita vel expreſſa, ſed ſicut gratuitum donum : quia etiam antequam pecuniam mutuaſſet, licitè poterat aliquod donum gratis accipere ; nec pejoris conditionis efficitur per hoc quòd mutuavit*, ait Sanctus Thomas 2. 2. q. 78. art. 2. ſed in praxi non licet aliquid accipere à pauperibus, & raro ab aliis licet : quia raro donant ſpontè ac liberaliter ; ſed plerumque dant ſolùm vel ad ulteriorem dilationem ſolutionis obtinendam, vel ex metu ne aliàs mutuum deinceps recuſetur.

Reſp. 2. Uſura multiplex eſt, ſcilicèt realis, mentalis, aperta, & palliata. Realis eſt ea, quæ in mutuo deducitur in pactum ſive expreſſum, ſive implicitum : cùm mutuans expreſsè vel implicitè declarat ſe velle, aut expectare aliquid ſupra ſortem. Mentalis eſt, cùm quis mutuat ex intentione aliquod lucrum ex mutuo percipiendi, talem intentionem non ſignificans ei cui mutuat, licèt eam exteriùs exequatur, ſed occultè & præciſè mutuando. Unde uſura alio ſenſu dicitur mentalis, quàm alia peccata dicuntur mentalia ; hæc enim ſic vocantur, quamdiu actu externo non conſummantur : at uſura dicitur mentalis, in quantum nullum pactum ſupponit, quamvis datione mutui, & receptione lucri exteriùs impleatur ; ſola enim voluntas percipiendi lucrum ex mutuo ſi mutuum non detur, eſt uſura purè mentalis.

Uſura aperta eſt ea, quæ percipitur ex mutuo explicito cum pacto expreſſo lucri. Palliata ſeu implicita eſt ea, quæ provenit

ex mutuo implicito ac virtuali, latente ſub alio contractu, v. gr. venditionis; depoſiti &c. qui tamen ſit vel includat virtualiter mutuum. Unde eſt vera uſura, ſed velata aliquo prætextu, ut ſi deponat apud Titium aliquid in pondere, numero, vel menſura conſiſtens, data ei facultate utendi, & ad libitum diſponendi, cum pacto ut pro uſu aliquid ultra capitale ſolvat: nam tunc eſt reipſa mutuum, l. 9. §. *de rebus credit.* & ſic lucrum inde proveniens eſt uſura.

Quaſt. VII. *An & quo jure uſura eſt prohibita?*

Reſp. Quælibet uſura omni jure prohibita eſt. Et 1. quidem jure divino poſitivo, Ezechiel. 18. Ubi uſura graviſſimis criminibus annumeratur. *Uxorem proximi ſui polluentem, egenum & pauperem contriſtantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola levantem oculos ſuos: ad uſuram dantem, & amplius accipientem, nunquid vivet! Non vivet: cùm univerſa hæc deteſtanda fecerit, morte morietur.* Et Pſal. 14. *Quis habitabit in tabernaculo tuo . . . . qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram.* Quem locum de præcepto explicat Concil. Nicæn. I. cap. 17. & Luc. 6. *Mutuum date nihil inde ſperantes.* Equidem (ut notat Sanctus Thomas) mutuum dare poteſt eſſe interdum conſilium; ſed lucrum ex mutuo non quærere ſemper eſt præceptum: ſicut in illo, Pſalm. 75. *Vovete, & reddite vota Domino Deo veſtro,* prius verbum continet conſilium, poſteriùs verò præceptum. Quare Concil. gener. Lateran. II. canon. 13. ait uſuram divinis legibus in veteri & novo Teſtamento prohibitam eſſe: idem docet Concil. general. Later. III. cap. 25. Et, Concil. gen. Vienn. c. *Ex gravi*, ſic definit: *Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præſumat, exercere uſuras non eſſe peccatum, decernimus eum velut hæreticum puniendum.* His adde Patrum conſenſum. Pro omnibus ſint S. Baſilius, in Pſ. 14. S. Greg. Nyſſen. hom. 4. in Eccleſiaſten. S. Ambroſius lib. de Tobia, cap. 14. S. Chryſoſtomus, homil. 5. in Matth. S. Hieronymus, in cap. 18. Ezech. S. Auguſt. in Pſal. 34. ſerm. 3. S. Leo ſerm. 6. de jejunio decimi menſis.

2. Jure divino naturali, ut docet communis ſententia doctorum. Nam recta ratio dictat eſſe illicitum, & contra juſtitiam commutativam, in contractu, ubi ſervanda eſt æqualitas, plùs exigere, vel accipere vi illius, quàm valeat res, quæ datur: nam in hoc eſt inæqualitas, ideòque injuſtitia. Sed aliquid ſupra ſortem, ſeu rem mutuò datam accipere ratione mutui, eſt plùs accipere, quàm valeat res data, ut patet: nam ſors reddenda jam eſt æqualis valoris cum re mutuata. Unde ipſi ethnici ſolo lumine naturali norunt uſuræ malitiam, ut Plato, lib. 1. *de legibus*, Ariſtoteles, lib. 1. *Politic.* cap. 7. Cato, Cicero, Seneca, Plutarchus &c. Adde quòd ex Sanct. Thom. 1. 2. quæſt. 108. art. 1. & 2. ex conſenſu Theologorum omnia præcepta, divinæ legis evangelicæ ſunt juris naturalis, præter præcepta de ſacramentis & de fide.

3. Jure canonico, ut patet ex toto titulo de uſuris, & ex pœnis contra uſurarios ſtatutis. Hinc uſurarii compellendi ſunt tum ad omnes contractus uſurarios utpote injuſtos reſcindendos, antequam abſolvantur; tum ad reſtituendum uſuras & compenſandum omne lucrum ceſſans & damnum emergens ex uſuris ſolutis.

Obj. 1. Deus permiſit Judæis, ut uſuras acciperent ab extraneis, Deut. 23. *Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram, ſed alieno.*

Reſp. Deus non permiſit uſuram propriè dictam, nempè lucrum ratione mutui proveniens; ſed ad ſummum, ut ſupremus bonorum omnium dominus occaſione mutui Judæis conceſſit dominium rei additæ ſorti, ſicut tradidit illis vaſa Ægyptiorum. Unde Judæi auctarium non vi mutui, ſed vi donationis divinæ accipiebant. Porrò hanc conceſſionem multi reſtringunt ad illos alienigenas, quibuſcum Judæi juſtum bellum gerebant. Ita Sanctus Ambroſius, lib. de Tobia cap. 15. ubi ait: *Quis erat tunc alienigena, niſi Amalech, niſi Amorrhæus, niſi hoſtis? Ibi, inquit, uſuram exige. Cui jure inferuntur arma, huic legitimè inducuntur uſuræ . . . . . ab hoc uſuram exige, quem non ſit crimen occidere.* Ibidem dicit: *Sine dubio maledictus, qui ad uſuram dedit.*

Dixi, *Ad ſummum*. Quia S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 2. docet, id non fuiſſe eis conceſſum ut licitum, ſed duntaxat toleratum ad majus malum vitandum, ne ſcilicet à Judæis Deum colentibus uſuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant.

Nec obſtat illud, Deut. *Fœneraberis gentibus multis; ipſe à nullo fœnus accipies.* Nam fœnerare ibi ſignificat mutuum, & fœnus accipitur pro mutuo: ibi quippe promittitur divitiarum abundantia.

Obj. 2. Montes pietatis, qui ſunt cumulus pecuniarum publica auctoritate inſtitutus ad mutuandum pauperibus, approbati ſunt.

ſunt à Conc. Later. V. & tamen in illis aliquid exigitur ſupra ſortem.

Reſp. Illud auctarium non exigitur ratione mutui, ſed damni emergentis, ſeu pro eorum impenſis & indemnitate dumtaxat, ut expreſsè declarat Concil. Later. V. Nam ad conſervationem & adminiſtrationem horum montium conducuntur miniſtri, quibus debetur aliqua merces, quæ ſi ſumeretur ex ipſa ſorte reddenda, brevi montes illi exhaurirentur, & ſic damnum emergeret ex mutuo. Cùm autem montium conſervatio, indemnitas & adminiſtratio ordinetur ad utilitatem accipientium mutuum, ut ſemper paratam pecuniam invenire poſſint abſque neceſſitate adeundi uſurarios cum majore ſuo damno, æquum eſt ut pro ea aliquid conferant; nam qui commodum ſentit, onus quoque ſentire debet, ex reg. jur. 55. in 6.

Obj. 3. Mutuans privat ſe poteſtate utendi & fruendi re mutuata, quam aliàs haberet.

Reſp. Non ideò licet aliquid ſupra ſortem exigere pro privatione iſta. Quia ſicut poteſtas illa non habet æſtimabilitatem diſtinctam ab æſtimabilitate illius rei; ita privatio illius poteſtatis non habet æſtimabilitatem diſtinctam ab æſtimabilitate privationis ipſius rei. Privatio autem rei ſufficienter compenſatur redditione ejuſdem, & carentia periculi illius, quamdiu non redditur, cùm mutuanti, ut ſupponitur, ex privatione rei nullum lucrum ceſſet, nec damnum ſequatur.

Nec dicas poſſe aliquid exigi propter uſum rei mutuatæ; nam per ſe injuſtum eſt vendere alteri uſum rei non ſuæ, ſed hujus alterius: per mutuum enim transfertur in mutuatarium rei mutuatæ dominium: ac proinde uſus rei pertinet ad illum, præſertim cùm uſus rerum, quæ mutuantur, non ſit æſtimandus ſeorſim ab illis, ſitque illarum conſumptio vel alienatio. Igitur nihil eſt pro quo lucrum ex mutuo accipi jure poſſit, ac proinde lucrum ex mutuo eſt omninò injuſtum, cùm juſto titulo careat.

Obj. 4. Jus civile probat uſuras, digeſtis & codice de uſuris.

Reſp. 1. Cum S. Thom. uſuræ non probantur, ſed tolerantur, ſeu non puniuntur ad impedienda majora mala, ſicut tolerantur meretrices. 2. Jus civile poteſt intelligi de uſuris latè ſumptis, nempè de pecunia, quæ ultra ſortem accipitur ob aliquod intereſſe, ſcilicet vel ob lucrum ceſſans, vel damnum emergens. 3. Si quædam leges ſic explicari non poſſent, nec ſupponerent titulum juſtum, correctæ ſunt per jus canonicum, & ſunt per ſe injuſtæ, ideoque nullæ.

Obj. 5. Ex S. Thoma poteſt aliquid accipi pro uſu pecuniæ.

Reſp. Loquitur de uſu pecuniæ locatæ, non autem mutuatæ; ſic enim, 2. 2. q. 78. art. 1. ad 6. ait: *Uſus principalis pecuniæ eſt diſtractio pecuniæ in commutationes: unde non licet ejus uſum vendere. Tamen poteſt eſſe aliquis ſecundarius uſus pecuniæ argenteæ: putà ſi quis concederet pecuniam ſignatam ad oſtentationem, vel ad ponendum loco pignoris; & talem uſum pecuniæ licitè homo vendere poteſt.* Quia ſcilicet vendens non mutuat, ſed locat: unde pecuniæ dominium & periculum retinet.

Obj. 6. Mutuum dare eſt beneficium præſtare.

Reſp. Non idcircò propter hoc beneficium licet aliquid exigere: imò verò quia mutuum eſt beneficium, ideò eſt eſſentialiter gratuitum: nam beneficium eſt bonum gratis datum. Ideoque eſſentialiter gratuitum. *Benefici liberaleſque ſumus, non ut exigamus gratiam, neque enim beneficium fœneramur*, ait Cicero, l. de amicitia. Igitur mutuum eſt contractus eſſentialiter gratuitus, & inſtitutus in ſolius mutuatarii commodum.

(✠) *Nota*. Quæ ab Auctore in hac ſeptima quæſtione & ſeqq. expoſita ſunt, & propugnata, confirmat, ac probat SS. D. N. BENEDICTUS XIV. in Epiſtola Encyclica, quam prima Novemb. 1745. dedit ad omnes Italiæ Epiſcopos, quæque incipit: *Vix pervenit*. Sed quæ huc ſpectant, clariùs & luculenter exponit in inſigni, ac univerſæ Eccleſiæ perutili opere, de Synodo Diœceſana, in quo, ea innuens: *Quæ de uſuris, & contractibus ab Epiſcopis in Synodis decerni poſſint*, plura de uſuris, & mutuo explicat atque declarat, quæ cùm ſcitu neceſſaria videantur, omnia tranſcripſimus.

2. Omne lucrum ex mutuo, præcisè *ratione mutui*, uti loquuntur Theologi, hoc eſt lucri ceſſantis, damni emergentis, aliove extrinſeco titulo remoto, uſurarium, atque omni jure, naturali ſcilicet, Divino, & Eccleſiaſtico illicitum eſſe, perpetua fuit, & eſt Catholicæ Eccleſiæ doctrina, omnium Conciliorum, Patrum, & Theologorum unanimi conſenſione firmata. Huic contradixere Græci ſchiſmatici, qui, teſte Guidone Carmelita *in catalogo Hæreticorum*, quodcumque lucrum ex mutuo permittunt: Græ-

Græcis ex parte conſenſit Calvinus, qui ad *cap.* 18. *Ezechielis*, licere docuit aliquod moderatum lucrum, non quidem à paupere, ſed à divite, præciſe ratione mutui exigere. Errorem à Calvino obiter inſinuatum, ex profeſſo propugnavit Carolus Molinæus *in ſuo tractat. de uſuris*, ubi *num.* 10. audacter affirmat, uſuram non eſſe prohibitam, *niſi in quantum eſt contra Charitatem*; diſtinguit deinde *num.* 85. tres hominum gradus: Primus complectitur pauperes, emendicata ſtipe viventes, quibus non mutuo, ſed eleemoſyna ſuccurrendum, ait: Alter indigentes, qui pro tempore indigent, quamvis pares ſint, mutuo poſtea reſtituendo; atque his quoque mutuum gratuito dandum, aſſerit: Tertius gradus complectitur divites, & Mercatores, qui nihil indigent, ſed rem ſuam negotiatione amplificare ſtudent, & ab his uſuram moderatam, ratione mutui, juſtè, ac ſanctè exigi poſſe, tradit Molinæus. Eamdem pravam opinionem amplexatus, alia ratione defendit Claudius Salmaſius, in duplici tractatu, altero inſcripto *De uſuris*, altero *De trapezitico fœnore*, quibus in locis uſuram, niſi Charitatem lædat, ab omni culpa abſolvit, eo quòd ſit *merces locatæ pecuniæ*. Verùm quamquam plurimi Heterodoxi, Calvini, Molinæi, & Salmaſii ſyſtemati ſtabiliendo allaboraverint, inter quos Petrus Heinigius *lib.* 2. *quæſt.* 1. Gerardus Noodt *de fœnore, & uſuris libr.* 1. Gronovius, & Barbeyrac *in notis ad Hugonem Grotium libr.* 1. *capit.* 12. Boehmerus *jur. Eccleſ. Poteſt. tom.* 1. *lib.* 5. *tit.* 19. rationem tamen, qua eam Salmaſius tutatus eſt, fere omnes refellerunt, rectè arbitrantes, mutuatæ pecuniæ dominium transferri in mutuatarium, ac propterea, non poſſe mutuum locationi, ullo pacto computari, ſicut teſtatur Gottfridus Moſcovius *in notis ad Puſendorf. libr.* 3. *capit.* 7. §. 5.

3. Impiæ Calvini, & Molinæi opinioni non veriti ſunt ſubſcribere pauci quidam doctores Catholici: diſtinguunt & iſti duplex genus mutui. Unum quo pecunia, aliave res datur ad conſumptionem, quod plerumque fit cum indigentibus, pecuniam mutuam accipientibus, ut ſe, ſuamque familiam ſuſtentent, debita ſolvant, filiam nuptui tradant &c.: alterum, quo datur ad negotiationem, ut cùm Mercatoribus fieri ſolet, qui acceptam mutuo pecuniam negotiatione augent; ingenſque ex ea lucrum reportant: in primo caſu uſuram eſſe fatentur, quidquid exigitur ultra ſortem; At à fœnoris labe excuſant lucrum, quod in ſecundò caſu ex mutuo percipitur, dummodo ſit moderatum, modumque ſervet, à patriæ legibus definitum.

4. Novam hanc diſtinctionem, ab Hæreticis primum excogitatam, prævetterant Eccleſiæ Patres, qui uno ore, abſolutè, atque indefinitè fœneratitium pronuntiaverant, quidquid ex mutuo, ultra ſortem exigitur: Tertullianus *libro* 4. contra Mercionem *capite* 17. ita explicat Ezechielis locum: *Pecuniam*, inquit, *ſuam fœnori non dedit, & quod abundaverit, non ſumet; fœnoris ſcilicet redundantiam, quod eſt uſura.* 2. Baſilius *in Pſalm.* 14. (*tom.* 2. *oper. pag.* 107.) allegato pariter Ezechielis loco, ait: *Ezechiel id in maximis malis recenſet, ſi fœnus, & quidpiam ultra ſortem accipiatur.* Sanctus Ambroſius *lib. unic. de Tobia, cap.* 14. *num.* 19. (*tom.* 1. *oper. col.* 107.) *Et eſca uſura eſt, & veſtis uſura eſt, & quodcumque ſorti accedit uſura eſt.* Sanctus Hieronymus *in cap.* 18. Ezechielis (*tom.* 5. *oper. col.* 210.) *Alii pro pecunia fœnerata ſolent munuſcula accipere diverſi generis, & non intelligunt uſuram appellari, & ſuperabundantiam, quidquid illud eſt, ſi ab eo quod dederint, plùs acceperint.* Sanct. Auguſtinus *in Pſalm.* 36. *ſerm.* 3. *numer.* 6. (*tom.* 4. *oper. column.* 285.) *Si fœneraveris homini, id eſt mutuam pecuniam dederis, à quo aliquid pluſquam dediſti expectes accipere, non pecuniam ſolam, ſed aliquid pluſquam dediſti, ſive illud triticum ſit, ſive vinum, ſive oleum, ſive quodlibet aliud: ſi pluſquam dediſti expectas, accipere, fœnerator es:* Concilium Agathenſe relatum à Burchardo *libr.* 2. *capit.* 126. Ivone *part.* 6. *capit.* 100. & à Gratiano *cauſ.* 14. *quæſt.* 7. *canon* 4. *Uſura eſt, ubi amplius requiritur, quàm datur, v. gr. ſi dederis ſolidos decem, & ampliùs quæſieris.* Ex quibus Gratianus ibidem concludit: *Ecce evidenter oſtenditur, quòd quidquid ultra ſortem exigitur, uſura eſt.* Patribus adhæſere veteres Theologi, qui, duce D. Thoma 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. adeo diſtrictè omne lucrum ex mutuo, jure naturali & Divino vetitum aſſeruere, ut munus quidem *ab obſequio, aut à lingua*, quod certè quid minimum eſt, nullique oneroſum, à mutuatario, ſolius mutui cauſa, exigi poſſe docuerint.

5. Neque verò Calvini, & Molinæi Aſſeclis ſuffragantur, aut loca Sacræ Scripturæ ſpeciatim prohibentia, ne pauperes uſuris opprimantur, uti Exod. 22. *verſ.* 25. Levitici 25. *verſ.* 35. aut ſententiæ Patrum, uſu-

ras

ras dumtaxat redarguentium immoderatas ; aut Canones Conciliorum , puta 36. ex Apoſtolicis , 17. Nicænus , & 12. Concilii Arelatenſis primi , ſolos Clericos fœneratores ſeveris pœnis ſubjicientes : Etenim antiqui Teſtamenti pagina , in ipſiſmet in contrarium adductis locis , & adhuc clariùs Deuteronomii 25. *verſ.* 19. Ezechielis 18. & *Pſal.* 14. omnem omninò uſuram , abſque ullo perſonarum , à quibus exigatur , diſcrimine , prohibet , & deteſtatur ; Pauperes autem alicubi expreſsè nominat , vel tantùm exempli cauſa , quia plerumque contingit, ut illi magis egeant opis alienæ , & neceſſitate adacti mutuum accipiant , etiam ſub obligatione immoderatum fœnus ſolvendi , quemadmodum ad prædictum Exodi caput adnotavit etiam Hugo Grotius : vel quia uſuræ, quæ à pauperibus extorquentur , præter propriam pravitatem , quamdam redolent ſævitiam , & immanitatem , ſpeciali nota , & reprehenſione dignam , ſicuti ratiocinatur Gibalinus *de uſuris , lib.* 1. *cap.* 7. *art.* 2.

6. In novo autem Teſtamento *Lucæ* 6. illis Chriſti Domini verbis, *Mutuum date , nihil inde ſperantes ,* præceptum tradi , ſeu verius naturalem legem iterum inculcari, nihil prorſus lucri ex mutuo , ab ullo , ſive paupere, ſive divite exigendi , non ſolùm docet D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 1. *ad* 4. ſed concors fuit Conciliorum , Patrum , ſummorumque Pontificum ſententia , præcipuè Urbani III. *in cap. Conſuluit , de uſuris ,* qui præfati Textus auctoritate , omnem quantumvis minimam uſuram , univerſim vetitam pronuntiarunt ; explicans enim præfata Chriſti Domini verba , iis prohiberi ait : *omnem uſuram , & ſuperabundantiam* . Dicere autem ſummos Pontifices , & Concilia prædicti Textus verum , & genuinum ſenſum non eſſe aſſequuta , quòd aliquos muſſitare non puduit , & temerarium , & ferè hæreticum eſt: quidquid enim ſit , an Eccleſia , non ſolùm infallibili polleat auctoritate , in definiendis quæſtionibus , Fidem , aut mores reſpicientibus , quod nullus Catholicorum negat , ſed etiam in delectu rationum ; quas ad ſuas definitiones ſtabiliendas interdum adducit , de quo nonnulli Catholici dubitarunt , certum , & indubitatum eſt ; eam errare non poſſe , in interpretanda Divina Scriptura , ejuſque genuino ſenſu Fidelibus aperiendo .

7. Haud abſimilia reponimus ad teſtimonia Patrum : hi ſiquidem , licet vehementiùs invehantur in uſuras immoderatas , atque à pauperibus extortas , veluti culmen ſceleris , ad quod homines pertrahit ſordida , atque inſatiabilis avaritia , non idcircò tamen approbant moderatas à divitibus exigendas ; quinimò etiam iſtas aliis in locis expreſsè condemnant : Enimverò Ambroſius *citat. libr. de Tobia cap.* 6. (*tom.* 1. *oper. col.* 597.) de his agens , qui pecuniam ſuam fœnerantur non indigenti , ſeu diviti , ſed negotiatori , cui uberes proventus pariat , eos in hunc modum increpat : *Nihil nequius fœneratoribus , qui aliena damna ſua lucra arbitrantur , & diſpendio ſuo deputant , quidquid ab aliis poſſidetur . Aucupantur heredes novos , adoleſcentulos divites explorant , per ſuos adjungunt , ſe ſimulantes paternam , & avitam amicitiam , volunt domeſticas eorum cognoſcere neceſſitates ...... Sin verò nullos laqueos alicujus neceſſitatis offenderint ; intexunt tabulas , ajunt , nobile prædium eſſe venale ; amplam domum , accumulant proventus fructuum , annuos reditus exagerant , hortantur , ut coemant , ſimiliter faciunt pretioſas veſtes & monilia nobilia prædicantes . Neganti ſe habere pecuniam , ingerunt ſuam , dicentes : Utere , ut tua : de fructibus emptæ poſſeſſionis pretium multiplicabis , debitum reddes ;* & capit. 14. (*col.* 607.) *Et putas te piè facere , quia à Negotiatore , velut munus ſuſcipis ? Inde ille fraudem facit in mercium pretium , unde tibi ſolvit uſuram . Fraudis illius tu auctor , tu particeps , tibi proficit quidquid ille fraudaverit . Et eſca uſura eſt , & quodcumque ſorti accedit uſura eſt . Quod velis ei nomen imponas , uſura eſt* . Similiter Hieronymus *in cit. cap. Ezechielis* (*columm.* 208. *num.* 5. *oper.*) perinde ac ſi cum illis ipſis congrederetur , contra quos pugnamus , fœnus reprobat , etiam ex re percipiendum , quæ ingentem fructum mutuatario attulit , inquiens : *Soles argumentari , ac dicere : Dedi unum modium , qui ſatus fecit decem modios , nonnè juſtum eſt , ut medium modium de meo plùs accipiam ; cùm ille mea liberalitate novem , & ſemis de meo habeat ?* Nolite errare , *inquit Apoſtolus* , Deus non irridetur . *Reſpondeat enim nobis breviter fœnerator miſericors : utrum habenti dederit , aut non habenti . Si habenti , utique dare non debuerat : Sed dedit quaſi non habenti : ergo quare plùs exigit quaſi ab habente &c.*

8. Ad Canones , quod attinet , ſi argumentum , quod ex illis inſtaurant , quidquam habet roboris & efficacitatis , probaret etiam fornicationes , & adulteria eſſe Laicis permiſſa, quia plerique Canones in ſolos Clericos fornicarios , & adulteros , nul-

la facta Laicorum mentione, animadvertunt, quæ ſanè argumentatio inepta, & ridicula foret: novum quippe non eſt, Eccleſiam ſeverius in Clericis punire delicta, quæ etiam in Laicis execrantur; ſicuti opportunè, & ad rem appoſitè monuit Concilium Carthaginenſe I. *canon.* 13. *Quòd in Laicis reprehenditur, id multò magis in Clericis oportet prædamnari*. Cæterum non deſunt alii innumeri Canones, Clericos æquè ac Laicos uſurarios redarguentes; atque ut alios prætereamus, antiquiſſima Synodus Eliberitana *canon.* 10. (*tom.* I. *collect. Harduin. col.* 252.) hæc habet: *Si quis Clericorum detectus fuerit uſuras accipere, placuit eum degradari, & abſtineri. Si quis etiam Laicus accepiſſe probatur uſuras, & promiſerit correctus jam ſe ceſſaturum, nec ulteriùs exacturum, placuit ei veniam tribui. Si verò in ea iniquitate duraverit, ab Eccleſia eſſe projiciendum*: ac Leo Magnus *epiſt. ad Epiſcopos per univerſam Italiam, relata can.* 7. §. XIV. *q.* 4. exagitans uſuræ peccatum, ait: *Quòd nos, non dicam in eos, qui ſunt in Clericali officio conſtituti, ſed in Laicos cedere, qui Chriſtianos ſe dici cupiunt, condolemus*.

9. Jure itaque ac meritò Auctores permittentes moderatum lucrum ex mutuo, à divite, & Negotiatore exigere, veluti adverſantes communi, & perpetuæ Catholicæ Eccleſiæ doctrinæ, & inclamarunt, & validiſſimis argumentis confutarunt Navarrus *comment. de uſuris num.* 8. *& ſeqq.* Gibalinus, & Leotardus, in ſuo Quilibet *de uſuris* tractatu, Cardinalis de Lugo *de juſt. & jur. tom.* 2. *diſp.* 25. Jacobus Gayte, in egregio opere, quod concinnavit adverſus Molinæum, Salmaſium, Auctoremque libelli Gallici *du traitté la pratique des Billets*, Saintbeuve *in reſolut. caſuum conſcientiæ, tom.* 2. *ultim. edit. Pariſ. anni* 1700. *caſ.* 210. *pag.* 422. *& ſeqq.* Aloyſius Bulteau, ſeu Bultellus *in apologia pro Lactantio in materia uſurarum, edita Pariſiis anno* 1577. Pauget *in ſuis Canonic. inſtit. tom.* I. *pag.* 760. Natalis Alexander *Theolog. dogmat. & moral. tom.* 8. *part.* 2. *cap.* 7. Gennet. *Theol. moral. tom.* I. *tract.* 4. *de mutuo, & uſura, quaſt.* 6. *& ſeqq.* Pontas *in dictionar. caſ. conſcientiæ, tom.* 3. *verb. Uſura*, Continuator *prælect. Theologic. Honorati Tournely, tract. de contract. part.* 2. *cap.* 3. aliique plurimi.

10. Verùm, quoniam tot Doctorum auctoritate, & argumentis minimè perterriti, prædictam exoticam opinionem nonnulli iterum refricare non dubitarunt, propterea Nos ad Petri Cathedram evecti, ne Catholicæ doctrinæ puritas, cujus depoſitum Nobis eſt à Chriſto concreditum, hac erroris labe fœdaretur, datis ad Italiæ Epiſcopos encyclicis litteris ſub die prima Novembris 1745. hæc inter cætera declaravimus: primò, omne lucrum ex mutuo, ratione mutui, uſurarium, & illicitum eſſe: Secundò, ad uſuræ labem purgandam, nullum arceſſiri poſſe ſubſidium, vel ex eo, quod id lucrum non exceſſivum, & nimium, ſed moderatum; non magnum, ſed exiguum ſit: vel ex eo quod is, à quo id lucrum, ſolius cauſa mutui, depoſcitur, non pauper, ſed dives exiſtat, nec datam ſibi mutuo ſummam relicturus otioſam, ſed ad fortunas ſuas amplificandas, vel novis coemendis prædiis, vel quæſtuoſis agitandis negotiis, utiliſſimè ſit impenſurus: tertiò, quamquam una cum mutui contractu poſſit quandoque alii tituli, ut ajunt, ſorte concurrere, ipſi mutuo extrinſeci, è quibus juſta oriatur cauſa, aliquid, ultra ſortem ex mutuo debitam, exigendi, atque falsò, & temerè affirmari diximus, ejuſmodi titulos ſemper reperiri, ac ubique præſto eſſe, itaut illorum ratione, quotieſcumque pecunia, frumentum, aliudve id generis, alteri cuicumque creditur, toties ſemper liceat auctarium moderatum, ultra ſortem integram, ſalvamque recipere. Alia præterea ediximus, atque in contractibus ſervanda commendavimus (quæ in Epiſcopales Synodos utiliter inferri poterunt) ne uſuræ macula inficiantur, ſicuti videre eſt *in præfatis noſtris litteris impreſſis tom.* I. *noſtrar. Conſtitut. Conſtit.* 143. quas nuperrimè Theologico commentario illuſtravit Daniel Concina Ordin. Prædic. Theologus.

11. Quamobrem ſi jampridem aliquot Epiſcopi, inter quos Cardinalis de Camus Epiſcopus Gratianopolitanus, Cardinalis de Biſſy tunc Epiſcopus Tullenſis, Jacobus Benignus Boſſuet Epiſcopus Meldenſis, & Bragadinus Epiſcopus Veronenſis in ſuis edictis, & Paſtoralibus inſtructionibus, præfatam proſcripſerant erroneam opinionem, utpote quam noverant jam à Conciliis, ſummorumque Pontificum Conſtitutionibus prædamnatam, multò magis integrum nunc erit Epiſcopis illam, poſtquam iterum nominatim, & expreſsè eſt ab Apoſtolica Sede reprobata, novis, ſi opus fuerit Conſtitutionibus, è ſua Diœceſi exturbare, eamque temere diſſeminantes, aut uſu ipſo approbantes ſeveris pœnis coercere.

12. Poſt eliminatum Hæreticorum errorem,

rem, qui paucorum fraudulentia, etiam in Catholicam rempublicam irrepere cœperat, abs re non erit obiter detegere falſam doctrinam, qua ſunt imbuti Judæi, inter Chriſtianos degentes. Ex illis Deuteronom. verbis *cap.* 23. *Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram pecuniam, nec frugem, nec quamcumque aliam rem, ſed alieno*, inferunt Hebræi ſibi licere fœnerari Chriſtianis, quos, licet inter eos verſentur, pro alienis habent, & extraneis. Facile quidem eſſet hanc Judæorum fallaciam retundere, aut dicendo cum Ambroſio *cit. lib. de Tobia cap.* 15. in allegato textu, permiſſum dumtaxat fuiſſe Judæis, uſuras exigere ab Amorrhæis, Amalecitis, aliiſque vicinioribus populis, à quibus Deus dominium abſtulerat rerum omnium, quas poſſidebant, & Judæis contulerat; aut dicendo cum D. Thoma 2. 2. *cit. quæſt.* 76. *art.* 1. *ad* 2. non fuiſſe permiſſum Hebræis uſuras exigere ab extraneis, ſed toleratum, tanquam minus malum, eo pacto, quo, propter duritiam cordis eorum, fuit in illis toleratum uxorum repudium; quod etiam ante Divum Thomam ſenſerat Alexander de Hales *part.* 3. *quæſt.* 86. *art.* 2. ubi ait: *Numquam fuit Judæis licitum fœnerari alieno, ſed permiſſum fuit illis, ſicut dare libellum repudii, propter duritiam cordis ſui. Peccabant tamen mortaliter fœnerando alieno; ſed permittebatur eis duplici de cauſa, ſcilicet ne facerent pejus, ideſt ne fœnerarentur fratribus ſuis; & quia duri erant, & paulatim trahendi ad perfectionem*: At quoniam res eſt cum Hebræis, qui Theologorum, & SS. Patrum auctoritatem irrident, nec ullus nobis ſuppetit modus evellendi pravam illam opinionem, quæ in eorumdem mentibus altas egit radices; unum faciendum ſupereſt, nimirum, ut falſæ illius opinionis uſum, qui in detrimentum cedit, & oppreſſionem pauperum Chriſtianorum, pro viribus impediamus; neque aliter id præſtari poteſt, quam opportunis Conſtitutionibus Epiſcoporum, & Chriſtianorum Principum edictis, quibus ſevere prohibeantur Judæi Chriſtianorum loca incolentes, ne ratione mutui, quidquam à Chriſtianis extorqueant, & certa ſimul præſcribatur quantitas lucri, ultra quam, nihil impune exigere poſſint ex aliis contractibus, cum Chriſtianis initis.

13. Primum ſtatutum fuit in Concilio Albienſi anni 1254. edito à Luca Dacherio *tom.* 2. *ſpicilegii*, in cujus *cap.* 19. (*cap.* 643.) habetur: *Statuimus, & mandamus in his, quæ deinceps mutuaverint Judæi Chriſtianis, Chriſtianorum ipſorum ſtetur ſimplici juramento, an quidquam uſurarium ſit in eis, & in eo quod uſurarium eſſe dixerint, ſic jurati abſolvantur*, quod decretum renovatum legimus in Concilio Montis Peſſulani, anni 1258. *cap.* 5. *eod. tom.* 2. *ſpicilegii*. Alterum edixit Innocentius III. *in Concilio Generali Lateranenſi cap.* 67. *relat. in cap. Quanto magis, de uſuris*, ubi diſtrictè vetuit, ne Judæi obtentu cujuslibet contractus, quem cæteroquin licitè cum Chriſtianis inire queunt, graves, & immoderatas uſuras exigant: *Synodali decreto ſtatuimus, ut ſi de cætero, quocumque prætextu Judæi à Chriſtianis graves, & immoderatas uſuras extorqueant, Chriſtianorum eis participium ſubtrahatur, donec de immoderato gravamine ſatisfecerint competenter*. Utrumque vero ad compeſcendos fœneratores Judæos, in temporali ditione Eccleſiæ commorantes, iterum decernendum conſuluit Marcellus Severolus, ſacri Conſiſtorii Advocatus. Nobis, dum viveret, ſingularis amicitiæ nexu conjunctus, in ſuo elaborato ſuffragio, edito apud Paſſerinum *in cap. Quamquam, 2. poſt numer.* 84. *de uſuris in* 6. & ne à Synodis recedamus, ita nuperrimè ſtatuit Epiſcopus Piſaurenſis *in ſua Diœceſana Synodo habita anno* 1742. *tit.* 4. *num.* 17. cujus exemplum poterunt alii Epiſcopi imitari.)

Quæſt. VIII. *Quænam propoſitiones uſuræ palliatæ damnatæ ſunt?*

Reſp. 1. Alexander VII. hanc damnavit: *Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus*. Eſt falſa: nam obligatio non repetendi ſortem ante certum tempus etſi longum, eſt intrinſeca mutuo poſtulato: eſt enim de ratione mutui in communi, ut res mutuata repeti nequeat, niſi poſt certum tempus, varium pro varietate & exigentia cauſæ petendi mutui, cùm hoc ſit neceſſarium ad finem mutui, qui eſt gratis impendere ſubſidium utile proximo: alioqui inane eſſet mutuum, nec beneficium. Igitur obligatio non repetendi ſortem ante hoc tempus præfinitum eſt intrinſeca huic mutuo in individuo; & ſi terminus ſit ad longum tempus, tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinſeca mutuo, & tunc eſt mutuum longum, ſeu in longum tempus, ſicut mutuatio ſummæ magnæ eſt mutuum magnum. Præterea talis obligatio, ſecluſo alio extrinſeco, ſufficienter compenſatur obligatione mutuatarii ad redden-

dam

dam rem mutuatam poſt tale tempus, & ſubeundum toto illo tempore illius periculum. Hinc nec licet aliquid exigere, eo quòd mutuans terminum conſtitutum proroget: quia eſt prorogatio mutui, quod ex natura ſua eſt gratuitum; & quia nihil poteſt exigi ratione dilationis ſolutionis.

Reſp. 2. Innocent. XI. damnavit has duas propoſitiones. 41. *Cùm numerata pecunia pretioſior ſit numeranda, & nullus ſit, qui non majoris faciat pecuniam præſentem quàm futuram, poteſt creditor aliquid ſupra ſortem à mutuatario exigere, & eo titulo ab uſura excuſari*. Eſt falſa: nam centum libræ per ſe, & ſecluſo omni extrinſeco, nec pluris, nec minoris valent hodie, quàm infra annum, cùm ſemper maneant eædem, & earum valor præcisè per tempus non creſcat. Nec pecunia præſens eſt utilior poſſidenti, ſi manſura fuiſſet otioſa in arca. Et alioqui uſura non eſſet illicita, & cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui, quod fidei repugnat: nam in omni mutuo eſſentialiter datur pecunia præſens non niſi in futurum reddenda.

42. *Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur tamquam ex benevolentia, & gratitudine debitum; ſed ſolùm ſi exigatur tanquam ex juſtitia debitum*. Eſt falſa. Quidquid enim rependi debet ex benevolentia & gratitudine, omninò ſpontaneè & liberaliter rependendum eſt, nec exigi poteſt. Et gratitudo non obligat ad aliquid certum ac definitum, ſed poteſt impleri variis modis. Præterea imponitur nova obligatio ex pacto pretio æſtimabilis, quæ eſt contra naturam remunerationis gratuitæ ac liberalis, cùm imponat neceſſitatem pacti: *Nemo enim in neceſſitatibus liberalis exiſtit*. l. 18. §. *de adim. legat.*

Quæſt. IX. *Num ſaltem licet exigere aliquid ultra ſortem à divitibus, & iis qui ex pecuniis mutuatis lucrum faciunt, ut ſunt Judæi, mercatores, &c.*

Reſp. Neg. Ita expreſsè Conc. Mediol. I. ſub S. Carolo, & Clerus Gallicanus Meloduni congregatus, ann. 1579. Quia uſura in Scriptura generaliter ac ſine diſtinctione pauperis & divitis prohibetur; & quia eſt per ſe mala ac injuſta. Quamvis enim non tenearis divitibus mutuare, tamen poſito quod mutues, non plus potes exigere quàm dediſti: & pecunia mutuata jam non eſt tua, ſed ejus cui data eſt, ad quem proinde pertinet totum lucrum ex ea perceptum. Quod autem tua pecunia ſit ipſis tam utilis futura, hoc provenit ex eorum conditione, cura & induſtria, non à te, nec ab ipſa præcisè pecunia, quæ de ſe ſterilis eſt. Si non licet cariùs merces vendere emptori, qui ex iis magnum ſua induſtria lucrum facturus eſt.

Objicit Carolus Molinæus: *Creditor mutuando dat cauſam propinquam & efficacem, hoc eſt, ut vulgo dicunt, ſine qua non, hujus lucri. Ergo lucrum dare videtur, igitur partem lucri ſaltem in eventum lucri ſtipulari poteſt, ex divinis & naturalibus regulis.*

Reſp. Creditor dat id, quod non eſt cauſa inſtrumentalis lucri, niſi mediante induſtria mutuatarii, & cùm jam ejus dominium à creditore in ipſum translatum eſt: ac proinde tota cauſa lucri, nempe pecunia & induſtria, eſt mutuatarii, non mutuantis; & conſequenter totum lucrum eſt mutuatarii, utpote totum ortum ex re & induſtria ipſius. Quòd autem creditor dominium pecuniæ ſuæ in mutuatarium transtulerit, hoc ad æqualitatem compenſatur per obligationem reddendi mutuanti eamdem valore pecuniam, quæ ipſi otioſa erat, & cujus periculum interea ſubit mutuatarius. Nam mille nummi per ſe & ſecluſo omni extrinſeco, non pluris valent hodie quàm intra duos vel plures annos, cùm eorum valor per tempus non creſcat; nec pecunia præſens eſt utilior poſſidenti, ſi manſura ſit otioſa in arca.

Quæſt. X. *An licet Tutoribus auctarium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatis, eo quòd per leges cogantur eorum bona integra reddere, & ſimul ex eis lucrum facere in commodum eorumdem ſub pœna compenſationis?*

Reſp. Neg. Quia cùm uſura ſit intrinſecè mala, & à Deo abſolutè ac indiſtinctè prohibita, nullam ob cauſam poteſt eſſe licita. Ita Concil. Mediol. I. Et Clerus Gallican. Meloduni congregatus, an. 1579. tit. 34. ibi, *Curandum ne quid ex mutuo, vel depoſitis apud Judæum factis, aliquid præter ſortem à quovis homine percipi ex convento, vel principaliter ſperari poſſit; tametſi pecuniæ ſint pupillorum aut viduarum. Omnes enim tenentur audire illud Chriſti: Mutuum date, nihil inde ſperantes*. Conſtat enim ex cap. 4. *de uſur.* ubi Alexander III. ait: *Cùm uſurarum crimen utriuſque teſtamenti pagina deteſtetur, ſuper hoc diſpoſitionem aliquam poſſe fieri non videmus: quia cùm Scriptura Sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, mul-*

nò magis prohibendus eſt quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, uſurarum crimine involvatur.

Porrò Tutores nihil periclitantur, ſi ex conſilio conſanguineorum pupilli, & judicis auctoritate has pecunias impendant, aut fundi frugiferi emptione, aut in contractu cenſus, vel ſocietatis.

Quæſt. XI. *An ſit uſurarium imponere ratione mutui aliquod onus, ſeu obligationem novam ultra ſortis ſolutionem?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Quia quælibet obligatio ultra ſortem reddendam impoſita ex pacto, eſt onus pretio æſtimabile, cùm privet libertate quam alter aliàs haberet, & aliquod incommodum per ſe pariat, ideoque eſt injuſtum: nam per ſortem reddendam compenſatur ad æqualitatem id totum, quod mutuum dedit. Ergo id quod amplius exigitur ſeu imponitur, injuſtè exigitur & imponitur ratione mutui, quod eſt eſſentialiter gratuitum. Enimverò, ut ait Leſſius, ex vi mutui præcisè non licet obligare niſi æquale: ſed redditio ſortis eſt æqualis actui mutuationis & rei mutuatæ. Ergo ex vi hujus contractus non licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem ſortis.

Quare uſura eſt, ſi ex lege mutuum des, ut alter etiam aliquid juſto pretio tibi vendat, vel à te emat: ut tibi imposterum remutuet, in tuo molendino molat, domum tuam conducat, vel ſuam locet; ut partem mutui in mercibus, quibus non indiget, recipiat; ut reddat aliam rem diverſæ ſpeciei, verbi gratia, frumentum pro pecunia; ut agrum tuum etiam juſto pretio colat; ut tibi vel aliis Beneficium eccleſiaſticum, vel Officium conferat; ut commendet te alteri; ut præſtet aliquod munus vel à lingua, vel à manu, vel ab obſequio, ut non ſolvat ante certum tempus, niſi aliàs damnum timeretur ex mutuo: nam oneroſum eſt, non poſſe ſe debito liberare pro libito: imò ut præſtet id ad quod tenetur ex charitate, quia tunc ei imponitur nova obligatio, nempe juſtitiæ, ratione cujus tenetur de damno ſecuto. Item ut plus recipias ex benevolentia vel gratitudine: nam obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, cùm ratione pacti quis compelli poſſit, & hæc obligatio eſt quid pretio æſtimabile.

Licet tamen mutuum dare ea lege, ut alter tibi ſolvat ſummam aliunde tibi ex juſtitia certò debitam, vel ut deſiſtat à vexatione injuſta; quia hoc non eſt lucrum, ſed debitum jam ex juſtitia, nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, cùm quis acquirit id, quod aliàs ad ſe ex juſtitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro ſecuritate mutui; nam hæc aſſecuratio debita eſt.

Quæſt. XII. *Numquamne licet in mutuo auctarium exigere?*

Reſp. 1. Duo ſunt tituli extrinſeci mutuo, ob quos licet aliquid ultra ſortem exigere, qui comprehenduntur nomine intereſſe, l. 2. Cod. *de ſentent.*

Primus eſt damnum emergens, cùm quis in bonis jam acquiſitis jacturam patitur; qui mutuat: ut ſi pecuniam refectioni ædium, vel ſolutioni debitorum deſtinatam mutues alteri hanc petenti: unde fit ut ædes tuæ deteriores fiant, aut corruant; vel ſi ipſe ſub uſura cogaris pecuniam accipere ad debita ſolvenda. *Ita omnes.* Quia quilibet habet jus vitandi damnum; & nemo tenetur cum damno proprio beneficium alteri præſtare, niſi is ſit in neceſſitate, cui teneamur cum tali damno ſubvenire.

Secundus eſt lucrum ceſſans, cùm nempe mutuans ob mutuum privatur lucro juſto, quod certò vel ſaltem probabiliter facturus fuiſſet ex pecunia mutuò data, verbi gratia, merce, fundum, cenſum, aut quid ſimile emendo, vel aliter negotiando. *Eſt communis ſententia.* Prob. Quia 1. tunc nihil exigitur ſupra ſortem ratione mutui, ſed ratione juſti tituli mutuo extrinſeci, nempe ob compenſationem jacturæ lucri probabiliter ſperati, quæ juſta exigi poteſt, ne mutuans ex beneficio à ſe in alium collato damnum percipiat: nec enim æquum eſt, *ut quis diſpendium patiatur, unde videtur præmium meruiſſe*, cap. 2. de fidejuſſ. 2. Spes lucri probabiliter futuri eſt pretio æſtimabilis; nam ſpes probabilis capturæ piſcium ex jactu retis juſtè vendi poteſt, lib. 12. §. *de act. emptor.* Et lib. 8. *de contrahend. empt.* dicitur, quod *ſpes emptio ſit.* Ergo mutuans juſtè aliquid exigit pro illa ſpe probabili & pretio æſtimabili, qua ſe privat in gratiam alterius: imò omiſſio rei probabiliter ſperatæ eſt damnum non ſolùm probabiliter futurum, ſed etiam actuale: nam cùm ſpes lucri probabilis habeatur actu, & ſit pretio æſtimabilis; illius jactura eſt quoddam damnum actuale emergens, utpote jactura boni actu habiti. Breviùs ceſſatio lucri eſt in æſtimatione prudenti damnum quoddam pretio compenſabilis;

lis: nam per illam fit, ut quis minus habeat, quàm habiturus eſſet. Et ideo juxta omnes, qui furatur, tenetur reſtituere lucrum ceſſans. 3. Pecunia ut ſubeſt induſtriæ, & tali deſtinationi quæſtuoſæ, plus valet poſſidenti, quàm in ſe conſiderata. 4. Ex capit. 6. *de uſur.* ubi dicitur, poſſe ratione lucri ceſſantis vendere merces ultra currens pretium, ſi venditor voluiſſet illas reſervare in aliud tempus, quo plus eſſe valituras veriſimile eſſet.

Porrò S. Thom. 2. 2. quæſt. 78. artic. 2. ad 1. vult ſolùm nihil poſſe exigi in compenſationem lucri merè poſſibilis & remoti; vel non poſſe tantùm exigi in compenſationem lucri probabiliter ſperati, quantùm eſt ipſum lucrum, quod ſperatur. Neque enim negat jacturam lucri probabiliter ſperati eſſe cauſam juſtam exigendi compenſationem: nam quæſt. 62. artic. 4. ait: *Si quis damnificat aliquem, impediendo, ne adipiſcatur quod erat in via habendi; tale damnum non oportet recompenſare ex æquo; quia minus eſt habere aliquid in virtute quàm habere actu . . . Tenetur tamen aliquam recompenſationem facere ſecundùm conditionem perſonarum & negotiorum.* Idem docet, in 4. diſt. 15. quæſt. 1. art. 5.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, ut poſſit juſtè aliquid ultra ſortem exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur. 1. Ut mutuum ſit vera cauſa damni, alioqui fictus eſſet titulus, & vera uſura. 2. Ut damnum proponatur mutuatario, nam liberè conſentire debet in illam compenſationem mutuo extrinſecam; & alioqui admonitus poſſet forte alibi ſibi providere ſine hoc onere. Quare ſi admonitus non fuit, non tenetur damnum compenſare etiamſi poſtea eveniat, modo non fuerit per moram culpabilem cauſa illius: nam tunc non tenetur ratione culpæ, neque rei acceptæ, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui; mutuum enim eſt contractus ſtricti juris, ex natura ſua obligans ſolùm ad reddendam ſortem. 3. Ut auctarium non ſit majus damno orto ex mutuo: alioqui exceſſus eſſet uſurarum, nam exigeretur ratione mutui, & ſine juſto titulo. 4. Ut compenſatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævidetur, quia tunc ſolùm urget titulus. 5. Ut alter non cogatur ad aliquid ſolvendum, quidquid evenerit, ſi velit ſe obligare ad ſolvendum totum damnum emergens, quod reipſa continget: alioqui imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, cum ſolùm poſſit obligari ad reddendum mutuantem indemnem.

Reſp. 3. Ut auctarium juſtè exigi poſſit ob lucrum ceſſans, ex communi ſententiæ requiruntur hæ conditiones. 1. Ut mutuum ſit vera cauſa cur lucrum ceſſat: ac proindè ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem proximam lucrum ex pecunia faciendi alia via juſta; & pecuniam quam mutuat, jam deſtinarit negotiationi vel contractui juſto quæſtuoſo, nullaſque alias habeat pecunias otioſas, id eſt, non deſtinatas lucro juſto faciendo, nec familiæ ſuſtentationi, nec filiarum doti, nec proviſioni caſuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias cavere debet. Nam revera lucrum ei non ceſſat ob mutuum, qui antequam peteretur, non deſtinaverat pecuniam ſuam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, vel cenſui, vel ſocietati, aut non habebat facultatem proximam juſtum lucrum ex pecunia faciendi, aut habebat alias pecunias otioſas. Nam tunc ex pecunia quam mutuat, nullum lucrum feciſset; ideoque talis nihil poteſt exigere ratione hujus tituli, utpote non extantis. Idem dic de eo, qui abſtinens à negotiatione, interim ſe applicat alteri rei nec moleſtiori, nec minus quæſtuoſæ, cui vacare non potuiſset negotiando: nam lucrum ceſsans per omiſſionem negotiationis compenſatur per aliud lucrum, quod negotiando conſequi non potuiſset; & ſic ei lucrum non ceſsat ex mutuatione, quæ revera ab æquali lucro eum non impedivit. 2. Ut lucrum ſit certum, aut probabile: nam ſi ſit ſolùm poſſibile non eſt pretio æſtimabile, cùm merè poſſibilium ratio non habeatur, & in æſtimatione morali potentia remota lucrandi ex pecunia nihil addit pecuniæ ſpectatæ ſecundùm ſe. 3. Ut moneatur mutuatarius de lucro ceſsante, & in illius compenſatione conſentiat: alioqui ad illam non tenebitur, niſi per moram culpabilem ſolvendi fuerit illius cauſa, ob rationem ſupra dictam; quia onus extrinſecum contractui imponi non poteſt contrahenti ſine illius conſenſu. 4. Ut non exigatur totum lucrum quod ſperatur, ſed ſolùm quantùm ſpes illius judicio prudentum valet, deductis ſumptibus & æſtimatione periculi ac laboris. Nam res ſolùm ſperata non eſt tanti valoris, quanti habita in ſe ipſa, ſeu jam exiſtens propter pericula & impedimenta, quæ evenire poſsunt: ſit ſemen ſparſum in agro minus valet, quàm meſſis ipſa, quæ ſperatur. 5. Ut lucri ceſsantis compenſatio non exigatur ſtatim dato mutuo,

ſed

ſed ſolum pro tempore quo lucrum fuiſſet: nam qui, verbi gratia, mutuat centum, & ſtatim accipit decem pro lucro ceſſante, jam non mutuat alteri centum, ſed ſolum nonaginta; ſolum enim nonaginta retinet mutuatarius, & tamen mutuans tantumdem exigit pro lucro ceſſante ex nonaginta, quantum ex centum, quod eſt injuſtum & uſurarium; cum tunc lucrum ei ſolum ex nonaginta ceſſet. Præterea quod pro intereſſe ſolvitur, eidem ſubrogatur; & ejus quod nondum extat, ſubrogatio exigi non poteſt.

His adde, ut quis excuſetur ab uſura coram Deo ratione hujus tituli, requiritur ut mutuet animo gratificandi proximo, non autem ſpe commodioris lucri. Nam ſi mallet mutuare quam negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, & ſic peccaret. Quare, ut ait Sylvius, requiritur, ut is qui mutuat, non ſponte ſubtraxerit ſuam pecuniam à negotiatione priuſquam mutuet, intendens proprium commodum, & malens mutuare cum certo lucro, quam negotiari cum incerta ſpe lucri: ſic enim fictè paciſceretur de lucro ceſſante, cùm pecunia jam ſubtracta ſit à potentia lucrandi, utpote nec ſecundum rem, nec ſecundùm voluntatem ejus expoſita negotiationi, aut deſtinata contractui juſto quæſtuoſo: atque adeo lucrum, ſi quod ceſſat non ceſſat ex mutuo, ſed ex eo quod negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet Toletus, aſſerens doctores convenire, quod cum quis ſponte alteri offert ſuas pecunias mutuo, nec coactus nec rogatus, non poteſt licitè lucrum ab alio exigere, cum ipſe ſponte ſuas pecunias à negotiatione auferat.

Nota. Non licet id, quod in contractu mutui ob intereſſe exigitur, convertere in ſortem, & ex eo aliquid ultra ſummam ex quovis titulo exigere: nam hoc prohibetur in jure, l. 28. Cod. *de uſur.*

Quæſt. XIII. *An hac in mutuo licita eſt pactio, ut mutuatarius, ſi ad terminum præſtitutum non reſtituerit, aliquid ſolvat in pœnam ſuæ moræ?*

Reſp. Ex communi ſententia per ſe licita eſt, poſitis certis conditionibus. Quia debitor, qui eſt in mora culpabili, dignus eſt pœna; cum peccet contra juſtitiam, non ſolvendo debitum tempore præfinito. Ergo poteſt cum ejus conſenſu ei imponi pœna, ſicut ſolet imponi ei qui à contractu reſilierit: contrahentes enim, cùm ſint ſuarum rerum domini, poſſunt ad majorem contractuum firmitatem, & eorum implendorum certitudinem, ſibi pœnam conventionalem imponere & promittere, ex cap. 4. *de arbitr.* & l. 24. Cod. *de pact.* Omne autem promiſſum acceptatum ſervari debet.

Sed ut hoc ſit licitum, ex communi ſententia iſta requiruntur. 1. Ut id non fiat in fraudem uſurariam, ſed ex ſola voluntate ſortem ſuam tempore ſtatuto recuperandi. Unde ſi non cures, utrùm ſolvatur tali tempore, an non; vel ſi optes non ſolvi; vel ſi eum terminum, intra quem ſcis mutuum reddi non poſse, conſtituas, tunc pœna appoſita eſt velamen uſuræ, & revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2. Ut debitor verè ſit in culpa, non ſolvendo notabili tempore poſt tranſactum terminum: nam ſine culpa nulla poteſt juſtè imponi nec exigi pœna, ex l. 22. Cod. *de pœn.* & c. 2. *de conſtitut.* ibi: *Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit*. Hinc pœna non debetur, ſi debitor ſine ſua culpa tempore præfinito non ſolverit propter moralem impotentiam, hoc eſt, difficultatem tantam, ut creditor cenſeatur rationabiliter invitus circa ſolutionis dilutionem. 3. Ut pœna ſit moderata ſecundùm menſuram culpæ, & rei mutuatæ: alioqui eſſet injuſta, & iniquè cogeretur alter in eam conſentire; ideoque non poteſt peti quoad exceſsum. Hinc pactum, ut pignus ſit creditoris, ſi certo tempore debitor non ſolverit, eſt prohibitum, l. 1. & 3. Cod. *de pact. pignor.* & c. 7. *de pignor.* Quod ſi pars debiti ſolvatur, non poteſt tota pœna exigi; ſed tantùm pro ratione partis non ſolutæ, c. 9. *De pœnis.* Idem dic, ſi mora non ſit notabilis: nam ſi per biduum vel hebdomadam ultra terminum præfinitum ſolutio differatur, ordinariè non debet æſtimari culpa digna pœna conſtituta ſaltem tota. *Leſſius*, *Delugo &c.*

Pœna autem conventionalis, poſitis his conditionibus, debetur ante omnem ſententiam. Quia debetur ex vi pacti juſti; & hæc eſt intentio contrahentium, ut ipſo jure tranſgreſsor pœnam ſolvere teneatur ſine neceſſitate judicem adeundi cum ſumptibus & moleſtiis, & ſaltem ſi petatur: ſicque communis hominum ſenſus intelligit. Sed juſta pactio jure naturali obligat in conſcientia ante omnem ſententiam. Multi tamen putant, talem pœnam ſolvi non debere antequam petatur expreſsè, vel tacitè. Quia mutuans, ſi non petat ſolutionem pœnæ cum facilè poſſit, cenſetur eam condonare; & poe-

& pœna videtur imponi ſub hac tacita conditione. *Si petatur.*

Quæſt. XIV. *An liceat aliquid ultra ſortem exigere ratione periculi ejuſdem ſortis?*

Reſp. 1. Nihil licet exigere à pauperibus ratione periculi ſortis, orti ex eorum inopia. Quia 1. Tale periculum eſt intrinſecum huic mutuo in individuo, ſine tali mutuo ex natura ſua acceſſorium eſt: acceſſorium autem ſequitur naturam principalis, ex reg. 42. jur. in 6. Ergo cùm nihil poſſit exigi pro ipſo mutuo, ita nec pro tali periculo. 2. Cùm charitas obliget ad illis mutuandum, ut eorum neceſſitati ſubveniatur, obligat quoque, ut id fiat ſine ullo eorum gravamine, ideòque ut ſubeatur gratis hoc periculum, alioqui non ſufficienter levaretur eorum egeſtas. 3. Alioqui poſſent maxime opprimi pauperes, & eo plus ab iis exigi poſſet, quo egentiores ſunt, ideoque digniores majore ſubſidio, non gravamine. 4. Sac. Congregatio Cardinalium infra laudanda permittit aliquid accipi ſolùm ratione periculi, prout in caſu à Miſſionariis propoſitum erat, ſcilicet quod oriebatur ex culpa, infidelitate & injuſtitia mutuatarii, non autem ex ejus inopia.

Porrò fidejuſſor non accipit juſtè pretium pro periculo, ſed pro obligatione illud in ſe ſuſcipiendi.

Reſp. 2. Multi docent, licere aliquid ultra ſortem paciſci & exigere ratione periculi mutuo extrinſeci. Probant, 1. Ex decreto S. Congreg. de Propaganda fide ab Innocentio X. approbato, & Romæ typis edito anno 1645. & à Cabaſſutio relato: *In Sinarum regno lege ſtabilitum eſt, ut in mutuo triginta pro centum accipiantur abſque reſpectu lucri ceſſantis, aut damni emergentis. Quæritur utrùm Chinenſibus ſit licitum pro pecuniarum ſuarum mutuo, licèt non interveniat lucrum ceſſans aut damnum emergens, prædictam pro centum triginta regni lege taxatam quantitatem accipere? & cauſa dubitandi eſt, quia in recuperanda pecunia eſt aliquod periculum, ſcilicet quòd qui accipit mutuatum, fugiat, vel quòd tardet in ſolvendo, vel quòd neceſſarium ſit coram judice repetere, vel propter alia hujuſmodi.* Sic reſpondit Sac. Congregatio: *Cenſuit Sacr. Congregatio Cardinalium S. R. E. ratione mutui immediatè & præcisè nihil eſſe accipiendum ultra ſortem principalem; ſi verò aliquid recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in caſu, non eſſe inquietandos, dummodo habeatur ratio probabilitatis periculi, & qualitatis ejuſdem, ac ſervata proportione inter periculum & id quod accipitur.* Et Innocentius X. præcipit omnibus Miſſionariis ſub excommunicatione latæ ſententiæ, ut omnia reſponſa hujus decreti obſervarent, & illis uterentur; donec Sua Sanctitas, vel Sedes Apoſtolica aliud ſtatuerit. 2. Quia probabile periculum ſortis mutuo extrinſecum, quod ſcilicet naſcitur ex eo quod detur homini decoctori vel injuſto, qui aliunde habet bona ſaltem in ſpe certa, eſt à tali mutuo ſeparabile, nempe per pignus, aut hypothecam, quam poteſt dare, & ſimul eſt pretio æſtimabile: nam ex S. Thom. quæſt. 77. artic. 4. ad 2. licitum eſt carius vendere propter periculum, cui venditor ſe exponit transferendo rem de loco in locum.

Idem dicunt de extraordinariis facultatibus, laboribus, impenſis, moleſtiis probabiliter in recuperanda ſorte ſubeundis ex culpa mutuatarii, eo quòd hæc ſint mutuo extrinſeca, & pretio æſtimabilia.

Sed ut hoc titulo aliquid poſſit juſtè exigi, has requirunt conditiones. 1. Ut periculum ſit verè probabile & extrinſecum mutuo, ne hoc prætextu pallientur uſuræ: quale non eſt quoties mutuatarius eſt induſtrius, verax, juſtus, & de quo non datur prudens præſumptio, quod non ſit ſoluturus. 2. Ut in hoc auctarium conſentiat mutuatarius. 3. Ut mutuans non compellat illum ad ſecum paciſcendum de periculo, ſed ei relinquat libertatem aſſecurandi ſortem per pignus, hypothecam, vel alium fidejuſſorem: alioqui ſine cauſa imponeretur illis onus pretio æſtimabile, ad quod non obligatur, quod eſt uſurarium. 4. Ut non plus exigatur, quàm judicio communi prudentum valeat tale periculum ſubeundum, habita ratione quantitatis ſummæ mutuatæ & magnitudinis periculi, ſervataque proportione inter periculum & auctarium.

Nec obſtat, inquiunt, cap. *Naviganti de uſur.* ubi Gregor. IX. ait: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecunia quantitatem, pro eo quod ſuſcepit in ſe periculum, recepturus aliquid ultra ſortem, uſurarius eſt cenſendus.* Nam cenſetur uſurarius, quia ſupponitur noluiſſe mutuare niſi ea conditione, ut ipſe periculum ſortis certo pretio in ſe ſuſciperet, & ſine juſta cauſa impoſuiſſet mutuatario onus pretio æſtimabile, privando eum libertate aſſecurandi ſortem alia via commodiore, nempe per pignus aut fidejuſſorem. Alii putant medium in textum irre-

irrepſiſſe, & legendum eſſe, *uſurarius non eſt cenſendus*, ob verba immediatè ſequentia: *Ille quoque qui dat decem ſolidos, ut alio tempore totidem ſibi grani, vini, vel olei menſuræ reddantur, quæ licet plus valeant, utrùm plus vel minus ſolutionis tempore fuerint valitura, veriſimiliter dubitatur; non debet ex hoc uſurarius reputari*. Particula, *quoque*, inquiunt, paritatem & conformitatem ſonat, adeoque indicat, Pontificem velle neutrum cenſendum eſſe uſurarium; ſi enim de uno vellet & non de altero, dixiſſet: *ille contra*, *ille tamen*. Ita *Barboſa*, *Layman &c.*

Si objicias. 1. Auctarium non eſſe medium aptum ad tollendum ſortis periculum, imò illud augere. 2. Inde ſequi poſſe aliquid exigi pro periculo auctarii ipſius, & ſic in infinitum, cùm illud etiam periclitetur. 3. Mutuatarium teneri, periculum illud tollere redditione ſortis. 4. S. Congreg. & Innocent. X. illud ſolùm tolerare, cùm dicat non eſſe inquietandos.

Reſpondent ad 1. Auctarium illud non exigi ad tollendum periculum futurum, ſed pro periculo præſenti, & damno quoddam actu exiſtente, quod actu ſubit mutuans, dum pecuniam in manu ſua certam exponit manui periculoſæ, in qua eſt minoris valoris quàm in ſua. Nec auctarium augere periculum ſortis; nam mutuans quotannis recipiens parum ob periculum, quamvis poſtea ſortem amittat, minus damnum patietur; & interea mutuatarius poterit lucrari ex mutuo ad ſortem ſolvendam. Ad 2. Illud auctarium ſperatum licet periclitans, eſſe ſufficientem compenſationem, ideoque nihil poſſe exigi pro illius periculo. Ad 3. Reſtitutione ſortis non tolli periculum, quod ante illam ſubivit mutuans, & quod erat pretio æſtimabile, ſed jam non continuari. Ad 4. Negant id tolerari tantùm: nam quærebatur, an id eſſet licitum; & reſpondet Sac. Congregatio non eſſe licitum ratione mutui, ſed ratione periculi propoſiti non debere inquietari. Sanè ſi id jure naturali eſſet illicitum, deberent Miſſionarii monere, & impedire ne quid tale exigatur.

Quæſt. XV. *An lex vel conſuetudo provinciæ eſt titulus legitimus aliquid ultra ſortem exigendi?*

Reſp. Neg. ſi nullus alius adſit titulus juſtus. Quia cùm perceptio lucri ex mutuo ſit jure divino vetita, nullo alio jure poteſt eſſe licita. Igitur lex, quæ permittit ex quovis mutuo aliquid ultra ſortem, verbi gratia, quinque pro centum exigere, & de eo paciſci, imò præcipit judici, ut mutuatarium compellat ad hoc auctarium perſolvendum mutuanti, ſemper præſumit & ſupponit titulum intereſse, nempe lucrum ceſsans, vel damnum emergens. Quare ſi nullum reipſa ex mutuo lucrum ceſſet, vel damnum ſequatur, tunc nihil poteſt in conſcientia ultra ſortem exigi, & accepta reſtitui debent. Item non licet plus accipere, quàm ſit lucrum ceſſans, vel damnum ortum ex mutuo, etiamſi plus lege conſtitutum ſit; nam tunc lex vel ſententia judicis nititur falſa præſumptione. Neque enim eſt intentio legis, nec poteſt eſse, ut aliquid accipiatur ratione mutui.

Idem dic de lege, & de ſententia Judicis, qua mutuatori adjudicatur aliquid ultra ſortem à tempore interpellationis ſuæ, in compenſationem intereſse. Nam ſi nullum lucrum ceſsans, nec damnum emergens, vel non tantum patiatur mutuans, nihil aut non tantum poteſt accipere: quia tunc ſententia judicis nititur falſa præſumptione, unde non dat verum jus. Quòd ſi adjudicaretur aliquid in pœnam dilatæ ſolutionis, nihil etiam poſset accipi, ſi revera debitor non fuit in culpa: quia omnis pœna juſta ſupponit culpam. Imò ſunt, qui præter moram culpabilem debitoris requirunt adhuc, ut mutuator damnum vel lucrum ceſsans ſuſtinuerit, quia putant legem ad pœnam damnantem ſupponere etiam intereſse.

Obj. 1. Quælibet lex eſt eſsentialiter juſta, alioqui non eſset lex. Ergo lex eſt juſtus titulus accipiendi aliquid ultra ſortem. *Reſp.* diſt. conſeq. Si illa lex non fundetur in aliqua ſuppoſitione, Conced. conſeq. Si fundetur in aliqua ſuppoſitione ejus, quod non extet, Neg. conſeq. Lex vel conſuetudo quæ permittit aliquid ſupra ſortem accipere, ſupponit damnum emergens, vel lucrum ceſsans; quòd ſi neutrum extet, non intendit, nec poteſt auctarium approbare aut præcipere.

Obj. 2. Per legem illam tenentur judices damnare debitores ad ſolvendum aliquid ultra ſortem. Ergo mutuator illud juſtè retinere poteſt. *Reſp.* neg. conſeq. Nam cùm judices illud auctarium non adjudicent, niſi vi legis, & lex præſupponat juſtum titulum, nempe damni emergentis vel lucri ceſſantis, non poteſt mutuator auctarium ſibi adjudicatum retinere, ſi non habet verum titulum, quod lex & ſententia judicis præſupponunt.

Quæſt.

Quæſt. XVI. *An qui pignus pro mutui aſſecuratione accepit, tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutione ſortis, deductis expenſis, laboribus ac operis?*

Reſp. Affirm. *Eſt communis ſententia.* Et conſtat ex cap. 1. & 2. *de uſur.* & l. 1. Codic. *de pignor. act.* Quia mutuator nullum habet jus ad illos ratione mutui, quod eſt ex natura ſua gratuitum, ſed illi pertinent ad dominum pignoris, res enim domino ſuo fructificat. Hinc qui agrum ſterilem, qui antea non colebatur, accepit in pignus, tenetur fructus, quos ex illo ſua diligentia percepit, referre in ſortem, deductis impenſis & laboribus, alioqui lucrum perciperet ex mutuo.

Excipe, 1. Feudum in pignus debiti datum domino directo: nam hic non tenetur fructus ex illo deducere in ſortem, ex c. 8. *de uſur.* vel quia per tales fructus compenſari debent ſervitia à feudatario debita, quibus interim liberatur; vel quia feudi contractus habet hanc tacitam conditionem, ut ſi res feudo ſubjecta tradatur domino directo in pignus, ejus fructus ad hunc pertineant, modò feudatarius eo tempore liber ſit à ſervitio præſtando, juxta cap. 1. *de feudis*. Et non excedant multum fructus valorem ſervitii, alioqui eſset contra mandatum Dei, *mutuum date, nihil inde ſperantes*, ait Innocentius IV. in capit. *inſinuatione*, de feudis.

2. Feudum pro dote in pignus datum genero. Hic enim non tenetur ejus fructus computare in dotis diminutionem, ex capit. 16. *de uſur.* Quia hoc pignus datur etiam ad ſuſtinenda matrimonii onera, donec ſolvatur dos, cujus uſumfructum vir haberet, unde fructus illos accipit *pro intereſſe*, ait Innocentius IV. in cap. cit.

Quæſt. XVII. *An eſt uſurarium ac illicitum mutuare ob ſpem lucri tamquam finem principaliter intentum, licet ſine ullo pacto?*

Reſp. Affirm. Prob. 1. ex cap. 10. *de uſur.* ubi cenſetur uſurarius, qui licet omni conventione ceſsante, eo animo mutuat, ut aliquid ultra ſortem recipiat, aliàs non mutuaturus. Et, ex S. Auguſt. ſerm. 3. in Pſalm. 36. ibi: *Si plus quàm accepiſti expectas accipere; fœnerator es.* 2. Chriſtus jubet, ut mutuum detur gratis, & ſine ſpe lucri finaliter ex mutuo intenti, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde ſperantes*. 3. Tunc verè intenditur lucrum ex mutuo, quod eſt uſurarium, licèt intendatur mediante benevolentia & gratitudine mutuatarii, ſed intenta propter lucrum: ita ut niſi lucrum ſperaretur, mutuum non daretur. Nam tunc intenditur benevolentia vel gratitudo propter lucrum tanquam finem propter ſe ex mutuo intentum.

Non eſse tamen uſuram, aliquid ſecundariò ſperare ex mera liberalitate & gratitudine, non ut debitum, nec intentum ex mutuo, docet Gloſsa, in Cap. *Conſulit.* quæ ait peccare *ſperantes cauſa mutui in ſpe lucri principaliter poſita. Secundariò tamen aliquid ſperare non puto malum*. Ita etiam S. Antonin. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 1. addens: *Dicitur autem intentio principalis hæc, cùm ſcilicet magis movetur ad mutuandum propter lucrum quod ſperat, quàm propter aliud. Sed intentio ſecundariò dicitur, cùm etſi ſperat aliquid ſibi dari ab eo, cui mutuavit ex ſua liberalitate; tamen non illud eum movet, ſed magis benevolentia, ita ut etiamſi non crederet ſibi aliquid dari ultra ſortem, adhuc tamen mutuaret*. At uſura eſt intendere, etſi ſecundario, lucrum ex mutuo, ut pretium, vel ut aliquid pro mutuo debitum: quia intentio, etſi ſecundaria, non tollit malitiam objecti, quo actus ſpecificatur. Et illicitum eſt velle etiam minus principaliter ac ſecundariò aliquid illicitum. Lucrum autem ut pretium mutui, vel uti aliquid ex mutuo debitum, eſt quid illicitum & uſura: ergo illud quocumque modo intendere eſt illicitum. *Ita Leſſius, Delugo, & alii.*

Quæſt. XVIII. *An licet mutuum petere, vel accipere ſub uſura?*

Reſp. 1. Non licet mutuum petere ſub uſuris. Quia non licet petere ab alio, quod licitè facere non poteſt; nam hoc eſset eum inducere ad peccandum. Tamen ex communi ſententia, licet ob gravem neceſſitatem propriam vel alienam petere mutuum ab eo, qui prævidetur non daturus niſi ſub uſuris, ſi aliter haberi nequit, intendendo ſolum mutuum, & habendo ſe permiſſivè ad uſuram. Quia licet petere ab alio id, quod licitè præſtare poteſt, quamvis ex malitia ſua peccaturus ſit, modò adſit juſta cauſa non impediendi ejus peccatum, qualis eſt hic: nam mutuatarius non tenetur cum ſuo gravi damno malitiam mutuantis impedire. Ita Sanctus Thomas, 2. 2. quæſt. 78. art. 4. ibi: *Nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum ſub uſuris; licet tamen ab eo, qui hoc paratus eſt facere, & uſuras exercet, mutuum accipere ſub uſuris propter aliquod*

bonum,

bonum, quod eſt ſubventio ſuæ neceſſitatis, vel alterius. Et ad 2. ait: *Accipiens non dat occaſionem uſurario uſuras accipiendi, ſed mutuandi. Ipſe autem uſurarius ſumit occaſionem peccandi ex malitia cordis ſui: unde ſcandalum paſſivum ex parte ſua eſt, non autem ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter hujuſmodi ſcandalum paſſivum debet alius à mutuo petendo deſiſtere, ſi indigeat: quia ejuſmodi paſſivum ſcandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, ſed ex malitia*.

Reſp. 2. Secluſa neceſſitate ſaltem rationabili, non licet mutuum petere ab uſurario, & accipere ſub uſuris. Quia lege charitatis quiſque tenetur ſub mortali impedire peccatum mortale proximi, ejuſque executionem, quando ſine notabili ſuo incommodo ſeu damno id poteſt. *Mercatores dando uſuras peccaverunt, tanquam occaſionem peccandi uſurariis præbentes, cùm neceſſitas quæ ponitur, ut ſcilicet honorabiliùs vivant & majores mercationes faciant, non ſit talis neceſſitas, quæ ſufficiat ad excuſandum peccatum prædictum*, ait Sanct. Thomas, opuſc. *67*. de empt. & vendit.

Quæſt. XIX. *Quid uſurarius reſtituere tenetur?*

Reſp. Tenetur reſtituere tum uſuras acceptas, & fructus non merè induſtriales ex iis perceptos, tum etiam omne lucrum ceſſans, & damnum emergens ex uſuris acceptis. Quia tenetur ratione injuriæ, exigendo, accipiendo, & poſſidendo rem alienam ſine juſto titulo; cùm mutuum non ſit titulus juſtus, nec ſponte ac liberaliter res donata ſit: nam mutuatarius nollet ultra ſortem dare, ſi poſſet aliter mutuum accipere, & ſic involuntariè dat, non ſponte nec liberaliter.

Hinc ſi uſurarius ante mortem non reſtituerit, tenentur hæredes bona per uſuram accepta reſtituere, ſi quæ extent ſecundùm ſe: ſin minus, tenentur eorum valorem ex uſurarii bonis reſtituere mutuatariis, vel eorum hæredibus, ex cap. *9. de uſuris*. Nam onus reſtituendi eſt affixum bonis defuncti, ideoque tranſit ad eorum poſſeſſorem.

Quæſt. XX. *An uſura mentalis obligat ad reſtitutionem?*

Reſp. 1. Qui mutuavit principaliter ob ſpem lucri, aliàs non mutuaturus, tenetur reſtituere quæ poſtea ultra ſortem accepit à mutuatario cognoſcente ejus intentionem uſurariam, etſi nullum pactum præceſſerit. *Ita S. Antonin. & alii*. Quia mutuatarius non intendit dare gratis ac liberaliter, ſed tanquam debitum ex mutuo, vel dat ex metu, ne aliàs mutuum ſibi denegetur. Sed injunctum eſt, accipere & retinere aliquid datum dumtaxat ut debitum, quod revera debitum non eſt, vel quod nec ſponte, nec liberaliter datur. Et pravitas uſuræ conſiſtit in eo quod ſperetur, vel accipiatur aliquid non omnino gratuitum & voluntarium. Confirmatur ex cap. 10. *de uſur.* ubi Pontifex ait eum, qui ex propoſito aliquid ultra ſortem recipiendi mutuat, aliàs non mutuaturus, efficaciter inducendum eſſe ad accepta reſtituenda, quamvis nullà conventio præceſſerit. Excipe, niſi mutuator habeat juſtum titulum retinendi, nempe lucrum ceſſans vel damnum emergens: tunc enim uſura eſt purè affectiva, nec reponit inæqualitatem in rebus.

Reſp. 2. Si mutuatarius ſponte aliquid ultra ſortem donet ex liberalitate, vel gratitudine, ſed mutuans ejus mentem ignorans accipiat tanquam ex mutuo debitum, peccat & tenetur reſtituere ratione conſcientiæ erroneæ, quamdiu illam non deponit prudenter. Tamen juxta communem ſententiam, ex parte rei acceptæ ad id non tenetur, ſed poſtquam ſcivit illud ſibi gratis donatum fuiſſe, retinere poteſt; quia alter per illam donationem gratuitam tranſtulit dominium rei in mutuatorem, ſi accedat acceptio legitima: unde accedente hac notitia, poteſt rem acceptare & retinere ut liberaliter donatam. Quamvis enim habuerit intentionem injuriam faciendi, cùm acceperit tanquam debitum ex mutuo, & ideò peccarit; tamen reipſa nullum damnum inde alterius ſecutum eſt.

Reſp. 3. Si mutuatarius dederit aliquid ultra ſortem tanquam ex mutuo debitum, & mutuans illud acceptarit bona fide tanquam liberaliter donatum, hic tenetur, ubi reſcierit, reſtituere acceptum, & fructus extantes. Quia deeſt titulus juſtus retinendi: nam datio rei ut debitæ ex mutuo nulla eſt, cùm nihil ſit debitum ex mutuo. Nec tunc fuit donatio liberalis, quia res data fuit ut debita. Si verò mutuator aliquid ultra ſortem accipiat, dubitans qua mente illud detur, an gratis, an tanquam debitum, peccat, & tenetur accepta reſtituere; nam injuſtitiam committit, ſicut is qui dubia fide cœpit aliena poſſidere; & ſic ſe exponit periculo alienum retinendi.

Quæſt. XXI. *An cooperatores uſurarii tenentur ad reſtitutionem in ejus defectum?*

Reſp. Tenentur omnes, qui agentes partes uſurarii, ſunt cauſa efficax, cur uſuræ pe-

petantur, ſolvantur, vel non repetantur. Quia ſunt cauſa efficax damni mutuatario injuſtè illati. Tales ſunt. 1. Conſulentes uſuras. 2. Dantes pecunias eo animo, ut ex his exerceantur uſuræ. 3. Judices, qui compellunt ad uſuras ſolvendas, vel vetant ne ſolutæ repetantur, qui etiam ipſo facto ſunt excommunicati, *Clement. un. de uſur.* 4. Notarius conficiens inſtrumentum, fingens licitos contractus, vel falſos ſcribens, ut cùm dantur centum, ipſe ſcribit centum viginti &c. Niſi id faciat poſtulante mutuatario; tunc enim licèt mortaliter peccet, & ſit perjurus, tamen non tenetur ad reſtitutionem, quia ſpontè volenti & roganti non fit injuria. *Ita S. Antonin.* 5. Factores ſeu negotiorum geſtores, qui contractus uſurarios faciunt, & famuli cogentes ad uſuram ſolvendam. 6. Proxenetæ, hoc eſt, qui quærunt eos, qui pecunia indigent, adducuntque ad uſurarios, dum iſto modo partes agunt uſurarii. At non tenentur, dum agunt partes mutuatarii, quia tunc beneficium ei præſtant, & non eſt in eorum poteſtate, ut gratis mutuum detur.

Qui autem ita remotè concurrunt, ut non cenſeantur cauſa damni mutuatario illati, non tenentur reſtituere, quales ſunt ſecundùm multos famuli, qui recipiunt pignora, eaque cuſtodiunt, qui numerant pecuniam, qui referunt omnia in librum rationum. Quia non cenſentur cauſa damni, cùm independenter ab illorum opera illarum ſit; & quia circa illorum operam non eſt invitus mutuatarius, nec de illa rationabiliter conqueri poteſt.

Quæſt. XXII. *Quænam ſunt pœnæ uſurariis conſtitutæ?*

Reſp. Uſurarii notorii ſeu manifeſti ſunt, 1. Infames in utroque jure, ideòque irregulares. 2. Privantur communione altaris, ac ſepultura eccleſiaſtica, & eorum oblationes non poſſunt accipi, cap. 3. *de uſur.* ex Concil. gener. Later. III. 3. Non debent ad confeſſionem admitti, antequam ſatisfecerint, vel cautionem dederint, cap. ult. *de uſur.* in 6. ex Conc. gener. Lugdun. 4. Irrita ſunt eorum teſtamenta, niſi ante mortem reſtituerint, vel cautionem legitimam dederint, ex cap. cit. 5. Pro clericis, qui moniti non deſiſtunt, ſuſpenſio ab officio & beneficio ferenda: pro laicis excommunicatio ferenda, uſque ad debitam reſtitutionem, cap. 7. *de uſur.*

Porrò uſurarius notorius eſt ille, qui facto vel jure manifeſtè uſurarius eſt. Eſt notorius notorietate facti, dum mutuat palam ad uſuram, ita ut nulla tergiverſatione celari poſſit. Eſt notorius notorietate juris, quando de hoc crimine in judicio convictus eſt & damnatus. In Gallia dicitur amitti ſola notorietas, quæ habetur per ſententiam judicis.

CAPUT IV.

De Depoſito, Commodato, Precario, & Mandato.

NOta. Depoſitum, commodatum &c. ſumuntur hìc pro contractu, licèt ſæpè ſumantur pro ejus materia, ſcilicet re depoſita, commodata &c.

Quæſt. I. *Quid eſt depoſitum?*

Reſp. Eſt contractus, quo aliquid alteri cuſtodiendum traditur, & ad hoc ſuſcipitur. Perficitur ſolùm, dum res traditur à deponente, & ſuſcipitur à depoſitario. Tradere enim vel deponere, non ſufficit, ſed requiritur etiam ut alter ſignificet ſe ejus cuſtodiam ſuſcipere; niſi fortè ex officio teneatur eam cuſtodire, ut ſunt caupones, ſtabularii, aurigæ, nautæ &c. nam ſufficit illis videntibus rem in domo, vel curru, vel navi deponi, l. 1. §. *Nautæ &c.*

Sequeſtrum autem, quod eſt ſpecies depoſiti, eſt contractus, quo res, de qua eſt controverſia, alteri tertio cuſtodienda traditur, eo fine, ut poſtea reddatur ei, cui adjudicabitur.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes depoſitarii?*

Reſp. Ex communi ſententia, tenetur. 1. Rem depoſitam ſervare ac cuſtodire ea cura ac diligentia, quam homines diligentes ſolent in ſimili re propria adhibere, l. 32. §. *depoſ.* Quod ſi res depoſita pereat, vel deterior fiat, tenetur ſolùm de dolo & lata culpa, l. 1. Cod. *depoſ. &c.* Si tamen depoſitum cedat in commodum utriuſque, ut ſi depoſitarius mercedem pro cuſtodia accipiat, tenetur etiam ex culpa levi.

Hinc ſartores, molitores, aurigæ, caupones, & ſimiles tenentur ex culpa levi; nam tenentur ex officio ſibi & aliis utili, annexam habente cuſtodiam eorum, quæ ipſis traduntur: & ſic tenentur ea cuſtodire ex contractu virtuali ac implicito in utriuſque partis commodum cedente. Si verò depoſitio cedat in commodum ſolius depoſitarii, ut ſi apud ipſum deponatur pecunia eo ſolo fine, ut poſſit ea uti ſi egeat, hic tenetur

tur de culpa leviſſima, juxta alibi dicta. Item ſi ſeipſum obtulit ad cuſtodiendam rem maxima diligentia, vel hanc expreſsè promiſerit: nam tunc tenetur ex pacto contractui addito.

2. Tenetur non uti re depoſita, ſine conſenſu domini expreſſo, vel tacito, aut ſaltem prudenter præſumpto. Quia rei uſus non eſt ipſi conceſſus, ſed ſolum commiſſa cuſtodia; & non licet uſurpare uſum rei alienæ invito domino; alioqui fit contra juſtitiam: nam quivis habet jus, ut nemo utatur re ſua ſine ſuo conſenſu. Quare lib. 3. Cod. *depoſ.* utens re aliqua depoſita ſine conſenſu domini, dicitur reus furti. Hinc ſi uſus ille ſit pretio æſtimabilis, ut uſus equi, veſtis &c. ſolvi debet illius pretium: nam uſus & fructus rei ad dominum pertinet, & pretium uſus eſt quidam fructus. Quod ſi dominus uſum concedat, tunc depoſitum tranſit in mutuum, ſi res depoſita ſit uſu conſumptibilis, aut alienata; vel ſi talis non ſit, in commodatum, ſi gratis ejus uſus concedatur; aut in locationem, ſi pretium exigatur. Porrò ſecundum multos, domini conſenſus præſumitur circa uſum pecuniæ depoſitæ, cùm eam tradit nec ſacculo clauſo, nec obſignato, nec alio indicio oſtendit ſe utendi facultatem denegare, modò recipiens ſit moraliter certus, ſe eam ſoluturum, ut primùm exigetur.

3. Tenetur depoſitum repetenti reddere ſtatim, cap. 2. *de depoſ.* & l. 1. §. *depoſ.* Nam alioqui retineret rem alienam invito domino. Excipe, niſi deponens in ſuum vel aliorum damnum repoſcat, ut ſi furens enſem repetat; nam tunc deponens non eſt rationabiliter invitus, vel niſi res depoſita ſit furtiva, & dominus eam repetat; tunc enim reſtitui debet domino, l. 31. §. *depoſ.* Si verò dominus eam non repetat, juxta l. cit. & l. 1. §. *depoſ.* reſtituere debet ipſi furi; ſed tunc tenetur eum monere, ut eam reſtituat vero domino; & ni faciat, monere dominum. Imò videtur lex ſupponere furem, rem depoſitam repetere, ut eam reſtituat domino. Quod Leſſius docet, eam ſemper debere reſtitui domino, niſi fur putetur eam repetere animo reſtituendi eam domino.

4. Nihil poteſt retinere, vel exigere pro rei cuſtodia, niſi dominus ei mercedem expreſsè promiſerit. Quia depoſitum purum eſt in gratiam ſolius deponentis: & idcircò depoſitarius vi illius tenetur tantùm de culpa lata & dolo. Unde nihil ei debetur, niſi vi alterius contractus ſeu pacti; & tunc depoſitum tranſit in locationem operæ ad cuſtodiendum rem depoſitam, & depoſitarius tenetur de culpa levi, cùm jam contractus cedat etiam in ejus utilitatem.

Porrò ſi depoſitarius alteri quàm domino reddiderit depoſitum, & perierit, non tenetur ad reſtitutionem; modò bona fide & prudenter, licet falsò, putaverit eſſe dominum vel aliquem, ab eo miſſum ad illud repetendum: quia tunc abeſt fraus, dolus, & culpa lata, ex quibus ſolum tenetur de damno.

Quæſt. III. *Quid ſunt Commodatum & Precarium?*

Reſp. Commodatum eſt contractus, quo res ad ſolum uſum gratuitò conceditur uſque ad deſignatum tempus, ante quod repeti non poteſt.

Precarium eſt gratuita ſolius uſus rei conceſſio ad nutum revocabilis. Unde non differt à commodato, niſi quod poſſit quovis tempore repeti à concedente; non tamen incontinenti, alioqui eſſet inane ac illuſorium, non beneficium. Solvitur ipſius rei alienatione, & morte accipientis, cap. ult. *de Precar.*

Quæſt. IV. *Quænam ſunt obligationes commodantis & commodatarii?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, commodans tenetur. 1. Aperire vitium rei commodatæ, ſi ſit periculoſum, alioqui tenebitur de damno inde ſecuto, l. 18. & 22. §. *commod.* cum dederit illius occaſionem. 2. Tenetur ad impenſas extraordinarias, lib. 18. §. *commod.* 3. Tenetur non repetere ante tempus, de quo expreſsè, vel implicitè conventum eſt, l. 17. §. *commod.* & cap. un. *de commod.* Quia, ut ibi dicitur, *non oportet nos beneficio decipi, ſed juvari*. Et quia alter jus re utendi uſque ad illud tempus vi pacti acquiſivit. Quare ſi ante repetat, tenebitur de intereſſe, quod inde alteri ſequetur: nam fecit injuriam violando jus alterius ex pacto acquiſitum. Excipe, niſi commodanti damnum ſimile ex carentia rei ſuæ inopinato immineret, tunc enim juxta multos ei licet ante tempus finitum repetere, etiam cum alterius damno. Quia non cenſetur uſum rei ſuæ gratis conceſſiſſe, niſi ſub hac tacita conditione, ut in tali eventu poſſet repetere; neque enim in gratuita promiſſione, & conceſſione uſus rei, quis cenſetur velle ſe ad tantum obligare, quantum in oneroſa.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, commo-

datarius tenetur ex juſtitia, 1. Non uti re commodata, niſi ad uſum ſibi conceſſum, aut ſaltem cui prudenter judicet dominum conſenſurum, ex l. 5. §. *commod.* ubi aliàs dicitur furti reus, quia uſurparet aliquem uſum rei alienæ invito domino; nec enim habet jus niſi ad uſum conceſſum; ex inſtit. *de obligat. quæ ex delict. &c.* ibi: *Furtum fit, cùm quis alienam rem invito domino contrectat. Itaque ſive creditor pignore, ſive is apud quem res depoſita eſt, ea re utatur: Sive is, qui rem utendam accepit, in alium uſum eam transferat, quàm cujus gratia ei data eſt, furtum committit; veluti ſi quis equum geſtandi cauſa commodatum ſibi longiùs aliquo duxerit. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quàm utendas acceperint, ita furtum committere, ſi ſe intelligant, id invito domino facere, eumque, ſi intellexiſſet, non permiſſurum, at ſi permiſſurum credant, extra crimen videri.*

2. Tenetur rem commodatam finito tempore reſtituere, etiamſi non repetatur, *cùm dies ſtatuta pro domino interpellet*, cap. ult. *de locato*. Alioqui tenebitur omne lucrum ceſſans & damnum inde proveniens compenſare, cùm ſit illius cauſa injuſta: nam non habet jus utendi re aliena, eamque retinendi ultra tempus ſibi conceſſum, ſed dominus habet jus illam tunc poſſidendi, & ea utendi.

3. Tenetur ad impenſas ordinarias & modicas, neceſſarias ad rei commodatæ conſervationem, v. gr. ad pabulum equi, non tamen ad extraordinarias magnas, v. gr. ad curationem magni pretii, ad reſtaurationem domus, l. 18. §. *commod.*

4. Tenetur maximam diligentiam ac curam ad rem commodatam integrè & in bono ſtatu conſervandam adhibere, ex inſtit. *Quibus modis &c.* & ex l. 18. §. *commod.* ibi: *In rebus commodatis talis diligintia præſtanda eſt, qualem quiſque diligentiſſimus paterfamilias ſuis rebus adhibet.* Quare ſi res pereat vel deterior fiat ex culpa etiam leviſſima, tenetur ad reſtitutionem; nam contractus cedit in ejus ſolius utilitatem, ex cap. un. *de commod.* ibi: *Cùm gratia ſui tantùm quis commodatum accepit, de leviſſima etiam culpa tenetur, caſus fortuitus (niſi accideret culpa ſua, vel intervenerit pactum, ſeu in mora fuiſſet) ſibi non debeat imputari.* Ergo tenetur ad reſtitutionem rei commodatæ, quæ perit vel amittitur, dum per tertium remittitur, ſi non adhibuit diligentiam & prudentiam maximam, ut fidelem ac idoneum conveniret: ſecùs, ſi hanc adhibuit, l. 20. §. *commod.* vel ſi tertius ille à commodante fuit electus, tunc enim res domino ſuo perit. Quòd ſi in utriuſque commodum res fuiſſet commodata alteri, hic tenebitur ſolùm de culpa levi: ſi verò in ſolius commodantis, de culpa lata, juxta regulas alibi traditas.

Quæſt. V. *An res aliena commodata, depoſita, conducta &c. debet præferri propria, ſi utraque conſervari nequeat, ut in periculo incendii, naufragii &c.*

Reſp. 1. Si res tua propria ſit pretioſior, potes eam conſervare præ aliena commodata, depoſita &c. Quia non exigit æquitas, ut quis majore ſuo damno impediat damnum minus alterius. Sed tunc ſi res erat commodata, juxta multos teneris ejus pretium reſtituere, ex l. 5. §. *commod.* ubi dicitur, commodatarius non teneri compenſare damnum ex incendio vel ruina ortum, *niſi cùm poſſet res commodatas ſalvas facere, ſuas prætulit.* Nam æquum non eſt, ut alter damnum ſuſtineat, ſalvis ejus rebus cui gratificatus eſt, & ob cujus ſolius commodum res ſua adducta eſt in periculum.

Reſp. 2. Si res aliena ſit pretioſior, teneris ex juſtitia eam præ tuis conſervare. Quia rei alienæ ea debetur cuſtodia, quam quiſque prudens in ſuis rebus adhiberet: quiſque autem ſervaret ſuas pretioſiores, relictis vilioribus. Sed tunc ſi res aliena erat apud te in commodum ſolius domini, potes exigere compenſationem totius damni, quod paſſus es eam ſervando: nam non teneris eam gratis ſervare tuo damno, cùm in tuam utilitatem non detineas. Si autem erat in commodum tui & domini, potes repetere mediam partem damni, quia utriuſque cauſa res periclitabitur; & par eſt, ut qui ſentit commodum, ſentiat & onus pro ratione commodi. Si verò res apud te erat in tui ſolius utilitatem, juxta Leſſium & alios, non potes exigere compenſationem pro tuis rebus, ex l. 5. §. *commod.* Quia cum jactura rerum tuarum minoris vel æqualis valoris teneris alterum præſtare indemnem, cùm tantùm tui commodi occaſione res ejus in periculum illud inciderit.

Reſp. 3. Quando res tua eſt æque pretioſa, potes illam præferre alienæ, ſi res aliena ſit apud te in commodum ſolius domini, vel in commodum commune. Si verò res aliena ſit in commodum tui ſolius, juxta multos teneris eam tunc præferre, ex l. 5. cit.

cit. Quia rem alienam in tui ſolius commodum acceptam teneris diligentiſſimè conſervare, nec tunc ille debet tibi compenſare, cùm res ſua tui ſolius cauſa periclitaretur; & cùm ſolus ex contractu commodum ſentias, par eſt ut ſolus damnum patiaris, præſtando id ad quod tenebaris.

Porrò qui rem ſuam præ aliena conſervat, dum tenetur alienam ſuæ præferre, tenetur ad reſtitutionem, quia fecit injuriam damnoſam.

Quæſt. VI. *Quid eſt Mandatum?*

Reſp. Eſt officium gratis ſuſceptum in gratiam alterius; ſive eſt obligatio aliquid agendi in commodum alterius, gratis ſuſcepta, v. gr. negotium aliquod gerendi, aliquid ipſi emendi &c. Nam ſi pretio ſuſcipiatur, eſt potius locatio operæ. Mandatum autem non poteſt eſſe de re licita, l. 6. §. *Mandat.* & re integra ſolvitur morte mandantis, l. 15. Cod. *Mandat.*

Quæſt. VII. *Quænam ſunt obligationes mandatarii, & mandantis?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, mandatarius, & quivis negotiorum geſtor, vel procurator tenetur, 1. Alterius negotium diligenter & utiliter gerere tanquam proprium: nam ad hoc ſe obligavit acceptando mandatum, nec ei aliter negotium commiſſum fuiſſet, ex l. 21. Cod. *mandat.* ibi: *Aliena negotia exacto Officio geruntur: nec quidquam in eorum adminiſtratione neglectum ac declinatum culpa vacuum eſt.* 2. Negotium ſuſceptum conficere: *Voluntatis eſt enim ſuſcipere mandatum, neceſſitatis conſummare*, l. 17. §. *commod.* Nam ad id ſe obligavit, illud ſuſcipiendo. 3. Tenetur ſaltem de dolo, & culpa lata, ſi mandatum in ſolius mandantis utilitatem gratis ſuſceperit, l. 3. §. *de negot. geſt.* De levi, ſi id etiam in ſuam utilitatem cedat, vel ſi ſe obtulerit, cùm alius diligentior præſto eſſet: de leviſſima verò, ſi maximam diligentiam promiſerit, vel hanc res exigit. 4. Non poteſt fines mandati ſui tranſire: *Diligenter enim fines mandati ſui cuſtodiendi ſunt*, l. 5. §. *mandat.* Unde non poteſt aliquid pluris emere, aut minoris vendere, quàm ei præſcriptum ſit. 5. Non poteſt mercedem exigere, niſi promiſſa ſit, vel eam priùs petierit; nec ei licet operam occultè compenſare, alioqui tenetur ad reſtitutionem. Nam hoc ipſo quòd mandatum ſuſcipit nihil petendo, cenſetur velle alteri gratificari, & operam ſuam gratis ex amicitia præſtare, ex l. 1. §. *mandat.* ibi: *Mandatum niſi gratuitum nullum eſt; nam originem ex officio atque amicitia trahit. Contrarium ergo ex officio merces: interveniente enim pecunia, res ad locationem & conductionem potiùs reſpicit.*

Reſp. 2. Mandans tenetur mandatario præbere neceſſaria ad mandati executionem, & ſolvere ſumptus; ex c. 6. *de procur.* nam id æquitas & juſtitia exigit.

Sed quid dicendum de eo, qui abſentis & ignorantis negotium geſſit ſine mandato?

Reſp. Is perinde ac mandatarius tenetur negotium alterius diligenter adminiſtrare tanquam ſuum, & reſarcire damna abſenti illata ex ejus culpa lata, imò levi, ſaltem ſi alius diligentior negotium illud ſuſcepturum eſſet, *inſtit. de oblig.* & l. 20. Cod. *de negot. geſt.* Quia is, qui alterius negotium ſuſcipit, diligentiam ſuam ac induſtriam promittere cenſetur, quam proinde ſaltem ordinariam adhibere tenetur. Abſens verò tenetur ei impenſas & damna ex negotii adminiſtratione ſecuta compenſare, & operæ mercedem congruentem ſolvere; & ſi recuſet datur actio contra eum, l. 2. §. *de negot. geſt.* idque etiamſi negotium malè ſuccedat, modò negotii geſtor prudentiam & diligentiam debitam adhibuerit. Nam cùm res ipſa, & bonum commune poſtulet, ut res & negotia abſentium adminiſtrentur, æquum eſt impenſas ea de cauſa factas, operas, & damna ſecuta compenſari ei, qui talia negotia geſſit. Hic autem rationem expenſi & recepti reddere debet, *inſtit. de oblig.*

CAPUT V.

De Emptione & Venditione.

Quæſt. I. *Quid eſt emptio & Venditio?*

Reſp. Emptio eſt pactio pretii determinati dandi pro merce. Venditio eſt pactio mercis dandæ pro pretio determinato. Unde realiter utraque non eſt niſi unus contractus mutuus, qui abſque traditione rei aut pretii perficitur, ſolo conſenſu partium exteriùs ſignificato, quo ſe mutuo obligant, venditor quidem ad mercem tradendam, emptor verò ad pretium ſolvendum, l. 1. §. *de contr. empt. Et inſtit.* l. 3. tit. 24. Ita ut ſimul ac de pretio convenerunt, neuter reſilire poſſit. Tamen ſine traditione non habet ultimum ſuum complementum, nec transfertur dominium. At non ideò licet uni contrahentium altero invito ante traditionem à conventione diſcedere, l. 3. Cod. *de reſcind. vend.* nam pacta obligant in conſcientia.

An autem, cùm arrha datur, licet reſilire cum ſola illius jactura?

Reſpondet Delugo, hoc pendere ex conſuetudine, quæ intentionem contrahentium optimè declarat. Quare ſi uſus eſt, ut cum ſola jactura arrhæ impunè recedant, ea ſolùm videtur intentio. Alioqui cenſebitur data arrha ad ſecuritatem obligationis contractæ etiam ex parte dantis, qui eam implere debeat.

Utriuſque contractus juſtitia in æquali valore mercis & pretii conſiſtit. Merx eſt res quævis pretio temporali æſtimabilis & parabilis; pretium verò eſt pecunia, quæ inventa eſt, ut ſit menſura & pretium omnium, quæ in contractus humanos venire ſolent. Nam ante uſum pecuniæ erat ſolùm permutatio, quæ eſt pactio mercis pro merce, vel etiam nunc pecuniæ pro pecunia præſenti. Permutatio autem eaſdem leges habet, quas contractus emptionis & venditionis, exceptis iis, quæ ad pretium ſpectant, ex l. ult. *de rer. permut.* & lib. 2. eod. tit. Nam in permutatione non datur pretium, ſeu pecunia pro alia re. Juſtitia tamen exigit, ut ſit æqualitas valoris unius rei cum alia.

Porrò dixi *pretio determinato*; nam neceſſe eſt ut pretium ſit definitum. L. 35. §. *de contrah. empt.*

Nota. Cùm res venditur, cenſetur cum ea vendi id omne, quod eſt pars illius, vel cum ea connexum, & ejus acceſſorium, niſi expreſsè excipiatur. Sic fundo empto cenſentur arbores in eo conſitæ, & fructus pendentes vendi: nam fructus rei cohærentes cenſentur pars illius, l. 44. §. *de rei vendit.* Secùs de fructibus avulſis.

Quæſt. II. *Quodnam eſt pretium juſtum rerum venalium?*

Reſp. Juſtum pretium eſt illud, quod exæquat valorem rei venalis. Duplex eſt, ſcilicet legitimum & vulgare, quod etiam naturale dicitur. Pretium legitimum eſt illud, quod lege principis, vel magiſtratus decreto conſtitutum eſt. Vulgare eſt, quod communi hominum æſtimatione conſtituitur, ſpectatis mercium copia, vel penuria venditorum, impenſis, labore, periculis, modo vendendi, emptorum multitudine, vel paucitate &c. ſecluſis fraudibus ac monopoliis injuſtis, juxta l. *Pretia*, §. ad legem Falcid. *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate ſingulorum, ſed communiter finguntur*, hoc eſt, definiuntur.

Hinc pretium juſtum & injuſtum poteſt eſſe diverſum in diverſis locis & temporibus, pro varia in iis rerum æſtimatione. Pretium legitimum conſiſtit in indiviſibili, ita ut non liceat venditori illud augere, nec emptori minuere, niſi venditor ſponte velit minùs exigere. Quia publica poteſtas, pro vi quam habet obligandi ſuos ſubditos in ordine ad bonum commune, reſtringit pretium ad aliquid determinatum, ideoque indiviſibile. Vulgare verò habet quamdam latitudinem, intra quam licet pluris vel minoris vendere aut emere. Ratio eſt, quia legitimum conſtituitur ab uno, vel à pluribus in idem conſentientibus: vulgare autem pendet à multis non idem omnino judicantibus. Quod enim quidam æſtimant novem, hoc alii decem, alii verò undecim æſtimant. Quare ex communi ſententia, triplex eſt vulgare pretium, nempe infimum, medium ſeu mediocre, & ſummum ſeu rigoroſum. Sic juxta communem ſententiam, ſi pretium medium ſit viginti, infimum erit novendecim circiter, ſummum vigintiunum. Item ſi medium ſit centum, infimum erit nonaginta quinque, ſummum verò centum quinque, aut circiter. Et ita cum proportione de aliis ſecundùm æſtimationem prudentum: ſic tamen ut latitudo ſit major, ſi res ſit pretioſior; & minor, ſi res ſit minus pretioſa, ut patet in exemplis allatis, in quorum primo latitudo eſt trium aureorum, in ſecundo decem. Imò ipſum medium ſuam habet latitudinem, ſimiliter infimum & ſummum.

Sed quid, ſi res quædam neque lege, neque ex communi æſtimatione hominum pretia habeant, cujuſmodi ſunt gemmæ exquiſitæ, aves raræ, tabellæ, ſtatuæ antiquæ, flores, artefacta quædam rara, & ſimilia, quæ non ſunt neceſſaria?

Reſp. Res illæ non poſſunt vendi pro arbitrio vendentis, ſed vendi debent ſecundùm æſtimationem peritorum. *Ita Cajetan. Navarr. Rebellus, Leſſius, Salas, Delugo, & alii*. Quia juſtum earum pretium ſumendum eſt, non ex beneplacito domini, ſed ex judicio prudenti, ſpectatis novitate, antiquitate, raritate, utilitate, & aliis circumſtantiis ad valorem rei facientibus. Nam non ideo res tanti valet, quia venditori placet tanti vendere, ſed quia intelligentium judicio tanti æſtimatur. Et nemo prudenter poteſt judicare rem tanti valere, quanti poteſt vendi; pretium autem juſtum debet eſſe prudenter æſtimatum. Nec refert, quod nulla vis aut neceſſitas inferatur emptori;

alio-

alioqui poſſent uſuræ retineri, quando mutuum petitur ad uſus non neceſſarios, ut ludum &c.

Quæſt. III. *An licet vendere ultra juſtum pretium, ſaltem extraneo, vel emere infra?*

Reſp. Neg. *Ita nunc omnes Theologi*. Conſtat, 1. ex cap. 1. *de empt.* ibi: *Presbyteri plebes ſuas admoneant, ut non cariùs vendant tranſeuntibus, quàm in mercato vendere poſſint*. 2. Quia in omni contractu æqualitas juſtitiæ jure naturali ſervari debet erga omnes; ſed non ſervatur juſtitiæ æqualitas inter rem & pretium, ſi res pluris vendatur, vel minoris ematur, quàm valeat. *Emptio & venditio videtur eſſe introducta pro communi utilitate utriuſque .... Quod autem pro communi utilitate inductum eſt, non debet eſſe magis in gravamine unius quàm alterius, & ideò debet ſecundùm æqualitatem rei inter eos contractus inſtitui ..... & ideò cariùs vendere, vel viliùs emere rem, quàm valeat, eſt ſecundùm ſe injuſtum & illicitum*. S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1.

Quare venditor tenetur in conſcientia exceſſum pretii reſtituere, & emptor ſupplere pretium juſtum. Nam illud quod excedit vel deficit, non cenſetur liberaliter ac gratis & abſolutè donatum; ſed pretium datur solùm tanquam debitum ac juſtum pretium mercis, merx verò tanquam aliquid æquivalens ac debitum pretio oblato: quamvis in foro externo non detur actio, niſi cùm eſt injuſtitia, ſeu læſio ultra medietatem juſti pretii, ad vitandam multitudinem litium, quæ paſſim emergerent, ſi ex quavis inæqualitate daretur actio.

Cùm autem in pretio vulgari detur aliqua amplitudo, licet vendere pretio ſummo, & emere infimo, nam utrumque juſtum eſt. Non licet tamen ei, qui aliquid pretio infimo vendidit, pretium occulta mercis imminutione reducere ad medium vel ſummum: nam ageret contra conventionem, & contra jus alterius ex ea acquiſitum, ſicque teneretur ad reſtitutionem. Venditio enim eſt perfecta conſenſu ementis & vendentis, etiam antequam tradatur merx.

Obj. L. 16. §. *de minor.* dicitur in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus ſe circumvenire.

Reſp. Id intelligendum eſt intra latitudinem vulgaris ac juſti pretii; vel ſolùm ſignificatur in foro externo non dari actionem, nec pœnam pro læſione infra dimidium. Alioqui lex iſta injuſta ac nulla eſſet, & repugnaret iſti legi divinæ naturali, 1. ad Theſſ. 2. *Ne quis ſupergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus*.

Nota. Eſt injuſtitia, quoties, dato juſto pretio, additur emptori vel venditori onus aliquod pretio æſtimabile, quod non compenſatur. Nam tunc eſt inæqualitas; nam emptor ultra pretium juſtum, vel venditor ultra rem venditam compellitur ad aliquid pretio æſtimabile, pro quo nihil rependitur. *Delugo*.

Quæſt. IV. *An qui fraude vel mendacio induxit alium ad emendum majore pretio, quàm aliàs emiſſet, quamvis non excedente ſummum, peccat, & tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. Affirm. Quia emptori eſt illius damni vel lucri ceſſantis cauſa per injuriam: nam quiſque habet jus, ut fraude, vel mendacio, aut vi non inducatur ad aliquod damnum patiendum, vel lucrum amittendum.

Quæſt. V. *An ſunt aliquæ cauſæ, ob quas liceat res pluris vindere, vel minoris emere, quam alioqui valeant?*

Reſp. 1. Etſi nunquam liceat rem pluris vendere, vel minoris emere, quàm hic & nunc valeat, omnibus conſideratis; cum aliàs non ſervaretur æqualitas juſtitiæ inter mercem & pretium; ſunt autem variæ cauſæ pluris vendendi, vel minoris emendi rem, quàm alioqui valeat pretio vulgari, eo quod ob illas pluris vel minoris æſtimetur & valeat, quàm ſi abeſſet.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, cauſæ pluris vendendi hæ ſunt. Prima, lucrum ceſſans, vel damnum emergens, deductis deducendis: ut ſi merces, quas in aliud tempus ſervare decreveras, quo plus probabiliter valituræ ſunt, vendas in gratiam alterius, ex cap. ult. *de uſur.* aut ſi vendas merces, quas cogeris poſtea cariùs emere. Nam præter pretium rei currens exigi poteſt compenſatio jacturæ lucri ſperati, & damni, quæ ex alienatione rei ſequuntur, ut dixi de mutuo; venditor enim non tenetur ex juſtitia cum ſuo damno vendere. Sed tunc cùm venduntur merces anticipata pretii majoris taxatione, deduci debent impenſæ, quas venditor facturus erat ad ſervandas merces uſque ad ſtatutum tempus, & computari æſtimatio diminutionis, deteriorationis, & periculi harum mercium in id tempus ſervandarum. Alioqui non ſervaretur æqualitas, & venditor exigeret ultra ſuam indemnitatem, ideoque plus quàm ſibi deberetur. Exigeret enim totum lucrum ceſſans, non compenſando damnum ac periculum, quod ſubiret, merces ſuas ſervando,

 & quo

& quo immunis eſt eas vendendo. Item vendenti ante tempus, quo ſtatuerat vendere, licet convenire cum emptore, ut ſolvatur pretium ſive majus, ſive minus, quod res valebit eo tempore, quo venditor decreverat vendere, ſed deductis mox dictis.

Secunda cauſa, eſt affectus rationabilis domini erga rem, quæ venditur in gratiam alterius, ut quia eſt antiqua, quia à principe vel à majoribus accepta &c. Atque etiam oblectatio: nam moleſtia ſubeunda ex carentia rei ſpecialiter amatæ, & privatio oblectationis in gratiam alterius, ſunt pretio æſtimabiles, tanquam incommoditas quædam, perinde ac privatio utilitatis. Sed illud pretium debet eſſe moderatum judicio prudentum: affectus enim immoderatus intra terminos rationis & moderationis reduci debet, nec pretio enormi redimi.

Nota. Cùm ob prædictas cauſas plus exigitur, emptor de hoc monendus eſt; alioqui ei fieret injuria. Nam ipſo ignorante, ideoque non conſentiente, acciperetur pretii exceſſus pro aliquo merci extrinſeco, cùm tamen ipſe ſolùm conſentiret in pretium mercis ſecundùm ſe ſpectatæ, & fortè rem non emeret, ſed aliunde ſibi provideret, ſi ſciret pretium propoſitum eſſe majus, quàm res ſecundùm ſe valeat. Præterea deciperetur circa valorem rei abſolutum, & alios poſtea decipere poſſet.

Tertia, ex copia emptorum vel pecuniarum, & penuria mercium, ut fit, v. gr. in adventu ſubito principis, exercitus &c. Id enim pluris æſtimatur, quod à pluribus quæritur, quodque difficiliùs vel minore copia invenitur.

Quarta, pericula, impenſæ, labores in rebus illis conquirendis, conſervandis &c. communiter occurrentia: nam hæc ſunt pretio æſtimabilia; niſi tamen merces illæ jam ſuum habeant pretium, quo paſſim vendantur: nam tunc in pretio æſtimando jàm habita eſt ratio laborum & impenſarum, quæ communiter fieri ſolent. Dico, *communiter*. Nam ſi quis plures impenſas fecerit, & plus laboris, vel periculi, aut damni ſubierit, quàm alii communiter, non poteſt ideò pretium augere, ſicut non tenetur minuere, ſi ordinarias impenſas non fecerit. Quia infortunium vel difficultas, ſicut felicitas vel induſtria unius venditoris non mutat à communiter accidentibus: res quippe tanti valet, quanti æſtimatur communiter, non quanti per infortunium, vel imprudentiam aliquibus conſtat.

Quintà, modus vendendi, ut cùm res venditur in parva quantitate & minutatim, tunc enim propter labores, impenſas, operas & curas, quæ ad id exiguntur, poteſt pluris vendi, quàm ſi venderetur ſimul in magna quantitate.

Reſp. 3. Ex communi ſententia, ſunt quoque variæ cauſæ, ob quas licet minoris rem emere, quàm aliàs valeret.

1. Si res emptori parum ſit utilis, nec eam emat niſi in gratiam venditoris. Res enim vileſcit tum ex eo, quòd emptores non inveniantur, tum ex eo, quòd res ementi parum ſit utilis. Item ſi res ultrò offerantur, & emptores quærantur aut rogentur, juxta illud effatum, *Merces ultroneæ vileſcunt*; quia hoc indicat paucitatem emptorum; niſi tamen aliud charitas exigat; neque enim licet vilius emere res pauperum, quas ipſi neceſſitate compulſi venales proponunt, eo ſolo prætextu quòd offeruntur venales. Imò ob neceſſitatem præcisè, qua proximus rem ſuam vendere cogitur, pretium imminuere injuſtum eſt, perinde ac illud augere ob neceſſitatem, vel utilitatem emptoris: quia ſicut emptoris neceſſitas non auget valorem rei, ſic venditoris neceſſitas eumdem abſque alio titulo non minuit.

2. Ob emptorum paucitatem. Quia id minoris æſtimatur, quod minus quæriter.

3. Ob mercium copiam ſupervenientem. Tunc enim vulgare pretium minuitur; quia minoris id æſtimatur, cujus major eſt copia.

4. Cùm merces in magna quantitate ſimul emuntur, tunc minoris emi poſſunt, quàm ſi minutatim & per partes emerentur. Quia hoc vendendi modo mercator liberatur multis curis ac impenſis & operis, quas circa illas ſubjiſſet, & fit expeditior ad novas merces comparandas, quod magis ipſi quæſtuoſum eſt, quàm ſi eas pretio ordinario ſenſim vendidiſſet.

5. Cùm venduntur auctione publica, ſeu ſub haſta, tunc poſſunt minoris emi, & interdum pluris vendi, quàm ferat pretium mercatorum. Quia ibi res fortuito ac incerto pretio ſubjiciuntur; ita ut ſecluſa vi, fraude & ſubornatione, poſſint juſtè minoris emi ob licitantium paucitatem ac frigus, & pluris vendi ob offerentium multitudinem ac fervorem. Quare juxta multos juſtum illius fori pretium eſt illud, quod abſque vi, fraude, & ſubornatione offertur & acceptatur ab intelligentibus, ut paſſim fert eruditorum ac piorum ſenſus & uſus, in quem publica poteſtas tacitè conſentire videtur.

Dixi.

Dixi, *abſque fraude &c.* Nam ſi per fraudem, vel ſubornationem extrahatur res extra pretium mercatorum, tunc erit injuſtitia, & obligatio reſtituendi: ut ſi venditor inducat fictum licitatorem, ut augeat pretium; vel is emptor impediat alios, ne pretium liberè augeant, vel per vim aut fraudem avertat alios ab emendo. Nam quiſque jus habet, ne fraude aut vi impediatur ejus commodum.

Quæſt. VI. *An licet pluris vendere rem eo quòd ſit emptori valde grata, vel utilis, aut neceſſaria?*

Reſp. Neg. *Eſt communis ſententia.* Quia hæc utilitas, affectus, neceſſitas non eſt aliquid vendentis, ſed eſt ex conditione ementis: at injuſtum eſt vendere rem cariùs propter aliquid, quod ſuum non eſt. S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 1. ubi ait: *Si aliquis multùm juvetur ex re alterius, quam accepit, ille verò qui vendit, non damnificatur carendo re illa; non debet eam ſupervendere: quia utilitas quæ alteri accreſcit, non eſt ex venditione, ſed conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non eſt ſuum, licèt poſſit ei vendere damnum quod patitur.* Hinc injuſte mihi cariùs vendis domum tuam meæ contiguam, quia mihi perutilis eſt.

Quæſt. VII. *An privatim ſciens pretium mercis brevi auctum vel imminutum iri, poteſt juſtè eam pretio currente vendere, vel emere, non monito altero contrahente?*

Obj. Affirm. modò abſit fraus omnis. Ita S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 3. ad 4. & alii communiter. Quia pretium currens, ſive ſit lege, ſive communi æſtimatione conſtitutum, eſt juſtum & nondum immutatum. Nam ſcientia privata vendentis vel ementis non mutat decretum magiſtratus, nec communem æſtimationem, unde petitur juſtum rei cujuſque pretium. Sic Joſeph, *Gen.* 41. ſciens privatim fore magnam frumenti caritatem, frumentum Ægypti pretio currente emit, quod poſtea cariùs vendidit: eadem autem eſt in eo caſu, quantùm ad juſtitiam, venditoris ac emptoris conditio. Idem dic de pecunia, cujus valor præſens juſtus eſt, donec per edictum principis mutetur.

Sed obſerva, 1. poteſt interdum in hoc peccari contra charitatem, ut ſi pauperi magnam copiam rerum brevi minuendarum vendas. Ita *Rebellus, Reginaldus, & alii.* Quia charitas vetat, ne proximum in gravem neceſſitatem conjicias, ut lucreris; ſicut jubet ei ſubveniri etiam cum aliqua bonorum tuorum jactura. Quare ſi peccas contra charitatem non ſubveniendo proximo in gravi neceſſitate conſtituto, cùm potes ſine tuo gravi incommodo, a fortiori peccabis ſi eum in talem neceſſitatem conjicias, ut lucreris.

2. Eſſet contrà juſtitiam vendere pretio currente res, quarum pretium minuendum eſt ob ipſius rei vitium: nam eo ipſo res illa jam cenſetur eſſet tunc vitioſa, ac proinde jam nunc minùs valet. *Ita communiter.* Hinc qui occultè ſcit ſuum debitorem parem non eſſe ſolvendo, non poteſt hoc debitum pretio ordinario vendere: quia hoc debitum jam vitioſum eſt in ſe: cùm debiti ſeu obligationis valor multum pendeat à ſolutionis certitudine. *Ita Leſſius.*

3. Si interrogatus, an pretium minuendum ſit, neges, & ideo alter inducatur ad emendum, ex communi ſententia peccas contra juſtitiam, & teneris reſtituere. Quia mendacio, ideòque via injuſta inducis proximum ad contrahendum cum ſuo damno; & injuſtum eſt, proximi bonum fraude, mendacio, vel dolo impedire aut minuere.

4. Magiſtratus peccant contra juſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem, ſi pretia rerum mutent ob privatam ſuam utilitatem; vel ſi edicti juſti promulgationem differant eo ſolùm fine, ut prius merces vendant, aut emant, vel pecunia diſtrahant; aut ſi alicui legem brevi promulgandam ſignificent, qua notitia ille utatur cum aliorum detrimento. *Ita Rebellus, Delugo, & alii multi.* Quia ex ſuo officio tenentur impedire damna aliorum, & curare ne ex ſuis decretis damnum aliquibus præ aliis eveniat. Enimverò eorum officium in communem utilitatem inſtitutum eſt: ergo non poſſunt eo uti in damnum aliorum, ob utilitatem propriam, vel privatam alterius.

Quæſt. VIII. *An excuſetur vendens ultra pretium juſtum, eo quòd emptor tale pretium offerat?*

Reſp. Neg. *Eſt communis ſententia.* Quia emptor non vult liberaliter donare exceſſum pretii juſti, ſed emere & ſolvere dumtaxat juſtum pretium. Unde exceſſum non offert, niſi ex errore tollente voluntarium, vel ex neceſſitate aut affectu erga rem illam quæ non augent pretium mercis reſpectu venditoris, cùm ſint ex conditione emptoris. Si tamen conſtat exceſſum illum liberaliter donari, ut faciunt aliquando principes, poſſet retineri; donatio enim liberalis eſt juſtus titulus, ob quem etiam emptor poſſet minoris emere. Sed hoc numquam.

quam præſumi debet, niſi abſint ignorantia juſti pretii, neceſſitas, fraus ac coactio, & adſit aliqua cauſa, ut conſanguinitas, affinitas, amicitia, vel liberalitas.

Quæſt. IX. *Si venditor ignoret valorem mercis ſuæ, ad quid tenetur emptor?*

Reſp. Ex communi ſententia, tenetur illum aperire, ſi rogetur, alioqui injuſtè deciperet. Si non rogetur, tenetur pretio juſto ſaltem infimo emere, quamvis minus ex ignorantia petatur. Nam non ſervaretur æqualitas; & injuſtum eſt, rem emere vel vendere minori pretio, quàm communi æſtimatione valeat, cùm hoc pretium ſit injuſtum. Neque enim venditor intendit donare id, quod deeſt juſto pretio: ſed rem uti eſt vendere juſto pretio. Et manente ignorantia, quævis ejus condonatio non eſt voluntaria, nec proinde valida.

Quæſt. X. *An qui ſcit in agro alieno latere theſaurum, licitè emit agrum pretio communi, ut fiat dominus totius theſauri?*

Reſp. Affirmant quidam Doctores. Quia 1. Chriſtus, Matth. 13. innuit hoc licere. 2. Theſaurus non eſt pars fundi, nec ejus fructus, cum ibi non natus, ſed poſitus fuerit; nec pertinet ad dominum agri, donec eum invenerit, cum theſaurus in nullius bonis ſit, *inſtit. de rer. diviſ.* 3. Juſtum pretium rei petitur ex communi æſtimatione, non ex utilitate ſoli emptori nota, quæ eſt per accidens & extrinſeca rei. Nec emptor tenetur indicare, cùm cuilibet liceat uti propria ſcientia ad acquirendam rem, quæ nullius eſt: verùm alii negant.

Aliud eſt de venis metallicis, vel alio minerali, quæ latent in agro: nam ſunt partes fundi, qui non conſiſtit in ſola ſuperficie, ſed in tota profunditate uſque ad centrum terræ; aut ſaltem ſunt fructus agri. Ergo ſunt domini agri, & in emptione fundi debet haberi eorum ratio, cùm verè ſimul emantur. Sunt tamen qui docent, ſi emens id neſciverit, & bona fide emerit, non teneri hoc compenſare: quia quæ à nemine cognoſcuntur, non æſtimantur pretio, ſed ſe habent in æſtimatione hominum tanquam ſi ibi non eſſent.

Quæſt. XI. *An liceat juſto pluris vendere ob dilatam ſolutionem pretii, vel minoris emere ob anticipatam?*

Reſp. Neutrum licet, niſi adſit alius titulus juſtus, ut lucrum ceſſans, vel damnum emergens. *Eſt communis ſententia, & conſtat.* 1. cap. 6. & cap. 10. *de uſur.* 2. Quia res non venderetur aut emeretur pretio juſto: nam pretium juſtum eſt illud, quod aut lege, aut communi æſtimatione conſtitutum currit. Neque pretium debet æſtimari ex anticipatione, vel dilatione ſolutionis: nam perinde juſtum eſt, ſi illud nunc detur, vel ſolùm poſt annum. Sola quippe ratio temporis per ſe nihil confert ad pretium: alioqui uſura eſſet licita, & pecunia numerata eſſet pretioſior numeranda, quod damnavit Innocentius XI. Unde ſolutio futura per ſe æqualis eſt æſtimationis cum præſenti. 3. In dilata vel anticipata ſolutione eſt mutuum implicitum & virtuale: nam cùm creditor concedit dilationem ſolutionis, perinde facit, ac ſi acceptam à debitore pecuniam eidem uſque ad tempus mutuaret. Similiter qui ſolutionem pretii anticipat, idem præſtat, ac ſi nunc mutuam daret pecuniam uſque ad tempus mercis accipiendæ. Ratione autem mutui aliquid ultra valorem rei exigere injuſtum ac uſurarium eſt. Ita S. Thom. 2. 2. q. 58. art. 2. ad 7. ubi ait: *Si aliquis cariùs velit vendere res ſuas, quàm ſit juſtum pretium, ut de pecunia ſolvenda emptorem expectet, manifeſtè uſura committitur: quia hujuſmodi expectatio pretii ſolvendi habet rationem mutui. Unde quidquid ultra juſtum pretium pro hujuſmodi expectatione exigitur, eſt quaſi pretium mutui, quod pertinet ad rationem uſuræ. Similiter etiam ſi quis emptor velit rem emere viliùs, quàm ſit juſtum pretium, eo quod pecuniam ante ſolvit, quàm poſſit ei res tradi, eſt peccatum uſuræ, quia etiam iſta anticipatio ſolutionis pecuniæ habet mutui rationem, cujus quoddam pretium eſt: quod diminuitur de juſto pretio rei emptæ.*

Ex communi tamen ſententia, licet numerata pecunia vendere pretio infimo, non numerata ſummo, quia utrumque juſtum eſt. Hinc injuſtum eſt nunc emere pretio currente triticum tradendum eo tempore, quo ſperatur plus valiturum. Licet tamen merces emere minore pretio, quàm valeant cùm emuntur, & datur pretium, ſi veriſimiliter putentur minùs valituræ tempore, quo tradentur: nam aliàs emptor damnum pateretur.

Nota. Mercatoribus, qui credito vendunt merces, non licet plerumque aliquid ſupra juſtum pretium exigere ob lucrum ceſſans. Quia rarò lucrum eis ideò ceſſat: imò ordinariè augetur: nam ſic vendendo, plures emptores habent, & plures merces vendunt, quàm ſi exigerent ſolutionem præſentem, & liberi ſunt à periculo, & labore conſervandi merces.

Quæſt-

Quæſt. XII. *An licet credita, chirographa, & cenſus minoris emere, quàm contineant; v. gr. an jus ad centum nummos ſolvendos intra annum emi poſſit numeratis tantum nonaginta?*

Reſp. 1. Si hæc ſint litigioſa, vel ſi eorum ſolutio ſit incerta, aut cum difficultate ac moleſtiis exigenda, licitè emuntur minùs quàm contineant: nam tunc in æſtimatione communi minùs valent. Hinc ex l. *Minus* §. de reg. jur. *Minus eſt actionem habere, quàm rem*, qui ſcilicet certò & ſine moleſtiis ac ſumptibus haberi nequit. Idem dic ſi ex tali emptione lucrum ceſſet, vel damnum oriatur ementi. Non licet tamen ipſis debitoribus ea debita minoris emere, cùm ſint cauſa eorum minoris æſtimabilitatis, & teneantur ad integram ſolutionem. Quæſtores verò publici, & ii quibus incumbit aliorum debita ſolvere, ſi cum creditoribus durè ac moleſtè agant, ut ad creditum ipſis vel eorum amicis vendendum adigant, tenentur ad reſtitutionem; cum ſint cauſa injuſta difficultatis ſolutionis & damni.

Reſp. 2. Secluſo lucro ceſſante, vel damno emergente, non licet credita & chirographa liquida ac ſecura minoris emere quàm contineant. *Eſt communis ſententia, teſte Delugo*, Prob. Quia non ſervaretur æqualitas pretii cum re empta, nam minoris emeretur creditum quàm valet. Jus enim ad debitum liquidum mille aureorum exigendum, & certo recipiendum, ſine difficultate ac moleſtia valet mille aureos: nam ſi debitum illud quod emitur, non eſſet exigendum poſt annum, ſed nunc, idque ſine ulla difficultate, moleſtia ac damno, non poteſt dici non valere mille aureos; ſed ob ſolam dilationem temporis non poteſt minui ejus valor, alioqui uſura eſſet licita. Præterea mille aurei certò in futurum ſolvendi tanti valent, quanti mille præſentes, ut conſtat ex propoſ. 41. ab Innocentio XI. damnata.

Ob eamdem rationem non licet cenſus jam conſtitutos, nulli periculo expoſitos, emere infra pretium lege vigente taxatum. Alioquì emerentur viliùs juſto, cùm pretium legitimum ſit indiviſibile, & cenſus jam conſtitutus nulli periculo ac difficultati expoſitus tanti valeat, quanti novus. Quòd ſi lex ſit abrogata per conſuetudinem legitimè præſcriptam, vel revocata ex conſenſu ſaltem tacito principis, ita ut cenſus conſtitutus habeat pretium vulgare, (ut varii dicunt ex conſuetudine habere) poteſt emi infimo pretio cenſus, qui ſummo venditus fuit, cum utrumque juſtum ſit. Non tamen poteſt redimi à vendente, niſi eo quo emptus eſt pretio: quia ad juſtam venditionem cum pacto retrovendendi requiritur, ut venditor idem pretium ab emptore datum reddat, cùm hoc pactum ſit ſimile pacto reſcindendi contractum.

Quæſt. XIII. *Ad quid tenetur qui falſam monetam pro vera ignoranter tradidit?*

Reſp. Tenetur ubi id novit, veram tradere, vel ſi non poteſt, reſcindere contractum, quia rem dedit intrinſecè ac ſubſtantialiter vitioſam, & ſe obligavit ad dandam veram monetam. Item fuit error circa ſubſtantiam monetæ, quæ eſt materia contractus; & alioqui eſſet inæqualitas, quæ ubi innoteſcit, reduci debet ad æqualitatem.

Quæſt. XIV. *An licet vendere res defectuoſas, vel mixtas?*

Reſp. Ex communi doctorum ſententia, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, 1. Qui ſcienter vendit rem vitioſam ſive in ſubſtantia, tunc enim contractus eſt etiam nullus, ob defectum conſenſus ſubſtantialis; ſive in quantitate ſeu pondere, numero vel menſura, ex Deut. 25. *Non habebis diverſa pondera majus & minus, nec erit in domo tua modius major & minor. Pondus habebis juſtum & verum, & modius æqualis & verus tibi . . . . Abominatur enim Dominus Deus tuus eum, qui facit hæc, & averſatur omnem injuſtitiam*. Sive in qualitate, non minuto pretio, etiamſi vitium non ſit noxium. Nam in his caſibus violatur æqualitas, quam juſtitia exigit: non enim ſervatur æqualitas inter rem & pretium; nam res defectuoſa ſeu vitioſa in quantitate vel qualitate minus valet, quàm integra & bona. Ergo non poteſt juſtè vendi, niſi pretio minore pro ratione defectus. Quod ſi qualitas rei ſit noxia, venditor tenetur emptori de damno, cùm fuerit ejus cauſa injuſta.

2. Qui vendit rem mixtam alia viliori, v. gr. vinum aqua mixtum, vel farinam frumenti mixtam hordacea, ſi mixtio noxia ſit, vel reddat rem inutilem aut deteriorem. Quia injuſtè decipit emptorem, qui res puras non mixtas putat & vult emere, eique injuſtè infertur damnum contra bonam fidem contractus.

Imò etiamſi res mixta non fiat deterior, nec inutilis, non licet eam vendere eodem pretio ac ſi eſſet pura. Quia minoris valet, eſtque injuſtum, eodem pretio rem vilem quo pretioſiorem, v. g. aquam pretio vini, panem

panem hordaceum pretio tritici vendere ſecundùm aliquam quantitatem. In ejuſmodi autem rebus mixtis eſt aliqua quantitas rei vilis. *Ita S. Antoninus*, 2. p. tit. 1. cap. 17. *Rebellus*, *Tamburrinus*, *& alii multi*. Nec refert, quòd vinum ſic mixtum æque vel fortaſse meliùs emptori ſapiat, quàm ſi eſset purum: hoc enim per accidens eſt, aſt emptor admiſcere aquam poterit. Vinum autem mixtum eſt minoris æſtimabilitatis ac valoris ſecundùm ſe, quàm purum, eſtque in ſe deterius, & citiùs aceſcit, & ad plures effectus minùs utile eſt. Igitur tunc minui debet pretium pro ratione mixtionis.

3. Qui utitur aliquo artificio, ut mercis bonitas magis appareat, & ideo vendit ſupra ſummum. Non enim ideo pluris valet, cùm bonitas non inde augeatur. Item qui aliquo artificio auget pondus vel extenſionem mercis, v. g. avenam aqua perfundit, lanam ponit in locis humidis, ut fiat ponderoſior. Nam emptor decipitur in pondere & menſura; & res verè ac in ſe minorem habet quantitatem.

Quæſt. XV. *An venditor tenetur aperire vitium ac defectum rei venalis?*

Reſp. 1. Si emptor quærat, an res careat vitio, venditor tenetur ex juſtitia aperire rei vitia, præſertim occulta. *Eſt communis ſententia Doctorum, inquit Leſſius*. Quia alioqui emptorem injuſtè deciperet; nam emptor habet jus cognoſcendi rem, quam vult emere, & ut ei ſecundùm veritatem reſpondeatur, idque bona fides contractus poſtulat. Quare ſi venditor aſserat vitio carere rem, quæ occultum habet, & ideo illicita emptorem ad eam emendam, aliàs non empturum, tenetur ad reſcindendum contractum, ſi emptor velit: quia dolus illi cauſam dedit. Si verò eam emiſset quidem, ſed minoris, venditor tenetur ei reſtituere ex pretio quanti minoris juſtè emiſset; nam eatenus eum decepit, eique fecit injuriam, l. 13. §. *de action. empt.* Quòd ſi venditor putaret manifeſta vitia non deprehendi ab emptore, teneretur etiam illa aperire, inquit Leſſius, quia generatim rogat de omnibus.

Reſp. 2. Si res putetur noxia, vel inutilis ad uſum ad quem petitur, venditor etiam non rogatus tenetur ejus vitium aperire, alioqui tenebitur ad reſtitutionem pretii dati, & damnorum inde ſecutorum, ut ſi vendat, etſi pretio modico, corium fragile, vel pannum aduſtum pro durabili, equum ſegnem pro generoſo, animal infirmum pro ſano, domum ruinoſam pro firma, ſemina corrupta pro recentibus, carnes infectas, ovem morbibam, ex qua grex morbum contrahat, tigna vitioſa, unde ædes corruant &c. *Eſt communis ſententia*, & conſtat. 1. Ex l. 13. §. *de act. empt.* & aliis. 2. Quia eo caſu cenſetur emptor involuntarius, & quaſi dolo ad emendum inductus, cùm putat, mercem bonam & ſibi utilem offerri, talemque ſolùm emere velit; & tamen noxia aut inutilis offertur. 3. *Venditor ex hoc ipſo dat emptori damni vel periculi occaſionem, quòd rem vitioſam ei offert, ſi ex ejus vitio damnum vel periculum incurrere poſſit*, ait Sanctus Thomas 2. 2. quæſt. 77. artic. 3. Sed *qui occaſionem damni dat, damnum dediſſe videtur* 5. capit. ult. *de injur.* Idem dic, ſi rem vitioſam vendas emptori revendituro, quia eris cauſa periculi, vel damni aliis emptoribus obventuri ex ignorantia vitii.

Imò ſi res ſit notabiliter minùs utilis, quàm rationabiliter exoptet emptor, tunc venditor tenetur ei defectum rei detegere. Quia tenetur cum emptore ſecundùm voluntatem ejus rationabilem contrahere, id enim exigit bona fides in contractibus ſervanda. Sic merces, quæ diu ſervari nequeunt, non licet vendere quærenti res diu ſervandas.

Porrò venditor ignarus vitii occulti ſuæ mercis, tenetur eo cognito vel reſcindere contractum, vel reſarcire inæqualitatem, reſtituendo exceſsum pretii. Nam injuſtum eſt retinere pretium majus, quàm res valeat. Non tenetur tamen compenſare alia damna inde ſecuta, modò abſit culpa lata & levis. Quia non eſt cauſa injuſta illorum, cùm ignorantia invincibilis eum excuſet, ſed ſe habet ut poſseſsor bonæ fidei; & aliunde tenetur ex contractu de ſola culpa lata & levi.

Nota. Quamvis dum vitium rei eſt manifeſtum, cenſeatur notum emptori; ſi tamen venditor ſciat emptorem illud non advertere, & eſse periculoſum, tenetur ei declarare etſi non rogatus. *Ita communiter*, *teſte Rebello*. Nam tunc reſpectu emptoris eſt occultum, & error dat cauſam contractui. Præterea bona fides in contractibus debita id exigit. Idem docet Valentia cum aliis, ſi vitium adverſetur intentioni, quam actu habet emptor in emendo, quamvis ex incuria illud non advertat: quia emptoris incuria nullum dat jus venditori, & nihilominus verum eſt, quòd emptor non vult nec intendit emere rem cum tali vitio.

Reſp. 3. Si vitium non reddat rem noxiam, nec periculoſam, nec notabiliter minùs utilem, quàm emptor rationabiliter exo-

ptet,

ptet, nec venditor interrogetur de vitio: ex communi ſententia, is non tenetur aperire vitium etiam occultum, modo minuat pretium pro ratione vitii. Quia tunc nulla fit emptori injuria, nec damnum; aliàs non poſſent conſervari commercia in rep. Nam ſi defectus omnes non notabiles in ſe, nec relate ad uſum emptoris detegerentur, multi ab emendo deterrerentur in magnum venditorum detrimentum, vel multum de pretio juſto detraherent.

Si tamen venditor probabiliter judicet emptorem, rem eam eſſe revenditurum tanto pretio quanto ſi careret defectu ſeu vitio, tenetur ei aperire defectum ſaltem poſt contractum. Quia hoc ipſo quòd rem ſuam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur ex officii ſui lege cavere ex parte ſua, ne quis inde aliquod damnum patiatur; & aliàs daret occaſionem damni aliis inferendi. Imò ſi emptor non aliter conſentit in contractum, niſi poſita conditione, quod res careat tali vitio licet non noxio, & venditor expreſſe id cognoſcit aut ex verbis emptoris, aut veriſimiliter ex aliis ſignis aut conjecturis, quocumque pretio res vendatur, fit injuſtitia emptori, accipiendo pretium non detecto vitio. Quia tunc contractus eſt nullus, cùm conſenſus emptoris fuerit conditionalis, & deſit conditio cui alligatus erat.

Quæſt. XVI. *Cuinam res vendita perit, vel deterior fit?*

Reſp. 1. Si res vendita pereat poſt traditionem; fide de pretio data, perit emptori, etiamſi pretium nondum ſolverit. Quia emptor eſt illius dominus; cùm per traditionem ſuppoſito titulo dominium rei acquiratur; res autem perit domino ſuo.

Reſp. 2. Si res pereat ante traditionem, ſitque res certa ac determinata, ut hic equus, hic grex &c. perit emptori, ex variis legibus, & ex inſtit. *de empt. & vendit.* Ratio eſt legum diſpoſitio, quæ etſi impediant dominium ante rei traditionem, tamen ſtatuunt, ut effectus ex eo profluentes, & omnia rei commoda ac incommoda poſt perfectam venditionem pertineant ad emptorem, perinde ac ſi jam tranſlatum eſſet dominium rei, ex l. 1. Cod. *de peric. comm. rei vendit.* & l. 12. Cod. *de act. empt.* Emptio autem & venditio perficitur ſolo conſenſu mutuo contrahentium, ſeu ſimul atque de merce tradenda & ſolvendo pretio determinato convenerint, dum ſine ſcriptura res agitur, ex *inſtit. ſup.*

Si tamen mora vel culpa levi venditoris, qui tenetur rem cuſtodire donec tradiderit, res fiat deterior, vel pereat, vel ſi ita conventum ſit, ipſe tenebitur de damno. Item ſi venditio fiat ſub conditione, & res pereat ante conditionis eventum, perit venditori: quia venditio ſub conditione non eſt perfecta ante conditionis eventum, l. 7. §. *de contrahen. emption. &c.* ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cùm impleta fuerit conditio.* Ideoque ante illius eventum periculum & detrimentum rei pertinere ad venditorem, l. 10. §. *de jure dotium.*

Reſp. 3. Si res ſit indeterminata quoad individuum, ut ſi emantur ſex modii tritici ex granario, ſex oves ex grege; vel ſi res ſit determinata quoad menſuram tantum aut numerum, verbi gratia, totum acervum tritici uno aureo in ſingulas menſuras, vel hunc gregem taxato pretio in ſingula capita &c. tunc ante traditionem, aut menſurationem, vel numerationem res perit venditori, qui proinde tenetur reſtituere pretium, ſi erat ſolutum. Quia ejuſmodi venditio cenſetur fieri ſub tacita conditione, ſi venditor tradiderit tot oves, menſus fuerit tot modios triticis &c. Ita l. 35. *de contrah. empt. &c.* Si tamen conſtitutus fuerit terminus, in quo res numeranda, vel menſuranda eſſet, & emptor monitus in mora ſit, periculum rei deinceps emptoris erit: unde pereunte toto grege, vel acervo emptor pretium amittet. L. 5. §. *de peric. & commod. rei vend.* & l. 2. *Cod. eod. tit.*

Reſp. 4. Cùm ex duabus rebus una disjunctivè venditur, verbi gratia, ex duobus equis unus, non determinando utram, ſi ambæ, pereant poſt venditionem abſolute factam, emptor tenetur ſolvere pretium promiſſum, licet nihil receperit. Si verò alterutra dumtaxat pereat, perit venditori, qui tenetur alteram tradere, l. 34. §. *de contrah. empt. & vend.*

Quæſt. XVII. *An venditor poteſt fructus & utilitates rei venditæ percipere, donec ſolvatur pretium?*

Reſp. Secluſo titulo lucri ceſſantis vel damni emergentis non poteſt, ſi rem emptori tradiderit pretio promiſſo. *Eſt communis ſententia.* Quia tunc rei dominium tranſlatum eſt abſolute in emptorem, ex l. 19. §. *de contrah. empt.* Res autem domino fructificat, nec licet quidquam exigere præciſe ob dilationem ſolutionis. Quod verum eſt, etiamſi emptor ſit in mora culpabili ſolvendi pretii; quia non deſinit idcirco eſſe dominus rei, ac proinde etiam fructuum.

ctuum. Sed tunc tenetur compenſare intereſſe, quod ex dilatione pretii venditor patitur. Hinc quando venditio abſoluta diſſolvitur ex mutuo conſenſu, fructus ſunt emptoris; nam tempore intermedio fuit dominus rei.

Imò non poteſt venditor, accepta ſolum de pretio fide, fructus rei venditæ percipere, etiamſi res emptori non fuerit tradita, nec perſolutum pretium. Quia perfecta venditione, ſicut rei emptæ periculum & incommodum ſpectant ad emptorem, ita & fructus & commoda ad eum pertinere debent: alioqui inæqualis eſſet contrahentium conditio, ideoque injuſtitia. Et ita ſtatuitur. *inſtit. de empt. & vend.* ubi hæc ratio additur: *Nam & commodum ejus eſſe debet, cujus periculum eſt.*

Sed num venditor poteſt ſingulis annis quinque pro centum exigere ab emptore, dum pretium rei emptæ ſolverit?

Reſp. Licitè poteſt; modo adſit titulus damni emergentis vel lucri ceſſantis, ut ſi ex hoc pretio, ſeu ſumma tantumdem percepturus eſſet ex contractu cenſus vel ſocietatis, aut negotiatione &c. Quia annuus ille pecuniæ reditus non exigitur ratione dilationis ſolutionis, quod eſſet uſurarium, ſed ob compenſationem jacturæ lucri aliunde juſte percipiendi; & interea emptor fruitur re empta & ejus pretium retinet.

Quæſt. XVIII. *An licet vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis?*

Reſp. 1. Peccat contra juſtitiam, qui credito, ſeu non numerata pecunia vendit alicui merces ſummo vel medio pretio, ea lege, ut ſibi retrovendantur pretio infimo numerata pecunia. Quia 1. Innocentius XI. damnavit hanc propoſitionem: *Contractus Mohatra licitus eſt, etiamſi reſpectu ejuſdem perſonæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.* 2. In pacto ut res retrovendatur venditori infimo pretio, eſt inæqualitas, ideoque injuſtitia, nam ultra pretium juſtum imponitur onus pretio æſtimabile retrovendendi pretio infimo; & ſic tollitur facultas retinendi, vel vendendi pretio ſummo aut medio. Imo hoc pactum reddit contractum uſurarium, & facit ut ſit jam mutuum virtuale, in quo aliquid ultra ſortem exigitur; nam perinde ſe habet, ac ſi venditor minorem pecuniæ ſummam mutuaret, ut reciperet majorem.

An autem ſecuſo tali pacto & onere, idem venditor licite emere poſſit ab emptore pretio infimo eaſdem merces; Negant S. Antoninus, Toletus, & alii. Affirmant plures, ſecluſa tamen lege poſitiva, qua id in multis locis prohibitum eſt. Quia venditor eaſdem merces juſto pretio vendidit, & poſtea emit: nam quilibet alius juſte poteſt merces alteri venditas emere infimo pretio; cur id non liceret etiam venditori qui relinquit emptori libertatem eas ſibi retinendi, vel alteri tradendi? Neque eum gravat, ſed potius liberat onere quærendi alios emptores.

Reſp. 2. Venditio cum pacto retrovendendi, & emptio cum pacto redimendi, non eſt licita, niſi poſitis his conditionibus: 1. ut nihil fiat in fraudem uſurariam, & adſit intentio vera emendi & vendendi. Alioqui jam eſſet mutuum implicitum; ideoque lucrum inde proveniens eſſet uſura. 2. Ut onus impoſitum compenſetur. Nam omne onus contractui extrinſecum, & pretio æſtimabile compenſari debet; alias non ſervaretur æqualitas, & juſtitia; ac proinde minui debet pretium, ſi emptor teneatur emptam rem revendere venditori: nam talis obligatio eſt onus pretio æſtimabile, cùm privet emptorem facultate eam retinendi aut aliter alienandi: augeri verò debet, ſi venditor teneatur rem venditam redimere, ſi emptor velit; cum hoc onus ſit pretio æſtimabile, & extrinſecum venditioni. 3 Ut res non redimatur majore pretio, quo prius vendita fuit, niſi melior induſtria vel opera emptoris effecta ſit. Nam vis pacti retrovendendi in eo eſt, ut emptor reſtituat rem, reſtituto pretio pro ea dato: perinde eſt enim cum eo pacto contrahere, ac cum pacto, ut liceat poſt aliquod tempus contractum diſſolvere. 4. Ut emptor fiat verè dominus rei emptæ, ejuſque periculum ſubeat, & fructus & commoda percipiat: nam hoc exigit natura contractus.

Cum his conditionibus pactum illud ex communi ſententia licitum eſt, cum non repugnet ſubſtantiæ contractus, & aliunde compenſetur onus impoſitum. Emptio tamen rei frugiferæ facta ea lege, ut venditor teneatur poſtea rem ſuam recipere, totum pretium pro ea acceptum reddere emptori retinenti ſibi fructus, eſt ſaltem in praxi uſuræ palliatæ obnoxia. Et reipſa eſt mutuum virtuale cum lucro reſpectu ejus, qui nolens mutuare alteri pecuniam quærenti, emit ab eo, v. gr. vineam ea lege, ut poſt duos aut tres annos redimatur eodem pretio, quo empta fuit, retentis fructibus ex ea perceptis: nam talis non habet intentio-

nem

non ſinceram emendi, ſed intendit ſolum dare pecuniam præſentem ea lege, ut totam poſtea recipiat cum lucro: quod eſt uſurarium.

Quæſt. XIX. *An qui rem nomine alterius vendit ultra pretium ſibi deſignatum, ſed juſtum, poteſt exceſſum ſibi retinere?*

Reſp. Neg. Quia 1. dominus præſcribens rei ſuæ pretium intendit ſolum, ut non minoris vendatur, non autem ne pluris, ſi juſtè poſſit. 2. Totum rei pretium juſtum, cum ſuccedat loco ipſius rei, pertinet ad dominum rei venditæ. Nihil ergo ex eo retinere licet ſine ejus conſenſu.

Nec dic, hunc exceſſum eſſe fructum induſtriæ vendentis. Nam ipſam induſtriam vel gratis præſtitit, & tunc non poteſt eam ſibi compenſare, cum eam donaverit: vel pretio locavit, & tunc nihil ei debetur ultra mercedem pactam: vel ſi eſt famulus, tunc ad eam tenetur ex ſuo officio abſque nova mercede. Si tamen famulus vel alter rem illam pretio à domino deſignato ſibi emat, & poſtea ſuo nomine divendat pretio juſto paulo majore, poteſt ſibi retinere hoc lucrum; quia rem illam juſto pretio ſuo nomine vendidit; niſi dominus ei mandaſſet ut venderet, quanti intra latitudinem juſti pretii vendi poſſet, quo caſu tenetur illam diligentiam præſtare. *Ita Leſſius.*

Similiter qui alterius nomine rem emit infra pretium ſibi præfinitum, non poteſt reſiduum pretium ſibi retinere. Quia præſcribens pretium non intendit exceſſum donare, ſed ſolum vult, ut res non pluris ematur. Hinc ſartores peccant retinendo exceſſum pretii dati ad emendum pannum, vel ſi faciliores ſint in licitando, eo quod à mercatore aliquid obtineant; nam tenentur, aliorum negotium à ſe ſuſceptum utiliter gerere, perinde ac ſuum. Et hoc ipſo quod quis mandatum alterius ſuſcipit, ſe obligat ad ejus commoda procuranda; nec aliter res gerenda alteri committitur. Neque poſſunt operam impenſam occultè compenſare: nam ſufficienter compenſatur per hoc, quod iis præ aliis veſtis facienda committatur, & communi pretio perſolvatur. Præterea qui negotium alterius ſuſcipit nihil petendo, cenſetur velle ſuam operam gratis præſtare ex l. 1. §. *Mandat. &c.*

Quæſt. XX. *Cuinam res debetur, dum fuit duobus ſucceſſive vendita?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſi res neutri tradita ſit, debetur priori emptori. Quia res illa non poterat vendi alteri ſine injuria prioris emptoris, qui jus ad illam prius habet, l. 26. §. *locat.* Si verò res tradita ſit ſecundo emptori, hujus eſt; quia per traditionem acquiſivit ejus dominium, l. 15. Codic. *de rei vendit.* Priori autem competit ſolum actio in venditorem, ut vel reſciſſo ſecundo contractu rem ſibi tradat, vel compenſet intereſſe: nam ſecundum leges ſolo contractu ſine traditione non acquiritur dominium.

Excipe, niſi res vendita vel donata ſit civitatibus aut Eccleſiis, vel piis cauſis; nam per ſolam emptionem aut donationem, ante traditionem acquirunt dominium. Poteſt tamen prior emptor rem evincere à poſteriore, ſi hic emit mala fide, hoc eſt, ſciens rem jam eſſe alteri venditam. Imo hic poſterior tenetur ſponte rem priori tradere, recepto pretio, ſi impulerit venditorem ad ſibi iterum vendendum, ſciens rem jam eſſe alteri venditam. Quia violat jus prioris emptoris, & eſt cauſa injuſta venditionis & damni inde ſecuti; unde tenetur injuriam à ſe illatam tollere & reſarcire.

Nota. Hoc idem procedit in aliis contractibus, v. gr. in locatione: nam ſi ſecundo conductori res locata tradita fuerit, is præfertur priori; quia habet tunc rei detentionem, à qua expelli non debet.

Quæſt. XXI. *An Monopolia licita ſint?*

Nota. Monopolium proprie eſt, cum unus vel pauci efficiunt, ut merces certas vendant emantve ſoli; vel etiam plures inter ſe conveniunt, ut merces aut operas non vendant, niſi certo pretio. Non agitur hic de monopolio latè ſumpto, ſeu facto auctoritate publica, cum ſcilicet unus vel pauci facultatem à principe obtinent, ut ipſi ſoli certas merces vendant; nam patet hoc eſſe licitum, ſi fiat ob juſtam cauſam, & juſto pretio: quia hoc interdum poſtulat bonum commune, ne ſcilicet deſeratur rerum aliquarum negotiatio, vel artificium: ſunt enim aliquæ merces, quæ ſine magnis ſumptibus comparari nequeunt, quos ſumptus ob damni periculum nemo vellet in ſe ſuſcipere citra privilegium, ut ſolus venderet, ut liquet in librorum impreſſione. Præterea id poteſt princeps, cum ipſi neceſſaria eſt pecunia ob bonum commune: ſed tunc moderate taxari debet pretium illarum mercium, præſertim ſi ſint communiter neceſſariæ ad commode civiliterque vivendum: nam alias daretur occaſio privatis alios pro arbitrio gravandi, magnoque damno afficiendi.

Reſp. Quælibet monopolia authoritate privata

vata facta, ſunt prohibita non ſolum lege humana. Cod. *de monopol.* ſed etiam divina naturali: nam ſunt, 1. Contra charitatem, vetantem, ne quis impediat commodum aliorum, & efficiat, ut proximus rem carius emat, quàm eſſet empturus; nemo enim vellet id ſibi fieri. 2. Contra bonum commune, cùm multis noceant. 3. Contra juſtitiam commutativam, ideoque obligant ad reſtitutionem: nam populus habet jus, ut non augeantur privata auctoritate, & ob bonum privatum pretia rerum, vel caritas variis machinationibus inducatur.

Quatuor modis, & quidem contra juſtitiam fiunt. 1. Cùm pauci vel plures inter ſe conveniunt, ut merces aut operas non vendant niſi certo pretio, licet non excedente ſummum vigens ante conventionem, vel non emant niſi infimo. Nam hi violant jus, quod ſinguli habent emendi pretio medio vel infimo, & vendendi ſummo aut medio; impediendo privata auctoritate, ne ſic jam emere, vel vendere poſſint, & reſtringendo pretium ad ſummum vel infimum. *Ita multi* contra alios, fatentes tamen eſſe contra charitatem, imò etiam contra juſtitiam, ſi ſummum pretium excedant. 2. Cùm quis vi, metu vel fraude impedit, ne merces aliunde advehantur; nam cives habent jus, ne impediatur eorum commodum, præſertim injuſta via. *Ita communiter*. 3. Cùm unus vel pauci emendo omnes ferè merces certi generis, v. gr. frumentum, inducunt caritatem. *Ita communiter*. Nam inducere caritatem, eſt contra jus populi, & dare illi cauſam damni: unde hoc in raptorum numero recenſet Cathechiſmus Romanus. Vel nolunt poſtea vendere, niſi ſummo pretio: nam impediunt privata auctoritate ne jam alii poſſint emere medio aut infimo pretio, contra proprium jus. 4. Cùm mercatores ſupprimunt merces ſuas, ut inde earum pretium creſcat: quia efficiunt, ut augeatur earum pretium, perinde ac ſi raræ eſſent, cum tamen raræ non ſint. Deinde reſp. habet jus emendi res venales eo pretio, quod ſpectata earum copia juſtum cenſetur. Secus, ſi quis ſuas res nondum venditioni expoſitas ſervet uſque ad tempus, quo cariùs venduntur, modo hac ſupreſſione non inducatur caritas; tunc enim nemini fit injuria, nec occaſio damni datur.

Porrò ad hanc injuſtitiam pertinet, ſi apponatur fictus licitator, ut alter emptor augeat pretium. Item ſi artifices conſpirent ad non docendam artem ſuam, niſi certo pretio injuſto; vel ut opus ab uno inchoatum alter non perficiat; quod prohibetur, l. 2. Codic. *de monopol.* nam hæc conventio cedit in damnum aliorum.

Quæſt. XXII. *Quænam vendere non licet?*

Reſp. Ex communi omnium ſententia, non licet vendere nec emere. 1. Res ſpirituales, vel ſpiritualibus annexas, quia ſimonia eſt. 2. Ea, quæ juſta lege prohibentur: nam leges juſtæ obligant in conſcientia. 3. Ea, quibus emptor non poteſt uti ſine peccato, vel quæ moraliter non niſi ad nocendum inſerviunt, vel quibus prævidetur emptor uſurus ad peccandum, vel ea, quibus homines communiter male utuntur, & quæ ſunt occaſio emptoribus peccandi, niſi conſtet hunc emptorem bene uſurum. Quia eſſet cooperari peccato alterius, vel eum exponere periculo peccandi, imò ei inſtrumentum & materiam peccandi præbere.

Hinc peccat mortaliter, qui vendit obſcœnas imagines, vel librum contra religionem aut bonos mores, aut famam proximi; ſed qui ejuſmodi res habet, tenetur eas deſtruere. Quod ſi inde damnum patiatur, id ſibi imputet, nam tales libros non debuit ſibi comparare; nec ideo magis excuſatur, quam qui falſam monetam ignoranter ab alio accepit, quam tamen aliis tradere non poteſt.

Sed an peccat mortaliter, qui vendit ſal, aut alias merces ſola lege civili prohibitas; etiamſi lex illa ſupponatur mere pœnalis?

Reſp. Affirm. Quia ſe exponit morali periculo vitam, aut libertatem, & bona omnia amittendi cum exitio familiæ. Eſt autem mortale ſaltem contra charitatem, tali periculo ſe exponere ob aliquod commodum temporale longe inferius damno cui ſe exponit. Quare nec licet aliis iſta emere, quia dant occaſionem peccato vendentium.

Quæſt. XXIII. *Quænam ſunt obligationes emptoris, & venditoris?*

Reſp. Præter hactenus dictas tenetur ex juſtitia conſtituto tempore emptor ſolvere pretium promiſſum, & venditor tradere mercem: nam ex contractu oritur jus ſtrictum & obligatio juſtitiæ.

Quæſt. XXIV. *An peccat, qui cogit vendere etiam juſto pretio?*

Reſp. Is mortalis violentiæ reus eſt. Conſtat, 1. Ex hiſtoria regis Achab, qui Nabothem cogere voluit, ut vineam ſuam venderet etiam juſto pretio, & à nolente eam accepit, 3. Reg. cap. 21. Quocirca S. Chryſoſt. homil. 87. in Matth. ſic ait. *Hoc Acab*

regem

regem perdidit : nam quamvis pretium dederit , verumtamen quia à nolente accepit , pœnas luit . Emptor enim non cogere , ſed perſuadere debet . Quòd ſi verò æquum pretium perſolvens tanto ſupplicio affectus eſt ; qui nullo pretio aliena rapit , quam punitionem non meretur ? 2. Quia gravis ſit injuria domino rei , qui jus habet eam ſibi retinendi.

Quæſt. XXV. *Quid dicendum de Retractu gentilitio?*

Reſp. 1. Eſt jus conceſſum proximo conſanguineo venditoris ad reſcindendam intra certum tempus , & ad ſe revocandam venditionem rei immobilis , eodem oblato pretio , quo res illa ab extraneo , vel à remotiore conſanguineo empta fuit . Quod jus conceſſum eſt ad bona immobilia intra conſanguineos conſervanda : quare non poteſt extraneo vendi , nec dari.

Reſp. 2. Peccat mortaliter , & tenetur ad reſtitutionem . 1. Conſanguineus , qui rem venditam retrahit animo eam alteri ſub nomine comparanda , quia lex non dat jus retrahendi, niſi ut ſibi retineat. Imò ſæpe juramento affirmare cogitur , velle ſibi retinere . 2. Extraneus qui nomine conſanguinei ab emptore rem emptam vindicat : nam facit emptori injuriam ; lex enim non dat jus retrahendi , niſi conſanguineo proximo , ut rem venditam ab alio ſibi retineat . 3. Qui fraudibus , vel minis impedit conſanguineum, nec rem ſibi retrahat, vel qui ab eo majus pretium exigit , quàm dederit : nam illius jus violat.

CAPUT VI.

De Locatione & Conductione.

Quæſt. I. *Quid ſunt?*

Reſp. Locatio eſt contractus, quo rei uſus vel fructus, vel perſonæ opera pro certo pretio conceditur ad tempus. Conductio eſt contractus , quo rei uſus vel fructus , aut perſonæ opera pretio accipitur . Unde ſunt unus idemque realiter contractus mutuus, qui ex parte dantis eſt locatio , & ex parte accipientis eſt conductio . Si res locata ante traditionem pereat , contractus diſſolvitur, & conductor liberatur.

Porrò , *locatio , & conductio proxima eſt emptioni & venditioni , iiſdem regulis juris conſiſtit* , inſtit. lib. 3. tit. 25. Nam ſunt emptio & venditio uſus aut fructus rei , vel operæ perſonæ . Hinc numquam licet locare pretio juſto majore , nec conducere juſto minore.

Quæſt. II. *Quænam ſunt obligationes locatoris & conductoris ad ſe invicem?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia locator tenetur, 1. Aperire conductori vitia rei locandæ, ut dixi de re vendenda, nam locatio & conductio iiſdem regulis conſiſtunt . Alioqui tenebitur conductori de damno , etiamſi illud vitium locator ignoret, ſed culpabiliter, ex l. 19. §. *locat.* ibi : *ſi quis dolia vitioſa ignarus locaverit , deinde vinum effluxerit , tenebitur in id quod intereſt , nec ignorantia ejus erit excuſata* . Quia tunc locator tenetur expendere diligenter , num res quam locat, ſit apta uſui ad quem datur , nec noxia ; idque poſtulat æquitas & natura locationis, quæ inſtituta eſt in commodum utriuſque contrahentis.

2. Tenetur ad impenſas neceſſarias tum ad reparationem rei locatæ , tum ad convenientem uſum ad quem locatur. Nam debet reddere rem aptam ad uſum conductoris , & ſi hanc aptitudinem amiſerit, eamdem reddere, cùm pretium propter uſum accipiat , l. 15. §. *locat.* Quòd ſi à conductore aliquid in hunc finem fuerit neceſſario impenſum, v. g. in curationem equi , reſtaurationem domus &c. tenetur locator id rependere , ex l. 55. §. *locat.* Nam ſi talis obligatio oritur ex commodato, quod gratis fit; à fortiori exurgit ex locato , in quo merces accipitur . Item tenetur ad onera publica ad eam pertinentia , niſi alter conventum ſit , ſervata æqualitate.

3. Tenetur remittere pretium locationis pro eo toto tempore , quo conductor non potuit uti re vel opera locata , ſi impedimentum proveniat ex parte locationis vel rei locatæ , ex l. 27. & 33. §. *locat.* Nam conductor non cenſetur promittere pretium , niſi quatenus re locata uti aut frui poterit, quantum eſt ex parte locatoris & rei locatæ ; & tunc nihil eſſet , quòd pretium mereretur . Agrorum autem locator tenetur penſionem totam remittere colono , ſi hic ſine ſua culpa , ſed ob ſterilitatem vel grandinem nihil recipiat , vel ſi vi tempeſtatis , hoſtium depopulatione, aut incendio abſque coloni culpa ſegetes pereant, etiam collectæ in manipulos , l. 15. §. *locat.* Quòd ſi colonus aliquid receperit, ſed ſterilitas vel jactura fuerit magna , tunc locator tenetur imminuere penſionem pro rata , *niſi cum ubertate præcedentis vel ſubſequentis anni valeat ſterilitas compenſari* , cap. 3. *de locat.* Quæ intellige ; niſi

niſi colonus convenerit ab initio, ut quovis eventu ſolvere teneatur integram penſionem, quæ ob hoc onus minor ſit, ex l. 9. *locat.* nam tunc conductor cedit jure ſuo, quod compenſatur.

4. Si rem locatam dominus vendat, debet ea lege divendere, ut conductor eadem conditione apud emptorem maneat: à quo ſi domo vel fundo pellatur, tenetur venditor conductori de damno. l. 25. §. *locat.*

5. Tenetur ad non privandum conductorem re locata ante terminum conſtitutum, alioqui tenebitur ad intereſſe; quia conductor per contractum acquiſivit jus utendi, vel fruendi re uſque ad illud tempus. Excipiuntur, cap. 3. *de locat.* & l. 3. Cod. *de locat.* quatuor caſus, in quibus conductor ante terminum amoveri poteſt. 1. Si caſus improviſus accidat, ob quem res locata ſit neceſſaria domino, ut incendii, matrimonii &c. 2. Si res locata, v. g. domus egeat refectione, ſeu inſtauratione, ſed remitti debet penſio pro reſiduo tempore. 3. Si conductor penſionem per biennium non ſolverit. 4. Si re locata ad malos uſus, vel ad damnum inferendum utatur, aut rem deſtruat.

Denique locator tenetur, rem non locare ei, qui ea malè uſurus eſt: quia hoc eſſet ei dare occaſionem ſeu commoditatem peccandi, ejuſque peccatis cooperari, perinde ac ſi daret enſem ei, quem ſciret, uti velle ad duellum.

Reſp. 2. Ex communi ſententia conductor tenetur. 1. Uti re locata juxta boni viri arbitrium, & non ad alios uſus præter conceſſos. Nam qui uſurpat uſum aliquem rei alienæ ſine conſenſu domini, peccat contra juſtitiam.

2. Tenetur pro illius conſervatione eam curam adhibere, quam diligentiores ac prudentiores in re ſua ſimili impendere ſolent. Quare ſi ex ejus culpa lata vel levi, res pereat, aut deterior fiat, tenetur ad reſtitutionem: nam contractus cedit in utriuſque utilitatem. Imò tenetur etiam de culpa famulorum, operariorum, & eorum quos admittit; ſi ex negligentia non impedivit, vel ſi idoneos non conduxit, vel malos homines admiſit, l. 11. & 25. §. *locat.* Item curare debet, ut nullum detrimentum dominus patiatur, ſive quoad jus rei, ſive quoad ejus ſubſtantiam, & tenetur de caſu fortuito eveniente ex eo quod aliquid egerit contra pactum, leg. 11. §. *locat.*

3. Tenetur ad impenſas modicas & quotidianas, neceſſarias ad conſervationem rei conductæ, verbi gratia, ad equi alimenta.

4. Tenetur penſionem ſtatuto tempore ſolvere, nam hæc tunc ex juſtitia debetur: unde ſi ſit in modo culpabili, tenetur locatori de intereſſe, l. 17. Cod. *de locat.* Quòd ſi re conducta uti vel frui non potuerit, ob cauſam non provenientem ex parte ſua, v. g. ob bellum, vel ſi domus ex parte corruat, ſi equus morbo afficiatur, non tenetur ſolvere penſionem pro eo tempore, ex l. 27. & 33. §. *locat.* ob rationem ſupradictam. At ſi non poſſit ea re uti aut frui, ob cauſam ex parte ſua, licet ſine culpa ſua provenientem, tenetur totam penſionem ſolvere, etiam pro toto tempore, quo non poteſt uti. Nam æquitas poſtulat, ut locator damnum non patiatur ob cauſam ſupervenientem ex parte conductoris. Et ſicut conductor non tenetur ſolvere penſionem, quando non poteſt uti re conducta, ob cauſam provenientem ex parte locatoris aut rei locatæ; ita par eſt, ut locator percipiat penſionem, quando conductor non potuit uti re conducta, ob cauſam ex parte ſua provenientem.

5. Tenetur rem conductam non dimittere ante terminum conſtitutum: alioqui tenetur ſolvere integram penſionem, perinde ac ſi ea re uſus eſſet, niſi ejus uſus impediatur ob cauſam non provenientem ex parte ſua, qua tenetur ſervare contractum, l. 53. §. *locat.* Porrò niſi aliter conventum ſit, conductori licet rem ſibi locatam locare alteri æquè idoneo, qui primo conductori tenebitur penſionem ſolvere, & hic primo locatori, l. 6. Cod. *de locat.*

6. Rem locatam completo locationis tempore reſtituere locatori: nam non habet jus eam diutius detinendi; aliàs tenetur de damno.

Nota. Licet rei locatæ periculum maneat penes dominum, tamen ex l. 23. §. *de reg. jur.* poteſt apponi pactum, ut conductor præter caſus fortuitos, & in ſe ſuſcipiat periculum omne rei locatæ. Sed hoc onus imminutione pretii compenſari debet: alioqui eſſet inæqualitas, ideoque injuſtitia.

Quæſt. III. *Quænam ſunt obſervanda circa locationem operariorum & famulorum?*

Reſp. Ex communi ſententia doctorum, iſta 1. Juſtum ſtipendium locationis operæ famulorum, ancillarum, & operariorum cenſetur illud, quod illis communiter in illis locis dari ſolet. Nam petitur à communi æſtimatione: pretium quippe operarum & obſequiorum, perinde ac rerum venalium poteſt habere latitudinem ſummi, medii, & infi-

infimi, quando non eſt lege taxatum: Quare ſi quis exigat ſtipendium majus ſummo; vel ſolvat minus infimo, peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, perinde ac vendens ſupra ſummum vel emens infra infimum: nam tunc tollitur juſtitia inter pretium & operam. Item ſtipendium cenſetur juſtum, quando multi alii reperiuntur, qui libenter talem operam, tale munus, tale obſequium pro tali ſtipendio ſunt præſtituri: nam illud pretium communi æſtimatione juſtum cenſetur, quod non ſolet tamquam inſufficiens recuſari, aut quod, uno recuſante, ſtatim admittitur ab alio.

2. Si nulla facta ſit pactio & pretium relictum ſit arbitrio conductoris, hic tenetur dare infimum ſaltem mercedis juſtæ pretium. Nam talis conductio eſt quædam emptio obſequiorum, quæ ſemper exigit pretium juſtum. Et quamvis alter nullum pretium determinarit, non intendit tamen, totum obſequium vel ejus partem gratis præſtare, ſed mens ejus eſt, ut ſolvat conductor, quod juſtum eſſe judicaverit ſecundùm communem æſtimationem.

3. Si famulus vel operarius ſe ultro obtulerit domino, & hic illius opera non egeat, ſed ſolùm ex charitate ad preces ejus eum conducat; tunc tenetur ei dare alimenta; & ſi ejus opera conductori afferat utilitatem, quæ pluris ei valeat quàm alimenta, tenetur præter alimenta dare pretium æquale valori utilitatis inde perceptæ. Nam alter non intendit operam ſuam donare, ſed vendere juſto pretio, non ex mera voluntate, ſed ex æquitate conſtituendo; & jure naturali *dignus eſt operarius mercede ſua*. Luc. 10. Quia cùm opera pluris valeat conductori quàm alimenta, compenſari debet ex juſtitia juxta hunc valorem. In tali autem caſu opera æſtimari debet ex utilitate quam conductor ex ea percipit, nam in talibus circumſtantiis ſecundùm communem æſtimationem non plus valet.

4. Si operarius vel artifex convenerit de pretio minore, quàm valeat ejus opera vel opus, falſo putans opus, ver. gr. ædificium minore tempore, & labore vel ſumptu egere; tenetur conductor ſupplere defectum juſti pretii, etiamſi læſio fuerit infra dimidium juſti pretii. Quia alioqui eſſet inæqualitas inter pretium & operam vel opus, ideoque injuſtitia. Neque enim ſponte ac ſcienter, ſed ex ignorantia conſenſit in pretium juſto minùs, nec ſpontè donat id quod deeſt. Præterea qui emit aliquid pretio propoſito, ſed inæquali, tenetur complere pretium ſaltem infimum, ut tollatur inæqualitas.

5. Si conductor non poſſit opera alterius conducta uti ob impedimentum, quod non proveniat ex parte operarii, tenetur totam mercedem pactam ei ſolvere, perinde ac ſi operas ſuas impendiſſet, l. 38. §. *locat.* ibi: *Qui operas ſuas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, ſi per eum non ſtetit, quominus operas præſtaret*. Nam fidem contractus impleri æquum eſt; & locator habet jus, ut non patiatur damnum, ob cauſam non provenientem ex parte ſua. Sed ſi operarius ex opera ſua alibi impenſa aliquid lucratus fuerit, conductor poteſt tantumdem detrahere de pretio conductionis, vel nihil dare, ſi tantumdem lucratus fuerit, ex l. 19. §. *locat.* Quia locator nullum damnum ſuſtinuit, & opera illa ratione conductionis erat conductori debita. Si verò locator operam conductam non præſtet, ob impedimentum ex ſua parte proveniens, licet ſine ſua culpa, non debetur illi merces, & accepta reſtitui debet, ex l. 38. cit. Nam conductor non ſe obligavit ad dandum pretium pro opera, quæ præſtari nequeat ob cauſam provenientem ex parte locatoris. Imò ipſe tenebitur ad intereſſe conductoris, ſi operam toto tempore ex ſua culpa non impenderit: quia eſt cauſa damni, cùm hoc oriatur ex non ſervato culpabiliter contractu, qui ex juſtitia impleri debebat.

6. Bene laborantibus juſtum ſtipendium ſtatim ſolvi debet; nam habent jus ſtatim accipiendi poſt operam præſtitam. *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue*, Tob. 4. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata eſt à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introivit*, Jac. 5. Si verò non bene laboraverint, peccant contra juſtitiam, nec debetur illis ſtipendium, niſi pro æſtimatione laboris. Quare ſi integrum receperint, tenentur vel ſupplere defectum laboris, vel reſtituere exceſſum ſtipendii, cùm ad eum jus non habeant; imò & compenſare conductori damnum, & lucrum ceſſans: nam fuerunt cauſa illius injuſta, cùm tenerentur ex conventione diligenter laborare.

CAPUT VII.

De Cenſu, Emphyteuſi, & Feudo.

Quæſt. I. QUid & quotuplex eſt Cenſus? *Reſp.* Cenſus alius eſt reſervativus, alius conſignativus. Cenſus reſervativus ſumptus pro contractu, eſt ille quo quis in alterum transfert rei ſuæ dominium directum & utile, reſervato ſibi jure penſionis annuæ ſuper eadem re. Hunc licitum eſſe patet: nam ſicut quis poteſt rem ſuam tradere, vel non tradere, ita & tradere, reſervato ſibi jure penſionis.

Cenſus conſignativus ſumptus pro contractu, eſt contractus, quo emitur & venditur jus percipiendi penſionem annuam ex re, vel perſona alterius, vel utraque. Sæpe ſumitur pro tali jure. Hic cenſus dividitur, 1. In realem, qui fundatur ſuper re aliqua, ut prædio, domo &c. Ita ut ex ea re penſio debeatur, ad quemcumque res illa tranſeat, donec cenſus redimatur; in perſonalem, qui conſtituitur immediatè ſuper perſona alterius, eam obligando immediatè, bona verò ejus mediatè tantùm; & in mixtum, qui fundatur ſuper utriſque, ita ut re pereunte adhuc perſona maneat obligata. 2. In vitalitium, qui extenditur ſolùm ad vitam unius vel plurium, eſtque virtualis ſponſio nixa eventu fortuito, & in perpetuum, ſed donec redimatur.

Cenſum realem eſſe licitum declararunt Martinus V. & Calixtus III. Sed re ſuper qua fundatur deſtructa, perit: nam corruente fundamento, perit res in eo fundata: ut ſi domus vel molendinum corruant, perit cenſus ſuper his fundatus, ita ut jam nihil liceat exigere à venditore. Hujus cenſus licitas patet: nam nihil eſt niſi emptio & venditio rei pretio æſtimabilis.

Quæſt. II. *An jure naturæ licitus eſt cenſus conſignativus perſonalis, vel mixtus?*

Reſp. Communis ſententia affirmat, modò ematur juſto pretio, id eſt, lege vel conſuetudine conſtituto, & venditor cenſus poſſit ſua opera vel induſtria lucrari, aut habeat bona in re vel in ſpe certa, ex quibus penſio duci poſſit, nec obligetur ad cenſum redimendum, licet ſemper pro libito eum redimere poſſit eodem, quo vendidit, pretio.

Prob. 1. Ex communi praxi piorum & eruditorum in Gallia, Belgio &c. 2. Quia pretio æſtimabile eſt, adeoque poteſt emi & [vendi] jus ad penſionem non ſolùm ex re frugifera, ſed etiam ex perſona alterius, quæ poteſt lucrum facere ex labore, induſtria, vel ex bonis ſuis ſaltem per alios, & quæ proinde poteſt obligari immediatè ad penſionem ſolvendam; cùm quis poſſit in alterum transferre jus percipiendi aliquid à ſe acquiſitum: ergo & vendere. Nec refert, quòd decurſu temporis penſiones recipiendæ ſummam pretio dato majorem efficiant, nam non emuntur illæ penſiones, ſed jus ad illas percipiendas. At jus ad penſiones per partes & tot intervalla annorum recipiendas non pluris æſtimatur, quàm ſumma ſimul habita, licet minor illis penſionibus collectivè ſumptis. Quia illa ſumma diviſa per multas partes, multaque ac longa temporum intervalla, cum incertitudine recipienda, & variis incommodis expoſita, minoris valet ſecundùm prudentum æſtimationem, quàm iſtarum partium collectio ſimul habita, quæ opportunior ac utilior eſt ad quodlibet lucrum ac negotiationem, & nullis incommodis obnoxia. Et verò in emptionem agri pretium commune cenſetur juſtum, licet diuturnitate temporis fructus ſuperent pretium agri. 3. Teſte Toleto, Nicolaus Papa V. ann. 1450. approbavit hunc contractum ad petitionem Alphonſi regis Aragoniæ.

Obj. 1. Contractus cenſualis perſonalis videtur eſſe mutuum virtuale.

Reſp. Neg. Nam ille cenſus eſt emptio non penſionis, ſed juris ad penſionem, pro pretio ab emptore irrevocabiliter dato: unde nec in eo emitur pecunia, ſed jus ad pecuniam, nec pecunia data poteſt unquam repeti. At in mutuo datur pecunia præſens pro pecunia futura, æquali, tota ſimul ſolvenda, quæ poteſt à mutuante poſt certum tempus exigi.

Obj. 2. S. Pius V. in Bulla *Cùm onus*, ſtatuit *cenſum conſtitui nullo modo poſſe, niſi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de ſua natura frugifera?*

Reſp. In hoc non explicat jus naturale nec divinum, ſed ſolùm ſancit jus humanum, quod in Gallia & in multis aliis locis non viget.

Nota. Non licet penſiones debitas conjungere ſorti, & per illas eam augere, & poſtea exigere majorem penſionem. Nam id prohibetur jure Cæſareo, & Gallico, & à Pio V. Porrò quando redimitur cenſus, non poteſt cogi emptor ad recipiendum pretium per partes, ſed totum ſimul reddi debet, niſi alter juſtè conventum ſit: nam in eo onus & damnum ſentiret.

(✠) *Nota*. Auct. opinio propugnatur à Soto, Covarruvia, Leſſio aliiſque graviſſimis auctoribus, qui recenſentur in laudato Opere de Synodo Diœceſana lib. VII. cap. 48. ubi SS. D. N. indicatis nonnullis contrariæ opinionis momentis num. 4. ita num. 5. rem perſequitur: *Sed ſuperfluum eſt cenſum perſonalem novis argumentis inſectari, quem jam proſcripſit S. Pius V. in laudata Conſtitut.* Cum onus, *ubi ad cenſus honeſtatem, inter cæteras conditiones, hanc quoque requirit, ut cenſus conſtituatur in re fructifera, non qualicumque ſed immobili, certa, ac nominatim deſignata. Quapropter etiam Auctores qui cenſum perſonalem, ejus natura inſpecta ab uſuræ ſuſpicione vindicant, ingenuè tamen fatentur, eum licitè fieri non poſſe, ubi præfata Pii V. Conſtitutio eſt recepta; quod tamen in Gallia, Belgio, & Germania non contigiſſe, affirmant Leſſius cit. cap. 22. num. 20. Haunoldus de juſt. tract. 10. num. 319. Pirhing. ad titul. de uſur. num. 85. VVieſtner ibid. num. 81. Verum, quamquam nos ſciamus, eumdem Summum Pontificem, ſupplicante Catholico Rege Philippo II. indulſiſſe Hiſpanis, ne ad ſuæ Conſtitutionis, quoad eos conditiones, quæ juris naturalis, aut Divini non ſunt, exactam obſervationem adſtringerentur, ſicuti narrant Gutierez cit. q. 77. in fine, & Felicianus de Solis lib. 1. de cenſib. cap. 7. num. 2. nec dubitemus, ab eadem obligatione potuiſſe contrario uſu, ſeu legitimè præſcripta conſuetudine, cæteras eximi nationes; vehementer tamen ſuſpicamus, in cenſu mere perſonali, præſertim utrimque redimibili, eas deſiderari conditiones, quas non ſolùm Pontificia Conſtitutio, verùm etiam ipſum jus naturale, & Divinum expoſcunt, ne ſit larvatus contractus mutui, & propterea coram Deo uſurarius.*

Sed quoniam nulla hactenus hac de re ab Apoſtolica Sede prolata eſt ſententia, non decet, ut Epiſcopus in ſua Synodo cenſum perſonalem declaret ex natura ſua uſurarium; ſed ſi præſit Diœceſi, ubi prædicta viget S. Pii V. Conſtitutio, urgebit ejuſdem obſervationem, curabitque pro viribus, ne perſonales cenſus in eam clanculum inducantur; ſi verò Diœceſim gubernet, in qua Piana Conſtitutio non eſt moribus recepta, ſerio Fideles monebit, atque hortabitur, ut à cenſibus perſonalibus abſtineant, eo quod, etiam ſola ſpectata eorumdem indole, uſuræ periculo, & ſuſpicione non vacent.)

Quæſt. III. *An licitus eſt cenſus utrimque redimibilis?*

Reſp. Neg. Quia cenſus præſertim perſonalis utrimque redimibilis, ſeu factus cum conditione, ut venditor teneatur illum redimere, ſicut poteſt cogere emptórem ad illum redimendum, videtur mutuum implicitum ac virtuale, ex quo aliquid ultra ſortem exigitur: in ea enim emptor dat pecuniam ea lege, ut totum ad certum tempus recipiat cum lucro, quod eſt mutuare ad uſuram ſub emptionis larva. Et verò ſi talis contractus liceret, uſura ſaltem cum mercatoribus poſſet per illum excuſari, modò minus lucrum exigatur, quam ſit penſio annua cenſus irredimibilis ad nuptum emptoris. Quare Toletus, l. 5. cap. 47. docet, in cenſu perſonali non poſſe venditorem cogi ad redimendum cenſum, *quia tunc videtur mutuum virtuale.*

Quæſt. IV. *Quid ſunt Emphyteuſis & Feudum, & ad quid obligant?*

Reſp. Emphyteuſis eſt contractus, quo res immobilis conceditur quoad dominium utile, ſub onere annuæ penſionis, ſolvendæ proprietario retinenti dominium directum, idque, vel in perpetuum, vel ad unius aut plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non ſit minus. Differt à locatione, quod emphyteuſis conſtitui ſolùm poſſit in re immobili, & ad tempus non minus decennio; & quod per eam transferatur dominium utile.

Emphyteuta tenetur. 1. Certam penſionem, vel in pecunia, vel in fructibus domino directo ſolvere ſtatis temporibus: alioqui amittit rem emphyteuticam cum omnibus impenſis in ejus meliorationem factis, ſi non ſolverit per biennium pro eccleſiaſtica, per triennium pro ſæculari. 2. Rem conceſſam fructuoſiorem facere, aut ſaltem non deteriorem; nam ad hunc finem præcipuè conceditur.

Reſp. 2. Feudum pro contractu eſt conceſſio rei immobilis, vel æquipollentis, quoad dominium utile, ſub onere fidelitatis, & obſequii perſonalis domino directo præſtandi. Differt ab emphyteuſi præſertim quod in puro feudo non debeatur penſio, ſed ſolùm obſequium perſonale, ad quod datur.

Feudatarius tenetur. 1. Præſtare juramentum fidelitatis. 2. Suo tempore requiſitus obſequia debita præſtare. Non debet diſponere de feudo ſine conſenſu infeudatoris. Amittit autem feudum neglectu obſequiorum, & ob crimen feloniæ, id eſt, belli contra dominum directum geſti.

CAPUT VIII.

De Contractu ſocietatis.

Quæſt. I. *Quid eſt contractus ſocietatis?*

Reſp. 1. Eſt duorum vel plurium conventio contribuendi aliquid ad communem quæſtum vel uſum. Sunt qui addunt, & ſuſtinendi commune damnum. Eſſe licitum conſtat, 1. Ex jure civili, §. & Cod. *Pro ſocio*, & jure canonico, cap. 7. *de donatione inter vir. &c.* Ubi mandatur dotem uxoris ad lucrum dari mercatori, nimirum in ſocietatem. 2. Quia licet convenire ad lucrum ex pecunia & induſtria captandum, ſervata æqualitate: quamvis enim pecunia de ſe ſterilis ſit, non eſt tamen ſterilis, ut ſubeſt induſtriæ tamquam inſtrumentum negotiationis quæſtuoſæ. Et hæc ſocietas valdè differt à mutuo: nam in ea, qui confert pecuniam, retinet illius dominium, & ſubit ejus periculum ac damnum, quod non fit in mutuo. Unde ultra ſortem, poteſt accipere aliquid tamquam fructum ſuæ pecuniæ, negotiationi & periculo expoſitæ, vel animalium de ſe fructuoſorum.

Quæſt. II. *Quænam ad juſtitiam ſocietatis requiruntur?*

Reſp. Ex communi ſententia, ſequentia. 1. Ut negotiatio ſit licita, alioqui ſocietas eſſet mala, & nulla, l. 57. §. *Pro ſocio*. 2. Ut ſinguli ſocii aliquid aptum ad lucrum faciendum conferant in commune, ſive pecuniam, ſive operam ac induſtriam, ſive animalia, vel inſtrumenta, ut navem, equos &c. Qui enim in ea nihil confert utile, non habet jus ex ea emolumentum percipiendi. 3. Ut lucrum dividatur inter ſocios, pro rata portione eorum, quæ quiſque contulit, l. 26. §. *Pro ſocio*, alioqui non ſervaretur æqualitas. 4. Ut impenſæ, damnum, ac periculum ſint communia, l. 67. §. *Pro ſocio*, ibi: *Cùm ſocietas contrahitur, tam lucri, quàm damni communio initur*. Et verò ſocietas eſt quædam fraternitas, ex l. *Verum*. §. *Pro ſocio*. Jus autem fraternitatis exigit, ut lucra & damna ſint communia. Præterea æquitas poſtulat, ut qui ſentit commodum, ſentiat & onus, juxta regul. jur. 5. ut ſi res vel pecunia collata pereat citra culpam latam & levem ſocii, pereat ei, qui contulit, quia hic retinet illius dominium: res autem domino ſuo perit. Quòd ſi pereat ex culpa lata & levi ſocii, hic tenetur eam reſtituere domino, l. 72. §. *Pro ſocio*. Nam qui rem alterius accipit, tenetur ex culpa lata & levi, quando contractus cedit in utilitatem utriuſque. Tamen juxta Doujat. in Gallia ſocii non tenentur, niſi de culpa lata & dolo. 6. Ut ad certum tempus ineatur ſocietas, ante quod repetere non liceat, quod in eam collatum eſt: nam hoc exigit finis ſocietatis.

Ex his patet, finita ſocietate ſortem reddi debere domino, & lucrum quod ea dempta ſupereſt, dividi inter ſocios, pro rata contributionis ad ſocietatem. Nam alter remanet dominus pecuniæ collatæ, niſi tamen pecunia communicata fuerit ſocio, aut aliter juſtè conventum ſit. Ita declaravit Sixtus V. conſtit. *Deteſtabilis*.

Quæſt. III. *An licitus eſt contractus ſocietatis triplex?*

Nota 1. Contractus triplex eſt ille, quo pecuniam in ſocietatem conferens paciſcitur cum altero ſocio, ut quidquid contigerit, ſibi ſua ſors integra reddatur cum certo lucro, ſed minore eo, quod probabiliter ſperare potuiſſet. Dicitur triplex, quia in eo tres contractus ſive formaliter, ſive virtualiter contineri dicuntur. Primus & principalis eſt contractus ſocietatis, quo confers pecuniam in ſocietatem. Secundus eſt contractus aſſecurationis ſortis, pro qua cedis ſocio magnam partem lucri ſperati, v. g. ſi ſit ſpes ex centum aureis lucrandi triginta, quorum media pars ad te pertineret, ex iis cedis quinque pro aſſecuratione ſortis, retentis tibi decem. Tertius eſt venditio lucri majoris ſperati incerti pro certo, ſed minori: v. gr. hanc ſpem decem aureorum vendis pro quinque certo ſolvendis. Unde conferens in ſocietate centum aureos, per alios contractus hanc ſummam ſervas indemnem, & certum ex ea lucrum facis, ſcilicet quinque aureorum.

Nota 2. Conſentiunt omnes, non licere hos contractus celebrare cum eo, qui non putetur ex ea negotiaturus, v. gr. cum paupere, qui indiget illa pecunia ad ſuam ſuſtentationem, vel ad ſolvenda debita. Quia tunc non eſſet niſi ficta ſocietas, quæ uſuram velaret, nec verus eſſet titulus aliquid ſupra ſortem exigendi.

Reſp. Contractus triplex videtur jure naturali illicitus. Ita S. Antonin. S. Bernardin. Panormit. Azor, Rebell. &c.

Prob. Quia 1. in illis aliquid exigitur ultra ſortem abſque titulo, quod eſt injuſtum. Nam ſi quis eſt titulus, maximè ſocietas: ſed hæc deſtruitur per aſſecurationem

nem ſortis ; ſocietas enim eſſentialiter exigit, ut damnum ac periculum, ſicut lucrum ſit inter ſocios commune : nam, *cùm ſocietas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur*, l. 67. §. *Pro ſocio*. 2. Totum jus lucrandi in ſocietate per ſolam pecuniam ſine opera & labore fundatur in periculo, cui quis pecuniam ſuam committit in negotiatione. Nam pecunia otioſi domini non poteſt ei eſſe inſtrumentum quæſtuoſum, niſi quatenus ejus periculo negotiationi ſubjicitur, ex S. Thom. 2. 2. quæſt. 78. articul. 2. ad 5. ibi: *Ille qui committit pecuniam ſuam, vel mercatori, vel artifici per modum ſocietatis cujuſdam, non transfert dominium pecuniæ ſuæ in illum ; ſed remanet ejus, ita quòd cum periculo ipſius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideò ſic licitè poteſt partem lucri inde provenientis expetere tamquam de re ſua*. Enimverò pecunia de ſe ſterilis eſt, nec alia ratione fructuoſa, niſi vel per induſtriam utentis, vel per hoc quod periculo exponatur in negotiatione. Sed poſita aſſecuratione, ſolum conceditur uſus pecuniæ ut pecuniæ nulli periculo expoſitæ, ideoque prorſus ſterilis, & quæ nullum domino fructum parere poteſt. 3. Violatur æqualitas in ſocietate ſervanda, ſi qui nihil confert niſi quo eſt de ſe ſterile, participet de lucro, & nihil de damno nec periculo, ſitque certus de ſorte & lucro : alter verò non ſit certus de ullo lucro, & ſubeat omne periculum operæ propriæ ac pecuniæ alienæ. Hinc, l. 51. §. *Pro ſocio* dicitur: *Sicuti lucrum, ita damnum quoque commune eſſe oportet quod non culpa ſocii contingit*. 4. Sixtus V. tres contractus in Bulla *Deteſtabilis* damnavit, ut per ſe licitos his verbis : *Irrepſit enim verſutè & callidè antiquus humani generis hoſtis per varios dolos & fallacias & incautos homines .... ut ſeipſos in uſurarum voraginem, Deo hominibuſque odioſam, ſacris canonibus damnatam, & Chriſtianæ Charitati contrariam, fœde immergant ; & dum vanas & terrenas divitias quærunt, veras ac cœleſtes amittant, ſicuti nuper cum magno dolore audivimus ; hoc malum quaſdam provincias pervaſiſſe .... Proinde nos ..... ut gregem dominicum ..... ab offenſione, & vitæ æternæ diſcrimine tutum in viam ſalutis dirigere nitamur, hujuſmodi morbi contagionem, antequam in communem fidelium perniciem latius ſerpat .... tollere cupientes .... Damnamus & reprobamus omnes, & quoſcumque contractus, conventiones & pactiones poſthac ineundos ſeu ineundas, per quos ſeu quas cavebitur perſonis pecunias, animalia, aut quaſlibet alias res ſocietatis nomine tradentibus, ut etiam fortuito caſu quamlibet jacturam, damnum, aut amiſſionem ſequi contingat, ſors ipſa ſeu capitale ſemper ſalvum ſit, & integrum à ſocio recipiente reſtituatur, ſive ut de certa quantitate, vel ſumma in ſingulos annos aut menſes, durante ſocietate reſpondeatur. Statuimuſque ejuſmodi contractus, conventiones, & pactiones uſurarias ac illicitas poſthac cenſeri debere .... ac ne de cætero ſocietates ineantur ſub hujuſmodi pactis & conditionibus, quæ uſurariam pravitatem ſapiunt, diſtrictè interdicimus & prohibemus*. Porrò ideò dicit hos contractus uſurarios illicitos *poſthac* cenſeri debere, non quòd antea tales non fuerint in ſe, ſed quia ante ejus conſtitutionem ignorantia invincibilis, quæ poterat eſſe in multis, illos excuſabat ab uſura formali, ſeu imputabili.

Nec obſtat, cap. 7. *de donat*. Quia Innocentius III. ibi ſolùm permittit uxoris dotem dari mercatori, ut de parte honeſti lucri vir onera matrimonii poſſit ſuſtinere, nulla facta mentione aſſecurationis. Nec refert, quod aliàs exponeretur dos periculo; quia dos erat ſecurior apud mercatorem, quàm apud ejus maritum dilapidatorem, nec cautionem dare valentem.

(✠) *Nota*. Vid. SS. D. N. BENEDICTUS XIV. tractatu de Synodo Diœceſana, ubi, expendens lib. X. cap. 7. hanc de contractu trino quæſtionem, recenſitis præcipuis rationum momentis, quæ in utramque partem adducuntur, ita concludit: *Apoſtolica Sedes contrariæ opinioni*, (ei ſcilicet, quam auct. refellit) *etſi minus congruere videatur Sixtinæ Conſtitutioni ; nullam hactenus cenſuram inuſſit, à qua proinde eidem infligenda debet Epiſcopus abſtinere : ad uſum verò quod attinet, tuto poſſe contractum trinum, quem etiam ejuſdem Patroni periculoſum fatentur, pro viribus impedire, atque ab eo ineundo ſuos ſubditos dehortari, quod à pleriſque Epiſcopis in ſuis Diœceſanis Synodis ſapientiſſimè factum referunt Gennet. tom. 1. tract. 4. cap. 14. & Nat. Alex. Epiſt. 94. in append. ad tom. 2. ſuæ Theologiæ Moralis*.)

Obj. 1. Licet ſit de natura ſocietatis puræ, ut commune ſit periculum ac damnum inter ſocios, perinde ac lucrum ; poteſt tamen vi alterius pacti redimi hoc periculum per compenſationem. Nec magis per aſſecurationem deſtruitur ſocietas, quàm contractus depoſiti, & commodati, vel locati : nam

nam etſi periculum rei depoſitæ, commodatæ, locatæ ſuaptè natura pertineat ad rei dominium; paciſci tamen ſub juſta mercede licet, ut alter totum periculum ſubeat. 2. Leg. 29. §. *Pro ſocio* dicitur: *Ita coiri ſocietatem poſſe, ut nullam partem damni alter ſentiat, lucrum verò commune ſit, Caſſius putat &c.* 3. Securitas & lucrum certum non præſtantur ex vi contractus ſocietatis, ſed ob remiſſionem majoris lucri ſperati, & vi alterius contractus. 4. Ad æqualitatem contractus ſatis eſt, quod commoda æquivaleant incommodis: periculum autem ſortis, quod ſubit ſocius; ſatis compenſatur per majus lucrum ſperatum, & ſic non eſt ſocietas leonina, qua totum periculum rejicitur in ſocium, nec id onus aliunde compenſatur. 5. Tres contractus ſeorſim; & cum diverſis perſonis liciti ſunt, ergo & ſimul cum ſocio: nam quæ facta cum diverſis & ſeorſim juſta ſunt, etiam ſimul cum eadem facta juſta ſunt; juſtitia enim conſiſtit in æqualitate rei ad rem, non verò in habitudine ad diverſas perſonas & tempora. 6. In triplici contractu non intervenit mutuum, quia non transfertur dominium pecuniæ in ſocium. Nam hìc non poteſt de pecunia ſibi in ſocietatem data diſponere pro libito etiamſi eam aſſecuraverit, ſed hanc tenetur vi contractus ſocietatis in negotiationem ad lucrum impendere; alias faceret injuriam conferenti, qui ideò poſſet contractum reſcindere, cùm pecunia ſolùm data ſit ad negotiationem. Quare ſi pecunia illa ſurrepta fuiſſet, hanc poſſet collator vindicare actione in rem.

Reſp. Ad 1. periculi & damni ac lucri communicationem eſſe eſſentialem ſocietati, ideoque ab ea inſeparabilem per aliud pactum, ſicut obligatio ſervandi rem depoſitam, eſt eſſentialis depoſito. Unde l. *Verum* §. *Pro ſocio*, ſocietas dicitur *jus quodam modo fraternitatis in ſe habere*; quod jus exigit lucri & damni communionem. Aliud eſt de depoſito & aliis, in quibus aſſecuratio eſt præter, ſed non contra naturam illorum, nam natura depoſiti eſt, ut res depoſita ſervetur; natura commodati, ut uſus rei gratis concedatur &c. At natura ſocietatis eſt, ut ſit communis contributionis, & lucri, ac damni, ex l. 52. & l. 67. citat. *Ad* 2. Legem intelligendam eſſe ratione ſocii dumtaxat, qui operas ponit, ita ut ſi ejus opera ac induſtria tanti valeat, quanti pecunia ab alio ſocio collata, non debeat ille pecuniæ alterius ſibi communicatæ periculum ac damnum ſubire: nam alias plùs de damno quàm de lucro participaret, & ſic inter illos non eſſet æqualitas: ſubiret enim damnum propriæ induſtriæ, & partis pecuniæ communicatæ. *Ad* 3. & 4. Lucrum majus ſperatum fundari in ſocietate, quæ deſtruitur per aſſecurationem ſortis, ideoque tunc nihil poſſe ob remiſſionem lucri majoris ſperati exigi. *Ad* 5. Diſparitas eſt, quia alia pacta cum alio facta non impediunt, quominus nec vera ſocietas cum mercatore, qui in eo ſtatu conſtituitur, quem poſtulat ſocietas; per accidens enim reſpectu illius eſt, quod alii pecuniam collatam aſſecurent. At pacta illa cum ſocio inita evertunt ſocietatem & æqualitatem; cùm hic totum periculum ac damnum ſubire debeat, ille verò ſolum lucrum certum ultra ſortem recipiat. *Ad* 6. pactum illud eſt injuſtum: nam eo ipſo quod mercator tenetur ſortem in omni eventu reſtituere, ea poteſt uti ſive in negotiatione, ſive extra pro libito. Quid enim ad dantem attinet, quos in uſus alius impendat, modò ſors ipſi cum lucro certo reſtituatur? Unde obligatio impoſita ſocio pecuniam datam non impendendi niſi in negotiationem, eſt majus onus additum, quod ad nihil aliud ſibi, quàm pro pallio uſurario prodeſt.

CAPUT IX.

De Cambiis.

Quæſt. I. **Q***Uid & quotuplex eſt?*

Reſp. Cambium eſt permutatio pecuniæ pro pecunia cum lucro. Hinc differt. 1. A quavis alia permutatione, qua non pecunia, ſed aliæ res permutantur. 2. A mutuo, quod non eſt permutatio, quoque perficitur ſola rei mutuatæ traditione, & eſſentialiter exigit, ut res alia ſimilis non reddatur, niſi poſt lapſum temporis. At cambium non perficitur: niſi pecunia ſit ex utraque parte data & accepta, ſaltem æquivalenter; permutatio enim omnis utrimque donationem requirit.

Cambium duplex diſtinguitur, ſcilicet reale, & ſiccum. Reale ſeu verum eſt vera pecuniarum permutatio, æqualitate inter datum & acceptum ſervata. Siccum eſt cambium fictum, & verum mutuum ſpecioſo nomine cambii velatum, ut cùm habetur ſola ratio temporis ad lucrum exigendum, aut quando fingitur ſolutio alibi facien-

facienda, & ſit in eodem loco cum lucro. Dicitur ſiccum, quia caret humore, ſeu juſto titulo ad lucrum pariendum. Unde à Pio V. Bulla. *In eam*, omnem cambium ſiccum declaratur uſurarium. Hinc patet, lucrum ex eo perceptum eſſe injuſtum, & reſtituendum.

Cambium reale dividitur in manuale, & locale. Manuale ſeu minutum, eſt permutatio monetæ diverſæ ſpeciei & rationis, ut aureæ cum argentea, minoris cum majore; patriæ cum externa &c. & viciſſim. Locale ſeu per litteras, eſt permutatio pecuniæ præſentis cum abſente, ut ſi des hic Titio pecuniam, & Titius tradat tibi litteras cambii, quarum ope eamdem ſummam recipias Romæ.

Quæſt. II. *An in cambio reali licitum eſt lucrum?*

Reſp. Affirmat. Modò ſit moderatum, & ſecundùm leges aut conſuetudinem locorum, vel communem peritorum æſtimationem. Nam tale lucrum in cambio manuali percipitur non ſolùm ratione lucri ceſſantis, aut damni emergentis ex cambio, ſed etiam ratione laboris & operæ in conquirendis, coacervandis, cuſtodiendis variis ſpeciebus monetarum; & in numeranda pecunia &c. In cambio verò locali ratione trajectionis realis vel virtualis pecuniæ de loco in locum, cui trajectioni faciendæ campſor operam ſuam locat, ſuſcepto in ſe omni labore & periculo: quæ quidem opera, labor & periculum in gratiam alterius ſuſcepta, ſunt pretio æſtimabilia.

Nec obſtat, quod interdùm campſor id faciat ſine labore & incommodo, imò cum ſuo commodo. Nam hoc eſt per accidens, & provenit ex ejus cura, induſtria, & officio, pro quo ſuſtinendo multæ aliunde impenſæ & operæ præſtandæ ſunt; cùm reipſa ſuſcipiat obligationem ex ſe laborioſam & periculoſam.

Quæſt. III. *An licitum eſt cambium ad terminum ſolutionis, ſeu, ut ajunt, ad nundinas? Sic fit: campſor vel mercator dat hic pecuniam ea lege, ut illam cum lucro recipiat Francoſurti, vel alibi ad proximas nundinas: ita ut plus vel minus exigatur pro cambio, quo magis vel minus remota ſunt nundinæ.*

Reſp. Secluſo alio titulo juſto excuſante ab uſura, cambium hoc eſt uſurarium. Nam eſt verum mutuum, ratione cujus lucrum exigitur: nihil enim aliud eſt, quam contractus, quo traditur pecunia, ut reddatur cum lucro infrà terminum, ſeu in quo exigitur aliquid ob dilatam ſolutionem.

(✠) *Nota*. Tutam ſolidamque Auth. de Cambio doctrinam perſpicuè confirmat & explicat SS. D. N. in prælaudato opere de Synodo lib. 10. cap. 5. à §. 7. ad finem uſque. Ut autem omnibus nota ſit Romani Pontificis hac de re ſententia, & quæ circa hujuſmodi contractus eſſe debeat cura Epiſcoporum, omnia fermè huic capiti adjecimus: *Neceſſe eſt*, inquit, *ut in cambio locali vera fiat pecuniæ translatio, aut ſaltem, ut qui pecuniam accipit, ſerium habeat animum, illam alibi reſtituendi: ſi enim ſciret, eo ipſo in loco, ubi accepta eſt, fore reſtituendam, quamvis cambii litteræ aliò directæ fingerentur, ſub cambii ſpecie, vera lateret uſura, quæ hominum quidem judicium effugere, Deum autem eludere non poſſet. Et de hoc cambio, quod* fictum *&* ſiccum *appellant, ea ſunt intelligenda, quæ adverſus cambia ſtatuit clar. memor. Cardinalis Lanfredinus* in ſua Diœceſana Synodo Cingulana, habita die 6. Auguſti 1736. cap. 14.

Hæc manifeſta ſunt, & vix ulli obnoxia difficultati: alia captioſa adinventa eſt ſpecies cambii, quod vocant obliquum: *Titius indigens mille aureis, mutuos eos petit à Cajo: qui conſueverit negotiari, & negotiatione pecuniam ſuam augere: renuit indulgere petitioni Titii, à quo ratione mutui, nihil poteſt exigere: quia verò Titius Cajum urgere non ceſſat, res inter eos in hunc modum componitur: Titius mutuos accipit à Cajo prædictos mille aureos, neque, mutui cauſa, quidquam ſe Cajo, ultra ſortem, ſoluturum promittit; ut tamen Cajo damnum rependat, quod ex dato mutuo ſubit, dat ei facultatem, æquivalentem pecuniæ ſummam, ſive à ſemetipſo, ſive ab alio per cambii contractum, accipiendi, eamque ad negotiationem deſtinandi, ſimulque Titius ſe obligat ad ſolvendum Cajo, donec ei mutuum reſtituat, quidquid ratione cambii impendit, aut impendere deberet, ſi prædictos mille aureos à Campſore accepiſſet. Quandoque etiam ipſemet Titius mutuatarius aſſumit ſibi onus, cambiis negotiandi tantam pecuniæ ſummam, quantam mutuam accepit à Cajo, in commodum tamen, & utilitatem ejuſdem Caji, cui quotannis ſolvit quantum ex cambiis lucratur, aut lucrari poſſet, donec ei mutuum reſtituat.*

tuat. Si primo modo res peragatur, pertinet ad Cajum mutuantem probare, cambii litteras revera à ſe tranſmiſſas, ſeu mille aureos ſe fuiſſe per cambium ab alio conſecutum. Sed ſi Titius mutuatarius onus in ſe ſuſcepit, ſummam ei æquivalentem, quam à Cajo mutuam accepit, cambiis activis negotiandi; tunc aut ſtetit promiſſis, aut non: Si primum. Cujus creditor juſtè percipit fructus, ſeu pecuniæ acceſſiones à cambiis productos: Si ſecundum, quamvis tunc nihil ex cambiis conſequatur, eoſdem tamen fructus à Titio requirit, titulo ejus quod intereſt, *ſeu damni quod ſubit; ex eo, quod Titius ſuſceptæ obligationis non ſatisfecerit, juxta deciſionem* 829. Romanæ Rotæ coram Dunozeto jun. *Et quia hic poſterior modus ſecuriorem reddit mutuantem, cui duplicem operis viam ad conſequendum auctarium mutuatæ pecuniæ, hac de cauſa frequentiùs adhibetur.*

Præmiſſa hac cambii obliqui ratione, quam præbet Cardinalis de Luca libr. 5. titul. de cambiis in Summ. part. 2. num. 16. *facile eſt ſuſpicari prædictas involutas ambages, eſſe unicè excogitatas ad palliandam uſuram, quæ nihilominus non ſatis occultatur, & magis adhuc apertè ſe prodit, cùm contractus, ſecundo ex recenſitis modis initur: quid enim abſurdius, quid incredibilius fingi poteſt, quam quod Titius indigens mille aureis, quos mutuo accipit à Cajo, totidem ſtatim habeat paratos ad nundinas tranſmittendas, atque in activa cambia erogandos, in mutuantis Caji utilitatem? Et nihilominus non deſunt Auctores, qui pro ejuſmodi cambiorum tuenda juſtitia decertant, inter quos Cardinalis de Luca* de cambiis, diſc. 3. num. 5. diſc. 5. numer. 8. diſc. 13. numer. 9. *Anſald.* de commerc. & mercat. diſc. 65. num. 46. & ſeq. *Rota Bononien. apud Urceol.* de tranſact. quæſtione 40. à num. 23. uſque ad fin. & *Rota Romana* deciſ. 1. lib. 8. ad Ornat. Card. de Luca, & deciſ. 323. & 695. coram Molines.

Verum quidquid ſit de foro externo, in quo fortaſſe ita res geſta præſumitur, ſicuti in contractus ſtipulatione deſcribitur, in foro tamen interno, ubi ſola ſpectatur veritas, ſi pecunia accepto mutuo reſpondens, neque à mutuatario, juxta prædictas diverſas pactiones, fuerit ad nundinas tranſmiſſa, ſeu in cambia activa erogata, nec unquam in alterutrius animo fuit, eam ad nundinas tranſmittere, ſeu in cambia erogare, minimè dubitandum eſt, cambium eſſe illicitum, turpe, & uſurarium, ac propterea è Chriſtiana republica prorſus eliminandum. Non enim verò negamus, poſſe mutuantem, qui ſolet pecuniam ſuam negotiatione augere, aliquid percipere à mutuatario, titulo ejus quod intereſt, *hoc eſt lucri ceſſantis, aut damni emergentis; ſed cùm hic legitimus adeſt titulus aliquid ultra mutuatam ſortem exigendi, is erit ingenue adducendus, neque recurrendum ad prædictos cambii obliqui anfractus, qui vehementem ingerunt ſuſpicionem fraudis, & doli; quamobrem clar. mem. Cardinalis Marcellus de Aſte Epiſcopus Anconitanus, in ſuo Paſtorali monito, edito poſt Conſtitutiones Synodales Cardinalis Bartholomæi Maſſei, ejuſdem urbis Epiſcopi, evulgatas anno* 1738. pag. 165. & ſeqq. *ſuas oves ſeriò eſt dehortatus à cambiis obliquis, quæ mera eſſe deprehendit tegumenta uſuræ. Nec inopportunum exiſtimamus, ut quilibet Epiſcopus, ad eradicandum è ſua diœceſi eorumdem cambiorum abuſum, ſimile monitum formet, ſuiſque inſerat Synodalibus Conſtitutionibus.)*

CAPUT X.

De Tranſactione, Aſſecuratione, Fidejuſſione, Pignore, & Hypotheca.

Quæſt. I. Quid eſt *tranſactio?*

Reſp. Eſt pactio utrimque oneroſa de re dubia, & lite incerta, ſive mota ſive movenda. Hinc ad ejus juſtitiam tria requiruntur, 1. Ut res ſuper qua tranſigitur, ſit dubia ſaltem probabili exiſtimatione utriuſque partis: alioqui fieret injuria parti clarè habenti jus, quæ non componere tranſigendo, ſed vexationem injuſtam redimere cenſeretur. 2. Ut conventio ſit cum aliquo onere utriuſque partis: alioqui donatio eſſet, non tranſactio. 3. Ut per eam iis componatur vel dirimatur: nam ad hoc inſtituta eſt.

Quæſt. II. *Quid eſt aſſecuratio?*

Reſp. Eſt contractus, quo quis rei alienæ periculum in ſe ſuſcipit, obligando ſe vel gratis, vel certo pretio ad ſolvendum ejus pretium, ſi perierit. Quando hæc obligatio pretio ſuſcipitur, eſt contractus ſimilis venditioni: nam venditur obligatio præſtandi domino rem indemnem, quæ eſt pretio æſtimabilis.

Ex communi ſententia, ad ejus juſtitiam requiritur, 1. Ut periculum ſubſit ſaltem probabiliter, vel ab utroque judicetur ſubeſſe, ita ut rei eventus ſit utrique incertus.

Si

Si enim ante contractum conſtaret aſſecuranti, res vel merces alterius eſſe extra omnem aleam poſitas, verbi gratia, jam perveniſſe ad portum, peccaret, & teneretur reſtituere pretium acceptum. Nam nullus eſt titulus accipiendi pretii, cùm aſſecuratio non ſit in hoc caſu digna pretio. Præterea aſſecurans ſua deceptione dediſſet cauſam contractui. Idem dic de eo, qui ſciens rem ſuam periiſſe, paciſceretur cum altero de illius aſſecuratione: quia impoſſibilis eſt rei, quæ periit, aſſecuratio; hæc enim poteſt eſſe dumtaxat de re, cujus periculum caveri poteſt: ergo tunc nullus eſt contractus, cùm deficiat ejus materia. Deinde tunc dolus daret cauſam contractui. 2. Requiritur, ut pretium ſit proportionatum periculo, ſpectata æſtimabilitate rei, quæ aſſecuratur, alioqui non ſervaretur æqualitas.

Quæſt. III. *Quid eſt Fidejuſſio?*

Reſp. Eſt contractus, quo quis alienam obligationem ſuſcipit implendam, ſi debitor principalis eam non impleverit. Circa quod obſerva.

1. Si obligatio debitoris principalis ſit invalida, aut extinguatur, ceſſat etiam obligatio fidejuſſoris defectu materiæ: quia hæc ſemper ſupponit obligationem principalem, eſtque illius acceſſoria.

2. *Fidejuſſores ita obligari non poſſunt, ut plus debeant, quàm debet is, pro quo obligantur; nam eorum obligatio acceſſio eſt principalis obligationis: nec plus in acceſſione debet eſſe, quàm in principali re*, inſtitut. de fidejuſſor.

3. Fidejuſſor non poteſt conveniri ad ſolvendum, niſi prius à principali debitore repetitum fuerit debitum, & conſtiterit, eum non eſſe parem ſolvendo. Hæc enim eſt veluti conditio hujus contractus, niſi aliter conventum ſit.

4. Fidejuſſoris obligatio tranſit ad hæredes.

5. Peccat graviter qui certus de ſua impotentia ad ſolvendum pro alio, ejus ſe fidejuſſorem conſtituit, putans fieri poſſe, ut debitor non ſit ſolvendo par. Nam creditorem injuſtè decipit, falſam rei ſecuritatem offerendo, & dat ei occaſionem periculi ac damni.

6. Principalis debitor tenetur non ſolùm rependere, quæ fidejuſſor pro eo ſolvit; ſed etiam reſarcire omnia damna, orta ex eo quod ipſe tempore debito non ſolverit, nam vi contractus tenetur fidejuſſorem indemnem ſervare, ea quippe lege is fidejubet.

Sed an licet pro fidejuſſione exigere pretium à debitore?

Reſp. Multi affirmant licere de eo paciſci pro ratione quantitatis debiti & periculi. Quia obligatio civilis ſolvendi debitum alterius eſt onus juſtitiæ pretio æſtimabile, nec fidejuſſor tenetur eam gratis ſuſcipere. Neque id exigitur pro ſolutione pecuniæ alterius loco datæ vel dandæ, nam hoc eſſet uſurarium; ſed pro habenda obligatione ſolvendi debitum alterius. Neque eſt mutuum virtuale: nam fidejuſſio non conſiſtit in traditione rei, ſicut mutuum, ſed præciſè in ſuſceptione obligationis alienæ. Si tamen fidejuſſor ſciat, nullum ſubeſse periculum nec moleſtiam, alii, quibus aſsentior, docent, eum nihil poſse exigere: quia tunc obligatio quam ſuſcipit, nullum affert onus pretio compenſabile.

Quæſt. IV. *Quid eſt Pignus, & Hypotheca?*

Reſp. Pignus eſt contractus, quo debitor rem aliquam mobilem tradit creditori ad ſecuritatem debiti, pro quo ſic obligata eſt, ut poſſit ex ea ſolutio peti, ſi debitor non ſolverit.

Hypotheca verò eſt contractus, quo res immobilis obligatur creditori ad ſecuritatem debiti, itaut jus habeat ex ea ſolutionem petendi. Differunt inter ſe, 1. Quod in pignore res tradatur creditori, in hypotheca verò res ſola conventione obligetur ſine traditione. Interdum tamen mobilia bona ſine traditione hypothecantur. 2. Quòd pignus ſit rei mobilis, hypotheca verò rei immobilis. Hæc tamen nomina paſſim in jure idem ſonant, & ſumuntur etiam pro ipſa re alteri obligata ad ſecuritatem debiti, & pro jure petendi ſolutionem ex re ſic obligata.

Hypotheca alia eſt conventionalis ſeu expreſsa, quæ mutuo conſenſu expreſso conſtituitur. Alia tacita ſeu legalis, cùm lex vel conſuetudo attribuit, etiamſi de hac nulla facta ſit in contractu mentio. Sic bona tutoris & curatoris ſunt hypothecata pupillo & minori pro adminiſtratione bonorum, bona mariti pro dote uxoris &c. Item alia eſt univerſalis, per quam omnia bona tum præſentia tum futura obligantur: alia particularis, id eſt, unius vel plurium rerum in ſpecie, & hæc ſemper afficit rem ad quemcumque perveniat, donec debitum ſolvatur.

Quæſt. V.

Quæſt. V. *Quænam ſunt obligationes dantis, & accipientis pignus & hypothecam?*

Reſp. 1. Ex parte dantis ſeu debitoris hæ ſunt. 1. Non licet eandem rem dare pluribus in pignus ſeu hypothecam, niſi ſit ſufficiens pro omnibus debitis. Nam ideò res ſubjicitur hypothecæ, ut creditor ex ea ſolutionem capiat, ſi debitor non ſolvat. Sed plures creditores non poſſunt ſolutionem accipere ex re inſufficiente pro pluribus debitis. Excipe niſi poſteriores creditores moneantur de priori hypotheca; nam tunc his non fiet injuria, cum ſcienti & volenti non fiat. 2. Debitor tenetur creditori impenſas factas in pignoris conſervationem, & ne deterius fiat, reſtituere, L. 25. §. *de pignorat. act.* nec poteſt pignus repetere, donec debitum integrè ſolverit, libr. 6. Cod. *de diſtract. pignor.* 3. Ei non licet vendere rem hypothecatam, niſi emptore monito de hypotheca, quia illum deciperet. Nam emptor putaret; rem ab omni onere liberam, cùm tamen tenetur ex ea debita ſolvere, res enim tranſit ad emptorem cum ſuo onere reali, nec emptor plus juris acquirere poteſt, quàm haberet venditor; hic autem non habebat ejus dominium liberum à debitis, cùm res ſit ad debita obligata.

Reſp. 2. Ex communi ſententia, creditor tenetur. 1. Diligenter ſervare pignus, & curare ne pereat, aut deterius fiat: alioqui tenebitur de damno ſecuto ex culpa lata & levi, l. 13. *de pignor. act.* non tamen leviſſima, quia contractus redit in utriuſque partis utilitatem. Poteſt autem pignus acceptum, vel hypothecam alteri obligare, ſed non pro majore ſumma, lib. 1. Cod. *Si pignus* &c. 2. Non poteſt uti re oppignorata ſine conſenſu debitoris: alioquin furti actione tenetur, lib. 56. §. *de furtis*, niſi utatur in gratiam debitoris, ne ſcilicet alioqui deterior fieret. Quia eſt res aliena ad ſecuritatem tantum, non ad uſum conceſſa: ſed injuſtum eſt uti re aliena ſine conſenſu domini. Quod ſi debitor concedat illius uſum, valor talis uſus debet in ſortem computari, alioqui committeretur uſura: nam ob conceſſam dilationem ſolutionis, acciperetur aliquid ultra ſortem, cùm uſus pignoris ſit quid pretio æſtimabile, & veluti ejus fructus ad dominum pertinent. 3. Tenetur fructus ex pignore vel hypotheca perceptos & conſumptos in ſortem computare, deductis ſumptibus ſuis ac laboribus, & extantes reſtituere vel deducere; quia res illa eſt debitoris, ad quem proinde pertinent fructus ex ea nati, res enim domino ſuo fructificat. 4. Non poteſt vendere pignus, niſi debitore tempore debito non ſolvente, & eo prius monito. Quod ſi pluris vendat, quàm ſit debitum, tenetur exceſſum reſtituere debitori, cùm nullo juſto titulo poſſit eum retinere. 5. Non poteſt paciſci cum debitore, ut ſi non ſolvat ſtatuto tempore, pignus ſit creditoris; ſed hic ſemper tenetur pignus totum reſtituere, cùm ei poſtea debitum ſolutum fuerit: nam talis conventio utroque jure prohibetur, libr. ult. Cod. *de pact. pignor.* & capit. 7. *de pignor.* 6. Tenetur ſoluto integrè debito ſtatim reſtituere pignus, nam tunc ceſſat titulus & jus illud retinendi, lib. 6. §. *Quibus modis pignus &c.*

CAPUT XI.

De Ludo & Sponſionibus.

Quæſt. I. *Quid eſt ludus, & quænam requiruntur ut ſit licitus?*

Reſp. 1. Ludus generatim eſt jucundum aliquod dictum vel factum ad animi relaxationem ordinatum. Ejus finis proximus eſt, ut animus oblectatione relaxetur, fiatque aptior ad applicationem ac intentionem neceſſariam, eo modo quo vires corporis per ſomnum reficiuntur: quies enim animæ eſt delectatio, inquit S. Thomas 2. 2. quæſt. 168. art. 2. Hinc ludus tam poteſt eſſe honeſtus quàm dormitio, ſi cum debitis circumſtantiis ob finem honeſtum exerceatur, pertinetque ad virtutem quam Ariſtoteles & Sanctus Thomas Eutrapeliam vocant, quæ eſt ſpecies temperantiæ, per quam homo dirigitur ac inclinatur ad modum in ludo tenendum.

Ut autem ludus ſit licitus, hæc ex communi ſententia requiruntur. Ut ludi genus nullo jure ſit prohibitum. 2. Ut non ſit occaſio peccandi, nec ſcandalum aut damnum ullum cuiquam pariat. 3. Ut modus debitus, decorum, & omnes circumſtantiæ debitæ ſerventur, ita ut congruat perſonæ, tempori & loco &c. nam bonum ex integra cauſa, malum ex quovis defectu. Hinc Conc. Senonenſe prohibet Clericis, ne in publico ludant pila, aut aliis ludis, maximè cum laicis, ob indecentiam. 4. Ut nec ſæpiùs nec diutiùs ludatur quàm exigit neceſ-

neceſſitas reficiendi vires animi, & eum expeditionem reddendi ad debita officia. Neceſſitas enim eſt menſura ludi ſicut cibi & potus. *Parum autem de delectatione ſufficit ad vitam quaſi pro condimento, ſicut parum de ſale ſufficit in cibo*, ait Ariſtoteles à S. Thoma, quæſt. cit. art. 4. relatus. His adde, ut ludus neceſſarius referatur ad finem honeſtum; nam homo ſemper propter finem honeſtum agere tenetur.

Reſp. 2. Ludus pro contractu ſumptus, eſt contractus, quo ludentes inter ſe paciſcuntur ut victori cedat id quod expoſuerunt. Jure naturæ licitus eſt, ſervatis debitis conditionibus: ſicut enim licet, rem ſuam alteri abſolutè donare, ita & dare ſub conditione licita, puta ſi victor ludendo extiterit.

Conditiones autem requiſitæ in contractu ludi ſunt, 1. Ut omnes conditiones ad ludum honeſtum neceſſariæ modò dictæ ſerventur: nam hic contractus continet ac ſupponit ludum, cui eſt acceſſorius. 2. Ut ſumma, quæ ludo exponitur, ſit modica ſecundùm cujuſque facultatem ac conditionem, & non major quàm opus ſit ad excitandum cum oblectatione animum, & impediendum ne ludus langueat. 3. Ut ludentes habeant dominium ac liberam diſpoſitionem eorum quæ exponunt, & aliunde habeant unde familiam alant, debita ſolvant, eleemoſynas erogent, & cæteris officiis planè ſatisfaciant: 4. Ut non ludatur principaliter ob lucrum: nam finis proximus ludi eſt animi levamen & oblectatio, ut animus ſit vegetior & aptior ad exercitia debita propter Deum rectè obeunda. Deinde lucrum non poteſt eſſe finis honeſtus. 5. Ut abſit omnis fraus & injuria. 6. Ut ſit æqualitas moralis quoad omnes in ſpe lucrandi & periculo perdendi. Nam hæc requiritur ad juſtitiam hujus contractus; qui eſt utrimque oneroſus: in eo quippe emitur ſpes lucrandi periculo perdendi.

Quæſt. II. *Quinam ludi ſunt prohibiti?*

Reſp. Jure divino naturali prohibiti ſunt ludi ex ſe mali ac turpes, indecori, & ad luxuriam provocantes; vel qui ſunt occaſio proxima peccati, aut aliis ſcandalum. Jure autem humano tam civili, quam canonico prohibitus eſt omnibus etiam laicis ludus ſaltem frequens aleæ, lib. 1. & 2. Codic. *de aleator.* &c. *Epiſcopus*, diſt. 35. ex canon. Apoſtolorum, ibi: *Epiſcopus aut Presbyter, aut Diaconus aleæ atque ebrietati deſerviens, aut deſinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor ſimilia faciens, aut deſinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.* Ratio prohibitionis eſt periculum & occaſio multorum peccatorum & malorum, ut iræ, rixarum, litium, blaſphemiæ, perjurii, jacturæ temporis, neglectus officiorum debitorum, everſionis fortunarum &c. Ludus autem aleæ eſt ille, cujus ſucceſſus unicè vel magis ex fortuna ſeu caſu, quàm ex induſtria pendet, ut ludus taxillorum & chartarum. Nomine autem fortunæ ac caſus intelligi debet diſpoſitio providentiæ divinæ præter certam aliquam ſpem & opinionem humanam à ſola Dei voluntate pendens.

Hinc, ut patet ex pœna gravi appoſita, peccat mortaliter qui aleæ deſervit, hoc eſt, qui tali ludo crebrò & per longum tempus lucri cauſa ludit. *Ludus alea eſt peccatum mortale ſecundùm Raimundum, quod credo verum quando ex cupiditate quis ludit, ſcilicet principaliter motus, non ob recreationem, ſed ad acquirendum quid notabile per ludum, nam ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem & moderate, non videtur mortale*, ait Sanctus Antoninus, 2. part. titulo 1. capite 23. §. 8.

Imò ſecluſo jure poſitivo, ſæpe eſt mortalis aleæ ludus ratione multarum circumſtantiarum, ut docet Toletus, poſt. S. Chryſoſt. qui hom. 15. ad popul. ait: *Aleas tractare non videtur multis peccatum eſſe manifeſtum, ſed infinita vitæ mala ſolet inferre... Circa aleas ſtudium, blaſphemias, jacturas, iras, convicia, infinitaque alia his graviora ſæpe produxit.*

Hinc etiam graviter peccant, qui aleatoribus domum ſuam ad ludendum commodant: quia occaſionem & commoditatem graviter peccandi aliis præbent; idque jure Cæſareo & Francico prohibetur. His ergo deneganda eſt abſolutio, niſi reſipuerint, ut monet S. Carolus.

Quæſt. III. *Quandonam committitur peccatum mortale in ludo?*

Reſp. Ex communi ſententia, his caſibus. 1. Si ludus ſit per ſe graviter illicitus ac turpis, vel ſolo jure poſitivo graviter vetitus. 2. Si ludenti vel aliis ſit occaſio proxima peccati mortalis, ut blaſphemiæ, perjurii, fraudum, rixæ, libidinis &c. 3. Si idcirco negligantur officia ſui ſtatus vel muneris; aut omittantur opera graviter præcepta. 4. Si immodica ſumma ludo

expo-

exponatur, ita ut reliqua bona non ſufficiant ad ſuſtentandam familiam, alendos filios, ad dotandas filias decenter ſecundùm ſuum ſtatum, ad ſolvenda debita, ad dandas eleemoſynas &c. 5. Si injuria vel damnum grave alteri inferatur fraudibus, violentiis, attractionibus ad ludum &c. 6. Affectu ad ludum graviter immoderato. *Nam poteſt eſſe peccatum mortale propter vehementiam affectus ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quod contra præceptum Reip. vel Eccleſiæ, talibus ludis uti non refugiat*, ait S. Thom. 2. 2. quæſt. 168. art. 9. Denique ſi quis ludat cum eo qui non poteſt alienare: nam vult ſine titulo juſto alienum obtinere, quod eſt injuſtum, & cooperatur injuſtitiæ alterius.

Quæſt. IV. *Quibus caſibus luſor ante omnem ſententiam tenetur ad reſtitutionem?*

Reſp. Ex communi ſententia, victor reſtituere tenetur. 1. Si victus non habeat rei dominium, & liberam diſpoſitionem. 2. Si victor vi, minis, dolo, conviciis vel ſimulatione imperitiæ induxit alterum ad ludendum. Nam fecit ei injuriam, eique occaſionem damni injuſtè dedit. Si tamen coactus lucretur; non tenetur reſtituere lucrum: quia ludus ex parte ipſius eſt juſtus, & omnem inæqualitatem circa ſpem lucri ſuſtulit injuria coactionis, & victus ſponte in hoc periculum ſe conjecit. 3. Si fraude aliqua contra ludi leges uſus ſit, verbi gratia, ſi chartas ſigno aliquo notaverit, aut per nutus circumſtantium, vel ex induſtria agnoſcat, vel artificioſè ita componat, ut meliores ſibi obveniant &c. Et tunc tenetur reſtituere, tum id quod lucratus eſt, cùm illud acquiſierit per injuriam; tum etiam id quod alter juſtè lucratus fuiſſet, nam hæc ſpes lucri erat pretio æſtimabilis, & ei per injuriam ſublata fuit. Ludi autem leges ſunt, quæ vel communi ludentium conſenſu conſtitutæ ſunt, vel loci conſuetudine receptæ. Quædam tamen fraudes ſeu potius aſtutiæ, quæ ex communi conſuetudine adhibentur, & noſcuntur adhiberi, non cenſentur contra ludi leges, nec injuſtæ, ut ſi quis ſciens ſe meliores chartas habere, timorem ſimulet, quo alter ad augendam ſponſionem impellatur. 4. Si victor ante ludum habuerit animum non ſolvendi, vel ſi, non poſſit alienare rem ludo expoſitam, aut quidquam amittere, vel ſi arte ludendi ſit notabiliter alteri ſuperior, ita ut moraliter certus ſit de victoria. Quia tunc error dedit cauſam contractui: alter enim non voluit ludere, niſi quia contrarium putavit. Præterea hæc ſunt contra juſtitiam ludi, exigentem, ut inter ludentes ſit æqualitas moralis in ſpe lucrandi, & in periculo perdendi: nam hic contractus eſt utrimque oneroſus, non donatio, nec ad remunerandum digniorem & peritiorem inſtitutus, ſed in eo emitur ſpes lucrandi periculo perdendi: ideoque requirit æqualitatem inter ſpem & periculum. Idque verum eſt, etiamſi exceſſus peritiæ ſit notus alteri; niſi prudenter ex circumſtantia cenſeatur donatio ſpontanea lucri ex parte minus periti. Nam ſicut non ſufficit ad juſtitiam venditionis, ſi emptor vitium rei norit, & rei cupiditate ſolvat pretium juſto majus, quia aliter eam habere nequit, nec donare exceſſum cenſetur; ita in ludo &c. niſi inæqualitas peritiæ aliunde compenſetur. Quamdiu tamen uterque ignoret exceſſum notabilem peritiæ alterius, lucrum eſt juſtum etiam in peritiore: quia uterque tunc ſe exponit periculo perdendi; & ſicut lucrandi occurrit imperitior, ita poterat occurrere peritior, & ſic contractus fuit fortunæ, & ex utraque parte æqualis. Præterea ludentes hoc animo ludunt, ut lucrum retineri poſſit, dum neutri conſtat de notabili exceſſu. 5. Juxta varios, ſi victor luſerit ex animo repetendi ſolutum: quia non habebat jus lucrandi, & decepit alterum, qui non voluit ludere niſi ſuppoſita ſpe lucrandi. Qui tamen luſit animo ſolvendi, poteſt mutare animum peracto ludo, & ſolutum repetere in judicio.

Quæſt. V. *An qui ludo vetito, ſeu alea aliquid lucratus eſt, tenetur lucrum reſtituere, vel qui perdidit ſolvere?*

Nota. Agitur hic de magna ſumma: nam qui modicum perdidit, tenetur ſolvere. Quia contractus ludi fuit juſtus, obligatque naturaliter; nec leges, quæ vigent, prohibent modicum quid ludo per ſe licito exponere, ac proinde lucrum modicum ſolutum retineri poteſt, nec conceditur jus illud repetendi.

Reſp. 1. Juxta communem ſententiam, ſecluſa lege ſpeciali loci irritante contractum ludi, magna pecuniæ ſumma jam acquiſita ludo vetito, ſeu alea, ſervata aliunde juſtitia, poteſt retineri in conſcientia, donec per ſententiam judicis exigatur reſtitutio. Quia contractus ludi jure naturæ habet vim transferendi dominii ex libero conſenſu ludentium, & jure poſitivo communi, vel ſaltem ex conſuetudine, non eſt ipſo facto irritus; nec ludentes redduntur inhabiles ad trans-

transferendum dominium, neque obligantur ad reſtitutionem niſi poſt ſententiam judicis. Ex eo autem quòd contractus ſit prohibitus, non ideo hoc ipſo eſt irritus, *quia multa fieri prohibentur, quæ ſi facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*, cap. 16. *de reg. jur.* ut patet in matrimonio poſt votum ſimplex caſtitatis contracto, in negotiatione Clericis interdicta &c.

Reſp. 2. Qui alea luſit, & notabilem pecuniæ ſummam perdidit, ſiſtendo in jure naturali, tenetur ſolvere. Quia contractus fuit validus, ac proinde ex illo victor comparavit jus ad id, quod lucratus eſt. Prætcrea qui perdidit, debuit ludendo conſentire in ſolutionem, ſi perderet: alioqui mala fide luſiſſet, ideoque lucrari non potuiſſet.

Sed controvertitur, an jure civili communi ſeu Cæſareo, luſor teneatur in conſcientia ſolvere debita ludo contracta? Alii negant, quia, l. 1. Cod. *de aleator.* conceditur victo & ejus hæredibus jus repetendi in judicio quod ſolvit. Ergo victus poteſt jure retinere id, quod ſolutum repetere ſtatim poſſet: cui enim lex dat actionem repetendi, etiam dat exceptionem, ut non ſolvat, juxta reg. jur. 71. in 6. *Qui ad agendum admittitur, eſt ad excipiendum multò magis admittendus*. Et l. 198. §. *de regul. jur.* Præterea leges Cæſareæ ſtatuunt, ut victus non cogatur ſolvere. Unde cùm retinere meam rem, & datam recipere æquivaleant, injuſtum non eſt commodiorem modum abſque inutili circulo eligere. Hinc, lib. 3. §. *de compenſat.* dicitur: *Intereſt noſtra potiùs non ſolvere, quàm ſolutum repetere.*

Alii verò contendunt, debitorem teneri ſolvere, niſi judicem requirat pro debiti ſui abſolutione. Quia 1. qui luſit, validè luſit: ergo contraxit obligationem ſtandi contractui valido, donec irritetur; & ſic victor habet jus ad ſolutionem, donec eo privetur per judicem. 2. Sicut qui validè luſit & perdidit, non poteſt ante ſententiam judicis ſolutum repetere, aut occultè recipere, ita nec poteſt ante ſententiam non ſolvere. 3. Leges non concedunt jus repetendi ſolutum niſi in judicio: ergo jus non ſolvendi acquiritur ſolùm per ſententiam judicis; & cùm dicunt, victus non cogatur ſolvere, ſubintelligitur *à judice*: unde ſignificant ſolùm, actionem victori non dari ad repetendum. Porrò certum eſt victum teneri ſolvere, ſi juravit ſe ſoluturum: quia juramentum de re licita præſtanda ſervari debet ex religione & reverentia erga Deum.

Dixi *jure communi*. Nam poteſt eſſe alia conſuetudo patriæ, vel lex ſpecialis annullans obligationem naturalem ſolvendi debita lucro contracta, prout eſt in Gallia ex edicto Ludovici XIII. quoad hoc recepto. Sed videtur in his rebus ſtandum eſſe conſuetudini receptæ, nec lege abrogatæ.

Quæſt. VI. *Quid eſt ſponſio, & quid ad ejus juſtitiam requiritur?*

Reſp. Sponſio eſt contractus, quo duo vel plures de veritate aut eventu rei alicujus contendentes, ſibi invicem aliquid ſpondent, ut id ſit ejus, qui veritatem fuerit aſſecutus.

Ut hic contractus ſit juſtus, neceſſe eſt; 1. Ut res, de qua agitur, in eodem ſenſu ab utroque accipiatur: nam alioqui nullus eſſet contractus ſponſionis, ſiquidem ſpondentes non conſentirent in idem, ſi diverſimodè rem intelligerent. 2. Ut res de qua contenditur, ſit incerta utrique contrahenti. Alioqui jam non eſſet æqualitas in ſpe & periculo, quæ ad juſtitiam ſponſionis requiritur: nam ſponſio eſt contractus oneroſus, quo emitur ſpes lucrandi periculo perdendi.

Hinc ſi quis certus de rei veritate, vel eventu, aliquid ſponſione lucratus eſt, tenetur id reſtituere, etiamſi de ſua certitudine alterum monuiſſet, qui nihilominus vellet contendere. Quia hic non vult donare, aut ſe punire, ſed ſpondere, eo quod putet rem eſſe ſemper incertam, & falli ab alio; & ideò diligenter poſtea veritatem inquirit. Cùm autem in ſponſione ematur & vendatur ſpes lucri periculo amittendi, veluti merx pretio; ſi nullum ſit periculum perdendi, nihil emitur, nec venditur; ac proinde invalidus eſt contractus, ſicut invalida eſt emptio gemmæ falſæ pro vera, etiamſi emens monitus fuiſſet falſam eſſe, ſed credere noluiſſet. *Delugo.*

CAPUT XII.

De ultimis voluntatibus.

Quæſt. I. Quid eſt *Teſtamentum?*

Reſp. Eſt legitima diſpoſitio de iis, quæ quis vult fieri poſt mortem cum inſtitutione hæredis, vel legatarii univerſalis. Quod addo, quia in Gallia ad teſtamen-

ſtamentum à judicibus declarandum eſſe irritum, quia lex conſuetudinaria permittit ſolùm inſtitutionem legatarii univerſalis, quando non inſtituitur hæres is, qui ab inteſtato foret.

Dividitur in ſolemne, in quo ſervantur omnes ſolemnitates à jure præſcriptæ; & in privilegiatum, quod valet etiamſi non omnes illæ ſolemnitates ſerventur: tale eſt teſtamentum militare. Solemne ſubdividitur in ſcriptum, ſeu clauſum, quod fit ſcripto coram teſtibus requiſitis, & in nuncupativum, ſeu apertum, quod fit viva voce coram teſtibus requiſitis, licèt poſtea poſſit ſcripto mandari.

Circa ſolemnitates à jure in teſtamentis requiſitas conſuli debent leges ac locorum conſuetudines.

Jure autem Cæſareo ad teſtamentum ſcriptum hæc requiruntur. 1. Ut hæres claris & expreſſis verbis inſtituatur, illiuſque nomen propria manu teſtatoris ſcribatur, vel ſi aliena, ipſe teſtator ſcribat, & ſubſcriptum ac involutum oſtendat teſtibus, dicatque in eo ſuam ultimam voluntatem contineri. 2. Ut adhibeantur ſeptem teſtes rogati, maſculi, puberes, idonei, hoc eſt, qui non excludantur à jure, quales ſunt hæres, filiusfamilias, furioſi, damnati ob crimen &c. 3. Ut omnes & ſinguli teſtes nomen ſuum ſubſcribant propria manu, & annulo ſeu ſigillo obſignent. 4. Demum ut id totum in uno eodemque loco & tempore, unoque contextu peragatur, l. 21. Cod. *de teſtam.*

Ad nuncupativum requiritur ſolùm, ut teſtator ſuam ultimam voluntatem tam circa hæredis inſtitutionem, quam circa legata coram ſeptem teſtibus, maſculis, liberis, puberibus, & ad id vocatis declaret diſtincta voce, ut poſſit audiri.

Quæſt. II. *An teſtamentum deſtitutum ſolemnitate requiſita à jure civili, validum eſt in conſcientia?*

Reſp. Circa hoc multiplex eſt ſententia. Prima docet, tale teſtamentum eſſe invalidum utroque foro, ita ut hæres per illud inſtitutus, & legatarius teneatur ante ſententiam judicis reſtituere hæredibus ab inteſtato. Secunda aſſerit, valere in conſcientia, ita ut hæredes ab inteſtato non poſſint licitè repetere hæreditatem vel legatum; & ſi adjudicetur ipſis à judice, teneri ad reſtitutionem, ſi ipſis conſtet de voluntate teſtatoris. Tertia inter has media docet, illud nullam parere obligationem civilem, ſed ſolùm naturalem, & quidem infimam, quæ per judicem tolli poſſit, atque ita non eſſe omnino invalidum in foro conſcientiæ; ſed valere ad hoc, ut hæreditas vel legatum poſſit retineri in conſcientia, donec à judice adjudicetur hæredibus ab inteſtato: neque etiam omnino firmum, quia poſt ſententiam judicis relicta per illud reſtitui debent hæredibus ab inteſtato: *Ita Sanchez, Layman, & alii*, qui ſic putant conciliari poſſe leges in ſpeciem contrarias. Unde leges, quæ dicunt teſtamentum deſtitutum ſolemnitate pro infecto habendum, nullum eſſe, ſcilicet, inquiunt, per ſententiam judicis, qui ob defectum ſolemnitatis efficaciam ejus elidit.

Ego aſſentior iis, qui docent, hac in rè conſulendam eſſe locorum conſuetudinem, & praxim judiciorum, atque ſervandum id quod æquus judex perſpecta penitus veritate judicaret. Nam idem in utroque foro ſervandum eſt, ubi forum externum non nititur falſa præſumptione, nec damnat in pœnam, quæ judicis ſententiam requirit. Quare ſi judex quamvis certò norit voluntatem teſtatoris, reſcindat teſtamentum ob defectum ſolemnitatis, & hæreditatem ac legata prophana adjudicet hæredi ab inteſtato; ea ipſi debentur in conſcientia ante ſententiam. Quia ſicut privati poſſunt apponere contractibus ſuis certas conditiones, quibus omiſſis nolunt valere contractum; ita principes, vel reſpubl. cui ſubditorum perſonæ ac bona ſubjiciuntur in ordine ad bonum commune, potuit propter fraudis periculum, & majorem diſpoſitionis cautionem facere, ut conſenſus contrahentium ac diſponentium ſine certa ſolemnitate eſſet de facto irritus; feciſſe autem conſtat ex verbis legis, vel conſuetudine & praxi judiciorum, quæ eſt legum interpres.

Nota. Teſtator tenetur hæredes inſtituere in portione legitima deſcendentes: & his deficientibus aſcendentes, niſi juſtam exhæredandi cauſam habeat: unde hi dicuntur hæredes neceſſarii.

Quæſt. III. *Quinam teſtari non poſſunt?*

Reſp. 1. Qui carent uſu rationis, ut infantes, & perpetuò amentes. 2. Filiusfamilias. Si tamen pubes ſit, poteſt teſtari de bonis caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus ad quaslibet cauſas, & de adventitiis ad pias cauſas. Sed cum patris conſenſu, ex cap. 4. *de ſepultur.* in 6. 3. Servus. 4. Religioſi ſolemniter profeſſi. 5. Prodigi poſt interdictam adminiſtrationem. 6. Qui commiſerunt aliquod crimen, cui jure annexa eſt talis

pœna,

pœna, & mors damnati. 7. Clerici de bonis eccleſiaſticis, c. 9. *de teſtam.* in multis tamen locis conſuetudo eſt contraria; ſed ſemper tenentur de iis in pias cauſas diſponere: nam juxta communem ſententiam tenentur jure divino naturali ea bona toto vitæ tempore ſic impendere. Quare nulla conſuetudo, nec poteſtas humana poteſt eos excuſare vel diſpenſare.

Quæſt. IV. *Quid eſt Codicillus?*

Reſp. Eſt ſcriptura continens ultimæ voluntatis diſpoſitionem circa ea, quæ quis vult fieri poſt mortem citra hæredis, ſeu legatarii univerſalis inſtitutionem. Adhibetur ad legata ac fideicommiſſa relinquenda, vel ad aliquid explicandum, aut mutandum circa teſtamentum. Ad ejus valorem ſufficiunt quinque teſtes licèt non rogati, nec requiritur, ut teſtator manu propria ſubſcribat.

Quæſt. V. *Quænam notanda ſunt circa legata?*

Reſp. Sequentia. 1. Legatum eſt ultima voluntatis diſpoſitio, qua teſtator particulare donum ab hæreditate ſelectum directis verbis alicui relinquit. Sumitur etiam pro ipſo dono ſic relicto.

2. Legata ſolvi debent ex juſtitia ſtatim poſt aditam hæreditatem, & ex hoc legatarius acquirit eorum dominium. Quare ſi executor teſtamenti negligat ea ſolvere, tenetur de damno inde ſecuto: nam peccat contra proprium officium in damnum alterius; executor enim conſtituitur ad præſtandum id omne, quod teſtator fieri voluit: qui autem peccat contra proprium officium ad alterius commodum ſpectans, peccat contra juſtitiam. Si nullus ſit conſtitutus executor, tenetur hæres: nam hæreditatem acceptando, ſe obligavit implicitè ad præſtanda onera ei annexa.

3. Legatum tranſmittitur ad hæredes legatarii.

4. Legatum ſub modo factum obligat ad modum illum obſervandum, ſi modus ſit in utilitatem tertii, vel legantis. Quia tunc teſtator præſumitur voluiſſe ad eum obligare: ſecus dicunt, ſi modus ſit in ſolam utilitatem legatarii, quia non præſumitur obligatio inducta, niſi aliunde colligatur, ſed ſolum teſtator explicuiſſe motivum legandi. Quando autem teſtator obligat ad modum implendum, aliquando obligare vult, non ita tamen, ut ſi non impleatur, legatum revocetur, & reſtitui debeat; ſed ut peccet legatarius contra juſtitiam, ſi non obſervet. Aliquando vult, ut modo non obſervato res legata reſtituatur, vel cum fructibus perceptis, vel ſine illis. Quæ omnia pendent ex intentione teſtatoris, quæ arbitrio prudentis ex ejus verbis, & aliis conjecturis, ac circumſtantiis colligenda eſt. Quando legatum relictum eſt Eccleſiæ, vel piæ cauſæ ſub modo obligante, niſi aliud teſtator expreſſerit, non cenſetur voluiſſe quod revocetur legatum, ſi modus non ſervetur, c. *Verum*, de condit. appoſ.

5. Si legatum ad certam piam cauſam factum, nequeat ei applicari, debet ab hærede dari in alteram piam cauſam impendendum judicio Epiſcopi. Nam defunctus cenſetur in tali caſu voluiſſe, ut alteri piæ cauſæ applicaretur, cùm id æque ſit gratum Deo, & utile ejus animæ. Epiſcopus verò ut interpres voluntatis defuncti, tunc habet jus legata pia ad alium pium uſum deſtinandi, ex capit. 3. & 17. *de teſtament.* Legatum verò relictum ad cauſam prophanam, ſi impleri nequit, redit ad hæredem.

6. Quamvis teſtamentum ad cauſam non piam defectu ſolemnitatis eſſet invalidum in utroque foro; tamen legata pia in eo contenta valida ſunt, & ea ſtatim ſolvere tenetur hæres ab inteſtato, ſi conſtet quoad illa de voluntate defuncti, ex cap. 11. *de teſtam.* Tum quia ipſa pia legata ſunt remedia vulgò ad teſtatoris ſalutem neceſſaria, & ſemper utilis, imo ſæpe reſtitutiones ex juſtitia debitæ, & à confeſſario præſcriptæ. Tum quia juxta leges Cæſareas legata etiam prophana relicta ſine ſolemnitate requiſita ſolvi debent, ſi conſtet de voluntate defuncti, ex inſtitut. *De fideicomm.* & *ex cap.* 4. *de teſtament.* In Gallia verò jure conſuetudinario ſecundùm communem Doctorum Gallorum ſententiam hæres tenetur in conſcientia ſolvere legata ad pias cauſas, quamvis in iis, vel in teſtamento præſcriptæ ſolemnitates omiſſæ fuerint: ſecus ſi ſint ad cauſas prophanas. Hinc quando hæredi conſtat voluntatem teſtatoris eſſe, ut aliquid in cauſam piam diſtribuatur, licet id in foro externo probari nequeat, tenetur in conſcientia ſolvere. Tunc enim probatione opus non eſt, dum de veritate conſtat.

Quæſt. VI. *Quid eſt fideicommiſſum?*

Reſp. Eſt ultimæ voluntatis diſpoſitio, qua teſtator fidei hæredis committit aliquid alteri tradendum. Duplex eſt, aliud univerſale, in quo tota hæreditas committitur

titur danda alteri. Sed jus Cæſareum concedit fideicommiſſario quartam partem hæreditatis, quæ Trebellianica dicitur à jureconſulto Trebellianico, ne inutiliter hæreditatem adierit.

Aliud particulare, in quo tantùm pars hæreditatis committitur danda alteri.

Quæſt. VII. *An valeat in foro conſcientiæ fideicommiſſum in favorem ejus, qui per leges non poteſt hæres vel legatarius inſtitui?*

Reſp. 1. Teſtator peccat mortaliter ita diſponendo, & etiam is, qui talis diſpoſitionis executionem promittit: quia violat legem juſtam, quæ id graviter prohibet. Hinc S. Hieron. epiſt. ad Nepotian. ait: *Per fideicommiſſa legibus illudimus.*

Reſp. 2. Is qui per fideicommiſſum etiam occultum, hæreditatem aut legatum accepit tradendum perſonæ, quæ per leges excluditur ab hæreditate, vel legato ſeu dono, putà filio ſpurio vel uxori defuncti, ita ut non acceperit, niſi ſub hac conditione ſibi ſignificata: non poteſt licitè tale fideicommiſſum exequi, ſed tenetur accepta reſtituere legitimis hæredibus ab inteſtato. Quia 1. alioqui ageret contra intentionem & finem legis, & ipſam legem, prohibentem, ne hæreditas vel legatum & donum talibus perſonis tradatur ſimpliciter, ideoque ſive directè, ſive indirectè. *Nam certum eſt, quòd is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem*, regul. 88. jur. in 6. *Et cùm quid una via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti*, regul. 84. jur. in 6. Jam vero *quæ contra jus fiunt, debent pro infectis haberi*, reg. 64. jur. in 6. & leges juſtæ obligant in conſcientia. 2. Tale fideicommiſſum eſt in fraudem legis, ejuſque efficaciam prorſus elideret, ſi liceret aut valeret. *At fraus & dolus alicui patrocinari non debent*: ait Conc. general. Lateranenſ. IV. cap. 46. Item perſona, quæ per legem excluditur ab hæreditate vel legato, reipſa bona acciperet à principali teſtatore per alium tamquam inſtrumentum: at lex id vetat, hoc ipſo quòd illam excludit à bonis defuncti. *Ita Covarruvias, Azor aſſerens eſſe communem ſententiam.*

Igitur tale fideicommiſſum debet cenſeri tamquam ſi factum non fuiſſet, ac proinde bona defuncti per illud accepta pertinent ad hæredes legitimos ab inteſtato. Nam qui accepit aliquid tradendum alteri: non poteſt illud ſibi retinere, quia revera non ei donatum fuit; neque poteſt tradere illis, qui per leges ſunt incapaces illud accipiendi. Hinc Covarr. & Azor, ex communi (ut ipſe ait) ſententia, docent, filium ſpurium qui accepiſſet bona patris per fideicommiſſum, vel alio modo, teneri ante omnem ſententiam ea reſtituere legitimis hæredibus ab inteſtato venientibus, vel teſtamento inſtitutis; cùm juſta lege eorum bonorum capax non ſit.

Porrò in Gallia id omnino certum eſt: nam ibi, & fortè etiam in multis aliis locis, quodvis fideicommiſſum jure ſaltem conſuetudinario vim legis habente, & obligante in conſcientia, reprobatum eſt, nullumque jus tribuit.

Finis Primæ Partis.

INDEX

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

A

ABortus vide *Fœtus*.
Abrogatio legis eſt legis abolitio. P. 82
Abſtinentia quid eſt. 287. ipſi opponitur gula. 288
Accuſator, & denuntiator inter ſe differunt. 353. Accuſator tenetur deſiſtere ab accuſatione ubi deprehendat accuſatum eſſe innocentem, vel ubi crimen incipiat eſſe dubium. 354. Accuſare, vel denuntiare quis tenetur. 353
Acedia quid eſt? 140. ejus filiæ quæ ſunt *ibid.* ejus remedia. *ibid.*
Actio omnis vel omiſſio, quæ non eſt ex dictamine conſcientiæ peccatum eſt. 37
Actus ut ſit honeſtus, & bonus quid requiritur. 53. Actus aliqui intrinſecè mali, nec unquam liciti. 55. Actus internos, & externos Eccleſia præcipere poteſt. 57. num merè internos. 58. Actus habens objectum malum, & finem malum pejor eſt, quàm ſi eſſet ſolum malus ex alterutro. 100
Actus ex genere ſuo, ſeu objecto venialis vel indifferens fit mortalis per accidens, ſeu per aliquid ei adjunctum multipliciter. 106. Actus venialis ex objecto indifferens poteſt eſſe mortalis ratione ſcandali. 106. & ſeq. Actus omnis qui eſt cauſa, finis, vel occaſio omiſſionis malæ contrahit malitiam omiſſionis. 108
Actus voluntatis diviſio in poſitivum, & adverſativum. 117
Actus externus per ſe non auget bonitatem vel malitiam formalem ſeu imputabilem volitionis efficacis. 117. Auget tamen ſæpiſſime per accidens ſeu occaſionaliter bonitatem, vel malitiam actus interni à quo imperatur. 118
Adjuratio quid eſt. 234. differt à juramento. *ibid.*
Adoratio alia late, alia ſtricte ſumpta. 209. late ſumpta alia eſt latria, alia dulia, alia hyperdulia. *ibid.* item aliæ abſoluta, alia relativa. *ibid.*
Advena quis dicitur. 73
Advertentia virtualis, & interpretativa. 103. & ſeq. ejus proprietates explicatio, ac diviſio. *ibid.* & ſeqq.
Adulator quis dicitur, & ad quid tenetur. 399
Adulterium ejuſque diviſio. 128
Adultera quomodo tenetur compenſare damnum. *ibid.* & ſeqq.
Adulteri ad quid tenentur. 429. & ſeq. quid in dubio cujus ſit prolis. *ibid.*
Adulterum in adulterio deprehenſum non licet occidere. 413
Adulti qui à Chriſtiana fide abſceſſerunt, ac ad eamdem inde revertentes non tenentur Apoſtaſiam coram infidelibus publicè cum periculo vitæ retractare. 173
Advocatus ex juſtitia ad quid tenetur. 260. ei non licet tueri cauſam injuſtam vel nihil fere habentem probabilitatis. *ibid.* quibus in caſibus peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. 261. tenetur ſub mortali in extrema, vel gravi neceſſitate pauperum gratis eis patrocinari. *ibid.* cætera vide v. *Judex*.
Aggreſſorem actualem injuſtum in vitæ ſuæ defenſionem omnibus licet occidere cum moderamine inculpatæ tutelæ. 416. quæ requiruntur ut hoc ſit licitum. *ibid.*
Amare Deum ſupra omnia intenſivè non tenemur. 182
Ambitio quid eſt. 122. ſæpe eſt culpa mortalis. *ibid.*
Amor proprie dictus quinam eſt. 179. ejus diviſio. *ibid.* extat ſpeciale præceptum amoris Dei ab aliis omnibus diſtinctum. 180. prout affirmativum ad quid obliget. *ibid.* ad quid prout negativum. 282. Amor qui primo, & maxime præcipitur debet eſſe internus, appretiative ſummus, efficax, & univerſalis, purus in ſuo motivo. 180. & ſeq. Vide in v. *Charitas in Deum*.
Amplexus, tactus, & oſcula etiam in partibus honeſtis poſſunt eſſe culpa mortalis. 135. Vide *Aſpectus*, *Oſcula*, *Tactus*, &c.
Ancillæ ad quid tenentur erga Dominas. 347
Animalia ex natura ſua manſueta, & domeſtica quantumvis aberrent, & fugiant ſemper remanent prioris Domini nec fiunt occupantis. 367. Animalium dominium quomodo acquiritur. *ibid.* quid de feris, & Sylveſtribus animalibus. 368
Apoſtaſia à fide quid eſt. 172. quotuplex. *ibid.*

Apoſtatæ in Articulo mortis conſtituti rogantes Secreto Confeſſarium ut ſecreto ipſos abſolvat, quomodo ſe gerere debet Confeſſarius. 173. quid de Catholicis in puerili ætate à Turcis captis ac inter Turcas viventibus ac inde inter Catholicos redeuntibus. 172. & ſeqq. Vide v. *Adulti*.

Apparitor non ſervans jusjurandum peccat. 362. aliæ ejus obligationes. *ibid.*

Arcanum etiam à privato creditum non licet ſine ejus conſenſu alteri aperire etiam ex præcepto Superioris niſi alia via ſit cognitum. 462

Arcanum ſecretum, Conſilium, & his ſimilia explorantes quando peccant graviter, & ad reſtitutionem tenentur. *ibid.* cætera vide v. *Secretum*.

Archiepiſcopus non habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in legibus Epiſcoporum ſuæ Provinciæ. 78

Aſpectus partium pudendarum alterius, vel ejuſdem Sexus quando eſt mortale. 135

Aſſecuratio quid eſt. 522. quæ ad ejus juſtitiam requiruntur. *ibid.* & ſeq.

Aſtrologia quid, & quotuplex. 247

Attentio alia interna, alia externa. 414. Ad ſatisfaciendum præcepto quæ attentio requiritur. 414. attentio virtualis ſufficit. 415

Avaritia quid eſt. 123. quando eſt culpa mortalis. *ibid.* Avaritiæ remedia. *ibid.* Avaritiæ filiæ quæ ſunt. *ibid.*

Auctarium ut juſte exigi poſſit ob lucrum ceſſans, quæ conditiones requiruntur. 492. Vide v. *Mutuum*, *Uſura*, *Lucrum*.

AXIOMATA.

Acceſſorium ſequitur naturam principalis non valet in omnibus. 70. ejus limitationes. *ibid.*

Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum quando eſt verum. 67

In dubio tutior pars eſt eligenda *In dubio melior eſt conditio poſſidentis*, quando hæc valent. 47

B.

Bartholomæus Medina Auctor probabiliſmi. 45

Bellarmini judicium de opinione probabili. 47

Bellum etiam offenſivum poteſt eſſe licitum. 202. quæ requiruntur ut bellum ſit licitum. 203. Ante bellum, & in bello ipſo quæ licent. *ibid.*

Beneficium Eccleſiaſticum quid eſt. 274. quotuplex eſt. *ibid.* quot modis acquiritur. 475

Beneficii ut capax aliquis ſit quas dotes debet habere. 279

Beneficia curata ex SS. D. N. BENEDICTI XIV. conſtit. conferri nequeunt Presbyteris, aut Clericis Congregationis Miſſionis, nec beneficia Sæcularia Eccleſiaſtica Canonicis Regularibus Lateranenſibus, aut SS. Salvatoris abſque Indulto Apoſtolico. 280

Beneficia plura etiam ſimplicia non licet habere ubi unum ad ſuſtentationem ſufficiat. 280.

Beneficium quodvis etiam ſimplex mortale eſt conferre indigno eumque præſentare, eligere &c. dum haberi poteſt dignus. 281. Beneficium ſimplex dare minus digno cùm id charitas, vel quid ſimile poſtulat nulla eſt culpa. 282. & ſeq.

ad Beneficium annexam habens curam animarum vel quid ſimile magni momenti, eligere, poſtulare, proponere, aut præſentare dignum omiſſo digniore mortale eſt. 282

Beneficia quatuor modis amittuntur. 283

Beneficiatorum obligationes. 307. & ſeq.

Beneficiarius ſi privetur omnibus beneficii fructibus reſpondentibus iis diebus quibus non recitavit ſi obierit alia Miniſteria officio annexa ad quid tenetur. 309

Beneficium poſſidens, & nullos ex illo fructus percipiens multis in Caſibus tenetur Horas recitare, in multis non tenetur. *ibid.*

Beneficiati Choro addicti ad quid tenentur. 310. quando excuſantur à præſentia Chori, & à reſidentia. *ibid.* in Choro tenentur Canere. *ibid.* quid circa Beneficiatos Choro addictos ſtatuit BENEDICTUS XIV. 311.

Beneficiati tenentur juxta communem opinionem partem fructuum beneficii ſuperfluum honeſtæ ſuſtentationi impendere in pauperes, vel alios pios uſus. 311. & ſeq.

BENEDICTUS XIV. Conſtitutionem ſancivit qua præſcribit methodum in examine, & proſcriptione Librorum ſervandam. 162. & ſeqq. Ad eliminandum Blaſphemiæ ſcelus per breve quid ſtatuit. 252. Damnavit reſignationes Beneficiorum cum reſervatione penſionis, & pacto caſſandi per anticipatas, vel anticipandas ſolutiones. 278. Regulas pro reſtauranda, ac ſartatecta ſervanda jejunii diſciplina conſtituit, & methodum in diſpenſationibus ſervandam præſcripſit. 293. idem Eccleſiæ Orientalis diſciplinam quoad jejunium ſtatuit. 297. Multa etiam ſtatuit circa Clericos negotiatores.

res per ſe vel alieno nomine. 305. item de Comis ſuppoſititiis. 306. item quoad Clericos beneficiatos Choro addictos. 311. Et circa uſuræ prohibitionem per Encyclicam Epiſtolam ad omnes Italiæ Epiſcopos. 485
Blaſphemia quid eſt. 250. triplex eſt, & ſpecie diverſa. *ibid.* ad Blaſphemiam revocantur alia ſigna contra Deum licet verba non adſint. 251
Balſphemia eſt maledicere Creaturis irrationabilibus quatenus ſunt Creaturæ Dei. 251. Omnis blaſphemia per ſe mortale peccatum eſt, nec admittit levitatem materiæ. *ibid.* nec ad mortalem blaſphemiam requiritur intentio expreſſa ac formalis Deum inhonorandi. *ibid.* Blaſphemia hæreticalis, & imprecativa debet declarari, ut plura peccata ſpecie diverſa. *ibid.* Conſuetus proferre blaſphemias, vel ſibi vel aliis Dæmonem, vel grave malum imprecare, tenetur ſub mortali efficaciter proponere, & ſerio conari eam evellere. 252. ab blaſphemiæ ſcelus eliminandum quid per Breve præſcripſit BENEDICTUS XIV. 252. & ſeqq.
Bona triplicis ſunt generis. 292
Bona quæ debemus Deo. 179. alia intrinſeca, alia extrinſeca. *ibid.* Bona ſpiritualia alia naturalia, alia ſupernaturalia. 411
Bona filii familias. Vide *Filius familias*.
Bona vacantia, derelicta quæ dicuntur, cui, & quando reſtituenda ſunt. 391
Bona, ac debita incerta quæ dicuntur, quæ bona aliena inventa, quando & cum reſtituenda. *ibid.*
Bruta animalia licite occidi in uſus hominum de fide eſt. 413

C

Calumnia quid eſt. 433. ex genere ſuo eſt mortale peccatum. *ibid.*
Calumnia proximo illata, cujus falſitas noſcitur, tenemur ejus falſitatem aperire, ac probare quantum fieri poteſt. 437. cætera vide v. *Detractio*.
Cambium quid eſt. 520. differt à permutatione, & mutuo, *ibid.* aliud eſt reale, aliud ficcum. *ibid.* reale dividitur in manuale, & locale. 521. in Cambio reali licitum eſt lucrum. *ibid.* & ſeqq. quid in Cambio locali. *ibid.*
Cambium ad terminum ſolutionis ſeu ad nundinas quid eſt. 521. Secluſo titulo excuſante ab uſura eſt uſurarium. *ibid.*
Caſtitas quid eſt. 287. eſt triplex. *ibid.*
Catholicus à quovis interrogatus de ſua religione, graviter peccat contra fidem negando ſe eſſe Chriſtianum, vel Catholicum. 147
Catholico tranſeunti per loca Hæreticorum num, & quando liceat comedere Carnes die vetito. 69
Cauſa finalis qualis dicitur, qualis impulſiva. 81
Cauſæ excuſantes ab obligatione omittendi opus ſervile, vel forenſe, aut contractum. 320. & ſeqq.
Cælestinus III. *in cap. laudabilem. de frigidis.* quid declarat. 44. & ſeqq.
Cœnam hæreticam nunquam ſumere licet, nec cum hæreticis in propriis ipſorum Cæremoniis, aut precibus communicare. 148. nec eorum Concionibus, vel Conventibus intereſſe ubi adſit defectio à fide, vel ſimulatio defectionis. *ibid.*
Cenſus quid, & quotuplex eſt. 518. Cenſus conſignativus perſonalis, & mixtus quomodo, & quando eſt licitus. *ibid.* & ſeq. Cenſus utrinque redimibilis non eſt licitus. 517
Cenſus, Chirographa, Credita minoris emere, quam contineant quando licet. 507. Vide *Cambium*, *Contractus*.
Certitudo importat duo prudentiam, & firmitatem adhæſionis. 35
Ceſſio bonorum facta Crediteribus liberat à reſtitutione. 407
Charitas quid eſt, ejus diviſio, ac objectum. 179. & 185. differt ab amore Spei ſeu Concupiſcentiæ. 179. eſt virtus omnium excellentiſſima. *ibid.*
Charitatis actus proprii, & eliciti. *ibid.* ex Charitatis præcepto tenemur omnes actiones noſtras ad Deum referre. 183. & ſeq. Actus Charitatis formula. 184
Charitatis omnia peccata generaliter adverſantur. 109. aliqua tamen ſpecialiter. *ibid*
Objectum formale Charitatis erga Proximum. 185
Charitatis præceptum erga Proximum obligat etiam erga inimicos, ac ſi non eſſent tales. 186. ex Charitate ad quid erga inimicos obligamur. *ibid.* & ſeqq.
In Charitate ordo ſervandus eſt. 188. alter in perſonis, alter in bonis. 189. Ordo dilectionis in ſe ipſum, & in proximum. *ibid.* & ſeq. cætera vide v. *Amor*, *Dilectio*, *Inimicus*, *Proximus*, *Charitas in Deum &c.*
Chirurgus in extrema, vel gravi neceſſitate pauperem tenetur curare gratis ſub mortali. 361. Chirurgi obligationes. 363. Chirurgiæ exercitium Clericis prohibitum. 306
Choreæ, Saltationes, & Theatrici Ludi in diebus feſtis quando ſint mortale. 218

Circumſpectio quid eſt. 290
Clamor quid eſt. 138
Clementia quid eſt. 268. ei opponitur crudelitas. ibid.
Cleri Gallicani judicium de opinione probabili. 47
Clerici qui dicuntur. 304
Clerici in Conſcientia obligantur legibus, quæ Sac. Canonibus, vel officio Clericali non repugnant. 73. Sunt Cives, & partes, ſeu membra Communitatis Politicæ. ibid.
Clericis quæ ſunt ſpecialiter prohibita. 304 quæ ſpecialiter præcepta. 306
Clericis eſt prohibita cohabitatio cum feminis ubi ſuſpicio eſſe poteſt. 305. item ipſis prohibitus eſt Comæ ſuppoſititiæ uſus. 306
Clerici qui penſionem Clericalem accipiunt tenentur ſuperflua in pia opera impendere. 315. quid de bonis quæ ex miniſterio ſpirituali recipiunt. 316
Clericus habens bona patrimonialia, & Eccleſiaſtica, quid de bonis Eccleſiaſticis facere debet. ibid.
Codicillus quid eſt. 529. ad ejus valorem quinque teſtes ſufficiunt. ibid.
Cogitatio de venereis rebus cum plena advertentia ſi adſit venerea delectatio, quæ non reprimatur, mortale eſt. 132
Collatio libera quid eſt. 275
Commendatarii perpetui tenentur ad horas Canonicas. 308
Commodatum quid eſt. 499. Vide *Mutuum*, res aliena commodata quando debet propriæ præferri ſi utraque nequit conſervari. 500
Commodantis, & Commodatarii obligationes. 499
Communicatio cum Schiſmaticis, & Hæreticis in quibus caſibus, quibus, quando, & quomodo ſit prohibita. 174. varia hac ſuper re decreta edita à Sac. Congregatione Inquiſit. 175
Communitas perfecta quæ eſt, 51. quæ imperfecta. ibid.
Compenſatio occulta quid eſt. 453. cauſa minoris ſtipendii quibuſdam uti non licet. ibid. certis concurrentibus conditionibus licita eſt. ibid. quæ, & quot ſunt hæ conditiones. ibid.
Mera Complacentia de actu ſeu objecto mortali contra juſtitiam, eſt mortale contra juſtitiam. 118. mortale tamen non eſt gaudere præciſe de objecto ex ſe non malo, ſed ſola lege poſitiva vetito, quatenus non eſt de ſe malum. 120
Concionatores quam ſcientiam habere debent, ac aliis explicare. 143
Concionatores in Regno Synarum de Chriſto Crucifixo. 145
Conditio pro varietate objecti, ac circumſtantiarum tollit malitiam mortalem. 118. aliquando tamen non tollit. ibid.
Conductio quid eſt. 513. Vid. *Locatio*.
Conductor ad quid tenetur. 514
Confeſſarius cum Scrupuloſis quomodo ſe gerere debet. 40. quomodo erga Apoſtatas in Articulo mortis conſtitutos, cum ab illis ſecreto accerſitur, ut ſecreto eos abſolvat. 173
Confeſſarii, ac Concionatores quam ſcientiam habere tenentur, aliiſque explicare. 143
Confirmatio in beneficiis quid eſt. 277
Congruæ ſuſtentationis nomine quid venit. 293
Conjuges ad quid obligantur. 334. quibus in caſibus ipſis debitum petere non licet. 336. quibus in caſibus petenti non reddere. 337. Conjuges num aliquando tenentur petere debitum. 338. licet exigere uſum Conjugii præciſe ad vitandam in ſe incontinentiam. ibid. non tenentur abſtinere ab uſu Conjugii dum mulier hactenus mortuos edidit filios. 339. Conjuges pluries peccare poſſunt conjugii uſu. ibid. tactibus, & aſpectibus obſcœnis inter ſe peccare poſſunt. 340
Conjux ſi in abſentia compartis ſecluſo periculo pollutionis captet delectationem veneream vel ſe libidinoſe tangat, peccat mortaliter. ibid. Vide *Tactus*, *Aſpectus &c.*
Conſcientia quid eſt. 36. differt à Syntereſi. ibid. Conſcientiæ diviſio. ibid. Conſcientia vera, ſeu recta quæ dicitur. ibid. quæ erronea, ſeu falſa. ibid. Erronea alia eſt vincibiliter, alia invincibiliter. ibid. Conſcientiam rectam & veram ſequi tenemur. ibid. Conſcientia recta, & vera num eſt regula proxima actuum humanorum. ibid. Contra Conſcientiam erroneam agere quale peccatum eſt. ibid. & ſeqq. qui agit contra conſcientiam erroneam perinde peccat, ac qui contra rectam, non tamen incurrit eaſdem humanas pœnas atque cenſuras. 37. Secundum conſcientiam erroneam quando licet agere. ibid. quando non. 38
Conſcientia perplexa, quæ dicitur, quæ dubia, quæ certa. ibid. quæ laxa. 40
Conſcientia recta eſt actus prudentiæ. 35. dubia non eſt proprie conſcientia. 39
Conſcientia in dubiis quomodo formanda. ibid.
Conſcientiam minus probabilem, & minus tutam quomodo ſequi licet. 42
Conſenſus plenus, & perfectus ad peccatum qualis dicitur. 162. conſenſus ſufficiens ad mor-

mortale qualis eſt . *ibid.* Conſentiens qui dicitur, & quando obligatur ad reſtitutionem. 319. Conſenſus ad valorem contractus requiſitus. 470
Conſtitutio BENEDICTI XIV. de methodo ſervanda in examine, & proſcriptione librorum. 162
Conſtitutio *Omnium ſollicitudinum* interdicit Chriſtifidelibus in Regno Madurnenſi, aliiſque finitimis Regionibus legere, vel retinere libros Gentilium. 171
Conſtitutiones ad diſciplinam, & proprios ritus Eccleſiæ Latinæ non obligant Orientales. 92. Obligant tamen communes, & latæ pro tollendis abuſibus. *ibid.*
Conſuetudo eſt optima legum interpres. 86
Conſuetudo quando poteſt abrogare legem jam obligantem. 66
Conſuetudo alia eſt facti, alia juris. 86. quæ conſuetudo habet vim legis. *ibid.* quas conditiones habere debet ut obliget. *ibid.* quando dicenda inducta animo obligandi ſe, & revera obligare. *ibid.* nulla conſuetudo poteſt abrogare legem naturalem. *ibid.* ubi vero ſit rationabilis, & legitime præſcripta, habet vim abrogandi legem humanam. *ibid.* ut ſit rationabilis quæ requiruntur. 88. & ſeqq. quæ ut ſit legitime præſcripta. *ibid.* Conſuetudo contra legem præſcribit licet ignoretur à Principe. *ibid.*
Conſuetudo immemorabilis poteſt abrogari per legem contrariam ſubſequentem. 89. Conſuetudo particularis unius Provinciæ non abrogatur per legem generalem totius Eccleſiæ vel Regni. *ibid.*
Conſuetudine peccandi mortaliter implicatus tenetur ſub mortali illam efficaciter retractare & emendare. 116
Conſulens quis dicitur, & quando tenetur ad reſtitutionem. 395
Contentio quid eſt. 201. ex ſuo genere eſt culpa gravis. *ibid.* quando eſt venialis. *ibid.*
Contractus quid, & quotuplex. 464. ad ejus valorem quæ requiruntur, *ibid.* ejus materia. 465. effectus contractus eſt obligatio. *ibid.* Contractus ſolemnitates. 466
Contractus ſolubilis poteſt ex mutuo contrahentium conſenſu diſſolvi. 465. Qui habuit animum contrahendi, ſed cum voluntate expreſſa non ſe obligandi, ſi voluntas contrahendi prævaleat voluntati non ſe obligandi, ſitque magis efficax & abſoluta, tunc vere obligatur. 466. Contractus defectu ſolemnitatis jure poſitivo invalidus non obligat in conſcientia & nullus eſt in utroque foro. *ibid.* Proinde ex hujuſmodi Contractibus nullum jus competit Poſſeſſoribus. *ibid.*
Contractus vi, metu injuſto vel dolo extortus, vel injuriam continens ex parte illius cui juratur non firmatur juramento, ita ut reſcindi non poſſit. 467. Contractus jure naturali invalidi non firmantur juramento. *ibid.* Contractus ſolo jure poſitivo irritus non firmatur juramento ſi irritatio facta ſit immediatè, & principaliter propter bonum commune. *ibid.* Si vero propter utilitatem privatam contrahentium contractus juxta multos juramento firmatur, modo abſit injuſtitia ex parte illius, cui juratur. *ibid.* Si vero legiſlator ita irritet Contractum, ut nullam vim habere vellet in conſcientia quantumvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento. *ibid.*
Contractus ad diem, ſub modo, ad cauſam, & ad demonſtrationem quando, & quomodo obligant. 467. Contractus alternativus, ſeu ſub disjunctione ad quid obligat. *ibid.* Contractus ſeu diſpoſitio ſub conditione de præſenti vel præterito valet, & obligat ſtatim ſi conditio extat, vel extitit. *ibid.* Si conditio honeſta, & poſſibilis ſit de futuro contingenti libero, contractus non obligat ad præſtandam rem promiſſam ante impletam conditionem. *ibid.* Conditio impoſſibilis invalidat contractum, & diſpoſitionem, exceptis matrimonio, & diſpoſitionibus ultimæ voluntatis. 469. In ultimis voluntatibus pro non adjecta habetur etiam hæc conditio *Si non nupſerit. ibid.* Ad valorem contractus qualis conſenſus requiritur. 470
Contractus motivus duplex intrinſecum, & ſubſtantiale, & extrinſecum. *ibid.*
Contractus ſtricte ſumptus ex metu gravi injuſte ad extorquendum conſenſum incuſſo factus, validus eſt, 472. & ſeqq. Qui contrahere poſſunt. 474. qui non poſſunt. *ib.* & ſeq.
Contractus ſocietatis quid eſt. 518. eſt licitus. *ibid.* quæ ad ejus juſtitiam requiruntur. *ibid.* & ſeqq.
Contractus Societatis triplex quid eſt. 518. videtur jure naturali illicitus. *ibid.*
Contumelia quid eſt. 433. eſt ex genere ſuo mortale. *ibid.* Contumelia per ſe levis poteſt eſſe gravis reſpectu perſonæ cui infertur. 435. Vide *Detractio.*
Contumeliam illatam quomodo repellere licet. 442
Cooperantes ad damnum tenentur ad reſtitutionem. 393. & ſeq. Novem modis cooperari poteſt ad damnum alterius. *ibid.* Num omnes cooperantes ad damnum tenentur ſinguli in ſolidum. *ib.* quo ordine tenentur ad reſtitu-

ſtitutionem, & quis primo loco. 395. quis ordine ſucceſſivo. *ibid.* & ſeqq. quid ubi cauſæ plures ſunt æquè principales. 396
Cooperantes negative ad damnum qui dicuntur, & ad quid tenentur. 400
Correctio fraterna quid. 196. differt à correctione judiciali, & à paterna. *ibid.* Correctionis fraternæ extat præceptum obligans ſub mortali. *ibid.* & quidem omnes, & ſingulos, æquales, Superiores, inferiores, Laicos, & Peccatores. *ibid.* & ſeq. magis tamen Parentes, & Superiores. 197. ut hoc præceptum obliget quæ requiruntur. *ibid.* & ſeq. Correctio num aliquando omittenda. *ibid.* qui ordo in ea ſervandus. 108
Correctio legum, ſi poteſt, eſt vitanda. 76
Corruptor Virginis ad quid tenetur. 425. & ſeqq. quid de Muliere non Virgine. 428
Crimen tripliciter dicitur publicum, ſeu notorium. 438
Crimen alicubi notum per Sententiam Judicis publicè denuntiatam, in qua nominetur reus, non eſt contra juſtitiam revelare in quovis loco 439. Eſt tamen mortale contra Charitatem Crimen alterius alicubi publicum etiam per Sententiam Judicis publicam detegere ſine juſta cauſa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, ſi Author Criminis erat ibi bonæ famæ. *ibid.* Crimen quantumvis publicum, ſi non ſit verum, eſt mortale contra juſtitiam illud neſcienti aperire. *ibid.* Eſt mortale contra juſtitiam Crimen verum ſed ſolum notum per confeſſionem rei in judicio, vel teſtium teſtimonium, divulgare ubi nondum de eo publice infamatus eſt. *ibid.* Crimen verum in uno loco publicum ſola publicitate facti, vel famæ juxta multos eſt mortale contra juſtitiam divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *ibid.* quid ſi crimen verum factum ſit injuſtè publicum; 440. mortale eſt contra Charitatem Crimina olim infamis, & qui deinde honeſtè vivendo famam recuperavit, neſcientibus narrare, vel in memoriam revocare. *ibid.* Item mortale eſt contra juſtitiam crimen alterius quod facto, vel fama duntaxat publicum fuit, ſed jam ſola oblivione deletum narrare neſcientibus, vel reducere in memoriam. *ibid.* num quando is qui uno, aut altero crimine eſt infamis, licet de aliis infamare. *ibid.*
Crimen occultum alterius quando licet revelare. 441. Criminis occulti alterius manifeſtatio non eſt detractio. *ibid.*
Crimen falſum alteri imponens, vel verum ſed occultum injuſtè detegens tenetur omnia alia damna ſive in corpore, ſive in aliis bonis inde ſecuta reſarcire. 443. Qui falſo, ſed bona fide putat crimen eſſe verum & publicum ad quid tenetur, ſi illud narravit. 444. quid ſi narrantes de uno infamante, Auditores de alio intelligant. *ibid.*
Culpa alia Theologica, alia juridica, ſeu civilis. 379. ex qua culpa juridica in contractu oritur obligatio reſtituendi. 381
Cultus ſuperſtitioſus, cultus ſuperfluus. 251. & ſeq. Vide *Adoratio.*
Curator quis dicitur. 346. ejus obligationes. *ibid.* & ſeqq.
Curioſitas quid eſt. 289. opponitur ſtudioſitati. *ibid.* eſt mortalis pluribus de cauſis. *ibid.* Curioſitas qua non læditur graviter Charitas, nec juſtitia, eſt per ſe ſolum venialis ſecluſo periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi. *ibid.*
Cuſtodes Agrorum, vinearum &c. ad quid tenentur. 401

D

DAmnificator ad quid tenetur. 382. Damnificator injuſtus ante Judicis Sententiam tenetur aliquid inſuper ſolvere pro culpa in pœnam. 383
Damnum emergens quid. 491. ut juſte aliquid ultra ſortem exigi poſſit ob damnum emergens quinque requiruntur. 492
Debitor quo ordine ſolvere debet. 403. quando excuſatur à reſtitutione. 406. Debitor qui fuit ex culpa in mora ſolvendi tempore debito tenetur compenſare. 400. verum juxta multos non tenetur ex contractu juſto, niſi fuerit culpabiliter in mora. *ibid.*
Debitum aliud ſimplicis honeſtatis, aliud ex jure ſeu rigoroſum. 364
Decimæ ſolvi debent ex juſtitia, & Religione. 460
Decreta Congregationis generalis de Propaganda fide à Præfecto ejuſdem firmata, & à Secretario ſubſcripta habent vim, & valorem Conſtitutionis Apoſtolicæ. 93
Decreta quibus Romæ prohibentur libri obligant omnes omnino fideles. 172
Delectatio appetitus ſenſitivi de objecto graviter malo etiam ſub conditione, ſub qua licitum, eſt mortalis. 119
Delectatio moroſa, ſeu deliberata admiſſa de quolibet objecto, vel opere moraliter malo, eſt mortale etiam ſecluſo omni deſiderio, propoſito, conatu, & periculo illud efficiendi. *ibid.*
Delectatio deliberata de ſolo modo artificioſo patrandi malum, quod ex ſe malum non eſt, vel de aliqua circumſtantia inſolita, ſed non

non mala per ſe loquendo non eſt mortalis. 120. poteſt tamen eſſe venialis. *ibid.*
Delectatio de ſola cogitatione, ſeu cognitione rei graviter illicitæ non eſt mortalis, modo abſit periculum conſenſus in objectum. 120. licet proinde gaudere de ſcientia rei obſcœnæ ob finem bonum. *ib.* ſicuti & de effectu bono ſequuto ex peccato. *ib.*
Delectatio moroſa, ejuſque diviſio. 133. Quæcumque venerea deliberata delectatio extra Conjugium quæſita aut admiſſa, mortale eſt. *ib.* eamque neque approbans, neque reprimens poſt ſufficientem advertentiam, & ſi negative ſe habet ad delectationem veneream reus eſt gravis culpæ. *ibid.* & ſeq. Unde aſpectus, oſcula, tactus impudici in non conjugatis ſunt culpa gravis. 134
Delectatio venerea, & quivis luxuriæ actus in Sponſis, & viduis ſunt mortales. 138
Delictum in una Religione publicum etiam per Sententiam Judicis Regularis injuſte extra illam revelatur. 439
Denuntiator differt ab Accuſatore. 353
Denuntiare. Vide *Accuſare*.
Depoſitum quid. 498
Depoſitarii obligationes. 498
Deſiderium quodlibet rei, vel actionis malæ etiam inefficax illicitum eſt, & habet malitiam vel mortalem, vel venialem pro diverſitate rei, vel actionis. 117
Deſiderium conditionatum rei vetitæ per ſe loquendo non eſt mortale, ſi conditio appoſita aufert totam, vel ſaltem gravem operis malitiam. 118. Secus ſi inducat periculum probabile conſenſus abſoluti. *ib.*
Deſperatio quid eſt. 178
Detractio quid eſt. 433. ex genere ſuo mortale eſt. *ib.* octo modis fieri poteſt. *ib.*
Detractio omnis etſi fiat ex quadam levitate vel loquacitate, & ſine intentione lædendi proximum, ex ſuo genere mortalis culpa eſt contra juſtitiam. 434
Detractio quæ fit per libellum famoſum pejor eſt, cæteris paribus, quam quæ voce fit. *ibid.*
Detractio, & contumelia quando ſunt culpa gravis, quando levis. 435
Detractio, & Contumelia differunt ſpecie. 436
Hortari, vel incitare alterum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractionem, vel occaſionem detrahendi præbere mortale eſt contra charitatem, & juſtitiam. 437
Auditor qui lætatur detractione gravi, licet non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, neque exterius ſibi placere ſignificet, peccat mortaliter contra charitatem, & juſtitiam. *ib.* Item Auditor detractionis gravis licet ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat ex curioſitate, peccat mortaliter contra charitatem non impediendo dum impedire poteſt. *ib.* Et ſi ei reſiſtere nequit, tenetur ſi commode poteſt diſcedere, vel ſermonem alio vertere, vel faciem triſtiorem oſtendere. *ibid.*
Superior Subditum detrahentem famæ alterius etiam non Subditi non impediens, nec coercens peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem famæ in defectum ſubditi. 437. Item Prælatus tenetur impedire detractionem. 438. Non eſt detractio criminis occulti alterius manifeſtatio. 441. Detrahere Defuncto in re gravi mortale eſt. 442.
Detractoris hæredes non tenentur ad reſtitutionem famæ à Defuncto violatæ. 444
Deo debemus bona intrinſeca, & extrinſeca. 179
Deus Creaturæ quid præcipere, quid prohibere poteſt. 53. & ſeqq.
Deus in nullo legis naturalis præcepto directe, & proprie diſpenſare nequit. 53. poteſt tamen in quibuſdam legis naturalis præceptis improprie diſpenſare. 55
Diſcipuli ad quid obligantur. 348. In quibus peccant. *ibid.*
Diſcordia quid. 201. Opponitur concordiæ, & eſt gravis culpa. *ibid.*
Diſpenſatio quid eſt. 77. differt ab interpretatione, & à privilegio. *ib.* item à licentia, ſeu permiſſione. *ibid.*
Diſpenſatio ſine juſta cauſa ſcienter data valida eſt, ſed illicita. 79. Data ab inferiore, & delegato, eſt invalida. *ibid.*
Diſpenſatione valida ſine juſta cauſa obtenta uti non licet. 79. & ſeqq. Sed qui ea utitur cenſuras, & pœnas minime incurrit. 80
Diſpenſatio obreptitia, & ſubreptitia nulla eſt. 80. quæ dicitur ſubreptitia, quæ obreptitia. *ibid.*
Diſpenſatio quando eſt invalida. 80
Diſpenſatio ex defectu Cauſæ finalis nulla eſt. 81
Diſpenſatio voti quid eſt. 232
Diſpenſandi poteſtas alia ordinaria, alia delegata. 80
Poteſtatem diſpenſandi in legibus divinis etiam mere poſitivis nemo habet. 77. Secus in lege humana. 78
Diſpenſans in propria lege ſine juſta cauſa peccat. 78 & ſeqq.
Diſpenſandi juſta cauſa eſt triplex. 79. Inter diſpenſatum cum juſta, & diſpenſatum ſine juſta cauſa diſcrimen intercedit. 80

Diſpli-

Diſplicentia deliberata de opere bono eſt peccatum. 120
Diſputatio de fide alia pulica, alia privata. 154. quibus privata, quibus publica licet. *ibid.*
Diſputationibus publicis cum Hæreticis Miſſionarii ſe abſtinere debent. 154
Diſputare de fide quid importat. *ibid.*
Diſtinctio ſpecifica peccatorum unde petatur. 95
Divinatio quid, & quotuplex. 146. & ſeq. Eſt de ſe ſemper mortale peccatum, à quo ſola ignorantia invincibilis excuſat. 149.
Divinatores non ſunt abſolvendi niſi omne pactum cum Dæmone, & commercium abjurent, ac diſſolvant, aliaque dæmoniacæ artis deſtruant. 150
Divites tempore caritatis annonæ pauperibus non ſubvenientes quando peccant. 194
Doctores circa opinionem probabilem quid docuerint. 45
Dolus contractus. Vide. *Error*, *Donatio*.
Domicilium quando acquiritur. 74. & ſeqq.
Domini ad quid tenentur. 246. & ſeqq.
Dominium quid eſt. 366. ejus diviſiones. *ibid.* & ſeqq.
Dominium ut acquiratur, quid requiritur. 367.
Dominio hominis quæ ſubjiciuntur. 366 Homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. *ibid.*
Dominium vitæ ſuæ homo non habet. 366 nec Reſpublica, ſeu Princeps Dominium habet ſuorum Subditorum. 367
Dominium in Servos, ſeu mancipia quatuor modis acquiritur. 366
Dominium Animalium quomodo acquiritur. 367. & ſeqq.
Dominii acquirendi ſpeciales modi. 369
Dominii qui ſunt capaces. 370
Donatio quid, & quotuplex eſt. 479. Ut valeat quid requiritur. 479. a quo valide fieri poteſt; & à quo non. *ibid.* & ſeqq. Quæ Donationes ſunt jure civili invalidæ. 480
Donatio excedens quinquaginta libras in Gallia non valet ex Edicto Henrici II. niſi Auctoritate publica inſinuata ſit. 480
Donationis nomine venit remiſſio debiti liquidi. 480
Donatio omnium bonorum tam futurorum quam præſentium inter vivos invalida eſt. 480. ſecus mortis cauſa. *ibid.*
Donationes Conjugum inter ſe jure communi non ſunt validæ ſaltem irrevocabiliter, adeoque ad arbitrium donantis revocari poſſunt exceptis quibuſdam caſibus. 480.
Donatio Patris facta filio nondum emancipato, quæ jure Digeſt. erat nulla, jure Codicis eſt tantum revocabilis exceptis nonnullis caſibus. 480. In allatis, & ſimilibus caſibus ſpectandæ, & ſervandæ ſunt leges, ac conſuetudines ſpeciales locorum, quæ ſæpe à jure communi Cæſareo diſcrepant. *ibid.*
Donatio facta mortis cauſa in tribus caſibus revocatur. 480. inter vivos quatuor ob cauſas. *ib.* Donatio inter vivos acceptata nequit revocari niſi ob quas cauſas. *ibid.*
Donans ob certum finem ſi non intendat ad illum obligare, valida eſt donatio, etſi finis non ſequatur. 481. Secus ſi donator intendat obligare Donatarium ad certum finem. *ibid.*
Dolus vel error circa Cauſam finalem irritat donationem, & promiſſionem gratuitam. 481. qui hac de cauſa tenentur ad reſtitutionem. *ibid.*
Dubium quid eſt & quotuplex. 39. negativum num ſit proprie dubium. *ibid.* Dubium differt ab opinione. *ibid.* Ex dubio facti ſæpe oritur dubium juris. *ibid.*
In Dubio agere, vel omittere aliquid eſt peccatum ejuſdem ſpeciei, & gravitatis cujus eſt peccatum de quo dubitatur, etſi ſecundum ſe ſit licitum. 39. In Dubiis Conſcientia quomodo formanda. *ibid.* & ſeq.
Dubia de perſonis ad bonam, vel malam æſtimationem pertinentia ſunt in meliorem partem interpretanda. 432
Dubitatio. Vide *Judicium*, *Suſpicio*.
Dubitans num ſolverit debitum tenetur adhuc illud integre ſolvere, ſi certo ſcire nequeat ſe ſolviſſe. 462
Duces Belli quando contra juſtitiam graviter peccant, & ad reſtitutionem tenentur. 362.
Duellum quid, & quando licitum. 421
Duellum quod fit auctoritate privata ſemper eſt mortale, & intrinſece malum, nec unquam licet illud offerre, vel acceptare. 422. Duelli pœnæ quæ ſunt. *ibid.*

E

Ebrietas quid. 125. eſt mortalis culpa. *ib.* Ebrietas non conſiſtit tantum in exceſſu vini voluptatis cauſa. *ibid.* Ebrietas ut ſit mortalis ſufficit quod ſit voluntaria indirecte, vel interpretative. *ibid.* ita eſt grave peccatum, ut in quibuſdam ſit gravius.

vius. 126. Ebrietas perfecta unde cognoſcitur. *ibid.* mala, & peccata in ebrietate commiſſa imputantur ad culpam ſi ſint præviſa. *ibid.* & ſeqq. Ad evitandam mortem ab altero intentatam non licet ſe inebriare. 125
Eccleſia habet poteſtatem præcipiendi actus externos, & internos neceſſarios. 57. non vero mere internos, eoſque ipſo facto punire. 58
Effectus malus, vel noxius Proximo ex peccato ſequutus imputatur peccanti, ac dat novam malitiam peccato, ſi effectus fuerit præviſus, vel prævideri potuerit. 100
Electio quid eſt. 277. triplici modo fieri poteſt. *ibid.* ut valeat quæ requiruntur. *ibid.*
Eleemoſyna quid. 191. ejus magis vulgata opera quæ, & quot ſunt. *ibid.* Extat præceptum naturale, ac poſitivum dandi Eleemoſynam. 192. Hujuſmodi præceptum extenditur ad quælibet opera. *ibid.*
Gravis ineſt obligatio faciendi Eleemoſynam de Superfluis vitæ & ſtatui etiam in communi pauperum neceſſitate. 194
Quanta Eleemoſyna eſt danda. 194
Eleemoſynæ præcepto, num, & quando ſatisfit, per mutuum, venditionem, & alium contractum oneroſum. 195
Eleemoſyna ex ſolis bonis propriis, & liberis eſt facienda. 195
Emphyteuſis quid. 517. differt à locatione. *ibid.*
Emphytheuta ad quid tenetur. *ibid.*
Emptio quid eſt. 501. Emptio, & venditio realiter non eſt niſi unus contractus. *ibid.* utriuſque contractus juſtitia in æquali valore mercis, & pretii conſiſtit. 502
Emptio agri pretio communi num liceat ſcienti ibi latere Theſaurum. 506. quid de venis metallicis aliiſque Mineralibus. *ibid.*
Inducens alium ad emendum majori pretio quam aliàs emiſſet, & ſi non excedente ſummum; peccat, & tenetur ad reſtitutionem. 503
Ob quas cauſas licet minoris emere res, quam alioqui valent. 503. & ſeq.
Emere Cenſus, Credita, chirographa minoris, quam contineant, num, & quando licet. 507
Emptoris Obligationes. 512
Cætera de Emptione. Vide *Venditio Vendens*.
Epikiia quid. 77. quando ea uti licet. *ibid.*
Epiſcopi neque in Synodis poſſunt derogare privilegiis Regularibus à Sede Apoſtolica conceſſis. 71. poſſunt tamen plura decernere, quibus Regulares obligantur. *ibid.* imo & eos punire ſi contra Decretalem Innocentii III. delinquant. *ibid.* & ſeq.
Epiſcopi, aliique Prælati Papa inferiores non habent poteſtatem ordinariam diſpenſandi in jure communi, & legibus Papæ. 78. Habent tamen delegatam in quibuſdam Caſibus. *ibid.*
Epiſcopi de jure divino reſidere tenentur, & ad quid aliud tenentur. 317
Epiſcopus, & Archiepiſcopus non habent poteſtatem diſpenſandi in legibus Concilii Provincialis, aut Nationalis, niſi ex conceſſione ejuſdem Concilii, vel Papæ. 78. Secus de Synodo Diœceſana. *ibid.*
Epiſcopus juſta cauſa deficiente invalide diſpenſat in lege jejunii, abſtinentiæ &c. 74
Epiſcopus ab excommunicatione, in quam quis incidit ob hæreſim occultam, num abſolvere poſſit. 156
Æquivocatio, quid & quotuplex eſt. 302. Æquivocatione indeterminabili exterius nunquam uti licet, neque determinabili. *ibid.* Quid in caſu, ubi adſit obligatio, vel gravis cauſa occultandi veritatem. 302
Error quid. 470. Poteſt eſſe circa ſubſtantiam rei, & circa accidens, ſeu accidentalem qualitatem rei. *ibdi.* Item antecedens, vel concomitans. *ibid.*
Error quilibet, circa ſubſtantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinſecum ac ſubſtantiale invalidat contractum jure naturæ. 470. Si error ſit circa qualitatem, & non det cauſam contractui non irritat contractum. 471. Error circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens expreſſe, vel implicite non vult contrahere, niſi objectum ſit tali qualitate affectum. *ibid.*
Error quoties circa qualitatem dantem cauſam contractui provenit à parte contrahente, contractus etſi validus poteſt reſcindi pro voluntate decepti ſi ſit ſolubilis. 471
Error vincibilis quando à peccato excuſat. 35.
Eutrapelia quid eſt. 190. contra illam peccatur per exceſſum. *ibid.*
Evagatio mentis in oratione, aliiſque Spiritualibus exercitiis quando eſt culpa gravis. 140
Excommunicatio major ipſo facto lata eſt prima pœna contra hæreticos. 156
Exempti à juriſdictione legislatoris non tenentur ejus legibus. 71

Falla-

F

FAllacia ſive dolus quid eſt. 123
Fama quid eſt. 433. differt ab honore. *ibid.* graviter, vel leviter læditur pro gravitate, vel levitate materiæ. 435. quomodo eſt reſtituenda. 442. & ſeqq. A famæ reſtitutione, quæ excuſant. 444. & ſeqq. Compenſatio in famæ reſtitutione num, & quomodo facienda. 445. & ſeqq.
Famuli aliique Subditi extra neceſſitatem extremam nequeunt Eleemoſynas facere ex rebus Dominorum abſque eorum expreſſo conſenſu. 295
Famuli ad quid erga Dominos ſuos tenentur. 347
Fœminis Domos Religioſorum ingredi non licet niſi in quibuſdam Caſibus. 331. & ſeq. Quid hac ſuper re conſtituit BENEDICTUS XIV. 332
Fera læſa, vel laqueo capta cujus eſt. 368.
Feſtis diebus, quæ prohibentur. 216. & ſeqq. Eorum violatio quæ, & quando eſt gravis, vel levis culpa. 217. Choreæ, ſaltationes, aliique Theatrici ludi quando diebus feſtis ſunt mortale. 218. Violatio præcepti de feſtis obſervandis quale peccatum, & quomodo in confeſſione circumſtantiæ ſunt exprimendæ. 220. & ſeq. Quæ opera diebus feſtis exerceri poſſunt. 221.
Fœtus humanus. 415. Per ſe ſemper mortale eſt directe impedire ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel ipſum fœtum ejicere. *ibid.* Animato fœtui abortum procurans verè, & proprie homicidium committit. *ibid.* Non licet præbere Matri, nec ipſi ſumere remedium ex vi ſua ordinatum ad expulſionem fœtus ſive animati, ſive inanimati, etiamſi certa ſit utriuſque mors, ſi non adhibeatur, & probabile ſit Matrem ſervandam eſſe illo adhibito. *ibid.* Matri ratione fœtus quid licet ſumere, vel præbere, & quid non licet. 416. Quid ſi proles ſit animata; vel dubitetur. *ibid.*
Feudum quid eſt. 517. differt ab Emphyteuſi. *ibid.*
Feudatarius ad quid tenetur. 518
Fideicommiſſum quid eſt. 529. aliud eſt univerſale, aliud particulare. *ibid.* Quid de fideicommiſſo facto in favorem ejus, qui per leges non poteſt hæres, vel Legatarius inſtitui. *ibid.*
Fidejuſſio quid eſt. 523. quæ circa ipſam obſervanda. *ibid.* pro fidejuſſione poſſe exigi pretium a debitore affirmant multi. *ibid.*
Fidelitas quid eſt. 477
Fides quid eſt. 141. ejus diviſio, ac objectum. *ibid.* Fidei actus neceſſarius neceſſitate medii qualis, & quando requiritur? *ibid.* Fides explicita Incarnationis, paſſionis, mortis, ac Reſurrectionis Chriſti Salvatoris ab Evangelii promulgatione omnibus adultis neceſſaria eſt neceſſitate medii. *ibid.* item Fides explicita SS. Trinitatis. 142. Fidei Speciale præceptum de rebus explicite credendis. *ibid.* & quæ explicite credenda. *ibid.* & ſeq. quæ addiſcere tenentur Pueri. 143
Fidei divinæ præceptum aliud affirmativum, aliud negativum. 145. Fidei præceptum quando per ſe obligat ad fidei actum eliciendum. *ibid.*, quando per accidens. 146. Formula actus fidei. *ibid.* extat præceptum confitendi exterius fidem ſuo tempore. *ibid.* quando obliget. *ibid.* & ſeq. contra fidem, & Religionem ubi fieri poteſt quiſque tenetur impedire peccata. 147. item veritates practicas, ac ſpeculativas a Chriſto traditas facto, & dicto profiteri, & tueri. *ibid.* fidem nunquam licet negare ne exterius quidem ad mortem vitandam, & dira ſupplicia. *ibid.* nec falſam Religionem verbis, vel factis ſimulare. *ibid.* & ſeq. Fidem veram non licet occultare, quoties præceptum confitendi exterius fidem obligat, & urget. 148. num aliquando occultare liceat. 149. Fidei publica confeſſio quibus in Caſibus illicita ſit. *ibid.* Fidem facto negare quando dicitur. *ibid.* & ſeqq. referuntur hac ſuper re plures caſus ad Miſſionariorum uſus circa Cæremonias, obſequia, contumelias, aliaque. *ibid.* & ſeqq. Peccata fidei oppoſita. 152. & ſeqq. diſputare de fide quid importat. 154. &c.
Filiam in adulterio deprehenſam occidere non licet. 413
Filii erga Parentes ad quid tenentur. 343
Filii extra neceſſitatem extremam nequeunt ex bonis Parentum Eleemoſynas facere abſque expreſſo eorum conſenſu. 95
Filius cupiens ingredi Religionem, tenetur in Seculo remanere, aut Parentum neceſſitati ſubveniat. 344. Quid ſi Parentes in tali non ſint neceſſitate ut multum filio indigeant. 345. num profeſſione emiſſa egredi teneatur ut Parentibus ſuccurrat. *ibid.*

Filius

Filiusfamilias quis dicitur. 370. ejus bona quadruplicia ſunt. *ibid.* In quæ bona habet plenum dominium. *ibid.* & ſeq.
Filiusfamilias quoad res mutuatas. Vide *Mutuum*.
Formido alia logica, alia moralis. 50
Fornicatio ſimplex quid eſt. 127. aliæ Fornicationis ſpecies. *ibid.*
Fortitudo quid eſt. 285. Fortitudinis actus. *ibid.* Vitia Fortitudini oppoſita. *ibid.* virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his oppoſita. *ibid.*
Frigidis in Matrimonio conjunctis triennium conceditur ad dignoſcendam impotentiam. 44. & ſeq.
Fructus alii mere naturales, alii mere induſtriales, alii mixti. 383. alii civiles. *ibid.*
Fur ad quid tenetur. 282
Fur non acquirit Dominium rei furtivæ ſi ea diſcerni poſſit à rebus propriis. 452. quid ubi mixtio bona, vel mala fide ſit facta. *ibid.* & ſeq.
Qui rem furtivam emit mala fide ſciens, vel dubitans eſſe furtivam tenetur eam reſtituere ſi habeat, vel ejus pretium in defectum furis ſi non habeat, nec poſſit recuperare. 456
Qui rem furtivam emit bona fide neſciens, nec dubitans eſſe furtivam tenetur eam reſtituere Domino eam non repetenti. 457. Emptor bonæ fidei rei furtivæ eamque conſumens, vel revendens ad quid tenetur. *ibid.*
Furtum tripliciter ſumitur. 447. Furti diviſio. 448. Ex genere ſuo Furtum peccatum mortale eſt. *ibid.* Furtum rei levis per accidens mortale eſſe poteſt. *ibid.* Quantitas requiſita, ut ſit mortale. 449. & ſeq. quando, & quomodo per minuta furta peccatur mortaliter. *ibid.* & ſeqq. Ubi plures uni per levia furta grave inferunt damnum quomodo ſinguli peccant mortaliter, & tenentur ad reſtitutionem. 451.

G

GEmmæ. Vide *Lapidicinæ*, *Lapilli*.
Gratiani verba ad *Can.* 3. *diſt.* 4. *Leges inſtituuntur &c.* cujus ſunt, & quid ſignificant. 66
Gratitudo quid eſt. 301. quæ ſunt ejus officia. *ibid.* Gratitudini opponitur ingratitudo. *ibid.*
Gravitas peccati quid, & unde peccatur. 100.
Gula quid eſt. 124. opponitur abſtinentiæ, & ſobrietati. *ibid.* Gulæ peccatum quot modis committitur. *ibid.* In multis Caſibus mortale eſt. *ibid.* Gulæ remedia, quæ, & quot ſunt. 125. Gulæ filiæ. 126.
Gulielmus Pariſienſis docuit hominem ſtatim ac peccavit, teneri ad Confeſſionem. 50.

H

HÆredes Uſurarii tenentur reſtituere pro culpa ipſius Uſurarii, ubi ipſe Uſurarius non reſtituerit. 497
Hæres qui bona fide aliquid ab Auctore malæ fidei accepit, poteſt præſcribere. 303. & ſeq.
Hæreſiarchæ nomine qui veniunt. 170.
Hæreſis quid eſt. 155. quæ ad hæreſim requiruntur ex parte intellectus, quæ ex parte voluntatis, quæ ex parte ſubjecti. *ibid.* Hæreſis eſt unum ex graviſſimis peccatis. 156
Hæreticus formaliter quis dicitur. *ibid.*
Hæreticus ut quis dicatur quid ſufficit. *ibid.*
Hæretici omnes ſunt etiam Schiſmatici. 202.
Hæreticorum Cœnam ſumere, ipſorum cæremoniis, & precibus communicare, eorum Concionibus, ac Conventibus intereſſe, aliaque ſimilia quando Catholicis non licet. 148. 175
Contra Hæreticos præter alias pœnas latas potiſſima eſt excommunicatio major ipſo facto lata. 156
Homicidium quid eſt. 413. Homicidium caſuale quandonam eſt peccatum, & obligat ad reſtitutionem. 420
Homicida moriens antequam reſtituat, Hæredes ex ejus bonis tenentur reſtituere quantum ipſe tenebatur. 424
Homines multa poſſunt præcipere, vetare, ac irritare, quæ nec lege naturali, nec poſitiva divina præcepta, vel vetita ſive irrita ſunt. 56
Homines peccatores Reipublicæ noxios licet occidere auctoritate publica. 413. non vero privata auctoritate propter eorum ſcelera, imo nec verberare. *ibid.*
Homo jure naturæ non habet dominium in alterum hominem. 366. nec dominium vitæ ſuæ. *ibid.* eſt tamen vere Dominus ſuæ famæ, & honoris. 367
Honor per Contumeliam læſus reſtitui debet. 446. & ſeq. Cætera vide v. *Fama*.

Horæ

Horæ Canonicæ quid importent. 210. qui ad eas obligantur. *ibid.* Eas omittens omnes, vel ex parte quando peccat. *ibid.* & ad quid tenetur. 212. In Confeſſione numerus horarum omiſſarum eſt exprimendus. 211. Ad debitam earum recitationem, quæ requiruntur. *ib.* & ſeq. Earum ordinem invertere quando eſt veniale, quando mortale. 213. Ab earum lectione quæ excuſant. 215

Humilitas quid eſt. 136. ejus præcipui actus. *ibid.*

Hypocriſis quid. 91. Semper eſt peccatum mortale, vel veniale. *ib.* quando eſt mortale. *ibid.*

Hypotheca quid eſt. 523. differt à pignore. *ib.* Alia Conventionalis, alia tacita. *ibid.* Obligationes dantis, & accipientis hypothecam. 519. & ſeq.

I

JActantia quid eſt. 122. quando eſt culpa gravis. *ibid.*

Idololatria quid, & quotuplex. 146

Jejunium ubi, & quando obliget. 74

Jejunium Eccleſiaſticum tria requirit. 291. ejus præceptum per ſe obligat ſub mortali. *ibid.*

Jejunium quando frangitur per aliquam comeſtionem, vel ſumptionem vini, juſculi &c. extra conſuetam refectionem, vel Cænulam. 294. & ſeq.

Ad jejunium poſt XXI. Annum completum omnes Catholici tenentur. 295. A lege jejunii qui excuſantur. *ib.* & ſeqq. Quid de Senibus poſt annos LXX. 296. à Carnis abſtinentia quis liberatur. 297. non liberatur abſtinentia ab altera refectione. 292

Cænulæ ſeu Collatiunculæ uſus, ejuſque quantitas, ac tempus. 292

Jejunii die num toties quis peccat quoties ſumit refectionem iteratam. 294. Orientalis Eccleſiæ diſciplina circa jejunium. 297. & ſeq.

S. Ignatius præſcripſit in ſuis regulis ſequi in quavis facultate ſecuriorem, & magis approbatam doctrinam. 46

Ignorantia quid & quotuplex. 110. Ignorantia vincibilis de rebus ſcitu neceſſariis eſt ſecundum ſe peccatum imputabile. *ib.*

Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. 112. Ubi vero negligentia diſcendi gravis eſt, nunquam eo minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale. *ibid.*

Ignorantia affectata auget malitiam peccati. 112. & non excuſat à gravi pœna. 84

Ignorantia invincibilis excuſat à peccato, ſicut & impotentia phyſica. 95

Ignorantia invincibilis cujuſvis legis etiam naturalis excuſat à peccato formali, ſeu imputabili. 112. & ſeq.

Ignorantia invincibilis naturalis non datur neque circa prima principia morum, neque circa principia nota, vel quæ facile ex per ſe notis colliguntur. 114. Datur tamen in aliquibus circa quædam particularia præcepta juris naturalis valde abſtruſa, & remota à principiis. *ibid.*

Ignorantia invincibilis legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediate propter bonum commune. 86. Ignorantia invincibilis ſolius pœnæ non excuſat à pœna quæ ſaltem non ſit cenſura. 85.

Ignorantia excuſans à culpa, excuſat & à pœna. 84. ſicut & ab irregularitate ex delicto. *ibid.* non vero ab irregularitate ex defectu. *ibid.* Ignorantia excuſans à culpa mortali excuſat à pœna gravi legis, & viceverſa. *ibid.*

Imperator non poteſt ferre leges pro Regionibus, quarum non eſt Dominus aliquo titulo. 56

Inadvertentia, inconſideratio, & oblivio differunt inter ſe. 114. eodem modo ſe habent ad peccatum, quo ipſa ignorantia habitualis. *ib.* Inadvertentia, & inconſideratio invincibilis, quæ potuit, & debuit vitari, eſt peccatum. *ib.* Inadvertentia, & inconſideratio culpabilis poteſt eſſe voluntaria, & in ſe ipſo, & in alio. 115

Inceſtus, ejuſque diviſio, ac major, vel minor gravitas. 128

Indi ex conceſſione Pauli III. in quibuſdam tantum feſtis diebus tenentur abſtinere à ſervilibus. 90

Indignatio quid eſt. 138

Indignus quis dicitur. 281

Indignum ſeu ineptum eligere ad officia Sæcularia ſemper eſt mortale contra charitatem, & juſtitiam. 281

Infamia à ſe injuſte illata num tollenda, & compenſanda. 447. Quid de Infamatore. *ibid.*

Infamare ſe ipſum quomodo, & quando licet. 442

Infans quis dicitur. 474

Infantes legibus humanis præceptivis non ſubjiciuntur. 70

Inferior non habet poteſtatem diſpenſandi in

in lege ſuperioris, niſi ex ejus conceſſione. 78
Inferiores non poſſunt abrogare leges Superiorum ſine eorum conceſſione. 78
Inferiores Superioribus non obedientes in re gravi ad eorum munus pertinente graviter peccant. 346
Infideles tenentur omnibus præceptis Evangelicis, non vero legibus Eccleſiaſticis. 70. quando, & quomodo cogi poſſunt ad fidem ſuſcipiendam. 153. quando cum ipſis communicare licet. *ibid.* & quando diſpu- re, & quibus licet. *ibid.*
Ingratitudo quid eſt. 301
Injuria quid eſt. 356. quomodo fit, & num ſine violentia fieri poſſit. *ibid.*
Injuriæ circa bona fortunæ quid complectantur. 447
Inimicos ex charitate diligere tenemur. 186. & ſeq. & quo ordine erga ipſos. *ib.* veniam petentibus eſt danda. 187. eiſque in neceſſitate ſpirituali, & corporali opitulari tenemur. *ibid.* Ipſis tamen ſatisfactionem debitam honoris, famæ, pecuniæ &c. non tenemur remittere. 188
Innocentem occidere directe numquam licet. 414. licet tamen Civitati cogere Innocentem ad adeundum Tyrannum. 415
Inobedientia quid eſt. 122. Specialis ſemper eſt culpa gravis. *ibid.*
Inquietitudo cordis quid eſt. 123
Inquiſitio alia generalis, alia ſpecialis, alia mixta. 351
Inquiſitores contra juſtitiam, & conſcientiam procedentes in cauſa fidei excommunicantur. 58
Intellectus ut prudenter ſe gerat in dubiis quid agere debet. 46.
Intentio expreſſa ad obligandum in conſcientia non requiritur. 48
Intentio obligans ſub mortali quando dignoſcitur. 61
Intentio ſatisfaciendi præcepto quid eſt. 214.
Intentio audiendi Sacrum. 222
Interpretatio legis quid, & quotuplex. 76
Inventio ſeu præſumptio novitatum quid. 123. quando eſt culpa gravis. *ibid.*
Invidia quid. 138. & ſeq. Ex ſuo genere eſt gravis culpa. 139. Invidiæ filiæ. *ibid.* Invidiæ remedia. *ibid.*
Ira quid, & quotuplex. 138. ejus filiæ. *ib.* ejus remedia. *ibid.*
Irreligioſitas quid eſt. 250
Irritatio actus quæ dicitur. 85
Judex ut recte judicet ad quid tenetur. 348 quid agere debet ubi jus non eſt clarum. 350. quid ſi opiniones ſint æque probabiles. *ibid.*
Judex num capite damnare poteſt quem certo novit innocentem, ſi per teſtes legitime probetur reus. 350. quid in hujuſmodi caſu agere debet. *ibid.* quid in Caſu mutilationis. *ibid.* quid in Cauſis Civilibus, & pœnis pecuniariis. *ibid.* Condemnans reum ex cognitione injuste extorta peccat, & tenetur ad reſtitutionem. 351. Ipſi non licet quidquam accipere pro ferenda ſententia ſive juſta, ſive injuſta. *ib.* neque munera liberalia, ſponte, & ſine ullo onere oblata à partibus, *ibid.* Quid de munuſculis levioribus ex urbanitate oblatis. *ibid.* quid ſervandum circa inquiſitionem. *ibid.* & ſeq.
Judex ad quid tenetur circa pœnæ impoſitionem. 353
Poteſtas judicandi aliquem quatuor modis haberi poteſt. 349
Judicium quid eſt. 431. aliud leve, aliud grave. *ibid.* Judicium temerarium de re gravi proximum infamante etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, eſt mortale contra juſtitiam. *ibid.*
Judicia reflexa innixa dubiis, ac controverſis principiis dubium prudenter non reſolvunt. 47
Juramentum quid eſt. 234. ejus diviſio. 235. differt ab adjuratione. 234. ad juramentum duo requiruntur intentio, & locutio. *ibid.*
Juramentum ut licitè fiat tres requiruntur conditiones. 236. quibus deficientibus an, & quando culpa mortalis eſt. *ibid.*
Juramenta non ſunt, modi loquendi, quibus Deum in teſtem non adducitur. 234. Idem dicendum de quibuſdam formulis. 235.
In juramento ſi veritas deſit, vel putetur deeſſe, vel dubia ſit juranti, eſt perjurium, & ſemper mortale peccatum etiam in re levi aſſerta. 236
Juramenti obligatio ad hæredes non tranſit, etſi ipſi ex juſtitia teneantur adimplere juramenta realia defuncti. 239
A Juramentis quis poſſit diſpenſare. 242
Juramentum quibus in Caſibus non obliget. 239. & ſeqq.
Juramentum de futuro ſine promiſſione obligat. 239
Juramenti promiſſorii, & aſſertorii de futuro obligatio, quæ, & quanta eſt. 238
Juramentum injuste extortum obligat. 241. Exterius factum ſine animo jurandi eſt

ſemper intrinſece malum. 242. Factum etiam ſine animo jurandi etiam de veritate in contractibus, in judicio, in re quavis gravi ſemper eſt mortale contra Religionem. *ib.* Etſi factum ſine animo jurandi, ſit ſolum fictio juris, tamen eſt obligatio faciendi, quod juratur. *ibid.*

Juramentum factum cum animo jurandi, ſed ſine animo ſe obligandi, vel implendi quando eſt obligatorium. 243

Privatæ perſonæ non licet exigere juramentum, ne quidem in judicio ab eo qui prævidetur pejeraturus. 244. Licet tamen Judici ad inſtantiam partis. *ibid.*

Juramentum eſſe præciſe validum, & juramento firmare contractum quomodo differant. 466. Juramentum ſive firmet contractum, ſive non, eſt validum, & obligat quando poteſt ſervari ſine peccato, & damno alterius. *ibid.* Vide *Contractus*.

Juramentum promiſſorium habet eaſdem conditiones, limitationes, & extenſiones expreſſas, ac tacitas, quas promiſſio, vel contractus cui adjicitur. 239

Juramentum promiſſorium ſicut & votum factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum non poteſt ſine ejus conſenſu relaxari, nec commutari etiam in melius à Superiore. 244

Juramenta Communitatis, Collegii, Capituli quomodo ſervanda. 239

Jurans cum reſtrictione mentali peccat mortaliter. 242. & ſeq.

Jurans obedientiam alteri ratione dignitatis, & officii tenetur obedire ſucceſſoribus in ea dignitate, ſeu officio. 239

Jurare licet cum certis conditionibus. 236. imo aliquando adeſt obligatio. *ibid.*

Jurare ſine neceſſitate, vel magna utilitate peccatum eſt ſaltem veniale. 237

Jurandi conſuetudinem ſine neceſſitate quiſque ſub mortali vitare tenetur. 245. Idem de conſuetudine jurandi abſque advertentia an juretur nec ne. *ibid.*

Jus Gentium quid eſt. 55

Jus quid, & quotuplex. 365

Juris realis ſpecies. 366

Jus-Patronatus quid, & quotuplex. 276. quot modis acquiritur. *ibid.*

Juſtitia quotupliciter ſumi poteſt. 364. Juſtitia ut virtus ſpecialis quid & quotuplex. *ibid.* & ſeq.

Juſtitiæ virtutes annexæ quæ ſunt. 300. & ſeq. Eſt contra juſtitiam non reſtitui quod falſo creditur non eſſe ſuum. 2

K

Kalendarium quomodo obſervandum in ritibus, ac feſtis diebus colendis. 90. Vide *Miſſionarii*.

L

Lapidicinæ, Lapilli, Venæ metallicæ &c. cujus ſunt. 364. & ſeq.

Laudator. Vide *Palpo*.

Legatarii non univerſales non obligantur ad reſtitutionem, ſi relicta hæredibus ſufficiant ad ſolvenda omnia debita relicta portione hæredibus jure debita. 463

Legatum quid eſt. 529. Solvi debet ſtatim poſt aditam hæreditatem. *ibid.* tranſmittitur ad hæredes Legatarii. *ib.* Sub modo factum obligat ad modum illum obſervandum, ſi modus ſit in utilitatem tertii, vel Legantis. *ibid.* Si ad certam piam cauſam factum nequeat illi applicari, debet ab hærede dari in alteram piam cauſam impendendum judicio Epiſcopi. *ibid.*

Legata pia contenta in teſtamento ad cauſas non pias facto, invalido defectu ſolemnitatis valida ſunt, & ſtatim ſolvere tenetur hæres ab inteſtato. 529

Legislator humanus quas leges ſtatuere poteſt, & quid præcipere. 56. & ſeq.

Legislator in materia gravi poteſt obligare ſolum ſub veniali. 62. & ſeq. non tamen in re levi ſub mortali. *ibid.*

Legislator non obligatur legibus Prædeceſſorum, nec ſuis. 72. tenetur tamen ſervare leges à ſe, & à Prædeceſſoribus latas quando materia Principi, & Subditis convenit. *ibid.* Legislator tenetur ſuas leges jure naturali ſervare etiam ſecluſo ſcandalo. *ibid.* Legislator violans ſuam, vel Prædeceſſorum legem admittit peccatum ejuſdem ſpeciei ac Subditi eam violantes. *ibid.* Non incurrit tamen pœnas lege humana impoſitas. *ibid.* & ſeq. Ubi vero habeat juſtam cauſam non ſervandi, non tenetur ſervare. *ibid.* Sed hæc intelligenda de Legislatore habente poteſtatem abſolutam ferendi leges. *ibid.*

Legislatores Supremi poſſunt cogere Subditos ſub pœnis ad legem recipiendam. 65. Item Violatores punire non expectata Populi acceptatione. *ibid.*

Leges Civiles. x. annis præſcribuntur, Eccleſiaſticæ. XL., etſi plurim. etiam decennio præſcribi volunt. *ibid.*

Leges

Leges divinæ merè poſitivæ cum gravi nocumento non obligant. 62
Leges Eccleſiaſticas quiſnam ferre poſſit. 55 quis civiles. 56. eas nemo ferre poteſt, niſi ſuis Subditis. *ibid.* Leges contrarias legibus ſui Superioris nemo ferre poteſt. *ibid.*
Leges novæ Eccleſiæ, vel Romani Pontificis Conſtitutiones pro tota Eccleſia latæ quando obligant Orientales, etſi expreſsè non nominentur. 91
Leges Pontificiæ ut obligent in Provinciis, num ſunt in illis promulgandæ. 65
Leges humanæ ut obligent non requirunt acceptationem, ſeu conſenſum majoris partis Communitatis. 65
Legem humanam violans non ſolùm peccat contra obedientiam, ſed etiam contra virtutem actus præcepti. 59
Leges non ullæ Religioſorum ac Conſtitutiones obligant tantùm ſub veniali in rebus gravibus. 62
Ad Legis materiæ gravitatem quæ requiruntur. 61
Legis permulgatio quid eſt. 64. differt à divulgatione. *ibid.* quid ad ejus promulgationem requiruntur. *ib.*
Leges finis duplex. 67
Legis impletioni ponens voluntariè directè impedimentum peccat. 69
Legis verba æquivoca ſeu ambigua, ubi eorum ſignificatio ſpectanda. 76
Legis abrogatio, derogatio, ceſſatio inter ſe differunt. 82
Legem ſine juſta cauſa abrogans peccat. 82
Legibus humanis omnes, & ſinguli Adulti ſubjiciuntur, & non infantes. 70. quid de Amentibus, Ebriis, & Delirantibus. *ibid.* & ſeq.
Legum Correctio vitanda, ubi poteſt. 76
Leges imperiales ut obligent Provincias, ſunt in illis ſingulis promulgandæ. 64. & ſeq. Non niſi poſt menſes duos à promulgatione facta obligant. *ibid.* idem de Legibus à Regibus, & Principibus Imperatori ſubjectis. *ibid.*
Leges verò Regum, & Principum Imperatori non ſubjectorum ut obligent non requirunt promulgationem in ſingulis Provinciis, neque duos menſes. 64
Læſio alterius injuſtè in bonis Spiritualibus naturalibus quando inducit reſtitutionem. 411. quid in bonis Supernaturalibus. *ibid.*
Læſor non tenetur pro impenſis funeris. 424. Vide *Homicida*.
Lex quid eſt. 51. quando obligat. 52. Debet eſſe eſſentialiter utilis bono communi. 51. à quo ferri debet. 52. Debet eſſe promulgata. *ibid.* differt à præcepto. *ibid.* num lex omnis neceſſario obliget. *ibid.*
Lex quotuplex eſt. 52. Lex æterna ſtrictè, & latè ſumpta quomodo à naturali differt. 53.
Lex ponit rem præceptam in ea virtute ex cujus motivo etiam extrinſeco præcipitur. 59
Lex fundata in præſumptione periculi ſemper obligat in conſcientia. 62. Secus fundata in præſumptione facti. *ibid.* ut obliget debet eſſe promulgata. 64. Lata, & non promulgata non obligat. 64
Lex quando afficit invincibiliter ignorantes. 64. & ſeq.
Lex generaliter, vel indefinitè loquens comprehendit omnia ſignificata propria. 76
Lex num poſſit licitè, & validè abrogari. 82. tripliciter abrogatur. *ibid.* quandonam per ſe ipſam ceſſet. *ibid.*
Lex ut abrogetur in aliqua Provincia per deſuetudinem, vel contrariam conſuetudinem quid requiritur. 89. In dubio num ſit abrogata obligat. *ibid.*
Lex divina lex æterna ſtrictè, & latè ſumpta. 52. quomodo à naturali differt. *ibid.*
Lex naturalis quid eſt. 52
Lex naturalis in re gravi ſub mortali obligat. 52. Lex naturalis eſt etiam Evangelica quoad materiam, ſeu rem præceptam, & vetitam. 53. Præcipit ut ſemper fiant actus honeſti, & boni. *ibid.* & ſeq. Propriè mutari non poteſt, etſi poſſit impropriè. Lex naturalis, quid prohibet, & quomodo præcipit. 68
Lex humana quidquam ſtatuere nequit contra divinam. 56. Lex humana habet poteſtatem præcipiendi actus internos. 57. Ut obliget ſub mortali requiritur materia gravis. 61. Item intentio Superioris graviter obligandi, etſi non expreſſa. *ibid.*
Lex humana num, & quando obligat cum gravi nocumento, ſeu damno. 62. & ſeq.
Lex humana poteſt per ſe obligare cum periculo, & damno etiam vitæ. 63. & quando ad hoc obligat. *ibid.*
Lex humana in uno loco promulgata non ſtatim obligat ubique. 64
Lex irritans quæ eſt, & purè irritans. 85. Lex irritans ſimul, & prohibens obligat in conſcientia ad vitandum actum. *ibid.* Secus lex purè irritans. *ibid.* Lex ipſo facto irritans obligat in conſcientia ad omnia, quæ per ſe ex irritatione ſequuntur. *ibid.*

Lex pœnalis, & oneroſa ſtrictè eſt interpretanda. 76
Lex purè pœnalis datur. 83. quæ pœnalis, quæ mixta. *ibid.* Purè pœnalis quomodo dignoſcitur. *ibid.* Quando obligat ad pœnam ante Judicis ſententiam. *ib.*
Lex poſitiva quid, & quotuplex. 55
Lex poſitiva ob paritatem rationis quid importat. 76
Libellum repudii permiſit Deus. 54
Liberalitas quid eſt. 301. ejus officium. *ib.* ei opponitur avaritia. *ib.* in defectu prodigalitas per exceſſum. *ibid.*
Libertas phyſica, libertas juris. 47
Librorum hæreticorum lectio ac retentio prohibita ſub excommunicatione & in Bulla cœnæ. 157. lectio libri Hæretici quibus licita. *ibid.* quid nomine libri prohibiti veniat. *ibid.* in hujuſmodi lectione datur parvitas materiæ etſi difficilè deſignari poſſit. *ib.* qui curat ut alius legat ut ipſe audiat, etſi ipſe non legat peccat, & incurrit cenſuram. 158
Libros prohibitos vendere ac emere Bibliopolæ non licet. 158
De Librorum prohibitione Eccleſiæ poteſtas, ac diſciplina refertur, qua circa eoſdem ſervavit, cùm nondum ars typographica eſſet inventa. 158. & ſeqq. & poſt inventam typographicam artem, ac poſt ortas Lutheri, ac Calvini hæreſes. 160. & ſeq.
Librorum reviſio ante impreſſionem, à quo, & quando originem habuit. 161. Librorum prohibitorum Judices, ſeu Cathalogi initium unde cœperint. *ibid.* eorum progreſſus. 162. ad eorum proſcriptionem quomodo procedi ſolet. *ib.*
In legentes, tenentes, ac imprimentes libros prohibitos variæ conſtitutæ ſunt pœnæ. 169. Potiſſimum excommunicatio Bullæ Cœnæ in legentes ac retinentes libros Lutheri, Calvini, aliorumque Hæreſiarcharum. *ib.* Item in eorum librorum defenſores. 141
Libri hæreticorum non tractantes de Religione ſi ab Epiſcopo vel Inquiſitore ſint examinati, àc approbati permittuntur. 170
Libri Ethnicorum, Judæorum, & Mahumedanorum in Bulla Cœnæ non prohibentur. 171. Libri de Aſtrologia judiciaria per Sixtum V. ſub excommunicatione Pontifici reſervata fuerunt proſcripti. *ibid.*
In prohibitione libri etiam Manuſcripta prohibita cenſentur. 171
Libri Catholici in uno idiomate prohibiti, ſunt & in alio prohibiti. 141. & ſeq. facultas legendi libros prohibitos à quo conceditur. 172. Decreta quibus Romæ prohibentur libri obligant omnes omninò fideles. *ib.*
Librum famam proximi lædentem, & crimina vera, ſed occulta pandentem nec legere nec audire licet jure naturali. 438. quid de auditis, lectis, & relatis abſque obſervatione. *ib.*
Librorum hæreticorum lectio &c.
Licentia Superiorum in Religioſos. Vide *Religioſus.*
Locatio quid eſt. 513. Circa locationem Operariorum, & famulorum quæ obſervanda. 514. & ſeq.
Locator ad quid tenetur. 513
Lucrum omne ex mutuo præcisè ratione mutui uſurarium eſt, & ab omni jure improbatur. 485. & ſeq. Calvini, Molinæi, Salmaſii aliorumque hac in re opinio, ac diſtinctio hominum in tres gradus. 486. Refellitur iſtorum aſſertio. *ibid.* & ſeq. Refellitur pariter Judæorum inter Chriſtianos degenthum doctrina hac ſuper re, & Sacræ Scripturæ textus explicantur. 489
Lucrum ceſſans quid eſt. 491. qui in ejus compenſatione exigi poteſt, *ibid.* Cætera Vide *Auctarium.*
Ludus quid eſt. 529. ut ſit licitus quæ requiruntur. *ib.* & ſeq.
Ludus ſumptus pro contractu. 525. ejus conditiones. *ibid.* quibus in caſibus committitur culpa gravis in ludo. 526. & ſeq.
Ludus Alearum, Taxillorum eſt Clericis prohibitus. 305
In vetito, ſeu alea aliquid quis lucrans quando tenetur reſtituere lucrum, & qui perdit ſolvere. 526
Ludi prohibiti qui ſunt. 525
Luſor quando tenetur ad reſtitutionem ante omnem ſententiam. 526
Luxus Clericis prohibitus. 306
Luxuria quid eſt & quotuplex. 126. & ſeq. eſt mortale peccatum. *ibid.* ejus ſpecies. *ibid.* & pag. 129. ſunt peccata, quæ omnia inter ſe ſpecie differunt. 130
Luxuriæ peccatum Confeſſarii cum Pœnitente continet malitiam duplicis Sacrilegii. 129
Luxuriæ peccata non conſummata quæ ſunt. 132
Luxuriæ filiæ, Luxuriæ remedia. 137

M

Magia quid eſt. 249. alia naturalis, alia ſuperſtitioſa. *ib.* Eſt ſemper de ſe mortale, a quo ſola ignorantia invincibilis excuſat. *ib.*
Magi, Malefici, Divinatores non ſunt abſolvendi niſi omne pactum, & commercium cum Dœmone abjurent, & diſſolvant, aliaque magicæ artis deſtruant. 250

Magi-

Magiſtri, & Pædagogi vices Parentum in diſcipulos gerunt quoad ea, quæ ad ſtudia & bonos mores ſpectant. 348. in quibus graviter peccant, & quæ eorum obligationes. *ib.*
Magnanimitas quid eſt. 285. Ei per exceſſum quæ opponuntur, quæ per defectum. *ib.*
Magnificentia quid eſt. 286. differt à liberalitate. *ibid.*
Maledicere Creaturis irrationabilibus prout homini ſunt utiles, eſt æquivalenter maledicere homini; prout ſunt Creaturæ Dei eſt blaſphemia, & illis maledicere ſecundùm ſe conſideratis, eſt otioſum vanum, ac illicitum. 201
Maledictio gravis effuſa in non Subditum præſentem non ſolùm Charitati, ſed etiam juſtitiæ repugnat. 201
Maledictionem gravem proferre ex animo ut malum grave eveniat, mortale eſt. 201. Idem dicendum de ſibi, vel aliis ex ira grave malum imprecante. *ibid.*
Maleficium quid & quotuplex eſt. 250. quomodo tolli poteſt. *ibid.*
Malefici. Vide *Magi*.
Malitiæ actus quid. 96. Quæ malitia requiritur ad peccatum mortale. 103
Malitia moralis actus voluntatis alia materialis, alia formalis. 113
Malum proximo nunquam licet optare, vel imprecari. 200. licet tamen affectu inefficaci malum temporale deſiderare, ac de illo gaudere ob ejus bonum ſpirituale. *ib.* Et ſic pariter licet optare mortem juſtè obventuram Hæreſiarchæ, vel Malefactori Reipublicæ noxio. *ibid.* Item optare malefactori pœnam meritam per Judicem infligendam. *ibid.*
Mancipia. Vide *Servi*.
Mandans quis dicitur, & quando tenetur ad reſtitutionem. 397. & ſeq.
Mandantis, & Mandatarii obligationes. 397. & ſeq.
Mandatum quid eſt. 485
Manſuetudo quid eſt. 288. per defectum ipſi opponitur nimia diſſimulatio, per exceſſum iracundia. *ib.*
Manuſcripta in librorum prohibitione etiam ipſa prohibita cenſentur. 171
Maritus peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere Uxori, ſi ejus dotem, aliaque ejus bona diſſipet, vel bona communia in notabili quantitate Uxore invita prodige donet, vel in malos uſus impendat. 455
Mater primo triennio alere debet libero, inde Pater. 341. & 426
Matrimonium contrahens poſt votum Caſtitatis, vel Religionis ſine diſpenſatione peccat graviter, & ſemper tenetur abſtinere à petitione debiti, & poſt mortem Conjugis à ſecundis nuptiis, ac juxta plures Religionem ingredi. 340
Matutinum cum laudibus quo tempore ex conſuetudine recitandum. 212. Num ante Miſſam. *ibid.* à laudibus licitè ſeparatur. 213. quin unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. *ib.*
Medici ad quid tenentur. 363. In extrema, vel gravi neceſſitate Pauperum tenentur ſub mortali gratis mederi. 341. aliæ eorum obligationes. 343
Medici, aliique dantes potiones ad procurandum abortum, ſive fœtus ſit animatus, ſive non, mortaliter peccant. 415. Idem dicendum de Mulieribus ſumentibus, & abortui occaſionem præbentibus. 343
Mendacium eſt intrinſecè malum. 301. Quando eſt gravis, quando levis culpa. *ib.* & ſeq.
Mercatorum obligationes. 364
Metus unus levis, alter gravis. 472. ad metum gravem revocatur reverentialis. *ibid.* Vide *Contractus ex metu*.
Metus levis nunquam excuſat à peccato. 951. Gravis quibuſdam in caſibus. *ibid.* metus gravis minuit culpam. *ibid.*
Milites ad quid tenentur ſub mortali. 362. & ſeq.
Militia Clericis eſt vetita. 305
Minor circa Contractus. Vide *Pupillus*.
Miſericordia quid eſt. 191
Miſſæ auditio ejuſque præceptum quomodo adimplendum. 222. Quibus Miſſæ partibus, & quomodo adſtandum. *ib.* Intentio in audienda Miſſa. *ib.* Quæ excuſant ab Auditione Miſſæ. 223. Die Natalis Domini non eſt præceptum audiendi tres Miſſas. *ibid.*
Miſſionarii in Miſſionibus quid inſinuare tenentur Fidelibus ab ipſis baptizatis. 89. 143. & ſeqq. Quid circa uſum Kalendarii. 90. Quid circa Controverſias de ritibus, obſequiis, aliiſque. 150. & ſeq. debent Miſſionarii ſe abſtinere à publicis diſputationibus cum Hæreticis. 154
Modeſtia quid & quotuplex. 289
Mollities quid eſt. 129
Monachus Benedictinus ſine Prælati licentia ſe conferens ad curiam cum animo accuſandi Prælatum excommunicationem incurrit. 58
Monaſteria Monialium ingredi ſub excommunicatione vetitum eſt hominibus, & fœminis. 333
Monetam falſam pro vera ignoranter tradens ad quid tenetur. 507

Monopolium quid & quotuplex. 512
Monopolia auctoritate privata facta ſunt prohibita lege humana, ac divina naturali. 512
Monopolia quatuor modis fiunt, & quidem contra juſtitiam. 512
Montes Pietatis à Concilio Lateranenſi V. approbati quomodo ab uſura immunes. 485
Motivum grave nequit prudenter in judicando præferri motivo graviori, aut æquè gravi in oppoſitum. 43. quomodo motivum dicitur grave. ib. Motivum grave non ſemper eſt ſufficiens ad prudentem aſſenſum. ib. ſuam gravitatem amittit in concurſu motivi æquè gravis. ib. Motivum quod prudenter contemnitur perinde ſe habet, ac ſi non extaret. 49
Motivum Contractus, duplex. 470. Vide *Contractus*.
Motus triplex eſt. 136
Motus inordinati Concupiſcentiæ quando ſunt peccata mortalia, quando venialia. 115
Motus indeliberati Concupiſcentiæ rationem, & voluntatem prævenientes licet graviter inordinati non ſunt peccata imputabilia nullo accedente voluntatis conſenſu etiam interpretativo. 115. quod & de aliis motibus internis, pravis cogitationibus ex objecto malis eſt intelligendum. *ibid.*
Mulieres ſe ornantes, ut placeant viris ſuis ex S. Thoma, quando peccant. 290
Mutilare ſe ipſum non licet, niſi ad ſalutem corporis. 414
Mutilator. Vide *Occiſor*, *Læſor*, *Homicida*.
Mutuator ad quid tenetur. 482. Ad quid Mutuatarius. *ib.* Res mutuata in qua ſpecie & bonitate eſt reddenda. *ib.* Quando, & quomodo. *ib.* quando, & quomodo paciſci licet de reddenda re mutuata in eadem menſura & quantitate vel pecunia in eadem ſpecie phyſica. *ib.* Filiusfamilias etiam major ſub patria poteſtate conſtitutus mutuum accipiens ab alio pecuniam abſque Patris conſenſu ex communi non tenetur eam reſtituere in conſcientia ne quidem poſt mortem Patris ſi eam in ludis, & ſimilibus conſumpſit, & non putabatur eſſe ſui juris. 483. Vide *Lucrum*.
Mutuum, ſeu mutuatio quid eſt. 481. differt à commodato, locato, donatione, permutatione. 482
Mutuum dare qua lege, & quando licet. 491. Mutuo ſunt duo extrinſeci tituli, ob quos licet aliquid ultra ſortem exigere, damnum emergens, & lucrum ceſſans. 491. Poſitis conditionibus in mutuo licita eſt pactio, ut mutuatarius ſi ad terminum præſtitutum non reſtituerit, aliquid ſolvat in pœnam ſuæ moræ. 495. Nihil licet exigere à pauperibus ratione periculi ſortis orti ex eorum inopia. 494. etſi fidejuſſor pro obligatione periculum in ſe ſuſcipiendi juſtè accipiat. *ibid.* licet tamen juxta multos aliquid ultra ſortem paciſci, & exigere ratione periculi mutuo extrinſeci. *ibid.* Sicut, & pro extraordinariis facultatibus, laboribus, impenſis, moleſtiis. *ibid.* &c. conditiones requiſitæ validè exigi poſſunt tali titulo. *ibid.* lex ſeu conſuetudo Provinciæ non eſt titulus legitimus aliquid ultra ſortem exigendi. 495. idem dicendum de lege, & Sententia Judicis, qua mutuatori adjudicatur aliquid ultra ſortem à tempore interpellationis ſuæ in compenſationem intereſſe. *ib.* Pignus pro mutui aſſecuratione accipiens tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutionem ſortis deductis expenſis, laboribus, ac operis. 496. verum exipiendum tamen eſt feudum in pignus debiti datum Domino directo; Sicut & feudum pro dote in pignus datum genero. *ib.* uſurarium, ac illicitum eſt mutuare ob ſpem lucri tamquam finem principaliter intentum, licet ſine ullo pacto. *ibid.* etſi uſura non ſit aliquid ſecundario ſperare ex mera liberalitate & gratitudine non ut debitum nec intentum ex mutuo. *ib.* uſura tamen eſt intendere, etſi ſecundario lucrum ex mutuo ut pretium, vel ut aliquid pro mutuo debitum. *ibid.* Mutuum petere ſub uſuris non licet, niſi ob gravem neceſſitatem propriam, vel alienam ſi aliter haberi nequit. *ibid.* unde ſecluſa neceſſitate ſaltem rationabili non licet mutuum petere ab uſurario, & accipere ſub uſuris. 497
Mutuans principaliter ob ſpem lucri alias non mutuaturus tenetur reſtituere accepta ultra ſortem etſi nullum præceſſerit pactum. 497. quid ſi mutuatarius ſponte & ex liberalitate mutuanti ejus mentem ignoranti donet, & tamquam ex mutuo debitum accipiat. *ib.* Si mutuatarius dederit aliquid ultra ſortem tamquam ex mutuo debitum, & mutuans illud acceptarit bona fide, tamquam liberaliter donatum hic tenetur ubi reſcierit reſtituere acceptum, & fructus extantes. *ib.*

N

Neceſſarium neceſſitate medii quid importat. 141. quid neceſſitate præcepti. *ib.*
Neceſſarium ſtatui quæ bona complectitur. 192
De Neceſſariis vitæ non eſt obligatio faciendi eleemoſynam. 192
Neceſſitas, ſeu indigentia Proximi triplex. 192. Triplex item eſt ſpiritualis neceſſitas. 193

Neceſ-

Neceſſitate medii quæ credenda ſunt. 141. & ſeq.
In extrema neceſſitate Proximi non modò de ſuperfluis, verum & de neceſſariis ad decentiam ſub mortali quilibet ſubvenire tenetur. 193. Quid & quomodo in gravi neceſſitate. ibid.
In gravi, vel extrema neceſſitate ſurripere aliena quando licet. 454
Negotiatio quid eſt. 305. Clericis eſt vetita, ſicut & ſæcularia negotia. 306
Neophyti Tunkinenſes Apoſtatæ ad Chriſtianam Religionem redeuntes. 173. quid circa hos præcepit Congregatio S. Officii. ib.
Notarius peccat, & tenetur de damno, ſi ignoret quæ ad ſuum officium pertinent. 362.

O

Obduratio Cordis quid eſt. 123
Obedientia, quid, & quotuplex. 309 ei opponitur inobedientia. ibid.
Obligatio quid & quotuplex eſt. 465
Obligatio reſtituendi ex quatuor Capitibus oritur. 378. Obligatio reſtituendi ex damnificatione, & ex damno dato. 379. Cætera. Vide *Reſtitutio*.
Obligationes Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris. 361. & ſeq.
Obligationes Medicorum, Pharmacopæorum, & Chirurgorum. 363. & ſeq.
Obligationes Mercatorum, Opificum, & Operariorum. 364
Obligationes Perſonarum Judicialium, vel forenſium. 348
Obſcœna, & turpia loqui, legere, canere, vel audire quando eſt mortale. 136
Obſervantia quid, & quotuplex eſt. 301. Quid obſervantia vana. 248. ejus diviſio. ibid. quomodo cognoſcitur, quibus modis fit. ibid. Eſt de ſe ſemper culpa gravis, & ſola invincibilis ignorantia excuſat. ib.
Occidere homines Peccatores reipublicæ noxios licet auctoritate publica. 413. non verò auctoritate privata, imò nec verberare. ib. Nec licet occidere Uxorem, vel Filiam in Adulterio deprehenſam, nec ipſum Adulterum. ib. neque licet occidere ſe ipſum, neque aliquem volentem, & petentem. ib. & ſeq.
Occidere accuſatores, & falſos Teſtes vitam injuſtè oppugnantes non licet. 417. Quid pro defenſione pudicitiæ. ib. quid pro defenſione bonorum fortunæ. 418. Quid pro defenſione honoris, & famæ. 419
Occidere, injuſtum invaſorem in alterius defenſionem non licet. 420
Occidi licitè Bruta Animalia in uſus hominum de fide eſt. 413
Occiſor quando reſtituere tenetur non ſolùm Uxori, & liberis, ſed etiam aliis, & Creditoribus. 424
Odium quid, & quotuplex eſt. 109
Odium inimicitiæ erga Deum eſt peccatum omnium graviſſimum. 109
Odium inimicitiæ erga Proximum eſt peccatum mortale ex genere ſuo. 109. & ſeq. Odium verò abominationis erga Proximum eſt levis, vel gravis culpa pro modo quo concipitur. ib.
Officium ſtudioſè, ac devotè recitandum, & articulatè, ac ſenſibiliter pronuntiandum. 214. in ejus recitatione quæ intentio requiritur. ibid. Sufficit intentio virtualis. 215. legens cum Socio extra Eccleſiam ſatisfacit. ib. ab ejus recitatione quæ excuſant. ib. & ſeq.
Omiſſionis cauſa quando quis peccat. 109
Omiſſiones omnes actuales, & non tantùm earum culpabilem cauſam neceſſe eſt confiteri. 109. Vide *peccatum Omiſſionis*.
Opinio quid eſt. 41. Quæ eſt opinio probabilis ſpeculativè, quæ practicè. ibid. Opinio probabilis differt à conſcientia. ibid. Ut opinio cenſeatur probabilis etiam ſpeculativè quid requiritur. ib.
Opinio improbabilis quæ eſt. 41
Opinio intrinſecè probabilis. 41. Opinio tuta, & tutior quæ. 42
Opinionem minus tutam, ſed probabiliorem num ſequi licet. 49
Opinionem minus tutam quando ſequi licet. 50
De Opinione probabili Judicia Cleri Gallicani, & Cardinalis Bellarmini. 47
Opinionem minus probabilem ſtantem pro libertate in concurſu probabilioris ſtantis pro præcepto numquam ſequi licet. 42. In concurſu duarum opinionum æquè probabilium tenemur ſequi tutiorem. 43. & non è contra. ib. Opinionem minus tutam ſeu ſtantem pro libertate in concurſu opinionis æquè probabilis tutioris ſequi non licet. 46
Opinio probabilis & ſecundùm ſe conſiderata qualis dicitur. 41
Opinio æquè tantùm probabilis ſtans pro libertate non poteſt afferre certitudinem moralem. 48
Opinio probabilis extra concurſum quid confert. 50
Oratio latè, & ſtrictè ſumpta quid eſt. 210. Alia mentalis, alia vocalis. ibid. vocalis alia privata, alia publica. ibid. frequens Ora-

Oratio eſt omnibus adultis præcepta. *ib.* & neceſſaria neceſſitate medii ad ſalutem. *ib.*
Oratio debet eſſe pia, & honeſta. 210
Orandi præceptum quando obligat. 210
Orientales quibus in Caſibus in Conſtitutionibus Romanorum Pontificum comprehenduntur. 92. Ad ipſos ſpectant Decreta Conciliorum, quæ in Occidente celebrata ſunt, ex ea parte qua fidei dogmata definiuntur. *ibid.*
Oſee præcipiens Deus, ut ſibi fornicariam uxorem ſumeret quid hoc præcepto voluit. 54

P

PActum omne validum etiam nudum parit obligationem in conſcientia, licet in foro externo non tribuat actionem, niſi juramento confirmetur. 465
Palpo quis dicitur, & ad quid tenetur. 393. & ſeq.
Papa per auctoritatem à Deo acceptam quomodo diſpenſat. 54. Quomodo à reſidentia eximat Epiſcopos. *ibid.* num voti, & juramenti obligationem tollat. 55. Quomodo diſpenſat in Matrimonio rato non conſumato. *ibid.*
Papa habet poteſtatem ordinariam diſpenſandi in omnibus legibus Eccleſiaſticis etiam ab Apoſtolis latas. 78
Papa poteſt diſpenſare in votis ſolemnibus. 232
Parentes ad quid tenentur erga liberos. 341. & 344. & ſeq.
Parentes & Parochi ſub gravi tenentur ſuos docere obligationem, & modum eliciendi actus Fidei, Spei, & Charitatis. 183
De Parente Filium è Sacro fonte ſuſcipiente quid edixit Alexander III. 44
Parochi quam ſcientiam habere debent, & quid aliis explicare. 143
Parochi reſidere tenentur de jure divino. 317. quas alias habent obligationes. *ibid.* & ſeq.
Participans dupliciter dicitur. 38. Ad quid tenetur. *ibid.*
Particulæ, *aut*, *vel*, *ſeu* quomodo accipiendæ. 76
Paſſio antecedens minuit malitiam peccati. 115. non tamen ita ut ex mortali fiat veniale in motibus deliberatis. 116. Ubi verò paſſio tollat totaliter uſum rationis, vel advertentiam omnem impediat, impedit peccatum. *ib.*
Paſſio conſequens, ſeu liberè excitata, vel voluntaria in prava conſuetudine non retractata non minuit, ſed potiùs auget peccatum quod ex illa fit. 116
Paſſioni etiam antecedenti obſequi peccatum eſt. 116
Patientia quid eſt. 186
Patriarchæ & Epiſcopi Orientales poſſunt diſpenſare fideles ſibi ſubjectos à legibus Romani Pontificis non ordinaria poteſtate, ſed ex Romani Pontificis conceſſione. 93
Patrono Laico ad præſentandum ſpatium quatuor menſium conceditur. 276. Quid ſi plures Patroni diverſas nominent perſonas. *ibid.* De Patrono Eccleſiaſtico quid conſtituit BENEDICTUS XIV. *ibid.* & ſeq.
Patronus ſeipſum non poteſt præſentare. 276.
Peccatum quid eſt. 44. Quid peccatum merè philoſophicum, & num detur. *ib.* & ſeq. Peccatum aliud originale, aliud perſonale. 95
Peccatum non eſt multiplex in eadem actione, vel omiſſione ſi præcepta ſint inter ſe ſubordinata, aut connexa, & idem numero objectum, per ſe ſpectet ex eodem motivo proximo. 99. Sed probabile eſt, multiplex eſſe numero peccatum in confeſſione declarandum, ſi præcepta ſint inter ſe diſparata. *ibid.*
Peccatum mortale quid, quid veniale. 101. Eorum differentia. *ibid.* Peccatum eſt eſſentialiter voluntarium. *ib.* Ad peccatum mortale quæ requiruntur. *ib.* quæ malitia. 102. & ſeq.
Peccatum mortale eſſe poteſt imputabile ſine advertentia actuali malitiæ. 102. Ad peccatum mortale etiam ſecundùm ſe imputabile ſufficit advertentia virtualis, & interpretativa malitiæ, aut periculi illius. *ib.* & ſeq.
Peccatum mortale eſt agere, vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum. 104.
Peccatum mortale ex genere ſuo. 105. duplex eſt. *ib.* fieri poteſt veniale. *ibid.*
Peccatum commiſſionis quid eſt. 108. quid peccatum omiſſionis. *ibid.* moraliter differunt inter ſe, & juxta aliquos ſecundùm gravitatem ſpecificam. *ib.*
Peccatum commiſſionis eſt notabiliter gravius. 108. ex quo æſtimanda ſpecies, & gravitas eorum. *ibid.*
Peccatum omiſſionis externum admittitur eo ſolo tempore quo urget præceptum faciendi actum. 109
Ponens cauſam, ex qua prævidet probabiliter ſequuturam omiſſionem peccat, & contrahit malitiam omiſſionis. 109. idem dicendum de exponente ſe ſcienter morali periculo omittendi. *ibid.* Ponens omiſſionis

nis cauſam, qua fit impotens ad præceptum implendum probabiliter non ſolùm peccat quando eam ponit cauſam, ſed etiam dum re ipſa actum præceptum omittit, niſi ejus culpabilem cauſam retractet cùm poteſt. *ibid.*
Peccatum ex infirmitate quale dicitur, quale ex malitia. 116. Peccatum ex infirmitate, ſeu paſſione ex ſuo genere gravius eſt peccato ex ignorantia non affectata. *ibid.*
Peccatum minus ſuadere volenti committere gravius non licet, loquendo de ſuaſione, aut alia inductione directa. 108
Peccatum in loco Sacro commiſſum quando contrahit ſpeciem ſacrilegii. 255
Peccati gravitas quid eſt. 99. unde petitur hæc gravitas. 100. eſt major, aut minor. *ibid.*
Peccati alieni Reus multipliciter quis eſſe poteſt, illudque contrahere. 100. & ſeq.
Peccata per quæ violantur præcepta ſpecie diverſa, ſpecie differunt. 96
Peccatorum ſpecifica diſtinctio unde petitur. 96. unde numerica. *ibid.*
Peccata quomodo multiplicantur ſecundùm numerum intra eamdem ſpeciem. 97
Peccata quæ interiùs conſumantur quæ ſunt, & quomodo multiplicantur. 97. Quomodo quæ in externa actione. *ibid.*
Peccata dubia quomodo dignoſcuntur. 104
Peccata mortalia, vel venialia ex genere ſuo quænam ſunt. 105
Peccata venialia quantumvis multiplicata non poſſunt per ſe efficere unum mortale, niſi eorum materiæ vel effectus uniantur. 106. diſponunt tamen multa venialia ad mortale. *ibid.* Quomodo diſponunt. 107. Volens verò omnia venialia committere, & ſola mortalia vitare juxta aliquos mortaliter peccat. *ibid.* & ſeq. Si verò plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum grave conſtituant contra unum præceptum, tunc mortale peccatum eſt. *ibid.*
Peccata commiſſa ex prava conſuetudine quam quis emendare non curat æquivalent peccatis malitiæ. 116
Peccata Capitalia, quæ, & qualia ſunt. 120
Peccata Religioni oppoſita quæ ſunt. 245. Quæ oppoſita Prudentiæ. 285. quæ oppoſita fidei. 152
Peccat mortaliter qui facit, quod falſo putat eſſe illicitum non diſtinguens nnm veniale, an mortale ſit. 37. Ad non peccandum requiritur tale judicium certum ſaltem certitudine morali prudenter excludente dubitationem & peccati formidinem ſaltem rationabilem. 35
Pecunia occulta in Domo aliqua inventa non eſt invenientis. 369
Pædagogus. Vide *Magiſter*.
Pœna alia propriè, alia impropriè dicta. 83. alia lata, altera ferenda. *ib.* Item paſſiva, privativa, & activa. *ibid.*
Pœnæ latæ contra Hæreticos quæ ſunt. 156. Quæ contra Simoniacos. 272. & ſeq.
Penſio quid eſt. 283. quid circa eas obſervanda. *ibid.* ut licitè, & validè acquiratur quatuor requiruntur. *ibid.* quomodo extinguitur. *ibid.*
Penſiones plures habere non licet quando una ſufficit. 283
Penſiones debitas conjungere ſorti, & per illam eas augere, & poſtea exigere majorem penſionem non licet. 516
Penſionarius Clericus, qui non aliunde obligatus ad horas Canonicas, tenetur ſub mortali recitare quotidiè officium parvum B. M. V. etſi omiſerit non facit fructus ſuos. 283.
Peregrinus differt ab advena & vago. 73. Peregrinus quis dicitur. *ibid.*
Peregrini leges ſui Territorii non tenentur ſervare, quando extra illud verſantur. 73. Nec præcepta juris communis, ſi ubi ipſi verſantur ex conſuetudine ſeu privilegio non ſerventur. *ibid.* Tenentur ſervare leges, & conſuetudines ſpeciales loci in quo morantur etiam ad breve tempus. 74. Quomodo fiunt Subditi Principis loci per quem tranſeunt. *ibid.* & ſeq. Quibus loci legibus tenentur. *ibid.*
Peregrinationes commutantur in jejunia, Eleemoſynas, aliaque pia opera. 233
Perfidia quid, & qualis culpa eſt. 124
Permiſſivè eſſe, & eſſe præceptivè de jure naturali quid importat. 53
Permutatio rerum ſpiritualium inter ſe ſimoniaca non eſt, neque illicita, ſi annexum non habeat aliquod temporale commodum & nullum interveniat pretium. 261.
Permutatio Beneficii quid eſt. 278. quæ ad ejus permutationem requiruntur. 279
Perſeverantia quid eſt. 286
Pertinacia quid eſt, 123. quando eſt gravis culpa. *ibid.*
Pharmacopæorum obligationes. 363
Pietas quid eſt. 301
Pignus quid eſt. 523. differt ab hypotheca. *ib.* Obligationes dantis, & accipientis pignus. 524

Poligamiam quomodo Deus permiſit. 54
Pollutio voluntaria per ſe ſemper eſt peccatum. 130. Pollutio in ſomno quando eſt grave peccatum. 131. Pollutio quomodo & quæ præter ipſam in confeſſione exprimenda. ib. Num eam in ſomno contingentem licet unquam deſiderare ſecluſa delectatione, & de ea in ſomno inculpabiliter eveniente gaudere præcisè ob levamen naturæ. ib.
Mortale eſt ponere ſine urgenti neceſſitate actionem ex qua tamquam ex cauſa proxima prævidetur ſequutura pollutio, vel delectatio venerea, etſi neutra intendatur. 131.
Pollutio ex aſpectu, tactu, aliiſque motibus, diſpoſitionibus, ac cauſis, quando eſt mortale peccatum. 131. & ſeq.
Pontifices in diſpenſando quid animadvertere runt. 44
Popinarum ingreſſus abſque neceſſitate eſt Clericis prohibitus. 306
Poſſeſſio quid, & quotuplex. 375
Poſſeſſor bonæ fidei ad quid tenetur. 390
Poſſeſſor bonæ fidei ſi occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem peccat mortaliter; & ſi inde agnoſcat certò Dominum verum rei, tenetur illi reſtituere rem, & ex eo tempore quo dubitare cœpit fructus. 461. Qui antequam poſſidet dubitat, utrum res ſit aliena poteſt eam accipere titulo venditionis, donationis &c. modò accipiat ex intentione eam reſtituendi Domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem invenerit. 461. & ſeq. Item ſi dubitans an res ſit aliena præoccupavit illius poſſeſſionem à nemine occupatam. 462. Ubi verò nullus eorum, de quibus dubitatur an ſint Domini rei, rem poſſidet, ſi dubium ſit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet. ibid.
Poſſeſſor malæ fidei quis dicitur. 383. Ad quid tenetur. 382.
Poſſeſſor injuſtus tenetur rem alienam reſtituere ſi illa non erat peritura apud Dominum, niſi per injuriam alterius. 383. Item ſi res periit dolo, vel injuria injuſti Poſſeſſoris tenetur ejus pretium reſtituere etiam ſi apud ipſum caſu peritura fuiſſet. ib. Sicut tenetur reſtituere rem alienam, quæ apud ipſum periit, ſi non ſit omninò certus caſu perituram fuiſſe apud Dominum. 384. Imò juxta multos etiam ſi res certo fuiſſet peritura apud Dominum caſu, vel juſta hoſtium ſpoliatione. ib.
Poſtulatio quid eſt. 277
Poteſtas quid, & quotuplex. 77
Poteſtatem diſpenſandi in legibus divinis etiam merè poſitivis nullus homo habet. 77 habet tamen poteſtatem diſpenſandi in lege humana. 78
Precarium quid eſt. 499. Vid. *Venditio*.
Præceptum quid eſt. 50. differt à conſilio. ib. Præcepti diviſio. 52. & 145
Præceptum de Sabatho de quo jure eſt. 54
Præceptum ut Subditum obliget ex illa virtute, ex cujus motivo imponitur quid requiritur. 59
Ad ſatisfaciendum Præcepto quæ requiruntur. 67. Ad ſatisfaciendum præcepto negativo nulla requiritur intentio. ib. requiritur tamen pro affirmativo. ib. Præcepto non ſatisfacit qui facit opus cum peccato repugnante ſubſtantiæ præcepti. 68
Præceptum ſufficienter propoſitum ad obligandum eſt obſervandum. 42
Per unum eumdemque actum plura præcepta adimpleri non poſſunt, ubi non conſtet de tali intentione præcipientis. 68. & ſeq. Per plures actus pluribus præceptis eodem tempore ſatisfieri poteſt. 69
Præceptum in parte adimplere tenetur (ubi de re diviſibili ſit), qui totum non poteſt. 69
Præceptum naturale præponderat præcepto merè poſitivo divino, divinum humano, negativum affirmativo. 70
Præceptum confitendi exteriùs fidem ſuo tempore extat. 146. quando obligat. ib. & ſeq.
Præceptum diligendi Deum ex toto corde quomodo intelligendum. 182
Præceptum charitatis ad amandum Deum quando obligat. 182. quando ſub mortali per ſe obligat ad eliciendum actum internum amoris Dei ſupra omnia propter ſe. ib. & ſeq. quando obligat ex virtute Religionis. 183
Præceptum ſpeciale diligendi Proximum datur non tantùm ex actu externo, ſed etiam interno, & amore benevolentiæ. 184. Hujuſmodi præceptum ut affirmativum ad quid obliget, ad quid ut negativum. 185 & ſeq. Regulæ duæ generales pro hujuſmodi præcepto ex Scriptura. 186
Præceptum charitatis erga proximum obligat etiam erga inimicos perinde ac ſi tales non eſſent. 186
Præceptum Decalogi de Sanctificatione Sabathi. 216
Præceptum de Sanctificatione Feſtorum. 216
Præceptum de audienda Miſſa. 222
Præcepta duo occurrentia quæ ſimul ſervari nequeunt ſervandum eſt majus. 70

Præ-

Præcepta Præpoſitorum Generalium Soc. Jeſu quomodo obligant donec non revocentur. 82.
Præcepta Fidei, Spei, & Charitatis ſunt in aliquo ſenſu ſupernaturalia, & in aliquo naturalia. 183
Præcepto *non concupiſces* quæ prohibentur. 119. præcepto charitatis tenemur omnes actiones noſtras referre ad Deum. 183. & ſeq.
Præcepto *non occides* quid prohibetur. 412. & ſeq.
Prædicatores in Regnis Synarum circa Crucifixi imaginem quid agere debent. 145
Prælati habentes poteſtatem diſpenſandi quoad leges, vota, & juramenta poſſunt etiam ſecum diſpenſare ſaltem indirecte. 78
Prælati, Parochi, aliique Superiores tenentur inquirere neceſſitates corporales, & ſpirituales ſuorum Subditorum. 195
Prælati Religionum peccant contra Paupertatis votum, & juſtitiam, ſi bona Conventus aliter impendant, vel donent, quàm Ordinis ſui regula, vel approbata conſuetudo, aut ſuperiorum Prælatorum voluntas permittit. 325
Præſcriptio quid eſt. 371. Per præſcriptionem vere acquiritur in foro conſcientiæ Dominium rei alienæ abſque conſenſu, & culpa prioris Domini. *ibid.* Ad legitimam præſcriptionem quæ conditiones requiruntur. 372. & ſeqq.
A præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur centum anni. 373. Contra alias Eccleſias, Hoſpitale, Monaſterium vel pias cauſas quadraginta. *ib.*
Ad præſcribenda immobilia privatorum cum titulo requiruntur decem anni inter præſentes, viginti inter abſentes. 373. Quid ſi Dominus fuit partim præſens, partim abſens. *ibid.*
Hæres qui bona fide aliquid ab Auctore malæ fidei accepit nunquam poteſt illud præſcribere. 374. Qui rem bona fide ab Auctore malæ fidei accepit alio titulo, quam hæreditatis poteſt eam præſcribere tempore ordinario. 374. Quæ præſcribi nequeunt. *ib.*
Præſentatio quid eſt. 275
Præſumptio quid eſt. 122. & 178. quibus rationibus eſt mortalis culpa. *ibid.*
Præſumptio periculi quæ eſt, quæ præſumptio facti. 62
Pretium, ſeu quodvis temporale ſimoniacè acceptum reſtitui debet etiam jure divino naturali. 271
Principes mere Eccleſiaſtici leges ferre nequeunt, niſi de rebus ſpiritualibus. 56. Sæculares de Sæcularibus. *ib.* Poſſunt tamen, & debent fidem, & Eccleſiam tueri, adeoque curare ut leges obſerventur. *ibid.*
Principes Eccleſiaſtici, & Sæculares poſſunt ferre leges fidelibus in conſcientia obligatorias. 59. & ſeq.
Princeps poteſt valide etiam ſine juſta cauſa abrogare legem à ſe, vel à ſuo Prædeceſſore, aut inferiore latam. 82
Privilegium quid eſt. 86. differt à diſpenſatione. *ibid.* ejus diviſio. *ibid.* Privilegium quis poteſt concedere. *ibid.* multimodis amittitur. *ibid.* non ceſſat morte concedentis. *ibid.*
De Probabiliſtarum principiis quid dicendum. 44
Probabiliſmi Auctor quis fuit. 45. qui ejus primi impugnatores. 46
Probabilitas quid & quotuplex eſt. 41
Procurator, OEconomus, non poſſunt quidque dare, impendere, alienare pro libitu, ſed ſecundum regulam ordinis, & Superioris voluntatem. 325
Procurator peccat, ſi litem injuſtam ſuadet, procurat, vel ſuſcipit. 362
Proditio quid, & qualis culpa. 123. & ſeq.
Profeſſio religioſa. 319. & ſeq. ad ejus valorem quæ requiruntur. 320. fieri poteſt vel expreſſe, vel tacite. *ibid.* Pro profeſſione nulla intra quinquennium à die profeſſionis poteſt reclamari. *ibid.* Pro profeſſione initio nulla quid neceſſe ut fiat valida. *ib.*
Profeſſio Religioſa hominis debitis gravati valida eſt. 407
Per profeſſionem cætera vota ſimplicia extinguuntur, & quomodo. 321
Profeſſus obligatur tendere ad perfectionem. 321.
Promiſſio quid & quotuplex eſt. 475. ut valeat, & obliget quæ requiruntur. *ibid.* & ſeq. Promiſſio, & donatio non obligant, & ſemper revocari poſſunt ante acceptationem. 476. excipiuntur tamen pollicitationes Civitati, Eccleſiæ, vel ad pias cauſas factæ. *ibid.* An Quævis promiſſio etiam gratuita obligat ſub mortali in re gravi. *ibid.* Eamque non implens tenetur reſarcire damna inde ſequuta, etſi fictè promiſerit. 477
In violatione promiſſionis gratuitæ major quantitas requiritur ad mortale, quam oneroſæ. 477. & ſeq.
Promiſſio facti alieni obligat ad procurandum ſincerè, & bona fide factum alterius. 477.
Promiſſio, & pactio de re illicita facienda non

non obligat, & nulla eſt jure naturali ante executionem. 477. & ſeqq.
Promiſſio acceptata, & valida quibus in caſibus definit obligare. 478
In Promiſſione gratuita facilius ſubintelliguntur aliquæ conditiones, quàm in onerosâ. 479.
Promiſſiones jure poſitivo irritæ. 478
Promiſſor ex multorum ſententia poſt opus malum patratum obligatur ad ſolutionem pretii promiſſi, ſi datio, & acceptatio nulla lege ſint prohibitæ, nec irritæ. 477. & ſeq.
Proximus quomodo diligendus. 190. & ſeq. quo ordine. 191. & ſeq. quomodo ſubveniendus de corporalibus in extrema, quomodo in gravi neceſſitate. 193. & ſeq.
Prudentia quid eſt. 285. Eſt virtus intellectualis. 38. Prudentiæ actus. 285. Prudentiæ præceptum eſt in evidentibus ſequi veritatem notam de honeſtate actus, in obſcuris veriſimilitudinem majorem, 42. Peccata ſpecialiter Prudentiæ oppoſita alia ſunt per exceſſum, alia per defectum. 285
Pugna inter duos, vel paucos Milites etſi cum conſenſu Principum ob delectationem quamdam vel vanam oſtentationem, aut privatam illorum vindictam eſt illicita. 421
Pueri Septennio completo obligantur præceptis. 70.
Pupillus, Pubes, qui dicitur. 474. Pupillus infantiæ proximus ne naturaliter quidem obligatur ob defectum judicii. ibid. pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tam civiliter, tam naturaliter, ſi cum conſenſu Tutoris, & Curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretioſis, ſecus de immobilibus, & mobilibus pretioſis. ibid. Pupillus pubertati proximus ſine auctoritate Tutoris valide contrahit cum majore in ſuum commodum, non vero in ſuum incommodum. 475
Pupillus, ſive minor tenetur ſolvere pecuniam quam ſine conſenſu Tutoris, vel Curatoris mutuam accepit ſi eam in uſus neceſſarios, vel utiles impenderit. 475

R

Rapina quid eſt. 447. quale peccatum. 448.
Raptus definitio, ejuſque diviſio. 128
Recaptator quis, & ad quid tenetur. 399. & ſeq.
Referens peccat ſi defectu ſtudii, aut diligentiæ ſufficientis male referat. 362
Regulares quid favore Epiſcopi in cujus Diœceſi degunt peragere debent. 71
Regulæ Juris quomodo intelligendæ. 49
Regulæ aptæ ad recte faciendum doctrinalem interpretationem legum, quænam ſunt. 74
Regulæ ad dignoſcendum in dubiis num quis aſſenſus ſit, vel non, peccato. 104
Rei alienæ detentor ad quid tenetur. 378
Religio quid. 209. eſt virtus moralis non Theologica. ib. Religionis præcipui actus. ib. & ſeq. Peccata Religioni oppoſita. 245
Religionem falſam verbis, vel factis nunquam ſimulare licet. 147. & ſeq.
Religionis vota alia ſimplicia, alia ſolemnia. 319. & ſeq. Quæ ad Profeſſionis Religioſæ valorem requiruntur. 320
Religionem vovens ad quid tenetur. 333. & ſeq.
Religioſus Status qualis dicitur. 319. ad ejus eſſentiam tria concurrunt requiſita. ibid.
Religioſi exempti non obligantur legibus Epiſcopalibus, aut Synodalibus, nec decretis Synodi Provincialis. 71. Limitatur tamen ubi interveniat ſuprema poteſtas. ibid.
Religioſi non ſolemniter profeſſi poſſunt in particulari habere dominium rerum temporalium etſi de illis pro libito diſponere nequeant. 321
Religioſi ſolemniter profeſſi poſſunt habere in communi dominium bonorum temporalium. ibid.
Religioſi ſolemniter profeſſi ſunt in particulari incapaces omnis Dominii, proprietatis, & ſimilis juris bonorum temporalium, ſive mobilium ſive immobilium. ibid.
Religioſi Profeſſi Beneficiati habentes Beneficia regularia, vel Sæcularia habent jus adminiſtrandi, & diſpenſandi fructus ſui beneficii tum ad congruam ſuſtentationem, tum ad cauſas pias. 322
Religioſus ex vi voti paupertatis ad quid tenetur. 327. ad quid ex voto Caſtitatis. ib. ad quid ex voto obedientiæ. ib. Religioſus ſive ſolemniter profeſſus, ſive non, peccat, quidquid ſine Superioris licentia poſſideat, retineat, deſtruat, commodet, commutet, alienet &c. 322. Item peccat contra votum paupertatis ſi invitatus à Sæculari, manducet, & bibat abſque Superioris licentia. ibid. Impendens aliquid notabile etiam cum licentia Superioris in uſus vanos, ſuperfluos, & prophanos peccat contra votum paupertatis. 325
Religioſus in petendo licentiam à Superiore illam debet obtinere vel expreſſam, vel implicitam. 325. & voluntariam non metu, & fraude extortam. 326. non ſufficit, niſi cùm res, & cauſa urget. ibid.
Religioſus inconſulto Superiore recuſans acceptare rem ſponte oblatam ex Sanchez non peccat contra votum. 326
Religioſus damnum injuſte inferens ſive extra-

traneis, ſive Religioni tenetur reſtituere quantum poteſt ex bonis, de quibus licitè poteſt diſponere. 326. & ſeq.
Religioſus aliquid ſine valida licentia Superioris, donans, alienans, vel accipiens tenetur illud reſtituere Religioni. 327
Religioſus violans regulam per ſe non obligantem ſub culpa, niſi ad pœnam ſubeundum cùm imponitur, tum & quando peccat ſi eam ſubire ſit paratus. 329
Religioſorum Domos Fœminis ingredi non licet. 331
Reliquiæ Sacræ ſi vendantur, contractus eſt nullus. 271
Rem ſuam apud alium extantem quando occulte recipere licet. 452
Repræſaliæ poſitis quibuſdam conditionibus ſunt licitæ. 204
Reſidentia quid eſt. 317. qui ad eam tenentur. *ibid.* & ſeq.
Reſignatio quid, & quotuplex. 277. Ut ſit valida & licita quæ requiruntur. *ib.* & ſeq.
Reſtitutio quid eſt. 377. differt à ſatisfactione. *ibid.* Reſtitutio actualis neceſſaria eſt ad ſalutem neceſſitate præcepti. *ib.* Reſtitutionis omiſſio eſt virtualiter acceptio rei alienæ continuata invito Domino. *ibid.* qui notabili tempore omittit reſtitutionem ſive integram ſolutionem, quam poteſt facere, vel etiam qui brevi tempore, ſi inde Creditor damnum grave patiatur, peccat mortaliter. *ibid.* qui non reſtituit, vel debita non ſolvit cùm poſſit, & debet actu peccat toto tempore quo id omittit. 378
Reſtituendi obligatio ex quatuor Capitibus oritur. *ibid.* obligatio reſtituendi ex damnificatione nullatenus peccaminoſa, non oritur extra contractum & officium. 379. & ſeq. ex damnificatione, & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio reſtituendi ſub veniali. *ibid.* ex damnificatione gravi quoad materiam, ſed veniali ob defectum advertentiæ oritur obligatio reſtituendi. *ibid.* extra officium, & contractum non oritur obligatio reſtituendi damni ſecuti ex culpa levi, & leviſſima. *ibid.* quis & quando ex culpa levi tenetur ad reſtitutionem. 380. & ſeq. qui inculpabiliter dixit, vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendet damnum proximo, ex juſtitia tenetur illud impedire, vel reſtituere ſi non impediat. 382
Qui injuriam alteri intulit rem ejus inculpabiliter accipiendo &c. tenetur in conſcientia reſtituere. 382. Reſtitutio fructus quomodo facienda. 383
Res aliena apud furem, vel injuſtum Poſſeſſorem facta deterior, reſtituenda eſt ſecundum ſtatum quem res tunc habebat. 384. Res apud injuſtum Poſſeſſorem melior effecta ſive intrinſecè, ſive extrinſecè, reſtitui debet Domino in tali ſtatu ſi extet. *ibid.*
Reſtitutio juxta multos fieri debet ſecundum ſummum valorem & incrementum, etiamſi Dominus re ſua certo uſurus non erat in tali ſtatu, nec juxta ſummum valorem venditurus. 384. & ſeq. & quando reſtituere tenetur qui ponit actionem ex qua damnum obvenit alteri. 385. quid in dubio de damno ſecuto ex actione mala per ſe damnificativa. 386. qui ſolo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum tenetur damnum ab hoc illatum reſarcire in ejus defectum ſi hoc eventurum probabiliter præviderit. *ib.* quando quis tenetur reſtituere damnum irrogatum per ſuum mancipium, animal, aut filium. *ibid.* quid, quando, & quomodo tenetur ad reſtitutionem qui impedivit alterum à conſuetudine alicujus boni. 387. & ſeq.
Accepta ob opus malum ante ipſum malum patratum reſtitui debent. 388. quid vero crimine patrato. *ib.* accepta pro actione vel omiſſione debita ex juſtitia reſtitui debent danti. 389. quid de acceptis pro ferenda ſententia, vel pro opere debito ex charitate, vel pro actione, vel omiſſione &c. 389. & ratione rei acceptæ quid reſtitui debet. 390. qui rem alienam injuſte accepit, vel detinet tenetur de damno omni etiam fortuito. 392. Cauſæ excuſantes, vel obligantes ad reſtitutionem. 395. & ſeq.
Reſtitutio cui debet fieri. 401. quo tempore, *ibid.*
Quo loco, & cujus impenſis. 402. cujus periculo. 403. quo ordine. *ib.* Remiſſio Creditoris excuſat à reſtitutione ſi ſit legitima. 406. Remiſſio ut ſit legitima tres conditiones requirit. *ibid.*
Ad Reſtitutionem liberat ceſſio bonorum facta Creditoribus. 407. quid de ingreſſu in Religionem. *ib.* Reſtitutio num fieri debeat per bona inferioris ordinis pro damno ſuperioris ordinis. 408. & ſeq. Cauſæ juſtæ differendi reſtitutionem, vel ſolutionem debiti. 409. & ſeq. quid reſtitui debet pro vita, membro, & cicatrice hominis liberi. 425
Avertens aliquem à Religione quando tenetur ad reſtitutionem. 412
Ad reſtitutionem non tenetur qui in defenſione vitæ alterum occidit, vel mutilavit ſi id cum debita moderatione fiat. 417. ad

Reſtitutionem tenetur qui putans occidere Petrum occidit Paulum, quamvis invincibiliter putabat eſſe Petrum. 425. qui tenentur ad reſtitutionem ob dolum, vel errorem circa cauſam finalem donationis vel promiſſionis gratuitæ. 481

Uxor Marito, & Maritus Uxori injuriam in bonis inferentes quando peccant, & tenentur ad reſtitutionem. 455. Quid de liberis ſurripientibus bona Parentum. 456

Ad Reſtitutionem quando tenentur paſcentes, aut ligna cædentes contra juſtam prohibitionem. 458. item piſcantes, aucupantes, venantes. *ib.* & ſeq. item male deſtribuentes bona vel onera communia. 460

Qui bona fide rem poſſidere cœpit, ſi poſtea incipiat dubitare an ſit aliena tenetur ex juſtitia veritatem diligentem exquirere. 460

Obligatio reſtituendi bona externa, & reſarciendi damna in illis injuſte illata à defuncto tranſit ad hæredes etiam extraneos. 463. & ſi plures ſint hæredes ſinguli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen inſolidum. *ibid.* quod ſi res aliena extet in ſe apud unum hæredem hic tenetur eam integre reſtituere. *ibid.* Legatarii non univerſales ad Reſtitutionem non obligantur ubi hæredibus relicta ſufficiant ad ſolvendum. *ibid.*

Cætera de reſtitutione. Vide *Poſſeſſor malæ fidei*, *Damnificator*, *Debitor*, *Homicidia*, *Occiſor*, *Furtum*, *Læſio*, *Obligatio &c.*

Reſtrictio quid, & quotuplex. 302. Reſtrictione vel pure mentali, vel non pure mentali nunquam uti licet. *ibid.* Quid in caſu ubi adſit gravis cauſa occultandi veritatem. 303.

Retractus quid eſt. 513

Reus legitime ſeu juridice non interrogatus non tenetur fateri ſuum crimen, & poteſt eludere Judicem abſque mendacio. 357. Secus interrogatus à legitimo Judice. *ibid.*

Reus interrogatus tenetur patefacere etiam complices, ſeu Socios ſui Criminis. 358

Reus, qui ad vitanda tormenta falſum crimen ſibi imponit, ob quod ſit morte plectendus, peccat graviter. 358

Reo quando appellare licet. 358. Quid ipſi licitum circa pœnam & fugam. *ib.* & ſeq. Ipſi etſi vere nocenti licet ante & poſt ſententiam fugere ad vitandam mortem, aut mutilationem niſi ſe obligaverit ad permanendum. 359. Idque etiamſi Cuſtos Carceris grave damnum inde paſſurus ſit. *ibid.* Item juxta multos licet Reo carceres effringere. *ibid.* Imo & aliis licere Reo ſuppeditare inſtrumenta ad effringendum Carcerem. *ibid.* Id tamen non licet officialibus & Miniſtris juſtitiæ. *ibid.*

Reo ad mortem damnato non licet reſiſtere, nec ſe defendere contra Judicem, vel Executores Sententiæ. 359. Quid de innocente per ſententiam juſtam in foro exteriori damnato. *ibid.* Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore juſtitiæ. *ibid.*

Reus ad exilium damnatus, vel ad pœnam Carceris ſaltem non valde moleſti tenetur eo ſe conferre & manere in exilio vel Carcere. 360. Secus damnatus ad triremes niſi data fuerit fides jurata remanendi. *ibid.*

Rixa quid eſt. 202. Inter opera Carnis excludentia à Regno Dei numerantur rixæ ab Apoſtolo. *ibid.*

S

SAcerdos vel Religioſus rogatus num ſit Sacerdos vel Religioſus peccaret negando, non tamen contra fidem. 147

Sacerdotibus Catholicis non licet in Eccleſiis Hæreticorum, vel Schiſmaticorum Sacrificium Euchariſticum, vel divina officia celebrare. 175

Sacramenta extra caſum neceſſitatis recipere ab Hæreticis non licet. *ibid.*

Sacrilegium quid, & quotuplex eſt. 254. & ſeq. Eſt peccatum mortale ex genere ſuo. 255

Sacrilegii ſpeciem quando contrahit peccatum in loco Sacro Commiſſum. *ibid.*

Sacrilegium venereum quid eſt. 128. duplicem continet malitiam *ibid.* quando datur. 129

Sacrum audire tenetur qui diſcedit die Feſto à loco in quo eſt Feſtum ad locum ubi non eſt Feſtum. 74

Pro ſatisfactione audiendi Sacrum, quæ intentio, & attentio requiritur. 67

Scandalum quid & quotuplex eſt. 204. quomodo in Confeſſione exprimendum. 205. Scandalum directe dare eſt contra charitatem. *ibid.* Scandalum indirecte dare eſt mortale ex genere ſuo & ſpeciale contra charitatem. *ibid.* Scandalum indirectum contrahit etiam malitiam peccati, cujus datur occaſio, exprimendam in confeſſione. 206. Et eſt mortale ſi detur occaſio culpæ mortalis, veniale ſi venialis ſecluſo periculo gravioris mali, & quibus in Caſibus contra charitatem, & Caſtitatem peccatur ratione Scandali. *ibid.*

Scandali peccatum quando committitur ex data proximo occaſione peccandi. 206. Coram aliis commiſſum, quando habet malitiam ſcandali. *ibid.* Numerus eorum, quibus ſcandalum datur, eſt in Confeſſione exprimen-

primendus.. *ibid.* Ratione ſcandali actus venialis, vel ex objecto indifferens poteſt eſſe mortalis. *ibid.* & ſeq.
Scandali peccatum ex quibus ſæpe accidit. 207. & ſeq.
Ob ſcandalum paſſivum ortum ex malitia non tenemur omittere opus de ſe non malum, nec ſpeciem mali habens, cum adeſt rationabilis cauſa. 207
Ad vitandum ſcandalum paſſivum ex infirmitate, vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec ſpeciem habens mali, vel illud differre. 207
Ad vitandum Scandalum nunquam licet facere actionem prohibitam lege naturali. 207. Quid ad vitandum grave ſcandalum Puſillorum. *ibid.* & ſeq. Ad ſcandalum vitandum quando opera bona ſunt omittenda, vel occultanda. *ibid.*
Schiſma quid, & quotuplex eſt. 201. & ſeq. eſt graviſſimum ſcelus. *ibid.*
Omnes Hæretici ſunt etiam Schiſmatici. 202
Schiſmaticorum funus comitari non licet. 175
Scrupulus quid eſt. 40. Scrupulorum cauſæ. *ibid.* Scrupulorum remedia. *ibid.*
Scrupuloſis Confeſſarius quid ſuadere debet. 40. & ſeq.
Secretarius violans juramentum peccat. 362
Secretum alterius ſuæ fidei commiſſum prodere eſt contra juſtitiam, & eſt obligatio reſarciendi damnum inde ſecutum. 462
Secretum juſte cognitum cum certo periculo vitæ, vel graviſſimi damni juxta multos non eſt obligatio occultandi. 463. Cui injuſte aperitur ſecretum tertii, tenetur illud non detegere. *ibid.*
Seditio quid eſt. 202
Semina, aliaque ſimilia ſi ſint aliena, non fructificant Domino ſuo, ſed Domino agri. 283.
Sententia Judicis duplex condemnatoria, ac criminis declaratoria. 83
Sententia juſta ſemper per ſe obligat in conſcientia. 352. Sententia certo injuſta per ſe non obligat. *ibid.* nihilominus eſt ſervanda quantum requiritur ad vitanda ſcandala, perturbationes, & incommoda graviora. *ib.*
Sequeſtrum quid eſt. 498
Servi quarum rerum dominium habent. 370
Servis non licet fugere, ſaltem ſi venditione, vel nativitate facti ſunt Servi, modo ipſis alimenta neceſſaria tribuantur nec impellantur ad peccatum. 366
Servitus quid, & quotuplex. 375
Simonia quid eſt. 258. Ejus diviſio. 256. ad Simoniam non requiritur intentio formalis dandi vel accipiendi rem temporalem ut pretium rei ſpiritualis, ſed ſufficit voluntas dandi, vel accipiendi ſpirituale non gratuito, ſed pro temporali ſive ut pretio vel compenſatione, vel motivo ſaltem principali. 256
Simon Magus Simoniæ Auctor damnatur, & quare. 256. & ſeq.
Simonia quibus caſibus eſt juris divini, ac proinde indiſpenſabilis. 258. quid de Monaſteriis recipientibus pro ſuſtentatione ingredientis Religionem. 259. quibus caſibus ſimonia eſt juris humani. 261. quid de permutatione rerum ſpiritualium. *ibid.* Simoniæ Reus eſt temporale pro ſpirituali promittens abſque animo implendi. 262
Simonia juris divini eſt ſemper per ſe peccatum mortale. *ibid.* Suarez opinio inferentis eſſe mortale emere, vel vendere unam ſalutationem angelicam. *ibid.*
Simonia juris Eccleſiaſtici eſt etiam mortale contra Religionem. 263. quævis Simonia eſt ſpecies quædam Sacrilegii. *ibid.* Quod eſt quovis modo ſpirituali annexum nunquam poteſt emi, aut vendi ratione ſpiritualis. *ibid.* Temporale antecedenter annexum ſpirituali, ſeu cui ſpirituale poſtea advenit, licite emi, ac vendi poteſt ratione temporalis, modo non vendatur carius ob ſpirituale annexum. *ibid.* vendi nequeunt concomitanter annexa ſpirituali, & quæ ſunt ei intrinſeca, ſeu ſeſe conjuncta. 263. item opera, & actiones, quæ per ſe neceſſariæ ſunt ad functionem ſacram. *ib.* Temporale conſequenter annexum ſpirituali, hoc eſt quod præſupponit rem ſpiritualem, & ab illa dependet vendi nequit ſine ſimonia. *ibid.* Simoniacum eſt jure divno dare, vel accipere temporale præciſe pro aliqua functione ſpirituali vel labore ipſi intrinſeco. *ib.* licet tamen temporale dare, & accipere per modum ſuſtentationis, cum obligatione ut fiat ſpirituale. *ib.* minime vero licet quidquam exigere etiam à divitibus titulo ſuſtentationis ad ſepulturas, exequias, benedictiones nubentium, adminiſtrationem Sacramentorum &c. per horum ſpiritualium ſubminiſtrationem. 264. quid de Orientalibus Catholicis Imperio Mahumetano ſubjectis, ac inopia preſſis pro Sacramentorum adminiſtratione quidquam accipientibus. *ibid.* vendere ſepulturam eſt ſimonia juris divini ratione benedictionis, eſt juris Eccleſiaſtici ratione materiæ. 265
Simonia ſaltem mentalis eſt præſtare aliquid ſpirituale principaliter propter

tem-

temporale taxatum, vel ſponte oblatum. 265. Item ſimonia eſt dare, vel accipere pretium pro omiſſione actus ſpiritualis. ib.
Simonia in materia beneficiali quot modis committitur. 266
Simonia juris divini quid eſt. ibid.
Simonia ſaltem mentalis eſt ſuſcipere ordines ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus redditus. 269. Accepta per ſimoniam quando reſtituenda. 270. & ſeq. Pretium ſeu quodvis temporale acceptum reſtitui debet etiam jure divino naturali. 271
Simonia mentalis ad reſtitutionem num obliget. 272
Pœnæ contra ſimoniacos quæ ſunt. 272. & ſeq.
Sobrietas quid eſt. 287
Societatis contractus quid eſt. 518. ad Societatis juſtitiam quæ requiruntur. ibid. Societatis contractus triplex quid eſt. ibid.
Societates vulgo dictæ *Liberi Muratori* ab Apoſtolica Sede damnatæ, & ſub excommunicationis pœna prohibitæ. 240. & ſeq. Sac. Religionis Miniſtri quomodo cum hujuſmodi hominum genere ſe gerere debent. 241
Sodomia alia perfecta, alia imperfecta. 129
Solemnitates Contractus quæ ſunt. 466
Solutio non prius petenti ſit facienda. 405. Quæ ſunt juſtæ cauſæ differendi ſolutionem debiti. 409
Somnia aliqua poſſunt à Deo immitti. 247
Sortes triplicis ſunt generis. ibid.
Species peccati mortalis quid eſt. 95
Spei definitio, diviſio, & objectum. 177. ejus ſpeciale præceptum. ibid. & ſeq. obligat ſuo tempore ad eliciendos actus ſpei. 178. aliquando obligat per ſe, aliquando per accidens. ibid. Spei peccata oppoſita quæ ſunt. ibid. Sunt peccata mortalia. ibid. & ſeq. Formula actus Spei. 179
Sponſio quid eſt. 527. ad ejus juſtitiam quid requiritur. ibid.
Status Religioſus quid. 319. tria ad ejus eſſentiam requiruntur. ibid. Cætera. Vide *Religioſi*, *Religioſus*.
Studioſitas quid eſt. 288. & ſeq. ipſi per exceſſum opponitur curioſitas. ibid.
Stuprum, ejuſque ſpecies. 127
Subditi qui de Belli juſtitia dubitant Principi jubenti parere debent, & militare. 363. & ſeq.
Superbia, ejuſque actus. 122. Ex genere ſuo eſt peccatum mortale. ibid. Superbia perfecta eſt ſemper culpa gravis. ibid. Superbiæ remedia. ibid. Superbiæ filiæ. ibid. & ſeq.
Superior quando habet poteſtatem obligandi Subditos. 57
Superior Subditum detrahentem famæ alterius etiam non Subditi non impediens nec coercens peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem famæ in defectum Subditi. 437. & ſeq.
Superiores Religioſorum quid Religioſis præcipere poſſunt. 328. Superiorum Religioſorum obligationes. 330. quomodo à Religioſis Superiores ſunt eligendi. 331
Superiores & inferiores ad quid erga ſe invicem obligantur. 332
Superſtitio quid, & quotuplex. 245. & ſeq.
Suſpicio quid eſt. 430. Suſpicio, & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, ſunt peccata mortalia, ſaltem ſi ex pravo affectu & malevolentia naſcantur. 431. Materia quæ in detractione ſufficit ad mortale hic quoque ſufficit. ibid.
Suſurratio quid eſt. 139. eſt Filia invidiæ. ibid.
Synderesis quid eſt. 36. differt à conſcientia. ib.

T

Tabellio. Vide *Notarius*.
Tactus partium pudendarum ejuſdem, vel diverſi ſexus quando inducunt mortalem culpam. 134. & ſeq.
Mortale eſt, ex S. Antonino permittere ſe tangi etiam in facie, vel manu ab eo, qui noſcitur ad id moveri amore libidinoſo. 134
Temperantia quid eſt. 287. Temperantiæ ſpecies tres. ibid. Temperantiæ virtutes annexæ. 288
Contra Temperantiam peccat qui, falſo putans tali die eſſe jejunium, non jejunat. 37
Tentatio Dei quid, & quale peccatum. 253. Ejus diviſio. ibid. Quæcumque tentatio Dei prohibetur per Scripturas. 254. Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem. ibid.
Teſtamentum quid, & quotuplex. 527. & ſeq. ejus ſolemnitates requiſitæ. ibid.
Teſtamentum ſolemnitatibus jure civili requiſitis deſtitutum num in conſcientia validum. 528.
Teſtator hæredes inſtituere tenetur, quos hæredes, & qua in portione. 528. Qui teſtari non poſſunt. ibid. & ſeq.
Teſtes duo regulariter ad plenam in judicio probationem requiruntur, & ſufficiunt. 354 Aliquando Teſtes duo non ſufficiunt. ibid. aliquando ſufficit unus. ibid.
Teſtes qui teſtificant quomodo percipere debent. 354. Ad teſtificandum qui non admittuntur. ib. alii qui rejiciuntur à jure. ib.

Qui-

Quibus in caſibus quis tenetur teſtificare. 354. & ſeq. quibus non poteſt. *ibid.* Quibus in caſibus Teſtis peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. 356. Qui à judice etiam in generali citatus ſe occultat, vel teſtimonium fraude declinat, vel veritatem reticet ex communiori ſententia tenetur ad reſtitutionem. *ibid.*
Theſaurus jure naturali, & Gentium totus eſt Inventoris. 368. Secus de jure Civili. *ib.*
Torpor quid eſt. 140
Torturæ ut ſubjici poſſit reus quæ requiruntur. 351. Quæ torturæ dicuntur injuſtæ. *ib.*
Semel tortus ſi nihil eſt confeſſus nequit iterum torqueri, niſi nova criminis indicia ſuperveniant. 352
Tranſactio quid eſt. 522. ad ejus juſtitiam tria requiruntur. *ibid.*
Tributum quid eſt. 459. Ineſt obligatio juſtitiæ ſolvendi juſta tributa. *ibid.* Ut ſint juſta quæ requiruntur. *ibid.* In dubio de juſtitia ſunt ſolvenda. 460
Triſtitia deliberata, ſeu diſplicentia de opere bono eſt peccatum. 120. Triſtitia de bono alieno quatuor modis contingere poteſt. 139
Tumor mentis quid eſt. 138
Turpia & obſcœna loqui, canere, legere, vel audire quando mortale eſt. 136
Tutor ejuſque obligationes. 346
Tutoribus non licet Auctarium exigere pro pecuniis Pupillorum mutuatis. 490
Typographica ars quando cœpit. 161. & ſeq.
Pœnæ in Typographos evulgantes libros non approbatos. 169

V

Vagus quis dicitur. 73
Vanagloria quid eſt. 121. Sæpe eſt culpa gravis. *ibid.* Quamvis filia ſuperbiæ recenſetur inter Capitalia peccata. *ibid.*
Vaſa Ægyptiorum in Iſraelitas tranſlata. 54
Vaſquez primus è Soc. Jeſu probabiliſſimum amplectitur. 45. & ſeq.
Vectigal. Vide *Tributum.*
Venatio, Piſcatio ſunt opera ſervilia. 217
Venatio quæ fit cum clamore, eſt Clericis prohibita. 304
Venditio quid eſt. 501. Cùm res venditur cenſetur cum ea vendi id omne quod eſt pars illius, vel cum ea connexum, & ejus acceſſorium niſi expreſsè excipiatur. 502
Rerum venalium juſtum pretium quodnam eſt. 502. Aliud legitimum, aliud vulgare. *ib.* Vulgare triplex eſt. *ib.* Juſtum, & injuſtum poteſt eſſe diverſum in diverſis locis, & temporibus. *ibid.*
Res quæ neque à lege, neque à communi hominum æſtimatione pretia habent quomodo vendendæ. 502. Ultra juſtum pretium emere, vel vendere non licet. 503. Quas ob cauſas licet res pluris vendere quam valeant. *ibid.* Non licet pluris vendere rem, & quod ſit Emptori valde grata, utilis, aut neceſſaria. 505. Privatim ſciens pretium mercis brevi auctum, vel imminutum poteſt eam juſtè pretio currente vendere, vel emere non monito altero contrahente, modo abſit fraus omnis. *ibid.* Quomodo in hoc peccari poſſit contra charitatem, vel juſtitiam. *ibid.*
Vendens ultra pretium juſtum, & ſi emptor tale pretium offerat non excuſatur, niſi conſtet provenire ex liberalitate. 505. & ſeq.
Vendens res defectuoſas, vel mixtas peccat contra juſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem. 507
Vendens rem nomine alterius ultra pretium ſibi deſignatum, ſed juſtum non poteſt ſibi exceſſum retinere. 511. Idem dicendum de emente. *ibid.*
Vendere pluris juſto ob dilatam ſolutionem pretii, vel minori emere ob anticipatam non licet. 506. Licet tamen numerata pecunia vendere pretio infimo, non numerata ſummo. *ibid.*
Vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto Redemptionis quando licet, & quæ conditiones requiruntur. 510
Quænam non licet vendere. 512. & ſeq.
Cogens vendere etiam juſto pretio Reus eſt violentiæ mortalis. 512. & ſeq.
Res vendita cui perit, & ſit deterior. 509
Res duobus ſucceſſive vendita ſi neutri ſit tradita debetur priori Emptori. 511. Secus ſi ſit vendita Civitatibus, Eccleſiis, aut locis piis. *ibid.*
Venditor quando tenetur aperire vitium, & defectum rei venalis. 508. Quid ubi ſit ignarus vitii rei venditæ. *ibid.* Venditorum, & quando poteſt fructus, & utilitates rei venditæ percipere donec ſolvatur pretium. 509. & ſeq.
Venditoris, & emptoris obligationes. 512
Venæ Metallicæ. Vide *Lapidicina Lapilli.*
Veritas in dicendo, ſeu veracitas quid eſt. 301
Vindicta ſeu redditio mali pro malo facta auctoritate privata ſemper eſt illicita. 188. Eſt contra charitatem & juſtitiam. *ibid.*
Violentia quid, & qualis culpa. 123
Violatio præcepti de Feſtorum obſervatione quando eſt gravis culpa. 217
Violatio voti. Vide *Votum.*

Vio-

Violator conſanguineæ ſub promiſſione Matrimonii ad quid tenetur. 428
Virtus quid, & quotuplex. 140. Ejus actus alii imperati, alii eliciti. *ibid.*
Virtutes morales quæ, & quot ſunt. 284. Quæ virtutes ſunt juſtitiæ annexæ. 300. & ſeq.
Virtutes præſtantiores ſunt Theologicæ. 100. Earum ordo. *ibid.*
Vitam proximi ab altero injuſtè oppugnatam quando defendere licet etiam cum occiſione. 420. vitam proximi ex charitate quando tenemur defendere ſub mortali. *ibid.* Vitam proximi, qui tenentur tueri ex juſtitia. *ibid.*
Voluntarium quid, & quotuplex. 102
Votum quid, & quotuplex. 224. 226. Ad ejus valorem, quæ requiruntur. *ib.* & ſeq. Votum quando eſt invalidum. *ibid.* quando irritet illud metus gravis. *ibid.*
Votum quando, & quomodo obliget. 226. Ejus obligatio ex ſuo genere gravis eſt. *ibid.* In re levi obligat ſolum ſub veniali. *ibid.* & ſeq. Et juxta multos in re gravi vovens poteſt ſe obligare ſolum ſub veniali ſi expreſſe velit, exceptis tamen nonnullis votis. 227
Votum perſonale ſolum voventem obligat nec per alium impleri poteſt. 226. idem dicendum de mixto ex qua parte eſt perſonale. *ibid.*
Votum implendum eſt tempore à vovente definito, & ubi non eſt definitum, ſed abſolute, quam primum, commode, & recte poteſt. 227. & ſeq.
Votum ante tempus præfinitum, num & quomodo adimplendum ob prævidens futurum impedimentum. 228. In dubio circa votum quid dicendum. *ibid.* & ſeq.
Votum fictum, ſeu exterius factum ſine animo vovendi, vel ſe obligandi eſt peccatum. 229
Voti obligatio quot modis tollitur. 229. & ſeq.
Voti materia ubi fiat impoſſibilis, ſi ex parte dividi poſſit & ſoleat, ea pars eſt adimplenda. 230
Voti irritatio quid eſt. *ibid.* A quibus irritatur. 231. à quibus diſpenſatur. 232. à quibus commutatur. 233
Voti diſpenſatio quid eſt. 232
Voti violatio quid involvit. 227
Vota Religionis alia ſimplicia, alia ſolemnia. 320. In votis ſolemnibus Papa poteſt diſpenſare. 321
Voveri poſſumus Deo aliquid ad quod jam obligamur. *ibid.*
Uſurarius ad quid tenetur. 374
Uſufructuarius ad quid tenetur. 375
Uſura quid, & quotuplex. 483. & ſeq. Omni jure prohibita eſt. 484
Uſura palliata, ac ejus damnatæ propoſitiones. 489. Ne quidem ex benevolentia & gratitudine debitum exigere licet ultra ſortem. 490
Uſura mentalis an, & quando obligat ad reſtitutionem. 497
Uſuræ pravitas in quo conſiſtit. *ibid.*
Uſura ratione mutui quando, & quomodo. 491.
Uſurarium eſt imponere ratione mutui aliquod onus, ſeu obligationem novam ultra ſortis ſolutionem. 491. Auctuarium pro pecuniis Pupillorum mutuatis Tutoribus non licet exigere. 490
Cætera: Vide *Lucrum*, *Mutuum*, *Damnum emergens*, *Lucrum ceſſans*, *Auctuarium*.
Uſurarius notorius notorietate juris, vel facti. 498
Uſurarius quid reſtituere tenetur. 497. Si ipſe non reſtituerit tenentur Hæredes. *ibid.*
Uſurarii Cooperatores tenentur reſtituere in ejus defectum. 498. Sicut & quicumque eſt cauſa efficax uſuræ. *ibid.*
Pœnæ uſurariis conſtitutæ. *ibid.*
Uſus duplex facti, & Juris. 374
Uſus fructus quid. *idid.*
Uxor peccat contra juſtitiam, & tenetur reſtituere viro, vel ejus hæredibus ſi aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel proprii viri ſurripiat, aut impendat invito rationabiliter Marito. 455
Uxor nequit contrahere, neque diſponere de bonis familiæ, & de dote ejuſque fructibus Marito præſente, & valente bona illa adminiſtrare, rationabiliter invito. 474
Uxorem in adulterio deprehenſam occidere non licet. 413
Uxorum pluralitas non eſt contra jus naturale poſita conceſſione divina. 54
Uxorum pluralitas Patriarchis Deus conceſſit, & quare. *ibid.*

FINIS.

MAG 849